ԲԺՇԿԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1554-42

ՊԱՐՈՆ

ՄԻՔԱՅԷԼԻ ԲԷՍՏԷՆ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԲԱՌԱՐԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲԱՌԻՑ

1003
10418

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Армянская библиотека
7/II-1922
Հ. ՅԱՆԷՎ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՍ

1882

2004

703-Гр
610

ԲԱՌԱՐԱՆ

Անուանց զանազան ախտից, դեղորեից, բուսոց, հանքաց, հեղանիւթ ոգեաց, օդային, ցամաքային, և ջրային կենդանեաց ոմանց, և ուրեք ուրեք անուանց անդամոց, նշանակեալ 'ի լատին, յիտալական, 'ի գաղղիական, յանգղիական, 'ի յունական, յարաբացւոց, 'ի պարսկական, 'ի տաճկական, և 'ի հայ բարբառ, հանդերձ բացայայտութեամբ նոցին։

Ա.

Աբա. բառ իտալական. տես Աբիս։

Աբբէթիթուս քանիս։ Ի բառ լատինական. զոր իտալացիք՝ աբբէթիթօ քանինս, կամ ֆամէ քանինա անուանեն. և յոյնք՝ պուլիմիա. և տաճիկք՝ էյնիէան, կամ ըստ ուսակաց՝ ութ իշատաը. և արաբացիք՝ էքիալ կամ տալա իլ պաթն. կամ նէ:ֆս իլ դէլբ. և պարսկացիք՝ բուկուս՝ կամ բիւս, կամ ժիրէթ, և կմ շաքլիւլ. իսկ ըստ մեզ՝ ընքաղց։ Ի տեսակ ինն ախտի, որպէս ոք ըստ գայ յայր զքաղց անյագուրդ։

Աբիս. տես արիուամ։

Աբեա, լս։ ջինկիալէ, իտ։ սանկլիէ. գաղ։ եապան տոմուզու, աՁ։ խնգիր ՁԷպէլի, արբ։ գէաղն եապանի, տր։ սիազուս կամ քարուս, յն։ և ըստ մեզ՝ վարազ կմ կինՁ, և կամ խոզ վայրենի։ Ի տեսակ մի քառոտանի

կենդանուց՝ ըստ ձևոյ և ըստ մեծութեան նման հատարակ խոզն. որոյ վասն և կոչեցաւ անուն նորա. այլ սուն նորա առաւել կարծը է և խորտաբերտ. գոյնն մեթին կաթմիր, կամ թուխ. մորթն կարծր է յոյժ, ընդ որ գնասակ հրացանայ ոչ միսն՝ եթէ ոչ հարցի ի մտոց. ատամունքն սմրակուռ՝ սրածայր՝ սուռաւոր և երկայն՝ իբր մի և կէս ատնաչափ, որ և են գլխաւոր զէնք նորա: Բնաւք է յոյժ զայրագին. և բազում վնաս հատուցանէ բնակչաց երկրին, պատառելով զանասունս նոցա, երբեմն նաև զմարդիկ՝ յորժամ գտանին յանտառս: Մին սորա՝ եթէ չիցէ ծերացեալ, առաւել ախորժաճաշակ է քան զընտաներեաց: Ատամունքն լսեալ ի փոշի մանրամասն՝ լինին դեղ կշտացուցուն, մասնասխուան սրիտն թթանղաց, և հոսման հիւթոց գաղղիականի, զի է ձգող բնութեամբ: Զաքին՝ ի 10 կշիռ ցորենոյ մինչև 320: Ճարպ սորա օգտաւէտ է ընդդէմ ջղացաւութեան, ոսկրացաւութեան, երակացաւութեան, յօդուածացաւութեան, ուռաւութեան, ձեռնաւութեան, և թոշուութեան միջոց և ջղաց, օծեալ սովամ զամատացեալ մման մարմնոյ, և ասէալ շփեալ առ հրով, զի ճարպն այն ընդմանկիցէ ի ծակտիս մարթոյ, որով և փարատի, այլև զմիջուն պատճառեալ ի հարուածոյ՝ բուժէ: Իսկ ատեն ըստ ոմանց եգեալ ի վերայ խոզոյ, այսինքն սրուաձայն՝ ապաքինէ:

Աբեռիկնա, լս: աբերիմոն, խս: աչքն, ատ: և թմեզ բացողական: Աբի ամենակերպ բացողական և թափանցիկ գեղոյթեից, որք միանգամայն արմակին և լուծանին զնչպանս մարմնոյ, ի գուբս վանելով ի միջանց ճանապարհէ, ևն. որպիսի են՝ ամենանուրբ խարտանն երկաթոյ, գոյացութիւնն գիւհոյ, արքանս տուփկիքաթս, ևն:

Աբիսամ, լս: աբրիս կամ շեբէռս, խս: էբէլօս կամ սեբինոն. յն: աշ կամ սեբրոն, գլ: սեբլիճ՝ սեղգ: գեբիքս կամ գեբեբս, արբ: գեռեբվեն, պր: գեբեվեզ, ատ: և ըստ մեզ՝ նեխուբ կամ կարուս: Ի բոյս յաղգէ խաբարտից ծանօթ ամենեցուն. որոյ արմատն օգտէ ընդդէմ վիրաց թոքոց, և փարատէ զվիրաբգելութիւն և զվիրանանութիւն, ևս ցրուէ զտոքունս՝ որ ի կուրծս. զի է թեթիւ և միջոցուցիչ բնութեամբ. վասն որոյ կարգի ի դասս հիմնոյ բացողական արմատոց: Ի նոցա և այլ տեսակ կոչեցեալ ի ատամնացուց՝ աբիսամ կոչանիցին, որ սովորաբար բուսանի ի Հարմանաստ տեղս. ըստ որոյ և խաբարտիցք՝ աբրիս բաղուսիկ կոչին. որոյ սերմն փոշիա-

ցուցեալ և արբուցեալ. լինի դեղ ջրգողուէ, և վբախ-
ուսութեամբ. զի է խիթիչ և մրգեցուցիչ բնութեամբ։ Զամին ի 20
ցորենոյ մինչև 360 յաւուրսն, խառն ընդ շաքարի, և կամ
ընդ այլ յարմարաւոր դեղորեկից։

Աբիս կամ աբէս, լս։ աբա կամ աբէ, իս։ ասկէր,
գալ։ մեղիսսա, յն։ առը, տձ։ զէնպուռ կամ նաՀլ և
կամ տասպուռ, արբ։ և ըստ մեղ՝ մեղու։ Ի միջատ-
թեաւորս և խայթոցաւորս, ըստ մեծութեան ոչինչ աւելի
քան զմեծ Ճանճ. ունի զբերան երկտասիմաւոր և զպա-
տիճ միանգամայն. բերանովն հաւաքէ զնիւթ մոմոյ, և
զատամանն ծծէ զնիւթ մեղրոյ ի քաղցրահոտ ծաղկանց։
Բնութիւնք ժրաջան, մաքրասէր և Ճարտարարուեստ։ Բա-
զումք հաստատեն՝ թէ տեսէ սա մինչև ցեօթեն տարի զոր
ըմբռնեալ արկանէն լիւղ ձիթապտղոյ, կամ չորացու-
ցեալ յարեւս. ըստեն ի փոշի մանրատաղ, և լցեն դեղ
ընդդէմ հերաթափութեան, զոյգն ինչ օծելով կամ ցանե-
լով ահեթ զոյնս։

Աբսրէսիա կամ բարալիսիա, իս։ մեռապուս ոէբէն-
թինուս, լս։ ֆիելեռ, կամ ֆալեռ, արբ։ ինիլեռ, պլ։
և ըստ մեղ՝ անգամուռնութեան, կամ անգամոգսուութեան.
զորմէ տես հա. եր. 217։ տես և բարալիսիա։

Աբսոթեմս, լս, և յն։ բսոսթեմս, իս։ չիսան, տձ։
տիւմիլ, արբ։ չէթիմ կամ պլնաւէռ, պլ։ և ֆ մեղ՝
խաղաւարտ, կամ պալար չարաւալից, որ տանէ պատա-
հել անձանց վիՃակելոց խոնաւուսս բնութեամբ։

Աբսոտաքնիթիքս։ Ի անուն ընդհանուր նշանակիչ
դեղորեկից, որք խափանեն զհոսումն արտասուաց յա-
ջացն. որպիսի են ջուրք ջրախոտի, արջասան, թուցիան,
հուիքուտճիան, և՝։

Աբսինկամաթիսսօնթաս. է անուն հատարակ նշանակիչ
ամենայն փանչացուցիչ, և սարսեցուցիչ դեղորեկից, որ-
պիսի են էուփիսսիոմ, և՝։

Աբսինսեմաթիսն. է անուն ընդհանուր նշանակիչ
ամենայն տեսակ դեղորեկից, որք առնեն զարբուտս և
զթուքս, և արտաչանեն արտաքս ի բերանոյ. յայսմ
կարգի են մնդիկն, Ճինեփուռն և՝։

Ագուս, լս։ սաքգուս, իս։ իսոռ կամ նեռ, յն։
օ, գաղղիական։ վուսթրը, անգղ։ մոյ, արբ։ տոյ, պլ։
սու, տձ։ և ըստ մեղ՝ ջուր։ Ի ռեթեթ քան զՀոյ, շար-
ժուն, ըղձ, միտամտ, և թափանցիկ, և բնութիւնս ան-
ուշ, առնեցուցիչ, զովացուցիչ, միանգամայն և խիթիչ.
քանզի եթէ տրուիցի քանի մի չիթ ցուրտ ջուր յերեսս

կամ 'ի կուրծս առն զրկելոյ 'ի զդայոյթեցց, անգէն վաղ-
վաղակի զդաստացուցանէ զնա, ուր ոչինչ այլ արտաքին
խեթան կարօղ է ցուցանել զայսպիսի զարմանալի ներ-
գործութիւն։

Ագուա աշխատութիւն, իսկ։ ագուա սքանչելագործութեան,
լս։ Է ջուր ինչ անսորժահամ, բարկ, անհոտ, և շատա-
գոյն, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց սատ-
մոքի, փսխման, փորահարութիւն, խեթից, փքախտութեան,
միզարգելութեան, երիկամնաժեռուտեան, հարբուխային թո-
քաժեռուտեան, սպասկանուռ արեան, և անտից մորթոյ։
Արդ՝ ջուրս այս շահաւետ է յոյժ՝ որպէս ասացաք, և
չափաւորապէս արբեալ՝ այսմիջոց 'ի կէս լնպրայէ մինչև
ցշրս յաւուրն՝ լինի և դեղ զովացուցչէ, և լուծիչ քա-
նանց գոյացելոց յերիկամնէն մորգիան։ Իսկ չափա-
զանցն՝ առեալ զուրախութեան, և զյորդարատ հոգուն մի-
զի։ Եւ 'ի մասնաւորի 'ի բուժել զվէրս քաղցկեզայինս,
և զնոյնպէս, լուսանարով։

Ագուա բիւս ընդուխտա, լս։ աբգուա տի քաթռա-
մէ, իսկ։ գաթռան սուչու, ամ՝։ և ըստ մեզ՝ ջուր գաղի
խշոյ։ Օգտաւէտագոյն է 'ի գիպուխծս ցաւոց երակաց,
ջրդողութեան, փքախտութեան, և կէլինձիկ անուանեալ ախ-
տի, մաքրէ և զարիւն, ցրուէ զվնասաւորեր հիւթս խառ-
նեալս յարեան, և ասպարիսէ զսխտս արգանդի։ Չափն
'ի յերկու ունկեայ մինչև ցշրս յաւուրն։ Օրինակ կաղ-
մելոյ զջուրս զայս։ Աբրկ զդաղի խէժն յանօթ ապակեայ
ըստ կշռոյ երկու, լտեր, յերեսք բինեալ ցուրտ ջրոյ։ ըզ-
կնի 48 ժամուց՝ հէղ զգուշութիւն զհեղուսին յայլ ապա-
կի անօթ, այնպէս զի մի՛ խառնեսցի մուրն ընդ պայծառ
հեղանիւթոյ։

Ագուա էբանիքա, կամ ագուա կաղիլօկօ սուլիթու-
ռանեա, լս։ աբգուա էբանիքա, կամ աբգուա կաղիլօկօ
սուլիթուռանեա, իսկ։ է ջուր ինչ քաղցրահամ, և անսորժա-
հոտ։ միանգամայն և դեղ ընդդէմ հարբուխային թո-
քաժեռուտեան, անտից մորթոյ, թոշնից մինդեղոյ և անգկի։
Չափն 'ի չորս ունկեայ մինչև ցվեց յաւուրն։

Ագուա թէռմաքսիմէնանեա, լս։ աբգուա թէռմաս-
սիմէնանեա, իսկ։ է հեղանիւթ ինչ անհոտ և դառնա-
համ։ միանգամայն և դեղ ջրդողութեան, նուազուցանէ ամ-
սական տարտուց կանանց, անսարսրժութեան, ցնցման սատ-
մոքի, և այլ սոցին նման ախտից, որոց նախնական պատ-
ճառն դառանիցի լինել սակաւութիւն ջրայ։ զի է խեթիչ բը-
նութեամբ։ Չափն 'ի մի լտերէ մինչև յեսքեք յաւուրն,

Ագուա լաուռօ չէռասի. տէս լաուռօ չէռասզի։

Ագուա լուսմնօզա ֆալէօբիօ, լա։ Ջուրս այս ունի զարմանալի ներգործութիւնս ի բուժել զայտոյցս եղէփանդականս, որք ի վերս երևին եթէ ի կոկորդս, և եթէ ի ծնդական անդամս։ Նոյնպէս և ապալբինե զքաղցկերն, եթէ ի կիր արկանիցի ի միասին ընդ երկու կամ երեք մսոն ջրոյ աբապէօզալի։

Ագուա մասցիալէ, կամ ագուա աբուքաուպօնաթիա օբսիտուլի ֆիէռռի, լա։ աքդուա մասցիալէ ալ սիա, կամ աքդուա ալ օսսի քաուպօնաթօ օսսիտուլօ ալ ֆիէռռօ, լա։ չէլլք սույա, տճ։ Ի Ջուր հանքային, բղխեալ ի լերանց ամուրց, որ է յատակ, փոքր մի թթուահամ, և սեղմիչ. միանգամայն և դեղ ախտից մորթոյ, տկարութեան Ջրոյց և միանանց, Ջրգողութեաց, Ջրային դժուարամատուցից, ախտից արգանդի, ցաւոց յօդուածոց, թանչացաւութեաց, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, հնագոյն փորհարութեաց, տկարաւորաց, և ընդեբաց, սերմնակաթութեան, և լուծման արգանդի կանանց, յորում դիպուածի փոխանակ տեռատեսական արեան հոսի հիւթ սպիտակ հարեալ ի գոյն դեղին, և այլ սոցին նման ախտից, որոց նախնական պատճառն գտանիցի լինել թուլուն. զի է խթիչ և զովացուցիչ բնութ։ Զամին ի կէս լնպրայէ մինչև ցվեց, զոր օրէն է խառնել ընդ նոյնաբանակ հասարակ Ջրոյ, և տալ ըմպել ախտակրին ի միջոցի 24 ժամուց։ Սակայն ի ձեռն պէսպէս մարմնոց և բաղադրութեաց մարթ է կազմել զՋուրս արուեստական։ Ա՛Յլ զի մի Ջուրս այս վասն դիւրաշնչութեան շաղեացն կորուսցէ զկազ, այսինքն զսկիզբն ածխային՝ զպաբուենակաղն յինքեանս, պարտ է քաջ խրել զանօթ նոքին, և չջնուն պահել յայլում անօթի՝ որ ի ներսն ցուրտ Ջրով։

Ագուա մինեթա բիբէռիթիսա, լա։ աքդուա տի մինեթա բիբէռիթիսէ։ լա։ ինկիլիզ նանէսենին սույու, տճ։ և բան մեզ՝ Ջուր անանխոյ անդղոյ. որ է դեղ յոյժ օգտակար ի դիպուածս ախտից և ցաւոց սատմքսի, Ջրային փսխողութեաց, և Ջրային կամ չոր սեղդից, և այլ սմին նման ախտից պատճառելոց ի տկարարէ. զի է թեթևաւոպէս խթիչ բնութ։ Զամին ի չորս սրամ, յաւելցով ի նոյն երեք ունկի Ջուր հասարակ, և առեալ լինի ըմպելիս այս ի միջոցի 24 ժամուց։ ' Ի սոյն կարգս դասի և Ջուրն հասարակ անանխոյ։

Ագուա մոռուզուա, լա։ աքդուա սթիթիքա տի էֆ-

մեռի, իսկ։ Ի Ջուր ինչ բաղադրական, կաղմեալ ի վեց տեսակ նիւթոց։ և է բնութիւն սեղմիչ, որով արգելու ըզ հոսումն արեան ի ռնգայն՝ օձեալ մատամբ զնախին. բուժէ և զձեղքեալ նեարդս և երակս, միայն եթէ ի գործ արկանիցի ձեռամբ խոհեմ վերաբուժի։ Նշխարեն և օգտակար է ի դիպուածս փսխման արեան, արիւնային փորհարուութեան, յորդառատ հոսման դաշտանի, և թքման արեան։ Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցերկու յաւուրսն խառն ընդ Ջրոյ բօլիկօնսի։

Ագուա նաբէկէ. տես ագուա ֆիլօռ առուանթիօռում։

Ագուա չինամօմի, լս։ աբգուա տի չինամօմօ, կամ տի քանէլլա, իսկ։ Թատչին սուլու, ատ։ մոյ իկ կուֆիլ, աբր. և ըստ մեզ՝ Ջուր կինամոնի։ Ունի սա գերակայ իմն օգտաւէտութեամբ ընդդէմ վշտաց և անանդորրութեան խանդագոյի, արգելակաւորութեամբ միզի, ջղային տենդից, հոսման դաշտանի, Թանչից, և փորհարուութեան, և այլ սոցին նման ախտից, որոց նախկին պատճառքն գտանիցին լինեալ տկարութիւնք. որովհետև է խեղիչ բնութեամբ։ Զամին ի մի տրամէ մինչև ցi6 յաւուրն, խառն ընդ հասարակ Ջրոյ, և ընդ այլեայլ զօրացուցիչ և խեղիչ դեղոցրեցից։

Ագուա պաքքառում էուինբէռի, լս։ ագուա տի պաքքէ տի Ինինբէռօ, իսկ։ առաջն սուլու, ատ։ Ի Ջուր գիհոյ՝ եբուզեալ ի ձեռն ցքահան գործեաց. օգտակար է ընդդէմ Ջրգիտութեաց, ընդարձակութեան, և հարբեցոց առեալոց ի Թուրքէ. զի է խեղիչ, և միզացուցիչ բնութեամբ։ Զամին ի կէս ունկոյ մինչև ցչորս յաւուրն, խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցրեցից։

Ագուա քալչիա, լս։ աբգուա տի քալչէ, իսկ։ քիրէձ սուլու, ատ։ մոյ իլ կիր, աբր։ և ըստ մեզ՝ Ջուր կրի։ Օգտաւէտագոյն է ի դիպուածս Ջղացաւութեան, ախտի ցնցականի, փորհարուութեան, հեծկլտանաց, ձգումանն, փսխման, արիւն թքման, քառամարձիէ անուանեալ ախտի, երիկամնաձէտաւութեան, ախտի միամիտոյ, ցաւոց յօդուածոց, և ոսնաւուութեան. զի է ձգող և ընկլուզիչ բնութեամբ։ Զամին ի 48 տրամէ մինչև ցերկու լիտր յաւուրն՝ խառն ընդ հասարակ Ջրոյ, կամ կաթիլն։ Նշխարեն ապաքինէ նաև զվէրս աբօռպուութեանսն և ապառոպայինս, և խղնայթեցնիս՝ լուանալով անեթ զայնս։

Ագուա քանֆօռաթա, լս։ աբգուա քանֆօռաթա, իսկ։ քաֆիրի սուլու, ատ։ և ըստ մեզ՝ Ջուր քաֆրոյ.

զոր մարթ է ՝ի կիր առնուլ ՝ի դիպուածս ջղային տենդից, գալարման ջղաց, մանանական կաթուածոց, ցնորման, կատաղութեան, ցաւոց արգանդի, քառախաղնիա աւնուսնեալ ախտի, հեծկլտանաց, բարախման սրտի, և փոխման մտքի առ ՝ի թուլանալոյ ՝ի տկարութենէ. զի է խթիչ բնութեան: Զարմն ՝ի վեց ունկեալ մինչև 3ՁԿ յաւուրն՝ խառն ընդ հասարակ ջրոյ:

Ագուա օֆթհալմիքա, լս և իս: է կաստատդոն ջուր ինչ բաղադրական. յոյժ մանաւորապէս սորա գործուանէութեան ՝ի դիպուածս բազմատեսակ ախտից աչաց. զի է սրբիչ, մաքրիչ, զովացուցիչ, կակղացուցիչ, և ցամաքեցուցիչ բնութեան:

Ագուա ֆիլո աուռանցիօռում, կամ ագուա նաֆիէ, լս: աքգուա տի ֆիլօռի տի աուռանչիօ, կամ աքգուա տի նաֆիէ, կամ լանֆիա, իս: չիչէք սուլու, տՀ: մշ իլ զահր, արբ: և ըստ մեզ՝ ծաղկի ջուր. որ է անուշահոտ, թափանցիկ, և փոքր մի ՀԷրմահամ. միանգամայն և դեղ տկարութեան ջղաց, և սրտի, և յիշողութեան, և նուազման որսի՝ առ ՝ի թուլանալոյ ՝ի տկարութենէ. զի է խթիչ, և զօրացուցիչ բնութեան: Զարմն ՝ի 16 տարեկ մինչև 37Ն՝ խառն ընդ այլ յարմարաւոր հեղանիւթոց:

Ագուա ֆիօռթիս, լս: աքգուա ֆիօռթէ, կամ օսսի սէրթիֆօնիքօ տի լուիթօ, իս: մշ իլ հայլ, արբ: թիզ ապլ, սլր: գէզապ, տՀ. և ըստ մեզ՝ ծանապաջուր, կամ այրիչ ջուր, և կամ արքայաջուր: Ի բաղադրուի ինչ կազմեալ ՝ի աչխատ նիթռիքօէ, և ՝ի հասարակ ջրոյ. աչխատ նիթռիքօն յինչ չափ և իցէ, պարտի լինել երրորդ մասն ջրոյն. իբր զի եթէ աչխատ նիթռիքօն իցէ տասն տրամ, ջուրն պարտի լինել երեսուն տրամ: Եւ ՝ի գործածուեն պարտ է պահել զչափ քանակութեան, որում սովոր ենք ՝ի վար արկանել զաչխատ նիթռիքօ, որպէս և ներգործուելն նման է ներգործութեան նորա:

Ագուիլա, լս և իս: նիսր, կամ էնուկ, կամ ռախամ, արբ: գառնիալ, կամ գառաղուշ, տՀ: խեթէ հուռշ, կամ տապլ, և կամ ռախիմ, սլր: և ըստ մեզ՝ արծիւ: Ի թռչուն զօրաւոր և մեծագոյն՝ գիշատոյ, և բարձրաթռուիչ, որոյ ապաւառն լինի դեղ բորոտութեան, և քոսոտութեան:

Ագուիլէֆիա, լս: ագուիլինա, իս: անքօլի, գղ: քօլբնիպայն, անգղ: Ի բոյս բաղմամիաղ. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս սանտաչափ, նուրբ, կարծր, թաւամազ, և կարմրագոյն. տերև նորա է բոլորակաձև, երկայ-

նականեմ, և եղերահերձ, նման ըստ իմիք տերեւոյ խոշոր ծիծեռնմասոյ։ Ծառկին գեղեցկատեսիլ, երկիմերթեան, և կարմրերանգ. պտուղն թաղանթաւոր, գնտակաձեւ, և բազմատերմն։ Իսկ արմատն ոսպատակ, թելաւոր, և քաղցրահամ։ Բուսանի յաճախ յեւրոպիա՝ յանտառս, և ՝ի բուրաստանս. լի է իւղով և ցնդական ոգւով. միանգամայն և գեղ դալկան, խցանաց վերդի և փայծէղան, զի է թուլացուցիչ, քրտնեցուցիչ, և բացողական բընութեան։

Ազգոռ, իտ։ այսու անուամբ իմանի՝ ազգ ինչ մանրիկ պալարոյ ՝ի վեր երևելոյ յայտս և ՝ի գլուխս, մանաւանդ տղայոց։

Աէուլթոռիս։ Բառիւս այսու նշանակին երկու տարբեր բաղկին՝ յօդեալք ընդ Թիկանց։

Աքիմա. տես ազմա։

Աղենուս, լտ։ ազնս կամ չիւքօ, իտ։ ծնօս կամ զայտուռի, ֆն։ մերքեպ, կամ էշէք, և կամ չեմէնտեր, տՃ։ խուտար, արբ։ խաբ, սրբ։ և բան մեզ՝ էշ կամ յաւանակ։ Ի կենդանի զուական, երկայնավիզ, և երկայնունկն, որոյ բաբքն բերտ է և տրտուտմ, որպէս և ձայնն անհեթեթ։ Կեան իբր ՝ի բաղուստ առաւել քան զամս քսան, և գտանին յաւէտ յասիա, յարաբիայ, և յեգիպտոս։ Կանթն այսր կենդանւոյ՝ զոր լատինք լաք ազնենուս կոչեն, է յատակ, թեթեւ, դիւրամարս, սուղ, ջարար, զօրացուցիչ, զուարացուցիչ, և մարբիչ արեան. յայն սակս ասէաղ ՝ի վար արկանի ՝ի բժշկութեան մերարդելութեան, թոքաբեռութեան, յօդուածացաւութեան, խոցուածոց վերդի և թոքոց, որք սոսկոր են գալ զինի կշռացաւութեան, և ցաւոց աչաց. բայց օրէն է ՝ի գործ արկանել զայն սակաւ քանակութեամբ, և որքան մարթի իցէ՝ սպրտ է ըմպել բնական ջերմութեամբ. այսինքն զկնի կթելոյ. կէս սիմիէռէ վասն չափահասի բաւական է, զոր պարտ է բաժանել յերիս կամ ՝ի չորս մասուանս յաւուրն։ Ջմեղ նորա ոմանք շահաւէտ համարին ընդդէմ անդամազօսութեան, ցաւոց յօդուածոց, և բորոտութեան։ Ջքաղցրն լսեալ ՝ի փոչի մանրատաղ՝ առնին դեղ հոսման արեան։ Իսկ զերծունգն ՝ի գործ ածեն ՝ի գեղ տկարութեան ջղայ և ուղղոյ, և անդամալուծութեան։

Աղենուս. տես ազնուս։

Աղմա, կամ ազիմա, և կամ տիսքնէա, իտ։ կէօյիւս հիլլեթի կամ թքնէֆիկ, տՃ։ լաՀտ, կամ թէվաՀիարի նէֆիէս, կամ զրոբ իլ սուտ, արբ։ տէրտի սինէ, սրբ։

և ըստ մեզ՝ Հիւարդելութեան, կամ դժուարաշնչուն. տես հտ. ա. երես 183։

Աէս, կամ էս, կամ քուբուում, և կամ վէնուս, լտ։ ռամկ, իտ։ պաքրա. տՀ։ նահաս, արբ։ միս, պր։ և ը մեզ՝ պրինձ։ Է ազգ ինչ անմաքուր հրահալելոյ, ծաՆօթ ամենեցուն։ յորմէ յօրինին ազգի ազգի անօթք։ Բնութ է արջասպային, և կիզիչ. զբոյր դիմեանն՝ ի վար արկանեն ը օրինակի բիեՀեռա ինՀէՀնալէՀ առ՝ ի սպառելոյ զմամանեալ մասուանս վերայ։ Ի սմանէ կազմեն և ոգի ինչ ազգու, որ լինի դեղ հիստէրիոպիա անուանեալ անտի, նստանայ, և լուսնոտութեան, զի է միզացուցիչ, քրտնեցուցիչ, և ատակիչ ՀՀեաց։ Զսոին՝ ի վեց շՀէ մինչև յ12։ Զայս ազգ հրահալելոյ եՀեթ ձուլեսցեն ընդ անագի, լինի ձայնեալ նիւթ զանգակի և հրացանի. եՀեթ ընդ կագռնեան հոլոյ, կամ ընդ գաղամենար յորջորջեալ քարի՝ լինի արոյր. և եՀեթ ընդ կապարի՝ լինի թուՀ։

Աէրուկիս կամ էրուկիս, կամ վիռխտ էրիս, լտ։ վեռտէ ռամկ, կամ էրուկս, և կամ ծիմար, իտ։ ՀՀենկիաս, կամ ՀՀենկեան, տՀ։ կէնզատ, արբ։ է, ըստ մեզ՝ Ժանկատ, կամ Ժանգատ։ Ինիւթ ինչ կանայ՝ թափանցիկ և թիՀնաւոր, արտահանեալ՝ ի կարմիր պղնձոյ՝ լուծեալ մաՀելոյ՝ ի գինի, զոր ուրեք ուրեք՝ ի կիր արկանեն արտաքուստ առ՝ ի ծախել զմամոլեալ մասուանս վերայ։ Եւ եՀեթ կերիցէ ոք՝ ի սմանէ ըստ պատահման, պտտՀառէ զտտպուն և զկՀուութեան վերին ծայրեն սատմոքսի, զՀայթքուսին, զասատիկ ցաւ, և զբորբոքուսին ստամոքսի և ստորին որովայնի, զցնցուսին մկանանց, և ջղաց, զուՀգին ցաւ գլխոյ, զբզզուսին ականջաց, զպապակուսին, զՀեծկլտանաք, զուշգռնացուցեալ, զցուրտ քրտան, զքաղցկեղ ստամոքսի և ստորին որովայնի, և վերջապէս զմահ։ Բայց դիտեալ արժան է, զի եՀեթ նախ քան զանցսանելն կէս ժամու նպաստամատոյց լեցի՝ ի ձեռն կարևորագոյն դեղորէից, որպիսի են՝ օսպի քարպօնատ տի բօթասսա կամ տի սստա, կիՀ օլիս տի ռիչինս, կամ իբէքաքուանա և այլ ամենայն կերպ հիւՀեթք իւղայինք, յայնժամ մարթի է յուսալ՝ ի փրկութեան։

ԱէրօՀիպիա, լտ, և իտ։ և ըստ մեզ՝ օդավախութեան։ Է ազգ ինչ մանաՀախութեան, որով ոք երկնչի յօդոյ։

Աթանասիա, իտ։ է դեղ ինչ քնաբեր, և օգտակար արգանդացաւութեան։ Դարձեալ, է խոտ ինչ, որ և կոչի՝ թանասէՀթօ, տես և անդ։

Ալթենուանցիա, լտ։ ուռեֆիաչիէնթէ, իտ։ Է ա-նուն հասարակ նշանակիչ ամենայն դեղօրեցց, որք անօա-բեն և նրբացուցանեն զարիւնն և զհիւթն մարմնոյ։ որ-պիսի են պարտանան, սասսաֆրաս չէօրչնա, սալ վ-լաթիկ են։

Ալթացիօ։ բառ իւս այսու ըստ անդամանշնաց իմա-նի՝ վերջին ողն պարանոցին մեջտ 'ի թիկունս։ Սա կոչի 'ի տաճկաց՝ տարազ։

Ալեռօֆիա։ անուանմբա նշանակին՝ անտածուութի։ Է անհնարին հիւծուութի՝ առ 'ի չգոյէ տածողութն։ կամ սննդեան։ տես թիղիքէցցա նէռվօրա։

Ալծոնիա։ է բառ նորոց, որ սառուդաբանի՝ ակարուն, կամ թուլուն։ կոչի և ըստ նոցա ատէնամիա, կամ սա-թէնիա և կամ տեբրիմենթ։

Ալուտա, կամ կալէռիթաս, և կամ քասսիթա, լտ։ լօռօբա կամ ալշտօբա, իտ։ չայիր գուշու, տճ։ և ըստ մեզ՝ արտուա։ Է թռչուն փոքրիկ, սրաթռիչ, և զուարթ ձաձայն, որոյ միս կարծր է և դժուարամարս, այլ սիրա նորա և արիւն են դեղք վքախտութեան, խթեց որովայնի, երիկամնաժեւտութեան, և միզարգելութեան։ լուծանէ նաև զքար եթէ գայցի ընդ անցս միզի։ Բայց յարատաեալ արժան է առ քանի ինչ ամիսս։

Ալէս ֆիառմաբօ։ տես անթիսօթուում։

Ալթէա, կամ պիսմալլա, կամ իբիսքուս, լտ։ ալ-թէա, իտ։ կիսմով, դող։ մարշմելլօ, անգլ։ արաէնին, յն։ հաթէմ չիչէի, կամ կիւլ հաթէմ, տճ։ զանր խաթմի, կամ վէռա աֆռիտա, արբ։ և ըստ մեզ՝ տուղտ։ Է բոյս յայգէ մոլոշի, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք և կէս տանարամի, ուղիղ, թաւամաղ, և մէջն դատարկ։ Տերևն նման է տերևոյ թթենւոյ, բայց փոքրիկ և կարծր քան զնա։ Ծաղիկն լայնաբաց, տատիրական, մածուցիկ, և կպը-չուն։ այլ չունի մանաւորը ինչ հոտ։ տեսանեմք նման ծաղկանց մեկոնի։ գուշով սպիտակ։ բայց յոմանս տեղս լինի և մանգոյն, ծիրանագոյն, դեղնագոյն, և խայտաբ-ղէտ։ Պտուղն փոքրիկ, և տատիրականաձև, նման ը խիզ մոլոշի։ Խակ արմատն երկայն, սառաբ, սպիտակ, կարծր, թեւաւոր, և մածուցիկ, միանգամայն և դեղ ախտից կրծոց, հաղից, փոսացաութեան, և միզարգելութեան՝ առ-թելոց յուժգնութեան։ զի է թուրացուցիչ, և կակղացու-ցիչ բնութեաբ։ Զամին 'ի վեց արամէ մինչև ցութ յաւուրն՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։ Այս բոյս բուսանի յամենայն

ուրեք. և ի դաւառս ինչ ի ռամկական բարբառս մեր անուանի ՌնՇկաբրնի։

Ալիմենթում, լտ, նուիթիմենթօ, կամ ալիմենթօ, իտ։ սէսրէյիլ, տՇ։ և ըստ մեզ անունդ, որ է փոխարկումն կերակրոց և ջրոց ի դրայցութիւն։ Արդ՝ սա է մին ի գլխաւոր երրեակ կարողութեց ընութեան կենդանի. այսինքն սնունդական, աճողական, և ծնողական։ Բայց յերից ասսի գլխաւոր կարողութեց պարգևեցան ընութեան այլ և քառեակ կարողութիւք երկրորդականք, առ ի կատարելապէս պահպանումն ընութեան. որք են ձգողականք, ըմբռնողականք, մարսողականք, և արտաքսողականք։ Առաջին կարողութիւնն ձգին կերակուրքն ի մասունս։ Երկրորդականաւն ըմբռնին ըստ պիտոյից, իսկ երրորդականաւն հալին՝ որոնին՝ և քաքցային։ Հուսկ յետոյ չորրորդականաւն հաւաքեալ նիւթքն զտեալ ի կարևորագոյն և յընտրագոյն մասանց՝ աւելորդքն մերժին արտաքս, և կարևորագոյնքն փոխին ի կամՇնորակ հիւթ ինչ՝ մասաց կոչեցեալ, և ի նուրբ ցնդելի ոգիս, որք սպրդեալ ընդ ծակախս մարմնոյն տարածին և սնուցանեն զայն։ Իսկ մասացն զոր լասինայիք կոչին՝ քիլուս, մտեալ յերակս և խառնեալ ընդ արեան փոխի առ սակաւ սակաւ յարիւն, և արիւնն հետ գՇեռեալ ի մարմնին, և ի կենսական ոգի, որ է պահպանիչ կենաց և պատճառ շարժմանց մարմնոյ. Ալլ գիտել արժան է ասէն, զի վերոյիշեալ քառեակ կարողութիւն ընդունին զզօրութիւս իւրեանց ի ջրից տարեբաց անտի, հուրն ջերմ և չոր հաղորդէ զներգործութիւն իւր ձգողականին, հողն՝ ըմբռնողականին, օդն՝ մարսողականին, և ջուրն՝ արտաքսողականին։

Ալիս. տես ալլուսս։

Ալանթօխան. այսու անուամբ խմանի՝ մին յաղագս կամ ի թաղանթից, յորում պատեալ է սաղին յարդանդի բազում կենդանեաց։

Ալշարիա. տես երեսիմում։

Ալլուսս, լտ։ ալիս, իտ։ տիլ կամ այլ, գՇղ։ կարգի, անդղ։ աքօտոն, յն։ սարմնասաք, տՇ։ թօմ կիմ սում, և կամ ֆում, արբ։ սիր, սր։ և ը մեզ՝ խրատոր։ Ի տունկ ինչ ծանօթ սմինեցուն. որոյ ընութիւն է խմիչ, գրգռիչ, և ՇՇեհալած. և չափաւորապէս կերեալ դիւրապատրաստ զՇոսումն մեզի, զօրացուցանէ զակարութիւն սատմքսի, և դիւրաւ տայ մարսել ըզկերակուրն. և ապաքինէ զՇրդողուն, ջանաց փայ-

ծեղան, և զոռենդ։ Իսկ չափազանցն՝ ինաս է գլխոյ. խանգարէ զոռեսութիւն աչաց. զայրացուցանէ զմաղձն, և վրդովէ զստամոքսն։

Ալուամ. տես ալուամն։

Ալծեռէ, լտ։ ապպռիվիատռէ, և կամ ակկիաչիառէ, իտ։ սօղումաք, տօնումաք, տՃ։ և ըստ մեզ՝ ստռիլ կամ պաղիլ. որ յաՃախ պատահի 'ի կողմանս հիւսիսոյ. և նոյն խստուն ցրտուն յոլով անգամ հարկանէ զծնօտս և զունգունս մարդկան. զոր եթէ ոչ աՃապարեալ փութով դարմանեսցեն, 'ի քաղցկեղ փոխարկեալ անկանին ծայրք ընչաց՝ և ցցուեալ տեղիք ծնօտից։ Ալլ դարման այսր ինաստու դիւրին է. զի առեալ փոքր ինչ ձիւն կամ ցուրտ ջուր՝ ուժգին ՃմՃեսցի 'ի վերայ սառուցեալ տեղւոյն, մինչև ջերմասցի, և 'ի միջոցի սակաւ ժամուց անդրէն հաստատի. իսկ ընդ հակառակն՝ եթէ լուասցի կամ դիցի 'ի վերայ նորա ջերմ և ոգեղից ֆիմենթօ, անդէն առ նմին ձգեն յինքեանս զքաղցկեղ։

Ալումն, կամ օքսի սուլֆաս, օքսիստուլում ալուումինա էթ բօթասսա, լտ։ ալուամ կամ օսի սօլֆաթօ, օսսիստուլօ տ' ալուումինա, իտ։ սգիբդիռիս կամ ստիպսի, կամ ալմի, յն։ շապ, տՃ։ շէպ, արբ։ պոգ կամ զեմէհ, պրս։ և ըստ մեզ՝ պաղլեզ։ Ի ազգ ինչ հանքային թթուաձ համաղի. որ սովորաբար գտանի 'ի գաղղիա, յանգղիա, և յիդալիա. բայց գտանի և արուեստականն, որ յոգնատեսակ է յոյժ ըստ պէտպիսութեանն նիւթոց և յեղանակ. կէ կազմուէն. զոր յօրինեն յայլ և այլ տեղիս եւրոպիոյ. ընտիր համարի՝ եթէ ի յեռ սառնատեսակ ջրէն ական վանուոյ. յորմէ կազմեն դեղ 'ի ներքուստ առ 'ի յարգելուլ զհոսումն արեան, և 'ի փարատել զհարբուխային սխտաս արդանդի, և զնէթս պատՃառեալս 'ի թիւնից կապարի. զի է սեղմիչ և լուծիչ բնութեաբ։ Ճամն յերկու ցորենոյ մինչև 320 երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ խառն ընդ բաւականաչափ ջրոյ։ Նոյնպէս և օգտակար է ուլնացաւութեանն, և յորդառատ հոսման լորձանաց, եթէ խառնեալ ընդ ջրոյ վարդի կամ սամպուքօի ողողեսցի ուրն. մաքրի նաև զդիրոս ատամանց. և ապառեալ ծախէ զմսամոլեալ մասունս վերայ, եթէ կիզեալ զայն և ՃՃիւնացուցեալ արկանիցի 'ի վերայ նոցա։ Պաղլեզն վարի և 'ի զանազան ներկս, և է մի 'ի գլխաւոր նիւթոց անսի։

Ալէ կամ ալէս. յայս անուն կոչեցեալ 'ի գերմանացւոց՝ է զոր գաղղիացիք անուանեն էլան, և յոյնք՝ ալքի. իսկ տաՃիկք՝ ոլն, կամ կիւր։ Ի տեսակ մի վայրե-

նի քառատանուց՝ ի չափ մեծ եղջերուի. որոյ գլուխն սուսերաբար է նման երիվարի. մորթն և ականջքն՝ իշոյ. աչքն կայծակնացայտ. շրթունքն մեծ և թանձր. ատամունքն միջակ. մորուսն երկայն յոյժ, և կարծր. եղջիւրքն բազմաճիւղք՝ զրբէն եղջերաց այծեմման. բայց մեծ են յոյժ, մինչև կշռել 12 լիսր և առաւել. փորն մեծ ըստ կովու, միսն համեղ, սրունքն երկայն և նուրբ. ոտքն սեաւ և կէզպակաբաշխ ըստ եղանց. եղնդունքք կարծր և սպիտակ. իսկ ձեռն փոքրիկ: Սա թէթեւաարշաւ է և արագընթաց. ընդ գետս լողալով անցանէ: Գիտեն հաստատակօրէն յեւրոպիա, և յաւէտ յերկիրն պառուսոյ և շվեսայ: Եղնդունքք այսր քառատանուց՝ զոր լատինք ունկուլա աշէս կոչեն, դեղ են ազգու ընդդէմ դժնդակ սխտին լուսնատութեան կամ վերնոտուն, և այլոց սմին նման նուաղեցուցիչ սխտից. միայն թէ կրկնելի է այդ գոնե մինչև ցերկու ամիս: Չնոյն գործունէութեան ունին նաև ականջքն:

Ալպում կուբքում, կամ ալպում քանիս, և կամ չինօքաօրաս, լտ: մեռա տիս. շիեն պլանշ, գղղ: գոս աքիլա սուպռու, յն: գէօրկին աքթէբրի, ռմ: խառապլանեթ իկ գէլը, արբ: և ըստ մեզ ատուգաբանի՝ սպիտակ ագրն չան: Օգտակար է սա ի գիպուռածս փոզացաւութիւն, զոր օրէն է լսել ի փուշ մանրամաղ, և փչել եղեգամբ ի ներքս ուքանն. երբեմն մարթի է և ի վար արկանել ի թանձրաթանս. օգտէ և կշտացաւութեան և խթանաց որովայնի: Չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ց 80 խառն ընդ հաստատակ ջրոյ:

Ալվի ֆլուբատս, կամ ալվի սօլուցիօ, լտ: ֆլուսսօ տի վէնեթռէ, կամ սգուաքքէնառէ, կամ սմնսսա տի քօրբօ, իտ: տես ի բառն՝ սխտաէա:

Ալքալի, կամ արուէ տի գամեթնս, իտ: կոչի և ըստ նորոց՝ քառպօնաթօ տի սօտա: գալիանաշը, կամ գալիկեթ քիլի, ռմ: շապկաֆուր, արբ, իշխար, սպ: և ի մեզ՝ կալաբար, կամ կալէքար: Ի տեսակ ենչ աղի, զոր արտադրեն քիմիական արուեստիս յայրեցեալ մոխրոյ սոստ սնուանեալ բուսոյ. յորմէ կազմեն դեղ ընդդէմ խայթուածոց իժից, և այլ թիւնաւոր օձից: Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև ց12 յատուն խառն ընդ արգանակին ամսպուքօվ: Ի սմանէ կազմեն և ազգի ազգի դեղոցայս. որպիսի են ալքալի վալենիկէ ֆլուօռէ. որ է դեղ միզացուցիչ և քրանեցուցիչ, կամ քառպօնաթօ տի ամոնիակ. քօ են:

Ալքէքէնճի, կամ Ֆիւռալիս ալքէքէնճի, լս։ ալքէքէնճի, իս։ քսիալօս կամ ալս, յն։ Ֆիշնեռ չիչէի, ռճ։ և բան մեզ սուուրարանի՝ լսողութեանդակի։ Է բոյս ինչ բաղմացօղուն և կարմրերանգ, որ յաճախ բուսանի ի ցանկապատս և ի սուուերամած տեղիս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերևն նման է տերևոյ օսլանում անուանեալ խոտոյ, բայց մեծ քան զայն։ Ծաղիկն լաստերառձև կամ անուռաձև, կարմրերանգ և ասիսանաբեր։ Պտուղն գնտակաձև մեծութիւն ի չափ հասարակ ընկուզոյ, կանաչակերպև։ այլ ի հասանիլն փոխի ի գոյն կարմիր։ Մէջն հիւթալից, և տոպահամ, միանգամայն և գեղմիզարգելութեան, ջրգողութեան, և երիկամնաժեռուեան առնելոց յուժգնութեան։ զի է թուլացուցիչ, զովացուցիչ և միզաբեր բնութիւն։ Զարմն յերկու տրամ մինչև ցվեց յաւուրն խառն ընդ հասարակ ջրոյ։

Ալքիմիլլա վուկարիա, լս։ ալքիմիլլա քօմունէ, իս։ կոչի և բիւսի տի լէօնէ։ բիւ տը լիօն, գղղ։ լէսիս մինչ դրլ, անգղ։ բուս, կամ լէօն, յն։ է բան մեզ՝ սատալնիչ։ Է տունկ նուրբ, բազմաճիւղ, թաւամազ և գառնահամ, որ հասարակօրէն բուսանի ի ջրաբրի և ի խոնաւեան տեղիս կոր, վահանաձև, մազուտ, և երկայնականիթ բան նմանութեան մազոյ։ Ծաղիկն մանր, աստղաձև, և բացագոյն դեղին, որ ի վեր երևի ի վերայ հինգ դերձ քառեակ առէչիք։ բերկ սերմանս մանունս, բոլոքակս, և դեղնագոյնս։ Իակ արմատն երկայն իբր մատնաչափ, ստուար, թեքալից և սեաւ։ Լի է իւղով։ այլ նուազ ալիս։ ունի մանաւանդ գործունէութիւն ի խափանել զյորդաւատ հոսումն միզոյ։ քրանց՝ և արեան։ զի է սեղմիչ և գոյզն ինչ դիգռիչ բնութիւն։ Զարմն մի ունկի խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Ալքօհոլ, լս։ ալքոհոլ, իս։ տես սրիւթիօ տի վինս։

Ալգէ, լս։ և իս։ աղէս, գղղ։ և անգղ։ ալօի, յն։ սապա սավար, արբ։ սարը սապա, ռճ։ և բան մեզ՝ հալուէ։ Է շատագոյն և ամենադառն հիւթ ինչ։ զոր արտադրեն ի տերևս և ի ցօղնոց երիք տնկոյ ամերիկոյ, հեբրայիոյ հնդկայնոյ, և ափրիկոյ։ որ լինի սպիտակաձաղիկ, երկայնապտուղ, տարարաստերնի, և ստուարատակ, և այն հիւթ ունի զաղուտ տեսակս։ յորս լաւագոյնն այն է, որ լինի մաքուր, փայլուն, թեթև, դեղնագոյն, և դիւրափխրելի։ յորմէ յօրինեսք դեղ տարբեր տատանքսի, նուազութեն ամսական պարտուց կանանց,

դալկան, և կալուածոց թանչից մուտքեալոց յուժգնուն. զի է լուծիչ և թուլացուցիչ բնութ. ստամոքի նուա զոր-դունս և զՀնոն որովայնի։ Զարմն ի 5 ցորենոյ մինչև ց15 խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցդ։ Եւ եթէ փոշիս ցուցեալ ցանիցի ի վերայ վերաց, մաքրէ, և երբեմն փա-ռաւէ զնոսին։

Ածաղօրաւ, կամ մէջրիրաւ աղաւօրաւ, լտ։ ածծէ-ռուօրա կամ լածծէրուօրա, խտ։ աղբուօրեն, գղղ։ նիկբօլի-թէն մէջրը, անգղ։ հալբՀ, ատ։ է բան մեզ աղՀ. է տեսակ մի զղերոյ ի չամ հնդկային ընկուզոյ, կարմրե-բանգ, հիւմալից, և քաղցրահամ, միանգամայն և զուսա-ցուցիչ և զուարճացուցիչ բնութ։

Ածիկօս. բան անդացուցիչնոյ նշանակի երանն այն, որ չուտնի ընդ իւր շնչերակ, օրպէս զայլ երակս։

Ակահիբաւ, կամ պոլէնիուս բուսկանս, և կամ ֆիուն-կուս լատինս. լտ։ ակահիբօ, խտ։ ակահիբ, գղղ։ էկէ-ռիբ, անգղ։ ակահիբօ, յն։ կառկօն, ատ։ աղարիբուն, արբ։ է բան մեզ տարաղ։ Է սնկանման նիւթ ինչ արբ-տագրեալ առ բնութք հնագոյն կաղնեաց, և մայրից, մա-նաւանդ լատիչ անուանեալ ծառոյն, որ է սպիտակ, թեթեւ, գիւրաբեկելի, հոտաւէտ, և փոքր մի քաղցրա-համ, ունի և թեթև կամ ջնջս ուռղոսմիբս և նուրբս։ Ի նիւթոյ սասի կազմին գեղ վասն մաքրելոյ գկուրծս, լու-ծելոյ զնացանս լերդի և փայծեղան, և միանգամայն փա-ռաւելոյ զշրդոցութիւն. և ի մասնաւորի ի ստամոքել զՀնոն և զորդունս որովայնի, և յանեօրել զլեանձրանս ծուլթիս տոգունից. զի է լուծիչ և միզացուցիչ բնու-թեամբ։ Զարմն ի էնս տրամէ մինչև ցմի և էնս խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցդիցդ։ վարի և արտաքուստ ի յարդեալ գյորդառատ հոտուն արեան։

Ակնուս քասթուս կամ վիճէքս ակնուս քասթուս, լտ։ ալպէռս տէլ բէբէ, խտ։ ակնիւս քասթիւս, գղղ։ էկյսդգրի, անգղ։ լիս կամ ակօ, յն։ խմիէր, արբ։ Է ծառ փոքրիկ, գեղեցիկ տեսլեամբ, հոտաւէտ, և գորշակեղև, ունի ոստս յոգնաթիւս, նուրբս, կրկնածոյս, և գժուա-րաբեկս։ Ցերեկք սորա կարգաւ բուսանին առ միմեանքք՝ հանդոյն տերևոց կանեփոյ. և են երկայն, ուղղորդ, սրա-ծայր, և աղուամանուտս։ Ծաղիկն կարմրագոյն, և տասա-համ։ Իսկ սերմն որ գտանի ի ծաղկի անդ, է բոլորչի, գորշագոյն, տասաւոր, տասաՀամ, և հոմեմայնին, զօրէն պղպեղի։ Բուսանի յաՀարս ի թուրքաստան. որոյ ծա-ղիկն, տերևն, և սերմն ունին զգործունէութիւն ի բանալ

զմանրադոյն ծակտիս երակաց, և ի դիւրաշարժ յօրինել զարտաքնչութիւն մարմնոյ։ Դարնիկք ի կիր արկանէին ատսն ի սէգապէս գեղոբաց, նաև ի գրգռել զսրտին, զը մէն, և զդաչտանս կանանց. բայց զարդիս ոչ հաճարն այնքան ի յարգի։

Ակռնսեթա, կամ ուվա աչէռատա, լտ։ ակռէսեթ, խտ։ ակռուռխտա, և կամ աքիս, կամ օմիքաս, յն։ վէռաժիս, դղ։ գէռաս, կամ հօսուռմ, արբ։ կուռէ, կամ գէնէչ տու, և կամ գէնեչու, պր։ և ըստ մեզ ազոխ։ Ի տհաս պտուղ որեցոյ, որ ի հասանելն լինի խաղող. զբուրեթիւ սորա է սեղմիչ և զովացուցիչ, որով բարեխառնէ զկծուռութիւն մաղձի, արգելու զվարհարութիւն, և շինչուցանէ զը ջերմութիւն արեան։

Ակռիմոնիա, լտ և խտ։ էկռիմոնան, դղ։ քրմմնն եկ րիմոնի, անգղ։ աքս, յն։ օշուն օթու կամ էկեր օթու, տՃ։ Ի խոտ գլանաձև, կարծր, Ճիւղալից, թաւիշաւոր, և փոքր մի քաղցրահամ, որոյ տերևն է երկայն և եզերա հեռՃ։ Դաղելին ստիտակ, ձուաձև, և հինգ թերթեան. բերէ և պտուղս երկայնաձև և մեթին կարմիրս, յորս են սերմունք։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար և սեաւ։ Բուսանի յեզերս Ճանապարհաց և ադարակաց, որոյ տերևն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ՝ գեղ է հոսանն որովայնի, և այլ հիւմեոց պատՃառելոց ի թուլութեի. զի է սեղմիչ և խթիչ բնութեի։ Զաքն ի վեց արամ մինչև ցուեթ խառն ընդ կէս լիտր ջրոյ։

Ակռս տի ջէռռս, խտ։ աղաՃ գաղուն էքշլսի, տՃ։ Ի ըմպելի ինչ բաղադրական, կազմեալ ի չորս ունկի հաստաՃոյ կիսրոնի, ի մի լիտր մաքուր շաքարէ, և ի բաւականաւոր ջրոյ, որ շինչուցանէ զտաղ տենդից։ բարեխառնէ զվզիոլուն սեաւ մաղձի, հորդէ Ճանապարհ միզի. և գիմակալէ փտախտից, զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութ։ Զաքն ի մի ունկէս մինչև ցերկու խառն ընդ հոսարակ ջրոյ։

Ակռէռսեթում, կամ աքիլլէա ՃՃէռսեթում, լտ։ էռուբաթՃօսիս տի մէսուէ, խտ։ եիսաս, յն։ աշիլլէ վիսքէօզ, դղ։ մսպին, անգղ։ Ի խոտ, որոյ տերևքն են երկայն և գաւնանՃամ, որք խիտ առ խիտ սփռեն զերեսաքդ գետնի. և ի միջոց տերևոց ելանէ ցօղուն փոքրիկ, որ ի ծայրսն բերէ ծերմանագոյն ծաղիկ լայնաբաց, և յոյժ հոտաւէտ. զնիկ ծաղկանց յայսորդէ սիՃնակ երկայնաձև և թաղանթաւոր, յորում են սերմանք մանրիկք։ Բուսանի ի լերինս և ի մարգագետինս, մանաւանդ ի կողմանս եւրո-

պիոյ, որոյ տերևն եփեալ ՝ի Ջուր և արբուցեալ՝ դեղ է Ջղային գժու

Ֆարմաչիթեմ, իս։ Ֆարմաքօն, յն։ Ի հող ինչ սեաւ, մածուցիկ որպէս զկուպր յաձախեալ ի հանքս քարանց. բնութիւն է ջերմ. Ճոխագոյն է ծծմբային մասամբ և աղիւ. միանգամայն և աւելի սատակիչ Ճնճաց և որդանց որովայնի, օգտակ նաև ընդդէմ ախտի հերձաթափութեան, ասէպ ներկելով սուսամ զհերս և զյօնս։

Ամֆիսպեհան, կամ ամֆիբէֆալօս, լտ։ Ի տեսակ մի փոքրիկ օձի, երկայնութեամբ նորա սովորաբար չէ ինչ աւելի քան մի և կէս ոտնաչափ, գոյնն սպիտակ և շողշողուն, ունելով ի վերայ նիշս, և գիծս կարմրեղանգս, այսոր սատար, և թանձր, տուսն փոքրիկ, և սրածայր, թոյնն գէնդակ, և մահաբեր. և է կատաղի յոյժ. խայթէ զարաչարս զամենայն որ ինչ ընդ առաջ ելանէ նմա, թէ մարդ իցէ, և թէ անասուն։ Այս օձ առատ է թրուչական աղիւ և իւղով, որոյ միս, լեարդ, և սիրտ՝ ի կիր արկանի ըստ օրինակի խժի, որ ընկի գէն ոգեղ ընդդէմ խայթեցածոց թիւնաւոր օձից, և տապալեթէ հիւանդս. բանայ և զանցս քրտանց, և գիւրաբաշխ յօրինէ զտուրեւառուութիւն ընչոյ. և ապաքինէ զերձաբաժեռութիւն։ Այս օձ գտանի անխտիր ընդ ամենայն տեղս ի կղզին անուանեալ Լէմնոս։

Ամեթեսթա կամ ամեթեսթուս, լտ. և իտ։ մեթիզ, յն։ Ճնպէլլեգուն, արբ։ և ըստ մեզ՝ սուսամ կամ մեղեսիկ, և կմ՝ ամեթեսս։ Ի ազնուագոյն ամն ինչ կարծր, գեղեցկատեսիլ, և թափանցիկ. որոց ոմանք են կարմիր և վարդագոյն, և կէսք ի գոյն ծաղկանց գեղձի, ոմանք մանուշակագոյն, և ոմանք սպիտակ իբրև զանգամանդ, և շողշողուն։ Ջօրութիւնք սոցա ձգող, սեղմիչ, և սեթափիչ, որով արգելուն զհոսումն որովայնի, և ծծեն զթեթու հիւանդս ստամոքսի, և միանգամայն դիմակալեն արբեցութիւն։

Ամիլուս, լտ։ ամիսս, իտ։ մավլի, յն։ նշատտա, ՀՀ։ նշատտ, սր։ նիլէ, արբ։ և ըստ մեզ՝ նիլեսկ կամ օպալ, որ է բնութիւն կակղացուցիչ և յոյժ պատշաճողական գեղ ի դիպուածս ամենայն տեսակ այտուցից. քաղցրացուցանել և զարիւն ի խժայնի թեթև հիւանդոց, և ապաքինել զցաւս ականջաց. միանգամայն և կակղէ զկուրծս. զի և առատ իւղով. և գոյացական աղիւ։ Այս նիւթ ոչ այլ ինչ է բայց եթէ նրբագոյն և սպիտակագոյն ծուծն թերջեալ և նեղեալ ցորենոյ։

Ամիկտալուս ամարուս, կամ ամարա, լտ։ մանտօրլա ամառա, իտ։ ՀՀ՝ պատէմ, ՀՀ։ լէսմ մոռ։ և ըստ մեզ՝

նուէր դառն։ Ի ազգ ինչ նշոյ, որոյ մէջն դառն է իբրև զկորիզ դեղձի. հուչակաւոր է ի մասին օգտաւէտութեանէ ի գիպուածս տկարութեան ստամոքսի, և ցաւոց որովայնի. Թէպէտ սա մարդկան օգտակար է, այլ ՃՃեաց, և ձաղուց ազուիսուց մեհաթեր է։ Ի պտղոյ ասսի արտահանեն իւղ ինչ գառնահամ, զոր լասինք կոչեն օլէուտ ամիկասի ամարէ. յորմէ գործեն գեղ ազդողական ընդդէմ ցաւոց ականջաց, զի է մեղմիչ։ Ծառ նորա բուսանի յամենայն ուրեք. նա յաւէտ յերկիրս վիճակեալս ջերմագին օդոց։ Տերեւք նորա երկայնաձև և սրաձայր, և դառնահամ։ Իսկ ծաղիկն նման է ծաղկանց գեղձենւոց։

Ամենաթուս կամ ասպէսթուս, և կամ ասպէսթէս լաբրիս, լտ։ ամենաթէս, իտ։ ամենս կամ միանս, և կիմ զվէնիմի, յն։ Ի քար կիմ նիւթ ինչ հանքային ասիատակ, և յոկեալ զորին ալումին բլումումում վերուսի. զոր ի ծեծելն՝ լինի իբր բամբակ ընդունակ մանելոյ, և ոստայնելոյ, յորմէ գոտանի և ի տեղիս տեղիս կուսէ գործեալ։ Նաև պատմուճան ամբողջ. զոր ի կամին լուանալ՝ արկանեն ի հուր, որ բառնայ զամենայն աղտն, և զկտաւն թողու լիւրուամ պայծառութեամբ։ Սա ըստ ոմանց նախնեաց հեղինակաց՝ ունի և զօրութիւն մաքրողական, և դեղեալ փական. բայց կարծիքս այս չէ այնքան հաւանական։

Ամիսս. տես Ամիսուամ։

Ամի, կամ ամիէս, լտ։ ամօս, յն։ Ի սերմն ինչ փոքրիկ իբրև ի չափ աւազոյ. որոյ համ և հոտ նման է զոսպայի. օգտաւէտ է ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և արգանդի, և տկարութեան ստամոքսի և աղեաց. զի է խթիչ բնութիւն։ Եւս գիտնալիք թուոնից։ Ցուռնի նորա բարձր է և ոստախիտ։ Տերեւն նման է տերեւոյ սամթի։ Ծաղիկն փոքրիկ և սպիտակ։ Իսկ արմատն ստուար և փոքր մի կարծր, սովորաբար գտանի ի դաղղիա, և ի կրետէ։ Հասին ի 5 ցորենոյ մինչև 920։

Ամոնիաքում կումի. տես կումմի ամոնիաքում։

Ամիսոսէլինում. տես Թասլ։

Ամուքա, լտ։ ֆէէչիա տի օլի, կամ մորքիա, լտ։ խանուկի, յն։ Հաղորդ Թօռնթուսու, տճ։ ըստ մեզ մրուք կիմ գիրտ իւղոյ, որ ի պարզելն իւղոյ ելնանէ ի յատակս անօթոյն. բնութիւն է կակղացուցիչ, և միանգամայն աղաքինէ զցաւս գլխոյ, եթէ ջերմացուցեալ արկանիցի ի վերայ ճակատուն։

Ամպարա չինէրիթա. տես Ամպարում կրիզկում։

Ամպարէ կամ ամպերէս , լս : է Ծառ. Երկայն, և ստուար , յաճախեալ ի հնդկաստան : Ցերեկ Նորա բան եղեալ նման են տերևոց ընկուզոյ : Ծաղկին փոքրիկ է , և սպիտակ , զոր Ճմելով մատամբ՝ արձակէ զհոտ ամպարի , որպէս և տերեկ նորա . Նմին երի կոչի Ծառ ամպարի : Իսկ պտուղն ստուար ի չափ հասարակ ընկուզոյ . Նաև քան զհասանելն է կանաչագոյն , իսկ յետ հասանելոյն փոխարկի ի գոյն դեղին . Մէջ Նորա կարծր , ճաճառուտ , և տասպաՀամ , շրջապատեալ նուրբ ջրոք. ուստի ապիւ կամ քացախիւ թացեալ թողուն առ ժամս նակ մի ի բարեխառնել զառապուրեն նորա , որ լինի դեղ տկարութեան ստամքսի , որ և զկերակուրն տայ դիւրաՄարսելոյ , այլ յաճախակերութեան գրգռէ զմտացն :

Ամպարում կրիզէում , կամ ամպրա կրիչէա , և կամ ամպարա չինէերիցիա , լս : ամպրա , կամ ամպրա օտօրօղա , իտ : անվար , յն : ամպէր , տՃ : խմղիմ կամ հիւա , կամ գուՄր , կամ գեառահ , կամ էլէնՃուՃ , արբ : տարատու կամ բաՃպոլ , և կամ մէՃոեէլ պր : և ըստ մեզ՝ ամպար , կամ բան ոմանց բուրիեն : Ի նիւթ ենչ աղնուագիտն , ջրբ , թեՄեթև , ազօտ , գորշագոյն , քաղցրահոտ , և կարծր որպէս զքնքուշ քար . ի սկզբանն է գանգաղտամած , և ապա ստ սակաւ սակաւ սկսգանայ , բայց բազում անգամ խառնեն ի բուն ամպարն զայլ մածուցիկ նիւթ ենչ՝ որ եկեալ ի ծովէ . Նմին երի հաղիւ երբեք գտանի սա մաքուր և աղնիւ . որոյ այնիւ և ընտրագոյնն է սպիտակախառն գեղն , և թեՄեթև յոյժ , ուռեալով նրբաբաղոյն նիշտ , և երակս , որք սիրեալ կան ընդ բոլան դակ զանգուած Նորա . զոր ստէպ ի գործ ածեն ի ծխանելիս հանդերձ բաղադրութիւն այլոց : Հռչակաւոր է ի մասին օգտաւէտութեան ի դիպուածս տկարութեան սրտի , ուղղոյ , ստամքսի , և զգայական երակաց . այլև է դեղ ընդդէմ թմբնից : Զամին ի կէս ցորենոյ մինչև ցչորս : Բաղումք ի նախնի գերախուչակ հեղինակաց կամեցեալ հեռացեալ զքուն , և զՀչգրիա զոյացութեան այսր ամպարի , յայլ և այլ կարծիս անկան , և ասպա ուրեմն ծանեան թէ ոչ էր այնպէս որպէս կարծէին , այլ մեզ և մամ , որպէս տեսցի ի ստորագրութեանս սորա : Քանզի յաշխարհն հնդկաց առ ափն ծովու են մեծամեծ և բարմաստեան ծառք ի ծովն կոյս խոնարհեալ , յորս անհամար յոլովութեամբ մեղուաց գործեն մեզս և մամ , և լուծեալ ի ծովեայ սրեգական մեղն և մամն ի մասին ի վերուստ անտի հոսին ի ծովն . զոր ոմանք ահագնեն ձկունք ովկիա-

նոսի, և երբեմն անմիջապէս 'ի բերանս նոցա հոսի. զկնի քանի ինչ աւուրց ոչ կարացեալ մարսել զմոմն, ժայթքէն արտաքս. և ահա այն է ամպարն պատուական, որ այնչափ 'ի յարդի է յապրիկէ, և ընդ համբէն ասիա, մինչև կշռով ոսկւոյ վաճառեալ զայն։ Գիտել արժան է, զի զայս երբեմն հնարիւք կազմին, և դիւրագին վաճառեն, որ է գլխաւորն անպիտան. վասն որոյ մեծի զգուշութեամբ պէտք են առ 'ի զնեալ զսորա Ճշդիրատպոյն։

ԱմպէՀի. տես Միրօպալանի։

Ամպիս, լս։ է ազգ ինչ կապաՀիւթեան, որ դասանի յեղերս Ծովուց հնդկաց, բուրք հոտ անոյշ և հաճոյական, իբրև զՀոտ թաքամահաքա անուանեալ ռեանոյ. դուռնով է դեղին, և բնութեամբ կակղացուցիչ, զօրացուցիչ, և քաղցրացուցիչ, զոր ջերմացուցեալ 'ի հուր, և եդեալ 'ի վերայ ցուրտ այտուցից՝ փութանակի ցրուէ կամ հատուցանէ։ Նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ բորոտութեան։

Ամպրա. տես Ամպարում կրկղէում։

Ամպրա կրէզիս. տես Ամպարում կրկղէում։

Ամպրա չեՀերնա. տես քարապէ։

Ամպրա օսօրօզա. տես Ամպրա։

Ամպրօզիա, կամ քսենիա հիբբօքրաթիա, կամ արեգէՀմիզիա մենբրէնօզ, և կամ հէբրա վենօզա, լս։ ամպրօզիա, իտ։ վլօմա կամ ֆիէօս, յն։ Ի բոյս բաղմաՃիւղ, և քաղցրահոտ, յաՃախեալ 'ի բուրաստանս և 'ի դաշտագեղ վայրս իբր ոտնաչափ մի բարձրութեամբ։ Տերևք նորա սպիտակ են, և ցաւատեալ ըստ նմանութեան տերևոց օշնդրի։ Ծաղկին մանրիկ, փնջաւոր, լաչտաձև, և դեղնագոյն։ Խակ արմատն երկայն, նուրբ, և փայտային։ Այս բոյս համով է դառն և ջերմահամ. օգտաւէտ է ընդդէմ տկարութեան սրտի, և ուղղոյ, անսրտի և զՀանձրամածութեան տողոտնոյ, արգելու զՀոտումն արեան, և ցրուէ զվատութագոյն հիւթս խառնեալս՝ յարեան։

Ամոմում, լս։ ամոմօ, իտ։ ամոմ, գղ։ պէտգէրտ սգօնփարսլի. անգղ։ ամոմէ, տՃ։ կոչի և յամանց համամս։ Ի պտուղ անկանեմ, որոյ ձև և գոյն ունի նմանութեամբ ընդ սպիտակ խաղողոյ. տոպաՀամ է և հոտաւէտ յոյժ. և 'ի միջի ուռնի կորիզս քառանկիւնաձևս, և ծիրանագոյնս։ Ծառ սորա փոքրիկ է և սակաւամաՃիւղ, յաՃախեալ 'ի համատարած աշխարհն հնդկաց, մանաւանդ 'ի հարաւային կողմանս։ Փայտ նորա կարմրագոյն է և հոտաւէտ։ Տերևն երկայն և խիտ։ Ծաղկին սպիտակ և

տուպահամ։ Խակ պտուղն խիտ առ խիտ զետեղեալ յողկոյզ իւր կախի զուտոց ծառոյն։ Զոր չորացուցեալ լինի զեղ օդտակար ընդդէմ թունից, քամոյ, տկարութեան ստամաքի, և նուազութեան ամենակն պտղոյց կանանց։ Քանզի լի է թռչակն աղիւ և իւղով, և բնութիւն նոքիւք։ Զամին ի 5 ցորենոյ մինչև ց30։ Զորս է տեսակ ինչ կոչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ Ամեմում ֆիլասում, որ է սեաւ և փոքրիկ քան զայն ի բերն ի չափ պտղոյ գիհայ։ Ամլ բաց ի սոցանէ՝ են և այլ երկու տեսակ այսոցիկ պտղոց։ մինն կոչի ի բարբառ լատ, ամամում բլենի, որ է կարմիրանդ և սուաւ ի չափ կեռասի։ Խակ միւսն՝ կնճռալից է՝ մեծուքի ի չափ հնգկայնի պղպեղի, տուպահամ, և համեմայնին, ուսի և զնռնագլուխ հերձուածս։ Երեքին սոքա նոյնպէս առատ դտանին ի կողմանս հրնդկաց։ բայց ոչ են լարմաթ ի դեղոբրայս։

Անանթրա. տես Անաս։

Անանթրուն կամ նանթրան, լտ։ լանթրան, սրբ։ Ի ազգինչ հանքային աղի, յաճախեալ ի վերին եգիպտոս հուպ ի նեղոս գետ յարեմտեան կողմն նր. բուրբ զհոտ զաղիր, գոյն նորա ալիտակ է և մաքուր և թափանցիկ։ Զսա նախնին հեղինակք դասեցին ի կարգս բացողականաց, որք փոխանակ սալնիթռօսի ի կիր արկանէին, և ոմանք ի դասս մաքրողականաց։ Զօրութիւն նորա ի մանանաւորն է սրբել զապականութիւն արեան, և ապաքինել զքաղցկեզս։ Ամլ արհեստաւորք ի գործ ածեն ի զանազան գործս։

Անակալիս առվենտա, լտ։ անակալը, իտ։ Ի խոտ ինչ բաղմատեսակ, յորս երևելի քան զամենեսին է անա-կալիս մտա. ցօղունք նորա խիտ առ խիտ սփռեալ են զերեսաքն գետնի։ Տերևքն փոքրիկ, բոլորակաձև, և դասն միանգամայն և տափակ, յորմէ կազմին դեղ սիմնդանատուն, և լուանոտութիւն։ Դաղիկքն ելանեն առ անթռոյք տերևոցն, և են կարմրերանգ, և երկանայկանի։ Պտուղն փոքրիկ, գնատակաձև, թաղանթոյին, և բազմակորիզ։ Խակ արմատն սպիտակ և թեղալից։ միանգամայն և օգտէ ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց, և հնագոյն վիրաց։ զի է գրգռիչ բնութիւն։ Զամին 20 ցորեան չորս անգամ յաւուրն։

Անակալիս ոգուանթիքա. տես ալէքքաստնակա։

Անանձիրս և կամ աքբան, լտ։ է ծառ փոքրիկ, նրբաբոստ, և կանաչակերպ, յաճախեալ յերկիրս Ջերմադինս։ Փայտ նորա կարծր է և գեղեն։ Տերևքն երկայն,

և փոքր մի պարարտ, զոր Ճմլեալ ՝ի սանդի տրձակին ըղ-
հոտ այնչափ սաստիկ, և թափանցիկ, մինչև առթեն
զքաւ գլխոյ : Ծառիկն գեղին ՝ի ձև ծաղկանց Ճենկեսթաի :
Իսկ մինչ զվերթան ծաղկանց ՝ի բաց թօթափեն, ՝ի վեր
երևի պտուղն նման ըստ սմենայնի թարմ լուբայի հան-
դերձ արտաքին պատենիւն, զոր ՝ի բաց հանեալ, զմի-
ջինն ՝ի կիր արկանեն ՝ի դեղարայս, որ է ժայռքեցու-
ցիչ, և լուծողական : Ջնոյն բնութիւն ունին նաև տերևք
սորա :

Անանաս, լտ. և իտ : է պտուղ մեծ հնդկային, որոյ
բոյս ունի նմանութիւն ընդ ընտանի կանդառի : Տերևք նը-
բա կարմրերանգ են և ցցուեալ ըստ նմանութեան տերևոց
արմաւենւոյ : Իսկ ծաղիկն ծիրանագոյն է և մի թերթեան
՝ի ձև ձագատի : Եւ են սորա երեք տեսակք. առաջինն
կոչի՝ անանաս աքուլէաթուս ֆրուքթու օվաթօ, որ
քան զամենեսին մեծ է և հոտաւէտ, բայց անհամ և
կարծրաթեալ : Երկրորդն յորջորջի՝ անանաս աքուլէա-
թուս ֆրուքթու բրիմիտաթօ, որ սակաւ մի փոքր է քան
զառաջինն. այլ քաղցր է և ախորժելի. և ունի թելս կիմ
ջիղս խիստս և կարծրս մինչև հերձանել և զլնտերս : Իսկ
երրորդն անուանին՝ անանաս նեն աքուլէաթուս բլիթթա
սիէթուս, որ փոքրիկ է քան զերկոսին. բայց չունի մինչ
այնպիսի կարծրաթելս. և Ճաշակ նորա քաղցրութիւն զան-
ցանէ քան զայլոց տեսակաց : Այս տեսակ պտղոյ գոանին
մեայն ՝ի դաւառն կոչեցեալ տաքա յարևելեան հնդիկս,
յորմէ բնակիչք երկրին գործեն գինի պատուական, և
գեղ ազդողական ընդդէմ միզարգելութեան, և նուազուն
սանական պարտուց կանանց. բառնայ և զզուանս սառ-
մոքաց, որով և արգելու զժայռքացումն :

Անաս, լտ : անիթթա կամ անաթթա, իտ : քանառ,
դաղ : նիթթա կամ նէօ կամ բաբիա, յն : էօրտէկ, տՀ:
իվվէս կամ խուտերի, արբ : միւկայ կամ սիւրխաալ և
կամ կիւբէ, պր : և ըստ մեզ՝ բադ : Ի թեաւոր և ջրասէր
կենդանի քաջածանօթ յամենայն ուսիւք, որոյ կրկին է
տեսակ, վայրենի, և ընտանի. վայրենին կարէ թռչել,
համեղ է և գիւրամարս : Իսկ ընտանին որ ոչ կարէ թռը-
չել, առաւել համեղ է սակս առաւելութեան Ճարպոյն որ
՝ի նմա. բայց դժուարամարսելի է, մանաւանդ տկարա-
կամք ստամոքաց : Լեարդ սորա և ստամոքս՝ ունի զգրգ-
ռունեղութիւն ՝ի յարգելուլ զհոսումն լերդի, և ՝ի փա-
բառել զյաւս կրծոց :

Անասարքա, լտ. և իտ : զորմէ տես Հատ. ա. երես 159 :

Անաբարտս. է սրտուղ ինչ 'ի չափ մեծութեն փոքրիկ շաղանակի, կամ ստուար բակլայի, այլ երկայնաձև. որ բերէ ընմանուն սրտի թռչնոյ, վասն որոյ և կոչեցաւ անաբարտս, որ է բառ յունական. և ծագի 'ի բառէս քարտիս, որ է սիրտ: Գոյն նորա է սեաւ, և շղշորուն, և շուրջ գնովաւ պատեալ կայ կեղև ինչ նուրբ և կարծր, գրեթէ ըստ կեղևոյ մերումս բակլայի. բայց ինստաբեր է, զոր 'ի բաց հանեալ, զմիջնին 'ի կիր արկանեմք 'ի դեղորայս, որ է զօրաւոր սրտի, ուղղոյ, և ստամոքսի, օգտակար է նաև ընդդէմ տենդից. յոլովք և սովոր են 'ի հնդկաստան կաղմել ազգ մի քաղցրաւենեաց, քանիցելոնէ տի անաբարտս կոչեցեալ յիտալացւոց: Ծառս նորա դասանի յաշխարհն հնդկաց, որոյ տերևքն են բոլորշի. իսկ պտուղքն երկու երկու զեռեղեալք առ միմեանս յողկոյզս՝ կախեն զոստոց ծառոյն:

Անէթում կամ անէթում, լտ. անեթեթ, իտ. անեթի բիւանեթ, գրդ. բարաթեանս հեթէնն. կամ անիթեան, յն. տարաղօթեու կամ տուրաղօթեու, և կամ տուրաքօթեու, ազգ. շիպուլ, կամ սեպեթ, կամ շէպեթ, և կամ շէյպէ, արբ. և ըստ մեզ՝ սամիթ: Ի պարարտ, փափուկ, անուշահոտ և քաղցրահամ բոյս ինչ, յաղագէ խաւարտից, ըստ ձևոյ, և ըստ տերևոյ նման վարդի սամիթի, (այն է բեղեանս): Ծաղկին եղանէ 'ի գագաթան, և 'ի վերայ ոստոց, որք ձևանան 'ի ձև հովանոցի, և են դեղնագոյն, հենգեթերեթեան, զորէն վարդի. զկնի ծաղկանց արտադրէ պտուղ փոքրիկ, և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի երկու երկու սերմունս ձուաձևս, տափարակս, և տոպահատս: Իսկ արմատն կարծր է և սեւագոյն, շրջապատեալ բազում նրբաթելովք: Բուսանի սա 'ի բուրաստանս: Թէպէտ առատ է խոտով և ապիւ, սակայն գլխովին անպտղաստն է 'ի դեղորայս. որոյ սերմն և եթէ 'ի դործ ածի 'ի դեղորայս, որ է փարտաղէ քամւոյ, և հեծկլտանոց. և գրգռիչ կամեին, և միզի, և զօրացուցիչ ստամոքսի, այլ և արգելու զքսխուսն. զի է խթիչ բնութեաբ: Զաղմն 'ի 28 ցորենոյ մինչև 'ի մի տրամ:

Անէթեթ. տես Անէթեթում:

Անէմոնէ, լտ. և իտ. անէմոս, յն. նիւանան չիչէլի, կամ կելնոնէկի չիչէլի, ազգ. ըստ մեզ՝ հարանուկ կամ հողմածաղիկ: Ի տեսակ մի կաղաքաւոյ. որոյ տերևքն են բոլորակաձև, փափուկ, եղերաշերտ, և երկայնականք՝ նման ըստ իմիք մորչի, և 'ի միջոյ տերևոց եղանեն ցօղունք. որք 'ի ծայրսն բերեն չքնաղատեսիլ ծաղկա լայ-

նաբացս. որոց ոմանք են կարմիր կամ ծիրանագոյն, ո-մանք սպիտակ, ոմանք մանուշակագոյն, և ոմանք յայլ և այլ գոյն գեղեցիկ. ղնին ծաղկանց յաջորդէ պտուղն երկայնաձև, և բաղմահատ: Իսկ արմատն խորտաբերտ և թեքաղեց. լինի սա յաճախ ի բուսատանս, ի գաշտս, և ի լերինս. լի է խղով և ապիւ և բնութիւնս օգտակար է ընդդէմ վիրաց աչաց, և ուղղոյ:

Անթաղիում, կամ անթաղէ, և կամ թուսուլուս մարմնուս, լս: Ի փոքրիկ խեցեմորթի ծովային երկայն իբր մի և կէս մատնաչափ ուղիղ, և սպիտակ հարեալ ի գոյն կանաչ, գոնեի ի յատակս ծովուց, նուազ է թաչական ապիս, նոյնպէս և խղով, և բնութիւնքն լուծիչ, և չորացուցիչ:

Անթեղիչէ, հակոլորտ: Ըստ անդամանենոց ցուցա-նի նեբքին շրջապատն արտաքին ականջաց, որոյ հակառակն է արտաքին շրջապատն կոչեցեալ էլիչէ, այսինքն ոլորտ:

Անթէչեթա կամ անթաչեթա, լս: Ի անուն հատարակ գեղորիից, որք գիմակալ են թթոու ախոց, և մաքրին զտատմբն ի կծու հիւթոց, և ի գրոց:

Անթիաբօրլէատիա, կամ անթիաբօրլէթիքա: Ասա երկու բառքն մի եղեալ են. քանզի անթիր է բառ յն, և նշանակէ գիմակալ. իսկ աբօրլէատիա նոյնպէս բառ յունական՝ թարգմանի անդամագօսուն կամ կաթուածք: Ուստի ասեն Անթիաբօրլէատիա, ասի ընդհանուր գեղորիից, որք գիմակալն ախոյ անդամագօսութիւն, կամ կաթուածոց, որպէս են ագուա մէրլիսէ, կամ սրիրիթուս սուքչնուս, ևն ևն:

Անթիսոթուում, լս: ըստ մեզ՝ անգեղա կամ գեղեցափէ անուն ընդհանուր ամենայն տեսակ գեղորիից, որք գիմակալ են վնասակար զօրութեանց թիւնոց:

Անթիմենիում կամ սթիպիում, լս: անթիմենիս, իտ: տէմիր պօզան կամ ռասուրք թաշը, տՀ: բուհութիչ, որք: սէսամէկ կամ բասսուրթ և կամ սիւրբ սիւղթէ, ալր: ըստ մեզ՝ յունաբար, կամ ծարիր կամ ծարոյր: Ի հանք ինչ բաղկացեալ ի ծծմբոյ և ի սնդկէ. լինի զանգուածով մեծ, և ծանր, երանգաւ սեւաւ և փայլուն, բնութիւնք քրտնաբեր, և ժայթքեցուցիչ, որ յաճախակի ի գործ ածի ի գեղորայս հանդերձ բաղադրութիւն այլոց: Զամին ի 12 ցղուենոյ մինչև ցՅՕ. իսկ եթէ ոչ բարեխառնեսցի, վնասակար է կենաց: Սովորաբար գտանի ի գաղղիա, ի սակսոնիա, և յանգղիա:

Անթիմենիս Ճիաչենթնս, կամ վեսթս անթիմենիս, իսս։ պուռզանմէշ էՖոմիմն, ոՀ։ և ըստ մեղ՝ անգոյր սառուցեալ, զոր եթէ փոչի արարեալ կամ ի գինի արկեալ ի գործ արկանիցես, լինի դեղ ի մեն զորաւոր և սատակի փսխեցուցիչ։ Զայն ի մի ցորենոյ մինչև ցերիս կամ ցվեց։

Անթիմենիս տեսիՖորէնթիբս թէռմոսիսս տի անթիմենիս քենբսԹասուս, իսս։ տէմիր պլոզան թէսրէշիրի, ոՀ։ ըստ մեղ՝ անգոյր քրտնաբեր, զոր ի գործ ածեմք ի քրտնաբեր և ի յարեան մաքրիչ դեղոբայս, որ և բարեխառնէ զարիւնն, և փարատէ զանընդմիջական տենդն և զախտս մարմնոյ։ Զայն ի տասն ցորենոյ մինչև ցքսան։ Ամլ զնուռթի սորա տես ի Գէռամէս մինէալէ։

Անթիրրինում կամ նարթէս, կամ օս լէՀնիս վուլկս, կամ ջնուօչէՖալօս, լս։ ակիկնս կիՖ քէՖալի, յն։ Ի ազգ ինչ խոտոց, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ռանաչափ, և ուղղալից։ տերևքն նման են տերևոց մանուշակի, ծաղիկն՝ եղեգան։ իսկ պտուղն՝ շանագբէխոյ։ բերէ և սերմունս մանունս։ Ունի սա յաձախ յագարակս, և ի յաւազուտ վայրս։ օգտաւէտ է ընդդէմ թունլուեն երանոց և հոսման աչաց։ Սորա է տեսակ ինչ կոչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ անարրինում կամ լիբենիս սիրէՀսթրիս, որ լինի միացողուն, փոքրատերև, կարմրածաղիկ։ այլ ըստ բնութեան և ըստ նէրգործութեան նման նմա։

ԱնթէՀէմիս։ տես քՀամամէլում։

Անթհօրաս, կամ աքենիթում սալուԹիՖէրում, կամ նարէլլուս մեխս, կամ անթիթՀօրաս ՖլօրԹ լուԹէս աքենիթի, լս։ Ի բոյս ինչ վայրի և տեսական յազգէ Աքենիթում կոչեցեալ բուսոյ։ ցօղունն սորա է երկայն իբր մի և կէս ռանաչափ, բազմանկիւնի, և փոքր մի թաւամազ։ Ցերկրքն յոգնաթիւ, բոլորակաձև, և դառնահամ, որք կարգաւ շարայարին առ միմեանս ըստ նմանութեան տերևոց քՀնաջլեսս անուանեալ բուսոյ։ Ծաղիկն դժգոյն դեղին, վերամարմ, և տասնակՀոտ։ պտուղն գնտակաձև և թաղանթային, սերմն սեաւ, անկիւնաւոր և կնճռալից, իսկ արմատն բոլորշի, փոքրիկ, թխագոյն, թեքալից, և դառնահամ։ Այս բոյս յաձախեալ յայլ ազգեան լերինս, լի է իւղով և ցնդական աղիւ։ Սորա արմատ վասն բուռն զորութեան իւրոյ մեծի զարուԹիւն թիւնոյ աքենիթում անուանեալ բուսոյ։ և դիմակալէ խա-

ծուռածոց կատարել չանց, և այլոց թիւնաւոր դեղոց. բժշկել նաև զՏիւանդութիւնս պատճառեալս ի մեղատրէր հիւթոց. այլև օգտակ ընդդէմ ժանտախտի և փքոտուն: Զնոյն գործուածոցն ունին նաև սորա տերևքն:

Ալեթրիսքուս, կամ քէրօՖիլլում սիրվէսթրէ. կամ չէրօՖօլլում սիրվէսթրէ, կամ սրիում սիրվէսթրէ, և կամ ստատքուս սեբիարիուս, լս: Ի բոյս ունչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ռանաչափ. կամ փոքր ինչ աւելի, բազմատոհմեան, ուղիղ, մեծին կանաչ, և թաւամազ: Տերևք նորա նման են տերևաց չէրօՖիլլոի կամ մելանիդոյ. ծաղիկն ելանէ ի գագաթսն, և է հինգթերթեան և սպիտակ, բերէ և սերմունս մանուսն, և երկայնս: Իսկ արմատն կարճ, սպիտակ, և համեմատին ։ Լինի սա յաշխարհ ի ցանկապատս տեղիս. Ճոխագոյն է իւղով. և ցիդական աղիս:

Անիզում, լս: անիչէ, խս: է անիս, գղլ: էնիս, անգղ: էնիսոն կամ եանսոն, արբ: զէնսան, պր: և ըստ մեզ անիսան: Ի բոյս երկայն իբր երեք ռանաչափ, բազմաճիւղ. բոլորակաձև, թաւամազ, մեջն դատարկ, յաշխարհաալ ի գաղղիս, ի կրետէ. և ի մալգա: Տերևք սորա են երկայն հերձուտ, փոքր մի սպիտակ և հոտաւէտ: Ծաղիկն ըստ իրաց ինչ նման է ծաղկան բիմբինելլայի: Իսկ սերմն կամ ունդն է նոյն իսկ անիսոնն, որ չորացուցեալ ի կիր արկանեն ի կերակուրս, նաև ի գեղոցայս. որ է ցրուիչ քամւոյ, փարատիչ ցաւոց կրծոյ և փորոտեաց, և զօրատու ստամքսի և սրտի, զի է խթիչ բնութիւն: Չափն ի կէս սրամի մինչև ցմի: Զնոյն գործուածոցն ունին նաև սորա իւղն:

Անիզում ինոկիում. տես Ծինձի:

Անիզում քինէ, կամ անիզում քինէզէ, և կամ սէմին պատրան, լս: անիչէ սեթէլլաթօ, խս: անիսաչին, գղլ: չին անիսանս. կամ էբլաղ անիսանս, տճ: Ի ապրինչ անիսանի, որ բուսանի ի մէջ ատաղձև իրիք պատանի կոչեցեալոյ լատինական բարբառով Ֆառուքթուս սեթէլլաթուս, ձևով և մեծութեամբ նման է կորիզի քօլօգալուինթիսայի. Իսկ հոտով և համով անիսանի, զոր չինացիք, և հոլանտացիք ի կիր արկանեն ի տալ զՅուս օշարակի. բայց մէջ ի գործ ածելոյ զսա վասն փարատելոյ զնիթա, և ամենայնիւ զանազանելոյ զանազան կերակրոյ, զի է խթիչ բնութ: Չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 50: Ծաս սորա սովորաբար բուսանի ի չին ընդ ամենայն տեղիս. բարձրութիւնն է միջական, իսկ բունն ստուար, ոստա-

լեց, գորշագոյն, և քաղցրահոտ, բայց ոչ 'ի կիր արկանի 'ի գեղջրայս, եթէ ոչ 'ի պէտս չինուածեան սեղանոց։

Ակիզում քինեզ. տես 'ի վերոյ։

Ակիմբրա, տես Ակաս։

Ակիլ, կամ ակնիլ. կամ քօաբիրա, կամ անանիլ. կամ ինտիկօ, կամ ինտիքում, կամ կալի, և կամ հէրպա բօ-զմամարինի ֆիալեի, լս։ Էնտէկօ կամ ինտագ, իս։ չի-վիտ, տՃ։ Նիլէ, արբ։ լեղակարոյս՝ ըստ մեզ։ Ի բոյս՝ յաՃախեալ յարևելեան և յարևմտեան հնդկիս, և յե-գիպտոս՝ երկայն իբր երկու ոտնաչափ, և հիւթալից։ Հաճն նորա դառն է միանգամայն կիծու։ Ցերեկ նորա բո-լորակաձև են և սառուայ՝ ըստ նմանութեան տերևոց սառ-ուտի։ և ըստ կանաչութեան գունոյն նմանի անկոյ ռօզմարինայի։ Իսկ Ծաղկեն նման է Ծաղկան ոլոռան՝ ը-ձևոյն և ըստ գունոյն։ Այս բոյս օգտաւէտ է ընդդէմ նեխեալ և փտեալ վերոց, եթէ փոշացուցեալ ցանիցի 'ի վերայ նոցա, նոյնպէս և ընդդէմ ցաւոց գլխոյ։ 'Ի բուսոյ սասի արտահանեն հիւթ կապտագոյն, յորմէ կազմեն չրջազանգուածս պէսպէս ձևով, և առաքեն Յայլեայլ տեղս, որ այն ինքն է լեղակ։

Ակիմէ, կամ անիմէ կուամի, կամ կուամի անիմէ, կի-մինէա կամ անիմէա, կամ միրրհա, և կամ անիմնում, լս։ Ի սպիտակ խէժ ինչ ամերիգեան. որոյ ընտիր և աղ-նիւն լինի սպիտակ. չոր, դիւրաբեկ, մաքուր, անախոր-ժահոտ, և թափանցիկ. օգտաւէտ է ընդդէմ ՀԱասա-բեր օգոց, և գորշչեաց, որ ասէալ 'ի կիր արկանի 'ի ծը-խանելիս. Ճոխագոյն է խաղով, և թռչական սաղու, և բնաւէ ջերմ և կակղացուցիչ. զոր եդեալ 'ի վերայ ցուրտ ուռուցից՝ վաղվաղակի լուծանէ. նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ ցաւոց կնոյ գլխոյ, և ակարութեան ուղղոյ, եթէ ջերմացուցեալ դեցի 'ի վերայ վշտացեալ մասին գլխոյ. այլ եթէ փոշացուցեալ դեցի 'ի վերայ վերոյ՝ մաքրէ, և երբեմն բուժէ գնոսին։ Ծառս սորա է միջակ ըստ մեծու-թեան։ Ցերևն նման է սաղարթիկ մրտոյ։ Իսկ պտուղն սառաւ յոյժ, որ կոչի լոպուս։

Ակիմն տէֆիլէրէ, լս։ Թրամօրթիրէ, իս, տես սվէ-նիմենթում։

Ակիզ. տես Ակիզում։

Ակիշաքրօ. տես գնշանակաւթիւն սորին 'ի բան քու-մինում։

Ակուէ. տես սէնքենս։

Ակուիլա, լս։ Եղլան պալլոզը, տՃ։ սէմէք ելշայ, կամ

սեմբիլիթապան, կամ հաեսաթ, և կամ ՃԻրիզ, ասբ։ մասմանդ, ապ։ բան մեզ՝ օձանձակն։ Ձևով մարմնոյն և մեծութիւն նման է հասարակ օձի, այլ ստուար քան զնա, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա. ունի զմորթս խաղալենս, և մաշուցեկս, զոր եդեալ ՚ի վերայ ուռուցիկ՝ կակղացուցեալ ցրուէ։ Սիմս նորա է պարարտ, փափուկ, և անտրժանամ, բայց դժուարամարսելի, մանաւանդ տկարակամ ստամոքսոյ։ Յորում Ճարալ ունի զգործունեութիւն յապաքինել զխրութիւնն, եթէ խուն ինչ ՚Ի ՚Ի ցուցուցեալ արկցի ՚Ի մէջ ականջաց, և միանգամայն սրբէ զբիծս երեսաց և բուսուցանէ զՀերս գլխոյ։ Նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ թունից։

Անկուսիս եսբուլաբիի, լս։ Ի տեսակ մի օձի, որոյ շարժումն է յամր և անվնաս. զի գոլով ընտանացեալ՝ յամարայնի ժամանակս մտանէ ՚Ի տունս և ՚Ի մահճս. գասնի յաղանս յատիրիկէ, յատերիկա, և յասիա, զոր բնակիչք երկրին ասէալ ՚Ի կիր արկանեն բան օրինակի խժի ՚Ի բժշկուն հրատասալ տենդից, և ժանտախտ. այլ և հաստատեն թէ օգտակար է ընդդէմ թունից և միատասիր հիւթոց. քանզի լի է խլզով, և ցնդական ապիւ։

Անկուսիոնարա, տես սրուէնա ֆէբրուՃինէա։

Անհիմա, լս։ Ի թռչուն ինչ ամերիկեան, մարմնով մեծագոյն քան զկարապ. գլուխն ստուար՝ գրեթէ հաւասար գլխոյ աքաղալի, կտուցն կոր և սեաւ, աչքն շքեղ, և ոսկեգոյն, շրջապատ նոցա սեաւ, նոյնպէս և բիծքն. ունի ՚Ի գլուխս իւր եղջիւր, որ է բոլորակ, սպիտակ, ստուար, և երկայն իբր երկու մատնաչափ. սպարանոց նորա նման է սագի, այլ առաւել երկայն քան զայն. ունի զձայն սխորժելի, որ ընդ ժամանակս ժամանակս ՃԻչ բառնայ վիշուն վիշուն։ Եղջիւր այսր թռչնոյ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ թունից, և ցաւոց արգանդի, և միանգամայն օգտի տղայաբերից։

ԱնՃէլի սալ, լտ։ անկէլօզ թռչուն, տՃ։ ըստ մեզ՝ աղ անկելոսի, որ է տեսակ ինչ ազնուագոյն աղի, զոր քիմիական սրուեստիւ կազմեն յարծաթոյ լուծելոյ այրիչ ջրով. բնութիւն է մեղմապէս լուծողական, զօրացուցիչ ստեաց, և միանգամայն սատակիչ մեծագոյն ՃՃեաց որովայնի, այլ օգտաւէտ սխտի ջնջողութեան։ Չափն ՚Ի 2 ցորենոյ մինչև 3կ, առատ շաքարաւ. զորոյ պատրաստեն նաև զՀատն միջոցին հայն։

ԱնՃէլիքա կամ արքանՃէլիքա, լս։ անժէլիք, դղ։ էնՃէլիքէ, անգղ։ մելսիք օթու, տՃ։ ըստ մեզ՝ սուս-

դաբանի բոյս հրեշտակային։ Ցօղուն սորա լինի ուղղաբերձ, ստուար, բաղմատեան, և հոտաւէտ, և բարձրանայ մինչև ցերեկ ոտս. Ներքին կողմն ցօղնոյ է կանաչախառն կարմիր։ Տերևքն երկայնաձիգ, և եղերք նոցա հերձոտք և իբր սղոցաբերանք, որք կարգաւ շարայարեալ կան ի վերայ ոտոց. բերէ բաժակս ի ծայրս նորին ցօղնոյ, յորոյ վերայ հովանաձև բուսեալ կան ծաղկեք, որք են սպիտակ, և հինգ թերթեան. պտուղքն դարձուագոյն, բոլորակ, և փոքր մի երկայնաձև, որք երկու երկու բուսանին ի վերայ միոյ բաժակի։ Խակ արմատն ջերմահամ, ստուար, և գնատակաձև, շրջապատեալ նուրբ և երկայն թելովք, արտաքուստ առ ատակս մի սեագոյն, իսկ ի ներքուստ սպիտակ. համ նորա քաղցր է, միանգամայն և սխորժելի դառն։ Լինի յաճախ յանդիպա և ի պօճմա, որք դեղագոյն են քան զորս դատանին ընդ ամենայն աշխարհ. զոր և քաղցրաւէնի կարմիրաւ առաքին ի զանազան կողմանս, սորա սերմն առանց եփելոյ ուտի, դեղ օգտակար ընդդէմ յոսի օգոց և գոլորշեաց։ Եւ այն արմատ է դեղ ընտիր և ազգու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, տկարութեան ստամոքսի և սրտի, նաև գերագոյն դեղ ընդդէմ փքախտուն, Թուխից, Ժանտախտի, Ջղային դժուարամարսութեան, մահաբեր տենդից, խածուածոց Թունաւոր օձից, և կատաղի շանց, զի և առատ իւղով և ցնդական ալիւ, և բնութեամբ խթիչ։ Զամին ի կէս տրամի մինչև ցմի և կէս։

Անդիմնա. տես Սգուխնանցիա։

Անսէր, լտ։ օբա, իտ։ քաբբօս, կամ էքէմն, և կամ քօբբօս, յն։ գաղ, տճ։ վրշ, կամ պաթ, և կամ հուլչիւմ, արբ։ խարբէթ, պր։ ըստ մեզ՝ սագ։ Ի Թեաւոր կենդանի մի Ջրասէր ի ձև բադի, այլ մեծ քան զայն, և փոքր քան զկարապ, յաճախեալ յաշխարհ ամենայն, միսն պարարտ և համեղ, որ ի ժամանակս ձմեռան ընտիր կերակուր է մարդկան. բայց յաճախակի ուտելն առաթէ զլենաս ստամոքսի։ Ճարպ սորա բուսուցանէ զկերս. որոց Թափեալ իցէ ի պնակէ. խաղաղեցուցանէ զշնչուումն և զլենդումն ականջաց. մեղմէ զցաւս Թանչից եթէ ջերմացուցեալ դիցէ ի վերայ անստացեալ մասին մարմնոյ։ Կղկղանք այսր կենդանւոյ, զոր լասինք քէնօքօբրուս կոչեն, լինի դեղ ազգու ընդդէմ միզարգելութեան, և կուլուածոց դաշտանի կանանց։ Զամին ի կէս տրամի մինչև ցմի ամբողջ. և ըստ ոմանց նախնի հելլենեանց՝ ուտի և ս զորութեամբ վիժողական։ Խակ զմորթ ոտից սորա լսեալ ի

ջուր ըմպելն, և լինի գեղ օգտակար ՝ի գիպուածս հոս-
ման արեան առՀիկոյ ՝ի Թանչից։

Ասնա, լս։ Ի ծաւ ամերիկեան, որոյ փայտն սպրե-
գոյին է և թեՀեա։ Տերևն երկայն, ջլային, և սայրատուբ։
Ծաղիկն լայնաբաց, և գեղնագոյն։ Իսկ պտուղն ուռնի
գՀեա կաղնոյ, պատեալ երկու կեղևովք, այլ ըստ համոյ
նման չարգանակի, բնութիՀ լուծողական, և տաղակացու-
ցիչ։ զոր լսանալ արկանեն ՝ի ջուր ներմ, և եթեմ չերեսս
ջոյն իւր Թանձր։ զայն իւր կոչեն օՀլուտ անտա, զոր
լցեալ յանօՀս առաքեն ՝ի զանազան կողմանս, որ է գեղ
օգտաւէտ ընդդէմ տկարութեան անդամոց, օծեալ նովաւ
զՀուլացեալ մասն մարմնոյ, և չփեալ առ հրով զի իւրն
այն ընդմանիցէ ՝ի ծակոխս մորթոյ, որով և օգտէ։ Ջկե-
ղև այսր պտղոյ՝ որ է լուծողական, և կարի ժայՀեքեցու-
ցիչ բնութ, ՝ի գործ ածեն ՀՀնորսք ՝ի սատակումն ՀՀանց։

Ասնիրա արտքր կամ անՀՀլին, լս։ Ի ծառ ամերի-
գեան, որոյ փայտն կարծր է յոյժ, յորմէ կազմեն նաւ։
Կեղևն նորա գորշագոյն, տերևքն ըստ երևոյ ինչ նման են
տերևոց դաբնոյ։ Ծաղիկն ծիրանագոյն, և անուշահոտ։
Պտուղն ըստ ձևոյ, և ըստ մեծութեան նման ձուոյ, կարծ-
բակեղև է և տապահամ, որք ՝ի ժամանակս գարնան ըն-
տիր կերակուր են վարենի գազանաց, որ և լինի մարդ-
կան գեղ օգտակար ընդդէմ ՀՀնեաց, և որդանց։ բայց
մեծաւ զգուշութիՀ պարտ է ՝ի կիր առնուլ։ յամին ՝ի 8
ցորենոյ մինչև 312։ քանզի յոլով անդամ ՀՀեասաբեր լի-
նի, ևս մահաՀիՀ։

Ասպրօսաչէ, լս։ անտրիաքս, յն։ Ի կնիւն ինչ Թա-
ւամամ որ բարձրանայ յերկրէ եթե կէս ոտնաչափ։ Տե-
րևք նորա են երկայն, լայն, Թաւամամ, և ջլային զօրէն
ջղախոտոց, շրջապատ նորա սղոցաձև սոսամենաւորեալ։
Ծաղիկն փոքրիկ, սպիտակ, և հինգթերթեան։ Պտուղն
փոքրագոյն, և սուուար հանգոյն ուրեմն, որոյ մէջն լի
է կարմրեգանգ և երկայնաձև սերմամբք։ Իսկ արմատն
նուրբ, և Թեքաւոր։ Սովորաբար բուսանի յափունս ծո-
վու, և յանտառս։ առատ է ազիւ։ օգտաւէտ ՝ի գի-
պուածս միզարգելութեան, ջղացողութեան, և յօդուա-
ծացաւութեան։

Ասորսէնոմամ, կամ քրլեմՀնուամ, կամ Հերպա սիչ-
լեանս, լս։ անտրոս կամ անիր կամ էնս, յն։ Ի տունկ
ինչ ՀՀանեային, և ուռանՀամ։ որոյ ցողունն ոչ բարձրա-
նայ աւելի քան զերիս ոտնաչափս, և է ուղղաՀիՀ, բա-
լորակ, և փայտային։ Տերևքն ըստ ձևոյն նման են տե-

բուց հիբերիբում անուանեալ բուսոյ, այլ քառապատիկ երկայն քան զնա. ունի և զհիւթս զօրէն բաղասանի. և գոյն նոցա գեղեցիկ կանաչ յատարգային ժամանակս. իսկ ի ձմեռան կարմիր են, միանգամայն և խոցոտեն: Ծնանի զնին բուսանի ի գագաթն, և ի ծայրս սաեղանց, և է գեղնագոյն, և հինգթերթեան՝ ըստ նմանութեան ծաղկանց վերոյիշեալ հիբերիբոսի, բայց լինի մեծ և շքեղ: Պտուղն է հատ փոքրիկ, անկիւնաւոր, և կանաչ. այլ ի հասանի ելն փախարկի ի գոյն սեաւ, ունելով ի միջի սերմն վոքրիկ, և թեաղոյն: Իսկ արմատն երկայն, և փայտալեն: Այս տունկ գտանի յաձախ ի կղզիս, և ի բուրաստանս. և է գեղ ազդողական ընդդէմ գժնդակ և մահաբեր տենդից, խածուածոց կատաղի շանց. նաև դիմակալէ ախտից միզարգելութեան, և զարգացեալ վերաց, միանգամայն և լուծանել զբար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ: Այլև ատտակէ զորգուենս և զդէմս որովայնի:

Անտրսէմում էմինուս, լս: սեւ հիբերիբում:

Անքհուսա թիկթեօնիա, կամ ալչիսիանոն կամ օնոքիլեա, կամ սուռիբսուսում, լս: օռքանէթ, դաղ: Ի բոյս ինչ վայրի, որոյ ցօղունն է նուրբ և երկայն իբր մի ոտանաւոր. որ յերկիր խնարհեալ ձեռանայ իբր զաղուն: Տերևն ըստ իմիք նման է տերևոց վարենի եղնայեղուն: Ծաղկին գերանագոյն և ձաղառաձև. ի ներքոյ ծաղկան ունի բաժակ, և ի մէջ նորին բաժակի դեռևոեալ կայ գորշագոյն սերմն՝ նման ըստ ամենայնի գլխոյ իժի: Իսկ արմատն ստուար իբր բթաչափ, յոկեալ, փոքր մի թեքեալ, և պարարտ, զոր խոցեալ եղեգամբք, արձակէ հիւթ բազմաբանգ ըստ նմանութեան բաղարեալ օղեաց, և բնութիւն սեղմիչ, միանգամայն դեղ ազդողական ընդդէմ որովայնաւորութեան, և թանչից: Այս արմատս սկսանի ժողովել յատարտ օգոստոսի՝ մինչև ցսեպտեմբեր, և չորացուցեալ ի հովանաւոր տեղիս լոսեն ի փոշի, և ի գործ ածեն վիրաբոյժք ի բուժումն հնագոյն վերաց: Լինի սա յաձախս ի լինկուստոգաս, և ի բրօվենցա, և յայլ նման աւազուտ տեղիս: Ի սորա և այլ սեռակ ինչ, որոյ ցօղունն է առաւել երկայն, իսկ ստուարաբեր նման նմանգոտանի յասիա, և մանաւանդ ի մեծն պարս, որ կոչի անքհուսա տի քօսթանթինօբոլի: Տերև սորա է լայն, մեծ, և թաւամազ, զոր ի գործ ածեն ի պէտս երիշկի. գոյն նորա սովորաբար է մթին կարմիր, բայց գոյանի և ծիրանագոյն, որպէս և ոմանք խաղասարիս: Իսկ արմատն երկայն ստուար իբր զրազուկ մարդոյ, կարմրակե-

ղև, սպիտակաբոյս, և հիւթալից, յորմէ կազմեն օղի, որ լինի ընտիր և ազիւրև յոյժ քան զայլոց կողմանց, զոր մինչև յԵւրոպիա տանին ի վաճառս։

Ազիհուսա ալչի սրիսանան։ տես պուկլոստուս։

Ազիստինէ կամ անբուտինէ, իտ։ Է անուն անդամաղին. նաև՝ որով ցուցանի՝ մինն յերից փոքրիկ ոսկերաց ի ներքս ունկան։

Ազոտինա, իտ։ Է անուն հասարակ ամենայն թմրեցուցիչ և ցաւոց մեղմիչ դեղորդիչ, որք մեզմբինակ ներգործեն առանց ինչ ցաւոց, որ ըստ մեզ առձայնի՝ մեղմացուցիչ դեղորայք։

Ազելի. տես միլիբեսակ։

Ազեիլուս կամ մերբանձիուս, լտ։ նաշէլլ, իտ։ Է ձուն ինչ ծովային, երկայնուն ոսնաչափ. իսկ ստուարութեն է իբր բաղկաչափ, գոյն նորա սպիտակ և փայլուն, աչքն մեծ և սպիտակ. բերանն միջակ, ատամունքն մանր։ Իսկ ի մէջ գլխոյ ունի երկու փոքրիկ ոսկերս կարծես, լայնս, և երկայնս, որք են դեղ ընդդէմ միզարգելուն, սերմնակալութեն, երիկամնաժեռութեն, և որովայնահոսութեն, միանդամայն և լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ, քաղցրացուցանէ նաև զթթու հիւթս մարմնոյ, եթէ փոշն արարեալ խառն ընդ ջրոյ արբցի։ չափն ի 10 ցորենոյ մինչև 30։

Ազիթէա։ Է տեսակ մի ջրգողուն որովայնի. զորմէ տեսցես հա. ա. եր. 130։

Ազիրոն. տես հիբէրիքում։

Ազուիթուր, լտ։ Է կեղև ինչ անհամ, յամեմեալ յասիա, ըստ ձևոյ և ըստ գունոյ նման կինամոնի. այլ առաւել ստուար քան զայն. ջուրն մասնաւոր ինչ հոտ շահաւէտ է ընդդէմ քաղցոյ։

Ազուրա կամ կալլեմասսա, լտ։ Է տեսակ մի ագռաւոյ ի չափ արծաւոյ, այլ գունով սեաւ. կռուցն կոր հանգոյն թռուիչի, ի գլուխն փոխանակ փետրոց ունի աղուամազ քիքուշ և կծկեալ, հոտ նորա զարիր, թմրեցուցիչ ծիրանաւոր։ իսկ կերակուրն է ասպատաւ, և զեռունք, Այս թռչունն սովորաբար գտանի ի մէջքեքն և ի նոր ասպնիսյ. լի է ցնդական ոգիւ և իւղով. զիս ասրա եփելով ուտեն՝ որ է դեղ ընդդէմ ուրիուրեան, և դաչան։

Ազուանձիուս, լտ։ նոյն է ընդ բառին Ազուանցիում։

Ազուանձիում կամ արանցիում, կամ սուբանձիում, կամ սուրբեում մարում, կամ մարում կամ ջիթուուս սու-

բանեթում, կամ բօմում ներանչիում, և կամ նարան-
ձիան, լտ։ օռանժ, գոր։ Ի պատուղ անուշահոտ, որոյ եր-
կու են տեսակք, զառաջինն կոչեմք 'ի մեր բարբառ նա-
բինք, զոր լատինք մաղում օսպիրում անուանեն, և իտալք
մելարանչիա, կամ արանչիա, և կամ մելանկօլա, և յոյնք
ֆիռափ. և սրաբք՝ նարինկ, կամ իսֆիրեՃՆ, կամ օրաֆի,
և կամ միսֆեՃէքիա, և պարսք՝ պաֆիուշ, կամ տեսպէլ,
և կամ նարդեք, և կամ նարդեՃ, իսկ տաՃիկք՝ թաու-
ռունՃ։ Կեղև նորա է տաքար և կանաչահոտուն գեղին,
և դառնահամ, և խիթիչ բնութեՃ, որ լինի գեղ ընտիր
ընդդէմ տկարաՃ ստամոքսի. ջլաց և ուղղոյ. քանզի լի
է իւղով և ցնդական ոգիւ։ Մէջն նորա գեղին և հիւթա-
լից, և թեՃու գրեթէ որպէս ղեմեն, և բնութեՃ թաու-
լացուցիչ. կորիզն նման է կորիզն կիտրոնի։ Իսկ երկրորդն
կոչի 'ի բարբառ լատինացւոց՝ Աուրանթիում տուլչէ. զոր
իտ. արանչիա տուլչէ. իսկ տՃ. բօրթուգալ. որոյ կեղևն
է կարմրատաքան գեղին մոբը մի քաղցր միանգամայն և
համեմային. մէջն կանուշ, և ջնարիր և առ փոքր մի
թեՃու, այլ ախորժահամ, որ և բնութեՃ զովացուցանէ
զտաք սրտի, դիմակալէ փոսախտութեան, հանապազ-
ուեայ սենդեց, և փորհարուեՃ, մանաւանդ յորժամ
խառնի ՃՀ չաքարի բաղադրելոյ վարդի ջրով։ Իսկ կորիզն
ունի նմանութիւն ընդ վերնոյն։ Ծառք սոցա լինին փոք-
րիկ, փշալից, և մշտադալար. տերևքն ըստ իրաց ինչ
նման են տերևաց դաբեւոց, և բնութեամբ խիթիչ և զօ-
բացուցիչ։ Իսկ Ծաղիկն գեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան,
սպիտակ, և հոտուտ, որք են գեղք ազդաղոյականք ընդ-
դէմ տկարութեան սրտի և ջլաց, ցաւոց գլխոյ, ստամոքս-
ի, որովայնի, և ապագանդի, զի է խիթիչ բնութեամբ։
Չնոյն ունին գործունեութիւն 'ի գլխահանէ եւ գեալ ջուրքն։

Աուրանթիում տուլչէ, լտ։ տես զբաւն առաբան-
ցիում։

Աուրեուում մայում, լտ։ տես Աուրանցիում։

ԱուրիբիկինՃեՃում, կամ արամէնիքում սեռավրում, լտ։
ռէալկալ Ճիալչ, կամ օռբիմենթօ, իտ։ բիլօ, յն։ զրա-
նիզ կամ զիրնիխ, տՃ։ զրնրբա, արբ։ զանէ, պրս։ ըստ
մեՃ զառիկ։ Ի ազգ ինչ մինդեղի, որոյ են երկու տե-
սակք. մինն է հանք մաՃտմամբ գոյացեալ 'ի պղնՃափա-
բանոցս, որ լինի կարՃր և խիտ հատորովք, որք խաշ-
բութեՃ, ՃեՃով և գունով սէպսիսանան 'ի միմեանց։
Ամենք են գեղին իբր ոսկեգոյն և փայլուն, իսկ այլք են
կանաչահար գեղին, և պտպղուն, բայց ընտիր և աղնիւն

լինի ոսկեգոյն, և շողշողուն. յորմէ արկեալ ՝ի հուր՝ բուրէ զհոտ ծծմբոյ, զոր լսեալ ՝ի փոշի ՝ի գործ ածեն ՝ի նկարս՝ իբր դեղնագոյն ներկ. նաև ՝ի թաղումսն հեբաց մարմնոյ հանդերձ բաղադրութեամբ կրոյ. բնութեամբ են թռուցանելոց՝ միանգամայն և մահաբեր: Իսկ միւսն է արուեստական, որոյ մի մասն է ծծումբ, և ենն մինդեղ, այլ քան բնութեան և ՝ի նեբգործութեան նման նմա: Սորա մեծ մասն գայ ՝ի նեբքին կողմանց եւրոպիոյ, մանաւանդ ՝ի գերմանիոյ, ուր գտանին առատաբեր բովք պղնձոյ:

Աւրիբուբա եւսեպ, կամ ֆունկուս սամսուքուս, կամ ֆունկուս մեմպրանչէուս, լս, օրէքբիս տի Ճիուտա, խս՝ միբվեր մանեթաբը, ՝ն՝ ՝ն՝ ունկ ենչ անկանեթ և գորշագոյն՝ որ գոյանայ ՝ի բուսս միբվեր ծառոյ, մեծութեամբ ՝ի չափ ականջաց մարդոյ, մէջն թաղանեթային, և օձաձուտ, և բնութեամբ սասարկ լուծողական և մահաբեր: զոր ՝ի գործ ածեն ՝ի դեղ արտաքին ուռուցիկ, և բորբոքողականութեամբ օրկորոյ:

Աւրիբուբա լէբօրիս, կամ պուրլէուրսն անկուսթիֆօլիսմ՝ հէբպարում, լս՝ օրէքբիս տի լէբեռ, խս՝ թաղանչան գուլաղը, ՝ն՝ ույտ իլէնենպ, ասբ՝ ՝ն՝ բան մեղ թարգմանագրի՝ ունկն նասպատակի: Ի բոյս ենչ երկայն իբր ոսնաչափ, նուրբ, բոլորակ, յոկեալ, փայտային, կարմրերանգ, և մէջն գաւասրկ: Տեղիք նորա են ջրային, երկայնաձև, և ծայրասուր, յորմէ ըստ ասելոյ տնանց՝ ունի զձև ունկան նասպատակի, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա: Ծաղիկն եբանէ ՝ի գագաթան, և է դեղնագոյն, հովանաձև, և բաղանթերթ, որ բերէ զձև վարգի. սերմունքք նորա գարնագոյնք, երկայնաձևք, և տասպահանք, և բնութեամբ քրտնաբերք, և ջրաքաշուչիչ: Իսկ արմատն փոքրիկ, գաղաբեալ, և կանաչագոյն, համ նորա թեթու և գոյն ենչ գառն, որպէս և բոյս նորա: Բուսանի սա յանապատս և յամայի վայրս, լի է խաղով. այլ մինչակ աղիս:

Աւրիբուբա ուբսի, լս՝ օրէքբիս տի օրսս, խս՝ այի գուլաղը, ՝ն՝ ույտ իլ տիւպպ, ասբ՝ ՝ն՝ բան մեղ ատուս, գաբանի՝ ունկն արջոյ կամ արջուենն: Ի խոտ ենչ յաղգէ փղոտոսի, որ սովորաբար բուսանի զերեսոք երկրի, արձակելով յարմատոյ զսերեալս ջրային, և ազուտանզուտս՝ բան նմանութեամբ ունկան արջոյ, յորմէ կալաւ և զանուն, և ՝ի մէջի տերևոյն եբանէ ցօղուն երկայն իբր ուռի կամ ենն ոսնաչափ, սեաւ, բոլորշրջ, և հիւսմաղից, զոր ՝ի գագաթան բերէ երկնագոյն ծաղիկ միմերթեան և

ծայրահերձ. համ նորա քաղցր է միանգամայն և սախլ, որպէս և հիւթալից տերևք նորա: Պտուղն ունի գլխ ձուոյ, այլ ի չափ սուսարագոյն գարւոյ, ունի և բաժակ երկայնաձև, յորում լի են մանրիկ տերմնիւք սեկիւնա-ւորք: Իսկ արմատն կարմիր շրջապատեալ նուրբ թել-լովք: Աչս խոտ յաճախեալ ի քարուտս, ի լերինս, և ի խոնաւուտ տեղիս, լի է իւղով և ապիւ. օգտակար է ընդդէմ հաղի, և միզարդելուն, լուծանէ նաև զքար դադարեցեալ յերիկամունս մարդոյ:

Աւուրբուաղիա, լս: տես Փօրֆիրիուս:

Աւուրում, լս: օրս, իս: մալակմա, կամ խրուֆի, և կամ ֆիրուրի, յն: օռ. գրդ: կօլտ, անգդ: ալԹրն, ամ: տէհսաղ, կամ զէհէղ կամ ազդէԹ, կամ Թիպիր, կամ տինաբ, կամ զէրիր, և կամ ազրաբան, արբ: զէր, կամ բէրբէրի, կամ բէրնէչ, կամ ռուքնի, համ զէրաա, կամ զերԹիլ, կամ զերճաֆիրի, կամ ժավ, կամ ռավէ, և կամ շէչաէրի, պրս: և բան մեզ՝ ոսկի: Ծանրագոյն, և զուսադոյն է սա ի մէջ ամենայն հրահալելեաց. առաւել գաստեն ի սմա մասն ծծմբային քան մնդկայնին, զորս ցուցիչ է ամենայն անդամոց, սրտի և ջղաց. բայց չէ սնուցիչ: Գնաեալ արժան է, զի զկիրառութիւնն սորա ի նեղբուսամ նախ քան զամենայն ծանեան ազգք արարաց. ուր:

Աւրում ֆուլմինանս, լս: Է գեղ ինչ պատրաս տեալ յոսկւոյ հալելոյ. զորս ԹՔ է լուծիչ ներքին կա-լուածոց, և օգտաւէտ ի գիպուածս ախտի, որ ասի բասսիսնէ իրնաբա. և եւս ասպարինէ զվէրս անբուժելիս:

Աւրում ֆիլիում, կամ ֆիլիսԹում, լս: Ֆիլ-լում ֆիլս, յն: ալԹրն վարաք, ամ: և բան մեզ՝ ոսկի-ԹԵրԹ, որ ստեպ ի հապս և ի մանանուն ի գործ ար-կանի:

ԱՀԷԹապուլում, լս: Է բոյս ջրասէր, որոյ են եր-կու տեսակք. առաջինն է մեծ, որ բուսանի ի վերայ քարանց, և ի յատակս ծովու, որ և կոչի՝ աչԷԹապու-լում մարինում բաօչէռնուս, որոյ տերևն է նրբականեմ, գորշագոյն, և կծուաՀամ: Իսկ միւսն կոչի՝ աչԷԹապու-լում մարինում մինուս. սարա ձև է այլասեռեակ և փոքր քան զնա, այլ բան գունոյ նման նմա: Լինին սոքա յա-ճախ նաև ի վերայ խեցեմարԹաց. առատ են ապիւ, և բնութիւն բացողականք, որով և յորդեն զմէզն, և ապա-քինեն զՇրգոզուԹիւնն, և զդալուկն:

ԱՀԷԹում, լս: ասչԷԹօ, կամ օսխաչԷԹիքօ իմբու-

ռօ, իսկ։ վիճակս, գողը։ քսիսի, յն։ սիրքէ, ոմՏ։ խայլ կամ սիքէյնի, արբ։ սիրքէա, պարս։ և ըստ մեզ՝ քաՀցախ։ Ի Թեռուածն գիւնոց, որ՝ ի կիր արկանի՝ ի կերակուրս և՝ ի գեղոցայս։ զօրութիւն է Թուլացուցիչ և զովացուցիչ, և իբրև ՀՀշդիտ գեղեՁարի ընդդէմ ամենայն փտախտից, Ժանտախտից և Թիւնոց սիրեանի։ դիմակաւ է ամենակերպ ԹիւնաՁոյն օգոյ, և հիւՀեցոյ։ քանզի տեսանելեաց, զի խորշակահարսոյ զպատմուՁանն Թացեալ քաՀցախիս զգեցուցանեն նոցա, և տապալեանն։ Դարձեալ՝ օգտաւէտագոյն է՝ ի գիպուածս ամենայն Հերմախտից, զի փարատէ զՀերմութիւն արեան, հատանէ զՁարուն, շարԺէ զՀիկան, զատանէ զՀիւսատակար հիւՀեա խառնեալս յարեան, միանգամայն և փարատէ զզգուանս ստամոքսոյ։ և և մաքրէ զՀերս լուսոյնամբ, և չտոյ նոցա նեխիլ։

ԱչէԹում անԹիբեսԹիէնցիսէ, լս։ սեն աչէԹօ տի գուսեՀռօ լսարի։

ԱչէԹում մուլսում, լս։ օսսիմէլէ սէմբլնէ, և կիմ աչէԹօ մէլաԹօ, իսկ։ օքսիմէլի, յն։ սիրքէն ՁեՀարի, ոմՏ։ ըսքան չամին, արբ։ և ըստ մեզ՝ քաՀցախաՀան։ Ի ըմպելի ինչ բաղադրական յօրինեալ՝ ի քաՀցախոյ, և՝ ի սպիտակ մեղրէ։ բնութիւն է Հովացուցիչ, և զովացուցիչ, օգտաւէտ գեղ ընդդէմ ամենակերպ Հերմախտից, և փտախտութեան։ զօրացուցանէ զստամոքսն, լուծանէ զկոչուն հիւՀեա, յորոց պատՁառին պէտսպէս անտաք։ չամին՝ ի մի ունկեալ մինչև ցերեք խստանեալ ընդ ջրոյ գաւուց։

ԱչէԹօղա, կամ օքսալիս կամ ռուսիքքս աչէԹօղա, լս։ օՁլլ օռամնէռ, գղղ։ օքսիս, յն։ գուլբս գուլբաղը, ոմՏ։ հիւմմէԹ, կամ հիւմմամ և կամ համիլ, արբ։ ԹիւրՀլ կամ այզուն, պր։ և ըստ մեզ՝ ԹրՀենՁուկ։ Ի խոս ինչ բաղմատեսակ, յորս երեւելի են երեք տեսակք։ առաջինն կոչի՝ աչէԹօղա բրաՁէնսիս, կամ՝ օքսիքաբաԹում, որոյ տերևն է երկայնաՁիգ՝ ի Ձև ականջաց ոչխարի, կանաչագոյն, շողշողուն, հիւմեաղից, և ԹեռուաՀամ։ ցօղունն է երկայն իբրև մի և կէս ասնաչափ, որ՝ ի գագաԹան արձակէ փոքրիկ ծաղիկ բազմաՀատ։ բերէ սերմն կարմրագոյն։ Խակ արմատն երկայն կարմրերանգ, և Թանձրամած։ Բուսանի սա՝ ի դաշտամայրս, և յանտառս։ օգտաւէտ է ընդդէմ տկարութեան սրտի, Հոսման արեան, և Թունից, և և և արձարձէ զզօրուն ստամոքսի։ այլև օգտաւէտ է՝ ի գիպուածս սքօռպուԹսի, և փտախտութեան, զոր և՝ ի գործ ածեն՝ ի կերակուրս, և յաղցանս։ զի է Թուլացուցիչ, մեղեցուցիչ, և զովացուցիչ բնութ։

Երկրորդն կոչի Աչէթօզա բօթուռնախիօլնա հօրթէնախա. ցօղուն սորա է երկայն իրբև երկու ռանաչափ, տերևն բո լորշի, սայրասուր, կարմիրանգ հարեալ ի գոյն դեղին. Ծաղիկ նորա և սերմն նման են ամենևին վերոյգրեալ աչէթօզային. իսկ արմատն է նուրբ քան զնա, այլ ըստ բնութեան է և բան ներդործութեան նման նմա: Իսկ երրորդն կոչի Աչէթօսէլնա, կամ աչէթօզա մինօր, որ փոքր է քան զերկոսին, և կարի թեռու, այլ ըստ ձևոյ, ը գունոյ և ըստ զօրութեան նման նոցա:

Աչէթօ լեթարգիրիօ, իտ: տես սաթուռնս:

Աչէթօ նեթրօ, իտ: կիսվերտիկ սիրքէսի, տճ: խայլ մեհլի պարուտ, արբ: ըստ մեղ՝ քացախ ընբորակի. որ է պարզ և սառակի թեռու, վասն որոյ յարկանին ի կիր՝ պարտ է խառնել ջուր և մեղր հաւասարաչափ, և տալ ախտակրին լուսնալ զերանն, որ յոյժ օգտակար է ախտն սրօռպուռթօի:

Աչէթօ չիրլեթիբօ, կամ սգուիրլեթիբօ, իտ: տատասդան սիրքէսի, տճ: խայլ պատալիլ պարի, արբ: և ըստ մեղ՝ քացախ ծռոլոյն սոխոյն, կամ մինսոխոյ: Աչեսրի զկայլուն հիլեթա մաղասի, մանաւանդ ծերոց. օգտաւէտ է ջրգողուն, և ընչարգելութեան, և գիւրապատրաստ զեքանեին. դիմանալի փոախտութեան, և ուռի մանաւոր գործուն է ի շինուցանել զծարան. չարին ի մի դրբ գալի մինչև ցերկու:

Աչէթօ սաթուռնս, կամ աչէթօ լեթարգիրիօ, կամ օսսի աչէթաթօ տի բիօմյօ լեգուխտօ, և կամ աչէթօ տի բիօմյօ, իտ: միբրաէսէնի սիրքէսի, կամ գուրշուն սիրքէսի, տճ: խայլ մերթէք տեհալ, արբ: և ըստ մեղ՝ քացախ քարմարցակի, զոր բաղադրին ի մի պօքալ զաղոյն քացախ, և ի կէս լիպրա քարմարցակի, որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ խողաւարտից, ելնդոց, այտուցաց, և վիրաց քաղկեղի և գաղղեանի, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն խոցից պատճառելոց յատկանուն է արեան, եթէ թացեալ կուսուն արկանիցի ի վերայ նոցա. այլ և ընդդէմ բորբոքման աչաց, զի է թուլացուցիչ, և սեղմիչ բնութեան: Բայց գիտելի է, զի միշտ պարտ է յայդպիսի դեպուածս բարեխառնել զայն օղով, և դառն ջրով. և յայնժամ առ ձայնի Աբգուսա վէճէթօ մինէրալէ տի կօուլարա:

Աչէթօ տի բիօմյօ: տես Աչէթօ սաթուռնս:

Աչէթօ տեի գուաթերս լարդի տի մարսիլիա, կամ աչէթօ քնթրա բէսթէ, կամ օսսի աչէթիքօ աուօմաթիկ

քս, իս՝ աչէթուամ անեթբէսմեթլէնցեալ, լս՝ տէօրթ հառաջելոյ սիրքէսն, տՀ՝ խայլ առաջ հառամի, որբ՝ ը մեզ՝ քաղաքս ընդդէմ Ժանտարիսի, զորոյ մարդմազան օգտաւէտուն և զհանգամանս ի մի բան բովանդակեալ բացայայտ ծանուցեալ յետագայ պատմութիւն։ Զայս քաղաքս անեկեան ի գործ արկանէին չորս հնչակաւոր գողք ի Ժամանակի Ժանտարիսի ի քաղաքն մարսիլիա, որում թացեալ զհոտոտելիս և զշոշափելիս՝ համարձակ մատչէին ի գողանալ զինչս և զկարասիս մեռելոց ի Ժանտարիսի։ Յոյժ օգտաւէտ է յամենայնումն առաւօտուն մինչ ի սմանէ յերկու տարի մինչև ցվեց. կարեւորագոյն և պարտաւորագոյն՝ զոտիմ զկիրառութիւն սորա ի զնաւոնածս տարափոխիկ ախտից՝ եթէ արագաբուստ թանալով զդայարանս, և եթէ ի նեբրուստ ընկալով ըստ վերոյիշեալ պայմանի. սմին իրի մարթին ի կիր արկանել զայս քաղաքս բժիշկք հոգաբարձուք, և այլք որոց հարկ ի վերայ կայ ծառայել ի վասնզի մահաբեր ախտից, որով և անվրէպ լինին անձնասպան։

Աչէր, լս՝ աչէռս, իս՝ Ի ծառ ինչ մեծ և լայնատարած, որոյ կեղևն է կարմիր, և կաղծր, փայտ սպիտակ և գեւրաբեկ՝ առ բաղում իրս պիտանի, մանաւանդ ի նուրբ արհեստակերտուածս։ Տերևն ընդարձակ, հեբձոտ, անկիւնաւոր, որպէս զզրնոյ, բայց առաւել սպրատուր, և առաւել երկայնանիզ. համ նորա դառն է միանգամայն և տոխպ։ Ծաղիկն գաղարագոյն, թերթալից ի ձև վարգի, որք փունջս ի վեր երևին ի ծայրս ճիւղոց։ Պտուղքն երկայնաձև և ծոպաձև. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի մէն մի կորիզ իբր բոլորշի, կաղծր, սպիտակ, և ստուար ըստ նմանութեան կորիզի նարնջոյ։ Լինի սա յամախ յանտառս, լի է խոտով, և գոյացական աղիս։ Տերևք այսր ծառոյ են բնութ սեպմիչ, և շահաւէտ փորհարութեան. զնոսն զօրութիւն ունի նաև սորա պատուն։

Աչէրպիթաս, լս՝ բառիւս այս իմանի անմարս նիւթ ի ստամոքսն։

Աչիտուս, լս՝ աչիտս, իս՝ ըստ մեզ՝ թթուուտ, կամ թթուուէին. ըստ բիմիականաց է աղ ինչ հակառակ ալքալի անուանեալ աղիցն։

Աչիտս սօլիֆորիքս, իս՝ աչիտում սուլիֆուրիքում, լս՝ տէս ի վայր։

Աչիտս վիթրիօլիքս կամ աչիտս սօլիֆորիքս, կամ օսակ սօլիֆորիքս, իս՝ աչիտում վիթրիօլիքում, լս՝ էքշի զաշ սիրքէսն, տՀ՝ ը մեզ՝ արքասպային թթուուտ, զոր կաղ-

մեն յարգասպոյ բաղադրելոյ ընդ Նիւթ կղզիանաց երկաթոյ, որ է դեղ ազգաց ի դիպուածս սաստիկ հոսանաց արեան և մահաբեր ջերմախտից առաթելոց յուժգնուէ. զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութեան, ըմպելով խառնեալ փոքր ինչ ջուր. քենսբենայի. չափն ի 5 շրեէ մինչև 30։ Աչալեա ցլուէ զիւրքս ընդերաց, և փարատէ զբաղկեղոյնն ախտ արդանդի։

Աչէչեռ, իտ։ տես Վալիպս։

Աչէչիբեթեբ, լտ։ սբառվիեռէ, կամ մօաբառոիս, և կամ մօաբառոս, իտ։ չային, կամ տօբան, կամ ամեմանա, տձ։ սպաղի, կամ սիւբնիաքի, կամ անիբարա, արբ։ պաղէ, կամ վաղէ, կամ բաբա, կամ ֆիէռակօ, և կամ ֆիբրարջն, սպ։ ըստ մեզ բաղէ, կամ որբ։ Է թուչուն ինչ յարփշակօղ, գիշատիչ, որկորաժէտ, մեծութեբ ի չափ հասարակ աքաղաղի, և ի տեղիս տեղիս նաև արծուանչանի. դոյն նորա է խայտաբղէս, գլուխն ուղղալից, աչքն փայլուն յոյժ, և գժնէհայեաց, կռացն կոր, կարծր, և սուր, լեզուն լայն, ոտքն, և եղունգն երկայն և կարծր, թռիչ նորա սրաւար, և է բազմրսակ և կարի յանգուգն, որ յարձակի ի վերայ թռչնոց մեծամեծաց քան զնեքն, և ձիրանօք յարփշակէ և ուտէ։ Սկս նորա և ճարպ են դեղք օգտաւէտ ընդդէմ ցաւոց աչաց։

Աչէչիանեթ. տես Աբօրլէսսիա։

Աչէլլէչիա, կամ բանէռոսանեթարում քրէթիբում, լտ։ սանտալ ֆիալս տի քանտիա, իտ։ եաբանեմ սանտալ, տձ։ Է ծառ ինչ մեծ, ուղղորդ, բազմոստեան, և գեղեցկատեսիլ, որոյ փայտն է կարծրագնիդ և կարմրերանգ, և հոտ նորա անուշակ է և նման հոտոյ սանտալ ծառոյ։ զնոյն այսորիկ այս փայտ կոչեցաւ սուտ սանտալ։ Տերև նորա նման է տերևոյ աղանեանոի. բայց առաւել բոլորակ քան զայն, որ և է հերձոտ։ Սա բուսանի ի կրեսէ, և անդ ի կոստարս լերանց. լի է իւղով և ցնդական աղեւ, և բնութեբ մաքրիչ և սեղմիչ. բայց յայսոսիկ դարս գրեթեի գլխոսին է անդրծածելի։

Աչիկս կամ բինուա սալիէս, լտ։ սաբէն, գղ։ քրմմեն սբրիւս կամ ֆէբ, անգղ։ սալէթէ, իտ։ արին, կամ էլաթի, յն։ չամ սրաձի, տձ։ ըստ մեզ՝ եղևին։ Է ծառ ինչ մեծ ուղղաբերձ, ոստալից, և մշտադալար, որոյ երկու են տեսակք. առաջինն կոչի սալիէս քօրնիս սուբում սրեէեթանեթի, որոյ փայտն է կարծր, խորաս-

բորա, հեբռոտ, սպիտակախառն կարմիր, և ռեանալից, յորմէ հոսի հիւմ ինչ կոշտեցեալ ռեգիս բինուս, այն է չամ սաքրոը, որ է դեղ օգտակար ի բժշկութիւն վերաց։ Ոսոք նորա ստուարք են և խաչաձեւք։ Տերևքն մշտականաչ, կարծր, խիտ, լայն, երկայն, բոլորակաձև, սրածայր, և փաքր մի խայթիչ, որք երկու երկու ելանեն առ միմեանս։ Ծաղկիւք ի վեր երևին ի ծայրս ոստոց, որք են թաղանթեալքն, և խոռոչաւոր, յորում լի են մանրիկ փոշիք։ Պտուղն կոնաձև, զոր լոտ սեռրօպոլիկ կոչեն։ Իսկ սերմն զոր կոչեն բինաքքիս տոլչէ՝ քաղցր է և փոքրիկ։ Իսկ զերկրորդ տեսակն կոչեն՝ ապիէս թէնուլոբէ ֆիոլիս, և կամ բիբքա լոթինօրում։ սորա կեղևն է սառաւել թուխ, և ոսոքն երբ յերկիր խոնարհեալք։ Իսկ տերևքն սառաւել սեաւ, այլ ոչ այնչափ կարծր և խայթիչք։ Լինին սոքա ի կատարս ելբանց, և ի քարուտս տեղս, և յաւէտ ի լերանսն, Ճոխագոյն են խզոլոք և թռչական ապիւք։ Տերևք սոցա և շառաւիղք են դեղ օգտակար ընդդէմ յօդուածացաւութեան, միզաքդեղութեան, ցաւոց սաստմանց, և հարբեալոյ։ զի է թեթև և քրտնեցուցիչ բնութիւն։ Զաբին երկու ունկի ընդ մի լեռր ջրոյ. սոկոլաբար ի կիր արկանի սոցա արգանակն։ Բաց ի սոցանէ են և այլ քառեակ տեսակք, զորս տեսցես ի բառն Բինուս։

Ապուեթիլօն, կամ ապիեֆա, կամ խպիեքուս թէհէոֆիրանթի, լտ։ Է տունկ ինչ, որ բաձբանայ մինչև ցտրս ոտն, յաձախեալ ի պարուրս և ի դարտաւարս։ որոյ ճիւղքն են երկայն և բոլորշի։ Տերևքն լայնաբաց, փափուկ, ծայրատուր, սպիտակ, և ազուամանդուտ, որք քեբենն զնմանութեամբ տերևոց գդմի, բայց առաւել երկայնակնութիւ են քան զնա։ Ծաղկիւն գեղնադոյն, ըստ ձևոյն նման ծաղկանց մոլոշի։ Պտուղն թաղանթեալքն, և սեաւ։ ձև նորա ի վերին կողմն ատփարան, իսկ ի ներքոյ բոլորակ, ունելով ի միջի սերմունս մանուսնս և սեաւս։ Իսկ արմատն թեւաղից։ Այս տունկ բնութիւն է կակղացուցիչ, և հալացուցիչ, որով կակղացուցեալ հալացուցանէ զքիմունս շիճկալից վերաց, և միանգամայն կցեալ միաւորէ զայնս, այլև օգտաւէտ է ընդդէմ կիսդաղանութեան։

Ապսինթիում, լտ։ ասսէնցիս, իտ։ ապսէնթ քօմէն, գրզ։ բօնտիս կամ բանթիհօս, կամ ապսինթիհա, ֆր։ բէլլին օթոս, ատ։ գէշիս բուսմ, կամ խէսիլլ կամ ինֆսէնթեթ, կամ չէյսէ խատրա, և կամ սպիւքէքա, արբ։

խասրեՔ, կամ մաՔիա, այր։ ըստ մեզ՝ օշինդր։ Ի բոյս ինչ Երկայն իբր Երեք ասնաշափ, փայտային, ՃիլՁալից, սաստկահոտ, և գառնահամ։ Տերևն նման է տերևոյ սան ՃիՁվանին անուանեալ բուսոյ, բայց մանր և սպիտակ քան զայն։ Ծաղկին խաղտեաՁ, մանր, բոլորակ, և սաստղաձև։ բերկ և սերմունս մանուռնս։ Իսկ արմատն փայտային, սառաբ։ Լի է իւղով և աղՔ, յորմէ սառպ հանեն զաղա և զնուռ, և Ի դորմ ածեմք Ի գեղորայս։ Այս բոյս սովորաբար բուսանի Ի բուրաստանս, և Ի գաՁատավայրս, օգտակար է ընդգէմ սկսուռելՔ ստամՔոՔի, ջրային գՔուարամարսուռելՔ, սենդից՝ մանաւանդ մինՔաստական սենդի, սխոնդանռաուռելՔ, յօդուռածացուռելՔ, և ջրդողուռելՔ. բանայ և պրբաՔելՔ ծակոտկենս երակաց, և զախորՔակս կերակրոյ, և եւս ստստակէ զորդուռնս և զՔՁիս որովայնի. զի է Թուլացուցիչ բնուռԹՔ։ Զայն Ի կէս որամէ մինչև ցմի, խառն ընդ երկուռնկի ջրոյ։ Ի սորա տեսակ ինչ կոչեցեալ Ի բարբառս տաՃկաց՝ ուլահ բէՔնի, որ ընի մեծատերև և զորաւոր քան զառաջինն, յորմէ խառնեն ընդ հասարակ գինւոյ առ Ի գառնացուցանելՔ և օգտակար գործելՔ, և այնպէս զպատրաստեալն առաքեն ասա և անդ, մինչև Ի մոակոսն։

ԱպրօԹանուռ, առՔեմիզիա սպրօԹանուռ, լա։ սԹաՃնէլՔօռն, գղղ։ ապրԹանս, խա։ վրսակ կամ վրսԹոն, յն։ գառաբէլին, կամ գաՃիւր օՃռս, տՃ։ գայիռամեվա, արաբ։ ըստ մեզ սառդաբանի՝ օշինդր սեռս։ Ի բոյս ինչ, որոյ են երկու տեսակք։ առաջինն կոչի ապրԹանուռմ մաս։ այսինքն արու օշինդր սեռս, որ բարձրանայ յերկրէ իբրև չորս կամ հինգ ասնաշափ։ ՃիլՁք նորա են կարՃր, կարմրագոյն, և բեկանուռ։ Տերևն խիտ։ հերձոտ, սառակահոտ, և գառնահամ, միանգամայն և տաքս։ Ծաղկին մեՃռուԹՔ և ձևով նման օշնդրի, որպէս և սերմունՔք նորա։ բայց գուռնով է առաՔել գեղին։ Իսկ արմատն կարՃր, և փայտային։ Բուռսանի սա յամենայն ուրՔ։ բայց զորագոյնն գտանի Ի յուլահստանն՝ վասն օդոյն և ջրոյն լաուռԹՔ, որ և լինի առաուռտ իւղով և ցնդական աղՔ, և բնուռԹՔ խիՔէ, նրբացուցիչ, մաքրիչ, ցրուիչ և բացողական, որով և անօարՔ զԹանՃրամաՃռուռԹՔ հիւԹոց. բանայ զանցս միզի, դրդռեՔ զախորՔակս և զգաշտանս, փարատէ զվէրս և գիմակալ։ Իսկ զերկրորդն կոչեն ապրԹանուռմ ՔԷՔմինս. այսինքն

էգ օշինդր սեռ. որ ստորին է քան զայն, արմատ սորա է կարծրապինդ, խիտ, և ստուար, և բարձրանայ ոպիտակ ստեղծմբ երկու կամ երեք ոտնաչափ, որք և շրջապատեալ զարդարին բնթաչափ տերևովք, որք հարկանեն ըստ իրաց ինչ ի գոյն սպիտակ. իւրաքանչիւր ստեղունք արտադրեն ծաղիկս գեղեղոյն, և խողովակաձև, որք և ունին հնգեակ առաջս բաժանեալս ի գագաթանց : Սորա սերմն ունի զմանուռս որ ինն գործունեութիւն առ ի բաց մեռեալ զորդունս որոյայնի, և գործածուն պարս է պահել զչափ քանակուն, որով սովոր ելք ի գործ արկանել զսերմն կուլեցեալ սէմէն սանեթ :

Ասարօթանս, խս։ տես Ասարօթանում։

Ասարնա, կամ սաբատիրլիս հէմէռուլա, կամ հեմեռ. սաբատիրլիս մանիս ֆիլորի, լս։ Ի խոտ բազմաճիւղ և տարածորսական յաճախեալ ի լերինս, մանաւանդ ի տէլֆինիս անուանեալ լեառն։ Տերևք սորա նման են տերևոց հաեռա թէռուէսթռէէի։ Ծաղկին ծիրանագոյն, մեծութիւն և ձևով նմանեալ անմիրրինում յոյնիորնեալ բուսոյ. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղս գեղեցկատեսիլս, և թաղանթաւորս. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի մէն մի սերմն երկայնաձև։ Այս խոտ լի է իւղով և աղիս, և է դեղ սեպհական ընդդէմ երիկամնաժեռուն, միզարգելութեան, շնչարգելութեան, և թոքաժեռութեան։

Ասարում, լս։ սասրօ, կամ սրիկօ սարլանթիքօ, և կամ օրէքքիս տի ուսօն, խս։ սէրս, յն։ քասուռէ, գղղ։ է զարուն, սրբ։ Ի բոյս փոքրիկ և մշտադալար, յաճախեալ ի գաղղիա, և յասիա։ Տերևք նորա երկայնականեթ, գոգաւոր, և ծայրածալ իբր զականչս մարդոյ։ Այս տերև է սեղմիչ և մեղմացուցիչ բնութ։ զոր բժիշկք գաղղիոյ ասեալ ի կիր արկանեն ի բժշկութիւն ցաւոց գբլխոյ և ամենայն սիսոց պատճառելոց ի թեթախտութեէ։ Ծաղկին երանեկ առ կանեթիս տերևոցն, և է վերամբարձ, և կարճականեթ, ունելով ի միջի սուէչս ծիրանագոյնս։ Պտուղն երկայնաձև, և ի միջի ունի հատս կամ կորիզս մանուանս, և թեռագոյնս խակ արմատն մանր, օձապտոյտ, կոր, բազմանկիւնի, դաղաճոտ, և շրջապատեալ գորշագոյն մանրաթելովք։ Սա վասն բուսոն զորուն իւրոյ կծէ զանգուանս, և թորէ զարտասր աչաց, և տայ հղօրելաստէս փռնգալ. ուսամի և մաքրէ զաղտեղութեան տղուանից, և բուժէ զնշանագոյն ցաւս դլխոյ։ Նպանեալք ի գործ ածէին ստամ ի պէսպէս գեղոցայս, նաև ի ժայթքել, և ի լուծել տալ զմանէն։ Խակ այժմ սակաւք ի կիր առնուն

յեւրոպիա, այլ պայտառք եւրոպէոյ՝ սովաւ սատակէն զորդունս երիվարաց՝ որք գոյանան յաղիս նոցա, զի է գրգռիչ և լուծիչ բնութեան։

Ասարօ, իտ. տես ի վերոյ։

Ասբալաթուս, լ։ Է փայտ երիք փոքրիկ ծառոյ եղէալ ի կողմանս հնդկաց, որ լինի կարծր, ստուարակերպ, և փշալից, միանգամայն և օգտակար դեղ ընդդէմ ինաւսարեր հիւմոց, և ուշաթափելոյց։ Արդ բաժանի փայտս այս մանաւանդ յերբիս տեսակս, որոց մի տեսակն է անուշահոտ, խոշորին, և յոյժ նման հալուէի։ բայց միայն գունով տարբերի ի նմանէ։ Երկրորդ տեսակն սեւագոյն է և կարի ծանր։ Իսկ երրորդ տեսակն դեղնագոյն, և վարդահոտ, զորմէ լնագոյն տեսցես ի բառն՝ ընկնում ըշտիւմ։

Ասբալթօ, իտ. տես Ասֆալթօ։

Ասբարակուս, լտ։ սբարակօ, կամ ասբարակօ, և կամ սբարաձիօ, իտ։ կաթսաֆարակօս, յն։ գուշգծնմաղ, տձ։ և ըստ մեզ՝ ծնեբեկ։ Է բոյս անտերև, որ սովորաբար ի վեր երևի ի սկիզբն գարնան. ստուարութեն նորա է մատնաչափ, և երկայնութեն ոտնաչափ, և ի տեղիս տեղիս նաև կանդնաչափ, և է ուղիղ, բոլորակ, և դիւրածալ. գոյն նորա ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ սպիտականայ, զոր քաղեալ ի դորմ ածեն ի կերակուրս և յաղցանս։ Դալիկ նորա է յոգնաթիւ, մանր, և թուխ։ Պտուղն փնտուվ, մարմրերանգ, և ստուար ի ձև ոլոռան, և ի միջն ունի սերմանս կարծրս, և սեաւս։ Իսկ արմատն երկայն, նուրբ, թելաւոր, դալնաձև, մաւոր, քաղցրահամ, և մածուցիկ. գոյն նորա արտաքուստ գորշ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ. բուսանի յաձախս ի պարտէզս և յաղարակս. լի է իւղով, և գոյացուցանե ապիւ։ Արմատս այսր բուսոյ լինի դեղ ազգոդական ի դիպուածս խցանաց միջնդերաց, նուազութեն ամսականն պարտուց կանանց. և միզարձելոյն։ Լուծանի նաև դքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ, յայն սակս կարգի ի դասս հինգ բացողական արմատաց։ Չափն ի 6 տրամ մինչև 9։ Զնոյն գործունէութիւն ունի նաև սորա սերմն։

Ասբարակո. տես ասբարակուս։

Ասբեր. կամ աբրօն, լտ։ Է փոքրիկ ձուկն ընձայեն, որոյ գլուխն լայն է և սուր, որկորն միջակ. գոյնն կարմիր։ Իսկ միսն պարարտ և համեղ, և է ընտիր կերակուր, և բնութեն բացողական և միզաբեր։

Ասբերուբա, կամ բուպէօրա մանեթանա օռօրա. կամ հէբաթեքա սթէղաթա, և կամ ասբերուբա գուխպուսատամ, լս։ մանթրի սալա, կամ մանթրի սիլա, իս։ Է սունկ ինչ բազմացողուն և անուշահոտ, որ բարձրանայ յերկրէ երբ մի ոտնաչափ։ Տերեւք նորա նման են սերեւոց աբաբիներէ, բայց լայն և թաւամազ քան զայն։ Ծաղիկն Եւրոպէ ի գաղտեան, և է սպիտակ, և սկսհաձև. իսկ մինչ թերթքն ծաղկանց ի բաց թօթափին, ի վեր երևի պտուղն չոր և փոքրիկ, ունելով ի միջի երկու սերմունս փոքրիկս, և տափարակաձև։ Ունի արմատ նուրբ և կարճ շրջապատեալ բաղում մանրաթելովք։ Սովորաբար բուսանի ի լերինս, և յանտառս. լի է իւղով և ցնդական աղիս, միանգամայն և օգտակար գեղ զրացուցչէ նուազելոյ, և ուշաթափելոյ. գրգռէ զմէզն և զդաշտանս կանանց, և արտահանէ զմեռեալ զաւանին ի յարգանդէ. սովորաբար ի կիր արկանի սորա արգանակն. և ևս մաքրեալ բուժէ զարտաքին վէրս, եթէ եփեալ զայն լուանայցեն ջրովք։

Ասբերուկս, կամ պուկլէօսում սիրէնսթռէ. քառանդուս երբօրնմիզնեթիպուս, կամ ջինօկէօսաս ֆօրթէ թօրիարիա և կամ քրուշխարս գուատամ, լս։ Է խոտ ինչ ճիւղալից, բազմամեկնեի, և խորտաբորտ, որ բուսանի զերեսսօք երկրի շուրջանակի սիռեալով զճիւղսն։ Տերեւքն են լայն, խորտաբորտ, և ստուարամեթ. որով մի կանթ սորա բերէ երբեակ կամ քառեակ տերեւս ի զանազան ճիւղս։ Ծաղիկն երկնագոյն հինգթերթեան, և առաւաստաձև, որ բուսանի ի վերայ բաժակաձև սիւնակի, իսկ սերմունքն պարտիակեալք ի բաժակ անդր՝ են երկայնս ձևով, սեաւ գոնեով, և քառեակ թաւով։ Լինի սա յաճախ ի դաշտս յեղերս Ճանապարհաց, սովորաբար ծաղկի յամենեան մայիսի, և յունիսի. լի է իւղով, և գոյացական աղիս։ Ի տեղւոյ և ի ծաղկանց սորին կազմին արգանակ, և սպեղանի ի բուժել զվէրս։

Ասբիս, լս։ ասբիտս, իս։ սերիզս կամ բուՖիՖիտս. յն։ սաղ երբան, ամ։ և ըստ մեզ՝ ասպիդ։ Է օձ ինչ չարաթոյն, ժանտալից, և մահաբեր. երկայնութեամբ նորա է երբև չորս կամ հինգ ոտնաչափ, իսկ ստուարութիւն բաղկացեալ. սովորաբար գտանի ի կիսարս, ի վերին մասն եդիպտոսի, և յերկիրն ասպանիացւոց. Ճոխագոյն է իւղով և ցնդական աղիս, որպ միսն, յեպրդն, և սերսն ոչ միայն են օգտակարք ընդդէմ թունոց, այլ և դեղք սեաւ հիսան ի դիսլուածս թոքաժեւոութեան, ընչաքդելութեան,

ցաւոց կրծոց և այլոց այսպիսի նուաղեցուցիչ ախտից. չափն ի 10 ցօրենոյ մինչև ց30։

Աբրհամբաս, լտ։ ասիթօսիկոս, կամ ասթաուէնիա, իտ։ Է բայս ինչ, որոյ ցօրուընն է երկայն իբր երեք ռոնա չափ, բոլորակաձև, հարթ, և հղօր։ Տերևք նորա նման են սերեւոց պրասի, բայց երկայն և խիտ քան զնա։ Դաղնին երանէ ի դաւաթման, և է կարմրախառն սպիտակ, և շուանաձև. զնին ծաղկանց արտաքրէ զպտուղն գընտակաձև մայրիք, և խոռոչաւոր։ Իսկ սերմունքն՝ որք գտանին ի պտուղս անդ՝ են թուխ, և եռանկիւնաձև։ Ոմանք արմատ գնուտակակերպ, փոքր մի գառնահամ, և թափանցիկ. զոր եթէեալ ուտեն իբրև զհաց ի ժամանակս սովու, և է դեղ օգտակար ընդդէմ թունից, միզարդելուն, և նուազուէ ամսական պարտուց կանանց։ Հոյնպէս և ճգէմ հնագոյն վերաց, եթէ եփեալ ջրովն լուանայցեն։ Լինի սա ի քարաւոյս և յառաւարար տեղիս։

Ասէլիանս, կամ լանթէլ, իտ։ կանթնաչիզ։ կամ կանթնարան։ են անսոթք ինչ մարգոյ, որք կոչին և քիլիֆերթ։

Ասթարուս մանիուս, լտ։ լոքուսթա, իտ։ ըստաքօզ, ամ։ Է ազգ ինչ ծովային խեցգետնոյ. որոյ միս փափուկ է և համեղ, միանգամայն և օգտակար գեղ ընդդէմ թորաժետութեան, նչարդելութեան, և ցաւոց կրծոց, և ի մանուաւորի՝ վերայ քաղցկեղի։ Եւ ի գլխոյ նորա երբեմն ելանէ քար փոքրիկ, և կարծր, կոչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ քէլաքանպրի. որ լինի դեղ սղղղական ընդդէմ փորհարութեան, հոտման արեան, տեղարութեան փտանիչոյ, և միզարդելութեան. լուծանէ և ղբար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ. այլև քաղցրացուցանէ զտարաւութեան հիւթոց. չափն ի 10 ցօրենոյ մինչև ց30.

Ասթաբուս սոթուվանթիլիս, լտ։ տես քամմարուս։

Ասթենիա. տես տեբրիմենթէ։

Ասթէր, կամ թենթօրիուս ֆիլոս բրիմուս, լտ։ Է խոտ ինչ բազմաստեղնեան, երկայն իբր մի և կէս ռանաչափ. ուղիղ, նուրբ, բոլորշի, կարծր, կարմիր, և փոքր մի թաւամազ։ Տերև նորա է երկայնաձև, անհարթ, գոյդն ինչ գառանահամ, միանգամայն համեմային։ Ծաղիկն մեծ և շքեղ։ լինի երանգաւ կապոյտ, ոմանք մանուշակագոյն, և ոմանք սպիտակ. յետ ծաղկանց արտաքրէ սերմունս երկայնաձևս և շքեղս։ Իսկ արմատն նուրբ, թելաւոր, գառնահամ և փոքր մի ջերմահամ։ Սա լինի յանգործ,

և յատակարին տեղիս. առատ է իւղով և աղիս. օգտաւէտագոյն է ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց և ուղնացաւութեան, եթէ եփեսցի ջրոյն ողողեսցի ուրն։

Ասթերիս, կամ ասթրօխթիէս, և կամ լարիս սթիէլ, լարիս, կամ օքուլուս քաթի, կամ սօրիս օքուլուս գուրի, գլուստամ, կամ միթրաբս, և կամ բանուտօքալուս, լա։ պէլքօքիս, կամ օքքիս ալ քաթօ, խա։ այնի էհուս, ամ։ ըստ մեզ՝ աստեղակն։ Ի սակն ինչ սպիտակ կամ մոխրագոյն. որոյ քառեակ տեսակ են. մի տեսակին է աստղաձև, սպիտակ, ծակոտկէն, և քաջ արտասանելաչ, զոր ակնագործք ի կիր առնուն ի զանազան գործս։ Երկրորդ տեսակին է կարմրագոյն, և արյաղան ձևով։ Երրորդ տեսակին զոր կոչեն՝ ասթրօխթիէս ունտուսլաթուս, լայն է քան զերկսին, սպնդային, ծակոտկէն, և սղոսկեալ։ Իսկ չորրորդ տեսակին է հասարակ, մեծ, աստղաձև, կիր կատուակնաձև, և բծաւոր։ Զորեքին սոքա են գեղք օգտակար ընդդէմ ժանտախտից, և հրատապ տենդից. այլև սատակեն զՃիճս և զորդունս որովայնի, մաքրեն զարիւնն, տարամերժէն զանգամալուծուելն, ապաքինեն զորովայնահոսութիւն, և քաղցրացուցանեն զլեթուս հիւթս մարմնոյ խստնեալս յաբեան։ չափն ի և ցորենոյ մինչև ցշ։ Գտանին յամենայն ուրեք։

Ասթռակալուս, լա։ Ի խոտս փոքրիկ, որոյ ցողունն է ի բոլ թազաւոր, կարմրագոյն, և մէջն դատարկ։ Տերեւք նորա են մանր, կարճ, սայրաձուր, դառնահամ, և թաւամազ, մանաւանդ ի մէջ կողմանէ։ Ծաղկին ծիրանագոյն, և ի տեղիս տեղիս նաև սպիտակ, որք ի վերս երեւին ի ծայրս ճիւղոց, զկնի ծաղկանց արտադրէ սերմունս մանուսս։ Իսկ արմատն երկայն կրճաւ ունաչափ, ստուար, կարճը, և փայտային. ունի կեղև արտաքուստ թոխս, իսկ ի ներքուստ թանձր, քաղցրահամ։ Այս խոտս բուսանի յեղերս Ճանապարհաց. լի է իւղով, բայց միջակ աղիս։ Արմատս սորա արգելու զյորդառատ հոսումն որովայնի, միանգամայն և քանայ զանցս միզի, զոր ի գործ արկանեմք անատրբեր՝ եթէ գարգանուն, և եթէ զմանՃունն. օգտաւէտ է նաև վիրաց, եթէ եփեալ ջրոյն լուսցի, զի է մաքրիչ և չորացուցիչ։

Ասթռանեթիս, լա։ սոսթիր, յն։ Ի խոտս ինչ, որոյ տերեւքն նման են տերեւոց ուռկիրուս անուանեալ խոտոյ. բայց փոքր մի անհարթ է քան զայն, և ի միջոյ տերեւոցն ելանեն ցողունք նուրբք, որք ի կատարս արտադրեն սակաւ տակախառն կարմիր ծաղիկս հոտանաչս, և հինգ թերք.

Թեանս։ Պտուղն երկայնաձիգ, ներքին գոյացութեն նորա փակեալ յերկուս խորշս թաղանթայնս, դարձնագոյնս, և գանգուրս ի խոտորնակ սերմամբ։ Իսկ արմատն դնտա-կաձև, սեաւ, և թելաւոր։ Ի է իւղով և աղիս, և բնու-թեամբ սաստիկ լուծողական իբրև զսեաւ և զդբորաս։

Ասիուս լաբիս, կամ տարբօֆիակուս, լս։ տարքս, կամ ֆիակոն, յն։ Ի. քար ինչ սպիտակին, թեթև, գիւրաբեկի, և գեղնագոյն։ բնութ է թարմանցիկ, և մաքրեալ սեղմ զվերս մարմնոյ, եթե փոշացուցեալ ցանիցի ի վրա նոցա։

Ասսա ֆէթիտա, լս։ ասսա ֆէթիտա, կամ ծալ-ֆէթիքա, և կամ ծաֆիֆէթիքա, իտ։ ասասխասխա, յն։ հանթիթ, կամ իբրլիթ, արբ։ ապուքիպիր, շէյթան պօքու, ամ։ Ի. խէժ ինչ կոյտ, գեղնագոյն, մաքուր, և չոր, և ի միջն ունի սպիտակ կայլակս կամ շիթս բա-զումս, և հոտ նորա զազիր, և սուր զօրէն խատրոյ։ լի է իւղով, և ցնդական ազիս։ անօսրէ զվանձրամածութեի արեան, և գիւրատարրատս յօրինէ զչրջանս նորին։ ցրուէ զքաշմս, ապաքինէ զցնցումն մկանանց, և զհազս ցնցականս, և զընչարգելութիս։ սաստկէ զձնիս որովայ-նի։ և է գեղ սեփական ընդդէմ ամենակերպ ախտից ջնց, և արգանդի։ բայց ուռի զվնասութիւն մեծ ընդ յղի կանանց, զոր յաւելն կամ ի հոտոտելն զիժեն։ չափն ի 12 ցորենոյն մինչև 24։ Ծառս այսր խիժի փոքր է, սաստկից, զոր կոչեն՝ ֆէնուլա սասաֆէթիտա, որ սո-վորաբար բուսանի ի հնդիկս, և ի պարս։ Արմատի սե-բև նման տերևոյ վեգետայի։ Ցորժամ քանի մի ծառք ի ծառոց սասի գտանին առ միմեանս ի միում վայրի, բուրեն շուրջանակի հոտ զազիր, և վատթար, զորոյ հեր-ձեալ ոչիցեն արձակէ հեղուկութիւն, որ ի ցրտանալ իւ-րում թանձրացեալ սկսանայ, և հոտ նորա առաւել սասկանայ, և յայնժամ տիրապետ կոչի խէժ, որ ի լա-տինացւոց սեռօրէն յօրջորջի՝ կուամմի ուէղնիա սասաֆէ-թիտա։ և ի բարբառ խասլացւոց կոչի և սմէրքբուս տիա-պալի, որ թարգմանի ապաքուռ ատասնայի։

Ասանկլիս, իտ։ տէս Ապոլոնթիուս։

Ասսուենթա, իտ։ տէս սուենա։

Ասսուպէնթէ, իտ։ էսպիճէ, ամ։ Ի. անուն ընդհա-նուր, որով նշանակին կլանող գեղարարք որք ունին ի բնութեան զմանաւոր զօրութիւն գիւցազական, յինքեանս ձգելով։ սաւելարդ խոնաւութիւնս ատամեաց, և փորս տեսց։ Դրանք են քօրալլ, բէրլէ, օգքի ալ քանքրս, մանեզիա տալա, թեբրա սեֆիլաթա, ևն։

Աքաղաղնիա, կամ՝ չէրա սաքաղնիքա, լս։ քաղնիս։ ֆս։ է կողաբոյս ինչ սոխանման։ որոյ ցողունն է սառաբ, սապատաղն, և մէջն դատարկ։ Տերևն երկայնաձև, ոսկրով, և խայթիչ։ Ծաղկին վերեվերեթան, և շուշանաձև, պտուղն բոլորշի։ յորում լի են բազմաթան սերմունք։ իսկ արմատն բոլորշի, և սառակահատ։ Եռամսեայ լանուսառա, և ի հովանաւոր տեղս։ լի է խոտով, և գոյացական ապիս։ և բնութիւն բացողական, և միզաբեր։ որով և մաշեալ լուծէ զքարիկս միզարանի, բանայ և զանցս միզի։ և արծաթաձէ զղջրութիւն սառնոյսի։ նաև դիմակալէ մեսաակաբ օդոց։

Աքաբարեաս, լս։ սաքարիսակ, ֆս։ Է ՃՃՃ ինչ փոքրիկ, նուրբ, և բոլորշի որ գոյանայ յորովայն կենդանւոյ։

Աքիպլեմ, ֆս։ տես պիեռուսին եռամսեքա։

Ավանեռուբինկ, լս։ Է սեռակ ինչ քարի, որ լինի և լանդազաւ կարմիր, և կամ գեղին, որոյ են երկու տեսակք։ մինն է բնական՝ ի պէտս անկապօրծաց, որ գտանի՝ ի գաղղիա, և յանգղիա։ իսկ մեռն արհեստական, զոր արհեստաւորք՝ ի կիր առնուն՝ ի զանազան գործս։

Ավաքբարի, լս։ Է փոքրիկ ծառ ինչ հնդկային, որոյ տերևն, ծաղիկն և պտուղն նման են մրտենւոյ։ բայց բնութիւն տաւաել սեղմիչ քան զայն, զոր՝ ի կիր արկանեն ընդդէմ փարհաբութեան, որ և յաճախս գտանի՝ ի գաղղիաստան ընթանց եւրոպայոյ։

Ավէնա սաթիվա, լս։ վէնա, ֆս։ պաօմոս, յն։ իւլաքի, ՃՃ։ և լսս մեզ՝ վարսակ։ Է բոյս՝ բուսական յայգարակս, և՝ ի խոնաւատ տեղիս։ որոյ երկու են տեսակք։ մինն է ապիտակ որ կոչի՝ ավէնա սպիտա, ցողուն սարա նուբրբ է իբրև զրարեան, և՝ ի նմա շարայարեալ երկայնաձև տերևք խիտ առ խիտ՝ քան նմանութեան տերևաց սեզոյ։ Ծաղկին երանի՝ ի վերայ հասկի զարդարեալ նուրբ թելովք, և՝ ի մէջն ունի առէջս բազուս, և թեփուկս, և՝ ի մէջ նոցա բաժակ։ յորում են սերմն մանր, երկայնաձև։ և սպիտակ։ որ և են գեղջ ազգոգական ընդդէմ պէսպէս ջերմնատոյոր ախտից։ քանզի զջերուցանէ զորորոքումն, և զծարաւն։ սպառէ և զլնտասակաց հիւանդութեանս յարեան։ մեղմէ նաև զցաւս կրծոց, կշտից։ և փորոտեաց։ և փարատէ զջերս օրիորդս, և միանգամայն զդիւրաշարժ յօրինէ զարտաշնչութիւն մարմնոյ, և բանայ զանցս միզի։ զի և սնուցիչ և մեղմիչ է մարդոյ բնութիւն։ Զամն՝ ի յերեք ունէրոյ մինչ ցչորս, և՝ մեալ ընդ 16 վարպայ ջրոյ՝ ի գործ արկանի քան օրինակի գարեջրոյ։ այլ

և լինի ի կեր գլաստուց, և ի ժամանակս սոմու նաև կազմեն զնոց, որ լինի թթուաշամ, և գիւրամարսելի։ Իսկ միւս տեսակն է սեաւ, որ կոչի ավէնաս նիկրա, քան ձեւոյն, և քան մեծուութեան նման առաջնոյն, բայց արտաքին գունով այլազան։

Ավիլա, լս։ Ի խնձոր ինչ հնգկային ի ձև բոլորշի, այլ ի չափ նարնջոյ։ լինի գունով դեղին, և ոմանք կաղնաձաւուն դեղին։ ունի և ի միջի կորիզս ուռի կի տասն թուով, որք են ձուաձև կամ տափարակ, բաշխեալք և պատեալք դեղնագոյն և գառնաշամ պատենիւք։ որ լինի և գեղ աղգու ընդդէմ թունից, և ցնստաբեր հիւմոց։ չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ։ Ցուռկ սորա ուռ և բուսանի, պատասի շուրջ զիւրև եղելոյն, որ յաձախ գտանի ի կատարս լերանց ամերիկոյ։

Ավլուկս, խս։ տես բէշմուս մարպուս։

Ավսուեթա կամ սրենձակս, լս։ Ի թռչուն ինչ ջրասէր, մեծութեամբ նորա ի չափ փոքրիկ ագաւնոյ։ գլուխն սեաւ, մարմինն սպիտակ, թաթք ոտից կապոյտ, սրունգն երկայն, միսն փափուկ և համեղ, զոր և ուտեն իսկ, և է գեղ մեղմացուցիչ և կակղացուցիչ։

Ավէնարիա։ տես տեբռիմինթէ։

Ավիանթում, կամ քաբէլլուս վէնէրիս օֆֆիչինարում, և կամ տատանթում, լս։ քարիլ վէնէրիչ, կամ թռիքս մանէս, կամ քարէլլս տէլլէ ֆօնթանէ, և կամ քօռիանտս տէլ բօյցօ, խս։ քարիլլէր, գալ, և անգլիասվ, յն։ պալլորբը գարա, կամ գէչպէր, տճ։ գուզպարա հէլլիր, կամ գիւզպիւր, կամ սիրի շավուշէն, կամ ճատէթիւլքանա, կամ սաքիոլ էսվիս կամ սաքուլ վասիֆ, կամ սէպիլ էռա, կամ շարիլ էռա, կամ շարիլ ճինա, և կամ շարիլ ճիլոլ, սրբ։ բէրսի էռաչան, կամ բէրսի սավուշան, պր, և քան մեղ՝ ձարխոտ։ Ի խոտ բարմաճիւղ, նուրբ, սեաւ և փայլուն, որոյ բարձրութիւնն չէ ինչ աւելի քան զմի կամ գերկու ոտնաչափ։ Ցերեւք նորա մանր են և եռանկիւնի՝ ըստ նմանութեան տերեւոց գնձոյ, և են հերձոտք, փափուկք հոտաւէտք, և սխորժահամք, գոյն նոցա ի վերին երեսս կանաչ, իսկ ի ներքոյ փոքր մի կարմիր, և լի նրբագոյն գծիւք։ պտուղ նորա ելանէ ի ծայրս կամ ի թիկունս տերեւոց, և է երկայնաձև և գծալից, այլ գիծքն են այնչափ նրբագոյն, մինչև հազիւ մարդ է նշմարել զայնս խոշորացուցիչ։ Բերէ և սերմն երկայնաձև։ իսկ արմատն նուրբ, կոյտ, և լի մանրաթելովք։ բուսանի ի վայրս

առուեբատնածս, և գիՃայինս, և ուրեք ուրեք նաև յա-
ւերակս, 'ի քարուտս, 'ի ծործորս լերանց և 'ի շրջակայս
ջրհորոց. և յեղերս գետոց։ Ա՛ՅԼ յամերիկա լինի ընտիր,
և առաւել զօրեղ, զոր կոչեն Ասիանթում ֆիրուէթի-
քում պրազիլիանում. սորա ցօղուն է նուրբ, կարծր,
փայլուն, և մթին։ Տերևն գրեթէ ըստ տերևոյ մերումս
ձաղխոտոյ, բայց երկայն և հոտաւէտ քան զայն։ Երկոքին
սոքա առատ են իւղովք, այլ միջակ աղիւք. և բնութ-
թուլացուցանեն զզօրութիս մարմնոյ, քաղցրացուցանեն
զարիւն, և զմթութ հիւթս մարմնոյ. առատացուցանեն
զթուքս և զքիրտն. լուծանեն զդաշտանս կանանց. փա-
ղատեն զցաւս յօդուածոց, արգանդի, և որովայնի,
ցրուեն զքամիս, և բանան զանցս միզի, միանգամայն և
օգտակար են կրծոց։

Ասիանթում աւրէում, կամ բոլէթրիքում աբուլէի
աւրէում, և կամ մուսքուս քարիլլարիս, լտ։ Ի խոտ
բուսեալ յանտառս, 'ի բունս հնագոյն ծառոց, 'ի քա-
ղուտս, և յեղերս ջրհորոց, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի
ոտնաչափ։ Տերևք նորա գեղնագոյն են և նուրբ զօրէն
վարսի։ Խակ արմատն մանր է յոյժ, և լի նրբաթելովք։
Այս խոտս բնութեամբ է բացողական, և քրտնաբեր,
որով և յորդէ զարիւնն տեռատեսական, փարատէ զցաւս
ցրծոց և կշտից։

Ատոմինէ, իտ։ տե՛ս վէնթէր։

Ատրանթի, իտ։ տե՛ս Թրակաքանթում։

Ատրաքնէ, կամ ատրաքնէս, և կամ արպուլթուս ֆօ-
լիօ նօն սէրրատթօ, լտ։ Ի ծառ ինչ 'ի սեռէ մանթուղենի-
ւոյ, որ սովորաբար բուսանի 'ի կրետէ. կեղև նորա սպի-
տակ է և փայլուն. փայտն կարծր յոյժ, առ բազում
իրս պիտանի։ Ծաղիկն նման է ամենևին մանթուղենւոյ,
որպէս և պտուղն նորա. խակ տերևն է գեղ օգտակար ընդ-
դէմ թունից։

Ատօնիում, լտ։ տե՛ս ֆիլօս ատօնիս։

Ատրանէուս, կամ արանէա, լտ։ բակնանթէլօ, իտ։ ար-
աս կամ արանինիա, յն։ էօրումՃէկ, կամ մէվսէք, տՃ։
անկապուտ կամ նասիլէ, և կամ հուկքիաշէ, արբ։
գարթէն, կամ թիւթէն, կամ թառ, կամ Ճեայ, և կամ
տիվրայ, պրս։ և ըստ մեզ՝ սարդ։ Ի զեռուն ինչ բազմա-
տանի, որոց ոմանք ատՃեցեալ լինին իբրև զփոքրիկ ընկոյզ.
խակ ոմանք իբրև զմեծամեծ ՃանՃս. գոյն ոմանց հարկա-
նի 'ի գոյն մոխրոյ, ոմանց 'ի գեղին, ոմանց 'ի կանաչ, ո-
մանց 'ի սպիտակ, կամ 'ի սեաւ, և ոմանց յայլ և այլ

գոյն. ունին ըստ մեծի մասին զԹոյնս միասաբերս։ Որովայն իւրեանց է Թելալից, յորմէ հիանալի ուշիմութիւն արտահանեն զԹելս նրբագոյնս, գործեն զուսանելս զորմովք, զառատաղաջք, զպատուհանաջք, զծառովք իբրև զուռկան առ ի որսալ զՁանձս, և զայլ Ձկիս։ Թելս այս Ճոխագոյն է ցնդական աղիս, և իւրով։ ՋօրուԹն սորա ի մանաւորն է արգելուլ զյորդառատս հոսուն արեան, եԹէ արկանիցի ի վերայ հատեալ կամ սրով բացեալ վիրաց. զի է սեղմիչ և միաւորիչ։ Ոմանք գտին զառաջնութիւն ի գիտուածս եւօրեայ, քառօրեայ, և միջահատական տենդից, կապելով ընդ պարանոցս, կամ ընդ ձեռս։

Արանչիա. իտ։ տես ԱբրանԹիում։

Արանչիա տօլչէ. իտ։ տես ԱբրանԹիում։

ԱրաքՀուս, կամ քրաքքա մինիմա, կամ վիչիա բարվա, և կամ վիչիա մինիմա, և կամ գուարԹա, լտ։ Ի տեսակ ինչ խոտոյ որ արձակէ ցօրուն և Ճիւղս մանրիկս, նուրբս, և վոխտս։ Ցերևք սորա մանր են և խիտ, որք շարին երկու երկու առ միմեանս։ Ծաղիկք մանր, և սպիտակ, որք փունջս փունջս ելանեն ի ծայրս Ճիւղոց. զնին ծաղկանց յաջորդէ կոնոն ինչ Թելաւոր, ունելով ի միջի սերմունս սպիտակս, և բոլորակաձև. և բնութեամբ սեղմիչ, և ցրուիչ, զոր ստէպ ի կիր արկանեն ի ԹանձրաԹանս։ Այս բոյս բուսանի յարևելս, և ի դաշտս վայրս։

ԱրաքՀուս լաԹիֆոլիուս ալՀէր, լտ։ տես կալէկա նէմորէնսիս վերնա։

Արաքնանէ, իտ։ բառիւս այս ըստ անդամանցն նշանակի սարդատեսակ. որ է ԹաղանԹ ինչ ական պատեալ զարակեղէն հիւԹով։

Արբենիքում, լտ։ տես Արբենիքում։

Արբէքա, կամ ֆաուֆիէլ, կամ բարմա քուհուս ֆրուքԹուս սէսսիլիս ֆաուֆիէլ, և կամ ավէլլանա ինտիքա, լտ։ Ի տեսակ մի արմատենոյ, որ նուրբ է քան զնա, և առաւել ուղղաբերձ, յաձախեալ ընդ բոլոր հնդկաստան։ Ծաղիկք նորա փոքր են և սպիտակ, և իբր անՀոտ. սլաստուն ձուառաձև, քիքուշ, Թաւամազ, նրբակեղև մեծութեամբ ի չափ հասարակ ընկուզոյ. իսկ գոյն կեղևոյն ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ փոխի ի դեղին. մինչև է ի չափ կաղնոյ կամ շաքանակի, արտաքուստ դարտնաւորոյն կամ դորշ. իսկ ի ներքուստ խայտաբղէտ ըստ նմանութեան մինչև հնդկայնին ընկուզոյ. զայս պատուղ նախ-

նիք կոչէին քՀՕՍՕՕԼ, որ յորժամ Թարմ է՝ անՀամ է և ՀՅԱՍաբեր, զի ուռՕՂՔ Թմբրին, և խելաՀեսին. այլ եբ-ռև Հնանայ՝ առ փոքր մի Համեղանայ, և լինի օգտակար դեղ ընդդէմ տկարութեան ուղղոյ և յիշողութեան, և միանգամայն բուժէ զքաւս բերանոյ, և գրգռէ զՊՀՈՒՔՍ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ պէՏեՏ կուՏեցեալ անկոյ, ընդ կիզեալ ոսորէի, ընդ քարերոյ, և ընդ դոյզն ինչ ամպարի բաղադրելոյ վարգի ջրով. բնակիչք տեղոյն ի կիր արկանեն զայն անխառն ի դեղ բժշկութեան վերոյշէնալ ախտից. զոր և լցեալ յանօթս տանին ի վաՃառ ընդ հեռաւոր տեղս։

Արթանիթա. տես չիքբամին։

ԱրթէՀիքա. խս։ տես ԱբրՀիքուբարիս մեծապես։

Արթէմիզա վուՀարիս, լս։ Էրպա տի սան ՃՈՀանանն, խս։ միակ օՃՈՒ, տՃ։ և ըստ մեՀ՝ նՀաՃաղկ։ Է բոյս ինչ, որոյ արմատն է երկայն և ստուար ըստ Համեմատութեան, չՔՕՔապատեալ նուրբ մանրաթելովք, բարՃրանայ կարմրեբանգ ցօղուամբ իբր երեք կամ չորս տանաչափ։ Տերևքն անուշահոտ են և քաղցրահամ՝ նման ըստ խմբ օշինգրի. գոյն նոցա ի վերին երեսս կանաչ, իսկ ի ներքոյ փոքր մի սպիտակ. իսկ Ծաղկին մանր, մանրուա, և Հոտաւէտ, երանգաւ սպիտակ, և ի տերևս տերևս նաև կարմիր։ Այս բոյս բուսանի ի բուրաստանս և ի պարարտ տեղիս, լի է խՀղով, և գոյացական ապիս, և բնութիւն թուլացուցանէ զարգանդն, և լուծանէ զխցանս գաշտանի կանանց։ Սա ունի միւս ևս ներգործութիւն. զի եՀեՃ եփեալ ՀՅԱ սպիտակ գինեաւ արբուսցեն ծննդական կնոջ, գիւրաւ լուծէ. օգտ և մինՀահատական տենդի։ չափն ի մի տրամէ մինչև ՅՁ կամ ՅՅ խառն ընդ վեց ունկի ջրոյ։

Արթերիա, խս։ չերՀեան, կամ շահատարս, տՃ։ և ըստ մեՀ՝ ՀՅերբակ, կամ նեարդ։ Մասնատորապէս այսու անուամբ նշանակի երակն այն, որ սկսեալ ի կզակէ ՀՅանէ ընդ պարանոցն, և ի Թոքն, յորում լինի յատկապէս տուբևաւուրեան ՀՅոյց, բաղանՀցեալ ի Թանձր և ի հաստատուն ԹերԹից կրկնակաց իբր խողովակ մաշկեղէն երակայնաՃիգ, և բոլորՀ, որով պարմանաւ պահպանի զոր գՀլիբ արիւնն, և արամաբաշխ զայն ընդ մարմինն մինչ նորգուեեամբ մանր ՀրակաՀ։

Արթերիա մանկա, լս։ այսինքն մեծ նեարդ, որ ընԹանայ յետոյս սրտին. զորմէ լեադոյն խօսեսցուք ի բառն Օա։

Արթերիա վէնՕսա. տես վէնՕսՕ։

Արթիքա ինթերֆլօրէ լուԹէրօ. տես կալէօքսիս։

Արթիքուլօրում մերսօ ափիֆէքԹուս. տես բէուտամԹիմօ։

Արթէմիքա. տես բէրիսԹէրօնա։

Արիմնօսիտէս, իս։ Է անուն երից միանաց հագագին։

Արինկա. տես Հալէչ։

Արիսարում, լս։ Ի ազգ ինչ խոտոյ, որ սովորաբար բուսանի ի քարուտս, և ի ցանկապատ վայրս. տերևք սորա են փաֆուկ, սայրասուր, և ատոպահամ։ Ծաղիկն ելանէ ի գագաԹն, և է սպիտակ. բերէ և պտուղ կարմրերանգ. իակ արմատն բոլորշի ի ձև ձիԹապտղոյ, և ի տեղիս տեղիս նաև երկայնաձև, արտաքուստ սեաւ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ. համ սորա քաղցր է միանգամայն և տոիսյ, օգտաւէտ է ընդդէմ ժանտախտի, և հրատապ տենդի. չափն ի քսան ցորենոցն մինչև ցՆ։ Այս բոյս լի է իւղով, և ալիւ. որ և է դեղ ազգու ընդդէմ խղճայՀԹից աչաց, և հնագոյն վիրաց, եԹէ եփեալ ջրոյն լուսացի։

ԱրիսԹօլօքիա, լս։ քրիմա, կամ Թիրնա, կամ բօլն, և կամ ռիսա, յն։ արիսԹօլօքիէ, իս։ զիբավէնտ, արբ։ և ըստ մեզ՝ սղանդն։ Ի բոյս ինչ որոյ քառեակ տեսակս Թուէն արաբացիք. իակ եւբոսպոյիք մինչև ցուԹ տեսակս հասուցանեն. զորս յայսմ վայրի սկիզբն պրասցուս մի առ մի ստորագրել։ Առաջին տեսակն կոչի ի բարբառս լատինացւոց Արիստօլօքիա ԹԷնուսիս բիսԹօլօքիա. որ քան զամենեսին նուրբ է, վսիտ, վսան որոյ և Հասպալի զերկրաս։ Տերևս նորա նման է տերևս բաղդասն. բայց փոքրիկ և նրբականԹ քան զնա։ Ծաղիկն մանր է և խոցոտվսկաձև. պտուղն փոքրիկ ի ձև ատանձի. իակ արմատն փոքրիկ, գնաակաձև, և մԹին դեղին, շրջապատեալ երկայնաԹելոյք, որք ձգին ի խորս երկրի իբրև մի և կէս ոտնաչափ. ունի զհոտ ազդու, և զհամ դառն։ և է ազդողական ընդդէմ վիսասաբեր հիւԹոց, խցանաց արգանդի, նուազուցանէ ամսական պարսուց կանանց, և միզարձելուԹեան, զի է գրգռիչ և անսարիչ. չափն ի կէս տրամ մինչև ցմի։ Դաև տերևք սորա ունին զմանաւոր գործս ուսեանԹն ի մտքրել և ի բուժել զվէրս հնագոյնս։ Երկրորդ տեսակն անուանի՝ ԱրիսԹօլօքիա ալԹէրա, կամ բիսԹօլօքիա քրէՀիքա. որոյ ցօղունն նման է վերնոյն. բայց երկայն, և ստուար քան զնա։ Տերևն բոլորակաձև ըստ բոլորշի ալանգան։ Պտուղն փոքրիկ, և համեստագին։

խակ սրմսան փոքր է և թելալից իբրև զնախադրեալ սղանդան. որպէս և Ներգործութեան նման է ներգործութեամբ նորա։ Երրորդ տեսակն յորջորջի Արիսթոլոքիա լոնկա. զոր արաբ. կոչեն զերազինսի թաղվիլ. որ ըստ մեզ թարգմանագրի սղանդն երկայն. ցողուն սորա է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ։ Տերևք սորա չեն բոլորակաձև. որպէս երկուց տեսակաց, այլ դոյզն ինչ սրածայր, և փոքր քան զնոցին։ Ծաղիկն ըստ կրաց ինչ նման է բոլորշի սղանդան։ Պտուղն ունի զձև տանձի, այլ կարի փոքր քան զայն. և ունի ի միջի կորիզս տարբերակս, և սեաւս։ Խակ սրմսան սառաւար է, և երկայն, և իբր ոտնաչափ. այլ ըստ համոյ, և ըստ ներգործութեան նման նոցա։ Երեքին սորա առատ բուսանին լերկիրս Ջերմադենս։ Չորրորդ տեսակն կոչի Արիսթոլոքիա լոնկա հիւանիքա. այսպէս անուանեալ սակս բուսանելոյ սորա ի սպանեիա։ Ծաղիկ նորա լայնաբաց է, և ծիրանագոյն. և այս մանաւանդ ի միջին կողմանէ։ Խակ սրմսան առատակաւ մի կարճ է քան զերրորդ տեսակն, և գոյն նորա առ փոքր մի տարաւել մթագոյն. այլ ըստ զօրութեան նման նոցա. ունի սա միւս ևս գործունէութիւն ի բուժել դաքոցկեղ, և ի մեզմել զարութեան թունից օգնց։ Հինգերորդ տեսակն յորջորջի Արիսթոլոքիա բօթռուտա. զոր արաբ. անուանեն զերազինսի միւսէվէր, ըստ մեզ սառուգաբանի սղանդն բոլորշի, որ սովորաբար բուսանի ի մէջ այգեստանեաց, և ագարակաց իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերևք սորա բոլորակաձև են, և քիքուշ, և գեղնագոյն, և դառնահամ։ Ծաղիկն ելանէ ի վերայ ցողնոյ ընդ տերևովք, և լինի կարմրերանգ, և խոզովանկաձև. ըստ նմանութեան ծաղկանց փոքրիկ սղանդան. զինի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն ձուաձև, թաղանթայնն, և մթին կանաչ, ունելով ի միջի սերմունս նուրբս, տարբերակաձևս, և սեաւս։ Խակ սրմսան սառաւար, բոլորշի, խորտոքոտս, մանչիր, գորշագոյն, և թելալից. այլ ըստ համոյ, և ըստ զօրութեան նոյն է ընդ երկայն սղանդան։ Վեցերորդ տեսակն անուանի Արիսթոլոքիա բօթռուտա ալթեբա. որոյ ցողունն, տերևքն, սրմսան, և բոլոր որպիսութիւն է նման բոլորշի սղանդան։ Եօթներորդ տեսակն կոչի Արիսթոլոքիա քլէմանթիթիս, կամ Արիսթոլոքիա սառաստէնիքա. ցողուն սորա է երկայն իբր երկուս ոտնաչափ, ուղիղ, և կարծր։ Տերևն լայն է և երկայն։ Ծաղիկն լայնաբաց և ժգոյն դեղին։ Պտուղն տանձաձև, և սերմնալից։ Խակ սրմսան օձաստոյտ, գորշագոյն,

թելալից, հոտաւէտ, և գառնանհամ. միանգամայն և դեղ շահաւէտ ի դեղագործս նեխեալ և փտեալ վերաց, ինքնակար հիւմոց և նուազուելոյ ամենայն պարտուց կանանց: Իսկ ուշիերորդ տեսանն կոչի՝ Արիսթոլոգիա քլիմաթիթիս սերբենս. յոլովն սորա է երկայն, և երբ չորս ոտնաչափ, նուրբ, օձապտոյտ, և ճիւղալից, որ և պտուտսի շուրջ զիւրն եղելովքն՝ զորէն բաղեղան: Տեւրևքն երկայն են և սրածայր. և գոյն նոցա ի վերին երեսն կանաչ, իսկ ի ներքոյ կարմրախառն սպիտակ: Ծաղիկն լայնաբաց և գեղեցկագոյն, և ի տեղիս տեղիս նման ծիրանագոյն. ունի և ի մէջ իւր զգեղեցիկ նիւթ ինչ բրգանման: Իսկ արմատն երկայն, օձապտոյտ, ճիւղալից, տրժգոյն գեղին, և տոտպտամ. այլ ըստ ինուն մասին գլխովն համաձայնի տղանդան այնմիկ, որ լատիներէն կոչի՝ Արիստոլոգիա քլիմաթիթիս:

Արիսթոլոգիա էմմենակօկա, լս: Է անուն Ընհանուր դեղորէից, որք սովորաբար ի գործ արկանին առ ի շարժել և գրգռել զհոսանսն դաշտանի կանանց:

Արմէմենէ մէքսիքանա, կամ բաբալեր սբինոզուում, լս: արկէմա, յն: Է խոտս ճիւղալից, փշաւոր, դիւրաբեկ, և հիւմալից. որ սովորաբար բուսանի ի պարտէզս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութիւն: Տերևք նորա երկայնաձիգ են և քնքուշ. յորոց վերայ սփռեալ կայ բիծ ինչ նմա ալեր. զոր եդեալ ի ջուր, և եդեալ ի վերայ ցաւագնեալ և բորբոքեալ աչաց՝ վաղվաղակի մեղմէ ըզցաւն և զուսայուցանէ զջերմութիւնն. քանզի առատ է խլզով և ցնդական ալիս: Ծաղիկ նորա է հինգթերթեան, և գեղնագոյն, և մօտ առ հոտ ծիրանոնախոտոյ: Պտուղն երկայնաձիգ, և փշալից. և ի միջի ունի երկուս երեք հատս բոլորակս, և սեաւս, որք են գեղ ազդողական ընդդէմ ցաւոց կրծոց, որպէս և ծաղիկն նոր: Իսկ արմատն երկայն է և նուրբ չջնապատեալ նորբանելովք:

Արմէնենթիս. տես բօնէնենթիլլա:

Արմէնենթում, լս: արմէնենթօ. իտ: արկիրօս կամ տաֆ մի, յն: կիւմիւշ, տՃ: տատՃ, կամ լէՃէ, կամ կարապ, կամ մէսիհ, կամ միւշամէ. պր: Ըստ մեզ՝ արծաթ. որ է պայծառ, և մաքուր հրաչաղելի քաշնանսօթ յամենայն ուամբէ, զոր ի կիր արկանեն ոսկերչք: Վարի և ի վերասպական դեղորայս, յորմէ կազմեն լարիս ենիֆէդանալիս:

Արմէնենթում վիվում. տես մեքքուրիուս:

Արմիլլա, լս։ արկօս, յն։ Ի հող ինչ թանձր, խժալին, և գոլոշագոյն՝ յաղագէ քրէթա անուանեալ կաւոյ, յորմէ կազմին զկաւեղէն անօթս. և զորուն՝թի սորա ի մասնաւորի է արգելելոյ զյորդառատ հոսումն արեան, եթէ փոշեացուցեալ ցանիցի ի վերայ հատեալ վիրաց։

Արմատիլլօ, կամ Թաթուս, և կամ Էքենուս սպասելիանուս, լս։ Ի սեւակ մի չորքոտանի կենդանւոյ ի չամի կատուէ. տեսիլ դիմացն նման խաղի, ձեռն երկայն՝ զորէն մեղեսի, ոտքն փշալից, մորքն կարծր, յորոյ վերայ են նիշք ձեւացեալք իբրև զիեւիս ձկանց. իսկ միան հատեալ, որ ընտիր կերակուր է բնակեաց երկրին։ Լի են յամերիկա, և առաւել ի պրասիլիա, ուր ի խոռոչս լերանց, ի հովիւս, և ի ջուրս բնակին։ Ի մէջ ձեռոյ այսր կենդանւոյ է ոսկր ինչ փոքրիկ, և կարծր, որ է դեղ օգտակար ընդէմ ցաւոց, և շնչելման ակնջաց, եթէ փոշեացուցեալ ցանեսցի ի մէջ նոցա. չափն քառորդ մասն միոյ ցորենոյ։

Արմենիաքա, կամ մաքուս արմենիաքա մաքօր, լս։ գայլեսի, տճ։ ըստ մեզ՝ ծիրանի քաղցրակորիզ։ Ի պտուղ ինչ անսորժահամ քաղցածանօթ յամենայն ուսմէքն. որ է բնութի՝ զովացուցիչ, և զուարթացուցիչ։ Մինչի գոյացութի կորիզդ քաղցր է գրեթէ որպէս պնուչ։ Սակայն՝ արմենիաքա, յատկապէս զծառն նշանակէ. իսկ յաղորդն՝ զպտուղն։

Արմենիաքում, լս։ մեղիաքա, իտ։ գերտաշի, տճ։ մեմ, կամ միշտուղ, արբ։ սերմեշ, կամ կավաղենք, պր։ Ըստ մեզ՝ ծիրանի դառնակորիզ։ պտուղ ինչ որոյ ձև, և գոյն ծանօթ է ամենեցուն, որ է գաժուարամարս, և տենդաբեր։ Իսկ կորիզն որ է դառնահամ՝ ունի դեղ ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի, և ցաւոց որովայնի։ Ի կորիզդ ասի կազմին նաև դեղ սատակիչ որդանց, և ճճեաց որովայնի։

Արմենուս լաբիս, կամ լապիս արմենուս, լս։ բիէթրա արմենա, իտ։ որ ըստ մեզ թարգմանեալ՝ քար հայոց։ Այսպէս կոչեցեալ վասն դտանելոյ սորա ի հայաստան. քանզի՝ նորա փոքր է իբրև զկաղին. իսկ գոյնն կապուտակ. բաց յամենս տեղիս ունի և կանաչագոյն, և սպիտակագոյն, որոց փոշին տրկեալ ի ջուր, և արբուցեալ՝ դեղ է օգտակար ընդդէմ մեղամաղի, և անդամագասուութեան. չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ց80։

Արմենիաքօ. տես Կումմի ամմենիաքում։

Արնիքա. տես Հէռնիարիա։

Արուտ, լս։ Ոչ՝ բերբերս, իս։ չիւօպաօսմ, յն։ Երբան պուչաղը, ռշ։ Ի բոյս ինչ բաղմատեսակ։ յորս երեւելի են երկու տեսակք։ առաջինն կոչի՝ Արուտ սիսաքօսի. սէս, կամ պոշ։ որոյ տերեւքն երկայն, լայն, եռանկիւնաձեւ, պայծառ կանաչ, և շողշողուն։ Ծիրկ նորա փոքրիկ, ունի ի գլուխս իւր Ծաղիկ միներեթեան, և լեզուաձեւ. յետ Ծաղկանց արտադրէ պտուղս բոլորշիս, և ողկուզորէն, որք լինին երանգաւ կարմիր, և ոմանք թոուն, և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի մի կամ երկու սերմունս բոլորշիս։ Իսկ արմատն է բոլորշի մեծութեամբ ի չափ կաղնոյ, սպիտակ, պղաբաւոր, թելալից, և տասպահամ։ Այս բոյս լի է իւղով, և դեղագործական աղիւ. որոյ արմատ փոշիացուցեալ և արբուցեալ՝ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ ՇՆչարգելութեան, Ջրդողութեան, ոբքիւնի, և ախտի աֆոնդամաց. չափն է 20 ցորենոյ մինչև 36ն խառն ընդ վեց ունկի շաքարի, միանգամ յաւուրն։ Իսկ երկրորդ տեսակն անուանի Արուտ վէնիս ասպիս, կամ արաքուն. քուլուս մինօր. որոյ ամենայն որպիսութիւք են նման առաջնոյն, բայց միայն տերեւովք տարբերի ի նմանէ։

Արուտաս, լս։ քանիս, իս։ պուս, արբ։ գամբիշ, ռշ։ ը մեզ՝ եղէգն։ Ի բոյս ինչ բազմատեսակ, որոյ ցօղունքն, տերեւքն, և Ծաղիկքն Ծանօթք են ամենեցուն։ Իսկ արմատքն են դեղք ազգաւ ընդդէմ միզարգելուն, և նուազուելոյ ամենակն պարարուց կանանց։

Արուտաս սաքքարիֆէռա. տես Սաքքարում։

Արպութեամ. տես ի ներքոյ։

Արպութեաս, կամ ուռնէաս, կամ քօմարուս, լս։ քօրսէցցօլօ, իս։ գիւղանանք եւրոպոյ կոչին և արպաթեաս։ գէՆՇ, պր։ գաթիլսպ, արբ։ ՀօՇՈՅ եմիշի աղաՆՇ, ռշ։ և բան մեզ՝ մաթուզենի։ Ի Ծառ՝ յամՇախեալ յանտառս, որոյ տերեւքն են լայն, պայծառ կանաչ, և շուրջանակի սրցաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղիկքն սպիտակ, և ի տեղիս տեղիս նաև ծիրանագոյն, որք փուտնքս փունջս փիթեին ի Ծայրս ոստոց, զորս եղեալ ի ջուր, և եղեալ ի վերայ ուռուցեալ, վաղվաղակի ցրուէ զնոսա։ Զկնի Ծաղկանց յաջորդէ պտուղն կարմիրեանգ, և մանրիր ի ձև ելակի. զոր լասինք կոչեն մէմաչիրն, կամ ուռնէաս, և կամ առպութեամ. և արաբք անուանեն գաթիլաբ. կամ տասպտա. և պարսք՝ գէՆՇ, կամ գիմիչի. իսկ բան մեզ՝ մաթուզ. ունի և զկորիզ երկայնաձև։ Եւ է սորա տեսակ մի, որ սովորաբար բուսանի ի կրնտէ. պտուղ սորա է բոլորակ. մեծութեամբ ի չափ փոքրիկ խնձո-

ըց, թխագոյն, և փոքր մի կակուղ. և բնութիւն սեղմիչ, զոր ի գործ ածեն ի դեղ փոքրհարութեան։ Կեղև սոքա և տերևք նոյնպէս են սեղմիչք բնութեամբ, և ի մաստուորի դեղ ախտի ուլսն, եթէ եփեալ ջրով ողողեսցի ուլսն։

Աբսօռ Թրխոթիս, լս։ Ի ծառ հնդկային՝ մեծութիւն, և ձևով գրեթէ ոչինչ ընդհատս ի շլորենւոյ մերոյ։ Ցերև տրտա երկայն է և լայն։ Ծաղիկն ոսպիտակ, և հոտուտէտ կրկին ծաղկան նաղնչոյ, որպէս և ներգործութիւն նման է ներգործութեան նորա։ Բերէ և կարմրագոյն բաժակ ի պէտս ներկարարաց, և նկարչաց։ Պտուղն սրտաձև, և կանաչ։ Իակ կորիզն որ լինի ի պտղի անդ՝ է ոսպիտակ ի չափ կորիզի եղջեր։ Այս ծառ ունի բնութիւն իմն մանաւանս, զի ի մտանել արեգական ծաղկի, և ի ծագել նորա թօթափեն։

Աբսէնիքում, կամ արէնիքում, լս։ արսէնիքօ, իտ։ տրին, յն։ սքչան օթու, տՀ։ սիւմիլլ. փաս կամ սիւմիւ փաս, արբ։ մերքիմուշ և կամ շէք, պր։ և ֆ մեղ՝ մինդեղ։ Ի թունաւոր հանք լինչ եռատեսակ. որոյ առաջինն է ոսպիտակագոյն, զոր լատինք անուանեն արսէնիքում ալպում, որ է ծանր և ազդու քան զերկոսին. և բուն գոյացուն նորա բաղկացեալ ի ծծմբային մասանց, և ի կիզանուտ աղից։ Երկրորդն՝ դեղնագոյն, զոր լատինք կոչեն տուրիրկմինթում, տես և անդ։ Իակ երրորդն՝ կարմիր, զոր լատինք կոչեն սանտառագդա մինեռալէ։ Երեքին սոքա են թիւնաւոր, և մահաբեր, զոր եթէ կերիցէ ոք պատահմամբ կամ յանդգնս, վաղվաղակի վիրաւորէ չարաչար գստումքսն, և գիտորոխն, որ և բաղում անգամ ի միջոց տասն վայրկենի պատՀաւէ զանտակալի ցաւ, և զոսարասպսման փսխուումն, զցուրտ քիրան, զպայտ գլխոյ, զլորութիւն լեզուի և ականջոյ, գնուազուումն, զաղխուումն սրտի, զմռակուումն, զուշագնացութիւն, զպտակուումն, և զՀեծկլտանք։ Զարկ բաղկին հարկանէ յոյժ մանր և կարծր. առեալ լլինդերան և ըզքաղկեղ, գդողդոջուումն, և զթմբրութիւն անգամոց, զմիզարգելութիւն, և զցնցուումն մկանաց. ուր և սկսանի եղկելի ախտակիրն մեծաւ տագնապաւ, և անտանելի անՀանգիստութիւն, յանՀանգիստ լուծմամբ զարիվ ի կենաց։ Բայց դիտել արժան է, զի եթէ նոյն հետայն նպաստս մատուցցի ի ձեռն կարևորագոյն դեղոբեից, որպիսի են փսխոզական դեղոբոյրքն, իւղն ձիթենւոյ, կոգի, կանՃ, ասլալքալի, կամ տի ասաա, աչեթօ շիլլիթեաբ, կամ օսալ-

մեջէ, աքգուա ալքալիծծանթա, ասխաս վիմբրիօղիքօ, սերմն կասաւատի, արմատն տղոց, ևն, մարթի յուսալ ի փրկութիւն:

Աբրենիքում սթաղում, լտ: տես Աւուրիբիկմէն թում:

Աբտէա, լտ: ակիբտնէ, իտ: պալքքէլի դուշու, տձ: բատ մեզ՝ ձկնկուլ: Ի թռչուն ինչ յատնախեալ ի յեղերս ճահճաց, և լճաց. որոյ մարմինն փոքր է, և վերատ պարանոցն երկայն՝ օրշաւի է բոլոր մարմինն. կտուցն կոր և սրածայր. ոտքն երկայն. եղունգն կարծր, և սուր. սովորական որս նորա ձուկն: Լի է իւղով և ցնդական աղեւ. ճարպ սորա լինի դեղ օգտակար ընդդէմ յօդուածացաւուն, և այլոց այսպիսի ախտից, օծեալ նովաւ զախտացեալ մասն մարմնոյ, և շրեալ առ հրով. զի ճարպն այն ընդմտանիցէ ի ծակտիս մորթոյ. որով և ապաքինի: Օգտաւէտ է նաև ցաւոց ականջաց, եթէ ջերմացուցեալ դոյզն ինչ արկանիցի ի մէջ ցաւագնեալ ականջաց:

Աբտոր տի օրինա. տես սթրանկուռիա:

Աբքանում, կամ տրքալլիս քօտալլնում ա՝ բարաւ ջէլաս, լտ: Ի ծիրանագոյն փոշի ինչ բաղադրական, յօբինեալ ի զօրաւոր օղոյ շնչբորակի, և ի սնդկէ. շահաւէտ է ի գիպուածս ելեփանդական ախտի, և քաղցկեղի, և ուռուցից, և ցաւոց սրտի. այլև գրգռեալ ա՝ ռատացուցանէ զզրձունս, և զտողունս. չափն ի մի ցորենոյ մինչև ցՅ:

Աբքանում տուալլիքաթում. տես սալ տի տուօպուս:

Աբքանձէլիքա. տես Ակնձէլիքա:

Աբօմաթիքում, լտ: սբէշիկ արօմաթի տրօկէ, իտ: պահարաթլար, տձ: բատ մեզ՝ ջերմահամ կամ համեմային դեղորայք: Ի հաւաքական անուն ամենայն հոտաւէտ, և ջերմահամ համեմոց. զորօրինակ պղպէղն, մեխակն, կինամոնն, կոմապղպէղն, մանանեխն, ևն:

Աբօմաթիքօ աքօրօ. տես քալամուս արօմաթիքուս:

Աբօմաթիքօ բօզաթօ, իտ: կիւլ պահար սուփիուֆիու, տձ: Ի փոշի ինչ բաղադրական, կազմեալ ի բազմատեսակ ջերմահամ նիւթոց, որ է բնութիւն ջերմ, և զօրատու ստամոքսի, և ջղաց. չափն ի կէս տրամէ մինչև ցմի:

Աբօնիքա, տես արնիքա:

Աբսաա, լտ: Ի թռչուն յատնախեալ ի հնդիկս, հիւթալից, դեղնագոյն, անուշահոտ, և քաղցրահամ, միանգամ ի տարի ի հնդկաց ի Եգիպտոս բերեալ, զոր ասեն թէ ի դրախտէ ելանիցի, զոր ասեն թէ ի դրախտէ ելանիցի, զոր ասեն թէ ի դրախտէ ելանիցի

գամայն և արբեցուցիչ. յորմէ բնակիչք երկրին յօրինեն գինի: Ցերև նորա է միջակ ըստ լայնութեան, և ըստ երկայնութեան, զոր եփեալ 'ի ջուր, և եռեալ 'ի վերայ բորբոքեալ օրկորոյ, վաղվաղակի հանգուցեալ ապաքինի. նոյնպէս է գեղ ազդուական 'ի դիպուածս փորձարուն, և տկարուն ստամոքսի: Ջնոյն բնութիւն ունի նաև սորա կեղևն: Ծաղիկ նորա մանր է և գեղնագոյն: Պտուղն տապաւահամ, և սեղմիչ բնութիւն. որով դադարեցուցանէ զլիսեանն, և զլուծութիւն որովայնի:

Աբաեսսու, կամ աբաեսսուս, և կամ քաեսս, լս: Ի պտուղ ինչ ամերիկեան, ըստ ձևոյ նման երիկամանց խոյոյ. իսկ ըստ գունոյ՝ ձիթապտղոյ. ունելով 'ի գագաթան փոխանակ մեղեխի՝ գունտս ինչ տանձաձև, երկայն և ստուար, որ բերէ զնմանութիւն փոքրիկ թագի, և շուրջ զորով պատեալ կան կարմրսխառն գեղին թելք նուրբք, և քիչուչք. մէջ նորա թանձր է և թթու, միանգամայն և թմբրեցուցիչ բնութիւն: Կեղևն կարծր, ստուար, սպրնգային, և ծակոտկէն, զոր ճմրեալ մղեն անսի իւղ ինչ սեաւ ստպտահամ, և կիզանոզ լեզուի: Ծառ սորա աճէ ի բարձրութիւն մերումն շաղանակենեաց. փայտն կարծրապինդ, և թեթև, զոր վարեն 'ի պէտս շինուածոց: Ոստքն մորչք, գիւրածալք և սպիտակ: Կեղևն գրեթէ ի կեղևս մերումն կաղնեաց: Ցերևքն հոտաւէտ 'ի ձև ընկուզենեաց: Իսկ ծաղիկն մանր, սպիտակ, և հինգթերթեան: 'Ի ծառոյ ասսի բղխի և խէժ:

Աբանթուս, կամ մոլլիս վերձիլեի, կամ քարտուսուս աբանթուց, և կամ պրանքա ուրսինա, լտ: պրանքա օրսինա. կամ աբանթօ, իտ: աբանթա, յն: այն բենդէսի, տձ: Ի իսուս կամ տուն ինչ, որոյ ցօղունն ելանէ 'ի չափ երից ոտից, առանց ոստոց ամենևին, արձակելով յարմատոյ, զտերևս մեծամեծս և թաւամազուստ ըստ գդմնեաց: Ծաղիկն սպիտակ, մինթերթեան, և շղթայաձև, որք շուրջանակի 'ի վեր երևին 'ի վերայ նորին ցօղնոյ. ունին և առէջս վերամարձս. յետ ծաղկանց յաջորդեն պտուղքն վայելչագեղ ըստ նմանութեան կաղնոյ. և ունին 'ի միջի սերմունս երկայնաձևս: Իսկ արմատն երկայնաձիգ, լայն. արտաքուստ սեաւ, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ. զի է իւղով, այլ նուազ ալեւ, և բնութիւն կակղացուցիչ, ցրուիչ, և բաղոքական. որ 'ի գործ արկանի 'ի բաղադրուն լաւանալոյն: Բուսանի սա 'ի բուբատանս, և յառաւելս վայրս:

Աբաչիա, կամ աբաչիանէա միմանանիլօթիքա, լտ

սքասիա տ՝ Է.ժ.խբ.Թ. գզղ։ սքաղօ, յն, գարաա, սրբ։ Է դնասակաձև հիւթ ինչ կարծը, և ծանր յոյժ. որոյ մին կշռեալ մինչև հինգ ունկի. գոյն է կարմիր, այլ միջական ի մէջ կարմրոյ և սպիտակի։ Սա գոյանայ ի պտղոյ սքասիկիա սբինօզա ասացեալ ծառոյ, որ յաճախ բուսանի ի վերին Եգիպտոս առ Նեղոս գետով. յառաջագոյն լոյծ է, և ապա պնդանայ. լի է խոշոր և ցնդական աղիւ, և բնութիւն սեղմիչ. որով Թանձրացուցանել զԼուսին հիւթս, ասդիւլս զյորդառատս հոսումն որովայնի, և տչաց. զօրացուցանէ զտտանջսն, զլիզորոսին, և զերակսն, և միանգամայն սեղմէ զչարութիւն Թուանից։ Ծառս սորա լինին երկայնատս, բաղմաճիւղ, բոյնատարած, փշալից, և սպիտակատղիկ։ Այլ բաց ի սմանէ է և այլ տեսակ մի ա-քաչիա կոչեցեալ ծառոյ. որ բան ձևոյ և բան մեծութեան նման է, բայց փոքր մի տարբին է զօրութիւն քան զա-ռաջինն։

Աքարնա, կամ աքօռնա, և կամ քարլինա սիլվեստրիս մինօռ հիպանիքա, կամ քառատուս քարլինա մինօռ սիլվեսթրիս, և կամ էրինճիում արքիճէնիս, լս։ աքօռնա, յն։ Է խոտ վոտ՝ ի սեռէ քառլինա անուանեալ խոտոյ, և բարձրանայ յերկրէ իբր թզաչափ։ Տերևք նորա երկայն են և անհաղթ, շրջապատս նոցա փշշալից. ի կատարն փոխանակ ծաղկանց ունի երկու գնասակ փշալիցս և Ճառագայթաձևս. և բերէ սերմն նման սերման քարթամս կոչեցեալ խոտոյ։ Իսկ արմատն նուրբ, կարմրախառն դեղին, և բնութիւն բացողական և քրտնաբերիչ։ Բուսանի յամենայն ուրեք, և յաւէտ յերկիրս Ղերմանիոյ։

Աքարան, կամ աքարնէ, լս։ Է ձուկն ինչ ծովային. բան ձևոյ, և բան մեծութեան նման այնմ ձկան, որ տարկերէն կոչի Թէքիր պալղը, Թեպի մորԹոյն արծաթագոյն. գլուխն Թանչը ի չափ գլխոյ արծուոյ. որկորն փոքրիկ. ատամունքն մանրիկ. աչքն մեծ. իսկ միսն սպիտակ, համեղ, և դիւրամարսելի. լի է խոշոր, և ցնդական աղիւ. և բնութիւն միզաբեր, և մաքրիչ արեան։

Աքիլեա, կամ քէրիսանԹէմում ալբինում, կամ սքէհանում Լաքօպէա ինֆիֆինէ, լս։ Է խոտ ինչ յայգէ յակորիա կոչեցեալ բուսոյ, որ սովորաբար բուսանի ի լերինս իբր մի ասանաչափ բարձրութիւն։ Տերևք նորա խիտ են և նուրբ, զոր Ճմլեալ մատանքք արձակեն հոտ զաղջր, և տաղտկացուցիչ։ Ծաղիկն դեղնագոյն և

Հաճանաչասեսակ ըստ նմանութեան Ծաղկանց վայրի երկրկի. և ի միջի ունի տաւէշս խողովակաձև, յորում է սերմն, կամ պտուղ նորա. որ է երկայնաձև և նուրբ կեղևով։

Ակս խոտ լի է իւղով, և գոյացական աղիւ. որոյ տերեւքն եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ՝ դեղ են ընդդէմ հնչարգելութեան, թոքաժէտութեան, և այլոց այսպիսի վատնդաւոր ախտից։

Աքէաթէս, լտ։ ակաթա, իտ։ լեփիկ, կամ էնտոռն, յն։ բաքամ թարշը կամ ֆռէնի ռաքամ, տձ։ և ըստ մեզ՝ ակատ։ Ի տեսակ մի քարի, որոյ նիշք և երանգք, որք սիռեալ կան ընդ բովանդակ զանգուածն նորա՝ կերպացեալ են ի ձև ծառոց, ծաղկանց, կենդանեաց, և ամպոց, և այլոց նմանեաց։ այլ գոյն նորա այլ և այլ է. այսինքն մանագոյն, ծիրանագոյն, սպիտակագոյն և թխագոյն։ Լինի սա ի գերմանիա, ի սպէմիա, ի չին։ այլ հռչակաւոր քան զամենեսին է որ լինի յերկիր մաղոյց, զոր արհեստաւորք ի վար տրկանեն ի զանազան գործս։ որպէս և մեք ի պէտսէս դեղոցս, որ է գիմակալ թունից, փոքրհարութեան, և հոսման արեան։

Աքէանաքս, լտ։ Ի բոյս ինչ հնդկային։ որոյ տերևն է մեծ իբրև ի չափ տերևոյ կաղամբոյ, բայց նուրբ քան զայն։ Պտուղ նորա է մեծ ի չափ ձուոյ, այլ գունով դեղին, զոր լատինք ալիֆառաս կամ լէսաքս կոչեն, որ է դեղ ազդողական ընդդէմ ախտի գաղղիականի, և բորոտութեան. սովորաբար արգանակն սորա ի կիր արկանի։

Աքուս արիսթոթեղիս, լտ։ Ի տեսակ մի ձկան զոր խոպաշիք ակօտ տրիսթոթելէ կոչեն, որ թարգմանի՝ ասեղն արիստոտելի, ի ձևոյ մարմնոյն, որ է ասղնաձև տուեալ նմա անուն։ գլուխ նորա է փոքրիկ. աչքն ըլնաբաց, կոտուցն երկայն, և կարծր, իսկ մնան սինք, և գիտաարամարաելի. լի է իւղով և աղիւ, և բնութիւն բացողական։

Աքրէանեէ. տես ակրիմոնիա։

Աքրօմիս։ Ի բառ անդամաշնոյց, և է ծայր ուսոյ կամ թիկանց։

Աքօբօն, լտ։ տես անաճիրիս։

Աքօնիթիս, կամ եաքուլում, կամ սառիլիթարիում, կամ քէհերիտարում, կամ սերբէնս վօլանս, և կամ չէնքրիս, լտ։ եաքուլ՝ կամ աքօնցիս, իտ։ սարիթա, յն։ օգ երբանը, տձ։ թարպան նշանագի, արբ։ և թ մեզ՝ նեսօձ։ Ի տեսակ մի ծանաս օձի, սուսաբ գրեթէ մանանաչափ, և երկայն իբրև երեք կամ չորս ոտնաչափ, ամն-

նայն մարդ նորա մոխրագոյն, միայն որովայնն է սպիտակ գտանի յաշխարհն հնդկաց, և բնակի յանտառս. որ ընդ ծառովք, կամ ընդ բուսովք դարանեալ յանկարծակի նեսաւ զինքն 'ի վերայ անցաւորաց, և իբրև զոլաբ թափանցէ ընդ մարմին նոցա, որով և կոչեցաւ անուն նորա. բայց բնակիչք երկրին ունին և զդէզմանք նորա, զոր և թէ նախ քան զանցանելն քառասուն ժամու դիցեն 'ի վերայ խայթուածոց, տապաքնին 'ի թունից անտի: Այս տեսակ օձն լի է իւղով և ցնդական աղիւ, և է դեղ աղդու ընդդէմ թունից, և միատաբեր հիւթոց մարմնոյ, և միանգամայն բանայ զանցս միզի, զորոյ կազմեն արդանակն ըստ օրինակի խի:

Աքօնիթումն կամ աքօնիթիում նաբէլլուս, լտ: աքօնիթօ, իտ: աքօնիթ, գող: լլեքս կամ քթիս ֆն: իտալնիգուն նէմի, սրբ: ըստ մեզ՝ ակոնիտուն, կամ ակոնիտոն: Ի խոտ թունաւոր երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, նուրբ, բոլորշի և բազմաճիւղ. յաճախեալ յեւրոպիա, 'ի շրջակայս բուրսասանաց: Տերեւք նորա բոլորակաձև են և հերձուտ: Ծաղկին գնոտգլուխ, վեցթերթեան, և մթին գեղն, որք 'ի վեր երևին 'ի ծայրս ճիւղոց. յետ ծաղկանց յայորդէ պտուղն բոլորշի և բազմակերպ. ունի և կորիզ: Իսկ արմատն սեւ, և թեղաղց: Այս խոտ բնութիւն և թմբրեցուցիչ, և թունաբեր: Շահաւետ է ընդդէմ հնագոյն ախտից, որպիսի են՝ յօդուածացաւութիւնք, ոտնաւորութիւնք, ուռոյցք կարծրատնդք. նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ նորոգ սկսեալ թոքաժտեսութեան: Վասն հեղինակին եւրոպոյ, թէ բազում անգամ բազմաց 'ի գործ արկեալ են զայս, և ակնատես լեալ են բազմաց օգտաւէտութեան: Բայց գիտել արժան է՝ եթէ պարտ է սկիզբն առնել սակաւաքանակ չափու, զորօրինակ կէս կամ մի կշիռ ցորեան, և ապա առ սակաւ սակաւ աստիճանաւ առաւելուլ զչափն մինչև ցքառասն ցորեան յաւուր: Նոյնպէս ասէպ 'ի վար արկանեն արտաքուստ առ 'ի բուժել զորոտութեան, և զպսուս մանրագոյն երակաց, և 'ի սառակել զոլնիս: Այլ գիտել արժան է, զի 'ի դէպուածս, յորում դէպ լինի ումեք վրեպակաւ ուտել զսա առաւել քան զպայմանեալ չափն, յայնժամ փոյթ մեծ ունել պարտ է խկոյն մատուցանել նմա յարբուն զժայթքեցուցիչ, զքալցրացուցիչ, և զբացուցիչ, դեղորայս, որք են գլխովին հակառակ այսր մահաբեր խոտոյ: Դարձեալ՝ նանին հեղինակք այսու աշնուամբ յորոշէին զամենակերպ թունաւոր և մահա-

ռիթ բոյս. բայց առ մեզ՝ անուն այս սեպհական է միայն վերոյիշեալ խոտոյն, այն է աքօնիթումն։

Աքօնիթօ. տես Աքօնիթումն։

Աքօրի, իս։ ռուՔիա, տձ։ Ի ազգ ինչ մանրիկ պալարաց ի վեր երևեալ յայսս, և ի գլուխս տղայոց։ կոշի և լաթիմէ։

Աքօրուս վերուս, կամ՝ քաղամուս արօմաթիքուս օՔիֆիչինարում, լս։ քաղամօ արօմաթիքօ, իս։ աքօռուս օտօռան, գղղ։ սուրիթ հէյն, անգղ։ ազաք էկիրի, տձ։ ըռքրլ էքրբ, արբ։ և ըստ մեղ ստուգաբանի՝ եղեգնահամեմ։ Ի արմատ ինչ երկայն իբր ձեռաչափ, և ստուար մատնաչափ, սպիտակին, թեթև, թեփալից, և դժուարբաբեկ, սպիտակ, հոտաւէտ, դառնահամ, միանգամայն և համեմայնն։ յորմէ և կալաւ զանունն։ յաձախեալ ի սկիւթիա, և ի բօշնիա։ զոր բնակիչք սեղոյն յորոշեալ ինչ ժամանակի ժողովեալ, և ընդ թելս անցուցեալ տանին ի վաճառ։ առատ է իւղով և ցնդական աղիւ։ օգտաւէտագոյն է ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի, մեսասբեր հիւթոց, ցաւոց որովայնի, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից պատճառելոց ի վերս տուեալ։ զի է խթիչ բնութեան։ Ի սորա և այլ տեսակ ինչ կօչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ Աքօրուս ամուլիթէուինուս, որ ստուգաբանի եղեգնահամ սուտ։ յաձախեալ ի ջրաբերի տեղիս, կամ ի դնացս Ջուրցուանի ծաղիկ դեղին, զորոյ արմատն նոյնպէս ի գործ ածեն ի դեղորայս, որ է փարաւէջ փորհարուեն, և հոտման արեան։

Աօվարա, լս։ Ի պտուղ բոլորշի մեծութեամբ ի ջափ հասարակ ձօրոյ, պատեանաւորք, փշալից, ոսկեգոյն մասերբ, և կարծրակորիզ, զոր ՀՄլեալ մղեն անտի իւղ ինչ սպիտակ և թանձր, որ կարի յաձախեալ է առ հընդիկս։ զորոյ գնեղդործութեան լնագոյն տեսցես ի բառն օլէուում բալմս։ Ծառ սորա լինի միջակ ըստ մեծութեան, և ստուարութեան։ Տերևքն մանր են և ջայլեն, և հոտաւէտս։ Լինի սա և յսարիրկէ, և ի սենէկաչէ։

Աքրիթա. այսու անուամբ նշանակի արմ, և ըստ անդամանդնանայ՝ է մեծագոյն ինչ։

Ապիթէ, իս։ գուլա, արբ։ Ի անուն երիք փոքրիկ պալարի կամ վիրի, որ ի վեր երևի սովորաբար ի բերանն, ի շրթունս, ի ականս, ի քիթս, և յորկորս, և երբեմն ևս գոյանայ ի ներքսակողմն ստամոքսի, և փորոտեայ։ Բայց գիտել արժան է, զի ի դիպուածս

ախտիս համարի երբեմն գուշակ վատթար, եթէ զոյգ է իւր ունիցի ոտվայնահուսութիւն կամ փորհարուն հանդերձ տապագին տենդիս։ Եթեթակայք այսորիկ ախտի հասարակօրէն են տալյք, և Ծերունեք։

Աֆիֆեշիսնէ խսթերիքա, կամ բասիսնէ խսթերիքա, իտ։ ցաւ կամ ախտ ինչ արգանդի։

Բ

Բաբախա, կամ տրպօր մէշնիֆերա, կամ մամէռա լուսիթանօրում, և կամ բինօկուաքու բաբախա, լտ։ Ի Ծառ ամերիկեան, որոյ երկու տեսակք են մի տեսանի կոչի բինօկուաքու մաս. բարձրութիւն նորա է առաւել քան 20 ոտնաչափ, իսկ ստուարութիւն ընդոյ իբրև զաղդր մարդոյ. մէջն դատարկ, և սպնգային։ Կեղևն գորշագոյն, և փայլուն։ Ոստքն երկայն, և խիտ։ Ցերեւքն լայն, և երկայնականի՝ որպէս զորթոց. ունելով ծայրս ցաւատեալս և բաժանեալս իբրև զմատունս մարդոյ։ Ծաղիկն գեղնագոյն, երկայն, քառեակ թերթեան, աստղաձև, գոյսն ինչ կոր, և անհարթ։ Պտուղն երկայնաձև. մէջն ի սկզբան անդ է ջրալիր և սպիտակ, և ապա առ սակաստակաւ թանձրանայ, և փոխի ի գոյն գեղնի։ Այս ծառ յետ միանգամ պտղաբերելոյն՝ յերկրորդում, և յերրորդում ասի լինի անպտուղ։ Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի բինօկուաքօ ֆիէմինա, որ նման է վերնոյն ըստ ստուարութեան, և ըստ ձևոյն, բայց բարձր լինի քան զնա։ Ծաղիկ սորա լինի գեղնի, հինգթերթեան, հոտաւէտ, և մեծ ըստ նմանութեան ծաղկանց կիսաձիրուք անուանեալ մանկոյ։ Իսկ պտուղն ըստ ձևոյ, և ըստ ստուարութեան նման սեխի, նախ քան զհասանիլն ի վերայ ծառոյն՝ որ է կանաչագոյն, հատանեն զայն, և արկեալ թոռուն ի վերայ աւազոյ, որ ի տոմներորդում աւուր իսկ և իսկ հասուցանեալ, և գոյն նորա փոխի ի գեղնի. մէջն այսր պտղոյ երբեմն է գեղնի, և երբեմն սպիտակ հարեալ ի գոյն կարմիր, զոր և ուտեն իսկ վասն ածեցուցանելոյ զախորժակս կերակրոյ։ Իսկ սերմունքն պարփակեալք ի պտուղս անդր՝ են տուաւ ի չափ ցորենոյ, սպիտակ, խժային, և կոտեմահամ. որ լինի դեղ տղդու ընդդէմ աքօռպու

թ. անուանեալ ախտի. բանայ և զանցս միղի, միանգամայն և լուծանէ զդաշտանս կանանց։ Բուսանի սա անխտիր ընդ ամենայն տեղիս յաշխարհին ամերիկոյ, մանաւանդ ի պարտէզս պրասիլիոյ։ Պտուղ այսր ծառոյ ունի զնմանութիւն ստեանց կանանց, վասն որոյ և կոչեցաւ մամիռա, որ է բառ լատինական, և ծագի ի բառէս մամասն, որ է ստինք։

Բաբավէր, լա։ բաբավէռս, իս։ ռիսա, յն։ խաշխաշ կամ հաշհաշ, ռմ։ ապունօմ, արբ։ կէօքնար, պր։ և ըստ մեզ՝ մագ կամ մեկոն։ Ի հռչակաւոր բոյս յամախեալ յասիա, նա յաւէտ յեգիպտոս. որոյ երկու տեսակք են, առաջին տեսակն կոչի ի բարբառ լատինացւոց՝ բաբավէռ ալպում, կամ խաղերէն՝ բաբավէռս սպիանքօ, իսկ բառ արաբացւոց՝ ապունօմ ասիսթ։ Յօղուն սորա իբրև երեք կամ չորս ոտնաչափ ի վեր բարձրանայ, և ի տեղիս տեղիս նաև վեց ոտնաչափ, և է ոստալից, յղկեալ, և լի ապուռամազիւք։ Ցերև սորա է լայնարձակ բառ նմանութեամբ եղերգի, այլ ցաւատեալ, կնճռալից, և կատտասառն սպիտակ։ Ծաղիկն լայնաբաց, և քառեակ թերթեան ըստ նմանութեամբ վարդի, և գոյն նորա սպիտակ, կամ ծիրանագոյն, որ ի վեր երևի ի գագաթան, ունելով ի միջի առէջս բաղուս. իսկ մինչ զթերթսն ծաղկանց ի բաց թօթափեն, երևի ի ներքոյ մասին աստղագլուխ սերմնափակ ինչ մեծ և ստուար իբրև ձուաչափ. ի սկզբան անդ ցորչափ է մատաղագոյն, երինագոյն է. բայց ապա ի հնանալն և ի չորանալն փոխի ի բացագոյն դեղին, և ի միջի պարունակէ զսպիտակ, զբոլորչի, և զեւ-զոյնին սերմունս քաղցրահամն ի խորչս խորչս մանչկատեսակս. յորոց կազմեն կաթնանման հիւթ ինչ քաղցրահամ, որ լինի դեղ քնաբեր, միզաբեր. քաղցրացուցիչ, և զովացուցիչ, միանգամայն և օգտաւէտ ի գիսլուաձս խոթից արգանդի և որովայնի, և ցաւոց կրծոց. օգտէ նաև ընդդէմ սերմնականութեան, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ չորից բացողական սերմանց՝ բաղադրելոց հասարակ ջրով։ Զայն սերմնափակ, զոր կոչեն քօքօ ասի բաբավէռս, ի գործ ածեն ի դեղ կրծոց. և թանչից, զի է կակղացուցիչ, և կաղդուրիչ։ Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բաբավէռ նիկրուա. որոյ ծաղիկն կարմիր է և մեծ քան զվարդ. սերմնափակ սորա չէ ձուաձև՝ որպէս առաջնոյն, այլ բոլորակ։ Իսկ սերմունքն սեաւ, և կարի իւղային, սովորաբար սխանի ծաղկիլ յամենան մայիսի, և յունիսի։ Զծաղիկ սոցա ժողովեալ չորացուցանեն ի հովանաւորս

տեղիս, որք լինին դեղ օգտակար ընդդէմ հնագոյն հաղից, և ախտից կրծոց, հանդերձ բաղադրութիւն այլոց դեղոցրէից։ Կոյնպէս զսերմնափակ նորա մինչդեռ է Թարմ, եփեալ ՝ի ջուր, կազմեն էսենանթեռ, որ լինի դեղ շահաւէտ ՝ի դիպուածս ընչաքաղելութեան, ցաւոց կրծոց, ախտի ցնցախանի, գժնդակ հաղից, զայրացեալ Թանչից, և գժնդակ հարբուխից. չափն ՝ի 6 ցորենոց մինչև ցՅՕ։ ՝ի տերևոց այնց բուսոց արտահանեն հիւթ ինչ սեաւ, և Թանձրանան, զոր կոչեն լատինք՝ օբիում, որպէս ուրեմն տեսանել անդանօր։ Ի սորա և այլ տեսակ ինչ, որ կոչի ՝ի բաբբառ լատինացւոց՝ բաբաւէր ըէհա, որոյ ցօղումն բարձրանայ յերկրէ իբր մի ոսանչաւի և կէս, բոլորակ, կարծր, անհարթ, և ճերմաղոյն։ Ցերևքն ցանատեալք, Թուիք, և Թաւիշաւորք։ Ծաղիկն գնատակաձև, քառատակ Թերթեան, և կարմրերանգ, որ ելանէ ՝ի ծայրս ցօղնոյն։ բերէ և սերմն մանր, և սեառ կամ Թուխ։ Իսկ արմատն սպիտակ, երկայն, և հաստ իբրև մատանաչափ։ Բուսանի յագարակս և ՝ի դաշտաւայրս։ Ծաղիկն սորա ՝ի գործ ածի ՝ի դեղոցայս. որ է փարատիչ ուռուցից, հարբեսոյ, ընչաքաղելութեան, և կշտացաւութեան։

Բաբաւէր ալպուամ. տես բաբաւէր։

Բաբաւէր նիկրում. տես բաբաւէր։

Բաբաւէր սատուա, լտ։ բաբառուծա, յն։ Թուլիփանօս, իտ։ կէլլինճիկ չիչէի, տճ։ չէքիր, կամ վէտոի տէֆրա, և կամ շաքայիքլ նիւմանն, արբ։ լալայի տէշաի, պր։ և ըստ մեզ՝ կակաչ։ Ի տունկ ինչ կաղաբոյս, որոյ ծաղիկն է բաղմերանգ, բայց անհոտ. օգտաւէտ է ՝ի դիպուածս Թանչից. սովորաբար սորա գրեան ՝ի վար արկանի։

Բաբբակալը. տես բաիեթաքուս։

Բաբիրաչէա արաբռ, կամ Թարմ, լտ։ Ի տեսակ ինչ արմատենոյ՝ յամախաեալ յամերիկայ, որոյ տերևքն մեծ են ՝ի պէտս Թղթոց։ Պտուղ նորա է ստուար ՝ի չափ շողգամի, և քաղցր, որ ընտրի կերակուր է բնակչաց երկրին։ Ի սորա և այլ տեսակ ինչ յամախաեալ ՝ի նոր սպանիա, որոյ բուն բոլորակ, և կարմրագոյն։ Ցերևքն մեծամեծ, ստուար, բոլորշի, կանաչագոյն, կամ կանաչախառն կարմիր, որով բնակիչք երկրին գործեն զթուղթս իւրեանց։ Իսկ պտուղն ստուար ՝ի չափ նշոյ, այլ գոյնն Թեթոյ, զորմէ ասեն լինել ազգ ինչ խաղողոյ, զոր և ուտեն իսկ։ Կորիզ նորա կարծր յոյժ։ Այս պտուղք են զովացուցիչք սրտի, և մաքրողականք արեան։

Բաբիրուա, կամ պլիպլուա էֆէրէթիքա, լտ։ բաբիրօ,

թոտ։ բիր, յն։ տիւրթխար, պր։ և ըստ մեզ՝ պատկեր։ Է տունկ ինչ յաձախեալ առ ներսիս, և յերերս ընդաց սիկիլեոյ, որ սովորաբար բարձրանայ իբր ինն ոտնաչափ կամ փոքր ինչ աւելի։ Կեղև նորա Թանձր է, և մոխրագոյն, կամ դիժգոյն գեղին. յորմէ նախնիք գործէին ըզ Թուղթ։ Ցերկիրն երկայն յոյժ ըստ եղեգան. զոր քաղեալ գնեն ի վերայ վերաց վասն մաքրելոյ և ապաքինելոյ զնոսա. ծաղիկն բաղմաւէջք, և խիտ, որք ելանեն ի գագաԹան և ի ծայրս Ճիւղոց։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, փայտային, և ոստալից. հոտն՝ ազդու, նման հոտոյ չիբէրս անուանեալ կինիանոյ։

Բաբիրս. տես ի վերոյ։

Բաբիս կամ բաւիս, լս։ Է քառոտանի մեծ, յաղագէ կապկի, որ սովորաբար դասանի յեԹովպիս։ Գլուխն նորա է գնամակերպ. տեսիլ դիմացն սոսկալի. պրունգն կարճ. ականն փոքրիկ, և բերբ ցնամնուն մարդկային ձեւաց. ձեռն նման աղուխաս. բուրգն բծալից։ Իսկ կէս բակուրն պատղք. սիրէ յոյժ և զգինի։ Ճարսս այսր քաւոտանւոյ՝ լինի դեղ ազդու յօդուածացաւուԹեան, և ցաւոց երակաց, զի է կակղացուցիչ, և մեղմացուցիչ։

Բաեօմիրիօպա, կամ օրօպուս պրասիլենէնսիս, լս։ Է Թուփ կամ փոքրիկ ծառ պրասիլիոյ, որոյ երկու տեսակք են. մի տեսակն է փայտային, և կանաչակերպ. բարձրանայ յերկրէ մինչև ցերկիս ոտն, արձակելով ի միոյ արմատոյ զպաղում ծիլս. իւրաքանչիւր ծիլք ուներով զիւրեանց Ճիւղս յոգնաԹիւս, որով մի Ճիւղ սորա բերէ ուռի կամ ինն սաղարԹս հանդէպ միմեանց, որք են դեղք բացողական, մաքրիչ, և զովացուցիչ։ Ծաղիկք նորա ելանեն ի ծայրս Ճիւղոց, և են մանր, հինգԹերԹեան և գեղնագոյն։ Արմատն երկայն, հաստ իբրև երկու մատանաչափ, փայտային, ուռիլ, արտաքուստ գեղնագոյն, իսկ ի ներքուստ սպիտակ, բայց զուրկ ի հոտոյ. յորմէ կազմեն դեղ ազդողական ընդդէմ Թունից։ Իսկ երկրորդ տեսակն՝ փոքր է քան զնա. տերևքն ձուաձև, և կարի խիտ։ Ծաղիկն նման նմա։ Իսկ սերմունքն մանր, բոլորշի, և սեաւ, միմեանցայն և դեղ ազդու ի դիպուածս բորոտուեն, և քոստուեն։ Նոյնպէս արմատ սորա փոքրիկ քան զնախընԹացն. զոր եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ՝ լինի դեղ ընդդէմ տենդից, օգտէ նաև ընդդէմ Թունից։

Բաեմաեթա. տես պաեմաեթա։

Բաթերեչչիօ, կամ բաթերեչչիօլօ, իտ։ տօքամա. կամ գաւպարձքք, տձ։ տախիս, արբ։ Է անուն ընդհանուր, որով նշանակի ամենայն խոց, կամ պալար, որ գոյանայ յարմատոյ եղնդաց ի ներքին ապականուէ, որ և կոչի բաներեչչիօ, ուստի և լինի շարաւալից, և մարմանեցուցիչ։ Քանզի լաստիք սովորաբար բաներեչչիօ կոչեն նաև. զսանա պուռուռն, և զգառագապառ ձքքեն, ըստ այսմ իմն և զայրոց տեսակաց։ Գոյն նոցա մինչ տը. հաս են՝ է կարմրագոյն. իսկ ի հասանիլն հարկանին ի գոյն ծիրանի, ոմանք և ի կապոյտ, և ոմանք յայլևայլ գոյն վատթար, որ և բազում անգամ զայրացեալ փոխարկին ի քաղցկեղ դժուարաբուժելի՝ հանդերձ տապդին տենդիւ., և կարկամութիւն ջլաց։ Եւ որպէս գուռնովք, նոյնպէս և անուանքք զանազանին ի միմեանց։

Բաքքօ։ Է խոտ ինչ ամերիկեան. ձեռով գրեթէ օշինչ ընդհատ ի ջղախտից մերոց. համով յոյժ թթու, միանգամայն և տոտպ. զոր եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է օգտակար ընդդէմ երիկամուժաէտուէ, լուծանէ և զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։

Բալսմիսատ, կամ բիքս սիքքա, լտ։ Է տեսակ ինչ սեաւ, և թափանցիկ ձիւթոյ, որ ի Թորիլն մածուցիկ և պարարտ իրաց՝ եփեալ հատաքին և յատակս անոթոցն, զոր սահեալ յօրինեն ի մարալիլա, և ի բրօվենցա. զոր դեղարարք ի վար արկանեն ի սպեղանիս մաքրողականս, և կակղացուցիչս, որպէս և այլ արմեատաւորք ի զանազան դարս։

Բալեուրս, կամ բաուռուս, լտ։ բալեվրօ, կամ սբենատ. քրիստեթ, իտ։ Է փոքրիկ ծառ ինչ. որոյ ոստքն երկայն են և փշալից։ Տերևքն փոքրիկ, բոլորշի, և գոյն նոցա մթին կանաչ ի գոյն թարմ քքքանց։ Ծաղիկքն փոքրիկ, բոլորակ, հինգթերթեան, և դեղգոյն, որք ելանեն ի ծայրս ոստոց. զնին ծաղկանց արտադրէ ըստ պատուն կանաչափ մեծութիւն, ունելով ի միջի հատ մի բոլորակաձև, և մածուցիկ ի համ կաւաւոտ, զոր եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ընդդէմ ինսատաբիր հիւանդոց, և միզարգելութեան, և մանգամայն գրգռեալ հալի զքարինս միզարանի. սովորաբար արգանակն սորա ի կիր արկանի ըստ օրինակի չայի։ Լինի սա յաշխարհս ի դեւտեղերս, և ի լեռային տեղիս։ Արմատս սորա և տերևք են դեղք օգտակար ընդդէմ փորհարուութեան, և հոսման արեան, զի են սեղմիչք բնութեամբ։

Բալսամ քրիստեթ. տես բէչինուս։

Բալմուլէ. տես տաքթիլէ։

Բալուսմուս, կամ բալուսմէս, լտ։ բալօմայ կամ քօլօմպաչ չէօ, իտ։ բալէ-ֆէՏթէՏօյի, յն։ թաՏատա կիւ-վէրՏէնի, կամ եապան կիւվէրՏէնի, տՏ։ և ըստ մեղ՝ վայրի աղաւնի։ Ի թռչուն ինչ յաՏնխեալ յանապատս, և ՚ի դաշտավայրս, ՏՏեղով մարմնոյն և մեՏուքիՏ նման է ընտանի աղաւնոյ, այլ բնութիՏ երկչոտ. միս սորա պա-բարտ է և համեղ, միանգամայն և դեղ օգտակար ըՏէմ միզարգելութեՏ. լուծանէ և զքար և զաւազ՝ եթէ գայցի ընդ անցս նորա։ Խակ արիւնն է զովացուցիչ բնութիՏ, և ՚ի գործ ածեն ՚ի դեղ բորբոքման աչաց։

Բալուսաբիուս. տես սբիուս։

Բակուրուս, լտ։ բակուրօ, կամ կրանչիբօրրօ, իտ։ բաՏվուրեա, տՏ։ Ի ազգ ինչ ծովային խեցգետնոյ կամ խաչափառի. երկայնութիՏ նորա իբրև ոտնաչափ, և լայն մի և կէս ոտնաչափ, և ծանրութիՏն կշռէ ութ, նաև տասն լիպրայ, և երբեմն աւելի ևս. թեփ մորթոյն կարծր, հարթ և կարմրերանգ. գլխաթեաքն ամրակուռ, երկՏղի ըստ նմանութեՏ ագցանի. շարժուն դանդաղ և յամր. միսն համեղ, բայց դժուարամարսելի։ Լի է սա իւղով և ՏՏդական աղիս, և բնութիՏ կակղացուցիչ, միանգամայն և օգտակար կրծոց։ Եւ ՚ի գլխոյ սորա ելանէ քար ինչ կարծր, որ լինի դեղ բացողական, և օգտաւէտ ՚ի դի-պուածս փորհարութեՏ, հոսման արեան, որկորացաւու-թեՏ, և միզարգելութեՏ. չափն ՚ի 10 ցորենոյ մինչև ցՆ։ Ջնոյն գործունէութեՏն ունին նաև սորա թեփն և գըլ-խաթեաքն։

Բան. տես բանիս։

Բանաչէա մեդքուրիալէ, իտ։ Ի դեղ բաղադրական, օգտաւէտ ՚ի դիպուածս սիտի գաղղիական հնացելոյ, և բորոտուեՏ, և միանգամայն մաքրել զարիւն, և արտահա-նել զլորձունս ՚ի բերանոյ. չափն ՚ի կ ցորենոյ մինչև ցՆ։

Բան բօուչինօ. տես չիքլամէն։

Բանթէրա լատիս, կամ բանթէրա, լտ։ Ի քար ինչ աղնիւ և թանկագին, գունով խայտաբղէտ ըստ յովազի, և բնութիՏ սեղմիչ, և զօրացուցիչ. զոր մարթի է ՚ի կիր առնուլ ՚ի դիպուածս փորհարութեՏ, և մեղաՏէաուեՏ, մանաւանդ յորժամ սխտակիրն արիւնախառն թքանի-ցէ. չափն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև ցԽ։

Բանթէրա մինօր. տես ՀՏնեՏթեթա։

Բանիչչիա. տես քաթաբրազմա։

Բանիս, լտ։ բանէ, իտ։ էբուօմի, յն։ էքմէք։ տՏ։

էշ կամ խոտաբուս, և կամ ըղջիվ, արբ։ նան, պլ։ և ըստ մեզ՝ հաց, կամ նկանակ։ Է զանգուածք ինչ՝ ի ջրոյ և յալերէ բաղադրեցեալ, բնաւք է սնուցիչ, և կակղացուցիչ։ բայց չէ՝ օրէն ուտել ջերմաջերմ, զի դրգռէ զնծարսս, առաթէ զիցանս մանրագոյն երակաց, և հասարակօրէն ապականէ զդոյն երեսաց և յառաջացուցանէ զջերմախտս։ Ի սմանէ երբեմն խորոմեալ կիզեն, և Թրմեն ՝ի ջուր, որ լինի գեղ օգտակար ընդդէմ փորհարուութեան։ և հոսման արեան։

Բանիքուս, լտ։ բանիքօ, խտ։ էլիմոս կամ մէլինէ, յն։ առնաւուտ տառբոր, տՃ։ և ըստ մեզ՝ ձիակորեակ։ Բոյս սորա նման է սմենեին բուսոյ կորիւեի. բայց միայն տարբերի ծաղկամբ, զի սորա ծաղիկն առաւել երկայն է, և հաստքն չեն ցրիւ, ոչ նա, այլ սմիտսի. գոյն նր ուրեք ուրեք լինի սպիտակ, և ուրեք ուրեք դեղին։ Ձիակորեակս այս առատ է իւղով, այլ տակաւ թուչական աղիւ, և բնութեամբ բացողական, միտնգամայն և գեղ օգտակար ընդդէմ թթու հիւթոց. լինի և ՝ի կերակուր թուչնոց, և անասնոց, և ՝ի ժամանակս սովու նաև մարդկան, բայց անչափապէս ուտելն առաթէ զուռոյց որովայնի, քանզի է քամիաւոր։

Բանքրաթիուս, լտ։ բան կամ քրէաս, յն։ Է տեսակ մի ծովային սոխոյ, որոյ տերևն նման է տերևոյ շուշանի, բայց երկայն և ատուար քան զնա։ Ծաղիկ նորա ելանէ ՝ի գագաթան, և է երկայն սպիտակ, և ատաղձաձև. զնին ծաղկանց արտադրէ սերմնատիպ գնտակաձև, յորում լի են մանրիկ սերմունք։ Աչս սոխս գտանի ՝ի գետեզերս, և ՝ի ծովափնեայս. օգտակար է ընդդէմ ախտից կրծոց, հնագոյն հաղից, ընչաքգելութեան և կշտացաւութեան, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ սբերմաչթօի՝ բաղադրելոյ շիրօբօ տի սգուիլլաիս։ Սա ըստ ոմանց նոյն է ընդ ծովային սոխոյն, բայց ընդ հակառակն է. քանզի ծովային սոխն է պլաղդ ելթէ մեծութեամբ, և ելթէ ներդործութեամբ, զորմէ լնագոյն տեսցես ՝ի բառն սգուիլլա։

Բանքրէաս. լտ մեզ՝ պանկրատ, կամ խախացոց։ ըստ անդամանցնոց է մասն ինչ զետեղեալ ՝ի յետակողմն ստամոքսին. յայտանէ հեղանի յաղիսն հիւթ ինչ, ՝ի ձեռն որոյ բարիոք ևս լուծանի մամացն։

Բասթամեի ալեէա, խտ։ հաթէմ լէօքիս, տՃ։ որ է գեղ պատրաստական, աղնիւ և օգտաւէտ հաղի. և միանգամայն կակղացուցիչ ուլան։

Բասթա վիշիքանեէ. տես էմբիստուռ։ վիշիքանեէ։

Բասթինաքա. տես զնշանակութեան սորին ի բառն քաթոթեթա։

Բասթինաքա մարինա, լտ, թռիկոն, յն։ Թըռաքինիա, ասէ։ և ըստ մեզ. արիգոն։ Ի ձուկն ինչ ծովային լայն, և հարթ, ծանրութեի նորա կշռի մի նաև երկու լեպրայ, և երբեմն աւելի ևս։ գլուխն ըստ իրաց ինչ նման է գլխոյ գորտոյ. աչքն մեծ, և երկայնաձև, բերանն փոքրիկ, թիկնամէջն կաստագոյն, որովայնն սպիտակ, տուտն երկայն, միսն համեղ, և ախորժական։ իսկ խայթոցն կարծր, սրածայր, և ժանտ, որով հարկանէ, և թիւնաւորեէ զմերձեցեալսն յինքն։ և այն խայթոց շահաւէտ է ընդդէմ ցաւոց ատամանց, եթէ փոշեացուցեալ դիցի ի վերայ ցաւագնեալ ատամանն, մանաւանդ յորժամ խառնի մեղրամոմով։

Բասթիքքէ բէնթօրալի ինչխիվէ, լտ։ Ի զանգուած ինչ չոր, բաղադրեալ ի յերկու տրամ իբէքքարանա արմատոյ լսելոյ, ի մի տրամ ափիմոէ, ի 64 ցորեան՝ սգուամէ տի չիլլա սէքքէ լսելոյ, ի 62 ցորեան՝ օսմիսոտի անեթիմոնիօ սուլֆիրէթօ ռուսս, ի յերեք ունկի՝ սպիտակ շաքարէ, և ի բաւականաչափ մուչիլաձՃինէ տի կօմմա տրականեթէ։ Կազմին ատոմ 400 հատս, յերկուս ժամն միանգամ առնու հիւանդն հատ մի առ իւրաքանչիւր նուագ։ Ջօրաւոր է յոյժ դեղս այս ի պղուածս ցաւոց կրծոց, ընչարգելութեի, և թանձրամածութեի ատղուենից։ զի է մեզվիչ, և կաղգուրիչ։

Բասթիքքէ տ՝ էնուլաքամէանա, լտ։ Ի զանգուած ինչ բաղադրեալ ի կէս ունկի՝ էնուլաքամէանա արմատոյ լսելոյ, ի մի տրամ ՃԽաՃԽոլօ լսելոյ, ի մի և կէս ունկի սպիտակ շաքարէ, և ի բաւականաչափ մուչիլաձՃինէ անուանեալ խժային հիւթոյ։ Ի զանգուածոյ ատամ տացի մի և կէս ունկի յաւուրն։ Օգտաւէտագոյն է ի դիպուածս պօռսուլեթօ անուանեալ ախտի, ջղգողութեի, և միզարգելութեի։

Բասթիքքէ տէլ մոնթօլ, լտ։ Ի զանգուած կամ հատատգեղ ինչ՝ որ այսպէս բաղադրի։ Մի ունկի խէժ արաբիոյ, երեք և կէս ունկի սպիտակ շաքար։ երկու և կէս տրամ մեխակ փոշեացուցեալ, նոյնչափ ընկոյզ մշկահոտ լսուեալ։ եօթն տրամ զուան ափիմոնի չորացեալ, երկու և կէս տրամ՝ մաչխ ծաղիկն լսեալ, հինգ կշիռ ցորեան մուչի։ սառ և ջերմն վարդի որչափ պէտք են վասն շինելոյ զզանգուածս։ որք մէն մի կշռիցին վեց ցորեան։ զորս

շրջապատեալ փոշոյն կինամոնի, տասնս հիւանդին մի կամ երկու հատ երկիցս յաւուրն՝ զնին կերակրոց։ Զը-դեսցի դեղատուին այս ցքսան և ցերեսուն օր, և տես-ցի օգտաւէտութի՝ սորա մեծ ի զօրացուցանել զմարմ-թի տոհմիրսին, ի զարթուցանել զախորժակն, ի կազ-դուրել զտկարութիւնն ջղաց, և զգայական երակաց, և ի բարեկարգել զդործողութիւն զաւակաբար հիւթոյն։

Բասթիլքքէ տէլ տօթթօր տուպօխս, իսկ։ Ի զան-գուած ինչ բաղադրեալ ի մի ունկի փոշւոյ սպնդոյ կի-զելոյ, ի կէս ունկի՝ քարպօնատօ տի սօտա լսելոյ, ի յերկու տարամ՝ փոշոյ կինամոնի, ի քսան և երկու տրամ՝ հիւթոյ լիգուիրիցիա արմատոյ։ և յաւէլ այն-չափ մուչիլաձիկնէ տի կօմմա տրպանէթ՝ որչափ պէտք իցեն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զզանգուածս զայս, արարեալ հատ՝ որ կշռիցէ տասն ցորեան։ և այս-պիսի զանգուած շրջապատեալ փոշւով մանիկնէսիան, տա-ցին մէն մի հատ ընդ երեկս։ Շահաւէտ է յոյժ դէղս ի դիպուածս խցանաց հաղագայնին մասանաց, որ ըստ տաճ-կական բարբառոյ՝ ուօր անուանի։

Բասթիլքքէ տի բիրէթրօ տէլ տօթթօր լաքօմպէ։ Զան-գուածս այս օգտաւէտ է ի դիպուածս փողաշաւութեաց, թոքային հարբեսոյ, հնագոյն թոքաժեստութեաց, ընար-դելութեաց, դժնդակ հաղից, նուրբ ախտից, և տկարութեան գործարանաց թոքոց։ Զայս եթէ կամիցես բաղադրել, առ ունկի մի ալքօլիքա տի բիրէթրօ, տասն ունկի՝ մա-քուր շաքար, և յաւէլ այնչափ մուչիլաձիկնէ տի կօմ-մա տրպանէթ, որչափ պէտք են առ կազմելոյ զզան-գուածս զայս։ Արարեալ տասի 150 հատիկս, երեք առ-ցին ընդ առաւօտս, երեք նախ քան զՀաչն, և այլ երեք ընդ երեկս։

Բասթիլքքէ տի Ճինկսէնգ, իսկ։ Ի զանգուած ինչ՝ բա-զադրեալ ի հինգ ունկի՝ Ճինկսէնգ արմատոյ լսելոյ, ի տասն ունկի՝ վանիլիա պտղոյ լսելոյ, ի տասն չիթ էսսէն-ցիա տ՝ ամպրա, ի հինգ տրամ՝ թինթուրա տի քանթէ-բելլէ, ի 50 չիթ՝ խոզոյ կինամոնի, և ի 15 լիարայ մա-քուր շաքարէ։ յոր յաւէլ այնչափ մուչիլաձիկնէ, որ-չափ պէտք իցեն՝ առ յօրինելոյ զզանգուածս զայս։ արա-բեալ հատիկս՝ որ կշռեցէ 24, կամ 30 ցորեանս, ի զան-գուածոյ տասի ի մի կամ յերկուս ժամս միանգամ առ-նու հիւանդն չորս կամ հինգ հատ առ իւրաքանչիւր նուագ։ Զօրաւոր է յոյժ դէղս ի դիպուածս տկարուն ջղաց, և առնի անդամոյ, և միանգամայն գրգռէ զսաղին։

Բասթիք-քէ վէտիֆիուկէ, իտ։ Է զանգուած ինչ ՃՃէ-հաւած, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ. երկու արամ մուրիտեօ տօրչէ տի մէքբուրիս, մի և կէս լիպրա շաքար, և յաւէլ այնչափ մուչիլաՃՃինէ՝ որչափ պէտք են առ կազմելոյ ղղանգուածս զայս. արարեալ հատիկս՝ որ կըշռիցէ 15 ցորեան. տացի մի կամ երկու հատ, երկու անդամ յաւուրն։

Բասաէր, լտ։ բասսէրա, իտ։ սգուէթօս, յն։ սէրչէգուշու, տՃ։ նէկակաբէ, կամ վէսահ, կամ տուխուլ, և կամ տուէնա, արբ։ բասունՃիւկ, կամ գէնՃիաշկ, և կամ Ճուվանիկ, պր։ և ըստ մեզ՝ ՃնՃղուկ, ծիտ։ Է թռչուն ինչ փոքրիկ քաջՃատՃօթ ամենայն ուտէք, որ է առատ իւղով և ցնդական ապիւ, որոյ եթէ միսն, և է-թէ ուղեղն օգտակար է՝ ի դիպուածս անդամալուծութեան, լուսնոտութեան, և ջրգողութեան. օգտակար է նաև ընդդէմ թունից, և միզարգելութեան։

Բասսէր լէվիս, կամ սգուամօղուս, լտ։ բասսէրա, իտ։ բիսի պալըզը, կամ սիլ պալըզը. տՃ։ Է ձուկն ինչ ծովայնն լայն և տափարակ, որոյ են երկու տեսակք։ Մի տեսակն է մեծ՝ զոր լասինք կոչեն՝ ըլիա։ Իսկ զմիսն կոչեն կուառէլէթ. գոյն նոցա խայտարղէտ, այսինքն կարմիր, և դեղին. իսկ միաքն փափուկ, և գիւրամարսելի, միանգամայն քաղցրացուցիչ, և ցրուիչ։ Էն սոցա և այլ տեսակք, ըստ ձևոյ, և ըստ գունոյ նման միմեանց, և են համով քաղցր, և սխորժական, միանգամայն և դեղք կակղացուցիչք, և քաղցրացուցիչք։

Բասսէր քանարիուս, լտ։ քանարինօ, իտ։ գանարիա գուշու, տՃ։ Ճուվանիկ, պր։ և ըստ մեզ՝ գեղՃանիկ։ Է փոքրիկ թռչուն ինչ գեղեցագոյն՝ ի չափ ծոմ, փէտուրք նորա՝ ի թեւս, և՝ ի ձեռն են կանաչագոյն. կատուն փոքրիկ. ձայնն սուր, և քաղցրաբարբառ։ Սովորական կերակուրն է սերմն դդմոյ, և անակալեռէ անուանեալ տուն կոչի։ Այս թռչուն գտանի գրեթէ յամենայն գաւառս ամերիկոյ. այլ առաւել յաՃախ՝ ի քանարիայ կոչեցեալ կղզին. լի է իւղով և ցնդական ապիւ. օգտաւէտ՝ ի դիպուածս լուսնաՃէտութեան։

Բասսինէ իլիսաս, կամ մեղուէռէ, լտ։ իլաս, կամ ռատպիլ հատս, արբ։ պաղուասք տէՃմէսի, տՃ։ ԲաՃիւս սյսու նշանակի ոլորումն, կամ անդրաշրջումն աղեաց, կամ փորոտեաց, որք խցեալք, և արգելեալք՝ ի բուն և՝ ի սովորական ընթացից, արտաքս ելուզանին՝ ի բերանոյ զկարիս որովայնի. զորմէ և ունիս տեսանել հատ. գ. լէ։

Բավմեթ, կամ առաջոտ հոխիբելաս քուռանս, և կամ վասավելի, լս։ Ի փոքրիկ ծառ մինչ հնդկային, որ ոչ բարձրանայ աւելի քան զուեթ կամ մինն ոտնաչափս, որոյ տերևն ըստ ձևոյ նման է տերևոյ նարնջոյ։ Ծաղիկն մանրիկ, սպիտակ, և քառաեկեթերեան՝ ըստ նմանութեան ծաղկան քաքաֆիջելու անուանեալ սնկոյ, և բերէ սերմն սուտաւոր, բոլորշի, և մեթին կանաչ։ Իսկ արմատն սպիտակ, և փոքր մի դառնահամ։ Լինի յաձախ ի խոնաւուտ վայրս, որոյ եթէ արմատն, և եթէ բուսն են գեղք շատ։ Ընդդէմ ոխիբօքս անուանեալ հրատապ պալաբլի, զոր տաՀիկք կոչեն՝ ԷրլանՃրք, եթէ ջրովն լուացսցի պալարն այն. օգտակար են նաև ընդդէմ բորբոքման փոքոտեաց, և լերդի. չափն ի 4 տրամէ մինչև 96 ընդ մի ելարա ջրոյ։

Բավիս. տես բաբիս։

Բավուս. տես ի ներքոյ։

Բավս, կամ բաուս, կամ ավիս մէտիքա, և կամ աՀվիս եռանՃնիս, լս։ բավնեք, իտ։ սուռռաֆէսիլ հասեն, կամ էպիլվեշի, արբ։ Թաղուզ գուշու, տՃ։ և ըստ մեՀ՝ սիրամարգ։ Ի Թուշուն մինչ սքանչելատեսիլ ի չափ հնդկահաՀաւու. որոյ գլուխն փոքրիկ է և երկայնաձև, յորոյ վերայ գեռեղեալ կան Թագաձև կամ կընդաձև կատարք գեղեցիկ. պարանոց նորա երկայն է և նուրբ. ձայնն սուր, և նեղլիչ, փետուրքն երկայն յոյժ, և երփներանգ, և ուռնին ի միջի գլխս, և բիծս ծառաձևս. ձեռն մեթին մանուշակագոյն գեղեցկախայտուց, և պայծառատեսիլ։ Յորմէ կազմեն հովանաբաս շքեղս. սրունք նորա երկայն են, և ոտքն մեծ. գեղեցիկ ՃեռՀ, և ի ՃեՀ մեջն նաՀելի տարուբերէ զգլուխն, և զտուտն։ Իսկ միսն չոր և կարծր, որոյ եփոցն ի ջուր՝ գեղ է ազգու ընդդէմ կշտացաւութեան, և միզարգելութեան, և միանգամայն լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։ Ճարպ սորա օգտէ ընդդէմ խեթից, օծանելով եւեթ զայնս։ Կղկղանք սորա օգտաւէտ է ընդդէմ լուանաՀեստութեան, և անգամագասութեան, արգելու նաև զպտոյտս գլխոյ և զնդցումն մկանաց. չափն ի 20 ցորեանոյ մինչև 960։ Իսկ զձու նորա ի գործ ածեն ի դեղ ի՝ջուածոց, և շիաթիքա կոչեցեալ ախտի։

Բավ ֆիաչիա, կամ բավ սալիմանի, լս։ Ի ձուկն մինչ ծովային լայն, և երկայն ոտնաչափ մի և եթէ. ծանրութիւն նորա կշռէ երկու լիտրայ, և երբեմն աւելի ևս, ուռնելով ի վերայ նիշա և գիծս բազմերանգս։ Գլուխն նո-

բա հատտ է և կապտախառն կանաչ. ընչացքն երկայն, և ստուար, շրթունքն լայն և թանձր, աչքն լայնաբաց, և ունչքն մեծ։ Իսկ միսն ծանր և գժուարամարսելի, որ ոչ է բարի՛ կերակուր. զի է լուծիչ բնութեաբ։

Բաղնչէլլա. տես վանէլլուս։

Բարաշիղա. տես բարաշխա։

Բարաշիղա լոքաչէ, իտ։ տեղական անդամալուծուն։

Բարաշխա, լտ։ բարաշիղա, իտ։ տամբա, կամ գէօթբիսմիլիւք, տՀ։ իլլնաչատ, կամ խոթիլնա, և կամ նոստա, կամ ֆաիեՀ, արբ։ և ըստ մեզ՝ անդամալուծութեան, կամ անդամանդսուութեան, որ է սխտ ինչ և լուծումն անդամոց. որով ջիլք կամ մկանունք անդամոց քակեալ կամ թուլացեալ լքանին, որով ոչ կարէ ոք յոտն կալ ըստ կամաց իւրոց, և շարժիլ, և այլն. տես հտ. ա. երես 205։

Բարեիրա սլրաա, կամ սլօթուա, լտ։ հիներա ստասար, տՀ։ էնէպ հիմտի, արբ։ և ըստ մեզ՝ որթ հնգկաց։ Ի արմատ՝ ի ձև արմատոյ թ հիմնէ անուանեալ անկոյ, բայց կարծը և սեաւ քան զոյն։ Արձակէ բուսս երկայնս, և ճիւղս բազումն՝ հանգոյն որթոյ։ Այս արմատս յաճախ գտանի՝ ի մէջքիքն. բնութեաբ է միզաբեր և թուլացուցիչ՝ զոր խառնեալ՝ ի գինի սպիտակ, և արբուցեալ. լինի գեղ օգտակար ընդդէմ միզարգելութեան, երիկամնաժեղութեան, ընչարգելութեան, դալկան։ Զարմն՝ ի կէս արամ մինչ ցմի և կէս. այլև օգտէ ընդդէմ ցաւոց յօդուածոց առաթելոց յուժգնութեան։

Բարթէնիում նօպիլէ. տես քհամէպէլում։

Բարթէնթարիա օֆի, կամ հէլքսինէ, կամ վիթրիօլա, կամ բէրտիչիում՝, կամ ուրչէօլարիա, և կամ հէրպա մուրպա, լտ։ բարթիթարիա, կամ բարթիթարիա, և կամ վիթրիուօլա, իտ։ բաաիթէէա, գղ։ էլքօ, ֆն։ Եատիշկան օթու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ կուսինչ։ Ի որմնաբոյս խոտ ինչ ոսոնաչափ մի և կէս բարձրութ, որոյ ցողունքն են բոլորշի, կարմրերանգ, և գիւրաբեկ։ Տերևքն են երկայնաձև, անհարթ, թանչաւոր, որք կուսին՝ ի հանդերձս անցաւորաց։ Ծաղիկն մանրիկ, և կանաչախառն գեղին, ունելով՝ ի միջի առէջս քառեակ թուով. բերէ և սերմունս երկայնաձևս, և փայլունս։ Սա գտանի ամենայն ուրեք. լի է ապիւ և խղով, և բնութեաբ յոյժ միզաբեր և թուլացուցիչ։ Զարմն՝ ի կ տրամէ մինչև ց8, եփեալ ընդ մի լիտրա ջրոյ։

Բարնասսիա, կամ կրամէն բարնասսի, կամ հէրաթիքա ալլա, լտ։ Ի խոտ ինչ փոքրիկ, որ ունի զնմա-

նուլթն մանուշակի, բայց փոքր քան զայն. բուսանի 'ի մարգագետնին, և 'ի խոնաւուտ տեղիս, արձակելով յաբմատոյ զբուրբն և զերկայնականթ տերևս, և 'ի միջն տերևոց ելանեն ցողունք երկայնք, որք 'ի ծայրս բերեն սպիտակագոյն ծաղիկս հինգթերթեանս, և քաղցրահոտս. ունի և պտուղս թաղանթայինս, յորում լի են սերմունքք երկայնաձևք: Իսկ արմատն ստուար, սպիտակախառն կարմիր, թելաւոր, և տոպահամ: Այս խոտս լի է իւղով, բայց նուազ աղիւ, և բնութեամբ սեղմիչ, և զովացուցիչ:

Բարուլուս. տես 'ի նեբբոյ:

Բարուս: կամ բարուլուս, կամ բարկաս, և կամ էՀԵԹՀալուս, լս: Ի թաչուն ինչ փոքրիկ. որոյ գոյն է կանաչ, լինի և գեղնագոյն, սպիտակ, սեաւ, և կապտագոյն. գլուխն նորա է սեաւ, և փայլուն, և 'ի տեղիս նաև գորշագոյն: Որոյ է տեսակ ինչ կոչեցեալ քարսօնաբիուս մինօր, կամ քանինուս, որ փոքր է քան զայն, գլուխն նորա է սեաւ, և սպիտականչ, ոտք և փորոտիքն կարմիր: Երկոքին սոքա առատ են իւղով, և թռչական աղիւք, օգտակաբք են ընդդէմ անդամալուծութեան, և լուսնաժեւոտութեան, և միանգամայն լուծանեն զքարիկս, և զուսազս միզարանի:

Բարսնիքիա, կամ բարսնիքանա, կամ ինչ անեՀիլլիս նիվէա, լս: ծնիքս, յն: Ի խոտս բուսանալ 'ի լերինս, և 'ի քարուտս իբր մի և կէս ոտնաչափ. Ճիւղք սորա են տարածողական, տերևքն ունին զձև տերևոց քորդեՀիուօլա անուանեալ խոտոց, այլ սակաւ մի փոքր են քան զայն: Ծաղիկն փոքրիկ, ունելով 'ի միջն առէջս բաղում: Ունի և արմատ երկայն, ստուար յոյժ, փայտային. սպիտակ, և բնութեամբ սեղմիչ:

Բարսսիզոն, կամ բարսսիսոն, կամ աչչէսաս տի ֆիէսոլրէ: Ի կանոնաւոր ընթացք կամ դարձ տեղի:

Բաքուէրոքաս: Ի բոյս ինչ պրասկիլոյ. որոյ ցողունն բարձրանայ յերկրէ իբր եօթն ոտնաչափ. և է ուղղի, սպնդային, և կանաչ: Ծաղիկն նորա է կարմրեբանդ՝ ըստ նմանութեան ծաղկանց հնդկային եղեգան: Ցեղս ծաղկանց արտագրէ զպտուղն շրջապատ մնծութեամբ, զորոյ խորտակեալ զկեղևս՝ ելանեն 'ի միջոյ մանրաթելք՝ զորոյք պատեալ կայ մածուցիկ հիւթ գինեհոտ և կարմրախառն դեղին. յորմէ դեւզարարք ներկեն զոդիս 'ի գոյն դեղեցիկ կարմիր. և 'ի միջի ունի սերմունս եռանկիւնաձև, և դեղնագոյնս: Իսկ արմատն պտաղից, և թելաւոր:

Բէբէ. տես բիբէր։
Բէբէ լուսիթ. տես բիբէր ընկում։
Բէբէ նէռ. տես մէլանս բիբեռ։
Բէբէ պիանքօ. տես բիբեր պլպում։
Բէբէ տի էթիօբիա. կամ էլանս տի ծէլիմ։ Է ազգ ինչ բիբէր ընկում յորջորջեալ պղպեղի, զորմէ ունիս տեսանել ի տեղի իւրում։

Բէբէլս, կամ թիթէիմալուս անմուռուս ֆիզիս բօթանոթիօրէ աքուամինանթուս։ լս։ բէբէլ կամ եզուլա բօթանտա, լս։ Է բոյս ինչ կաճնաբուղի, յագդէ սիւթիւէն ա նուանեալ անկոյ, որոյ ցօղունքն են յոգնաթիւ։ Ցեղեալ սորա բոլորշի են և մինի կանաչ։ Ծաղկին բազմահերձ, պտուղն փայլուն, և անկիւնաւոր, ունելով ի միջի սերմունս երկայնաձեւս։ Իսկ սրմասն մանր և թեւաւոր։ Լինի սա յաճախ յագարակս. լի է իւղով, և ալիւ, այլ ըստ բնութեան և ըստ ներգործութեան նոյն է ընդ թիթէիմալուս անուանեալ անկոյ։

Բէբօ, կամ քուքուրպիթա ֆիզիս սարէբիս, կամ ծուքհա ֆիզրի լութէօ, լս։ ծաթիա, իս։ Է տունկ յաճախ խեալ յեգիպտոս, որոյ ցօղունն է ճիւղալից, երկայն, և սուսաբ իբր մանուաչափ։ Ցեղեալ նորա են մեծ, լայն, հերձոտ ըստ նմանութեան սերեւոց սեխի կամ թզոյ, որք և են կարծր, անհարթ, մինին կանաչ, փայլուն, դոյզն ինչ փշոտ, երկայնակնեղ, և եղեալք նորա ստոյգաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղկին զանգակաձև, հերձոտ, քրքմագոյն, և երակալից, և այս մանաւանդ ի միջին կողմանէ. զինի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն սեխաչափ մեծութիւն։ ձև նորա այլեալ է. այսինքն երկայն, բոլորակ, և եռանկիւնի, կեղևն խորտարորտ, միջի գոյացութիւնն սպիտակ, սպեղային, և դոյզն ինչ քաղցրահամ, և բնութեամբ ըմվայուցիչ, և քաղցրացուցիչ արեան։ զայս պտուղ կարծեմ ի բարբառ աղաբացւոց կոչեն Ալսուէլլալի։ Իսկ սերմունքն նորա որք լինին ի պտղի անդ են տատիրակաձև, լայն, և եռանկիւնի, և բնութեամբ բացողական, և մի զաբեր։

Բէգուէցիանս, կամ չիսթէուանա բէգուէցիանա։ Է բառ անդամանունական, որով նշանակի մանացարանն, որ է պարկ ինչ մաշկեղէն, և խորշկէն, ուրանօր պարունակի մանացն։

Բէէթէն, լս։ Է տեսակ մի ծովային ոստրէի, որ ունի զկարծրանիւթ, և զնորտաբորտ պատեանսն ի ձև ձեռաց մարդոյ, զոր բանայ և խփէ. այլ գոյն նորա այլ և այլ է.

այսինքն սպիտակ, կարմիր, դորշ, և մնացդոյն։ Իսկ միջն գոյացութիւնն է մաքրիչ և փարատիչ քամոյ, զի է առատ ցնդական ոգւոյ, և իւղով։

Բէթասիթէս, լս։ Ի տունկ ինչ. որոյ կրկին են տեսակք, այսինքն մեծ, և փոքր. մեծն կոչի ըստ նոցա՝ բէթասիթէս վուլկարիս կամ Թուսսիլակօ մասնօր, որ ի վերս երեւի մի և կէս ոտնաչափ ի սկիզբն գաղնան. ցօղուն նոցա հաստ է և Թաւամաղուտ, և մէջն ունայն, յորոյ վերոյ շարայարեալ կան տերևք մանունք, և խիտ։ Ծաղիկն երանեկ ի գագաթան, և է մանրիկ, ծիրանագոյն, և ի ներքոյ նորա ընդ կանեթն կոյս՝ է բաժակ գլանաձև, և հերձոտ, յորում են սերմունք։ Իսկ արմատն երկայն, Թանձր, փոքր մի գաճանգաւոր, արտաքուստ սեաւ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ։ Բուսանի սա յաշնակ յեղերս գետոց, և ի խոնաւուտ վայրս. լի է գոյացական աղիւ, և իւղով. որոյ արմատ լոսեալ ի փոշի՝ ընի գեղ ազդու ընդգէմ ամենակերպ վնասաբեր հիւթոց մարմնոյ, զի է քրմնաբեր, և մեղմապէս լուծողական։ Իսկ փոքրն կոչի՝ բէթասիթէս մինօր. ցօղունն սորա է նոյնպէս մէջն ունայն, փափուկ, և լի աղուամանիւք։ Տերևն սպիտակ, որպէս և ծաղիկ նորա։ Իսկ արմատն երկայն, սառաւ բնաշաւիղ. օձապտոյտ, ոստալից, Թերաւոր, սպիտակ, և կարմրակերպ. Համով և գառն՝ միանգամայն և ջերմահամ, այլ ըստ զօրութեան նման առաջնոյն։

Բէթէքբիւ. տես բուսոթուլա։

Բէթիկինոնէ։ Ի բան անդամաջնեաց, որով խմանի երանք կամ առաջակողմն երանեաց, և է միջին մասն մարմնոյ՝ ընդ պորան, և ընդ առականս. կոչի և բուպէ, ըստ տաճկաց գասքք։ Դարձեալ. ոսկր երանաց, կամ առականաց։

Բէթում անկուսթիթիօլում. տես նիթօցիա։

Բէթրասէլինում, կամ արիում բէթռասէլինում. կամ արիում հօրթէնսէ կամ սելինում, լս։ բէթրասէլը կամ բռէդրդէմօր, կամ բէթրասէմօր, կամ բէթրասիլը, և կամ բէթրասէլինս, խս։ բէռսի, գդդ։ բէռսմօր, յն։ մաղտանոս, ռմ։ էյհէբան, կամ պատանոս, կամ պակատանոս, արբ։ պուհեաք, կամ պաթդու, պր։ և թ մեղ՝ կարսոն, կամ քարսոն։ Ի բոյս ինչ յաղգէ խաւարտից. որոյ ցօղունն սառաւ իբր բնաչաւիղ, երկայն երեք կամ չորս ոտնաչափ, ճիւղալից, և մէջն դատարկ. Տերևք սորա ՁՂՁԿԷՆ, երկայնականթ, և մթին կանաչ. զոր սակայ՝ ի գործ ածեն ի համմանունս կերակրոց։ Ծաղիկն

հինգ թերթեան, և Ճառագայթաձև, որք եկանեն 'ի ծայրս Ճեղքոց. յետ ծաղկանց թողու սերմունս մանունս, բոլորշիս, գորշագոյնս, և ստուգամտս: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր բթաչափ, և սպիտակ, միանգամայն և խիթիչ բնութիւն. որ 'ի վար արկանի 'ի դեղրայս հանդերձ բաղադրութիւն այլոց, որ է փարատիչ թանչից, և միզարգելութեան. միանգամայն և զկին խորտակիչ լոյ զքարիկս միզարանի, եթէ մեան ինչ յաւելեալ 'ի նմին, հաչեալ արտաքսէ զայնս. յայն ատեն կարգի 'ի դասս հինգ բացողական և միզաբեր արմատոց: Զնոյն գործունեութիւն ունի նաև սորա սերմն, և տերևն:

Բէթրոսելինում մանչէոնիքում, կամ աբիւում մանչէոնիքում, լս: և ըստ մեզ ստուգաբանի կարսոն մանկեդոնիոյ. բոյս յաճախեալ 'ի մանկեդոնիա. որոյ ցօղունն ունի ըստ բարձրութեան մերում կարսոնի: Տերևք սորա առատաւել լայն են, և առատաւել ոչ ճկեն: Իսկ սերմն կարի մանրիկ, և երկայնաձև, միանգամայն և դեղ բացողական. որ բանայ զանցս միզի, և լուծանէ զդաշտանս կանանց, և ևս ցրուէ զքիւրս, և մեզմէ զարուն մանեց. որ 'ի վար արկանի ևս 'ի բաղադրութիւն թիւրսակէսի:

Բէթրոսելինում քանինում. տես չիքութա:

Բէթրոսելինս կամ բէթրոսելլս. տես 'ի վեր բէթրոսելինում:

Բէլէչինուս, կամ սէքուրիսաքա սիլիգուսիս բլանիս տէնեթաթիս, և կամ սբօլբէնարիա լէկուսմնօգա, լս: Ի բոյս ինչ, որոյ ցօղունք են անկիւնաւոր, և բազմաճիւղք: Տերևք սորա նման են տերևոց վրենի: Ծաղկին ընդգայնն, փոքրիկ, կարմիրանգ, և եղջերաձև, որք փուչնչս արտադրին 'ի ծայրս բաժակի, և ունին գորշագոյն պտուղս տափարակաձևս, և շրջապատս նոցա է սղոցաձև ատամնաւորեալ. և 'ի միջի ունին սերմունս բազումս, մանունս, և սեաւս: Իսկ արմատն երկայն, և թելաւոր: Սերմունք այսր բուսոյ են դեղք ազգու ընդդէմ միզարգելութեան, նուազուն ամսական պարուց կանանց, խցանաց արգանդի, և ատարութեան սպ:

Բէնեթաբիլլօխտս, լս: որ ըստ մեզ ստուգաբանի հինգտերեւեան: Ի բոյս ինչ բազմատեսակ. յորս երևէալի են երկու տեսակք. մինն կոչի ըստ նոցա՝ բէնեթաբիլլօխտս էռէքթում. կամ գուինգուէֆօլիում՝ ֆիրանֆիֆէռում, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ասնաչափ: Տերևք նորա հինգ հինգ բուսանին 'ի վերայ միոյ կանթի, և են թաւամազուտ, և եղերաձևք նման ըստ իմիք տե-

բուց ելակի : Ծաղիկքն հինգթերթեան են և սպիտակագոյն, որք ի վեր երևին ի գագաթան : Ապա յաջորդէ պտուղն մանրիկ, և բոլորշի : Իսկ արմատն երկայն, ըստուար յոյժ, փայտային, և կարմրերանգ, և բնութիւն սեղմիչ, որպէս և սերմունքք նորա. զոր եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ գեղ են փորհարուութեան, և հոսման արեան : Իսկ միւսն անուանի բէնեթաբէելոխէս սուբինում, կամ գուինգուէֆոլիում ֆուտիֆիէռում ռեբենս, ցողունք սորա են գէղնագոյն, մանր, և վոխտ, որք խիտ առ խիտ սփռեին զերեսաքք գետնի : Տերևքն նման են տերևաց ՀԷբանում անուանեալ բուսոյ. և եղեալք նոցա հերձոտ և իբր սղոցաձևութեան : Իսկ արմատն ստուար իբրև զվերնոյն, որպէս և ներգործութիւնն նման է ներգործութեան նորա :

Բէնեռասպսն, լտ : Ի մշտադալար ծառ ինչ տեսանիկեան. որոյ կեղևն է ստուար, և հոտաւէտ : Տերև սորա նման է տերևայ փրփրեմի, բայց առաւել թամբալից, և ստուար քան զայն : Պտուղքն ունին նմանութիւն ընդ նարնջոյ, և համք նոցա տոտիպ են միանգամայն և թուխալից. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի վեց կամ տասն կորիզս նշանաձև, և ի մէջ նոցա գոյացութիւնք պարարաք. զորոց իւղն հանեալ ի գործ ածեն ի սպիտակեալս, որ է մաքրիչ և սպիացուցիչ.

Բէչէ, իտ : պալաք, տՀ : հութ, արբ : գարձեալ այսու անուամբ նշանակի և մին ի միանաց բաղկի :

Բէուչէ. տես բինուս :

Բէուչէտանում, կամ բինասթէլլում, և կամ ֆիօէնիքուլում, լտ : Ի բոյս մի և կէս ոտնաչափ բարձրութիւն, որոյ տերևքն են նուրբ իբրև սամիթ : Ծաղիկք նորա են փոքրիկ, դեղնագոյն, հինգթերթեան, և Ճառագայթաձև, որք երևեին ի գագաթան. զկնի ծաղկանց արտագրէ սերմունս ձուաձև, և գծաւորս, և համք նոցա գառն միանգամայն և տոտիպ : Իսկ արմատն երկայն, ըստուար, թամբալից, արտաքուստ սեաւ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ միզաբերլուութեան, նուազուութեան ամսական պարտուց կանանց. մաքրէ և զարիւն, և ապաքինէ զվէրս հնացեալս :

Բէչէ. տես բիբս :

Բէսթիս, լտ : բէսթէ, կամ մեռխա, Ինս : Թաւուն, կամ գուլպէ, արբ : վէպա, կամ մէլքիամէրքի, պր : իսմիուռՀակ, տՀ : և ըստ մեզ Ժանտամահ, մահտարաՀամ և կամ Ժանտախտ : Ի ախտ ինչ տարափոխիկ, գժբնդակ, յոյժ ծանօթ յեգիպտոս և ի կոստանդնուպօլիս :

Բէաբա. տես բէրսիքա։

Բէաբօ. տես բէրսիքա։

Բէաբօրվինտա. տես բանունքուլուս։

Բէվեռէ, տես բիբէռ։

Բէտախտօ. է բառ. անդամանդական, որով խմանի երիրորդն ի ձգիչ միանաց ասին։

Բէտաքուլարիս, կամ ֆիսմնուլարիա, կամ քուխմա կայ լի ալմէէա, և կամ բէմնիբիսն, լս։ Է բոյս, որոյ ցօղունքն են երկայն իբր մի և կէս սանտիմէտր, անկիւնաւոր, վոսիտ, և մէջն դատարկ, որք խիտ առ խիտ սիսին զերեսօք երկրի։ Տերեւք նորա նման են տերեւոց լիբէնաուլա անուանեալ բուսոյ, այլ սակաւ մի փոքր են քան զայն։ Ծաղկին տպիտակ, և ի տերեւս տերեւս նաև Ծիրանագոյն։ Պտուղն բոլորակ, կամ տափարակաձև, Ներքին գոյացուն նորա փակեալ կայ յերկուս խորշս լի սեագոյն և տափարակաձև սերմամբք։ Իսկ արմատն սատաւոր բնաձչափ, սպիտակ, բարնմեմել և փոքր մի դառնահամ։ Այս բոյս յաՀաս ի վերս երեւի ի Հանեսպրն և ի խոնաուռա տերեւս, լի աղիս, այլ նուազ խոշոր. օգտաւէտ է ընդդէմ հոտման արեան, և Թանչից. և բան ունեցոյ նախնիկ հեղինակաց, ունի եւս զորուն մաքրոզական, և համարեալ է առ նոսա իբր դեղ ընդդէմ խղեսայթի։

Բէբա բասեթօրիա. տես պուրսա բասեթօռիա։

Բէտբիքբաղեմ. տես էբիքբասեթքամէնեթէ։

Բէրիբէրքա, կամ աբօշինում ֆիշիս օպլենկօ, լս։ Է բոյս ինչ կամենաբուղն, որոյ ցօղունն է կարմրեբանգ, փայտային, գիւբասեթէք, երկայնաձիգ. և բարունակաւոր որ ուր և բուսանի պատատի շուրջ զիւրև. Հեղեղվ քն։ Տերեւք նորա են երկայնաձև, լայն, և երակալից, որք շարին ի վերայ բարունակաց հանդէպ միմեանց։ Ծաղկիքն եղանեն ի ծայրս ոստոց, և են Թաւիշաւոր, սատղաձև, և հերձոտ, գոյն նոցա ի վերին երեսս Ծիրանագոյն, և փայլուն, իսկ ի ներքոյ կանաչախառն գեղին. իսկ մինչ զՀերՇան ծաղկանց ի բաց Թօշնանեն, ի վերս երեւի պտուղ ինչ բոլորակաձև՝ բաշխեալ և պատեալ երկոքուսմբ կապտագոյն պատենիւք բան նմանուեթէ պտղոց աթօչենօի, որ ի հասանին ինքնին բացեալ լինի ընդ մէջ, և յայնժամ երեւի ի նմա հիւթ ինչ բրդեամ՝ յորոյ վերայ սփռեալ կան սերմունքք։ Իսկ արմատ սորա լինի օձապտոյտ, և Թելաւոր, և Ճապաղեալ տարածի զերեսօք երկրի։ Այս բոյս սովորաբար բուսանի յանտառս, և ի հովանաւոր տեղս. բնութիւն է ալեասակար, և մահաբեր

մանաւանդ չանց, գայլոց, աղուեսուց, և այլոց չարքաստանեաց, որք յուսանին ստատկին։

Բէրիբէնէուսնիա, լս։ բօլմնիա, իս։ զանթուրիկ կամ վէՀա իլ ՀէմՀալ, կամ զանթՀէմՀալ, արբ։ ադՀիրէր միւ հրիւքանը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ թոքաժէտուն կամ թոքախտութեան։ Է ստատկի ջերմութեան, կամ բորբոքումն թոքոց, որ տայ երբեմն թքանել և զարիւն. զորմէ տես. հտ. ա. երես 75։

Բէրինէօ. այսու անուամբ ըստ անդամազնեաց նշանակի մասն մարմնոյ, որ ընդ սրբանն, և ընդ ամօթոյս։

Բէրիքարտիս, անուամբս այսու ըստ անդամազնեաց խմանի՝ մարդն պարունակիչ սրտի կենդանեաց։

ԲէրիքրնՀէնում, լս։ Է խոտ ինչ վայրի, որ թէպէտ նայնատեսակ է ընդ քարբիֆօլիում անուանեալ խոտոյ, բայց բնութիւն, և ներգործութիւն այլազան. որոյ եթէ տերևքն, եթէ ծաղիկքն, և եթէ հատապտուղքն են բացողականք, մաքրողականք, և լուծողականք, որք կամ արտաքուստ եդեալ՝ ի վերայ ցուրտ ուռուցիկ, կամ կերեալ, և կամ եփեալ և զնուր նորա ըմպեալ՝ բժշկեն ըստ հնագոյն վէրս մարմնոյ, զնչաբգելութիւն, և զմիզարգելութիւն. գրգռեն նաև զառուշն կրծոց, զքիրան մարմնոյ, և զքարիկս միզարանի։

Բէրիսմիթիս. այսու անուամբ ըստ անդամազնեաց խմանի սակրամիզն, որ է նուրբ մզնիք պատեալ զոսկերօք։

Բէրլա. տես մարկերիթա։

Բէրնիչէ. տես բէրտիբս։

Բէրչիրիեր, կամ բէրբիրիեր, կամ ալքիմիլա մենթանա մինիմա, կամ բօլիկնօսում սէլինօիտէս, լս։ Է տունկ ինչ բոլորակաձև, վոտ, և թաւիշաւոր, որ սովորաբար բուսանի յանտառս, և յագարակս երբ թեղաչափ բարձրութիւն։ Ցերեւքն նորա բոլորակաձև են, և եռահերձ ըստ նմանութեան տերևոց ՀէրանՀում անուանեալ բուսոյ։ Ծաղիկն եղանիկ առ կանթիրս տերևոյն, և է փոքրիկ, և գեղեցկագոյն. բերբ և սերմն նման կորեկի, այլ փոքր քան զայն։ Իակ արմատն մանր, փայտային, մանրաթել, սեաւ, և տոպաՀամ։ Այս տունկ լի է ցնդական ալիւ, և իւղով, և բնութիւն բացողական. զի բանակ զանցս միզի և զդաշտանսն կանանց, միանգամայն և Հալէ զքարիկս երիկամանց. օգտակ նաև ընդդէմ սքօռպուտեօն։

Բէրսիբամիթս. տես բէրսիբարիա։

Բէրսիբա սիլիգուա. տես նօլն մէ թանՀէրէ։

Բէբսիբարիա, լս։ Է բոյս ինչ բաղմատեսակ. յորս երևելի են երկու տեսակք. առաջին տեսակն կոչի՝ բէբսիբարիա մանրալաթա, որոյ ցողունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, բարձրակ, կանաչագեղ, դդմաւոր, ոլորվի, ծերաւոր և Ճիւղալից։ Տերևքն նորա են երկայն, ձուաձև, սրածայր, կապտագոյն, բծալից, և շուրջանակի ատամաւորեալք, և՝ ի միջոց տերևոց արձակեն հասկս երկայնականթս, և կոնտաձևս, որք՝ ի ծայրս բերեն ծաղկիս սպիտակս, և՝ ի տերևս տերևս նաև կարմրագոյնս, իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց հնգեակ առէջս կնճռատաստս, յորում լի են ձուաձև սերմունքք սեաք. իսկ արմատն թելաւոր։ Այս բոյս յաճախս գտանի՝ ի Ճախնային, և՝ ի Լճային տեղս, նաև յեղեալս գետոց. լի է խլորով, այլ նուազ գոյացական աղիս, և բնութիւն սեղմիչ, և զովացուցիչ. օգտաւէտ է ընդդէմ փորհարուածեան. և բորբոքման աչաց։ Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բէբսիբարիա վուլկարիս սպրիս։ Ցողունն սորա ըստ իրաց ինչ նման է վայրի դեղձենւոյ։ Տերևքն երկայն են և նեղ ըստ նմանութեան տերևոց ջրապղպեղի, կծուաշամ է և ջերմ բնութիւն. վասն որոյ ոչ թարշամի արագ, այլ տեւէ մինչև ցաշուն։ Իսկ արմատն մանր, փայտային, սպիտակ, և թելաւոր, այլ ը նմանութեամբ և ը ներդործութեան նման առաջնոյն։

Բէբսիբուում, կամ բէբսիբուում մարուում, լս։ բէբսիբա, կամ բէսբա, իս։ խոխ, կամ շահրուա, կամ ջելլէք, կամ հաւիս, և կամ ֆիուլէյդ, արբ։ շէֆտալի, ամ։ շէֆտաբէնկ, կամ բէնկինա, և կամ հրլուա, պլ։ և ըստ մեզ՝ դեղձ։ Է պտուղ ինչ մեծ՝ ի չափ մեքրկի ինձորոյ, բոլորաձև, թամբալից, և սխորժահամ, և գոյն նր պէս պէս է. զի ոմանց է կանաչախառն սպիտակ, ոմանց դեղնագոյն, և ոմանց ծիրանագոյն. լի է խլորով, և գոյացական աղիս, և բնութիւն զովացուցիչ. օգտակ ընդդէմ տաքութեան սրտի, և կրծոց. բայց անչափապէս ուտելն առեթէ զուռագոյ որովայնի. քանզի է քամաւոր։ Ունի և կորիզ ինձռալից, և կարծրատեսակ, և՝ ի միջի գոյացուցեալ սպիտակ, պատեալ նուրբ մաշկաւ, որ է գառն, և ՃՃՀՀաւած. զոր Ճմլեալ մնին անտի խլոյ ինչ, և՝ ի վար արկանեն՝ ի դեղ ցաւոց ականջաց, և որովայնի։

Բէբսիբում. տես բէբսիբա։

Բէբսանամա. տես պատատանա,

Բէբվինքա, լս։ Է բոյս՝ որոյ երկու տեսակք են. մի տեսակն կոչի՝ բէբվինքա վուլկարիս անկուսթիֆոլիա.

կամ վինքարէռավինքա մինօր, որոյ ցօղունն է մանր, եր-
կայն, բոլորակ, կանաչ, օձապտոյտ, և վսիտ, բուսանալ
ղերեսօք գետնի շուրջանակի սփռելով զբարուն նախս։
Տերևքն նորա երկայն են ի ձև դաշեուց, այլ ի դոյն բա-
զղեան։ Ծաղկին հինգթերթեան, և կապտագոյն, բայց
զուրկ ի հոտոց։ յետ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն փոք-
րիկ, բաշխեալ և պատեալ երկոքոսէքք պատենիւք, ու-
նելով ի միջի սերմանս երկայնաձևս։ Խակ արմատն թե-
լաւոր, և փոքրիկ։ Խակ միւս տեսակին կոչի՝ բերվինքա
վուլկարիս լատինիօլիա, կամ քլէմատիս։ և կամ վինքա
բեռավինքա մանր, որ ամենայն որպիսութիւքն է նման վեր-
նոյն, բայց միայն բարձրագոյն լինի քան զնա։ Երկոքին
սոքա բուսանին յանտառս, և ի գիշայնի վայրս։ լի են
խոզով, և դոյացական սաղուք, և բնուէ սեղմիչք և մա-
քրողական արեան։

Բէրտիքս, լա։ բերտիչէ, իտ։ բեռտիքա, յն։ դէբ-
լիք, տճ։ հաձէլ, արբ։ և ըստ մեզ՝ կաքաւ։ Ի թռչուն
խայտափետուր ի չափ աղաւնոյ։ այլ ի ձև ըրատարգի,
ունի զմիս փափուկ, և անորժահամ։ Արիւն սորա լինի
դեղ օգտաւէտ ընդդէմ վիրաց աչաց, զի է մաքրիչ, և
բուժիչ։

Բէրտիքս, լա։ տես բուսթիքուս։

Բէրքա, լտ։ բերքիա իտ։ Ի ձուկն ինչ քաղցր ջրոց,
և ծովուց, որոյ երկայնութիւն չէ ինչ աւելի քան մի և
կէս ոտնաչափ, բեռան նորա է փոքրիկ։ որովհետև խայ-
տասխարիւ։ Թեփք մարթոյն մանր և կարծր, ունելով ի
վերայ փուշս կարծրակուռս, և սայրատուրս, հարուածք
նորա դժնդակ, և կարի վտանգաւոր։ Ի գլխոյ այսր
ձկան ելանեն քարինք բազում։ զոր երբ դեղ ի վար աբ-
կանեն ընդդէմ սերմնակաթութեան։ չափն ի 20 ցորենոյ
մինչև ցկ0 խաձն ընդ ջրոյ։ Եւ է դեղ դեռագոյն ընդդէմ
փութութեան ատամանց, և ընտերաց։ յայն սակս ստէպ շփին
նովաւ զսիսատացեալ մասն ընտերաց։

Բէրոնէօ։ այսու անուանէ ըստ անդամանցնոց նշա-
նակի ոլոր, որ է մինն յերկոցունց ոսկերաց արտաքին
սրունիլ, որ սկսեալ ի ծնդացն աւարտեալ եղերի ի
կոնն։

Բէրիօլիսթա, կամ պուբլիչուրում բերիօլիսթում
բօթանիքիօլուում, լտ։ Ի բոյս բազմատեսակ՝ որոյ ցօ-
ղունն է երկայն երբ մի և կէս ոտնաչափ, բոլորակ դաս-
նագոյն, կարծր, նիհար, և հոտաւէտ։ Տերևք սորա են
ձուաձև, կամ բոլորակաձև, ջլային, կանաչախառն դե-

գլեն, կամ երկնագոյն, և տասպահամ։ Ծաղկին ելանէ ի գագաթան և ի ծայրս ոստոց, կամ ստեղնոց, և է հոս-վանաձև, դեղնագոյն, և հինգթերթեթան ի ձև վարդի, իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրանց երբեակ սեր-մանս մանունս. և երկայնաձև։ Իսկ արմատն ստուար իբր բմշաչափ, յատակ, փայտային, և սպիտակ։ Այս բոյս բուսանի յագարակս, և յաւազուտս. լի է իւղով, և ցնդական աղիւ, և զօրուն ազդու մաքրիչ, և սեղմիչ. օգտաւէտ ընդդէմ փոշանկիութեան, հնագոյն վերաց, և խոկասյթեի այն է սրճաձայ. որ ի կիր տրկանի անտարբեր ելեմ արտաքուստ, և ելեմ ի ներքուստ։

Բերիբերաթա. տես իբերիբս։

Բէօնեա կամ բաէնիա, լս։ շաքարկ, կամ շագանդ, տձ։ ըստ մեզ՝ բէոնին։ Ի բոյս երկայն իբրև երեք ոտնաչափ, որոյ տերևքն են լայն, երկայն, ստուար, կապտա-խառն կանաչ, և փայլուն, որպէս և Ճիւղք նորա։ Ծաղկի նորա է մեծ, լայնաբաց, և բազմաթերթ իբրև ըզ-վարդ, բայց զուրկ ի հոտոյ. իսկ գոյնն հասարակօրէն կարմրատեսիլ է, ունի և վարսանման կատարս. զկնի ծաղ-կանց յաջորդէ պտուղն գնառակաձև, թաւիշաւոր, փայ-լուն, մեծին սպիտակ. բերէ և սերմանս տեսաս։ և բոլ-որակաձևս։ Իսկ արմատն ստուար, բոլորակաձև, թեաս-ւոր և կարմրերանգ։ Սա բուսանի ի բուրատանս, յանա-տաս, և ի դաշտավայրս. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ. որոյ ելեմ ծաղկին, ելեմ սերմն, և ելեմ արմատն են դեղք օգտակար ընդդէմ անդամալուծուեաց, և վեր-նոտութեան։ Չափն ի 20 ցորմնոյ մինչև յ30։

Բեթարմիքա, կամ տրաքօ սիլվէսթրիս, և կամ տրաքուն-քուլուս բուսաթէնսիս սեռուամեօֆիլիս, լս։ Ի բոյս, որոյ ցօղուանն սովորաբար բարձրանայ յերկրէ մի և կէս ոտնա-չափ, և ի տեղիս տեղիս նաև չորս ոտնաչափ, և է բո-լորշի, վերտ, կարծր, և խայթիչ։ Տերևք սորա են երկայն ըստ նմանութեան տերևոց նուիձի, և են անհարթ, սրածայր, մեծին կանաչ, շուշղոգուն, և շուրջանակի սղոց-ցաձև տասնմեսուրեալք։ Ծաղկին սպիտակ, և Ճառագայ-թաձև իբրև զմիէֆիօլիում, բայց մեծ. քան զայն։ Իսկ արմատն երկայն, և թեթևաւոր։ Այս բոյս յաՀաս ի վերս երևի յագարակս, և ի հովանաւոր տեղիս, նաև ի լե-բանս. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ, և բնութեամբ սաղ-դու, և գրգռիչ, զոր լսեալ ի փոշի նրբագոյն և քաղ-շեալ ընդ ունգունս, փոռնչեցուցանէ տասակապէս. ուս-տի և մաքրէ զաղտեղուն տողունից, և ապաքինէ զպաս-

գլխոյ. օգտակար է նաև ընդդէմ ցաւոց ստամանց, եթէ եփեալ ջրոնի սղոգեսցի բերանն։

Բիբերիկոնաէս. այսու անուամբ ըստ անդամանցն նշանակի միան ինչ գլխոյ։

Բիբերիկո փարինաէս. անուամբս այսու ըստ անդամանցն խմանի մակադրական երկուց միանանց հագագին։

Բիթալիզմոս, լս։ ըստ մեզ՝ բազմաթգուն, որ է սխտ ինչ առատութեամբ թգոց, և ըրձուանաց։

Բիա մատուռ։ Ամենամբս ըստ անդամանցն նշանակի գորովմայր, որ է ներքին մղիկք ուղղոյն։

Բիանեմատմենք. տես բլանեմակո մաեօր։

Բիանեթ ամատռ. տես սբեչի ամատռ։

Բիանեթ ամմոլիէնեթի, խս։ իւմիաշասրմը օթլար, տմ՝ էր անուն ը՝հանուր նշանակիչ ամենակերպ կակղացուցիչ և գործունեայ բուսոց, և ծաղկանց. որք անօսրեն զրեանմատմանեայ բուսոց, և կակղացուցանեն զանդուլ որովայնի և կրծոց, որպէս են մարվա, ալեթէա, մէոքուռիալիս, բաալիեթարես, և վիօլա, և ն։

Բիբեր, լս։ բէբէ, կամ բէվէռէ, խս։ բուսոնա գղղ։ բիբէռէ, յն։ սպիպէռ, տմ՝ ֆիլ ֆիլ, արբ։ գէօբէր, կամ նակշի, և կամ բիբիլ, պլ։ և ըստ մեզ՝ պղպեղ։ էր հատապտուղ ինչ բազմատեսակ, յորս երևելի են երկու տեսակք. մինն կոչի ի բարբառ լատինացւոց՝ մէլանս բիբէռ. զոր խալք անուանեն բէբէ նէռօ, և արաբք ֆիլ ֆիլ էսվեթ. և տատիկք սիահ պիպէռ, իսկ ըստ մեզ սեաւ պղպեղ. որոյ գոյն ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ սեանայ, և կնճռանայ. իսկ համ նորա սուր միանգամայն և խայթօղ, որ և զեղուծապօղին կիսկն իբրև զկոճապղպեղ. զոր ի վար արկա՝ նեն ի կերակուրս, նաև ի դեղոցայս, որ է ցրուիչ փքոց, արծարծիչ ազդեցութեամբ ստամոքսային, և փորային հիւթոց, ամենցուցիչ ախորժակաց, զօրացուցիչ ջղայ ստամոքսի, և ընդերական խողովակաց, փարատիչ ախտբերսիա անուանեալ ախտի հեծկլատանց, և անդամաբուծութեան. այլև օգտէ ի դիսպուսածս ջղային գժուարամարսութեան, զի է խթիչ բնութեա՝. յորմէ պարտ է առնուլ 12 կամ 13 հատ ի գնալն յանկողին. զկիրառութեան տրա տեսցես և հատ. ն. ի կարգս դեղոքեից։ Ցունկ նորա յաճախեալ է յաշխարհն հնդկաց, և ամերիկոյ, ըստուար, բարունակալից, և պատատողական։ Տերևք նորա մեծ են և լայն, և երակալից։ Իսկ պտուղքն, (որք

այն ինքն են պղպեղը) բոլորշիք, անկիւնաւորք. խիստ առ-
հիստ զեռեղեալք յոլիսոյզ իւրեանց, կամին զարուն-
կաց անկոյն։ Իսկ միան կոչի՝ բիբէր սլգուտ. այսինքն
պղպեղ սպիտակ, որ է նոյնպէս հատապտուղ բոլորշի
մեծութիւն՝ ի չափ գնձոյ, գորշագոյն, և հոտաւէտ, համ
նորա նման է սեաւ պղպեղի, որպէս և ներգործութեան
նման է ներգործութիւն նորա։ Ալ բաց ի սոցանէ է և
այլ ինն տեսակ մեխակահոտ պղպեղի, որ կոչի՝ բարբ-
բառ լամենացւոց բիբէր կարիոբիլաթուտ, որոց տուն-
կին, հատապտուղն, և բոլոր սրպիտուկքն են նման սեաւ պղը-
պեղի. բայց միայն հոտով տարբերի՝ ի նմանէ։

Բիբէր ընկուզ, կամ մանրբոբիբէր, լս։ բէբէ ընկոյզ,
իս։ տառը ֆիկիֆիկ, տՀ։ օրկատհապ ղիսիֆերի, արբ։ Է
պտուղ ինչ խակ, գիւրաբեկ, երկայն, և տառաւ իբր
զմասն մանկան, բուսեալ գլանաձև, և բաղկացեալ
խորշս խորշս. յորոց յիւրաքանչիւրն պարունակի մա-
նանեխաչափ հատ կարծր, և մեծին կարմիր։ Համ նորա
տտիպ է միանգամայն և խայթող, որ և զլեզու ծաւբողին
կիզէ իբրև զրուն պղպեղ։ Այս վասն բուսն և խիզոզական
զօրութեան իւրոյ մեղմն զչարութեան թուսնից, արծարձէ ըզ-
զօրութեան տատմբսի, և ջաց. առատացուցանէ զսաղմն,
ցրուէ զմիաբս և փարատէ զնիթս տարբին օրոգայնի։
Ցուսնկ սորա յաճախեալ՝ ի պանկալս յարեւելեան հնդ-
գիկս, մեծութիւն և ձեռ գրեթէ ոչինչ ընդհատ՝ ի պըղ-
պեղաբեր անկոյ. բայց տերեւովք այլազան։ Սորա է տե-
սակ ինչ կոչեցեալ՝ ի բարբառ խաալացւոց բէբէ տի է-
թիօբիա, կամ կրանս տի Ծէլմ, որ լինի երկայն իբրև՝ ի
չափ ոտին մարդոյ, ջաղաց, թխադոյն, և սրպատամ, միան-
գամայն և օդտակար գեղ ընդդէմ ցաւոց ստամանց։
Ծառս սորա լինի փոքր, բայց ոստաւոյս, և լայնատերև։

Բիբէր կարիոբիլաթուտ. տես բիբէր։

Բիէ, կամ բէս, լս։ բիէսէ, իս։ բօսի, յն։ ըռիկէ,
արբ։ բաց, պր։ Եւ ըստ մեզ՝ ոսն, որ է երեւելի մասն
մարմնոյ. բաժանի՝ ի բարձս, ի սրունս, և ի թաթս.
ոսկր բարձից է միմեանց կցեալ յերարանց մինչև՝ ի
ծուռնկս։

Բիէթրա. տես լարիս։

Բիէթրա ինֆիէռնալէ. տես լարիս ինֆիէռնալիս։

Բիէթրա տի ագուիլա. տես լարիս ակէթիթիս։

Բիէթրօլիում, կամ լարիսօլիում, լս։ բիէթրօլիս,
իս։ թաշ եւաղը, տՀ։ տիրնի հաՀաառ, արբ։ և ըստ մեզ՝
իւղ քարի։ Է հեղեղուկ ինչ զօրէն կպրաձիւթոյ, զոր

ածեն չիտարիսէ, և 'ի ընկուտաոջաէ. գտանի նաև յեղերս գետոց սիկիլիոյ, և 'ի կարմիր Ծովու. Այնիւ և ընտիր համարի ապտակն. յայն սակս հարկ է 'ի կիր առնուլ զայն, որ է գեղ օգտակար ընդդէմ Թունից, և տկարութեան ջղաց. միանգամայն և սաստակէ զորդուենս և զՀՃեաս որովայնի, և կակղէ զկուրծս, զոր 'ի վար արկանեմք առանձին մինչև ցչորս շիթս խառն ընդ շաքարի. այլև շահաւէտ է 'ի դեղուածս ցաւոց ոսկերաց, և ջղաց, եթէ ջերմացուցեալ օծցի նոմա. ախտացեալ մասն մարմնոյ։ Ասացաք 'ի վերագրոնդ, եթէ հեղեղուկս այս գտանի յեղերս գետոց սիկիլիոյ և կարմիր Ծովու. բայց ոչ ի դեռն կամ ընդ Ծովն բոլոր, այլ միայն 'ի տեղիս յորս ջուրքն իբր ՀՃացեալ կան անշարժ։

Բիւեթրօլիս. տես 'ի վերոյ։

Բիւեթիմա. տես էբիթիմա։

Բիւեթիթարիա. անուանմբ ըստ անգամաղնոց խմանի մաղասական խոռոչ ուղղոյն։

Բիլա մարինա, կամ սբհերա մարինա, և կամ կլոպուս մարինուս, լտ։ Ի գնտակաձեւ նիւթ ինչ Ծովային, ստուար 'ի չափ բռան մարդոյ, Նսեմագոյն, և աղուամաղուտ, զոր չորացուցեալ 'ի վար արկանեն 'ի դեղորայս, որ է սաստակիչ ՃՃեաց, և պահպանիչ հեղուց։

Բիլոլէ, իտ։ բիլուլա, լտ։ Անուամբ այսու խմանի՝ ամենատեսակ բոլորակ գեղահատս, կամ հաւ զոր դանդեալ 'ի բաղմատեսակ նիւթոց և հեղանիւթոց՝ 'ի վար արկանեմք Թուով։

Բիլոլէ անթիէրիլէթիքէ ինկէղլի, իտ։ սառայ կամ Թուէթարբէլարա քարէլ հաղլար, տՃ։ Ի հատագեղ ինչ օգտակար ընդդէմ վերնոտուութեան, կամ լուանտուութ. որ զայս օրինակ կազմի։ Ա՛ռ մի հշիւ ցորեան՝ նիթարաթօ տ՝ արՃենեթօ, և մի տրամ մէջն հացին. զոր զանգեալ ընդ իրեարս տրա 20 հատագեղս, յորմէ առցին մէն մի ընդ առաւօտն, և մէն մի ընդ երեկս։

Բիլոլէ անթիխոմէրիքէ տի պուքան, իտ։ Ի հատագեղ ինչ օգտաւէտ ընդդէմ տրգանդացաւութեան. զոր օրէն է պատրաստել, և 'ի վար արկանել ըստ յետագայ Եղանակի։ Ա՛ռ չորս տրամ կալպանօ, և նոյնչափ սասաֆիէթաա, այլև չորս տրամ էսթրաթթօ տի անՃէլիքա. առ և մի տրամ՝ քանթօրօ փոշիացուցեալ, և նոյնքան ծաֆիէբանօ. և ս կէս տրամ՝ օրբիօ. առ և էսսէնցա տի քանթօրօ՝ որչափ տէպք են վասն շինելոյ զհատաս-

գեղ. որք մէն մի կշռիցեն երկու ցորեան, զոր շրջապա-
տեալ փոշուոյն կենամանի, տացես հիւանդին հինգ, կամ
ութ հատ երկիցս յաւուրն։

Բիլլօլէ անթիխրազմօտիքէ տի բիտէռէ, իտ։ Հալա-
լէէ քարշը հապլար, տէ։ Հատագեղս այս շահաւէտ է
ընդդէմ ախտից ջղաց, և բռնի շարժմանց միանաց. որ
զայս օրինակ կազմի։ Ա՛ռ մի տրամ՝ ասասֆէթիտա, և
նոյնքան՝ քասթօռօ, կէս տրամ՝ աշիտս սուչ չինիքօ քօն-
քրէթօ. և 20 չիթ օլիս անիմալէ տի տիբբէլ. և յաւէլ
այնչափ թինթուրա տի միրրէ, որչափ պէտք իցեն առ
կազմելոյ ըստ կանոնաց արուեստին. զզանգուածս զայս
արարեալ հատիկս՝ որ կշռիցէ հինգ ցորեան, տացին չորս
կամ հինգ և կամ վեց հատք յաւուրն։

Բիլլօլէ անթի սիֆիլիթիքէ տ՝ ալիպէրթ, իտ։ Ֆռէն-
կիէ քարշը հապլար, տէ։ Հատագեղս այս օգտակար է
ընդդէմ ախտի գաղղիականի, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ
երկու ունկի՝ մուրիաթօ տի մէրքուրիօ, և նոյնքան՝ բէ-
զինա տի կուտեաքօ, և չորս ունկի՝ ալթէա փոշիացու-
ցեալ. և յաւէլ այնչափ՝ սիրոբբօ տի քօթոնեա՝ որչափ
պէտք իցեն առ կազմելոյ զզանգուածս զայս, յօրինեալ
հատ՝ որ կշռիցէ չորս ցորեան. և այսպիսի հատագեղք
շրջապատեալ փոշուոյն որ կոչի՝ լիդուիրիցիա, տացին
հինգ կամ վեց հատք յաւուրն։

Բիլլօլէ բուրկաթիվէ տի հաէն, իտ։ Քէսկին շէրպէթ
հապլարը, տէ։ Հատագեղս այս է ասասիկ լուծողական,
և շահաւէտ 'ի գիպուածս ջրգողութեան. որ այսպէս բա-
ղադրի։ Ա՛ռ մի ունկի՝ էսթրաթթօ քաթթօլիքօ, և
չորս ունկի՝ բէզինա տի շիտարարա, և նոյնչափ՝ սքամմո-
նիա. յաւէլ և ալքոօլ՝ որչափ ինչ պէտք են վասն կազ-
մելոյ զհատագեղս, որք մէն մի կշռիցեն չորս ցորեան.
տացին չորս կամ հինգ հատիկ 'ի պահ առաւօտու։

Բիլլօլէ ինչիսիվէ բէթթօռալի տի պուքհան։ Ի տե-
սակ ինչ հատագեղոյ օգտաւէտ ընդդէմ ախտից թոքոց,
և կրծոց. զոր պարտ է յօրինել, և 'ի վար արկանել ըստ
էզանակին զոր գրեցաք հատ. ա. 'ի ճառն թիզիքաի.
էրես 165։

Բիլլօլէ ինչիսիվէ տէլ տօթթօրէ լէռօուքս։ Հատա-
գեղս այս նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ախտից թոքոց,
և կրծոց, մանաւանդ առթելոց 'ի հարբխոյ իջելոյ 'ի
կուրծս. որ այսպէս յօրինի։ Ա՛ռ մի տրամ՝ շիլլա փո-
շիացուցեալ, և վեց կշիռ ցորեան՝ էսթրաթթօ տի օրբիս,
այլև ութ կշիռ ցորեան՝ քէրմէզ մինէրալէ. ա՛ռ և պու-

թիրս տի քաքքաս՝ որչափ պէտք են տակս յօրինելոյ զհատագեղս. որոց բաղուն լցցին 36 հատիկ. տացէս ախատաբերն երեք կամ չորս յաւուրն։

Բիլլոյէ ինչիսիվէ տի քատէթ։ Հատագեղս այս օգտաւէտս և կարի շահաւէտ է ի գիպուռածս յօդուռածացաւուածէ, հալեց, հարբեսոյ նշելոյ ի կուրծս, և հիչարգելուածէ. որ այսպէս բաղադրի։ Ընկալ երկու տրամ՝ եբէքքաբուանա. չորս տրամ՝ շիլլա փոշիացուցեալ. և 15 կշռու ցորեան՝ էսթրաթթօ տ՝ օրբիս. այլև ուռնկի մի պուրբ տի քաքքաս. առ և տիրօրբս տի կոմնա՝ որչափ ինչ պէտք են տակս շնչելոյ զհատագեղս. որք մէն մի կշռեցեն երեք կամ չորս ցորեան. տացէս հիւանդին երկու անգամ օտուն, և երկու ընդ երեկս։

Բիլլոյէ մորդիալի տի սիխանսամ։ Հատագեղս այս գերագոյն գեղ է ընդդէմ ջրային դժուարամարսուեն, և ամենակերպ տկարութեան ջլաց, ստամոքսի, և տորբին որովայնի. օգտաւէտ է նաև ի գիպուռածս ախտի ախոնգանաց, և արգանդի, և երկարատև խօթուռնեց. որ զայս օրինակ կազմի։ Առ երկու ուռնկի՝ ամենանուրբ խարտած երկանց՝ և յաւել այնչափ էսթրաթթօ տի տասէնցիօ՝ որչափ պէտք իցեն առ յօրինելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զանգուռածս զայս, արարեալ հատ՝ որ կշռէ երեք կամ չորս ցորեան. և այսպիսի հատք ջրնապատեալ մոշաւորիւ կիսամանի, տացին մեց կամ եօթն հատք երկու անգամ յաւուրն։

Բիլլոյէ մէրքուրիսթէ տի բլէնք։ բլէնք հապլարը. տէ։ Հատագեղս այս օգտաւէտ է ի գիպուռածս ախտի գաղղիական, և էլեփանդական. զի է մաքրիչ արեան, և ամենիչ լորձանաց. որ զայս օրինակ կազմի։ Առ տրամ մի մէրքուր սնդիկ. և մեց տրամ՝ մուչիլաէնթիսէ տի կոմմա արապիքա. և զերկուսանն ի միասին հարեալ արարեա ի մէջ մարմարեայ անկանի մինչ անհետ լինիցի գնտակն սնդկի գլխովին. ապա յաւել ի մերայ մի տրամ՝ էսթրաթթօ տի չիքուռնա. կազմեալ հատք՝ որ կշռիցեն երկու ցորեան, տացին չորս կամ մեց հատք յաւուրն։

Բիլլոյէ մէրքուրիսթէ տէլ պուուկնամէլլի։ Հատագեղս այս նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ գաղղիական և էլեփանդական ախտի. որ զայս օրինակ կազմի։ Առ մէրքուրիս բուբիֆիքատա. և քսնսէրվա տի ղոզէ, յիւրաքանչիւրոցն մի ուռնկի, և զայսոսիկ հարեալ արարեա ի միասին ի մարմարեայ անկանի այնքան, մինչև անհետ լիցին գնտակքն սնդկի գլխովին. և յետ այնորիկ յաւել ի

նա երկու ուռկի՝ ամիսօ. ամ և մուշիլաՃՃինէ ամ կամ մտարտիքա՝ օրշամ ինչ պէտք են վասն շինելոյ զ480 հատիկս. տացնս հիւանդին չորս կամ 5 հատ, երկիցս յաւուրն։

Բիլլօլէ տի մէքքուրիս սուպլիմաթօ քորրոզիվս։ սիւլիմէնի հապլար, տՃ։ Հատագէզս այս յոյժ հռչակաւոր է յեւրոպա ամ 'ի փարատել զանչուռոյն ախտն գաղղիական, և էլէփանդական. և միանգամայն ապաքինէ զյաւս յօդուածոց, զնայլս, և զարտուտեանս. զոր զկազմելոյ կերպն տեսցես 'ի Ճառն ախտի գաղղիականի, հա. եա. երես. 357։

Բիլլօլէ սբէնիթիքէ։ Հատագէզս այս շահաւէտագոյն է 'ի դիպուածս ախտի ախանդաւոց, և նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, որ զայս օրինակ կազմի։ Ա՛ռ. մի և կէս ուռկի՝ կօմնս ամմէնիաքա. և նոյնչափ՝ էսթրատեթօ տի ալօէ. երկու տրամ՝ միրրա, և նոյնչափ՝ փուշիացուցեալ սրմասն պրէնիսի. զորս զանդեալ ընդ կրեսս արա հապ օրք մէն մի կշռիցեն չորս ցորեան. տացնս հիւանդին չորս կամ վեց հատ յաւուրն։

Բիլլօլէ սթէնիքէ տի պրովէնս։ Հատագէզս այս օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս թոքային նուբբ ախտի, ջգրզուլեթէ, և յաւոց ջղաց. որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ. 15 կշիռ ցորեան՝ քերմէղ մինէրալէ. և տասն կշիռ ցորեան օրբիս բուրս. և նոյնքան՝ մուրիսաթօ տօլչէ տի մէքքուրիս. այլ և պաղատն տէլ բէրու՝ օրշամ պէտք իցեն վասն շինելոյ զհատս. երկու առցին ը առաւօտս, և այլ երկու ընդ երեկս։

Բիլլօլէ սթօմաքիքէ տի ամիթՀ։ Հատագէզս այս յոյժ շահաւէտ է ընդդէմ թոքրութեան և ախորուէ ստամոքսի, և տարին որովայնի. և միանգամայն օգտակար է 'ի դիպուածս տիարէբասիսի. այսմիջոցս ջղային դժուարամարսութեան. որ այսպէս յօրինի։ Ա՛ռ. մի տրամ՝ բեզոնա տի ալօէ սուքքօթրինօ. և նոյնքան՝ կօմնս տախարէնա. այլ և մի տրամ՝ փուշիացուցեալ խանդեղն. և նոյնաքանակ՝ տիարօսմանօն փուշ արարեալ. ամ և տասն շիթ՝ օլիօ էսսէնցիալէ տի մէնթա. և նոյնչափ՝ օլիօ տի կարօՀանօ. և յաւել 'ի վերայ պարատն տէլ բէրու լիգուիտա՝ որշամ պէտք են վասն յօրինելոյ զհատս, որք մէն մի կշռիցեն չորս ցորեան. և տուր հիւանդին երեք կամ հինգ հատ՝ յերեկոյեան պահու յերթալն 'ի մահիճս։

Բիլլօլէ սուսորիֆերէ քարմանթէ տի տուտէրիչ։ Հատագէզս այս յոյժ օգտակար է ընդդէմ բռնի շարժման

միանաց, և Ջրական հաղից հնացելոց, զի է խաղաղիչ և գրգռիչ քրտանց. որ այսպէս բաղադրի: Առ երկու սրբրամ՝ էսթրամեթօ տի Ղիուսդուլամօ. և 12 կշիռ ցորեան՝ օրբիօ. այլ և 22 կշիռ ցորեան՝ սօլիֆօուսթօ սրանչիսթօ. և նոյնաբանակ՝ խորօ սօլիֆօրաթօ բօսսօ: Կաղմեալ ստսի 72 հատիկս, երկու առցին ℔ առաւօտս, և այլ երկու ℔ երեկս:

Բիլլօլէ տի սրբենիթօ մէրքուրիալի տէլ տօթեթօր տօտ. ալլէ: Հատադէղս այս յոյժ օգտակար է ընդդէմ որբիանի, ախտի դաղղեակաների հնացելոց, իւցանաց աւշլի, խօլ խեցգէսանոց, և խոցից. այսինքն սրբաշնչի. որ զայս օրինակ կազմի: Առ քսան և երկու կշիռ ցորեան՝ էսթրամեթօ տի սրբենիթօ նարէլլօ. և երկու կշիռ ցորեան՝ սուպլիմանեթօ քօրրօզիվօ. և զերկոսեան 'ի միասին հարեալ տրորեա բարիոք 'ի մէջ ապակեայ կամ մարմարեայ անկանի: Կաղմեալ ստսի քսան հատիկս, մէն մի առցին ընդ առաւօտս, և մէն մի ընդ երեկս. միայն թէ կրկնելն է այդ օրինակ մինչև 'ի տասն օր, և զինի տասն աւուրց պարտ է յաւելուլ մի հատ և եթէ:

Բիլլօլէ տի կրեանիսի քօնիռուս լ՝ եթեթերիցիս: Հատադէղս այս յոյժ օգտակար է ընդդէմ դաղկան, և խցանաց լերդի. որ այսպէս կազմի: Առ քսան և չորս կշիռ ցորեան՝ էսթրամեթօ տի սէլլա ստնեան, առ և 15 ցորեան՝ բօլվերէ տի ֆիլիէ տի սէլլատնենա. (որ է փոշի նոյն տնկոյ տերեւոյն.) զորս զանգեալ ընդ կրեարս տրամ հատ, զեւրաքանչիւր հատն 'ի չափս մի և կէս կշիռ ցորենոց. յորմէ տուբ կլանել երկու հատ յաւուրն. այսինքն մէն մի ընդ առաւօտս, և մէն մի ընդ երեկս:

Բիլլօլէ տի էնիսկրասս: Հատադէղս այս յոյժ շահաւէտ է ընդդէմ հաղից, ցաւոց որովայնի, փորհարութեան. զի է քաղցրացուցիչ, սեղմիչ, և խաղաղացուցիչ. զոր ստէպ և անընկեանն 'ի վար արկանեմք ուր ստեպ հարկն, որ այսպէս յորինի: Առ վեց տրամ՝ միրրա էլլեթեա, և հինգ տրամ՝ օլիպանս. կէս ունկի՝ օրբիս, և նոյնաբանակ՝ հիօշամօ փոշի տրարեալ. մի և կէս տրամ՝ ծաքիֆարանս. և չորս տրամ՝ փոշիացուցեալ արմատն էնիսկլասսոյն. առ և հիւթեն նոյն էնիսկլասսոյ՝ որչափ ինչ պէտք են վասն շինելոյ զհատս. որք մէն մի կշռիցեն հինգ, կամ վեց ցորեան. և տուր ախատակրին երկու կամ երեք հատ 'ի պահ երեկոյեան յերթալն յանկողին:

Բիլլօլէ քօնեթրօ լ՝ ազմա: Հատադէղս այս օգտակար է ընդդէմ խոնաւ ընչարգելութեան, ցաւոց կրծոց, և նո-

բոգ 'ի վեր երևեալ խոցից (այսինքն սառամայից.) որ զայս օրինակ կազմի : Ա՛ռ կէս ունկի՝ փոշին կիսեալ սանդոյ. և երկու տրամ՝ էսթրամեթիս տի ֆիուտարիա. և նոյնոքա՛ նակ՝ կօտմա սանմենիաքս. մի տրամ՝ սօլիուլիս տի անթիմենիս. և երկու տրամ՝ ֆիրոր տի սօլֆիս. զոր զանգեալ ընդ իրեարս տրամ հատ, զերազանչելը հատիկն 'ի չափս երեք կշռս ցորենոյ. յորմէ տուր կլանել վեց հատ երեք անգամ յաւուրն :

Բիլլոլէ քօնեթրս լ՝ երիբլէսիա : Հատագեղս այս շահաւէտ է 'ի գիպուածս անգամագասուն, լուսնոտութեան, և արգանդացաւոց, որ այս կերպ յօրինի : Ա՛ռ վեց տրամ՝ փոշի վալէրիանա արմատոյն. մի և կէս տրամ՝ կալպասիս. և նոյնաքանակ սակաբէնս. մի տրամ՝ ասասֆիէթիտա. զոր զանգեալ ը՝ իրեարս տրամ հատս, որք մէն մի կշռիցեն երեք ցորեան. և տացես երկու կամ չորս հատ յաւուրն :

Բիլլոլէ քօնեթրս սեթօնիա, կամ բիլլոլէ թօնիքէ : Հատագեղս այս կարի զօրաւոր է 'ի գիպուածս տկարութեան ստամոքսի, և գժուարամարսութեան. որ այսպէս բանագրի : Ա՛ռ երկու տրամ՝ էսթրամեթիս տի բատիէ տի քալամպա. և նոյնաքանակ էսթրամեթիս տի ռէնցիանա. առ և երկու տրամ՝ էսթրամեթիս տի լէնես դուասիա. և նոյնչափ տի պիրէ պօվիկա. զայլ փոշի ռէնցիանա արմատոյն՝ որչափ ինչ պէտք են վասն շնեալոյ գշապս. որք մէն մի կշռիցեն չորս ցորեան. և տացես մի կամ երկու հատ երիկոյս յաւուրն :

Բիլլոլա. լա : սես բիլլոլէ :

Բիլլոսէլլա, կամ սուրիքուլա մուրիս, լա : օրէքքիս տի թօրօ, և կամ օրէքքիս տի վիսրսիմրէլլը, իտ : ազան գուլաք օմու, տճ : և ըստ մեզ ստուգարանի՝ մինականչ : Ի խոտ ենչ, որոյ ցօղունքն են բարուեանկաւոր, թաւշաշաւոր, և վոսիս, որք սովորն գերեսաքր գեանի : Տերև սոքա երկայն է և բոլորշի ըստ նեմնումեն ականջաց միան, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա. գոյն նորա 'ի վերին երեսս կանաչ, և թաւշաշաւոր, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ, և ողուատմաղուտ : Ծաղիկն ունի գձև ծաղկանն՝ որ լատիներէն կոչի հիերացիտա, բայց փոքր քան զայն. և բերրէ սերմն կապարագոյն : Իսկ արմատն երկայն իբր մատնաչափ, շրջապատեալ նուրբ մանրամեթիլովք : Այս խոտ բուսանի 'ի լերինս, և յաղարակս. լի է իւղով, այլ մինչև գոյացական ազիս. օգտաւէտ է ընդդէմ փոշհարութեան, հոսման արեան, և փոշոտանկութեան :

Բիլբիս, լս։ Է քառասունի չինչ ի ձև միան, այլ քառասունի մեծ քան զայն, գունով խայտախարիս. միան փափուկ և հանգ, ունի և գշոտ մէկոյ. որ ի վար արկանի ի գեղերայս, և է զօրացուցիչ ջղաց, և գրգռիչ սաղմի։

Բիմբինեալա, կամ սանկուիսորպա մինոր, լս։ անանչիս սալեմասերքլա, խս։ Է խոտ ինչ բաղմանկիւնի, ոստաալից, կարմրերանգ, հոտաւէտ, և հաճոյահամ. բարձրութեի նորա սովորաբար չէ ինչ աւելի քան զերկու ոտնաչափ և կէս։ Ցերեքն են երկայն, բոլորակաձև, կարմրագոյն, թաւիշաւոր, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք, որք շարին երկու երկու ի վերայ բարունակաց իբր մի կամ երկու մասնաչափ հեռի միմեանց։ Ծաղիկն մանրիկ, ծիրանագոյն, և քառաեակերեթեանն՝ ըստ նմանուն վարդի, ունելով ի միջի առէջս բաղմափունջս. յետ ծաղկանց արտագրէ պտուղս քառանկիւնաձև, և գորշագոյն. և ի միջի ունի սերմանս մանուանս։ Իակ արմատն երկայն, ոստալից, և կարմրերանգ. յորոյ վերայ գտանին հնաք կարմրագոյն՝ ի պէտս ներկարարաց, և նկարչաց, զոր կոչեն՝ քօրչենիկիլս սիլվեսթրէ։ Այս խոտ բուսանի ի լերինս, և յարօտաւոր տեղս. լի է իւղով և գոյացական աղիւ. օգտաւէտ է ընդդէմ թոքաժեռուեէ։ Իակ սերմն սորա զոր լատինք կոչեն՝ սէմինա անիզի վուլկարիս, դեղ է գերազոյն ընդդէմ տակարուէ ջղաց, ստամոքսի, և ստորին որովայնի, այլ և ցրուէ զփուքս. զի է զօրացուցիչ, և փքահալած. չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 30։ Ջնոյն գործունէութեի ունի սորա նաև իւղն. չափն իւղոյ ի հինգ չէթ մինչև 10։ Բայց որք ցաւոնոտ և մաղձային բնութեի են միձակեալք, ինաս մեծ գործէ ի նոսին։

Բինեսթէր։ վայրի խնձոր։ Ցէս և բինուս։

Բինեթա. է չափ ինչ գաղղիացւոց, որ կշռէ երկու լիտր, և տասն ունցի։

Բինիբինիքի։ Է փոքրիկ ծառ ինչ հնդկայնի ի ձև մերսուն խնձորենւոյ. զորոյ հերձեալ զկեղեն կամ զբունն, արձակէ զհիւմ կոմեռնանան սպիտակ, և մածուցիկ. որոյ բնութեի զօրաւոր գոլով ստատիկ, ի վար արկանէն բնակիչք տեղւոյն ի լուծուցն մաղձի, և մեզասի, չափն յերեք չէթ մինչև ցչորս՝ խառն ընդ կէս բաժակ գինւոյ, կամ այլ հեղանութեամբ։

Բինիուիկիբուլա, և կամ ուռիքուլա էպօրաչէնսիս, լս։ Է փոքրիկ տունկ ինչ, որոյ տերևքն երկայնաձիգ,

ստուար, յստակ, և մաքուր, որք սիրեն զերեսաքը երկրի. և ի միջոց տերևոց էանեն ցօղուն՝ ձեռաչափ բարձրութիւն, որք ի ծայրս բերին ծիրանագոյն կամ սպիտակ ծաղկիս մանուշակաձև. յետ ծաղկանց ի վեր երևին հատատպտուղք ինչ. զորոց խորտակեալ զկերակս, էանեն ի միջոց գնտակաձև գոյացութիւնք, ունի և սերմունս մանունս, և բոլորակաձև: Իսկ արմատն ստուար, և թեանուն, և բոլորակաձև: Այս տունկ յաճախ ի վեր երևի ի լերինս, և ի մարգագետինս, մանաւանդ յերկիրս որք ծածկեալ կան ձիւնաքաղ. և է իւղալ, բայց նուազ գոյացական աղիս. զորոց տերևսն սպեղանի առնեն վիրաբոյժք առ ի փարատել զերակունդն Ժանտախտ:

Բիւնոս. կամ բիւնս մարինս, լս: բիւնէզ, տՀ: Եւ ՚ի մեզ՝ սինոպ. է խեցի ինչ ծովային եռանկիւնաձև, եր կայն իբր երկու մասնաչափ, ՚ի ներքուստ կանաչ, իսկ արտաքուստ թոյն կամ գորշագոյն: զոր փոշիացուցեալ լինի դեղ ազգու ընդդէմ միզարգելուն, սերմնակալմունքի և փորհարութեան: Իսկ միս նորա նոյնպէս միզաբեր է, և ախորժական ճաշակելեաց:

Բիւնուս, լս: չամ ազատիր, տՀ: գաղա, կամ էրի, կամ նաՀոս, սր: սանավակեր, որք: Եւ ըստ մեզ՝ սոՀի կամ թեղոչ, և կամ եղևին: Ի ծառ բազմատեսակ. որոց երևելին կոչի ՚ի բարբառ լատինացւոց բիւնուս սաթիվա. բուն սորա է բարձր, ուղղորդ, և ստուար, կեղևն խորտարորտ, և կամրմրեանգ: Փայտն կարծր, ուժեղ, դեղնագոյն, և հոտաւէտ: Ոստքն բուսանին ՚ի գագաթան: Տերևքն երկայն, նուրբ իբրև զտերև նոՀոյ, կարծր, սայրատեր, խոյթիչ, թաղանթաւոր, մշտագալար, որք երկու երկու ՚ի վեր երևին առ միմեանս: Իսկ պտուղն բրգաձև, կարծրակերև, մեին կարմիր, և թեփալից, և բաղկացեալ խորշս խորշս. զոր լատինք կոչեն սեթրօպիվլի կամ բինեի, կամ նուշչս բինեա, և կամ քջքարլի. և խաղալ՝ բինեքբիս, և տատիկք՝ չամ ֆիստրը: Իսկ ըստ մեզ կոնոն, յորոց իւրաքանչիւր խորշի պարունակի մին մի պտուղ ոսկանիւթ և երկայնաձև. ուռեալով ՚ի միջի գոյացութեան որդնակերալ սպիտակ, իւղային, և քաղցրահամ. զոր ՚ի գործ ածեն ՚ի դեղորայս, որ է կակղացուցիչ կրծոց, քաղցրացուցիչ թեթու հիւթոց, և գրգռիչ սաղմի: Ջնոյն գործունէութեան ունի նաև սորա իւղն:

Բիւնս. տես բինուս:

Բիւնքբիս. տես բինուս:

Բիչիա. տես օբինա:

Բիչիս, ուղղական սոսա՝ բիբս, լս։ բեչէ, կամ պիթու�, իս։ զիվիթ, տՀ։ հիմա, կամ սիւՀիւլ, կամ սեչէնակ, և կամ թէՀալ, սբ։ գէթուան, պլ։ և ՝ մեզ՝ ՀիւԹ, կամ ՀէԹ։ Ի՝ հիւԹ ինչ Թանձր և իւղային, զոր քամնն կիզելով զեսՀՀաւոր փայտս այլ և այլ ծառոց, որոց գլխաւորքն են Թեղուչ, սՀՀի, և եղևին։ Ա՛ռաջին ծորեալ անսի լոյծ են՝ անսար, և մաքուր. զոր անուանեն խասլասցիք, կալիփօԹ. իսկ վերջինք Թանձր, զոր կոչեն պառաաս մառմառաՀ։ Երկոքին ևս լինին սեռագոյն ի պտաՀառս ծիսոյ մանրատերեւոյն։ Ի՝ կալիփօԹ առնուանեալ հիւԹոյ անսի յօրինեն զասլիսակ ՀիւԹն, զոր անուանեալք հիւԹոյ անսի յօրինեն զասլիսակ ՀիւԹն, զոր անուանեցաք Թեղուչ, որ և յիսաաացաց՝ բէչէ պիանգա, կամ բեչէ տի պօռկինա յորջորջի. և է նոյն իսկ առաջին քամուածն կամ կալիփօԹ, հաւեալ ընդ իւղոյ ԹերբէնԹինի։ Յառաջին կամ՝ ի պիՀուՀ անսառնեալ հիւԹոյ անսի կաղմեն զտեսակ ինչ սպիղանուոյ, և ի վար արկանեն Ադեմ վերաց, մանաւանդ վերաց գոյացեալոց ի գլուխս։

ԲիսԹաչիա, կամ բՀիսԹաչիա, և կամ ՀիսԹիչէ, լս։ բիսԹաչքի, իս։ շամՀիստրը, տՀ։ ՀիստուՀ շամի, պրբ։ բիսԹէ կամ բիսԹէլ, կամ բիչքէլ, և կամ խէնտան, պլ։ և ըստ մեզ՝ փստուղ դամասկեան. պտուղ կարծրակերպ, ըստ ձևոյ և ըստ ստուարաՀէ նման Թարմ նշոյ հանդերձ արտաքին պատեանիւն. խիտ առ խիտ զեռեղեալ յոլովոյ իւր կախի զոստոց ծառոյն, զոր ի բաց հանեալ, զՀիՀինն ողջոյն ուտեն, որ է կարմրաւառն կանաչ, և սխորժահամ, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ սկարուԹեն ստամաքսի, և կրծոց. զի է զօրացուցիչ, և խոնաւացուցիչ։ Ծառս նորա է տեսակ մի բեռէնին անուանեալ ծառոյ, որ լատիներէն սովորաբար ԹեբէսպՀԹ հուս ինՀիրա յորջորջի, ձևով, և տերևով նման է բեռէնոյ։ Իսկ ծաղիկն ծիրանագոյն, գնատաՀաձև. և ողկոյզօրէն։ Այս ծառ յաՀախեալ է ի կողմանս արաբիոյ, Հնդկաց, և պարսից։

Բիսում, լս։ բիղէլը, իս։ պիղէլիա, տՀ։ լուպիա, պրբ։ և ըստ մեզ՝ ոլուն։ Ի՝ բոյս ինչ յաղգէ սիսառն ծանօԹ ամենեցուն. որոյ ունդքն ժողովեալ, լինին պէս-պէս կերակուր. որ է մեղմասէս լուծիչ, և անսարիչ արեան։

ԲիսուսբալՀօ նանԹուրալէ. տես նաբՀԹա։

ԲիսուսբՀալՀուս, լս. և իս։ Ի՝ ազգ ինչ կարոյ կամ

ձիւթոյ, որոյ են երկու տեսակք միմն է բնական, զոր ունիմք նշանակեալ ի բառն նաբէնթա։ Իսկ միւսն է սրբ հեստական, կազմեալ ի կարոյ, և ի ձիւթոյ, որ է դեղ ազգու ընդդէմ տկարութեան ջղաց, և վիրաց քաղցկեղն։ և նախնիք սովաւ օծանէին զմարմինս մեռելոց առ ի մեռալ զերծ ի փտութենէ, և ի նեխութենէ։

Բիրաչէուտ, լս։ Ի տեսակ ինչ հեղանիւթոյ՝ դուռնոյն և համով, և զօրութիւ գրեթէ օչինչ ընդհանս ի սպիտակ գինւոյ։ բայց միշտ ի գործ արկանեն զշնագոյնն։ քանզի նոյն է յոյժ մեղաւաբեր, առ ի զուծումն որովայնի, և զժանքուն, և երբեմն եւս զմահ։

Բիրաքանթհա, կամ մեսրիլուս աքուլեանթա ամիկատ ֆիօլիս, սբինա աքուեթա բիրիֆիօլիս, կամ զբսիաքանթհա լէշնիթեմս և կամ բշամուուս թեանցիուս, լս։ Ի փոքրիկ ծառ ինչ փշալից ի սեռէ զրեւոյ։ կեղև նորա թուխ է և կարծր։ Տերևն բոլորակաձև իբրև զասանձեների, և հզեբք նորա սղոցաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղիկն կարմրախառն դեղին, և բաղմանթերթ ի ձև վարդի։ Պտուղն սառաւ բոլորշի, և ոսկեգոյն։ Իսկ կորիզն պսակաձև, երկայն, և փոքր մի տուպտահամ։ Այս ծառ բուսանի ի պարտէզս, և ի ցանկապատս տեղիս։

Բիրէեթհրուտ, լս։ բիրէեթրս, կամ բիրաթրս, և կամ բատիչէ սի սանեթ աբուլնեիա, իս։ բիռէնա, գղոյ էսարբ քարը, ամ։ ագալբարհա, կամ թակուն տիւսթ և կամ էմիլսեն, արբ։ կերիկուհան, պր։ Ի արմատ ինչ անհոտ՝ երկայն, սառաւ ի ջուր ճկոյթ մնալն մարդոյ, բոլորշի, հնձաալից, գժուարաթեաք, նրբաթեաք։ սրատաքուստ մեծն գեղագոյն, իսկ ի ներքուստ սպիտակ, ունի զհամ բարկ և ազգու։ Մինչև կիսկ ղեղու ծաղրողին, և տայ փոնքջալ, հանդերձ ծորեցուցանելով զլարձուցն ի բերանոյ։ ունի և բաղում օգուտ։ էաուելթենս, զև անօսրի զմանձրամեծուն ասղունից, զօրացուցանէ զՍիկս։ գրգռէ զմէզն, և զսաղմն։ պահպանէ զնուերս ի նեխութենէ և բուժէ ղցաւս ատամանց, և օգտէ գօսուն լեղուն և բնափուութենէ։ Բայս սրա յաձախեալ յերկիրս Ջերմագինս։ որոյ տերևն ըստ մասին նման է տերևոյ սամեի, և ըստ մասին ասեպոնոյ։ Ծաղիկ նորա է լայնաբաց, ճառագայթաձև, և մագագոյն։ Իսկ սերմն մանր, և երկայնաձև։ Այս արմատ բնութիւն է խմիչ, և գրգռիչ լորձանաց, ջամն կէս տրամ ընդ ուռ ունկի ջրոյ։

Բիրէ ֆիօրմի։ անու ամրա ըստ անդամանունեաց ցուցանի միան ինչ տանձաձև։

Բիրուտ, լս։ բերա, իս։ սրխտա, յն։ առմուտ, տՀ։ գուսմիթրի, կամ գիմէսէռնա, արբ։ էմնուռուուս, կամ էմրուռթ, և կամ լիքէշ, պր։ և լսս մեզ՝ սանՀ. մրգ բրգաՀև, թամբալից. անուշաՀոտ, և. քաղցրահամ, միանգամայն և գեղ ընդդէմ տկարութեան սրտի, և սառամրքի, մանաւանդ եթէ ընդ Ժամանակս ինչ ցամաքեալ իցէ յարեւս։ Գոսանի սա ամենայն ուրեք, այլ հռչակաւոր քան զամենեսին՝ որ լինի ի մալաղիա, յարարքեր, յայն, և. ի կեսարիա։

Բիրուտ չիտոնիում, լս։ տես չիտոնիա։

ԲիրրՀՀուլա, կամ բուսրիչիլա, կամ պիրրիուլա և կամ սրակլեր, լս։ մենաբիս իս։ Ի թՀչուն մեծութեանէ ի չափ արտուտի. գլուխն սեաւ, որպէս և կուց նորա. վերտուրքն ի թեւս բաղմերանգ, իսկ մնացեալ մասն բոլորովին կարմիր, լեզուն լայն և թանձր. իսկ միսն օգտակար է ընդդէմ անգամալուծութեան։

Բիրօլա, լս, և. և իս։ Ի աղգ ինչ բուսոյ, որոյ կրկին է տեսակ. առաջին տեսակն կոչի՝ բիրօլա նօսթրաս վուլկարիս, որ յաՀախակի՝ ի վեր երևի՝ ի լերինս, յանտառս, և. ի հովանաւոր տեղիս, արՀակելով յարմատոյ զՀիգ կամ զվեց տերևս բոլորակաձև, յդկեալս, սայրատուրս, յստակս, թամբալիցս։ մշտադալարս, և. երկայնականթս, որք սիրեալ կան զերեսօք երկրի։ և. ի միջոյ տերևոց ելանեն ցօղունք նուրբ և երկայն իբրև մի ռանաչափ. և. ի ծայր նորին ցօղնոյ՝ ի վեր երևին սպիտակագոյն ծաղիկք հոտաւէտք, և բազմաթերթք զօրէն վարդի, ունելով ի միջի սերմնափակս բան նմանուն կնՀթի փոր. զնին ծաղկանց յաջորդէ պտուղն անկիւնաւոր, և. ի միջի պտղոյ նակէ զմանրիկ, և զդառնահամ սերմանս ի խորշս խորշս մաշկատեսակ։ Իսկ արմատն նուրբ, օձապտոյտ, և. թելաւոր, որոյ եթէ ծաղիկն, եթէ սերմն, և եթէ արմատն են բնութեամբ սերմիչ, և. հովացուցիչ, որք եփեալ ի ջուր և. ըմպեալ, բժշկեն զվարՀարութեան, զՀոտամն արեան, և. զսոսրուցումն կրծոց. օգտեն նաև. ընդդէմ շարաւալից հնադոյն վիրաց՝ առ թեղոց յապականութեան արեան։ Իսկ երկրորդն կոչի՝ բիրօլա մինիմա, որ է փոքրիկ քան զնաբնութեացս, այլ տերևովք, և գունով նման նմա։

Բիցցեաթ կամ բիցցաթեթ. տես բուՀիկրատ։

Բիբա, լս։ կաղցա, իս։ սագասան, տՀ։ և. [illegible] մեզ՝ կաչաղակ, կամ անծեղ։ Ի թՀչուն ինչ ի չափ վայրի աղաւնոյ, բայց ասի թէ յամբիկայ մեծագոյն են. գոյն նորա սպիտակ, և սեաւ, կուսցն երկայն, սայրատուր,

կորովի, և սեաւ, լեզուն լայն, տուսան երկայն իբրև ծիծառան. յընթանալն ուստստելով գնայ, և զուսուն հանաւ պաղ շարժէ. ձայն այսր թռչնոյ է յոյժ հիմնալի. քանզի փոփոխէ զայն որպէս և կամի, ուստի դիւրաւ նմանեցուցանէ ձայնից թռչնակաց: Մին նորա է կարծր և երակուտ, լի է խղով և ցնդական ապիւ, շահաւէտ է ընդդէմ անդամոցսուցութեան, մոլեգնութեան, կամ կատաղութեան, սեամաղձութեան, յօդուածացաւութեան, և ցաւոց աչաց: Դարձեալ, բաւիւս բիբա խմանի ախտ ինչ քաղցու, որում ոք քաղցնու ինքասակարաց, որպէս կաւոյ, ածխոյ, ևն:

Բիբա. տես մալաչիա:

Բիբուս մարթիա, լտ: բիբքիս, իտ: աղամ դաւան գուշու, տմ: նեգապէշ չէնառ, կամ նէփիթար, և կամ դառուահ, արբ: չէօբինէ, պլ: և ըստ մեզ՝ փայտոր: Ի թռչուն ինչ փոքրիկ, որոյ կտուցն է բարբակ, ուղիղ և կարծր, որով փորեալ զոստս ծառոց յօրինէ զբոյն իւր աքանչելի ճարտարութիւն, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա. լեզու նր երկայն է իբր չորս բեմաչափ, և երկնոլ. սրուէնքն կարմ, այլ հզօր, թեմքք ոտից ճիրանաւոր. տուսան ուղիղ, և կարծր. իսկ կերակուր նորա ճանճք, ճանճ, և մրջիւն. միս այսր թռչնոյ գոլով ձգող բնուքն, ի վար արկանեն ի դեղ ցաւոց աչաց:

Բիբս. տես բիչիս:

Բիքս լեգուխտա, լտ: քաթրամէ, իտ: գաթրան, տմ: ալթրան, արբ: և ըստ մեզ՝ գաղիսեէժ կամ ձիւթ: Ի թանձր, և կպչուն հիւթ ինչ խծային, և դիւրավառ, զոր արատգրեն ի թեղոչէ, կամ յայլ իւղոտ և խժաբեր ծառոց իբրև զիւղ. յորմէ բաղմիցս նաւավարք ի վար արկանեն ի զանազան գործս. որպէս և մեք ի դեղոլրայս, որ է վարտուէ յօդուածացաւութեան, և ջղացաւուն: Նոյնպէս է դեղ ազդոզական ընդդէմ նեխեալ վիրաց. այլև զոստսկ հոսումն արեան պատճառեալ ի հատուածոյ՝ գադաբեցուցանէ, եթէ ջերմացուցեալ արկանիցի ի վերայ վիրաորեալ մասին մարմնոյ:

Բիսմիարիա, իտ: թուրապի զօհալ, արբ: քուռչուն թօբռաղը, տմ: ըստ մեզ՝ կապարահող: Ի ազդ ինչ հողոյ, որոյ կիրեալն յատաջ բերէ զբարմարցանկ:

Բիսմոթ. տես բլուտիրում:

Բլաթանուս, լտ: բլաթանս, իտ: ջընար աղամը, տմ: սընար, կամ տիւլպէ, արբ: և ըստ մեզ՝ սօս, կամ սօսի: Ի ծառ ինչ մեծ, լայնատարած և հովանաւոր,

որոյ փայտն է հղօր, և ուժեղ, զորէն կաղնւոյ կամ կա-
լատենի: Կեղևն անհարթ ըստ նմանութեան խորշի օձի,
որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ ցաւոց ստամանց: Տերևն
մեծ, լայն, կարծր, հեշտաւոր, անկիւնաւոր, և երեսայնա-
կանեալ, ըստ նմանութեան տերևոյ բէշենուտի, որ և է դեղ
շահաւէտ ընդդէմ բորբոքման աչաց, թանչից, և այսուա-
ցեալ, որ ի վար արկանի արտաքուստ: Խակ պտուղն բո-
լորշի հանդերձն պտղոյ եղակի, և է թաւիշաւոր, և աղուա-
մաղուտ, և ի միջի ունի մանրաթելս, զորովք պատա-
սեալ կան փոքրիկ սերմունք, երկայնաձև, անհարթք,
և դեղնագոյն: Այս ծառ սովորաբար բուսանի ի խո-
նաւուտս, և ի ջրաբեր տեղիս. պտուղ սորա լինի դեղ
ազգու ընդդէմ թունից, եթէ արգանակ կազմեալ
արբցի:

Բլանթիբէլլօս մաս. տես գուէլլբուս:

Բլանթակօ, լտ: բլանթաձ՝ ճիւնէ, իսս: բլանթէն, գոր-
բեթաձէկրօ, յն: սինիրլի եաբրաղը, տձ: լիսան համէս,
արբ: և ըստ մեզ՝ ջուխտոս: Խոտս ինչ բազմատեսակ. յորս
երևելի են երկու տեսակք. առաջինն կոչի ի լատինացա-
ւոց՝ բլանթակօ մանօր. որոյ տերևքն երկայն, լայն, և
շողշողուն, և իւրաքանչիւր հատ տերևոյ ունի եօթն ե-
բակ անխզելի իբր զջիղ. որք ճապաղեալ կան ի յե-
տոսուս, որոյ վասն և կոչեցաւ ի լատինացւոց՝ սեբեթի
նեռվիա, որ թարգմանի եօթնաջիղ. յորմէ կազմին դեղ
ազդողական ընդդէմ փորհարուութեան, և միզման արեան,
և ցաւոց աչաց, զի է սեղմիչ, և հովացուցիչ. նոյնպէս
ապաքինէ զվերս շարաւարիցս: Եւ ի միջոց տերևոց ելա-
նէ սիմնակ ձողաձև իբր ոտնաչափ մի բարձրութիւն, և ի
վերին կողմն նորին սիմնակի կարգաւ շարայարեալ կան
ապիտակ կամ ծիրանագոյն ծաղիկք մանրիկք, ունելով
ի գագաթան հատատպուղ ինչ մանկայնի, սրածայր,
ձուաձև, և ամանք կոնոնաձև, և ի մէջ նորա տփաձև,
յորում են սերմունք ձուաձև կարմրեանդ, և տատա-
համ, որք նոյնպէս են դեղ ազգու ընդդէմ միզման ա-
րեան: Թանչից, և փորհարուութեան: Խակ արմատն կարճ,
և ստուար իբրև մատնաչափ, շրջապատեալ բազմաթե-
լովք: Սա բուսանի ի բուրաստանս, և ի խոնաւուս տե-
ղիս: Խակ երկրորդն կոչի՝ բլանթակօ անկուսթի ֆօլիօ
մինօր, կամ լանչէօլա մինօր. տերևք սորա են հինգաջ-
դեան, երկայն, սրածայր, և թաւիշաւոր: Սիմնակ սորա
է հղօրն, երկայն իբր ոտնաչափ, բազմանկիւնի, և գա-
լոնագոյն: Ծաղիկքն մանրիկ են և դուռնաձաւ, որք

նոյնպէս արտադրին ի վերին կողմն սիւնակի, ուր նշանակի դասաւորութեան պտուղ ինչ թանձրութիւն, և ի միջ նորա սերմունք, որք են մեծ քան զբլանեղակս մնասեր, այլ ոչ ներգործութեամբ մասին նման նմա։ Բուսական սա ի խոտաւէտ տեղիս։

Բլանեթա մարինա բէթիքօռմիս, կամ լիթիհօբիլեթն ռէթիքուլեթոսմ, լս։ Այս անուամբք խնամի բոյսն այն, որ իւիք կերպիւ բոյս է, և իւիք կերպիւ քար, սատի և երբեմն կոշտ քարաբոյս։ այսինքն քար և բոյս։ սովորաբար գոյանայ ի խորս ծովու զորէն բուսոյ։ Բարձրութիւն նորա երբեմն ասնաչափ, և լայն մի և կէս ասնաչափ։ գոյն նորա է գեղին, և սմանք ծիրանագոյն, կամ սպիտակ։ Կեղևն նուրբ, թեթև, և գորշագոյն։ այլ ձև նորա այլ և այլ է։ այսինքն ծառաձև, հովանաւորաձև, և խարբալաձև։ և ի միջի ուրի գոյացութիւն փափուկս, խանձահոտս, և կծուահամս։ Իսկ արմատն ունի զձև սպիտակ բուսոյ։ Եւանէ սա յոլկիանոս ծովէն, և բոլոր սմանց նաև ի խորս ծովուց ելրոպիոյ։ առատ է խոզով, և ցնդական աղիս, և բնութիւն և ներգործութիւն չէ ինչ տարբեր յեղջերէն եղջերուի։ չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 360 խառն ընդ մի բաժակ ջրոյ։

Բլանեթարէ։ Այսու անուամբ բոլոր անդամանունաց ցուցանի փոքրիկ մասն ինչ՝ ձգաթչ ասին։

Բլաչէնեթա։ Անուամբս բոլոր անդամանունաց նշանակի մասն ասային, որ նպաստակ ի մատակարարել զանուանդ սաղմին։

Բլաչէնեթա բօղարուտ, լս։ սիրբէլի կիւլ լաւասը, ոմն։ և բոլոր մեղ՝ թանձրութեան վարդի, որ ոչ այլ ինչ է, բայց էթէ վարդ զանգեամ՝ քաղաքով, զոր դնեն ի վերոյ ճանկատոս առ ի բուժել դպաս գլխոյ։

Բլաչէթիս, կամ բլաքօտէս, լս։ Է ազդ ինչ մեղջի, առթեալ ի ծխոյ պղնձոյ, կամ այլ հանքային նիւթոց, որք մնծեալ մնան ի ծիսեւլոյզս, որք թէպէտ նոյնատեսակ են ընդ հասարակ մեղջի, բայց բնութիւն են այլազան, զի են մաքրիչ, չորացուցիչ, և սեղմիչ։ վասն որոյ օգտաւէտ են ընդդէմ ցաւոց աչաց։

Բլէուրիս։ Անուամբս բոլոր անդամանունաց նշանակի՝ ընդնամանչ, է մասչի ինչ պատեալ ի ներքուստ զկողամբք ընդնայ։

Բլէուրիզիս, տես բերիկնէումոնիս։

Բլէուրիզիս ֆալսա, լս։ քաղպ զամլՀէմ, ոմ՝։ և լս մեղ՝ կեղծ կշտացաւուն, որ ի դիպուած ախտիս դլխոս-

ուրաստէս երևի 'ի մկնանուն, յորժամ ցաւն ոչ է այն-քան ներքին որպէս զվերրիչեալն. կոչի և ըլէուրիթիաէ: զորոց տես հատ. ա. երես 81 :

Բլուսմպում, կամ սաթուռնուս, լտ: բիսմպօ, կամ սաթուռնօ, իտ: գուրշուն, գալայ, տշ: անիւք, կամ զո-հալ, կամ իւսրիւպտէ, կամ հալվոյ, կամ ռէսան, և կամ ռուսաս, արբ: գիշէն, կամ իւսաիւպ, և կամ սէրպ, պրս: և ըստ մեզ՝ արճիճ, կամ կապար: Է տեսակ ինչ տհաս մետաղի, յորում պարունակի բաղմամասնեայ ծծումբ, և սակաւամասնեայ մնդիկ. լինի զանգուածով կակղագոյն, և գունով թուխ, և շողշղուն. ունի ըզ-բնութիւն ցուրտ, և չոր, զոր 'ի վար արկանեն 'ի պէսպէս կազմուածս, և 'ի դեղորայս: Սորա ծուխն 'ի հալելն է յոյժ ինասաբեր, և առթիչ զլուծումն անդամոց, զդող-գողումն ձեռաց և ոտից, զպարսկ ցաւ ևն :

Բլուսմպում ուսթում, լտ: բիսմպօ սպպուռչիսթօ, իտ: եանմրշ գուրշուն, տշ: բուռասս մահրուբ, արբ: Է կապար կիզեալ, և փոխեալ 'ի կիր ծծմբով. որոյ երբ-կեալ մասն է կապար, և մինն ծծումբ. նոյնպէս է բը-նութիւն հովացուցիչ, և չորացուցիչ, զոր 'ի կիր արկանեն 'ի սպեղանիս առ 'ի զովացուցանել զվերս :

Բլուվիաղիս, լտ: բիվիեռէ, իտ: Է թռչուն ինչ ջրա-սեր, որոյ են երկու տեսակք. մին է 'ի չափ աղաւնոյ. կուսց նորա է սեագոյն, կարճ, բոլորակաձև. սրածայր, և փոքր ինչ կոր. լեզուն եռանկիւնի. փետուրքն դեղին, և սպիտակ, կամ կարմրագոյն: Դակ միւսն փոքր մի մեծ է քան զայն. կուսցն լինի առաւել երկայն, և առաւել ոտուաւ, գոյնն գորշ. ունի և բիծս շագանակագոյնս : Լի են յեղերս դեռոց գաղղեոյ սովորական որս նոցա զե-ռունք, և ճանճք, որ 'ի ժամանակս գարնան ընտիր կե-րակուր են բնակչաց երկրին. լի են խլրտիւք, և ցնդական ապիւք, զի մաքրին զարիւն. բանան զանցս միղն, միանգ-ամայն և օգտակար են ընդդէմ վերնոտութեան, և անդա-մալուծութեան :

Բլուհանճիա, լտ: Ֆիալանճիս, իտ: և ըստ մեզ՝ փա-զանդ: Է ազգ ինչ թռչնաւոր և մահաբեր սարդից, որ յոսս իւր ունի զերդեակ ծուռն իբրև զմասն մարգոյ: Այս սարդ գտանի յերկիրս Լերմանիոն, որպէս յիտա-լիա. սպանիա, և 'ի Հնդկաստան. այլ ոչ հասարակ ընդ-ամենայն տեղիս. լի է ցնդական ապիւս, և խլրտիւ, զոր ծե-ծեալ 'ի սանդ, և եդեալ 'ի վերայ բազկի, ըժշկէ զվիշա-հատական տենդ.

Բհալանձիում, լս։ Ի բոյս, որոյ են երկու տեսակք, առաջին տեսակն կոչի բհալանձիում նոն ռամնոցում, որոյ տերևքն երկայն են և խիտ, և ի միջոյ տերևոց ի վերս երևի ցօղուն մի և կէս ոմանաչափ բաթձրութիւն, և է բոլորշի, և կարծր, որ ի գագաթման արձակէ սպիտակագոյն ծաղկս ատաղձաւս, և վեցթերթեանս. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն բոլորակաձև, և ի միջի պտրուկանց յաջորդէ զանկիւնաւոր և զեռաս սեբմունս ի խորշս խորշս մանչատեսակս. իսկ արմատն թեքաւոր։ Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի բհալանձիթէս, կամ բհալանձիում հէռապա, ցօղուն սորա է բոլորշի, նիհար, ոստաղից, յոլովաւ, երկայն իբրև երկու ոմանաչափ։ Ծաղիկքն են սպիտակ, որք վիթթին ի ծայրս ոստոց։ Պտուղ սորա և արմատ նման են ամենևին վերնոյն։ Երկրորդն սոքա յաշխարհս բուսանին ի լերինս, և ի ջրաբերս տեղին։ Լի են ցնդական ազիւք, և իւղովք, և գեղք ազդողական ընդդէմ խածուածոց օձից, փաղանգի, և կարձի։ սովորաբար արգանակն սոցա ի կիր արկանի խառն ընդ գինւոյ։ Նոյնպէս շահաւէտ են ընդդէմ ախտի վքռոտութեան։

Բհալանձիս, լս։ Ցիաանձէ, իտ։ անուանքս ԽԱՆԳամանձենայ նշանակին ոսկերք մատանց ձեռաց, և ոտից։

Բհալարիս, լս։ Ի բոյս ոստաղից, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր երկու ոմանաչափ և կէս։ Տերևք սորա նման են տերևոց ցորենոյ, բայց փոքր քան զայն։ Հնակ սորա է կարձ, և թեփաղից, յորոյ վերայ զեռեղեալ կայ ծաղիկ սպիտակ հանդերձ հակիրճ առէջիւք։ Ունի և սպիտակագոյն և շուշղոյն սերմն, զոր ի կորեկի, կամ կատաւոր, որ է ընտիրթ բացողական և միզաբեր։ զոր եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, լուծանէ զքարիկս և զաւազս երիկամանց, և փամփշոյ։

Բհակրուս, կմ բակրուս, լս։ Ի ձուկն ինչ ծովային ոմանաչափ մի երկայնութիւն, և կարմրերանգ, որոյ ռունգն նման է ռնգան արծուոյ, ընչացքն երկայն, և ատուար, ատամունքն սայրատուր, միսն փափուկ և համեղ։ Եւ ի գլխոյ նորա ելանէ քար ինչ փոքրիկ, զորմէ ասեն թէ օգտակար է ընդդէմ միզարգելութեան, և թէ լուծանէ զքար՝ եթէ գոյն ընդ անցս միզի. այլև քաղցրացուցանէ զլեթու և զտանջ հիւթս ստամքոյ, և արգելու ըզհոսումն արեան. չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ցյԾ։

Բհասէօլուս, կամ բհասէլուս, կամ բհաքօրուս, լս։ Ցիանհուօլօ, իտ։ Ցիասուլիա, ՄՁ։ գուբինա, կամ լուպիա ռուսմի, և կամ ուսմիր, արբ։ Թիւր, կամ ժաժուս

մէկ, կամ լսպիա, կամ սէ հիր, և կամ սէսմոս, պր։ և ըստ մեզ՝ լուբիայ։ Է ունդ՝ ի ձև երիկամանց ծանօթ ա-մենեցուն, որ է բնութիւն բացողական և կակղացուցիչ, զոր եփեալ ի ջուր և եդեալ ի վերայ այտուցիցդ՝ կամ հատուցանէ, և կամ ցրուէ. ի սմանէ կազմին և յա-ճախակի կերակուր մարդոյ։

Բհասէօլուս փէռուանուս. տես Ֆասպա բուրկա-թռիքս։

Բհասխանուս, կամ կալլուս սիլէսթրիս, և կամ կա-լէն, լա։ Ֆասճիանօ, իտ։ սիկլիւն, կիմ թէղրէֆ։ արբ։ Եսպան հօռօզու, սճ։ և ըստ մեզ՝ փասխան, կամ աքա-ղաղի. կուսց ՝ն կոր է և երկայն իբրև բեռաչափ. տուսն երկայնաձիգ, փեռուրքն խայտաղղէտ. միսն պարարտ, և համեղ, միանգամայն և գեղ օգտաւէտ ընդդէմ ան-գամալուծուն, իբրուածոց ի միանուն մարմնոյ, և սխ-տի ցնցականի։ Ճարպ սորա նոյնպէս ընկն գեղ աղգու ընդդէմ տկարութեն ջլաց, և կարծրասպինդ այտուցիցդ՝ օծանելով և եթ գայնս։ Գտանի սա յաճախ առ փասխա գեռով, այն է փիսոնն, յորմէ և անուանեցաւ փասխան. իբր թէ թռչուն փասխան։

Բհէաբօլուս. տես բհասէօլուս։

Բհարմանբուռ, լա։ ընդհանուր գեղորայք. տես և է-լեթեռուաբիս։

Բհէլլանարիուս, լա։ Ֆէլանտուս, իտ։ Ֆէլանտռ կամ սեկիւ. սէ մառէ, գղղ։ Է բոյս ինչ վայրի. որոյ են երկու տեսակք. առաջին տեսանն կոչի՝ շիբուեթարիա ա-գուսթիքա գուսօրունտամ, կամ ֆինոքքիս ագուսթիքս, որոյ ցօղունն է երկայն իբրև երեք ասնաչափ, լայն, գեղ նապոյն, մէջն գոսարկ իբրև զնոսրսվան։ Տերևք նորա են մեծ, լայն, և հեռնոտ։ Ծաղիկքն սպիտակ, հինգ-թերթեան, Ճառագայթաձև, որք ի վեր երևին ի ծայրս ոստոց, յետ ծաղկանց արտադրէ սերմն ի ձև ձուոյ, այլ ի չափ սեխասնի. իսկ արմատն թեկուզ։ Այս բոյս տ-վորաբար ի վեր երևի ի ջրարբի տեղս, և է գեղ շահա-ւէտ ընդդէմ աքօռպուլթօ անուանեալ սխտի, թռքա-ժեռութեն, փորհարութեն, հնադարձն փսխման, թանչից։ Իսկ երկրորդն կոչի՝ բհէլլանարիուս՝ ալբենուս ուսմրէլ-լա բուրբուռաստէնս, կիմ մուռթեթէլլնա, և կամ տատու-քուս մենթանուս, որ գտանի ի բարձրաբերժ լերինս, որոյ տերևքն են հերձոտ նման ըստ խիզ տերևոց սուեպ-գնոյ։ Ծաղիկ նորա ծիրանագոյն է և Ճառագայթաձև. և բերէ սերմն նման վերնոյն։ Իսկ արմատն երկայն, ըս-

տուաք յոյժ, սեաւ, և թեւալից • այլ բան հանոյ, և թ հոտոյ է նման այնմ բուսոյ, որ լասենիներն կոչի՝ մեռան Լի է սա ալիւ և իւղով • օգտաւէտ է ի դեղուածս կա- լաւածոց դաշտանի կանանց, մաքրէ զարիւն, անօսրկ ըլ- թանձրամածութեան ազդունից, բանայ զանցս միզի, և լու- ծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ • այլև դի- մակալէ ամենակերպ թունից, և փարատէ զքաղա, զի է քրանաբեր, բացողական և թուլացուցիչ բնութ։ Զամին 'ի չորս տարեմ մինչև ցվեց խառն ընդ մի լաւ ջրոյ։ Իսկ չափ սերմանց տարեմի լինել 'ի մի տարեմ մինչև ցն կամ ցՁ յաւուրն։

ՐՀԷԼԱՒ • տես սուսկիւ։

ՐՀԷՆԿԲՈՒԲԱՒ, կամ ռուսկիւբաւ, կամ էրիթՀա- քուա, և կամ բուԹիչլաւ, լս։ Ի տեսակ ինչ Թռչնոյ 'ի ձև կկուի, որոյ միս օգտակար է ընդդէմ վերնատուէ, զի տաքաւ է իւղով և ցնդական ալիւ։

ՐՀԷՆԿԲ, կամ կրամէն ըՀլանչէուում անկուսցիօքն ֆիզ- լիս, և կամ ըՀլեուում մուրիսուում, լս։ Ի խոտս ինչ յաղդէ սեղոյ • որոյ ցօղունն բաւձրանայ յերկրէ երբ երկու ոտնա- չափ, արձակելով զՀնոյս նուբրս, և կարձս, և իւրա- քանչիւր հատ ՀՀեղոյ ունի երբեակ կամ քառեակ տերևս երկայնս, տուռաբս, և մեթն կանաչս։ Բերէ և հասկս 'ի ծայրս ՀՀեղոյ նման բան խիզ որման, և 'ի վերայ նոցա ծաղկիք, իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զերբանց ա- ռէչս կարմրերանգս, և ոմանք սպիտակագոյնս։ Իսկ մինչ զՀերեթս ծաղկանց 'ի բաց Թօթափին, 'ի վեր երևին ցո- ղունսձև հատք կարմրերանգ։ Այս խոտս ըուսանի ստէպ յագարակս, 'ի քարուտս, և յեղեղս Ճանապարհաց։ Լի է ի ալիւղ, բայց նուազ ալիւ, և բնութեամբ սեղմիչ, և չորա- ցուցիչ, միանգամայն և արգելիչ արեան հոսելոյ 'ի մի- զարանէ, օգտակար է նաև ընդդէմ փորհարուութեան։

ՐՀԷՆԿԲՕԲԹԷՀԱՒՈՒ, լս։ Ի տեսակ ինչ ջրասէր Թռչնոյ 'ի չափ ձկնկլի, որոյ նման և կերպարանաբ • փեռուբք նորա մնագոյն են, կուսցն փոքր մի կոր, և պարանոցն երկայն• սովորական որս նորա է ձուկն • տաքաւ է իւղով, և ցնդական ալիւ, և բնութեամբ բացողական, միանգամայն և դեղ ազդոգական ընդդէմ անդամալուծութեան։ Ճարպ սորա նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ տկարութեան ջրոց, զի է զօրաւոր։

ՐՀԷԹՀԷԽԱ, լս։ ԷԹիբա, կամ ԷԹիզկա կամ Թիզկ- քէցցա, խս։ վերէմ, կամ ինՀՀ մանաղ, ՀՀ։ տերեսի շուշ, կամ ամաս, պր։ սիլ, կամ խատապա, կամ հիմ-

մայիսքքք, որբ։ բան մեզ՝ ախտ կամ տենդ Ծիւրական. է տենդ ինչ ունակացեալ, որ առ սակաւ սակաւ Ծիւրէ զմարմին, զորմէ լիագոյն սասցի, հա. ռ. գլ. Ժ. երես. 162։

Բհիլեթուս, կամ բէսէտաս ափֆիլնիս մենաբէլիէնսիում, լս։ Ի բոյս բաղմացօղուն, և Ճիւղալից, որ բարձրանայ յերկրէ երբ մի ոտնաչափ։ Ցերեւք նորա են երկայն երբ չորս բթաչափ, հերձոտ, խիտ, և փափուկ։ Ծաղիկքն բաղմանթերթ և պալարագոյն։ որք ի վեր երևին ի Ծայրս երկայնաձիգ Ճիւղոց, հանդերձ սպիտակափայլ առէջիւք. զնին ծաղկանց յաջորդէ սերմնափակ երկայն երբ մի և կէս բթաչափ, եռանկիւնի, գլանաձև, մաշկային, և դարտնագոյն, և ի մէջի պարունակէ զսեաւ և զբորբշն սերմունս։ Իսկ արմատն ստուար, փայտային, սպիտակ, և սակաւանթել, և բնութիւն բացողական, մեզմսէս լուծիչ, զորացուցիչ։ Այս բոյս ի վեր երևի յամսեան սպրիլի, և ի մայիսի, և սեպտեմբեր։

Բհիթօլոքքա, կամ սօլանում մակնում վէռՃինիանում ռուպրում, լս։ Ի բոյս՝ որ ունի զՃիւղս բաղումս, ստուարս, բոլորշս, կարծրս, և կարմրերանգս, և բարձրանայ յերկրէ երբ հինգ կամ վեց ոտնաչափ։ Ցերեւք նորա են մեծ, ջղալից, յոլովաւ, և ժաւգոյն կարմիր՝ զորէն ջնարաղորոյ։ Ծաղիկն փոքրիկ, ոսկեզորէն, գունանթափ, և բաղմանթերթ բան նմանուն թէ վարդ։ որք փնթին ի վերայ ցօղնոց։ Այս արտադրէ թմիագոյն կարմիր սերմնափակս, կամ հատասպտուղս սեաւս։ Իսկ արմատն երկայն երբև մի ոտնաչափ, և ստուար երբև զարունս հասարակ մարդոյ, սպիտակ, և տաւական։ Սովորաբար բուսանի սա ի բուրաստանս փարիզու։

Բհիլիրա կրէչս. տես թիլիա։

Բհիլլեթիա. տես լինկուա էրվիլնս։

Բհիլլերեա, կամ չիբրուս, լս։ Ի ծառ ինչ մարդաչափ բարձրանթէ, և բաղմոստեան, որոյ տերևն է երկայն բան նմանուն տերևոյ ձիթենւոյ, բայց ստուարագոյնքան զայն։ Ծաղիկքն սպիտակ են և քառահերձ, որք ելանեն առ անթեղոյ տերևոց։ Արտադրէն հատասպտուղս ոսկեզորէն, որք բերին զձև մրտոյ. համ նոցա բան մանսին քաղցր, և բան մասին դառն, ունին և զկորիզս մանուսնս։ Այս ծառ սովորաբար բուսանի ի պարտէզս. լի է խոզով, բայց նուազ գոյացական աղբս, որոյ եթէ տերևքն, և եթէ հատասպտուղքն են բնութիւն զորացուցիչ, և սեղմիչ. օգտակար են ընդդէմ ուռնացաւութեան, և վի-

բաց բերանով առթելոց ի ջերմութիւն լերդի։ Նոյնպէս և ծաղկին լինի գեղ. ազդու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ քացախոյ, և դիցի ի վերայ ճակատոյ։

Բհիլլօն, լս։ Ի բոյս ինչ ի սեռէ այնմ խոտոյ, որ տաճկերէն կոչի՝ եապան ֆէսլիկէնի. որոյ երկու տեսակք են. առաջին տեսակն կոչի՝ բհիլլօն թէսմիքուլաթում, կամ մեղրուրիալա ֆրուքթիքօզա նիքանա թէսմիքուլաթա, որ բուսանի ի լերինս, և ի քարուտս. ցօղունք նորա են երկայն իբր մի և կէս ռուտչալի, փայտային, ճիւղալից, և շրջապատեալ բազում սպիտակ թելովք։ Տերև նորա է երկայն, բոլորշի, թանձր, ջղային, փափուկ, սպիտակ, և ալուսմազուտ։ Ծաղիկն գունեղագոյն, և բազմահաւէ։ Պտուղն ունի զձև ամորձեաց, ունի և կորիզ բոլորակաձև, երկնագոյն, և դառնահամ։ Իսկ արմատն մանր, փայտային, և թելաւոր. և բնութիւն բացողական, և լուծողական։ Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բհիլլօն սրիքաթում՝ որ փոքր է քան զնա, և բերէ ծաղիկ ի վերայ հասկի, այլ ըստ բնութեան, և ըստ ներգործութեան նման նմա։

Բհիլլա, կամ բհիլլիտա, և կամ ֆիուքա, լս։ Ի ձուկն ինչ ծովային փոքր մի նման ծովային խողի. որոյ գլուխն է ստուար, ընչացքն երկայն, և սրածայր, առատուներն մեծ, որովայնն թեփալից, մին համեղ, և դիւրամարս, և բնութիւն միզաբեր, և մաքրիչ արեան։ Գտանի սա մանաւանդ ի մամուռապատ վտակս, և ի գետս։

Բհիսաղա. տես սղաֆօ։

Բհիսթաչիա. տես բիսթաչիա։

Բհլօմիս, կամ վերսաբերում սիլլէսթրէ սլթէրում, կամ սալիկա ֆրուքթիքօզա լուլեէա սանիֆօլիա, լս։ Ի բոյս բազմայօղուն, փայտային, և ճիւղալից, յորոյ վերայ պատեալ կայ նիւթ ինչ սպիտակ նման նուրբ բամբակի։ Տերև նորա ունի զձև տերևոյ՝ որ տաճկերէն կոչի՝ ակիշ օնու. բայց առաւել մեծ, և առաւել թաւիշաւոր. քան զայն։ Ծաղիկն երանգ ի դաղաթան, դեղնագոյն, հեբձոտ, որկորաձև, կամ ստուգաձև, ապա ի վերս երեւին քառեակ սերմունք երկայնաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, կարծր, և շրջապատեալ նուրբ թելովք։ Բուսանի սա ի ջուր և յաւազուտ տեղս. լի է իւղով, բայց նուազ ազիւ. և բնութիւն մաքրիչ, ջրացուցիչ, և սեղմիչ, օգտակար է ի դիսպեպսիա թանչից և հոսման արեան։

Բհրենեսխա, լս։ Ֆիրենեսխա, կամ ֆիրենեթիսէ, խս։

տէլիք, կամ տիվանէլիք. տՃ։ Ճուենիւն, կամ սէրսամ, աբբ։ և ըստ մեզ՝ մատաթափուելի, կամ խելացնորուելի, է. ախտ ինչ՝ որ արկանէ զմտրդ ի մոլեգնութիւն։

Բ՚հօբաս, լս։ գէտի պալքը, տՃ։ և ըստ մեզ թարգ՝ մանագրի՝ կատուաձուկն։ Է. ձկնիկ ինչ, որ ունի զմտրթ խելցեղէն, այլ մեծութիւն և ձևով մարմնոյն նման է կատուի. գոյն նորա է գեղին, և ոմանց կարմիր, ուներով ի վերայ զկարմիր, և զսեաւ բիծս, և սատաս, իսկ միսն փափուկ, և. համեղ։ Սովորաբար գտանի սա ի խորս ծովու, մանաւանդ ի կողմանս բռօվենցայի։ Զսորա խելցին՝ որ է կարծր զանգուածով, ի վար արկանեն ի գիպուածս միզարգելութեան. լուծանէ և զքար՝ եթէ գացի ընդ անցս միզի։

Բ՚հօքաս, կամ վիթուլուս մարինուս, լս։ վիթէլը մաւնիս, իտ։ ուենիզ տանասը, տՃ։ և ըստ մեզ՝ որթ ծովային։ Է. կենդանի երկակենցաղ չորքոտանի, յատաքնեալ ի հնդիկս. ձևով մարմնոյն և մեծութիւն ի չափ հասարակ որթոց, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա. գլուխ նորա փոքրիկ է և կարճ. հերքն սեաւ, կամ գորշադոյն. աչքն վայրուն, և բաղմերանգ. բերանն յանկաւոր, որպէս և որովայն նորա. ատամունքն սրածայր. լեզուն երկՃղի, պարանոցն երկայն. մորթն թաւ և սեաւ. միսն փափուկ ասլեղայնն, և Ճարպալից. ուրկն ազաւուտ. իսկ ձայնն նման է ձայնից տղայոց, դիւրակիրթ է և մարդընտել, և առ կոչելիս իւր լոպի, առ որս ձեռն ընդդէմ ձգեն՝ հաչէ. ուտէ զձկունս, զխոտս, և զմիս. ի կաղկաւել զկերակուրս, շողոմէ, զորս եռանդագին մանամանօք խնդրէ, և յետ ցյագուրդ վայելելոյ՝ շամշեալ վաղաշէ։ Սորա Ճարպ է. ջերմ բնութիւն, և ի վար արկանեն ընդդէմ կաղուածոց դաշտանի կանանց, և միանգամայն ցրուէ զվատթարս հիւթս և զդոլորշիս արգանդի, եթէ ջերմացուցեալ օծցի ի սաստիկ կոլմն պղտոյց։ Իսկ հերքն օգտակար են յօդուածացաւութեան։

Բ՚հօքէնս. տես բօքքուս մարինուս։

Բ՚հօքսինուս սգուամսսուս, լս։ Է. ձուկն ինչ փոքրիկ երբև կէս ոտնաչափ, և լայն երբեք մատնաչափ, յատաքնեալ ի գետս և ի վտակս. գլուխ նորա է սաստար, աչքն մեծ, թեփք մարմնոյն դեղին, և ոմանք երկնագոյն, սուսան կարմիր երբև զվարդ. իսկ միսն փափուկ և ախորժահամ, միանգամայն և դեղ բացողական։

Բ՚նէուսմաթօչէ։ Անուանքս նշանակի ախտ ինչ փոշ-

տանկուլթնե գոյացեալ ի վրայ, որ և տափ նաև կոչիցի վէնիզօղս։

Բնէումանթօսի, լս։ Ասու անուանմբ նշանակի վրա-յուն, որ է այսուհետև ինչ սատմբսի գոյացեալ ի վրայ։

Բնէումանթօսի ուլթէրինա, լս։ Ի այսուհետի արգան-դին, գոյացեալ ի վրայ։

Բնիհիթիս, լս։ Ի ազգ ինչ մանչուցիկ և խոշային հո-ղոյ, որ հպեալ ի լեզու՝ մանչնու և կոխի ի վայր. զբ-ուլթի նորա է ձգօղ, և սեղմիչ. յայն տեղս օգտակար է ընդդէմ հոտման սրեան։

Բուէրբէրիս։ Ասու անուանմբ ցուցանի՝ ժամանակ ծննդեան, կամ երկունք։ Դարձեալ նշանակի գաղտանք ծննդականի։

Բուլթօռիուս, կամ ելբհիթիս, լս։ բուլցօղաս, իս։ Ի զաղտահոս կենդանի ինչ նման սաթիսի, բայց մեծ քան զայն. սլարանոց նորա է վերա, օրովայնն լայն, և սեաւ, հերք մորթոյն կարճ և գեղին, կամ սեաւ, սրունքն կարճ, իսկ ձեան երկայն յոյժ, սաստաւ, և սեաւ. կերա-կրի ձկամբք, գորտովք, և զեռնովք, որք գտանին յե-զերս գետոց, և ծովուց։ Մին սորա բնութիւնք է մեղմասէս լուծիչ։

Բուլբա, լս։ բօլբա, իս։ լոբ էթ, տՀ։ ռուպ, որք։ և ըստ մեզ թամբ, կամ միս. նշանակէ զանոսկր, և զան-Հարսկ միաս, և սրգաց. զորօրինակ բօլբա սի քասսիա, այսինքն թամբն կասիայն, կամ բօլբա սի թամարինդ սի, ևն։

ԲուլէՀիամ կամ մէնեՀա բուլէՀուամ, լս։ բուլէՀ-Հիօ, իս։ ֆիբրիլլաքիան, տՀ։ և ըստ մեզ բեռեկուհի։ Ի բոյս ինչ՝ որոյ հլկին ի տեսակ. առաջին տեսակն կոչի ի բարբառ լատին՝ բուլէՀիամ վուլկանթուս. ցօղունք սորա են երկայն երբ մի ոտնաչափ, քառակուսի, և թա-ւիշաւոր, ոտանք են վերամբարձ, և ոտանք կոր, կամ օձապատայտ, իւրաքանչիւր ցօղուն ունելով զերբանց մանր-լամեալս ի վերայ։ Տերեւք նորա են բոլորշի ըստ նմանուն տերեւոց մանրօրանայի, բայց առաւել սեաւ և յոյկեալք քան զայն։ Ծաղիկքն մանր, շղթայաձև, երկնագոյն, կամ ծիրանագոյն, որք կարգաւ փիթեն ի վերայ ցօղ-նոց. բերէ և սերմունս յոգնանթիւս։ Իսկ արմատն հա-տու, և թեղալից։ Բուսանի սա ի վայրս գիՀայնս. և սկսանի ծաղկիլ յամսեան յուլիսի, կամ օգոստոսի։ Լի է իւղով և ցնդական աղիս. օգտաւէտագոյն է ի գի-պաւածս ցաւոց կրծոց, խեղից, և կշտացաւուն, անօսրկ

և զԼԵանձրամածութեան տողունից, արգելու զխմտուն, զօրացուցանել զակարութեան ուղղոյ. փարատել զդաւս գՐՒՔ խոյ, զՀաղս, և զրգռել զդաշտաստս կանանց, և միանգամայն բուժել զվերս նորին, զի է խեթիչ բնութեաբ: Զայսն ունիկ մի ընդ մի լեարս Ջրոյ: Իսկ երկրորդ տեսսակն կոչի՝ բուլՔՇիում անկուսթիֆօլիում կամ բուլՔՇիում ՀԷՐՔՎՇՈՒՄ. որոյ ցօղունն է բոլորակ, վոտ, և կարմրեբանդ. տերևք սորա երկայնաձև են և խիտ՝ նման ըստ խիզ տերևոց այնմ խոտոյ, որ խաալերէն ՀՇԵՆԹԻՆօտիա կոչի. այլ ըստ բնութեան, և ըստ ներգործութեան նման ա. ռաջնոյն:

Բուբմ, լտ: բօբմենէ, խտ: Ֆիլիմեն, յն: Ֆիրշէ, արբ: շիշ, պր: ագՇՇեր, տՇ: և ըստ մեՀ Թոքք: Է երկամաՀեայ զանգուած ինչ սանդարին՝ խողովակաձից, բազմաՃակ, երակաձից, ՀՇՇերակաւոր, և ի արեամբ և օդով. Ճգեալ յայՀ, և յաՀեան՝ զսրան զուսպ ունի. և ի հինգ բլթակս բաժանի. որք Ճառայեն տուրեւառութեան Հնոյց, ձայնի և խօսից: Այլն այս անդամ շրջապատաւ զսրան յամենայն կողմանց, և խակաբուն ցրտութիւն իւրով բարեխառնել զՀերմութեան նորին, և միանգամայն մատակարարել զնուազեալ կարեւոր ամենայն կենդանական ոգեաց, և է ընդունարան սեպհական մաղասի և մաքրարան ի ներքս ընկալեալ օդոց:

Բուբմենարիուս, կամ բառմէլիա բուբմենաչէա, լտ: բուբմենաուխ, խտ: փիբմենէռ տ՝ առպռ, գրզ: ՀԻԷՐ օՀու, տՇ: խաՀրէ կէ Ֆիրշ, արբ: և ըստ մեՀ Թոքախոտ, յաՃախեալ յեւրոպա յանտառս և ի Հովանաւորս տեղիս, և բարձրանայ յերկրէ ծիրանագոյն և Թաւիշաւոր ստեղամբ մի ոտնաչափ և Լեռ. արձակելով յարմատոյ զրաղում տերևս երկայնաձևս, լայնս, սրածայրս, ջղալիցս, բծաւորս, և ատուտանզուտս. բանայ Ճաղկիս ի գագաթան, որք են ոտնիք ծիրանագոյն, և ոտնիք մանուշակագոյն. և են հերձոտ՝ ձագաւաձև, և երկայնականեռ. բերկ և սերմունս բոլորակաձև՝ և մանուտս, ուՆի արմատ սպիտակ, ՀԱՀաղալից, և խիստ ոյն: Զտերև սորա՝ որ է խեթիչ և զօրացուցիչ բնութեաբ, ի կիր արկանեն ընդդէմ ախտից Թոքոց, ՀՇՇային և ցնցական Հաղից, և փորՀարութեան. սովորաբար խաչու կազմեալ ի վար արկանի ըստ օրինակի լիբՔՇԷի, կամ Թէի:

ԲուբամՀօռիս. այսու անուամբ խմանի՝ խէԹ կամ ցաուն զարկողական, զոր զդայ ոք ի բորբոքիլ արեամն և յուժգին բաբախմանէ ՀՇՇերակայ, և այլոց մարկէրէն և Ջրային մասանց:

Բուլուս, լտ։ բօլսօ, իտ։ նաթթ, կամ նապղ, սրբ։ նապղ, տճ։ և ըստ մեզ զարկ բաղկին։ Ընունս այս ընծայի յատկապէս զարկի ընդերակաց, որում նշանակի՝ բաղխուումն կամ հարկանումն։ Հասարակօրէն զնեալ սրման է զարկ երակին յաւարտս բաղկաց, ընդ որ անցանեն և շառաւիղական գնդք ընդերակաց, որ և արդարև է իշման և պետ այլ ամենայն երակաց։ Բժշկապէտքն աւանդեն զարամատարիկ կանոնս, և զարամաղան տեսակս թռուց զարամատարիկ բաղկին. բայց մեք շատանեալք դասել յառաջնիսդդ զգիլասուրադոյնս և զոլուաւանագոյնսն։ Կոչեն կոչի ֆիռթեէ, այսինքն զօրեղ, և իւր հաստատն՝ որ է տկար, կոչի յիսալացուց՝ ուէպօլէ։ ի։ ֆռէգուէնթեէ, այսինքն սաէպ սաէպ, և ներհակ սմին է՝ թռատի. այսինքն յամր կամ յուշիկ։ ղ. կռանաէ, այսինքն մեծ, և փիքքօլ, այսինքն փոքրիկ։ ղ. տուռօ, այսինքն կարծր, և մոլլէ, այսինքն կակուղ կամ թոյլ։ Ե. էկուռլէ, և ինէկուռլէ, այսինքն հաւասար կամ միաբերպ, և անհաւասար, կամ զարտուղեալ։ Ղ. ըրէնօ, և վօթօ, այսինքն լի, և դատարկ։ Է. ինթէռմիթթէնթէ, այսինքն միջահատ կամ տարի։ Է. ինթէռմիթթէնթէ, այսինքն միջահատ կամ ընդհատ։ Ը. լանկուիսօ, այսինքն՝ թոյլ կամ նուազ։ Թ. մուռօ, այսինքն մնանման։ Ժ. քաբրիցցանթէ, այսինքն՝ այծէնման։ Ժա. քանթռանթօ, այսինքն կարկամ կամ գելեալ։ Ժբ. օնուօղ, այսինքն ալէծման։ Ժգ. սկբռօթօ, այսինքն երկպատիկ կամ կրկնամբ։ Ժդ. վէռմիքօլառէ, այսինքն զեռնական։ Ժե. ֆիռմիքօլանթէ, այսինքն մրջմնաքայլ կամ մրջմնեռաց։ Ժզ. քանվուլսիվօ, այսինքն ցնցական։ Ժէ. մենիմօ կամ էսիլէ, այսինքն գոյզն ինչ և նուրբ։ Բայց գիտել սրման է աստէն, եթէ յառաջ քան զվճռադատեալ զորպիսեալ զարկի բաղկին ուրուք ախտաժեալ, հարկ է քանզ ճանաչել զհանգամանս նորին բնութեան ի վիճակի քաջառողջ կենդանութեան. որովհետև բարմատարիկ եղանակաւ զանազանին յայլ և այլ ենթակայս, և ի մի և ի նոյն ենթակայսն, այսինքն ի մի և ի նոյն անձն, ըստ նկատման հասակի, կարմուածոյ բնութեան, և պարագայիցն յորս գտանին. ուստի ի հաստատիկ և ընդհանրապէս խօսելով, զանազանութեան որ ի սաէպ սաէպ զարկման բաղկին, է առաւել նկատելի, և ուշադրելի։ Զարկ բաղկին ի մանկունս է յոյժ արագութեամբ քան ի չափահասս, իսկ ի ծերս կարի յամր և դանդաղ քան զերկոսին։ Այլ գիտելի է, զի զնին կերակրոցն, և զնին շարժման, և ի պարագայս ջերմութեան խրատման և վերոմման որ և իցէ կրից՝ այս

սրընթացութեամբ, և արագութեամբ միշտ առ միշտ մեծացեալ, և երևելաբար զանազանեալ և վերսկսեալ ի բնական ընթացեալն։ Հաստատակամ օրէն խօսեալով, ի չափահասս և ի քաջառողջս ի վեհակի անդորրութեամբ ոգւոյ և մարմնոյ, և յառաջ քան զնեռակուսին զարկ բաղկին բաղեալ ի 60 անգամէ մինչև 370 առ վայրկենին։ Ի մանկունս պատահմամբ վերջինչեալ պարագայից հարկանէ ի 80է մինչև 390 կամ 395 անգամ։ Իսկ ի ծերս ի 50 անգամէ մինչև 360 նոյն պէս ըստ վերոյգրեալ պարագայից ժամանակի։ Ընդ այսոցիկ գիտել արժան է, եթէ գոն բաղումք չափահասք, յորս զարկ բաղկին բաղեալ մինչև 370 և 390 անգամ, երբեմն ևս առաւել, կամ նուազ, և ընդ հակառակն՝ ի նոցին հաստակակից չափահասս հարկանէ երբեմն 355 անգամ ի վեհակի առաղջութեան, և կատարեալ բարեխառնումն. սմին իրի դժուարութիւն մեծ ըստ առաջ ելանէ ի միանգամ և եթե տեսանելն զոք՝ զանազանել և ճշգրիտ որոշմամբ ճանաչել զղնարդն տենդի և այլ խօթուածոց, այսինքն թէ արդեօք գուցէ՝ տենդ կամ խօթուածն թէ ոչ. որովհետև ոչ ի սահմանս սահմանեալ ընթանալոյ և եթե զարկի բաղկին կախեալ են պարագայք գոյութեան տենդոյ և այլ խօթուածոց։ Արդ՝ առ ի ասել՝ եթէ զարկ բաղկին ուրեք երբէք հարկանէ յաճախակի, պարտ է միշտ՝ զի բաղխեսցի միով մասամբ երրորդ մասին առաւելագոյն քան զոր հարկանէ ի բնական վեհակի, այսինքն եթէ ի վեհակի առողջութեան բաղխէր 60, ի վեհակի խօթուածն կամ տենդի պարտ է հարկանել մինչև 90 կամ 100։ Իսկ եթէ ի նոյն անձին բաղխէ զարկ բաղկին 150 կամ 165 ի միջոցի միոյ րոպէի, այդ է յետին աստիճան սրընթացութեան, և գուշակ է միշտ վատնդի, զի աւելի է ջերմութենին, և բորբոքութեան արեան։ Բարոյք համարիմ սատին զեկուցանել, եթէ առ ի առաւել ապահով ընելոյ ի վրիպակաց յայտմ մասին, օգտաւետագոյն ևս է յաճախակի փորձառութեան ի վերայ անձին իւրոյ, կամ ի վերայ բարեկամոյ և ծանօթից. և այդ օրինակաւ բարբոքք կրթեալ հատու ընեալ աստիճանի արագութեան և յամրութեան զարկի բաղկին ի վեհակի կատարեալ առողջութեան, և համարձակ վճռադատեալ որոշել զղնարդն խօթուածեանց և անոյշ. և բարբոքք ևս է յայդմ փորձառութեան ունել ի ձեռին զղարկախոյզն կամ դժամացոյցն, յոր նկատելով մարթ է ի միս առնուլ, եթէ քանիցս անգամ բաղխէ զարկ բաղկին յընթացս միոյ վայրկենի։ Զարկ զրեալ կոչի, որ ունի զշարժումն ուժգին, մինչև դիմադրել ընկնիլ մատանց. եթէ իցէ համա-

հշնա յամենայն երակս՝ է նշան բարի, ապա թէ ոչ՝ վնասաւոր : Իսկ սակաւ կամ անզօրն է այն որ բաղխէ թոյլ և յամր : Դարձեալ, զարկն ուժեղ եթէ խցէ միջոցնակ՝ նշան է քաջալերութեան : Զարկն մեծ ընդարձակի և ամփոփի սաստիկ, զի լի է արեամբ, որ է նշան բարեգոյն, և հակառակն սմին է փոքրիկ : Զարկն կարճր լի է թանձր արեամբ, որոյ հարկանումն լինի խիստ և չոր, օրէն է եբրակ հատանել, կամ թուլացուցիչ և զովացուցիչ դեղոյս մատուցանել : Իսկ լայնն զարկն և խոնաւն ունի զաղխումն թեթև և խոր, այլ միակերպ կամ հաւասար ընթացեալ զարկն ունի զհարկանումն միշտ մի ի նոյն օրինակ : Իսկ զարտաւորեալն և անհաւասարն՝ ունի զաղխումն յոյժ բազմակերպ : Զարկն լի՝ սաստիկ ընդարձակի, և դիւրաւ ամփոփի, և է նշան անվնաս : Իսկ դատարկն՝ է օգտալից : Զարկ միջահատ և ընդհատ նշան է անառողջութեան որսի և վնասաստար : Զարկ թոյլ կամ նուազ, է նշան վատառողջութեան : Զարկ մինանման, որ առ սակաւ սակաւ ընդարձակի, և անդէն ամփոփի՝ գուշակ է պակասութեան արեան : Աւելնման զարկն է այն, որ բաղխէ թրթռմամբ, կամ ոստնու իբրև զայծ, և գուշակէ զսկարութեան որսի, և է վնասակար : Կարկամ կամ գեղեալ զարկն է այն, որ հարկանէ կծկմամբ կամ դալարմամբ, որ է նշան անդամագոսութեան : Աւէծաման զարկն է այն որ բաղխէ տարուբերմամբ կամ ծածանմամբ՝ ըստ օրինակի դուզնամանեայ, և ախորժական ալեաց դեռոց վտակեալոց՝ ի բարեխառն եղանակի. ցուցանէ զհոսումն արեան ընդ ռնդունս, և է նշան բարի : Երկտարեալ զարկն է այն, որ հարկանէ զուգաթիւ և կրկին անգամ ընդարձակի և միանգամ ամփոփի, է նշան բարի, և ցուցանէ զարմատաթել քանչին ախտի կամ անդի : Զեռնական կամ սողնական զարկն է այն, որ բաղխէ սաստիկ հելով հանդոյն ոգեան, որ է գուշակ սակաւուն արեան, և վատթար : Մրջնաբայլ կամ մրջնեռաց զարկն է այն, որ հարկանէ սակաւ զգալի, գուշակ է մեծաւորաց մահուան : Աւյլ եթէ բաղխէ ցնցմամբ կամ դողդոջմամբ, է նշան յոռեգոյն և մահաբեր : Իսկ եթէ զարկն հարկանէ դոյզն ինչ և նուազ այնքան՝ մինչև հաղիւ զգալ մատանցդ, նշան է հոգէվարութեան :

Բուլլիս, լս : բօլլէրէ, իտ : սուֆֆուֆի, կամ զօսպար, սրբ : Թոզ, ասմ : կէրեթ, կամ նէֆֆամ, ալր : և բատ մեղ փուշի : Անուանս այս առ բժիշկս նշանակէ զամենակերպ նիւթս՝ եթէ սանկոց, եթէ բուսոց, եթէ հանքաց, և ե-

թեմ մեռաղաց, եմ, զրոս նրբապես փոշի արարեալ, և խառնեալ ընդ իրեարս ի վար անկանեն ի զանազան դեղոցայս։

Բուլվիս անթէրիէբթիքուս, լս։ Փոշիս այս օգտաւէտ է ի դիպուածս լուսնոտութեան, տկարութեամբ սրտի, և ուղղոյ, որ այսպէս բաղադրի։ Առ լատիքս բէօնիա, բատիքս տրիթամոնի սպի. սէմինիս բէօնիա, վնաքիս դուէրքինս, կրանի ումանս, ուռնիքորնս, ավօրիս, ունկիա տ՝ աչքն, յիւրաքանչիւրոցն մէն մի ունկի, առ և մի և կէս ունկի՝ մարկարիթարում, և նոյնաքանակ լաբիս հիսչենիթհօրում, և նոյնչափ՝ քորալլի ռուսրի բրէբարատօրում, այլև երկու արամ՝ ֆիլորում պէթոնիքա, և նոյնաքանակ լիլիում քօնվալլում, և յաւել ի վերայ մի և կէս պբրուբս՝ ամպրա կրիղնա, և վեց կշիռ ցորեան՝ մօքի օրիէրթալս, լսանա զամենայն բարիոք ի մէջ միոյ անկանի։ Յետ այնորիկ արկ զիրշիս զայս ի մէջ ապակի յանօթոյ միոյ, և քաջ խցեա ապակի խփովք չափն ի գործ արկանելոյ է ի 20 կշիռ ցորենոյ մինչև ց35։

Բուլվիս ասասրպէնս վէտէլիս. տես բօլվերէ ասասրպէնթէ տէլ վէտէլիս։

Բուլվիս արմիքուլարիս մօրպուս. տես բօլվերէ արթէրիքա տի բարաչէլսս։

Բուլվիս բուրկամօրիուս. տես բօլվերէ բուրկամթիսլս։

Բուլվիս էրիլէրթիքուս մաուքիօնիս. տես բօլվերէ էրիլէթիքս տէլ մարքէզէ։

Բուլվիս կուէթէնա ըիվերիս. տես բօլվերէ կուէթէնա տի ըիվերիս։

Բուլվիս հաննօվերիանա. տես բօլվերէ հաննօվերիանա ուղալէ։

Բուլվիս քանթհիանուս. տես բօլվերէ քանցիանա տէլ լս քանթհէսսա քէնթէ։

Բուլվիս քաքհէքթիքուս. տես բօլվերէ տի քուէրքի։

Բուլվիս քօնթրաէրմէս. տես բօլվերէ քօնթրավէրմի։

Բուլվիսիթօթ. տես բուսքուս։

Բուլվիլիում, լս։ բուՀիլիս, կամ բիրցիքս, իսս, և ըստ մեզ պտղունց մի։ Ի չափ բժշկական, որով նշանակի քանակութեամբ զոր մարթի ոք ունել կամ բառնալ ծայրիւք երից մատանց, զի և իցէ խոտոտիս, կամ զայլ իրս ամին նմանս, որոյ նշանակ փոխանակ միոյ ամբողջ բառի գրի. pug։

Բուձիկիս. տես 'ի վերոյ։

Բուժեալ, լս։ բեխեթրա բօմիչ, խս։ բուժեալ կամ սիւնկէր թաչը, տձ։ և ըստ մեզ՝ տտուդաբանի սանդաբար։ Ի քաջ ինչ ծանոտակէն, գիւբաբեկ, գորշագոյն, կամ սպիտակ, եւանէ սա 'ի խորս հրաբուղխ լերանց, մանաւանդ 'ի ծովեզերս բեկեալ յալեաց սպիտակ ծոմուն բանուեալ՝ հարաւային և արևմտեան հողմոյ, համով ըստ մասին աղի, և ըստ մասին տտիպ. զորութիւն նորա է սրբիչ և հրացուցիչ հնագոյն վերաց. լինի մաքրիչ և աչաց, և ատամանց։ Վարի և 'ի պէտս կօշկարարաց, և այլ արհեստաւորաց 'ի տալ զգոյն մաքրոց։

Բունթէրուօր. տես սմիրնա քուսբիտաթուս։

Բունիքա կրանաթուտ. տես բօմում կրանաթուտ։

Բունիքն։ Ի կէս ոգեղէն ընտելի ինչ անդղանցուց՝ յօրինեալ յոգեացն զոր կոչէն՝ առաք կամ ռում, եդեալ 'ի ջուր ջերմ, կամ 'ի չայ. և շաբաթ, և քամածն լեմնի, որ լինի գեղ շահաւէտ 'ի դիպուածս տկարուն ստամաքսի, և ընդերաց. այլ և առաւելու զառնելուն ջղացն առանց զայրացուցանելոյ։ Ցրմսկեալ տասի 'ի չորս ժամ միանգամ առնուն փոխանակ սրձոյ, բաժակ մի առ իւրաքանչիւր նուազ։

Բուսմուլա, կամ բօսմուլա, լս։ բէմեէքքիէ, խս։ հասալ։ տձ։ հասալէ. սրբ։ միբիսիժէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կեղաք, կամ խաղաւարաք. են կարմիր, և սեաւ բիծք, որք 'ի վեր երևին 'ի մարմնս անտաղեալոց հանդերձ մահաբեր տենդիւ։

Բուսմուլէ, կամ բուսմուլարուտ վաեուօլէ, լս։ վաեօլ, խս։ չիչէք հասասալղը, տձ։ միւռէաստեր, կամ կիսր, սրբ։ հվեչէս, յն։ չիրէք, պր։ ըստ մեզ պիսակ, կամ ծաղիկ։ Ի ախտ ինչ վասանգաւոր, որ ածէ 'ի վերայ մարմնոց մանկանց շարաւանից պաղարս, հանդերձ անբնդհատ տենդիւ։

Բուսիկլա լաուրուս։ տես քհամէ տաբհնէ։

Բուսանեղա. այսու անուամբ ՝ անդամազնեաց ցուցանին՝ երակք և շնչերակք առանկանց։

Բուրբուրա, լս։ բօրբօրա, կամ օսմռօ, խս։ խաքէթէ կամ խաքեուրէթ պէօռէի, տձ։ թէթեուռ, կամ վէհաս, սրբ։ տատրեէժէ, կամ տատվէժէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կոնքիզոս, կամ ծոմս ծիրանի։ Ի խխունջ ինչ ծովային 'ի սեռէ խեցեմարմնի. որոյ կառուցն է երկայն, և դոգաւոր. լեզուն նորա է երկայն, սրածայր, և կարծր. ունի

'ի կոկորդ իւր սպիտակ երակ ինչ՝ որ լի է կարմրերանգ և շողշողուն հիւթով, որով ներկին 'ի գոյն գեղեցիկ ծիրանի։ Խեցի սորա է խորտաքորտ, և ոմանք սասպատաձև, արտաքուստ գեղին, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ, զոր լուսեալ 'ի սանդ, լինի դեղ սղղում ընդդէմ վատթարագոյն և թթու հիւթոց մարմնոյ, և միանգամայն չորացուցեալ փարատէ զնետգոյն վերս, մաքրէ նաև զդիրսն աստամանց։ Իսկ զմիսն որ է կարծր, և դժուարամարսելի, 'ի վար արկանեն 'ի գաղարեցուցանել զնոսումն որովայնի։

Բուրբուրիսուս. տես լաքքա։

Բուրկանթէ. տես բուրկանցիա։

Բուրկանս. տես քառսիա։

Բուրկանցիա, լա։ բուրկա, կամ բուրկանթէ, իտ։ շերպէթ, ամ։ չէպէ, արբ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենակերպ լուծողական, և մաքրողական դեղոց։ Բայց մեծի ճարտարութեամբ և խոհականութեամբ պէտք են 'ի գործածութիւն օգտաւէտ դեղոցն։ Նախ՝ նկատեալ արժան է 'ի հանգամանս կազմուածոց և խառնուածոց անխտակրին։ եթէ ուռնիցի զուժանթափուն, կամ զնիհարուն կրծոց, կամ իցէ բնութիւն որդնալից, յայնժամ հարկ 'ի վերայ կայ ձեռն 'ի գործ մատչիլ 'ի կիրառուն լուծողականաց։ Նոյնպէս ուշի ուշով զնոսին արժան է, զի եթէ հիւսաբեր աւելորդք և դիրքք կերակրոց սահեալ իցեն 'ի սամանքսի դէպ յաղիսն, կամ անկիրթոր ինչ մնացեալ 'ի ջերմախոյց՝ բաժանեալ յարենէ, և ապականեալ, որք սովոր են հաստարակորէն համահաւասիլ յաղիսն, յորոց մարթի է պատճառիլ յոլով անգամ ցաւոց, կամ խեթեց, և նեղուածեց սրտի, և երբեմն ևս սիտ վերնոսութեամբ, յայսպիսի դիպուածս պարտ և պատշաճ է դիմել 'ի լուծողականս, զորս ուրոյն ուրոյն տեսցես 'ի տեղիս իւրեանց։ և մարթի է ամենայն ումեք նկատմամբ 'ի պարագայս բնութեան 'ի վար արկանել, եթէ 'ի վիճակի առողջութեան, և եթէ 'ի վիճակի վատառողջութեան։ բայց կարելոր համարիմ ասասէն դիտել, զի 'ի վիճակի առողջութեան, և առանց մեծի հարկաւորութեան չէ օրէն բնաւ յաւուրս շնիկ աստեղն 'ի վար արկանել զլուծողական, և ոչ զիսխողականս։ քանզի ըստ հիպոկրատեսի, և ըստ գալենոսի՝ յոյժ հիւսասաբեր լինի, որովհետև յայսոսիկ աւուրս օգն լինի ջերմ, և չոր, և բնութիւն կենդանական զգածեալ տկարութիւն 'ի մասին ներքին զորութեան։ ուստի

և ընդունելութիւն լուծողական դեղերիից առաւել և ակա-
բանայ, և նիւթերի։

Բսէուռաս աքաչիա, կամ արաբօր սիլիգուօղա վերին-
նէնսպա սբինօղա։ Ի ծառ մեծ, որոյ ոստք երկայն են և
գեղեցկազարդ։ Տերևք սորա երկայնաձև են և պայծառ
կանաչ. որք երկու երկու շարին առ միմեանս։ Ծաղիկն
սպիտակ, երկայնաձև, և աղուամազուտ։ Հոտ նորա
քաղցր է և սխորժական. զորութիւն նորա թուլացուցիչ,
բացօղ, և մեղմապէս լուծիչ. զկնի ծաղկանց յաջորդէ
պտուղն ինչ տափարակ, յորում լի են սերմունք երի-
կամանաձևք։ Իսկ արմատն օգտակար է ընդդէմ ցաւոց
կրծոց։

Բսէուռաս քօրալլուում, լտ։ քօրալլօ ֆիալս, իտ։ եա-
լանձը մերձան, տճ։ և ըստ մեզ՝ բուսա կեղծ։ Ի բոյս
ինչ ծովային, թեթև, ծակոտկէն, կարծր, գիւրաբեկ,
գոյշագոյն, և մէջն դատարկ, ուռնելով ի վերայ սպրն-
դանման քսա և ոստս բաղումս՝ զօրէն բստոյ. յորմէ
կազմին դեղ ի մաքրել, և ի կազդուրել զստամոքսս
մարդոյ։

Բսէթթաքուս, լտ։ բարբակալօ, իտ։ տուտուս գու-
շու, տճ։ տիւրեէհ, արբ։ Թուլթ, կամ միւկեահ քէտան
և կամ միւրիւնքի էէօյա, պրս։ և ըստ մեզ՝ Թուլթակ։
Ի Թուչուն ինչ շքեղ, ձևով մարմնոյ և մեծութիւն ի չափ
հասարակ կաչաղակի. գոյն նէ պայծառ կանաչ, գլուխն
ստուար, լեզուն ընդարձակ, և գիւրագարձ. իսկ տուտն
երկայն և գեղեցիկ, թաթք ստոյգ ճիրանաւոր, ձայնն
յոյժ հիանալի. քանզի փոփոխէ զայն որպէս և կամի, և
յոյժ գիւրաբա նմանեցուցանէ ձայնից կենդանեաց զորս
լսէ. ուստի բազմիցս ուսեալ զուսանս բարբառս մարդոյ՝
խօսել զարմանալի կերպիւ. մինչ զն ընդ ոչ տեսանելն
դնա, լսողքն զայն բարբառ՝ կարծէն զնա մարդ։ Լուսէ
զցորեան, զպտուղ, և զշաքար։ Իսկ միս նորա կարծր,
բայց համեղ, զոր եփեալ ի ջուր և բանեալ, բժշկէ ըղ-
վերնոտութիւն։ Բակոր սորա փոշիացուցեալ և արբու-
ցեալ, մինի դեղ շահաւէտ ընդդէմ սակարութեան ջրոց, և
ախտի ցնցականի. չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 30 խառն
ընդ հասարակ ջրոյ. բայց յարաւելէ արժան է զքանի
ինչ շաբաթս։ Այս Թուչուն գտանի ի զանազան տե-
ղիս, որպէս ի հնդկաստան ի Ճեռվա, ի մալաբար, և
յափրիկէ։

Բսէլլուում կամ բրանեմակօ բսէլլուում, լտ։ բսիլիօ,
կամ բսիլլօ, և կամ սիլիօ, իտ։ գառնը եառնքք, տճ։

և ըստ մեզ՝ լուսախառն։ Ի խոտ, որոյ երկեակ են տեսակք. առաջին տեսակն կոչի՝ բարբառ նոցա բսկլլուսմ բբլմուսմ. որոյ ցողունն է բոլորակ անհարթ, փայտային և կարմրեալն. և բարձրանայ յերկրէ իբր մի ոտնաչափ տերևք սորա են երկայնաձիգ, խիտ, սրածայր, թաւշաշաւոր, ջղային, և շուրջանակի սղոցաձև. ստամնուս բեալք։ Հասկ սորա է կարճ, որ ելանէ՝ ի գագաթան, յորոյ վերայ դեռեղեալ կայ փոքրիկ ծաղիկ ինչ դուռնաթափ, և քառահերձ. յետ ծաղկանց յայշորդէ պտուղն թաղանթային, և երկայնականթ, իսկ սերմունք նորա, որք լինին՝ ի պտղի անդ՝ են երկայնաձև, յղկեալ, և սեաւ՝ ըստ նմանութեան լուսոյ, որոյ վասն կոչեցաւ յանուն նորա։ Իսկ երկրորդն կոչի՝ բսկլլուսմ վուլկարէ, որ փոքր է քան զայն. տերևք նորա ելանեն՝ ի վերայ ճիւղոց իբր երկու երկու առ միմեանս, որք բերին զնմանուն տերևոց զոպպայի, ծաղկին փոքրիկ՝ որպէս և հատապտուղ նորա. բերէ և սերմունս զորէն նորա։ Իսկ արմատն սպիտակ, և շրջապատեալ մանրաթելովք։ Երկրքին սոքա բուսանին յագարակս, յայգեստանս, և յամայի վայրս։ Լինեն ցեղական ապիւ և խաղալ նայնպէս և մանուցիկ հիւթովք, և՝ ի սերմանց նոցա գործեն գեղ ազդողական ընդդէմ ախտից կրծոց, հաղից և նուրբ ախտից, յորժամ ախտակիրքն արիւնահատն թքանեն. օգտեն և ընդդէմ փորհարութեան, և սերմնակաթուութեան, զի է խթիչ բնութեան։ Կոյնպէս և ոչ սակաւ՝ ի վար արկանեն արտաքուստ վասն ուռուցից, և ձեղքուածոց մրթոց։

Բսկլլիս. տես բսկլլուսմ։

Բսօսաս. այսու անուամբ ըստ անդամանենաց նշանակին՝ երկու միանունք ազգեր։

Բրէմիթս. անուամբս այս ըստ անդամանենաց խմանի՝ կծկումն ինչ թաղանթից ազեաց, կամ՝ կծկումն ստամծանուցն։

Բրէցցէմօլօ. տես բէթրօսէլինում։

Բրէքօռախում. բառիս այս ըստ անդամանենաց ցուցանի՝ քսանն սրտի։

Բրիսուլա վերիս, կամ վերպասքում բրաթէնսէ օսուսաթում, կամ հերպա բարալխս, լս։ Խոտ ինչ, որոյ տերևքն են երկայնաձիգ, լայն, խորտարբոս, և կնճռապատ, որք սփռին զերեսօք գետնի, և՝ ի միջոց տերևոց՝ ի վեր երևի ցողուն ինչ երկայն իբր թզաչափ, բոլորակ, թաւշալից, և ծնրաւոր, որ՝ ի ծայրն բերէ դեղնագոյն ծաղիկ ինչ հոտաւէտ. յետ ծաղկանց արտադրէ պտուղ

ինչ ձուաձև, ունելով ի միջն սերմանս սեաւս, մանուռնս, և բոլորշիս։ Իսկ արմատն սառաւոր, Թեփալից, կարմրեբանգ, և Թեքաւոր։ Հատով և բան մասին դառն, և բան մասին սուխ։ Այս խոտս սովորաբար բուսանի յայգաբակս, և ի գաշտավայրս։ լի է իւղով և ցնդական աղիւ։ շոհաւէտ է ի գիսոլուածս սկսորութեան ջլոց, և զգայական երակաց։ օգտակար է նաև ընդդէմ հարբշիսոյ, որ ի վար արկանի եթէ արտաքուստ, և եթէ ի ներքուստ։

Բրուկնա։ տես բրունում։

Բրունեալա։ տես քօնսօլնտա մանձիսրի։

Բրունում կամ բուռնուս տօմէսթիքսա, լտ։ բրուներ, կամ բրուկնա, խս։ բուխն, գղղ։ տամսգինա, յն։ էրիկ, տՀ։ իՀՀանգ, կամ խարիկ, և կամ պէռուռա, տրբ։ գէՀիՀ, կամ խալիա, կամ մինան, կամ մինէ, կամ նէկու, կամ նիքլ, և կամ ֆիլլա։ ալբ։ և բան մեղ՝ ջոր, կամ դամն, և կամ սալբ։ Ի միրգ բաղմատեսակ, քաջՀամեսթ յամենայն ուսիքն։ յորոց սաւաւել ազիւն Եղանէ ի դամասկոս, զորոյ զՀամեհաման ոչ ուրեք է գտանել, մինչև ի պարգև առաքեն մեծամեծ իշխանաց։ որ ընի և գեղ օգտակար տենդից, և փոսախուսեան, զի է Թուլացուցիչ, լուծիչ, և զովացուցիչ բնութեան։ Ձափն ի ջրս տրամ մինչև 96։

Բրունում սիկէսթրբ։ կամ սրինուս, և կամ վերՀիլլ։ լտ։ բրօնս սալվանիքս։ խս։ բուխնեէլնի, գղղ։ ջալը Թիքենի, տՀ։ Ի Թուփ կամ փոքրիկ ծառ ինչ փշալից՝ որոյ կեղեն է գորշագոյն, կամ ծիրանագոյն և դառնահամ, միանգամայն և գեղ միջահատական տենդից։ Տերևք սորա նման են տերևոց շլարենոյ, բայց կարՃը քան զայն։ Ծաղիկն եղանէ ի վերայ ոստոցն ընդ տերևովք, և է մանր, սպիտակ, քնքուշ, և հինգթերթեան։ զնին ծաղկանց յաշերդէ պտուղն բոլորշի, և սառաւոր ի չափ խաղողոյ, գոյն նորա Թուխ կամ երկնագոյն, ուռնեալ ի միջն Թամբ կամ հիւթ կանաչագոյն, և տարաՀամ, միանգամայն և գեղ ազդողական ընդդէմ Թունից, հոտման արեան, և հնագոյն փորհարութեան։ արգելու նաև զԺայթքումն, զի է խեթիչ բնութիւն։ զնոյն գործուներուն ունին նաև սորա փայտն, և տերևքն։ չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 960։ Իսկ արմատն փայտային, սեաւ, և տարածողական։ Այս Թուփ բուսանի ի գաշտավայրս, և ի ցանկապատ տեղիս։ լի է իւղով և գոյացական աղիւ։

Բրունեօ սալվանիքսօ։ տես ի վերոյ։

Բրօբօլի. տես՝ ի Նեբբոյ բրօբօլու:

Բրօբօլիս, լս: բրօբօլի, կամ բեկիօլա, իս: բիրեկ պօ-լու, կամ կիրապօլու, տձ: ինպէր, արբ: մուսխա, պր: և ըստ մեզ՝ ականամամ, կամ ակնամամ: Ի Նիւթ ինչ կաղ-մրերանդ կամ դեղին, և մածուցիկ. որով մեղուք խցա-նեն ղծակոխս փեթակի. բնութեամբ է մեղմապէս լուծիչ, մաքրեցուցիչ, և անօգուտիչ. հունչակաւոր է՝ ի դիպուածս հեղգոյն հաղից, և նորոգ ընկալեալ վերաց. ամրապնդ-դեալ հաստատեալ նաև զմնջեալ և զլոսեալ մասունս ոս-կեաց:

Բրօսթաթէ. բառիս այս ըստ անդամաղենաց իմանի՝ երկու մասանքն առնի անդամոց:

Բօբէլս, լս: կարէթեթա կամ կարէթեթօ, իս: այապ սպիէզիզի, տձ: Ընդուանրապ այս նշանակի մասն, և Ջիլ ինչ, որ գասանի՝ ի ստորոտ թամբի սրունիցդ կիցդ ընդ կրնի կան:

Բօբուլակօ, կամ թուսիլակօ ալեէդուա, կամ քէլի-տօնիա բաղուսթրիա, կամ էբիմէտուս, և կամ ֆաբ-ֆիուտիուս, լս: Ի խոտս, որոյ տերևքն ունին զձև փոք-բիկ ծիծեռնախոտոյ, բայց քառասպտիկ մեծ քան զնա, և եղերք նորա սղոցաձև ատամնաւորեալք, և ի միջոյ տե-ղեաց ելանէ ցօղուն ինչ բաղբակ, ճիւղալից և մի սոնա-չափ երկայնութեամբ, որ և շրջապատեալ զարդարի դեղնա-գոյն և բազմաթերթի ծաղկամբք. յետ ծաղկանց արտադ-րէ զպտուղն. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի բաղում սերմանս կարդեալս՝ ի ձև ատամեղ: Ունի արմատ ատուար, սպիտակ և թեղաւոր: Այս խոտ բուսանի՝ ի Լճային և ի Ճահնային տեղիս. ունի բնութեամբ զովացուցիչ և մաք-րողական արեան:

Բօբուլուս, կամ օբուլուս, լս: բիօբբօ, կամ բիօք-բա և կամ օբբիօ, իս: գաւազ աղանդր, կամ թօղ աղա-նդր, տձ: կառապ, կամ ապատ, և կամ ապուտ, արբ: սիբիսար, կամ տիուտալ, պր: Եւ ըստ մեզ՝ կաղամախ: Ի Ծառ ինչ չքեղ, և ոստախիտ. որոյ երկեակ է տեսակ. առաջին տեսակն կոչի՝ ի բարբառ լատինացւոց՝ բօբու-լուս ալպա, կամ ֆաբֆարուս անթիպուօրում. որոյ բուսնն է երկայն, ուղիղ, սպիտակ, ստուար, թեղեև, և գիւրաւ ճեղքելի: Կեղև սորա է յղկեալ, սպիտակ և հարթ. զոր՝ ի վար արկանեն՝ ի դեղորայս, որ է փարա-տիչ շնաթիքա անուանեալ յօդուածացաւութեան: Տե-ղիք սորա են երկայնականթ, լայն, անկիւնաւոր. հեր-ձոտ յոյժ, և ձևացեալ իբրև զլծաթ բացեալ ձեռին մար-

դոյ • գոյն նոցա ՝ ի վերին երեսս սպիտակ , իսկ ՝ ի ներքոյ մութագոյն , և լի աղուամաղուք : Պտուղն երկայնաձև , յորմէ հանեն զնուս : Իսկ արմատն տարածողական : Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի բօբուլուս նիկրա , որ և է իբրև գնիսքնենթաց ծառս բարձրագոյն , և ոստաւոր , բայց փայտն է կարծր և ջլային , որ գԺուաբաւ կարէ ՀՆոյքէլ : Տերևն երկայնաձև , տրածայր , ստուար , կանաչախառն գեղին , մածուցիկ , և հոտաւէտ • զոր ՝ ի գործ ածեն ՝ ի դեղ Ժանտախտի , Թանչացաւութեան և յօդուածացաւութեան • զի է խթիչ բնութիւն : Պտուղն ողկուզորէն երկայնաձև , Թաղանթոյնն , և կանաչագոյն , որ ՝ ի հասանիլն ինքնին բացեալ լինի ՇՄՀՉ , և յայնժամ երևին ՝ ի նմա սերմունք փոքրիկ : Իսկ արմատ նորա ձգի ՝ ի խորս երկրի : Ընձիւղ կամ պտուկ այսր ծառոյ լինի սպիղանի վերայ , և ցաւոց Թանչից , զոր և ՝ ի վար արկանեն ՝ ի բաղադրութեան այնմ սպիղանւոյ , որ խաղալիին ունկվենթօ բօբուլուսնէ կոչի : Երկոքին սոքա բուսանին ՝ ի խոնաւուտս և ՝ ի ջրաբեր տեղս :

Բօբօնէ • սուս մէջ :

ԲօթամանՀԷթն , կամ ՇՆԵԹՄԱՆ մաեօր լանԹիՇՇԼՈ մուլիկարս , լս : Ի տունկ ինչ ՀՆոյնն , որ արձակէ յաՀանս զսօրունս երկայնաձիգս , բոլորակս , և ՀՇՀՀՈՀՀՈՀՀՈ լինի նրբատերև ոստէս զանգ , և ոմանք ներՀակաբար բայնատերև իբրև զՀՀՈՀՀՈՀՀ • բերէ ծառիկս կարմիրանգս , և քառաեակ ԹերԹեանս • ապա կարմրագոյն սերմունս երկայնաձև , ստուարս , տրածայրս , և սպիտակահիւմս , որք շարին քառեակ քառեակ առ միմեանս : Իսկ արմատն ստուար , բոլորակ , ոստաւոր , և սպիտակ , որ ձգի ՝ ի խորս երկրի : Այս բոյս նուազ է աղիս և իւրով , և բնութիւն զովացուցիչ , Թանձրացուցիչ , և սեղմիչ • օգտաւէտ է և կարի պատշաՀաւորագոյն ՝ ի դիպուածս փորՀարուԹեան , և հոսման արեան : Կանիկք ՝ ի գործ ածէին զայս ՝ ի սպեսպէս դեղորայս , նաև յառաջացուցանել զՀերս գլխոյ • իսկ այժմ սակաւ ՝ ի կիր առնուն յեւրոպիա :

Բօթասսա : խս : Աղ ինչ հանեալ ՝ ի մոխրոյ բուսաքանաց :

Բօթանենթիլլա , կամ արՀենթինա , և կամ անսէրինա , լս : բօթանենթիլ ռամանենթ , գղղ : Ի գաղարի ինչ , որ սովորաբար բուսանի ՝ ի դաշտամայրս , և յեղերս ՃանապարՀաց , արձակելով յարմատոյ զրաղում տերևս նմանս տերևոց ակրիմենիա կոչեցեալ խոտոյ , և ՝ ի միջոյ տերևոց ելանեն փոքրիկ ցօղունք • որք ՝ ի ծայրս բերին ՀՀՀՀՀՀ

ծաղկա լայնաբացս, և հինգթերթեանն՝ ըստ նմանութեան ծաղկանց հինգատերեւեանի, ունելով ՝ի միջի առէջս բաղումս զնին ծաղկանց յաջորդեն պատուոյ բոլորշիք, իւրաքանչիւր պտղոց ունելով զերեանց սերմանս փոքրիկս։ Իսկ արմատն անհոտ, երկայն, և նուրբ, միանդամայն և դեղ փորհարութեան։ Այս դաղարի բնութիւն է մաքրողական, զովացուցիչ, և սեղմիչ։ օգտակար է ընդդէմ փորհարութեան, հոտման արեան, և միզարգելութեան։ միանդամայն և գրգռէ զքարիկս միզարանի, և մեզմէ զցաւս ատամանց։ չափն կեղևոյ արմատոյն ՝ի կէս ուրամէ մինչև ցմի, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն։

Բօթերիում, կամ սբենա հերչն մինօր, և կամ թրակաքանթհա ալեհբա, լս։ Ի փոքրիկ ծառ. ինչ փշալից՝ նման թփոյ այնմիկ որ խաղերէն կոչի արակաքանթէ. որոյ ոստքն են երկայն իբր մի ոտնաչափ, ընդարձակ, թիւրատհակ, մանրիս, և սպիտակ։ Տերևք սորա են մանրիկ, բոլորաձև, սպիտակ, և լի աղուտամղութ, որք ելանեն երկու երկու առ միմեանս։ Ծաղիկն ընդդէմ և սպիտակ, ունելով ՝ի միջի առէջս ինչ փողաձև. զնին ծաղկանց յաջորդէ պտուղն ինչ խորշխորշանի, յորում պարունակին սերմունք երկայնաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, ոստաղլոց, մածուցիչ, արաքրուստ սեաւ, իսկ ՝ի ներքուստս սպիտակ և մեկալից, որ լինի դեղ ազգու ընդդէմ վիրաց, զի է փարատիչ, և միաւորիչ։

Բօթիս կամ բօցիս. տես պէվանտաս։

Բօենթիանա, կամ ֆիլեթէբա բավենինուս, կամ քրիսեթա բավենինա սիմենսիում, և կամ աքաչիա օրպիս ամերիքանի ալեհբա ֆիլօբ բուլքերրիսմ, լս։ Ի փոքրիկ ծառ ինչ վայրի յաճախեալ անխտիր ընդ ամենայն տեղս յաշարհին ամերիկոյ, և ՝ի բուրաստանս Եւրոպիոյ, որ բարձրանայ յերկրէ իբր վեց կամ եօթն ոտնաչափ. որոյ կեղևն հարթ է և ծերանագոյն, և ՝ի վերայ ունի փուշս ճանկաձևս։ հատկ նորա երկայնականթ, և ծիրանախառն կարմիր, յորոյ վերայ զեռեղեալ կայ գեղեցիկ և փնջաւոր ծաղիկ ինչ ծերանագոյն բերէ պտուղ տարփարակաձև, կարծր, և սպիտակ, բաշխեալ և պատեալ երիւք նրբակեղև պատենիւք։ Իսկ կորիզն կարմրագոյն, և բոլորակաձև։

Բօլբա. տես բուլբա։

Բօլբաչիս, կամ՝ անձէս, յն։ պալորը, տձ։ սաք. կամ սիմենանթրիկլն, արբ։ բուժ, կամ լինկ, սր։ Ի՝ ըստ մեզ թամբ սրունից. է մտեղ մսան, որ կայ ՝ի յետոյս սրունից։

Բօլէմենիում, կամ վալէրիանա կրնքա, կամ վալէ-
բիանա էրուէլա, լս։ Ի բոյս ինչ խժային, և դառնա-
համ, որոյ տերևք են մշտականաչ, ջղալիք, երկայն իբր
մատնաչափ. և ի միջոյ տերևոց ելանէ ցօղուն ինչ եր-
կայն իբր երկու ոտնաչափ, ստուար մատնաչափ, թաւի-
շաւոր, դարձեալ դոյն, և մէջն դատարկ։ Ծաղկին ելանէ
ի գագաթան, և է հինգթերթեան, հոտաւէտ, երկնա-
գոյն, և փայլուն, և ի տեղս տեղս նաև սպիտակ, կամ
կարմրագոյն. զնին ծաղկանց արտաքրէ հատատպտուղ
փոքրիկ, և խորշխորշանի. յորում լի են մանրիկ սեր-
մունք սեաք, և երկայնաձև. իսկ արմատն թելալից և
սպիտակ։ Այս բոյս լի է իւղով և գոյացական աղիւ, և
զօրութիւն մարդիս, և սրբիչ վերաց։

Բօլիբուս կամ աղնուտս մարբնուս, լս։ բօլիբօ, իտ։
ղղիթաբօտ, ատ։ և ըստ մեզ պղղիպոտ։ Ի ձուէն ինչ ծո-
վային նմանեալ ըստ իմիք կաղամար ձկան. զի ուռնի զոտս
ուռի երկայնաձիւտ, ստուարս կարծրս, և շղնաձիւռս,
յորոց ջրս առաջինքն ելցեն նմա յրմբանեալ ղաքաղօր
կենդանիս, և հեղձուցանեալ. իսկ յետինքն ի գնալ և ի
լուսել ի ջուրս, որոյ վասն և յոյնք յորջորջեն՝ օքտա-
բօտիայ, որ առ մեզ ստուգաբանի ութոտնեայ։ Սա հե-
ղոյ յիւրմէ գշիւթ մթին կարմիր իբրև ղմերանահոտ։ Իսկ
միս նորա սպնդային է և գժուարատմարսելի, այլ օգտա-
կար աղեաց։

Բօլիբօ. տես բօլիբուս։ Դարձեալ՝ է միս ինչ ածե-
ցեալ ի ներքս անդ ի ունգունս։

Բօլիբօտիում գուէռնինում, լս։ բօլիբօտիօ, իտ։ բօ-
լիբօտ, գղղ։ պէտվարիչ, ատ։ և ըստ մեզ պղղպտոգ։ Ի
ապտ ինչ բուսոյ ածեցեալ իբր ի բաղումն ի վերայ հնա-
գոյն կաղնւոյ. վասն որոյ կոչի և ի բարբառ լատինաց-
ւոց՝ բօլիբօտիում գուէրքինում, որ ի մեզ ստուգաբանի
պղղիպոտ կաղնւոյ։ Ցերև սորա ըստ իմիք նման է տերևոյ
Ֆիկէլի։ Պտուղն գնասկաձև է և թաղանթեային, ունե-
լով ի մէջն սերմունս մանուռնս։ Իսկ արմատն երկայն իբր
մատնաչափ, ստուար, դիւրաբեկ, թելալից, պալարա-
ւոր, նմանագոյն, քաղցրահամ և համեմային։ Այս բոյս
բնութիւն է թուլացուցիչ, բացողական, և մաքրողական
արեան, որով բանայ դիցանս լերգի, և փայծէնան, և
փարատէ զշարաւալից խոյլս պարանոցի, և զսխան սեռա-
նեալ սքօտպուլթօ. եւ օգտէ հնագոյն հարբղնոյ։ Զամին
ուտի տրամ ընդ մի և կէս լիտ ջրոյ։

Բօլիբօտիօ. տես բօլիբօտիում։

ԲօլեթիլքՀում, կամ Թիլքօմանէա, և կամ Թիլքօ-մանէա մաս, լս։ բօլեթիլքօ, իս։ Ի խոտ մշտադալար, յաճախեալ յապատաժու�ս, և ՚ի խոնարհուտս. որոյ ցօղունն է բոլորակ, կարճ, բեկանուտ, և սեաւ։ Տերեւք նորա են փոքրիկ, բոլորշի, փափուկ, և երկայնակնեղ, և շուրջանակի սղոցաձև առատմասուտրեալք, և ՚ի վերայ ունի փոշիս նուրբս։ Պտուղն բոլորակ, ունելով ՚ի միջի սերմունս մանունս։ Իսկ արմատն նրբաթել, և սեաւ։ Սա բնութեամբ է բացողական և մաքրողական արեան, շատ հաւէտ է ընդդէմ ցաւոց կրծոց և փայծէղան. քանայ և ղդաշտանս կանանց։

Բօլեթիլքօ. տես բօլեթիլքՀում։

Բօլեկալա, կամ ֆլօս ամպարվալիս, լս։ Ի խոտ որոյ ցօղունք են փոքրիկ, կարճ, ուղիղ, պարարտ, կանաչախառն կարմիր։ Տերեւք նորա են փոքրիկ, և բոլորակաձև, որք խիտ առ խիտ սփռեն զերեսօք գետնի։ Ծաղիկն մանր և երկնագոյն. բայց յոմանս տեղս լինի և մանուշակագոյն, ծիրանագոյն, և սպիտակագոյն. յետ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն տափարակաձև, պատեալ հնգեակ թերթիւք, և ՚ի միջի ունի սերմունս երկայնաձևս։ Իսկ արմատն փայտային, մանր, և դառնահամ։ Այս բոյս սովորաբար բուսանի ՚ի խոտաւէտ տեղս, և սկսանի ծաղկիլ յամսեանն մայիսի. լի է խաղով, բայց նուազ ազիս, և բնութեամբ մեղմապես լուծիչ, և մաքրողական արեան, որով և առատացուցանէ զկաթն կանանց։

Բօլեկալա վերՀնիանա, լս. և.ս, իս։ կամ բօլեկալա սեՀնեկա։ բօլեկալա, ղղ։ Ի հաշակաւոր սրմատ ինչ փայտային, ստուար խրև զՀնոյն մատն մարգոյ, ոստալից, դժուարաբեկ, և ստուարակեղև. արտաքուստ գորշագոյն, իսկ ՚ի ներքուստ սպիտակ. համով է տաքպ, և դառն, միանգամայն և ջերմահամ, կամ համեմային։ Այս արմատ՝ եթէ արժան իցէ հաւատալոյ ամերիկացոց՝ գերազանցեալ զօրութեամբ զամենայն բժշկական բուսովք, համարեալ առ նոսա իբր դեղեալ ընդդէմ խածուածոց օձից և կարծաց։ Բայց մեք ասեալ ՚ի կիր արկանեմք զսա ՚ի դիպուածս թոքաՀատութեան, կրծացաւութեան, խեթից լանջամաշկի և թոքոց, բորբոքման, և Հնադոյն սխալց կրծոց։ Նոյնպէս յաճախ ՚ի վար արկանեմք զսա ՚ի բրժշկութեան ծիւրական կամ նուրբ սխալց պատճառելոց յերկարատև խօՀուութեանց։ Զայս արմատս ես բազմօրինակ գրեմ տալ հիւանդաց։ Զոյրօրինակ, յերկու և կէս լիտր

հասարակ ջրոյ՝ սրկանի չորս ունկի յարմատոյ ասսան ընդ միջոց 12 ժամուց։ Զայն և մեայ երկու լիտր։ և երբեմն յաւելեալ լինի ի վերայ տրամ մի՝ կամմս ամմենիաքա, և մի ունկի՝ օսոմէլէ չիլլեթիքօ։ Յինիքուլիսնէ ասսան յերկուս ժամս միանգամ՝ ասուս սիտասէէ։ Երկու ունկի առ իւրաքանչիւր նուագ։ Եւ ը ամանոյ հեղնեալաց ուրնի և զգործունէութեան առ ի փարատել զչիգոլոլն, զմիջամասական տենդ և զերդացաւուն, նաև զարիւնախառն թեքուն, որ սովոր է գալ զհին կշռացաւուն թոքաժէտուն։ Այս արմատ յաշխոյ գասանի յամերիկայ, ի հնդկաստան, և ի քանասա։ Բնութիւն է թուլացուցիչ և միզաբեր։ Բոյս այսր արմատոյ է ուղղ, գաղարագոյն, և ճիւղալից։ Տերևն ձուաձև, և սրածայր։ Ծաղիկն հասկաւոր, և սպիտակ։ բայց յամենս տեղս լինի և ծիրանագոյն։ Պատ. մի թէ ի յայլբեմեռն անուանեալ լերինն գասանի բոյս ինչ կարի նման բօլիկալա վիրմինիանակ, բայց սուորին է զորութիւն քան զայն։

Բօլիկօնաթուս, և կամ սիմինդրում սալամենիս, լատ։ սիմինդրա տի սալամենէ, կամ սիմինդրա տի ասենթամարիա, իտ։ մէհիւբ սիւլէիմանի։ կամ մէհիւբ մէյրէմ, տՃ։ խայլիմի սիւլէիման, արբ։ Եւ ըստ մեզ ասուագաբանի՝ կինք սաղմանի։ Ի խոտ ինչ, որոյ ցօղունն է բոլորշի, կոր, յոլկեալ և երկայն իբր երկու ականաչափ։ Տերևք սորա են լայն երկայն, և փարեալ զմիմեանսիք՝ ըստ նմանութեան տերևոց կաղամբի։ Ծաղիկն սպիտակ, հերձոտ, և թեքեալ։ Զկինն թօմանիլոյ ծաղկանց ի վերս երևին հատասպ սուագքն փոքրիկ իբրև ի չափ սիսաւն, և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի երբեակ սերմունս նման վշնի։ Խակ արմատն երկայն, ասուաւ իբր մատանչափ, թեքալից, պաղարաւոր, և սպիտակ, և բնութիւն սեղմիչ և սնուցիչ։ զոր լսեալ ի փոշի մանրամանոյ, լինի կերակուր մարդկան ի ժամանակս սովու։ Նաև գեղ օգտաւէտ ի գեղուածս ֆիլուօրթ սիանքօ յորոշիչալ սխտի։ Խակ զպատուղն, որ է ծայրեքեցուցիչ, և լուծողական բնութիւն, ի վար արկանէին նախնիք ի սէսպէնս գեղոցս։ բայց յայսոսիկ դարս գրեթէ գլխոսին է անգործածելի։

Բօլիկօնում, կամ սիմինդրա, լատ։ քօռանիմուօրա, իտ։ Ի խոտ ինչ երկայն իբր մի և և կէս ականաչափ։ որոյ տերևքն են ձուաձև, և մանր։ Ծաղիկն սպիտակ, և մանր, յեռ ծաղկանց եալնէ պատեան ինչ շագանակագոյն, ունելով ի միջի սերմունս ասուարս։ Խակ արմատն ասուաւ, կարծր, և թեքաւոր, և բնութիւն յոյժ սեղմիչ.

զոր առ Նախնիս ի կիր արկանէին ի դիպուածս փոշհաբութեան և հոսման թանչից. բայց այժմ անպիտանան համարի։

Բօլհում մենթանում, լս։ Ի բոյս, որոյ յօդուածն է երկնագոյն և երկայն իբր կէս ոտնաչափ։ Տերևն փոքրիկ, երկայն, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալ։ Ծաղիկն մանր, արկղաձև ոսկեգոյն, և հերձոտ, որ ելանէ ի գագաթան հանդերձ բողբոջն սերմամբ։ Լինի սա ի բարձրաբերձ լերինս, յաղտաղտին, և ի Ջերմագին տեղիս։ Բնութիւն է բացողական, և միզաբեր. ըստ ոմանց Նախնի հեղինակաց ունի զզօրութիւն բուժել զդալարդն, զցաւս գլխոյ, և զիաձուածս օձից։

Բօլմենարիա. տես բուլմենարիա։

Բօլմենէ. տես բուլմե։

Բօլսս. տես բուլսուս։

Բօլվերէ. տես բուլվիս։ Դարձեալ, այսու անուամբ իմանի ևս վառօթ։

Բօլվերէ ասսօրպէնթէ տէլ վէտէլիս, իտ։ Բուլվիս սպասօրպէնս վէտէլիի, լս։ Ի փոշի ինչ բաղադրական, օգտաւէտ ի դիպուածս գԺնեայ սենդից, և բորբոքման խախացոյցի, կամ սուսմբսի. արգելու և զԺայթքելն, և գրգռէ զքիրան. որ այսպէս բաղադրի։ Առ քսան և չորս կշիռ ցորեան՝ անթիմոնիս սիպիտրէթիքս, և նոյնչափ՝ կարմիր բուսան փոշիացեալ, երկոտասան ցորեան՝ վէթրիսօս տի մարթէ, 2կ ցորեան՝ օքքի տի քանիրս, և նոյնաքանակ՝ չինապրս նանթիսս. առ երկու ցորեան՝ էսթրանթոս տ՝ օրիս, այլ և 24 ցորեան՝ քանքէ բրէբարանթէ։ Զամին ի չորս կշիռ ցորենոյ մինչև ցյ2, երկու անդամ յաւուրն։

Բօլվերէ արմէնիքաս տի բարաչէլաս, իտ։ բուլվիս արմենիքուսարիս մոնտուս, լս։ Փոշիս այս ունի մանաւորզօրութիւն ի մաքրել զորովայնն, և ի փարատել զցաւս յօդուածոց, մանաւանդ զշանթիքաս անուանեալ յօդուածոցասն, որ այսպէս յորինի։ Առ սքամոնիա ցօլիֆորիա, երմօտանթիկի, թեռպիթօ, սէննա, ցուբքէրս ֆիէնս, յիւբաանչիւրոյն մէն մի ունկի. զամենայն բարիոք ծեծեա. արկ ի մէջ միոյ ապակեայ անօթոյ. չամին ի 20 ցորենոյ մինչև ցճ։

Բօլվերէ բուրկամիվա, իտ։ բուլվիս բուրկամիրուս, լս։ Հերպէթ սուֆիուֆ, ատ։ Փոշիս այս օգտաւէտ է ի դիպուածս հարբոլոյ, և ի ջուածոց մանաւանդ առեալ ի թանձր հիւթոց. մաքրէ մեզմապէս քերելով, և ի

դուբա վանելով զաղտեղութեան տեսանքով, և տեսորին որա-
վայնի։ Բաղադրեալ ի կէս տրամ՝ Եարաթա սրմանոյ լը-
ցեալ։ Եւ զայս պարտ է առնուլ գաղջ ջրով ի պահ ա-
ռաւօտու։ Ի ծամուտ։

Բօլվերէ էրիչէթիքա տէլ մարքէղ, իսա։ բուլիա է-
բիչէթիքուս մարքիոնիա, լա։ Փոշիս այս ունի զմանա-
ւոր իւն գործունէութեան տիտի մանկանց, գողդոլման
տրտի, և լուծման որովայնի։ մանաւանդ յերամայս ի
բոլորոնիկ ատամանց նոցին, և ևս ի գիսուսածս Ճնիւոր
անդիրց, որ այսպէս յորինի։ Ա՛ռ չորս տրամ՝ բատիչէ
տի բէօնիա. վիպիօ գուերչինօ տիրօրիս բաբաթեօ. ունի-
կա տ՝ ալչէ, սրօտիս. քօրնօ տի չէրվօ քրուտս. քօրալի
ռօսի, քօրալի պիանի. մարկարիտա բրէբարաթեօ. յիւ-
բաքանչիւրոցն մէն մի տրամ. զամենայն լուսա՛ ի փոշ
մանրատաղ իբր զալիւր, յոր յաւել 20 հատ՝ ֆիկլի տ՝
օռ.օ. զոր պարտ է առնուլ երկու անդամ յաւուրն, ըստ
չափու 40 ցորենոց։

Բօլվերէ տի կուԹէԹա բիվէրիս, իսա։ բուլիա տէ կու-
ԹէԹա բիվէրիս, լա։ Փոշիս այս է դեղ պատաշաճողական
պտուտից գլխոյ և տխոտի ցնցականի ի վերայ եկեղց ման-
կանց, ֆիջուանոց անդամագօսութեան, լուսնոտութեան, և
այլ ամենայն տխոտի ջղաց. որ այս կերալ կազմի։ Ա՛ռ բա-
տիչն տի բէօնիա. սէմի տի բէօնիա. բատիչէ տի տիթ-
թամօ պիանքօ. վիպքիս գուէրչինօ, յիւրաքանչիւրոցն
կէս կէս ունի. սա՛ և երկու տրամ՝ սէմի տ՝ տիթբերլիչէ-
երեք տրամ՝ քրանիս ուսանես. մի և կէս տրամ՝ քօրալի
ռօսի. և նոյնչափ՝ Ճիչէնեի բրէփարաթի. այլև երեք
տրամ՝ ունկա տ՝ ալչէ. և մի տրամ ֆիկլի տ՝ օռ.օ։ Զա-
մենայն լուսա՛ ի նուրբ փոշի, և արկ ի մէջ միոյ տապա-
կեայ սնոմոյ. չափն ի գործ արկանելոյ է ի 10 կշիռ
ցորենոյ, մինչև ց30 միանգամ յաւուրն։

Բօլվերէ Հաննովերիանա ուռոյէ, իսա։ բուլիա Հաննո-
վերիանա ուռալիս, լա։ Կարմրերանգ փոշիս այս օգտաւէտ
է ընդդէմ տկարուն տրտի, և ամենայեալ ցաւոց գլխոյ,
և նեցուկ է. որ այսպէս յորինի։ Ա՛ռ կէս ունկի կէնէ-
պրօ նամիսօ, և նոյնչափ՝ շաքար մանրուր. վեց շիմ իւղ
կինամոնի, և չորս հատ՝ ֆիկլիս տ՝ օռ.օ։ Զայս ամենայն
լուսա՛ ի նուրբ փոշի. չափն ի կ ցորենոյ մինչև ց20։

Բօլվերէ տի տօվերէ. տես Հատ. ա. գլ. ա. երես 25։

Բօլվերէ քանցիանա, կամ տի քանԹիսաս տի քէնԹ,
իսա։ բուլիա քանԹիանուս, լա։ Փոշիս այս շահաւէտ է

'ի գիպուանցս գՀենեայ և Հրատասպ սենդիլց, Ծաղկանց, վարդախտից, փորՀարութեՀ, Ժանտախտի, բծաւոր ջերմախտից, կշտացաւութեՀց, և ամենակերպ թաղկացման և նուազման սրտի, ևս թունից օձից և մեկոց, որ այս օրինակ բաղադրի: Առ չորս ունկի ոսոց սեաւ մասն ծռվալին խեցգետնոյ, յիսատասնոց կոչի՝ բուՀեՀ նեՀէ ասէ՝ բիւտի ասէ՝ քանքաւի մարենի. մի ունկի՝ օք.քի տի քանքաւ. և նոյնչափ մարկարիեՀ. կէս ունկի՝ քՀենեթրա եՀեվա. մի ունկի՝ քօրալլի ոսոսի. կէս ունկի՝ սէրբեՀենեթարիա վիրՀենիանա. երեք տրամ՝ սկեցսարօրիենեթալէ. առ և 80 կշիռ ցորեան՝ ասսի տի քուսօռ տի էերվօ. և 40 ցորեան քրօքօ օրիենեթալէ: Զայսոսիկ ամենայն լուսեա 'ի նրբադոյն փոշի. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև 360:

ԲօլՀերէ քՀենեռա լա թեսսէ քՀենվուլաա: Փոշիս այս օգտաւէտ է ընդդէմ սիսոտ ցնցականի, լուսնոտութեՀ, գՀենեայ և ցնցական հալից, և հարբղխոյ եՀելոյ 'ի ջիղս, որ այսպէս բաղադրի: Առ երեք կշիռ ցորեան՝ փոշիացուցեալ արմատն սէկլլա ոսենսի, և քսան ցորեան՝ ելիգուիրիցիս փոշիացուցեալ, այլև տրամ մի շաքար: Բաժանեա ասսի երկոտասան մասունս. և տացին երկու կամ երեք հատք յաւուրն:

ԲօլՀերէ քՀենեռա վէռմի, կամ վէռմիֆուկա, իտ: բուլլիս անեթի վէռմիս, լտ: Փոշիս այս բաղադրեալ յատկապէս 'ի ստամոքէ ղՀՁիս և զորդուածս որովայնի, և միանգամայն օգտաւէտ ընդդէմ ՁՀիաւոր սենդիլց, այսպէս յօրինի: Առ կէս ունկի՝ ամենանուրբ խարտաշ երկաթոյ կամ պողպատի. և երկու տրամ՝ էեթիօքէ մինէրալէ: ԲաՀանեա ասսի վեցեակ մասունս. մէն մի առցի ընդ առաւօտս 'ի ծոմուստ, այլև մէն մի ընդ երեկս, խառն ընդ մեղու կամ ընդ փոքր ինչ թիւրակէսի:

Բօմա ասսմի. սեւ բօմում ասսմի:

Բօմաթա, իտ: Է անուն ընդհանուր, որում նշանակին իւղք անուշահոտք, կազմեալ 'ի զանազան նիւթոց, և 'ի Ձարպոյ կենդանեաց:

Բօմ ֆօլլբա, կամ նիլ, կամ նիֆիլի ալպում, կամ քարբուիթէ, և կամ պուլլա քարամիթէս, լտ: բօմֆիվէռէ, իտ: Է ցնդական մասն պղՀեղոյ, մաՀեալ 'ի ներքսակողմէ անօթոյն՝ յոր հալն պղինձն խառն ընդ ՁիաՀլա. մինա կոչեցեալ քարի: ԶօրութեՀ նորա մաքրող, և ցամաքեցուցիչ վերաց, եՀեՀ փոշիացուցեալ ցանկոյն, կամ սպեգանի կազմեալ դեցի 'ի վերայ նոցա. փարատէ և ըզսերմնակաՀութեՀն, յաՁախակի գրեթէ առնելով ընդ մի-

զանց Հանապարէն։ Օգտաւէտ է նաև ընդդէմ երկաբատաև տենդից, զի է ուժգին ժայթքեցուցիչ, չափն ի 10 ցորենոյ մինչև ցՅՕ։

Բօմում սատամի, կամ բօմս սատամի, կամ բօմում սատիրում, կամ մարբս սատամի, և կամ մարբս սատիրիս, լս։ Եւ ըստ մեզ խնձոր ագամայ։ Է տեսակ ինչ պտղոյ յաղգէ լիմանի. որոյ կեղևն է սուաղ, խորտաբերս, և գեղեցագոյն, և բաղմահեղբուած. մէջ նորա ըստ մասին նման է կիսարնի, և ըստ մասին լիմանի, այլ անհամ. զոր ի վար արկանեն ի գեղոցայս, որ է փարատիչ երիկամնաց ժեռուլեն, միզարգելութեն, միջահատական և հանապազ զօրեայ տենդից. ապաքինէ նաև զախտն սքօնսպուլեօ։ Ծառս սորա սովորաբար բուսանի ի բուրաստանս, և յեր-կիրս ջերմագինս։

Բօմում կրանաթում, կամ բանիքս կրանաթում, կամ մարբում կրանաթում. և կամ մարբս բանիքս, լս։ մէջակրանս, իս։ կանիսատ, գղղ։ յրօնուխատ, յն, ուօման, արբ։ Նաբաալ, արբ։ Եւ ըստ մեզ՝ նուռն։ Է պտուղ գնոտակակերպ նարինջաւոր մեծութեամբ. շուրջ զրոյով պատեալ կայ կեղև. ներս կարծր կարմրախատուն գեղեն, զոր ջրաացուցեալ վարեն ի սէրս սեաս ներկի. վարի ևս ի բժշկական գեղոցայս, որ է սեղմիչ բնութեամբ, որով օգտէ հնագոյն փորհարութեն, և թանչից. այլ ի մէջն անգ պտղոյն՝ ունի բաղմաթիւ հատս թանմարկիս, գեղեցկաշարս, և թաղանթապատս. գոյն նոցա ոմանց կարմիր են, և ոմանց սպիտակ. խակ համն անուշակ, միանգամայն և գեղ օգտակար զօրացուցիչ նուաղելոց, և զովացուցիչ սրտի. և իբրաքանչիւր հատից ունելով զնրբանց սերմն ի միջի, որ է երկայնաձև, միանգամայն և սեղմիչ բնութեամբ։ Ծառս սորա է միջահասակ, քնքուշ, և լայնատարած, որ տաւաւել տարածի ի լայնութիւն քան ի բարձրութիւն. որոյ ոստքն են կարճ եռանկիւնի, և փշալից։ Տերևքն փոքրիկ, և երկայնաձև ըստ նմանութեան տերևոց մասենոյ։ Ծաղիկն հինգթերթեան, քնքուշ, կարմրերանգ, և խոտոչաւոր, ունելով ի վերայ առէջս ի գոյն գեղեցիկ գեղին, զոր լասինք պալաուսթիում կոչեն, որ է բնութեամբ սեղմիչ. ունի զգրծուձեռուն ի փարատել զվարհարուն, և ի խափանել զյորդառատ հոսումն թանչից կամ աբեան։

Բօմում նառանցիում. տես տուարանցիում։

Բօմում սբինօզում. տես սթրամոնիում։

Բօմում ամօրիս, կամ սօլանում վիբօփեռանքում, և

կամ տուռնա մարտ, լս։ բօմի տուռ. , խս։ ֆռէնկ բաթ-լիՃանը, ՃՏ։ Ի տունկ յաՃախեալ ամենայն ուրեք ՝ի պարտէզս , և ՝ի բուրաստանս, որոյ տերեւքն հատուս են և թաւիշաւոր։ Իսկ պտուղն բոլորշի , և թթու , յորմէ ստեպ կազմին կերակուր , որ է օգտակար ընդդէմ անպտղութեան ։

Բօմ տի տատմ . տես բօմնում տատմի։

Բօմ տի թերրա . տես սօլանում բուպէրօզում։

Բօմ բօՃնա . տես մարպիտոնիա ։

Բօմթէմա . տես բուսթուլա։

Բօռքա , խս։ Ըստ մեզ՝ քաղախաղնոր , է հեղեղուկ ինչ բարդրեալ ՝ի ջրոյ , և ՝ի քաղախոյ , որով ողողեալ զկոկորդն՝ օգտաւէտ լինի անտակ ուլան ։

Բօտակրա։ Ա յս անուն ՝ի յուՃնաց առեալ առ լատինս, նշանակէ ոսկաառութիւն . զոր խտալք անուանեն՝ կօթթա ա բիէտի , և արաբք՝ վէՃաիլ միւլիք , իսկ թուրքք՝ նիկրիզ . զորմէ լիս լին տեսցես հտ , ՃՏ . գլ . իե . երես 263։

Բօրթուլաքա , լս։ բօրչէլլանա , կամ բրօքաքիա , խս։ կլիտորիս , յն։ բիկլէ , կամ հտլաք , կամ հերիտ , և կամ պաքլաթիւլ հէմքա , արբ։ բրիտուլ , կամ գիլէնի , կամ թուրքք , կամ պէլլէն , կամ պէռաչէհէն , կամ ֆիռֆիքհին , և կամ ֆէռֆիֆինէ , պր։ և ըստ մեզ՝ փրփրեմ՝ , կամ անմեռուկ։ Ի խտս յաղգէ խաւարոց , որոյ ցօղունն է ստուար , բոլորշի , Ճիւղալից , յղկեալ , կարմրեանգ , շողշողուն , և հիւթալից ։ Ցերև տորա երկայն , բոլորշի , թամ բալից , ՁՆՆ , շողշողուն , մածուցիկ , և տասպահամ . ծաղկին փոքրիկ , գունաթափ , և հինգթերթեան ։ Պտուղն փոքրիկ , սափորաձև , և դարոնագոյն . և ՝ի միջն ունի սերմանս մանուս , նուրբս , և սեաւս , զոր խտալք կոչեն՝ սէմէն բօրթուլաքա , և արաբք անուանեն՝ պաղէթիւլ համրա . իսկ թուրքք՝ սէմիզօթ թօհումա , որ է բնութիւն զովացուցիչ , որպէս և տերև տորա . օգտաւէտք են ընդդէմ ապտականութեան արեան , և աքօրպուութօք ։

Բօրչէլլանա . տես բօրթուլաքա ։ Դարձեալ անուանքս խմանի՝ խեցեմորթ ինչ , զորմէ լնագոյն խօսեացուք ՝ի բառն պուքչինում։

Բօրչէլլուս ինխրուս , լս։ բօրքօ տի ինտիա , խս։ հինտ ասմանգու , ՃՏ։ և ըստ մեզ՝ խոզ հնդկային ։ Ի քառասանի ՝ի չափ Ճագարի . որոյ ընչացքն նուրբ են և սրաՃայր , ասամունքն նման են ատամանց մկան . որովայնն ստուար յոյժ , ստէն նման է ամենեւին խոզի , որպէս և ձայն նորա . ոտքն կարՃ , և իւրաքանչիւր ոտն ունի հինգ

կամ վեց մտտումնս. իսկ միսն ջայլին և անհամ. բայց գիւրամարսելի, միանգամայն դեղ օգտակար ընդդէմ թանչեց և միղարգելութեան։

Բօրրում, լտ։ բօրրօ, իտ։ բռատա, տձ։ ապուշվեչ, կմ գիւռաս, սրբ։ գէնուէնա, կամ զէպուռէ, և կամ կիսվա, պր։ և ըստ մեզ՝ պրատ։ Ի բոյս յաղգէ խաւարտից, որոյ տերև, ծաղիկն, և պտուղն ծանօթ է ամենեցուն։ Իսկ սերմն՝ որ է երկայնաձև, լինի դեղ ցաւոց ատամանց։

Բօրքուս. տես սուս։

Բօրքուս մարինուս, կամ մառատուինուս, կամ բհօքէնա, կամ թուրքիս և կմ սուսամարիս, լտ։ բօրքօ մարինօ, իտ։ տէնիզ տօտուղու, տձ։ և ըստ մեզ՝ խոզ ծովային։ Ի ձուկն ինչ երկայն և դեղնագոյն, յաղգէ գլլնի, պաբարտուբ, և ձեռվ մարմնոյն նման է հասարակ խոզի. զորոյ Ղարպն սպեղանի առնեն դեղարարք վասն կակղացուցանելոյ զուռոյցս ցուրտս։

Բօրքօ. տես սուս։

Բօրքօ սրինօ. տես հիսթրիքս։

Բօրքօ տի ինտիա. տես բօրչիլլուս ինտիքուս։

Բօրրօ. տես մէաթուս։

Բօցիօնէ, իտ։ ըմպելիք, կամ ըմպելի, դեղ լուծողական։

Գ.

Գուաթթուս Ֆատինէ ռիսօրութիվէ, իտ։ տէօրթ տարբերմը ունարար, տձ։ Ամուսաբս այսու նշանակի քարանակ տեսակ պէրաց, որք ցրուեալ փարատեն զամենայն կերպ ուռոյցս կարծրապինդս, բաց ի գաղղիական այտուցից, որպիսի են պլուրն գաբւոյ, բակլայի, մէքօի, և լուբինի։ Այլ բաց ի ջրից տեսակաց՝ են և այլ քարանակ ցրուիչ և փարատիչ տեսակք պէրաց, որպիսի են Ֆիրումէնթօ, լէնթէ, լինօ, և Ֆիէնի կրէքօ։

Գուասսիա. տես լինում գուասսիա։

Գուէրքուս բէտուՆերուլանա, կամ գուէսքուս ռաչէմոսա. լտ։ գուէռչէ Ռէնիլլ, իտ։ մէշէ աղտՆը, տձ։ և ըստ մեզ՝ կաղնի, կամ սար կաղնի։ Ի ծառ վայրենի, մեծ, ստուար, ուղիղ, երկայնատ, և տարածական, յա-

Ճախեալ յասիա, յիւրսպա, ի լերինս, և յանտառս, զոր հասեալ ի գործ արկանէն ի ընուածս։ Կեղև նորա է սառաբ, խորտաբորտ, արտաքուստ մոյգ, իսկ ի ներքուստ կարմիրանգ. զոր նախնիք փոխանակ քինաքինայի ի կիր արկանէին. որք և աւանդէին և պնդէին, եթէ յոյժ օգտակար է ընդդէմ տենդից, փոքհարուածի, հոտման արեան, հարբղոյց, և ցաւոց յօդուածոց։ Բայց մեք երբեմն ի վար արկանեմք զսա ի դեղուածս միջահատական տենդի, ֆիլուօրէ սպանքօրի, և երկարատև սերմնակաթուէ։ Ալ երբեմն բոհրեալ զսա, և լսեալ ի փոշի, ցանեն ի վերայ վերոց, իսկոյն ցամաքեցուցանէ. նոյնպէս օգտակար է երախայից, և պարարտ անձանց, յորոց անուշթս, և յայլ անդամս պատճառեալ ի քրտանց ի վերս երեսին պնտակք վիրանման։ Զնոյն գործուն է քրտնի ունի նաև տերև սոյս. որ է լայն, հերձոտ, և կարճանկեթ. բանայ ծաղիկ մանր, կարծր, կծկաձև, և ջնաւորբերբ պտուղ ի վերայ տերևոց կոչեցեալ բարբառ խաղաղացոյց կիսանակ. տես անդ։

Գուլթխանուս, լտ։ քօթիխանտ. իտ։ հիւմնայի տային, տճ։ և ըստ մեզ տենդ հանապազօրեայ։

Գուլնդուխնա. տես քինաքինա։

Ա

Ա տաքա. տես Եաքա։

Ա՛աքարանգիսպա, լտ։ Ի ծառ պրասիլեան, որոյ փայտն կարծր է և ուղղալից։ Տերևք նորա են կարճանկեթ, նման ըստ իմիք տերևոց Եանիբաստա անուանեալ ծառոյ։ Ծաղիկն նման է վարդի ըստ ձևոյն, ըստ հոտոյն, և ըստ գունոյն, որք երեք երեք փնթթին ի վերայ միոյ կանթի, ունելով ի միջի առէջս փոքրիկս, գնտակաձևս, և գեղնագոյնս. յետ ծաղկանց ի վերս երեսին պտուղքն տափակ, և սառաբ ի չափ խնձորոյ. արտաքուստ գոշչագոյն, իսկ ի ներքուստ գեղին. ունին և կորիզ սրատաձև ի չափ կաղնոյ։ Սորա տերևք լինին գեղք օգտաւէտ ընդդէմ կարծրութեան լերգի, և սխոնդանաց, զի են կակղացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ։

Եախամա. տես Ա՛ռանաս։

Եալաբ կամ քՀնվՀլՀուլուս եալաբբա. կամ եալաբբա, կամ եալաբիուս, կամ Ճիալաբա, կամ Ճէլաբօ, կամ սալաբա, և կամ ՀէլՀբա, լս՝ Հիալաբբա, իս՝ Ժալաբ, գզզ՝ Ճալաբա, ամՃ՝ գօլիսաբա, ալբ՝ Ի հՀաչակաւոր արմատ ինչ ռեանալից, անՀաղ, ոդդնՀար, գիւրաբեկ, գԺուարտիիրելն, արտաբուտ Թուխ, իսկ ի ներքուստ մեխրագոյն՝ Ընտիրն այսր արմատոյ՝ որ է Ծանր և խորՀշմանալ գտանի ի նոր սալանիս՝ ի սալաբա անուանեալ գաւառն. զոր և յանուն արմատոյն սովորութիւն եղև լատինաց կոչել սալաբա, կամ եալաբա, ևն՝ Ա՛յս արմատ բնութիւն է Թուլացուցիչ, բարեպէս լուծիչ, և ՃՐՃեաց սատակիչ. օգտակէտ է և ընդդէմ ՁԼԳՀՀԵՐ, և խցանաց լերգի. չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ՅՅՕ. մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ երկու արամ քրէմօրէ տի ԹաւՀմաՀօի բաղադրելոյ գաղՁ Ջրով՝ Բոյս սորա գտանի և յամերիկա և ի հնդկաստան, որ բարձրանայ յերկրէ իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ. զոր լատինք կոչեն եալաբա օՖՖիչինարում ֆուուքթու ռուկօզօ՝ Տերևն նման է տերևոյ բաղիզան, բայց ստուար քան զայն՝ Ծաղիկն ձագատառձև կոչեցեալ յնասալացուց՝ տիլլօ տի նօԹեՀ, որ ստուգաբանի գիշերագեղ, զի ի մտանել արեգական ծաղկի, և ի ծագել նորա փակի. բան գուՃնոյն է կարմիր, բայց յամանս տեղիս լինի և գեղեցգոյն, և սպիտակագոյն. յետ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն կնՃաձևից, ուՃեալով ի միջի կորիզ բոլորշի՝

Եալամանեաս կամ եամանՀլինեաս, լս՝ Ի փոքրիկ ծառ հնդկայնն, որոյ ձև նման է մրտենւոյ, տերևն մանՀուզնեւոյ, իսկ պտուղն ձիԹատաղոյ. այլ ոչ ախորժահամ իբրև զնա. զոր ժողովեալ ի վար արկանեն ի գեղբայս, որ է տեղիչ և մասրեցուցիչ բնութիւն. արկանեն նաև ի ջուր աղի ի լենել Թուչի՝

Եամպօս, լս՝ Ի պտուղ ինչ հնդկայնն. որոյ կրկին են տեսակք, մինն է անկորիզ, և մեծն կարմիր, որ ուՃի ըստկեղև նուբբ և փափուկ, և զՀամ անուշակ իբրև զմրգ՝ իսկ միւսն է սպիտակախառն կարմիր, և աղուամանդուտ, ուՃեալով ի միջի կորիզ բոլորշի, և ստուար նման կորիզոյ գեղջի՝ Երկոքին սոքա բնութիւն զօրացուցիչ, և զովացուցիչ, վասն որոյ և սուէպ յօրինեն ի սոցանէ զբացբաւեներս, որ արգելու զոտոչորուն սրտի, և փարատէ ըստենգս պատՃառեալս ի մաղձային հիւանդոց՝ Ծառք սոցա են հարթակեղև, գորշագոյն, և բեկանուտ, և բարձրանան յերկրէ իբրև զՁուփս, արՃակեն զոստս երկայ-

նամիգա, և տարածողական, բերեն տերևս անհարթս, դեղեցիկս, մեծին կանաչ, և փայլուն, Նիզակաձև։ Բանան ծաղիկս փոքրիկս, ծերանագոյնս, և ոգեպահման Ոնին արմատս տարածողական, և ստամոքսհոտս։

Լանիբասպա, լս։ Ի Ծառս պլասիլեան, ըստ ձևոյ, և ըստ մեծութեան նման կաղամախի. փայտս նորա է բեկանուտ, սպիտակակերև, և ուղղալից։ Տերևն երկայն իբր մի և կէս սանտաչափ, լեզուաձև, և պայծառս կանաչ։ Իսկ պտուղն բոլորշի մեծութեամբ ի չափ հատարակ նարնջոյ, նրբակերև, և կանաչագոյն, այլ ի հասանելն գորշագոյն. մէջ նորա կարծր է իբրև զնձոր, և խուռչաւոր, լի գնտակակերպ և փափկութեամբ սերմամբ։ դեղնագոյն է և հաճոյահոտ, այլ ստոպահամ, և մածուցիկ, զոր յաճախ ի կիր արկանեն ի գեղ բորբոքման ստամոքսի, և բերանոյ. նոյնպէս ապաքինէ և զուռոյցս կարծրագնդս, եթէ թանձրութեան կաղմեալ արկցի ի վերայ։

Լանկօմաս, լս։ Լանկօմի, և կամ բաշխուրուս էդիբեթիուս, լս։ Ծառս հեղկային բարձր և փշալից ըստ նմանութեան մերոյ թփոց։ Ծաղիկ նորա մանր է և սպիտակ. իսկ պտուղն գեղնագոյն, և թեթու զրէն շլորոյ, զոր ի վար արկանեն ի գեղ փորհարուութեան, և փոզաչաւութեան։

Լանկօմի. տես եանկօմաս։

Լաչէտ, կամ եաչէտ նիկրի, կամ վիօլա թռիքօլօռ, լս։ Ճիաչէտ, իտ։ Բոյս քաղցրահամ, որոյ ցօղունն է դարսնագոյն, դիւրաբեկ և աղուսաղուտ։ Տերևք սորա խիտ են և թաւիշաւոր նման ըստ իմեք տերևաց եղերդի. դառնահամ է և խժային։ Ծաղկին փշալից, և թեխագոյն՝ ըստ նմանութեան չիսօ անուանեալ ծաղկան, որ փունջս փունջս վիթեին ի գագաթան. զկնի ծաղկանց յաջորդեն սերմունք թեխագոյնք հանդերձ սպիտակ փեսրոիք։ Իսկ արմատն ստուար, փայտային, և անհամ։ Բուսանի սա ի մարգագետնին, և ի խոնաւուտս։ լի է իւղով և գոյացական աղւս, և բնուր մաքրիչ, և թուլացուցիչ. որով ապաքինէ զնստաւարտս, զուրկուն և ըզվէրս բերանոյ և որկորոյ մանկանց։ Զափն ի 10 ցորենոյ մինչև 30, երկու անգամ յաւուրն։

Լաչէտրօս են քաչէքուեթ. տես Եաչաս։

Լասլօնաքիթա, լս։ Ծառ մեծ և ստուար, որոյ փայտն կակուղ է և դիւրածալ։ Կեղև սորա անհարթ է, նոյնպէս և դիւրածալ, տերևք երկայն և պայծառ կանաչ։ Ծաղկին մանր, շլկագոյն, և քաղցրահոտ, որք ողկուզարկն արտադրին ի ծայրս ոստոց։ Պտուղն փոքրիկ,

և եռանկիւնաձև, այլ ըստ գունոյ, և ըստ ներդործութեան նոյն է գլխովին ընդ մրտոյ. օգտակար է նաև ընդդէմ փորհարութեան, և ակարութեան յօդուածոց. զի է զբաց-ցուցիչ, և պնդացուցիչ:

Եսամինում, լս: Ձէյսմինս, իս: Եասմին, արբ: Եաս-սէմի, տձ: սահրեթ, սր: և ըստ մեզ յասմիկ: Ի թուփ՝ բուսեալ առ որմնիք կամ առ ծառուոք, որ ամենեցեալ ձգէ ոստս երկայնս ուղիղս, և նուրբս, և զերեսաք որմոցն ճաստղն: Տերևքն երկայնաձև են, և սրայծառ կանաչ՝ նման ըստ իմիք տերևոց վշնի: Ծաղկին փոքրիկ, ասղաձև, քաղցրահոտ և սպիտակ, և ՝ի տեղս տեղս նաև գեղնագոյն. զորոյ իւրն հանեալ ՝ի գործ ածեն ՝ի դեղ ճեղքուածոց առեալոց ՝ի ցրտոյ: Եւ ըստ ոմանց նախնեաց հեղինակաց՝ ունի և մանաւանդ գործունէութիւն ՝ի բուժել զխլութեան, զկշտացաւութեան, և զքացաւութեան. բայց կարծիքս այս չէ այնքան հաւանական:

Եսքա, կամ եաչէուօս ին քաղէքութեան, և կամ եասքա, լս: Ի ծառ հնդկային մեծ, և ոստաղեց. որոյ տերևին է լայն, պայծառ կանաչ, և ջաղեց: Պտուղն զոր լամբիք պուռաքա կոչեն, մեծ է ՝ի չափ գդմոյ, կարծրակերպ, մթին կանաչ, և շրջատպատ նորա ունի նմանութիւն ընդ բրգաձև անդամանդի. իսկ նեբքին գոյացուցին սպիտակ, կարծր, և անուշահոտ, ունելով ՝ի միջի արմատաւորմ հատս նուրբս և գոբշագոյն մաշկօք պատեալս, և ՝ի մէջ նոցա գեղնագոյն թմբիք մածուցիկ, և տատպահամք. զորոց մաշկն անջատեալ ՝ի վար արկանեն ՝ի գեղորայս, որ է սեղմիչ, զօրացուցիչ, և սաստնեռգտիչ, որք և արգելուն զհոսումն որովայնի, և թանչից: Ալ գիտել արժան է, զի հարաւ այսոքիկ յոլով անգամ առաքեն զանսան մահաքեր՝ կոչեցեալ ՝ի բարբառ հնդկաց՝ մոնքսի:

Եաքարուբաեռ, լս: Ի ուղղաբերձ ծառ ինչ ամերիկեան, որոյ կեղևն գոբշագոյն է և խորտարարս ըստ նմանութեան տերևոց սարկաղեաց: Փայտ սորա կարծր է և ամբողջ, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ ամենակերպ թունից: Տերևն ունի զձև տերևոյ թթենւոյ, այլ հարթքան զայն, և է դեղնագոյն, և շուրջանակի սրսղաձև սատանաւորեալ: Պտուղն կարծրակեղև, և մեծ իբրև ընդգլուխ մանկան: Իսկ սերմն, որ լինի ՝ի պտուղ անդ՝ երկայնաձև է և բարեհամ իբրև զքաղցրաղէզ. զոր և ուտեն իսկ, որ է բնութիւն զօրացուցիչ և սաստնեռգտիչ:

Եաքարանաս, լս: Ի ծառ, որոյ ոստքն են ուղղաձիգ, բաղմաձիւղք, և պալարաւորք: Տերևք սորա մանր են և

երկայնաձև, և գոյն նոցա ի վերին երեսս կանաչ, և փայլուն, իսկ ի ներքոյ սպիտակ: Ծաղիկն գեղեցիգոյն, միթերթեան, բոլորշի, և քաղցրահամ, ուռնելով ի միջն առէջս բազում, և սպիտակս: Պտուղն կանաչախառն սպիտակ, խորտաբորտ, և սաստատողնաձև, կամ տափաստակաձև, զորոյ զմիջն գոյացուցանէ ի կերս առնուն ի դեզ տկարութեանէ սատմոքսի: Վասն նեաւ փոխանակ օձառի, որ արձակէ վրփուր բազում: Եւ է սորա երկու տեսակ, մինն է սպիտակափայտ և անհոտ ըստ նմանութեանէ շրջենւոյ: Իսկ միւսն սեափայտ, կարծր, և հոտաւէտ, և բնութեամբ թուլացուցիչ, և քրտնաբեր:

Եաքօպէս կամ հեբայս եաքօպէս, լտ: Ճիաքօպպէս, իտ: եաքուպ օձու, ամ: և ըստ մեզ ստուգաբանի բոյս յակոբեան: Ցօղուն նորա կարծր է և թաւիշաւոր, և բարձրանայ յերկրէ երբ երեք կամ չորս ոտնաչափ: Ցեղբեն երկայն, հերձուտ, և մինն կանաչ: Ծաղիկն գեղին, և ճառագայթաձև, որք փունջս փունջս վիթեն ի գագաթան՝ ըստ նմանութեանէ հովանոցի, իւրաքանչիւր ծաղկանց ուռնելով զիւրանց առէջս բազումս ի վերայ: Իսկ արմատն սպիտակ, ստուար, թեքալից, և տարածողական: Ցաճախս բուսանի սա յագարակս, և ի խոնաւուտ վայրսլի է իւղով և աղիս, և բնութեամբ բացողական, և մեղմաչէս լուծիչ, օգտակար է և հնագոյն վիրաց:

Եէքօրարիա. տես հէքաթիքա:

Եղինքս կամ եօրգուիլլա, և կամ չինքլիտա, լտ: Ի թաւշուն մինչ խայտաղէտ ի ջափ սբենոզն, որոյ կտուցն է կարծր, ուժեղ, սրածայր, և կապտագոյն, նման ըստ խմիք կաչաղակի, երպէս և ձայնն նման է ձայնի նորա: Իսկ միսն պարարտ և համեղ, միանգամայն և գեղ օդտակար ընդդէմ լուանոտութեան, կամ վերնոտութեան:

Եռուեռպէ, կամ ծիծիքիա, լտ: ՌիուՀՀիօլա, իտ: հիւնոտ, ամ: և սրբ: և ըստ մեզ յունոտ: Ի պտուղ թամբալիր, բրգային և փոքրիկ ի ջափ ձիթատաղոյ, այլ ի ձև ձուոյ, արտաքուստ կարմիր, իսկ ի ներքուստ դեղին, համ նորա քաղցր է, և սխորժելի. լի է իւղով և գոյացական աղիս. և բնութեամբ թուլացուցիչ, և կակղացուցիչ կղծոց, և հազի: Բիժիչեք արարիոյ յաՀախս ի վար արկանեն զսա ի քաղցրացուցանել զթթուութիւնս հիւթոց մարմնոյ, ի գրգռել զնուքս, և ի յանօրէլ ընդ թանձրամածութեան տոլուենից: Ուռնի և կորիլ երկայն ի ջափ կորիզի ձիթատաղոյ, այլ նուրբ և կարճ քան զայն, աւարտեալ յերկու սրածայր ծագս:

Լուսաբերում՝, լս։ Ճուրէսպօ, իս։ Ճիւբաղ, պր, և ՍՏ։ և ըստ մեզ՝ օշարակ։ Ի ընկալել ինչ, յօրինեալ ի շաքարէ և ի հիւմեայ խոտոց, կամ պտղոց։

Լուսնիբերութեամբ օգսիչեցուցուս, լս։ Ճնիէբեռօ, իս։ Ժընիէվա, գզ։ քրմնին պլոռ կամ Ճուսնիբեր գրի, անգղ։ Նրաթեռ, կամ գօգօլան, և կամ ռաքռակ, պրբ։ սուրբՏ։ ՍՏ։ և ըստ մեզ՝ գէ, կամ գէհի։ Ի Ճուսի մշտաղալաբ, որոյ կեղևն է անհարթ, և խորտաբորտ։ Փայտն կարծր, կարմրերանգ, և անփուտ, զոր արկեալ ի հուր՝ բուրբ հոտ անոյշ. որ ինի գեղ օգտակար ընդդէմ յոռի օդոց։ Տերևն կարծր, նեղ, երկայն, և սրածայր իբրև զմուշ։ Ծաղիկն գնուսակաձև, և ծիրանագոյն։ Պտուղն բոլորշի և սուսաբ՝ ի չափ պտղոյ բաղեզան։ գոյն նորա՝ ի սկզբանն է կանաչագոյն։ Իսկ ի հասանելին՝ կարմիր կամ սեաւ։ և ի միջի ունի գոյացութիւն մածուցկի, իւղային, և կարմիր հարեալ ի գոյն գեղին, համով քաղցրախառն տոիպ միանգամայն և հաճելի։ ունի և կորիզս մանուռնս, եռանկիւնաձևս, և կարծր։ Այս պտուղ կոչի լատինեբէն՝ պաքքաք եուՆիբէ կամ օքսիչեռուս։ ըստ յունեաց՝ բէռիսն։ ըստ խաալացւոց՝ պաքքէ տի Ճնիէբռօ։ ըստ արաբացւոց՝ պիզր պտաքի, կամ էպէլ, և կամ հուբլ։ ըստ պարսից՝ ավզին, կամ նաուռն, կամ սէրվիկիւհի, և կամ ֆիլֆիլ գիւհի։ ըստ տաՃկաց՝ պտաքՃ թօհուռնս։ իսկ ըստ մեզ ունդ գիւհոյ, որ է բնութիւն ներգիչ, զօրացուցիչ, և միզարեր, որ ստէպ՝ ի կիրարկանի՝ ի դիպուածս ջրգողութեան և ընչարդելութեան, և միզարգելուն։ Զամին՝ ի մի տարամ մինչև 92, խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։ Օգնոյն գործունէութեան ունի նաև սորա զուտն, զոր խառացեալք՝ էսթռատթեռ տի Ճնիէբռօ անուանեն։ Ի թիրոյ տասի բոլեալ և խէժ ինչ գեղին, մաքուր, և փայլուն, զոր խառալք կոչեն՝ կամիա սանտարաքքա, կամ վէռնիչ։ և արաքք՝ սանտարախա, իսկ թռուքքք՝ սէնտէքռաս։ Ընտիր և ապնիս համարի, եթէ մերձեցուցեալ ի հուր՝ վառվառեալ հաղեցի և ծուռեսցի։

Լուսնքռաս, լս։ Ճիուռքռ, իս։ Հասր օթռ, ՍՏ։ գանտերէ կամ սէրասրի, կամ ֆիլլէկիւն, արբ։ սէհլէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կնիւն, կամ պլռաս։ Ի բոյս, որոյ ցօղունքն են երկայն իբրև երկու կամ երեք ռանաչափ, կարծր, ջղային, և կեղևապատ, յորմէ բաղումս հիւսեն զնուսակեղէն անօթս, կամ զսփռոցս։ Տերև սորա է երկայն, կարմրերանգ, և շուրջանակի սղոցաձև սուսմիաւորեալ։ Ծաղիկքն վեցթերթեան, և սուսղաձև, որք

շարին 'ի վերայ ցօղնոց իբր երիք բթաչափ հեռի 'ի միմեանց, և 'ի մէջ նոցա եռանկիւնաձև պատեանք, յորում են սերմունք։ Իսկ արմատն սառաւատել։ Ցաճախ գտանի սա յեգիպտոս 'ի Ճախնային, և յաղագս տուկ տեղեաց։ լի է իւղով, այլ նուազ աղիս։ Սերմունք սորա լինին դեղ ազդողական ընդդէմ փորհարուութեան, և հոսման արեան, այլ և գրգռեն զքուն։

Է

Էբաթիթէ։ գառաձիւէր միւհրիւքանը, տճ։ տես հտ։ ա։ գլ։ ը։ երես 98։

Էբաթիքա։ տես հէբաթիքա։ Դարձեալ՝ այսու անուամբ ըստ անգամանցնոց իմանի՝ երակ ինչ բազկի։ Մերթ և նշանակի խորտկակն մաղձի։

Էբէրլանուս, կամ էբէլանուս, լտ։ Ի գեղեցկատեսիլ ձուկն ինչ ծովային։ որոյ երկայնութիւն է իբր մատնաչափ, իսկ լայնութիւնն բթաչափ։ գոյն նորա սպիտակ է և փայլուն իբր զնարգարիտ։ իսկ միսն փափուկ, համեղ, և մանուշակաբոյր։ լի է իւղով և ցնդական աղիս։ միանգամայն և դեղ ազդողական ընդդէմ միզարգելուն, որում և խորտակէ զքարն՝ եթէ գոյցի ընդ անցս նորա։

Էբիբլազմա։ տես քանաբազմա։

Էբիբլօօ, լտ։ պտղբրտարի ինչ զարը, տճ։ ըստ մեզ՝ եղիպտն, կամ աղեացամաշն։ Ի նրբագոյն, և Ճարպալից մարդ պատեալ զարդեօք յառաջոյ կողմանէ։

Էբիթիմեմա, կամ քուսքուեթա միեօր, լտ։ Ի տունկ ինչ մեթն կարմիր, հոտաւէտ, և թեալեց, որոյ ծաղիկն և սերմն նման է բուսոյն այնմիկ՝ որ խաղերէն կոչի քուսքուեթա։ Այս տունկ բուսեալ յերկիրս Ջերմագինս, և պատատեալ զանկոնին ծոթրինի, լի է իւղով և գոյացական աղիս։ օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ոսանաւուն, յօդուածացաւութեան, ախտի փայծեղան, և հարբեալոյ, եթէ փոշիացուցեալ կամ արգանակ կազմեալ արբցի։

Էբիլէքթիքուս, կամ մոռպուս քօմիթիալիս, լտ։ Էբիլէսսիա։ կամ մալ քատուքթ, խտ։ սառա կամ թութաթակ, տճ։ տիւվար, արբ։ և ըստ մեզ՝ վերնոտութեան,

կամ լուսնտուութիւն. զորմէ տես 'ի հա. ա. գլ. ժէ. երես 211 :

Իրիկնասիա. տես Իրիկնէրթիքում :

Իրիկնաթրիս. այսու անուամբ թ անդամաղնեաց ցուցանի մակօրդային, որ է վերին մասն որոգային :

Իրիկնաթիքամնթեմ. բառիւս այս թ բժշկայ խմանի առ փոքր փոքր կամ մեղմով ետն 'ի գործ ածուի ի և իցէ հեղանիւթ գեղորկեից. այսինքն յամենայն քառորդ, կիսկէս, և կամ մի ժամու արբուսին մի հասարակ գրգալ, կամ մի սկահակ սրձոյ, կամ առաւել ևս ըստ պահանջելոյ հարկին :

Իրունէում. այսու անուամբ ըստ անդամաղնեաց նշանակի երկրորդ փորոտին, որ միշտ գտանի դատարկ 'ի կերակրոյ. քանզի զընկալեալ կերակուրս բնաւ ոչ պահելով առ ինքն, խկոյն վանէ և մերժէ արտաքս :

Իգուուս, լու քամալը. խտ աթ, կիսպէկիր, տՀ: խէլ, կամ խուսան, կամ հիմնաՀ, կամ հուսան, կամ մերտուն, կամ պիրզիվէն, արբ : էսբ, կամ թամասենին, կիսկէսվանէն, կամ մաղչը, և կամ պէռուսուն, պր : և ըստ մեզ՝ ձի, կիսերիվար : Ի կենդանի ազնոյժ, քաջասիրտ, սրընթաց, գլատ, և հլու, որոյ ձև և մեծուութիւն ծանօթ է ամենեցուն : Այս ծառայէ մարդոյ ոչ միայն յայլեալ գործս տարժանելու, այլ և որ ինչ երանէ 'ի նմանէ կարգեալ է 'ի պէտս նոցա. քանզի կաթին նորա (որպէս և իշոյն) ոչ գոլով այնքան պարարտ՝ օգտակար է 'ի դիպուածս թոքաժէուտութեան, նուրբ ախտի, ընչարգելութեան, հնագոյն հազոյ, վերնտուութեան, և այլոց այսպիսի նուազեցուցիչ ախտից : Զմիս նորա ուտեն թաթարք, որպէս և ոմանք 'ի սեաս բնակչաց ափրիկոյ, և այլ ուրեք : Եղջունքն նորա փաշեացուցեալ, լինի դեղ ազդու ընդեմ լուսնտուութեան, և կարծրատանգուն ուրգանդի. չափ 'ի 20 ցորենոյ մինչև 60: Իսկ զքակղն 'ի վար արկանեն 'ի դեղ փողացուցուութեան, և կշռացուցուութեան :

Իթէրէ : Այնուամբ ըստ քիմիականաց նշանակին ամենատեսակ եթերական, կամ ցնդական ոգիք, յորինեալ 'ի նուրբ ոգեաց գինւոյ, խառն ընդ այլոց հանքային նիւթոց: Այդ անուն 'ի բարբառ լատինացւոց կոչի էթիէրս, և արաբք՝ թաեար :

Իթէրէ այէթիքը. տես էթիէրս այէթիքուս :

Իթէրէ նիթրիքը: տես էթիէրս նիթրիքուս :

Իթէրէ սուլֆուրիքը. տես էթիէրս սուլֆուրիքուս :

Իթիզնա, կիսթիզնա, կիսթիզնէցցա, կիսէթիքա,

խա, բթիղնախ, լտ։ սիլ, կամ մեկուք, և կամ տասպէ, արբ։ սէբաի շիւշ կամ ատ՝ս, սր։ վէրկէմ, տՁ։ և ըստ մեզ՝ բարակացաւ, կամ նուրբ ախտ, կամ մաշաբայա-կան ախտ, կամ ծիւրդական ախտ, և կամ հիւծական ախտ։ զրմէ տեւս հտ։ ՅԲ։ գլ։ Ժ։ երես 162։ կոչի և թռ-քախտութեի։

Էրթիօբէ մինէրալէ, կամ սուլֆիուրօ տի մէդբուրիօ նէռօ, իտ։ առատ սուլֆիուրիւ, արբ։ հապէշ մատէնի, տՁ։ Է փոշի ֆինէ սեաւ, բաղադրեալ ի մեդկէ, և ի ծծմբոյ։ ունի զնմանաւոր գործուն էէռնէթի ի փարատել զորբունս, զորոտութիւն, զսման գաղղիական, և զայլ ախտս մարթոյ։ այլ և առատակէ զորդունս և զՁՁիս որո-վայնի, և բանաց զնցանս ներգի, միանգամայն գրգռէ զզորձունս։ չափն ի չորս կշեռ։ ցորենոյ մինչև ՅՁ։ երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ խառն ընդ շաքարի։

Էրթիօբէ վէՁէթապիլէ, իտ։ գաւրուրմուշ ապիֆոն, տՁ։ է փոշի ֆինէ սեաւ, և թեթեւ, կազմեալ սաիրմնիս, և քաչախով զոր ի վար արկանէն ընդգէմ սրեան թաքնելոյ, և փարհարուն։ չափն ի չորս ցորենոյ մինչև ՅՁ։

Էրթիէռ։ տեւս էթիէրէ։

Էրթիէռ աչէթիքուս, լտ։ էթիէրէ աչէթիքօ, կամ աչ-քօրէք՝ քն օսի աչէթիքօ, իտ։ Է ոգի ֆինէ եթերական, բաղադրեալ ի նուրբ ոգւոյ գինւոյ, և ի օսի աչէթիք-քօէ, որ է դեղ ազդու ընդգէմ ախտի ջրաց, և բռնի շարժմանց միանայ, զի է գրգռիչ բնութիւն։ չափն ի 15 շիթէ մինչև ՅԿՁ, կամ ՅՁՁ, խառն ընդ շաքարի, կամ ըստ ազդուս արօմաթիքսի, պահ առ պահ։

Էրթիէռ նիթրիքուս, լտ։ էթիէռէ նիթրիքօ, կամ էթիէրէ տ՝ օսի սէբթոնիքօ, իտ։ Է ոգի ֆինէ եթերական, յօրինեալ ի նուրբ ոգւոյ գինւոյ, և օսի սէբթոնիքօէ, որ է դեղ ազդողական ի դիպուածս ախտից ջաց։ զի է գրգռիչ բնութիւն։ Շահաւէտ է և ընդգէմ ջայնն ներ-մախտից։ Յոգեղէն հեղուկէ ասսի յերկուս ժամն միանգամ առցի տասն շիթ առ իւրաքանչիւր նուռաք՝ խառն ընդ շաքարի, կամ ընդ ազդուս արօմաթիքսի։

Էրթիէռ սուլֆիուրիքուս, լտ։ էթիէրէ սուլֆիուրիքօ, կամ էթիէռէ վիթրիուլիքօ, և կամ էթիէրէ տ՝ օսի սուլֆիուրիքօ, իտ։ Է ոգի ֆինէ եթերական, կազմեալ ի նուրբ ոգւոյ գինւոյ, և ի օսի սուլֆիուրիքօէ, որ է դեղ ազդու, և շա-հաւէտ ընդգէմ տկարութեի ջրաց, և ուղղոյ, և սկսանայ շարժմանց միանանց, կամ ախտի ցնցականի։ օգտակար է և ի դիպուածս ջրային ներմախտից, զի է գրգռիչ,

կամ խթիչ բնութիւն. այլ և սատակել զՆձին և զոր-դունս որովայնի. չափն ի չորս շեմ մինչև 36, խառն ընդ շաքարի։

Էրթիսիրիս, կամ բէշլամիթիս, և կամ քօթիմնարիա դուռ-բուռնատամ, լս։ Ի բոյս յատնեալ յեթովպիա, որոյ տերևն է լայնադակաղ, փափուկ, սպիտակ, բրդոտ, և եղջերաձեւ։ Արմատի սաեզուանս քառանկիւնաձևս, բբը-դալեցս, և բաղնանիւղս։ Բերէ ծաղիկ սպիտակ ի ձև ծաղկան լամիում կոչեցեալ խոտոց։ Արտաքուստ պատուղս մանուռնս, և սերմունս երկայնաձևս։ Ունի արմատս երկայն, և սպիտակ։ Այս բոյս ելն ի խաղով և աղիս. օգտաւէտ է ընդդէմ կշռացաւութեան, և շնաթիքս անուա-նեալ յօդուածացաւուն, և ի մնանաւորի խոցոտածոց վերգի, որ սովոր է գալ զինի կշռացաւութեան։

Էրեմիսիսէ։ բառիս այս նշանակի ոսկր ինչ գանկին։

Էրմեթերում, լս։ Էլաթէրիս, կամ էսթրաթիթս ասի քօթօմէռս տեղ վէսմսի, իս։ ասնի իրեար հիւսուածսի, տն։ Այսու անուամբ նշանակի զուսան վայրի վարդոյ. որ է բնութիւն ուժգին լուծողական, և անօսրիչ թանձ-բանածութեան հիւթոց մարմնոյ, որ ի վար արկանի ընդէմ անյուսալի սխտից, և ջղոցողութեց, և խեղագարութեց. չափն յերկու կշիռ ցորենոյ մինչև 310 խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղոցդեից, և այն ևս մեծաւ զգուշութիւն։

Էրէսաթերիում, լս։ Ի կեղև ինչ ծառոյ միոյ հնդկայ-նոյ, որոյ ձև, և գոյն նման է քինաքինայի. բայց կարծր և անզօր քան զայն. նախնիք ի վար արկանէին ասսի յայգի ազգի դեղոցայս. իսկ այժմ սակաւ ի կիր առ-նուն յարմանաս։ Բնակիչք երկրին սովաս մարքին զա-տատանս եւբանց, և փարատեն զդաշնահատութեան բե-բանոյ։

Էրեբէսաս, կամ էլէբէհանթուս, և կամ պարրուս, լս։ Էլէֆանթէ, կամ լեֆանթէ, իս։ Էլէֆաս, յն։ ֆիլ, տն։ բիլ կամ գինձէր, և կամ գիս, պր։ և ըստ մեղ-փիզ։ Ի կենդանի քառատանի, յատնեալ ի հնդկաս-տան, և յասիրիկէ, յայղնանդամ, և մեծ քան զամենայն ջղոքատանիս. բարձրութեն նորա յոլժամ հասեալ էգէ ի լայնեալ չափ եւբ, է իբրու չորեքտասան կամ վեշտասան ոտնաչափ, որպէս և երկայնութեն նորա. իսկ թանձրուն մարմնոյն է այնչափ մինչև չորեքտասան նորա առաւելագոյն գրնեթ կրկնապատիկ քան զերկայնութեն իւր. գլուխ նո-րա է վիթխարի, և սառաւամորթ, աչքն փոքրիկ և ծի-բանագոյն, արտաքանուեքն նման են արտանաց մարդոյ.

ականջքն մեծ, բոլորշի, և տափարակ. կնճիթն զոր լա-
մինք կոչեն բրաշոշիս, կամ թուպա, և կամ մանուս
նստուածք, է երկայնաձիգ, ջլալից, մէջն դատարկ, և
գլուխդարձ յամենակերպ շարժմունս. զոր երբեմն ընդ-
արձակէ, և երբեմն ամփոփէ ըստ հաճոյս: Ջայս կնճիթ՝
որ է առատ իւղով և ցնդական ոգւոյ, ի գործ ածէն ի
գեղ թունելոց, ճանեայ, փորհարութեան, հոսման աբեան,
և տկարութեան սրտի: Բերան նորա և լեզու է փոքր առ
համեմատութեամբ մարմնոյն. ի վերին ծամելիսն՝ ունի եր-
կու առամունս երկայնս, սուրս, ամրակուռս, և եղ-
ջերաձեւս, որոյ մինն ըստ վկայելոյ ականատես վկայի՝
կշռէ մինչև 20 օխայ: Այս երկու առամունք ի մեր
բարբառս կոչին՝ մորսկոր, զոր լատինք անուանեն՝ էպուս,
և իտալք՝ ավորիս, կամ ավորիս, և սրաբք՝ սենը ֆիլ,
կամ այմ. և պարսք՝ բուլսեթէ. իսկ առամիկք՝ ֆիլ տիշ-
յորոց գործեն արշեստաւորք ակսպէս ձեռակերտս աղ-
նիւս, և տեւականս: Վարի ևս ի հովացուցիչ գեղորայս,
զոր հասարակ անուանքն լատինքերէն՝ էպուս ուսթոմ
անուանեն, այսինքն կիրեալ փղոսկր: Բայց ի սոցանէ
ունի և զայլ չորս հասարակ առամունս: Մորթ նորա և
տուս նման են գոմշոյ, այլ կնճռալից, և իբր անեթա-
փանցելի ի զենուց: Իսկ սրունքն ըստ իրաց ինչ նման են
ինոց արմաւենւոյ: Բնութ հեզ է գիւրընտել: Ըստ ոմանց
տեւէ 9120 կամ 150 տմս, և ըստ այլոց մինչև 9400. բայց
ի Ջերմ դաւառս ևեթ, որպէս յամբրիկէ, և ի Հնդիկս-
զի ի ցուրտ երկիրս ոչ ապրի ընդ երկար, և ոչ կարէ
ծնանիլ անդ:

Էղեթթուարիս, կամ էլեթթուարիս, և կամ լաթթա-
վարիս, իսս: էլեքթուառիսմ, լս: մանուն. կամ մա-
ճուն, արբ, և ամ: Ի անուն ընդ հանուր, որով նշանա-
կին՝ ամենակերպ լոյծ գեղորէք, յօրինեալ հաւաքմամբ.
և զանգուածով այլեայլ նիւթոց լուսելոց, որպէս ունիս
տեսանել ի սորս:

Էղեթթուարիս անթեէմինթիքօ տէլլ՝ հիմանէռս, իսս:
սօղուածանելարս քարշը մաճուն, ամ: Ի զանգուած ինչ
ճանէհալած, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ կէս ունկի՝ ոչ-
քուրիս վիսվ, և մի ունկի՝ մուչիլաճինն տի կօմնս արա-
պլիս, և զայսոսիկ հարեալ արարեա՛ ի միասին ի մար-
մարեայ անկանի՝ այնքան մինչև անհետ լիցին գնտակքն
անդկի գլսովին. և ապա յաւել ի վերայ ունկի մի՝ բոլ-
վերէ տի քինաքինա, ամ. և տիրօրքօ տի մէնեթամ՝ որչափ
ինչ պէտք են վասն կապմելոյ ըստ կանոնայ արշեստին

զգանգուածս զայս։ Ի զանգուածոյ ասսի՝ առցի սիսառ չափ ընդ առաւօտս, և նոյնչափ ընդ երեկս, այս չափ է վասն մանկանց, իսկ չափահասից մինչև ցկաղնաչափ, և փոքր ինչ առաւել ըստ պէտքոյց։

Էլէթթուարիս անթէէրիէթթիքս, իսա։ սառս հիլէթէ քարշը մաճուն, տՀ։ զանգուածս այս օգտաւէտ է ընդդէմ վերնոտութեան, անդամալուծուն, և տկարութեան ջղայ, սատմոքսի, և ուղղոյ, որ այս կերպ կազմի։ Առ ունկի մի փոշեացուցեալ քինաքինս։ կէս ունկի ամենանուրբ խարտաշ երկաթոյ, և նոյնչափ փոշեացուցեալ արմատն վալէրիանայի, սա և սիրօրքս տի մինեթա՝ որչափ ինչ պէտք են վասն յօրինելոյ զգանգուածս։ Ի զանգուածոյ ասսի առցի սխտակիրն մի տրամաչափ ը առաւօտս, և նոյնքան ընդ երեկս։ մայն թէ կրկնելն է այդ գտնէ մինչև ի 90 օր։

Էլէթթուարիս անթի տիզէնթերիքս, իսա։ քան խարտաշ քարշը մաճուն, տՀ։ Ի զանգուածոյ ինչ՝ բաղադրեալ ի կէս ունկի՝ անկուսմուրա կեղևոյ լսակոյ։ ի 36 կշիռ ցորեան՝ կինամոնի կեղևոյ լսակոյ։ ի բաւականաչափ սպիտակ մեղրի։ Յօրինեալ ասսի զանգուածս, տրամաչափ առցի ընդ առաւօտս, և նոյնքանակ՝ ընդ երեկս։ Զօրաւոր է յոյժ դեղս ի գիպուածս տրիւնախտաձև փորհարութեան, գալիան, տրտվայնարուծուն, և տենդի, մանաւանդ ասիենտիրքա անուանեալ տենդի։

Էլէթթուարիս անթիքրաբէթթիքս տէլ տօթթիօր վառս, իսա։ Ի լոյծ դեղ ինչ՝ օգտակար սխտագուտնեաւ, և վատառողջ անձանց, բաղադրեալ յերկու ունկի՝ էնուլա քամբանա արմատոյ լսակոյ։ ի յերեք ունկի՝ ֆինօքքիօի սերմանէ լսակոյ։ ի մի ունկի՝ բէբէ սևոյ փիրելոյ։ յերկու ունկի՝ սպիտակ շաքարէ, և ի նոյնչափ մաքուր մեղրէ։ Ի լոյծ դեղոյ ասսի առցէ սխտակիրն երկու կամ երեք տրամ՝, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն։ Օգտաւէտ է նաև ի գիպուածս ջղային դժուարամարսութեան, եր կարաւեւ թանչից, և հարբեխոյ ի ջեռոյ ի փորոսնս։

Էլէթթուարիս անթիֆէպտիկ տէլլա ֆարմաքօբէա տի վիէննա, իսա։ սրթմալարա քարշը մաճուն, տՀ։ Ի լոյծ դեղ ինչ ջերմեռահաւած, բաղադրեալ ի վեց տրամ՝ քինաբրնա տի սատէնոյնէնէ, ի նոյնքանակ՝ քինաբրնա տի ֆրբլէարիսէ, և ի նոյնչափ՝ քինաքինա կեղևոյ լսակոյ, և ի բաւականաչափ սիրօրքս տի ֆուսմարիսէ։ Ի լոյծ դեղոյ ասսի՝ տացի երեք կամ չորս տրամ յաւուրն։

Էլէթթուարիս անթիֆիպտիկ տի տրօհաՀաուվէ, իսա։

Ի լոյծ դեղ ինչ ջերմնահալած, բաղադրել՝ ի մի տրամ՝ քսնիֆեցիսնէ ալքեամիսէ, ի վեց ունկի՝ ծենդերօ քսնիֆէլեթմաեէ (այսինքն քաղցրաւենի կոճապղպեղն)։ Ի մի տրամ՝ սերբէնեթարիա վիրճինիանա արմատոյ լուսելոյ, և ի նոյնչափ քսնեթրաեէռվա արմատոյ փոշիացելոյ, և ի բաւականաչափ՝ սիրօբօ սեալէ չինգուէ ռատիչի աբէ-բիենեթիե։ Ի լոյծ դեղոյ ասոի առցէ հիւանդն մի և կէս տրամ երեք կամ չորս անգամ ի միջահատեալ աւուրս ջերմուեեն։ Շահաւէտ է և ընդդէմ միջահատական և ասինամիքա անուանեալ տենդից։

Էլէթեթուարիօ տի մակնէզիա տէլլա ֆիրմնաբօբէա տի քօրբէնակէն, իտ։ Ի ազգ ինչ լոյծ դեղոյ, բաղադրեալ ի վեց տրամ՝ քառասնեամեծ տի մակնէզիսէ. ի չորս տրամ անուչի վէռտի սերման լուսելոյ, ի մի տրամ՝ քրքմոյ փոշիացելոյ, և ի բաւականաչափ՝ սիրօբօ տի չիքօռիսէ։ Ի լոյծ դեղոյ ասոի առցեն մնասալ տղայք, կամ մանկտի, յորժամ բռնաբարեալ կամ լքեալ իցէ սասմուքս նոցա, չարն ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս յաւուրն, կամ փոքր ինչ ևս աւելի ըստ պիտոյից։

Էլէթեթուարիօ վէռմիֆուկօ. տէս էլէթեթուարիօ քսնեթռավէռմի։

Էլէթեթուարիօ տի քինա քինա, իտ։ քընաքընա մանռնու, ռմ։ Ի լոյծ դեղ ինչ տենդահատական, և օգտակար սասմնքսի, և ջլոց, բաղադրեալ ի մի ունկի՝ աղնիս քինաքինա կեղևոյ նրբագոյն լուսելոյ, և ի վեց ունկի՝ բօօպ տի սամպուքօէ։ Չարն ի մի տրամէ մինչև ցկ. խառն ընդ ազնիս գինեաց՝ երկու անգամ յաւուրն։

Էլէթեթուարիօ քսնեթռաա Լիտրօբիպիա, իտ։ տոխկաեա քարշը մանռուն, ռմ։ Լոյծ դեղս այս շահաւէտ է ընդդէմ ջրգողուեթեն կրծոց, և որովայնի, որ այսպէս բաղադրի։ Առ երկու՝ ունկի՝ բօօպ տի էպուլօ, և նոյնչափ՝ բօօպ տի ռինեբռօ. այլ և ունկի մի՝ օսախէլէ չիչլեթիքօ, և կէս ունկի՝ չիարբաբա փոշիացուցեալ. առ և երկու տրամ՝ սօշիաեեօ տի բօեթասսա, և սիրօբօ տի բանիս քաեթարեթիքօ որչափ պէտք են վասն չինելոյ զլոյծ դեղս։ Չարն մի տրամ յաւուրն։ Ի և այլ լոյծ դեղ, զոր պարտ է զնկի արատանելոյ զդուռմարեալ չինռուկն յորովայնէն՝ ի վար արկանել երբև զամսօրեայ մի ժամանակ, որ այսպէս բաղադրի։ Առ վեց ունկի՝ ամենանուրբ փոշի քինաքինան. երկու տրամ՝ նուրբ խարտած երկաթոյ, և նոյնչափ՝ թեբիսաքա. այլև սիրօբօ տի քանենելա որչափ պէտք իցեն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց աշխեանն զլոյծ

գեղս զայս։ Աչդէ ասսի ջղդողեալն սրամ մի ընդ առաւօտս, և նոյնքան ընդ երեկս։ Եւ եթէ զոյգ ընդ ախտս գասանիցի և անէնդ քառօրեայ, յայնժամ շահաւէտ լոյժ եղիցի տալ հանապազորդ զլոյծ ինչ գեղ յետագայ եղանակաւս բաղադրեալ։ Ա՛ռ մի ունկի՝ ազնիւ քինաբինա փոշեացուցեալ. մի սրամ՝ Ճէնցիանա փոշեացուցեալ. և նոյնչափ՝ մուրեանթօ ամմոնիաքալէ տի ֆէռռօ սուպլիմանթօ. այլև օսսիմէլէ շիլլեթիքօ. առ և սիրօբօ տէլլէ ջինգուէ ռատիչի աբէրիեթիթ, որչափ ինչ պէտք են վասն կաղմելոյ զլոյծ գեղս։ Ի լոյծ գեղոյ ասսի յերիս ժամս միանգամ առնու ջղդողեալն երիւս սրամ առ իւրաքանչիւր նուագ։

Էլէթռուարիս քօնթռա վէռմի, կամ վէռմիֆուկս տի սբեսիֆուն, իսս։ Ի լոյծ գեղ ինչ Ճէնէհլաղ, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ ֆէս ունկի՝ սմանկս բուրօ. և նոյնպաքանակ մէռքուրիս տիսթիլլաթօ, և զոյսոսիկ հարեալ տրորեա՛ ի միասին ի քարէայ անկանի այնքան, մինչև անդէտ լիցին գլխովին գնաւակքն անդ կիս. յոր յաւէլ ունկի մի՝ քարպօնաթօ տի քալչէ բուրիֆիքաթօ. և նոյնչափ մանինէզիա սիանքա. այլև երեք ունկի՝ քօնսէրվա տի ասսէնցիս. առ և սիրօբօ տի մինեթա այնչափ, որչափ պէտք իցեն վասն յօրինելոյ զլոյծ գեղս զայս։ Աչդէն ասսի՝ ի միջնաւուրէ աւուրս սրամ մի ընդ առաւօտս, և նոյնքան ընդ երեկս։

Էլէթռուարիս օբիանթօ, էլէթռուարիս տիասքօռտիս։ տէս զբառն տիասքօռտիս։

Էլէմի, կամ կօմմա էլէմի, և կիմ կամ էլէմի։ Ի խէժ կանաչախառն գեղին, և հոտաւէտ, արտադրեալ ի ընոյ տերևազուարձ, կարմրածաղկի և բոլորապտուղ ծառոյ իրեք եղելոյ ի կողմանս ամերիկոյ, և ափրիկոյ։ Աղին համարի, եթէ իցէ մաքուր, կանաչախառն գեղին, և սամիաշոտ. յորմէ գեղարարքք կազմին սպեցիանի ինչ ազգու ընդգէմ շիՃկալիք վիրաց, այսուցիկ, և խաղուածոց կատարի շանց. այլև ամրանդեալ կաղգուրէ զՃմիլալ և զլուսեալ մասուն մաքմնոյ՝ օծանելով զայն և եթ։

Էլէնիս. տէս հէլէնիում։

Էլէսաէլենում. տէս աբիում։

Էլէֆանթէ. տէս էլէբհաս։

Էլէֆանցիա, իսս։ Ճուտամիլք, կամ միսկինիլք, ամ։ ըստ մեզ՝ էլեֆանդական բորոտութիւն, կամ ուրիսմեթ։

Էլիսիրէ կամ էլիսէր, իսս։ էլիքսիր, լս։ ելքսիր, ամ։

Ի անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենակերպ ոգեայց հեղանիւթոց։

Էշխոր անթիարթիթիքօ, իսկ։ Ոգեղէն հեղուկս այս՝ որ է բնութիւն խթիչ, լի վար արկանի ի դիպուածս տկարութիւն սատմելոյն, ցաւոց յօդուածոց, նուազութիւն ամսական պարտուց կանանց, ջղային դժուարամարսութիւն, միլարգելութիւն, և ոսնտառութիւն, այլև ատտակէ զորդունս և զՃՃիս որովայնի։ Օրինակ ի կազմել զայս ոգեղէն հեղուկ։ Ա՛ռ տասն տրամ՝ ալօէ սուքքօրինս, երկուտասան տրամ՝ միրրա, և տասն տրամ՝ բէչենա տի կուաեաքօ. զորս և լուսեցեա մանրատամ, և դիցես թրմոց յենն լնար ալքօօլ եբբ շաբաթօրեայ մի ժամանակ, կամ աւելի ևս. յետ որոյ քամեցես զայն ընդ խիտ կտաւ։ Եւ տուա առնուլ պարտ է դրդալ մի սեղանոյ ի պահ առաւօտուն, և ըմպել զնին սկահակ մի սրՃՃոյ էայ, կամ արգանակ թիլեսի, և կամ ջուր ծանկի։

Էշխոր անթիատամանթիքօ, իսկ։ Ոգեղէն հեղուկս այս հաւակաւոր է ի մասին օգտաւէտութիւն ի դիպուածս շնչարգելութիւն առեալոյ ի խոնաւութիւն, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ 18 կշիռ ցորեան՝ բատիլէ տի ատարօ. երկու տրամ՝ քաղամօ տրօմանթիքօ, և նոյնչափ էնուլա քամբանա, և կէս տրամ՝ ՃԼՃՃիօլօ, այլև մի և կէս տրամ լիգուերիցիա, կէս տրամ՝ անիէ. ա՛ռ և վեց կշիռ ցորեան՝ քանիֆօրա, զորս և լուսեցես ի փոչի, և յետոյ արկ ի մէջ մեղ ասպակեայ անօթոյ, և հեղ ուռ ունկի՝ ալքօօլ. թող զառնուրդս զայս մարսել ի միմեանս ընդ միջոց հինգ կամ վեց աւուրց։ Եւ ապա հեղ պարզելով զհեղուկն յայլ ասպակի անօթ։ Զամին ի չորս շեթ մինչև ցՅՕ, խառն ընդ մի սկահակ էայի կամ արգանակի սամպուքքի։

Էշխոր անթիսէթիթիքօ, կամ ֆիլարեֆիուկօ, իսկ։ սրեթմոլարա քարչը էքսիր, տՃ։ Ոգեղէն հեղուկս այս շահաւէտ է ի դիպուածս եռօրեայ և քառօրեայ տենդից։ Զայս ելեթ կամիս առնել, ա՛ռ երկու ունկի՝ քինա քինա, մի ունկի և կէս սքօռցա տի առանչնա, երեք տրամ՝ սէրբէնթարիա վիրՃՃինիանա. մի տրամ՝ ծաՃՃբանօ, և քառասուն և վեց ցորեան՝ քօչչինիլլնա։ Զամենեսին զոսա պարտ է լսել լանկանի, և ապա արկա՛նել լանոյթ ասպակի, և ընդ այսմ փոշոյ խառնեսա հետ դՃեաեա քսան ունկի՝ ալքօօլ, զնին վեց աւուրց՝ հեղ ըզդուշութիւն զհեղուկն յայլ ասպակի անօթ, այնպէս՝ զի մի խառնեացն մնուցն ընդ պարզ հեղանիւթոյն։ Երբեմն

արկանէն ՝ի նա 140 ցորեան՝ զքաքուբ. յայնժամ կո-
չի՝ Էլիսիր քանՀիրաթեռ։ Յոգեղէն հեղուկէ տասի տացի
յերկու տրամի մինչև ցչորս յաւուրն։

Էլիսիր անեմիսքօնպուլթիքօ, իսա։ սքօնպուլեթա քար-
շը եքսիր, տՀ։ Ոգեղէն հեղուկս այս օգտաւէտ է ընդեմ
սքօրպուլեթօ անուսանեալ ախտի։ Զայս եթէ կամիս յօ-
բինել, առ վեց լիտր սքգուա սեթիլլեթա տի քամեմիլլա,
և երկու ունկի՝ սրիրկեթօ տի քրքէարիա, այլև երկու
տրամ՝ աչիսօ սօշիՀիրքօ. և ընդ այսմ ոգեղէն հեղուկի
խառնեա էսենրաթեթօ սքգուսօզօ տի մինկանեթօ, էս-
թրաթեթօ տի չէնեթաուբէա մինօրէ, էսենրաթեթօ տի
ֆուսմարիա, էսենրաթեթօ տի կրամինեա, յիւրաքանչիւ-
բոցն կէս կէս ունկի։ Զայս բաղադրութեն պտրա է առ-
նել ՝ի մէջ ապակեայ անօթոյ։ Եւ յետ թողլոյ զայն ա
ւուրս ինչ, օրէն է քամել յայլ անօթ ապակի ՝ի պա-
հեսա. և ապա տուր ըմպել ախտակրին երկու անգամ
յաւուրն՝ զդրգալ մի սեղանոյ։

Էշլիսիր անեթիլենէքէօ, իսա։ ֆենկիկիէ քարշը եքսիր,
տՀ։ Ոգեղէն հեղուկս այս շահաւէտ է ՝ի դիպուածս ախ-
տի գաղղեականի, որ այսպէս կազմի։ Առ ունկի մի պալ-
սամ տեղ քօրբաա, երկու տրամ՝ բեղնաս տի կուսեաա-
քօ, կէս տրամ՝ օլիօ վէրաթիլէ տի սասսՀիրասսօ։ Յետ
արկանելոյ զայս ամենայն յանօթ ապակեայ, կի՝ ի շէշ,
հեղ ՝ի նա զչորս ունկի և կէս ալքօօլ, կամ որ նոյն է՝
սպիրիթօ տի վինօ ռէթիֆիքաթխանօ։ Թող զնաւ-
նուրդս զայս մարսել ՝ի մեհեանս՝ Ը մինոց չորից աւուրց։
Ապա փոխադրեա զոգեղէն հեղուկս զայս յայլ անօթ
ապակի քաջ խցեալ ապակի խփով։ Խակ ՝ի կամիլդ առ-
նուլ ՝ի կիր՝ հեղ յայնմանէ տրամաչափ ՝ի վերայ շաքա-
րի փոշիացելոյ, և տուր ըմպել ախտակրին մի կի՝ երկու
անգամ յաւուրն։

Էշլիսիր աչիսօ սրօմաթիքօ տեղ պրուկնաթէչլի, իսա։
Է ոգեղէն հեղուկ ինչ բաղադրական. հոգակաւոր է ՝ի
մասին օգտաւէտութեան ՝ի դեսուածս փորհարուեն, թան-
չից, և ասթենիքի յորովորնեալ տենդի. զի է խիստ բնու-
թեամբ։ Զայս եթէ կամիս կազմել, առ 14 ունկի՝ ալքօօլ,
և հեղ զայն յանօթ ապակի, յաւելլով ՝ի նա զերեք
ունկի՝ աչիսօ սօշիՀիրքօ. ապա դիր ՝ի վերայ ջերմ տեա-
զդ յաւուրս երկուս առ ՝ի մարսել։ Յետ որոյ սրկ ՝ի նա
երեք տրամ՝ կինամոն, և նոյնչափ՝ մեխակ, և կէս ունկի՝
ֆիլեթ տի մինեթա բիբերիեթա, այլ և երեք տրամ կո-
ճապղպեղ. քաջ խցեալ զանօթն վերոգրեալ. Թող զայս

մարսել՝ ի միմեանս՝ ընդ միջոց հինգ կամ վեց աւուրց։ Յետ այնորիկ քաւեա բայն խիտ կամաւով յայլ անօթ ապակի։ Զայն ի 12 շեմ մինչև ցկդ. կոչի և օսմասոլիթ. ըիբօ ալքօօլէ առօմաթիծմանօ։

Լշիսիր աչիսօ ա՝ հալլեռօ, կամ օսմասոլիթորիքօ ալքօօլ ինծմանօ, իսա։ Ի ոգեղէն հեղուկ ինչ բաղադրական, յոյժ հռչակաւոր ի մասին շահաւէտութեանն՝ ի գիպուածս լիուռ և չափազանց յաճախաւէտ զարկի բաղնի, ի տարս ներմանան բորբոքեալս (այսինքն քալօռէ ֆէպրիլէ առոէնթէ)։ ի ցաւս գլխոյ, ի հոսմունս արեան՝ որք պատճառեն յուժգնութէ։ ի ցնորմունս, և ի ցաւս յօրգասծոց՝ որք առթին յուժգնութէ, զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութիւն։ Եւ չիք դարման քան զսոյն գերազանց, երբ ինդրի բառնալ զկարի ենն մեծ գրգռելութեան սեռօթացն արեան։ Ամէ պարտ է ուշ գնել, զի այս ոգեղէն հեղուկ ոչ յարմարի ի լուծմանս օրովայնի, ի թանքացաւութիւն, և ոչ յայլ ինչ գիպուածս խիտ և չոր հաղն։ Զայս եթէ կամիս յօրինել, հեղ երկու ունկի՝ ալքօօլ ի ցորտ ապակի անօթ կամ շիշ, և ընդ այսմ ոգեղէն հեղուկի խառնեան հետ զհեռ, և շեմ առ շեմ երկու ունկի՝ աչիսօ սօլիթօռիքօ։ քաշ խցեալ և խփեալ զանօթն վերոգրեալ. զկնի 72 ժամուց՝ հեղ զգուշութիւն զհեղուկն յայլ ապակի անօթ, այնպէս զի մի՝ խառնեսցի մուրն ընդ պայծառ հեղանիւթոյն։ Զայս գեղ ես բաղանթրինակ գրեմ տալ ախտակրից։ Զորօրինակ ի լիսր մի հասարակ ջրոյ, որ քաղցրացուցեալ իցէ շաքարաւ, ծրլաւի և կամք իցեն, արկանին քան կամ նաև քան և հինգ կաթիլս յոգեղէն հեղանիւթոյ ստոի, որ լինի ըմպելի ինչ սիրտժելի քմաց, և նման հասարակ օշարակի լիմանի։ Յըմպելոյ ատի արբցէ ախտակիրն կ ունկի՝ երիցս անգամ յաւուրն։ Երբեմն ևս գրեմ երկու տրամ՝ ի վերոգրեալ հէլիսէն, յաւելլով ի նոյն չորս ունկի սիրտժելի ինչ շարաթ (կամ շիռօբբօ), որպիսի է շաբաթն լամիթիանի, կամ շարաթն հաղարջի։ Ի թթու շաբաթն ատի իբր չորս ունկի՝ հեղեալ լինի ի լիսր մի կամ աւելի ևս ջրոյ, բան որում և զեղագր սիրտժելի իցէ քմաց, և առեալ լինի սիրտժելի ըմպելիս այս ի միջոցի քան և չորս ժամուց։ Յետ ըմպելոյ սակայն մի սրձոյ յըմպելոյ ատի, պարտ է լուանալ զբերանն, առ նախապահելոյ զաստամունս ի ներգործուէ թթուոյն։ Օգտաւէտ է նաև ի գիպուածս ջղային գժուարամարսուէ, և սիրտ ցնցականի, և ցաւոց ջղայ։

Լշխոր բարեկօրեաբ տեւեւ թարմաբօրէէ ենկլէղ, կամ թենեռուռա ալբօլեաբ տ՝ օրբիս անաչեմեթ, իսա։ Օգտա-էտագոյն է ոգեղէն հեղուռկս այս՝ ի դիպուռածս դժուա-բաս տուբեռառուռ ընդդ, ուժգին հաղից, և լուսնոտու-թեան. զի է խեթիչ և թմբրեցուցիչ, և քիսաբեր բնութեամբ, որով և մեղմէ զգաւս ուժգնոս, և փարատէ զհազս ցնչա-կանս, որ և աներկիւան և ապահովապէս ի վար արկանի ի հերբուստ՝ ի 50 շեմէ մինչև ց100։ Զայս եթէ կամիս կազմել, առ սրամ՝ մի՝ էսենբաթեթ սի օրբիս, և նոյն-չափ աչիսս սէնծօլբօ սուպլենմեթս, այլ և քսան և վեց ցորեան՝ քանիբօրա բուրիքիբաթա (այսինքն մա-քրեալ քաֆուրն)։ առ և քառասուն շեմ՝ իւրն անիսա-նի։ Զայս ամենայն արկ յանօթ ապակի, յաւելով ի նա զքսան ունկի՝ ալքօօլ, և թող ինալ յաւուրս չորս առ-ի մարսել։ Յետ որոյ քամեա զայն խիտ կաւով յայլ անօթ շիշ, կամ ապակի։

Լշխոր բէթեթօրսիէ ենկլէղ, իսա։ Ոգեղէն հեղա-նիւթս այս՝ օգտակար է կրծոց, և ստամոքսի, որով զօ-բացուցանի զկուրծս, և զստամոքս, փարատէ և զվուբս ընդերաց, և զհազս ցնդեցանս։ Զամէն ի մի և կէս սրամ, մէ մինչև ցերկու։ Զայս եթէ կամիս առնել, առ քսան և հինգ սրամ՝ բաստիչ սի հնուռկս քամբանա, և նոյն-չափ՝ ռասիչ սի ռիւռնիսօլ, այլ և նոյնքան՝ սգուսամէ սեբբէ սի շիլա. առ և մի և կէս սրամ՝ լիգուիրիցիա, և նոյնաքանակ՝ անաչի, և 18 կշռս ցորեան ծաֆիբեռա-նս, և երկու սրամ՝ պէնծուիս, և 80 կշռս ցորեան՝ մրբ-ի, այլ և 44 ցորեան՝ կօմմս ամմենիաքա։ Զայս ամ՝ փոշիացուցեալ դիր յանօթ ապակիէն, յաւելով ի նա և զքսան և երկու ունկի՝ օղի գինւոյ. զնին 15 աւուրց՝ հեղ զտելով զհեղուկն յայլ ապակի անօթ ի պահեստ։

Լշխոր բրօբրիեթաթիա սի բարաչէլաս-քօն աչիսս, իսա։ Օգտակագոյն է սա՝ ի դիպուռածս տկարութեան ստամ-մքսի, լուսնոտութեան, անդ ամանգսուռեթեան, խեթից տեսրին զրովայնի և խախաացոցի. սխսի գաչան, նուազուռեթեան ամմսկան պարտուց կանանց. զի է խեթիչ բնութեամբ։ Եւ ըստ բարաչէլաս հեղինակի՝ ունի և զմսանաւոր գրը-ծուռնէուռ ի բուժել զծիւրսկան, կամ զնուրբ սիան, զանտաճաղական տիսան և զերկարաւև տենդն. բայց կարծիքս այս չէ՝ այնքան հաւանական։ Զամէն ի չորս շեմ մինչև ց12։ Զայս եթէ կամիս շինել, առ երկու ունկի՝ ալօե սուքօթիրնս, և նոյնչափ՝ միրբա, այլև մի ունկի՝ քրքաբ. և մանր լսելով զայնս ի մէջ անկանի՝ ելց յա-

նօթ ապակի, և դիր թմոց յերբէք ունկի՝ սրբիրիթօ տի սօլՀիօ, և յաւել այնչափ ոգի օդոյ՝ որչափ պէտք է ցին առ ծածկելոյ ըստ կանոնաց պրուհասին զմիջոնս զայս, և թողցես մնալ այնպէս իբր աւուրս երիս։ Յետ որոյ յաւել ի նոյն և զայլ չորս կամ հինգ մասնաչափ ոգի օդոյ. զոր և թողցես մնալ այնպէս իբր զաւուրս հնգեւասանն. և ապա օրէն է քամել յայլ անօթ ի պահեստ։ Կոչի և ալքօօլէ ալօէ միռառաթօ։

Էշիսիր բրօբրիեթաթիս սենցա աչիտս, իտ։ Ա՚ա մեդտա գոյն է քան զնսիաւանդեալ էշիսիր բրօբրիեթաթիս, զոր և մարթի է ապահովապէս ի կիր արկանել մանկանց, դիրդ և փափուկ խառնուածոց վիՀակելոց, և ի գիպուածս տիսից թարքոց։ Չափն ի 7 շեթ մինչև ցՅ։ Օրինակ կաղմելոյ զայս ոգեղէն հեղուկս առանց թեթուոյ։ Ա՚ռ ալօէ սօբօեդրիս. միրրէ և քրօբօ, յիւրաքանչիւրոյն բաւականաչափ։ Զայս ամենայն փոշի արարեալ արկ յանօթ ապակի, յաւելցով ի նոյն և զօրդ գինւոյ որչափ պէտք են վասն ծածկելոյ չորս մասնաչափ զվերոգրեալ դեղերայս։ Յետ ուր աւուրց՝ քամեա խիտ կտաւով զէնդուկն յայլ ապակի անօթ։

Էշիսիր ուՀեբրինս տէլ քրօլիս, իտ։ Ոգեղէն հեղուկս այս յոյժ հռչակաւոր, և ի յարգի է յանգղիա, ի գիպուածս նուազութեանն ամենական պարտուց կանանց, ախտից ջլաց, խեթից որովայնի, և ատամոնքսի. զի է գերդգուիչ և փքահալած ընուք։ Չափն ի մի տրամէ մինչև ցերկուս։ Զայս եՀեթ հառնիս յօրինել, առ ունկի մի էսթրաթեթ սի արթէմիզիս, և կէս ունկի՝ քրօքօ, և երկու ունկի՝ քամեթօռօ։ Զայս ամենայն արկ յանօթ ապակի, յաւելցով ի նա քան ունկի՝ ալքօօլ։ և թող մնալ այնպէս իբր աւուրս ուՀ։ Յետ պարզելոյ յաւել ի նոյն կէս տրամ՝ օլիօ տի անՀելիքս, և նոյնչափ օլիօ տ՚անանչի. և նոյնաբանակ՝ օլիօ տի քօմինօ, և թող այնպէս ժամս քան և չորս. յետ որոյ քամեացես զայն ընդ խիտ կտաւ, կամ ընդ թուղթ։

Էշիսիր սեՀամեթիքօ, իտ։ մրտէ էքսիրի, տՀ։ Հեղանիւթս այս յոյժ հռչակաւոր է ի գիպուածս տկարութեան ատամոքսի, և տենդի, որ այսպէս կաղմի։ Ա՚ռ չորս ունկի՝ քինաքինա, և մի ունկի՝ ՀՀնցիանա, և նոյնչափ աքուացս տի ատանչիա։ Յետ լուսելոյ ի փոշի զայս ամենայն՝ արկ յանօթ ապակեայ, յաւելցով ի նոյն և զվեց լիտր ալքօօլ։ Նչ. յետ թողլոյ զայն աւուրս վեց, օրէն է քամել յայլ անօթ ապակի։ Չափն ի մի տրամէ մինչև ցՅ։

Էլիսեր ֆիզիքոս տի ֆուլրե, իսս։ Է ոգեղէն հեղուկ ինչ ծանրահոտ, կազմեալ ի ջրոս տրամ՝ քսանեօթն, ի յերկու տրամ՝ սասֆիզիքիսաէ, յերեսուն և վեց ցոլեան՝ օբբիօէ, և ի մի տրամ սբիռիթօ տի քօնեօ ան էբվօէ։ Զայս ամենայն օրէն է արկանել ի շիշ ապոթեկեայ, յատելլով ի նոյն և զջրոս ունկի՝ ալքօոլ, և թողուլ զաւուրս երբ չորս, և աւելի ևս։ Յետ այնր քամեսցես զհեղանիւթն ի նմանէ, և հեղցես յանօթ ապակի։ Ի գործ ածելիք բաղում և բաղում անգամ զայս ոգեղէն հեղուկս ի դիպուածս անախոյ արգանդի, և ջուաց, անտի ցեցականի, և պակասուն դաշտանի կանանց։ Զարմն ի մի տրամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ջրոյն երիցկի, զոր պարտ է միանգամայն կրկնել ըստ պահանջելոյ հարկին։

Էլլէպտօռ. տես հէլլէպտօրուս նիմէր։

Էլլէպտօռ սրիռեբօ. տես վերաթերում ալպում։

Էլլէռա. տես հէռեռա հէլլեբս։

Էլլէռա թեռռէսթռիս. տես հէռեռա թեռռէսթռիս։

Էմանեմէսի. տես վօմիթօ տի սանկուէ։

Էմանթուռիա. տես ի հտ. ա. գլ. լբ. երես 305։ Կոչի ըստ տարակայ՝ քան իշէմէք։

Էմանթօչէլէ. այսու անուամբ նշանակի ապդ ինչ ապէթանիթէ, որ գոյանայ ի զեղմանէ տրեան արտաքս։

Էմանթօզն. բառիւս այս իմանի՝ փոխարկումն մանցել յարիւն։

Էմբիսանթրօ, կամ էմբիսանթռօ, իսս։ Էմբլասթռուում, լս։ եաբբ, տճ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ի և իցէ թանձրագոյն սպեղանեայ։

Էմբիսանթրօ տի մեզլիլօթօ, իսս։ Սպեղանիս այս յոյժ հռչակաւոր է ի դիպուածս ուռուցից լերդի, և փայծեղան, զի է ցրուիչ և մեղմիչ։

Էմբիսանթռօ վէշիքանթէ, կամ բասթա վէշիքանթէ, իսս։ Էմբլասթռուում վէշիքանթօռիում, լս։ փէհշիլման եաքբսի, տճ։ Է սպեղանի ինչ վիրոյ և փշոտեցուցանող, որ ըստ մեզ կոչի՝ խարանադեղ, յօրինեալ ի բաղմատեսակ նիւթոց, մանաւանդ յոսկեգոյն ճանճից։ զոր սովորաբար մուծանելիք ի սրունս, ի թիւս, յաղդերս, ի գլուխն, յեսկոյս ականջաց, ի ծոծրակն, ի թիկնամէջն, ի վերայ սատմբսի, և որովայնի, և յայլ մասունս մարմնոյ, առ ի պարարացուցանել, և յիրեն ձգել զնեբբին ժանտալից և վնասաբեր հիւթս, և յարթնացուցանել զեմբրեալ մասունս մարմնոյ. որով և զորացուցանէ զ-

դիս կենտական, զովացուցանէ զՔերմութիւն, շիջուցանէ զտոչոս բորբոքեալս, փարատէ զցաւս գլխոյ, աչաց, ականջաց, կրծոց, և միջոց, և մկանց, և ևս կարգաւորէ զուշչանացութիւն, և զնուազումն, այլև ապաքինէ զկշտացաւութիւն, զփոզացաւութիւն, զոտնաւորութիւն, զանգամալուծութիւն, զխեղդաբարութիւն, զլանտաուն 'ի վերայ եկեալ մանկանց, և զշխոնիկաս անուանեալ յօգուտացաւութիւն • բուժէ նաև զՀրատապ և զՔոլային Քերմախտս, զՔոլացաւութիւն, և զԿրնուածս, և զուռոյցս ստամոքսի, լեարդի, փայծեղան, և Թոքոց: Դարձեալ, փարատէ և զՀաղս ցնցականս, և զցաւս լանջամաշկի, ևն:

Լիմբասեռս տի շիքուԹա, իտ: պալարբան եաքբոր, տՀ: Ըստ մեզ Թանձրագոյն սպէզանի մոլէինդոյ • օգտաւէտ է ընդդէմ կոտրատանդութեան փայծեղան, և իցանաց մարմնոյ • և միանգամայն փարատէ զամենակերպ ուռոյցս առաՀեալս 'ի գաղղիական ախտաւ և 'ի իցանաց:

Լիմբիասեռս քալնս, իտ: ԱՀուամբս այս իմանի՝ տեսակ ինչ Թանձրամած սպէզանոյ, զոր 'ի վար արկանեմք 'ի գլխուածս հնացեալ շիամիքաս անուանեալ յօգուտ ծացաւութեան, դնելով միայն 'ի վշտացեալ մասունս, զորով անվրէպ տարամերժէ զասատկութիւն, և զդժնէութեան ցաւոց • բայց յարատևէ տրժան է առ քանի ինչ շաբաթս:

ԼիՀերիքուս • տես վՀմիթՀորիստ:

Լիմերուս, լտ: Ծառ ինչ փոքրիկ, որոյ կեղևն է գորշադոյն, և կարծր: Տերևք նորա երկայն են և դառնահամ • որք հինգ հինգ կամ եօԹն եօԹն, և կամ ինն ինն բուսանին 'ի վերայ միոյ կանԹի: Ծաղիկն ընդդէմ է և դեղնադոյն, ըստ նմանութեան ծաղկան ՀՆէՀերաի: Արատագրէ պատեան ինչ երկայնաձև, ունելով 'ի միջի սերմունս Թուխս, գլանաձև, յոկեալս, և սաղարկահամս: Իսկ սերմանն տարածողական: Սորա տերև 'ի գորշ ածէ 'ի դեղորայս, որ է մեղմակէս լուծիչ • և բաժանի ծառս այս յերկուս տեսակս, որոյ մինն է մեծ, իսկ միւսն փոքր:

ԼիմբլէՀՇա • տես էմբլէՀՇա:

ԼիմբլէՀՇա, լտ: էմբլէՀՇա, իտ: Ի մասնական կաՀուած ինչ գօսացուցիչ անդամոց • տես հատ, ii • ե. բես • 209:

ԼիմԹրեԹէս, իտ: անուամբս այս իմանի՝ տեսակ ինչ գՀնդակ տենդի:

Լիմիկանիս, կամ էմիքրանիս • տես էՀմիքրանիս:

Լիմմենակոկի, լտ: մՀնուալէ, իտ: ԱՀուամբս իմանի՝ն

ամենայն գաչտաներեր գեղջրէք, որք միանգամայն գԲՐԳ-ռեն զարվեան տեղատեսական։

Էմուլսիս, կամ լաթեէա բոցիս, լս։ Էմուլսիսնէ։ կամ լամեթաեա, իտ։ սիւպիւէ, տՇ։ խոնաբի, պր։ և ըստ մեզ՝ կիեթ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն կաթնանման հեղանիւթոց եղանկոց ի պտղոց, ի սերմանց ևն, որոց են բաղում տեսակք։ բայց զառաւել ընտրագոյնսն և զգաստաբանագոյնսն պատշաճ համարեցաք ևեթ կարգել ի տողս։

Էմուլսիսնէ տի գուռաղին քօնեթոռա լա շիամեթիքա լամպար, իտ։ վէՀայի մէՀամպլ իշլեն սիւպիւէ, տՇ։ Կաթնանման հեղանիւթս այս օգտաւէտ է ընդգէմ շիամեթիքա անուանեալ յօդուածացաւոց, և ցաւոց միջաց, որ այսպէս բաղադրի։ Ա. մի և կէս ունկի՝ օլիօ տի մանտօրլա տոշլ, և երկու ունկի՝ սիրօբրօ տի ալեէա, և չորս հատ գեղնուց ձուոյ։ Զայս ամենայն զանգեան ընդ իրեարս, յոր յաւէլ տան ունկի՝ ջուր հասարակ, և կէս տրամ քարպոնատօ տի բօնատսա։ Զգեստի գեղջնոյ գեղջնոյ թեթև այս 912, և 920 օր։ բայց տաղի մի՝ տաւէլի քան զմի բաժակ գինւոյ առ մի նուագ, և տացի բառական միջոց ժամանակի ընդ մի և ընդ միւս տրբուն այսր չափոյ։

Էմուլսիսնէ տի քառեթ բէր թէռմինաթէ լէ կօնօռռէէ ինվէնթէռաթէ, իտ։ Կաթնանման հեղանիւթս այս յոյժ հաշակաւոր է ի մտսին օգտաւէտութեան ի գիպուռնոս հնացեալ և երկարատեւեալ սերմնակաթութեէ, որ այսպէս յօրինի։ Ա. մի ունկի պալսամօ տեէ բօրբաու, և նոյնչափ՝ սիրօբրօ տեէ թօլու, և մէջ ունկի՝ ջուր վարդի, և մի ունկի՝ կօտնս տրապիքա, այլ և տրամ մի՝ սբէրիթօ տի նիթռօ տոշլ ինիքաթօ։ Զայս ամենայն խառնեա բարիոք ընդ իրեարս, և տուր ըմպել ախտակրին երկկոյս յառաւօտ։ այսինքն զկէս մասն ընդ առաւօտս ի ծոմուտս, և զմնացեալն ընդ երեկս յերեթալն յանկողին։

Էմոթիթիզ, կամ էմոթօսիս։ տես սբուռեռում սանկուինս։

Էմոբրօիսկ։ տես էէմորրօիսկ։

Էմորրօիսկ։ տես էէմորրօիսկ։

Էմորրօիսկ չիէքէ, իտ։ քեռռ կամ քուռռ մանտարլ, տՇ։ պէվանիր եասիա, պրբ։ և ըստ մեզ՝ կոյր թանչէք։ զէշանակութեան սորա տես ի հտ. ա. ի գլ. Շ. յօդ. բ. երես 295։

Էնթէռիթիսկ։ պաղբրաաք միւրիւքանը, տՇ։ տես հտ. ա. ի գլ. բ. յօդ. ժա. երես 92։

Էնթրակնօ։ տես ինթէռսթինում։

Էնուլա. տես հեղէնիում։

Էնտիվիա կամ ջիքհօրիում, լս։ ինտիվիա, իտ։ ածը մասուլ, ածՀ։ ռասիքիա, յն։ հինտիպա կամ ջիքուռիա, արբ։ և ըստ մեզ՝ վայրի հազար։ Ի ազգ ինչ աղցանի, որոյ տերևքն են լայն ըստ նմանութեան տերևոց հազարի, բայց առաւել կամ նոսա, և ջրալիր քան զնա. և ի միջոց տերևոցն արտագրի ցօղուն ինչ երկայն իբր երկու ոտնաչափ, յոկեալ, գարնանագոյն, գալարուն, ճիւղալից, և մէջն գաւարկ։ Ծաղկին կապտագոյն ի ձև ծաղկանց վայրի եղերդի. զնի թօմափելոյ զմերթման ծաղկանց ի վեր երևին պատեանք երկայնաձևք, յորս են սերմունք բազմանկիւնի։ Այս տեսակ աղցանի բուսանի յամենայն ուրեք յարարատ, յարտորայս, և ի բուրաստանս. համովէ փոքր ինչ դառն, և բնութիւն զովացուցիչ, և մաքրողական արեան, զոր բաղմօրինակ հանդերձեալ ուտեն։

Էնքիմոսի. բառիւս այս իմանի՝ յանկարծական զեղումն արեան յանօթս մորթոյն՝ առեալ յամենայ, ի բարկութէ, ևն։

Էուբաթօրիում կամ աքիլլէա ածՀուռաթում. կամ քանենապնա ագուռաթիքա մաս, լս։ էուբաթօրիօ տէլ մէսուէ, իտ։ զաֆիր, կամ զաֆիս, արբ։ թէրպոման, պր։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ եւպատոր։ Ի բոյս ինչ, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր չորս ոտնաչափ, և է ուղղի, ճիւղալից, ծիրանախառն կանաչ, և հոտաւէտ, և ի վերայ ունի նիւթ ինչ նուրբ՝ զօրէն բամբակի։ Տերևք նորա երկայն են և վարաւոր, և չուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղկիքն ատամնաձև, և ծիրանախառն կանաչ, որք փուչքս փուչքս արտագրին ի գագաթան, եւբաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց թելս՝ ի միջի. յետ ծաղկանց՝ ի վեր երևի սերմն փէտարաղարդ։ Իսկ արմատն սպիտակ, թելաւոր, և դառնահամ։ Բուսանի յամենայն ի գերմանիա, և ի վայրս գիճայենս։ Լի է իւղով և գոյացական ազիւ. օգտաւէտ է ընդդէմ ջղայնի գժուարամարսութեան, փքախտաւէ, ախտի լերդի, և փայծէղան, և նուազուէ ամենական պաղատուց կանանց, զի է խթիչ բնութ. զորոյ ի վար արկանելմբ եթէ զարգանեն, և եթէ զդուշն. չարին՝ մի տրամ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ։

Էուբէնօրպիում կամ էուբէնօռպիա, լս։ էուֆիօրպիօ, իտ։ էօֆիուպ, դղ։ ֆէրֆիսն, ածՀ։ լնսան մասրուսպի, կամ ագիլն նէվսի, և կամ ֆէրպիուն, արբ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ աբարբեոն։ Ի խէժ ինչ գեղնագոյն,

գիւրաբեկ և տասպահամ, յաճախեալ յայրիկէ, և ի լիբիա ունի սա զմանաւոր զօրութիւն փանդացուցիչ յորմէ գոյն ինչ ըստ օրինակի սնչագեղոյ քարշեալ ընդ անդունս՝ օգտակար լինի հնագոյն ցաւոց գլխոյ. միանգամայն և ստամոքսալ կիզուցանէ զմանր որդունս, որք գոմանին՝ ի ներքին խորշս հոստատելեաց. և եթէ ոչ գադարի փանչալն, ուստր սակպ քարշել յանդունս նուր ջերմ: Դեղաբարք՝ ի կիր արկանեն զայն՝ ի բաղադրութիւն խաբանագեղոյ, այն է՝ վէշիբաթօրիս, որովհեանաւ ունի ըզկիզոզական զօրութիւն: Ծառ նորա է ոտսակ մի նարգէս կոչեցեալ ծառոյ, կարծրակեղև, և փշալից: Տերևքն քառանկիւնաձև, ստուար, և երկայն իբր մատանաչափ: Հատն փոքրիկ, և անկիւնաւոր, յորոյ վերայ զնտեղեալ կայ ծաղիկ ինչ կանաչախառն դեղին, հերձոտ, լուսանաձև, և հինգթերթեան: Պտուղն եռանկիւնաձև, և ստուար ըստ նմանութեան ոլեռան, ունելով՝ ի միջի սերմունս երկայնաձևս:

Էնուքալիպթուս բեգնինֆիեռնա, լս: Ի ծառ յաճախեալ յայրիկէ յեզերս գետոց, յորմէ ըղնի խէժ ինչ անուանեալ՝ ի բարբառ լատինացւոց՝ կոմմա քինս, յաւուրս ջերմութեան ամառան. զորմէ տես՝ ի բառն կոմմա քինս:

Էնուֆիօրպիս. տես Էուբէոր պիում:

Էպուլուս, կամ քհամանէթ, և կամ սամսուքուս Էպուլուս կամ հումիլիս, լս: Էպպիս, կամ Էպուլ, իտ: Եէր միւրիէրի, ատ՝ ռուբա, արբ: Ի թուսի ինչ զազատհոտ և դառնահամ, յազգէ թանթրվենւոյ. որոյ ցողունն բարձրանայ յերկրէ իբր երեք ոտնաչափ, և է գաղարագոյն, բազմանկիւնի, ուղիղ, կեղևատաս, ծնրաւոր, և ճիւղալից: Տերևք նորա ունին զձև տերևոց թանթրվենւոյ, բայց երկայն և հոտաւէտ քան զայն: Ծաղիկն սպիտակ, մանր, կոնքաձև, կամ հովանաձև: Պտուղն բոլորշի, սեւագոյն, հիւթալից, և սերմնալիր: Իսկ արմատն սպիտակ և ստուար իբր մատանաչափ: Սա բուսանի յաճախ լեռոտպիս, յամսոյն վայրս, լի է իւղով, և գոյացական ասիւ. որոյ արմատն և կեղևն են դեղք շահաւէտք ընդդէմ ջղգողութեանց և հոստան հիւթոց, զի են թանալացուցիչ և թմբեցուցիչ ընտութեամբ: Իսկ ծաղիկն, և սերմանն ունին զմանաւորս իմ գործունէութեան՝ ի բուժել զախտս մորթոց հնացելոց, ի բանալ զմանրատամնագոյն ծակոտակէնս աւիշկեան անօթոց, և ի վերընձիւղել զմազս գլխոյ:

Էպուլբ. տես Էպուլուս։

Էպպիս. տես Էպուլուս։

Էսթրամեթոս, իս։ Էքսթրաքթումի, լս։ Իրօքիքրոն, յն։ խիւլասս, արբ։ և ըստ մեզ՝ զուտ կամ գոյացուկ։ Ասյսու ամենամբ նշանակի՝ ամենայն մակարդամած և թանձր նիւթ եւրվեալ՝ ի խոտոց, յարմատոց, ի ծաղկանց, ի բնոց ծառոց, եւն, որոյ են յորով տեսակք բայց մեք զառաւելագունարագոյնս և գործունեացս պատշաճ վարկաք ասել կարգել՝ ի ստորև։

Էսթրամեթոս աքգուօզօ տի մէնիանեթոս, կամ Էսթրամեթոս տի թրիֆօլիս ֆիպրինի, իս։ Գոյացուկ թիս այս օգտաւէտ է ընդդէմ աքօռատուութեաց, և ռուսառուն։ Զամն՝ ի կէս տրամ մինչև ցմի։

Էսթրամեթոս տի տասէնցիս, իս։ բէլլին խիւլասսը, ասէ։ ըստ մեզ՝ գոյացական մասն օշնդրի։ գերահրաշակ է՝ ի մասին օգտաւէտութեաց՝ ի դիպուածս տարուբերութեան ստամոքսի, տենդի, և ջղային գործուարատարութեան։ Զամն՝ ի կէս տրամ մինչև ցմի՝ արկեալ՝ ի մէջ երեք ունկի գինւոյ, և՝ ի վար արկանելոյ յաւուրն։

Էսթրամեթոս բանքիմակիօ տեղքրօլէ, իս։ Գոյացուկ թիս այս մաքրէ մեղմապէս զորովայնն, և առանց իրեք վրդովման. մասնաւոր է սորա ներգործուն՝ ի դիպուածս ամենակերպ հեպատեալ ախտից, նա յաւէտ սերմնակաթութեաց։ Զամն՝ ի 10 կշիռ ցորենոյ մինչև ցկ։

Էսթրամեթոս տի գուասսիա։ տես ընեռում գուասսիա։

Էսթրամեթոս տի էլլէպօռօ նէռօ, իս։ քառա չէօբլէմէ խիւլասսը, ասէ։ ըստ մեզ գոյացական մասն սեաւ եղերոյսն։ Ի յարգի է այս առ բժիշկս յամենայն դարս սկսեալ՝ ի հիփոկրատեայ մինչև ցայս վայր. մաքրէ հղորապէս զշիւթս մաղձի, և թուլացուցանէ զախտս. օգտաւէտ է ընդդէմ բորոտութեաց, ոլբիւնի, ջղգողութեաց, լուսնոտութեաց, ախոնդանոտութեան, և այլ վիսպակաց ուղղոյն. աստակէ և զորդունս և գՀՃՃիս որոյնի, և բուժէ զախտն երեսանդական, և զմոնդնուն և զքաղցկեղ։ Եւ նեթէ՝ ի վար արկանիցեմք չափաւորապէս, խառն ընդ քաղցրացուցեալ մեղկի, լինի դեղ յոյժ պատշաճոզական հնացեալ ախտից մորթոց, որոց ոչ գոյ յոյս ապաքինութեան։ Զամն՝ ի 10 ցորենոյ մինչև ց50 խառն ընդ այլ յարմարաւուր դեղորբից։

Էսթրամեթոս տի չիքուեթա, իս։ պաղարբան խիւլասսը, ասէ։ ըստ մեզ՝ գոյացական մասն մոլախնդոյ, որ է բնութեամբ ազգու թմբրեցուցիչ, և աքանչելի, ոչ թարանն

ցէ՝ ի նրբաթել ծակոտկէնս երակաց, լուծէլով զիցանս մարմնոյ. օգտաւէտագոյն է՝ ի դիպուածս կարծրալինդ ուռուցիկ, և խօլեցկանոյ արգանդի. փարատէ և ըզքաղցկեղ, և զվէրս չարաչարիցս, այլև բուժէ զհնաց ուժգինս, և զնոցացաւս, և զարտուցս խուլականս. բայց պարտ է սկիզբն առնել սակաւաքանակ չափու, զրօրինակ՝ ի կէս կշռոյ ցորենոյ մինչև ցմի, և ապա առ սակաւ սակաւ ատիճանաւ առաւելուլ զչափն մինչև ցմի, կամ ցմի և կէս տրամ յաւուրն։

Լանթրանթիս տի բասարպառս, իտ։ ռանկէնոտ խիւլասաս, տՃ. և ըստ մեզ՝ գոյացական մասն խաշնդեղի, որոյ բնութիւնն մեղմապէս լուծողական, զօրատու ստամոքսի, ընդերաց, և մարսողական զօրութեան, և միանգամայն փարատէ զախտս լերդի։ Չափն՝ ի 20 ցորենոյ մինչև ց30։

Լանթրանթիս տի քինս քինս, իտ։ քրնս քրնս խիւլասաս, տՃ։ ըստ մեզ՝ գոյացական մասն քինայի։ Յոյժ հռչակաւոր է՝ ի դիպուածս տկարութեան ջղաց, և ստամոքսի, ծիւրական ախտի, միջնահատական, եռօրեայ, քառօրեայ, և եօթնօրեայ տենդից, մանաւանդ բէռնիչիօգա անուանեալ տենդի. օգտէ նաև ընդդէմ երկաբատաև խօթութեանց, խոնաւ ընչարգելութեան, անգամալուծութեան, լուսնոտութեան, և հոսման արեան։ Չափն՝ ի կէս տրամէ մինչև ցերկու, կամ ցերեք, և կամ ցչորս, զոր յաՃախ՝ ի կիր արկանեմք՝ ի հաստադեղս, և՝ ի մաՃունս։

Լանթրանթիս տի մարթէ արէրթի, կամ մաՃխանէդիս աբէրթիսկս, իտ։ Եւ ըստ մեզ՝ գոյացական մասն երկաթոյ, յոյժ շահաւէտագոյն է ընդդէմ երկարատաև խօթութեանց, սպիտակ տենդի, գաղկան, տխամ ախոնգանոց, նուազութեան ամենական պարտուց կանանց, և ամենակերպ խցանաց մարմնոյ։ Չափն՝ ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ։

Լաուրա կամ էգուլա մինօր, կամ բիթիուսա, կամ բիէնա, և կամ թիթիհմանուա ֆօլիս բինի, լտ։ Էսուլա, կամ էգուլա, իտ։ Ի բոյս ինչ կանթնա բուղիս, յաղագէ թիթիմանլիսի, որոյ ցողունն է Ճիւղալից, և երկայն իբր մի ոտնաչափ։ Տերև նորա ունի զձև տերևոյ սարոյի։ Ծաղիկն փոքրիկ, և դալարագոյն։ Խակ արմատն մանր, և կարմրագոյն, զորոյ կեղևն անջատալ՝ ի վար արկանեն՝ ի գեղորայս, որ է ուժգին լուծողական, և փարատէ՝ քնափուութեան, մտաթափուութ, և այլոց այսպիսի ախտից։

Էսսէնցիա, լս։ Էսսէնցա, իս։ զանգլէ, սհմ։ ը մեջ՝ գոյացութեն կամ էուեն։ է հեղուկ ինչ, հանեալ թորմամբ յինչ և իցէ նիւթոց։

Էսսէնցա սենթենթէռիքա տի լէմոռեն, իս։ Գոյացութիւն այս յոյժ օգտաւէտ ՝ի դիպուածս Ջղային ախտից արգանդի, նուազութեն սմանական պարտուց կանանց, և խթից ՝ի վերայ եկելոց արգանդի կանանց մերձ ՝ի դաշտանն։ Զայս եթէ կամիս կազմել, առ կէս ունկի՝ քառասնեան։ և երկու տրամ՝ սասաֆրէթիտա, և կէս տրամ՝ օլիս վոլաթիլէ տի սասիֆիս. և նոյնչափ օլիս տի ռուեթայլև օլիս տի սուչ չիս. առ և տասն ունկի՝ ալքոհոլ։ Զայս ամենայն խառնեա՝ ՝ի միմեանս, և հան ՝ի սմանէ ղնրբագոյն, և զոգեղէն մասն ցքահան գործեաս։ յետոյ յաւել՝ ՝ի նա մի տրամ՝ քանֆիբրա։ և երկու տրամ՝ քարաջնեաթեռ օլէօզ տի ամենեկաքա, զոր և Թոզցես մեալ այնպէս իբր զաւուրս չորս. ապա քամեա զայն խիտ կտաւով յանեթ ապակի։ Զամին ՝ի 20 շեթէ մինչև 30 խառն ընդ շաքարի։

Էսսէնցա շիլլեթիքա տի քէուբ, իս։ Գոյացութիւնս այս յոյժ շահաւէտ է ՝ի դիպուածս հնչարգելութեն, և ջղգողութեն. որ այսպէս լրբրնի։ Առ կէս ունկի՝ քարաջնեաթեռ տի բօնասաա. և մի լիտր՝ ուչեթեռ շիլլեթիքա. և եդիեա զայս բաղադրութեն այնչափ՝ մինչև սպառեալ կիսոյ մասին նորա, կամ լաւ ևս՝ այնչափ պարտ եփիլ մինչև թանձրասցի զորէն մեզու, յոր յաւել՝ վեց ունկի՝ ալքոհոլ. և Թոզցես մեալ այնպէս աւուրս ենչ. և յետ այր քամեա ՝ի նուրբ և ՝ի խիտ կտաւոյ, և սուբ ախտակրին ՝ի 40 շեթէ մինչև 50 աւուրն։

Էսսէնցա քառմինաթիվա տի վէտէլիուս, իտալ։ Գոյացութիւն կամ ոգիս այս յոյժ օգտակար է սասմբսի, և արգանդի. զի սովաս կազդուրի թուլուեն սասմբսին, և սորին որովայնին։ Ունի և օգտուն մեծ ՝ի բարեկարգել զգործողութեն արգանդի, ՝ի յորդել զդաշտանս կանանց, և ՝ի հեբքել զփուբս ընդեբսց, որ այսպէս բաղադրի։ Առ մի ունկի՝ ծէքսօսաբիս. և մի կէս տրամ՝ կարոֆիանի. և նոյնչափ պաբքէ տի լաուրի. և մի տրամ՝ մաչիս. և երկու տրամ՝ սբօրյգ տի սրանչիա. առ և քարլենս, քարամ սրօմանիքաբ, կալանկա, քամեմիլա, աՆաչի, քարվի, յիւբաքանչիւրոցն երկու երկու տրամ՝ այլև մի և կէս լիտր՝ սբիրիթօ տի չէսարաթօ. և հինգ տրամ՝ սբիրիթօ տի նիֆրօ։ Զայս ամենայն զ՚ի ՝ի թրջոց իբր աւուրս երկոտասան։ Յետ այնորիկ քամեա զայն

խոտ կտաւով յանձնեմ ինչ ապակի։ Ձամն 'ի կէս տրամ մինչև ցմի ամրողջ։

Էսօսմեօսի. գէմիկ շիշն, տՀ։ Ընուամբս այս բան վերաբերեալ իմանի՝ այսուց ինչ ասկերաց։

Էվաքուվամէնեթօ, կամ էվաքուվացիօնէ, իտ։ գուվէթի տաքիկ, արբ։ Նու բան մեզ՝ արատաթորուն, կամ ծորուն հիւմեթոց, և կամ թորուն կզկղանաց. որ է մին 'ի քառասակ կարողութեանց բնութեան, որով ընկալեալ և մարսեալ կերակուրքն՝ թորեալ արտաքս ձգին ՀանՀատ պարհաւ երատանի։

Էսէմա. անուամբս այս նշանակի՝ այսուց ինչ ջալի, և կակուղ։

Էսէմա սարքա. բառիւս այս իմանի ուռոյց ինչ փոքր մի պնդագոյն։

Էսէռա. տես հէսէռա։

Էրուվվան, կամ ռիչենուս ամերիքանուս մինոր, լտ։ Ի մանրասերմն տունկ ինչ ամերիքեան. որոյ տերևն շահաւէտ է ընդդէմ ջրգողութեան, և անդամալուծութեան։

Էրէթռիա թէռռա, լտ։ Ի կաս ինչ պարարտ նման կնքեալ կաւոյ. որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ, և գորշագոյն. սպիտակն առատաւէ ազնիւ է, զոր 'ի վար արկանեն 'ի գեղորայս, որ է արգելիչ արեան հոսելոյ յորովայնէ։ Սա գտանի միայն 'ի էգէթռիա գաւառն, յորմէ կալաւ և զանուն։

Էրիթհռիանուս, կամ ռուպէլլիս, լտ։ պատպիս, իտ։ Ի ձուկն ինչ ծովային երկայն, և ատուար իբր մատանաչափ, արտաքուստ կարմիր, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ. գլուխ նորա է թանձր, ընչացքն կարՀ և սրածայր, բերանն մեծ, որկորն փոքրիկ, ատամունքն միջակ, աչքն մեծ, և փայլուն. թեւիք մարթոյն կարծր, և սայրասուր, միսն փափուկ, համեղ, և գիւրամարսելի։ Սա լի է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտագոյն է ընդդէմ փորհարութեան, տկարութեան ջղաց, և զգայական երակաց, զի է գրգռիչ բնութեան։

ԷրինՀէօ. տես էրինՀիում քամբէսթռէէ։

ԷրինՀիում քամբէսթռէէ, կամ խանիկուս գուիսքուսատամ, լտ։ էռինՀէ քամբէսթռէէ կամ էռինՀէօ, իտ։ դէնկէր, կամ կանդար, և կամ գօռատանէթ, տՀ։ Ի բոյս յաՀանեալ յաւազուտս, յագարակս, և յեղեբս գետոց. որոյ ցօղունն է բոլորանաՀէ, դարձնագոյն, երկայն իբր երկու ռանաչափ, մէջն սպիտակ և հիւթալից.

տերև սորա է լայն, հերձոտ, կարծր, և փշալից. և ի գագաթան արձակէ գնդակ ինչ փոքրիկ, քառակեմերթեան, փշալից, և սայրատուր, յորոյ վերայ եղանէ ծաղիկն սպիտակ, և հինգեթերթեան. արտադրէ սերմունս մանուռս. և ձուռաձև: Իսկ արմատն լայն յոյժ և ըստուար իբր բթաչափ, սպիտակ, և քաղցրահամ: Սա լի է իւղով, և գոյացական աղիս. և զօրութիւն խմիչ, բացողական, և մեզաբեր. օգտաւէտ է ընդդէմ Ջրգողութեան, իսյանաց արգանդի, փայծէղանն, լերդի, և երիկամանց, որով և ապաքինէ զերոքսին նուրբ ախտս, և ծիւրեալ մաշէ զքարն եթէ գոյցէ ի անցս միզի: Հաւն ի 2 տրամ մինչև ցչորս յաւուրն խառն ընդ մի լիտր Ջրոյ:

Էրմիսմուտ, կամ քլէօմէօեթեավիլ, լտ: ալլիսրիա, իտ: Ի տունկ, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր երկու ոտնաչափ, և է կարմրերանգ, Ճիւղալից, և մացուտ: Տերևք նորա նման են տերևոց մանանխոյ: Գագաթն փոքրիկ, և քառակեմերթեան, որ ձևանայ ի ձև խաչի. պտուղն պատենաձև, թամբալիր, բոլորշի, և ուղիղ. և ի միջի պարունակէ զսերմունս մանուռս, և սատակաՀամ ի խորշս խորշս մաշկատեսակս: Իսկ արմատն փայտային, սպիտակ, ստուար իբր մատնաչափ, և տարաՀամ: Սա բուսանի ի քարուտս, և յամայի վայրս. ունի մանանաւոր գործունէութիւն ի բուժել զՋրգողութիւն, յաՆսարել զմանանբրամածութիւն տոզունից, ի գրգռել զմէզն զՇուքս և զարձունս, և ի դիւրահեշտ յօրինել զառուրևառութիւն ընչից: Իսկ սերմն սորա նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ Ջրգողութեան, ընչարգելութեան, աքօռպութեաւ, և երիկամնաՀաւեստութեան. զի է խմիչ և մեզեցուցիչ բնութեամբ: Հաւն ի կէս ունկեալ մինչև ցմի խառն մի լիտր Ջրոյ:

Էրմօտաթեթիլօ. տես հեռմոտաքեթիլուս:

Էրմնիա. տես հէգնիա:

Էրմնիօքաս, իտ: տէպպէ, տՃ: Ֆէեթիք: արբ: Եւ ըստ մեզ՝ փոշանակ, կամ ազեթաֆ:

Էրուկս. տես Ակրուկս:

Էրուքա, կամ ռուքա, լտ: ռուքէթթա, իտ: գիրգիչ, կամ գիրգին, կամ կերկիր, և կամ ՃէրՃիռ, արբ: Խոտ ինչ կծուահամ, յորմէ կազմին զաղցան. որոյ կերկինն է տեսակ, սպիտակատերև և կանաչատերև. սպիտակատերևն որ առատ բուսանի յագարակ, առաւել ընտիր է սակս առաւելագոյն կծուոյն որ ի նմա: Երկրորդին սորա ի գործ ածին նաև ի գեղոցայս, որք անօսրին ըՀ-

թանձրամածութեան տողունից, մաքրէն զարիւն, և գիմա-
կալէն սքօռպուԹօվ։

Էրպա. տես հէրպա։

Էրվում, լտ։ ռուպիկլնա, իտ։ սիեահ գէշէնէ. կամ
գառապուռչակ, ռաՀ։ և ըստ մեզ՝ վայրի ոլոռն։ Բոյս
յաՀախեալ յամենայն ուրեք. որոյ ցօղուն է երկայն
իբր երեք ռանաչափ, ՃիւղաՀից, և լայնածաւալ։ Տերևք
նորա երկու բաւանեան ըստ նմանութեան տերևոց ոսպան։
Ծաղիկն փոքրիկ, և ծիրանագոյն, որք ի վեր երևին ի
ծայրս ՃիւղաՀից հանդերձ եղջերաձև առէչիւք։ Յետ ծաղ-
կանց արտագրէ պտու�ան փոքրիկ, ունելով ի միջի սերմն
մանրիկ, բոլորշն։ Լի է սա իւղով, բայց նուազ գոյացա-
կան ազնիւ, և բնութեաբ բացողական, քաղցրացուցիչ, և
մաքրողական արեան։

ԷբսԹրաքԹում. տես էսԹրաԹօ։

ԷբօբրօԹիքա։ Ա.յսու անուամբ իմանի այն տեսակ
լուծողականաց, որ գրգռէ զդիրսս որովայնի, և լուծա-
նէ թեթևապէս սեփական բնութեան, բայց առանց իրիք
ներգործութեան. յայսմ կարգի են՝ արգանակն պարար-
տագոյն մսեղինաց, ձէՀեն ձիթենեաց, իւղն նշոյ. և ն։

Թ

Թաէնիա, կամ թէնիէ, իտ։ նամաղ պուռնու, ռաՀ։
Ա.յսու անուամբ իմանի ազգ ինչ հարթաձև փափուկ և
սպիտակ որդան, որ սովորաբար գոյանայ ի փոր կենդ-
դանւոյ. որոյ երկայնութիւն է իբր եօԹն կամ 12 ռանա-
չափ. իսկ լայնութիւն գրչաչափ. գլուխ նորա գեստեղեալ
կայ ի ծայր ստան, և սիրէ յոյժ զգիՃռութիւն կենդանւոյ.
ուստի բաղում անգամ կուռի սա ի փորոտիս մարդոյ՝
և ծծէ զգիՃռութիւն այնչափ անյագ, մինչև պատՃառէ ի
մարդն զանենդ սաստիկ, զկիրի որովայնի, և ստամոքսի,
զնիհարութիւն, զԹաչկութիւն, զպատրաստ գլխոյ, զցնցումն
մկանանց, զնուազումն սրտի, և զուշադնացութիւն։ Դար-
ձեալ, անուամբս ցուցանի և տեսակ ինչ ձկան ծովայ-
նոյ, որ է երկայն գրեթէ ի չափ հասարակ օձի. գլուխ
նորա կարծր է և ոսկրաւոր. աչքն մեծ և բոլորշի, և
արագաշարժ. դոյն մարԹոյն սպիտակ իբր զարծաթ.

իսկ միան փափուկ և տիսրժահամ, հանդոյն մոյ պողկ պտոմ։

Թիալբա, կամ մուս Թէռուէնուս, լս։ Թալբէ իտ։ դէստոպէկ, տճ։ խիւլթ, սրբ։ դէսրմուշ, սպ։ և ըստ մէջ՝ խլորդ։ Ի տեսակ մի քաղուստան կենդանւոյ ի չամի միան, որ սովորաբար բնակի ընդ երկրաւ. գլուխ նորա տափարակ է ըստ դորտոյ. ունի աչս յոյժ մանուշս, և ղայն փակեալս. վասն որոյ կոչի և կոյր. բայց յորժամ եղանէ յերեսս երկրի, գոյլն ինչ բացեալ լինի, որով և տեսանէ. սուն կարճ, ստուար, սեաւ, և շողշողուն. պարանոցն կարճ, որպէս և սրունք նորա. Թիկունքն լայն. մորթն կարծր, հանդոյն խաղալոյ՝ առ բազում իրս պիտանի. առաջին ոտքն են կարճ, լայն, և ճիրանաւորս, որով փորէ զհող, և առնէ ինքեան Ճանապարհ։ Այս կենդանի լի է իւղով և ցնդական ազիւ, որոյ մարմինն՝ հանդերձ ոսիւք ամենայնցուցեալ և արբուցեալ, լինի դեղ ազգու ընդդէմ բորոտութեան, հաբբեալ, և շնչեալ Թիքա անուանեալ յօդուածացաւութեան, չամին ի 10 ցորենոյ մինչև ց30։ Նոյնպէս ապաքինէ նաև զկոլոդենին, զնոլայթն, զսոդքն, և զայլ սոցին նման դժնեայ վերս, եթէ ըմպելով, և եթէ ի վերայ ցանելով և եթէ։ Իսկ ըստ սիրան ի վար արկանելն ի դեղ փոշանակութեան. այլ որպէս մարմինն և սիրան, նոյնպէս և լեարդ սորին՝ լինի դեղ ընդդէմ ցաւոց և խթից արգանդի՝ առնելոց յապականութեան հիւթոց, և գոլորշեաց. չամին ի գործ արկանելոյ ի 20 ցորենոյ մինչև ց60՝ խառն ընդ գինւոյ, կամ գաղջ ջրով։

Թիամէթէս, լս։ Ցուռնի, որոյ ցօղունն է ուղղալից, երկայն իբր երեք ոտնաչափ, ստուար ի չափ բթամատին մարգոյ, ասլիտակ և ճիւղալից։ Ցերեք նորա նման են տերևոց Թանաչէթուսի, բայց սակաւ մի երկայն և սրաձայր քան զայն, և է պայծառ կանաչ, և շուրջանակի ալոցաձև ատամնաւորեալ։ Ծաղիկքն գեղեցիկ ոսկեգոյն, զաղաչոտ, ստուար, բոլորշի, և ճառագայթաձև. որք փուչնչս փունչս փեթեթն ի գագաթան, հանդերձ երկայնաձիգ առէջևք. ապա բերէ սերմն երկայն, եռանկիւնաձև, և սեաւ։ Իսկ արմատն նուրբ, փափուկ, և թեղալից։ Սա բուսանի ի բուրաստանս, և ի տարարա տեղս. լի է իւղով և ցնդական ազիւ. որոյ տերևն (ըստ ասանց նախնի հեղինակաց) հռացուցեալ և արբուցեալ՝ դեղ է ցաւոց և տկարութեան ստամբքի, որ և լուծանէ զնցանս արգանդի. դրդռեալ զդաշտանս կանանց. այլև

բժշկել զանձդ, զ ջրգողութեն, զերկարատև խօթութեն, և զցնցու�մկանանց։

Թամարինաուս, լա։ Թամարինոս, իտ։ Թամր հինոմ, կամ սուապար, և կամ ֆէֆիֆէլէ, արբ։ խուպեն, պր։ Եւ ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ արմատ հնդկաց։ է պտուղ սեաւ. երկայն ի չափ հասարակ եղջեր. Թամրոյց, Թանձր, և Թթու գրեթէ որպէս ղեմոն. ուռի և զկորիզս կարմրեանգս, և ատարարակ, և զ շիլոյս անպիտանս, և կարծրս, մինչև հերձանել և զնոսանս ծաւալոյն. զոր զանգեալ կազմեն ի ձև անուշ. և առաքեն ի զանազան կողմանս, որ է դեղ մեղմապէս լուծողական, Թուլացուցիչ, և զովացուցիչ. և միանգամայն օգտաւէտ է ի դիպուածս փոսախտութեն, մաղասայն տենդոյ, ստամոքսական ջերմախտից, և ատրնամիքէ անուանեալ տենդի, և ի տեղս տեղս նաև ի կիր ալիանեն ընդդէմ փորհաւրութեն, և զայրացեալ Թանչից, չափն ի չորս արամէ մինչև յուն, խառն ը այլ յարմարագոյն դեղոցն։ Ծառս սորա զոր լաանիք կոչեն՝ պղամ բուրիլէ, կամ սիրի. գուցա առասպիրա, մեծ է քան զհասարակ ընկուզենի մեր։ Փայտն կարծր է, և ուղիղ։ Կեղևն Թանձր, ցաւատեալ, և մեծին կանաչ։ Տերևքն խիտ, լայն, պայծառ կանաչ, երկայնականեթ, և գոյն ինչ Թաւիշաւոր։ Ծաղիկքն եւ ութեթեներեան, անհոտ, կարմրանիչ, և երկայնականեթ, որք փուչքս փուչքս ի վեր երևին ի ծայրս ոստոց՝ հանդերձ քրքմագոյն առէլիւք։ Այս ծառ բուսանի ի զանազան տեղս, որպէս ի հնդկաստան, յամրիկէ, և յամերիկա. այլ է հասարակ ընդ ամենայն տեղս։ Կոչի և յանուն պտղոյն գբոիբհէնիքս։

Թամարիսքուս, կամ առպօռ նատալենէնսիս, լա։ Թամարիսքօ, կամ Թամարիշիօ, և կամ Թամէրիչէ, իտ։ Թամառիսք, դզ։ ըլէն ալաՀը, ամ՝ և ըստ մեզ՝ մոշայ։ Է Թուփ յաճախեալ յերկիրս ջերմագունս ի յեգիպտ գեռոց, և ի խնաւուսա վայրս։ Կեղև նորա է յղկեալ, կարմիր ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ մոխրագոյն և անհարթ, միանգամայն և գեղ դալկան, ախորդ լերդի և մորեցոց։ Փայտն նման է փայտից նոճի, զոր ի վար արկանեն ի պէտս շինուածոց։ Տերևն փոքրիկ, սուր, պարարտ, և գեղնախառն կանաչ։ Ծաղիկն մանր, ալիտակ և հինգթերեթեան։ Իսկ պտուղն բոլորչի, կարծրանիւթ, և Թաւամազ, զոր ի գործ ածեն ի ներկս սեաւս, նաև ի դեղորայս, որ է լուծիչ խցանաց որգանոցի, փայծէղան, և միջընդերաց, և միանգամայն փարատէ զլուսնո-

տուԹիս, գտնենգա և զնսՀՈՒԹիս պատՀառեալս ՚ի մաղձային հիւԹոց։ Ջնոյն գործունէուԹիւն ունին սորա նաև սերմն, տերևն և փայտն։

ԹամանաՀ, լտ։ Բոյս անտառային, որ արձակէ զբաղումս բարունակս նուրբս. զամենայնիս զոր գտանէ պատատի։ Տերևք նորա են մեծ, սրտաձև, պայծառ կանաչ, խժահամ, և երկայնականԹ։ Ծաղիկն փոքրիկ վեցանկիւնի, և գեղեցիկ, որ ողկուզորէն փԹԹի առ կանԹիս տերևոյն։ Պտուղն բոլորշի, և մԹին կարմիր, ունելով ՚ի միջի սերմունս մանուանս. իսկ արմատն մեծ, բոլորշի, սեաւ, պալարաւոր, և տոպահամ, յորմէ կազմեն գեղ ընդդէմ միզարգելուԹիւն և ջրգողուԹիւն։

ԹամամԹա, կամ սօրխոռ, լտ։ Զուկն ինչ ամերիկեան, որ ՚ի գլուխս իւր ունի ինչ նման գլխարկի կամ վահանի, ունի ևս երկուս մաղս կարծրս և երկայնաձիգս, որք զորէն մարուաց կախեալ կան յերկուց կողմանց առ ծնօտիւք. աչք նորա գեղեցիկ, այլ յոյժ փոքրիկ գրեԹէ ՚ի չափ սերմանն մեկնոնի. երկայնուԹիւն նորա ՚ի գլխոյ մինչև ցծայր ձեռայն է իբրև մի և կէս քիլ։ Թեւիք մորԹոյն մանր և երկայնաձև. իսկ միսն համեղ, և դիւրամարսելի, միանգամայն և օգտակար գեղ ընդդէմ միզարգելուԹիւն։

ԹամնաչէԹում վուլկարէ, լտ։ ԹամնաչէԹօ, իտ։ ԹամնեԹղի, գաղղ։ Ի բոյս հոտաւէտ, դառնահամ, և համեմային, որ յաճախ բուսանի յեւրոպիա յագարակս, և յարտորայս իբր երկու ոտնաչափ բարձրուԹիւն, որոյ տերևն, ծաղիկն և սերմն են գեղք օգտակարք ընդդէմ ջղային գԺուարամարսուԹիւն, արգանդային ջրգողուԹիւն, միջահատական տենդի, և ակարուԹիւն ջլոց. զի է խԹիչ բնուԹ։ և ՀՀՀՀՀՀՀՀՀ։ Զարմն ՚ի վեց տրամի մինչև ցուԹի խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Թասսօ, իտ։ Թաքսուս պաքքաԹ, լտ։ տան տիւ լիսն, գաղղ։ և բոտ մեղ՝ գեղձ։ Ի մշտադալար ծառ ինչ եւրոպիոյ. որոյ տերևն նման է տերևոյ եղևին ծառոյ։ անկոտ է և դառնահամ, և չափազանցն մահաբեր. յորմէ կազմեմք գեղ ազդու ընդդէմ բորբոքզգայական ԹուԹեց, փոզաչաւուԹիւն, կշտացաւուԹիւն, և բորբոքման կրծոց, զի է ԹուլացուցիչՀ, և ցրտացուցիչՀ բնուԹիւն։ Զարմն ՚ի վեց ցորենոյ մինչև ց30, վեց անգամ յաւուրն։ Ծաղիկն սպիտակ և եղերսեղերձ։ Պտուղն գնտակաձև, փափուկ, կարմիրանգ, և հիւԹալից։

ԹարանԹուլա, կամ ֆալանկուում արուլում, լտ։

թառանթօլա կամ թառանթէլլա, իտ. օվա էօրիմ-ձէլ, տձ. Ի տեսակ մի թռչնաւոր սարդի իբրև ի չափ գիտարոյ, գոյն նորա գորշ, ունելով ի վերայ սպիտակ, սեաւ, և կանաչ բիծս, և քիչուշ մազս. զգլուխն ունի ի կուրծս, յորոյ վերայ են աչք ուրթ թռուով, չորս մեծ, իսկ չորս փոքրիկ. ունի և նոյնպան ոտս յօդաւորս, և շղթայփիւռս ըստ պղտիպտի. յորոց առաջինքն կարճ են քան զետինս. իսկ ի բերանն ունի երկու ատամունս մանուռնս, և սեաւս, և սայրասուրս: Լինի սա ի բոլոր խաւլիս. այլ թիւռալիր և միասակար քան զամենեսին է՝ որ լինի ի թառանթօ կոչեցեալ քաղաքն ի փուլիա, յորմէ կալաւ և զանուն. վասն որոյ հաւելաքն ի նմանէ առնին զպէսպէս մոլեգին շարժմունս, զի ոմանք գոչեն, հաստչեն, և կականին, և ոմանք մտաթափին, տրամին, և լռեն, իսկ ոմանք հրձուին, ծիծաղին, և կաքաւեն: Պատճառէ ի հարեալն և զպիտրութեն սատմբսի, զդողդողումն, զդժուարաշնչութեն, զբորբոքումն, զգլխացաւութեն, զսրտացաւութեն, զտաղպագին տենդ, զքնարուել, զպտոյտ գլխոյ, զնուազութեն տեսութեն, զդալուկն, զյօդուածացաւութեն, զդալարումն ջղաց, և մկանանց, զցուրտ քիրան, և զմաղձ ժայթքեցուցանեն. և եթէ ոչ դարմանեսցի, ի սուղ ժամանակի զուարն ի կենաց: Իսկ սովորական դարման, և գեղ ապաքինութեան նոցա՝ են էուրթիւնն եղբոյրսի, գաւաթն մարդոյ, և ամենատեսակ ցնդական աղքն. զոր օրինակ ասն իբրի. եղջիւրն եղջերուի, են, այլ մանաւանդ նուազարանք, զի ի ձայն նուազարանաց կաքաւեալ ը երկար քրանին, և զուարթանան, որով և ապաքինին: Սորա է տեսակ ինչ կոչեցեալ ի բարբառ արաբացւոց շէպէտ կամ բաթայիլ. զոր պարսիկք անուանեն՝ զուռնտա, իսկ տաճիկք՝ պիլ. որ լինի չարաթոյն քան զամենայն ազգս թռչնաւոր սարդից, որ ի խայթել իւրում թէ ոչ առժամայն, սակայն փուռթով և անվրէպ սպանանէ: Բայց բնակիչք երկրին ունին և զդեղթափ սորա. որ է աղքն իշոյ. զոր եթէ նախ քան զանցանելն քառորդ ժամու դիցեն ի վերայ խայթուածոց, բժշկին ի թռչնոյ անտի: Ա՛յս տեսակ մահաբեր սարդի՝ յաճախ գտանի ի վերին Եգիպտոս, ի քարուտս, և ի խոնաւուտս, որ գրեթէ ամենայն իրօք նման է վերնոյն, բայց ունի զգոյն սեաւ:

Թարասասաբ. տես էշոնթօսուտ թառաքասքում:

Թարթարուկա, տես թէսթուռնօ:

թարթարում, լս։ թառաթառս, իս։ տօրթոու, կամ տուրդի, և կամ չէրսայ առտիչէսի, տմ։ գլուխ, կմ կիւստուխ, կամ տիւրսի, արբ։ գիւնձայ, կամ գիւնձարէ, կամ ձէղոէր, կամ սէվլաթ։ և կամ տիւրթ, պր։ և ըստ մեզ՝ տորտ։ Է գոյացական մասն կամ լաւ և՝ մրուր գինւոյ, որ 'ի մէջն չընչաղատն անօթոյ գինւոյ պլնդանայ, և կարծրանայ։ Եւ են սորա երկու տեսակք. սպիտակ, և կարմիր։ սպիտակն որ առատ եթանէ 'ի բօջնիա, և 'ի գերմանիա, առաւել ընտրադոյն համարեալ է, է, զի է բիւրեղանման, և կարի տատպահամ, զոր արշնատաւորք 'ի վար արկանեն 'ի զանազան գործս, որպէս և մեք 'ի դեղորայս։ որ է փարատիչ խցանոց, և միզարգելութեան։ Զարմն 'ի կէս տրամէ մինչև ցՅ։

թարթարում էմէթիքում, կամ թարթարում սեթիպիսթեռում, լս։ թարթարս էմէթիքս, կամ թարթարս սեթիպիսթեռս, և կամ սսիթիռաթառաձեռ տի սենթիմենթիս է տի բօթաստա, իս։ տորթոու քուստուրուձու, տմ։ և ըստ մեզ՝ տորտ որձացուցիչ։ Է սպիտակ փոշի ինչ անհոտ, և տատպահամ, բաղադրեալ 'ի յուռնաքարէ կամ յանթիմոնէ, և 'ի տորտոյ։ Կրկին է ներգործութիւն սորա. զի եթէ ոք արբցէ 'ի տմանէ երկու կամ երեք, և կամ չորս ցորենաչափ, յետ քանի ինչ վայրկենի որձացուցանէ և լուծէ աստակաւէս. իսկ եթէ առցի սակաւաքանակ, (զորօրինակ 'ի կէս կշիռ ցորենոյ մինչև ցմի տրիողջ) յայնժամ լինի դեղ դրգռիչ, ընկլուզիչ, և մեզմասէս լուծիչ։ Եւ զայս դեղ որձացուցիչ նախաւանդեալ չափով կարես 'ի կիր արկանել ամենայն չափահաս արանց, և կանանց 'ի հարկաւորութեան ժամանակի. և տհասեցն կիսոյ մասն, իսկ մանկանց՝ երկրմենից չորրորդ մասն, այլև երախայից՝ վեցերորդ մասն բաւէ։ Գիտելի արժան է ասասէն, եթէ զայս դեղ որձացուցիչ ոչ միայն 'ի վար արկանելոյն առ 'ի մտքրել զստամոքսն յաւելորդաց, 'ի դրսէ, 'ի թանձրամած տաղուանէ, և 'ի սուբ մաղձից, այլև միանգամայն առ 'ի ցնցել, 'ի սեղմփեցուցանել, 'ի ըզգաստացուցանել զզրմէն կենտական և զեմբրեալ մարմինն, և 'ի զուարճացուցանել զսիրտն, և առ 'ի անքոյթ, և բացարձակ ճանապարհ յարդարել շնչանաց արեանն։ 'Ի գործ ածեմ ես յոլով անգամ զայս դեղ՝ իբր որձացուցիչ 'ի դիպուածս ստամոքսական կամ մաղձային տենդի, նա յաւէտ յարժամ 'ի վեր երեւին նոցանք ստամքաս, և փսխումն 'ի սկզբան անդ ախտս. և չէ օրէն դանդաղկոտութիւն, կամ ղանցատութիւն անցուցանել զժամանակ. ապա թէ ոչ՝ խառնեալ ախտաբեր հիւթին ընդ ա-

բեան, և տարծաեալ ընդ բովանդակ մարմինն՝ վերնպակս մեծ գործէ։ Նոյնպէս և օգտաւէտ է ի գիպուածս բազմակերպ տենդից, և Ջերմ ախտից։ Երբեմն ևս ի կիր ածեսցեմ զոսկ՝ ի գնալուածս լեռնեն և չափազանց ագահութեան զարկի բաղկի, ի հոմանեաս արեան, ի ցաւս գլխոյ, յախտս լերդի, և յարբու

ժամ պարտ է լինել ստիպաւոքանակ. այսինքն՝ ի քսան կշիռ ցորենոյ մինչև ցկ40 յաւուրն։

Թարթուփօ. տես Թուպերա։

Թարուօլօ։ այսու անուամբ խմանի՝ քաղցկեղն առնայ ցի անդամոց։

Թաքթուս, լտ։ Թաթթօ, կամ Թօքքօ, իտ։ դուռ, Թի լամիսկ, արբ։ ըստ մեզ՝ շշաւիւլիք. կամ շշաւական կարողութիւն։ Այսու անուամբ նշանակին ջիղք առ հասարակ սիրեալք և ճապաղեալք ընդ բռնանգակ մարմնոյն. մինչև ուր ոչ գտանին ջիղք, անդ և ոչ շշաւիւլիք. յորս կատարի զորութիւն շշաւիղական մինչնորդուն մոց և մարթոց։

Թաքքամաքքա, կամ Թէքքումաքէա, լտ։ Ի խէժ յաճախեալ՝ ի հնդիկս կանաչախառն գեղին, գիւրաւառ, ախորժահոտ, և գառնահամ. յորմէ կազմին սպիտանի ազգողական ընդդէմ ինձիթմէ պէնի անուանեալ վերաց, և կարծրապինդ այսուցիչ։

Թէ. տես զբառն Թէհ։

Թէնէզմօ, իտ։ նիք, ՠՃ։ ԹօՀլ, արբ։ և ըստ մեզ՝ խիթք սրբանին։

Թէնէրումէ. տես քարթիլակօ։

Թէնիկ. տես Թաէնիա։

Թէնտօ, լտ։ Թէնտիսկ, իտ։ ըստ մեզ՝ ձգանք, որ է սպիտակ մասն ենչ՝ ի ծայր մկանանց։ Ադ՝ ձգանքս այս խրեալ կայ յսակր, կամ յայլ ինչ պնդակազմ մասունս առ՝ ի ձգել զնոսա՝ ի մկանն կողմն, կամ՝ ի սկիզբն մկանանց, որով ուժգին և բուռն գործէ զչարժումն, որպէս սի են այնք մասունքք, որք լարատեսակ երևին՝ ի բազուկս և՝ ի ձեռս։

Թէռմոսիտօ պիանքօ տի պիսմուԹօ. տես Զբսի ալպուտ։

Թէսաքրինուտ, լտ։ Ծառ. փոքրիկ, յաճախեալ յերկերս ջերմագինս. որոյ կեղև սպիտակ է և նուրբ։ Ունաք նորա երկու երկու բուսանին առ միմեանս։ Տերևքն երկայն, բոլորակ, ծամածուռ, ատամնաձև, և գառնահամ. գոյն նոցա՝ ի վերին երեսս սպիտակ, իսկ՝ ի ներքոյ մթին կանաչ. ծաղիկն սպիտակ, և որկորաձև։ Սորա տերևք ունին զգործունէութիւն՝ ի բուժել զախտս փայծեղան, և՝ ի մեղմել զչարութիւն թունից։

ԹէսԹուՃՃինէ. տես ԹէսԹուտօ։

ԹէսԹուտօ, լտ։ ԹէսԹուՃՃինէ, կամ Թարթարուկա, իտ։ շիլանա, կամ քինօլա, յն։ զահլեփէ, կամ է-

թեում, կամ թահռա, կամ պէնթիթատաք, կամ սիլ-
լէհիթա, և կամ ռաքը, արբ։ դէշվ, կամ դէշտիւք, կամ
լաքբիշտ, կամ խուշուք բիշտ, կամ չիւլլիէլ, կամ պա-
խա, կամ սէնկի բիշտ, կամ սէնկի բստա, և կամ տի-
քանէ, պր։ թեստպաղա, կամ գասպլուսմպաղա, տՀ։ և ըստ
մեզ՝ կրնայ, կամ կրայ։ Ի կենդանի յամրաշարժ, որոյ
մարմին փակի՝ ի դաշտաձև պահպանակ կարծրակուռ, ԸՆ
որ երբեմն արտաքս ելանէ, և երբեմն՝ ի ներքս ամփոփի։
գլուխ նորա նման է օձի, կամ գորտան։ աչքն փոքրիկ,
շրթունքն նուրբ, և եղերք նոցա սղոցաձև ատամնաւոր-
բեալք։ ունի երկու ատամունս, չորս ոտս, և ձեռ կարճ։
Մին սորա եփեալ՝ ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է օգտա-
կար՝ ի դեղուածս ախտից կրծոց, թոքաժեռուելոյ, և
ապրկանուելոյ արեան։ Արիւն սորա ջրայցուցեալ և փո-
շիացուցեալ, ընկի դեղ ազգու ընդդէմ ուրկուելոյ, ան-
գամալուծուելոյ, լուանտուելոյ, և բորոտուելոյ։ Չափն
՝ի գործ արկանելոյ է՝ ի 20 ցորենոյ մինչև 30։ Բայց յա-
ռաջելիք արժան է քանի մի ամիս։ իսկ ձու սորա ունի
զմանանաւոր գործունէութիւն՝ ի դեղուածս սառուցի, մանա-
ւանդ ամրձեաց, զոր մարթ է՝ ի կիր առնուլ եթէ՝ ի
ներքուստ կլանելով, և եթէ արտաքուստ օծելով։ Եւ են
սորա երբեակ տեսակ, այսինքն ցամաքային, ծովային, և
լճային։

Թէսսուլեթօ չէլլուլարէ։ Ասսու անուամբ ըստ անդա-
մագնեաց ցուցանին թելք խորշային, կամ անդամային
հիւսուածոց, գոյացեալ՝ ի բաղմագան թելից, որք հա-
զորգին ընդ իրեարս։ այսու մեսամբ շրջապատին ամե-
նայն գլխաւոր մասունք մարմնոյ, և ամենայն մանրաթել
երակքն, յորոց գոյանան այսոքիկ վերոյիշեալ գլխաւոր
մասունք։

Թէրէպէնթիհինա, լտ։ Թեռէմենթինա, կամ Թէռէ-
պենթինա, իտ։ Թիրմենթին, տՀ։ եբիլպուլեթում, կամ
սակուլպուլեթում հատպլը խատիա արիպէնասիպ, պր։
և ըստ մեզ՝ խէժ բեռեկնոյ։ Ի հեղուկ Թանձր, խոյայ-
լին, փայլուն, ատտրի կպչուն, Թափանցիկ, և դիւրա-
վառ, որ՝ ի հուր մերձեցուցեալ ուժգին բորբոքի։ Եւ է
սորա երկու տեսակ. առաջին տեսակն կոչի՝ ի բարբառ
լատինացուցոց՝ Թերէբենթինա վենեթիանա, որ է սուսնայ-
լին, Թափանցիկ, սպիտակ, ատտակահոտ, և ատտաՀամ,
որ սովորաբար բղխէ՝ ի բռնոյ բեռեկնոյ։ Իսկ միւս տե-
սակն կոչի՝ Թրէմենթինա տի շիօ. որ է մածուցիկ, սա-
կաւահոտ, և փոքր մի ատտաՀամ. գոյն նորա երբեմն

գեղին է, և երբեմն սպիտակ երբև զոյակի։ Երկոքին սոքա առատ են իւղով, և ցնդական ոգիս, և բնութեամբ թուլացուցիչ, և միզաբեր, որով ապաքինեն զսերմնաթափութիւն, զերիկամնաձգտութիւն, և զվիզդողութիւն։ Զայն ի կէս տրամէ մինչև ցմի։ Այլև մանրեն զվէրս շարաւալիս։

Թերիաքա, տես Թէերիաքա։

Թերիաքա անտրոմաքի. տես Թէերիաքա անտրոմաքի։

Թերիաքա տիաթէսսերօն. տես Թէերիաքա տիաթէսսերօն։

Թերրա, լս։ իլիս, յն։ Թուրապ, կամ ափէռ, կամ տալեթ, և կամ գայս, սրբ։ խաբ, կամ Թէհք, պլ։ Թօրաք, տՀ։ և ըստ մեզ՝ հող։

Թերրա բաթնէ, լս։ Ի հող ինչ պարարտ. թխախառն գեղին, և անհամ ըստ նմանութեան կնքեալ կաւոյ. բնութեամբ է սեղմիչ, որով և արգելու զհոսումն արեան, և զսիրտարութիւն, և միանգամայն քաղցրացուցանէ զԹուութիւն հիւթոց, չափն ի 8 ցորենոյ մինչև ցմի տրամ։

Թերրա եաբենիքա, տես Թերրա քաթէքՀում։

Թերրա լէմնիա. տես Թերրա սեղիլլաթա։

Թերրա մերիթա. կամ քուբքումա օֆիֆիչինարում, և կամ քուբքումա լուՀնկա. լս։ քուբքումա կամ Թուբքումակլիս, խս։ զերեչաս, տՀ։ զերտեկ չէօբ, պլ։ ուբքուսսանն կամ գուբաս, և կամ վերս, սրբ։ և ըստ մեզ՝ քրքում հնդկայն։ Ի արմատ գեղնագոյն փոքրիկ, որոյ ձև նման է կոճապղպեղի, այլ կարծր քան զայն։ Սովորաբար բուսանի ի բաղում տեղիս արևելեան հնդկաստանի։ Ընտիր համարի եթէ իցէ Թանձրանիւթ, ծանր, և մսքուր, միանգամայն և ատտիկ գեղնագոյն իբր քրքմատեսակ. զոր և վարեն ի պէտս գեղին ներկի. Նաև ի գեղոցայս, որ է գրգռիչ և միզաբեր բնութեամբ, որով գրգռէ զմէզն, և զդաշտանն կանանց։ Եւ ըստ մանոյ՝ փարատէ և զդալուկն, զլացանս լերդի, և փայծեղան։ Այլև բուժէ զվիզդողութիւն, զտենդ մինչահատական։ Չափն ի կէս տրամէ մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Թերրա սեղիլլաթա, կամ Թէռռա լէմնիա, լս։ Թիլնիմանիում, սրբ։ խաքիմանիում, պլ։ և ըստ մեզ Թարգմանագրի կաւ կնքեալ, կաւ պարարտ նման ճաբապոյ, մինչև յատատունս մածանիլ ի ծաղքեն՝ առանց ինչ ունելոյ աւաղ. բայց և գիւրաթափելի է և անհամ, որ ըստ ասելոյ ոմանց՝ գոսանի միայն յիլիմիա կոչին. այլ Նիքքօլա Լէմ ասէ՝ Թէ գոսանի և ի գերմանիա, և ի

պլօխա գաւառն. գոյն նորա է դեղին, բայց լինի և սպիտակ, և սպիտակ և կարմիր. բնութիւն է սեղմիչ և գիացուցիչ. որով յինքն քարչէ զտոմիս խոնաւուն ստամոքսի. ուստի և վասն այսր յատկուն սնդացուցանել զորովայնն և արգելու զարդուառատ հոսումն արեան. այլև բան ոմանց՝ ա-պաքինել զսերմնահեղութիւն, զվիրհարութիւն, և զՇիթօր սպանչի կոչեցեալ տիսան կանանց, և մեղմ զդժնէուութիւն թուտից: Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև 40:

Թէբրա քաՀէբուտ բրէքարաՀուտ, կամ աքաչխա քաՀքուէ, լա: աքաչչխա, կամ Թէբրա քաՀէՀքու բրէքարաՀԹօ, իա: դէՀատ հինարի, ՀՀ: դէՀվէՀ, պր: գիաՀ, աբբ: Ի հող, կամ կաւ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի բաղնատեսակ նիւթոց. բնութիւն է սեղմիչ, որով արգելու զարդուումն օրովայնի, զվիսխումն և զՀքանումն արեան, և զգաղջահոսութիւն ընդդ և բերանոց. այլև օգտէ ընդդէմ վիրպակաց ձայնի, զոր պարտ է ուտել ի բերանն, և ի լուծանելն կանանէ. չափն մի տրամ ամբողջ: Կոչի յիտալացւոց նաև Թէռռա եարծնիբար:

Թէբրա ՀիօլաՀԹա տի ԹառԹառօ, կամ օսխաչէԹաՀԹ տի բօՀասաա, իա: սիրքէ Թուզա, ՀՀ: Ի սպիտակ և սրագաՀակ աղ ինչ կՀոզական, կազմեալ ի բարկ քացանոյ, և ի աղ տի ՀարԹարօք: Ցոյժ մասնաւոր է առ բա գործունէուն ի դիպուածս խցանաց միջնընդերաց, միզարգելութեան, ջրգողութեան, գարշան, սխտնգանտուութ, յօդուածացաւութեան, Թանչից, մոլեգնութեան, և այլ սոցին նման տեսից առՀելոց ի գրգռութեանէ և ի զորութեանէ բնութենն. զի է Թուլացուցիչ, և միզաբեր: Չափն ի 40 ցորենոյ մինչև ցերեք տրամ՝ ի մէջ բան և չորս ժամուց: Ա յլ և ցրուէ զուռոյցս ամորձեաց՝ օծանելով նեՀեթ զայն:

Թիղիքէչցա տանս էՀԹիղնա:

Թիղիքէչցա նէՀէվօզա տանս հտ. ա. երես 168:

ԹիԹի հիմարուս, լա: ԹիԹիմակլիս, կամ ԹիմակլիՀ, և կամ ԹիԹիմարօ, իա: սրիսս, կամ սիսաս, յն: սիսաՀլիչէն, ՀՀ: եէՀԹու, կամ չէվիսի, աբբ: սուսրէնԹ, կամ չէբուէմ, պր: Ի տունկ ինչ բաղնատեսակ. յորս երևելի են երեք տեսակք. առաջինն կոչի ԹիԹի հիմարուս հիլիօսբօրուս, որ յաՀմախ բուսանի յեւրոպիս, արձակելով ի միոյ տրամաց զբաղում շառաւիղս կաՀնալիս, զոր ի հատանելն ուրեք՝ ծորեցուցանեն զկաթն: Բերէ տերևս վոքրիկս, բոլորակս. կարմրախառն կանաչս և կաՀնալիս: Երկրորդն կոչի ԹիԹի հիմարուս չիբարուս. որոյ տերևն չէ ինչ տարբեր ի տերևոյ վերնոյն: Ծաղիկն

կարմիրանագ, և բոժոժաձև. պտուղն եռանկիւնի և ոժգոյն գեղին: Բերէ և սերմունս բոլորշիս: Ունի արմատս երկայն, ստուար, և բազմաթել: Իսկ երրորդն անուանի՝ Թիթեղհմայուս բալուստրիս, որ քան զամենեսին երկայն է և կարմրագոյն: Տերևն մթին կանաչ, երկայն, և յոլովաբաշխ: Ծաղիկն գեղին, մանր, և փնջաւոր: Պտուղն եռանկիւնաձև, և պաղպաղաւոր: Իսկ սերմն բոլորշի, և սպիտակաթամբ: Երբեմն սոքա արձակեն զհոտս զաղիրս յաւուրս ջերմութեան ամառան. և ի հատանելն բրեցուցանեն զկաթն փաղաղիչ, զորս դիւրագիտք ի կիր առնուն փոխանակ խարանագեղոյ: Կաղմեն և ի տերևոց սոցին զհոտս ժայթքեցուցիչս, և լուծիչս. ուր և աւանդեն՝ եթէ է յոյժ օգտակար ընդդէմ ջրգողուեց. չամին ի գործ արկանելոյ է ի 12 ցորենոյ մինչև 32 և:

Թիվիլա էուռօբէա, լտ: Թիլիս, իտ: Թիյլեէօլ քօմէօն, գրզ: աթիլսն կամ ֆիլամուբ, յն: օհլամուբ, տճ: սիրզ ֆիֆ, արբ: Ի ծառ մեծ, և շքեղ, ոստալից, և լայնատարած, որոյ կեղևն գիւրածալ, գիւրակոր, արտաքուստ թուխ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ հարեալ ի գոյն գեղին. միանգամայն և գեղ շահաւէտ ընդդէմ խցանաց արգելոցն, և կաղուածոց դաշտանի կանանց: Փայտն սպիտակ, և դիւրատաշ, զոր սահեպ ի վար արկանեն ի պէտս շինուածոց: Տերևքն լայն, բոլորշի, ծայրատուր, թաւիշաւոր, շողշողուն, և շուրջանակի ատոցաձև ատամաւորեալք. գոյն նոցա ի վերին երեսս կանաչ և փայլուն, իսկ ի ներքոյ փոքր ինչ սպիտակ: Ծաղիկն եղանակ առ կանթիռ տերևոյ, և է մանր, փնջաւոր, հինգթերթեան, և ազնուահոտ. միանգամայն և՝ գեղ ազդու ընդդէմ սակրուեթեն ջաց, երկարատև խօթուեթեց, ցաւոց գլխոյ, անդամալուծութեան, ախտի ցնցականի. զի է մեղմացուցիչ, և խթիչ բնութեամբ: Իսկ պտուղն բոլորշի, ստուար, կարծր, և թաւիշաւոր, ունելով ի միջի սերմունս քաղցրահամս: Այս ծառ յաճախս բուսանի յեւրոպիա, յանատոլս, և ի բուրասանս: Լի է ցնցականի ազիւ և իւղով: Չամին ծաղկան մի տրամ ընդ ութ ունի ջրոյ:

Թիմանեթեթ, յն: խորօթիզնա վէնեթօզա, իտ: Ի ախտ ինչ փքագողուեն, կամ փքալից ջրգողուեթեն: Ջրամէ տես հա. ա, գլ. ժը. երես 222:

Թիմբանուամ, լտ: Թիմբանս տեղ՝ օրիգբիս, իտ: գուլաք բերաէսի, տճ: բատ մեզ՝ Թմբուկ ունկան: Ի ներքին մասի ինչ ունկան, որ է գլխաւոր գործարան լսելոյ:

Թինենուրա, իտ։ Ի անուն ընդհանուր՝ որով նշանակի՝ գոյն հանքային նիւթոց կամ բուսոց՝ ելուզեալ որ-տաքս ի ձեռն ոգեաց, կամ գինւոյ, և կամ յն և իցէ հեղուկաց, որ ըստ տաՀկաց ասի ռուհ, և ըստ մեզ՝ ոգի բժշկական։ Իսկ ըստ լատինացւոց՝ Թինքթուռա,

Թինենուրա լիսսիվիալէ տի վօլէռ., իտ։ Ի ոգի ինչ բաղադրական շահաւետագոյն ի գիպուածս անհնարին հիւծուելնէ, խցանաց մատնաց, գիժուարամիզութեան, և սերմնակալութենէ։ Զայս ելեալ կամիս յօրինել, առ վեց ունկի՝ Ճէնցիանա, և երկու ունկի՝ աքօռցօ տի առանչիա, և տասն և հինգ ունկի՝ տալուսմ տի ֆիէչիա, այլև ութսուն ունկի՝ ջուր եռացեալ։ Զայս ամենայն արկ յանօթ ապակեայ իբր աւուրս երկուս, յետ քամելոյ՝ յաւելՀ ի նոյն երկու ունկի՝ ալքօօլ։ Ի հեղուկէ տասի տուր ըմպել հիւանդին երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկշիռ մէոյ տրամոյ։

Թինենուրա մառեթէ տի լուտովիք. տես ֆիէռռօ, կամ քէհալիպս։

Թինենուրա մառցիալէ. տես ֆիէռռօ։

Թինենուրա նէրվիսս Թօնիքա տէլլա ֆարմաքօբէա տի պէրլիսս, իտ։ Ի ոգի ինչ բաղադրական, օգտաւէտագոյն ի գիպուածս տկարութենէ տատմաքսի, և տիսի ջղաց, որ ոչ այսպէս կազմի։ Ա՛ռ մի և կէս ունկի՝ վալէրիանա, և նոյնչափ՝ մէնեթա բիպէրիթա. և մի ունկի՝ քասիօռօ. և կէս ունկի՝ քրօքօ։ Զամենեսին զսուտ պարտ է լսել, և արկանել յապակի անօթ, կամ ի շիշ. յաւելլով ի նոյն երեք լիտր՝ ալքօօլ, և մի տրամ էսանիցիա տի մէնեթա։ Ցեռ հինգ աւուրց, քամեա զայն կտաւով յայլ շիշ։ Զամին ի 20 շեթէ մինչև ց30։

Թինենուրա նէրվիսս Թօնիքա տի պէսթուբէհէի, իտ։ սինիրլէրթ գուվէթ ռուհու, տՃ։ ըստ մեզ՝ ոգի զորաստու ջաց։ Ոգիս այս է յոյժ ազգու, և գործունեայ ի գիպուածս տկարութենէ ջաց, տխտնդանոտութենէ, տխտի ցնցականի, և երկարատև խօնութենէց։ Զամին ի 20 շեթէ մինչև ց30 խառն ընդ սր և իցէ հեղանիւթոց։ Զայս կազմեն ի խարտաշոյ երկանոյ, ի ուչիսս մուրիանիքօէ, ի էթէռէ սուլֆիօրիքօէ, և ի ալքօօլէ։

Թինենուրա սաքռա, իտ։ Ի ոգի ինչ դառնագին, օգտաւէտ ի գիպուածս ջղային գիժուարամարսութենէ, դողդոջման և տկարութենէ տատմաքսի։ Զամին մի դրդալ սեղանոյ յաւուրն ի պահ առաւօտուն։ Զայս ելեալ կամիս յօրինել, առ ունկի մի՝ ալօէ, և մի «չամ՝ բէրբէ տէլլա

Ճիանենիքա, կամ քարտամոմ, և Նոյնչափ ցէնցէրս։ Զայս ամենայն փոշեացուցեալ արկ յանօթ ապակի կամ ի շիշ. և հեղ ի վերայ ութ ունկի՝ վենս տի սպանիս. այսինքն գինի սպանիս։ Զկնի ութ աւուրց քառեւն զայն խիտ կտաւով յայլ շիշ։

Թինեթուրա սեօմամեիքա, իտ։ միտէվի ռուհ, ամ՝։ ՝ մեզ՝ ոգի սատանաային. որ է դեղ ազդողական՝ ի դիպուածս տկարութեան սատանքսի, Ջղային դժուարամարսութեան, եռաբեայ՝ և քառաբեայ տենդից, վբախտութեան, և երկարատև հիւանդութեց։ Զարմն մի դրդալ քաղցրաւենուց յաւուրն՝ ի ծոմուտա։ Ի կաղմել զայս ոգի, առ ունկի մի՝ քաղամ առօմամեիքս, և Նոյնչափ ՃԷնցիանա, քինաբենա, քօռեթէքս տուրանցիօրում, սօմիլեա տի ՃԷնեթուրէա միտօրի, սէմի տի քարտոսանեթս, յիւրաքանչիւրոցն երկու ունկի. այլև ունկի մի լիմամեուռա տի ֆիէռռօ։ Զայս ամենայն լռսեալ արկ յանօթ ապակի, յաւելլով՝ ի նոյն երկոտասան լիտր սպիտակ գինի։ Եւ յետ թողլոյ զայն աւուրս երիս, օրէն է քամել յայլ անօթ ապակի։

Թինեթուրա վօլամեիլէ տի կուաեաքօ. տես Թինեթուրա տի վօլամեիլէ տի կուաեաքօ։

Թինեթուրա տի բասպարարօ ինկլէզէ, իտ։ ռամէնտա ռուհռու, ամ՝։ բատ մեզ՝ ոգի խաչնդեղ։ Որ է դեղ ազդու ընդդէմ տկարաւեն սատանքսի, և ստորին որովայնի, և փորհարաւեն, միանգամայն նպաստիչ մարսողական զօրաւեն, և հալածիչ վբոց։ Զարմն՝ ի ջրոս տրամ մինչև յուեթ խառն ընդ հեղանիւթոյ։ Եւ կերպն՝ ի յօրինել զայս ոգի։ Ընկալ երեք ունկի՝ բասպաւպառօ, և կէս ունկի՝ սէմիբարտամոմ։ Զայս երկու նիւթս լռսեալ արկ յանօթ ապակի, յոր յաւել երեք լիտր և մի ունկի ալքօօլ. և թող այնպէս իբր աւուրս ութ, և յետ այնր օրէն է քամել խիտ կտաւով յայլ անօթ ապակի։

Թինեթուրա տի դուասսիա. տես լինուտ դուասսիա։

Թինեթուրա տի վօլամեիլէ տի կուաեաքօ, կամ լաւեա վօլամեիլէ տի կուաեաքօ, իտ։ բէղտանկէր զամն ռուհռու, ամ՝։ Ըստ մեզ՝ ոգի որ փայտի, բաղադրեալ՝ ի մի ունկի՝ կուաեաքօ ռեռնոյ, և՝ ի վեց ունկի՝ սբիրիթօ վօլամեիլէ արօմամեիքս տէլ սիլվիօէ, որ լինի դեղ ազդողական ընդդէմ յօդուածացաւուեց, խեթից երիկամանց, միզարդելուեն, և խօթուեեան ինչ սատանքսի. զն է խեթիչ և գրգռիչ բնուեթ։ Զարմն՝ ի մի տրամ մինչև ցերկու, խառն ընդ մի սկա՛տակ սրՃոյ կամեին։ Կոչի և ըստ նոսոց՝ ալքօօլ ամենիամեօ քօն կուաեաքօ։

Թինթուրա տի տաֆիֆիս, իտ։ Լինէթ ռուհու, տՀ։ Ըստ մեզ՝ ոգի լուծողական. որ է դեղ մեղմապէս լուծիչ. զոր կարելի՝ է կիր արկանել համարձակ լիւբաքանչիւր սեռս, այսինքն տարց և կանանց յմ և իցէ հասակի է. դեղոց, և զնարդ ևս իցէ խառնուածոց վերձակելոց. չարին ի մի ունկոյ մինչև ցերեկ ի ծոմուստ։ Կերպն ի շինել. զայս հեշտաբմպելի ոգի, սոռ ունկի մի՝ սէնա, և շիարբ. բա, և քորիանտոլի, և քրէմօր տի Թարթարօ, լիւբաքանչիւրոյն կէս ունկի։ Զայս ամենայն լուսաալ արկյա. նօթ ապակի, յաւելով ի նոյն երկու լնոյ՝ օղի, և վեց ունկի՝ շաքար. և յետ ուրթ կամ տասն աւուրց օրէն է քամել կասուում։

Թինթուրա տի քանթառիտաթօ. տես քանթառէլլէ։

Թինթուրա տի ֆէռռօ, իտ։ չէլիք ռուհու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ոգի երկաթոյ, որ կազմի ի խարտաշոյ երկաթոյ, և ի հիւեղոյ սերկիլիի, զորոյ զլաստակս բաղադրութիւն Թոդեալ ի հմուռելի դեղագործացն, յայտ առնեմ զներգործութիւնսդս։ Օգտաւէտագոյն է ի դիպուածս վերնատուրեն, և ախտի ցնցականի ի վերայ եկելոյ մանկանց, և տկարութեն ստամոքսի, Ջղաց, միջնդեղրաց, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից առեթեղոյ ի թուլութեն. զի է խիստ բնութիւն։ Չափն ի 20 չեռէ մինչև 960, կամ 980. տես և Ասչխաեռ կամ քշալիպս։

Թինթուրա տի ֆիլիՀՀինէ, իտ։ Ի ոգի ինչ բաղադրական, կազմեալ ի մի տրամ՝ ֆիլիՀՀինէ տի լէնս բեղնեոզէ, ի կէս ունկի՝ ստասֆիէթիտա խիժոյ. և ի տասն ունկի՝ ոգւոյ գինւոյ։ Շահաւէտ է ի դիպուածս փքախտուն, ախտի ցնցականի ի վերայ եկելոյ մանկանց ի վերընթէրնդմանէ ստասմանց, և ախտից արգանդի։ Չափն ի 15 չեռէ մինչև 930 խառն ընդ Ջրոյն ծաղկի, կամ վարդի։ Զայս ոգի յիսաալացուց առ մեզ Թարգմանագրեմք՝ ոգի ձանձախարիթոյ, այսինքն խուրմի։

Թինթուրա ֆէէթիտա, կամ ալքօօլէ ասստֆէթիտա, Թոյ, իտ։ Ի ոգի ինչ զաղաշոտ. զորոյ զորուԹեն մարԹիս սեռանել ի ասստֆէթիտա։ Չափն ի 10 չեռէ մինչև 960 յաւուրն։

Թինթուրա կամ ԹէՀնքա, լտ։ Ի ձուկն ինչ քաղցր ջրոյ. որոյ երկայնութիւնն է իբր ոտնաչափ, և սուսար բաղկաչափ. մորթ նորա մԹին դեղին և խժային. միսն սպիտակ, փտրուկ, և համեղ։ Սա ունի զմանաւոր գործունէուն ի դիպուածս խստուածոց կատաղի ջանց, և թիւնաւոր դեղոնոց, կապելով և էնթ զայն ի վերաւորեալ մասունս

մարմնոյ. այլև ապաքինէ զդաղուհին և զտենդ, եթէ խո-
րոմեալ դիցի կամ կասիցի ի վերայ զարկի բաղնին. և ի
տեղիս տեղիս ի կիր առնուն նաև ի բժշկուն քաղցկեղի,
ելնոցց, այտուցից, ցաւոց գլխոյ, և պորտոյ: Ի գլխոյ
այսր ձկան եւանէ քար ինչ փոքրիկ, զորմէ ասեն թէ լու-
ծանէ զմիզարգելութիւն, և խորտակէ զքար եթէ դոցի
ընդ անցս նորա:

Թիսանա, կամ Թիզանա, իսս: Է ըմպելի ինչ կաղ-
մեալ ի բուսոց, կամ յայլ նիւթոց եփելոց ջրով:

ԹՀալեէթրում, կամ բիկանում, և կամ ռուԹա բա-
թէնսիս, լս: Բոյս Ճիւզալից, որոյ ցօղունն բարձրացեալ
յերիրկէ հասանէ ի չափ մարդոյ, և է կարծր, եռանկիւ-
նաձև, և դարձնագոյն, և ուրեք ուրեք ծիրանագոյն,
կամ կանաչագոյն: Ցերև սոյա է երկայն, լայն, պայծառ
կանաչ, և փայլուն: Ծաղկին եւանէ ի գագաթան հան-
գերձ դարձնագոյն առէչիւք, և է փոքրիկ հինգթերթեան
ի ձև վարդի: Յետ ծաղկանց արտադրէ զպտուղն եւան-
կիւնաձև, ունելով ի միջի զերկայնաձև և զդեղնագոյն
սերմունս ի խորչս խորչս մանկատեսակս: Իսկ արմատն
լայն, օձապտոյտ, դեղնագոյն, տարածողական, և դառ-
նահամ: Սա բուսանի յամենայն ուրեք ի մարդագետինս,
և ի խոնաւուտս. լի է ցնդական ազիւ և իւղով. օ գտա-
կար է ընդդէմ Թունից, այտուցից, և վիրաց. բանայ և
զանցս միզի, զդրդռէ զաւազս, և զքարս միզարանի: Իսկ
սերմն նոյնպէս շահաւէտ է ընդդէմ հոսման արեան,
Թանչից: Զարմն ի կէս տրամի մինչև ցմի ամիսղ:

ԹՀէա, կամ Թսիա, լս: Թէ, իս: Թէ, դղղ: Չայ,
տՃ: Է բոյս Թփաչափ բարձրութիւն նման ըստ իմիք մբռ-
ռնեաց, որոյ տերևքն են փոքրիկ, երկայնաձև, սրածայր,
և կանաչագոյն. այլ ի հնեանսն փոխին ի սեաւ. Ծա-
ղիկքն սպիտակ, և հինգթերթեան, որ փունջս փունջս
փեթթին ի ծայրս Ճիւղոց, հանդերձ առէչիւք. զնոսի
ծաղկանց յաջորդէ պտուղն փոքրիկ ի չափ կաղնոյ, ու-
նելով ի միջի սերմունս մանուանս կնճռաւորս, և գորշ-
գոյնս: Իսկ արմատն երկայն խրթև տասն մատնաչափ, ոս-
տալից, և դառնահամ: Ա յս բոյս ի վեր երևին անխարտ
ընդ ամենայն տեղիս յաշխարհին չինայ և Ճիաբօնացւոց,
որոյ նման չիք այլ ուրեք: Յամին երիցս Ժողովին զնոչա-
կաւոր տերև նորա, որ այն ինքն է չայ. նախ՝ ի մարտի
յորժամ մանր են, և. քնքուշ: Երկրորդ անգամ քաղեն
յապրիլի, որ կարի մեծ են քան զայնս: Իսկ զերրորդն
քաղեն ի մայիսի և յունիսի, որք են տարին քան զայլ

երկոսին։ Արդ՝ զսերեալս զայսոսիկ նախ խուն ինչ տամկա-
ցուցանեն եռացեալ ջրով, և յետոյ չորացուցեալ յա-
բեռս, և կամ ըստ ոմանց՝ խարտկեալ, զնոն ի կապա-
բեայ տուփս, և առաքեն ի վաճառս, զոր ստեպ ըմպեն
եւրոպացիք, և ամենայն ազգք անդ բնակեալք, և նո-
վաս մեծարեն և զՀԼբս, զոր զայս օրինակ առնեն. որ-
կանեն կէս տրամ ի տերեւոց անտի յանօթ յախճապա-
կեայ, յաւելցով ի նոյն վեց ունկի ջուր եռացեալ, և
այնպէս թողուն զանօթն ամփոփակ երբէք քառորդ ժամ
մի, և ապա ըմպեն խառն ընդ շաքարի, որ լինի և դեղ
օգտակար ընդդէմ փքոց, ցաւոց որովայնի, և միզարգե-
լութեան. զի է գրգռիչ և միզաբեր բնութեամբ։ Բայց յաճա-
խակի ի կիր առնուլն առեալ զգրգռելութեան ջղաց. յայս
սակս եւրոպացիք խառնեն ի նմա և կաթն, կամ ուրա-
առ ի բարեխառնել զվնասակար որակութեան նորա։

Թէհերենիապին, կամ մինսխառաքսան, կամ թէռնիա-
պին, կամ տրասոմիէլ, և կամ տեռեմիէլ, լս։ մանանա
լեգուիտաս, իտ։ Թրանսամին, սր։ Ի հիւսի Թանձրամած,
խժային, սպիտակ, և քաղցրահամ, իբրեալ ի վերայ տե-
ղեաց ծառոց, կամ բուսոց եղելոց ի կոզմանս պարսից, և
հայաստանեայց։ Բժիշկք եւրոպոյ անծանօթ գոլով հա-
մարին զսա գոյ նոյն ք մանանային, բայց ընդ հակառակն
է. քանզի սա ունի զմանաւոր ազդուութիս ի զովացու-
ցանել զներքին ջերմութիս, ի մեղմապէս լուծել զկա-
լուածս որովայնի, և ի փարատել զգալուկն, և զցաւս
կրծոց։

Թէհերիաքա, լս, և իտ։ Թրեակ, ոռ։ Թիրէաք, կիմ
Թիրաք, սրբ։ Ճանաստաու, սր։ և ըստ մեղ Թիւրակէս,
կամ Թիրակէս։ Ի սեաւ և Թանձրամած դեղ ինչ բա-
զադրական, կազմեալ ի բաղմատեսակ նիւթոց, որ է
բնութեամբ գրգռիչ, սեղմիչ, խաղաղիչ, և սրդեռհարած.
յայն սակս ստեպ ի կիր արկանի յաւելեալ ի յարբիկէ ի
բժշկութեան փարհարութեան, խանդաբման գործողաւն մար-
սողութեան, նոկուութեան ստամոքսի, արիւնախառն լուծ-
ման որովայնի, շնչարգելութեան, բաբախման սրտի, և ցա-
ւոց ստամոքսի և ստորին որովայնի։ Ձափն ի 20 ցորենոյ
մինչև 360 երկու անդամ յաւուրն։ Դիմակալէ նաև
թունից, և ՃՃեայ, և հարուածոց սարգիչ, միզուաց, և
կարՃաց, օգնելով և եթ զայն ի վերացեալ մեռուն
մարմնոյ։ Ընտիր և ազնիւն այսր թիւրակէսի կազմի ի վե-
նկակի քաղաք՝ քան այլուր։

Թէհերիաքա անարտամքի, լս, և իտ։ Ի տեսակ ինչ

թիւրակէսի, որ բնութիւն նոյնպէս գրգռիչ է և խաղաղիչ, զոր ի վար արկանէն ի դիսպուածս ձգումսն, և դող գողման ջղաց, նողկութիւն ստամոքսի, և լուծմսն որովայնի։ Զայն ի կէս արամէ մինչև ցմի։

Թ.Հերիաքս տի տիեսիբօն, լս։ Ի բաղադրուն կազմեալ ի փոշեաց արմատոց ճենցիանային, ի սերմանց դաբնոյ, ի զմանոյ, և յարիսաս լօքիս անուանեալ տնկոյ, խառնեալ ընդ յատակ մեղրի. որ ունի զնոյն զօրութիւն թիւրակէսի։

Թ.Հիմաղլուս, լս։ Ի աղգ ինչ կարմրախայտ ձկան, որոյ հոտնման է ծոթրենի. իսկ միսն պաղարտ, փափուկ, և համեղ յոյժ, տրժանի ուրբայական սեղանոյ։ ԶՀաղալ սորա ի գործ ածեն ի գեղ առագաստից, ասեաց բժից մարթոց, և շնչման ականջաց։

Թ.Հիմուս վուլկարիս, լս։ Թիմն, իսս։ Թէն, գղդգեբիկ, կամ զաթրին, ասէ։ և ըստ մեզ՝ ծոթրին, կամ զոսպոյ։ Բոյս յաձախեալ յամենայն ուրբք, այլ առաւել յաձախս յերբոպիս, մանաւանդ ի կրետէ, որոյ յօդունն բանձրանայ յերկրի իբր ոսնաչափ։ Ճիւղք նորա վտիտ են և սպիտակ։ Տերևքն մանր, խիտ, սպիտակ, սաստակահոտ, և տոպաշամ։ Ծաղկին փոքրիկ, որկորաձև, և հոտաւէտ, որք փունջս փունջս վիթթին ի գագաթսն, և ի վերայ ճիւղոյ, հանդերձ առէիւք, և իւրաքանչիւր ծաղկի արտաքրէ քառեակ սերմունս ունուն, և բոլորշիս։ Այս բոյս առատ է գոյացական ապիւ և իւղով։ օգտէ տկարութիւն ստամոքսի, և ուղղոյ. փարատէ ղիրախտութիւն, գիմակաւէ թունից, և ինասակար գոլորշեաց։ գրգռէ զդաշտանս կանանց, և մանգամայն արտահանէ զմեռեալ զաւակն յարգանդէ. զի է խիթիչ բնութեաբ։ Զայն ի կէս արամէ մինչ ցերկու, խառն ընդ 16 ունկի ջրոյ։

Թ.Հիսսէլ լինուս, լս։ Բոյս յաղդէ քրակորսի. որոյ տերև նման է տերևոյ սսէպղինի, և է հիւթալից, գառնահամ, միանգամայն և տոխպ։ Ծաղիկք նորա են սպիտակ, հինգթերթեան, և մինչաւոր, որք ի վեր երևին ի գագաթսն։ Բերէ և սերմունս ձուաձև, և տոփարաւոր։ Իսկ արմատն սուաղ, երկայն, և սպիտակ։ Այս բուսաներ յեգիպտս լՀաց և գեռոց՝ իբր երեք կամ չորս ոսնաչափ բարձրութեաբ։ Ի է իւղով և ցնդական ապիւ, և բնութեաբ գրգռիչ, և միզաբեր. որով գրգռէ զմէզն և զդաշտանս կանանց, առատացուցանէ զմուքս և զլորձունս, և ապաքինէ զցաւս ասամանց ծաղբամբ կամ արբամբ։

Թ·հուենուս, կմ՝ Թշիենուս, և կամ բէլամիս, լս՝ Թօնես, իս՝ բաղանուս, կամ Թուենիս, տմ՝ և ըստ մեզ՝ դոն՝ Ի ձուկն ինչ ծովային, որպ երկայնութեան և ուրեմն սանդաչափ, իսկ լայնութեան երկու սանդաչափ, ընչացքն երկայն և սուր, ձեռն լայն ի ձև կիսալուսնոյ, որոյսյոն մեծ, և սպիտակ, թեպէ մարմնոյն լայն, խիտ, միակուռ, և խիտ, իսկ միսն փափուկ, և համեղ· յորմէ և սովոր են աղբ համեմել առ ի տեսել, որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ Թուենից, և խածուածոց կատաղի շանց։

Թ·հուս, կամ օլիպանուս՝ լս՝ ինչէնուս, կամ օլիպանս, իս՝ լիվանի, յն՝ գիւնլիւկ, տմ՝ լիպան տագր, արբանան, գաղ՝ և ըստ մեզ՝ խուենկ, կամ լիբանուս՝ Ի դեղ նախաուն սպիտակ խէժ ինչ գիւրաբեկ, պարարտ, և անուշահոտ, որ բղխի ի բնոյ բաղմատեսակ տերևատիպս իրիք ծառոյ եղէոյ ի կողմանս արաբիայ, որ կոչի ի բարբառս լատինացւոց՝ տուգտս Թէուրիֆէռուս։ Ազնիւ համարի, եթէ իցէ սպիտակ, մաքուր, գիւրաբեկ, անուշահոտ, և գառնահամ, յորմէ գործեն դեղ աղդու ընդդէմ կշտացաւութեան, միզարդելութեան, սերմնակալութեան, և ցաւոց կրծոց· զի է խիթիչ բնութեան։ Զայն ի մի տրամէ մինչև ցերկու։ Նոյնպէս շահաւէտ է այսուցիչ և նեխեալ վերայ, այլ և ամրասնդեալ հաստատել զմնջեալ մասուն ոսկեբաց, սպեղանի կազմելով, և գնելով ի վերայ վշտայեալ մասանց մարմնոյ։

Թ·ուեթիա, կմ՝ սբօտիուս՝ լս՝ Թուշիա, կամ քօլեռիս, իս՝ Թուենեա, տմ՝ և ըստ մեզ՝ աղպար, կմ՝ շուփայ։ Ի մեղջ հալեալ հրաշալեղեաց, որ է սպիտացուցիչ վերաց Թանչից, և փարատիչ բաղմակերպ տխրից աչաց, զորմէ տեսցես ի բառն Թուենիա քօմբօսիեմա բրէբարաթա։ Սովորաբար ի յարդի համարի ի հեղինակաց՝ գերմանն ի գերմանեա, և ի զվիցցէր· բայց Թուի Թէ՝ և գառնայն յաղէքսանդրիայ մարթէ ունել զզուգահաւասար ազնուութիւն ընդ վերոյիշելոյն։ Մեջ և իցէ աղպարս այս պարտ է լինել ստուար, չոր, կարծր, Թուխ, յոլկեալ, Թեպիտիչ և դժուարաբեկ։ Եւ Նախնիս կոչի և սբօտիում կրաբօլում։

Թ·ուեթիա քօմբօսիեմա բրէբարաթա, լս՝ Թուշիա քօմբօսեմա բրէբարաթա, իս՝ Ի աղպար ինչ բաղադրեան, օգտաւէտ ի դեղուոցս տխրից աչաց, և բառնայ զմառնէթի, և լուսավայլէ զանսուութիւնն, և ի յարսանեկիր արկանելն ծիւրեալ մարէ զչլութիւն և զրիծն աչաց·

բայց գիտել օրէն է, զի ի գիպուածս ցաւոց աչաց ապաւել արժան է մինչև ցլուսին եօթեն աւուրց, և ապա ձեռնամուխ լինել ի կիրառութիւն այսր դեղոյ։ Օրինակ բաղադրելոյ զայս դեղ։ Առ յիսուն տրամ՝ զազնիւ թութիա, և գիր զայն երկաթեայ անօթով ի վերայ բորբոքեալ կայծակունց, մինչև հրացեալ ապիտակացի իբր գձիւն. ապա ժողովեա զայն մեզմով, և լուսեա ի մանրամաղ փոշի։ Եւ յետ այնր առ երեք տրամ ի փոշւոյ անտի, զանգեան ընդ ոգւոյ գինւոյ, և թող այնպէս զաւուրս ինչ մինչև ներծին ցամաքեսցի։ Յետ այնորիկ պարտ է վերստին զանգել զայն կանացի կաթամբ։ Եւ յետ չորանալոյ՝ օրէն է անդրէն լուսել ի մանրամաղ փոշի. և յետ այնր յաւել ի նոյն մի տրամ՝ քէրլուսօնիում փոշիացուցեալ, և տասն և հինգ կշռեա ցորեան՝ փոշիացուցեալ ապիտակ պղպեղ, և կէս տրամ՝ լուսեալ մարգարիտ, և երեք տրամ՝ շաքար վանի։ Զայս ամենայն պարտ է լուսել ի վերայ ողորկ մարմարիոնի, կամ յանկանի, և անցուցանել ընդ բարակ մաղ, կամ ընդ խիտ կաւաւ։ Իսկ ի կամիլդ առնուլ ի կիր՝ առ. կէս կամ մի ցորենաչափ ի սմանէ՝ արկ զգուշութիւն ի մէջ ցաւագեալ աչաց՝ երեկու անգամ յաւուրն։

Թուպէր, լս։ Թարթուֆօ, խս։ Թարֆի, գղղ. եէր էշմասը, կամ ասմուզ էշմասը, ամ։ գէմին, որբ։ և բուս մեզ՝ գեանախնձոր։ Է տուն անարմատ, անցօղուն, և անտերև, որ սովորաբար Թագեալ կայ ընդ երկրաւ, կմ ի խոտս երկրի. ուստի առաւել ի հերկելն զանգատանս գտանի յաձախ. որոց ոմանք ամենեցեալ լինին իբրև ըզֆոբրիկ սեխ, իսկ ոմանք են իբրև զնինձոր։ Ոմանք են սեաւ, իսկ ոմանք ապիտակ. ունին բան մեծի մասին ըզկեղևս նուբբա, և խորաբերս։ Մէջ ներսանց մասիր է և. ախորժահամ, և բնութ սնուցիչ, և զբաացուցիչ սաստիքսի, զորս բաղմորինակ հանդերձեալ ուտեն ի ձմերայնի։ Ալ բաց ի սոցանէ՝ են և այլ երեք տեսակք գեանախնձորոյ սեպհական նահանգացն գերմանեոց, և խաւնոյ, զորմէ բնակիչք տեղեացն հաստատեն՝ թէ որսական շունք գտանեն զայնս յորով անգամ. զոր իբրև տեսանեն խոզարածք, իսկ և իսկ յաչիշտակին ի բերանսդ նոցա. քանզի այնք գեանախնձորք կարի ի յարգի են առ եւրոպացիս, և Թանկագին. նմին իրի միայն ի սեպանս մեծամեծաց գտանին. գոյացութիւնք նոցա Թէպէտ Թուխ են, և ամնդայնն, այլ յոյժ համեղ, և գիւրամարս, որք և լինին գեղ օգտակար ընդդէմ տակաւութեան ջղաց, և նուազուցեալ սաղմի։

Թուպէրքօյօ տի գուէրչիա, իտ։ կլանս գուէռչինա, լտ։ Ի պատուղն գուէրքուս անուանեալ ծառոյն. տես անդ։

Թուսսիլլակօ, կամ ֆիաֆիաա, կամ ֆիլուս անդէ-բաֆռէմ, լտ։ Թուսսիլաձիւէ, կամ ֆիաֆիաօ, և կամ ունկիա քաւալլինա, իտ։ փա ա՛նը, կամ Թիւսիլաժ. գղղ։ քուլթնֆիւմ կամ ֆիլոֆիւմ, անգղ։ սալան փէն-չէսի, կամ ֆիաֆիաօ, տձ։ հաշիշէթիւլ հայլ, կամ հա-շէշէթիւլ սուայլ, արբ։ ֆէնձէկիւն, պր։ Բոյս բաղմա-յօդուն բուսեալ ի ծովամենայս, և ի գետեղերս իբր մի ոսնաչափ բարձրութ։ Տերևք նորա են երկայնաձև, լայն, անկիւնաւոր, և բոլորակաձև։ Ծաղկին ճառագայթաձև, բոլորշի, և դեղին հարեալ ի գոյն կարմիր, ունելով ի միջի սերմունս մանուռնս, և սաստիկաձևս։ Իսկ արմատն մանր, երկայնաձև, օձանմոյս, և սպիտակ։ Սո-վորաբար սկսանի ծաղկիլ ի սկիզբն փետրվարի, և տևէ մինչև յունիս։ Լի է իւղով, և գոյացական աղև. որոյ տերևք լինին գեղք տղղոց ընդդէմ հաղից, հարբեալոյ, և ցաւոց բորբոքման կրծոց, և մաշայարական տիսոի տա-թելոյ յուժգնութիւնէ. զի է Թուլացուցիչ բնութ. ի կէս ունկուց մինչև ցմի, նաև ընդ մի լիար ջրոյ։

Թուսսիլաձիւէ. տես Թուսսիլլակօ։

Թուսսիա. տես Թուսսէ։

Թուսսէ. տես Թուսսէ։

Թուսքէթէհում, կամ Թուսպիթէհ, լտ։ Թուսպիթօ կամ Թուսպիթթօ, իտ։ Թուսպուտ, տձ։ Բոյս երկայն իբր վեց կամ եօթն ոսնաչափ, փայտային, և ոստաւոր, որ ուր և բուսանի պատատի շուրջ գետեր. Եղեալքն։ Տերև սրա ունի նմանութիւն ընդ տերևոյ տղղոյ, բայց մեծ և թաւեալաւոր քան զայն։ Ծաղկին սպիտակ, միթերեան, և զանգակաձև։ Պտուղն պղպեղաձև, թաղանթային, և սեւա որ է սերմն նորա։ Իսկ արմատն ստուար իբր մատնաչափ, փայտային, բաղմոստեան, ոչնանալից, մա-ծուցիկ, թուխ, դառնահամ, միանգամայն և տաղտակա-լի. օգտաւէտ է ի դիպուածս Չրգողութեան, և քնափու-թեան. ստատկէ և զձգիս որովայնի, լուծէ հզօրապէս քա-ղելով, և անհնարին խիթս տանելով, որով և քաջէաղ հանէ արտաքս զչիձուկս մարմնոյ։ Բայց բազում ան-գամ պատճառէ զցաւս որովայնի, զփսաղաղումն, և ըզ-բորբոքումն ստամքսի, և ստորին որովայնի, և երբեմն ևս զմահ. սմին իրի ոչ է օրէն ի կիր առնուլ զայն միայ-նակ, եթէ ոչ բաղադրութեամբ այլոց դեղոցն։

Թուսպիթի մինէրալէ, կամ բրիչիթիմեթօ ֆիալը, իտ։

բանդէհիրի քէնանի։ տՀ։ Է դեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի մեղկէ, և ի յիւղոյ արջասպի, որ է բնութիւն գրգռիչ և լուծողական. օգտաւէտ է ի գիպոուածս բոլորտուռն, վիրաց հնացեալց, ժանտասիսի, ախտի ելևմանդական, և ջղաղոսութեան՝ յորում ասասիՀանի սասասկուն և գԺեկուն ևս իցէ։ Զափն ի 1 ցորենոյ մինչև 3 խաուն ընդ 10 ցորեան շաքարի։ Կոչի և ըստ նորոց՝ օսաի սօլՁիա թօ թէռմօսպսիսլօ սի մէգաքուռիս։

ԹՐՈՒՊԻԹՈ. տե՛ս ԹռուրբէթՀում։

ԹՐՈՒՊՈՒՌ, լս։ Թօռաս, իս։ սրսրՁ գուշու, տՀ։ և ըստ մեՁ՝ տորդիկ. Թռչուն երկչոտ, որ է ստուար քան զարտուտ, և փոքր քան զաղաւնի. այլ դոյն նորա այլևայլ է, այսինքն կարտաղոյն, սեաւ, և սպիտակ. որոյ միս օգտակար է վերնտուութեան, և անդամալուծութեան։

ԹՐՈՒՑԻ. տե՛ս ԹռուՁիկ։

ԹՐԱԿԱՔԱՆԹՀՈՒՄ, կամ ԹրակաքանթՀա կուսմի, և կամ տուակաքանթՀում, լս։ ստականթէ, կամ կսմնս տրականթէ, կամ սաաականթի, իս։ կօմ սաուական, գՁղ։ գիթռուէ կամ Թիթիռուէ, տՀ։ գէսկրէ, աբբ։ Է խէԺ ինչ սպիտակ, մաքուր, մանրաբեկոր, և ընդունակ որդան, յորմէ կազմեն գեղ ազգու ընդդէմ հաղից աաԹելոց ի տոիպ հիւԹոց, ցաւոց կրծոց, փորհարուութեան, ուլնացաուութեան, Թոքացաուութեան, միզարգելութեան, բորբոքման փամիչոյ և երիկամանց։ Ծառ սորա է Թփաուեսակ, և փշալից, յաՁախեալ ի կրեսէ, և ի բերիս, որոյ տերևքն մանր են և երկայնաձև, որք երկու երկու բաւանին ի վերայ միոյ կանԹի։ Ծաղիկն ելանէ ի գագաթան, և ի վերայ հիւղոց, և է ընդայնն, և ողկոյզքէն նման ը խմիք ծաղկան կենիստայի։ Բերէ և պատեան խոռոչաւոր, յորում լի են սերմունք մանրիկք, և երկանաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար մատնաՁաւք, սպիտակ, և փայտային։ Սա առ լատինս կոչի և սասիռակալուս Թռաակաքանթա։

ԹՐԷՄԷՆԹԻՆԱ. տե՛ս Թէրէմէնթինա։

ԹՐԻԱՔԱ. տե՛ս Թէրիաքա։

ԹՐԻԹԻՔՈՒՄ, կամ Ֆիռումէնթում, կամ կրանում, լս։ Ֆիռումէնթօ, կամ Թրիթիկօ, կամ կրանս, իս։ ստաբ, յն։ պօղոսայ, տՀ։ հէնԹա, կամ էմս, աբբ։ և ը մեՁ՝ ցորեան։ Է ազգ ինչ սրմտեաց՝ բաՁածանօԹ յամենայն ուռեքէ։ յորմէ յօրինեն զալիւր ի նիւթ զանգուածոյ հացի, որ է բնութիւն սնուցիչ, մարսեցուցիչ, կակղացուցիչ և զօրացուցիչ։

Թրիպուլուս, կամ Թռիպուլուս Թեռռէսթռիս, լտ։ Թրիսոլօր, իտ։ տէմիր թիքէնի, տճ։ հասէք, կամ վէթ-պա, արբ։ չիլուբիճ, պր։ բոյս բաղմացօղուն և փշալից, բուսեալ առ երեսօք երկրի, շուրջանակի տիռէլով գնդիզալից, և զթաւիշաւոր ցօղունս։ Տերեւք սորա մանր են, և թաւիշաւոր։ Ծաղիկն եւսակ առ կանթիւ տեւեն, և է սպիտակ, երկայնականեթ և հինգ թերթեան։ Իսկ պտուղն կարծր, չորս կամ հինգ բեկորք ի մի փշալից պատեան, նուրբ մաշկօք անջատեալ ի միմեանց, և ի-բաքանչիւր հատ բեկորն կամ պտղոյ ունի մէն մի կորիզ, որ է սերմն նորա։ Սա բուսանի ի վայրս ջերմագինս, որոյ պտուղ կամ բեկոր ընուեթ է միզաբեր, և սեղմիչ որովայնի։ չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ։

Թրիպուլուս ագուանթիքուս, կամ պուռթօմոզ տա-մաքրաթիս, լտ։ Թրիպուլօր աքգուանթիքօ։ կամ քօռնիօ-լա, և կամ քասթակնա ա՝ աքգուա, իտ։ կէօղ գէստա-նէպէ, տճ։ և ըստ մեզ շաղանակ լճայնն։ Բոյս երկայն, բաղմացօղուն, սեկալից, և թելաւոր, բուսեալ ի մէջ լճաց, և սփռեալ դերեսօք նոցա, տերեւք նորա են ջրա-լից, եղերահերձ, և երկայնականեթ՝ նման ըստ իմիք տե-ռեաց կաղամախի։ Ծաղիկն մանր, բոլորշի, կարծր, և սպիտակ։ Իսկ պտուղն փոքր շագանակաձև, քառանկիւ-նի, թաղանթայնն, գորշագոյն, և սրածայր։ Մէջն կարծր, սրատաձև, սպիտակ, նրբակերպ, շագանակահամ, միան-դամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ հոսման արեան, փոր-հարուութեան, և ուլնացաւութեն։ զի է սեղմիչ, և սնուցիչ։

Թրիսթիթիա, լտ։ Էրօքօնտրիա, իտ։ աֆիքաան, կիֆ սէվտա, տճ։ խաֆիքաատտ, արբ։ կէս-ֆաէնոտլ, պր։ և ըստ մեզ նշանակէ զամսն ամսոնգանաց, կամ զամսուն դանուտութեն։

Թրիքօշէֆալն։ Անուամբ այս ցուցանի տեսակ ինչ նուրբ, քիքուշ, և սպիտակ ՃՃԼՅ՝ գոյացեալ ի շիէքօ անուանեալ աղիս կենդանւոյ, որոյ երկայնութեթն է իբր բթաչափ, կամ փոքր ինչ աւելի։ Կոչի և ըստ ոմանց՝ թէնիա սբիսիլը, կամ ֆուսէռամնօր քօռիսէթօլա։

Թրիֆիոլիում ֆիոլրինում, կամ մէնիանթէս թրի-ֆիօլիաթա, լտ։ Թրիֆիոլի ֆիոլրին, կամ մէնիանթօ, իտ։ եօնճա, տճ։ զերեսասէ էվլակ, կամ պէռսիմ, արբ։ և ըստ մեզ առուոյտ, կամ առաւոյտ։ Խոտ բու-սեալ յաւարակս, և ի գաշտավայրս, որոյ ցօղունն է երկայն իբր կէս ասնաչափ, բոլորակաձև, թաւիշաւոր,

և օձապտոյտ։ Տերևք սորա բոլորշի են և երկայնաձև, որք երեք երեք բուսանին ի վերայ միոյ կանթի։ Ծաղիկն դեղտակաձև, գանգուր, փնջաւոր, ծերանագոյն և քաղցրահամ. պտուղն փոքրիկ, և արկղաձև։ Իսկ արմատն երկայն, փայտային, և ստուար երբև զՀկոյթ մտան մարդոյ։ Սա սովորաբար սկսանի ծաղկիլ յամեանն ապրիլի կամ մայիսի. օգտաւէտ է ի դիպուածս յօդուածացաւութեան. շնչարգելութեան, ապտանուէ արեան, խցանաց մարմնոյ, դալկան, և աբօռպութեան. չարին ի մի տրամի մինչև ցմի և կէս։ Կաղմին ի սմանէ նաև շարաւ, որ կոչի ի բարբառ խաղացուց՝ սիրօրբօ տի մէնանթօ։ Սորա է տեսակ ինչ կոչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ Թրիֆոլիում բալուսթրէ, կամ մէնեանթէհս Թրիֆոլիաթա. ըստ Թուբրոյ՝ կէօլ եօնճասը, կամ պադաք եօնճասը, և ըստ մեզ՝ առաւոյտ ճանճային, որ է դառն քան զնապտիթացն, և լինի դեղ շահաւէտ ընդդէմ խցանաց, սիտի մարթոց, և աբօռպութեան։ Չարին մի ունկի ընդ մի լիար Ջրոյ. ի սմանէ նաև յաճախ տան ի կերդ դրաստուց։ Իսկ արմատն ընկի ի կէրակուր մարդկան ի ժամանակս սովու։

Թրուութիա, կամ Թրուէթա, և կամ Ֆարիս, լտ։ Թռօմա, իտ։ ալա պալըզը, տճ։ և ըստ մեզ՝ կարմրախայտ, ձուկն ինչ յաճախեալ ի գետս, մանաւանդ ի յտպառաժուս, և ի յականակիտ վտակս, որոյ ձև նման է սէրմնեկ սեռաւեալ ձկան, բայց չքեղ քան զայն. Թեփ մարթոյն փոքրիկ, ունի և ի վերայ կարմրեանգ բիծս, կամ արասս գեղեցիկս, յորմէ կալաւ և զանուն։ Միս նորա կարի ստիտակ է, և համեղ յոյժ, արժանի կայսերական սեղանոյ, և մի միայն ունի փուշ. լի է ցնդական ալիւ և խոզով. միանամայն և դեղ օգտակար ի լուծումն ջրոյ, կապելով ի վերայ կարկամեալ անդամոյն։ Իսկ ճարան՝ որ է մեղմապէս լուծիչ և քաղցրացուցիչ ընութեան, լինի դեղ ընդդէմ խանգարման պորոյ, կալուածոց տեսաստուն, և ամենակերպ վիրաց։

Թրօշիչն, իտ։ Թրոքիչն, լտ։ գուբա, տճ։ Է անուն ընդհանուր, որով նշանակին դեղք բաղադրեալք ի զանազան փոշեաց խառնելոց գոյն ինչ հիւթովք, ի կաղմել զղանգուածս սլինդս, զոր և ձևացուցանեն ըստ նմանութեան ճախարակի։

Թռամինէեռ, լտ։ Թռչուն փոքրիկ, քաղցրաձայն, և սրաթռիչ, բնակի յաճախ ի ելինս, և յանտառս, մե-

ծուութ՝ ի չափ Ճպռանն։ Փետուրքն ոսկեգոյն են և շող-
շողուն, լեզուն մեծ, Թաթք սակաւ Ճիրանաւոր. իսկ ի
գլուխն, և ի պարանոցն ունի աղուամազս քնքուշս և
երփնեբանգս. ունի զմիս փափուկ, և հաճեղ, միանգա-
մայն և օգտակար դեղ ընդդէմ լուսնոտութեան և անդա-
մալուծութեան։

Թռնիքս. բան անդամազնեաց ասի զշարժմանէ ինչ
միանաց ձգտելոց կամ կծկելոց։ Ասի և ը բժշկաց զգե-
ղոց զօրացուցչաց միանաց, և մանրամեկելոց մարմնոյ։

Թռնսիլէ, լտ։ կլանտուլա տեղէ ֆաուչի, իտ։ բա-
ռիւս այս ը անգամանեանց եմանի՝ մման ինչ զեռեղեալ
՝ի մուտս հաղագին։

Թռոսէ, իտ։ Թռուսիս, լտ։ էքսիւբիւբ, տճ։ սրհեր,
կամ սիկենճ, արբ։ սուռիֆ, պր։ բան մեկ հաղ։ տես
հտ. ւն. երես 243։

Թռոսէ նէռվօքա. տես հտ. ւն. երես 249։

Թռոսէ սեռմանքալէ. տես հտ. ւն. երես 247։

Թռոսէ սինեթոմանեթքա. տես հտ. ւն. երես 250։

Թռոքմենեթիկա էռէքեթա, կամ հիբեթաքիկուտ, լտ։
բոյս բաղմացօղուն, կարմրեբանգ, Թաւիշաւոր, և տա-
ռածոզական, բուսեալ յաւազուտ և ՝ի խոնաւուտս տե-
ղիս, որոյ տերեւք եօթն եօթն բուսանին ՝ի վերայ միոյ
կանեթի, և են երկայն, և եղերաՀերձ, և ձեւացեալք էր-
բև զՊտաթ բացեալ ձեւոն մարգոյ։ Ծաղիկն գեղին և
հինգթերեթեան։ Բերէ և սերմունս նուրբս, և սպիտակս։
Իսկ արմատն ստուար իբր բեթաչափ, ծնրաւոր, խորտա-
բորտ, պաբարաւոր, և Թելալից, արտաքուստ գեղին,
իսկ ՝ի ներքուստ կարմիր, միանգամայն և գեղ աքսոպու-
Թօվ, տկարաւն աղեաց, և ընտրաց. Նախնի հեղինակքն
ասեալ ՝ի կիր արկանէին զսա ՝ի դիպուածս հնագոյն փոր-
հարութեան, արիւնախառն արտաքսաղութեան, հոսման
Թանչից, և սպիտակ հոսման հիւթոց՝ փոխանակ տեւա-
ռեսական արեան, և շարաւահոս վերաց, և միջահատա-
կան տենդից. զի և Թուլացուցիչ և սեղմիչ բնութիւն։
Չափն ՝ի 20 ցորենոյ մինչև 30, զոր պարտ է եփել մի
լիտր ջրով, յաւելլով ՝ի նոյն մի կամ երկու ունկի շա-
բասն հաղարջի, և առեալ լինի ըմպելիս այս ՝ի միջոցի
քսան և չորս ժամուց։

Թռօրնօսոչ. տես քօռանա տեղ սոչէ։

Ի

Իբէռեթէռմօսիսօ սի ծինքօ. տէս ծինքում։
Իբէրիքօ. տէս հիբէրիքում։

Իբէքաքուանհա, կամ սբէքաքուանհա, կամ հիքօու-քանհա, կամ պէկուգուէլլա, կամ քակօուհկա, կամ պէլլեքքուլօ, կամ պէքուլօ, և կամ պլրուսիլիէնսիս, կմ բսկքօթհգիա էմէթիքա, լս։ Իբէքաքուանա, կամ ռա-տիչէ տէլ պլռաղիլէ, իտ։ գայվէիիՃի ալՃն քէօքիւ, կմ ալՃն քէօքիւ գուստուրուՃու, տՃ։ ընքլ տահապ մԺռաշ, աբբ։ և ըստ մեզ՝ թարգմանագրի՝ որԺացուցիչ արմատ ոսկւոյ։ Ի հռչակաւորս և գեղգովելի արմատ ինչ ստուար գրեթէ հաւասար նուրբ գրչի, ամրողջ, թեք-եալ, ծամանուռ, կնՃռատպատ, ներբաթել, ռեանալից, տաղտկահոտ, տաղտահամ միանգամայն և դառն։ Գա-ռեակ է սորա տեսակ. առաջին տեսակն կոչի՝ ի բարբառ իտալացւոց՝ իբէքաքուանա պռուռա. որ քան զամենեսին ազնիւ է և յոյժ գործուածեալ. գոյն նորա է թուխ կամ լաւ ևա՝ մանրագոյն։ Բաղմազան է գործուածեալութիւն սորա. զի եթէ ոք արբցէ յայսմանէ 16. կամ 20. կամ 24, և կամ 32 ցորենաչափ, յետ քառորդ ժամու ժայթ-քեցուցանէ զկնՃու և զսուր մաղձա և ըստ մաղձա ստամոքսի, և լուծէ զնեասաբեր հիւթս փորոտեալ, որով և կաղ-դուրի թուլանին ստամոքսի, սՃապի և արծարծի ախոր-ժակն. բարեկարգի գործուածոցն տարին որովայնին, և միանգամայն փարաւեալ զվորհարութիւն, զարիւնահատն որովայնալուծուն. զհոսումն թանչից, զանՃդ միջահա-տական երկօրեայ, եռօրեայ, և քառօրեայ, այլև ապա-քինէ զնշատաւալ զՃզային ներաթիտս. որ և չուն ամա-նեանն զնասակար ինչ օրակուն. յայն սակս և ի զայրա-գին խօթուն մարթ է ի կիր առնուել զայն անվտանգ՝ վերոգրեալ չափու։ Եւ եթէ առցի ըստ չափու վեց ցո-րենոյ՝ երիցս անգամ յաւուրն, բուժէ զարբեհատն որովայնալուծութիւն և զհոսումն թանչից, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ մի սրամ խաչնդեղն։ Իսկ եթէ առ-ցի ասսի ի կէս կամ յերեք քառորդ ժամ միանգամ մի և կէս կշիռ ցորենոյ առ իւրաքանչիւր նուագ, արգելու զյորդառատ հոսումն դաշտանի, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ փոքր ինչ շաքարի։ Ամլ եթէ առցի ասսի

բան չափս չորից ցորենոյ խառն ընդ փոքր ինչ վանա-
շաքարի, և բաժանեսցի ի վերջասան հաւասարաչափ
մասունս, և տացի մէն մի մասն չորս անգամ յաւուրն,
խափանել զնքումն արեան, և զչարս ստամոքսային, այլև
գիւրաշարժ յորմէնէ զնչաւառութիւս, և կազդուրէ զախոն-
դանոտութիւս, և զնչարգելութիւս։ Երբեմն և ի գործ
ածէն բժիշկք անդրեոյ, և գաղղեոյ զայս արմատս ի գե-
պուածս փէտպրէ բուէբրէռիալէ անուանեալ տենդի,
գալման, մոլեգնութեան, և վէրվուլը կոչեցեալ ախտի։
Եւ չիք դեղ քան զսոյն գիրաշանց, երբ խնդրի բառնալ
զոկարութիւնն և զնուլութիւնն ստամոքսի, ստորին որ-
վայնի, և մանրաթելից ընդերացն, որով և փարատի անմ-
վրեալ արիւնախառն լուծումն որովայնի և փորհարուն։
Եւ զայս արմատ՝ վերոհիշեալ չափով կարես ի վար ար-
կանել ի վերայ չափահաս արանց և կանանց ի պետա-
ութիւն ժամանակի, և տհասեցն՝ կիսոյ մասն, իսկ մասն
կանց երկեմնից՝ չորրորդ մասն բաւէ։ Հնդնպէս և օգ-
տաւէտ է ի գիպուածս ախտի ցնցականի ի վերայ եկե-
լոյ մանկանց, այլ և ի գուրս մղէ զծաղկին, և զնա-
զաւարտս, որք յառաջն գաղելոյ և թագուցեալ էին ի
ներքս։ Բոյս սորա ի միոյ կողմանէ սողալ, և ի միւս
կողմանէ վերամարդ։ Տերևքն երկայն են և սրածայր՝
նման բան իսիք տերևոց կուռինչ անուանեալ որմնաթու-
սոյ։ զոր չորացուցեալ ի կիր արկանեն ի դեղ փորհա-
բութիւն, ցաւոց ստամոքսի, խցանաց, և նուազութեան
ամենայն պարտուց կանանց։ Ծաղկին հինգթերթեան,
գնտակաձև, և սպիտակ։ Իսկ պտուղն բոլորակ, մե-
ծութեամբ ի չափ վարդի կեռասի, մթին կարմիր, և հիւ-
թալից, ունի և կորիզս ոսպնաձև, կարծրս, և դեղ-
նագոյնս։ Երկրորդ տեսակն է դէզմագոյն, կոչեցեալ ի
նոցանէ իբէքաքուանքա Ղալլա, սակաւ ինչ ստորին է
զօրութիւն քան զսոյն։ Երրորդ տեսակն յոյժ թոյլ, որ
թէպէտ կարի ստուար է, այլ չուտի զայն զօրութիւն և
ներգործութիւն, զոր ունի նախայիշատակեալ թանգոյն
արմատն ոսկւոյ։ Նմին իրի սորա ինքնաբնենն ևեթ ի
գործ արկանեմ, որ լինի ի ջուրս ջերմ երեք սրամ՝ յաւ-
մասոյ անտի, ընդ միջոց երկուսասան ժամուց։ Զոմի և
մնայ երկու ունցի, և առցի երեք անգամ յաւուրն։
որ զօրացուցանէ զստամոքսն, սրդելու զհոտութիւն թան-
չից, և նպաստամատոյց լինի առողջութիւն։ Իսկ չորրորդ
տեսակն՝ զոր անուանեն իբէքաքուանա պիանքա, թեթև
է զօրութեամբ քան զերեսին, և է սպիտակ գունով, և

քաղաք համով. զոր բժշկեք սպանիացւոց և փորդուքալաց յաձախ ի կիր արկանեն ի գրեխս ի գէղ փորձարութեանն և թանչից ի վերայ եկելոց յոլի կանանց, և մանկանց։ Ջնոյն բնաւի ունի նաև սորա գոյացական մասն, զոր մարթ է ի կիր արկանել յաւելի ցորենոյ մինչև ցքբասն։ Զորեքեին սոքա գտանին ընդ բովանդակ աշխարհն Ամերիկոյ, բայց ոչ ընդ ամենայն տեղս ունին զնոյն ազնուութիւն և զօրութիւն. որք լինին ի Պրասիլիա, ի յոսկեբեր լերինս և յապառաժուտս լաւագոյնք են քան որք բուսանին ի Ճախճախուտս, և ի խոնաւուտս։ Ամենեքեան գիտեալ արժան է, զի արմատքս այսոքիկ ունին կրկին գործունէութիւն, կամ զօրութիւն. այսինքն թուլացուցիչ, և խթիչ, կամ գրգռիչ. եթէ իբրև թուլացուցիչ, կամ որձացուցիչ, պարտ է լինել ի 16 կշիռ ցորենոյ մինչև 32։ Եւ եթէ իբրև խթիչ, օրէն է լինել ի 4։ կշիռ ցորենոյ մինչև ցերկու։

Իբոքոնարիա. տես Թրիսոթիթիա։

Իզոքոս. տես Հիսոսքուս։

Իթիոէպիցիա, կամ մոռպս ռէՀիս, իսն։ մոռպուս ռէՀիուս, կամ ֆէլիս սուֆիքուսիս, լտ։ եռաքան, արբ։ սարբլաք, ամ։ ըստ մեզ՝ գալուկն. տես հտ. ա. գլ. թ. երես 158։

Իլլեաքս։ Անուամբս այս՝ խմանի միսն փամթուքին։

Իլլէէպսա. կամ սեռուամ մինխուամ իլլէէպսա, կամ սէմբէռ վիվուամ թէռեթիուամ. և կամ վէռամիքուլարիս, լտ։ Ցունկ ինչ բազմացօղուն, յապդէ սէմբէր վիվուամի, որոյ տերևն մանր է և հիւթալից, ծաղկին փոքրիկ և գեղջին՝ ըստ նմանութեանն վարդի։ Իսկ արմատն փոքրիկ և մանրաթել։ Սա բուսանի ի քարուտս, և ի վերայ օրմոց, ուՆի մասնաւոր գործունէութիւն ի ժայռքեղջուցանել զմտաՀ, ի փարատել զընդհատ տենդ, զնոյնս պարանոցի, և ըզսքօռպուլեօ անուանեալ ախտն։

Իմբէթիկս, լտ։ էմբէթիՃինէ, կամ վէլանթիքս, իտ։ թէմբէլի, ամ։ գուպա, արբ։ բալա, կամ բէրիվէն, կամ սու, և կամ դէբվէնթ, պր։ և ըստ մեզ՝ ոքբիւն։

Իմբէռամթօրիա օսթռուլթիուամ, կամ սամթռանթիա, և կամ լասէռբիթիուամ Ճէրմանիքում, լտ։ իմբէռամթուիա, իտ։ բասէրՃան, կամ բատիշահօթու, ամ։ խաշիչեալ միլիւք, արբ։ և ըստ մեզ՝ կայսերաբոյս. քանզի որ սովորաբար բուսանի յանտառս իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերևք սորա մեծ են, և երկարաՀերՃ, և իբր

աղոցաբերան. որք երեք երեք երանեն ի վերայ մոյ կանթի։ Ծաղիկքն փթթին ի գագաթան, և են սպիտակ, և հինգթերթեան, որք բերեն զնմանութիւն Հովանոցի։ Պտուղքն փոքրիկ, և քոլոշչի, և իւրաքանչիւր ի պտղոյ ունի զերկեակ սերմունս ձուաձեւս, և սպիտակս։ Իսկ արմատն ստուար, անհարթ, թեփաշէջ, կնճռատպատ, գիժուարաբեկ, թոյս, հիւթալից, և առ փոքր մի դառն. այլ հաճելիացն, և խայթող, որ և զլեզու ծաղքոյն կիզէ. միանգամայն և գեղ ազդու ընդդէմ խթից երկօրեայ տենդից, գիժուարամարսուն և յոգի օդոց, զի է խթիչ բնութեամբ։ Զամին ի 10 ցորենոյ մինչ ց30 խառն ընդ հինգ ունկի ջրոյ։

Ինթէգաքսանթալէ. անուամբս այս՝ խմանին կողական միտուանք։

Ինթէսանթինում, լս։ ինթէսանթինս, կամ էնթրակօնէ, կամ քուրանթէլլս, կամ պուտէլլս, կամ միչէռա. կամ միուռնիա, և կամ ինթէռիօրս, իս։ էրմաս, կամ միահ, և կամ մասարենս, արբ։ Ճիկէրպէնտ, կամ լէվենտ, և կամ բուտէ, պր։ պտղոսաք, ատ։ և ըստ մեզ՝ փորոտիք, կամ աղիք, և կամ ընդերք։

Ինթէսանթինում թէնուէ, լս։ նեզ աղիք հուպ ի պտղան. զորմէ տես ի բառն Օս։

Ինթէսանթինում իրէս, լս։ այսու անուամբ խմանի՝ փանթոյթն, որ է վերջինն ի նուրբ աղիս մարմնոյ։

Ինթէսանթինում տուօաէնուում, լս։ ըստ մեզ՝ առաջնոյն, կամ նախագի, որ է առաջին աղիքն, կամ սկիզբն աղեաց։

Ինթէսանթինում քռասյա, լս։ Ի ստուար աղիքն՝ որ սկսանի ի սեղոմէ անտի, որ կոչի՝ իրնաքա. տես և Օս։

Ինթէսանթինում քօլն, լս։ կէսուէն պտղոսաղ, ատ։ ըստ մեզ՝ հաստաղիք, կամ կոզն։ Ի լայնագոյն և ըստուարագոյն քան զամենայն աղիս։

Ինկօռկամէնթօ. տես օսթուռցիսնէ տէլլ չիռռօ։

Ինճէնս։ Ի անուն միանաց սրունից։

Ինչէնսս. տես թէռս։

Ինչէնսում, լս։ ինչէնտիս, իս։ միտէ հարարէթի, ատ։ ըստ մեզ՝ տասլ ատամրաց տակս անմարսութեան։

Ինսբիսանցիա։ Ի անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենակերպ դեղոցրեից, որք առաւել թանձրացուցիչ են՝ քան զջիմէտուում ինքրասանթէէ անուանեալ դեղոցս, որով և խափանին ընդմանալ նոցա ի զանգուածս արեան, և ապականել, որպիսի են քաքաս, իքսիօքոլլա,

սբերմատէթի, կոմնա տրաքականթի, և արապէքա, լիդուլիցիա, սաղասարիլնա, և՜ն։

Ինտակո. }
Ինտիկո. } տես անել։
Ինտիքուա.

Ինքուլարէ, իս։ չիչէկ աշլամասը, տՀ։ ըստ մեզ՝ պատուասանել զալիսանկ. այսինքն զծաղիկ անուանեալ չիանդուլթին տալայոց։

Ինքանթիանէնցա տի օռինա, իս։ սիտիք թուլթամամաքլը, կամ պէլ կէվէքլիղի, տՀ։ ըստ մեզ՝ անժուժութիւն, կամ անժուժկալութիւն միղ. տես հա. ա. դլ. է. երես 128։

Ինֆէրմա. տես մօրպուա։

Ինֆիրմամացիանէ, կամ ինֆիրմամՀիանէ, կամ ինֆիրմամանթա, իս։ հարարէթի չէտիա. կամ թուլթուշմաք, տՀ։ միւհրիբան, կամ ելթիհապ, կամ իլթիհապ, արբ։ թապիիրիմ, կամ թէպիկիրիմ, պր։ և ըստ մեզ՝ բորբոքումն, կամ հրդեհումն. որով նշանակին հասարակ կրկին ի և իցէ տապացուցիչ, կամ բորբոքիչ ախտք, և խօթուլթիք։

Ինֆիրմացիանէ տէի բօլմանի. տես բէրիբանէումանիա։

Ինֆիրմացիանէ տէլլէ վիշէռէ. տես ինֆիրմացիանէ տէլ վէնթրիքօլօ։

Ինֆիրմացիանէ տէլ չէռվէլլօ. տես հա. ա. դլ. է. երես 51։

Ինֆիրմացիանէ տէի ռէնի. տես նէֆրէթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէի օրրէքքի. տես օֆթիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլ տիաֆրամմա. տես տիաֆրամաթմաթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլ վէնթրէքքօլօ. տես էնթէրէթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլ ֆէկատօ. տես էբատիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլ քուլօռէ. տես քաուլիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա բլէուռա. տես բլէուռիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա լարինՀէ. տես լինանքէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա լինիռա. տես կրօսիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա կօլա. տես չինանքէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա միլցա. տես սպլէնիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլ՝ ուռինա. տես մանթուրիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլա վէշիքա. տես չիսթիթիտէ։

Ինֆիրմացիանէ տէլլօ սթոմաքօ. տես կասթուրիթիտէ։

Խնֆիամմացիսնէ տէլլ՝ զբ.քիօ. տես օթթաբլիթիսէ։

Խնֆիաւլիսնէ, իս։ թրջոց, հեղու�կամ արկուում 'ի հեղուկս, յորում արկեալ լինէ, զորօրինակ խէժ, արմատ, տերեւք, կեղևանք ևն, մեայ մինչև ցարտադրիլ ներդործութեցն 'ի հեղանիւթն յայն։

Խպերիս, կամ լէբիսիում հօրթէնսէ, լս։ լէբիսիս սի տիսաքօրիսէ, կամ հէրպա տարչամթիքա, իս։ խոտ բաղմաթիւղ յաղդէ լէբիսիումի, որ սովորաբար բուսանի 'ի բուրաստանս, և 'ի վերայ որմոց՝ իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ։ Տերևք նորա խիտ են և եղերահերձ. և իբր սղոցաբերանք։ Ծաղիկքն սպիտակ և քառեակ թերթեան, որք փթթին 'ի ծայրս ճիւղոց։ Պտուղն նիզականման, և խոռոչաւոր, յորում է սերմն մանր, և երկայն նման։ Խակ արմատն երկայն, ստուար, փայտային, և սպիտակ, միանդամայն և դեղ ընդգէմ շիանթիքա անուանեալ յօդուածացաւուն, խցանաց փայծեղան, և նուազութեան գաշտանի. զի է բնութիւն խթիչ, կամ գրգռիչ։

Խպիտա, լս։ շիանթիքա, իս։ ըսքլ նիսա, արբ։ Է ցաւ լինչ ստամոքի՝ որ սովորաբար 'ի վերս երևի 'ի յօդուածս ազդեալն կից ընդ ոսկեր անուանեալ շիս. տես և հտ. ա. երես 256, 263։

Խպուռնա. տես սօբրուէսիսնէ տ՝ օռնիս։

Խսօբ, կամ իզսբօ. տես հիսաօբուս։

Խտարկօկա, լս։ սու չէքիձէ մալիձէլէր, տՀ։ և ըստ մեզ՝ Ջուաքարշ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենատեսակ գեղոքիցց, որք քարշեալ 'ի գուրս արտահանեն զջուրս կամ զշիճուկս 'ի մարմնոյ, որպիսի են քսմոլ, մուլուս մսեօր։

Խտրանիս. տես մէգբուրիա։

Խտրբիզնա, կամ հիթրբօս, լս։ խտիսաղ, արբ։ սուսրսկաբ, տՀ։ և ըստ մեզ՝ Ջրգողութեան. տես հտ. ա. երես 138։

Խտրբիզնա տէլ բէթթս, իս։ կէրուա սրսկաբ. տՀ։ խտիսաղայն ստար, կամ ստուար, արբ։ և ըստ մեզ՝ Ջրգողութեան կրծոց. տես հտ. ա. երես 148։

Խտրբիզնա տէլլա թէսեթա, իս։ պաչ սրսկաբ, տՀ։ խտիսաղայն ռաս, արբ։ և ըստ մեզ՝ Ջրգողուն գլխոյ, կամ ուղղոյ. տես հտ. ա. երես 151։

Խտրբիզնա սաքբանա. տես հտ. ա. երես 153։

Խտրբէնիաբ. տես խտրբիզնա տէլլա թէսեթա։

Խտրքաբտիա, լս։ Իւրէք սրսկաբ, տՀ։ խտիսաղայն խայլոյ, արբ։ և ըստ մեզ՝ Ջրգողութեան սրտակրանաց։

Իտրոֆիթալիա, լտ։ կէօզ. սրսկասը, տՀ։ Ջրդողութիւն աչաց։

Իտրոֆիօպիա, լտ։ ըստ մեզ՝ Ջրավախութիւն։ Է ախտ ինչ գՀենեայ, որով ոք երկնչի ի Ջրոյ, որ սովորաբար յատաչանաչ ի խածտտմանէ կատաղի շանց, և այլ կենդանեաց։

Իրիս Փլօրէնթինա, լտ։ Իրիսեէ Փիւորէնթինա, կամ ՀիսՀՀիօլ, իտ։ Փիւորէնցա մէնէքչէսի կամ սուսէն, տՀ։ և ըստ մեզ՝ հիրիկ, կամ շուշան բոյս աղուեահոտ, յատՀախեալ յիսաալնա՝ նա յաւէտ ի Փիւորէնցա. որոյ ցօղումն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, ուղիղ, բոլորակ, մոխրագոյն, ծՀրաւոր, և փոչալից։ Տերևք սորա են երկայն, պարարտ, և անկանեմ։ Ծաղիկն սպիտակ, և շքեղ։ Պտուղն երկայնաձև, ունելով ի միջն երկեակ խորշս, յորում լի են սերմունք բոլորակաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր բՀաչափ, սպիտակ, ծանր, մանուշակահոտ, ստպախառն դառն, և դիւրաբեկելի, միանգամայն և դեղ ընդդէմ շնչարգելումն և ախտից կրծոց։ զի է բնութիւն թուլացուցիչ և մեղմասէս լուծիչ, և երբեմն ևս սաստկապէս լուծիչ։ Չափն ի 12 ցորենոյ մինչև 24։ Ի յարմատոյ ստսի կազմեն զշնտակ, զոր զետեղեն ի ներքս խարանի՝ առ ի բաց պահել զայն, և յինքն ձգել զարբաալիր հիւթս մարմնոյ։ Ի տեղիս տեղիս ի վար արկանեն նաև ի տալ զհոտ իւղոց։ Սովորաբար ի յարգի համարի ի հեղինակաց բուսեայն ի Փիւորէնցա, բայց թուի թէ և բուսեալքն յերկիրս մեր աբևելեան մարթին ունել զզուգահաւասար ազնուութիւն վերոյիշելոյն։

ԻքՀԹիՀՀօքօլա, կամ կուլՀԹէն ալքանաք, լտ։ քՀՀ-ղա տի բՀՀէ, իտ։ պալքք թՀուԹիկալը, տՀ։ ռուՀմէ, կամ կուտ, կամ խիռէ, արբ։ և ըստ մեզ՝ սոսինձ ձկան։ Է խՀային գոյացութիւն ինչ, զոր արտահանեն ի մարթոց, և յընդերաց իրիք անսակր և համեղամիս ձկան կոչեցելոց լատինական բարբառով նուօս, կամ էքսօսսիս։ Արդ՝ գոյացումս այս ի սկզբան անդ է դանդաղամսմած և թանձր, և ապա ընդերկար աշխատանօք պնդանայ, և լինի սոսինձ մածուցիկ, և կպչուն, որոյ ընտրագոյնն է սպիտակ, պայծառ, թափանցիկ, և անՀոտ, զոր արՀեստաւորքն ի կիր առնուն ի զանազան գործս, որպէս և մեք ի գաղտնարան։ որ է օգտակար կրծոց, հաղի, և ախտի գաղղեանսի։ զի է կակղացուցիչ, թանձրացուցիչ, և քաղցրացուցիչ։

ԻբՀնեռումն, կամ մուս ֆառաածնիս, և կամ մուս ին-
տիքուս, լա։ Թօքօ տի էՀնիթեթ, կամ թօքօ ա՝ ինտիա,
և թօքօ տի ֆառաածն, իա։ սայիտ սըչանը, և կամ հինտ
ըչանը, ատ։ ֆառալ ֆուաածն։ արբ։ և ըստ մեզ թարգ-
մանագրի՝ մուկն փարաւոնի։ Ի կենդանի քառոտանի
յաՀախեալ առ նեղոսիս, զօրեղ և մեծ ի չափ հասա-
բակ կատուի, մորձն կարծը և խայտաբղէտ։ ընչացքն
սեաւ, և խիտ, որ բերէ զնմանութիւն խոզի, ականջքն
փոքրիկ, և բոլորակ, ատամունքն նման են ատենեկին կա-
տուի, որպէս և լերդու նորա։ սրունքն սեաւ, ատուն
թաւ և վերամբարձ ըստ ազուիսու։ իսկ կերակուր նորա
է օձ, գորտ, խիտունք, մուկն, գեանառուծ, մողէս, և
այլ զանազան զեռուկք։ Ի նենգաւոր բարուք, և մա-
հուչափ թշնամի կոկորդիլոսի, որ ըստ ոմանց մանաւ՝ ի
փոր նորա ուտէ զմորտոխին, և զլեարդն, որով և սպա-
նանէ զնա, և յետոյ ընդ երաստանն արտաքս ելանէ։
Նորա միս՝ որ է քրտնաբեր, և ազդողական բնութիւն՝ լինի
դեղ ընդդէմ խթից որովայնի, խածուածոց կատաղի
ջանց, և թունաւոր կենդանեաց։

Լ.

Լաբաթեհում կամ ռումէքս աքուԹուս, կամ լա-
բաթեհում սքուԹում, կամ օքսի լաբաթեհում, լա։
Լորպիօ, կամ բօսիդէչ, և կամ ռօմիչ, լաբաթօ ա-
քուԹուս, իա։ ալհուն օՀՀու, կամ լաղատա, ատ։ լա-
բաթօս, կամ ալաբասս, յն։ և ըստ մեզ՝ ատէրուկ։ Բոյս
յաՀախեալ՝ ի կորդ, և յամայի վայրս, երկայն երբ մի և
կէս ասնաչափ։ Տերև սորա նման է տերևոց թրենջիլի,
տալ երկայն և տարաՀամ քան զայն, զոր ժողովին հաւ-
սին, և եփեալ ուտեն որպէս զայգայն։ Ծաղիկն ողիս-
զօրէն, գեղնագոյն, վեցԹերԹեան, և բազմաՀէջք։ բեր-
բէ և սերմունս եռանկիւնաձև և շագանակագոյնս։ Իսկ
արմատն երկայն, ատուար մատանաչափ, գեղնագոյն, և
դառնահամ, միանգամայն և թունաբացուցիչ բնութիւն, և
գեղ ընդդէմ աքօձբութիւն, սխտի մորձոց և գալկան։
Չափն՝ ի չորս դրամի մինչև ցուԹ խառն ընդ մի լիտր
ջրոյ։ Նոյնպէս օգտաւէտ է՝ ի դիպուածս որքիւնոյ։ զոր

մարթ է լոսէ՛ի մուշի մանրամասն և խառնել Ը բաւական նաչաւի մածնոյ, Ը փոքր ինչ ջրոյ լեմնի, և ստէպ ստէպ օծանել նոմա՛ ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ :

Լաբիս, լս : բիւնթրա, խս : լնթօս, յն : թաշ, տՀ : գահկաս, կամ գահկառեւ, կամ հաՀաբ, և կամ պէՀ-պէռն, աբբ : սէնկ, կամ սիւանթ, պր : Ի անուն ընդ հանուբ ն և իցէ տեսակի քարանց, որ ի վար արկանի ի գեղոբայս :

Լաբիս տէթիթիս, կամ տէթիթիա լատին, լս : բիւ-թրա ագուիլնս, կամ էթիթի, խս : սէթօս, յն : գաբ-թալ թաշը, տՀ : հաՀաբիլ նիսր, աբբ : և ըստ մեզ՝ աբ-ծուաքար : Ի ազգ ինչ կարծրապինդ նիւթոյ, որ ըստ տեսոց գտանի ի բոյն արծուոյ . որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա : Գեղեակ է սոբա տեսակ . առաջինն է մեծ իբր ընկուզաչափ , ձուաձև, և թրխագոյն : Երկ-բորդն՝ փոքր է և սեաւ նման ըստ իսկ մարքասիթ ա-նուանեալ քարի : Երրորդն՝ փոքր է քան զերկոսին, և սեանիչ, և գոյն նորա մթին գեղին՝ ի գոյն բրքմոյ : Իսկ չորրորդն՝ գորշագոյն է և մածուցիկ, որ յաՀախ գտանի յերկիրն գերմանիոյ : Զորեքին սոքա օգտին տոլայաբերից՝ կապելով՝ ի վերայ սրտնոյ . ունի և մասնաւոր գործու-նեութիւն՝ ի փարատել զլուսնոտուն, և զիսորչարուն :

Լաբիս ենիֆէռնուին, լս : բիւնթրա ենիֆէռնալ, օսսի սեքթօնկաօ տի արՀէնթօ ֆիւսս, խս : ՀէՀէնենէմ թաշը, տՀ : հաՀաբիլ ՀէՀէնենէմ, տՀ : և ըստ մեզ թարգմա-նագրի՝ քար դժօխայնի : Ի նիւթ ինչ խստապինդ, և կիր զողական, բարկացեալ յարծաթոյ, և ի ժանտաղոյ, զոր վերաբերիչք յաՀախ՝ ի կիր արկանեն ի ծախել զաւէ-լորդ մասունս մասամբեալ վերայ , ի բանալ զկարծրապինդ ուռոյցս, և զելունդս, և ի փարատել զնոցս երեփան-գանս , և գաղղիական :

Լաբիս կՀօտ, լս : բիւնթրա տի կՀօտ, խս : գոստպար ան-տոն թաշը, տՀ : և ըստ մեզ՝ քար գոստպար անտոնի : Քար բազադրական, կազմեալ ի բազմատեսակ նիւթոց . ընտ-է խեթիչ, և ջրացուցիչ . զոր մարքն է՝ ի կիր առնու՝ ընդ-դէմ դժնեայ պնասակաց , մանաւանդ և որդնեռաց տենդից :

Լաբիս սէրբէնթինիս, լս : բիւնթրա տի սէրբէնթինս , խս : եբանՀնբք թաշը, տՀ : հաՀաբիլ Հայլ, աբբ : և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ օձաքար : Ի փոքրիկ, բոլորակ և սեաւ քար ինչ, որ արտադրի՝ ի գլխոյ իրեք օձի կոչեցեալոյ գաղ-ղիական բարբառով սէրբանթօ շափրն, որ լինի դեղ աղ-դու ընդդէմ Հալուածոց կամ խածուածոց կատաղի շանց,

և Թունաւոր զեռնոց՝ կապելով և ելթ զայն ի վերայ վէրաւորեալ մասին մարմնոյ. բայց դիտել արժան է զի ելեթէ անցեալ իցէ ժամանակ բաւում, մինչև խառնեալ Թունկից ընդ արեան, յայնժամ ոչ նեղգործէ զզօրութիւնն։ Վարի և ի բժշկուն ախոին՝ ելանէնքը կոչեցեալ ի Թուրքաց։

Լամթուկա. տես լաքթուքա։

Լամթիրիս, լս։ քամթաբուշիա, կամ քամթաբուշիա կամ քամթաբուցցա, իս։ հաւպլրլիւլիւք, կամ մաշուք, կամ սէմքէա, կամ դաշիարիքա, արբ։ շէսրէմ, կամ շիւարիւմ, կամ մահուպտանէ, և կամ մահուպտանէ, պր։ ապտիսէլաթին, ատ։ կոշլ և ի բարբառ լսուիենացուց կը բանեալ բէՀիւմ մինուս, կամ մսեուս։ Ի պտուղ ինչ բոլորաձև, ստուար, և կեղևատաս՝ ը թիթիխնկլիսիմէՔ նորա է հիւթալից, սպիտակ, և կիզուական. և միանգամայն և դեղ հզօրապէս լուծիչ, և որձացուցիչ, որով և առեթէ զնէթս ապեաց, և ստամքսի. առ բժշկիս արարիոյ, պարսից, և հնդկաց, յայծախ ի կիր արկանի ի բժշկուն ջրդողուն, խելաքեանուեթ, վերնոտուեթ, և սխտի թմբրուն, և յայլ կիրպ կիրպ լուծողական դեղոբայս. բայց առ եւրոպացիս՝ գուն ուրեք։ Ի պտղոյ առտի եղուզանեն նուն ալդ ալ, որով օծանեն զանգանն անդամգոտաց, զի է խիթչ բնութ։ Եւ ուրեք ի կիր արկանի յերիս շիաշախս խառն ընդ շաքարի առ ի սաստակել զՀնձիս, և զորդունս որովայնի։ Բոյս սորա է կանձանլից՝ յաղգէ թիթիխանկլիսի՝ բուսեալ յայգարակս և ի պարտէզս կբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերևք սորա երկայն են և յոլկեալ ըստ նմանութեան տերևոց ուռենոյ, զոր լսեալ ի սանդ և ցանեալ ի վերայ մատնելալ վերբայ՝ խակոյն ծիւրեալ մաշէ։ Ծաղկին փոքրիկ, քառեակ թերթեան, բաժակաձև, և դեղնագոյն, որ ի վերբ երևի ի գագաթանն՝ հանգերձ փոքրիկ առէչիւք։ Խակ արմատն բոլորշի, և թեալլից։

Լամրօնէ. տես Քուամրօնիսէս։

Լամիում բուրբուռեում, կամ ուրթիքա մոռթուա, կամ կալէօրսիս, լս։ օռնիթքա Քիէնիտա, իս։ Ի խոտ զաղաՀոտ, որոյ ցօղունն է երկայն, ճիւղալից, և մէջն դատարկ։ Տերևն ունի նմանութեի ընդ տերևոց եղնձոյ, բայց փոքր և փափուկ քան զայն։ Ծաղկին փոքրիկ, որկորաձև, և ծիրանագոյն։ Սերմն ստուար, եռանկիւնաձև, կարմիրանգ, և շողշողուն։ Խակ արմատն մանր, թելալից։ Այս խոտ օգտաւէտ է ընդդէմ փորհարութեան,

խոյլսարանոցի, և ախտին ֆիլուօրէ սպիանքօ կոչեցեալ յիսաւացուց։

Լաուրէօլա. տես քէմիտաբէնէ։

Լաուտանում ընդ խաուում, լտ։ Թինեթուրա թէպաէ-քա, կամ վին տ՝ օրիօ սրօմանթիքօ, և կամ լաուտանօ լէ գուէնս, իտ։ ափիոն ուռնիս, տմ։ և ըստ մեզ՝ ոգի ա-փիոնի։ Է հեղանիւեթ ինչ հոտաւէտ, և ներմուհամ. որ այսպէս բաղադրի։ Առկ զնոյնոր փոշի ափիոնի՝ ըստ կշռոյ երկուց ունկեայց՝ ի լիտր մի սպիտակ գինւոյ, յաւել լով՝ ի նոյն զմի տրամ՝ մեխակ, և զնոյն չափ՝ կինամոն. զնիսի ուռթ սուռլոց՝ քամեա խիտ կոսաւով յայլ անօթ՝ ի պահեսա։ Բնութիւն է գրգռիչ, և թմրեցուցիչ, որով գրգռէ զքունն, մեքզի զցաւս գէմեեայս, արգելու զրունի շարժումն մկանանց և ջլոց, խափանէ զնգդասումն, զիրա-խումն, և զհոտումն արեան։ Չափն՝ ի յերկու շլեէ մինչ չէ ցչորս. այս չափ վասն մնասող մանկանց. իսկ չափա-հասակաց մինչև ցշկ, և փոքր ինչ սաւաւել ըստ պի-տոյութեան։ Ի մէջ մի տրամ այսր հեղանիւեթոյ գասանի ուռթ կշիռ ցորեան ափիոն։ Ի տեղս տեղիս՝ ի վայ տրա-նեն նաև՝ ի բժշկութեան երկօրեայ, և եռօրեայ տենդից, և փոքրաբուլեթ։

Լաուրեա նօսպիլիս, լտ։ լաուրօ ռէգիիս, կամ պլօ-ռա, իտ, տաքինի, յն։ Թէքինէ, տմ։ լուրիէ, գղղ։ Ըզ-զառ, կամ գասռ, և կամ ռէնտ, սրբ։ տէհմէթթ, պր։ և ըստ մեզ՝ գաքնի, կամ սարդենի։ Ծառ՝ յաձախեալ յեւրոպիա, ոտաւոր, գորշակերպ, և ծակտակէն, որոյ ոստքն երկայն են և սուռալ իբր զբազուկ մարդոյ։ Տե-բեան մշտադալար, երկայնաձև, լայն իբրև երկու և կէս մատնաչափ, կարծր, ջղային, մաքուր, կարճանոթ, հիւթալից, և ախորժահոտ, և տաղաստամ։ Ծաղիկն հեղձոտ, միեթերեան, և դեղին, և ի տեղս տեղիս նաև սպիտակ։ Պտուղն փոքրիկ՝ ի չափ կեռասի, բոլորակ, սեաւ, հոտաւէտ. խոշորին, և դառնահամ, ունի և սերմունս երկայնաձևս։ Իսկ արմատն ստուար, և խոր սաքորտ։ Զսորա տերև, որ է ի ցնդական աղիս և խ-ղամ՝ ի կիր արկանեն՝ ի դեղ Թաքիուլեթի ջլոց և ուղղոյ, ջղային գիտաբարձրութեան, և նուազութեան ամենայն պարտուց կանանց և անտուց արգանդի. զի է խթիչ ըստ-նութեան։ Ջնոյն գործունէութիւն ունի և սորա պտուղն. բայց թնուն պտղոյն սաւաւել ներմադին է քան զտերևոցն, ամին իրն ոչ է պատշաճ՝ ներմագին բնութեան վիճակելոց։ Չափն՝ ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամրողջ։ Ի պտղոյ ոստի

կասմն և զիւղ ինչ կանաչագոյն, որ է գեղ պատուա-
կան ընդդէմ ցաւոց ջաց, և ոսկերաց՝ օգնելով։

Լաուրօչէրաղուս կամ լաուրի բէՀիաէ, լտ։ լաուռօ
ռէՀիս, իտ։ Ի ծառ մշտադալար, և շքեղատեսիլ, յա-
ճախեալ յեւրոպա ի բուրաստանս, և ի պարտէզս, ո-
րոյ բուն է ուղիղ, ստիստակափայտ, Թխախառն կանա-
չակեղև, և ոստաւոիկ։ Տերևն ջղային, յղկեալ շողշողուն,
և գառնահամ. ունի զհոտ ախորժելի և Թափանցիկ՝
նման ըստ իմիք՝ հոտոյ գառն նշոյ, յորմէ խառնեն չա-
փով ընդ օղիկի ի տալ հոտ ախորժելի։ Ի տերևոյ տա-
տի արտահանեն զՅուր ինչ ստիստակ՝ ի ձեռն ցքահան
գործեալ, զոր անուանեն՝ Աքգուա տի լաուռօչէրիզէ,
որ և ի լատինացւոց՝ Աքուա լաուռօչէրաղուս, որ է
սաստիկ Թիւնաւոր, և ուժգին Թուլացուցիչ բնութիւն։
Սա վասն ուժգին Թուլացուցիչ զօրութեան իւրոյ ելիցս-
նէ զտասպս ջերմկանս բորբոքեալս, որք պատճառին
յայլ և յայլ ջերմեռանոցս ախտից. ապաքինէ նաև զվերս
Թոքոց, և սաստիկ զորդուն և զՀՃիս որովայնի. այլև
բուժէ զքաղցկերդ, զիլգենի, և զախան գաղղիական։
Դարձեալ՝ օգտակար է կշտացաւութեան, դլխացաւութեան,
փոքացաւութեան, յօգուածացաւութեան, վասն թարգոյն հա-
զից, փայծեղնացաւոյ, և ցնորման։ Ծաղկին ողկուզ-
ք՝ հինգ Թերթեան, և անհոտ, ստիստակխառն կարմիր։
Իսկ մինչ զՊերեման ծաղկանց ի բաց ԹօՀափին, ի վեր
երևի ի միջի մասին կարմրերանգ պտուղն ձուաձև, փե-
ՀՃկաւոր, և գիւրաբեկ, ունելով ի միջի կորիզս երկայ-
նաձև և գառնահամս։ Զօրութիւն նոյն է ընդ տերևոյն,
բայց որակութիւն տերևոյն առաւել Թիւնաւոր է և մահա-
բեր քան զսպղոյն։ Զատին ի ցքահանէ երևուեալ Ջրոյ
ի 4 շՀէ մինչև 36 յաւուրն, խառն ընդ փոքր ինչ
Ջրոյ։

ԼաւանէՀուս, լտ։ Զուկն ինչ յազգէ կարմրախայ-
տի, յաճախեալ ի ձորափորս և յայսպառաժուս վտակա-
երկայնութիւն նորա իբր ոտնաչափ, իսկ լայնութիւն ձեռնա-
չափ. Թեփ մարմնոյն ստիստակ, և փայլուն. գլուխն փոք-
րիկ և երկայնաձև. իսկ միսն մածուցիկ, փափուկ, և
համեղ յոյժ, միանգամայն և գեղ ազդու ի դիպուածս
ցաւոց կրծոց, և ախտի Թոքոց։

Լաւենտուլա սրիքա, լտ։ լավանտա, կամ սրիկս նարդ-
սս, իտ։ լավանտ, գղղ։ հիւսամէ՝ քԹու, կամ՝ լավանտա,
և կամ՝ նէրտէն, ամ՝ և բան մէղ՝ նարդոս։ Ի բոյս սաստ-
կահոտ յաճախեալ լիսալիա, ի սպանիա, և ի զվիցցե-

բա, երկայն իբր երեք ոտնաչափ, քառանկիւնաձև, փայտային և կարծր։ Տերեւք սորա երկայնաձև են և սրածայր, ծաղկեւքն փոքրիկ, խոռոչաւոր, ոլոր ոլորաձև, սպիտակ՝ և անուշահոտ, որք շղթայակերպ շարին 'ի վերայ ճիւղոց հանգերձ տատամնաձև և կոտրագոյն հասկաւ։ Իսկ սերմունք նորա՝ որք ընկին 'ի խոռոչս ծաղկանց՝ մանր են և երկայնաձև։ Այս բոյս լի է ցնդական ալեւ, և իւղով. որոյ եթէ ծաղկին, և եթէ հանին են գեղ ազդողական 'ի դիպուածս տախից ջլաց, ջղային տենդի, նուազման սրտի, առնելոց 'ի տիարութեէ ջլաց, և յերկարատև խօթութէ, նոյնպէս և անդամագօսութեէ, յօգուտածացաւութեան և փքախտութեէ. զի է խթիչ բնութեէ։ Զատին 'ի կէս սրամեմինչև ցմի և կէս խառն ընդ երկու լիտր ջրոյ։ 'Ի սմանէ ելուցանեն նաև զիւղ ինչ ալիս և յոյժ քաղցրահոտ. որ սակաւ 'ի կիր արկանի յօծանելս, նաև 'ի քուօսախաս 'ի զուարճութեէ, և 'ի զօրութեէ սրտի։ Զատին 'ի մի շթեէ մինչև ցչորս։ Կոյնպէս և սրասահանեն յայսմանէ զոգի ինչ հոտաւէտ և թարմանչիկ, միանգամայն և գեղ ազդու և դիպուածս վերոգրեալ տախից։ Զատին 'ի 15 շթեէ մինչև ցկ0 կամ ց60, խառն ընդ հաստաբակ ջրոյ։

Լարինքս, լս։ լարինձէ, խս։ հօրօշձա, ոձ։ և ըստ մեզ՝ հաղագս։ Ըստ անդամանմնոց նշանակի գլուխ ընչաւորոցն, որ է գործարան ձայնի։ և ամենայն ազգք ձայնից զայսմանէ գործարանէ կախեն։ Նմին իբրև բացատրել օրէն է թէ որպիսի ինչ է յօրինուած նորին, և թէ յինչ մասանց բաղկանայ, զի լաւագոյն ևս հասու լցի հեռաքնին վերծանօղն հարազատ պատճառաց ձայնի։ Քանզի սատացաք, թէ հաղագն է գլուխ, կամ վերջին մասն ընչափողին, կամ խռչափողին։ ոչ այլ ինչ է բայց եթէ գործարան բաղկացեալ յաճառաց՝ որք բարձեալ բերեն զլեզուակ, և 'ի թարձեթից բոլորեալ միանմանք և ընչք, նախնեարք և յատկապէս կարգեալ յաղագս արտաբերութեէ ձայնի։ Եւ է մարմին պլնդ, խիտ, և պատբարտ, մեծ, և ընդարձակ, ունելով զերկայնութիւն զայնութիւն, և զիսորուի, ուռուցմամբ, կամ արտաքս ցցմամբ՝ մանաւանդ 'ի պարանոցս արտից ցուցեալ. որ է բոլորշի և բոլորակ, սակայն խոտորնաբանութեէ ինչ։ Քանզի յառաջագ կողմանէ ճշգիւ բոլորշի է, այլ 'ի յետուստ կողմանէ՝ ուր 'ի յորկորն կոյս հայի՝ սակաւ առ սակաւ վերեալ 'ի կատարեալ բոլորշի ձեւոյ, և ստանայ զերկայնութիւն ինչ։ 'Ի ներքուստ է ծակ ինչ այսր մարմնոյ, որ ասի ձեղքուած, կամ լեզուակ նորին։ որոյ շաքեղութեէն,

և պիտանութիւնն ամենայն գովեստից է արժանի։ Քանզի այսմ մասին յաւէտ շնորհէալ է գործողութեան հագագիւն, և ի մանէ կերպարանի ձայնն (որ է այսր գործարանի յատուկ գործողութիւն)։ այս է իբր զի օգնի որ ը այն անցանէ՝ Ճնչեալ, և ելուզեալ, սքանչելի իմն արարև պատճառելութեաբ և գործողութեաբ երկբասան մկանացեալ ձայնն արտագրէ։ Ա յլ գիտեալ արժան է, զի ի հագագն զուգընթացեան գլխաւորաբար երկու մասուն՝ որք մեծի ուշադրութեան արժանի են. այս է՝ լեզուակ, և մանկալեզուակ։ Լեզուակն անուանեալ կլինի թեթև, է գոյացութեան հագագին թաղանթային, Ճարպալից, մանուտ, կազմեալ առանձին մսով, և պարէնքինեաւ, որ ի ծայրն ունի զՃնդաքուծած խողովակն՝ զարձող լեզուին, Քանզի զորօրինակ ցանցատեսակն է տեղի տեսութեան, և պարէնքինայն լերգին՝ է արարող արեան, նոյնպէս դնեմք՝ թէ այն թաղանթային, Ճարպալից, մանուտ մարմին՝ օձեալ խճային և իւրային խմաւութեաբ, է յատուկ և հարազատ գործարան արտաբերութեան ձայնի։ Իսկ մանկալեզուակն կոչեցեալ էբիկլոթթիս, մասն ինչ լեզուակին, որ զփոխանորդուն վարէ զնփոյ, կամ զկոփարչի, զդուշութեամբ ի վերայ կայ, և արգելու, զի մի ինչ յուռեալեաց կամ յլմպելեաց ընդ լեզուակն ի հագագ անգր սողոսկեսցէ։ Նմին իբր և դուռն խնամածու, և մարտկոց ասի հագագիւն, որոյ բացմամբն առնուազն զբունչ, և ընչեմք։ Ունի սա և զնբան ի բնութենէ կարգեալ միանուն, որովք երբեմն փակի, և երբեմն բացեալ լինի։

Լարտուս, լտ։ լարաս, կամ կռասաս սթրուԹթս, կամ կռասասուսմ տի բօրբս, իտ։ տօմուզ եաղն, տՃ։ դիրուց կամ Ճարպ խողն։ Ի պարարութիւն խողն զատեալ ի մեջն, և հաղեալ, համեմիչ կերակրոց, և պիտանի ի դեզրոբայս, մանաւանդ յօծանելիս։

Լաք, լտ։ լաթթէ, իտ։ կալայ։ յն։ սիւտ, տՃ։ լէպէն։ կամ լէպէն հալեալ։ կամ սառգ։ կամ սարիֆ, արբ։ շիր։ կամ տէրմաչ, պր։ և լատ մեղ կանթն։ որով նշանակին ամենակերպ զտեալ հիւթք, թէ կենդանեաց, և թէ սեբմանց, ևն, բայց կանթն կենդանեաց՝ որ բնութեան մարդոյս առաւել համեմատ է՝ լինի դեղ օգտաւէտ ուռնառուն, յօդուածայաւուն, անտոից միզարանի, սքօռպութեաի, և ցաւոց կրծոց։ բայց նկատեալ օրէն է, զի մի ապականեսցի կանթն ի ներքս տոմոքսի, որովհետև թթուլացուցիչ է բնութեաբ։

Լաքթուքա, լտ։ լաթթուքա, իտ։ թռխտաքս, յն։

մառուլ, տձ: գէհու, կամ գէպու, կամ գէոք, կամ գիբու, պլ: խաս, սրբ: և ըստ մեզ՝ հաղար, բոյս յայզգէ խաւարտից. որոյ ցօղունն է երկայն և բաղմաճիւղ: Տերևն մեծ, լայն, սպիտակախառն կանաչ, պարարտ, հիւթալից, և բարեհամ. միանգամայն և գեղ ընդգէմ սաստից ջրաց, ստորին որովայնի, սխսնգանոռաուն, և խեթից ապեաց, զի է քնաբեր, խաղաղիչ, խոնաւացուցիչ, և կալբի զուսացուցիչ բնութիւն:

Լաքքա, լտ: լաղգա, կամ կօմմա լաղգա, խտ: ընբ, տձ: Ի խէժ կարծր, մեթին կարմիր, փայլուն, թափանցիկ, դիւրալոյծ, գիւրավառ, և յայրիլն բուրէ զհոտ ա նոյշ. իսկ ի ծառքէն ստացահամ, և ներկէ զարծնոտս կարմիր, յաճախեալ ի բէնկալայ, ի մաղաքար, և ի փեկու, և է սա գործուած թեւաւոր մրջման երիք կամ ճանճի: Վասն զի այն թեւաւոր մրջիւն՝ փոքրիկ և նուրբ կնճռաւ իւրով ծծէ զհիւթս ծառոց, և եղեգանց, և փոխարկէ զայն ի խէժ ճիւթային. և բնակիչք երկրին Ժողովեալ ցսպաձև ձուլեն մասնաչափ թանձրութիւն, և առաքեն ի վաճառ. զոր խառնեալ ընդ կինաբարիսի հնոյսեն զայն կնքամամ. ի տեղիս տեղիս, ի վար արկանեն նաև ի գրգռել զքիրս, ի դաշտանան կանանց, և ի զբացուցանել զնուսեալս ատամանց:

Լէբիտում լաթիֆօլիում, լտ: լէբիսիս, կամ բիբէրիթէ, խտ: եապան էուքաստր, տձ: Ի բոյս յայզգէ կոտեմի. որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք ոտնաչափ, բազմաբակ յոլկեալ, բազմաճիւղ, և ուղղալից: Տերևք նորա են երկայն, լայն, մեթին կանաչ, եղեալքն իբր սղոցաձևքան, և ատստահամ: Ծաղիկն սպիտակ և քառեակեթերեան: Պտուղն փոքրիկ, և խոռոչաւոր: Բերէ և սերմունս մանունս և երկայնաձև: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր մատնաչափ, օձապտոյտ, սպիտակ, և ատստահամ: Սա բուսանի յանձամ լեռոպա, ի հովանաւոր տեղիս. բնութիւն է խթիչ, որով զզուացանէ սգործողութեան խըժային թաղանթիցն բերանոց, և լորձունաթափ մասնացն որկորոյ: Ըստ ոմանց օգտակար է նաև շիանթիքա անուանեալ յօդուածացաւութեան, ոտքիանց, և բորատեան, և խածուածոց կատաղի շանց. այլև փարատէ զբիծս երեսաց:

Լէբուս, լտ: լէբուէ, խտ: լակօս, յն: խարաղ կամ էռնէպ, և կամ տակրյայ, սրբ: գէօթաէրա, կամ գէօհթէբաչա. կամ հաքկիւշ, և կամ լակօն, պլ: և ըստ մեզ՝ նապաստակ: Ի կենդանեաց քառոտանի, հեղկի, երկչոտ,

թեթեւամտին, սրընթաց, կարճագլուխ. երկայնականք. բոլորակապարանոց, փափկատուն և կարճաձեւ. որպ է. թեթէ ախրան, եթէ լեարդն, և եթէ սրբէնն են գեղք փոքր հարուածեան, միաբագելութեամբ, վերնատուէ, նուազութեամբ ամենայն պարտուց կանանց, և քառօրեայ տենդից։ Ուամենայն զեղն տրա ունի զգործունէութեամբ զիւրոց ցանել զիւրոց ուռեալով, և ի փարատել զկոծիծ ձեռաց զոյսն ինչ օծելով։ Եւ ներքին կողմն սատանքսի այսր կենդանւոյ կախեալ կայ նիւթ ինչ մածուցիկ, զոր լատինք քօաւ կուլուս էրօրիս կոչեն. յորմէ կաղմին զեղ ազգս ընդդէմ թունից, լուծնատուէ, փորհարութեամբ, և նուազութեան ասպի։ Զայն ի կէս տրամէ մինչև ցմի։ Նոյնպէս օգտակար զեղ է և ամոթՁիք նորա. զորոյ պարկն անՁամեալ ի գործ ածին ընդդէմ թուլութեամբ երիկամանց և փամփշտոյ։ Զայն ի 20 ցորենոյ մինչև ցՅՕ։

Լէկօրիցա. տես կլենբրիցա։

Լէնթէ. տես լենս։

Լէնիս. տես լենմ։

Լէնիս ամ ալօէս, տես լենում ալօէս։

Լէնիս ամ գուասպա. տես լենում գուասպա։

Լէնիս մօլուէնսէ. տես լենում մօլուէնսէ։

Լէնիս նէիրիթ բէօ. տես լենում նէբրնիթիքում։

Լէնիս ամ բօսի, տես լենում բՀսոիում։

Լէնիս ամ ֆէուռօ. տես լենում ֆէուռի։

Լենս, լա։ լէնթէ, իս։ ֆաքօս կամ ֆաքի, յն։ մէրՀիմէք, տՁ։ ածՁ, կամ ածէս, կամ ատէս, արբ։ և ըստ մեՁ ասին։ Ի ունդ ինչ ծանօթ ամենեցուն։ յորմէ կաղմեն պէսպէս կերակուրս, որ է մարսեցուցիչ և մեզմապէս լուծիչ ընութեամբ։

Լէուքօռռէա. տես ֆիլասսօ պիանքօ։

Լէուքօռռհէա վէնէռէա. պլէնօռռհՁիա։

Լէպպրա, իս։ լէբրէ, լա. և յն։ Ռիւսամէքք, ոլիուլքք, տՁ։ և ըստ մեՁ ուրկութեամբ, բոր։ Ի սիտ ծանօթ ամենեցուն, տարածեալ ի մարմնս մարմնոյ յատականութեամբ արեանն։

Լէօ, լա։ լէօնէ, կամ լիօնէ, իս։ լէօն, յն։ ասլան, տՁ։ գաՀԹրպ, կամ էստէս, կամ իսուա, կամ լէյա, կամ էՀազանՁիէա, կամ ասլաէմ, կամ ոլքամ. և կամ տարատամ, արբ։ գէվիբ, կամ էբրզէ, կամ շիբ, կամ շիբի ՁէՁեան, կամ շիբի կառուն, և կամ շիբն էերզէ, պր։ և ըստ մեՁ՝ առիՁ։ Գազան ահաւոր և չիկամազ. յարՁանեալ ի ՁԼրմ գաւառս Հարաւային ասիոյ, և յարիրիկէ. յաղ-

թանգամ, և մեծ իբր ութ ոտնաչափ. գլուխ նորա և ք-
բեւս մեծ է և ահագնատեսիլ, զարդաւոր երկայն և թա-
ւահեր բաւիւ. արտաքսնունք կարծր. բերանն լայնաբաց.
ծնօտքն մեծ, և անհարթ, յորս շարեալ կան 14 ատա-
մունք. յորս ջրքն հղօր են և կարի ազդու. ջրքն նուրբ
ըստ շան. իսկ վերջքն փոքրիկ և սրածայր. լեզուն երկայն,
լայն, անհարթ, և գոգաւոր. մարմինն հղօր և համան-
դամայն թեթեւ կաղմուածով. ոչ Ճարպալից, և մեղ-
այլ Ջայլին, և միանուտ. թաթք ոտից Ճիրանաւոր ըստ
կատուոյ, իսկ ոսկերքն այնպէս կուռ մինչ գրեթէ լինի անշ-
ուշ, որ զորութեամբ նորա օգտի ոչ սակաւ: Այս գազան
լի է ցնդական ոգւոյ և իւղով. զորոյ զմիսն բնակիչք երկ-
րին ի գործ ածեն ի գեղոյսայս, ուր և աւանդեն և պրն-
դեն, եթէ է յոյժ զրաստու ջղաց, և ողոյ: Նոյնպէս
զսիրտ նորա փոշիացուցեալ ի կիր արկանեն ի գեղ լուս-
նատուն, և քաւօրեալ տենդից: Զարմն ի 20 ցորենոյ մին-
չև 40: Ջարիւն նորա նոյն օրինակ փոշիացուցեալ ի վար
արկանեն ընդդէմ թունից, զի է քրանաբեր, և խեղ-
բնութիւն: Իսկ Ճարպն ունի զմանաւոր գործունեութիւն ի
զրաց ցուցանել զՀիղս, և ի խոսխանել զշնչիւնս ական-
ջաց: Օգտակար են և ոսկերքն նորա. զորոյ զմիսն անջա-
տեալ, և փոշիացուցեալ ի գործ ածեն ի գեղ ցաւոց ա-
ստամանց և յօգուածոց, և տենդից: Զարմ ի 20 ցորենոյ
մինչև 360:

Լէօբարտուս, կամ բարտուս և կամ բանթէհրա, լս:
Լէօբարտոս, իս: բարս, տՀ: և ըստ մեզ՝ ընձառիւծ: Գա-
զան թեթեւաշարժ, և ամէհի, յաՃախեալ յասիա, և
յափրիկէ. տեսել դիմաց նորա նման է առիւծոյ, կամ
լու ևս կատուի, սակն ընձու. աչքն փոքրիկ, սպիտակ,
կայտառ և յարաշարժ. Ճակատն մեծ և լայն. ականջքն
բոլորշի. լեզուն խորաքորոտ. ատամունքն սրածայր. պա-
բանոցն երկայն, որպէս և մարմին նորա. ազդեալքն մնա-
լիր. սրունքն երկայն. թաթք ոտից Ճիրանաւոր, որոց Ճի-
բանք սրածայր են, և թափանցիկ. իսկ տաւն երկայն:
Լի է իւղով, և ցնդական ոգւոյ, որոյ ամորձիքն անջա-
տեալ ի կիր առկանի ի գեղոյսայս. որ է փարատիչ ախ-
տից արգանդի, և այլոց ախտից կանանց: Զարմն ի 40 ցո-
րենոյ մինչև ցմի տրամ ամբողջ: Իսկ ուղեղն միաբեր է
և սաղմնաձգիչ:

Լէսնեթօտուս թառաբաքուս, լս: Թառատաքս, կս:
Ի բոյս ինչ Եւրոպոյ, որոյ արմատն է անհոտ և սպիտա-
կահիւթ. միանգամայն և գեղ խցանաց որովայնի և այլ

ախտից սաթելոց յուժելութեէ. զի է թուլացուցիչ բնութեամբ։ Զամին 2 ունիի ընդ մի լիսր ջրոյ։

Լիգուսէէ, կամ լիգուիսս, իտ։ լիգուիսուս, լտ։ այսու անուամբ նշանակի զ՝ և իցէ հեղանիւթ. զոր օրինակ դինի, օղի, ոգի, և ն։

Լիգուսէէ անեթիթանվուլսիվս տի թրինդավելլի, իտ։ Հեղուկս այս կազմեալ ի վենեսակի ի դեղարարէն ա-նուանեալ Լուիզի մոթեթա, է յոյժ շահաւէտ ընդդէմ ցնցական ախտից, զանազան խոնից, փորհարուութեէ և։ Զամին մի գրգալ սեղանոյ՝ յորժամ ըմբռնէէ ախտն, և տրուաքոյ այնր շեթ շեթ ըմպելով. տղայոց բաւական է 10 շեթ ընդ առաւօտն կամ ընդ երեկս։

Լիգուսէէ անօտիս մինեբրալէ տեղէ հօֆֆմանն, կամ ալքօոլ էեթէռէս տ՝ օսպիսուչիօռիքս, իտ։ Ալքօհօլ էեթէռէ-ռէում օսիսուլրհոռուիլի կամ ալքօհօլ էեթէհէռէուս բեր է՝ ալչիտ սուլրհոռուիդուէ, լտ։ լոքմանն ռուհու, տձ. ռուհի լոքմանն, արբ։ Ի սպիտակ հեղանիւթեէ ինչ հոտա-ւէտ, թափանցիկ, և ցնդական, բաղադրեալ լիւղոյ սրբ-ջասպի, և՝ ի սաստիկ ոգւոյ. բնութեէ է գրգռիչ, կամ խթիչ, և տարածողական. հռչակաւոր է՝ ի դիպուածս ախտից ջրոց, միզարգելութեէ, ախտնգանտուութեէ, ախ-տից արբանդի, նեարդման սրտի, փոխադրական ջերմախ-տից, ուշաղնացութեէ, անդամալուծուութեէ, և ախտից կրծ ծոց սաթելոց՝ ի թուլութեէ։ Զամին՝ ի 10 շեթ մինչև 360 խաւն ընդ օ և իցէ հեղանիւթոյ։ Ազնիւ համարի՝ եթէ իցէ թարմ, սառնահոտ, ջերմահամ, ցնդական, և դիւ-բարաւ։

Լիգուսէէ տի թէբրաֆիլիսթեա տի թարթարօ. կամ օսպիթարթարաթեա տի բօթասսա լիգուիսս, իտ։ սիրբէ թուզան ռուհու, տձ։ Հեղանիւթեամբ այս օգտաւէտ է՝ ի դիպուածս խցանաց մեսենդրական մասանց, փայծեղան, և լերգի. օգտէ և ջրգողութեէ, միզարգելութեէ, և դալ-կան։ Զամին՝ ի չորս լիսր ջրոյն մի արամ բաւէ։

Լիգուսէէ տի քօռնս տի չեռվօ սուչչինաթեա, կամ օսպիսուչչինաթեա տ՝ ամմենիաքա էմբիրէչէսս, իտ։ գէհ-բիպարլը կեբբ պուշնուզան ռուհու, տձ։ Ի՝ ոգի ինչ բաղադրական՝ կազմեալ յեղջերէ եղջերուի, ի սաթէ, և՝ ի սաստիկ ոգւոյ. որ է գեղ ազգաւ ընդդէմ սկզբանէեթ Ջաց, խիստածոց, և անդամալուծուութեէ հոտոտմամբ, և ըմպելով. զի է խթիչ բնութեամբ։ Զամին՝ ի չորս շեթ մին-չև 910։

Լիէնթէրիա, իտ։ սինտիրամէդ խասլ, տձ։ զանխիր,

արբ։ Է. ազգ. ինչ որովայնալուծութեան, յորում ի՝ջանեն կերակուրք անմարսելք. տես՝ ի հտ. ա՝. ի գլ. ԿԲ։ երես 278։

Լեթարգիրիս տի արձէնեթս։ տես՝ լեթարգիրիուս։

Լեթարգիրիս տի օռս. տես՝ լեթարգիրիուս սուբի։

Լեթարգիրիուս, կամ լեթառգիրիուս, լտ։ լեթարգիլիս, և կամ լեթարգիրիս, իտ։ միւրտսէնկ, ասՀ։ մերթէք, արբ։ և ըստ մեզ՝ քարմարցակ։ Է՝ նեւեթ ինչ կարծը իբրև զքար, դոյացեալ յարձանային մասանց, և՝ ի փրրիկ ոչ աբծատեղոյ և ոսկւոյ, որ՝ ի հուր արկեալ փոխարկի յարձանՀ։ Կրկին է սորա տեսակ. մինն է կարմրախառն գեղին. զոր փոշիացուցեալ՝ ի վար արկանեն՝ ի պէտսպէս սպեղանիս, որպէս՝ ի զովացուցանել, և՝ ի ջրացուցանել զվէրս հնացեալս։ Զայս տեսակ քարմարցակի լատինք՝ լեթարգիրիուս սուբի կոչեն, զոր խոալք անուանեն՝ լեթարգիրիս տի օռս, և արաբք՝ մերթէք ասէհայ։ Եւ տարձիկք՝ ալեն միւրտսէնկի։ Իսկ հայք քարմարցակ ոսկւոյ։ Ի սմանէ և գեղարարք գիտեն գործել ազգ մի ազգս քացախոյ, որով լուացեալ զամենայն գՀեւայ վէրս՝ խնդրն ցանաբեցուցեալ բուժէ. մանաւանդ զվէրս քաղցկեղայինս, զորմէ լնագոյն տեսցես՝ ի բառն ալէթեօ սաթուռնս։ Իսկ միւսն է սպիտակ, կամ արծաթագոյն, որ սակաւ մի թեթեւ և քան զառաջինն, զոր լատինք կոչեն՝ լեթարգիրիուս արձէնեթի, և արաբք՝ մերթէք ֆիզիտասայլ ըստ բնութեան և ըստ ներգործութեան նման նմա։

Լեմաթուրա տի ֆեւռռօ. տես՝ ֆեւռռօ։

Լեմբհա. տես՝ Լինֆա։

Լեմբհաթիքուս. տես՝ լինֆաթիքօ։

Լեմոնէ. տես՝ մարլուս լեմոնիս։

Լենուս, կամ լենուսմ, լտ։ լէնեիօ, իտ։ քսիլս։ յն։ ազատ, կամ օտուն, ասՀ։ խաշտպ, արբ։ Է՝ անուն հաստարակ ամենատեսակ փայտից։

Լենուս ալօէս, կամ քսիլօալօէ, և կամ սակալքօհուս, լտ։ լէնեօ տի ալօէ, իտ։ էօտ ազատը, ասՀ։ էհուս, արբ։ և ըստ մեզ հալուէ։ Է՝ փայտ ոՀատնալից գիւրարկէզ. գառնահամ, մոյգ հարեալ՝ ի գոյն խարտեաշ, փայլուն, խայտառամանէ, բծալից, և անուշահոտ, զոր՝ ի գործ ածեն՝ ի ծխանելիս, և՝ ի գեղարայս, որ է զօրացուցիչ ստամոքսի, սրտի, և ջլաց, և կիսոյ ցաւոց գլխոյ։ Ծառն նորա ասՀ ըստ մերոյս ձիթենւոյ, կամ փոքր ինչ աւելի եւս, զոր հատեալ թողուն այնպէս ընդ երկար ժամանակս, մինչև ցփտիլ առ հասարակ։ բայց՝ ի ծառն անդ գտանին և ջեղք կամ երակք ինչ իւղային, որ ամենեին

անփուռ մնան, և նոքին իսկ են հարուէ, զոր ասա Ժողովեալ սփռեն յաշխարհ ամենայն։ Կեղև Նորա խիտ է և ստուար գրեթէ ըստ կեղևոյ մերումս ընկուզենւոյ։ Իսկ պտուղն նման է կեռասի։ Սա բուսանի յաշխարհն հնդկաց, նա յաւէտ ի լերինս մոզոլաց և Ճիաւայի։

Լինուր գուասիա, լս։ Է փայտ ինչ կարծր, սպիտակ հարեալ ի գոյն գեղեն, անհոտ, և ստուգի գառնաշահամ, միանգամայն և գեղ շահաւէտ ի գիպուածս տկարութեան ստամքսի, ջղային գժուարամարսութեան, միջահատական և պարբերական ախնդից, Ցնչարգելութեան, յոգուածացաւութեան։ այլև առաւելու զառնեալսն ստամքսին և ընդերացն՝ ոչք գանգատ գոսանին, արգելու զխմսուսն, և արծարծէ զանտրժանն կերակրոյ։ Որչափ թարմ և գառնագին է այս փայտ, այնչափ ազնիւ է և շահաւէտ։ Եւ զարմանս զայս տամ ըստ կերպի ինքիզիսնէի, կամ նման իբրև խաշու կամ եռացեալ։ Եթէ իբրև ինքիզիսնէ, պարտ է արկանել զնոյնը փոշի արմատոյն ըստ կշռոյ տրամոյ միոյ, ի լիտր մի ցուրտ ջրոյ զնին երկոտասան ժամուց՝ հետ զգուշութիւն յայլ անօթ ապակի, և տուր ընկալ հիւանդին երեք կամ չորս անգամ յաւուրն՝ զկշիռ երեք ունկիոյ։ Իսկ եղանակն, զոր պահեմ ի տալն զնաշուն կամ զեռացեալն, է այս։ Առ տրամ մի տաշած փայտին կոչեցեալոյ գուասսիս, և ի հատարակ ջրի եռիւա եռացմանէ իբր քառորդ մի ժամու. տայա զոսեա, և մնասցէ եօթն ունկի. յոր յաւէլ ունկի մի ծաղկի ջուր, որ լիսալացաց կոչի՝ ՀՈՐԱ ՓԻՆԻԼՅՈՒՆ պէ Ռեյասանէա։ Յետոյ առնուլ պարտ է երկուս սեաղհակս սրճոյ երկիցս յաւուրն։ Երբեմն եւս կարմրեն այլ կերպ ի նոյն արմատոյն։ Աբդ՝ հետ եօթն ունկի սփիռեթեօ տի վենս յանօթն ապակի կամ ի շիշ։ և ընդ այսմ ոչ ուրոյ խառնեսա հեն տրամ՝ փոշիացուցեալ կեղևն սոյն փայտի, կամ զնոյն փայտն, և թմոյ մնայ այնպէս իբր աւուրս ութ։ Ապա քամեսա զայն խիտ կտաւով յայլ անօթ ապակի. և ահա այս է գառնագին ոգի գուասսիս փայտին, զոր խաղալ կոչեն՝ թինեթուրա տի գուասսիս. չափն ի 2կ չէթէ մինչև ցՅ։ Զնոյն գառնութեան և զգոյժուանէութեան ունին սոքա կեղևն, և արմատն։ Ի փայտէ սասի՝ որպէս և ի կեղևոյ և յարմատոյ Նորա արտահանեն զզուան կամ զգոյացուկան մասն ինչ թանձրամած, և սեաւ, կոչեցեալ լիսալացաց էսեթրանթեօ տի գուասսիս. զոր յաճախ ի վար արկանեմք ի պէսպէս հատուցեալս և ի մանիսնս առ ի բժշկութեան վերոգրեալ ախտից։

և խօթանեց։ Ծառա այսր յոգնաշաչ փայտի՝ աձէ բան բարձրանալ մերումն ձիթենւոյ։ Ցերեքն նման են տերևոց այնմ բուսոյ, որ խառնէին կոչի՝ տիթամն պիան. քս։ Ծաղիկն լոյն, երկայնաձև, և հինգ թերթեան։ Պըտուղն գնեակաձերպ, և կորիզաւոր։ Իակ արմատն տուսար իբրև զբաղուկ մարդոյ, դեղնախառն սպիտակ, և դառնահամ, որպէս և կեղև նորա։ Այս բուսանի ի սուրենամ, և յարևելեան կողմն ամերիկոյ։ Գործածութիւն այսր փայտի մեռնում յերբոտիս զառաջինն ի սպանիացւոց, յորոց էանց առ անգղիացիս, և անտի յայլ տեղիս։

Լինում մոլուչէնեք, լս։ Փայտ ինչ ամերիկեան. յորմէ գործեն գեղ ազգու ընդդէմ խածուածոց կասաղի շանց, և թունաւոր զեռնոց, և քարօրեայ տենդից, միզարգելութեան, և յօգուտ ածացաւութեան։ Զայն ի մի ցորենոյ մինչև ցեն. այլև զՀմնումն առթեալ ի հարուածոց բուժէ։

Լինում նէբՀրիթիքում, կամ պալանուս միռեբսիքա, լս։ լէնեօ նէՀրիթիքօ, խս։ Փայտ ինչ սպանիոյ, կարմրերանգ, սպիտակակեղն, և դառնահամ. բայց գտանի և գեղնագոյն, որ լաւագոյն համարեալ է, և կարի օգտակար ընդդէմ ապականուն արեան. զի է մաքրիչ և քրտնարեր։ Կանխիկ ի գործ ածէին ասին ի գիպուածս ելրիկանիածէութեան, և միզարգելութեան. բայց այժմ անպիտան համարի։

Լինում սանթոնում. տես կունաեաքում։

Լինում ՐՀօախում, կամ լինում չիբրինում, լս։ լէնիօ սի ուօսս, խս։ Փայտ վարդահոտ, յաճախեալ ի կեսրոս, որոյ գոյն նման է սանտալոյ չիմանիսի. օգտաւէտաւ գոյն է ի գիպուածս սկսրութեան սրտի, և ուղղոյ. զնոյն գործունէութիւն ունի սորա նաև իւղն։

Լինում ՀիԷռեի, լս։ Փայտ հնդկական, կարմրերանգ, ամրողջ, կարծր, և ծանր, կեղևն սուաբաթ, կարծր, և գորշագոյն. զոր ՀմնՀալ մեղն անտի իւղ ինչ ածնիս, և ի գործ ածէն ի գեղ ախտից գաղղիկանի և եբեփանգանի, խոչեանգանոյ, յօգուտ ածացաւոյ, շնչարգելութեան, և փարհարութեան։ Ծառա սորա բուսանի և յամերիկայ. մեծ, և սաուաբ. իսկ տերևն նման է տերևոց ընկուզենոյ։

Լինում. տես լինս։

Լինքս, կամ լուբուս չէռվառիուս, լս։ չէռվիէռ, կամ լուբս չէռվիէռէ, և կամ լէնչիս, խս։ վարշագ, կամ վարշագ, ազ։ և լուս մեզ՝ քոթարնեք։ Ի տեսակ մի ժանու գաղանի

'ի չափ չան, կամ վայրի ասիածոյ, յամենեսեալ 'ի ռուսաստան, 'ի զվիզդերն, և յամերիկա։ Գլուխ նորա և ականջք են սեւ, փոքրիկ, և եռանկիւնաձև։ տեսիլ դիմացն նման կատուի։ աչքն հրափայլ և սրատես։ Հայեցուածն նուրբ և ազդու։ Ծնօտն երկայնաձև, ատամունքն սպրատուր, լեզուն անհարթ, և սրածայր ըստ կատուի։ ատեն սպիտակ, փափուկ, և խայտաբղէտ, և մեծագին։ տուտն կարճ։ սրունքն գեղմնաւոր։ Ձիրանք ոտից սպրատուր՝ զորէն արծուի։ Ճարպ այսր գազանի ունի ըզգործունեութիւն 'ի զօրացուցանել զլիզու, և 'ի փարատել զցաւս յօդուածոց։

Լինս, իս։ լինում, ցս։ լինօն, ցն։ գեղեցէ, ցմ։ գեղեցման, ցբ, չէրպ, կամ հիշմ, և կամ գեշ, կամ գեղեր, ցբ։ և ըստ մեզ՝ վուշ, կամ կաւ։ բոյս յամենեսեալ յեգիպտոս 'ի պարարտ, և 'ի խոնաւուտ տեղիս։ երկայն իբր երկու ռանաչափ, նուրբ, և մէջն գաւառակ։ Տերևքն երկայն, նուրբ, և սրածայր։ Ծաղկին փթթել 'ի գագաթան ը նմանուտ շաղոքրատի, և է կապտագոյն, և հինգ թերթեան։ պտուղն գնոտակաձև, սրածայր, և ստուար 'ի չափ ոլեռան, և 'ի մէջն պարունակէ զկարմիրանգ, և գծուտաձև հատս կամ սերմունս շողշողուն և հիւթալից 'ի խորշս խորշս թաղանթատեսակ։ յորոց ելուղանէն զհեղանիւթ մինչ ապիտակ իբրև զկաթն։ և 'ի վարարկանութենէ 'ի գեղ սերմնակաթուտ, հաղիվ և երկամեայ ժեռուտեն։ 'Ի սերմանց ասսի մնէն նաև զիւղ մինչ օգտակար կարեցեալ 'ի բարբեռ արարացոց՝ զլեթհտա, 'ի պարարսից ռուսոնի զեղէր, և ըստ մեզ՝ իւղ կաւատի։ որ է փարատիչ խեթից, և ցաւոց որովայնի, վաղեթարբ հազից, ախտի գաղղիականի, և սնունդեթեն մարմոյ։ Պաղմն 'ի սանուն նաև թանձրաթան 'ի հաստացանել զոնոսոյս կարծրատինգս։ 'Ի կեղևս այսր բուսոյ հանեն թեբս նման թեբ ևոյ կանեփոյ, զոր մանեալ գործեն կաւս 'ի պէտս ազգի ազգի զգեստուց։

Լինիֆա, իս։ լիմֆեա լս։ նեմֆեթէն, ցմ։ ռուեթուպէէլ ՁԷսէեթ, ցբ։ և ըստ մեզ՝ ասիչկ, կամ ջուր։ բայց 'ի մանանաբրի այսու անուանմբ իմանամք զՀիւթս կամ զդոլորշիս՝ որք գտանին 'ի ներքս նրբագոյն երակաց, յորս ոչ լինի շրջան, և մուտ արեան, և սոքա լնուն զտեղի աբեան սեփհական շրջանաս իւրեանց, բաժանեալ յարենէ։ և 'ի յորդ առատանալն արտահոսին 'ի մարմնոյ, և յայնժամ առ ձայնի քիրան։ բայց 'ի դիսրուածս յորս սոքա արգելական մնան 'ի ներքս, սակս փակեալ գոյց

Ծակոտկէն խցանացն, առթենն զայլ և այլ վիճանս, և զսիտս, մանաւանդ զախսն ջրգողութեան, ուր յայտնապէս տեսանեմք, եթէ վերոյիշեալ գոլորշիք, կամ հիւթք արգելեալ մնալով երկարատև՝ ասպականեալ գուռմարին ի մի վայր, մանաւանդ դէպ ի պորտն։ Եւ սակս այսորիկ լինի Ծարաւ սաստիկ ի ջրգողութեան. զի ի պակասիլ այսր ցողոյ՝ ցամաքի արիւնն, և մտաւոքն, և փոխան նորա ջուր խնդրեն, որով առաւել ևս զայրանայ ախտն՝ վասն անգաղար առաւելոյց հիւթոյն, յորմէ պատճառիւ. զոր յոլով անգամ Ծակեալ, արտահանեմք զբազմաքանակ ջուրս, մինչև ցյիսուն կամ ութսուն լիտր հեղուկս։

Անիֆաթիքս, իս։ լիմֆահաթիքուս, լտ։ թէռ. տամարլարը, տմ։ և ըստ մեզ՝ ապիկեան անօթ, կամ ապիկեան կան երակք։ Այսու անուամբ ի մասնաւորի յայտ առնեմք զջրային երակս, որոց միոյ մասին եկեալքն ապարտին ի վերայ մարթոց, և զգումարեալ ջուրս կամ զդոլորշիս արտահանեն ի մարմնոյ։ Այլ գիտելի է, եթէ վերոյիշեալ անօթքն կամ երակքն են այնքան մանրաթելք և նրբագոյնք, մինչև հազիւ մարթ է նշմարել զայնս խոշորացուցեալս. սմին իրի և օր քան զօր ընդ առեալ յայրունս հասակի, ցամաքեալ իցանին այդոքիկ անօթքուստի և թարշամեալ թառամին դէմք երեսաց. այլ ի մատաղատունկ հասակս տղայոց՝ գոլով այդոցիկ երակաց դեռ անարգել, և բաց և լի ջրով, պատճառաւ ի նոսին զփափկութեն, զգիրութեն, և զդեղափայլ դէմս երեսաց։

Լապտրա, լտ։ իւգ տրամ. տմ։ և ըստ մեզ՝ լիտր. որ է չափ նշանակիչ զՀարիւր տրամ քանակութեն որ և իցէ երաց. յորում պարունակի երկաստասն ունկի և կէս։ Դարձեալ, գիտել արժան է, եթէ սովորաբար է դեալ (℔) զայս նշանագիր իմանամք զչափ մի լիտր։

Լիքէնէ իզլանիքէս, իս։ հէբպա մուշի իզլանիչի, կամ լիքէն իզլանիքուս. լտ։ իզլանիտա եսսուշու, տմ։ է տեսակ ինչ մանուշ, որ յատաֆս ի վերս երևի ի իզլանիտա գաւառն ի վերոյ քարանց. գուշով է Թուխս և փայլուն, և հատով փոքր մի դառն. օգտաւէտագոյն է ի դիպուածս Թոքատուութեն կամ Ծիրական ախտի յորժամ ախտակիցն արիւնախառն Թքանէ. զի է Թուլացուցիչ բնութիւն։ Նոյնպէս և օգտաւէտ է ի դիպուածս վասնԹաբ չոր և երկարաւոր հազոյ, ցաւոց կրծոց և վերոյ Թոքոյ։ Այլև մնուցանէ և բարեկարգէ զդործողութեն մարսողութեան, և զառնելութեն ջրոյ, և միանգամայն փարատէ զվատութեն, զնուրբ տենդն, որ կոչի Ֆիէպրէտէ

լէնթա։ Զայս բոյս էս 'ի կկր առնուլ ըստ կերպի ինֆուզիօնէ, կամ խաշուի, կամ նաև իբրև փոշի։ Եթէ իբրև ինֆուզիօնէ, կամ խաշու օրէն է արկանել զնոշոր փոշի բուսոյս ըստ կշռոյ ունկուոյ միոյ՝ յերկու լիտր ջրոյ կամ կաթին. յետ երկոտասան ժամուց հնդ զդուշութ յայլ անօթ ապակի, և տուր ըմպել սխտակրին երեք կամ չորս անգամ յաւուրն՝ զկշռոյ չորից ունկուոյ։ Եւ 'ի խնդրել անդ՝ զի լիցի զօրեղագոյն, պիտի յաւելուլ զչափ լիքէնէ իզլանտիքօին։ Իսկ եղանակն, զոր պահեմ 'ի տալն զփոշին՝ է այս։ Ա՛ռ ունկի մի՝ փոշիացուցեալ 'ի բուսոյս, և նոյնքան՝ շաքար վանի։ Եւ զայս պարտ է առնուլ չորիցս անգամ յաւուրն, միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև 'ի չորս ամիս։

Լիքօրօտիում քլավաթում, կամ մուսքուս թէռռէսթռիս, լտ։ լիքօրօտիս, կամ մուսքօ թէռռէսթռէ, իտ։ Գուռա այաղը, ան։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ ոսկագայլոյ։ Բոյս յաճախեալ 'ի զվէցիա՝ յանտառս, և 'ի բարձրաբերձ լերինս. որոյ ցօղունն ճնապաղեալ սփռի զերեսաք երկրի, հանգերձ երկայն և պարարտ ճիւղովք։ Տերևք սորա փոքրիկ են և անհարթ, որք խիտ առ խիտ բուսանին 'ի վերայ ճիւղոց։ Իսկ արմատն երկայն, փայտային, և թեքալեց։ Այս բոյս լի է իւղով և գոյացական աղիս, և բնութ ձգիչ և սեղմիչ. օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ցաւոց յօդուածոց, և միզարգելութեն, եթէ ջրով եռացուցեալ արբցի։ Իսկ եթէ տերևն փոշիացուցեալ արբցի խառն ընդ ջրոյ՝ լինի դեղ ընդդէմ փորհարուն, թանչից և սքօռպութօի։ Զափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի։

Լուբինուս ալպուս, լտ։ լուբինս, իտ։ ան։ Թիրմիզ, արբ։ և ըստ մեզ՝ բակլայ դառն։ բոյս՝ յաճախեալ յեգիպտոս, երկայն իբր երկու ոտնաչափ, ճիւղալից, բոլորակաձև, ուղիղ, վարսաւոր, և ուղղալիր։ Տերև նորա է խիտ, երկայն, և հերձոտ, 'ի վերուստ ծովագոյն, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ, և թաւիշաւոր. համով ըստ մտանն դառն, և ըստ մտանն տաքուկ։ Ծաղիկն սպիտակ, հասկաձև, և կարճականթ, որ ելանէ 'ի գագաթան, և 'ի ծայրս ճիւղոց հանգերձ բաժակաձև առէջիւք. յետ ծաղկանց յաջորդէ պատեանն երկայն, պալարաձև, և վարսաւոր, մէջն շերտաւոր, յորում բաղկանան հատք տափարակ, բոլորշի, բացագոյն դեղին, և յոյժ դառնահամ. յորոց կազմեն դեղ վասն ճճեաց, որբիւնոյ, և բոլոտուն, չափն ունկի մի ընդ երկու լիտր ջրոյ։ Իսկ արմատն կարծր, և սպիտակ։

Լուբուս : լս : լուբօ, իս : լնքօս, յն : գուռա, ոմ : գալիիպ, կամ գէլլուպ, կամ զնէբ, կամ հեզլաՀ, կամ սերՀան, և կամ ոիպ, արբ : և ըստ մեզ գայլ : Ի տեսակ մի գազանի 'ի չափ շան . որոյ գլուխն է քառանկիւնաձև, աչք փայլակնացայտ, մանաւանդ 'ի մթան . ցուկն երկայնաձև, բերանն մեծ . ատամունքն կարծրակուռ , և սրածայր . ականջք կարճ . պարանոցն այնքան կարճ է, մինչև չկարէ շարժել զայն, յոյր սակս ստիպի դառնալ բոլոր մարմնովն առ 'ի հայել յետս . մարթին թաւատաղ, և դեղնախառն սպիտակ . տուն ատուար , և երկայնահեր: Բնութիւն գիշերայ , և պատատաղ , և անյագ մակեր քան զամենայն գազանս : Սա 'ի ձմեռան առաւել զայրագին է քան յամառան, միշտ յոտի շուրջ զգիւղորեցեալ ընտանի անասուս . և այնչափ յանդգուն է , զի բազում անգամ գիշերայն մտանէ 'ի գիւղս , և յարիշակէ ոչխարս 'ի փարախէ ի բերանց, երբեմն և զմարդ : Սկիզբ սորա օգտակար է լուսնոտութեան, և վերոտութեան , չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցՅ0 : Լեարդն ունի զդործունէութիւն 'ի փարատել զլեգոդոլի , և զեռոքաժեստուն, չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցՅ0 : Ճարպն օգտակար է ջլայց օձելով : Իսկ ոսկերքն փոշեացուցեալ, լնեին գեղ շահաւետ 'ի գիսպուռնոց կշտացուութեան, և շիտիլքս անուանեալ յօդուածացաւութեան : Մաղջ մարթոյ գայլոյ 'ի ծերանալն սպիտականան . բայց 'ի կարի ցուրտ գաւառս դատնի և 'ի բնէ սպիտակ . երկնչի և փախչի 'ի հրոյ, և 'ի ստատակհնչման ձայնից :

Լուբուս մարինուս , լս : լուբօ մարինօ, իս : գուռա պալքը, կամ սէնիզ գուռաու , ոմ : ոիպ սէմբ, արբ : և ըստ մեզ՝ գայլ ծովային : Ի ձուկն ինչ շատակեր 'ի ձև սալամոն ձկան , այլ մեծ , և ատուար քան զայն , գլուխն կլուէ 20 լիսր . գլուխն երկայնաձև և մանձր , աչքն մեծ , ընչացքն երկայն և լայնատաց , ատամունքն նուրբ , և սրածայր , թեւի մարթոյն կարծր և արծաթագոյն : Իսկ միսն որ է առաս ցնդական ազիւ 'ի գործ ածի և 'ի դեղ ցուրտ այսուցից , և խուլից : Ի գլխոյ նորա երբեմն ելանէ քար ինչ փոքրիկ , զոր սակաւ 'ի վար արկանեն ընդդէմ գլխացաւուն , կասկելով և եթէ զայն 'ի վերայ վշտագնեալ մտանն գլխոյ :

Լուբօ . սէս լուբուս : Դարձեալ՝ այսու անուամբ նշանակի խոց կամ սխա ինչ, որ 'ի վեր երևի 'ի քունջն երանոց , և 'ի սրունս :

Լուբօ մարինօ . սէս լուբուս մարինուս :

Լումպրիքուս Թէռռէսթրիս, լս։ վէռումի տի Թէռռա, կամ լօմպռիքօ, իս։ էշմիս, յն։ սօղլուէնան, կամ եէր գռուռաս, տճ։ տէսուզ, կամ սաֆիա, կամ խատաթի, կամ շահմէթիսառն, կամ էմպուլէաթ, արբ։ կիրիմ սիւռի, կամ կիրիմ տիրազ, և կամ խօշնա, պր։ Է սանուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն տեսակ ցամաքային օրգանց, որք զուրկ են յոսկերաց և յարենէ, բաղուէք և զուրկ յոսկց։ Իսկ այլք բաղմանանի քան զայլ միջատս։ Ընդհանար է այսոցիկ օրգանց բաղմութիւն, որք գտանին ի ծոց հողոյ, ի վերայ երեսաց հողոյ, և աւազոյ, այլև ի վերայ ամենատեսակ ծառոց և բուսոց։ Ցեսակ ինչ նոցա կեայ ի մէջ փորոտեաց կենդանեաց, և տղմոյ, որ է երկայն իբր թզաչափ, նուրբ, բոլորակ, տափարակաձև, և կարմրերանգ, զոր Թուրքք սօղլուէնան կոչեն։ յորմէ ելուլ գանեն զնա և զոգի, և ի գործ ածեն ի գեղ ցաւոց ոսկերաց, յօդուածոց, ջղաց, և այսուցկոյ, և լուծման՝ նաև ի կարկամութիւն ջղաց։ Ի տեղիս տեղիս ի կիր առնուն նաև ի բժշկութիւն երիկամնաժեռութեան, և միզարգելութեան։ Գիտեալ արժան է, եթէ յամենայն ցամաքային ՃՃնաց կամ օրգանց ելուզանել մարթ է զոգիաւոր հեզանիւթս, որովհետև առատ են ցնդական ազիւք, և իւղովք։ բայց ջրայինք զուրկ են յայնպիսի ներգործութեանց և օգուտէաց։

Լուչինիա, կամ բէիլօմէա, լս։ ուղղենկնօլօշ, կամ ռուսկնօլօշ, և կամ ռօսկինօլօշ, իս։ այէթօն, յն։ պիւլպիւլ, տճ։ անտէլիպ, կամ գիւայթ, և կամ ՃիւՄէլ, արբ։ պիւպիւռաէկ, կամ զէնխասա, պր։ ըստ մեզ՝ սոխակ։ Թռչուն ինչ փոքրիկ ի չափ արտուտի, որ ի գլուխ իւր ունի Թագաձև կատարս։ փետուրք նորա ի Թիկունս են Թուփ, իսկ յորովայնն գորշագոյն։ սրունքն կարմրերանգ, որպէս և կտուց նորա, տուն կարճ։ իսկ ձայնն աքանչելի և զմայլեցուցիչ։ սովորաբար ընակի յանտառս, և ի բուրաստանս։ որոյ միս ի գործ արկանի իբր գեղ լուսնոտութեանՄ, և անդամագօսութեան։ իսկ լեղին ուՆի զմանաւորս գործածէուն ի փարատել զմանախտս աչաց։

Լուչիուս, լս։ լուչչիօ, իս։ Թուռնա պալլոր, տճ։ սէմիք հաննու, արբ։ և ըստ մեզ՝ կանկառնէրն։ Ցեսակ ինչ ձկան՝ որ ունի զգլուխն մեծ առ համեմատութիւն մարմնոյ։ աչքն սակեգոյն և փայլուն, ծնօտն գրգռաձև, աստամունք սայրատուր, Թեփք մարթոյն լայն, սպիտակ և խոտորնակ։ տուան կարճ։ իսկ միսն սպիտակ, և համեղ,

միանգամայն և դիւրամարս. որոյ սկիզբն և վերջն լինի գեղ օգտաւէտ անընդհատ տեղեաց. չափն ի 4 ցորենոյ մինչև 36: Հարպ սորա նոյնպէս օգտաւէտ է ընդգէմ հարբեալոյ: Իսկ ձուն կամ ձուոցն ունի մասնաւոր զօրութիւն բառնալոց զզգուանս ստամոքսի: Ի գլխոյ սորա երբեմն երևանի քար ինչ փոքրիկ, կարծիսակուռ, և սպիտակ, զոր երբ գեղ ի կիր առնուն ընդգէմ լուսնտառութեան, երիկամնաժեռութեան, և մեզարգելութեան. լուծանեմ և զքար, եթէ գացի ընդ անցս նորա: Չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 36:

Լօլիկօ կամ սէփիա, լա: Լոլիճնիկ, կամ սէփիա, կամ քարամաւօ, իտ: տէրթիս, յն: միբերբէպ պալբոր, կամ սիբիա, տճ: և ըստ մեզ՝ կաղամար ձուկն, կամ մեղամաձուկն: Ի տեսակ մի քաւկանձև ձկան, որ կրէ ի ծոց իւր զսեռս հիւթի ինչ երբեմն զմէնն, յորմէ կալաւ և զանուն. ունի և զքարշում Ճանկս մանկունս, երկայնս, և փաստիկս. որոյ միս օգտաւէտ է տկարութեան ստամոքսի: Իսկ զտկին զոր լատինք կոչեն՝ օսաս ան սէփիա, լսուն ի փոշի մանրատաղ, և ի գործ արկանեն երբեմն ի դեղ միզարգելութեան, և տերմենտինթոմութեան:

Լօլիուս, լա: լօկլիօ, կամ ծիծանիա, իտ: տէլիՀէ, տճ: գաստէլ, կամ զնվան, և կամ տէնբա, սրբ: զկէմ, պր: և ըստ մեզ՝ որոմն: Ի ունդ կաթմիրանդ, գնտակաձև, սիսորժահամ, այլ ինասաբեր. քանզի բարում անգամ պատճառէ զկմրութեան, զսթոյտ գլխոյ, և երբեմն ևս զկնուաձս, և զդեղոնուն երեսաց. բայց եռացուցեալ կորուանէ զայդպիսի վնասակար օրակութեան. և ի ժամանակս սովու մարթի է զայն փոխանակ հացի ի կիր առնուլ: Ի տեղիս տեղիս ի կիր առնուն նաև ի բժշկութիւն այտուցից, եմիից, և երիկամնաժեռուն՝ ջերմացուցեալ արկանելով ի վերայ ցաւագնեալ մասին մարմնոյ:

Լօկիս. տես լօլիուս:

Լօմպարէ: այսու անուամբ ըստ անգամանղնեաց նշանակի՝ միան ինչ երկայն և սուրաբ զետեղեալ ը ողնայարն, և ընդ յետակողմն ամենայն կողից, Հապալեալ ընդ յետակողմն միջոց մինչև ցսկր սրբանին:

Լօմպարիօսէ: Ի տեսակ մի ՆՃԵՐՅ՝ որ սովորաբար գոյանայ ի փոր կենդանեաց. որոյ երկայնութիւնն է երբ վեց, եօթն կամ ութ մասնաչափ. և երբեմն առնելոյ լինի երբ երեսուն ռանաչափ. իսկ լայնութիւնն գրչաչափ:

Լօպօ. այսու անուամբ ըստ անգամանղնեաց իմանի՝ բլթակ վերջի կամ թոքոց:

Լօցիօ. տե՛ս ուրինա։

Լօքհ. այս բառ կոչեցեալ յարաբացւոց, է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն թանձրամած դեղորէից՝ որք ըստ մեծի մասին օգտակաբք են կրծոց և թոքոց. զորս յօրինեն բաղադրութիւ՛ ի բաղմատեսակ սերմանց, ծաղկանց, արմատոց, և խժոց։ Արդ՝ զսա՝ ի լատին բարբառս կոչեն՝ լենիթուս, զոր յոյնք անուանեն էքլիմա, կամ էքլէկտա, իսկ թուրքք՝ լեզք։

Լօքհ բէթթօրալէ, իսկ։ Է մակադրամած հիւթ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի տասն ցորեան՝ կօմմա տրաքանթէէ, ի մի ունկի՝ աքդուա տի պօրբանաէ, ի նոյն չափ՝ աքդուա տի ֆիոր տ՝ արանչիօէ. ի մի և կէս ունկի՝ սիրօբրօ տի վիօլէէ, և ի նոյնքան՝ սիրօբրօ տի քաբէդ վէնէրէէ. որ լինի դեղ օգտակար կրծոց, և սրտի. զոր պարտ է առնուլ տասն կամ երկոտասան անգամ յաւուրն, ըստ չափու միոյ դրդալի սեղանոյ։

Ծ

Ծէտոարիա, լտ։ զուրունպաթ, կամ զուրունպա, կամ զուրնիտուն, կամ սաթվա, արբ։ զուլումպա, տճ։ դէժուր, կամ դէժուր, և կամ բէբրիկն, պրս։ Է արմատ հընդկայնի՝ երկայն, կարծր, տուռար ի չափ ճկոյթ մատնի մարդոյ, գորշագոյն, և համեմատուր. որ ստէպ ի կիր արկանի ըստ օրինակի կոճապղպեղի, որպէս և բնուին նման է բնութիւն նորա. և ի մասնաւորի օգտակար է ջղային գժուարամարսութեան և միջահատական տենդի։ Բայց սորա միջակ է ըստ ստուարութեան և ըստ երկայնութեան. տերևն երկայն, և սրածայր ըստ նմանութեան տերևոց կոճապղպեղի։ Չափ արմատոյն ի 16 ցորենոյ մինչև 320 երբեք կամ չորս անգամ յաւուրն։

Ծիկօմանթիքօ. այսու անուամբ ըստ անդամանունոյ է մանի՝ ոսկր վերին ծնօտին, որ միացեալ է ընդ սկաւառակի գլխոյն։

Ծիստա. տե՛ս սէրուկօ։

Ծինծիպէր. տե՛ս ծինձիպէր։

Ծինկօ. տե՛ս ծինքում։

Ծինձի, կամ անիզում ինոիքում, լս։ Է սեսակ մի աստղաձև պտղոյ՝ որոյ կեղևն կարծր է և անհարթ և սեաս, և ունի կորեղս երկայնս, եռանկիւնաձև, և խոռոչաւորս, յորս են գոյացուածքք պարկերանդ, և փայլուն, և ախորժահամ. յորմէ կազմին գեղ ազգու ընդգէմ ախտի վերոյ, խմիչս, և ցաւոց օգնական։

Ծինձիպէր կամ ամոնում ծինձիպէռ, լս։ Ծէնձէրս, խս։ զէնձէֆիլ, տձ։ զէնձէպիլ, կամ կէնդէպիլ, սրբ։ շէնկէվիր, սլր։ և բան մեզ կոճապղպեղ։ Արմատ երկայն, ստուար իբր մատանչափ, տափարակաձև, կիսաթրջրչի, ծնրաւոր, գորշագոյն, հոտաւէտ, և տարապայման կծու, որ և զեղու ծառքոյց կիցէ. բնութիւն է խմիչ կիսի գերդուիչ, որով գերդուէ զմանրամեղս ստամոքսի և ընդեքաց. կազդուրէ զթուլութիւն ջղաց. զարթուցանէ զախորժակսն, գիւրաւ տայ մարսել զկերակուրս. այլև վարսէ զմիզս, և փարատէ զստամոքային հաղս և զեսէնս որոշայնի։ Զամին ի գործ արկանելոյ՝ եթէ իբրև փոշի, պարտի լինել՝ ի մեջ ցորենոյ մինչև. ցշէ։ Իսկ եթէ իբրև խաշու, ի կէս տրամի մինչև ցմի, զոր օրէն է եռացուցանել ընդ վեց ունկի ջրոյ, յաւելցով ի նոսն երկու տրամ շաքար. և առեալ լինի բմսդելս այս ի միջոցի 12 ժամուց։ Ալև գերդուէ զնրբաջիղս լեզուի, և զարթուցանէ ըղձիմբրեալ մասունս քմաց և բերանոյ՝ ծասքելով եւեթ զայն։ Արդ՝ արմատս այս ունի զերկուս տեսակս, այսինքն սպիտակ, և Թուխ. սպիտակն որ առատ գտանի ի յաբեւելեան նահանգս Հնդկաստանի, առաւել սակնիւ է սակս առաւելութեան իւղոյն՝ որ ի նմա. ուրանօր՝ ի Թարմ ժամանակի շաքարս քաղցրաւենեն յօրինեալ, ի գործ արկանեն ի բանալ զախորժակս կերակրոց, ի փարատել զբերախտութիւն, և ի նորոգել զոյժն տկարացեալ յերկար խօթութենէ։ Բայս սորա զոր լատինք կոչեն՝ արունտոս հուվիկես քլամեթա, նման է ըստ իրաց ինչ եղեգան. տերևն լայն, երկայն, և կարմրախառն կանաչ. և ի միջոց տերևոց ելանեն ծաղիկք ինչ լախտաձև։

Ծինքում, կամ ծինք, լս։ ձինքօ, խս։ ռուհի Թուեթիա, կամ Թուեթիա մատէնի, տձ։ Է կիսամետաղ ինչ յաձախեալ՝ ի դերմանիա, ի պօէմիա, յանդղիա, ի սաքսօնիա, և ի գաղղիա, ծանր յոյժ, և ամրակուռ։ Երբեակ է սորա տեսակ, առաջինն կոչի յիսաղացուց՝ ծինքօ օսսիտաեթօ, կամ ըստ ռամկաց՝ քալամինա, կամ բիւեթրա քալամինարէ, որ է գեղնախառն սպիտակ, և բծաղից։ Երկրորդն կոչի՝ ծինքօ սօլիֆրաեթօ, որ է ոսկեգոյն, բայց

գամանի և մոխրագոյն։ Իսկ երրորդն սպիտակ է, և գիւ-
բաւ բեկանելի։ Երեքքին սոքա կիզեալ ՝ի հուր փոխարկին
՝ի գոյն սպիտակ երկաթ զկիր, և յայնժամ առ՚ձայնի՝ ՝ի քիթ
տի ծիկաք, ըստ նորոց՝ եբէռեՒԷՒՀՀՀՀՀ տի ծիկաք, որ
ունի գեղ աղգոյական՝ ՝ի գիսրուածս լուանատու թէ, ան-
գամաբուծութէ, վաթտարագոյն հաղից, ախտի ջրաց՝ և
ցնցականի՝ ՝ի վերայ եկելոց մանկանց։ զի է խթիչ բնութ։
Չափն՝ ՝ի էկս կշռս ցորենոյ մինչև 320, զոր պարտ է բա-
զադրել ընդ այլ չարմարագոյն գեղորեւից և կազմել հա-
տատեղս, և առեալ ՝ի չափս այս՝ ՝ի միջոցի 24 ժամուց։
առաւել՚քան զայս չափն՝ պատճառէ զժայթքումն, և
զաւծումն որոյմեն։ Դարձել՚ն, օգտաւէտ է՝ ՝ի գիսրուածս
տկարութեան, և ցաւոց աչաց։ Նաև բուժէ զարտասուա-
բեր ախտն աչաց։ և արգելու զուռոյցն նոցա, եթէ բա-
զադրիցի ընդ լիար մի վարդի ՝ի ջրոյ, և յաճախակի թա-
ցեալ զկտաւն արկանիցի՝ ՝ի վերայ։

Ծիպէեթհում, կամ վիսէռռա ցիպէեթհա, կամ ծի-
պէեթհա, և կամ չիվէեթհա ծիբէեթիում, լս։ ծիպէեթթ,
իտ։ մեկ գէտիսի, տՀ։ Է գաղան ինչ կատաղամանն,
որոյ գլուխն է վարտաւոր, և գորշագոյն, ականջք նորա
սեաւ, և երկայնաձև ըստ կատուի։ ատամունքն կարծր,
և սուր, հեռքն՝ ՝ի պարանոցն, ՝ի փորն և՝ ՝ի ձեռն են երկ-
այն, սեաւ, և բծաղից։ իսկ մնացեալ մասն մարմնոյ բա-
ղորովին խայտաբղէտ, այսինքն սպիտակ, կարմիր, և սեաւ,
թաթաուլքն կարճ, և մանրատաղ, և իւրաքանչիւր թաթ-
ղոյ ունելով զնրբանց հնգեակ մատուանս մեզուարս,
սեաւս, և սայրասուրս։ Սա գամանի սովորարար՝ ՝ի հնդկս,
՝ի չին, և յեթովպիա։ մերթ ընդ մերթ բուրկ հոտ անոյշ,
և պատմեն թէ միանգամ յեօթնեկի մեռմով քերեն՝ ՝ի
մարմնոյ նորա զթանձրամած հիւմ ինչ իւղային՝ կուչ-
ցեալ՝ ՝ի տաճկաց՝ գալեմ մեկ եռոր, որ հանգոյն քրը-
սանց եւանեկ ընդ մարթն, զոր ժողովին յեղջիւր եղնն՝ առ
բասպիդ խցեալ զրերանն եղջեր, զի մի ցնդեսցի հոտն։ և
է բնութ՚ խթիչ, որով մեռկ զցաւս արգանդի, և որ-
վայնի։ Չափն՝ ՝ի էկս ցորենոյ մինչև ցմի կամ ցերկու։
Ալլև օգտէ ցաւոց ականջաց, և յիշողութէ։

Ծուքքաս. տես քուքուրպիեթա։

Ծուքքառս, կամ ծուքքէառս. տես սաքքհարում։

ԾօլՀիս. տես սուլՀիուր։

Կ

Կաթթարիա. տե՛ս վալէռիանա։

Կալանկա, կամ մարանթիկա կալանկա, լս։ Հավլիճան, տՀ։ խուլիճան, արբ։ ալգան, պր։ Է արմատ հեղկային՝ կարմիր, թուխ, սուսուր մատնաչափ, թելալից, ծանր, և սատարհամ. միանգամայն և դեղ ազգու ընդդէմ վիբախտութեան։ Ղանկիք՝ ի կիր արկանէին ասսի՝ ի դիպուածս անգամալուծութեան լեզուի, փորհարութեան, և փսխման. իսկ այժմ յոյժ սակաւ՝ ի գործ արկանի յաբեմուաս։

Կալլա օրիէնթալիս, կամ գուէնգբուս չէռեբա, կամ քօչչի օրիէնթալիս, կամ քգքգուլէ, լս։ կալլա տի լէվանթէ, կամ նօչէ տի կալլա, կամ կալլոցցա, իտ։ քիքիս, յն։ մազը, տՀ։ ոՀիս, արբ։ սիւկիւՀլ, պր։ և ֆեՀ՝ գիտոր։ Է պտղոնձեա ձուա ինչ որդան, որ սովորաբար՝ ի վերս երևի՝ ի վերայ տերևաց սարկաղնոյ, կամ կաղնոյ, որոց ոմանք են գնոտակաձև՝ ի չափ կաղնոյ. այլք են ձուաձև՝ ի չափ ընկուզոյ. ոմանք են կակղամարմին, այլք կարծրագոյն, և ոմանք խատապինդ իբրև զքիսայա, ոմանք են լերկամանչկ, այլք փշալից, և ոմանք ունին աղուամազս։ Ապ՝ պտուղքս այսոքիկ սովորաբար՝ ի գործ արկանին՝ ի սեաւ ներկս, և՝ ի նիւթ մելանի, նաև՝ ի դեղս բայս. զի են սեղմիչ, և խաղաղիչ բնութեամբ, որով արգելուն զՀոսումն արեան, և որովայնի, և սերմնակամութեան, և փարատեն զնեխես, և զանդամ։ Չափն՝ ի 20 ցորենոյ մինչև ց30. այլև ցրուեն զայտուցս ցուրտս։

Կալլինա, լս։ ալէքգօրիս կամ օրինգա, յն։ թաղուք, տՀ։ ֆարիս, արբ։ մուռուզ, պր։ և ըստ մեՀ՝ հաւ։ Է թռչուն ընտանի ծանօթ ամենեցուն, որոյ միսն համեղ է և առողջարար։ Ճարպ նորա է ուտելի ցորչափ թարմ է, և՝ ի հնանալն՝ լինի ազգու ընդդէմ ամենայն ուռուցից պատճառելոց՝ ի թթախտութեամբ։ Ջնեբքին կողմն սատմոքսի այսր թռչնոյ՝ ջրչապաճալ է թաղանթ ինչ նուրբ, և գոյն ինչ կարծր, զոր անջատեալ չորացուցանեն՝ և՝ ի կիր արկանեն՝ ի դեղ միզարգելութեան, դալկան, հոսման արեան, և տկարութեան ստամոքսի։ Չափն՝ ի 30 ցո-

բենոյ մինչև 360։ Արուն այսր հաւուս, զոր լսէնք՝ կալ լուս անուանեն, և յոյնք՝ արեքդօր կամ բէթենս, և ա բարբ՝ ոչխ, և թուրքք՝ խօռօղ, իսկ ըստ մեզ՝ սաբաղղ. առաւել անմսան է իբրև եւրոյ ձեւով, և գեղով քան զա ռուսն այլ թուշնոց, որոյ ոչ միայն չքնաղ է գոյն, և կամարաձև ձեւս, այլև կատարքն կարմիր և թագաձև, և ձայնն բարձր և ազդու, որով երբէ յորոշեալ պահ ինչ աւուրսն և գիշերսն, ազդ առնելով մարդկան զժամա նակս։ Սա ունի Ճարպ իբրև զհաւ, յորմէ կաղմեն գեղ ընդդէմ ուռուցից, կարծելոյ թէն ջլաց և ցաւոց ոսկե բաց՝ օգնելով։ Բայց միսն ոչ հասանէ ի չափ ազնուութեան մեր հաւուս։ Սերական անգամ նորա չորացուցեալ և փոշեացուցեալ, ի վար արկանեն իբր գեղ նուազուութեան տաղմի. չափն՝ ի 40 ցորենոյ մինչև 360։ Ի լեզուս նորա նոյնպէս յօրինեն գեղ ազդու՝ ի գիպուածս ցաւոց աչաց, և բծից երեսաց։ Իսկ յոսից նորա՝ որպէս և հաւուս, գործեալք գեղ շահաւէտ ընդդէմ թաւլուն ստամոքսի, և փորհարութեան։

Կալլուս. տես կալ լենս։

Կալպանում, կամ պուպոն կալպանում, լս։ կալպա նոս, խս։ գանը, ՠՀ։ կանավաշակ, կամ խիլ, կամ հլեթ, և կամ հառքէսկ, արբ։ բամմասէ, կամ էնկիւժէթ, պր։ և ըստ մեզ՝ քարքան։ կամ գալքանոս։ Ի խէժ թանձր, գիւրամած, մածուցիկ, սպիտակ, այլ՝ ի հնա նալն փոխի՝ ի կարմրախառն գեղնին, սաստկահոտ, ջեր մահամ, միանգամայն և գառն և սեղմիչ բնութիւն։ օգ տաւէտ է ընդդէմ փքոց արգանդի, և յորդ հոսման ամսական պարարուց կանանց և սերմնակալուութեան։ Շամին՝ ի յերեք ցորենոյ մինչև 36, խառն ընդ այլ յարմարա գոյն գեղոցդեց։ Այս խէժ հոսի՝ ի բնոյ կամ յաստոց ուղղալից և մեծամեծերթ անկոյն կուչեցելոյ լատինական բարբառով՝ Թէրեբինթա կալպանիֆէրա, որ սովորաբար բուսանի յայրկիկ, և՝ ի կողմանս ասորւոց, և ըստ ո մանց է ազգ ինչ նարդոսի։

Կամպէրօ. տես կրանքիօ։

Կանկրէնա, լս։ քանքրէնա կամ քանքէռօ, խս։ քառքիսօս, յն։ եէրեբաս, կամ եէմմէռէ, ՠՀ։ ազիլ, կամ սարա, և կամ կէմալ ֆիաֆս, արբ։ և ըստ մեզ՝ կերցաս, կամ քաղցկեղ. տես զայս ի հտ. ա։ Երես 325։

Կասթրիթիտէ, լս։ ինֆիրմամայիսնէ տեղս սթօմա քօ, խս։ միւհրիւքսն իլ միսէ հ, արբ։ միսէ թուլուշ

մասը, տՃ։ բստ մեջ՝ բորբոքումն ստամաքսի • զորմէ լնա-
գոյն ասացի հա. ա. երես 88։

Կարօշիանօ. տես քարիօքհիլուս։

Կարկարիզմօ. տես մուրմուր։

Կլանտուլէ, իտ։ պէզ էթէլէրի, կամ կէլինճիկի էթ-
էլերի, տՃ։ կուտուէ, արբ։ բստ մեջ մասն։ Է սպնդային
և թանձր մասն ինչ մարմնոյ կենդանեաց, կարգեալ ի
ծծել զաւէրսրդ փուղ, ի զատանել կամ ի մեջէ զհիւթս
ինչ ի զանգուածոյ արեան, և յոռոգել զմաստնս ինչ.
սմին իբրև սովորաբար յորջորջին այսու անուամբ այն ա-
մենայն, որք զատանեն յարենէ զհիւթս ինչ յատկա-
պէս, որպիսի է երիկամունքն, որոյ պաշտօնն սեփական
է զատանել զմէզն յարենէ։ Եւ այսու անուամբ նշանա-
կին որք միանգամ կարգեալ են ի կատարելագործել
զաւիշն, և զմանայն, այդպիսի են միզարանակն, սպնդ-
գային մասունքն։

Կլանտուլէ ամիկտալարի, իտ։ Ա.յսու անուամբ ցու-
ցանին նշանն մանք, կամ սպնդային մասունք, որք են
երիս կարմրերանգ մարմինք կոլինագիծ ձգեալք ի քմաց,
և զեսեղեալք յաջ և յահեակ առ արմատովք լեզուի,
որք միանգամայն առձայնին կալմնէ։

Կլանտուլէ բարօթիտի, իտ։ գուլաք պէզէթէլերի, տՃ։
այդոքիկ սպնդային մանք կան զեսեղեալք ի մէջ ար-
տաքին ականջաց, ընդ ստորոտով բաղկի, և ստորինչեալ
մինչև ցնեբքին մասունս ծամէելեաց։

Կլանտուլէ բուօսթռաթէ, լա. տես վէշիքուլառի սե-
մինալէս։

Կլանտուլէ թիրօիտէ. անուամբս ցուցանի վահանաձև
մանք։

Կլանտուլէ լինֆաթիչէ, իտ։ նէսմէն տամարլարն
պէզէթէլերի, տՃ։ այսու անուամբ խմանին սպնդային մա-
սունք ինչ աւիշկեան անօթոց։

Կլանտուլէ մանթռեքէ. տես ուէթէռուս։

Կլանտուլէ մաչէլլարի, իտ։ չէյնէ պէզէթէլերի, տՃ։
անուամբս այս նշանակի մանք կամ սպնդային մասունք
ինչ Ծնօսից։

Կլանտուլէ սալիվառի, իտ։ սալիա ագրառնը պէզէթէլ-
երի, տՃ։ որով նշանակի լորձուեանցոս մանք, կամ սպնդ-
գային մասունք։

Կլանտուլէ տէլլէ Ֆաուչի. տես թօնսիլլէ։

Կլանտուլէ քօնկլօմէռատէ։ Է գնուատաձև մանք,
կամ սպնդային մասունք, կոչի և կլանտուլէ քօնկլօպա-

թէ, այսինքն կուտակեալ 'ի բազմաց, կամ դնտակաձև հաւաքեալ:

Կլսվքօմա. անուամբս այս իմանի՝ սխտ ինչ աչաց գոյացեալ 'ի Թանձրամածութենէ խաղողեայ Թաղանթոյն:

Կլիէրրհիցա, կամ տուլչիս բատիքա, կամ լիգուրիթիա, լս: լիգուրիրիցա, կամ լիկօրիցիա, կամ ռեկիօլիցա, իս: լիգօրիղա, յն: միանքէօքիս, կամ պիանքէօքիս, ստ: ջիրին պիեան, կամ սիբէթան, պլ: և ըստ մեզ՝ մատիատակ, կամ մատուտակ, և կամ մարուխ: Ի բոյս բազմացօղուն, երկայն իբր երեք կամ չորս ոտնաչափ՝ յաճախեալ 'ի սպանիս, 'ի բոլոր խոպիա, 'ի գաղղիս, 'ի գերմանիա, և 'ի յանապատս ամէնրիանու յարևելեան կողմն էթիէ գեռոյն: Ցերեք նորա են երկայն, մածուցիկ, պայծառ կանաչ, փայլուն, և տոպահամ: Ծաղկին ծերանաղայն, և ընդայնն. և փոխանակ պտղոյ արտադրէ պատեան ինչ կարճ, տափարակ, պալարաձից, և կարմրախառն գեղին, ունելով 'ի մէջն սերմունս երկայնաձևս: Խակ արմատն երկայն, ատուար իբր մատնաչափ, կնճռաձից, բազմաձիւղ, գորշագոյն, մածուցիկ, քաղցրահամ, միանգամայն և գեղ ազդողական 'ի գիպլուսածս Ջրգողութենէ, բորոտութենէ, սերմնակաթութենէ, սխտի գաղղիականի, և ցաւոց յօդուածոց. որ 'ի գործ արկանի սովորաբար 'ի մի լիտր Ջրոյն երկու տրամ: Յարմատոյ ատսի գեղագործք եւրոպոյոց յօրինեն նիւթ ինչ սեաւ, Թանձրամած, փայլուն, և քաղցրահամ, միանգամայն և գեղ ընդդէմ ցաւոց կրծոց, հաղից, և Թանձրամածութենէ ստոյնից. չափն 'ի կէս տրամի մինչև ցերկու և կէս յաւուրն՝ խառն ընդ այլ յարմարագոյն գեղոցդ:

Կլօսսիթիսէ, լս: տիլ ԹուԹուշմասը, ստ: և լ մեզ՝ բորբոքումն լեզուի. տես հա. ա. երես 62:

Կուտեաքում, կամ լինում սանդում, և կամ լինում կուտեաչէ, լս: էնիս սանԹօ, կամ կուտեաքօ, իս, բէյզամնիզ եղանը, ստ: եաբասիլ էմնիս, պրբ: և ըստ մեզ Թարդմանեալքն՝ Սէ: Ի ծառ մեծ 'ի չափ մեբուսն ընկուզենւոյ, յաճախեալ յամերիկա, և 'ի հնդիկս, որոյ կեղևն ատուար է, և խծպոյն. փայտն կարծրաբոլնդ, խաչատաճամուկ, մթին գեղին, տոպահամ, և եւրոպոյն, միանգամայն քրանաբեր և խոնիչ բնութեամբ, և մաքրիչ արեան. զոր եմիեալ 'ի Ջուր, և արբուցեալ, գեղ է սխտից մրթոց, գաղղիականի, եղիփտանգականի, ցաւոց յօդուածոց, և ոսնաուութենէ, և ձեռնաուութենէ, և

է անընդունակ ցեղոյ. յորմէ և սովոր են յամբրիկա, յանդգնա և ի սպանիա կոչեալ Ճախարակս, և զայլ գործեմբ այսպիսս։ Տեսն նորա երկայն է և բոլորակաձև։ Դաղիին վինջուոր, և հովանաձև. ժԺ գոյն գեղին և կապնաչանեմ։ Իսկ պտուղն գոբշագոյն, բոլորակ և ստուար ի չափ շագանակի։ Ի ծառոյ ստոսի արտահանեն խէժ ինչ մեթին կարմիր, փայլուն, բեկանելու, հոտաւէտ, և ստպահամ, զոր լատինք՝ կոչեն կումմի կամ ռէզինա կուտեաքում. յորմէ յօրինեն գեղ ազդողական ըստ էմ չիմեիբա անուանեալ յօգուտ ածայաւութեան, և ընդէմ վերոյիշեալ ախտից։ Զարն ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս յաւուրն՝ խառն ընդ մի լնար սիէռօ տի լամեմէն։ Իսկ չափ փայտին պարտի լինել երկու բուռնիլի, յերբ կու լնար և ի տան ունեի ջոյ, զոր օրէն է եմիլ եռաց մամբ իբր ջաղրդ մի ժամու, յետ զսելոյ պարտ է առնուլ ըստ չափու երից ունկուց երիցս կի չորիցս անգամ յաւուրն։ Ջնոյն ներգործութեամբ ունի և սորա ոգին կոչեցեալ ի նոցանէ՝ թիմեթուռա վօլամիլէ տի կամմա կուտեաքո. զոր պարտ է առնուլ 2 3 անգամ յաւուրն, ըստ չափու միոյ փոքրիկ գրգալի։

Կումեթա, լա։ կոչչիա, իտ։ տամլա, տՁ։ գաեթրա, կամ շէլլէ, սբբ։ կէքէսէ, կամ չէկիսէ, և կի՞ սիրիչկ, պր։ և ըստ մեզ՝ կաթիլ կամ շիթ, որով խմանեմք զկամեթուած մի գուշնամանեակ ո և իցէ հեղանիւթոց։ յորոց վաթսուն կամեուածոց կշռի ըստ բժշկաց մի ամբողջ արամ, ուստի մի շիթ կամ կաթիլ է զուգակշիռ միոյ ցորենոյ։

Կումեթա կամպա. սէս կումմի կուեթա.

Կումմի, լա։ կումմա, իտ։ զամբ, տՁ։ սամս սբբ։ զէնէ Ճէբու, կամ զնենչ, կամ սիգպինէ, կամ չիլիմ, և կի՞ դիւնՃիսէ, պր։ և ըստ մեզ՝ խէժ, կի՞ խիժ, կի՞ հոյժ, կամ կուէժ, կամ ուէսին, կամ հոյդ, և կամ հոյծ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն թանձրամած, պարարտ և կպչուն հիւթոց կրուզելոց ի ծառոց, ի անկոց, ենն, որոց են բազում տեսակք. շայց մեք առաւել զընտրագոյնս և զոգտաւէտագոյնս պատշաճ համաբերայաք կարգեալ ի տորև։

Կումմի ամմենիաքում, կի՞ համմենիաքում, լա։ կամմա ամմենիաքա, իտ։ ամիթա, կամ եբէ, յն։ չարբ ուշաղ, տՁ։ գէլէխ, սբբ։ օշաղիչա, պր։ և ըստ մեզ՝ աւշակ, կամ օշակ։ Է խէժ թանձրամած, գեղնանաուն սպիտակ, բեկանելու, թափանցիկ, գիւրավառ, և գիւ-

բալոյծ, որ արկեալ ՝ի քացախս կամ ՝ի ջուր ջերմ վաղվաղակի լուծանել։ Սա թէպէտ չէ այնքան ջերմ և սաստկահոտ՝ որպէս գաղբանաս, սակայն ըստ մասին օգտաւէտութեան ամենաազդոյն է քան զայն, մանաւանդ որոց են վիճակեալ մտքասային բնութեան։ ունի և նմանաւոր գործունէութեան ՝ի բանալ զխցանս լերդի, փայծէզան, և միջնգեղեաց, որք սովոր են գալ զկնի տենդից, և այլոց ամենեցուն տաչորիչ ախտից։ այլ և գրգռէ զդաշտանս, և մեղմէ զՀաղս, և զցաւս կղզոց։ Գոտանի և այլ տեսակ օշակի, որ է ոժգոյն կարմիր, շնչաքոյր և աւաղուտ, որ սառրին է յոյժ քան զայն։ Ալյ գիտել արժան է, զի նախաւանդեալ օշանն սովորաբար գոտանի յատրիկէ, և ՝ի կողմանս լերիոյ։ և է բնութիւն փոքր ինչ խոնիչ։ չափն ՝ի 12 ցորենոյ մինչև ցմի սրամ ամբողջ։

Կումմի անիմ։ տես անիմ։

Կումմի արապիքում կամ կումմի սէնէկկա, լս։ կօմմա արապիքա, իս։ զամք տուտի, տՀ։ ըստ մեզ խեժ արաբիոյ։ Է սպիտակ, փայլուն և մանուշակի խեժ ինչ։ որ ՝ի սուղ ժամանակի ծաւալեցաւ յերբոպիա և յասիա, յորմէ գործեմք գեղ ազդարարան ՝ի գիսրուածս փորհարութեան, հարբղեոյ, ի՛ջուածոց, հոտանն արեան, զայրացեալ թանչից, միզարգելութեան, և ախտից զի է թուլացուցիչ, և միզաբեր բնութիւն։ Չափն ՝ի 12 ցորենոյ մինչև ցկ0, խառն ընդ այլ յարմարագոյն գեղոցրեալից. տուն՝ կ նորա զոր լսարինք՝ աքաչիա էՀՀրեթիաքա կամ միմոսա նիլոթիքա կոչեն, է մշառարար և փշալից։ Տերևն երկայն, նեղ, և խորտաբորտ, Ծաղիկն սպիտակ, փոքրիկ, և խոռոչաւոր, ունեալով ՝ի միջն սեւնակ փոքրիկ շրջապատեալ սպիտակ մանրաթելովք, որ ՝ի սկզբան անդ կանաչ է, այլ ՝ի հասանելն փոխի ՝ի գոյն թառամեալ սերևոյ։ Իսկ պտուղն գառնահամ, և երկայն ըստ նմանութեան լոբիասի, ունի և սերմն սպիտակ և կարծր։

Կումմի կալպանում։ տես կալպանում։

Կումմի կուլթեթա, կամ կուլթեթա կամպա, կամ կուլթեթա քանպօՀիա, կամ կուլթեթա կամնտոս, և կամ կումմի բէրուվիանում, լս։ կօմմա կուլթեթա, իս։ կամ կիլեթ, գզ։ գամնթրան, պլ։ կուլեթա կամպա, տՀ։ և թ մեղ՝ գեղին խեժաներկ։ Խեժ ստուերամած, հասամաուն, կոր, կարմրախառն գեղին։ դիւրաբեռ, և դիւրալոյծ, միանգամայն և գեղ ջնջողութեան, և ախտութեան որոմային, որ և լուծէ հզօրեալսպէս քերելով, և ՝ի դուրս վանելով

զաղտեղութիւն, զՁուրա, և զՀՃիս որովայնի։ Զայն ի յումի ցորենոյ մինչև ցասան։ Առ բժիշկս արաբիոյ, և պարսից յաձախ ի վար արկանի ի լուծողական և ի ջրական գեղոցարս, բայց յԵւրոպացւոց գուն ուրեք։ Ծառս սորա զոր լասինք կոչեն՝ լսեցիս։ և ըստ ոմանց քաւքաբուլի աքօսթամ՝ է երկայնագոյն, սառաւ իբր բազկաչափ, փշալից, և բազմոստեան, որ պատատելով ելանէ զծառով և զեղեչակաւ իբրև զբաղեղն։ Ցերևեն նման է տերևոց սեմբուհ վիճակ։ Այս ծառս յաձախ բուսանի յամերիկա և ի մալասպար։ Նայաւէտ ի քամպոձիա. որոյ խէժ վարի և ի գեղին ներկս։

Կումմի կուտաքուում. տես կուտաքուում։

Կումմի սակաբէնում. տես սակաբէնում։

Կումմի սէնէկալ. տես կումմի արապիքում։

Կումմի առականթէ. տես թրակաքանթէում։

Կումմի քիմօ. տես կումմի քիմօ։

Կրամէն, լս։ կրամմնա, իս։ այրբք, ամ։ ինձիլ, կամ խսիլ, արբ։ կէօրկիա, պր։ և ը մեզ սեզ։ Ի խոտ երկայն, նրբատերև, բոլորակաշատկ և տարածական, յաձախեալ յամենայն ուրեք ի մարգս, և ի դաշտավայրս, որոյ արմատն կոչի ի բարբառ արաբացւոց՝ ըռբլ ինձիլ, կամ ՀՃՇ ինձիլ։ Իսկ ըստ թուրքաց՝ այրբք քէօքիս, որ է երկայնաձիգ, սպիտակ՝ հարեալ ի գոյն գեղին, և ծնրաւոր. միանգամայն և գեղ ազդու ընդդէմ ամենայն կենդանի ջերմնատոցոր ախտից, և խլանայ լերդի. զի է զբավացուցիչ բացողական, և միզարեր։ Սովորաբար խաշուն սորա ի կիր արկանի. ջամն ի ջրս տրամի մինչև ցճօ խառն ընդ երկու լիտր ջրոյ։

Կրանաձա. տես բուտիքա։

Կրանալ, լս։ սասպսաս, արբ։ Բոյս մշտադալար, մեծատերև, հիւծալից, գառնագին, և թռուցաւոր, որ սովորաբար բուսանի յամերիկա, և յափրիկէ, զոր սահմ կասեն առ պարսպօք և որմոնք տանց իւրեանց. և է գեղ ազդոցական ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և ուռուցից՝ կասելով ի վերայ վշտանեալ մասին մարմնոյ։

Կրանում, լս։ կրանս, իս։ տես Թրիթէքում։ Դարձեալ՝ այսու անուամբ, ըստ գեղագիտից ցուցանի քանակութեամբ ծանրութեամբ միոյ հասի միջակ ցորենոյ, ուսան ի մի արամն պարունակի 60 ցորեան։ Այլ գիտել արժան է, եթէ սովորաբար եգեալ գայս նշան (gr), իսկ նոսաք զչափ միոյ ցորենոյ։

Կրանում թիրեթօրում. տես քէռանէղ։

Կրանքիս. տես քանչէր։ Դարձեալ՝ խմանի բառիս գելումն կամ կծկումն միանոյն։

Կրասուսմէ կամ կրասաս, և կամ սէվ, իս։ սեվումն, լս։ իչ եաղը, տՀ։ շահմ, արբ։ բիրիզէ տէնչ, սր։ և ը մեզ՝ Ճարպ, որով խմանի՝ ներքին պարարտագոյն, և իւ-զալից մասն արեան ի և իցկ կինդանեաց, Թորեալ յե-բակաց սակս փափկապէս պահէլոյ զվերԹս երակաց, որք և յետ այնորիկ ի վերայ եկեալ մաշկաքն Թանձրաս-ցեալ խառանան։ Արդ՝ Ճարպս այս ունի զմասնաւոր ներ-գործութիւնս, որով ի դիպուածս սովոս անդրէն յետս ձգեալ սնուցանէ զմասունս սաՀեալս զՔրիստոնէիսն բնա-կան. սմին իրի համարի գոլ մԹերք ենչ յաւելուածոց կերակրեղինաց պահեալ վասն հարկաւոր ժամանակի։

Կրացիա տէի. տես ի ներքոյ։

Կրացիօլա, կամ կռաՀիօլա, կամ կրացիա տէի, կամ լիմնէսիսու

ցուցեալ՝ ի սանդ, և արբուցեալ, լուծանէ զսողունս կրծոց. քանզի առատ է խլղալ, և ապիս: Զաղին՝ ի 10 ցորենոյ մինչև 30. ունի և զմանաւուր գործուածեալ՝ ի զօրացուցանել զտեսութիւն, եթէ ձմեալ դիցի՝ ի վերայ աչաց: Նոյնպէս և օգտաւէտ է ընդդէմ ուռուցից, և ցաւոց ականջաց: Այս կենդանի ստէպ բնակի՝ ի ծակս որմոց և վառարանաց, և՝ ի գիշերի ղՃթՃթ ձայնս արձակէ:

Կրաս, լտ: Կրու, կամ կռուա, և կամ կռուէ, իտ: Գիարկի, կամ ըէհէվ, կամ խապէրՃէլ, կամ էպուհիբեան, և կամ էպուհայրաս, արբ: Ֆիեռվէ, կամ գիբլիւնկ, կամ ֆիսան, և կամ գիւլաշէնկ, պր: Թուռնաս, ՃՃ: և ըստ մեզ կռունկն: Է Թռչուն երամովին ընթացօղ քաջածանօթ ամենեցուն. որոյ միս օգտակար է ընդդէմ խթանաց որովայնի, միանգամայն և զօրացուցանէ զՔիզս, և առատացուցանէ զսաղմն, և բանայ զձայնս մարդոյ: Ջրելուս նորա ջորացուցեալ, կամ կիրեալ՝ ի հուր, և փոշեացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է ընդդէմ քաղցկեղի, խղխղայեի, և այլոց այսպիսի դժնեայ վիրաց: Լեղի սորա շահաւէտ է ընդդէմ սիսեղ աչաց, եթէ թացեալ կուսաւ արկցի՝ ի վերայ: Իսկ Ճարպն՝ ի կիր արկանի՝ ի դեղ կարծրապնդ այտուցից, և խցանաց ականջաց:

Կ օ թ թ ա . տես՝ ի հտ, եռ. երես 263:

Կ օ թ թ ա ռ ի ա ա ի թ թ ա . տես հտ. եռ. երես 269:

Կ օ թ թ ա . տես բոռակրա:

Կ օ մ մ ա . տես կոմմի: Դարձեալ՝ նշանակի ազգ ինչ դաղղիական տիսի:

Կ օ մ մ ա ամմենիաքա . տես կոմմի ամմենիաքում:

Կ օ մ մ ա արապիքա . տես կոմմի արապիքում:

Կ օ մ մ ա կաղպանս . տես կաղպանում:

Կ օ մ մ ա կոռանաքա . տես կոռանաքում:

Կ օ մ մ ա կօթթա . տես կոմմի կոթթա:

Կ օ մ մ ա սակաբէնս . տես կոմմի սակաբէնում:

Կ օ մ մ ա քինս կամ կօմմէ տի քինս, իտ: կոմմի քինս, կամ կոմմի ռուսպանում սանթրինՃէնս, լտ: Է խէժ ինչ կարծր, մեղեն կարմիր, փայլուն, գիւրափխրելի, և գիւրալոյծ, զոր արկեալ յոգի գինւոյ՝ փուռթով լուծանի. համ նորա չէ ինչ տարբեր՝ ի համոյ սալ տի քինայն. զօրութիւն նորա է ձգող և սեղմիչ, որով արգելու զհոսումն արեան, զվիրհարուածն, զլուծուումն որովայնի, այլ և խաւփանէ զյորդառատ հոսումն միզի, քրտանց, թանչից, և

ֆիլոր պիանքօ անուանեալ սխտոր, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ գոյն ինչ ափիոնի, կամ գիտորի։ Նոյնպէս օգտաւէտ է ի դիպուածս միջհոստական տենդի։ Զամին ՝ի 20 ցորենոյ մինչև ց30։ Խակ եթէ փոշեացուցեալ ցանիցի ՝ի վերայ նեխեալ վերաց, մաքրեալ ցամաքեցուցանէ զշարաւալից հիւթս։ Ծառ սորա՝ զոր լատինք կոչեն էուքալիպթուս բէգնին ֆիգոտ, ասասալից է, և բաղմաձիւղ, սովօրաբար գտանի յամիրիկէ, ՝ի սէնէկալ, յեզերս գետոց։

Կնոտրէա, իտ։ Թօհում աքմասը, տՃ։ գուրհամիլ մէնի, արբ։ և ըստ մեզ՝ սերմնակաթուքթի։ Ջորմէ լնտվին յիշատակեցաք, հա։ եռ։ երես 363։

Կօչէ իտ։ սեռ կուլթամ։

Կօչէա տ՝ էլլէր, կամ լնգուօրէ անթիտուոդիքթօ, իտ։ Ի ոգիաւոր հեղանիւթ ինչ, կաղմեալ յերկու տրամ՝ լնգուօր անտուինօէ տ՝ հօֆիֆիմանն, և ՝ի նոյնչափ՝ սրիրիթօ տի քօռնօ տի չէռվօ սուչչիտանթէ։ Ջօրտուոր է յոյժ գեղս ՝ի դիպուածս բորբոքեալ և հնոգոյն յօգուտ ծաղաւուքթեց, և ախտից ջղաց։ այլ և օգտէ ռանտաուքթե, և գոզգոջման ձեռաց, և ոտից՝ առնելոյ ՝ի թուլութիւն ջղաց։ Զամին ՝ի 20 ցորենոյ մինչև ց40 յաւուրն, միայն թէ յարատևեալ արժան է յայդ գոնէ մինչև ՝ի քառասուն օր։

Կօչէնէ բէալի տ՝ ենկիլթէռռա, իտ։ Էլնսիր աբօրլիքթիքում, կամ կուլթամ անկիլիքա բէՃիա, լտ։ Ի ոգիաւոր հեղանիւթ ինչ բաղադրական, յօրինեալ ՝ի կէս լնտր ուժգին ոգւոյ գինւոյ, և ՝ի մի և կէս տրամ՝ իւղոյ կինամոնի, կամ մեխակի, զոր մարթ է ՝ի կիր արկանել ՝ի դիպուածս իջուածոց, անգամալուծութեան, լուսնոտութեան, տաժանաւոր տենդից, և թաղկացման սրտից, և կամ տարափոխիկ ջերմախտից, և այլ ամենայն ախտից պատճառելոց ՝ի տկարութենէ։ զի է խթիչ բնութեան։ Զամին ՝ի չորս ցորենոյ մինչև ց20 խառն ընդ ջրոյ մեղրաթէի, կամ ծաղկի նարնջոյ։

Հ

Հաէմաթէմէսիս. տես վօմիթօ տի սանկուէ։

Հաէմօբէթիսս. տես սբուԹօ տի սանկուէ։

Հալէչ, կամ Հալէբուս, և կամ Հաուէնկուս, լս։ առինկա. իս։ ռինկա պալրոը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ առինկ։ Ի ձուկն ինչ եւրոպիոյ, կամ դանեայ. որոյ Թեփն կարծր է և կստոտոյն. մս նորա փափուկ է և հաստեղ. յորմէ չորացուցեալ ի ծխալից տեղիս, և եդեալ յանօթս՝ առաքեն ատտ և անգ։ Սա ունի զմանաւոր գործուՃնեալութիւն առ ի բառնալ զզուանս ստամոքսի, և ի բուժել զվիրաբերելութիւն։ Զսա մինչդեռ է Թարմ, ի կիր առնուն անդէն ի գեղ եռօրեայ և քառօրեայ տեղդից. զի հատանեն զայն ընդ մէջ, և կապեն ի վերայ զարկի բաղկի ախտացելոյն, որով և բժշկի։

Հէբաթիս. տես հէբար։

Հէբաթիքա, կամ լիքէն, կամ մարքանթիա բօլիմօռբիա, լս։ էբաթիքա, իս։ Ճիեէր օթՈՒ, տՀ։ և ըստ մեզ Թարգմանեալի՝ լերդախտ. տերևք սորա են բաստուար, հերձոտ, և հիւթալից, գոյնն ի վերին երեսս մթին կարմիր, որպէս և ցօղուն նորա. իսկ ի ներքոյ խուն ինչ սպիտակ։ Ծաղիկն աստղաձև և դալարագոյն։ Սա յաՃախս գտանի ի խոնաւուտս ի քարուտս, և ի հովանաւոր տեղիս. օգտաւէտ և ընդդէմ խցանաց փայծերան և լերդի։

Հէբար, կամ եէքուր, լս։ ֆիէկաթօ, կամ էբաթէ, իս։ իբառ, յն։ քառա Ճիեէր, տՀ։ գիսաթ, արբ։ քէպպիեթ, ալր։ և ըստ մեզ՝ լերդ։ Ի սա մի ի գլխաւոր և ի նախապատիւ անդամոց, բաղկացեալ յընդերձամ մսոյ զօրէն արեան մածելոյ, զորով պատեալ կայ մաշկ նրբագոյն, և փարեալ է զխախտոցսաւ, և ստէպ հաղորդէ նմա զՁերմութիւն առ մարտուանն կերակրոց, և սակս սոյն պատՃառի է միանգամայն ստատ և նպաստատուցոյց առ կազմուելոյն արեան։ Քանզի լուծանէ զկերակուրս ի մամսաց, և անտի յառաջին սկզբնաւորութեան արեան, կամ ի զանգուած ինն արամադրեալ ի փոխարկումն յաբիւն։ Եւ պատշաՃագոյն համարիմ ասանէն ծանու-

ցանել՝ զի ի սոյն զանգուածոյ որ է նիւթ չորից խառնուածոց՝ ջերմագին և տամկագոյն մասունքն փոխարկին ի նիւթ արեան. որ տեսակաւորեալ ի սրտի՝ արամբաշխի յերակունս. բայց որ ցուրտ և չորագոյն են, անդրադարձին ի նիւթ սեռ մտոյնի. որոյ օթիւանն սեփականն՝ է պարին փայծերան։ Ա.յլ նիւթք ջերմ և չոր փոխարկին ի դեղին մաղձ, որոյ բնակարանն իսկական՝ է պարին լեղոյ. հուսկ յետոյ ցրտագոյն և գիճային մասունքն փոխարկին ի գոյացութիւն մտոյնի. որոյ բարձրանն յատկական՝ է թոքն։

Հելենիում, կամ Էնուլա հելենիում, կամ Էլենիօն, կամ Էնուլա քամբանա, լտ։ Էնուլա, կամ Էլենիօ, և կամ Էնուլա քամբանա, իտ։ Ինուլ օթիս, կամ ռասեն, և կամ անազ, տճ։ բասին, պր։ Ըգբլ Ճենեհաչ, կամ Ըգբլ ռասան, կամ գայմուլա, և կամ նանէա, արբ։ Ի բոյս յաղագէ ստեղծ անուանեալ բուսոյ, որ արձակէ յարմատոյ զբազում տերեւս քնքուշս, որոց ձևք նման են ըստ իմիք տերեւոց սպիտակ փրմոմի, բայց լայն են և երկայն քան զնա. գոյն նոցա ի վերին երեսս տժգոյն կանաչ, իսկ ի ներքոյ փոքր մի սպիտակ։ Յոտուն նորա թաւամազ, երկայն իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ, ուղղոյ, կարմրերանգ, մէջն դատարկ, և Ճիւղալից։ Ծաղիկն լայնաբաց, Ճառագայթաձև, գեղնագոյն, և սակաւահոտ։ Յետ Ծաղկանց արուգրէ սերմունս երկայնաձև, սպիտակս, հիւթալիս և բամբակալից։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, և սաստիկ հոտուէտ, ի ներքուստ սպիտակ, իսկ արտաքուստ մթին գեղին։ Համ նորա դառն և տոփպ, միանգամայն և գեղ ազդու ընդդէմ ջրային դժուարամարսութեան, սքօսպուութիւն, ջրգողութիւն, սխտից կանանց, խոնաւ շնչարգելութիւն, և խաղուածոց կատաղի շանց։ զի է խիթիչ բնութիւն։ Զարին ի կէս տրամ մինչև ցմի՝ կամ ցերկու յաւուրն։ Ի բուսոյ ասի արատհանեն և զգոյացութիւնն, զոր խառնք էսեթրանեթոսի Էնուլա քամբանա կոչեն, որ լինի գեղ ազդու ընդդէմ վերոյիշեալ սխտից։ Հոյնպէս կազմին ի սմանէ նաև զչարսպն, և զքաղցրաւենին, որ են գեղ յոյժ օգտաւէտ ի գիպուածս սխտից կրծոց։ Ցաճախ բուսանի յէգաղլա, ի գերմանիա, ի խոնաւուտս և ի հովանաւոր տեղիս։

Հելիոպուս, լտ։ Էլիպուս, իտ։ Էօրիէմէրիկ, կամ գառաճա օթիմուկ, տճ։ և ըստ մեզ՝ եղբորսիկ, կամ կոմ վրայի։ Ի բոյս ինչ բազմատեսակ, որոյ երևելին և

գործունեայն 'ի լսանիացուց կոչի՝ Հէլլէսիօռուս նիմֆէռ, 'ի Թուբքայ գառաս չէօրլէմէՃիկ, յարաբացւոց՝ խոր-խասպ. իսկ ըստ մեաս եղբորոմիկ. ցոզուն սորա է երկայն, հիւթալից, և ծիրանագոյն՝ նման ըստ իմիք բանունքաբուլչեի։ Ցերեքն ստուարք, կարծր, յոլեալք, հերձոտք, և բացեալք ըստ նմանութեան մարդկային ձեռաց, որք ինն ինն բուսանին 'ի վերայ միոյ խոյաաբերեալ և հիւթալից կանեթի։ Դաղեկն եղանեկ առ կանեթիս տերևոյն և 'ի ծայրս ցոզնոյ հանդերձ գեղեղագոյն առէչիւք, և է լայնաբաց, հինգթերթեան, թագաձև, և սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր։ Ջկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն գնասկաձև, և թագանթաստաս, և 'ի միջի պարուհակէ զնուրբ, զոլորշի և զսեաս սերմունս բազմաթելս իբրև զսոխ։ Իսկ արմատն խորտաբորս, ոսոալից, ծնրաւոր, թելալից, և ոժգոյն գեղեն. այլ 'ի հնանալն և 'ի չորանալն գնոխի 'ի մեծն գեղեն. համ նորա դառն է միանգամայն և տոիպ և բնութ թուլացուցիչ. յորմէ կազմի էսթրաթթիթ տի էլլէպտօռ նէռօ անուանեալ գոյացութիւն. զոր գտցես 'ի տառն Է. 'ի կարգի իւրում։ Այս տեսակ եղբորոսի յոլովագոյնս գտանի 'ի յունաստան, նա յաւէտ 'ի լեառն ելիանան։

Հէմաթիթէս, կամ լսիփս սանկուինէուս, լս։ ատմաթիթա, կամ էմաթիթա, և կամ մաթիթա, խս։ գանթաշը, ՃՏ։ սանտալ հատիս, արբ։ և ՝ մեզ մատիան, կամ արիւնաքար, որ է կանաչ հարեալ 'ի գոյն կարմիր, և բծալից։ Սա եղանեկ 'ի հանքից երկաթոյ, զոր ակնա-գործք 'ի կիր առնուն 'ի քար մատանեայ, և յայլ պէտս, որպէս և վերահասոք 'ի յարդեալոլ զյորգառատ հոսումն արեան, կամ թանչից. զի է սեղմիչ, և ձգող բնութիւն։

Հէմիքռանիա, լս։ էմիքռանիա, խս։ եարբմ պաշա զրբսը, ՃՏ։ շանթքա, արբ։ և ըստ մեզ անգար. է ցաւ կիսոյ գլխոյն. սեռս զայսմանէ հտ. ՃՏ. երես 229։

Հէմոռռոիսեա, լս։ էմոռռոիսէ, կամ մոռիչէ, և կամ մոռիշն, խս։ մանեասրլ, ՃՏ։ պէվասիր, կամ պաս-սուր, արբ։ և ըստ մեզ թթաիտուռնի, կամ թանչք. զորմէ տես 'ի հտ. ՃՏ. երես 290։

Հէմոռռոհօռուս, լս։ էմ տեսակ ինչ օձի հնդկայնոյ. որոյ մորթն է խոյաաՃանուկ, սպիտակ, սեռ, և շղշղուն. գլուխն ամիսպիեալ. ունի 'ի Ճակատ իւր երկու եղջիւրս մանուռնս, աչքն Ճառադայթեալ և փայլակնացայտ՝ զորէն հրոյ. սառամունքն մեծ, և սրածայր, իսկ տուռան նուրբ։ Սովորաբար բնակի սա 'ի խառոչս, և յա-

ռապարին տեղիս։ Հարուած սրա ոչ է մահաբեր, և է դեղ քրանաբեր, և մաքրողական արեան. զոր բժիշկք հնգկաց իբր դեղեմափ ի կիր արկանեն ընդդէմ Թունից։

Հէտէռա հելիքս, լս։ Էլլէռա, կամ Էտէռա, իս։ սարմաշրք, տՀ։ սարպ, կամ լարբաբ. կամ Էպլակ, կամ Ղիլպլաստ, կամ Ջնճրէխպարիտ, կամ ուսուսպ, և կամ Փուշակ, արբ։ բէղէհ, կամ Թուվիչ, կամ Միլիմէհ, կամ Նիրիժ, կամ պէրշն, կամ պուկանթ, կամ սիեան, կամ սին, կամ Ֆէրկանթ, և կամ Ֆէրկանչ, պր։ և ըստ մեզ՝ բաղեղն, կամ պատատուկ։ Ի տունկ, կիմ լաւս ծառ ինչ մշտականաչ. որոյ բուն է կարծր, սալիտակ, երկայնաձիգ, և Ղիզալից, բուսեալ ամենայն ուրեք զծառովք, զբոմովք, և զանկովք, պատատի գնոքքք։ Տերևք նորա են մեծ, լայն, սառաւար, կարծր, անկիւնաւոր, փայլուն, տոպաշամ, միանգամայն և դեղ ազգու ընդդէմ անառաձուեմ, ցաւոց տատամնց, և ականջաց. զի է թուլացուցիչ բնութեամբ։ Ա՛յլև սեւացուցանէ զհեռս գլխոյ. ստամէկ գլուս և զանեծս, և դրդռէ զչարաւս վիրաց. զոր յաՀախս ի կիր արկանեն ի դիպուածս խարանի, և այլոց այսպիսի վիրաց, որովհետև առանց երկք զայրացուցման դիւրապատրաստ է և դրդռէ զչարաւս և զասպանեանս հիւթս, և միանգամայն բացցեալ պահէ զվէրս առեթեալ ի խարանէ։ Ծաղկին ելանէ ի գաւաթան և ի ծայրս Ճիւղոց, և է դարմանագոյն. Ճառագայթաձև, և վեցմերեթեան. տպա արտադրէ ըստ պտուղն ոսկեագոյնին, սեւա, թաւամազուտ, բոլորշի, և սառաւար ըստ գիՀեալ։ Բերէ և սերմն բոլորշի, և տափարակաձև։

Հէտէռա թեռռէսթռիս, կիմ կլէքօմա հէտէռայէա, կամ քհամէքլէմա, կամ մէլաքօշիսս, լս։ Հէտէռա կամ էլլէռա թեռռէսթռէ, իս։ եէր սարմաշրը, տՀ։ լարբաբիկ սառ, արբ։ և ըստ մեզ՝ բաղեղն երկրային։ Բոյս, ոբոյ ցոլուն իբր կէս ոտնաչափ բարձրացեալ յերկրէ սփռէ զերեսաք նորա, յորմէ կալաս և զանեն, և է կարմրեբանգ, պարարա, և ծերաւոր։ Տերևք նորա են բոլորակ, անՀարթ, մազուտ, երկայնականթ, և շուրջանակի սղոցաձև առատիւառորեալք։ Ծաղկիքն որկորտաձև, և երկնագոյն, զոր փուտնքս փուտնքս արտադրին առ կանթիւք տերևոց՝ հանդերձ առէչիւք։ Յետ ծաղկանց արտադրէ արկղաձև սերմնարանս, յորում են սերմունք երկայնաձևք։ Իսկ արմատն մանր և սպիտակ։ Ա՛յս բուսանի ի սառեբրամած, և ի ցանկապատ տեղիս։ Լի է խոզով և աղիս,

որոյ տերևն եփեալ, կամ թրջեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ազդու ընդդէմ թոքացաւութեան, հնագոյն հարբեալոյ, շնչարգելութեան, թքման արեան, որ սովոր է գալ զնոսի կշռացաւութեան, և վիրաւորելոյ թոքոց։ Զարմն մի տրամ խառն ընդ ուրթ ունկի ջրոյ։ Երբեմն 'ի կիր արկանի նաև ընդ սիէրօ տի լաթեէի։

Հէրմոտաքթիլուս, լտ։ հերմոտաթթիլը, իտ։ սիբրենՃան, տՃ։ խամիրք, արբ։ Ի տեսակ մի այտուցաձև արմատոյ 'ի չափ շագանակի, դիւրաբեկ, թեթեւ, խժային, անհամ, 'ի ներքուստ սպիտակ, ալիւրալիր, և անկալից, իսկ արտաքուստ կարմիր, և անթեղ։ և է դեղ օգտաւէտ 'ի դիսպեւածս ախտի գաղղիական, ոսնտաուռեւ, յօդուածացաւութեան։ զի է քքանաբեր, և մեղմասէս լուծիչ, այլև քաղցրացուցանէ զտողունս 'ի խժային աղի հիւթոց, և 'ի մտանուտս ցաւոց գլխոյ՝ առեթլոց 'ի մսոլասէ։ Սա կոչի և քօլքիքուսմ։

Հէրնիա, լտ։ էրնիա, կամ ալլէնթաթուրա, իտ։ տէպէլիք, տՃ։ և ըստ մեզ՝ փոշոտանկութեան, կամ ապէթափութեան։ Ի սեռական անուն՝ ընդ որով փակին զանազան ուռոյցք Ճարպին, և 'ի բազում տեսակս բաժանի։

Հէրնիարիա կամ տունիքա մենթանա, կամ մէլիկուա՝նա մաեօա, կամ առնիքա, կամ բօլիկոնում մինուս, և կամ հեռպա թուռքա, լտ։ էռնիաաիա, իտ։ գասրք օՃու, տՃ։ Ի տունեկ ինչ, որոյ ցօղունն է փոքրիկ յոյժ, գեւրաթեք, կանաչախառն գեղին, և տոպաՃամ։ Ծաղիկն էլանկ առ կանթիւ տերևոյն հանդերձ գեղեցկոյն առէչիք, և է փոքրիկ, միանգամայն և գեղ փորհարուութեան, անդամաքարծրութեան, և թիֆօի։ Զկնի ծաղկանց արտադրէ սրկաձև պտուտն ինչ գարնադոյն, ուռեալով 'ի միջն սերմունս բազումս։ Իսկ արմատն մանր։ Այս տունկ բուսանի 'ի ջոր և 'ի քարուտ տեղիս։ լի է խլզով, և ալիւ, և է դեղ ազդու ընդդէմ փոշոտանկութեան կամ ապէթափութեան, յորմէ կալաս և զանուն։ Այլև օգտի մինչահատական և քառօրեայ տենդի, ցցանաց լերդի, փայ, ծեզան, ցաւոց յօդուածոց, և ընդերաց, և փորհարուութեան։ զի է խթիչ, և մեղացուցիչ բնութեաբ։ Զարմն 40 ցորեան ընդ կէս լիսր ջրոյ։

Հէրպա, կամ վէՃէթասպիլիա, լտ։ էրպա, իտ։ օՃլուք, տՃ։ հաշիշ, արբ։ նէպատաեի, պր։ և ըստ մեզ՝ գալար, կամ խոտ, կամ բոյս, կամ տունկ և կամ բանջար։

Հիրբոբօթամուս, լտ։ քաւալլօ մանինօ, իտ։ տէնիզ

այկրոբ, տՃ։ և ըստ մեզ՝ Ծովաձի։ Ի կենդանի երկակենցաղ քառոտանի, յաՃախեալ 'ի նեղոս, և յայլ գետս ջերմ գաւառաց. ոչ լողի, այլ գնայ 'ի մէջ ջրոյն և ընդ յատակաւ նորա՝ իբրև զայլ ցամաքային կենդանիս. քանզի ոտք նորա են կՃղակաւոր քառաբաշխ անյարմար 'ի լողել։ Գլուխ նորա մեծ է և սպիտակ՝ նման ըստ իմիք գլխոյ որթոյ. աչամունքն երկայն են իբր մի և կէս ոտնաչափ, և անհնարին կարծր, որք գեղնին հնութեամբ ժամանակի իբր զփղոսկր. յորոց կազմեն պէսպէս փոքր արուեստակերտուածս։ Երկայնութի նորա չորս ոտնաչափ. իսկ ատուարութիւն աւելի քան զհինգ ոտնաչափ. աչքն փոքրիկ և փայլուն. ականջքն կարճ, պարանոցն թանձր և պարարտ, սրունքն ատուար, և բոլորակ, մորթն թուխ, լերկ, թանձր յոյժ, և անթափանցելի 'ի զենուց։ Իսկ ձայնն նման է խխնջանաց ձիոյ, յորմէ և կոչեցաւ ձիագետի։ Միս այսր կենդանւոյ պարարտ է և քնքուշ. զոր եթովպացիք ուտեն սիրոյժանօք։ Յատամանց նորա գործեն և գեղ ընդդէմ թանչից, և թուլութեանց ընդերաց։ Ամորձիքն նոյնպէս է գեղ հարուածոց օձից. օգտաւէտ է և Ճարպ նորա. զորոյ միոն անջատեալ 'ի գործ ածեն 'ի գեղ ցաւոց ականջաց, երակաց, և ջլաց։ Իսկ զարիւնն 'ի վար արկանեն նկարիչք հնդկաց 'ի ներկս։

Հիբոքասթանում, կամ քասթանէա էգուինա, լտ։ քաստանեօ տ՝ ինտիա, իտ։ աթ քէստանէսի, կամ հինտ քէստանէսի, տՃ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ շագանակ հնդկային. պտուղ, կարծրակեղև, և փշալից զօրէն շագանակի, յորմէ կալաւ և զանուն. մէջն մնալիր, և կաթնալից, այլ տաղակահամ, որ ոչ է բարի 'ի կերակուր. բայց գեղ է ազգու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ՝ եթէ փոքր ինչ փոշիացուցեալ քարշիցի ընդ ունգունս ըստ օրինակի ամնջադեղոյ. որ փունգացուցանէ, և երբեմն դադարեցուցանէ զցաւն գլխոյ։ Ծառ սորա է միջակ ըստ երկայնութեան, և ըստ ատուարութեան։ Ոստքն լայնածաւալ, և շքեղատեսիլ, զոր ստէպ առնուն 'ի զարդ բուրաստանաց եւրոպիոյ։ Փայտն կարծր, այլ դիւրաբեկ։ Կեղևն սպիտակ, թանձր, և տարածեալ ընդ բնոյն, և է գեղ աղգողական ընդդէմ եռօրեայ, և քառօրեայ տենդից։ Զափն 'ի մի ունկւոյ մինչև ցերկու ունկի և երկու տրամ, զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի բինթա ջրոյ, և առեալ լինի այս 'ի միջոցի 24 ժամուց։ Տերևքն երկայն, ձուաձև, սրածայր, և շուրջանակի ատամնաւորեալք։ Ծաղիկն կարմրախառն սպիտակ, ողկուզօրէն, և դառնա-

համ, որք 'ի վեր երևին 'ի վերայ Ճիւղոյ՝ հանդերձ բա-
ժակաձև և հերձոտ առէջիւք։

Հիբերիքում, կամ հեբսպա բէռ-Ֆիօռաթա, կամ անաբօ-
սէմում միլիուս, կամ աշիբօն, լտ։ իբէռիքօ, իտ։ սարը
քանԹարիօն, ՠտ։ Է բոյս ինչ ծակոտկէն, որոյ ցօղունն
բարձրանայ յերկրէ իբր մի և կէս ոտնաչափ, կարծը, փայ-
տային, գլանաձև, կարմրեւանդ և Ճիւղալից։ Տերեւք նո-
բա երկայնաձև են և ջղալից՝ նման ըստ իմիք տերևոյ չէն
Թաւուրեաք, որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ Ճիւղոյ։
Ծաղկին գեղնագոյն, և հինգ ԹերԹեան 'ի ձև վարգի,
ունելով 'ի միջի առէջս յոգնաԹիւս։ զոր չորացուցեալ 'ի
հովանաւոր տեղս, 'ի գործ արկանեն ընդ այլ յարմա-
բաւոր խոյտերէնս 'ի գիպուռածս ախտից կրծոց։ զնոյն գործ-
ունէութիւն ունին նաև սորա տերևքն։ Յետ ծաղկանց
յաջորդէ գեղանկաձև պտուղն ինչ ստուար, յորում լի
են մանրիկ սերմունք Թխագոյնք, լուսաձաձանչք, խժայ-
ին, և գառնահամք։ Խակ արմատն փայտային, խիստ, և
Թելալից։ Այս բոյս բուսանի ամենայն ուրեք՝ յանտառս,
և յամայի տեղիս։ Ծաղիկ սորա ունի և զզօրութիւնս բա-
ցողականս, որով բանայ և զանցս տեռատեսական արեան
և միզի։ Զարմն յերկու տրամէ մինչև ցկ. դրամն ընդ ուԹ
ունկի ջրոյ։ Այլև ատամակէ զորդունս որովայնի։

Հիբօչխոմիս, լտ։ իբօչխոմիտէ, իտ։ Թէքէ սագալը,
ՠտ։ լուչէեմիլ Թէյղ կամ էսրիլէնտ, և կամ ռիշպիլ,
արբ։ Է բոյս հիւԹալից, յաղգէ օրսպանքէ անուանեալ
խոտոց, բուսանի առ արմատով չխաՀուս անկոյն 'ի սկիզբն
գաղնան իբր մի ոտնաչափ բարձրութիւ։ Տերև սորա է բա-
լորշի, Թաւամաղ, անհարթ, և սպիտակ, իսկ ծաղիկն
ծիրանագոյն։ Զայս սովորաբար քաղէն յաւարտ մայիսի,
և չորացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղս, 'ի կիր արկանեն 'ի
գեղ Թանչից և հոտման արեան, այլև արգելու զվիս-
խումն, և զլուծումն որովայնի։

Հիսոբիլբս, կամ բօռքուս սբինաՀուս, լտ։ բօռքօ
սբինօ, իտ։ սքանՀաքհիրօս, յն։ գիրբի, ՠտ։ զօնՀիէեմ,
կամ շէվէնբ, կամ էմմէլՀէնենէ, արբ։ Թէհսի, կամ խառ-
բիշա, պր։ և բան մեղ՝ ոդնի, կամ կոզնի։ Է կենդանի
փոքրիկ, և կարՀոտն, որոյ գլուխն նման է խոզի, պարա-
նոցն նապաստակի, ատամունքն կոլոս, ականջքն մաղ-
գոյ, իսկ ԹաՀքն արջոյ։ աչք նորա փոքր է և բոլորշի,
ընչացքն երկայն իբր մեզ գեՀաչափ։ մորքն խիստ և փշա-
լից նմանեալ կեղևոյ շագանակի, որ է յատուկ պահա-
բան և զէն նորա։ Մինչ այսր կենդանւոյ լինի գեղ ընդ-

գէմ Թանչից, և միջաբդէլուն. փարատէ և զայսուցս է բաստանի։ ՋՀարսլ սորա ՝ի գործ ածէն իբր դեղ փոշ-տանկուէթ և Թուլուէթ Ջլոց։ Փուշ-ք սորա և ոսք ա-ՁԻւնացուցեալ և արբուցեալ խառն ընդ Ջրոյ, լինին դեղ շահաւէտ ՝ի դիպուածս դաղկան, և Ջրգողուէթ, զի են միջաբեր բնուէթի։ ՝Ի լեզիս կամ ՝ի փամփուշս ոմանց ոգնեաց գոյանայ քար միջբրեկ, գիւրաբրեկ, և դառնաս-ղնեաց գոյանայ քար միջբրեկ, գիւրաբրեկ, և դառնաս-համ, որ իբր գեղմամ ՝ի վար արկանի ընդգէմ Թունից, համ, որ իբր գեղմամ ՝ի վար արկանի ընդգէմ Թունից, ՁԻսատակաբ հիւանդ սատմբսի, տակաբուէթ սրան, մահա-բեր տնդից, և Ժանտախտի. զի եգեալ զայն ՝ի Ջուր հա-սարակ առ քանի մի վարկեսնս, դառնացուցանէ զայն միջբր ինչ. որ և ըմպեալ, առէթ ՁՁբան, որ է գլխաւոր գեղ այսպիսի ծանր և Ջերմնատուոր ախտից։ Ա՛յս գեղ-Թամ ասնիս համարի, եւեթ եցէ թեթեւ, և յոյժ դառ-նահամ, զոր լասնեք կոչեն՝ լարիս մանրաքանուս, կամ բուն բառիս՝ պէնծաբ հիւանդ հիւանդ, և Թուրքք՝ գիբրի բանզէ հիւր։

Հիսաբուս, լտ։ խասբս կամ կոբս, խտ։ զուգիա, տՀ։ և բատ մեղ՝ զուգայ։ խտա, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկ-բէ իբր մի և կէս կամ երկու բեթաչափ, ծնրաւոր, կարծր, և ՁԻւ-զալից։ տերևքն խիտք, և դառնահամ, միանգա-մայն և հաստմային, որք երկու երկու բուսանին ՝ի վերայ միոյ կանթի։ Ծաղիկն կապտագոյն, հասկաձև, և լայ-նաբաց։ բերկ արկղաձև պատեան, յորում են սերմունք երկայնաձևք, մանր, մՁագոյնք, և մշկահոտք։ խակ սա-մատն տասպահամ, կարծր, փայտային, բաղմամեայ, և սուտաբ իբրև զմասն մարդոյ։ Սա ստէպ բուսանի ՝ի բուս-բաստանս, և ՝ի պարտէզս։ լի է իւղով և ցնդական աղիս, և բնուէթ բացողական, զբարացուցիչ, և խթիչ, որով ա-նօսրէ զմանգրամանծուէթի սողունից, կաղդուէ զլաս-կրծոց, մեղմէ զՁաղ, մաքրէ զարիւն, զբարացուցանէ զսատ-մբան, Թեւեթևացուցանէ զատամոկուէթի հնչարբերութեան, և ապաքինէ զախտս Թոքոց առէթաբ ՝ի Թուրքէ։ Զարմն ՝ի մի արամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ուՁ ունկի Ջրոյ։

Ա՛յլ և սատակէ զրզիդունս որոյանն։

ՀիսուսառՁիուս։ տես մեբբուսիուս։

Հիրուէնոս, կամ բարվա հիւանէնոս, լտ։ ուռնտինէ, խտ։ խէլիտոն, յն։ գուլանկրՁ, տՀ։ ապասիլ, արբ։ կլի-վան, արբ։ բատ մեղ՝ ծիՁուան։ Ի սրաՁուիչ Թուչուն փոքր-բիկ, և բաղմաՁիչ. ծանօթ ամենեցուն, որ սովորաբար գայ առ մեղ ՝ի ժամանակս գարնան, և դնէ զբոյն իւր յա-ռատաղ տանց։ որոյ միս օգտաւէտ է ՝ի դիպուածս վեր-

նատուութեան, և փողոցաւորութեան։ Ի ստամոքս ոմանց ծիծ-
ռանց գտանի քար ինչ իբր ոսպնաչափ ատաւարութեաբ, զոր
լատինք կոչեն՝ լափիս քելիսոնուս, քելիսոնիա. և խոալք՝
քիւթեռա սի ծոնսինէ, և ի գործ ածեն ի դեղ ցաւոց կիսի
ախտից աչաց, որով և սրբեալ փարատե զաղտեղութեան
և զայտուցս աչաց կապելով ի վերայ նոցա։ Նոյնպէս և
օգտէ լուանտուութեան ի վերայ եկելոց մանկանց՝ կախելով
և եթե զայն ի պարանոցէ։

Հիրուտաս, լտ։ սանկուիսուկա կամ միկնոթեթա, իտ։
պտելլա, յն։ սիւլիկ, տճ։ հալաբա, կիմ տրաբահ, աբբ։
զենուբ, կամ զիւլեկ, կամ զելլուկ, կամ զելլու, կիմ զիւ-
ըէկ, կամ շէքիա, կամ շելքու, կամ շելք, և կամ մալիս,
պր։ և ըստ մեզ՝ տղզուկ։ Ի միջատ ինչ խայտաճառուկ
յաղագէ որդանց, և է փափուկ, ատուար ի ջուր ձկոյթ
մատին մարդոյ. ունի ի բերանն երիք ատամունս նրբա-
գոյնս, սայրատուրս, և աղդոզուանս, որով և կուռի ի
մարմինս ոգւով ջաւ. և ծծէ զարիւն կենդանւոյ այն-
ջաւ անյապ մինչև ոյանու իրրև զոլիկ. յայն սակս ասէպ
ի կիր արկանեմք ի բժշկութեան ցաւոց աչաց, ականջաց,
ատամանց, և գլխոյ. նոյնպէս օգտաւէտ է ի դիպուածս
տիսնդանատուութեան, նուազուն ամանական պարտուց կա-
նանց, ցաւոց արգանդի, ախտի ցնցականի ի վերայ եկել-
լոյ մանկանց, յօդուածոցաւուութ, ոսկրաուութեան, ուռու-
ցից երատանի՝ պատճառելոց ի թթմախտութեէ, և այլոց
այսպիսի ախտից, զոր պարտ է մերձէցուցանել, կիմ դնել,
ի պատշաճաւորս և ի մերձակայ մասունս վշտադնեալ ան-
դամոց, առ ի յինքն ձգել ծծելով զինատակար և զտխտ-
արծարծ արիւնն, որով տպաքինի։ Գիտել արժան է,
զի եթէ ոք ի սմանէ կլանիցէ քան պատահմանն կամ յան-
գէտս վրիպակաւ, իսկ և իսկ կուռի ի ներքսակողմն ստա-
մքսի, որ և բաղումանդամ պատճառէ զկրծուումն ստա-
մքսի, զնեղէ զմեղակ, զնոզկանս յարատև, զկրճատուումն
ատամանց, զցնորուումն, զկատաղուումն, զհեծկլանք, ըզ-
ժայթքուումն, զցնցուումն մկանանց, և վերջապէս զմահ։
Բայց գիտել արժան է, զի մարթ է փուռեալ նպատաս-
մատոյց լինել ի ձեռն կարևորագոյն դեղորդեից, որպիսի
են ազն, իւղն, մանրաքարն, սակարքեանն, մանաւանդ ազ-
նիւ կարմիր գինին, որ է գլխովին հակառակն այսր ոսկրի-
բայց առցի մի աւելի քան զքառորդ կամ զկէս բաժակ
առ մի նուազ, և տացի քառորդ ժամ միջոց ժամանակի
ընդ մի ի ընդ միւս որբուումն այսր չափոյ։ Այս միջատ կիմ
տղզուկ սովորաբար գտանի ի լեռնս, յաղարտուկս և ի

գէտս, նաև ի Ծովս։ Ազիւս համարի, եթէ իցէ փոքր և նուրբ, մանաւանդ եթէ գոյացեալ իցէ ի ընդ։

Հիրքուս սիրվէսթռնս, լս։ քարռս սուվսթիքս, կամ պէքքս սուվսթիքս, իս։ երբէՀ եասպանի, տՀ։ ըստ մեղ՝ Նոխաղ վայրի։ Ի անասուն ինչ թեՀեթև, յազգէ այծի, որ յաՀանս գոսանի ի լերինս զվիցցէրիոյ։ որոյ եղջիւրքն են ծանր, ոլորակաւոր, և երկայն իբր 4 կամ 5 ոտնաչափ յետկոյս թեՀեանք։ ունի և մօրուս երկայնաՀիպս։ տուն նորա կարՀէ և կարմրաՀառն դեղին։ մարմինն մեծ և երկայն։ մազին կարծր է և սուուր, առ բազում իրս պիտանի։ Ճարպն նման է Ճարպոյ այծի։ յորմէ գործէն սպէզանի ազգս ընդդէմ զանազան վիրաց, նաև մոմ ի վառուելն։ Արիւնն չորացուցեալ յարևու, և արբուցեալ, դեղ է ընդդէմ կշտացաւուլեաց, փողացաւուլեաց, նուազուլեաց ամսական պարտուց կանանց։ միզարգելութեան, և մանուգամայն լուծմանէ զսա ուուցեալ արիւն՝ պատՃառեալ ի ցրտուլեանէ ձմերայնոյ։ զի է ջերմացուցիչ և կակղացուցիչ բնութիւն։ Իսկ կաթն՝ որ է մնուցիչ, կակղացուցիչ, և քաղցրացուցիչ բնութիւն՝ ի կիր արկանի ի դեղ ախտից կրծոց, թոքոց, և այլոց սոցին նման ծիւրցուցիչ ախտից։ Ի փամբուշտս կամ ի լեղնս ոմանց վայրի նոխաղաց գոսանի քար ինչ փոքրիկ, զոր լասանիք կոչեն բզէուտս, յորմէ յօրինեն դեղ ազգս ընդդէմ թունից, և հրատապ ջերմախտից, զի է քրանաբեր։

Հիօշիամուս նիՀէր, լս։ Ճիուսգուիամս, իս։ պան թօՀուամս, տՀ։ պիղիք պէնՀ, արբ։ Ի բոյս տարտիսահամ, և թմբրեցուցիչ, յազգէ թիւնաւոր բուսոց։ որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր մի ոտնաչափ, Ճիւղալից, և ծանրահոտ, որ ի հոտառսն առեթէ զլմբրուլթի։ զնայն գործունէուն ունի նաև սորա տերևն, և ծաղիկն։ Ցերև նորա է մեծ, լայն, փափուկ, հերձոտ, և թաւամազուտ։ Ծաղիկն դեղնագոյն, ի տեղիս տեղիս նաև կարմրագոյն, որք ի վեր երևին ի գագաթան, և ի ծայրս Ճիւղոց, հանդերձ սկսահաՃև և թաւամազուտ առէչիւբ։ պտուղն ունի զձև մերուսս պուտան, ունելով ի միջի շուեմարանս, յորում լի են նուրբ սերմունք սեաք։ Իսկ արմատն երկայն, ատուար, անհարթ, պարարտ, կիմանլիր, մեթին սպիտակ, նման ըստ իմիք գաղարի։ Այս բոյս սովորաբար բուսանի յագարակս, և լեռերս ՃանապարՀաց։ լի է խաղով, և գոյացական ազիւ։ յորմէ կազմին դէուլթիկ՝ անուանեալ ի նոցանէ էսՀաթաՀթօ ան Ճիուսգուիամօ, զոր ի կիր արկանեմք ընդդէմ լուանուուլեաց,

անդամաբաժանութիւն, ախտի ցնցականի, և այլ այսպիսի ջղային ախտից։ Զամին ի 12 կշռ. ցորենոյ մինչև 24. բայց լաւ ևս է, եթէ սկսանի առնուլ ութ ցորենաչափ յաւուրն, և յետոյ առ սակաւ սակաւ առաւելելոյ զչափն մինչև 24 ցորենաց յաւուրն։ Այլ դիտել արժան է, զի ի դիպուածս յոլովս դեպ լինի ուժիք վիրպակաս ուտել զսա առաւել քան զպայմանեալ չափն, իսկ և իսկ պատճառէ զայսուց ինչ յերեսս, զկարծրութիւն զարկի բազկի, զդգուլուն քաղցկեղային ի մարթս մարմնոյ, նա յաւէտ ի սրտին և յաղդերս, զկիզումն բերանոյ, և որկորոյ, զցաւ գլխոյ, զցնորումն, և զցնցումն մկանանց և ջղաց, զկծկումն մկանանց շրթանց, և զծիծաղ սարգուն նիկեան, զոր խուալացիք կոչեն՝ բիզզ սարտոնիքօ։ Այլ դարման սորա չէ ինչ տարբեր ի գարմանոց այլոց թմբրեցուցիչ և մահաբեր բուսոց. զորօրինակ փախողական գեղորայքն, թմեռ ըմպելիքն, և խաչային հիւթքն, են։

Հումոռէս, լտ։ ումոռէ, իտ։ և ըստ մեզ՝ հիւթ։ Այս սու անուամբ նշանակի յատկապէս անօսրեալ մսան ինչ մարմնեալին գոյացութեան զանգեալ ընդ արեան, ընդ որ խառնեալ գասանին այլ ևս երբեակ հիւթք, այսինքն մաղձ, սեամաղձ, և մաղաս, որք բաշխեալ ընդ նեարդս և ընդ երակս՝ տան զնուազդ պնդակազմ մասանց բնութեան։

Հօռտէուտ, լտ։ օռձօ, իտ։ գրիֆֆի, յն։ առփա, տՃ։ չէիր, կամ ալիք, կամ սիւլթ, կամ չէհեթհուռ, և կամ շայեր, արբ։ ՃԷվ, պր։ և ըստ մեզ՝ գարի։ Ի սեսակ ինչ ընդեղինաց՝ ծանօթի ամենեցուն. յորմէ յօրինեմք գեղ ընդգէմ ցաւոց՝ կրծոց, հրատապ տենդից, և այլ այսպիսի ՀԷրմնատոյր ՀԷրմնախտից. զի է զովացուցիչ, և քաղցրացուցիչ բնութիւն։ Զամին ի յերկու ունկեաց մինչև ցչորս կամ ցհինգ. զոր օրէն է եռացուցանել ընդ մի և կէս բինեթա ջրոյ, յաւելցով ի նոյն մի կամ երկու ունկիկ շարապ հաղարջի, և առեալ լինի ըմպելիս այս ի միջոց 12 ժամուց։ Ի նորա և այլ տեսակ, որ սովորաբար գտանի ի գերմանիա, յայն սակս կոչի յիտալացւոց՝ օռձօ տի ՃԷրմանիա, ի թուրքաց՝ նէմսէ առփասը, իսկ ըստ մեզ՝ գարի գերմանիոյ. որ բնութիւն և ներգործութիւն նոյն է ի վերնոյն, և է ընտիր և շահաւէտ կերակուր խօթացելոց։

Հօռտէուտ ՃԷրմանիոտ. տես հօռտէուտ։

Հօռտէուտ տիսթիլիֆհուտ, կամ վուլկառէ. տես հօռտէուտ։

Ն՝

Ն՝էլաբօ. տես Եալաբ։

Ն՝էլաթինա, իս։ փէլէթ, կամ փրհոտը, տՀ։ մածոյծ, կամ մածուած։

Ն՝էլաթինա տի սկաէսթօ, իս։ գօռուկ փէլէթէսի, տՀ։ Ի մածուած ազնոյց, որ է շահաւէտ ընդդէմ փորհաբուլթեան, զի է սեղմիչ և զովացուցիչ բնութեամբ։

Ն՝էլաթինա տի բօմօ, իս։ էլմա փէլէթէսի, տՀ։ Ի մածուած խնձորոյ, դիմակալէ թալկութեան սրտի. զի է զօրացուցիչ և զովացուցիչ բնութեամբ։

Ն՝էլաթինա տի վիբէբա, իս։ էնկէրէբ փէլէթէսի, տՀ։ Ի մածուած խիթի, որ է դեղ ազդու ընդդէմ ամենաիերպ սկարութեան մարմնոյ, միասաբեր հիւթոց, ժանտախտի, մահաբեր տենդից, բորոտութեան և ախտի գաղղիական։ Զամն՝ի կէս դրդալէ մինչև ցմի։ Ա՝յլև դրդռեկ զարտաշնչութեան մարմնոյ։

Ն՝էլաթինա տի քօթօնիա, իս։ այվա փէլէթէսի, տՀ։ Ի մածուած սերկեւիլի. գերահաղչակ է՝ ի մասին օգտաւէտութեան՝ ի դիպուածս փորհարութեան, թանչից, տկարութեան ստամոքսի, և սրտի, որով արգելու զխախուտն, և գիւրաբաւ մարսեցուցանէ զկերակուրն։ Զամն՝ի մի դրդալէ մինչև ցերկու։

Ն՝էլաթինա տի քօռնօ տի չէռվօ, իս։ կէչք պույնուզուն փէլէթէսի, տՀ։ Ի մածուած եղջերն եղջերուի. օգտաւէտ է՝ ի դիպուածս լուծման որովայնի, փսխման, արիւնախառն թքանողաց, տկարութեան ջղաց, և ստամոքսի։ Զամն՝ի կէս դրդալէ մինչև ցմի ամբողջ։ Ա՝յլև դիմակալէ միասաբեր և գԺնեայ հիւթոց։

Ն՝էլսամինօ. տես եասմինում։

Ն՝էմնա տի բիօբբօ, իս։ պտուկ կաղամախի. տես և բօրուլուս։

Ն՝էնեթիանա. տես ՆՀնցիանա։

Ն՝էնիսթա, լս։ ՆՀնէսթուա, իս։ գաթթ թռնապը, տՀ։ և բատ մեզ՝ կենիստա։ Ի ծառ փոքրիկ, որ յաՀախ բուսանի՝ ի բուրաստանս, և յագարակս իբր վեց կամ եօթն ոտնաչափ բարձրութիւն։ Ոստք նորա նման են ոստոց հինիս,

նոյ, բայց կանաչագոյն և բոլորակ քան զայն։ Ցերևն երբ կայնաձև, և սրածայր։ Ծաղիկն դեղին, քաղցրահամ, և թաւամսաղուտ։ Իսկ պտուղն տափարակաձև, և չոգանակագոյն, և ի միջի ունի սերմունս կարմիրբանգս։ երբ կայնաձևս, և փայլուն։ Այս ծառս սովորաբար գտանի ի սպանիա, ի լինկուատոքս, և յայլ տեղիս եւրոպոյ. որոյ եթէ ծաղիկն, և եթէ սերմն, որք են բնութիւն բացասական, թուլացուցիչ և միզարձակ՝ ի գործ ածին ընդդէմ խցանաց փայծեղան, և թոյլն պարանոցի, որ այն ինքն է սրտաձև, և ջղգողութեն։ Այլ և արգելու զփոխումն՝ եթէ խառնիցի ընդ քացախոյ, կամ ընդ օղոյ։ Զարմն կէս ունկի ընդ 16 ունկի ջրոյ։

Ճէնցիանա, իս։ Ճէնթիանա լուսէաս, լս։ ՀԻՆԹԻԱՆ օթու, ՈՀ։ Է տունկ ինչ բազմացօղուն, բուսեալ ի լերինս եւրոպոյ իբր երկու կամ երեք ոտնաչափ բարձրութեամբ։ Ցերևք սորա ըստ իմիք նման են տերևոց սպիտակ եղջերուոյ, կամ ջրախոտի, բայց փոքր մի յղկեալ և տժգոյն կանաչ քան զնոսա։ Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոցն ի ձև լնուան իլկի. և է դեղին հարեալ ի գոյն կարմիր, և հերձուս։ Պտուղն թաղանթային և երկայնաձև, ունելով ի միջի սերմունս տափարակաձև, և կարմրեբանգս։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, իբրև զբաղուկ մանկան, Ճիւղալից, թխակերտ. գեղնագոյն սակաւահոտ, և յոյժ դառնագին, միանգամայն և գեղ ազդողական ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի, և ջղաց, մանաւանդ այնց ջղաց, որոց ստորակարգեալ է մեծ գործ մարսողութեան կերակրոց. այլև ապաքինէ զտենդս, մանաւանդ ըստ միջահատակաց, զյօգուտ ածաղաւութեան, զաքօռպութեան, միանգամայն և արձարձանէ զազդեցութիւն փորային հիւթոց, և մանրաթելից ստամոքսին, և ընդդեմ։ զի է զբացուցիչ և խթիչ բնութեան։ Զարմն ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ0։ Ի տանէ կազմին և գեղութեան անուանեալ ի նոցանէ՝ Էսթրանթօ սի Ճէնցիանա, որ լինի գեղ առաւել ազդու ընդդէմ վերոյիշեալ ախտից։ Զարմն ի 10 ցորենոյ մինչև ց20, յաւուրն։ Զնոյն գործունէութեան ունի նաև սորա ոգին, զոր իտալք կոչեն՝ Թինթուռա սի Ճէնցիանա։ Զարմն ի 30 լմի մինչև ց60 յաւուրն։

Ճինէբրօ. տես Եունիպերուս։

Ճինճիպէր. տես Ժէնժէբրօ։

Ճիուսգուիամօ. տես Հիօշիամուս։

Մ

Մաեօրանա, կամ օրիկանում մաեօրանա, լս։ մաՀ-Հիօրանա, կամ օրիկանօ Հեբրայէօթիքօ, իս։ մէրՀան գէօշկ, տՀ։ մէռչէնՀիշ, կմ անքէս, աբբ։ մէրքէնկիւշ, սր։ Է բոյս անուշահոտ, յաՀախեալ ՀԻ բուրատանս և ՀԻ պարտէզս. որոյ ցօղունն է նուրբ, փոքրիկ եբբ ոտնաչափ, կարծր, ՀիւղալՀց, գոյն ինչ թաւամանուշ, և կարմրեանգ։ Ցերեկ Նորա երկու երկու բուսանին, մինն մեծ. իսկ միւսն փոքր. սպիտակ են և բոլորակաձև, նման բան խիք ծոՀերին. կամ նոցա փոքր մի տախպ, միանգամայն դառն։ Ունի հակակ բոլորակաձև և թաւիշաւոր, յորոյ վերայ զետեղէ ունի ծաղկս սպիտակագոյնս, վերամբարձս, թաւիշաւորս, որկորձևս, և քառեակեՀերեթեանս։ Ունի և սերմունս մանուանս, որոյ ոմանք են կարմիր, և ոմանք ՀԻ գոյն դեղին։ Իսկ արմատն է մանր, կարծր, և թեՀալՀց։ Այս բոյս լի է գոյացական ալիւ և իւղով, որոյ տերևն եփեալ ՀԻ ջուր և աբբուցեալ, դեղ է թոռլուՀեան ջլաց, ցաւոց գլխոյ, անդամալուծուՀ, ախտի ուղղոյ, և ստամոքսի և փքոտութեՀ. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութեՀ։ ԶաՀն ՀԻ մարամՀ մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Մաթիեմա. տես հէմաթիեմս։

Մաթրիթիաէ կամ մէթրիթիաէ, լս։ ինՀիամնցիօնէ տէլլ՝ ուԹՀաօ, իս։ ռահՀմ միւՀրիւքանը, կմ խաղնա իւՀիւնէթի կամ թուռթուշմասը, տՀ։ միւՀրիքանի իլ ռահՀմ, կամ յուամի վէլէտ, աբբ։ Ցես հտ. ՀՀ. Ռբեա 111։

Մաթրիքարիա, լս։ մաթրիքարիա, կամ փառԹէնիս, ամանէլլա, իս։ վարսանիքա, տՀ։ Բոյս հոտաւէտ և դառնահամ յաՀախեալ ՀԻ բուրատանս, և ՀԻ պարտէզս. որոյ ցօղունն է ստուար, ծնրաւոր, ասնդային, ՀիւղալՀց. մէջն դատարկ, և հիւԹալՀց։ Ցերեկ Նորա են երկայն, և հերձուտ։ Ծաղիկն բոլորշի և ՀաստատայԹաձև. չՀՀասպատ Նորա սպիտակ, և մէջն գեղեցիկ գեղին, որ բերէ զնմանուն երիցկի. ունի և սերմունս երկայնաձև. իսկ արմատն թեՀալՀց։ Այս բոյս լի է իւղով, և թուշա-

կան աղիւ. որոյ տերևն և ծաղիկ են գեղ ազդու ընդդէմ սխտից արգանդի, և նուազութեան տմոսական պարտուց կանանց: Զայն ի կէս տրամէ մինչև ցմի, զոր օրէն է սրբ. կանել ի մէջ մի բենեթա ջրոյ եռացելոյ. զինի 12 ժամուց քամեա զայն կաուաով յայլ ապակի անօթ, և առեալ լի. նի ըմպելիս այս ի միջոցի 2/4 ժամուց՝ երկու ունկի առ. իւրաքանչիւր նուազ:

Մալաթիա տեղի նեռվի են Ռէնեռալէ, իսս. սինիր հիլէթի ալէսէվիէ, տՀ: ըստ մեզ՝ ընդհանուր սխտ ջրաց. տես հտ. ։Ճ. երես 190:

Մալաթիա տեղի ֆիէմինե են Ռէնեռալէ, իսս. քա. ռը հաստատրրը ալէսէվիէ, տՀ: ըստ մեզ՝ ընդհանուր հիւ. անդութեի կանանց. տես հտ. ։Ճ. երես 174:

Մարանքօնիա, կամ մէրանքօնիա կամ մանինքօնիա, իսս. սէվտայի մէռաբ, տՀ: և ըստ մեզ՝ սեւամարմնութիւն, կամ սխտնեանտասութեի. տես ի հտ. ։Ճ, ի գլ. ԺԷ. ե. երես 216:

Մարաչիա. է սխտ ինչ կանացի. զորմէ տես հտ. ։Ճ. երես. 180:

Մարա չիտոնիա. տես մարա քօթիտոնեա:

Մարարանչիա. տես առաբանցիուտ:

Մարաքօթիտոնեա մինօրա. տես չիտոնիա:

Մարաքօչիտաուս մինօր. տես քէչիտոնիա:

Մարնաքօ. տես արմենիաքա:

Մարնքօնիա. տես մարանքօնիա:

Մարնօ. բառիւս այս ըստ անդամանցնոց իմանի՝ մինն յերից նեղբին ոսկերաց լսելեաց:

Մարլուվիուտ, լս: պարչնօ, իսս: անուանմբս այս ըստ անդամանցնոց ցուցանի՝ գնուտակաձև խոռոչ ինչ ձագա. ռանման յառաջակողմեան փորոքս ուղղոյն: Ի ևս խոռոչ ինչ օրոմանի պարունակիչ փամէրչի մելին, արգանդին, և փորոտեաց:

Մալ կալլիքօ. տես մալ վէնեբէօ:

Մարամ տես մարաս:

Մարամ բուՃնիքուտ. տես մէրանքուտս:

Մարամ օսմբրամ. տես առաբանցիուտ:

Մարաս, լս: մէլօ կամ բօմօ, իսս: էրմա աղաՃր, տՀ. և ըստ մեզ՝ խնձորենի: Ի Ծառ ինչ բարարակատերև, և սպիտակածաղիկ, յաՃախեալ յամենայն ուրեք. որոյ ա. նուն պտղոյն կոչի յիսատացւոց՝ մէլա կամ մէլա բօմօ. ի լատինացւոց մալուս. ի Թուրքաց՝ էրմա. յարաբացւոց՝ թէֆիֆա, կամ թուֆիֆա, և կամ սիբ. ի պարսից՝ սաեբ.

բոս, կամ սիվա, և կամ շն. իսկ ըստ մեզ՝ խնձոր, կամ խնձորս. որոյ ձև, համ, և հոտ ծանօթ է ամենեցուն: 'Ի մէջ պէտսպէս տեսակաց խնձորոյ ընտիրն է, որ լինի սպիտակախառն կարմիր, Նրբակերև, մանրաբոյր, փայլուն, մշկահոտ, մէջն սպիտակ իբրև զձիւն, սառնատեսակ, ջրալիր, սակաւակորիզ, և սխորժահամ: Արդ՝ դասանի սա ևս յԻրէք անուանեալ դաւառն Եւրոպայոյ, զորոյ զհամեմատն ոչ ուրեք է դասանել, զոր և 'ի պարզև առաքեն մեծամեծաց, իշխանաց, և գաբեպ. որ է գեղ (որպէս և միւս խնձորքն) 'ի գիպուածս տկարութեան սրտի, սխոն դանտառութեան, և իրացանաց:

Մալուս լիմոնիա, կամ մարուս մէտիքա, և կամ ՀԷ-Թրիամոլուս, լա: լիմոնէ, կամ լիմոնիկէա, իտ: էէմոն, արբ: իլիմոն, ամ: գէլգէլ, պր: և ըստ մեզ՝ լիմոն: Ի պտուղ ծանօթ ամենեցուն, որոյ մէջն է ջրալիր, և Թթու գրեթէ որպէս զաղուս. զոր ստէպ 'ի կիր արկանեմք 'ի կերակուրս, նաև 'ի գեղոյսս. որ է փարատիչ փսխատուութեան, և ամենակերպ ջերմախտից՝ պատճառելոց յուժգնութեամբ. մեղմ և զչարութեան Թունից, և արգելու զորդառատս հոտումն արեան. զի է զովացուցիչ և Թուլացուցիչ ընութեամբ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ շաքարի բաղադրելոյ հասարակ ջրով: Կեղև սորա լինի գեղ ընդդէմ սկարութեան ստամոքսի: 'Ի կեղևոյ ստսի ելուզանեն զեղ ինչ ոսկեգոյն, որ լինի գեղ ապրու ընդդէմ սկարութեան ստամոքսի, և ուղղոյ. զի է խթիչ կամ գրգռիչ, և ՀՀԷ հալած: Զասին 'ի 2 շրեմ մինչև 910:

Մալվա, լա. և իտ: էէմէ կէօմէՀի, ամ: մալաիսի, ֆն: ռագամէ, կամ ալիքլէկ, և կամ խուսպէղա, արբ: բէՀիրէկ, կամ Թիւլէ, և կամ միւքէպ, պր: և ըստ մեզ՝ մալը: Ի բանՁար ինչ՝ յոյգէ խաւարտից, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս սանտիմ, Թաւիշաւոր, ջայլն, ուղիղ, և բոլորակ: Տերև նորա է երկայնականԹ, կնՀնաւոր, ջայլն, բոլորշի, Թաւամազ, և բազմածալ. որ բերէ զնմանութիւն բոլորակաձև հունտաթի: Ծաղիկն զանգակաձև և սպիտակախառն կարմիր, և խոռոչաւոր, ունեալ 'ի միջի բրգանման առէջս ծիրանագոյնս: Զկնի Թաքշամեալոյ ծաղկանց յայնբոլորէ պտուղն գնուտաձև, հարԹեալ, վարդագոյն, և անՀամ: Իսկ սրմման երկայն, սպիտակ, յատակ, մածուցիկ, և քաղցրահամ: Բուսանի յամենայն ուրեք 'ի պարտէզս, 'ի պարարտ, և 'ի խոնաւուս տեղիս. լի է խոզով, այլ նուազ տալիս. որոյ տերևն մինչդեռ է Թարմ, 'ի վար արկանի 'ի կերակուրս,

նաև 'ի գեղջրայս. զի է քաղցրացուցիչ, նրբացուցիչ, և մեղմասէս լուծիչ բնութիւն: Ի կիր արկանի նաև յաճախակի 'ի գրեխս 'ի կակղացուցանել զորաւանցն: Իսկ ծաղկին նոյնպէս 'ի գործ արկանի 'ի քաղցրաբանիս, 'ի յօշարակս: Երբեմն և արմատն 'ի կիր արկանի ըստ օրինակի արմատոց սղոց, որպէս և զորուութիւնն նման է զորուութեան նորա:

Մալ վենէռէս, կամ մոռալս վենէռէս. մալ ֆռանչէզ. իս: մռուսուս վենէռէռուս, կամ սիֆիլեթիսէ, կամ լուա չէլեթիքա, և կամ լուա վենէռէա, լս: ֆրռէնկի կամ ֆռէնկ զանէթի, և կամ ֆրռէնկ ուլուզու. ասէ: մուսպարէք, կամ թէշվիրլի եֆռէնտ, ասք: և ըստ մեզ՝ սիրտ գաղղիական, և կամ սիրտ եղեփանդական. սեռ զայսմանէ հտ. ա. երես 333:

Մալ տի կօլա. սեռ չենանքէ:

Մալ բատուրաքս. սեռ եբիլէսիա:

Մալ ֆռանչէզէ. սեռ մալ վենէռէս:

Մանէռա, կամ լարիս հիեբաքլիուս, կամ լարիս սիտերիթիս, և կամ լարիս նատեթիքուս, լս: քալամիթա, իս: մրիսարդ, ասէ: մանէռեթիս, ասք: հայէնրասպա, ասք: և ըստ մեզ՝ մանդեռասիս, կամ մանդիս: Է քար ինչ ծանր, կարծր, թիսագոյն, կամ կապտագոյն, որ սովորաբար գտանի 'ի հնդիկս, և յեւրոպիա եւեալ 'ի հանքէ երկաթոյ, կամ պղնձոյ. զորուութեն նորա է քարշող, որով միշտ յինքն ձգէ զերկաթ, և պինդ կաղնու զնա, որ վարի յայլ և այլ պէտս, և 'ի գեղջրայս առ 'ի յարբեցուլ զհոսումն արեան, և զիջուածս:

Մանէռզիա ալզա. կամ մանէռեզիա ուսթա, լս: մանէռեզիա պանքա, կամ մանէռեզիա քալչենաթա, և կամ օսպիքատաջենաթօ սի մանէռէս, իս: կիւվերչիլէ քայմաղը, ասէ: Է փոշի ինչ յոյժ սպիտակ, թեթև, մեղմաշոշափ. կոչի և Նիեթրօ սուլչիֆիքատօ է ֆիսաս, կամ մանէխսեէռիս ֆիլյասֆիքօ. կաղմեալ 'ի շնչարարակէ կամ 'ի միզէ յառաջացեալ աղիցն. յորմէ սոեալ 'ի կիր առնուլք առ 'ի ընկլուսիլ կամ յինքն ձգել զինասաքեր և զասասարծարծ հիւմնս մարմնոյ, յորոց պատճառէն տկարութեն սառամրբսի, ցնդումն մկանանց կամ ջղաց, խեթք սառամրբսի, և որովայնի, քարտեալՇիա յորջորջեալ ախտն, և փորհարութեն, և այլ և այլ ախտք սոցին նման: Զաղին 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցկէս ունկի, խառն ընդ գաղջ ջրոյ 'ի պահ առաւօտուն: Այս փոշի նման է կաւիձի ըստ ձևոյն, և ըստ գունոյն. բայց առաւել սպիտակ է և ա-

աաւել թեթև. որ թեկպտ և 'ի բաղում տեղիս կազմի սա, զորօրինակ 'ի գաղղիա, յիտալիա, 'ի Գերմանիա, այլ ոչ հաւասարի ազնուութեան այնմ՝ որ յօրինի յանգղիա: Մանկեզիա՝ անուն առեալ 'ի լատինական բառէն մանկեա, որ առ մեզ անուանի մագնիս՝ 'ի զորութեէ նորա եգեալ են զայս անուն. քանզի զորէն մագնիսի յինքն ձգէ կամ քաշէ զամենայն թեթու և կծու հիւթս ստամքսի: Այլ բաց 'ի ձգողական զորութէ ունի և զայլ մասնաւոր գործունէութիւն 'ի լուծել մեզմսպէս զորովայնն, և 'ի բանալ զանցս մեզի:

Մագիսթերիում, լտ: մագիսթերիօ, իտ: էօզ, տՀ: Ընդհանրապես այս խմանին խէժանման հիւթքն՝ երբոյժ զոր և իցէ արմատոց, բուսոց, և յայլ սոցին նման նիւթոց՝ խառնմամբ ուժգին ոգւոյ գինւոյ:

Մագիսթերօ տի ալօէ, իտ: էտա ալաՀրն էօզիւ, տՀ: Է խէժանման նիւթն հալաւէի, կազմեալ 'ի հալուէէ, և 'ի յոգւոյ գինւոյ, որ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ տկարութեան ջղաց, և ստամոքսի, և ցաւոց գլխոյ:

Մագիսթերօ տի Ղիալարբա, իտ: եալաբանին էօզիւ կամ զանքը, տՀ: Է խէժանման նիւթն եալաբա արմատոյ. որ է բնութեամբ ուժգին լուծողական և խթիչ. նմին իրն օրէն է մեծաւ ոգուութեամբ 'ի կիր արկանել: Զարմն 'ի կ ցորենոյ մինչև ցՅ կամ ցՅ, իսուն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից: Կոչի և բէղնիս եալաբա. և 'ի մասնաւորին՝ ջրգողութեան և խցանաց ընդհանուց փարատիչ է:

Մագիսթերօ տի պիտուիթօ. տես Թէռմոսպատօ պիանքօ տի պիտուիթօ:

Մագիսթերօ տի սօլֆօ. տես սօլֆօ սուպլիմաթօ:

Մագիսթերօ տի քանֆիօրա. տես քանֆիօրա բուրօ:

Մագնիսիօնանա. տես մանեօրանա:

Մանիա. տես ֆօլլիա:

Մանիբուլուս, կամ մանուբրում, լտ: ավուՀ միկտաբը, տՀ: Թագ, կամ գէֆ, արբ: տէտաէ, պր: Այսու անուամբ ցուցանի քանակութիւն, զոր մարթ է առնուել ձեռամբ կամ ափամբ չափաւորապէս բացելով. և դնի նշանագիր փոխանակ միոյ ամբողջ բառի, զորօրինակ (xij) այսինքն մի ափ:

Մաննա, լտ. և իտ: գուարբէթ հէլվասը, կամ գուարբէթ պալը, և կամ պասրա հէլվասը, տՀ: Մէնին ֆիրան կի, արբ: Թեբէն կիւպէն, կամ Թիլէնկիւն, կամ շիրխէշկ, կամ շիրխշա, և կամ գրչատում, պր: և ըստ մեզ մանանայ: Է հիւթ Թանձր, պարարտ, և քաղցրահամ

իրեւ զմեղք, գոյացեալ ի բարեխառն գոլորշեաց գարնան, նոյ, և նստեալ ի վերայ բուսոց Եւրոպայ, և ասեալ։ Աչս հիւթ սովորաբար է դեղնախառն սպիտակ, բայց գտանի և սպիտակ, և մաքուր, որ լաւագոյն համարեալ է, և առաւել օգտակար. զի լուծէ մեզմասպէս և թեթեւապէս զնիստաբեր հիւթս ստամոքսի, և փորոտեաց. անօսրէ զթանձրամսոնութեան տոգուն ենից. կակղացուցանէ զկուրծս, և զորկորս. մեղմէ զհազս, և կազդուրէ զցաւս որովայնի. զի է թուլացուցիչ բնութեամբ։ Հաւն ի 8 որամէ մինչև 924։

Մանանա լեգուխտա. տես թհերիէնիապին։

Մանուս նստութիւն, կամ թուպաս, և կամ բրօպոշիս, լս։ ֆիլ. հօռնթումու, տճ։ զորմէ տես բառն էլէբհաս։

Մանտրակօրա, կամ մանտրակօրաս, և կամ մանտրաքօլա, լս։ և իտ։ ասպոն սէլամ, կամ գան քուրուսան. տճ։ ասպուդէլան, կամ ասպուհէղան, կամ թիֆա իլ ՀՀին, կամ էպուռիսէնմ, և կամ սուռՀիլքաթրէպ, արբ։ սեՀպիղէչ, կամ սասպիղէկ, և կամ մէրսիւկիա, պր։ և ըստ մեզ՝ մանդրագոր, կամ ըշտակ։ Ի բոյս յաՀանեալ ի հովանաւորս տեղս, և ի յանտառս. որոց տերևն է երկայն ձուռաձև, և սրածայր։ Բերէ մէն մի ծաղիկ զանգակաձև, դեղնագոյն, և վարսաւոր։ Պտուղն կանաչախառն դեղին, ի ձև խնձորոյ. և ունի զհոտ թմբրեցուցիչ։ Խակ արմատն երկայն, թխակերգև, միանգամայն և ուժգին լուծողական, և վնասաբեր. ամին իրի ոչ ի կիր արկանի ի դեղոցս։

Մանսորբա. տես ամիկտալուս։

Մաչա, լս։ մաչէ, լս։ բէսքասէ տճ. ուշտիման, պր։ Ի պտուղ կի՞ լաւ և ծաղիկ դալարակերպ, մտալիր հիւթալից նմանեալ գունով և հոտով մէկՀոտ ընկուզոյ՝ արտագրեալ ի փոքրիկ ծառոյ իրեք հնգկայնոյ կոչեցելոյ իտալական բարբառով բէսքօ. այսինքն դեղձենի։ Են՝ որք համարին զսա ծաղիկն լինել մէկՀոտ ընկուզաբեր ծառոյ, և ոչ դեղձենւոյ. բայց գտանին և պտուղք նմանաձև մէկՀոտ ընկուզի, որք ի նոյն ալեստս վարին, այլ չեն յարդի, և գործածեսնեալ իրեւ զայն։

Մարազմ. է անուն իրեք վնասակար և ծիւրիչ ախտի՝ որ յոյժ նման է լերդացաւութեան։

Մարթէ, լս։ չէլիք, տճ։ պօլատ, արբ։ ֆ մեզ՝ պողպատ. զզօրուն սորա տես՝ ի բառն քշալիպա։

Մարկերիթա, կամ ուռիմնէչ. կամ բէռլա, լս։ բէռ-

լէ, իս։ ինձի, ած։ լուլի, կամ սիւրբէ, և կամ սիւրբր, հէյ ձիւմանէ, կամ սահուռ, կամ ձիւման, և կամ թիւ, էմ, աբբ։ կէօվէր, կամ սիւրբիւ շէհվար, կամ սիւր, կամ սիւրասանէ, և կամ գէօրբէրէձ, պր։ և ըստ մեզ մարդ, գարիա։ Ի գոհար ինչ պատուական, կարծր, սպիտակ, մաքուր, և շողշողուն, այլ ձև նորա այլ և այլ է. այսմիջոցս մաքուր, և հաստատուն, և ասնձաձև. և այնչափ բնութիւն և ազ նիւ է, որչափ առաւել գնատակաձև, մեծ, և մաքուր է։ Սա գոյանայ ի ծոց սատափի, յորմէ բնակիչք երկրին հանեալ զնա ծակին, և առաքեն ատա և անդ ի վաճառ. զոր ի պէսպէս զարդս ի կիր արկանեն, նաև ի գեղարդս. որ ի շահաւէտ ի դիտուածս տկարաւէ սրտի, և ի մասնաւորի՝ ախտի թանչից, և հոսման արեան. զի է ընկալուչ, և զօրացուցիչ բնութեաց։ Չափն ի 6 ցորենոյ մինչև ցՅ։ Այլև սպառեալ ծախէ զրենս և զաւելորդ միսս աչաց, եթէ փոշեացուցեալ ցանիցի ի մէջ նոցա։ Այս գոհար գոյանայ առ պարսկային ծոցով. գոսանի և յեղբեր ծովուց հեղկաց, որ թէպէտ սպիտակ է յոյժ, այլ չունի զայն ազնուութիւն, զոր ունի մարգարիտն պարսկային ծոցոյ. քանզի զինի սակաւուց կորուսանէ զգոյն իւր։

Մարրուսպիւմ, լս։ մարրուսպիս, իս։ Քիբրասիօն, ած, և աբաբ։ Ի բոյս ազգաց հոտաւէտս, փոքր մի ոլորաձիգ, մանգամայն և դառն. ցորուն սորա է երկայն իբր մի ոսնաչափ, գեղմնաւոր, մէջն դատարկ, և հիւծալից։ Տերևն ձուաձև. և սպիտակամանն կանաչ։ Ծաղիկքն մանր, սպիտակ, և տափարակաձև՝ որք եղանեն ի վերայ ձիւղոց, հանդերձ թաւամազ և սպիտակ առէջիւք. յետ ծաղկանց արտադրէ քառասնամեայ սերմունս երկայնաձև. իսկ արմատն սեաւ, և բազմաթել։ Բուսանի ի յամայի և ի յանհեթեթ տեղիս. օգտաւէտ է ի գեղարուեստս գարկան, խրատաց փայծեղան, լերդի, և արգանդի. նոյնպէս շահաւէտ է նորագոյն տխտից թոքոց, ընդարձակութեան, և ցաւոց կրծոց, և նուազութեան ամենայն պարտուց կանանց։ Չափն ի կէս տրամի մինչև ցմի։

Մարրուսպիս, տես մարրուսպիւմ.

Մարցիալէ. անուանեալս այս նշանակին այնք նիւթք, յորոց բաղադրութեան գոսանի երկաթ, կամ պողպատ։

Մէսեթուս, լս։ բօրս կամ մէսեթս, իս։ Թէռ տեղիք. լերդի, ած։ մէսանամբ, կամ մէսամ, աբբ։ և ըստ մեզ՝ վտարք կամ անց.ք, կամ ծակսի մարմնոյ. որք են անեթիւ և ամենանմանք ծակք արտաքին մարմնոյ, ի ձեռն որոց արտադրին կամ արտաշնչին ջիւաստաբեր և աւելորդ հիւթքն։

և ընդունին ի ներքս ի մարմնի արտաքին օգն՝ սա. ի մնուցանել և զօրացուցանել զշիղսն և զմարմինն, և միանգամայն զովացուցանել զներքին ջերմուն արեան, և այլ հիւթոց։

Մ Էաղթօ. տես մէաղթուս։

Մ Էթռէթիթէ. տես մսեթրիթիտէ։

Մ Էլ. լս։ մէջ, խտ։ պալ, ոտ։ ասէլ, կամ սէնմեթ կամ միղնչ, արբ։ էնկիւպլն, ռէվաք, կամ չէհլաթ, և կամ չերէքչան, պր։ և ըստ մեզ՝ մեզք։ Ի հիւթ թանձրամած, քաղցր եբրև զչաքար՝ ծանօթ ամենեցուն, յաճախեալ ընդ բոլանգակ աշխարհ, բայց առաւելապէս յասիա, զոր յօրինեն մեզուք ի բէհէն ի գարնանային ցօղոյ, և ի հիւթոց քաղցրահոտ ծաղկանց, և տերևոց. որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ, և մթին գեղն։ սպիտակն առաւել ազնիւ է սակս մաքրուն է, զոր և ի գործ ածեն ի պէսպէս քաղցրաւէնիս, նաև ի գեղոբայս հանգերձ բաղադրութիւն այլոց. որ է օգտակար կրծոց, շնչաբգելութեան, և հաղից. զի է թուլացուցիչ, անօսրիչ, մաքսեցուցիչ, և յոյժ մեղմապէս լուծիչ բնութիւն։ Ի գազատիա ելանէ տեսակ ինչ ազնիւ մեզուս, զորոյ զհամեմատն ոչ ուրեք է գտանել. զոր և ի պարգև առաքին մեծամեծ իշխանաց, յոյժ մտանաւոր է սորա գործուն. Նէուլթի ի գիսպուանս սիտի էլէփանդպանի և գիֆնեայ բորոտուն, զոր մարթ է ի գործ արկանել եթէ ի ներքուստ առատորէն ուտելով, և եթէ արտաքուստ օծմամբ։ Ա.յլ և օգտաւէտ է ի գիսպուանս հեծկլտանաց, հնագոյն հաղից, և այլ սիտոյց կրծոց։

Մ Էլաչէուքա. տես քաչէբուն։

Մ Էլանէքօլիա. տես հա. ն. երես 216։

Մ Էլաչիտոնիա. տես չիտոնիա։

Մ Էլասանէլա. տես սուբանցիում։

Մ Էլէ. տես մէլ։

Մ Էլիլօթուս, կամ թրիֆօլիում օտորամում, լս։ մէլիլօթօ, խտ։ էքլիլուլ մելիք, արբ։ Ի բոյս, որոյ ցողունն բարձրանայ մերկեն եբր երկու կամ երեք ոտնաչափ, և է դարմանագոյն, մէջն դատարկ, վտիտ, և ճիւղալից։ Տերև սորա նման է տերևոյ ֆիֆենիրէքօ անուանեալ բուսոյ, բայց առաւել սպիտակ քան զայն։ Դաղնին փոքրիկ, գեղնագոյն, և ի տեղիս տեղիս նաև սպիտակ, և երկայնահատակ։ Յեռ ծաղկանց յայնմիջոցէ արկղաձև սերմնափակս սեաւս, յորս են սերմունք գեղնագոյնք, և ձուաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, մանր, սպի-

տակ, և բաղմահեր, կամ թեղալից։ Բուսանի յանհարթ, և ի քարուտ տեղիս, լի է իւղով, և գոյացական սոլիս, և բնութիւն կակղացուցիչ, մեղմասէս լուծիչ, և բացողական, և ի մասնաւորի առ ի լուծանել զկաղուածս դաշտանի կանանց։

Մէլիս, կամ մէլուս. լս։ Թասոս, խս։ բօռասուք, կամ պօռասուք, ազ։ Է տեսակ մի քառոտանի կենդանւոյ ի չափ գայլոյ, որոյ ստէն է կարծր, և երփնեանգ, ընդ ացքն երկայն. ատամունքն սայրասուր, թիկնամէջն ելայն. սրունքն կարճ, ոտքն նման է շան, իսկ միսն փաղուկ և համեղ ըստ վարազու։ Սա յաճախ դաշտի ի վերուն եւրոպոյ։ Եւ ոմանք զայսմանէ ասեն թէ զերիս կամ չորս ամիս ննջէ անընդհատ, և ապա անդրէն սթափեալ յառնէ. զորոյ Ղարպ ի գործ ածեն ի գեղ երիկամնաժեռուութեան, ցաւոց ստանց, տկարութեան ջղաց, և շնութեան անուանեալ յօդուածացաւութեան։ Արիւն սորա չորացուցեալ, փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է ընդարգելութեան, և գոգութեան, և ի մասնաւորի բորոտութեան և քսուտուն։ Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև 60։

Մէլանէ կամ մէլանէ. տես մէլ։

Մէլ. մելբուռիալ, խս։ Եապանիէսպլէնին պալը, ազ։ այսու անուամբ իմանի մեղրն վայրենի ուեհանի, որ է բնութիւն զովացուցիչ, և մեղմասէս լուծիչ. սովաբարաբար ի գործ արկանի ի գրեխս։ Չափն ի մի ունկեալ մինչև ցերեք։

Մէլ բօզաթուա, լս։ մելէ բօզաթօ, խս։ կիւլ պալը, ազ։ է ըստ մեղ՝ մեղր վարդի. որ է յատուկ դեղ ի գիպուածս վերայ բերանոյ, ընտերայ և կոկորդի. այլ և սեղմէ զորովայն՝ եթէ ըմպելով, և եթէ ի գրեխս ի կիր արկանելով. բայց չէ պարտ ի գործ արկանել ի վերայ յղի կանանց։ Չափն յերից ունկեալ մինչև 36։ Սովաստեպ ողողեն զկոկորդն և զբերան առ ի բուժել զվերոյիշեալ վերս։

Մէլօ կամ քուքումիս մէլօ, լս։ մէլօնէ, խս։ քօնքօնպա ռէթիքիւէ, գաղղ։ բօքօնե, յն։ գաւուն, ազ։ ասխուն, արբ։ բէլէնոի, կամ խարպուզի, կամ էշէն, կամ էսէն, և կամ ֆիրվէնկ, պր։ և ըստ մեզ սեխ։ Է պտուղ ինչ քաղցանօթ յամենայն ուսիքէ. որոյ մէջն սերմ, ջնարիք, քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ օգտակար մեղմասղոտ անձանց, և որոց վիճակեալ են թանձրամած և արիւնային բնութիւն. զի է զովացուցիչ և միզարեր և թուլացուցիչ բնութիւն։ Սորա սերմն կամ

ունդն կարգի՛ ի դասս ջրից բացողական և միզաբեր սերմանց։

Մէնեթա. տե՛ս մէնեթհա քրիսաբա։

Մէնեթհա բիբէռիթիա, և կամ՝ մէնեթհա բիբէռիթիա, լս։ մէնեթա բիբէռիթիա, կի՛մ մէնեթա բռիմա, իսս։ մանեթ փուռավռէ, կի՛մ մանեթ ա՝ անկլքիթէռ, գղղ։ բէրբը մինեթ, անգղ։ ենկլքիթէռա, կի՛մ լաւ ևս՝ ենկլքիղ նանէսի, տՀ։ և ըստ մեզ՝ անանուխ անգղիոյ։ այսպէս կոչէցաւ սակս յաՀախս բուսանելոյ սորա յանդղիա։ խոտ սատակՀտա, յաղգէ անանիսոյ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ասնաչափ, ուղիղ, և ՃԻւղալից։ Ցերև սորա նման է տերևաց հասարակ անանիսոյ։ Ծաղկիկքն եբանեն ի ծայրս ՃԻւղաց, և են մանր երկՀերեանեան, ժՀգոյն կարմիր։ բերէ և քառաեակ սերմունս ի միջի։ Իսկ արմատն է միջակ ըստ երկայնութեան և ըստ թանձրութեան, բաշխեալ և պաՀեալ բազմաթիւ թելանման ոստիւք։ Լինի և յերբոպիա ի վայրս գՃՃայնեան և ի բուրաստանս, որոյ տերևն եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է ստամոքսի, ջղայնոյ, լուծման որովայնի, փսխման, փքոց, և ցաւոց որովայնի։ Ի սմանէ երուսաղեմն ազգ ինչ ոսկեգոյն և ազնուագոյն իւրոյ համեմի, որ խառեբէն օլիս էսսենցիալէ ասի մէնեթա բիբէռիթիսէ կոչի։ որոյ ներգործուն նոյն է ըստ սերեալոյն։ Զամին ի ջրս չՀեՃ մինչև 36 խառն ըստ չաբարի։ Ունի սա միւս ևս ազգուսի ի ցրտացուցանել զբերանն։

Մէնեթհա քրիսաբա, լս։ մէնեթա քրէսաբա, իսս։ սեՀօզմս, յն։ մանեթ ՃԻսխէ, գղղ։ նանէ, տՀ։ նանանայ, արբ։ բաՃիռանէ, կամ՝ բիւռիթ, սպ։ և ըստ մեզ՝ անանուխ։ Ի բոյս հոռաուէս յաՀախեալ ի պարտէզս, և ի բուրաստանս։ որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ասնաչափ, ուղիղ, քառանկիւնաձև, կարմիր, և ՃԻւղալից։ Ցերևք նորա երկայն, խիտ, ծաղրաւոր, թաւամազ, մՀին կանաչ, և շուրջանակի աղոցաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղկին մանր սպիտակ, կարմրագոյն, և հերձոտ։ յետ թՀօթափելոյ ծաղկանց արտաքրէ քառաեակ սերմունս մանուռս, և երկայնաձևս։ իսկ արմատն երկայն, և թելալից։ Սա լի է խեղով, և ցնդական ոգւով։ օգտաւէտ է ի դիպուածս ջղային տանդանատուութեան, և արգանդացաւուէ, ջղային գՀուարամարսուութեան, տկարութեան ստամոքսի, փքախտաւորութեան, հեՀկլատնաց, խեթից որովայնի, փսխողականութեան, և այլ սոցին նման պատճառելոց ի տկարութենէ ջղայ։ զի է խեթիչ բնութեամբ։ Զամին ի կէս տրամի մինչև ցմի խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ։ Ձնոյն գործունէութեան

ունի նաև՝ ի ցքահանել երուզեալ ջուրն, զոր կոչեն՝ աք-դուա սթիլաթա ոմ մենթա։ Ի սմանէ արտահանեն նաև զիւղն, զոր խառալեալք՝ օլիս էսէնցիալէ ոմ մենթա կոչեն. որ ի նոյն ոչ էաս վարի։ Զամն ի յերկու շրէ մինչև 96։

Մէնանթօ. տես Թրիֆօլիում ֆիսպրինում։

Մէնենդէ. այսու անուամբ ըստ անդամաղենաց նշանակի՝ մենիք ուղղոյն, որ պատուն զուղեն. որոց մինն առձայնի՝ բիա մատրէ, այսինքն գորոմամայր. և միւսն՝ առբա մատրէ, այսինքն խատամայր։

Մէնեմռուա. տես մէսեռուսի։

Մէռկուս. տես մէրկուս։

Մէռքուրիալիս, լտ։ մէռքուրիալէ, կամ մէռքօրէլլա, իտ։ եւաան ֆիսպլէնի, տճ։ և ըստ մեզ Թարգմանարբի՝ վարդի ուէհան։ Ի բոյս ինչ բաղմատեսակ. յորս երևելի են երկու տեսակք, առաջինն կոչի մէռքուրիալիս մաս. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի ոսնաշաւի, բոլորակ, յղկեալ, և փոքրաձիւղ։ Տերևք նորա են լայն, երկայն, յղկեալ, սրածայր, և եղեսահերձ։ Պտուղն փոքրիկ, և կարձականեմ. բերէ և սերմնափակս արկղաձեւս, յորս են սերմունք ձուաձևք, և բոլորշիք. իսկ արմատն երկայն և Թելալից։ Բուսանի ի բուրաստանս. լի է իւղով և գոյացական աղիս. ունի մատնաւոր ի՝ մի ազգուութիւն ի բանալ զմանրամասնեայ երակս, և ի գրգռել զդաշտանս կանանց, եթէ արդանակ, կամ խաշու կազմեալ արբցի. զի է բացողական, միզաբեր, և մեղմապէս լուծիչ։ Իսկ երկրորդն կոչի՝ մէռքուրիալիս վուլկարիս, որոյ ձև, գոյն և ներգործութիւն նման է վերնոյն, բայց միայն ծաղկամբ տարբերի ի նմանէ։

Մէռքուրիուս, կամ հիսարաՁիուս, կամ առՁէնԹուսի վիսուս, լտ։ մէռքուրիս, կամ առՁէնԹօ վիսօ, իտ։ խուսառվիուս, յն։ զէյպպաք, կամ զավուք, կամ ասպրԹ, կամ հառիպ, կամ մուլիֆ, և կամ իւանան, արբ։ ժէպերէն, կամ զէնպէհ, կամ ժիլիէհ, կամ ֆիրնի, և կամ սիմաղ, պր։ և ըստ մեզ՝ անդիկ, կամ ջարծաթ, և կամ կենդանի արծաթ։ Ի մետաղ ինչ սպիտակ իբրև զարծաթ, ծանր, լայծուն, յարաչարժ, Թափանցիկ, և բոլորովին ցնդական, որ ի հուր մերձեցուցեալ փոխարին ի ծուխ զաղաչոտ։ Ըստ վիլնսփայից, և ըստ քիմիականաց սա է հիմնական սկիզբն այլ ամենայն հանքաց և հրաչալեկաց։ Թէպէտ սա գաբանի ընդ ամենայն երկրաւ տարածեալ և ճապաղեալ,

բայց առատագոյն. և ազնուագոյնն յերկիրն սպանիոյ, գերմանիոյ, և գաղղիոյ։ Սա է դեղ ազգու և իբր ընդհանուր դեղմեթի ընդդէմ ախտից գաղղիական, և էլեփանդական. զի թուլացուցեալ բանից զաւէշկեան աՆօթս, և զծակոտուկեան նրբբաթել երակաց, և անօրեալ զտէ զաստականութեի արեան արտաքս էլուզմամբ ի բերանոյ զբրձունս և զտողունս. և միանգամայն արմատաքի խլէ զթոյնս վերոյիշեալ ախտից, եթէ ի վար արկաՆիցի ըստ հարկաւորապէս պահանջեալ եղանակի. և ՝ի վկայելոյ ամենայն հեղինակաց և Հարատար բժշկաց՝ ունի սա զմանաւոր իմն գործունէութի ի գիպուածս ախտից՝ քան զայլ ամենայն դեղոցս. տես զայսմանէ և ի հա. ա. ի գլ. լշ. երես 353։ Նոյնպէս և դեղագոյն դեղ է ընդդէմ սրբիանց, բորոտութեի, քոսոտութեի, և այլ ամենակերպ ախտից և վիրաց մարմնոյ ի վեր երևելոց ի նեխեալ և յապականեալ հիւմնոց։ Այլև ասպքենէ զնոյնս պտրանոցի, զ ջրավախութեի, զկէլենձիկ յորջորջեալ ախտն, և զախտն որ կոչի բաստիճէ իլեաքա, և միանգամայն ի դուբս վանէ զորդունս և զՀնձիս որովայնի։ Ի սմանէ կազմին դեղարարքք զմէքուրիս սուլէ, զտուպլիմամէս քօռուօղիսն. զմէքուրիս բուէչիբիթամեռ ուսուս, զմէքուրիս բուէչիբիթամեռ պիանքս. կոչի և Թուռապեի մինէգալէ, և զենձիֆիրա, ևն. զորս ի տեղիս իւրեանց ունիմք յիշատակեալ։ Բայց գիտել արժան է, զի այսոքիկ մեդկաւ պատրաստեալ դեղոցդ ոչ յարմարին ի լուծմունս որովայնի, ի թոքացաւուս, և ոչ յայլ ինչ գիպուածս կրծոց, և ջղաց։ Դարձեալ, սոմաւ խմանան և Հանուէն զՀերմութի և զցրտութիւնն օդոց։ Նոյնպէս սոմաւ հեղեկեալ զթիթզուենս ոսկոյ՝ ոսկէզօծ առնեն զերահալելս։ Այլ պարտ է ուշ դնել, զի սորա ծուխն և գոլորշին յոյժ վնասաբեր է մարդկան, զի պատճառէ զլուծումն ջղաց, և զդողդոջումն անդամոց։

ՄէՆքուրիուս բուէչիբիթամեռուս նիՀէռ, լտ։ մէՆքուրիօ բուէչիբիթամեռ նէռօ, իտ։ սիեահ սուրուբ, տՀ։ Վայրատուցեալ նիւթս այս որ է սեւացուցեալ մեդկին երբեմն ի կիր արկանի ի գիպուածս քաղցկեղի, զոր պարտ է փոշիացուցեալ ցանել ի վերայ վիրաց, որ սպառեալ ծախէ զաւէլորդ մսամորեալ մասունս մարմնոյ։

ՄէՆքուրիուս բուէչիբիթամեռուս վիռխիս, լտ։ մէՆքուրիօ բուէչիբիթամեռ վէռուէ, իտ։ եէչիլ սուրուբ, տՀ։ Կանաչացուցեալ մեդկին, որ է դեղ պատշաճողա-

կան՝ ի բուժել զսեբմնակաթռելիւն ընդ երկար ժամանակս՝ ի վար արկանելով, այլ մեծաւ զգուշութիւն. քանզի հնաստակար է ստամոքսի, չարին՝ ի մի ցորենոյ մինչև ցչորս։

Մէռքուրիուս բռէչիրիմաթռուս բռաղեռ, կամ հիբէրթհէռմոսիստաս ռուսգառում հիստառաձիռի բէռ օսմեսէրթմենիքռում, լտ։ մէռքուռիս բռէչիրիմաթռ ռօսսս, կամ իրէռմէէռմոսիստս ռօսսս տի մէռքուռիս բէռ լ՝ օսմեսէրթմենիքռ, իտ։ գռմիրը սուրբ, տՀ։ Է դեղ ինչ կարմրերանգ, փայլուն, և ստպլուն, բաղադրեալ՝ ի սնդիկ, և յայրիչ ջրոյ։ զոր ստեպ՝ ի կիր առնուն վիրաբոյժք սա՝ ի մաքրումն նեխեալ և փտեալ վիրաց՝ մանաւանդ վիրաց գաղղիականի, և՝ ի ծախումն սուեղրդ, կարծրացեալդ և սանդամանան մեկոյնաց՝ ի վեր երևելոց շուրջ զվիրաք, դոյզն ինչ ցանեալ ևեթ զայնս։ տրով սպառեալ ապաքինէ զնոսա, և միանգամայն ցրուէ զայտուցս երեփանգականս։ Ի կարմրացուցեալ սնդիկ ստսի կազմեն զսպեղանի ինչ, որ՝ ի նոյն պէտս վարի, զի է փաղաղիչ, և ծախիչ բնութիւն։

Մէռքուրիուս բռէչիրիմաթռուս ֆիլառուս, կամ Հիալլուս. տես Թուրպիթ մինէռալէ։

Մէռքուռիս. տես մէռքուրիուս։

Մէռքուռիս բռէչիրիմաթռ նեռօ. տես մէռքուրիուս բռէչիրիմաթռուս նիՀռէռ։

Մէռքուռիս բռէչիրիմաթռ վէռռէ. տես մէռքուրիուս բռէչիրիմաթռուս վիրիսիս։

Մէռքուռիս բռէչիրիմաթռ ռօսսս. տես մէռքուրիուս բռէչիրիմաթռուս ռուսգէռ։

Մէռքուրիս սուպլիմաթռ քօռռօզիվ, կամ օսմեռռիսաթռ տի մէռքուռիս իրէռմէէռմոսիստաթռ, իտ։ մէռքուրիուս սուպլիմաթռուս քօռռօզիվուս, կամ օսմեռռիսաս հիստառաձիռի հիբէռմէէռմոսիստաթռում, լտ։ ս�լիմէն, տՀ։ տառչէլէ, որբ է սպիտակ բիւրեղաձեալ դեղ ինչ փաղաղիչ և ստատիկ թունաւոր, յօրինեալ՝ ի սնդիկ, յարջատպէ, յալէ, և յոգւոյ հնչբարակի։ Սա վասն բուռն զօրութեան իւրոյ վաղընդիպոյն փաղաղեալ վիրաւորէ զտամանսն, և զիրարտեան, եթէ ոք վերնաբարբցէ արտաքոյ քան զչափն պայմանեալ, որ և բաղում անգամ՝ ի միջոց քսան կամ երեսուն վայրկենի առեթ զանհանդուրժելի խեթ և ցաւ ստամոքսի և փորոտեաց, զչափազանց ժայթքումն, զպտոյտ գլխոյ, զշրուեթի որ կորոյ, զպաղումն սրտի, զմռակուեթի, զցուրտ քիրսն,

զուշադնացութեան, զցնցումն ջրոց և միանանց, զմիղոր-
դելուն, և զհեծելանաք։ Զարկ բաղկին լինի յոյժ մանր,
և կարծր։ Հուսկ յետոյ պատճառէ՝ ի սատմեաքն, կամ
ի փորոտիսն և զբաղկեղ, ուր և սկսանի ցաւակցելն
ախտաժէսն անդերելն անձկութեան, յանախակի լուծ-
մամբ զրկիլ ի կենաց։ Ալ դարման սորա՝ են որմացու-
ցիչ դեղոցդ՝ զոր պարտ է ասիլ ընդ փոյթ մատու-
ցանել նմա. նոյնպէս և մոխրաջուրն՝ որ է գլխովին հա-
կառակն կամ դեղեղանին այսր մեհաբեր դեղոց։ Ալ-
գիմակալ է կամն, կոգի, իւղն ձիթենեաց և նշոյ. են։
Բայց մեք յանախ ի վար արկանեմք զսա ի դեղոցս
դուշմամանեաց չափով. այսինքն զչորրորդ մասն միոյ
ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան խառն ընդ մի լիտր ի ցքա-
հանեմ ելուղեալ ջրոյ ի միջոցի 24 ժամուց. որով ան-
վրէպ փարատէ զամենակերպ ախտս դաղղեկանս, և ի
մասնաւորի զորքիւն, և զզորտոտութի։ Այնպէս ասէպ ի
կիր արկանեմք զսա արտաքուստ վասն հնագոյն դաղղա-
կան վերաց ի վեր երևելոց ի շրթունս, ի անդունս, ի
ծածուկ անդամս, յանձկագոյն մասն արդանդին, և յա-
մորձքին։ Զաքն ի մի ցորենոյ մինչև ցկ խառն ընդ չորս
ունկի ջրոյ. զոր պարտ է ասէպ ասէպ թրջել կասուով և
դնել ի վերայ գԺմեեայ վերաց։

Մէնաքուրիս տուչէ, կամ օսպիմուրիսթօ թէրմասի-
տուլօ տի մէռքուրիս, իտ։ թամեալը սիւլիւմէն, տճ։ սի-
մասի շիրին, պր։ և ըստ մեզ՝ անդիկ քաղցր, կամ քաղց-
բացուցեալ անդիկ։ Յոյժ հռչակաւոր է ի մասին օգտա-
ւէտութեան՝ ի դեղուածս ամենակերպ իցանաց՝ առեթ-
լոց յուժգնութեանէ, մանաւանդ իցանաց լերդի. նոյնպէս
է դեղ գերազոյն ընդդէմ խուլն պարանոցի, ջրգողու-
թեան, գալկան, միջահատական տենդի, ախտի գաղղա-
կանի, և ելեփանդականի, հնագոյն ցաւոց յօդուածոց,
որդանց և ՀՀեանց որովայնի, և արիւնախառն փորհա-
րութեան՝ պատճառելոյ ի բանաւթեի բնութեան. զի է թու-
լացուցիչ, միզարեր, լուծիչ, ընկղմիչ, և ՀՀէհաղած։
Զաքն ի մի ցորենոյ մինչև ցկ. յաւուրն։ Եւ իբրև տե-
սանեմք զնշանս՝ եթէ սկսանի լոքձուելք կամ թուք ընդ
բերանն ելանել, յայնժամ օրէն է կամ գլխովին խա-
փանել զգործածութենն, և կամ նուազել զաքն։ Ալ
գիտել արժան է, զի եթէ դէպ լինի ի կիր արկանել զսա
վասն արիւնախառն փորհարութեան առեթելոյ ի բանաւթեի
բնութեան, յայնժամ օրէն է ի վար արկանել այսու եղա-
նակաւ՝ որ բարւոք յաջողի։ Զորօրինակ. քաղցրացու-

ցեալ մնդիկն յինչ չափ և իցէ՝ երրորդ մասն նորա պարտի լինել չափ իբէքաքուանա արմատայ լսուելոյ. իբր զի՝ եթէ քառքր մնդիկն իցէ երկու ցորեան, իբէքաքուանան պտղոսի լինել վեց ցորեան, զորս խառնեալ ընդ իրեարս տացեն հիւանդին ի պահ առաւօտուն։

Մէռքուրիօ քարիֆիքատօ, իս։ Թաքտիր օլուն մուշ ժիվա, կամ թէմիզէնմիշ, տՀ։ և ըստ մեզ՝ զտեալ մնդիկ։ Զայս մնդիկ առ ի գործել յարմար ի պէտս դեղորդելոյ, սովորութեամբ է զտել. քանզի որչափ առաւել զտեալ իցէ և մաքուր, այնչափ ազդու, և թափանցիկ լինի գեղն. որով փութով ընդմտանէ և բանայ զմանրամասնագոյն ծակոտիկենս երակաց, և յորդէ զարձուն։

Մէռքուրիօ քօռռօզիվօ. տես մէռքուրիօ սուպլիմատօ քօռռօզիվօ։

Մէսքիտս (ծառն,) մէսքիտում (պտուղն,) ըստ։ նէսքօլա (պտուղն,) նէսքօլօ (ծառն,) իտ։ մէսքլա, յն։ մուշմուլա, կամ ասէնկէլ, տՀ։ պէյսիմ, արբ։ գիւնեսէ, կամ էշքիլ, պր։ և ըստ մեզ՝ զղեսար։ Ի ծառ, և պտուղ նորա մեծատեսիլ բոլորշի ի չափ ընկուզոյ, որ յորժամ թարմ է, կարծր է և յոյժ տոիսլ. այլ եթէ սակաւ ինչ հնանայ, առ փոքր մի կակղանայ և համեղանայ. օգտաւէտ է ի գիպուռածս հոսման արեան, և թանչէց, զի է սեղմէչ բնութեամբ. որով արգելու և դադրեցուցանէ հոսումն միզի, և ժայթքումն մաղձի։

Մէսէնթերիս, իտ։ մեսարիքա, արբ։ և ըստ մեզ՝ մեսենդր, կամ միջընդերք։ Ի մարդ ինչ, յոր հաստատեալ կամ զետեղեալ են ընդերքն կամ աղիքն, զի մի ցրուեսցին, կամ ընդ միմեանս պատեալ խառնակեսցին, որ լի է անհամար երակօք և նեարդօք, անկեալ բազում ճարպով և մսանամբք։

Մէսթռուլ, կամ ֆիլուսսօ մէսթռուլէ, իտ։ մէնսթռուա, լտ։ հայիվ կամ այպաշքոր, տՀ։ թամն, կամ տաՀր, կամ տուէտ իլ նիսան, արբ։ և ըստ մեզ՝ գաշտան, կամ օրէնք կանանց, և կամ սեռատեսուն. տես զայս մանէ հա. ե. երես 174։

Մէսքօլան. այսու անուամբ ըստ անգամանցնայ նշանակի՝ մսան ինչ միջընդերաց, կամ մեսենտրին, կցեալ ընդ աղիս, մանաւանդ ընդ այն աղիս, որ առաջին՝ քօլն, այսինքն կողն։

Մէսխանա. այսու անուամբ ցուցանի՝ միջներակ։

Մէսխասթէնուա, անուամբ խմանի՝ թաղանթ ինչ որ

պատէ զկրծուն ընդ երկայնութեան. որ առ մեզ կոչի՝ միջ-նաթաղանթ։

Մէսուլա, լտ։ միսօլա, իտ։ էքմէք ինչի, տճ։ լէպ-լապիլէշ, արբ։ և ըստ մեզ՝ մէջ կամ փոր հացի. որ է ներքին խմորն ընդ կեղևով նորա, որ վարի ի պէտս որ և իցէ քաղաքականի, այսինքն թանձրաժանի։

Մէսուռէա, է բառ յունական. տես Ֆլուսսս տեղ լէ բառէնտ։

Մէրկուս, կամ մէռկուս, լտ։ սմէռկօ, իտ։ գառա-պաթաք, տճ։ սէօվմանիէ, արբ։ թիւիւռէ, պրս։ և ը մեզ՝ հոլամաղ։ Ի տեսակ մի թռչնոյ ի չափ սագի. որոյ գլուխն կարճ է բայց լայն. կտուցն սեաւ, նեղ և ծայ-բաւոր, որպէս և լեղու նորա. ատամունքն փոքրիկ և կոր. փետուրքն ի փոքն են սպիտակ և սեաւ. բայց գոյն նոցա այլ և այլ է. թեք փոքրիկ, որպէս և տուան նո-բա. ունի զմատունս կցեալս մեկէն թաղանթով ելբև զսագ։ Գոտանի սովորաբար յելզիս ծովուց, ի գետս, և ի Հնդիան ուրեմն. ընկզմեալ զինքն ի ջուրս ներքնաղող լինի ընդ երերար պահս, և որսոյ զձկունս և ուտէ անյա-գաբար։ Սխա սորա օգտաւէտ է ի դիպուածս լուսնո-տութեան։ Իսկ Հնդիան կակղացուցիչ է և մեղմապէս լու-ծիչ բնութեամբ։

Մէքենիա, իտ։ ըստ մեզ՝ մեկոնիոն։ Ի հիւթ ինչ թմբեցուցիչ, հանեալ ի մեկոնէ։ Դարձեալ անուանեն այս խմանի յաւելուած ինչ սեաւ հաւաքեալ յաղիս սաղ-մնի որ յարգանդի։

Միսգամ, իտ։ անուանեն խմանի՝ ապականութեան տա-լապիսիկ ախտից։

Միթուլուս, կամ միթիլուս, լտ։ Ի ձուկն ինչ փո-քրիկ և երկայն ի չափ կատուի, յանահանեալ ի խորս դե-տոց. որոյ միս փափուկ է և համեղ. միանդամայն և գեղ ազդու ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց, և միզաբ-գելութեան. գրգռէ և զդաշտանս կանանց։

Միլնաբ, իտ։ տառը հաստալերը, տճ։ և ըստ մեզ՝ ախտ կորեկային. տես հատ. ՅԾ. երես 315։

Միլնարիս, լտ։ այսու անուանեն նշանակի կորեկաձև և փոքրիկ մասնք ինչ մարդկային մարմնոյ։ Դարձեալ՝ խմանի տեսակ ինչ ախտի, որ ըստ տանկաց կոչի՝ տառը հաստալերը. տես միլնաբ։

Միլնուտ, լտ։ միլիօ, իտ։ քէնրօս, յն։ տառը, տճ։ չիբրէ, կամ սիւտմամ, կամ սիւխն, և կամ թայլի։ արբ։ դէվէրա, կամ էլզին, և կամ շուլցու, պրս։ և ը

մեղ՝ կորեակ։ Է ընդեղէն ինչ բոլորշի, կամ ձուաձև, որ վարի ի կարծր, դեղին կամ սպիտակ, և փայլուն, որ վարի ի պէտս հաւուց և ի դեղոցայս մեծամացուցիչս։ քանզի լի է իւղով և ցնդական աղիւ. յորմէ և երբեմն աղքատքն յօրինեն զնայ։

Միլեբէս, կամ մուլեթբէսէս, կամ չէնթբէսէս, կամ ծնիլն, կամ ասէլլն, և կամ բօռչել լիսնէս, լս։ չէնթօ կամեզ, կամ միլեբիէսի, իս։ թէզպէհ պէօ-ռէի, կամ պուռնռուկ պէօռէյի, ռռ։ համեմ, ռբբ։ բէժ-կալէ, պլ։ և ըստ մեղ՝ նեպուռկ, կամ բաղմուսանի։ Է դեռուն ինչ տափարակ դաշտաձև ի չափ մեղուի։ գոյն նորա գորշ կամ սպիտակ հարեալ ի գոյն կապոյտ։ ունի յոլովագոյն ոտս մանուռնս, նուրբս, և սպիտակս։ Բնու-թիւն է յոյժ երկչոտ. որ ի խրատուլն՝ փուլթանակի յենքն ամփոփեալ զգլուխն, և զոտս՝ կծկի, և իբրև զհատ կլորակ անկեալ մնայ յերկրի։ Սա գտանի ի քարուտս և ի խոնաւուտս, լի է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտա-կար է ի դիպուածս դալկան, ջրգողութեան, նշարգելու-թեան, միզարգելութեան, և խուլի պարտնոցի, ևս լուծանէ զբար դոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։ Չափն ի 20 ցո-բենոյ մինչև ցեօ. յաւուրն։

Միլեբիկամ. տես միլեբէս։

Միլեֆիօլում, կամ աքիլլէա, և կամ միլեթարիս, լս։ միլեֆիօլիօ, իս։ Ոնիան բերջեմ, ռռ։ հազար տանեզ, պլ։ և ըստ մեղ՝ հազարտերեւուկ։ Է խոտ սնուռչահոտ, և տարաձիամ, բուսեալ յամսոյն և ի խոպան տեղիս, որոյ ցօղունն է կարծր, անկիւնաւոր, թաւամազ, ճիւ-զալից և երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ։ Ցերեկք սորա հերձոտ են և մանր՝ ըստ նմանութեան տերևոց երեցկի։ բայց կարծր քան զնա։ Ծաղիկքն մանր են և փոքր մի սպիտակ, որք երանեն ի գագաթան և ի ծայրս ճիւղոց՝ հանդերձ բազմութեամբ, և ճառագայթառեն տաւէլիւք. յետ թօմթափելոյ ծաղկանց ի վերս երեքին սերմնափակք փոքրիկք, և գեղնագոյնք, յորս են սերմունք մանուռնք։ Խակ արմատն փայտային է, թուխ, և թէպրլից։ Այս խոտ լի է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտ է ի դի-պուածս սխտից և տկարութեան ջղայ, թանչից, սխտն-գանտուութեան, փքախտութեան, և խթից առեթելոց ի փքոց։ Չափն ի մի ունկեւոյ մինչև ցկ. որ պարտ է հռատցուցա-նել կամ թրջել ընդ մի լիտր ջրոյ. և առեալ լինի ըմպե-լիս այս ի միջոցի 24 ժամուց։

Միխնաս, կամ հէբրպա վիվա, և կամ ֆիրութէքսս սէն-

տիսիլիա, լս։ սէնսիթիվա, կամ էրոտա միմոսա, իտ։ և ըստ մեզ՝ ամիսիսուկ, կամ պատկառուկ։ Է բոյս ինչ ամերիկեան, որոյ ցօղուն ին և ճիւղքն թեքեալ են յերկիրն։ Տերեւք նորա են երկայն, մաքուր, և թոյլ. ի յարգի առ ամերիկացիս. վասն զի ունին զայն իբր գերազոյն գեղ ընդդէմ հնադոյն հաղից, և ցաւոց կրծոց. յայն ասեն ասէալ ծաւքեն ի տերեւոյ անտի. բանայ և զձայն մարդոյ։ Ծաղիկ սորա սկսեալ ամէն երկայն, և տատիրակաձև, պատեալ երկեակ փէճեկով։ Իսկ արմատն նուրբ և փոքրիկ։ Բուսանի ի գիճայնն տեղիս, որ և գտանի գրեթէ յամենայն գաւառս պրազիլոյ. և ունի բնութիւն իմն մանուաւոր, զի ի հպելն կամ ի փչել շնչով իսկ և իսկ ամիսիսկ զտերևս և ճիւղսն, բայց յետ սակաւուց անդրէն պարզէ։

Մինիսամ, լս։ մինիս, իտ։ սիւլիյէն, կամ սիւլկէն, ՠՠ։ տալաքն, արբ։ կոչի և առ արաբացիս սիպլիքն, կամ սէպրիքն։ Թէղրու, կամ իսրէնՠ, կամ սիրինՠ, և կամ մէվիչ, պրս։ և ըստ մեզ՝ նոթ։ Է ազգ ինչ կարմիր մրջոյ, գործեալ ի կրոյ կապարի։ Վարի ի սէտս կարմիր ներկի, և ջրաացուցիչ սպեղանւոյ։

Միրիսթիքա մսաքհաթա, կամ միրիսթիքա առօմաթիքա, կամ նուքա մսաքհաթա, կամ նուքա միրիսթիքա, լս։ նուչէ կամ նուչի մսաքհաթա, իտ։ մոսքօ քարիտաս, յն։ կէօզլ թիպ, կամ ՠէօվլ պուվա, արբ։ հին. տիտան ՠէվիվլն, ՠՠ։ և ըստ մեզ՝ ընկոյզ հնդկայնն, կամ ընկոյզ մշկահոտ։ Է պտուղ ինչ մաշկապատ ձուաչափ մեծութիւն, գունով նռնենեաց ծերանւոյ։ Կեղև նորա կարծր է գրեթէ ըստ կեղևոյ մերումն ընկուզոյ և կանաչագոյն, այլ ի հասուցեալսն փոխի ի գոյն մոխրոյ. որ և ինքնին բացեալ լինի. և երևի ընկոյզն մշկահոտ պատեալ մաշկաւ. մէջն փոքր մի կանուզ է և մասգոյն, խայտաբղէտ, անուշահոտ, և ջերմահամ, միանդամայն և իւղալիր, որ յաճախ ի կիր արկանի ի բժշկութիւն տկարութիւն ստամոքսի և ջղաց, ցաւոց գլխոյ, արբանդի, և որովայնի փոքրարութիւն։ Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև 320. ի յընկուզէ ասսի արտահանեն զիւղ ինչ ասկեգոյն, զոր խառնք կոչեն՝ օլիօ սի նուչէ մսաքատա, յորմէ աներկեան և ապահովապէս ի վար արկանի ի ներքուստ և յարտաքուստ վասն վերոյասացեալ տխտից, և ի մանաւորի անդամալուծութեան, հեծկլատանց, փսխողականութեան, և գիծուպատմարտութեան. զի է խթիչ, և զօրացուցիչ բնութիւն։ Չափն յերկու չիթ մինչև յեօթն խառն ընդ շա-

քարի։ Ծառ սորա բարձր է և ստուար ըստ նմանութեան մերումն տանձենեաց։ Փայտն ուղղալից է, ոստքն մորչք, և դիւրակոր, կեղևն մոխրագոյն։ Տերևն անուշահոտ, գռուզ, և երկայն նման ըստ խիչ դեղձի։ Ծաղկին վաղ դառնձև, և քաղցրահոտ։ Այս ծառս յաճախ բուսանի ի հնդիկս, և ի Ղիարծն, նա յաւէտ ի Ղիարայ անուանեալ կոչին։

Միրրա. տես միրհա։

Միրրա, լս։ միրրա, կամ լաւ ևս միռուա, իս։ միռաստաքի, տձ։ մոռ կամ մուռ հիմաղի, արբ։ և ըստ մեզ զմուռս։ Ի խեժ խոտաւէտ, դառնահամ, միանգամայն և ստիպ։ որպ ընտիր և ազնիւն է մեծաչիթ, ոսկեգոյն, մաքուր, բծալից, պաղարտ, ազգու, և թանձանցիկ։ միանգամայն և գեղ ազգու ընդդէմ խցանաց արգանդի, և կալուածոց գաշտանի կանանց։ Զարն ի 10 ցորենոյ մինչև 24. օգտ և ազայաբերից։ Վարի և ի ստեղանիս լուսացուցիչս, և մաքրոզանանս։ Ջնոյն գործունէութեան ունի սորա նաև ոգին, զոր եւրոպացիք առհասարակ թիւնթուռա տի միռուա կոչեն։ Ծառ սորա յաճախեալ յերքանիին արաբիա, յեթովպա, և յեղերս կարմիր ծովու, որպ բուսն կարծր է և փշալից, իսկ տերևն երկայնաձև, և գռուզ։

Միրոպալանուս, լս։ միրապալանսս, իս։ դէսասիլէ, կամ հէլլէձ, կամ հէլլելիկ, արբ։ գէպվէր, պր։ հալլէլ, կամ ամիւլ, տձ։ և ըստ մեզ բան կամ շլոր հնգկայնին։ Ի պտուղ ստուար, նման շլորոյ, որ յաճախեալ է յաշխարհն հնդկաց, որպ հինգ տեսակք են. զի ոմանք են գնտաձև մոխրագոյն, և տապահամ, և ի միջն ունին կորիզ ինչ ստուար. իսկ ոմանք երկայնաձև և սեաւ։ Ոմանք են մեծին դեղին, և երկայն ի չափ արմատոյ։ Իսկ ոմանք դեղին կնճռակեղև։ Պտղոնքիք ի վար արկանէին ասսի ի զանազան դեղոցս։ Իսկ այժմ յոյժ սակաւ ի կիր արկանեն յարևմուտս։

Միցա. այսու անուամբ ցուցանի այն տեսակ լուծողական դեղորէից, որք առանց զայլացուցանելոյ զրգռանն զաղլան կամ զլիրտսին, որպ ըստ ինքեանց լուծանեն միջակապէս սեփական բնութիւն. յայսմ կարդի են մանանայ, թամարինտի, քասիա, սալ թարթարս, ևն։

Մուլիթիբէաս. տես միլիբէս։

Մուլլուս, լս։ թռիլիա, կամ բէշէ պատպանէ, իս։ թէքիր պալլրը, տձ։ սէմէք սուլթան խլրտէիմ, արբ։ Ի ձուկն ինչ ծովային, երկայն, և ստուար սկսեալ ի 50

տրամէ գտանի մինչև 32 լեռոր մեծութիւն. որոյ գլուխն է կարմիր, որպէս և թեւք նորա. թեւքք մորթոյն մեծ են և կարճը. իսկ միսն փափուկ է և համեղ, միանգամայն և դեղ ընդդէմ թանչից, և խեթից որովայնի:

Մուռիկ, կամ չէրչանքուս, լս: մուռնիկ, չէիքալ: իս: գէիքալս, յն: քէիքալ պալքը, ռմ: և ըստ մեզ գլխաձուկն: Ի ձուկն թանձրագլուխ, սուսարքնչացք, երկայնորովայն, և թեփալից. իսկ միսն համեղ և պարարտ. որոյ խաստացոյն չորացուցեալ, և լուսեալ ի սանդ, և արբուցեալ, դեղ է փորհարութեան, ակարութեան սառ մաքսի, և փսխման: Ի գլխոյ նորա եւանէ քար ինչ փոքրիկ, զոր լասանք կոչեն էքինուս, կամ սքոնտիլուս. յորմէ կազմին դեղ ազդու ընդդէմ միզարգելութեան, և միանգամայն լուծանէ զքար՝ եթէ գասցի ի անցս նորա. չափն ի 10 ցորենոյ մինչ ցկն:

Մուռիա, լս: մուռիիա, իս: մմմեայ, ռմ: հաիքզուլեթուրի կէ մուռեայ, արբ: խուչին, պլ: և ըստ մեզ՝ մուռեայ. որով անուռամբ հասարակօրէն նշանակի մարմին երկարատև. ամոյ մեռելոյց օծեցեալ ազդի ազդի բալասանաք, հալուէիքք, կարովք, զմռովք, խնկոք, և ասցին նման համեմատին նիւթովք. որոյ ընտիրն է սեռա, մաքուր, փայլուն, և սատակահոտ. սովորաբար ի կիր արկանի ի գիպուռածս, յորում որ երկնչի կամ խրանուռ յն և ի ցեխ երաց. և ի մանանաւորի ի յարգի ուռնիմք զսա ընդդէմ խախտեալ և խորտակեալ ոսկերաց, և ճմռելեալ անդամոց, և թուլացեալ ջլաց:

Մուռմիա մինէրալէ, իս: Ի դեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի մնդկէ, յարձանց, և ի փոշոյ խեցգետնոյ. մասնաւորք է սորա ներգործութեան ի գիպուռածս ախտից մորթոյ, որպիսի են ախտքն գաղղեհական, ելեփանդական, յորս ի վեր երեւին վերք կամ խոցք ի մորթն՝ արկանելով ի վերայ խառն ընդ բամաթաի՝ ըստ օրինակի օծանելեաց:

Մուչիլաձանձիսէ, իս: լուսալի, պլ: Ի հիւթ ինչ քամեալ յո և իցէ սերմանց, խոտոց, պտղոց, ևն:

Մուսա առպօռ, կամ բարմա հումիլիս լօնձիս, լս: Ի ծառ հնդկային, որոյ բուսին է սպնգային, կիզեալատամ, և սառար իբրև զաղգր մարդոյ: Ցերեք նորա երկայն, լայն, և թեփալից: Ծաղիկն կարմիր, կամ գեղին. պլտուղն եռանկիւնաձև, և մեծ ի չափ վարնգոյ, ողկոյզօրէն կախեալ զծառն՝ 12. 14. նաև երբեմն 20, պլտուղ ի մի ողկոյզ. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի

Երբեակ չտեմարանս նուբբա. յորում՝ լի են հիւթք կա-
կուղ, և համեղ. զոր և ուտեն իսկ. որ է մեղրոյ, զո-
վացուցիչ, և անօսրիչ բնութեամբ, և ի մանաւորի՝ ի յաղ-
գի ունին զսա ի գիպուածս բորբոքման կրծոց, և թանձ-
բութեան տողոնից: Իսկ արմատն երկայն, հաստ, բոլորակ,
փայտաշին, և թելալից. զոր եփեալ ի կաթն և արբու-
ցեալ, ազատքինէ զղջոյս գլխոյ, և ի մանաւորի օգտակ
ընդդէմ ցիռասաբեր կսծուածոց:

Մուսթեկա, կամ ֆիուշինա, լս: ասենօքա, խս: կէկ-
լենձիկ, ասՀ: բուսկ, կամ խալի ըսա, կամ սիլնուհպէհ,
և կամ սերուա, արբ: ուսա, կամ ուսուս, կամ նիֆ-
զա, կամ նիւմիւս, և կամ սեբէմ զնարթ, պր: և ըստ
մեզ աքիս: Է տեսակ մի բոլբոտանի կենդանւոյ՝ ձեւով
մարմնոյն և մեծութեամբ է ի չափ մեծ մկան, բայց փոքր
մի երկայն և նուրբ քան զնա. սակ նորա՝ ի թիկունս և
յորկորն է սպիտակ կամ դեղին. գոյնն նման է կզի, կամ
ստամոքի. իսկ տուսն կարՀ. բնակի՝ ի տանիս, ի չտե-
մարանս, և յայլ սոցին նման տեղիս. թշնամի է մկանց,
ձայնս հաւաց, և ապատնեաց. յորոց վերայ յանկարծ
ժամանեալ հեղձուցանէ, և զարիւն նոցա ծծէ: Լինի
և վայրենի, որ բնակի՝ ի գաշաս, և յանտառս. ունի
զմորթ ազնիւ, և զմիս համեղ. որոյ միս և խոխոյացոյն
են դեղ շահաւէտ ընդդէմ հարուածոց օձից, և կէկլեն-
ձիկ անուանեալ ախտի: Ուղեղք նոցա լինին դեղ սղ-
դու ընդդէմ վերնոտութեան, կամ լուսնոտութեան: Ջնոյն
գործունէութիւն ունին սոցա նաև լեարդքն: Լեղի սոցա
ըստ ոմանց ծիւրեալ հալէ զլուսն աչաց, մանաւանդ յոր-
ժամ խառնի ընդ շաքարի բաղադրելոյ սամոլի ջրով:

Մուսթում, լս: մսոթթ, խս: շիրա, ասՀ: սիւլաֆ,
արբ: շերթէ արէ, պր: և ըստ մեզ քաղցու: Է ճմլեալ
հիւթն խաղողոյ. որ բնութեամբ զօրացուցանէ զմուրութեան
սրտի, քաղցրացուցանէ զտաղտութեան հիւթոց, և մեղմա-
պէս լուծանէ զլիսատակաւոր հիւթս աղեաց: Այլ բարեաք
եռացուցեալ լինի դեղ շահաւէտ անդամալուծու-
թեան, գնելով զլուծեալ մասն անդամոյն՝ ի մէջ այսր
քաղցուի:

Մուսվաք. տես մսվաք:

Մուսքիս. տես մսքուս:

Մուսքուս թէռռէսթռիս ռէբէնս, լս: մսաքօլօ թէռ-
ռէսթռէռ, խս: եէր եսուռնու, ասՀ: և ըստ մեզ՝ մանուռ
կամ լօռ: Է խոտ մանր և նուրբ, բուսեալ ի վերայ քա-
բանց, և հողոց, և ի յատենին ծածկէ զերեսս երկրի երբև

զսէզ։ Ցերեւք նորա են փափուկ, գեղնախառն կանաչ, և նուրբ իբրև զրուրդ. զոր ածիւնացուցեալ և ցանեալ 'ի վերայ վերայ, վաղվաղակի արդէլու զհասուն արեան։ Ծիլ նորա և ծաղիկ մանր են յոյժ, զոր միայն խոշորացուցիս մարմնի է տեսանել։ Իսկ սերմն նոյնպէս մանր յոյժ, և սեաւ, փակեալ 'ի մաշկի 'ի գագաթն նորա. որ տակայ սասակի ցլտոյ և տօթոյ, ոչ կորուսանելով զսերմնական զօրութիւն իւր զամս յոլովս։ Սորա է սեսակ ինչ կոչեցեալ 'ի լատինացոց՝ առպօռէուս, որ յաձեռս բուսանի 'ի վերայ ծառոց և անկոց իբրև զսունկ. արձակէ տերեւս սպիտակս, փափուկս և նուրբս, զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է ընդդէմ փսխողականութեան, փորկապութեան, և հոտաւն թանչելոյ. բերէ նման վերնոյն ծաղկիս, և սերմանս։ Սորա ոչ արտաքրին և ածնն իբրև զայլ խոտս յամառան, այլ 'ի ձմեռան, երբ նոքա թառամեալ չորանան. իսկ 'ի սկիզբն գարնան յորժամ սակաւ ինչ ջերմանայ երկիր, և սկսանին այլ խոտք բուսանիլ, նեբեանք չորանան, և մնան 'ի տեղիս, ուր յոլով գիմնութիւն կայցէ։

Մուսքօլ, իս։ սինկրլի էթիլէր, կամ գառաձա, կամ պալաք էթիլէրի, տձ։ խօտաուռէ, կամ մոզէ կամ առաւլէ, արբ։ պաղաւլ, պր։ Այսու անուամբ նշանակի միանն, որ է սեսակ ինչ մոյ բազմապատիկ նրբաձեալ ջուք, նեարգիւք, և երակօք վարակեալ, նրբագոյնս մաշկով պատեալ տանձաձև եզերօք, 'ի ձգանս աւարտեալ, և տարածեալ սփռեալ ընդ ամենայն մասունս մարմնոյ. ուստի և է գործի ինչ սեղչական կամայական շարժման մարդկային մարմնոյ. քանզի անմիջապէս ընդունի զզօրութիւն իւր յաշղոյ ընդ ջիլս ինքեալ։ Ըստ կարծեաց քաջահմուտ անդամանշնոց, որ զգուշացոյցս հետաղօտեցին զերրդ, հանարին գոլ թուոց միանաց ԿԱԶ։

Մուրիանձ տի բօնատաս օսոխՆէնանթօ, կամ օսիմուրիանթօ տի բօնատաս թէհռասխէնանթօ, իս։ Ի նիւթ ինչ բիւրեղատեսակ գիւրահալ, և կծուահամ, միանգամայն և դեղ օգտաւէտ ընդէմ ամենակերպ տենդից առաջելոց յորժգնութեէ, զի է թուալացուցիչ, և միզարեր բնութիւն։ Զամին 'ի 10 ցորենոյ միչև ցՅՕ։

Մուսմարօ, լտ։ կարկարիծամթօ, կամ կօրկօլիամէնթօ, կամ կարկարիզմ, և կամ կօռկիզիս, իս։ կառկառա, տձ։ Ի անուն ս և ի իցէ հեղանիւթոց, ուրով ոլորի ոք զկոկորդն հանդերձ կռնչաձայն կարկաչմամբ։

Մսվաք, կամ մնվաք, և կամ մռավաք։ Այս անուն՝

զոր յարաբացւոց առեալ վարեն և այլ ազգք, Նշանակէ զոր յարաբացւոց առեալ վարեն և այլ ազգք, Նշանակէ զնշան մեծ, ոսսալից, Ջղալիք, և սպիտակ, որոյ տեզնշան մեծ, ոսսալից, Ջղալիք, և սպիտակ, որոյ տեսակն ինչ մեծ է երկայնաձև, պարարտ, և գիւրաբեկ։ Պոտէն մանր, ունի է երկայնաձև, պարարտ, և գիւրաբեկ։ Պոտէն մանր, Կարմրերանգ, հոտաւէտ, և ախորժահամ։ Խակ արմատն Կարմրերանգ, հոտաւէտ, և ախորժահամ։ Խակ արմատն տուաւ, տարածողական, սպիտակ, և Ջղալից։ Բուսաստուաւ, տարածողական, սպիտակ, և Ջղալից։ Բուսանի յերջանիկն արաբիա, և ի հիմնաղուստն։ Ոսոք նորա նի յերջանիկն արաբիա, և ի հիմնաղուստն։ Ոսոք նորա և արմատ լինին դեղ ազդողական ընդդէմ դալկեան, եթէ և արմատ լինին դեղ ազդողական ընդդէմ դալկեան, եթէ փոշեացուցեալ զանգեսցի ընդ հիւթոյ կամ Ջրոյ լեմոնի, փոշեացուցեալ զանգեսցի ընդ հիւթոյ կամ Ջրոյ լեմոնի, և ընդ շաքարի։ զոր մարթի է ի կիր արկանել ըստ չափու և ընդ շաքարի։ զոր մարթի է ի կիր արկանել ըստ չափու մեոյ գրգռալի սեղանոյ երկիցս անգամ յաւուրն։ այսինքն մեոյ գրգռալի սեղանոյ երկիցս անգամ յաւուրն։ այսինքն մի գրգռալ ընդ առաւօտն ի ծոմուստ, և նոյնչափ ընդ մի գրգռալ ընդ առաւօտն ի ծոմուստ, և նոյնչափ ընդ երեկս։ թուրք առ հասարակ սոխաւ մաքրեն զառատուն, երեկս։ թուրք առ հասարակ սոխաւ մաքրեն զառատուն, և զնեսցեր։

Մօթաչելքա, կամ քառատոմթռէմօթա գուիսոուատամ, լտ։ քուրէթեթօյա, կամ քութռէթեթա, կամ քօսատթռէմօթա, և կամ սգուատամաքօտա, իտ։ գուլյուրկ սալլաեան, ատ։ Է թռչուն փոքրիկ, որ ի գագաթին ի գեանի շարժէ հանապազ զեռան և գլեռոյսն։ գանի յեղերս գետոց, և Ճահճաց։ որոյ միսն է բնութիւն բացուզական, որով գրգռէ զմէջն, և լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։

Մ՝ունէքօնս, կամ ունիքօնիս, լտ։ լիոքօնս, կամ ունիքօնս, իտ։ կերկէբաան, ատ։ օռնու վախ, արք։ և ըստ մեզ՝ միլքէրու, կամ ունգեղ ջիւր։ Է քառատանի մեծ ի չափ ձիոյ, որ ունի եղջիւր մի կանգնեցեալ ի վերայ ճակատու իւրոյ, որ է կարծր, գալարեալ, պարուրաձև, երկայն իբր երկու կամ երեք ոտնաչափ, և ծայրաւոր, որ պաշտպանէ նմա։ Բարի սա ընդ երկար, և ծնանի սակաւս, աւելի քան զամ մի կրելով զծնունդս յորովայնի ըստ փղոյ, և սիրէ լողել ի ջուրս։ արագընթացայ քան զյորվլ սրընթացայ կենդանիս, և դիւրընթաց։ բայց չունելով ոչ զնարպկութիւն կամ զպարարտութիւն փղի, և ոչ քաջայարմար անդամս, ոչ կարէ այնչափ ծանրացել մարդկան, որչափ փղին։ յայն սակս և մարդիկ չունին փոյթ որսալ զնա կենդանի, այլ միայն զմորթն նոցա, և զեղջիւր, որ իբր դեղձափ համարեալ է ընդդէմ ազգի ազգի ներքինաստղոր տարաց։ Է սորա և այլ տեսակ մի՝ որ ունի եղջիւր ի ձև փոքրկեայ ծանր, կարծր, և երկայն իբր երկու կամ երեք կանգուն, գալարուն, և մէջն դատարկ, որ կոչի ի լատինացւոց՝ ունիքօնոս, զոր ի վար արկանեն ի դեղորայս։ բայց զայս եղջիւր ունի և տեսակ մեծ ձկան կոչեցեալ խալանատացւոց բարբառով նաւվալ։

Մօռպօ վէնէռէօ. տես մալ վէնէռէօ:

Մօռպօ քօլէռօ, իս: զանիալը կամ էօրքէլի և կամ տաանիլը իլէթի, տՀ: և բան մեՀ՝ սխտ մանդէային, կամ զայրագին. տես զայսմանէ հտ. ՀԱ. երես 216:

Մօսքուս, կամ մՕսքՀուս, լս: մՕսքիս, իս: միսկ, սրբ, և տՀ: էՀսալ, կամ շէզուլ, և կամ գէսուվէ, պէ: և բան մեՀ՝ մուշկ: Է մակարգեալ թեթև և ազնուագին նիւթ ինչ, գոյացեալ ի պալարի զպորտոյն կենդանւոյն անուանելոյ՝ քէվզօթին, կամ մՕսքուս մՕսքիՔէրուս. որ է տեսակ մի վայրի երեսոյ, ձեռվ մարմնոյն և մեծութիՀնման է փոքրիկ այծու, ուստերով տանս երկայնս՝ պարուրաձեւս, և գիւրաբեկս: Այս կենդանի լինի ի Թիպէթ, ի սկիւթիա, ի սարմատիա, ի չին, ի Հնդկաստան, և ի սիպերիա. զոր բաղում անգամ որսան բնակիչք տեղեացն, և զպալարն Հանդերձ պորտոյնն Հատեալ չորացուցանեն, և լինի նիւթ ինչ սաստիկ, ազդու, անուշաՀոտ, որ ի սկզբանն է արիւնեղանգ, և ապա առ սակաւ սակաւ փոխարկի ի գոյն շագանակի. Համ նորա դառն է միանգամայն և տոխպ. ունի զառատագոյն իւղս, և աղս ցնդականս, և է գեղ գերագոյն ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց և կենդանեաց, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ չինապօի բարգարելոյ. քանզի ալա տի ռամէ՝ ինչ Նոյնպէս օգտաւէտ է ի գիպրուածս լուսնաՀարութեանէ, անդամալուծութեանէ, սխտիկ ջղաց, և արգանդի, ցաւոց գլխոյ մակօրվայնի և սառամբսի, սխոնդանտութեանէ, գողգոջման անդամոց, սխտի ցնցականի, խլութեանէ, և ցաւոց ականջաց, և ի մանաւորի ամենակերպ սխտից առաՀելոյ ի թուլութեանէ ջղաց. զի է զօրացուցիչ և գրգռիչ ընութեան. բայց կանանց ոչ է յարմար՝ մանաւանդ յղեաց: Զամն ի յերկու կշռոց ցորենոյ մինչև ցկ յաւուրն: Այլև օգտի այսուցի ի վեր երևելոյ ի մակօրվայնն: Գտանի և խաբէտական արուեստիս յօրինեալ, որ չէ կարի սիսանացու:

ՄՕսուս, լս: մՕսա, իս: թուտ աղաՀը, տՀ: և ըստ մեՀ՝ թեթևն: Է ծառ ընտանի, սառաբարուն, թանձրակերեզև, անՀարթ, և ասասալից, որոյ կրկին է տեսակ. զմի տեսանն կոչէն՝ մՕրուս նիկրա, այսինքն սեաւ թեթևն, որոյ փայտն կարծր է, Հզօր, և գեղին: Տերևք նորա երկայն, բարբարաձև, կարծր, քաղցրահամ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք: Պտուղն նախ քան ըզՀասանելն ի կանաչ, ապա կարմիր, և ապահամ, յորմէ կազմեն օշարակ անուանեալ ի Թուրքաց՝ թուտ շա-

ռապը. և 'ի գործ ածէն 'ի դեղ ցաւոց և վերքաց բերելոյ, և լուծման որովայնի։ Իսկ յետ հասուցանելոյ փոխի 'ի գոյն սեաւ, և քաղցրանայ, և լինի դեղ ետին ընթիր ընդդէմ ջրոյնէ և տապալեմէ կրծոց. զի է խոնաւացուցիչ, և քաղցրացուցիչ։ Իսկ երկրորդ տեսակն է թթենի սպիտակ, զոր լատինք կոչեն՝ մորուս ալպա, որոյ փայտն է դեղնախառն սպիտակ։ Ցերևն չէ ինչ տարբեր 'ի տերևոյ առաջնոյն։ Պտուղն սպիտակ, փափուկ, քաղցրահամ, միանգամայն և զովացուցիչ բնութեամբ։ Իսկ արմատն երկայն է և սուաւաթ. որոյ կեղևն փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է կալուածոց դաշտանի կանանց։ Ճամբն 'ի 30 ցորենոյ մինչև 360։ Սատակէ և զորդուենս և զՃՃիս որովայնի։

Մօռպուս, մօռպօզուս, լտ։ մօռպս, մաղաթօ, իտ։ հաստա, մաուռպը, տճ։ ալիլ, կամ էգիլ, կամ մէռիտ, կամ վէզիժ, կամ տաֆի, կամ տէնէֆի, կամ մշաուշ, կամ սլեան, և կամ տաթպ ֆիէշ, արբ։ պիմատ, կամ սայռու, և կամ նաչաղ, պր։ և ըստ մեզ՝ հիւանդութիւն, հիւանդ, կամ ախտ, ախտաժէտ։ Է անուն նշանակիչ ի և իցէ ախտից, և ախտացելոյ։

Մօռպուս ռէբէնթինուս. տես արօբլէսսիա։

Մօռպուս ռէՃիուս. տես իթթէրիցիա։

Մօռպս վէնէռէս. տես մալ վէնէռէս։

Մօռպս քօլիէռա. տես քօլիէռա մօռպուս։

Ն

Նաբէնթա, կամ բիստասբալիթուս նաթուրալիս, կամ մալիթ հա, լտ։ նաֆիթա, իտ։ նէֆիթ եաղը, տճ։ և ըստ մեզ՝ նաֆթ։ Է տեսակ մի կպրոյ, պարարտ, ծծմբային, և հոտանուտ երբև զէնթ, որ 'ի հուր մերձեցուցեալ ուժգին բորբոքի. գոյն նորա սովորաբար է սեաւ. բայց գտանի և սպիտակ, որ լաւագոյն համարեալ է և առաւել գործածեալ. զի անօսրէ զթանձրամածութիւն տողուենից, և սատակէ զորդուենս որովայնի։ Ճամբն 'ի 2 շեֆ մինչև 310. նաև օգտակ ընդդէմ թթուլութեան և ցաւոց անդամոց և ջղաց, և 'ի մատաւորն ռանաուութեան, զի է խրթիչ ջերմ և թարմանցիկ բնութեամբ։ Այլ սոքիկ նաֆթա

գասանին 'ի ցանցան տեղիս, որպէս 'ի պարսկաստան, 'ի գաղղիա, 'ի վրաստան, յեղերս կարմիր ծովու, և 'ի կոզմանս բարիշնի՝ բոլսեալ յականէ, և 'ի ջրհորոյ։

Ղաբուս, կամ՝ քուսնիաս, լտ։ նամանէ, իտ։ շալկամ, ոտ։ սէլՀէմ կամ լիՀիտ, արբ։ շէմլախ, պր։ և բատ մեզ՝ շոգամ։ Է կարմրախառն սպիտակ արմատ ինչ Թամբալլից և ախորժահամ, զոր բաղում օրինակաւ հանդերձն ուտեն։ Ղանիկք զանազն այսր արմատոյ իբր գեղ 'ի վար արկանէին ընդդէմ լուսնոտութեան, այլ այժմ միայն 'ի կիր արկանեն յարեւելս։

Ղանդրիքս, կամ հիաուս, լտ։ Է տեսակ մի ջրային օձի՝ յաՃախեալ յեւրոպիս, զոր խոալ՝ նամանիչ կոչեն, որ է ստուար 'ի չափ հասարակ օձի։ գլուխ նորա լայն է և տափարակ, գոյնն գորշ, ուռեալ 'ի վերայ աբատս բաղումս։ Թոյն նորա ազդու է և չար, որ 'ի խայթել իւրում անվրէպ սպանանէ զմարդ։ եթէ ոչ փութով նպաստամատոյց լինի 'ի ձեռն կարեւորագոյն դեղոց բժշկ։ որպիսի են թիւրակէան, և ասն իժի, ևն։ Կեբաւկուբ սորա է ձուկն, մուկն, և գորտ։ որոյ մաս գեղ է ազդողական ընդդէմ ապականութեան արեան, և ախտից կրծոց, միանդամայն օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ախտից արգանդի առաթելոց 'ի գոլորշեաց։

Ղասթուրցիում, լտ։ նասթուրցիս, իտ։ քարտամոն, յն։ ՃարՃիր, կամ չէպիւղ, կիմ սեպէթ, արբ։ թէռէ թիպէկ, կամ թէչիրշիւք կամ շիպիշտ, և կամ շիպիշթ, պր։ թէռէ, ոտ։ և բատ մեզ՝ կոտեմ, կամ կոտիմ։ Է բոյս յաՃախեալ 'ի բուրաստանս, և 'ի պարտէզս, որոյ ցօղուն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, բոլորակաձև և Ճիւղալից։ Տերև սորա է երկայն, հերձուտ, և կծուահամ, զոր ապցան կազմեալ ուտեն, և է գեղ ազդու ընդդէմ աքսօգոլութեան, և նիչագրելութեան։ Դաղիկ սորա է քառակիներեղեան և սպիտակ հարեալ 'ի գոյն ծիրանի։ Պտուղն փոքրիկ, բոլորշի, և տափարակաձև, ունելով 'ի միջի սերմունս կարմրերանգս, բոլորակաձևս, և տապահամն։ Իսկ արմատն է փայտային, սպիտակ, և թեալից։

Ղասթուրցիում ազուանիքում, լտ։ նասթուրցիս սաբգուանիքս, կամ քուէլիս, իտ։ սու թէռէսպի, ոտ։ ՀիՄիշՀ ապի, պր։ և բատ մեզ՝ կոտեմ ջրային։ Է բոյս մշատաղաբոյր, բուսեալ 'ի գէՃ և 'ի ջրարբի տեղիս։ որոյ ցօղուն է երկայն իբր մի ոտնաչափ, ստուար, կոր, Ճիւղալից։ կարմրախառն կանաչ, և մէջն դատարկ։ Տերևք սորա են բոլորշի, հոտաւէտ, հիւթալից, և կծանող լե-

զուն։ Դաղեկն փոքրիկ։ սպիտակ։ քառակիներեան։ Իսկ սերմն բոլորակաձև։ կարմրերանգ։ և տասպահամ. որ արտադրի ի մէջ մանկատեսակ պատեանի։ Այս բոյս լի է իւղով։ և գոյացական աղիս։ և է գեղ ազգու ընդդէմ խցանաց փայծեղան։ միզենդրականի։ և արգանդի։ զի է բացողական։ և նրբացուցիչ բնութեան։ օգտակ և ընդդէմ պբօնպուեմօի։

Նարտուս ինտիքա։ կամ սրիքա նարտի։ և կամ սրիքա ինտիքա։ լս։ նառտս ինտիքս։ կամ սրիկս նառտս։ իտ։ զնամիւելն խիմայի։ կամ զնամիւելն հինտի։ տՀ։ և ըստ մեզ անդիսկի։ Է տեսակ մի նրբացօղուն։ թեթեթ։ թեփուլից։ փշալիր։ և երմիներանգ բուսոյ։ հոտաւէտ։ և դառնահամ։ միանգամայն և տաքսլ։ որոյ արմատն նման է եղեգան։ և թեքուլից։ Բուսանի ի բաղում տեղիս աբեւելեան հնդկաստանի։ լի է իւղով և ցնդական աղիս։ օգտաւէտ ընդդէմ տկարութեան ուղղոյ։ ջղոց։ և ստամոքսի։ միանգամայն և գրգռէ զմէզն։ և զդաշտանս կանանց։ գիւրաշարժ յօրինէ զտուրեաւորս հնչոյ։ և նրբացուցանէ զմանբրամանութեան հիւթոց։ Վարի և ի բաղադրութեան թիւրակէսի։ Կոչի եւս ի լատինացուոց՝ անտուօ բօկնս նառտուս։

Նաքիթա. տես նաբհեթա։

Նէնուբհար. տես նիմբհէա։

Նէրիում կամ ռօսա տեհնառում։ լս։ նեռիս։ կամ օլէանառս։ իտ։ զրբբմ աղաՀը։ տՀ։ Է տունկ ինչ շքեղատեսիլ յաՀմախեալ ի բուրաստանս։ և ի գետամեջս այսորոյ տերեւն է ՀիսասակաՀ և մահաբեր ընտանի ջրբուտանեաց։ մանաւանդ կովուց։ և իշոց։ որք ի յուտելն սատակին անվրէպ։ Այս տերեւ որ է մեծ։ լայն։ սուսաբ։ և կարծր։ լենի գեղ ազգու ընդդէմ բորտուեթի։ քոստուեթի։ և այլոց այսպիսի ախտից մորթոյ։ եՀեմ սպեղանին կազմեալ օծցին նովաս վշասցեալ մասունք մորթոյ։ Ջնոյն գործունեութիւն ունի նաև սորա բունն։ Դաղեկ սորա է գեղեցիկ։ մեծ ի ձև վարդի։ և կարմրերանգ։ Ցեռ ծաղկանց արտադրէ պատեան ինչ գլանաձև։ ունեալ ի միջի սերմանս բաղխակալիս։ Իսկ արմատն է երկայն։ փայտային և մսալուր։

Նէրվուս։ լս։ նեէրվս։ իտ։ Փլէվա։ յն։ սիներ։ տՀ։ սատաս։ արբ։ բէյ։ ազ։ և ըստ մեզ՝ Ջիլ։ կամ Ջիլ։ որ է մասն ինչ փափուկ և ուղղալից ի ներքուստ։ բայց կարծր և մաշկեղէն արտաքուստ։ որով բաշխին կենդանական ոգիք յուղղոյ գլխոյն։ և յուղղոյ միջնոյն ընդ ամենայն

մարմինն բաժանեալ ի բազմամասնեայ մասունս. քանզի որք ծագին յուղղոյ դլխոյն՝ բաժանին յեօթն զդլուխ։ Ա. ուաջինն կոչի՝ տեսանողական, որովհետև Ճապաղի յաչս ի պէտս տեսութեան։ Երկրորդն՝ ձգի ընդ միանունս աչաց բազմամասուած ուղեղեաց. որով և կատարի շարժումն տեսութեան։ Երրորդն՝ արձակէ ստեղունս ի միանունս գլխոյ, աչաց, և Ճակատոց, և յարմատոց առատանց ձգեալ ասնու զվարձան ի ուղղս, որով և կատարի գործողութեան Ճաշակողական։ Չորրորդն՝ ձգի ըստ կիսոյն ի քիմս, և ըստ կիսոյն ի ստորին մաշկն ուղղուի ի կատարումն Ճաշակողական զորութեան։ Հինգերորդն ձգեալ ի թմբուկն ընդեաց տարածեալ Ճապաղի դէպ ի միանն հաղագի, որով կատարի շարժումն ուղղուի, և յօդաւորութեան ձայնի։ Վեցերորդն յորջորջի թափառ, որովհետև անտարբեր Ճապաղէ զաւիրս ելբ, որք ի միանունս հաղագի, նոյնպէս և յայլ մասունս, որպէս ի կողս, ի սիրտ, ի ստամաքս, ի մեռնեարս, և յայլ ստորին մասունս ստորին որովայնի։ Խակ եօթներորդն զոյգ հաւասարաչափ ծառայէ շարժման հաղագի, և ուղղուի, որովհետև բաշխի ի միանունս նոցին։ Զոգ թիւք ջնոյ շառաւիղերոց յուղղոյ, և ի միջնոյն ամփոփին ի զոյգս երեսուն. որք և ունին ստեղունս բազմամասնեայս. յոսոց եօթն ձգին յաղեղոց պարանոցի, երկոտասանքն յաղեղոց ընդջաց, և հինգ յաղեղոց միջնոյն։ Խակ մնացեալ թիւն վեցեակ արձակին յուսկեբէ սրբանին, զորոց զտարածումն շառաւիղացն ընդմարմինն բովանդակ աւելորդ իմն է մանրաքնին զնութեան կարդեալ ասասն։

Ղերվօ. տես ներվուս։

Ղերվօ լիգուիտօ. որով անուանաբ ցուցանին ոգիք թեթեւագոյնք, որք գտանին ի մէջ խողովակաման ջրոց, որք և կոչին ոգիք ջրալինք։

Ղէֆիլեթիտ, իտ։ պէօպլէք միւհրիւքանը, կամ իւֆիլեթի, տՃ։ կուռտէի էկրմ, պր։ միւհրիւքանի քիւլահ, կամ միւհրիւի քիւլվէ, որբ։ և ըստ մեզ՝ բորբոքումն երիկամանց. զորմէ լնագոյն ունիս տեսանել հտ. ա. երես 104։

Ղեթրում, կամ սանիթրում, և կամ օսմսեբեթօտս բօթասսէ բուռնիֆիքաթում, լտ։ նիեթրո, կամ սանիթրօ, և կամ օսմ սեբեթօնաթօ տի բօթասսս տեբուրաթօ, իտ։ նիեթռաթ տը բօթաս բիւռնիֆիեէ, գզդ։ մէլեխ պարուլթ, կամ պարուլթ ասլիսաթ, որբ։ կիւվէրչիլէ, կամ կիւվէրչիլէ թուզու, տՃ։ և ըստ մեզ՝ ընդրարակ։ Ի սալինչ սակ

տակ, բիւրեղատեսակ, թափանցիկ, ցնդական, դիւրաՀալ և գոյն ինչ դառնանամ, գոյացեալ ի հիւթոց կանանց. որ յաճախս ի վար արկանի ի դեղուածս ամենեայց. որ յաճախս ի գՀնեալ ջերմախտից առեալոց յուժգնութենէ բնութեան. նոյնպէս օգտաւէտ է և կարի գործածելեայ ընդդէմ բորբոքման արեան, փոքացաւուն, միզաբերելութեան, սերմնակալութեան, թանչից, փքախտութեան, երիկամնաժՀատութեան, և յօդուածացաւութեան: Զամին ի 10 ցորենոյ մինչև 30 խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ յաւուր: Բայց անչափապէս ի կիր արկանելն թուլացուցանէ զստամոքսն, և նուազել զմարսողական զօրութիւնն. զի է թուլացուցիչ, զովացուցիչ, և միզաբեր բնութիւն: Սա սակայ գասանի յերրորդիս, և յասիա, նա յաւէա ի կողմանս եգիպտոսի. ունի և զայլ տեսական զօրութիւն, յորմէ և կազմին զանուանս:

ՆիՀթիս, սեաս նիՀթրում:

ՆիՀթիս սՀիպիաթս, լտ: սէմիր սլօզանը կիւվէրջէվ, տՀ: Է աղ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի շնչաբոյկ, և ի յուսաբաթ. որ է գեղ օգտաւէտ ի դիսուածս նյացնաց լերդի և փամՀիշոյ, և կշտացաւութեան, ջերմախտից, և այլոց այսպիսի ջերմնատչոր ախտից. զի է թուլացուցիչ, միզաբեր, և քրտնաբեր զօրութիւն: Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցերկու:

ՆիՀէլլա, կամ մէլանեթուում, և կամ քումմնում նիկրում ՀէրմանիքՀում, լտ: նիՀէլլա, մելանթիս, ՀիՀթեթաՀնե, լտ: մաՀաբոյք, յն: էՀօրեկ օՀու, տՀ: Հասպլ սէրէքէ, կամ շէվանիզ, կամ Հասպլ սուտ, կամ խՀա, կամ շէՀնի, և կամ շէՀնիս, արբ: պուկունչ, կամ սիսաբուն, պր: և բատ մեՀ՝ արՀնգեղ, կամ սև սանիՀ, և կամ սև գնտիկ: Է բոյս յաՀախեալ յերրորդիս, մանաւանդ ի կողմանս փարիզու, որոյ ցօրենն է երկայն իբր մի ոտնաչափ, պարարտ, և գաբանագոյն: Ցեղեալ նորա կանաչեն և հերձոտ: Ծաղիկն մեծ, սպիտակ, և հինգՀերԹեան. գնին ծաղկանց արտաքուստ պատեան ինչ ստուար, մանաւանդ Թանչն, և եղջերաւոր, յորում լի են ունդք սեաւք եռանկիւնաձեւք, քաղցրահոտք, և կծուահամք. յորոց կազմին գեղ ազգու ընդդէմ նուազուն ամենեան պարտուց կանանց, քաղաքեայ սենեգից, փքախտութեան, և տարուբերստամոքսի, այլև առատացուցանել զկաթն կանանց, և ստակէ զորդունս և զՀնձիս որովայնի: Զամին ի 10 ցորենոյ մինչև 30:

ՆիմՀէա, լտ: նէնուՀար, կամ նինՀիէա, լտ: իւլի

ֆէր չէչէ, կամ էէօսիւզէնի, և կամ ինինիվֆէր, տձ, և սրբ։ և ըստ մեզ՝ կոկոռ, կամ Հարսնէմասն, և կամ նուռնուֆար։ Ի բոյս՝ բուսեալ յեզերս գետոց, և Ըմաց, մանաւանդ յաղտաղտուկս. տերև սորա է մեծ, լայն, բոլորշի, ստուար, Թանձալից, և երկայնականեթ։ Ծաղկին մեծ, գնոսագլուխ, և սպիտակ, որ ի վերս երևի ի գաղաթան՝ հանգերձ սպիտակ, և հինգթերթեան առէչիւք։ Պտուղն բոլորշի, և երկայնաձև, և ի միջի ունի սերմունս երկայնաձև, և սեաւս։ Իսկ արմատն սովորաբար է ստուար իբրև զբազուկն մարդկան, երկայն, ծնրաւոր, Թանձալից, խժային, անգալից, արտաքոյ Թուխ, իսկ ի ներքուստ սպիտակ։ Սա ելն է իւղով, այլ նուազ աղիս. զորոյ եէլուզեալ զջուրն, լինի դեղ օգտաւէտ ի դիպուածս ախտոգանոտութեան, և սեւամղձի, զի է զըվացուցիչ, և հովացուցիչ բնութ՝, և ի մանաւանդ ընդդէմ ախտի Թանչից, բորբոքողականաւէտ արեան, և ջերմ ախտից։ Բայց առ արդկաս ոչ համարի այնքան ի յարդն։

Ալնֆօմանիա։ Ի անուն իրիք կանայսի ախտից՝ առ Թէլոց ի սատմիկ առվանաց ամուսնութեան. կոչի և ֆուռօռ. ուռեիրինօ՝ այսինքն կատաղութեի արգանդ։

Ալեսի, կամ Ճենի, կամ նիմՃենի, և կամ Ճիմֆին։ Ի բոյս ինչ՝ որ սովորաբար ի վերս երևի ի չինաստան իբր ոստնաչափ մի բարձրութեաբ։ ցողուն նորա նուրբ է որպէս ըզցորենոյ։ Ծաղկին կարմիր, և վեցթերթեան։ Իսկ արմատն ունի զձև արմատոյ մանրագորի, այլ սակաւ մի փոքր է քան զայն. համով է քաղցր, ունելով ընդ քաղցրութեան և փոքր մի դառնութիւն, զոր բնակիչք երկրին չորացուցեալ ի վար արկանեն ընդդէմ ասպանաւէտ արեան, ընչարգելութեան, և Թունից, և յուսի օգոյ։ Զաքին ի 20 ցորենոյ մինչև ցկէ։

Ալեքօցիա կամ նիքօթիանա, լս։ Թարսաքքօ, իտ. Թաբպա, գղղ։ քաքօնի, յն։ Թիւթիւն, տձ։ տուխան, կամ Թրպղ, սրբ։ տիւտ, կամ Թէմաքիւ, պր։ և ըստ մեզ՝ ծխախոտ։ Ի բոյս ինչ հռչակաւոր, որոյ ցողունն է երկայն իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ, Թանձր, բոլորշի, Թաւամազ, և սպիտակութամբ։ Տերև սորա լայն է, ստուար, Թաւամազ, ուժգոյն կանաչ, ջլալից, և մածուցիկ. համ նորա է տոկա, միանգամայն և տաղտկացուցուցիչ։ Ծաղկին ծերանագոյն, զանգակաձև, և հերձոտ։ Պտուղն երկայնաձև, և Թաղանթաւոր. մէջն չերաւոր, յորում բաղկանան սերմունք փոքրիկ, և կարմրեանգ։ Իսկ արմատն սպիտակ և Թէլալից։ Բուսանի ի պարտ

տէզս, և 'ի պարարտ տեղս։ Լի է իւղով և ցնդական աղիւ, և ընութ գրգռիչ և սաստիկ լուծիչ։ եթէ 'ի վերուստ և եթէ 'ի ներքուստ. որ ստէպ 'ի կիր արկանի 'ի գրեխս 'ի գիսուածս սնդուէ որովայնի, փշտանկուն և փքախտութեան. օգտաւէտ է ընդդէմ ախոնդանոտութեան, հնագոյն հարբեալոյ իջելոյ 'ի կուրծս, ընդարգելութեան, քնապիսութեան, ընդհանուն տենդից, սքօռպուութեան, բորոտութեան, և անդամալուծութեան, առիթելոց յուժեղութենէ, այլև սաստակէ զորդունս և գՀՆՃԽ որովայնի։ Հիւթ սորա գեղ է պահպանիչ ատամանց և ընտերաց 'ի փտութէ. յայն սակս ստէպ ծաքէն եւրոպացիք՝ մանաւանդ անդղիացիք 'ի տերևոյ անտի։ Ա՛ՅԼ որպէս հիւթն նոյնպէս և ծուխ սորին տերևոյ է գեղ օգտակար ընդդէմ նեխութեան ընտերաց. բայց առ հասարակ սևացուցանէ զատամունս։ 'Ի տերևոյ անտի լոսեալ 'ի փոշի մանրամանդ՝ քարշէն ընդունգունս առ 'ի փռնչացուցանել, և 'ի գրգռել զհիւթս ուղղոյ, և միանդամայն արծարծել զլզօրութիս յիշողութեան, և փարատել զմանրութիս և զցաւս գլխոյ։ Ա՛ՅԼԼ երբեմն ապաքինէ զցաւս աչաց, և ականջաց։

Կուռնդիմենթս. տես ալիմենթում։

Կնուքս. տես 'ի ներքոյ։

Կնուքս եռանկիւնս, կամ բէՃԽա վուլկարիս, լտ։ նոչէ, իտ։ ՃԷվիզ աղաՃը, տՃ։ սակարաթի իլ ՃԷօվս, կամ կօղ, արբ։ և ըստ մեՃ՝ ընկուզենի։ Է Ծառ մեծ, ոստալից, և տարածողական. որոյ փայտն է կարծր, հղօր, տեւական, գօրշագոյն, և անընդունակ ցեցոյ, յորմէ կազմեն պէս-պէս ՃեռակԷրտս։ Տերևք սորա լայն են և ջղալից, և հոտաւէտ, և բնութեՃ սեղմիչ և քքսնաբեր։ Ծաղիկն դեղին, բաղմանթերթ, և թեփալից։ Պտուղն ՃուռՃև պատեալ երկեակ պատենիւք, կամ կեղևովք՝ զոր լասինք՝ նուքս կամ նուքա անուանեն, և խաղք՝ նոչէ, և թՃուքք՝ ՃԷվիզ. և արաբք՝ կօղ, կամ ՃԷվիզէ, կամ լէօքս, կամ դէ-սեՃի, և կամ ՃԷօվզ. և պարսք՝ էրսա, կամ թՃիքէլնն, կամ ջարբէՃլնս, կամ ջարմանդ, կամ սկիէվան, և կամ կէսրեւքիան. իսկ հայք՝ ընկոյզ։ Առաջին կեղևն այսր պտղոյ՝ է կանաչ և թՃմէալից, յորմէ կազմեն զդոյացուցեն, զոր խաղք՝ էսթրանթՃս սի սքօռքաս սի նոչէ կոչեն. 'ի կիր արկանի 'ի գեղ ընդդէմ երկարատև փորկապութեան, և լուծման որովայնի, և տկարութեան ջղաց, զի է սեղմիչ և խեթիչ։ Ճարմն 'ի հինգ կշիռ ցորենոյ մինչև ց10 յաւուրսն՝ խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորեից։ Ջայս կեղև վարեն 'ի պէտս և ներկարարք։ Իսկ երկրորդ կե-

զեն կարծր է և գորշագոյն, զոր կուշիս տի նօչէ անուանեն. ներքին կողմն այսր կեղևոյ է գոյացութիւն ինչ սպիտակ, կաթնահամ, և մանչնապտա, զոր և ուտեն իսկ. յորմէն նաև զբաղցրաբուսին ինչ պատուական. զոր ի վար արկանեն ընդդէմ ցաւոց և վիրաց բերանոյ. ունի և սա ըստ ոմանց զմսանաւոր գործունէութիւն ի սպառել զապականեալ հիւթս մարմնոյ, և ի գրգռել զասցին: Ի պտղոյ ասսի ելուզանէն զնուշ ինչ. զոր վարեն իբր դեղ ընդդէմ խեթից արգանդի, և որովայնի, այլև օգնէ ծնանօղ կնոջ: Այս ծառ բուսանի յանտառս, ի բուրաստանս, և յայլ պարարտ տեղիս, որոյ կեղև բնոյն փոշացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է տկարութեան ստամոքսի և փսխման: Զաքին ի 20 ցորենոյ մինչև 960: Զարմատս սորա նոյնպէս ի գործ ածեն ի դեղ ցաւոց յօգուտածոց:

Նուքբա վամիբա, լս: նօչէ վամիբա, խս: գառկա պաբքէն, տճ: գիշէ, կամ եբատաբէ մէկիբ, կամ գիշէն, կամ խուսպուտիբ զուռապ, և կմ՝ ՀէՀիզդէ կլ գայ, աբբ: ֆիթթ, կամ գիւսիլա, պլ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ընկոյզ ործացուցիչ: Է պտուղ ինչ տատիպակ, բարբրշի, լայնս կարծր, թաւամազ, արտաքուստ մինագոյն կամ մթին դեղին, իսկ ի ներքուստ թուխ, կամ գորշագոյն. ունի և կորիզ: Սա է յատուկ թոյն վասն շանց, կատուոց, աղուխաուց, և այլոց քառոտանեաց, և ոմանց թռչնոց. որք յուտելն մեռանին չարաչար: Բաղում բժիշկք եբրայիոյ, մանաւանդ պռուենէռ՝ հաստատեն, թէ օգտաւէտ է սա ի դեպուածս միջահատական տենդի, անդամալուծութեան, մոլեգնութեան, սպոնդանոտութեան, ախտից արգանդի, միզահոսութեան, և թռչուլթեան միջաց, և այլոց անդամոց. բայց առցի մի աւելի քան զչորս ցորեան առ մի նուազ. և ասցի երկու կամ երեք ժամ միջոց ժամանակի ընդ մի և ընդ միւս ըմպումն այսր չափոյ, միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև ի չորս օր: Այլ եթէ որ ուսիցէ զսա արտաքոյ քան զչափն պայմանեալ, բազում անդամ պատճառէ զարծուն, և զլուծումն որովայնի, և երբեմն և զմահ: Այս պտուղ լինի ի բաղում տեղիս արևելեան հնդկաստանի. և ասեն, թէ արտադրի ի յասան ունկոյ միոյ կոչեցելոյ ի բարբառ եւրոպացւոց՝ ֆիլօռէ ան մալաբար, որ յաճախեալ է ի կողմանս յայնոսիկ, զոր քաջ ճանաչեն բնակիչք տեղեացն:

Նօրն մէ թանճէրէ, լս: ինճիթամէ սէնի, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ յիս մի հպիր, որում նշանակի ախտ կամ խոց ինչ դժնեայ, որ արտադրի յանդամս մարդոյ ի յոգն

հիւթոց։ Դարձեալ, այսու անուամբ իմանի եւ՝ ապրիլ բուսոյ, որ է օգտակար վիրաց եւ խոցից։

ՇՕՀԷ. տես Նուքս։

ՇՕՀԷ մոքաթեռ. տես միրիսթիքա մոքաթեռ։

ՇՕՀԷ վոմիքա. տես Նուքս վոմիքա։

ՇՕՀԷ սի ջիրբէսսօ. տես քուբեբէսսուս։

ՇՕՍԹԱՂՇԻԱ. տես Ֆոլլիա։

Շ.

Շէլէրօ. տես աբիուտ։

Շէքաքհուլ, կամ սիսարուտ, լս։ Ի բոյս վայրի, զոր արաբացիք լոքաթիուտ, կամ լիքիսուտ, և կամ ալեթհիմուտ անուանեն, որոյ ցօղունն է ծնրաւոր։ Տերև սորա նման է տերեւոյ բեւեկոյ։ Ծաղիկն՝ մանուշակի. իսկ հատն՝ ոլեռան։ Բուսանի ի մարգագետինս, և ի հովանաւոր տեղիս, որոյ հատքն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ապականութեան և նուազուն սաղմի. այլ և ցրուէ զգ.ոլորշիս արգանդի, և գրգռէ զդաշտանս կանանց, որով և պատրաստէ ի յղութեան։ Ջնոյն գործունէութեան ունի նաև արմատն։

Շիաթիքա. տես խաթիսա։ Դարձեալ, է անուն երկու երակաց կրնկան ոտին։

Շիաղիվա. տես սալիվա։

Շիարաբա. տես եաղաբա։

Շիէնա, կամ ուսմարա, և կամ ուսմարինա, լս։ Ի ձուկն ինչ ծովային, սկսեալ ի 5 լուերէ՝ գասանի մինչև տասն օրայ մեծութեամբ. գլուխ նորա մեծ է և թանձր, ատամունքն երկայն, նուրբ, և սայրասուր. թեւք մարթոյն խեղաթիւր, կարմիր, կամ ոսկեգոյն. ի թիկունս ունի երկու փուշս կարծր, և սրածայր, զորէն փշոց քօռաչնուս յորջորջեալ ձկան. իսկ միսն հաստեղ և դիւրամարսելի։ Ի գլխոյ նորա ելանէ քար ինչ ստուար, և կարծր, զոր երբ դեղ ի վար արկանեն ընդդէմ միզարգելութեան, և լուծանէ զքար, եթէ գասցի ընդ անցս նորա։ Զարմն ի 20 ցորենոյ մինչև ակ յաւուրն։

Շիլենկուանօր. այսու անուամբ ցուցանի՝ մաշկային կապ ինչ լեզուին, որ զնատեղեալ կայ ի ներքոյ նորա, զոր

հաստատեն առ ի բանալ զարգելս լեզուի. սմին իրի կոչի և լեզուական։

Շիլլա, կամ շիլլա մասնիթիմա, և կամ ո ատիքս շիլլա, լս։ չիբօլլա տի շիլլա, կամ ոգուիլլա, կս մ օռնիթօ կա-լա սի մասէ, իս։ ատտա սօղանը, տՀ։ ռնսուլ. կամ պա-սալ իլ պահր, և կամ պասալ իլ Ռէպիէլ սրբ։ բէհա-մուշ, պր։ և ըստ մեՀ՝ մինսոս, կամ սոխ Ծուվայնն։ Ի՝ արմատ հուչակաւոր՝ նման ընտանի սոխոյ՝ ըստ ձևոյն և ի գուռնոյն, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն Նոբա, այլ մե-Ծուութեամբ ի չափ գլխոյ մնանկան. իսկ հատով դառն, միանգամայն և կիսկիչ, կամ փաղաղիչ, բայց ուռի զմաս-նաւոր գործունէութեի ի փարատել զՀիգդոլուս կրծոց, զնեցանս աւիշկեան մանանց, զՀազս թոքայնս, զՀոքա-ՀՀեաուութի, զնչաբգելուութիս, և զայլ ախտս կրծոց. զի է անսարիչ, մեղմիչ, և բացողական բնութիւն, որով և բա-նայ զդաշնամս կանանց, և զանցս միզի։ Ի՝ ամանէ կաղ-մեն զաքացախաՀման, զոր իտալք կոչեն՝ օսսիմելէ շիլլի-թիքօ, զոր օրէն է ի կիր առնուել ըստ չափու միոյ գրբ-գալի սեղանոյ ի պահ առաւաստուն, միայն թէ կրկնելի է այգ մինչև ի քան օր. երբեմն ևս կարմելիք հասս ի վե-րոգրեալ արմատոյ, զորոյ զչինելոյ կերպն մերթիս տեսա-նել հա. ե. երես 146։ իսկ եթէ ոք կերիցէ յորմատոյ ասասի առաւել քան զչափն պայմանեալ, յայնժամ վազ-վաղակի առնէ զանտակալի խեթս ստամոքսի և որովայ-նի, զուժգին ցնցումն ջղաց և միանանց, զբորբոքումն ստամոքսի, և երբեմն ևս զմահ, զի է թիւնաւոր, և փա-զաղիչ բնութիւն։ Ցերեւք այսր արմատոյ են երկայն իբր մի ատնաչափ, և ըստ չորս մասանաչափ, պարարտ խճայնն, և դառնահամ, և՝ ի միջն տերևոց ելանէ ցօղուն՝ մի և կէս ատնաչափ բարձրութիւն, որ ի գագաթան բերէ գնասակա-ձև և ապխատակ Ծաղիկ ինչ մեգՀերթեան, բերէ և զսեր-մունս մանուռնս և սեաւս։ Բուսանի յեղերս միջերկրական Ծովու.

Շիմիա կամ չիմիիօնէ. տես սիմիա։

Շինբուս, կամ շինբուս մարթնուս, լս։ շինբօ, իս։ սանկանգուբ, տՀ։ Ի՝ տեսակ մի մոզէսի, յատնախեալ առ նեղոսիս, երկայն իբր ձեռաչափ, և ատուար բթաչափ. գլուխն նորա մեծ է առ համեմատութիւն մարմնոյն, աչքն փոքրիկ, և թարմանցիկ. ընչացքն սրամայր, թեւի մոր-թոյն արծաթագոյն, որովայնն լայն, սրունքն կարճ իբր բթաչափ. իսկ տուտն կարճ և բոլորակ։ Գտանի նաև յա-բարիս. զի է իւղոտ և ցնդական աղիս. որ է գեղ ընդ-

դէմ թուլութեան ջղաց, և թունից. ղի է քրտնաբեր և սաղմնաձգիչ բնութիւն: Ձափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ0, կամ ցճ0:

Շինքօ. տես շինքուս:

Շիրուս, լա: շիռռօ, իտ: շիշ, կիմ իւմուռ, տճ: սքիռօս, յն: և ըստ մեզ՝ խոյլ. որով նշանակի ուռոյց ինչ կարծրապինդ՝ բայց անցաւ, 'ի վեր երևեալ 'ի խցմանէ և 'ի վատթար հիւթոց:

Շիրօբրօ. տես սիրուբ:

Շիօ. այսու անուամբ ըստ անգամողնոց իմանի ոսկր ինչ զեռեղեալ կից յաղիս միջնողին 'ի մէջ երկուց անանուն ոսկերաց: Կոչի և սքիօ:

Ո

Ուբուբա, լա: պուպպօլա, իտ: էրօքա, յն: հիւռհիւռ, կամ ջաւուշ գուշու, տճ: բուպէշ, պր: և ըստ մեզ՝ յոպոպ: Ի թռչուն ինչ մեծ քան զծիտ, և փոքր քան զառատրակ, թևք նորա և ոտուն են խայտաբղէտք. իսկ մնացեալ մասն մարմնոյն բոլորովին մոխրագոյն, կտուցն երկայն, սրունքն կարճ. իսկ 'ի գլուխն ունի կատար ինչ խայտ, և թագաձև, զոր անջատեալ պահեն 'ի գլուխն առ 'ի բուժել զանդար, որ է ցաւ կիսոյ գլխոյն: Իսկ միս սորա լինի դեղ խցանաց, և ցաւոց որովայնի:

Ուլթէրուս, լա: ուլթէրօ, իտ: ջօճուկ եաթաղը կամ էվի, և կամ խազնէ, տճ: ուսմոռ վէլէտ, պրբ: և ըստ մեզ՝ արգանդ. որ է անուն նշանակիչ յատկապէս զաւակատանն իգաց:

Ուլթէրօ. տես ուլթէրուս:

Ուլիվա. տես օլիվա:

Ուլմուս, լա: օլմօ, իտ: վիթիլէա, յն: գառա աղաճ, տճ: տիւրատար, կամ շէճառաթիլ պէհուտ, կամ շէճառաթիլ պաղք, պրբ: թաղկ, կամ թակտան, և կամ նաղ, պր: և ըստ մեզ՝ կնճնի: Ի ծառ մեծ, կարծրաբուն, խոտակեղև, հիւթալից, և խժաբեր, բուսեալ 'ի լերինս և 'ի դաշտավայրս. որոյ տերևն է լայն, սրածայր, ջլալից, և շուրջանակի ատամնաւորեալ. զոր և-

փեալ ՝ի ջուր և եդեալ ՝ի վերայ վերայ, քարշէ զարատն, և մեղմէ զքաւն : Զնոյն գործոնէուն ունի նաև կեղևն :

Ուլնա, լտ : պուռչիս, իտ : բաղը, կամ գօլ-քէմիկ, ՝ՍՀ : և ըստ մեզ՝ բաղկոսկը : Ըստ անգամաշնեաց է մեծաքդոյն ստեղն, կամ ոսկրն բաղկին :

Ուլնուս, կամ ուղիղ և՝ վուլնուս, լտ : բլակա, կամ բիակա, կամ ուլչէրս, իտ : սրիրիա, յն : եաղա, ՝ՍՀ : ՀԵՌՀ, արբ : զանմ, կամ ոիչ, սպ : և ըստ մեզ՝ վէրք, կամ խոց, և կամ խոցուածք . տես զայս հտ . ՅՁ . երես 368 :

Ուլչերս . տես ուլնուս :

Ուլչերսէ վէնեռէէ . տես հտ . ՅՁ . երես 335 .

Ուկիօլա, իտ : ուվա, լտ : տիրՀՇիկ, ՝ՍՀ : և ըստ մեզ՝ լեզուակ, կամ մանալեզու, և կամ կողկողիթ :

Ումիսիթա . Թացուքթի կամ խոնաւուն մարմնոյ : տես և հումոռէս :

Ումպիլիքուս վէնեռիս, լտ : օմպէլիքօ տի վէնեռէ : Խոտ ինչ է բուսեալ ՝ի վերայ տանեաց և որմոց :

Ումոռէ . տես հումոր :

Ումոռէ նաՀուրալէ . նոյն է ընդ վերնոյն :

Ումոռի ռէքռէէմէնթիցի : Այսու անուամբ նշանակին զտական հիւթք մարմնոյ, որք յետ զատանելոյ իւրեանց յարեանէ՝ միւսանգամ գարձեալ խառնին ընդ այնմ, կամ մնան ՝ի մասունս ինչ առ զանազան պէտս :

Ումոռ սարբ : Աղի հիւթք մարմնոյ :

Ունիքօռնիս . տես մենոչէռնօս :

Ունիսնէս . տես մարկէռնիթա :

Ունկիս . տես ուռնուիս :

Ունկիա տ՝ ալչէ . տես ալչէս :

Ունկիեչս . այսու անուամբ նշանակի՝ ընդարմացումն, կամ կարկամին մասանց հանդերձ անհնարին ցաւովք՝ առթեալ ՝ի սաստիկ ցրտոյ :

Ունկուիս, լտ : ունկիա, կամ ուռնա, իտ : թռնագ, ՝ՍՀ : տոՀր, արբ : ծնիքս, կամ նիս, յն : նաՀուն, սպ : և ըստ մեզ՝ եղունգն :

Ունկուրա ալչէս . տես ալչէս :

Ունկվենթում, կամ ունկուէնթում, լտ : ունկուէնթօ, իտ : մէՀէմ, արբ, և ՝ՍՀ : և ըստ մեզ՝ սպիղանի : Ի անուն սովորաբար նշանակիչ ամենակերպ վերատակաան օծանելեաց, որք լինին մեծամասէս կակղագոյն, ոչ յոյժ հեղուկ, և ոչ կարի թանձրամած . որոց իւրաքանչիւրքն որոշին ՝ի միմեանց յատկացուցիչ անուամբ, և զօրութիւք : Եւ են բազմատեսակք. բայց մեք ասասանօր դիցուք զառա-

ւել գործունեայս, և օգտաւետագոյնս, զորս գնեն ի վերայ խոցից կամ վերաց առ ի մաքրել և յինքն ձգել զշարաւս, և ի բուժել զնոսա։

Ունկվենթում աբսոմօլօռում, լտ։ ունկուէնթօ տէլ աբսոմօլի, իտ։ հավարիսն մէհլէմի, տճ։ և ըստ մեզ ասողաբանի՝ սպէղանի առաքելոց։ Յոյժ մասնաւոր է սորա գործունէութն ի մաքրել, և ի սպառել զմամոնելեալ մասունս վերաց, և միանգամայն բուժել զնոսա։ Ջոր զայս օրինակ կազմեն։ Ա՛ռ չորս ունկի՝ դեղին մեղրամամ, և չորքբուսասն տրամ՝ թրէմենթինա, և նոյնչափ կումմի ամմոնիաքի. առ և կէս ունկի՝ խունկ փոշեացուցեալ, և նոյնքան՝ պռէզլի։ և մի և կէս ունկի՝ կալգանս, և նոյնչափ միւռէ։ չորքբուսասն տրամ՝ բէղինա փինուս, և երկու լիտր՝ ձէթ ձիթենեաց, այլև 9 տրամ՝ լիթարձիրի առւռի, երկու տրամ օքսանաչիս, նոյնչափ՝ վէռաէ ռամ, և վեց տրամ՝ արիսթոլոքիա ռօթունտա փոշեացուցեալք։ Ջամենեսին զսոսա օրէն է լսել յանկանի, իսկ զնոսն, և զկաշին դիցես պուռամբ առբամեթերս հրոյ, և յորժամ սկսանի եռալ, արկ ի նա հետ զէնեալ զպատրաստեալ նիւթսն, բաց ի լիթարձիրի առւռիէ սնամ, և ի ձիթոյ, զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի լիտր ջրոյ, և գնել յետ ամենեցուն։ այլ խառնելի է սերնդհատ ծայրիւ փոքրիկ ինչ ցոյդ՝ մինչև ի կատարելի զանգուածոյ բաղադրութեան, և կազմել զսպէղանի ը կանոնաց արհեստին։ Ցետ այնորիկ դիր զսպէղանիս զայս յանօթ ապակի քաջ խցեալ ապակի խփով։

Ունկվենթում սալֆէտա, լտ։ ունկուէնթօ տ՝ սալթէտա, իտ։ հաթէմ մէհլէմի, կամ եաղը, տճ։ տիհնի խաթմիա, արբ։ և ըստ մեզ՝ սպէղանի տղայոց. որ ի վար արկանի մասնաւորապէս առ ի կակղել զուռայցս, և ըզկարծրացեալ մասունս մարմնոյ, այլև ի մեզմել զցաւս կշտայց, որ այս կերպ յօրինի։ Ա՛ռ երկու լիտր՝ արմատն տղայոց, մի լիտր՝ սերմն կատաւտի, և նոյնքան՝ սէմի տի ֆինի կրէքօ, և եփեա զայս քսան և մի լիտր հասարակ ջրով. մինչև ի պակասել երրորդ մասին ի ջրից մասանց անտի. ապա թող առ ի հանգչիլ, և քամեա զիւղայնին հիւթն զգուշութ. յետոյ դիր միւսանգամ ի նոյն հիւթ չորս լիտր ձէթն ձիթենեաց, և եռացո զայն ի հուր մինչև ի սպառիլ խանուութեն. յետոյ յաւելիր ի նա մի լիտր մեղրամամ դեղին և մաքուր, և վեց ունկի՝ բաձիա տի բինս, և երկու ունկի՝ թերէմենթինա։ Եւ զկնի եփելոյ զայն փոքր ինչ, զի ինքնին թանձրասցի, օրէն է հեղուլ յանօթ ապակի ի պահեստ։

Ունկվէնթում բօբուլէում, լս։ ունկուէնթօ բօբուլէօ, իս։ Ի ապգ ինչ սպէղանուց, որ զայս օրինակ կազմի։ Ա՛ռ երկու լիտր՝ Ճարպ խոզի, և մի լիտր՝ Ճէմմէ տի բիսօբօ, (այսինքն թարմ՝ ընձիւղն կաղամախի։) և մանր Ջարդեալով զայն ի մէջ անկանի՝ զանգեան ընդ վերոյիշեալ Ճարպոյ, և գիր ի յարևու զաւուրս քառասուն։ ապա յաւել ի նա զտերևն լաթուոքքան, զտերևն Ճիուսգուամն, զտերևն մանտրակօրան, զտերևն բաբավէրօ էուամեն, քօի և բաբավէուօ հէութէնսէի, զտերևն սէմբուէվնօ միրօռի, և մանՃան, զտերևն վիօլէի, և օմանէլեբօ տի վենէուէի, և չիմէ տի ուօվօ, և զարմանն պարտանի, յիւրաքանչիւրոցն երեք ունկի։ Զայս ամենայն Ջարդեալ և խառնեալ ընդ վերոյասացեալ նիւթոց, դիցես միասնագամ յարևու իբր աւուրս քսան։ Եւ յետ այնր յաւել ի նոյն երկու լիտր գինի սպիտակ։ յետ որոյ պարտ է եփել և եռացուցանել զայն ի հուր թեղեթ՝ մինչև ի պատկասիլ խոնաւութեն։ և ընդ առնուլ ի բաց ի հրոյն՝ արկ յանօթ ապակի ի պահեստ, և լինի դեղ ի դիպուածս բարբարման տենդից, օծանելով այսու զքուն՝ այսինքն զմասն գիմաց ընդ ակն և ընդ ունկն, յորմէ պատճառի անվրէպ քուն ինչ շահաբեր։ և ի մասնաւորի օգտէ խեթից սրբանին, և կոյր թանչից, օծանելով և ելեթ զայնս։ զի է մեղմիչ, կազդուրիչ, և խաղաղիչ բնութեան։

Ունկվէնթում էՃիբցիաբում, լս։ ունկուէնթօ էՃիցիաւօ, իս։ Ապեղանիս այս գերահաչակ է ի մասին ներգործութեան, զի մաքրէ զնեխեալ վէրս, և կցեալ միաւորէ զնոսա։ զուվացուցանէ և զգՃնեայ բորբոքմունս խոցից, և կազդուրէ զցաւս կոյր թանչից, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ 14 ունկի՝ մեղր ազնիւ, եօթն ունկի՝ բարկ քաջցախ, լից ի պայտ, և գիր զայնս ի վերայ թեղեթ հրոյ, մինչև եռասցի։ ապա արկ ի նա սրատ փոշիացուցեալ վէռատի ռամէ, և միանգամայն մեղմ և անգադար խառնեա զայն ծայրիւ ցպոյ՝ մինչև փոշիք վերտէ ռամէն ասրիոք զանգեացին ընդ բաղադրեալ զանգուածոյն։ և յետ այնր օրէն է հեղուլ յանօթ ապակեայ ի պահեստ։ որ լինի և դեղ խղճալեթի, և վիրաց որկորոյ, օծանելով և ելեթ զայն։

Ունկվէնթում էնուլբաթում, լս։ ունկուէնթօ ա՛ էնուլբ քամբանա, իս։ անուղ մեհէլմի, տՃ։ Ի սպեղանի ինչ բաղադրեալ ի մի և կէս լիտր՝ էնուլբ քամբանա որ մասաոյ լսանէոյ, յերբեք ունկի՝ անդկէ, ի նոյնչափ՝ թեղեթպէնեթհինաէ, յերկու լիտր՝ ասուՃնկա սուիլլաէ, և ի յեր-

րեք ունկի՝ իւղոյ օշինդրի։ Զանդիկն արկ 'ի քարեայ անկանի, արկանելով 'ի նա զթերեպէնթինեան, և տրորեալ հարեա ընդ հինգ կամ ընդ վեց ժամս անդադար, մինչև անհետ լինել գլխովին գնեսակաց անդկի։ Ապա յաւելել զմեացեալ նիւթն հեռագնեաւ՝ խառնելով զայն անընդհատ սանդիսորառամբ, և ապա արկ զայն յանօթ ապակեայ. և լինի գեղ բորոտութեան, կամ քոսութեան, ախտի էլեփանդականի, և այլ վերոց կամ ախտից մարթոյ, օծանելով եւեթ զայնս երկու անդամ յաւուրն։

Ունկվենթուտ մերքուրիալէ, լտ։ ունկուէնթօ մէռքուրիալէ, կմ՝ ունցիօնէ մէռքուրիալէ, իտ։ ժիվա մէհլէմի, ռձ։ ռուսաղանի սի յմապ, պր։ և ըստ մեզ՝ անդկաւ պատրաստեալ օծանելն, բաղադրեալ յերկու ունկի սընդկէ, զոր խառաշցիք՝ մէռքուրիօ անուանեն, 'ի մի լիտր՝ ճարպոյ խոզի, և 'ի կէս ունկի ծծմբոյ լոսելոյ։ Արդ՝ զայն անդիկ պարտ է զանդել և տրորել անդադար 'ի մէջ քարեայ սանդի ընդ վերոգրեալ ճարպոյ և ծծմբոյ, մինչև աներևան լինին գնեսակքն անդկի։ 'Ի կատարիլ այսր ամենայնի՝ օրէն է ընուլ յապակեղէն անօթս՝ և պահել, և ըստ պիտելոյն 'ի վար արկանել։ Սա վասն բուռն և թափանցիկ զօրութեան իւրոյ մասնէ ընդ ամենամանր ծակտիս մարթոյ և երակաց, և գիւրաշարժ յօրինէ զչրջանս աբեան, որով և ցրուէ զսխտարծարծ հիւթս խառնեալս յարեան. քաղցրացուցանէ զարիւն 'ի վավաշտ տախտ հիւթոց, և առթէ զլորձունս. այլև բուժէ զվէրս և զայտուցս էլեփանդականս, որք 'ի վեր երևին 'ի բերանս, 'ի յորկորն, յերեսս, յաչունի անդամս, և յայլ մասունս մարմնոյ։ Մեծապէս օգտաւէտութեամբ այսր ապեղանւոյ զփորձ առեալ եմ բազում անգամ, որպէս և կարծեմ, և միանգամայն հաստատեմ եթէ 'ի ներկայ դարուս չէք բնաւ զօրէն սմին այլ օծանելի շահաւէտագոյն ընդ էմ վերոյիշեալ ախտից, զորոյ զգործածութիւն, կմ՝ զկիրառութիւն մարթիս տեսանել հտ. ա. 'ի սարսագրութեան ախտի դաղղիականի, և 'ի մասնաւորի միզարգելութեան և ախտի լերդի՝ առթելոց յուժգնութեամբ, զի է թուլացուցիչ բնութեան։

Ունկվենթուտ մէռքուրիալէ ռօթառիի, լտ։ ունկուէնթօ մէռքուրիալէ տէլ ռօթարիօ, իտ։ այլ իմն կերպ անդկաւ պատրաստեալ ապեղանւոյ, որ առաւել ազդու և զօրաւոր է քան զնախընթացն. զոր մարթ է կազմել յետագայ եղանակաւ։ Առ երկու ունկի՝ թարմ ճարպոյն խոզի, որ չէցէ խառնեալ ընդ աղի, եդեալ զայն յապակ-

կած պոյան, մերձեցն ի հուր. յետ եփելոյ ըստ բաւականին, քամեա զայն կտաւով ի քարեայ անկանի, յաւելուլով ի նոյն մի ունկի մեղկի մաքուր, և անշէջատ որբեալ խառնեա զայն ընդ երկար սանդխտոռամբ, մինչև պնտակէն սեղկի բարբոք զանգեացին ընդ ճարպոյն, և ապա արկ յանօթ ապակեայ ի պահեստ: Այլ գործածութիւն սորա չէ ինչ տարբեր ի գործածութենէ վերագրեալ մեղկաւ պատրաստեալ սպէնտանոյ, որպէս և ներգործուն նման է ներգործութեան նորա, բայց միայն կաթի զօրաւորագոյն է քան զնա սակս առաւելագոյն մեղկին որ ի նմա:

Ունկէնթում նէռվինում, լս: սպեղանիս այս սեփականեալ է թուլութեան ջղաց, անդամալուծութեան, և անբնական կամ բռնի շարժման ջղաց կամ միանանց մարմնոյ, օծանելով զայն յողնայարս, ի թիկունս, յուսս, և յայլ վշտագնեալ մասունս մարմնոյ: Եղանակ կազմելոյ զսպեղանիս զայս. առ մի և կէս ունկի՝ գեղին մեղրամոմ, և մանր հատանելով զայն՝ լից ի պոյան. մերձեցն ի հուր, յոր յաւել հալեալ ճարպն բազում, և աղուսեսու, և սագի, և շան, և կատուի, յիւրաքանչիւրոյն մէն մի ունկի. այլ և յաւել ի նա երեք ունկի՝ ունկուէնթեն տի ալթէէս. մի ունկի՝ իւղն երեցկի, և նոյնչափ՝ գաբնեոյ. մի և կէս տրամ՝ իւղն քարի, զոր է տալք օլիս տի բիէթրա անուանեն, և նոյնքան՝ օլիս տի սբիկոս. առ և մի և կէս տրամ՝ օլիս տի էուլիօսպիս, և նոյնչափ՝ թրէմենթինա, և նոյնքան՝ իւղն ճանէս: Բայց պարտ է եփել զայս ամենայն ի հուր ածխոյ, և ոչ հասարակ փայտի: Զկնի եփելոյ ըստ բաւականին՝ քամեա զայն ցանցառ կտաւով յանօթ ինչ տպիկած, կամ լաւ ևս յապակեայ անօթի ի պահեստ:

Ունկիվենթում պաղնիքում, կամ ունկուէնթում սուբբուրթիում, լս: ունկուէնթեն տի պաղնիքս, իսս: գասասպ մէհիէմի, ճանէ: Սպեղանիս այս սովորաբար ի կիր արկանի ի վերարուածից ի գիպուածս ամենակերպ վիրաց և ուռուցից, յորոց յինքն ձգէ զթարախեալ հիւթս մարմնոյ, և առաստացուցանէ զշարաւս, և միանգամայն հատուցանէ զպարարս: Որ այսպէս բաղադրի: Առ երկու և կէս լիտր ձէթն ձիթենեաց, և լից զայն ի պոյան, որ կանեալ ի նա և դգեղին մեղրամոմ, և զճարագու, և զկրպաձիւեն հանքային, և զուէզնու, որ է խէժ սոճոյ, յիւրաքանչիւրոյն կէս լիտր: Զայս մերձեցն ի հուր թեթև առ ի եփել. և յորժամ հալն այն, լից ի նա կէս լիտր՝ թրէմենթինա, և միանգամայն մեղմ և հանգարտ

խառնեա զանգուածն Ծայրիւ ցայլ՝ մինչև ՝ի զանգիլ բա-
ւական ՁԷ միմեանս։ ՝Ի ըստանալ այսր ամենայնի՝ սկսի գնել
յանօթ ապակեան՝ և պահել, և լաւ պատելոյն ՝ի գործ ար-
կանել։

Ունկվէնեթում տիՁէսեթիւմ մանՁիսեթերիալ։ լա-
ունկուէնեթօ տիՁէսեթիւ մանՁիսեթերիալ։ խա։ Սպեղա-
նիս այս մաքրէ ջնեխեալ վէրս, գիւրաստարասան զա-
ւարա։ և միանգամայն սպիացուցեալ բուժէ զնոսա։
Դերբան ՝ի կաղմել զայս սպեղանի։ սա մի լաւ՝ օլիւ ո-
զաթի, և լից զայն ՝ի պղտան։ ապա մերձեցո ՝ի հուր՝
բայց սրկ ՝ի նա կէս լնար՝ զսպտակ և զանխառն մեղրա-
մում Ջարդեալ ՝ի մասունս մասունս։ և յորժամ հալի
այն՝ լից ՝ի նա մի լաւր ԹրէՁէնեթինա։ յետ պղպՁէլոյ սա-
՝ի բաց ՝ի հրոյն, և թող այնպէս իբր ժամն երկուս՝ մին-
չև ինքնին սառեսցի։ Յետ այնորիկ պարտ է լուանալ զայն
Ջրախառն Ջրով, զոր խառլք աքգուա տի բիանԹՁՁինեն
անուանեն, զի կարի օգտաւէտ լինիցի սպեղանին, և ա-
պա սրկ յանօթ ապակեայ ՝ի պահեսցս։

Ունկվէնեթում էՁրուսէ կամ ալպում, լա։ ունկ-
կուէնեթօ տի էՁրուզա, խա։ խառտիպէՁ մէՁէՁմի, տՁ։
Սպեղանիս այս հովացուցանէ զդժնեայ բորբոքմունս վի-
բաց, չորացուցեալ ապաքինէ զքերթեալ մարմնոյ,
փարատէ զբորոտուն, և զմարմնաջուսն մորթոյ, և միան-
գամայն օգտէ թեթև վիրաց, և կիզոզականութեան հրոյ,
որ այսպէս բաղադրի։ Առ երկու լնար՝ ՁէՁն ՁիթՁենեայ,
որ բաղադրեալ էցէ վարդիս, և եգեալ զայն յասլիկած
պղտան, մերձեցո ՝ի հուր թեթև։ և յորժամ սկիզբն առ-
նէ եփիլ, սրկ ՝ի նա կէս լնար՝ սպիտակ մեղրամում, և ուռ-
ունկի՝ էՁրուզա վէՁնեԹա՝ լոսեալ ՝ի փոշի մանրատաղ,
այլ խառնելոյ է անդրադարձ Ծայրիւ փոքրիկ ինչ ցայլ՝ մին-
չև ՝ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս։ Ապա յառնուսն ՝ի
վեր զպղտան ՝ի հրոյն՝ սրկ ՝ի նա ունկի մի՝ քաՀուբ,
(զոր պարտ է քեզ կանխաւ հալել կամ լուծանել փոքր
ինչ կրկնահան ցքեաւ)։ և յետոյ լից զսպեղանիս զայս
յանօթ ապակի քաջ պնդեալ խփով։

Ունկվէնեթում ռացիօնալ, լա։ ունկուէնեթօ ռացիօ-
նալէ, խա։ սուրբուբ մէՁէՁմի, տՁ։ Ի սպեղանի ինչ բա-
զադրեալ ՝ի վեց ունկիս՝ ունկուէնեթօ զօգաթօ տի մեզուէ
անուանեալ սպեղանւոյ, ՝ի նոյնաքանակ՝ ունկուէնեթօ տէ
սուբիէ, ՝ի մի լնար՝ խուզ քաղցր նշոյ, ՝ի վեց ունկի՝ դե-
ղին մեղրամում, և ՝ի յերկու ունկի՝ մեԹքուռիօ բուէՁ-
բիԹաթօ ըսսաօէ։ Ջմեղրամումն, և զեղին նշոյ գիր ՝ի միա-

սին 'ի մի պոյան, և հալեա առ Թեթև հրով. և յորժամ սկիզբն առնէ պղպջել, բաւական համարի եմն. յոր յա-ւել սպեղանիքն (այսինքն ունկուէնեթօ բոզաթօ, և ունկուէնեթօ տէ սուքին): Եւ յետ եփելոյ զայն փոքր ինչ և սա, 'ի վերս առոյգան 'ի հրոյն և ցանեսջիր 'ի վերայ զման-բատաց լոսեալ մեռբուրիս բուէչիբեթաձո ուսուցն, և խառնեա այնչափ, մինչև 'ի զանգիլ բարբք ընդ միմեանս Յետ այնորիկ պարտ է վերստին եփել և եռացուցանել զայն փոքր ինչ, զի բարբք զանգեսցի կարմրացուցեալ մեղինի, և ապա լից յանօթ ապակեայ 'ի պահեստ. և լինի դեղ օգտաւէտ ամենայն տեսակ ախտից մարթոյ, զոր-օրինակ գէնեայ բորոտութեան, քոսոտութեան, որքիւնոյ, կարծրուն մարթոյ, և կարմրութեանց. այլև սպառեալ ծախէ դաւիրոյդ մտանելս մտանելեալ վերայ օձելոյ և եթե զայն երկու անգամ յաւուրն: Նոյնպէս և սպառեալ փարատէ զայրատեցս, որք ապականեալ խանգարեն զմարթս: Ընդ այսոսիկ գիտել պարտ է, զի չարին կարմրացուցեալ մեղկի, որ մնանէ յայս բաղադրութեն, կարէ պլպլալել ը տեղւոյն, և ըստ սխորժանաց զօրութեանն, և ներգործու-թեանն զոր ինդրէ ոք, որով լինի կարի կամ նուազ զօ-րեղ. իբր զի 'ի կամին գործել զապէզանիս բուռն և ազ-գու, զչափ կարմրացուցեալ մեղկին պարտ է առաւելուլ: Իսկ 'ի ինդրել անդ՝ զի լիցի մեղմ և թեթև, պիտի նուազել զչափ նոյն նիւթոյ:

Ունկվէնեթուտ ուզաթուտ, լտ: ունկուէնեթօ ուզաթօ, իտ: կիլ մէհլէմի, տՃ: և ըստ մեզ սառագաբանի՝ սպեղանի վարդի. որ է յոյժ օգտաւէտ 'ի դիպուածս ա-խտեղանոտուտ, բորբոքման տենդից, և լերդի, և ցաւոց ձգանաց, որ այսպէս յորինի: Առ բաւականաչափ սպի-տակ վարդ, որ լիցի թարմ, և զնիր զայն յանօթ ատիկած, արկանելով 'ի նա և զնոյնաբանակ Ճարպս խոզի, և փա-կեա զբերան անօթոյն մեղկի խփոն. և գնիր յարևու զա-ւուրս քսան: Յետ այնորիկ մերձեցո 'ի հուր թեթև և մեղմ առ 'ի հալել, և յետ այնր քամեա զհիւթն. և տա այն է սպեղանի վարդին զոր ինդրես:

Ունկվէնեթուտ սուքիս, լտ: ունկուէնեթօ տէ՝ սուքի, իտ: Սպեղանիս այս օգտաւէտ է ցաւոց վերաց, փաղա-զիչ խոցից, և եռբէնեթ անուանեալ ախտից. որ այսպէս կազմի: Առ մի լիտր՝ իւղ ձիթենւոյ, որ բաղադրեալ իցէ վարդիւ. և վեց ունկի՝ իւղ տհաս ձիթապտղոց. առ և հիւթն Ջղախոտի, լաբաթիս, և չէնեթաուրի մինօռ, յիւ-բաքանչիւրոցն երկու ունկի: Ջայս ամենայն դիր յեփ՝

մինչև ցսպառիլ հիւթոցն, յոր յաւել չորս ունկի սպիտակ մեղրամոմ։ Եւ ապա թոյզ զայն առ հրով, մինչև ի պատրաստեալքս զհետեւեալ նիւթքն՝ առ ի նոքօք բաղա գրել և թանձրացուցանել զայն։ Կմին իրի առցես երեք ունկի՝ զլիմարմիտս, այսինքն քարմարգանկ, վերս որամ՝ զայրած կապար, կես ունկի՝ զհոցեալ բրեբարաթա, լսեսցես զամենայն ի միասին ի փոշի մանրատաղ։ Յետ որոյ պարտ է խառնել ի միասին ընդ նախաւանդեալ հիւթոցն, և անձանձրոյթ խառնեսցես զայն ընդ երկար, զի փոշիք նիւթոցն բարիոք զանգեսցին ընդ բաղադրեալ հիւթոցն կամ՝ զանգուածոյն։ Յետ այնորիկ արկ ի նա որամ մի՝ զքափուր փոշիացուցեալ, կամ՝ լուծեալ գոյն ինչ կրկնոյն ցքեռով, և խառնեա զայն վերստին, որով և կատարի սպեղանին։

Ունկվէնիթում առ սքապիէմ, կամ ունկուէնիթում անիբասրիում, լտ։ ունկուէնիթս անիբասրիքս, կամ ունկուէնիթս քսնիթրա լա բօկնա, իտ։ ուլուզ մէհէլմի, առ։ Սպեղանիս այս սեփհականեալ է բարտուեմն, և քոստուեմն. բայց գիտել արժան է, զի ի գիպուածս մանկանց և փափկակեաց անձանց անհամարելոց յայսմ ախտէ՝ պարտ է զգուշանալ, զի մի՝ ինչս ինչ գործիցէ։ Իսկ ի կամիլդ առնուլ ի կիր՝ սակս մանկանց և փափկակեաց անձանց չանդեա զայն կոգեաւ, որով մեղմանայ զջրուելն, և թեթեւանայ ինչասակար որակուելն։ Օրէնդակ կազմելոյ զսպեղանիս զայս։ Առ երկու և կէս լիտր՝ իւղն ձիթապտղոյ, և չորս ունկի՝ սպիտակ մեղրամոմ, և եօթն ունկի՝ թրէանենիկա, և լից զայս ամենայն յասպիկամ պղտան, մերթեցո՛ ի հուր։ և յորժամ սկիզբն առնէ հալել, արկ ի՛՝ առ եօթն և կէս ունկի՝ փոշիացուցեալ սպիտականերդ, այսինքն եւսոփէպէՀ, և նոյնչափ փոշիացուցեալ սպղտեղ։ Յետ որոյ առցես ի բաց ի հրոյն, և թողցես զայն զանգուած ի պտղիլ, և ապա հեղցես յայն երեք ունկի՝ մեռքուրիս սուպլիմատօ քօռոզոլոյ, և պարտ է անընդհատ խառնել ի միասին՝ մինչև ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս, և լինել մի բաղադրութիւն։

Ի և այլ սպեղանի մեղմ, և թեթեւ, որ առանց ինչասու ապաքինէ զջրտուեմն, և զքոստուեմն, որ այսպիս բաղադրի։ Առ ունկի մի սնդիկ կամ ջարծաթ, և տրտրեալ հարեա զայն բաւականաչափ ջրոյն լեմնի ի մէջ քարեայ սնկանի. յետ զանգելոյ բարւոք ընդ միմեանս, զոր և հնար է ճանաչել յանիբասրելի ընկերոյ գնասկաց սնդիկի, յաւել ի՛նա և զայլ հինգ տրամաչափ ջուր լե-

մանի, և մի և կէս ունկի՝ սեռաւաչէ լինուխոս, զոր տՀկ. գտաւադիւնիւք եաղը անուանեն, և սկահակ մի իւղն ձիթասպղոց։ Զայս ամենայն դեր կի՛ լից ՚ի մի պղտն ապ. կած և նոր, և եփեսն զայն բաղադրութեի այնչափ, մինչև ՚ի սպառիլ կիսոյ մասին նորա. և ընդ առնուլ ՚ի բաց ՚ի հրոյն՝ քաւեան զայն կոտաւոլ յամսն ինչ, և օծ զբոլոր տեալ մասուանս մարմնոյ, և չափեա առ հրով, զի բաղադրութիեն այն ընդմանիցէ ՚ի ծակոտս մորթոյ, որով և բժշկի։

Ա՛յլ սպեղանի առ նոյն բորոտութեի, զոր խաղաք՝ բամանեա քշնեռաս լա ռօկնա անուանեն, կամ ըստ լատինացւոց՝ ունկուէնեթում անթիքսօռիում։ Ա՛ռ ունկի մի՝ փոշկացուցեալ ծծումբ, որ չիցէ լուսացեալ, և երկու տրամ՝ մուրիսեթօ տի ամենիսաքս, և երկու ունկի՝ հալեալ Ճարպն խոզի։ Զայս ամենայն պարտ է Ճմլել ՚ի միասին՝ մինչև ՚ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս՝ և լինել մի բաղադրութի. զոր ապա օրէն է ՚ի կիր առնուլ ըստ նախաւանդեալ կանոնի։

Ունկվէնեթում քռուռսիվում, լս։ ունկուէնեթօ քռուռսիվօ տի բիէնռօ կալը, խս։ տուրուբ մէկէլմի կալը Ճէռասն թէբրիսի, տՀ։ Սպեղանիս այս համբաւեալ է գեր քան զամենայն փոպոլիչ սպեղանիս. սպառեալ ծախէ զաւելորդ մասուանս մամրելալ վերաց, և խոցից, ՚ի վեր երևեալս յոր և իցէ մասին մարմնոյ, նա յաւէտ ՚ի վեր երևեալս ՚ի ֆիալլոփիեան անցս արգանդին, և ՚ի միզանց խողովակս։ Կոյնպէս ծիրեալ ծախէ զնոյնպէս գոյացեալս ՚ի նոյն անդամ։ Օրինակ ՚ի կազմել զկարմրեալ սպեղանիս զայս։ Ա՛ռ երկու տրամ՝ ունկուէնեթօ տի էբրուզա քանֆիօրաթօ, և նոյնաքանակ՝ ունկուէնեթօ թուցիա տի ՀՀօ։ Զայս երկու տեսակ սպեղանիս լից ՚ի միասին ՚ի քարեայ անկանի, և յաւէլ այնչափ մէռքուրիօ բռէչիբիթաթօ ռօսսօ՝ որչափ պէտք իցեն առ ՚ի տալոյ նմա զգոյն կարմիր, այլ խառնելի է անընդհատ ծայրիւ սանդիտուն՝ մինչև սառանալ նմա զգոյն կարմիր, և ՚ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս։

Ունկվէնեթում օրՀՀաղմիքում, լս։ ունկուէնեթօ, կամ լինիմենթօ սա օքքի, խս։ Սպեղանիս այս ունի մասնաւոր օգտաւէտութեի ՚ի դիպուածս բորբոքման, այտուցման, և այլ ախտից աչաց, դուռնաքեայ մասն ինչ արկանելով ՚ի վերայ ներքին մասին աչաց, յաւուրն երկիցս անգամ։ Եւ զանձ անտի զգՀեանս և զինասաբեր հիւթս հանգոյն արտասուաց, արգելու զմարմնջիւնն, զարիւնն,

և զնաղաւարաս նոցա. նաև բուժէ զդիմանկն, և զարբ-
տասուաբեր տիսան աչաց. և միանգամայն սրէ զտեսու-
թիւն. Յոյժ գրաւատեղ աչաբոյժք զայս սպեղանիս և հաս-
թեն. եթէ է գեր քան զամենայն օգտաւէտ 'ի դի-
պուածս ի իցէ և ախտից աչաց: Զայս եթէ կամիս կաղ-
մել, առ երկու ունկի՝ թռչիս բրէբարաթա. (զորոյ
զկերպն պատրաստելոյ մարթիս տեսանել 'ի բառն թռչ-
թիս քսմբօսկեթա) քառասուն կշիռ ցորեան՝ բիւեթրա
հէմանեթեթ. 12 ցորեան՝ ալօէ սաքօթրինա. չորս ցորեան՝
բերէլ օչչիսենեթաղն: Զամենեսին զտուս պարտ է լուսել
'ի քարեայ անկանի, և անցուցանել ընդ նրբագոյն մաղ,
յաւելուլ 'ի նոսն զհալեալ ճարպն խիլ այնչափ, որչափ
պէտք իցէն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զրա-
պեղանիս զայս:

Ունկօլա, կամ ունկուլա, իտ: զարբ, տճ: և ֆ մեզ՝
փառ, կամ եղունդն աչաց: ըստ անդամանշնաց՝ ախտ
խոնարհեցուցիչ, կամ եղնգամսան մարչ ինչ աչաց:

Ունչիա, լտ: օնչիա, իտ: և ըստ մեզ՝ ունկի. է
կշիռ գեղոքեից, որ առնէ ութ սրամ, կամ երկոտա-
սաներորդ մասն լտրի և չորս տրամ: Գիտելի է սպիտ
է, եթէ սովորաբար եգեալ ըստ բժշկաց (ʒj) զայս
նշանագիրս՝ խմանամք զչափ միոյ ունկեայ, ուստի յիսուն
ունկիքն առնեն կ00 տրամ ամրողջ:

Ուվա, լտ, և իտ: իւզիւմ, տճ: էնեպ, կամ խմպա,
արբ: էնկիւբ, պր: սատիվնա, յն: և ըստ մեզ՝ խա-
ղող. Ծանօթ ամենեցուն, զորոյ զբրուելթին մարթիս տե-
սանել 'ի բառն Վ. ԷՒՒՒՒՒ:

Ուվա աշէրպա. տես տակեսեթա:

Ուվա ուռսի, լտ: ուվա օռսինա, իտ: էնեպ իլ տիպ,
արբ: այի իւզիւմիւ, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանին՝ խա-
ղող արջային: Ի տունկի փոքրկի, բուսեալ 'ի վերինս եւ-
բրպիոյ, և յերկիրս ցամագոյնս, նա յաւէտ յերկիրս՝ որք
ծածկեալ կան ձեամբք: Տերևք նորա են փոքրիկ, ըս-
տուար, երկայնաձև, և հինգ շերտեան, որք բերին զնմա-
նութիւն տերևոց տօսախի: Ծաղիկն ոսկեգաձև, և կար-
մրերանգ: Պտուղն գնտակաձև, քիրուշ, և կարմիր,
նման ըստ խմբի կեռասի. ունի և կորիզ տափարակաձև,
բոլորշի, և կարծրասկիզ: Այս տունկ լինի հատող ըստ
մասին դառն, և ըստ մասին տտիպ, որոյ տերևն եփեալ
'ի ջուր, կամ փոշեացուցեալ, և արբուցեալ, դեղ է
փորհարուութեան, արիւնախառն որովայնաշուծուն, յորդ-
առատ հոսման դաշտանի կանանց, և հոսման սպիտակ

հիւթոց, (որ ծորի փոխանակ ամսական պարտուց կա-
նանց). զի է խթիչ և սեղմիչ բնութեամբ. նաև գեղ է
վերայ երիկամանց։ և փամփշտոյ։ Զապէ՝ ի 20 ցորենոյ
մինչև ցմի արամ, երեք կամ չորս անգամ յաւուրն։

Ուվա տի վոլքէ. տես սօլանուտ։

Ուվէա. այսու անուամբ ըստ անգամանինաց նշանակի
մինն՝ ի թաղանդից աչաց։

Ուրեթէուն, լտ։ ուռեթեռեռ, իտ։ անուամբս այս թ
անգամանինաց իմանին երկու երկայն խողովակք, ընդ որս
անցանէ մեզն յերիկամանց՝ ի փամփուշտն։

Ուրթիքա տիսիքա, լտ։ օռթիքա, իտ։ կռանտ օռթի,
կ ղղ։ քրմերն նեթեթել, անգղ։ չիքնիտա, յն։ ըսրսան օ-
թոս, տճ։ ֆիսեք լաչ, կամ էնՃիւբ, արբ։ դէնտա-
նէ, կամ գիւզէնե, պր։ և ըստ մեզ՝ եղնՃ. բոյս, որոյ
ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր երեք ոտնաչափ, քան-
անկիւնաձև, մէջն դատարկ և ՃիւռՃլից. տերևքն լայն
են և երկայն, և շուրջանակի ոլորացեալ ատամնաւորեալք
ըստ պատրինջի, և՝ ի վերայ ունին փուշս մանուռնս, որովք
խայթեալ կիրեն զձեռս շօշափողաց. ծաղիկքն չորս չորս
ելանեն՝ ի գագաթանն, և՝ ի վերայ ՃիւռՃլոց հանդերձ բաղ-
մաթերթ առէջիւքն, որք բերին զձև խաչի, և բերի սեր-
մունս ՃուռՃաձև։ Բուսանի յաւազուտ և՝ ի ցանկապատս
տեղս, և՝ ի շրջակայս որմոց, և առէրակաց. լի է խլզով
և ապիս, և բնութեամբ գրգռիչ, և սեղմիչ. որոյ տերևն և
փեալ՝ ի ջուր, և եռեալ՝ ի վերայ կարկամեալ անդա-
մոյն՝ ընի գեղ անգամանդասուռնեն, յօդուածացաւութեան
և կամուածոց. որով սեթափէ զլիզս, և գերակս թրմ-
քրեալս, և մանգամանայն յեղաշրջեն զարիւնն։ Կոյնպէս է
գեղ միզարգելուռնեն, և փսխման արեան, և հնչարգելու-
նեն, եթէ տրամաչափ խարշեալ՝ ի ջուր, ապրցի յաւուրն
երեք անգամ։

Ուրինա, կամ լթիուտ, լտ։ օրինա, կամ լօցիս, կամ
բիշիս, և կամ բիշիա, իտ։ քանուրիսս, յն։ գարուրն,
կամ սէվլ, կամ պօվլ, կամ չօխտա, և կամ պէօվլ,
արբ։ բաւխա, կամ գիւմիւս, կամ ՀՃմն, պր։ սիտիկ,
կամ խարար, տճ։ և ըստ մեզ՝ մեղ. որ է յաւելուած
գիՃուռնեանց ընդարձանայն, յորմէ մարթ է Ճանաչել ըղ-
խոնուռնեն, կամ գՃիւանգուռնեն, և միանգամայն գու-
շակել գնչանս եթէ՝ մահաշրաւէրս, և եթէ կենդանուս։
Արդ՝ եթէ մեզն իցէ առաս, տհաս, ջրային, և անդոյն,
նշանակէ թէ անսան՝ ի վեր երևեալ է՝ ի տկարուռնեն և
յանչօրուռնեն ջրոց, և մանրաթեռլից ստամոքսի. քանզի

քաջայայտ է՝ եթէ յայնժամ ոչ մնուցանէ, և ոչ զբաղուցանէ զմարմին։ Իսկ եթէ իցէ նուազ՝ կարի ի մեն թանձրանիւթ, և ներկեալ, և կամ նաև վաղ ընդ փոյթ պղտորեալ, և մրրալից, գուշակէ՝ թէ ախտն գոյացեալ է ի նոյն սկսարութեէ ջրոց, և ի գանգատմանէ տանուտ լութեան սատմոքսի և ընդերաց։ Բայց եթէ գոյն միզի լեցի նմանագոյն ելեկտրոնի, կամ ևս մթագոյն, ցուցանէ զնաւռնուամն մաղձի ընդ արեան։ Այլ եթէ փրփուր ինչ գեղնագոյն ի վերս երևի յերեսս նորա, յայնժամ գուշակէ զդալուկն։ Դարձեալ՝ եթէ ընդ մէջն արտաքս էլանիցեն հատորիկ մանուանք մանեցնոց, գուշակէ զծիւրիցն, և զսպառիցն լերդի, կամ այլ ընդերաց։ Եթէ ի վերնակի սատակագոյն ջերմութեէ՝ մէջն ախտակրին յոյժ կարմրագոյն և սևագոյն լինիցի, ցուցայէ զտոչորման, և բորբոքման արեան, և կամ ներքին մասանց մարմնոյ, և է նշան յոյժ վատթարագոյն։ Իսկ եթէ իցէ մրրալից գեղնագոյն, և կամ ի գոյն նարնջոյ, և կարի սոսկալ, և առատ, և զարբահոտ, ցուցայէ զարմատարելոյ խօնոմութեան։ որովհետև յայնժամ սկսանի նուազել ջերմութեան որ քան զօր, զուարթանալ ոգի նորա, և գառնալ յաւագային սուղջութեան իւր։ և նշանս այս առ լատինս ձայնի՝ գրիսի, զոր մարթիս որոնել ի տառն Գ. ի կարդի իւրում։

Ուրսուս, լտ։ օռսս, իտ։ այր, սմ։ տիւրպպ, կամ թէբսէմ, արբ։ խրրս, կամ քէՀի, պր։ և ըստ մեզ՝ արջ։ Ի գազան յայնթանդամ, և մեծ ի չափ իշոյ ծանօթ ոմանեցուն։ որոյ Ճարպն ունի մանանաւոր գործուանէուն ի մեռելս, և ի փարատել զցաւս ոսկերաց, և զիշոշտանկութեն։ Իսկ զսորա լերդն ի վայր արկանեն իբր դեղ ընդդէմ լուսնոտութեան, և ընչարգելութեան։

Ղ

Ղեբա, կամ ղեբէ, լտ։ ղիրօլլա, իտ։ սօղան, սմ։ քրօմիտիա, յն։ պասալ, արբ։ բիսա, պր։ և ըստ մեզ՝ սոխ։ Ի արմատ գետնակեալ, սատակահոտ, կծուահամ, և թափանցիկ։ զոր սոսկալ ի գործ արկանելոյ ի կերակուրս, նաև ի դեղորայս։ որ է շահաւէտ ընդդէմ թքօռոտութեան, ջրգողութեան, միզարգելութեան և թանչից։

ղն է գրգռիչ բնութիւն, և ստամպիչ ՃՌեաց։ Ելել հաստատեալ զպալարս, և գիւրապատրաստել զարաւս, եթէ եփեալ այլ յարմարաւոր դեղորէիւք արկցի ի վերայ նոցա։

Ձելաքս. անուամբս այս իմանի մինն ի տեսակաց ընդերաղի։

Ձելաոնիա. տե՛ս քէլիսոնիում։

Ձենթուռիում մինուս, լս։ չենթաուռէա մինուռէ, իս։ գրգռմզոր քանենթառիսն, ՃՌ։ քենենթառիսն, յն։ և ըստ մեզ՝ տերուկ։ Ի բոյս՝ որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր կէս ոտնաչափ, կամ փոքր մի աւելի։ Տերև նորա է երկայն ի ձև իբեղիքօնի, բայց առաւել մեծ քան զայն։ Ծաղիկն ձագաւաձև, հերձոտ, և կարմրերանգ։ Պտուղն ձուաձև, և սառաբ, մէջն շերտաւոր՝ յորում բաղկանան սերմունք նուրբք։ Իսկ արմատն փոքր է, և փայտային։ Բուսանի ի խոնաւուտս, և յաւազուտ տեղիս. որոյ հաստն, քնութիւնն և ներգործութիւնն նոյն է ընդ ՃՌենդիանի։

Ձենթռօվալէ. անուամբս այս ըստ անգամաղենաց նշանակի կենդրոն ձուաձև. որ է սպիգայնն գոյացութիւն ուղղոյն՝ ընդունարան կենդանական օգեաց։

Ձենբռիա, կամ միլիռաիա, լս։ Ի տեսակ մի սատակութիւն օձի ի չափ ի՛ծի. գոյն նորա է կանաչ՝ հարեալ ի գոյն գեղին, և ի վերայ ուսի բիծս մանուսն. որոյ միան դեղ է աղգու ընդդէմ թունից, և խածուածոց թիւնաւոր սողնոց. քանզի է առատ ցնդական ապիւ, և իւղով։ Գոտանի ի կղզին կոչեցեալ՝ լէմնոս։

Ձեռա, լս։ սեաքիրի, յն։ պարմօմու, ՃՌ։ շամա ապալ, կամ ՃԷսէր, արբ։ և ըստ մեզ՝ մեղրամոմ։ Ի թանձրամած իւղալեր, և լուցանելի նիւթն, զոր յօրինեն մեղուք ի փեթակի ի նիւթոյ պէսպէս ծաղկանց. որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ և դեղին. սպիտակն լաւագոյն համարեալ է՝ տակս մաքրութիւն. որք և երկոքին են բնութիւն կակղացուցիչք, մեղմացուցիչք, և թափանցիկք. վասն որոյ և երբեմն ի վար արկանին մանաւանդ սպիտակն ի դիպուածս ցաւալիր փորհարութիւն, և թանչից առեալոց յուժգնութիւն բնութիւնն։ Վարն և ի սպեղանիս կակղացուցիչս։ Ի սոյանէ արասահանեն նաև զիւղ ինչ թափանցիկ և ծանրահոտ, և ի կիր արկանեն ի դիպուածս ՃՌղբուածոց չրթանց, և ստեանց կանանց. մեղմէ նաև զցաւս ոտնառութիւն, և ձեռնառութիւն առեալս ի ցրտոյ, օծանելով և եթե զայն երկու կամ երեք

անգամ յաւուրն։ Ելլել արգելու զհաղս, և զյաւս կրծոց։ Զաստն ի 20 չեմէ մինչև 360, երեք անգամ յաւուրն։ Գասանի ի չին և ազգ մի նորատեսակ մեղրամոմոյ սպիտակ իբրև զձիւն, որ ոչ է գործ մեղուաց, այլ փոքրիկ ինն կենդանւոյ՝ որ չէ մեծ քան զլու։

Զեռաղուտ, լս։ չեռաեմեկ, իս։ գիրազ, ազ։ գաւասպեաց, արբ։ արուպարու, կամ կիւլնար, պր։ գիրատեմ, յն։ և ըստ մեզ՝ կեռաս։ Ի մերգ երկայնականեմ, բոլորշի, կարմրախառն սպիտակ, թամբալից, համեղահամ, և սիրտ ուրտական ճաշակելեաց, միանգամայն և գեղ զուլացուցիչ, և զուարթացուցիչ։ Կորիզ նորա որ է գառն համով լինի գեղ սենդիզ եւ օրէնից, և ցաւոց գլխոյ։ Իսկ կանեմն նոյնպէս և գեղ ազգու ընդդէմ հնաւդոյն հաղից՝ պատճառելոց ի ցրտոյ, և ի հարբղնոյ։

Զեռաս։ տես չեռաեռաս։

Զերասեռաս, լս։ չեռասեմ, իս։ պուչնուզու երբան, ազ։ գերասաս, յն։ և ըստ մեզ՝ եղ ջերբիկ օձ։ Ի տեսակ մի չարաթնոյն օձի, յաճախեալ յեգիպտոս, և ընդ բոլոր ափրիկէ։ որոյ երկայնութեն ի գլխոյ մինչև ցծայր սատան է իբրև երեք ոտնաչափ, կամ փոքր ինչ աւելի։ Գլուխ նորա լայն է իբր երկու մատնաչափ, գոյնն բոլորովին գորշ, բայց ի թիկնամէջն ունի բիծս կարմրագոյնս. պարանոցն նուրբ, տատմուելն նման տատմանց խժի, որ ի բայթել իւրում՝ թէ ոչ առժամայն, սակայն փուռեալ և անուրկ սպանանէ։ Իսկ ի գլուխն ունի երկու եղջերս մանուռնա՝ զորէն գաբաոյ, որոյ միսն եփեալ ի ջուր ըստ օրինի խժի, և արբուցեալ, գեղ է ապականուած արեան, բորոտութեան, պիսակաց, խածուածոց օձից, և կատաղի շանց։

Զերէպաւում հուսանեում, լս։ չէռուվելլս ուսանս, իս։ ինան պէրնի, ազ։ մուսի, կամ զուզ ել ատէմ, արբ։ և ըստ մեզ՝ ուղղն մարդկային։ որ է գոյացուն շաղական, խժային, քնքուշ, խոնաւ, և ոգելից, և ըստ վկայելոյ խոշական և նրբաղնեին բժշկաց և անդամանենաց՝ է լաւկիզն զգայութեանց, պահարան կենդանական ոգւոց, և իշխան անդամոց մարմնոյ հանսայն։ Եթէ սիրտ բեռ զայսմանէ Ռոխադոյնս տեղեկանալ, տես ի փիլնսոփ։ կով. գնոյ։ ի հա։ դ։ մասն դ։ խնգ։ ի։

Զերէվիզնա, կամ պէռուա, կամ վիներմ հօռաէաչէուս, կամ ծեմեհուս, լս։ պիռուա, իս։ սաբա սուբ, ազ։ և ըստ մեզ՝ գաղջի, կամ գարեջուր, և կամ գինի գաբոյ։ Ի հեղանիւթ ինչ ալանանկիս, դառնահամ, ծաղկահաս,

զուարթացուցիչ, զովացուցիչ, միզաբեր, և կարի առողջարար, զոր բնակիչք Եւրոպայոյ ստէպ ի կիր արկանեն ըստ օրինակի գինւոյ. զաղնուագոյնն կազմեն յերկրին անգղիացւոց, զորոյ նմանն չեք ուրեք գտանել։ Օրինակ ի կազմել դայս հետևանիւթ։ Կախ լից զմեզաղնուն ի մեծամեծ տակառս, և արկ ի նմա բուբբօլօ անուանեալ խոտն, և թող առաւրս ինչ մինչև ենչենն սկսանի եռալ զորէն գինւոյ. յետ որոյ լից ի կամեցայ, և եփեա. ապա ելբրև ցրտանայ, դայն լից ի տակառս, և անդ զենի ամսոցդայ մի ժամանակի փոխի ի գինի, զոր խնդրես։

Զերեփոլիում, կամ սբանոիքս չեռեփոլիում, լտ։ չեռիֆոլիս, իտ։ Ի խոտ փոքրիկ, և քաղցրահոտ. որ արձակէ յարմատոյ բազում ցօղունս նուրբս, բոլորշիս, յղկեալս, և հիւթաւորս։ Տերև նորա նման է տերևոց քարտոնի, բայց փոքր ինչ փոփուկ քան զայն. ունի ըզհերս մանուսնս, և զկողմանս հերձոտս. ծաղկին փոքրիկ, սպիտակ, և հինգթերթեան ի ձև վարդի. պտուղն փոքրիկ է, և երկայնաձև, ունելով ի միջի սերմանս նուրբս, սայրատուրս, և գորշագոյնս։ Իակ արմատն տարածողական, ուղիղ, ստուար, և քաղցրահամ։ Այս խոտ բուսանի ի բուրաստանս, լի է իւղով, և գոյացական աղիւ. և ընութիւն գրգռիչ, և բացողական, որով բանայ զմեզն և զիւցանս ընդերաց, և միանգամայն փարատէ զսիսոն, գանտուտիւն, և զերեկամուժեռուտիւն։ Զաբին մի ունկի ընդ մի լիտր եռացուցեալ Ջրոյ։

Զերուստա, լտ։ չեռուզա, կամ սպանքա, իտ։ իւսուիւպէռ, կամ ուստուպառ, տռ։ սպիտառ, կամ կուռմեէ, սբռ։ սէպտուագ. կամ սէպիիթագ. կամ սէպիիթէ, և կամ խոպիթ, պր։ և ըստ մեզ՝ սպիտականէրկ, կամ ՀԵրմակ գեղ։ Ի նիւթ յոյժ սպիտակ. գիւրաբեկ, և ծանր, կազմեալ յարձակոյ կիզելոյ, և գոլորշիօք քացախի։ Յօրինին դայս ի բաղում տեղիս, բայց ընտիր և ազնիւ, և կարի մաքուր և սպիտակ համարի յօրինեալն ի վէնետիկ, յորմէ ի կիր առնուն ի ներկս սպիտակս, և ի սպեղանիս զովացուցիչս, և չորացուցիչս։

Զերվուս, լտ։ չերվօ, իտ։ ջաբօ, ֆն։ կէյիք, տռ։ զասպի կամ պուվսպուվ. կամ արիան, սբռ։ և ըստ մեզ՝ եղջերու։ Ի արու երէ մեծ ի չափ փոքր ձիոյ. բայց ասի թէ ի բարեխառն գաւառս մեծադոյն են. մազին նորա թեւեն է, և սրընթաց յոյժ. ընթանայ զջրատոյտս և բաղմախոտոր շուրջս առ ի դերծանիլ յորսորէն. ձեն վայելուչ, և կերպարանքն զուարթատեսիլ. աչքն և լան-

լիքն, և առաւել ևս հոտոտելիքն կարի սուբ են. պա-
ռանոցն երկայն, ստեն խարտեաշ, կամ կարմրագոյն,
ձեան կարձ, ոտքն կնճռակոթաչիս. եղջիւրքն կակուղ են
'ի սկզբանն. և առ ստկաւ ստկաւ մինչև ցաշուն կարձ-
ռանան. յամենայն ամի առաւել բազմանան ոսոք եղջե-
ւոց նոցա, մինչև ոմանց ունել 22 ոստս բուսեալս 'ի վե-
րայ իրեարց, յորոց յօրինեալք գեղ բորբոքման, և հոս-
ման արեան, և փորկտրուել, զի են զգայացուցիչ, և սեղ-
միչ բնութիւն: Ցեղջերաց անսի ելուզանեն ոգի ինչ աղ-
գու և ցնդական՝ կոչեցեալ յիսաալացուց՝ սբիրիթօ տի
քօռնօ տի չէռվօ, զոր յատախ 'ի կկր արկանեմք 'ի գեղ
թունից, սկարուեթն ջլաց, անդամանգուսուեթն, քնատիս-
թեթ, և լուսնոտութեան: Այս կենդանի սարի զանս քսան
և հինգ, կամ երեսուն. որոյ միսն համեղ է և կարի առ-
ողջարար: Արիւն սորա փոշիացուցեալ և սրբուցեալ,
գեղ է կշռացաւութեան, և յօդուածացաւութեան. զի է
քրանաբեր և կազդուրիչ բնութիւն: Զամին 'ի 10 ցորենոյ
մինչև 360: 'Ի սկրսս ոմանց եղջերուաց գոյանայ ոսկր
ինչ իբր մատնաչափ, և փոքր մի ատիրարկաձև, կոչե-
ցեալ 'ի լատինացուց՝ օս քօռնիս չէռվի. որ իբր գեղեմատ
'ի վար արկանի ընդդէմ թունից, փորկտրութեան, և խա-
ցուածոց լերգի:

Ձէրվօ. տես չէրվուս:

Ձէրօթուսմ, լս: չէռօթեթօ, իտ: այսու անուամբ նշա-
նակի ևս այլ ազգ թանձրամած սպիգանի, որ ամենայն
որպիսութիւն է նման էմբիսաթրսի. բայց միայն կարմրագոյն
լինի քան զնա:

Ձէրօթուսմ սիսաոթանուսմ քօն մէռքուրիալէս: Ի-
սպիգանի ինչ թանձրամած, և կապարագոյն, բաղա-
գրեալ 'ի բազմազան նիւթոց, մանաւանդ 'ի սնդկէ. ու-
նի զարմանաքանչ օգտաւէտութիւն յատկապէս ընդդէմ
ուռուցից որկորոյ՝ գոյացելոց 'ի թանձրամած հիւթոց
առաթելոց 'ի գաղջիական սիստ, և է գեղ յոյժ ազգու,
և կարի պատշաճողական՝ երբ հարկ 'ի վերայ լինի լու-
ծանել, և ցրուել զդժուեայ և զկարծրապինդ այսուցս
մարմնոյ, և սակրայ:

Ձէրուս, լս: չիէքօ, իտ: անուամբս այս իմանի՝ մասն
ինչ ճարպային փորոտեայ, որ ունի զմի և եմ բերան,
որում պահպանի յելս, և 'ի մէջս. այս տեսակ փորո-
տեայ է յոյժ կարճագոյն 'ի մէջ այլոց փորոտեայ, և
առկցեալ է ընդ ոսկր փանդուելին, որ ասի իլէօ:

Ձէֆալալճիա, կամ սօլօռի տի քաբօ, իտ: դէֆիալս

բանիս, յն։ սիւտաա, կամ սուտաս, և կամ վէճաթլ-ռաս, որբ։ սերտիսէր, պր։ պաշ աղրբոր, ատ։ և ըստ մեզ՝ գլեսացաւութեան, կամ ցաւ գլխոյ։ զորմն ընդդէն խօսեցաք հա։ ա։ երես 229։

Ձէֆալիքէ, լտ։ ինֆիամմացիօնեն տեղ չէռվէլը, իտ։ պէլին թուլթուշմասը, կամ իւֆիվնէթեի, ատ։ միւհրիւքան իլ մուսա, որբ։ մաղրն կէրմ, պր։ և ըստ մեզ՝ բորբոքումն ուղղոյ։ զորմն տես հա։ ա։ երես 52։

Ձէֆալիքօ, լտ։ այսու անուամբ ըստ անգամանութեանց նշանակի երակ ինչ բազկի ծագեալ ի գլխոյ։ յորմէ ի գիսլուսուն ցաւոց գլխոյ սովոր են արատհանել զարիւն ի մերժումն այսր ցաւոց, զոր տատնիկք՝ գէֆալ անուանեն։ Դարձեալ, բառիս այս իմանին հատարելոքին ամենայն գեղոցաչք ի վար արկանելիք ի պէտս ցաւոց գլխոյ։

Ձիբէռուս լունկուս, լտ։ ջիբէռօ լունկօ, իտ։ Թօբալաք ուզուն, ատ։ սիւիթի իլ Թավիլ, որբ։ միւշքի զէմին, պր։ Ի բոյս՝ յատնիսեալ ի գերմանիա, ի վերին Եգիպտոս, և յարեւելեան հնդիկս՝ ուր բուսանի ի խոնարհաւս, և ի հովանաւորս տեղիս։ ցօղուն նորա ի ծերաւոր, եռանկիւնանէ, և ուղղալից։ Ցերեք յոգնաթիւ՝ ըստ նմանութեանն տերևոց եղեգան։ Ծաղկին կարմրերանգ, և փնջաւոր։ բերէ և սերմն կարծր, և սեաւ։ Խակ արմատն երկայն, ծնրաւոր, խորտաբերս, գծուարաբեկ, թելաւոր, անուշահոտ, և թիսաղոյն, և փոքր մի դառնահամ։ յորմէ կազմին դեղ սխոնգանոտութեան, փքախտութեան, և նուազութեան ամենայն պարտուց կանանց, զի է մերձաւորն խթիչ բնութեամբ։ Շարին ի 20 ցորենոյ մինչև ցնօ՝ երեք անգամ յաւուրն։ Ի նորա և այլ տեսակ, զոր լատինք՝ ջիբէռուս ռօթունտուս անուանեն, և տատնիկք՝ Թօբալաք միւռէվէր։ յորմէ նախնիք ի գործ ածէին ի պէտս սխտոյց կանանց։ բայց այժմ անպիսեան համարի։

Ձիբաբինուս, լտ։ քաւբիսնէ, կամ ռէբնա, իտ։ սաղան պալբոր, ատ։ ատիւզ, որբ։ Ի ձուկն ինչ գետային։ որոյ ոսկրն մանուցիկ է և կանանչ։ հանգոյն ատնաի։ Թեւիք մորթոյն լայն յոյժ, ի ծնօսն ունի վեց ատամունս սայրասուր։ Խակ միսն հատեղ է և գիւրամարս։ Ի գրէխոյ նորա եղանէ ոսկր ինչ լայն իբր եռանկիւնաձև, և սպիտակ, զոր լատինք հիօխաէ անուանեն, յորմէ փռշիացուցեալ յօրինեն դեղ միզարգելութեան, և հոսման արեան։ Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև ցՅօ։

Զիթռեփում մտրում կամ մտրուս մէսիքա, լս։ չէ-տաս, իս։ քիթրու, յն։ սղաձ գաղմնու, տձ։ թռուռունձ, աբբ։ և բան մեզ՝ կնարն. պտուղ սեւ փաչոսի մեծուութիւն, գունով և ձեւով նմանեալ լեմնի, կեղևն խորտաբորա, ստուար, մասլիբ, հոտաւէտ, Ջերմահամ, և կանաչագոյն. այլ ի հասանելն փոխի ի գեղին։ Ուկէ նոբա կամ թամբ՝ է ստիտակ, ցամաքային, մանուցիկ, և տոպահամ, ունելով ընդ տոպուն և փոքր մի քաղցրութիւն, որում զովացուցանէ զծարաւ սրտի, շիջուցանէ զբորբոքումն արեան, և մաղձի, և դիմանալէ թունից։ Ի կեղևոյ այսր պտղոյ ելուզանին ջուր ըմպելի, որ է գեղ ազգու ընդդէմ ակարութեան սրտի, Ջրաց և ուղղոյ, զի է գրգռելոյ բնութիւն։ Ջաքին ի մի արամէ մինչև ցչորս յաւուրս։ Ծնոյն ունի գործունէութիւն ի ցքահանել եւ ելուզեալ ոգին։ Ջափն ի 10 չթէ մինչև ցՅՈ՝ խառն ընդ այլ յարմարագոյն գեղոցէից։ Կորիզ այսր պտղոյ, զոր խաալք կոչեն՝ սէմ տեղ չէտաս, նը-ման է ամենեին կորիզոյ լեմնի. յորմէ ի կիր արկանեն բան օրինակի ջրոյ, ուր հարկ ի վերայ կայ շաղ-ժէլ զչափաւոր քերան։ Ջափն ի կէս տրամէ մինչև ցմի։ Ծառ նոբա բուսանի յեւրոպա, ի կողմանս եգիպ-տոսի, մանաւանդ ի կողմս միջերկրական ծովու. որոյ տերևն է երկայն, լայն, ծայրատոր, պարսարտ, պայ-ծառ կանաչ, և փայլուն. ունի զհոտ սխորժական, և զկոզմունս սղոցաձեւս, և է գեղ զօրացուցիչ ջղաց, և նուազելոյ։ Ծաղիկն ստիտակ հարեալ ի գոյն կաբ-միր, բոլորաձեւ, և հինգթերթեան. որ թէպէտ չէ այնքան առատ տղիւ և իւղով որպէս տերևն, սա-կայն բան մասին օգտաւէտութիւն ազնուագոյն է քան զայն, մանաւանդ որոց են վիճակեալ սեւամղձային բնութիւն։

Զիթռուլլուս, կամ սեկուռիա, կամ քուքումիս չի-թռուլլուս, լս։ քքօսմէրս, կամ մէրնի, կամ անկու-ռիա, իս։ գառպուղ, տձ։ դիմնիքօ, յն։ պաթիխ, կամ Ռիլպիզ, կամ հապհապ, կամ Ռաստս, աբբ։ հինաւէ, կամ պատրէնք, պր։ և բան մեզ՝ ձմերուկ կամ մեղբասպտ։ Պտուղ դնտակաձև ծանօթ ամենե-ցուն, որոյ մէջն թամբալից է, հիւթեղ, և քաղցր երբ զմեղր. միանգամայն և զովացուցանէ զծարաւ սրտի, և փամփլոյց։ Խակ ունդ սրտա՝ որ է կարծրակեղև տա-փարակ, և երկայնաձև՝ կարգի ի թիւս ջրոյց զովա-ցուցիչ, և միզաբեր ընդոց։

Ձիլեառէ. անուամբ այսու ըստ անդամոցինոց նշանակին՝ Թարթափեան միանուէք։

Ձիկնուս, լս։ չիկնօ, իս։ Թշիւթեղլու գուշու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ կարապ, կամ պրտ։ Ի ազգ ինչ ջրաստէր Թռչնոյ ի չարի ընտանի սագի, որուսմ Նմանի և ձեռվ մարմնոյն, բայց բոլորովին սպիտակ, և քաղցրաձայն։ Պաքանոց նորա է յոյժ երկայն, բաղկացեալ ի քսան և ութ ողանց։ Կռուցն փոքրիկ, ստուար, և փոքր մի թեքեալ. ոտքն ծայրն է դեղին հարեալ ի գոյն կարմիր։ Ոտքն կարծրամաշկ, և խայտաբղէտ։ Թաթք ոտից ՀՎրանաւոր. միսն չոր, և ջերմ բնութիւն, որ ոչ է բարի ի կերակուր։ Իակ մորթն ունի զգործուածութիւն ի կազդուրել և ի զրաց ուցանել զՍիլս, և զեբակս, արկանելով ի վերայ վէրագնեալ մասին մարմնոյ։

Ձինանքէ, լս։ սգուենանցիս, կամ սբուիմանցիս, կամ սքիէնանցիս, կամ սքեռանցիս, կամ սքինանցիս, կամ անՀինս, և կամ տօլօռի կամ մալ ոլ կօլա, իս։ հիւնագ, կամ պօղալ ազբրը, և կամ պօղալ սրգրմասը, տՀ։ իսամանիէ, կամ թէչվիշ իլ զօռ, արբ։ տերսի կուլուլ, պր։ և ըստ մեզ՝ փողացաւ կամ որկորացաւութիւն, և ախտ կոկորդի. զրմէ տես հա. ՀՀ. երես 64։

Ձինանքէ թօնսիլլաւիս. տես չինանքէ։

Ձինանքէ մանչեաս. տես հա. ՀՀ. երես 71։

Ձինապաօ. տես չիննապաիս։

Ձինգուէֆօլիս. տես բէնեթհաբէիլօխտէս։

Ձինա ռասիքս. տես քինաէռասիքս։

Ձինամոմում, կամ լուռուս չինամոմում, լս։ քանենէլլա, կամ չինամոմօ, իս։ թառչին, կամ տարչին, տՀ։ կռիթիլ, արբ։ և ըստ մեզ՝ կինամոմն, կամ կինամոն, կամ դարսնի, և կամ դարչին։ Ի հաշակաւորք կեղև ինչ նուրբ, երկայն, անուշահոտ, քաղցրահամ, համեմայնն, միանգամայն կծանօղ լեզուի, որ արտադրի ի բուսոյ կամ յոստոց ծառոյն կոչեցեալ յիտալացւոց՝ քանենէլիէռօ. որ մեծաւբ գրեթէ ոչինչ ընդհատ է յուռենեանց մերոց։ Փայտ այսր ծառոյ կարծր է և սպիտակ. բայց զուրկ ի հոտոյ։ Տերևն նմանն է տերևոյն այնմիկ՝ զոր լատիներէն կոչեն՝ մալաբարհռուտ. այլ համ նորա և հոտ՝ իբր զկինամոն։ Ծաղիկքն ի վեր երեին ի ծայրս ոստոց, և են փոքրիկ, սպիտակ, և փնջաւոր։ Բերէ պտուղ երկիցս ի տարւոջ, որ նման է փոքրիկ կաղնւոյ. գոյն նորա ի սկզբանն է կանաչագոյն, իսկ ի հասանիլն սեաւ. մէջն հիւթալից, և ատարհամ, և իւղային, և

անուշահոտ։ Իսկ կեղև ծառոյն է նոյն իսկ կենտանին, որ ի սկզբան անգ է կախուղ և կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ կարծրացեալ փոխի ի գոյն շիկակարմիր, հատ մթին կարմիր։ Ազնիւ և ընտիր համարի երկրորդ կեղևն, զոր սկսանին հանաբել յաւարտել մարտի մինչև ցյուլիս, և ջրոցուցեալ յարևակէզ տեղիս՝ առնելն ի վաճառ, որ է առատ իւղով և ցնդական աղիս, և բնութիւն գրգռիչ և խթիչ։ միանգամայն և դեղ ազդրական ընդդէմ տկարութեան ջղաց, ախոնդանոսութեան, ինքնաձոց լեզուի, փորհարութեան, և ախտի փքոտութեան։ Զամին ի 10 ցորենոյ մինչև ց30։ Ի կեղևոյ ստոի ելուզանեն զիւղ ինչ ոսկեգոյն, ազդու, և կիզողական, զոր լուծանեն գրկնահան ցքւով, և խառնեն ընդ ջուր ի ցքահանել ելուզեալ, որով և լինի ջուր ինչ սպիտակ, և ոգիաւոր, լատինական անուամբ՝ ագուա չինամոմում անուանեալ. սահմկիբէն՝ թաղչին սուչու. որ վարի ի զբաստու դեղոցաս։ Զամին ի 2 ստամէ մինչև ց4. խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղորեից։ Ծառ այսր կեղևոյ բուսանի ի կղզին սէլեանայ, և յայլ տեղիս արևելեան հնդկաց, բայց սորայս՝ ալնուագոյն է, և պտուղն՝ որ արտագրի ի ծառոյ ստոի լինի առաւել իւղային, և առաւել հոտաւէտ. զոր լուսեալ արկանեն ի ջուր ջերմ, և ելանէ յերեսս ջրոյն իւղ. որ ի ցրտանալ իւրում ալնդանայ իբրև ղմարպ. յորմէ յօրինեն ճրագ մեայն ի պէտս արքային սէլեանայ. որ ի վառելն ընդ լուսոյն բուրէ և հոտ անոյշ։

Ձիննամանոնս, կամ սուլբհուռեթիում հիտուառձիռի ռուպուում, լտ։ ցինամոմօ, իտ։ զինձէիբր, տձ։ կինդնարարիս, յն։ Է նիւթ ինչ ամրողջ, կարծր, ծանր, հրատեպ, և շողշողուն. որոյ կրկին տեսակ է. բնական, և արուեստական։ Բնականն է հանքային՝ զոր իսաղացիք կոչեն՝ ցինամոմ մինէռալէ, որ սովորաբար գտանի ի սպանիա, ի գերմանիա, և ի գաղղիա, գոյացեալ ի ծծմբային ստորերկրեայ հոսանուտ հիւթոց խառնելոց ընդ սնդկի։ Իսկ արուեստականն կոչի ֆիտալացաց՝ ցինամոմ տամթիֆիցիալէ. զոր կազմեն ի տաման և ուռթ տրամ՝ սնդկէ, և ի վեց տրամ՝ ծծմբոյ։ Ազնիւ համարի, եթէ իցէ ծանր, կարծր, շողշողուն, գունեղ, մաքուր, և թխաուեսակ հրագոյն. որ յաճախ ի վար արկանի ի նիւթ կարմիր մեղամոմի, նա և ի դեղ սխտի գաղղեանկանի, ելեփանդականի, բորոտութեան, և որքիւնոյ. զի է թուլացուցիչ բնութիւն։ Զամին ի 2 ցորենոյ մինչև ց10։

Նոյնպէս է գեղ լուսնոտութեան և ջրավախութեան։ Վարի և ի պէտս կարմիր ներկի։

Զնիսկրօսսում, լս։ զնիսկրօսսա, կամ զնիսկուս տի քանէ, իս։ գէօբէք տիլի, տՀ։ լիսանիկ քէք, սրբ։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ շանաբերու։ Ի խոս ինչ վայրի, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, ճիւղալից, և թաւամազուտ։ Տերևն փափուկ, հոտաւէտ, ի ձև լեզուի շան, յորմէ կարաւ և զանուն։ Ծաղկին կարմրանգ, և փոքրիկ նման ըստ իմիք ծաղկանց եղնաբերու, և ունի ի մէջ իւր զիսոբրիկ և զսպիտակագոյն առէջս ինչ հերձատ արտաքս ելեալ։ Զկնի ծաղկանց արտադրէ պտուղս բորբոքաձև, ունելով ի վերայ թաւամազս խայթիչս, որք կառուին ի հանդերձս անցաւորաց։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, ուղիղ, ատատկահոտ, տաղտկահամ, արտաքուստ թուխս, իսկ ի ներքսն սպիտակ։ Բուսանի յամայի վայրս, և ի գերեզմանատունս։ Բնութիւնք է սեղմիչ և թմբեցուցիչ, որով և խափանէ զհոսումն օրովայնի, և մեղմէ զհաղ։

Զնիսոմանիում. քօջ զնիսկում. տես ֆիունկօ տի մալթա։

Զնիչ զնիսկ, իս։ սիվիշնիկ, տՀ։ պէսէր կամ սօլաք, սրբ։ բերուզ, պր։ և ըստ մեզ՝ խաղաւարտ։

Զիսթէբաթիքօ. է անուն փամփշտեան խողովակաց։

Զիսթիթիտէ, լս։ ենֆիսամմացիսնէ տէլլա վէշիքա, իտ։ քաղաքուշա թուքնշմասը, կամ իւֆիւնէթի, տՀ։ և ըստ մեզ՝ բորբոքումն փամփշտոյ. տես հա։ ա։ երես 109։

Զիսթիքօ. անուանմամբ այս իմանին խողովակք լեղաբերք, ի ձեռն որոց ածի մաղձն ի լերդէ ի պարկ լեղւոյն։

Զիսթիֆէլիա. անուանմամբ իմանի պարկ լեղւոյ որ և իսկ կենդանեաց։

Զիտօնիա, կամ մալուա զիտօնիա, և կամ քօթոնէուս, լս։ բէբա զիտոնիա, կամ մէլաքօթոնիա, իս։ քիտոնիա, յն։ այվա, տՀ։ սէֆէրկիլ, սրբ։ տալի, կամ պիլ, և կամ կամրաթ, պր։ և ըստ մեզ՝ սերկևիլ։ Պտուղ գնաա կակերպ, գեղնագոյն, անուշահոտ, մէջն թամբալիր, սպիտակ, և առ փոքր մի տարպ, այլ ախորժահամ, միանգամայն և գեղ զօրատու սրտի, և ստամքսի. զի է սեղմիչ, և փոքր մի գրգռիչ բնութիւն։ ուստի և պատուաշնորհական կերակուր է լայծ բնութիւն վիճակելոց, եթեալ ի մէջ մսերոյ, կամ այլ եղանակաւ։ Կարիք նորա օրք վնին ի պարզ անդ՝ ևն երկայնաձև, մթին կարմիր, խը-

ժայնի, և մածուցիկ • միանգամայն և դեղ հալեց, թոքոց, արիւն թքանոզաց, թանչից, և փոքրաքուլթի. զի է քաղցրացուցիչ, և թեթեւն սեղմիչ բնութիւն: Զամին 'ի կէս տրամի մինչև ցմի. զոր պարտ է եռացուցանել ընդ չորս ունկի ջրոյ: Ալ և օգտակ այսուցայ և ցաւոց ա-չաց, շրմանց, ականջի և բերանոյ, եթէ դիցի 'ի թրմոց 'ի ջուր ջերմ ժամս երիս, և արկցի 'ի վերայ այսուցեալ և ցաւագնեալ մասին մարմնոյ:

Զիրասչէլէ. այսու անուամբ իմանի պալարն այն որ գոյանայ 'ի սերմնական անօթս:

Զիրբոնճիւանթուռէ. շրջապատոյտ միանունք. կոչին և օթիթուռանթուռիս:

Զիրքամին, կամ չիքքամինուս, և կամ արմանիթիա, լա՛ բանէ բուսչինս, կամ չիքքամինս, կամ բան թէուռէնս, իտ՝ ելբ սամանու. ոմ՝ է և լաս մեզ սուտ-գաբանի՝ հայ խոզի, կամ հայ գէանոյ. խոտ երկայնացօղուն, յորոյ վերայ դասեալ կան ծաղկիք փոքրիկ և ծիրանագոյն. բերէ տերևս լայն և բոլորշի. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս սպիտակահան կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ փոքր մի ծիրանագոյն. զոր ծեծեալ և եգեալ 'ի վերայ այսուցայ վաղվաղակի ցրուէ կամ հասուցանէ: Արտաքրէ պտուղ ինչ թաղանթային, ունելով 'ի մէջն սերմանս անկիւնաւոր: Ունի արմատ լայն, սուսաբ, բոլորակաձև, և սեամեալ, սպիտակ 'ի ներքուստ, իսկ թուխ արտաքուստ: Բուսանի 'ի հովանաւոր, և 'ի ցամաքային տեղիս. որոյ արմատ լսեալ 'ի փոշի մանրամաղ, և արբուցեալ, դեղ է վատառողջանձանց. զի սեմափէ զմիբրեալ մարմնոյ, մարքի զաղտեղութիւն արգանդի, լուծանէ զխցանս, և զդաշտանս կաւեանց: Զամին 'ի կէս տրամի մինչև ցմի ամբողջ: Յորմէնն 'ի սմանէ նաև ազգ մի սպեղանւոյ կոչեցեալ յիսատացաց՝ առմանիթիա. որ 'ի վար արկանի 'ի դեղ խլութիւն:

Զիքհօրիում, կամ չիքօրիում ինթիպուս, լա՛ չիքօռիա սաղանթիքա, իտ՝ սիքօռէ, դղ՝ ուվայլս սքբքրի, անգղ՝ եսապան հինոպապաս, ոմ՝ գէանմի, կամ հինոպիթ, որ՝ և լաս մեզ եղերդ, կամ եղերգնակ վայրի՝ Բոյս յամանձեալ յեւրոպիս, նա յաւէտ 'ի շրջակայս փարիզու. որոյ տերևն է երկայն, եղերահերձ, թաւամազուտ, կամ նալից, և յոյժ գառնահամ: Ծաղիկ նորա է փոքրիկ, մինչաւոր, և կապտագոյն: Արտաքրէ սերմնափակ ինչ երկայնաձև, յորում բաղկանան սերմունք սպիտակք, և եռանկիւնաձևք, խոյ արմատն սպիտակ, երկայն, սուսաբ 'ի չափ ճկոյթ մատին մարդոյ: Այս բոյս ունի զգոյա-

ցական ընդարձակ, և իւղս · որոյ տեղեն լինի դեղ ազդու ընդդէմ խցանաց ստորին որովայնի և ընդ երեսաց · այլև մանրքն զարիւն, զի է մեղմօրէն գրգռիչ և լուծիչ։ Զայն ի մէջ տրամէ մինչև ցութ, զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի լիտր ջրոյ, և առեալ լինի ընտրեալս այս ի միջոցի 24 ժամուց։ Զնոյն դործունէութիւն ունի ի ցքահանել է. լուզեալ ջուրն։

Ձիբութա, լա, և խոտ · կամ քսենուամ մանրաբաթում։ սիեկիս, գղղ։ հէսիլքք, անդղ։ պաղարան, ատ։ թաղնամ, կամ շուքերան, և կամ ՀԷՀՔԷՔԵՐԱՄ, արբ։ իւրթ, կամ չիւք, պր։ և բան մեզ՝ մոլախնդ, կամ կոնեան։ Ի բոյս զաղբահոտ, և թուանաւոր · որոյ են երեք տեսակք · առաջինն տեսակն կոչի ի լատինացւոց՝ չիքութա ագուանթիքա, կամ հեռալա չիքութա ագուանթիքա, այսինքն մոլախնդ ջրային · որոյ ցողունն է ստուար, երկայն իբր հինգ ոտնաչափ, ծնրաւոր, մէջն դատարկ, յղկեալ, և բծալից։ Տերև նորա ունի զնե տերևոյ չիհՔիօլիսի կամ քարսանի։ Ծաղկին սպիտակ, հինդ թերթեան ի ձև շուշանի։ Բերէ և պտուղս բոլորշիս, յորս են սերմունք փոքրիկք, և գաղտնագոյնք։ Իսկ արմատն սպիտակ, սեկալից, երկայն իբր ոտնաչափ, և ստուար մատնաչափ, տապակեալ, միանգամայն և անախորժելի։ Բուսանի յեւրոպա ի բուսատանս, և ի ցանկապատս տեղս, նաև ի ստորոտս լեռանց, և ի հովանաւոր տեղս։ Ա՛յս բոյս՝ բնութեամբ է թմրեցուցիչ, թուլացուցիչ, և թիւնաւոր · զի եթէ ոք կերիցէ զսա վրիպակաւ կամ յանգէտս արաքաց քան ըզչափն սահմանեալ՝ պատճառէ զդրդռումն մկանանց ստամոքսի, զստասիկ ժայթքումն, զպտոյտ գլխոյ, զնեղութ ստամոքսի, և փորոտեաց, զդեղգումն մկանանց, զհոսումն աբեան յականջսն, զհեծկլտանք, զայտաց ումն ստորին որովայնի, և այլոց անդամոց։ և Երբեմն ևս զբորբոքումն բոմանդակ մարմնոյ, ուր և սկսանի թշուառական թիւնակէն անբերելի անձկութիւն ի ցուրտ քիրան հարեալ զրկիլ ի կենաց։ Ա՛յլ դարման սորա չէ ինչ տարբեր ի դարմանեաց այլոց թմրեցուցիչ և մահահարուածք բուսոց, կամ խոտոց։ Բայց մեք ասեմ ի կիր արկանեմք զսա ի դեղբրայս դուզնամասութեայ քանակաւ, այսինքն զկիսոյ մասն մի մոյ ցորենոյ մինչև ցերկու կամ ցերեք ցորեան յաւուրն, և յետոյ առ սակաւ սակաւ աշտի Ճանաւ առաւելուլ զքանակն մինչև ցմի տրամ ամբողջ · զի լուծանէ զնոցանս աւիշկեան անօթոց, և զամենամանր ծակտիս ելրակաց, որով և ցուռէ կամ փարատէ զայտաւոյս խուլա-

կանս ՝ի վեր երևեալս ՝ի պարանոցս և յամորձս . և բու-
ժէ զնշդեղեաս, և զվէրս ձարակեալս ՝ի քաղցկեղոյ : Նոյն
պէս յաձախ կաղմեն ՝ի սմանէ սպեղանիս առ ՝ի փարա-
սել զկարծրանալութեան փայծէնան , լերդի , և միջընդե-
ղաց , այլև ՝ի ցրուել զնոյնս որկորոյ՝ արկանելով ՝ի վե-
րայ վշտացեալ մասին մարմնոյ : Ի սմանէ յօրինեն և
զդոյացուցեալ ինչ սեւագոյն , զոր խաղալք՝ Էսթրամեթօ ասի
չեբուեթա անուանեն , զորմէ լնովին խօսեցաք ՝ի տառն՝ Ի-
՝ի կարգի իւրում : Երկրորդ տեսակն կոչի ՝ի լատինաց-
ուոց՝ չեբուեթա կամ հէբրա քանինում մաքուլամում .
իսկ երրորդ տեսակն անուանի ՝ի Նոցանէ՝ չեբուարիա
կամ հէգապա սեթհուսե չենաբիի . որք և երկոքին սոքա
են բնութեամբ և ներգործութեամբ նման առաջնոյն , բայց ոչ
են այնքան յարմար ՝ի գեղոցայս՝ օրպէս զայն :

Չեբօնիա , և կամ խոխս , լա : չեբօնեա , խա : գուշ-
գու , կամ լաբլաք , և կամ չեգուլեմաեուբ , արբ : լեաք-
լեաք , ար : և ՝ի մեզ՝ արարիլ : Ի Թագչուն ջրասկը , որոյ
կուսէն է երկայնաձիգ , որպէս և պարանոց նորա : Փե-
տուրքն նորա խայտաբղեսս , այսինքն ապիտակ , և սեաւ .
սրունքն կարմիր , և երկայն . այլ մեծութեամբ և ձեւով մաք-
մնոյն՝ նման է կռնկան . իսկ ձայնն՝ փայտահարի . դնէ
զբոյն իւր ՝ի վերայ ատենց , զոր ՝ի յորով տեղիս բնակիչքն
հոգուն՝ակուբ պաշտպանեն , զի զգաստ գոլով բնութեամբ ,
՝ի գալ գողոց՝ իւրով գանգատական ձայնիս յարուցանէ
՝ի քնոյ զատուտերն : Սովորական որս նորա՝ օձ , ձուկն ,
ՁՆՁՈՒԿ , և այլ զեռունք : Մին սորա՝ լինի գեղ թռունից ,
և սկարուն ջրոց : Ճարսն նոյնպէս լինի գեղ ցաւոց յօ-
դուածոց , օծանելով և ՝ի վերայ ցաւագնեալ անդամոյն . իսկ լեղին սրէ զտեսութիւն աչաց :

Պ

Պազիլիքում . տես Օշիմում :

Պաթթեգալաքասսա տատուեռ . այսու անուամբ ըստ ան-
դամանենաց նշանակի խենձ ականջաց . որ է խոռոչ յե-
տուստ թմբկի ականջաց :

Պալաէնա , կամ չէթէ , և կամ չէթուս , լա : պալէ-
նա , խա : տատ պալքաը , կամ ՁԻալեանսս , տՃ : և ըստ

մեզ՝ պալէնայ, կամ բաղենայ։ Ի կէտ վիճախարի՝ յաճախեալ ի խորս հիւսիսային ովկիանու, և ասի թէ ածի մինչև ցվախճան կենաց իւրոց, ուստի և գաւանին ի նոսա երբեմն մեծամեծք յոյժ. որք բան երկայնուէ հատանեն ի կշռ ոսնաչափ, և առաւել. գլուխ նորա է ստուար յոյժ և բոլորշի. ատամունքն մեծ մինչև մի և կէս լերարայլ ի մէջն անդ գլեալ կիսին է հիւթ ինչ իւղային, և հոտաւէտ, զոր խալալ կոչեն՝ օլիս տի պալէնայ, յորմէ գործեն կակղացուցիչ և մեղմացուցիչ դեղորայս։

Պալաւոսթիւտ. տես բօսիում կրանաթուտ։

Պալատիթա, կամ Թանաչէթուտ պալատիթա, լտ։ քօսթօ, իտ։ էռալ տիւ քօգ, գղղ։ քօսթ մէրի, անգղ։ Ի բոյս ինչ որոյ ցօղուունն բարձրանայ յերկրէ ելբ մի և կէս ոսնաչափ, և է ստուար, ուղիղ, կարմրերանգ, և հիւթալից։ Տերև նորա է երկայնաձև, եղերահերձ, դառնահամ, միանգամայն և համեմային. Ծաղիկն երանգ առ կանթիւ տերևոյն, և է շիկակարմիր, որպէս և կանթ նոքա։ Պտուղն տանձաձև, դեղին, անհարթ, և թաւամազուտ, յորում է և կորիզ ոսկեձև։ Խակ արմատն սպիտակ, և Թեղալից. բուսանի ի բուրաստանս. զոր Ժողովեալ ի կէս տարամ մինչև ցմի՝ դնեն ի Թրմոց ի ուիթ ունկի ջուր ջերմագին ժամս մեկ. յետ քամելոյ սան ըմպել վասն ածեցուցանելոյ զանուրջակա կերակրոյ, և զօրացուցանելոյ զստամոքսն. զի է գրգռիչ, և քրտնաբեր բնութեամբ։

Պալատում, լտ։ պալատօ, իտ։ պալ, գղղ։ պալատմ, անգղ։ բէլէսէնկ, տՀ։ պէլասան, սրբ։ և բան մեզ բաղասան։ Արքունական է, այսինքն բնական, և արուեստական։ Բնականն է հեղանիւթ Թանձրամած, որ ի զանազան տեսակ ծառոց, և տնկոց հեղանի, և հոսէ։ Խակ արուեստականն է հեղանիւթ լոյծ, զոր եղուզանեն յո և ելցէ նիւթոց խառնմամբ ցբաց, կամ գինւոյ, յորոց զկարուերան մի առ մի ստորագրեացուք յառաջիկայդ։

Պալատում աբօրլէթիքում, լտ։ պալատօ աբօրլէթիքօ, իտ։ տատմաեա քարշը բէլէսէնկ, տՀ։ Ի բաղասան արուեստական հռչակաւոր ի գիւղաքաղաքն Լիլաճոց, անգամաբուծութեամբ, և ի մասնաւորի ամենակերպ տակրութեանց ջրաց, և միանգամ մարմնոյ, օծմամբ այնու զնչտաց ցեալ մատուցեալ։ Ա՛յլ և գիմակաչէ յուսի օգոց, և Թուլութեամբ ուղղոյ և ջրաց, եթէ հոտոտեսցէ զոր ի սմանէ յաճախակի։ Զայս եթէ կամիս կազմել, սա կէս ունկի՝ օլիս տի նուչէ մսաքաթա. երկու տրամ ստորաչէ քալամիթա.

ուԹսուն չԹ՝ պալատն տէր բերու. և եդեալ զայս ա-
մենայն յասպիկած պոյտն, մերձեցո՛ ի հուր ԹեԹեռ. և
յորժամ սկիզբն առնէ եփիլ, արկ ի նա կէս ունկի՝ էս-
ԹրաԹեռ տի մէնեռա, օլիս տի քանՆէլլա, օլիս տի սուչ-
չինս, օլիս տի բուՀա, օլիս տի լաՀանտա, օլիս տի բու-
լէՀՀս. յիւրաքանչիւրոյն քառորդ տրամ. և մի ունկի՝
սրիրիԹս տի սալ ամէնեկաքս. զոր պարտ է դնել յետ ա-
մենեցուն, այլ խառնելի է անընդհատ ծայրիս փոքրիկ
ինչ ցոլոյ՝ մինչև ի զանգիլ բարուոք ընդ միմեանս. և լի-
նել մի բաղադրութիւն. և յետ պաղելոյ դիր յանօԹ ա-
պակեայ ի պահեստ։

Պարտմուամ անօտՀնուամ, լս։ պալատն քանԹռատ բո-
տակռա, իտ։ Ներքրիզէրբ քարշը բէչէնկի, տՀ։ և բատ
մեզ՝ բարատան ընդդէմ ոտնառուռէ. որ այսպէս բաղադրի։
Ա՛ռ մի ունկի՝ օրբիս. և հինգ ունկի՝ օՀառ սպիտակ. և
մանր հատանելով զայս դիր ի Թրմոց յերկու լիտր՝ կրրկ-
նաՀան օղի զատուրս երիս. և ապա զօղին ուժգին քամեա-
ցես կաուով. յոր յաՀել երեք տրամ՝ քանՀիօռա. և
կէս ունկի՝ օլիս էսսէնցիալէ տի բամէռիս. և միանգա-
մայն անդադար խառնեսն զայս ծայրիս մաքուր ինչ ցոլոյ՝
մինչև զանգէսային բարկոք ընդ միմեանս. և լինի դեղ ոան-
առուԹեր, յօգուտ ածացաուԹեր, և ՀեռնառուԹեր, որով
կազդուրեր զցաւս նոցին, եԹէ օծանիցի յամենայնում կ
ժամու միանգամ ի ցաւագնեալ մասուս անդամոց։ Եւ
էրբէնն ի ներբուտ ևս ի վար արկանի ի 30 շԹէ մինչև
50, խառն ը հասարակ օղոյ վասն ջղային խեԹից. բայց
զգուշուԹեր պէտք են, զի բաղում անգամ լինին վնասա-
կար յոգոց պատճառաւ. քարիրոյ, որ գտանի ի բաղա-
դրուԹեր այսր բարատանի։

Պարատմուամ աչէԹիքում քանՀիօռաԹում, լս։ պալ-
ատն աչէԹիքօ քանՀիօռաԹօ տէր ասՀԹռատ բէչէԹիէռ.
իտ։ Ի բարատան ինչ արուեստական. որ այսպէս կազմի։
Ա՛ռ մի տրամ սաքսնէ անխմէլ. և նոյնչափ՝ քանՀիօռա-
տատն շԹի էսէնցա տի Թիմռ. և մի ունկի՝ էՀԹէռէ աչէ-
Թիքօ։ Զայս ամենայն հեղ ի շիշ. և դիր ի վերայ ջեր-
մացուցեալ աւազոյ առ. ի հալել. և զինի հալելոյ քամեա
ընդ կտաւ, լից յանօԹ ապակի քաՀ խցեալ ապակի խը-
փով։ Զօրաւոր է բարատանս այս ի գլխուռածս յօգտայա-
ւուԹեան, նա յաւէտ շխաՀիքա անուանեալ յօգուտ ածացա-
ւուԹեան, եԹէ օծանիցի յամենայնում երեք կամ չորս
ժամու միանգամ ի վշտագնեալ մասուս անդամոց,
միայն ԹԷ կրկնելի է գտնել մինչև ի տասն օր։

Պաղատամամ արշէի, լս։ պաղատամ ս՝ արշէս տի մուխ, իս։ Բաղասանս այս յոյժ գերահռչակ է, և պատշաճաղան ի դիպուածս ամենատեսակ վերաց նորոգ ընկալելոց, զի սպիացուցեալ բուժէ առանց իրիք պնտոյից այլոց սպեղանեաց, և միանգամայն սարամերժէ զսուղորուն, կամ զբորբոքումն նոցին։ Ջայս եթէ կամիս յօրինել, Ա՛ռ երկու ունկի Մանանեխնոյ. և նոյնքան՝ կոմնս եղէմի, և նոյնչափ սէվ տի բէքօռա. սա՛ռ և մի և կէս ունկի օլիս տ՝ իբէռիքօ. երկու տրամ՝ չէռա, և նոյնքան՝ սանտալ ռօսսօ փոշեացուցեալ։ Ջայս ամենայն գիր ի պղյան ապիկած, և մերձեցո՛ ի հուր թեթեա, և յորժամ սիկիլն առնէ եփիլ, ի բաց առ ի հրոյ զպղյան, և յետ քառորդ մի ժամու արկ յաման ինչ ապիկած։

Պաղատամամ աքուսթիքուս, լս։ պաղատամ աքուսթիքօ, իս։ Բաղասանս այս օգտաւէտ է ի դիպուածս պատահական խլութեան, և ցաւոց պտուղջոց. որ այսպէս կազմի։ Ա՛ռ տրամ մի իւղ քաղցր նշոյ. երկու տրամ՝ պիկէ պօվինա, և կէս տրամ՝ պաղատամ տէլ ֆիօռավանթի։ Ջայս ամենայն խառնեա՛ բարիոք, մինչև ի զանգիլ ընդ միմեանս. յետ որոյ սա՛ փոքր ինչ թեկ կամ պատրոյկ վչոյ, և զանգեա՛ զայն նուազ, մոյծ ի ծակոտիս յամանքս խլոյց՝ առ ի փարատել զխլութեան, և ի մեզմել զցաւս։ Ջայս բաղասան սովորութի է տաՀկաց մեկնաբանեալ՝ սաղբալոյս քարշը բէլէսէնի ասելով։

Պաղատամամ բարալիթիքուս, լս։ պաղատամ անթիքաբալիթիքօ տէլ քէթելի, իս։ դէօթրիսմիլուզ քարշը բէլէսէնի, ասէ՝ Ի բաղասան ինչ արուեստական, կազմեալ ի բազմատեսակ նիւթոց, զորս զվաստակս բաղադրութեան թողեալ ի Հաստատութիւն դեղակազմացն, յայտ առնեմք զօգտաւէտութեան նորա։ Ցոյժ օգտակար և կարի պատշաճական է ի դիպուածս անգամալուծուն, տկարութեան ջղաց, և ցաւոց յօգուտաձոց, օծելով այնու զնչատացեալ մասունս անդամոց։

Պաղատամամ բէռուվանուտ, լս։ սուիթ, կամ մէլլինկ պօրբմ թեռի, անգղ։ պաղատամ տի բէռու, իս։ պօմ տիս բէռու, գայ։ եէնի տիւնեա բէլէսէնի, ասէ՝ և բան մեզ ստուգաբանի՝ բաղասան բէրուայ, որ է բնական, մեթեն կարմիր, թանձր իրրև զմեղր, տիսրժահոտ. Ջերմահամ՝ միանգամայն և կծու, զոր արագբեն ի բնոյ, յոստոց, և ի տերևոց ծառոյ իրիք ամերիկոյ։ Ընտիրն այսր բաղասանի գտանի ի բէրու, յայն տակս յանուն սրբա սովորութեի եղև լատինացուց կոչել պաղատամամ բե-

բուվիանուամ։ Որ է բնութիւն խմիչ և դրդռիչ. յորմէ կազ-մի դեղ ազգու ընդդէմ խոնաւ ընչարդելութեան, ապակա-նութեան թոքոց, թանչախառն փորհարութեան, մաղա-սային, և ջղային ախտից, Ճնչման ամենակն պարտուց կանանց, և հոգման վասաշոտական հիւթոց ի սաղմանց խողովակի։ Զարմն ի 6 ցորենոյ մինչև ցՅՕ՝ խառն ընդ-այլ յարմարագոյն դեղոքեից. զոր պարա է առնուլ սոյն-չափ երեք կամ չորս անգամ յաւուրն։ Գոտանի և զմբա-սով կազմեալն. որ ի նոյն պէտս վարի, այլ չէ յարգի և շահաւէտագոյն իբրև զընականն։ Ա.ՅԼ բաց ի սոցանէ՝ են և այլ երկու տեսակք բալասանի սեփհական գաւառին բերրուայ, զոր քաջ Ճանաչեն բնակիչք տեղեացն. առա-ջինն կոչի յիտալացւոց՝ պալսամս սէրքօ, որ կարծր է իբ-րև զնէժ, կարմրերանգ, և հոտաւէտ, որ ինքնին բղխէ ի բնոյ փոքրիկ և պատաբեր ծառոյ իրիք բերրուայ։ Իսկ Երկրորդն զոր կոչեն՝ պալսամս պիանքօ, սպիտակ է, հո-տաւէտ, և հեղանուտ իբրև զնէժ բեւեկնոյ, ծորեալ ի հատտաբուն ծառոյ յաւուրս Ջերմութեան ամառան։ Եր-կոքին սոքա վարին ի զօրացուցիչ սպեղանիս, և ի հա-ատդեղս։

Պալսամուտ Լուսատիքուտ, կամ օրօպալսամուտ, կամ պալսամուտ ատ՝ մէքա, և կամ ամիրիս օրօպալսամուտ, լա։ պալսամն տէլլա մէքքա, կամ պալսամն պիանքօ, կամ պալսամն տէ՝ Ճիւսէի, կամ պալսամն տ՝ էՀիթթօ, կամ պալսամն օռիէնթալէ, իտ։ մէքքէ բէլէսէնկի, կամ էա-նուտի բէլէսէնկի, տՀ։ Ի բալասան ինչ բնական, հեղա-նուտ՝ թափանցիկ՝ ուեանալից, սատակահոտ, գաւառնամ-գոյն նորա ի սկզբան է սպիտակագոյն, ապա կանաչագոյն, հուսկ յետոյ ի գոյն դեղին փոխի, և փոքր ինչ թանձ-բանայ. զոր լցեալ յանօթս տանին ի վաՃառ ընդ հեռա-ւոր տեղիս։ Ակնին և օգտաւէտագոյն համարին ծորելոքն ի բնոյ և յոստոց ծառոյն յաւուրս տօթոց ամառան՝ սպիտակագոյն, թափանցիկ, գաՃանամ, և կիսրմնա-հոտ, որք և սակաւ ուրեք երևին յայտսիկ կողմանս։ Կամն իբրև հարկ է ի վար արկանել զծորելոքն։ կամ զբղեհեալն. որք լինին դեղ ազգու ընդդէմ թուլութեան ջղայ, խոնաւ ընչարդելուն, և հոգման վասաշոտական հիւ-թոց ի սաղմանց Ճանապարհէ։ Նոյնպէս օգտաւէտ է ժանտ-ախտից։ և հարուածոց թանձուոր գեռնոց։ զի է ընդդէմ-ռիչ բնութեան։ Զարմն ի 10 չթէ մինչև ցկՕ։ Ա.ՅԼԼ օգ-տակար է վերայ, և ցաւոց և տկարութեան ջղայ՝ օծելով

այնու զվշտացեալ մասունս մարմնոյ։ Ծառ այսր բալասանի բուսանի ՝ի Հրէաստան 18 ժամաւ հեռի ՝ի մէջ-նէէն, և 11 աւուրքք ՝ի մէջքէէ. յայն սակս լաւինա-ցիք կոչեն զայս բալասան մէջքէէի. բուն նոցա է փոքրիկ և բազմտտեան. որոյ ոսաք են ուղիղ, թեթեւ, և ծնրա-ւոր. կեղևն կանաչ է ՝ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ կարմ-բագոյն. փայտն սպիտակ, ուղղալից, և անուշահոտ. յոր-մէ կազմեն գեղ ազգու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և սաս-մոքսի, և ՝ի մասնաւորի խածուածոց կատաղի շանց, և տարափոխիկ ախտից. տերևն նման է տերևոյ փեգենայի։ Ծաղիկն սպիտակ, և ստուգաձև. պտուղն փոքրիկ, սրա-ծայր, և կանաչ, այլ ՝ի հասանելն փոխի ՝ի Թուխ. համ նորա նման է պղոց համեմաց՝ զոր բնակիչք երկրին ջրա-ցուցեալ և լոսեալ ՝ի սանդ՝ գործեն անուշ դեղ պահպա-նիչ առողջուն, խայթուածոյ օձից, և նուազուցեալ սաղ-մի. զի է խթիչ բնութիւն։ Ա. յս պտուղ ոչ ուտեսնի ա-բաց, այլ սեւ. զոր լաւինք կոչեն քառ բօպալասամում. ունի և կորիզս գեղինս, հիւթաւորս, հոտաւէտս, և գառնահամս։ Ա. յս ծառ գտանի և յերջանիկն արաբիա, ՝ի վերին եգիպտոս, և յայլ տեղիս ափրիկոյ. բայց սորայս աղնուագոյն է։

Պալասամում Թօլուիֆէռա, լտ։ պօմ տիւ Թօլիւ, գող։ պօլսրմ օմ Թօլիւ, անգ։ պալասամօ Թօլուիանօ, իտ։ Ի բալասան ինչ բնական դեղին՝ հարեալ ՝ի գոյն կարմիր, հեղանուտ, խժային, մածուցիկ, կիսարնահոտ, ջերմահամ, միանգամայն և կծանող լեզուի. յորմէ կազ-մեն դեղ ազգու ՝ի դիպուածս միզարգելութեան, շնչարգե-լութեան, հարբեալ իջելոյ ՝ի կուրծս, և Թուլութեան ջղայ-զի է գրգռիչ, և միզաբեր բնութիւն։ Զարմն ՝ի 10 շեթ մին-չև ց20։ Ծառ սորա բուսանի յամերիկայ. յենի ՝ի ջր և յանբեր տեղիս. ածի չարաւոր ՝ի Թանձրուն և ՝ի բարձ-րութեան. տերևն մշտադալար է, իսկ պտուղն փոքրիկ և գառնահամ. յորմէ յօրինեն դեղ ազգու ընդդէմ հա-բուածոց օձից։

Պալասամում սուրբհուրիս Թէռէպէնթինաթում, լտ։ պալասամօ տի ծօլիս Թէռէպէնթինաթօ, իտ։ գիւքիւրթ բէլէսէնկի Թրէմէնթինին, տճ։ Ի բալասան ինչ արուեստ-ական բաղադրեալ ՝ի մաքուր ծծմբոյ, և ՝ի ջքուոյ խեժի բեռնկնոյ. հաշակաւոր է սա ՝ի մասին օգտաւէտութեան ՝ի դիպուածս վերոյ Թերոյց, երիկամանց, և այլոց ընդե-բաց. որով մաքրեալ փարատէ զնոսա. և միանգամայն ջրաացուցեալ ապաքինէ զհիւթս վալաշուտական՝ որ հո-

սէ՝ ի սաղմանց Հանապարհէ, և յայլ որոգայթաւոր տխուս, յորս ապահովապէս ՝ի կիր արկանի ՝ի ներքուստ։ Զամին ՝ի վեց շրջէ մինչև 920 յաւուրն։

Պաղատամամ՝ քօրախվա, կամ պաղատամամ՝ քօրատա, և կամ պաղատամամ՝ քօրախվա, լս։ պօրքամ օվ՝ քօրէյպէ, անգղ։ պաղատամամ՝ տէլ՝ քօրախվա, կամ պաղատամամ՝ տէլ՝ քօրքախվա, իս։ պամ՝ տր՝ քօրաշիա, գաղղ։ Ի՝ բաղատան ինչ բնական՝ ոսկեանս՝ ՝ի բնոյ ոստալից Ծառոյ իրկի արևելեան հեգկայ՝ նոյ յաւուրս ՝Ջերմուրեն ամառան, սովիատակ հարեալ՝ ՝ի գոյն գեղեն՝ մնքուր, հեղանուտ իրկի զմեղր, թափանցիկ, հոտաւէտ, գառնահամ, միանգամայն և կծանող լեզուի։ Ընտիրն այսր բաղատանի գասանի յամերիկայ, որ բնութեամբ լինի դրգռիչ, և միզաբեր, զոր սակս ՝ի կիր արկանելոյ՝ ՝ի գիպուածս միզարգելուն, հոսման գաղղեանս հիւթոց ՝ի սաղմանց խողովակէ, և լուծման արգանդի կանանց՝ յորում դիպուածի փոքրանակ սեռ ստեսական արեան հոսի հիւթ սպիտակ շաբաւանման։ Զամին ՝ի տասն շրջէ մինչև 920. զոր պարտ է խառնել ընդ մի ՃՈՒՅՑ դեղնուց, ընդ մի տրամ՝ խեժի արաբիոյ. ընդ մի տրամ՝ քաղցր նշոյ. յաւելցով՝ ՝ի նոյն փոքր ինչ շաքար, և բաւականաչափ դաղջ ջուր. և առեալ լինի ըմպելիս այս ՝ի միջոց 12 ժամուց։

Պանանէս, կամ մուզա բարատիզնաքա, կամ մուզա քլէՖիՕռԹիանա, լս։ պանանիէ, գաղղ։ բլէՆԹին Թռի, անգղ։ ՖիՔՕ ս՝ տասմ, իս։ Մուզազ անուն, որպէս Թռի առեալ ՝ի յարաբական բառէն՝ մուզ, յորմէ և առ հայս՝ ազամանԹուզ, է պտուղ ինչ նման ըստ իմք Թարմ բակլայի, ողկուզորէն կախեալ ընդ գազաՄՆ բնոյն. 40, 50 պտուղք ՝ի մի ողկոյզ. գոյն նոցա ՝ի սկզբանն է կանաչ գագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ փոխին ՝ի գեղն. մեջ նոցա սպիտակ, փափուկ, քաղցր, ախորժելի, միանգամայն և զովացուցիչ, այլ ցանոք. ուռնի և սերմունս մանունս։ Ի պտղոյ աստի կազմէն՝ յամարակ, որ այնինքն է խօշաՖ։ Բոյս նորա կամ բուն՝ փուղշ է և սպնդային, զոր բարձրանայ 910, այլև 914 ոտնաչափ առանց ոստոց ամենեին. երկայնութեամբ տերևոց նորա սովորաբար լինի վեց ոտնաչափ, իսկ լայնութեամբ մի և կէս, զոր այնքաւոր տեղոյն ՝ի դարձ ածեն փոքրանակ սկսեալ։ Ա՝յս բոյս հասարակօրէն բուսանի ՝ի կողմանս հնդկաց, ամերիկոյ, և եգիպտոսի, ՝ի հովանաւորս տեղիս. յորժամ պտուղքն հասանին, ընդ նմին և բոյսն չորանայ. բայց նախ քան զանկանիլ յերկիր՝ այլ շառաւիղք ելանեն յարմատոյ նորա,

որ յետ միոյ ամի արտադրեն պտուղ. ապա և նոքին գո-
սանան, և այլք զկնի բուսանին։

Պասսս վէՀԹՈՒՆ. այսու սնուցամբ խմանի՝ ստորին որդ-
վայնն, կամ ներքին փորն։

Պառատանա, կամ առքԹիւտ լաբբա, կամ լաբբա
մատեօռ, լս։ լաբբօլօնի, կամ քարբէլաչչիա, կամ բէռ-
ասնաԹա մանՀիօրէ, իս։ պառատան, գՂՂ։ պէր տաք,
անՂՂ։ տուէ, ավատԹ օՀու, տՀ։ Ի հռչակաւոր բոյս
ինչ բուսեալ ի խոնաւուտս, և ի պարարտ տեղս. որոյ
ցողունն է երկայն իբր երեք կամ չորս ոտնաչափ, եռան-
կիւնաձև, կարմիր, և Թաւամազուտ։ Տերևն մեծ, լայ-
նաբաց, ի վերուստ մՀին կանաչ, իսկ ի ներքոյ սպիտակ,
և աղուամազուտ։ Ծաղկին ծիրանագոյն, փնջաւոր, և
հերձոտ, յորոյ վերայ զետեղեալ կայ նիւԹ ինչ նուրբ
նման փոքրիկ ճանկոյ, որով և կռուի ի հանդերձս ան-
ցուտրաց։ Բերէ և սերմունս մանուռնս, հոտաւէտս, և
փեսրաւորս։ Իսկ արմատն ստուար, երկայն, սպիտակ ի
ներքուստ, իսկ արտաքուստ կարմիր, պարարտ, քաղցրա-
համ, և հոտաւէտ, միանգամայն և գեղ ազդու ընդդէմ
յօդուածացաւուԹեան, ոսկնաւուԹեանՀ, ՀԷՌնաւուԹեանՀ.
ունի զմսամաւոր գործուՆէուԹեան ի մաքրել զարիւն ի
խժալին սղի հիւԹոց, ի բուժել զնոյնս պարանոցի, և
զվէրս գաղղիական. զի է Թուլացուցիչ և քքանաբեր
բնուԹեաՀ։ Զամին յուՀ տրամՀ մինչև ցՆ։ զոր օրէն է
եռացուցանել ընդ մի և էկս լիտր ջրոյ։

Պասիլիքօ. տես օշիմում։

Պաքքաք եուՆիբէռ. տես եուՆիբէրուս։

Պաքքէ լաուրի, լս։ տէՀինէ ԹօՀումու, տՀ։ և ըստ
մեՀ պտուղն գործուոյ. զներգործուն սորա մարԹիս տե-
սանել ի բաան Ղաուրուս։

ՊէԹա, լս։ պիէԹօլա, կամ պիէԹա, իս։ պէԹ ռավ,
դՂՂ։ ռէտ պէԹ, անՂՂ։ բաղի, կամ բանՀար, և կամ
չիւքիւնսիւբ, տՀ։ սէլք, արբ։ բաղու, պր։ և ըստ մեՀ
բաղուկ խոտն, կամ բանՀար։ Ի բոյս յոգէ խաւարտից,
ծանօԹ ամենեցուն. որոյ տերևն ի կերբ սրսիսի ի կերա-
կուրս և ի գեղոբոյս, որ է օգտակար կրծոց, հնագոյն
հաղից, ախտից Թոքոց, միզման արեան. զի է Թուլացու-
ցիչ, և կակղացուցիչ բնուԹեաՀ։

ՊէԹօնիքա կամ վէՀԹՀօնիքա, լս։ պէԹուան, դՂՂ։
վուա պէԹՀնի, անՂՂ։ դէսմէռէ, տՀ։ և ըստ մեՀ բե-
տոնիկ, կամ կեսարն։ Ի բոյս հոտաւէտ բուսեալ ի
խրամն, ի խոնաւուտս, և ի հովանաւոր տեղիս՝ իբր մի և

կէս ոտնաւոր բարձրութիւն։ արձակէ յարմատոյ զտերևս երկայնս, լայնս, երկայնականին և շուրջանակի սրոցաձևս, և դառնահամս։ Բանայ ծաղկիս խողովակաձևս, և ծիրանագոյնս։ բերէ և սերմունս ոլորնաձևս։ Ունի արմատ բազմաշուրջ՝ ստուար իբր բնաչափ, և թելալից։ Նախանիք ՝ի վար արկանէին ստոր ՝ի դիպուածս յօդուածացուցանելոյ, և այլ պէսպէս ախտից։ իսկ մեք այժմ միայն ՝ի գործ արկանեմք ՝ի քարշել ընդ անդունս ըստ օրինակի սնչագիտղոյ՝ առ ՝ի գրգռել զվատթարս հիւթս ուղղոյ, և ՝ի փարատել զցաւս գլխոյ։

Պէլլա ոտնիս, կամ սամարիլլիս պէլլա ոտնիս, իսս։ պէլլա ոտնիս, կամ ամեռօբա պէլլա ոտնիս, լաս։ սամարիլլիս պէլ տամ, դղոյ։ Ոչ բոյս ինչ բազմացօղուն բուսեալ յեւրոպիս ՝ի գաշտավայրս, յանտառս, և ՝ի բուրաստանս իբր կանգնաչափ բարձրութեամբ։ որոյ տերևն նման է տերևոյ սօլանումի անուանեալ բուսոյ։ բայց քրնքուշ, մեծ, և անախորժահամ քան զայն։ Ծաղիկն եւանեկ առ կանեթիւ տերևոյն՝ և է զանգաձև, հեղձոտ, և ապիտակ։ ՝ի տեղիս տեղիս նաև ծիրանագոյն։ Պտուղն գնտակաձև, ստուար ՝ի չափ հատից խաղողոյ, կանաչ, այլ ՝ի հասանելն փոխի ՝ի գոյն սեաւ։ փայլուն, և հիւթալից, համ նոքաս տանկ է և փոքր մի սեղմիչ, միանգամայն և ապտակացուցիչ, իսկ սրմման երկայն, ստուար, սպիտակ, և ոսոալից։ Ա՛յս բոյս սովորաբար սկսանի ծաղկիլ յամսեան սեպտեմբերի, և երբեմն ևս ՝ի ձմեռային եղանակի, և ՝ի սկիզբն գարնան։ որոյ եթէ տերևքն, եթէ ծաղիկքն, և եթէ պտուղքն կարգին ՝ի գասս թիւնաւոր և մահահրաւէր բուսոց, զի են ուժգին թունալացուցիչ և քնաբեր բնութիւն, զորոյ զգիտցն ասին նոքս ապայքն եւրոպիոյ։ զի անփորձ գոլով այնմ, կերեն անտի առանց եթէ քան զչափն պայմանեալ, և պատճառեսցս ՝ի նոսա զբուութիւն բերանոյ, զդողդոջումն լեզուոյ, դասաստի ծարաւ, զդժուարութիւն ՝ի կլմտել և ՝ի ծայթքել, զանհնարին թունալութիւն ջղաց և բոլանդակ մարմնոյ, զկրճումն աստամանց, զնոսրումն, զքնչումն ջղաց և միանանց, զմեռանութիւն աչաց, զայտուռչումն, և զկարմրութիւն գլմանց, զուժգին սեղմումն ընտերաց, զբորբոքումն որկորոյ, ստամոքսի, և որովայնի։ և երբեմն ևս զբորբոքումն միջնոցաց, թոքոց, և լերդի։ զասաստի խեղճ որովայնի, զպայտա գլխոյ, զդողդոջումն անդամոց, զլուծումն ջղաց, զանդամագասութիւն, զնուաղումն պտի, զքաղցկեղ անդարմանելի, և վերջապէս զմահ։ Ա՛յլ գարման սորա՝ են որ-

ծացուցիչ գեղորայքն, զոր օրէն է վաղընդվոյթ մատուցանել. նոյնպէս գրեան, զոր պարտ է պատրաստել քացախով, և մեղրիւ, կամ կաթամբ, և կամ ո՛ և իցէ իւղով: Բայց մեք ասէպ 'ի կիր արկանեմք զսա 'ի գեղորայս դուշնամանեայ չափով. այսինքն զմի կշիռ ցորենոյ մինչև ցչորս: Իսկ եղանակն զոր պահեմ 'ի տալն զԹրմոցն, է այս: Ա՛ռ քսան կշիռ ցորեան՝ 'ի տերևոյ ասսի՝ որ իցէ չորացուցեալ և նուրբ, լոսելով զայն 'ի մէջ անկանի՝ լից յանօթ ապակեայ և դիր Թրմոց 'ի տասն ունկի ջուր եռացուցեալ զժամս չորս կամ վեց. յետ զտելոյ զայն պարտ է առնուլ ախտակրին երեք կամ չորս անգամ յաւուրն, ըստ չափու կիսոյ ունկւոյ: Եւ ապա առ սակաւ սակաւ ստիճանաւ օրէն է առաւելուլ զքանակն մինչև ցկ0 ցորեան: Զայս չափ տամք վասն չափահաս արանց և կանանց. իսկ մատաղ մանկանց մինչև ցմի ցորեան յաւուրն՝ խառն շաքարաւ, և գաղջ ջրով: Զօրաւորք է գեղս այս 'ի դիպուածս բորբոքման որկորոյ, անգամալուծուն, լուսնոտութեն, ախոնդանոտութեն, ջրավախուն, հաղի ցնցուկանի, ջրգողուն, գալկան, և այլ ամենայն ախտից պատճառելոց յուժգնութեն բնութեն, նա յաւէտ սուր և ուժգին տենդից: Զնոյն գործունէութի ունի սորա գոյացութեն, զոր խտալք՝ էսթռատթիս տի պէլլա տօնիա անուանեն: 'Ի տերևոյ ասսի երբեմն կանայք ևս կաղմեն ազգ ինչ ապեղանեայ, որով օծանեն զբովանդակ մարմին իւրեանց, ուր և աւանդեն և պնդեն՝ եթէ է յոյժ պընդացուցիչ, և շքեղացուցիչ մարթոյ, 'ի գէպ եկեալ անուան պէլլա տօնիա, որ յիտալացւոց լեզու նշանակէ՝ կին գեղեցիկ:

Պէլլա, կամ պէլլիս մինօր, լա: պէլլիտէ մինօրէ, իտ: բագրատէթ, գաղջ: տէիզի, անդր: արէն, արբ: հէյֆարլիքօն, պր: Ի բոյս ցածուն, և մածուցիկ. որոյ տերևքն են փոքրիկ, սուսուր, երկայնաձև, և յղկեալ. և 'ի միջոց տերևոց ելանեն նուրբ ցօղունք, որք 'ի ծայրս փԹթեն գեղեցկատեսիլ ծաղիկս ճառագայթաձև, և սպիտակս, բայց յոմանս տեղիս լինի և ծիրանագոյն սպիտակախառն, և շիկագոյն. ունի և սերմունս մանուանս: Իսկ արմատն երկայն և Թելալից: Ա՛յս բոյս հատարակօրէն բուսանի 'ի խոնաւուտ տեղիս. որոյ տերևն ունի զմանաւոր և զանվրէպ գործունէութի 'ի սպիացուցանել և 'ի բուժել զնորոգ ընկալեալ վէրս, և 'ի մանաւորի ընդդէմ Թանչից, հոտման արեան, և բորբոքման աչաց:

Պէլծուինօ. տէս պէնծօէ:

Պիծօար, կամ պիշծուար, և կիմ անթիտօթում, լս։ պիշծուառռօ փիեթրա տի Ֆիեէլ, իս։ պաղէհիր կամ բատղէհր, արբ։ չէփատառռ, կամ Ճանտառռ, պր։ պանղէհիր, կամ փանղէհիր, տՃ։ և բատ մեղ՝ դեղեղամափ, կամ անդէղայ, և կամ մանղՃաբար։ Է նիւթ պնդացեալ 'ի մաղէն կենդանեաց, և է բարմատակ, յորս առաւել երևելի են քառեակ տեսակք։ առաջին տեսակն կոչի յի. տալացուց՝ փիեթռա օռիենթալէ։ որ գոյանայ 'ի պարկ լեզուոյ ոմանց թեթեաւարժ քառոտանեաց կոչեցելոց լա. սենական բարբառով քարտիւ չէռվա, զորմէ սահն լինել ազդ ինչ վարենի այծեղջիր, որ սահայ գտանի 'ի լերինս Հնդկաց, և ամերիկոյ։ Ա յս դեղեղամափ 'ի սկզբանն է գորշ նեղբուսա և արտաբուտա, և ապա առ սակաւ սակաւ փո. խի 'ի գոյն դեղին, յորմէ գործեն դեղ ազդղղական 'ի դէ. պուածս նուազման և գողգոջման սրտի, և ըմբռնելոց 'ի մահաբեր տենդէ, 'ի Ժանտախտէ, և 'ի պիսակէ, ուր հարկ 'ի վերայ լինի շարժել զչափաւոր քիրան։ Ճափն 'ի 4 ցորենոյ մինչև 36։ Երկրորդ տեսակն կոչի 'ի նոցանէ պէծօառ օքշիաէնեթալիս, որ թեպէտ մեծ է քան զնախ. ընթացն, այլ ոչ այնչափ ազդու իբրև զնա. չափն 'ի 6 ցորենոյ մինչև 30։ Երրորդ տեսակն կոչի՝ պէծօառ տի բօռչի, որ մեծ է քան զկազին, և փոքր քան զընկոյզ. որ արտադրի 'ի լեզուս ոմանց վարազուց, որք յաՃախեալք են ոչ միայն 'ի մաղաբա, այլ ընդ բոլանդակ արևելեան կողմանս Հնդկաց, զոր Հնդկացիք 'ի բարբառ իւրեանց՝ մասաբար առ սօՀ անուանեն։ այնչափ 'ի յարգի է առ Հնդիկս, մինչև մի կշռոն վաՃառի չարից կշռոց ոսկւոյ. ուր և աւանդեն, եթէ օգտաէտագոյն է ընդդէմ թոս. նից, Ժանտախտից, մահաբեր տենդից, պիսակաց, ցաւոց արգանդի, նուազութեանն ոտանաց պարարտ կանանց, և ընդդէմ ամենայն տեսակ պատՃառելոց 'ի ցրտաՀ։ Խակ զչորրորդն կոչեն՝ պէծօառ տի չիմիա, որ թարգմանի՝ դեղեղամափ կապկի։ Ա ստ սա ևս 'ի բժշկական դեղոցայս։ Զորեքեին տեսա են պէտպէտ։ զի ոմանք ՃաՃեցեալ լինին 'ի չափ հնատարակ ընկուզոյ. ոմանք 'ի չափ հնդկային մշկա. հոտ ընկուզոյ. և ոմանք 'ի չափ կաղնոյ։ Ոմանք բոլորշի, ոմանք տափարակաձև, ոմանք սաղատոնՃաձև, և ոմանք երկայնաձև։ Եւ որպէս քանակութ և ձևովք, նոյնպէս և գունովք զլեռվին զանազանին, բերելով զգոյն ձիթա. պոլոյ, մխոյ, ծիրանւոյ, կինամոնի, բանՃարոյ, ևն։

ՊէՀէն պլաւում, կիմ քուբուպոլուս, լս։ պէՀն պան. քօ, իս։ պէՀէն պլան, դղ։ ռավայդ պէն, կիմ սիեթիլին

բարբի, անգլ։ Է բոյս, որոյ ցողունն է երկայն իբր երկու տասնաչափ, նուրբ, բոլորաձև, ծիրաւոր, և փոքր մի տասպահամ։ Ցերեկք նորա նման են տերևոց լիմանի։ Դալ. ղեկքն գեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան, նման ըստ իմեք ծաղկանց շահոգբրամի. ունի ի մէջ իւր զվարբիկ փուչք ինչ թաղաձև. այլ գոյնն ծաղկանց սովորաբար սպիտակ է, բայց յոմանս տեղս լինի և կարմիր, գեղն, և բացագոյն կարմիր. բերէ և սերմն նման սերմանն լիքշինիսի։ Իսկ արմատն երկայն, տասուբ իբր մատնաչափ, գծուարբաբեկ, արտաքուստ մոխրագոյն, իսկ ի ներքուստ սպիտակ, և վոքր մի դառնահամ, միանգամայն և համեմատին. ունի իւրոյ և ազգ գոյացականս, և է գեղ տկարուն ջրաց, և ռէսիբօլէ անուանեալ տիսի։ Է սորա և այլ տեսակ, զոր լատինք կոչեն՝ սէՀէն ռուսգուսմ, որոյ ծաղկին նման է նռնենեաց, արմատն կարմիրանգ, և շողամանձև, իսկ տերևն երկայնանձև իբրև վերնոյն. որպէս և ներդործուելին նման է ներգործուելի նորա։ Երկրքին ազգս ազատ բուսանին ի լեռան լիբանան, զորոյ արմատն կըլուտեալ դալարավանառաց ի մանր հատորս՝ առաքին ի վաճառս։

Պէնէվօլուս, լտ։ քօռտիալէ, իտ։ Է անուն ընդհանուր՝ օր և իցէ հեղանիւթոց, զոր են գեղք օգտակար և զօրացուցիչ սրտի, որպիսի են՝ աբգուսա նարիէ, աբգուսա չինամօմօ, լիգուսօռ անօտիս, սբեռիլեթ ամ մէլիսսէ, ևն։

Պէնեդօէ, կամ քուօթեն սէնեդօէն, լտ։ սէլէդուլիս, սելէնիվիս, իտ։ սէնեժուէ, գեղ։ սէնեՀէմին, անգլ։ ասպէլ սէնեա, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ենգրուկ։ Է խէժ սասակահատ՝ բրեսեալ յոստոց կարծրատուն ծառոյ իբրև հնգկոյնոյ և ասաբերոյ, որ լինի մեծ, երկայն, և կարմրատիպատուն է և տերևս երկայնաձև՝ ըստ նմանութեան տերևոյ կեռրոնի։ Ա.յս խէժ աղեիս հատարի, եթէ իցէ կարմրերանգ, մաքուր, փայլուն, թափանցիկ, սպիտակաբեմ, և գծուարբաբեկ. հատով ըստ մասին գառն է, և ըստ մասին քաղցր, յորմէ կազմին սպեղանի ինչ օգտակար վերաց, և երբեմն ևս գեղ վասն այտուցից թոքի, և շնչարգելութեան։ Վարի և ի ծխանեալս, զոր արկեալ ի հուր՝ բուրէ զհոտ անոյշ, բայց առՀեն զՀաղ։

Պէռսպէռիս, լտ։ սէրսպերբի, անգլ։ սպէռսպէռ, կիմ քրէսբիս, իտ։ էբին վինէթ, գեղ։ ամպէր պարիս, տՀ։ մուղեմ, կամ սպէռպարիս, արբ։ Է ծառ ինչ փոքրիկ և փշալից, որոյ կեղեն է նուրբ, և յոլկեալ։ Ծաղիկ նորա մանր է և բաղմաթերթ. պտուղն փոքրիկ, և ձուաձև, և

ՀԻԿԱԿԵՂԸ. ՄԷՋԻՆ Թամբալից, կարմրերանգ, և Թթու. յորմէ կազմին դեղ ի դիսուածս փորհարութեան, սուր ունեցեալ, և զայրացման սխտի. զի է Թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութեան: Չկեղև այսր պտղոյ՝ որ է սաստիկ հաստամէ, ի կիր արկանեն ընդդէմ դալկան, և հոսման արդանդի, յորում դիպուածի փոխանակ սեռատաստեսական արեան՝ հեղու հիւթ սպիտակ: Զամին կէս ունկի եդեալ ի մէջ մի լիտր ջրոյ, Թող եռալ մինչև ցիսալ կիսոյ մասին, և ի գործ արկ: Ունի և կորիզ երկայնաձև կարծր, և մեծին կարմիր, և բնութիւն սեղմիչ: Իսկ արմատն փայտային, գեղնագոյն և տարածողական: Բուսանի յեւրոպիա ի ցանկապատ և յանհեթեթ տեղիս:

ՊԷՔԲԱՂՈՒՆԿԱ. յայս անուն կոչեցեալ ի գերմանացւոց, յորմէ և լատինացիք՝ վէռօնիքա պէք-բաղուենկա, և գաղղիացիք՝ վէռօնիկ քէռէսնէ, իսկ անգղիացիք՝ պուռքլայմ սիիտաուվէշ: Է բոյս ինչ Ջրային, որոյ ցօղունն սմռեալ է գերեսաբ գետնի, և է բաղարակ, ատուար, ստնգային, և կարմրերանգ: Տերև նորա է լայն, բաղարշի, Թանձր, յղկեալ, Թուխ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալ: Ծաղիկն կապտագոյն և հակաձև, պտուղն երկայնաձիգ, և սերմնաւոր. իսկ արմատն երկայն, օձապտոյտ սպիտակ, և Թելալից: Բուսանի ամենայն ուրեք, մանաւանդ ի գերմանիա. զի է իրաւի և գոյացական ապիւ, օգտաւէտ է ընդդէմ սխտի սքօտպուՀեթօի, և միզարգելութեան. զի է մեղմօրէն Թուլացուցիչ բնութիւն:

ՊԻԱՆՔՕ տի պալէՀնա. տէ՛ս սբէրմաչէԹի:

ՊԻԱՆՔՕ տի ուօլօ. տէ՛ս օվուա:

ՊԻԼՊՈՒՄԷՆ ԼՈՒՍԱՔԲՈՒՄ, կամ պապիլօնիքբում, և կամ սաբՀալԹում, լա՝ սիլՊՈՒՄԷՆ սի ՀՈՒԱՆ, և կամ ատՀալԹօ, իտ՝ շամաքէ, պր՝ է ըստ մեզ Թարգմանեալքն՝ սաՀիալ, կամ սոսալա: Է կուսար ինչ սեաւ, կարծր իբրև զկապաՀաՀԹ, ԹԷԼԵԼ, մանրաբ, մածուցիկ, պարարտ, ծծմբային, և գիւրավառ և սաստկահոտ, որ սովորաբար գտանի ի մեռեալ ծոլոս, և տատանի իբրև զդիպոյս ընդ երեսս ջուրց: Ասի ԹԷ՝ ի հնուն եգիպտացիք սովաս օձաՆեին զմարմինս մեռելոց, առ ի մնալ զերծ ի փտութենէ, և յապականութենէ. ունի նաև զմսանման գործուՆեալն ի զօրացուցանել և ի մաքրել զփտեալ վէրս, և կցեալ միաւորել զայնս, յորս յապահովապէս ի վար արկանի որտաբուստ եռ ի ներքուստ:

ՊԻԼԷ. տէ՛ս պիլիա:

Պիլէ նէսա. տես ա՛թրա պիլիս։

Պիլիս, լս։ պիլէ, իս։ խօլեխ, յն։ սա՛ֆաա, տՀ։ Լեվ. պլ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ մարդի՝ թէ մարդոյ, և թէ կենդանեաց. որոյ իսկաքուն բնակարանն է պուղակն լերդի։ Բաժանի ի բնական, և յանբնական. բնականն է կարևոր, որ ընդ արեան տարածի յերակսն ի տալ մնունդ մարմնոյ։ Իսկ անբնականն, որ սովորաբար գոյանայ յապականութենէ կերակրոցն, և ի դրսից քաղուց հիւթոցն, առնէ զզանազան կերպ խոթուութիւն և հիւանդութիւն, և մանաւանդ ստամոքսաց։

Պիսթու�՝ կամ բօլիսթուս՝ պիսթուս, լս։ ուէնոնէէ պիսթուիթ, դՀ։ սնէյքուվիս, կամ կրէյթը պիսթիրթ, անգլ։ գուռա բէնէէսի կամ չիանչիք, տՀ։ Է բոյս, որ սովորաբար բուսանի ի լերինս եւրոպոյ իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերև նորա լայն է, և երկայնաձև՝ բան նմանութիւն տերևոյ թրենչիկի, ի վերուստ պայծառ կանաչ, իսկ ի ներքոյ սպիտակ, զորմէ ասեն սնկաբանք լինել թուսաւոր։ Ծաղիկն մանր, և մանանոյն. ունի և սերմունս մանուսս, և յղկեալս։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր բթաչափ, օձապտոյտ, թեւաղից, պարարտ, արտաքուստ թուխ կամ սեաւ, իսկ ի ներքուստ կարմիր, յորմէ յօրինեն դեղ ստղուս փորհարութեան, հոտան թանչից առնելոց ի տակարէ փորոտեաց. զն է խեթիչ կամ գրգռիչ ընութեամբ։ Ալև արդեւլու զվիժումն, և զհոսումն արգանդի։ Զամին ի 20 ցորենոյ մինչև ցՀ՝ երեք կամ չորս անգամ յաւուրն։ Նոյնպէս փարատէ զվերս ընտերաց, եթէ եռացուցեալ ջրոյն ողողեսցի բերանն՝ բայց յորատանել արժան է առ քանի ինչ շաբաթս։

ՊիսաՀ, լՀ։ Է տեսակ մի վարդենի եղևն եղջերաւոր, որոյ եղջերքք թեքեալ են և սայրատաք. գլուխ նորա կարճ է, այլ լայնաձևատամ. ազբն մեծ, և կարմրագոյն։ Հայեցուածքն գաժան. լեզուն խորատաքոյր, իսկ պարանոցն երկայն, և մշկահոտ։ Գոյանի ի լերինս հնդկաց, որոյ եղջերքն լուսեալ ի փոշի և արքուցեալ, դեղ է թունից, և ջերմախտից, զի է քրանաբեր և թուլացուցիչ բնութիւն։ Զամին ի 20 ցորենոյ մինչև ցՀՀ երեք անգամ յաւուրն։ Սորա քակորն ունի զգործունեութիւն ի մեղմել զցաւս գՀեհեայս, դնելով միայն ի վերստեալ մասունս։

ՊլէնօռռհաՀիա. է բառ յունական, որ եղանէ առնուսա ի ծորել բայէն, յորմէ և լատինացիք կենօռէա

կոչեն, և ըստ մեզ՝ Ծորումն կամ Հոսումն որ և իսկ հիւթոց՝ հոսելոց յարգանդէ, և 'ի Ծննդական անդամոց. և ըստ այսմ Ծորումն սերման կոչի՝ սերմնահանութիւն, որ առնի 'ի տկարութենէ բնութ, և 'ի թուլութենէ ջղաց, և աղտեղութենէ նոր. և Ծորումն արգանդի, և սերման անդամոց կոչի 'ի լատինացւոց՝ մէսոռոռէա. տես անդ։

Պլէնոռոհաձիա վէնէռէա։ Սա՝ 'ի նոսա երկու բառքն միացեալ են. քանզի պլէնոռոհաձիա է բառ յունական, և սոռոդաբանի՝ Ծորումն, կամ լաւ և.ա՝ հոսումն։ Իսկ վէնէռէա՝ է բառ լատինական, և Թարգմանի՝ վաճառական, կամ գաղղիական. որ ըստ լատինացւոց գրի՝ լէռբօռռէա վէնէռէա. ըստ իտալացւոց՝ սբօլամէնթօ. ըստ արաբացւոց՝ գռուհաթ իլ մէռանէ, կամ սաֆիրահ. ըստ պարսից՝ սուզակ։ Իսկ ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ հոսումն վաճառական, կամ գաղղիական, և է նոյն՝ որ սառնկերէն ասի՝ պէլ սօվռէկլուռռ. տես զայսմանէ հատ. երես 335։

Պլէնոռոհաձիա վէնէռէա վիռուլէնթա։ Ի՝ անուն հոսման ժահրալից վաճառական հիւթոց, և կոչեցաւ այսպէս վասն յառաջանալոյ 'ի վաճառական ախտէ։ Սա ըստ նախնեաց գրի՝ կօնօռէա վիռուլէնթա. բայց ըստ նորոց առաւել հաւանական երևի գրել պլէնոռոհաձիա վէնէռէա վիռուլէնթա, կամ ըստ իտալական բարբառոյ՝ սբօլամէնթօ վիռուլէնթօ. զորմէ տես հատ. ե. երես 335։

Պուէթիռուռ, կամ մէտուլլա լաթիս, լտ։ պուէթիռօ, կամ պուռռօ, և կամ ֆիօռ տի լաթէթ, իտ։ պէօռ, գաղղ։ թէրէ եաղը, տՀ։ զնստէ, կամ զնստիւթ կամ սումնալ, արբ։ թէնէ տէրուն, կամ մեաքէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կոգի, կամ իւղ։ Ի պարարտութենէ կամ իւղ կաթին, որ բնութեամբ թուլացուցանէ և անօսրէ զթանձրամածութիւն տողունից, մեղմէ զցաւս կրծոց, քաղցրացուցանէ զտոտզուն հիւթոց, և մխանգամայն նպաստակ լուծման որովայնի։

Պուէթիռում անթիմոնիի լուսնաւէ, լտ։ պուէթիռօ տ՝ անթիմոնիօ, իտ։ տէմիր պօզան եաղը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ իւղ մեգուրի, կամ յունաքարի, կազմեալ 'ի սուպլիմաթօ քօռռօզիվօէ, և 'ի յունաքարէ, որ ապառնալ ծախէ զաւէրդդ միսն և զնեխեալ ոսկերս. մաքրէ և փուքանպէս զկարծրացեալ և զկոշտացեալ վերս խղիայթի և քաղցկերի, և միանգամայն թափանցեալ ցրուէ զկարծրապինդ այսուցս առանց հատանելոյ։ Բայց 'ի կիր

արկանել պարտ է այնոցիկ որք վարժեալ իցեն. զի բա-
զում վիրաբոյժք անգիտանան։

Պուխիռում՝ քաքաւում՝, լս։ պուխիռս տի քաքաս,
իս։ հինս բակլասքնին եաղը, տՀ։ և ըստ մեղ՝ իւղ գա-
գաւոյն, որ է սպիտակ և անուշոտոլսկան բնութիւն, ելու-
զեալ 'ի գագաւոյ ընդոց։ Սա բառնայ զկարծրաղն-
գութեն մորթոց՝ եթէ օծանիցի յամախակի. անուշանէ
և զշիւծեալս և զբարակացաւս 'ի կիր առամբք ընդ ժա-
մանակս յոլովս։ Զարմն 'ի 20 ցորենոյ մինչև 360։

Պուկլոսսում՝, կամ անքշուսա, լս։ լինկուա տի պուէ,
իս։ պուիկլոս, գղղ։ պուկլոս, անգղ։ սրզքոս տիլի, տՀ։
լնսանի սէրվ, որբ։ կնավի զնուպան, պր։ և ըստ մեղ՝ եզ-
նալեզու։ Ի բանՀար խծպին, որոյ ցօղունն է երկայն
իբր երկու ռանտչափ, և Ճիւղալից. յորոյ վերայ պա-
տեալ կան մազանման նիւթք ինչ սուրք։ Տերևք նորա
են թաւիշաւորք, և փայլուածք, այլ ձևով նման են լե-
զուի եղնի, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա։ Ծա-
ղիկն մանր, ճաղատաձև, և եղեբաներգ, և գոյն նորա
կապտագոյն, բայց յտանս տեղիս լինի և կարմիր, և սպի-
տակ։ Յետ ծաղկանց յաջորդէ քառեակ սերմունս՝ որք
ըստ իրաց ինչ բերեն զնմանութեամբ գլխոց խժից։ Բուսանի
'ի բուրատանս, և 'ի պարարտ տեղիս, որոյ տերևն սատ-
ղ 'ի կիր արկանի 'ի գեղոբայս, և է օգտակար արգանդի,
սրտի, և կրծոց։ զի է մեղմօրէն գրգռիչ բնութեամբ։
այլև քաղցրացուցանէ զարիւն 'ի խժպին տակով հիւ-
թոց։ Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև 'ի գլուխ հանել ելու-
զեալ ջուրն։

Պուպլօնէ, իս։ պուպլօ, լս։ և յն։ խրեատրՀք,
տՀ։ և ըստ մեղ՝ ելունդն վավաշտական. տես 'ի հտ. ե-
երես 345։

Պուտէլլա. տես վիշեռա։

Պուբրա բասԹօռնս, լս։ պուռաս տէլ բասԹուռէ կամ
սարքս մենԹանեօք, իս։ պուռաս ա պէռուէ, կամ Թա-
պուռէ, գղղ։ շէբՀէբոս բբրս, կամ շէբՀէբոս բուռչ,
անգղ։ ջուպան ջանԹասը, տՀ։ Ի ապտ ինչ բուսոյ, որոյ
տերևքն խիտ առ խիտ Ճաստաղին գերեսաք գեանի, և են
երկայնաձև, և հերձոտ՝ ըստ նմանութեան տերևոց Ճեր-
ՃՀՀ անուանեալ խոտոյ։ Ցօղունք նորա են փոքրիկ, և
բազմաՀիւղ. իւրաքանչիւր Ճիւղոյ ունելով զիրեանց
ապտակ և քառեակ թերթեանն ծաղիկս 'ի վերայ։ Պը-
տուքն տափարակ է, և առանկիւնաձև ըստ նմանութեան
պարկի հովանի։ Մէջն շերտաւոր. յորում բաղկանան

սերմունք նուրբք և բոլորշիք։ Իսկ արմատն երկայն, թեւ-լայնց, սպիտակ, և քաղցրահամ։ Բուսանի յաղարակս, և 'ի բուսաստանս։ Լի է իւղով, այլ միջակ աղիւ։ որոյ տերեւք ընկնին գեղ փորհարուածեն, հոտման Թանչից, և վիրաց։ զի է սեղմիչ բնութեան։

Պուլիօ, կամ բէհուլուս, և կամ ռուսլեթա, լս։ պօթեթա կամ ռօսրօ, իս։ օթլու պաղը, ան։ ըստ մեզ՝ գորտ երկայնն, կամ հողագորտ։ Ի զազրատեսիլ քառոտանի ինչ Թուեալոյ և ստուար 'ի չափ բուին մարդոյ, որ միդելով, կամ թքանելով ածէ զվիւն։ Գլուխս նորա Թանձր է և տափարակ։ Թիկնամէջն լայն, փորն ստուար, և սպաղատղնաձև։ մարմին կարճր, և գորշագոյն, և բծալից։ Կերակրի ձձեաք, և խոտովք, որք գտանին 'ի խոնաւուտ և 'ի գիճային տեղիս։ Ասյս գորտ լի է իւղով և ցնդական աղիւ։ որոյ միսն չորացուցեալ յարեւու, և փոշիացուցեալ 'ի սանդ, և արբուցեալ, դեղ է ջրգողուեթեն, և միզարգելուեթեն։ այլև օգտէ ընդդէմ Թունից։ Զամին 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ։ 'Ի գլուխս ոմանց գորտոց գոյանայ քար ինչ փոքրիկ և սպիտակ, զոր խաւլք՝ բեէեթռա տի պօթեթօ կոչեն։ յորմէ ոմանք կարծեն մատանի կամ կնիք։ ուր և ասեն, թէ է յոյժ օգտակար ընդդէմ ակսպէս ծանր հիւանդութեանց, մանաւանդ ընդդէմ քառօրեայ, և եռօրեայ տենդից։ Բայց մեք լսեալ 'ի յանկանի, 'ի կերբ արկանեմք զսա փոքր ինչ ջրով սակս միզարգելուեթեն և հոտման հիւանդոյ վաշտականի։

Պաէլլուում, լս։ պսէլլիս, իս։ պսէլլուում, դղ։ սէլլէյլմ, ան։ դղ։ մուլք, ան։ Ի խէժ մեթին կարմիր, մանբուր, շողշողուն, գառնահամ, և հոտաւէտ, զոր 'ի վարարկանեն 'ի ծխանէլիս, նաև 'ի գեղոբայս։ որ է օգտաւէտ 'ի գիպուաւծս նուազուեթեն ամնական պաբուուց կաւնանց, և վիրաց։ օգտէ և ծնանող կնոջ, զի է քրտնաբեր բնութեան։ Ծառ նորս փշալից է և փոքրիկ։ որոյ տերեւն նման է տերեւոց կաղնւոյ։ Իսկ պտուղն վայրենի թզոյ։ այլ համ նորա քաղցր է և սխորժելի։ Բուսանի յամբիկիա, և 'ի կոմմանս հնդկաց, և արաբիոյ։

Պուտսիքա, լս։ քաղբօ, իս։ շու. օթեաժէ, կամ շուտէ ժառատէն, դղ։ սի. քօլուվրեթ, անդ։ լահանայ, ան։ գօռօմբ, կամ զօռօմբ, կամ գիւրնիւպ, և կամ մէլիուբ, արբ։ գէրէմպա, պր։ և ըստ մեզ՝ կաղամբ։ Ի բոյս յաղագէ խաւարտից ծանօթ ամենեցուն, զոր բաղմաբնակ հանդերձեալ ուտեն մարդիկ։ արկանեն նաև 'ի ջուր խը-

մոլոր կամ աղի՝ ի լնել թթուուտ, որ այն ինքն է թուռչի։ Այս թթուուտ ըստ ոմանց դեղ է ջրգողութեան. զի է միզաբեր, և անօսրիչ արեան, բայց պատճառէ ևս ըզջերմութեան։ Սորա տերևն մինչդեռ է թարմ, դնեն ի վերայ վերաց առ յինքն ձգել զչարաւս նոցա, և է օգտակար կրծոց։ Է նորա և այլ տեսակ, որ յիսաւացուց՝ քաղցել փլուզև անուանի. ըստ տաՃկաց՝ դառնապիս, և ըստ մեզ՝ ծաղկակաղանչ։ Կամ կաղամբ ընդաւոր. որոյ ցօղունն է ստուար, դնասակագլուխ։ Տերևն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ. կանաչ հարեալ՝ ի գոյն կապոյտ, եզերահերձ, և երկայնց։ Իսկ ծաղիկքն անթիւք, փրնջաւորք, սպիտակ, կամ ոսկեգոյն, և մանր յոյժ, որպէս և ունդք նորա. զոր և նոյնպէս հանդերձեն ուտեն, բայց սա առաւել փքաւոր է և առաւել գծուարամարսելի քան զայն։

Պրիծնիա ալպա, լտ։ պռիծնիա պիսնքա, իտ։ պռիծն, գող։ ուվայթ պռայսնի, անգ։ ֆաշիր, կամ ֆաշիրա, արբ։ Լատան գաղաղը, տՃ։ և ըստ մեզ թարգմանադրի՝ գդում վայրի։ Է բոյս, որոյ ցօղունն է ՃԻւղղիցց, վարսաւոր, և նուրբ, որ պատատեալով Լբնեն զորմով, ըզծառով, և զնեչակաւ Լբրն զբաղեն։ Տերև նորա նման է տերևոյ որթոյ, բայց փոքր քան զայն, և է սպիտակ, վարսաւոր, և անհարթ։ Ծաղկին փոքրիկ, ոսկեզօրէն, և սպիտակ. պտուղն բոլորսակ՝ ըստ նմանութեան փոքրիկ խաղողոյ, նրբակեղև, և կանաչագոյն, այլ՝ ի հասանելն փոխի՝ ի գոյն կարմիր. մէջն հիւթալից, դեղնագոյն, և զաղջահամ. ուռնի և կորիզս ձուաձև, և սրածայրս։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, սպիտակ հարեալ՝ ի գոյն դեղին, պարարտ, հիւթալից, դառնահամ, և յոյժ տտիպ, որ և զրեբան ծաւքոցն կիրեալ վիրաւորէ. բայց՝ ի ջրանալն և՝ ի հնանալն կորուսանէ զայն կիզողական զօրութեան իւր. ՝ի փոչոյ սորա կազմին դեղ ազդողական ընդդէմ խեշագարութեան, լուսնոտութեան, ջրգողութեան, երկարատև ախտից, և հիւանդութենից. զի է թուլացուցիչ, ուժգին լուծողական, միզաբեր, և դրդիչ բնութիւն։ Զամին՝ ի մի տրամի մինչև ցերեք յաւուրն։ Այլև սատակէ զՃիա որովայնի, լուծանէ զնացնս մարմնոյ, և միանգամայն սեմսրէ զեմբրեալ մարմնոյ։ Նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ՀՃչարգելութեան, այսուցիցց, և պակասութեան ոսկեայն պարտուց կանանց, եթէ թանձրութեան կամ՝ մեալ արկանիցի՝ ի վերայ կրծոց, արգանդի, և այսուցիցց։ Բուսանի յանտառս, և՝ ի ցանկապատ տեղիս, նա յաւէտ յեղբս Ճանապարհաց։

Պրուչէա ֆէռուռէնէա, լտ։ անկասելութեան, իտ։ Ի կեղև բուսոյ մլոյ՝ երկայն ձեռաչափ, և լայն մի և կէս մատնաչափ. ստուար, յղկեալ մթին դեղին ՝ի ներքուստ, իսկ սպիտակ արտաքուստ. զոր լոսեալ ՝ի սանդ, լինի դեղին՝ հանգոյն խաշդեղի. ունի զհամ գաւառն՝ միանգամայն և համեմային, որ և զլեզու ծաստղոլն կիզէ. զոր վարեն ոմանք ՝ի պատշաճեալ տեղիս փոխանակ քինաքինեաի, և ՝ի մասնաւորի փորհարուածոց, և պարբերական ախտից, և այլ ամենայն խօթութեանց առեալոց ՝ի թուլութենէ. զի է զօրացուցիչ բնութիւն։ Զաքին ՝ի 10 ցորենոյ մինչև 320։

Պրօնքի. այսու անուամբ ըստ անդամանդնեաց խմանի՝ օգրնկաշ, որք են խողովակք ինչ խուչափողին՝ ընկալուչք օդոյ։

Պոեօքի, լտ։ Ի օձ ինչ ամերիկեան, որոյ երկայնութիւն է իբր բազկաչափ, և ստուարութիւն բթաչափ, գոյն նորա է շղարդուն, որկորն մեծ, լեզուն սեաւ, տուսն ուղիղ. իսկ թոյնն չէ այնչափ ինչ ազդու, այլ ըստ մասին օգտաւէտութիւնք դչնովին հանճաչնի խմի։

Պօթռոս, լտ։ պօթռոն, իտ։ բիման, գազ։ օք օվ Ճիռուզէլէմ, անգ։ Ի տունկ հոտաւէտ. որոյ ցօղունն է ուղիղ, և Ճիւղալից. տերև նորա նման է տերևոյ սէնիչիօ անուանեալ բուսոյ, և է թաւիշաւոր։ Ծաղկին ողկուզօրէն, և հասակաւոր, և փոքրիկ. բերկ և սերմունս բոլորշիս և տարաբաղաձև։ Ունի արմատ սպիտակ, փայտային, և կարծր. բուսանի յայգարակս, ՝ի բուրաստանս, և ՝ի խոնաւուտս։ Գոյացուն սորա՝ որ է մածուցիկ և խժային՝ լինի դեղ նուազուն ամսական պարտուց կանանց, և ցնցղուական շնչարդելութեան։

Պոիչէնիենկա, կամ տօմիսնէքա սէրբէնթուռ, լտ։ քաղքաղվէլ, կամ թառՃէնտօռ, սպանն՝։ Ի տեսակ մի չարաթոյն օձի, որ սովորաբար գտանի ՝ի պրասիլիա. երկայնութի սորա է իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ. և ստուար ըստ համեմատութեան երկայնութիւնն. գոյն նորա կարմիր հակեալ ՝ի դեղին, գլուխն երկայն է և թանձր իբր մատնաչափ. աչքն փոքրիկ. լեզուն երկայն, և երկՃղն. ատամունքն մեծ, և սրածայր. տուսն գորշագոյն, ունեալ ՝ի վերայ գիծս շղթայաձև. ՝ի սոպան հնչէ ձայն սուր, և ուժգին. այնչափ արագ և սրընթաց է մինչև չանկանել ընդ տեսութիւն, և մահուչափ թշնամի է մարդոյ, զոր յորժամ տեսանէ ուրեք, ոչինչ վտանգ կամ երկիւղ կարող է կասեցուցանել զնա ՝ի սնդելոյ ղչեա

Նորա. բայց մնակիչք տեղոյն ունին և գՀաղածիչ գեղ Նորա, որ է բոյս ինչ յաՀախեալ ի կողմանս յայնոսիկ, զոր լատինք կոչեն՝ վիբէռնիա ռասիքս. վասն զի յոյժ գարշի ի հոտոյ այսր բուսոյ։ Մին Նորա որ է առատ եւ զով և ցնդական տպիւ, ի վար արկանի ի գեղ խոցուածոց լերդի, ախտից թոքոց և կրծոց, և հնագոյն հաղից։

ՊօլէթՀուս չէռվի, կամ թՀուպէռ չէռվի, լս։ պօլէթՀօ ուՀվօլս, խս։ մՀռիլլ. քօմէՀթիալլ. գաղղ։ էսքիւլէնթ մՀրեալ, անգղ։ սարը մանեթար, տՀ։ և բան մեղ՝ սուՀնկ գեղին։ Ի ազգ ինչ մնկոյ որ ի վեր երևի յանտառս, և ի գաշտավայրս, մանաւանդ ի սկիզբն գարնան. մեծուութեն նորա է ընկոզաչափ, գոյն գեղին, բայց յոմանս տեղս լինի և սպիտակ, թՀուխ, կամ սեաւ. մակերևոյթն կնճռալից, ծակոտկէն, և խոռոչաւոր. իսկ ներգործութեն զբացուցիչ սատմքսի, որով և գիւրաբաց մարսել զկերակուրն։ Եւ բան ոմանց՝ գրգռէ և ըզսաղին արուին և զկանթն խրթին, և միանգամայն յարգարեալ ի յղութեն։

Պօլուս. տես պօլ։

Պօլուս արմէնա, կամ օռիէնթալիս, լս։ պօլ առմէնօ, խս։ գիլ արմէնի, տՀ։ թէն արմէն, արբ։ սէրբու առմէն, պր։ և բան մեղ՝ հայկաւակ։ Ի ազգ ինչ կարմիր և թեթև կաւոյ, որ սովորաբար գտանի ի հայաստան, և ի շրջակայս փարիզու, յորմէ կազմին գեղ փարֆարութեն, հոտման արեան և թանչից. զի է սեղմիչ, և զովացուցիչ մեռեալ։ Զաֆն ի մի տրամի մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիսր ջրոյ։

Պօլօ, խս։ պօլուս, լս։ գիլ, տՀ։ թէն, արբ։ սէրբու, պր։ և բան մեղ՝ նշանակէ՝ կաւ։ Դարձեալ այսու անուամբ խմանին ամենատեսակ մեծագոյն գնտակաձև, և գիւրակալանելի գեղաՀատաք, զոր զանգն ի պէտսպէս նիւթոց և հեղանիւթից, յորոց զոմանս ունիս տեսանել ի ստորև։

Պօլօ անեթիսաղմանիքօ, խս։ Ի մեծագոյն հատագեղ ինչ բաղագրական, կազմեալ ի կէս տրամ՝ սէրբէնթարիա վիռՀենիանաէ, ի 12 կշիռ ցորեան՝ սասաֆիէթիտաէ, և ի վեց ցորեան՝ քանֆիօռաէ. զոր պարտ է զանգել ըբաւականաչափ՝ սիռօբբօ տի ծաֆիֆանօֆ, տրարեալ մեծագոյն հատագեղս, և տացին ի պահ առաւօտուն, առ ի բուժել զախտս ջղաց, և մկանանց, և ի լուծանել զնացանս մանրամասնագոյն երակաց։ Այլև օգտակ ջաղխոշրութեն, և լուսնատութեն։

Պօլօ էմմենակօկա, իտ։ պօլուս էմմենակօկուս, լտ։ Ի հատատեղ ինչ բաղադրական, յօրինեալ յութ ցորեան՝ ալօէ սուքքօթռինօէ, 'ի չորս ցորեան՝ քռօչիէ, յերկու շիթ՝ օլիս տի սաղինաէ, և 'ի բաւականաչափ՝ քօնաէռվա տի ռութաէ։ Ջօրաւոր է գեղս այս 'ի գիպուածս նուազութիւն ամենական պարտուց կանանց, եթէ առցի 'ի պահ առաւօտու 'ի ծոմուստ. միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև 'ի 30 օր։

Պօլօ քօռռօպօռանթէ, իտ։ պօլուս քօռռօպօռանս, լտ։ Ի հատատեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի կէս տրամ՝ սէռբէնթատիա վիռձինիանաէ, 'ի նոյնչափ՝ քօնթռաեէռվաէ, 'ի 12 ցորեան՝ սալ վօլաթիլէ տի սուչչինօէ։ Յօրինեալ ասպի երկուս հատիկս ընդ բաւականաչափ սիրօրբօ տ' առանչիսի, մէն մի առցին ընդ առաւօտս, և մէն մի ընդ երեկս։ Շահաւէտ է գեղս այս 'ի գիպուածս տկարութեան ջղաց, զի սովաւ արծարծանի աղդեցութիւն զաւակարար հիւթոց և միանգամայն մանրաթելից սաղմնարանին։

Պօս, լտ։ պուէ, կամ պօվէ, իտ։ սրղբր, տճ։ թօս, արբ։ և ըստ մեզ՝ եղն։ Ի արու անասուն ինչ ծանօթ ամենեցուն, որոյ ճարպն կոչի 'ի լատինացւոց՝ սէվում պօվիս, յորմէ կազմեն գեղ տկարութեան ջղաց։ Իսկ լեղին սորա զոր լատինք կոչեն՝ ֆիէլ պօվիս, լինի գեղ ազդու ընդդէմ պակասութեան բնական մաղձի, ջղային դիժուարութեան, տկարութեան սաստիկաց, և միանգամայն արծարծէ զփորային հիւթս, և զմանրաթելս սաստիկս, զի է գրգռիչ բնութեամբ։ Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև 360։ Ամդ լեղիս այս կոչի յիտալացւոց՝ ֆիէլէ տի պուէ, կամ պօվէ. որ առ լատինս անուանի և ֆիէլ թաուռի։ և գղղ. ֆիէլ։ և անգղ. պուլ կօլլ. և տաճիկք՝ սրբր էօսիւ, իսկ ըստ մեզ՝ եղնալեղի, կամ լեղի ցլու։ Ամլ ղբակորն այսր անասնոյ, զոր լատինք՝ սթէռքուս պօվիս անուանեն, և տաճիկք՝ թէզէք, սակայ ժողովեն յամենանն մայիսի, և չորացուցանեն յարևու, և 'ի կիր արկանեն 'ի ծիանելիս առ 'ի ցրուել զայտուցս, և 'ի վարատել զցաւս յօդուածոց և ոսկերաց, թէպէտև չէ յարգի յեւրոպիա։

Պօվէ. տես պօս։

Պօրաքս, կամ քէռխօքօլլա, և կամ կլուԹէն աուռի օսխպօռաքս, լտ։ պօռռաչէ, կամ պօռաչէ, կամ քռիսօքօլլօ, իտ։ պօռա, կամ պօռաթ սիւռուԹիւռէ ալ սոստս, գղղ։ պօռա կամ թէնէքիար, տճ։ թինքար, պր։

և ըստ մեզ՝ բուրակ, կամ բորակ, և կամ ոսկեբորակ։ Է աղ ինչ փոքր մի տասպահամ, յաճախեալ ի կողմանս պարսից և ի գերմանիա, և լինի ի հանքս պղնձոյ, արծաթոյ, և արծաթոյ. ունի զդէզն սպիտակ, մանրուր. և թափանցիկ. լինի ևս պայծառ կանաչ, մանդոյն, թիրադոյն, և գեղնադոյն։ Ազնիւ հանարի։ եթէ իցէ սպիտակ, փայլուն, և թափանցիկ երբև զպաղէզ, յորմէ յօրինեմք գեղ ազգու ընդդէմ խյանաց ընդերաց, միզարգելուն, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, և այսուցիկ լերգի, զի է միզաբեր և թուլացուցիչ բնութեան։ Զարմն ի 4 ցորենոյ մինչև ցկ։ Ասլև ունի զմտանաւոր գործունէութիւն ի սպիացուցանել և ի միաւորել զվէրս մարմնոյ։

Գոբրակ. լս։ պոբրաձձինեկ, իտ։ պօուգաշ, գզոյ սրբրիձ, անգղ։ Է խոտ յաճախեալ ի պարտէզս, և ի յաղարակս, որոյ զտերևն ուտեն որպէս զաղցան։ Նախնիք ի կիր արկանէին ասսի ի կերպ կերպ զուղացուցիչ գեղոբրայս. իսկ այժմ ոչ ի գործ արկանի յարևմուտս։

Ս

Սաբօ. լս։ սաբօնէ, իտ։ սասպն, ասՀ, և արբ։ գիրմէք, կամ պերհուտ, սար։ և ըստ մեզ՝ օձաս։ Է։ անուն բաղադրական ինն զանգուածոյ, որոյ գլխաւոր նիւթքն են իւղ և մոխիր, զոր կրեսացիք բարբոք գիտեն կաղմել որ արձակէ զիրփուր բաղում, և կարի սպիտակացուցանէ զհանգերձս, և գրեթէ ունի զներգործութեան մաղձի, մանաւանդ այն՝ որ է թարմ, և մաքուր. յորմէ յօրինեմք ազգ ինչ սպեղանւոյ, որով օձանեմք ի վերայ փոքրոտեաց և պորտոյ առ ի ցրտեալ զուռոյցս որովայնի առթեալս ի փքոյ։ Ասլ բաց ի սմանէ են և այլք երկու օգտաւէտ տեսակք օձառի. առաջինն կոչի յիսալացուցոյ՝ սաբօնէ տի վէնէցիա, կամ սաբօնէ պիանքօ. և կամ սաբօնէ մէտիչինալէ, որ ստուգաբանի՝ օձառ վենետկոյ. այսպէս անուանեալ սակս կաղմելոյ սորա ի վենետիկ. որ է գեղ ազգու ընդդէմ երկարաւոր խցանաց լերգի և փայծեղան, և գալական։ Զարմն ի 20 յս,

բենոյ մինչև 360։ Իսկ երկրորդն կոչի ի բարբառ նո-
ցա սաբաթեկ Թառթառօ տէր պօէռ, զոր ստէպ ի կիր
արկանեն ընդդէմ հեացեալ և հոստատեալ իցանոյ
լերդի, փայծէղան, պակրատի և միջնդերաց. որ և
բանոյ զանցս միղի, անօսրէ զԹանձրամտութեան հիւթոց,
փարատէ զՂրգռղութիւն, և միանգամայն լուծանէ զքար
գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։ Զափն ի 10 ցորենոյ
մինչև 360։

Սաբաթաբա օֆիֆիչինալիա, լս։ սաբաթեկլա, կամ քօն-
տիսի, իս։ ըսմիզմա, յն։ սավէնիէռ, զզ։ սօբուվերթ,
և կամ ֆիուլլբ՚ս երպ, անգղ։ չօղան, կամ չէջիէն,
տռ։ խուռուռի, կամ իւշնան, կամ գտթ գտթ, կամ
չէ՚ֆ կէթիլ քասարին, կամ գասուլ, և կամ ըռքլլ
հէլէվա, արբ։ գիշնուշթու, կամ կաշնէ, պր։ և ըստ
մեզ՝ օշնան։ Ի բոյս ինչ օձառային, բուսեալ յարևե-
լեան կողմանս իբր երևիւ ոսնաչափ բարձրութիւն, որոյ
ցօղունն է պարարա, ծնրաւոր և կարմրերանգ։ Ցերև
նոցա լայն է և ջղալից՝ նման տերևոյ ջղախոտի. բայց ու-
նի զհամ բորակի։ Դաղիկն սպիտակ, հոտաւէտ և հինգ-
ԹերԹեան. որ ի վերս երևի ի գագաԹան՝ հանդերձ փռ-
քրիկ և սպիտակ տառէլեաք։ Բերէ և պտուղ սերմնա-
ւոր, որոյ սերմն է մանրահատ իբր դեղնատեսիլ, տարպ,
միանգամայն և ապէհամ, զոր վաբեն ի ներկս և ի դե-
ղորայս։ Իսկ արմատն է երկայն, ծնրաւոր, օձապտոյտ,
ճիւռաւոր և կարմիր, զոր արկեալ ի ջուր՝ արձակէ
զվրփուբիբրև զօձառ, որպէս և սերմն նոցա. զոր ի կիր
արկանեն ի զանազան պէտս և ի դեղորայս։ Աղնիւ հա-
մարի, եԹէ եցէ կանաչագոյն և մաքուր։ Սա վեն գրգռիչ
զօրութեան իւրոյ սաստկէ զԹՀիս որովայնի, փարատէ
զդալարուն և զցաւս յօդուածոց, ապաքինէ և զպիտան
գաղղեական և զնրդայԹն։ Զափն ի մի ունկեալ մինչև
310 տրամ՝ յաւուրն խառն ընդ մի լիտր եռացուցեալ
ջրոյ։

Սաբաթեկ։ տէս սաբ։

Սաբաթեկ ալքաշէնցիա. է անուն ընդհանուր, որով
նշանակին անօսրիչ դեղորայքն, որք ի սկզբան անդ ի
մասին ներգործուն են օձառային. բայց յանցանել ժա-
մանակի նեխեալ հոտին, և յօդս ցնդեալ դլխովին վրե-
պին ի ներգործուԹեՀ։

Սաբաթեկ Թառթառօ տէր պօէռ. տէս սաբ։

Սաբաթեկ մէտիչինալէ։ տէս սաբաթեկ պիանքօ։

Սաբաթեկ պիանքօ, տէս սաբ։

Սաբօնէ տի վէնէցիա. տես սաբօ:

Սաթիռիում հուչինում, կամ սաթիռիում, լտ: սալէք, կամ սալօք, և կամ սաթիռիանէ, իտ: թէսթիքիւլ սը շիեն, կամ սաթիռիօն ֆէթիթա, գղղ: էօՃ՝ ս սթ՚ենս, կամ լեզէրտ ֆիլուրթ, անգղ: սալէք, տՃ: սահլէպ, արբ: և ըստ մեզ՝ մեղրապ: Ի կարծրապինդ ալիւրպլից և խճպլին սրմատ ինչ գէղնաշրթի արեւելեան գաւառաց. որոյ մակերևոյթն ըստ մեծի մասին է անհարթ և անհոտ. զոր լուսեալ ի սանդ կազմին ընկալելն ինչ առողջարար, զի քաղցրացուցանէ զոտոյնս ի խճպլին աղի հիւթոց, կակղացուցանէ զկուրծս, մեղմէ զհազս, ապաքինէ զփորհարուխս, զթանչս, և զհոսումն արեան և ի մասնաւորի՝ զանստս թթոցոց: Զայսմ ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ խառն ընդ կէս լիտր ջրոյ: Բայս սորա յատնաթաւալ յանտառս, բերէ զտերևս սրածայրս, և զծաղկս անաստրժահոտս:

Սալ, լտ: սէլ, գղղ: ալս, յն: թուզ, տՃ: մելշիս, կամ շեզաղ, արբ: նէմէք, կամ սիբէնՃ, պր: ըստ մեզ՝ աղ: Ի անուն ընդհանուր աղից, որոց ոմանք են բնականք, զոր գոյանան ի ծոցս երկրի, և ի ջրոյ ծովայնոյ, զորս ի կէս արկանեմք ի կերակուրս և ի դեղորայս: Իսկ ոմանք են արուեստականք, զոր ելուզանին յոր և իցէ նիւթոց երկրայնոց այրեցմամբ, յորոց զոմանս ունիս տեսանել ի ստորև:

Սալ ալքալի. անուամբս այս ըստ քիմիականաց նշանակի աղ ալքալեան՝ զոր հանեն ի մոխրոյ կիզեալ բուսոց:

Սալ ալքալինում օստաէ, կամ օսպիքառպօնում ալքալինում օստաէ, լտ: սալ ալքալի մինէռալէ ֆիսսօ, օստա, կամ օսպիքառպօնաթօ ալքալինուլօ տի օստա, իտ: օսպիքառպնաթ սիւռուլիւռէ սը սուա, գաղղ: էլքէլինը օսպիքէռպնէյթ օվ օստա, անգղ: Ի աղ ինչ ալքալեան՝ բիւրեղատեսակ, թափանցիկ, տատաչամ, միանգամայն և կծանող ընդուն. զոր ի ձեռն ո և իցէ հեղանիւթոց լուծանեն ի ջուր, որ լինի դեղ աղգու ընդդէմ ախտից ստամքսի, և հանքային թունից. զի է գրգռիչ և դիմակալ բնութեան: Զայսմ ի տասն ցորենոց մինչև ցեՃ:

Սալ ամառ. տես սալ տի ինկիլիէռռա:

Սալ ամմենիաքօ բուռիֆիքաթում, կամ օսպիմուռիաս ամմենիաքօ բուռիֆիքաթում, լտ: սալ ամմենիաքօ տեբուռատթօ, կամ օսպիմուռիաթօ ա՚ ամմենիաքա տեբուռատթօ, իտ: օսպիմուռիաթ ա՚ ամմենիք տեբիւռէ, գղղ:

բիւրիֆայա օսսիմբրիկլեթ օվ էմմենիէք, անգղ։ ամմենիոքօս ալա, յն։ Նշաւոր, կամ նուշաւոր, ա՛ռ։ կամաս, կամ հուբաստ, և կամ միւսլիւ, արբ։ Նուշաստուր, սար։ և ըստ մեզ՝ անուշագոյ։ Ի՝ նիւթ ինչ սպիտակ, որոյ ԳԼԽԱՒՈՐ նիւթն է ՀԱՆՀԱԼԱՐԹԻ, զոր եգիպտացիք բաբերք գիտեն կազմել. յոյր ասկս և մեք միշտ յայնմ տեղս ՀՈՂԻ եկեալն ի վար արկանեմք, որ է տարբարակ ի ձև անուշոյ կառաց, ասուաս իբր երեք կամ չորս մասնաչափ, սպիտակ, բիւրեղատեսակ և աղէհամ, ունելով ընդ ա՛զնութեթ և փոքր մի տապուլեթի կծողական, զոր մարթ է ի կիր առնուլ ի դիպուածս միջնահատական տենդից առ թեալոց յուժեղուն, հարբեալ, փորհարուն, մանաւանդ զայրագին փորհարութեթ, խցանաց արգանդի, և աւիշ կեան անօթոց, նուազութեթ ամենական պարարուց կանանց, ոբբիանոց, քաղցկեղոյն և այլոց այսպիսի դժնեայ վիրաց. զի է թուլացուցիչ և ՀՅՍԵՀալած բնութեթ։ Զամին ի 10 ցորենոյ մինչև 30։ Ա՛յլ եթէ առցէ ոք առաւել քան զամին պարմանեալ, լինի դեղ ելեն որձացուցիչ, լուծիչ, և զայրացուցիչ։ Բազում հեղինակք եւս հաստատեն, և պնդեն թէ՝ օգտակար է յոյժ ժանտախտ, տխտի հերեթաթութեթ, տխտի ելեւմտգանական, և վատոնարագոյն բորոտուեթ և քոսոտութեթ և հոտման թանչից առեալոց ի բանուեթ բնութեն։ Ա՛յս նիւթ ունի միւս եւս յատկութեթ, զի յորժամ արկանեն զնա ի ջուր ամարայնի՝ վաղ վաղակի ցրտացուցանէ՝ որպէս զնչբերաւ։

Սալ ամմենիաք մառցիալա, կամ օսսիմուռիսա ամմենիաք էթ ֆիէռոի, լտ։ սալ ամմենիաքօս մառցիալէ կամ օսսիմուռիսթօ ա՛ ամմենիաքա է տի ֆիէռոս, իտ։ օսսի միւռիսթ ամմենիէ տր ֆիէռ., գերմ։ սալամիակ։ ի՝ օվ էմմենիէքէ հնա պրէն, անգղ։ չէլիկլի նշաւոր, ա՛ռ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ անուշաւոր երկաթսատուն։ Ի՝ նիւթ ինչ սպիտակ հարեալ ի գոյն գեղին, աղէհամ միանգամայն և սեղմիչ. զոր կազմեն յանուշաստրէ, և ի խարտուաձոյ երկաթոյ, որ է դեղ ազգողական ընդդէմ իւցանեաց ստորին որովայնի, միջնահատական տենդի, երկարատև տխտի, դալկան, զայրագին փորհարութեան, և այլ ասցին նման տխտից առեալոց ի թուլութեթեն բնութեն. զի է մեղմապէս խթիչ և զօրացուցիչ բնութեթ։ Զամին ի 12 ցորենոյ մինչև 315։ Ա՛յլ և ստատակ զրզուռնա և ըզ ՀՅՊա որովայնի։

Սալ աչիսս տի թառեթառս, կամ օսսիթառեթառիքս, իտ։ օսսիթառեթառիքսա՛, լտ։ օսսիթառեթառեդ, կամ

սախտ թառմաթաղիգ, գղղ։ օսխիթարթարիգ, անգղ։ Է աղ ինչ բիւրեղաձև, կազմեալ ՚ի օսխիթարթառօգ, և ՚ի կրոյ։ Զօրութիւն և ներգործութեամբ նոյն է ընդ օսխ սաքքառիքօի։

Սալ բառնեչլա, կամ քրիսթալլօ մինէռալէ, իտ։ սէր. Զօ հիւգէամա, ամ։ Է աղ ինչ արուեստական, կազմեալ ՚ի ՇՆՋՐՈՐԱԿԷ և ՚ի մաքուր ԺԺմոյ, որ է դեղ հրատապ սենդից, և բորբոքողականութեամբ. զի է թուլացուցիչ, միզաբեր, և զովացուցիչ բնութիւն։ Զափն ՚ի 12 ցորենոյ մինչև ցմի տրամ ամբողջ։ ԱՅԼ և արգելու զհոսումն վատառուսական, սպառէ զհիւթս սերմնակաթութեան, և պնդէ զսպողական զորութիւն։ Կոչի և անուանիս մինէպալէ։

Սալ բուլքռէանթօ, կամ սալ տի սէկիսթեթի, իտ։ Է աղ ինչ արուեստական և յոյժ խորհրդաւոր, կազմեալ յաչիսս սէլ թառմաթաղէ և ՚ի ալքալի մանիսիսէ, որ է բնութիւն թեթեւապէս լուծիչ, զովացուցիչ, թուլացուցիչ և կարի միզաբեր, որով և բանայ զնպատս ընդերաց։ Զափն ՚ի մի տրամէ մինչև 92, խառն ընդ մի լիտր Ջրոյ։

Սալէր. տէս սաթիսիում հիւչինում։

Սալէ միռաղիլէ տի կլաուսպէռօ, կամ օսխսոլիթանթօ տի սօտա, իտ։ օսխուուլիֆտա սօտաէ, լտ։ օսխսիւլիթանթ տը սուա, գղղ։ օսխսոլիեիլթ օվ սօտա, անգղ։ Է աղ ինչ դիւրալոյծ, դառնահամ, սպիտակ, սառնորակ, և անաւխորժ, որ կազմի ՚ի օսխսուուլիանթօ տի սօտաէ. և ՚ի օսխ. սօլիթանիքօի, զոր վարէմք ՚ի պատշաճեալ տեղիս կալուածոց որովայնի և միզարգելութեան. որովհետև է լուծիչ, միզաբեր, և թուլացուցիչ բնութիւն։ Զափն ՚ի չորս տրամ մինչև յերկու։ Եւ եթէ իբր միզաբեր, պարտի լինել 30 կամ 60 կշռի ցորենոյ։

Սալ նիթռօ. տէս նիթռում։

Սալէ տի էքսօտ, կամ սալ ամառօ. կամ սալ տի ինկիլթէռռա, կամ օսխսոլիթանթօ տի մանիէղիս. իտ։ օսխսուբչաս մանիէղիսէ, լտ։ օսխսիլիթանթ տը մանիէղլ, գղղ։ օսխսոլիեիլթ օվ մէկնէղիէ, անգղ։ Եկեկլիզ թուզու, ամ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի աղ անգղնոյ։ Է աղ ինչ դիւրալոյծ, դառնահամ և տարողացուցիչ։ Կոչիսակի է զորութեամբ սորա. քանզի եթէ ուչէ տալ օր ՚ի սանդ չորս կամ ութ տրամաչափ, թուլացուցանէ և տայ միզել։ Իսկ եթէ տրիցէ փոքրաքանակ՝ զորօրինակ մի կամ երկու տրամ, լինի դեղ թուլացուցիչ։ Յայն սակս ստէպ ՚ի կիր արկանի ՚ի դիպուածս պնդութեամբ կալուածոց որովայնի և խեթից կամ ցաւոց ընդերաց՝ առաթելոց յուժգնութեամբ բնութեանն։

Սալ տի թառեթառօ. տեւս օսոխքառպնաթօ տլքալիւ նուլօ տի բօթասաս։

Սալ տի մտաթէք, կամ վիճռիւուօլօ տի ֆէռռօ, և կամ օսոխաջիթեռ տի ֆէռռօ, իտ։ տալ մարթէք, կամ օսոխսուլբհաս ֆէռռի, լտ։ օսոխիւլֆիաթ տիւ ֆէռռ, գղղ։ օսոխիւլֆիյեթ օվ այրրն, անգղ։ չէլիկ թուզռ, տմ։ և բստ մեզ թարգմանագրի՝ տղ պողպատի, կամ երկաթոյ։ Ի՝ աղ ենչ կանաչագոյն, բիւրեզատեսակ, թարթանոցիկ, գիւրալոյծ, գառնահամ, միանգամայն և տոխպ. և է գեղ ազգու ընդդէմ արիւնախառն փորհարուն, թանչեց, զայրագին փորհարութեն, ծորման սերման կամ սերմնանաթութեն, զի է խթիչ, սեղմիչ, և օգոյացուցիչ բնութեթ։ Ա՝յլև սատակէ զՃնճիս և զորգռնաս որովայնի։ Զափն ի՝ քառորդ կշռ. ցորենոյ մինչև ցտասն։ Խակ եթէ առցէ ոք ի սմանէ առատաւէ քան զչափն պայմանեալ, պատճառէ զնոցկանք սրտի, զխախուտն, և զնիճի ստեղց։ Զայս աղ կազմեն երկաթով և օսոխօշիօռէքօիս կամ իւղոնիս ծծմբոյ. զոր զանգեալ բիւրեզայուսյանեն ի՝ ձեռն ջրոյ։

Սալ տի պաուիթէք, կամ օսոխմուռխաթօ տի պաուիթէք, իտ։ օսոխմուռխաս պաուիթեթ, լտ։ միւռխաթ պաուիթիգ, գղղ։ օսոխմիւռիչյեթ օվ պաուիթէք, անգղ։ Ի՝ աղ ենչ սպիտակ, գիւրալոյծ, գառնահամ, միանգամայն և կծանող լեզուի։ Ցոյժ մանաւորս է սորա գործուեցում թի՝ գիպուածս խցանաց խոլական ուռուցից, և քաղցկեղի. և է օգտակար ի՝ փարատել զնոյնս և զնոցս պարանոցի, զջրգողութեն, զանտաս ընչաքգելութեն, զմոքային բարաքացաւուն, զերկարատև ախտաժեռութիւն, զտենդ որդնեռաց, և զնոյ խեցգեաներ։ Զափն ի՝ վեց կշռ. ցորենոյ մինչև ցտասն։ զոր օրէն է խառնել ընդ երկու լիտր թռբեալ ջրոյ։ և առեալ լիներ ըմպելիս այս ի՝ միջոցի 24 ժամուց։ Նոյնպէս օգտակար է նաև ընդդէմ ախտի մորթոյ, և մատմրեալ վիրաց, եթէ թացեալ կուսն արկանիցի ի՝ վերայ։

Սալ տի սաթուռնս, կամ ծուքքառս տի սաթուռնս, և կամ օսոխաչէթաթօ տի բիօմսյօ քռխմալիծծաթօ, իտ։ սաքքհառուռ սաթուռնի, կամ օսոխաչէթաս բյում սպի քռխմալիձաթուռ, լտ։ ասկեթաթ տիւ բյուն քռխմալիզէ, գղղ։ քռխմէէլ օվ օսոխէսիթ օվ լիտ, անգղ։ տուքքառ իլ զօհալ, արբ։ քուռչուն թուզռ, տմ։ և բստ մեզ թարգմանագրի՝ շաքար՝ կամ լաւ ևս ար՝ ԱՃՆոյ։ Ի՝ նիւեթ ենչ սպիտակ, և փոքր մի քաղցրահամ, կազմեալ ի՝ քացանոյ և ի՝ նիւեթոց արՃՆոյ։ որոյ բնութեթ է թուռ-

լացուցիչ և սեղմիչ իբրև ալէթօ տի սամուռնս. որպէս և ներգործութիւն նման է ներգործութեան նորա։

Սալ տ՝ ալէթօսէլլա. տէս օսսիաքքառաթօ օսսիաու-լօ տի բօնասսա։

Սալ տի սուչչինօ, կամ օսսիաուչչինիքօ, իտ։ սալ սուչ-չինիքու

է, և թելալից։ Բուսանի ՝ի պարտէզս և ՝ի դաշտավայրս. որպ տերևն եփեալ ՝ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է սակաբուլեն ստամաքսի, ցաւոց գլխոյ, կրծոց, և յոգուածոց. և ՝ի մանաւորի ՝ի յարդի ունիմք զսա ՝ի գիպոտածս անդամալուծութեան, քնափութեան, արգանդացաւութեան, փոշոտանկութեան, լուսնոտութեան, միջահատական տենդից, և ընդդէմ ամենայն սխտից առնելոց ՝ի թուլութեան բնութեան. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութիւն։ Յայն սակս կոչեցին յիսաալացոց՝ սալվիա, որ ըստ մեզ ստուգաբանի՝ Եղեսպակ, իբր թէ Եղև սպասեակ մարդկային բնութեան։ Զսմին ՝ի մի և կէս տրամ մինչև ցերկու, զոր պարտ է և ուռացուցանել ուռ ունկի ջրով։ Նոյնպէս օգտակար է և ուռուցից ստանց, և թուլութեան ընտերաց, մանաւանդ յորժամ եռացուցանի ընդ գինւոյ։ Զնոյն գործունէութիւն ունի նաև իւղն սորա։

Սակաբենում, կամ կումմի սակաբենում, լս։ սակաբենս, իս։ սէկկենձ, արբ, և ամ։ Է խէժ ինչ գիւբաղամ, ստասկահոտ, արտաքուստ տժգոյն, իսկ ՝ի ներքուստ դեղին. համով ըստ մասին դառն է, և ըստ մասին տաղպ. որ ծորի ՝ի բնոյ փոքրատերև բուսոյ երկիր պարսկայնոյ։ Ազնիւ համարի՝ եթէ լցէ գեղնագոյն ՝ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ կարմիր և փայլուն. մանդամայն է դեղ նուազութեան ամանական պարտուց կանանց, և հորդիչ ճանապարհի արդելման ամենակերպ խցանոց ընդելացոց, զի է թուլացուցիչ բնութեան։ Զամին ՝ի 20 ցորենոյ մինչև 360։ Նոյնպէս փարատէ և զցաւս ուռուցից, եթէ տղեղաեի կազմեալ դիպի ՝ի վերայ պտուցոյց։

Սամսոնբուս, լս։ սամսոնբօ, իս։ սիւռօ օռտինէռ, դղլ։ քրմենն պլէք պէրրիա էլսրբ, անդղ։ քուֆիրքսիլա, յն։ միւրվէր, ամ։ Թէնուռմէ, կամ խամնան, և կամ սպէտասն, արբ։ և ըստ մեզ՝ Թամեթրվէնի, կամ ակտոն։ Է ծառ ինչ ոստալից, և տարածողական, որ սովորաբար բարձրանայ յերկիրէ իբր 3 կամ չորս գրկաչափ բարձրութեան։ որոյ բուն, ոլորէս և ոստք նորա, ՝ի սկզբան անդ է կանաչագոյն, և ապա փոխի ՝ի դոյն մոխրոյ, և բարկանայ յերկու տեսակ կեղևէ։ առաջինն՝ զորով անմիջոտէս պատէ փայտն, է կանաչ, և խիտ մանաւ, զոր Ճմլեալ մղեն անսի հիւթ ինչ, անուանեալ յիսաալացոց՝ սուբօ քիսաֆիքիքսեթօ տէլտ սէքօնտս սքօռ ցաս տի սամ սլուբօ, զորմէ ՝ի տեղւոջ իւրում՝ ունիմք յիշատակել։ Խոկ երկրորդն՝ է անհարթ, հերձոտ, գոբշագոյն, կամ թուխ. դոյացութիւն ընոյ նորա սչ է բեկի փայտ, այլ նիւթ ինն

ապնդային, և սպիտակ՝ նման ըստ խիզ՝ եղեգան։ Ցերևն նման է տերևոյ ընկուզենւոյ, բայց եղերք սորա են սը-ցանձև սառամնաւորեալք։ Ծաղկիքն մանր, փնջաւոր, մխթերթ, հինգանկիւնի, սպիտակ, և հոտաւէտ, որք Եբանեն ի Ծայրս ոստոց ի ձև հովանոցի։ զկնի Ծաղկանց յաջորդէ պտուղն ի չափ մեծուութեան սիսառան, որոյ գոյն ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ սևանայ։ մէջն կակուղ, ջրալիր, և թթու, որ վարի ի ներկս՝ նաև՝ ի գեղոցայս։ Իսկ սերմունք նորա, որք լինին ի պտղոյ անտի՝ մանր են և երկայնաձև։ Բուսանի յեւրոպիա, յասիա, ի խոնաւուտս և ի պարարտ տեղս։ և սկսանի Ծաղկել յամսեանն մայիսի, որոյ Ծաղկին կոչի յետաղացուց՝ ֆիոռ տի սանգուբօ։ ըստ որոյ և Թուբքերէն ասի՝ միւրվէր չիչէի։ իսկ յարաբացւոց՝ զանռ պէլասան։ զոր եռացուցեալ ըստ օրինակի երիցկի՝ ի կէր սրկանի՝ ի դեղ արգելման արտաշնչումնի մարմնոյ, և ցաւոց որովայնի, զի է խթիչ և քրտնաբեր բնութ։ Զայն յեւրկու տրամէ մինչև ցչորս՝ խառն մի և կէս լիտր ջրով։

Սանթալում, կամ սանթալենուս, լտ։ սանտալոս, իտ։ սանթալ, գղղ։ սանտալ, սրբ, և տՀ։ չէհտէն, պր։ և ըստ մեզ՝ սանդալ։ Է փայտ ինչ Ծանր, կարծր, և հոտաւէտ, յամախանալ յամերիկայ, և յարևելեան հնդիկս։ Երբեմն են տեսակք այսր փայտի։ այսինքն կարմիր, գեղին, և սպիտակ։ զկարմիրն որ առատ է իւղով, և աղիս, առաւել՝ ի կիր արկանին նախնիք՝ ի զանազան գեղոցայս։ իսկ այժմ ոչ՝ ի վար արկանի յարևմուտս։

Սանթալինա քՀամէ չիբառիսաուս, լտ։ սանթալինա, իտ։ սիբռէ, բրնթի սիբռէ, գղղ։ լավենտէռ, կամ քօթթան, անգղ։ Է բոյս ինչ հոտաւէտ և գեղմնաւոր յաՀաստեալ յեւրոպիա և ի գերմանիա։ որոյ ցօղուն է փայտային, ճիւղալից, և երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ։ Ցերևք նորա են խիտ, փոքրիկ, երկայնաձև, եղերաՀերձ, և սպիտակ։ Ծաղիկն փնջաւոր, գեղին, և ստտղաձև, որ Եբանեն ի Ծայրս ցօղնոց և ի վերայ ճիւղոց Հանդերձ թեփաւոր առէջիւք։ բերէ և սերմունս երկայնաձևս, և թթագոյնս։ Իսկ արմատն կարծր է և փայտային։ Զտերև այսր բուսոյ վարեն ի ՀՀէՀարած գեղոցայս։ Զայն ի կէս տրամէ մինչև ցմի, զոր օրն է լսսել՝ ի փոշի մանրատալ, և խառնել ընդ չորս ունկի ջրոյ։ և առեալ լինի այս ի միջոցի 12 ժամուց։

Սանթինիքս։ սես սէմէն քՀնթռա վէռմէս։

Սանկուխ հումանուս, լս։ սանկուէ ումանօ, իս։ գան, ան։ էմա, յիս։ ուէմ, կամ ալաք, կամ ապէթ, կիմ գըթթա, կամ թատուբ, կամ թուլլահ, կամ հերբը, կամ Ճասարը, կամ ՀԷսէթ, կամ ՀԷտիյէ, կիմ միւՀՀէ, կամ նէՀիհ, կամ նէՀիս, կիմ նիւմանս, կիմ շուբ, կիմ պահիբ, կամ պէսիրէ, կամ վէրաք, կիմ ուէմիյ, կամ ուէ-վէմ, կիմ բուՀիա, և կիմ ֆէսխուէ, արբ։ խօն, կիմ հուն, ալ։ և ըստ մեզ՝ արիւն։ Է մին ի քառեակ կենդանա-կան հիւթոց, որ ըստ վկայելոյ ի հատարակի ամենայն գիտնական հեղինակաց՝ Ճապաղեալ և ծաւալեալ շրջա-պատէ զմարմին բոլանդակ, մինչև զմանէ կախեալ գոլ կենդանական զօրութեան այլ ամենայն անդամոց։ Զեր-կուս ինչ ուռնիմբ նկատել զմանէ։ Նախ զնուՀթեն նորա զնարդն։ զի ամենայն կերակրեղէնք բնական ջերմութիւն լուծեալ նախ ի հեղանիւթի սպիտակ, ապա առ սակաւ սակաւ սկսանի զգէնուլ զսկզբնաւորութեան արեան։ Եր-կրորդ գիտել արժան է, զի հեղանիւթս այս ստանայ ըզ-բնութիւն Ճշգրիտ արեան մանաւանդ իմն եմմամբ ի սիրան՝ ըստ հատատեալոյ ամենայն արդի հեղինակաց։ Նամենիք ի կիր արկանէին ասի ի դեղ լուսնոտութեան, հրատապ անդիցդ, և կշտացաւութեան։ իսկ առ արդիս ոչ համարի այնքան ի յարդի։

Սանկուխ տուաքենիս, լս։ սանկուէ տի տուակօ, իս։ սան տը տուակն, կիմ տուակնիէ, գլլ։ տրէկրն թրի, կամ տրէկրն՝ ս պլըս, անգլ։ էհտոր, կիմ չէեան, տէմ իլ ասվան, արբ։ խուէնի սիուշան, պր։ գարտաշ գանը, ալ։ և ըստ մեզ՝ արիւն վիշապի, կամ եղջարց արիւն։ Է գոյացութեան, կամ լաւ եւս հիւթ ինչ խաչային, գիւբա-վան, չոր, գիւբարիմբերլի, ի գոյն արեան, որ ծորի ար-ատքս ի հատանելն մեծաքանակ հատատակելն և մշտա-գալար հեղգային ինչ ծառոյ, զոր տուաքս տուգօր ա-նուանեն, այսինքն վիշապածառ։ և լինի յամերիկա, յափ-րիկէ, եւս ի չին։ Ազնիւ հատարին առաջին կամիլլն բացագոյնք, թարանցիկ, և գիւբարիմբերլիք, և տեւ-նաեներկք, ի ծորելն՝ մանաւանդ յայրելն՝ բուրէ զնոտ ա-նոյշ իբրև զբաստան։ Ոմին իրի օրէն է ի վար արկանել զերկրորդ կամիլլն որք տուեալ վաՃառին ի կրպակս՝ ու-ենալով զչև նեմանութեան ձիթապտղոյ՝ ծարեալ ի տե-ղև ծառոյ։ Զօրուն նորա է սեղմիչ, մաքրիչ և ցամաքե-ցուցիչ, որով արգելլու զհոսումն թանչից և զմորհարու-թիւն։ չափն ի 20 ցորենոյ մինչև ց40։ Ունի սա կիւ եւս ներգործուն, զի սպիացուցանէ զվերս նորոգ ընկալեալս,

և մաքրէ զաղտս ստամանց, այլև զՀմնու�պատճառեալ ի Հարուածոյ բուժէ։ Գասանի և խաբէական, որ չէ ինչ պիտանացու։

Սապատիլա, կամ վէռանթռուտ սապատիլա, լս։ սապատիկլա, խս։ սապատիլ, գղղ։ խս, կամ սէպէտիլլէ, անգղ։ Ի սերմն ինչ սեաւ, դառնահամ, միանգամայն և կծանօղ լեզուի, զոր փոշիացուցեալ և արբուցեալ, գեղ է աղդու ընդդէմ ՃՃեաց և որդանց որովայնի։ Զայն ի յերկու կշռս ցորեանոյ մինչև յ12 խառն ընդ շաքարի։

Սապինա, կամ եռնիթէռուս սապինա, լս։ սապինա, խս։ սապին, գղղ։ քրմնին սէվին, անգղ։ գառաս առաջ, տՃ։ և ըստ մեզ՝ սեաւ գի։ Ի տունկ ինչ մշտադալար. որոյ բուսնն է ստուար, և կարմրախառն գեղին, որպէս և կեղև նորա։ Ցերև սորա նման է տերևոյ նռՃեաց. այլ համով տարբ է և դառն, միանգամայն և համեմայնի։ Իսկ պտուղն բոլորշի է և ստուար նման գիհեաց, այլ ոչ կարմիր իբրև զնա։ Բուսանի ի սկիլեթիա, ի սարմատիա, և ի պարտեզս եւրոպիոյ. որոյ տերևն եփեալ ի ջուր, և արբուցեալ, գեղ է նուազուցեն տենական պարտուց կանանց, և արգելման գաշտանի։ Զայն ի կէս տրամի մինչև ցմի խառն ընդ եօթն ունկի ջրոյ, ունի ևս զղջութեան վիժոտական. զի է խթիչ և գրգռիչ բնութեամբ։

Սասսաֆրաս, կամ լաուռուս սասսաֆրաս, լս։ սասսաֆրասսս, խս։ Ի շքեղտտեսիլ ծառ. ինչ ամբրիկեան, որ ուղիղ բարձրացեալ յերկիրէ հասանէ ի չափ տՃեաց, և բուսանի ի լերինս, ի դաշտս, և ի մայրագաւառս. կեղև նորա է ստուար, խորտաբոյա, անհաթի, կարմիր, և գիւրաբեկ։ Փայտն թեթև, ապնագոյն, մեղն կարմիր կամ շագանակագոյն, ջերմահամ, և նմանեալ հոտով սերման սամեի։ Ցերևն ձևով և մեծութեամբ նման է տերևոյ թզենւոյ։ Պտուղն երկայնաձև, սրածայր, և երկայնականեմ։ Իսկ սրմատն ստուար, տարածոտական, և հոտաւէտ։ Այս ծառ կոչի ի հնդկաց բավէմէ. որոյ փայտն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ լինի գեղ ազդու առ ի բուժել զցաւս յօդուածոց, զանսաս մարթոյ, զբորտոտելն, զբոստոտելն, զցաւս ստամոքսի, և զանսաս գաղղական և երեփանգական. զի է թուլացուցիչ, ընկլուզիչ, և մաքրիչ բնութեամբ։ Զայն ի յերկու տրամի մինչև ցերկու և կէս՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ, զոր պարտ է արբուցանել ի միջոցի 12 ժամուց։ Ի փայտի ստամի արտահանեն զիւղն՝ որ է ասկեդոյն, և ջերմահամ, զոր վաքեն ի պէտս վերոյիշեալ ախտից։

Սաբսարարիլա. տես սմիլաքս սառասարարիլա։

Սարսա կամ սառանա, լս։ սառաչլա, իս։ սառ-տեչա, տՀ։ Է ձկնիկ ինչ Ծովային, որոյ մին է Համեղ, միանգամայն և գեղ օգտակար ստամաքսի, յորմէ և սա-վոր են յեւրոպա կաղմել սալամուռա առ ի սեւեր՝ այլ և օգտէ ընդդէմ ուռուցման երակաց, և ընտրաց, դնե-լով ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ։

Սարբօմա. այսու անուամբ իմանի կարծը և անցաւ ուռոյց ինչ, որ գոյանայ ի անգուանս, և յայլ մասունս մարմնոյ։

Սարբօնիալ. անուամբս այս նշանակի այսուց ինչ պորոյ։

Սարբօքօլա, լս, և իս։ անծառուգ, տՀ։ Է փոքրա-բեկոր, սպնդային, և գեղնագոյն խէժ ինչ Ծորեալ յոս-տոց փոքրիկ և փշաբեր Ծառոյ երկիր արարիչ։ Զսա վի-բարձրեալ ի վայր արկանեն ի սպիացուցիչ սպեղանիս. խառնեն նաև ընդ շուփայի առ ի բառնալ զբժառուն աչաց։

ՍաքքՀառուտ, լս։ Ծուքքեռօ, իս։ զսխարի, յն։ սիւքռ. գոլ։ չիՀիրը. անգղ։ սաքքար, կամ գնախտ, և կամ ՀԱանի, արբ։ գանտի, կամ գէնա, պր։ չէքեր, տՀ։ և ըստ մեզ՝ շաքար։ Է աղ ինչ գոյացական քաղցր քան զմեղր, զոր Երբէմն գոյացուն արտադրեն ի բնոյ եղեգ-նատեսակ բուսոյն յորմէորմէնէ լասինական բարբառով առուռնաս սաքքՀառիՀեռա։ Բաղուտ են տեսակք այսր շաքարի, ըստ այլ և այլ օգոյ գաւառացն սէնսպիսացեալ և Համով։ այլ լաւագոյն և քաղցրագոյն Համարի եկեալն Յեդիպատոսէ, յորմէ և եղեգն Նորա առ արարացիս ա-նուանի տասպ։ Զայս շաքար վարեն ի զանազան սէոս, որպէս և Երբեմն ի զանազան Հանգերձանս գեղոցրեից, մանաւանդ սպիտակագոյնն, որ է բնութ մեղմապէս լու-ծոզական, և գրգռիչ. օգտաւէտ է Հաղից, ցաւոց կրծոց, ապտեղումեն լեզուի, և բերանոյ. այլ յատճախակերուն սեացուցանէ և փոսեցուցանէ զատամունս։

Սաքքարուտ քանմիտուտ, լս։ Ծուքքեռօ քանմիտս, իս։ սաքքար ջամի, արբ։ գանտի նապաթ, պր։ նապաթ չէքերի, տՀ։ և ըստ մեզ՝ շաքար վանի, կամ վանաշաքար։ Է ազգ ինչ շաքարի, զոսեալ և կարծրացեալ որպէս ըզ-սառն, որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ, և գեղին. սպի-տակն կարի ազնիւ է, զոր ստէպ ի վայր արկանեն ի գեղ Հաղից, ցաւոց կրծոց, և աչաց։

Սբաղմա, կամ սբաղմա. է ձգտումն ջրոյ կամ ձգանաց,

որ սովորաբար պատճառն ի պէսպէս կրից, և սխալից, ՝ի որս և թուլութիւն տալ սինիր թիւթիւեմէսի, իսկ յաբարացոց ի հեղգէ, կամ առնէ։

Ագէռամ սէմինիս, և կամ սէմէն, լա։ սէմ, իա։ նէ՝ինա կամ թէսհուամ, ամ։ մէնի, կամ ֆանիզ, արբ։ ահզան, սպ։ և ըստ մեզ՝ սաղին, կամ սերմն։ Ասյսու անուամբ խնամով՝ զաղնիս, զամբողջ և զնուրբ հիւթն՝ մանաւանդ զզաւակարարն ամենայն կենդանեաց։ որ է կենդանական մասն բոլոր անձին, ուրի զաբժուն յեբեակայութիւն, և ի բոլոր գործ արանաց և ի ջրաց մարմնոյ։ Ասացաք գոլ սմա ամբողջ և կենդանական մասն բոլոր անձին, որովհետև ամբողջատիս կատարելագործեալ յառաջ բերէ զանհատն ստորութիւն սեփական բնութիւն իգականի։ Սմին իրի քաջայայտ ճանաչելիք առանն, եթէ սերմն երկոցունց, այսինքն արուն և իգի համարելի է մի միայն և եթէ։ զի ըստ բնութեանն գոլով աներևութապէս և ի ներքուստ մասունք իրերաց։ ոչ է պարտ բնաւ համարել զայնս երկու։ այլ մի եթէ։ Եւ լինելն սորա կենդանական, քաջայայտ է ամենայն ուսիք։ քանզի եթէ զհատ ցորենոյ խարշելոյ սերմանելիք յագարակի։ յայտ է թէ ոչ բուսանի հասկ։ նոյնպէս և ոչ եփեալ ձուոյ մարթ է արտաքսանել զնագ կենդանի։ զի արդէն չգտանի ի նոսա ոչ ի հատն ցորենոյ խարշելոյ, և ոչ ի ձուն եփեալ զօրութիւն կենդանական։ իսկ զյարգ աղնուութեան սորա անվրէպ տեսանելիք անտի, զի սերմն ամենայն գոյացական՝ ոչ այլ ինչ համարի, բայց եթէ զտագոյն ծուծն բոլոր անհատին հանդիսացեալ, և հաստատեալ իբր ընդ յօդիւք և կապիւք զօրութիւն բնածին ջերմութեան, և գիծուէն։ զի ըստ հաստատակ և հաստատագոյն վնասոյ ամենայն բնաղենին փիլիսոփայից ջերմութիւնն և գիծուէնն են պատճառք կենդանութեան ամենայն կենսականաց, որպիսի է արէնն։ իսկ ցրտութիւնն, և չորութիւն անվրէպ առնեն զանս։ Բայց գիտելի արժան է, եթէ այսր ջերմուն և գիծուէնն օրէն է լինել միշտ և հանապազ զուգակշիռ հաւասարութիւն։ զի յերկեալսէս նուազութեանէ, կամ ի յորդուէ միոյն կամ միւսոյն պատճառէ անկարգութիւն, և վրիպակ բնութեան։ և սմանէն բնական։ Դարձեալ։ սասայաք լինել սմա մասն ինչ նրբագոյն։ քանզի յայտ է, եթէ սերմն ամենայն կենդանեաց գոյանայ ի նուրբ և ի մաքուր արենէ նոցին։ նախ ի չրթանս երակաց ճապաղեալ ի ձեռն ջրոյ։ մանաւանդ այնց ջրաց։ որոց սառաքարգեալ է մեծ գործ մարսողութեան

կերակրոց, և ասա՝ ի ձեռն այլայլեցման և եփման ժամանեալ յամորձիսն, և անդէն ստացեալ զկատարեալ հասանելութեան, լինի սերմն. և զարտաքին կարմրութիւն արեան պարունակեալ՝ ի ներքոյ սպիտակութեան, զոր ուղղի ներքասակս, անդրաբոյթն արտաքս. և յետ այնորիկ վերսանն փոսեցմամբ, և կրկնակի եփմամբ յարգանդ ի գին, որոյ սերմանն բնութիւն գոլով ըստ առաւելագոյն մասին հով և գէշ, փոսեցուցանէ զսերմն արական, որ է ըստ մեծագոյն մասին ջերմ և չոր. և հուսկ յետոյ զսպիտակութիւնն զոր ունէր՝ վերսանն ամփոփեալ՝ ի ներքս, զկարմրութիւնն առաջին՝ ազդուագոյն իմն ներգործութեամբ ելուզանէ արտաքս։ Դարձեալ, գիտել օրէն է, զի կամք եղեն բարեխնամ բնութեանն, զի հիւթս այս զուսկարար ընդ իբր էութեանթեամբ կամ մղուածն կենդանւոյն. և վասն այսորիկ հեղումն նորին՝ եթէ կանուխ, եթէ անագան, և եթէ կարի յաճախ, ՝ի սակաւ ամս պատճառեալ զանսովոր սկարութիւն, զբոլորական զրկուումն սխորժակի կերակրոց, զիքարլից և զՀզաքարոյ Ճնդուումն սատանքսի, զՀանապազորդեան ձգտումն, զՌաղձութիւն, զմերլանցնութիւն, զպատոյս գլխոյ, զմոռացկոտութիւն, զշառաչիւն և զլզոզանջիւն ականջաց, զծանրատաղտուկ տքնութիւս, զգիշերային և զակամայ գիշերութիւս. զդողդոջումն ձեռաց, զքաջախիտն սրտի, զցաւ թիկանց, զծիւրումն և զՀաշտումն, և վերջապէս զնեխութիւն ոլոն, և զայլ բազում տարասիրելի արկածս կամ երևոյթս ջղային բնութեան։

Սրբամաչէթին, լա։ լաթեթ սի բեշն, իսա։ պլան տը պալէն, գղղ։ ահի սիւիթ, անգղ։ պալը.ք նէֆիսի, տՀ։ մէնին սեմիք, արբ։ և ըստ մեզ թարմանագրի՝ սերմն կամ՝ կանի ձկան։ Ի գոյացութեան ինչ թեթև, իւղային, սպիտակ և խոնաւ. Հանեալ՝ ի գլխոյ մեծագոյն ձկան երիք սանիոյ, որ է տեսակ մի բաղենայի, զոր լատինք՝ օաքսպիտաբա կամ քաքՀալոթ անուանեն։ Այս գոյացութեան՝ ի բժշկարանս ինչ պիանքօ սի պալէնա կոչի. որ թարգմանի՝ սպիտակուց բաղենայի, յորմէ կազմեն գեղ խոնաւ Հալեց, ՀեՀարգելութեան, և ցաւոց կրծոց, մանաւանդ յորժամ խառնի ը խեժի արաբիոյ, բաղադրելոյ քաղցր նշի իւղով։ Զաւին՝ ի 20 ցորենոյ մինչև ցկ։ Եւ՝ ի մասնաւորի այսոքանչից սատանց կանանց, Թանչից, և մորթոց։ Սա՝ ի սկզբանն է սպիտակագոյն և սխորժահամ. այլ իբրև Հնանայ, առ փոքր մի դեղնագունին, և կծուանայ. բայց այն դեղնութեան և կծուութեան պատճառեն անվրէպ զսկարութեան սատանքսի, զորձումն, և զուրձումն որովայնի։

Սբինաչիա, կամ սբինաքիա, լս։ սբինաչի, իս։ էբի-նատ կամ էբինատ բօնաժէ, գղղ։ սբինիչ, անգղ։ սպանիաք, տՀ։ ըստանիկ, արբ։ սպանատՀ, պլ։ և ըստ մեզ՝ շոմի, կամ ծմել։ Է բանջար ինչ յաղագէ խաւար-տից ծանօթ ամենեցուն. զոր բազմաբնակ հանդերձեալ ուտին, զի է բնութիւն մեղմապէս լուծիչ, և քաղցրա-ցուցիչ զաստլուելոյ հիւթոց։

Սբինօ չէուինօ, լս։ բՀանինուս քաՀՀառնիքուս, լս։ նէռաիուն, գղղ։ բուռնինկ, պոլքքՀօուն, անգղ։ կէլիք թիքէնի, տՀ։ և ըստ մեզ՝ եղջերուտուռ։ Է ազգ ինչ բուռնուց յորջորջեալ թիրոյ, որոյ բուն, ոսաք և փուշքն են սեաւ. հիւթ սորա դառնաՀամ է և անախորժահոտ, որ լինի ներսի կանաչ առ՝ ի տալ զգոյն զինչ և իցէ թրջ-ղուելոց։ Իսկ պտուղ սորա որ է հիւթալիցդ՝ լինի գեղ ջրգո-ղուելոց առեալոյ յուժգնութեամբ, զի է թուլացուցիչ և ուժգին լուծողական։ Շափն երկու տրամ յաւուրն՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Սբինաթիռուս, լս։ սբինթիռ, իս։ ռուՀ, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ոգի։ Է անուն ընդհանուր նրբագոյն հրեղէն և ցրն-դական մասին որ և իցէ նիւթոց եւրուելոց՝ ի ձեռն ցքա-հան գործեաց։

Սբինթիռուս վինի ռեթինիքիքաթիասիմուս, կամ ալ-քՀօլ, լս։ սբինթիռ տի վինօ ռեթինիքիքաթիասիմ, կամ ալքՀօլ, իս։ ալքՀօլ, գղղ։ էլքՀէլ, անգղ։ միաքե-բեր շառապ ռուՀու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ կրկնահան ոգի գինւոյ։

Սբինթիռ. տեւս սբինթիռուս։

Սբինթիռ անսոմնս մինէռալէ տէլ հօֆիֆման. տեւս լնգուսՀէ անսոմնս մինէռալէ տէլլ՝ օֆիֆմանս։

Սբինթիռ վօլաթիլէ առօմաթիքօ, իս։ ուչուՀու պա-հարաթլը ռուՀ, տՀ։ Է ոգի ինչ ցնդական, կաղմեալ՝ ի սբինթիռ տի սալէ տանենիաքս վինօզէ. ՝ի օլիս տիսթիլ-լանց տի ռամէռինօզ և ՝ի կեղևոյ կիտրոնի, և է դեղ ազգաւ ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի, փքախտաւէ և գՀուարամարսութեան։ Շափն ՝ի 15 շեթէ մինչև ց20։

Սբինթիռ վօլաթիլէ օլէօզօ, իս։ Է ոգի ինչ բաղա-դական կաղմեալ՝ ի բազմատեսակ նիւթոց. օգտաւէաս է ՝ի գիսպուռածս ցաւոց արգանդի կանանց, անդամոլու-ծութեան և ախտից ջրոյց։ Շափն ՝ի չորս շեթէ մինչև ց10։

Սբինթիռ տի միլիսէ, իս։ օզուլ օՀուն ռուՀու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ոգի մեղասաՀելոյ։ Է ոգի ինչ նուրբ, ցնդական և ազնուահոտ, զոր ածեն ՝ի վինեարիկ և

յայլ արեամտեան կողմանց. այլ ընտրագոյն և օգտաւէտագոյն համարի եկեալն ի վէճէսիկ քաղաքէ։ Զ օրաւոր է յոյժ ոգիս ի գիսուածս սխոնգանոտութեան, անդամանգոսութեան, լուսնոտութեան, խիզանոց, ցաւոց արգանդի և գլխոյ, ուշադնացութեան, նուազութեան սրտի, և ջղացաւութեան, զի է խթիչ, գրգռիչ և սեռափիչ բնութեամբ։ Սովորաբար ի կիր արկանի եթէ հիւանդ իցէ, և եթէ առողջ. հիւանդաց առ մի նուազ տանք զմի մասն մեր տրամից. իսկ առողջաց զկէս տրամ խառն ընդ ծաղկի ջրոյ։ Դարձեալ՝ շահաւէտ է ընդդէմ տկարութեան ջղաց, զի սովաւ արծարծանի ազդեցութեան ջղային ոգեաց, և միանգամայն ձգանացն մարմնոյ, և մանրաթելից սրանց. օգտակ և մարսողութեան և զգաստութեան մտաց, և արգելու զայտոյտս գլխոյ, և փոխանակէ գաւղի քնոյ, մինչև յերկար սքնութեան ոչնչ նեղութեան զգալ։

Սբերեթօ տի մինտէռէռօ, կամ օսսի աչէթաթօ տ՝ ամմենիաքա, իս։ օսսի աչէթաս ամմենիաքարկիս, լս։ սսէթաթ տ՝ ամմենիագ. գղղ։ օսսի էսիթէչթ օվ էմմենիէք, անգղ։ Է ոգի ինչ թեթեւահոտ և թեթեւահամ, կազմեալ ի ալքալի վերոգրեալ տի սալ ամմենիաքօէ և ի բարկ քացախոյ։ Հաւասկաւոր է սա ի գիսուածս ջերմախտից, հրատոտ տենդից, ցաւոց յօդուածոց, հարբեխոյ, ջղացաւութեան, դաշկան, անդամանգուծուէ, անդամանգոսուէ, լուսնոտութեան, փոսխտութեան, և հոտանն թանչից. զի է թուլացուցիչ բնութեամբ։ Զամին յերկու տրամէ մինչև ցչորս, զոր օրէն է խառնել ընդ գաւէջրոյ, կամ հասարակ ջրով և կամ այլ յարմարաւոր ըմպելեօք, յաւելցուլ ի նոյն փոքր մի շարասն հաղարջի։ և առեալ ելնի ըմպելիս այս ի մէջոցի 2/4 Ժամուց։ Ի կամէլ անդ զի լեցի խթիչ և քրանաբեր բնութեամբ, հեղ ի նա զջուր ջերմ, կամ զայլ ըմպելի։ Իսկ ի ինդրբէնի զի լեցի միզաբեր բնութեամբ, լեց ի նա զհեղանութեան ցորտ։

Սբեռիթօ տի նիթռօ, կամ աշիսօ նիթռիքօ, կամ աքգուա ֆօռթէ, և կամ օսսիսէբթիանիքօ, իս։ օսսիսէբթիանիքում, կամ ագուա ֆիօրթիս, լս։ օսսի սէբթիանիգ, գղղ։ օսսիսէբթիանիք, անգղ։ Է ջուր ինչ այրիչ կամ կիպիչ. զորոյ ընդանակութեան և զգաստաւէտութեան մարթիս սեռանել ի բառն՝ ագուա ֆիօրթիս։ Սա շահաւէտ է և սաստի գաղղեսկանի, զի է խթիչ և փոքրագիչ բնութեամբ։ Այլև սպառեալ ծախէ զաւէլորդ միս կամ կոծիծա՝ օծանելով և եւեթ զայնս։

Սբեռիթօ տի նիթռօ տօլչէ, կամ ալքօօլ էմիէռէռ սեբ-

թանիքօ, իսս։ ալքօօլ էթէհէռում օսսի սէբէթանիչն, լս։ ալքօօլ էթէռէիւս տ՝ օսսի սէբէթանիք, գղղ։ ալքօհօլ էթէռիթէլ օվ օսսիսէբէթանիք, անգղ։ կիւվէրչիլէնին թաթ-լը ռուհու, տՀ։ Է ոգի՛ ինչ հոտաւէտ, ցնդական և գիւբաւառ, կապմեալ՝ ի ընչքորակէ և ի կրկնահան ոգւոյ. սր է դեղ օգտաւէտ՝ ի դիսուածս Ջերմախտից, երկիսմ նաՀեռուէթեան և խեթից առթելոց՝ ի վերդ։ Զամն՝ ի 6 շրէ մինչև 9։0 կամ 9։20 խառն հասարակ հեղանեւթով։

Սրեհրեթօ տի սալ ամոնիաքօ, կամ օսսի քառաբնանթօ ալքալինուլօ տ՝ ամոնիաքա, իսս։ օսսիքառաբնաս ալքա-լինուլում՝ ամոնիէ, լս։ քառաբնանթ սիւռասթիւռէ տ՝ ամոնիակ, գղղ։ Նշանարբ ռուհու, տՀ։ Է ըստ մեզ՝ ոգի անուշահոտ։ Է ոգի ինչ ուՀգին հոտաւէտ, թափանցիկ, նուրբ, ցնդական, տարաՀամ միանգամայն և կիզանալ դեղոյն և բերանց։ զոր մարթ է՝ ի կիր առնուլ եթէ՝ ի նեղբուսաս Ջրախառն ընկալեալ, և եթէ յարտաքուսս հոտոտմամբ և օծելով։ որ է հռչակաւոր ընդդէմ յոռի և միասաբեր օդոց և հոտոց, ժանտախտից, մահաբեր տենդից, ախտից Ջղաց և նեարդից, անդամալուծութեան, յօդուածացաւութեան, պիսակաց, ցաւոց գլխոյ, սկսարութեան Ջղաց, թիՀՓօ անուանեալ տենդի և դաղղնական ախտ, Հարուածոց լիՀից և կարճաց։ զի է խթիչ, գրգռիչ, Ջերմացուցիչ և բրանաբեր բնութիւն։ Զամն՝ ի 6 շրէ մինչև 9։0 խառն ընդ չորս կամ հինգ ունկի Ջրոյ։ Դարձեալ՝ եթէ բաղադրիցի ընդ իւղոյ ձիթապտղոյ, կամ քացղր նշոյ, և կամ տղոյ, լինի դեղ պատշաճաղական ընդդէմ Հարուածոց օձից, ցաւոց յօդուածոց՝ միկաց՝ Ջրոյ և այլոց այսպիսի ցաւոց, օծեալ նոքօք զցաւագնեալ մասունս մարմնոյ և շրեալ ուՀգին։ զի բաղադրեալ ոգին այն ընդդմանիցէ՝ ի ծակախս մարթոյ։ որով և բժշկի։ Ա՛սրի և առ՝ ի Հոտոտալ, որ կարի սեռաղաղանն է և զգաստացուցիչ, որով իսկ և իսկ զգաստացուցանէ զնուազեալն։ Դարձեալ՝ ունի սա զմասնաւոր գործունէութիւն յինքն ձգել զեղջնս առթեալս՝ ի թիւնաւոր սնկոց, եթէ արբցի ըստ նախաբանդեալ չափու և կանոնի։

Սրեհրեթօ տի սալ մառինօ, կամ աշիսօ տի մառինօ, և կամ օսսի մուռիսթիքօ, իսս։ օսսի մուռիսթիքում, լս։ ասիս միւռիսթիք, գղղ։ օսսի միւռիէթիք, անգղ։ Է ոգի ինչ յատակ, թափանցիկ, ազդու, փաղաղիչ, և Հոտաւէտ, որ է դեղ փոքրանկութեան և այլ ամենայն ախտից առթելոց յուժգնութեան բնութեան։ զի է թուլացուցիչ բնութիւն։ Զամն՝ ի 10 ցորենոյ մինչև ցմի ալամ

ամբողջ խառն ընդ ուԹ ունկի՝ ո և ի ցեղ հեղանիւԹոյ։ Այլև տապաքինել զվէրս անուանեալս ոչիՀԹէ և աքօռ պուԹիքէ՝ փոքր ինչ ողողելով և ևԹէ զայնս։

Սբեռիլեօ տի սալ սօլչէ, իսս։ ԹուռզուՀ Թամեաք ռուՀու, տՀ՝։ Ի սեսակ ինչ ոգւոյ, որ ըստ ներգործուԹեան գլխովին համաձայնի ընդ սբեռիլեօ տի սալ նիՀռօ սօլչէ։

Սբեռիլեօ տի վիՀռիսօլ, կամ օլիս տի վիՀռիսօլ տուԹիլլաԹօ, կամ օսսի սօլՀօռիքօ բուռօ, իսս։ օսսի սուլՀօռիքում բուռում, լս։ սոսա սիուչիուռիք, գղղ։ բիւր օսսի սբլՀբրիք, անգղ։ զաՀ ռուՀու, կամ եաղբ, տՀ՝։ և ըստ մեզ՝ ոգի կամ իւղ արջասպի։ Ի հեղանիւԹ ինչ յատակ, Թափանցիկ, ծանր, ԹեԹեաՀռոտ, սասակահամ և փաղաղիչ, և է գեղ ջերմախտից, պիսակաց, զայրագին Թանչից և այլ ախտից առՀելոց յուժգնուԹէ. զի է Թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնուԹիւն։ Զաքին 'ի 10 չՀէ մինչև ցմի տրամ՝ խառն ընդ ուԹ ունկի ջրոյ։

Սբեռիլեօ տի վիՀռիսօլ տօլչէ. սես լիդուռուՀ անօտիՀնօ մինեռալէ տեղի՝ հօֆիման։

Սբեռիլեօ տի վիՀնօ քանիֆօռաՀօ, կամ ալքօօլ քանիֆօռաՀօ, իսս։ սբեռիլեուս վիՀնի քամբՀօռաՀուս, կամ ալքօՀօլ քամբՀօռաՀում, լս։ ալքօօլ քանիֆուէ, գղղ։ քէմֆօրէյՀըստ էլքօՀօլ, անգղ։ քէսֆիուս ռուՀու, տՀ՝։ ռուՀիլ քաֆիսբ Թաեաբ, ասբ։ և ըստ մեզ՝ ոգի քափրոյ։ Ի ոգի ինչ յատակ, Թափանցիկ և սասակի հոտաւէտ, բաղադրեալ 'ի քափրոյ և 'ի կրկնահան ցքւոյ։ զոր մարԹ է 'ի վայ արկանել 'ի դիպուածս ջղացաւուՀ, անդամալուծուԹեան, ժանտախտից առՀելոց յուժգնուէ բնուԹեան։ զի է խԹիչ և գրգռիչ բնուԹեան։ Զաքին 'ի 10 չՀէ մինչև ցմի տրամ՝, խառն ջրով։ Այլև օգտակ ընդդէմ ցաւոց յօդուածոց, գլխոյ, անդամաՀօսուԹեան, այտուռոյցից և ամենակերպ նեխեալ և փտեալ վիրաց և քաղցկեղի, լուանալով և ևԹէ զայնս։

Սբեռիլեօ տի ֆուլիմինէ, իսս։ գուռուռմ ռուՀու, տՀ՝։ և ըստ մեզ՝ ոգի ՀանՀամարԹի։ Ցոյժ օգտաւէտ է սորա գործուածոց գլխոյ, անդամալուծուԹեան։ լուանուտուն, բաբախման սրտի, դողդողման ձեռաց առՀելոց յերկիւղէ, և ախտից ջղաց և մկանանց մարմնոյ։ Այլև արդելու զայտոյտս գլխոյ և զախտս ախոնդանաց և արդանդի։ Զաքին 'ի չորս չՀէ մինչև 320 յաւուրն։

Սբեռիլեօ քասամինաՀիլօ սէ Թռիպուս, իսս։ սբեռիլեուս քասամինաՀիլուս սէ Թռիպուս, լս։ Ի ոգի ինչ

յայժ օգտաւէտ՝ ի դիպուածս սքօռպուԹօխ, սխոնդանու-
տուԹեՀ, միջարդելուԹեՀ։ Զամն՝ ի 10 շԹՀէ մինչև ցՅՈ։
Զսա կազմեն՝ ի նիՀռօ բուռնիֆիքսԹօէ, և՝ ի ԹառԹա-
ռօ քռուտօէ։

Սբլէն, է բառ յունական, և ստուգաբանի՝ փայծաղն,
որ՝ ի լատինացւոց կոչ՝ ի գործ ածի, կամ ասի՝ լիեն։ Ա-
խտալացւոց՝ միլցա. ըստ տատկայ՝ տալաբ. ըստ արաբայ-
ւոց՝ Թըշալ կամ ԹահալաԹ. և ըստ պարսից՝ սիւփեր-
զէ։ Ի մասն բաղկացեալ յՍկեդերուտ մոյ՝ սպլեդային,
քնքուշ, մԹագոյն կամ շագանակագոյն և երկայնաձև,
՝ի ձախակողմն որովայնի առկողմնեալ յանդիման լերդի,
կարգեալ՝ ի հաղորդել զՆերմուԹեՀ ինչ լերդի, և՝ ի քա-
մոց արեան, և ըստ ոմանց զՀեռ հիւԹեՀ արկանել նմա
՝ի խախացոց ընդ կարճ անօԹ, որով զարԹնու. քացին։
Դարձեալ, ոմանք հատանրին և գոլ գործի սեփական ծի-
ծաղական յատկուԹեՀս։

ՍբլէնիՀԹիտ։ է բառ յունական, և Թարգմանի՝ բոր-
բոքումն փայծէզան. յորմէ և խուսալիք գրեն՝ ինֆիամ-
մացիանե տելլա միլցա, որ և առ Թուրքս անուանի՝ տա-
լաք իւֆիլունէԹի կամ Թուռնուշմասը. զորմէ տես հա. ա-
երես 102։

ՍբռուԹում սանկուենիս, կամ ընէռումենռուռաձիա,
լա։ հաէմօքԹիզիս, յն։ կոչի և ըստ նոցա էմՀԹօս-
սիա։ պէզա էլ տէմ՝, արբ։ սուրՀայն խուն, պր։ որ է ա-
բիւն Թքանել։ Բստ որոյ և խուալք՝ սբռուԹօ տի սանկուէ.
այսինքն Թքումն արեան կոչեն։ և տՀ՝. քան Թիւքիւբ-
մէսի. զորմէ տես ա՝. հա. եր. 297։

ՍբռուԹօ տի սանկուէ. տես սբռուԹում սանկուենիս։

ՍբօնՀիա, կամ ֆիանկուս մանիռուս, լա։ սբռունկիա,
կամ սբռունկէ, իտ։ սիւնկէր, տՀ՝։ գաՀԹիէ, կի՝ էսՀինՀ՝,
կամ շակա, կամ մինշակա, արբ։ էպրէկ, կի՝ էպրիւքի-
ւէն, կամ նիշքերԹ, և կամ շիւՀկիր, պր։ և ըստ մեզ՝
սպունգ, կամ սաՀնուէ։ Ի բոյս ծակոտկէն և գորշա-
գոյն, յայրգէ կառաբուսից նման սնկոյ. որ սովորաբար
գտանայ՝ ի խորս ծառոյս կռուեալ զՀայրուիք։ Սա՝ ի կիլ-
զէն՝ բուրէ զՀոտ գարշ իբրև եղջերոյ. որոյ մոխրն ընկ
գեղ ազգաս ընդդէմ խուլից որկորոյ, և սքօռպուԹօ կո-
Հեցեալ ասաի։ Զամն՝ ի 20 ցորենոյ մինչ ցՅՈ յաւուրն
խառն՝ ի այլ յարմարաւոր դեղորէից։ միայն ԹՀ կրկնե-
լի է այդ գոնէ մինչև՝ ի քառասուն օր։ Եղուզանեն՝ ի
սմանէ ազդ ինչ սեաւ և գարշահոտ իւղոյ, որով օծանելեմք
զՀիս նեխեալս առ՝ ի մաքրել և կակղել զնոսա։ Ի ծակ-

տիս ոմանց սանդաց գռանի խեցի ինչ մանր յոյժ, զոր միայն խոշորացուցիչ հնար է տարբերել յաւաղց. և մնրթ է ի վար արկանել ընդդէմ միզարգելուն և խցա նաց աւիշկեան անօթոց, որով և ապաքինէ զնոյնս պա ղանոցի, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ արքանում տուրլիքաթօր։

Սգուանենա, լս։ սգուատռօ, խս։ Ի ձուն ինչ ծո վայրն, մեծ մինչև կօ օխաց. որոյ մորթ սպիտակ է և խիտ յոյժ, զոր ի կիր արկանեն ի գեղ որբուենոյ, և բո րոտուն. որպէս և այլ արուեստաւորք ի զանազան գործս։ Միս նորա կարի առողջարար է, և համ նորա չէ ինչ տար բեր ի համոյ այլոց ձկանց, բայց միայն զի փոքր մի ա ճառուտ է։ Սորա ձուն ունի զգործուածութեան ի խափա նել զհնսուանն որովայնի։ Զանձն ի մի տրամեմ մինչև ցմի և կէս։ Իսկ լեարդն կակղացուցեալ ցրուէ զուռոյցս մարմ նոյ, արկանելով ստէպ ստէպ ի վերայ նորա։

Սգուիրլա, լս, և խս։ կաբիտոս, յն։ Ի տեսակ մի ծո վայրին խեչափառն, որ է պահապան պիտոյին, այսինքն փինէգրին, զոր ի մերս բարբառ կոչեմք՝ պինասպաս. որոյ ձիրանք չեն ադցանաձև աւարտեալ որպէս հասա բակ խեչափառին, այլ սրամայր և ուղիղ քան զնոսին, և ի գլուխն ունի երկու եղջիւրս սրամայրս. իսկ միսն կա կուղ է և ախորժակսն ճաշակելեաց, միանգամայն և օգ տակար գեղ շնչարգելուն, խոյլից պաթանոցի, և միզար գելուն. լուծանէ նսա զքար՝ եթէ գոսի ընդ անցս միզի։

Սգուինանցիա. տես չինանքէ։

Սէբիա, լս։ սէբբիա, խս։ սիւպիա կամ միւրքէպ պալտոր, ամ։ և ըստ մեզ՝ մերանհոս։ Ի վեցսոտեայ ձուին ինչ ծովային ի ձև պարկի, որ ստէպ հեղու յիւրմ էզ զշիւթ սեաւ ի ծածկել զինքն յոտսոցդ. երկայնու թեամբ նորա է խրթև երկու ոտնաչափ. իսկ լայնուն ձեռա չափ։ Ի թիկնամէջն ունի ոսկր մի սպիտակ մեծ իբր ձե ռաչափ, ամբողջ, կարծր, մեկալից. գիւրափխրելի և ապէհամ, զոր լասինք՝ օս սէբիէ կոչեն. որոյ փոշին լինի գեղ միզարգելուն, և սերմնահամոութեան. այլև սրբէ ըզ բիծս երեսաց, և զաղաս սատմանց։ Ի ստորին կողին գլխոյ ունի երկու կնձեթս, կամ թիակս, որք ծառայեն նմա յաւել և ի լողալ։ Իսկ միսն համեղ է և ախորժա կան ճաշակելեաց։

Սէմին գուանթռօ ֆռէշիթի մսեօր. տես սէմինցէ ֆռէշտէ մանճիոռի։

Սէմին գուանթռօ ֆռէշիթի մինօռ. տես սէմինցէ ֆռէշտէ մինօռի։

Սէմէն մօսքի, լս։ Ի երկամնաձև, և մէջտեղն սերմն ինչ ի չափ կորեկի, որ սովորաբար դասին ի կողմանս և գիպտոսի, զոր բնակիչք տեղւոյն ի գործ ածեն ի դեղ տկարուն ջղաց, սրտի, ստամոքսի և ուղղոյ. զն է խմիչ, կամ դրդռիչ բնութեաց։

Սէմէն պատիան. տես անիզոմ քիմէ։

Սէմէ տի ընոս, խս։ քէթէն թօհուտու, տՀ։ պիզիր քէթէհան, արբ։ և ըստ մեզ՝ կտաւատ. տես զոյսմանէ զրաուն ընոս։

Սէմէն քսնթուա վէռուէս, լս։ սէմէ սանթօ, խս։ խօրատանի, տՀ։ պիզիր խատուէնին, արբ։ Թրամանի, պս։ Ի սերմն ինչ երկայնաձև, նուրբ, կանաչագոյն, դառնահամ և ախորժահոտ, միանգամայն և դեղ հալածիչ ՃՀնեաց և որդանց որովայնի։ Շափն ի 20 ցորենոյ մինչև 36։

Սէմէնցէ ֆռէտատ մաՃՀիօռի, խս։ սէմէն գուատթեռօ ֆռէՃՀիթի մաեօռի, լս։ տէօրթի պէօիւբ սերինէ տիՃի չէբիրտէքլէր, տՀ։ պիզուրտի առպա, 'արբ։ Անուամբս այս ցուցանի՝ քառեակ տեսակ զովացուցիչ և միզաբեր սերմանց կամ ընդոց, որպիսի են դդմոյ, մեղրատպոպի, վարնդոյ, և սեխի։ Ի սոցանէ երբեմն զէնդանիւթ ինչ ստիպակ իբրև զկաթն, և ի կիր արկանեն ընդդէմ միզարգելութեան և տապակին տենդից. զն են միզաբեր և զովացուցիչ բնութեաց։

Սէմէնցէ ֆռէտատ մինօռի, խս։ սէմէն գուատթեռօ ֆռէՃՀիթի մինօռի, լս։ տէօրթի քիւչիւք սերինէքտիՃի չէբիրտէքլէր, տՀ։ Ասյսու անուամբ նշանակին քառեակ տեսակ փոքրկի զովացուցիչ և միզաբեր սերմանց. որպիսի են անմեռուկի, եղերդի, հաղարի և վայրի հազարի։

Սէմինէռվոզ. այսու անուամբ խմանի՝ կիսաջրեան, և է միան ինչ սրուանից։

Սէմիսբինաեօ. բառիս այս նշանակի՝ կիսոշնեան։ Ի մին ի միանանց ոլն։

Սէնաբէ. տես սինաբիս նիկռա։

Սէնաբիզմ, կամ էմբիասթռօ տի սէնաբէ, խս։ հառատալ եաբբոյ, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ստէղանի մանանխոյ։ Ի ազգու և օգտաւէտ զանգուած ինչ քաղաքական, կազմեալ ի մանանխոյ, ի չոր թզոյ, և ի բարկ քացախոյ. որ լինի դեղ սաստիկ և հրատապ տենդից՝ արկանելով ի ներբանս։ Բայց ի դիպուածս անդամալուծութեան, յօդուածացաւութեան, ոսկանուութեան, ջլացաւութեան, գլխա-

ցաւութիւն, փորհարութիւն, ցաւոց ստամոքսի և որովայնի օրէն է գնել 'ի վերայ վէրացեալ մասին մարմնոյ, և թողուլ այնպէս իբր ժամն 24. այլ եթէ ոչ փարատէ զցաւս նախայիշատակեալս, յայնժամ վերստին պարտ է վերակրկնել ըստ նախաւանդեալ կերպի :

Սէնիչն : Ի անուն իրիք ուռուցից կամ խոյլից 'ի վեր երևելոց 'ի մանուտս մասանէս կոկորդին :

Սէնիա, կամ քասսի սէնիա, լս : սէնէ, գղ : սինամէքի, տՀ : և ըստ մեզ՝ ՀՀաղ : Ի բոյս յաՀախեալ 'ի վերին եգիպտոս. որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ մինչև ցմի և կէս ոտն, և արձակէ ստեղունս նուրբս և երկայնաձիգս և դառնահամս, և տերևս փոքրիկս երկայնաձևս և կանաչս : Բանայ և ծաղկիս բոլորակաձևս և հինգթերթեանս : Բերէ և պտուղս ինչ ոգեղնաձև տափարակ և թաղանթայնս, յորում բաղկանան սերմունք բոլորշիք և թուխք : Տերև այսր բուսոյ ազնիւ համարի՝ եթէ իցէ թարմ, անանորժահոտ, 'ի վերին կողմն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ դեղին. յորմէ յաՀախս կազմին զգեղս մաքրողականս կամ լուծողականս. զի է լուծողական և թուլացուցիչ բնութիւն : Չափն 'ի չորս արամէ մինչև ցվեց, զոր օրէն և եռացուցանել վեց կամ եօթն ունկի ջրով. յաՀէլլով 'ի նոյն մի արամ անխօն. երկու կի՛ երիք արամ քաէմնա ան թառթառս. և երիք ունկի մանանայ. և առեալ լինի ըմպելիս այս 'ի պահ առաւստուն 'ի ծոմուստ: Երբեմն հնար է փոխան քաէմնաս ան թառթառսի դնել զմի և կէս արամ խաշնդեղ, որպէս և փոխան անիսօնի դնել զկինամոն : Ընդ այսոսիկ գիտել արժան է՝ զի յառնուլ քո 'ի կիր զտերևս զայս, պարտ է նախ մաքրել ըստ կանոնս և զշերտ որք դասնին 'ի նա. ապա թէ ոչ՝ կարէ պատճառել զփուքս և զիսկեթս որովայնի :

Սէստամուտ, լս : սէստամն կամ սիստամ, իտ : սէստամ, գղ : սուստամ, տՀ : սիմսիմ, արբ : բէՀէչ, կամ կիւՀիւթ, և կամ սուսէն, պր : և ըստ մեզ՝ կինՀիթն, կամ շուշան : Ի ունդ կամ սերմն ինչ մանր, բոլորշի, գեղնագոյն, քաղցրահամ և խեղուլից, որ լինի 'ի կերակուր թեղնոց, միանգամայն և մարդկան դեղ ցաւոց որովայնի, և կրծոց. զի է մեղմիչ բնութիւն : Չափն 'ի կէս արամէ մինչև ցմի՝ խառն ութ ունկի ջրով : Ջնոյն գործունէութիւն ունի սորա իւղն : Բոյս սորա հասարակօրէն բուսանի 'ի վերին եգիպտոս, և 'ի Հնդկաստան, որոյ ցողունն է ուղիղ, սուսաւ, երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, կարծր, բաղմաճիւղ և հիւթալից : Տերև նորա է երկայ-

նուձև սրածայր, պարարտ, և կարմրախառն կանաչ. յորմէ կազմին դեղ կշռացաւուլթեն, ընչարգելուլթ, և նուազուլթեն ամենայն պարտուց կանանց։

Սեվուտ. տես կրասուտ։

Սեաուտ մաեուս, կամ սեմբեռվիվուտ, լտ։ սեմբեռվիվոս մաՀՀիուռ, իտ։ Ժուսպառպ տէ Թուա, գղղ։ սիպէլ, կամ հոուռլիք, անգղ։ սաբոր կիւզելի, տՀ։ Ի բոյս մշտադալար յաՀմսեաղ ի վերայ որմոց իբր մի և էջս ուՀնաչափ բարձրուլթիւ։ Տերև սորա է երկայն, լայն, պարարտ, սրածայր, մշտականաչ, հիւթալից, և տտպահամ։ Ծաղիկն ծիրանագոյն, և բազմաթերթ։ Պտուղն գնասկաձև, և նուրբ սերմամբ։ Խակ արմատն փոքր է և թելալից։ Սա կոչի և եօլիս պարպա. որոյ տերևն դեղ է լուսնոտաւն և ախտի ցնցականի՝ որ ի վերայ գայ մանկանց, զոր պարտ է լսել ի սանգի, և տալ լուսնոտաց մի փոքրիկ գդալ երեկոյս յաւուրն։ Նշնպէս դեղ է բոլոր բորբման, կիզոզուլթեն, յօդուածացաւուլթեան, և խալ խեցգեանուց, օծելով այնու զվնասածնեալ մասունս մարմնոյ։

Սեաուտ մինուս, կամ սեմբեռվիվուտ մինուս, լտ։ տատ կիմ քաեա գօռուղու, տՀ։ հայիլ ալէմ, արբ։ լիւքա կամ հէմիշն, պր։ Ի բոյս բուսեալ ի վերայ պարսպաց, որմոց, քարանց, և ի մէջ պարտիզաց. որոյ ցօղունն է փոքրիկ, տարածողական, պարարտ, թմբալից, և տտպահամ։ Տերև սորա է մանր, բոլորշի, թանձր, պարարտ հիւթալից, կապտագոյն, և տտպահամ. Ծաղիկն փոքրիկ, բազմաթերթ. պտուղն փոքրիկ և սերմնաւոր. իսկ սերմանն մանր է և թելալից։ Այս բոյս ունի մասնաւոր գործունէուլթի՝ փարատել զքաղցկեղ և զնոսել խեցգեանսի։

Հիւթ սորա խառնեալ ընդ հայկաւոյ լինի դեղ վերոյգ նոյնպէս շահաւէտ է երախայից և պարարտ անձանց, որոց սովորաբար յանուանեալ և յայլ անդամս ի վեր երևի պիսականանման պալար ինչ պատՀառեալ ի քրտանց։

Սեբբէնեթառիա վիռՀինիանու կամ արխեթօլքիա սերբէնեթառիա, լտ։ լա սեռբանեթէռ, գղղ։ վերՀինեվ մեկյքուլթ, անգղ։ Ի բոյս ինչ ամերիկեան յաղգէ սղնգան. որոյ ցօղունն է երկայն իբր բազկաչափ, ծնրաւոր, և Ճիւղալից։ Տերևն նման է տերևոյ բաղեղան, բայց կակուղ և հոտաւէտ քան զնա։ Ծաղիկն մանր և բոլորշի՝ ըստ նմանութեան ծաղկանց սղնգան. գոյն նորա երբեմն մեթին կանաչ է, և երբեմն դեղին որ ի վեր երևի տա կանթիւ տերևոյն։ Պտուղն մեծ է և տանձաձև, յորում է

սերմն նուրբ, և սեաւ։ Իսկ արմատն մանր, Թէթև, մեծնագոյն արտաքուստ, և բաժանի ի բազում Թելան-ման ոստս, ունելով զհոտս վարդի նման, և զհամ քաղցրոյ։ զոր ամբիկացիք Ժողովին, և չորացուցանեն ի հովանաւոր տեղւոջ, և առաքեն ի վաճառս։ որ է դեղ աղգոդական և կարի գործունեայ ի դիսպուռածս փտախտութեան, քաղցկեղի, Լերմնախտից, մանաւանդ Թիւթօ անուանեալ Ջերմախտի, և մի՛ջհատատան տենդից։ զի է խիթիչ, Թափանցիկ, զօրացուցիչ, և քրանաբեր բնութեամբ։ Զարմն ի էկս տրամէ մինչև ցերեքք, զոր օրէն է եռացուցանել մի լիտր ջրով, և տալ հիւանդաց ժամն ի ժամ մի սկաւակ սրձոյ, մինչև լցցի տասն ունկի յաւուրն։ Եւ ի մանաւորի ի յարգի ունկնք զսա ի դիսպուռածս ակարութեան ջղաց, և ուժիշեան անօթոց, Թաղկութեան, Թմբրուեն, և իջուածոց ի մանուանս մարմնոյ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ երեք տրամ՝ քինաքինան, և ընդ էկս ունկի՝ քսնիքէքցիսնէ ալքէոմէզն։ Զայս արմատ ամբիկացիք վարին և ի դեղ հարուածոց Թունաւորս օձից։

Սէրբէնս, կամ անկուխ, և կամ քօլուպէռ, լս։ սերբէնեմ, կամ անկուէ, և կամ պիշիա, խս։ երբան, տՀ։ Հէիֆա, կամ Թասպան, կամ հայիէ, կամ հանէշ, արբ։ խալբ, կամ մնա, կամ շարմա, կամ շիպա, և կամ սէաւխանան, սր։ և ըստ մեզ՝ օՀ։ Ի սորուն ինչ խոտամանգ և նենդաւոր, որոց ոմանք են փոքր իրրու բազկաչափ, իսկ ոմանք յոյժ մեծ և գէնդակ, որք և յաշխարհն հնդկաց այնչափ ազին, մինչ զի լինին երբև զվիշապս սոսկասելիս։ Ոմանք են անԹիւնք, իսկ ոմանք չաղտԹիւնք։ Թէպէտ Թոյնք սոցա մահաբեր են, այլ միաբն շահաւէտք։ յորոց փոշեացուցեալ, կամ եռեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է միասակար հիւանդոց, տապականութեան արեան, անոյշ Թոքոց և կրծոց, և միզարգելուեանց են գրգռիչ, և մաքրիչ բնութեամբ։ Զարմն ի քսան ցորենոյ մինչև ցՅՕ յաւուրն։ Զնոյն գործունեութիւն ունին սոցա լեարդքն, և սիրտքն։ Իսկ Ճարպքն ունին զմտանաւոր գործունեութիւն ի մեզմել և ի փարատել զցաւս յօդուածոց, օձելով միայն զնչատացեալ մասունս մարմնոյ։

Սէրբիլլում, կամ Թէիմուս սերբիլլում, լս։ սէռբիլլօ, խս։ Թէն սէռբօլէ, գոր։ մասիրը օվ գայմ, կամ ուվայլա գայմ, անգլ։ գէբլիք օՀՈ, տՀ։ սահՀեռ, կամ նեղա, արբ։ ավիշ, կամ գեներիւն և կամ շիւՀիրբա, սր։ և ըստ մեզ՝ կաքաւախոտ։ Ի խոտ քաղցրահոտ։ որոյ ցՅ-ղունն է փոքրիկ, քառանկիւնի, կարծր, կարմիր, և

Թաւիշաւոր։ Տերևն փոքրիկ, և լայն՝ նման բան խիզ տեւ-
ևաց ծոթրենի։ Ծաղիկն փոքրիկ, և գոյն նորա սովորա-
բար սպիտակ է, բայց լինի և ծիրանագոյն։ բերէ և սերմն
բոլորշի։ Իսկ արմատն մանր է և թեղանց։ Բուսանի՝ ի
լերինս, ՝ի քարուտս, ՝ի յաւազուտս, և՝ ի յոգարակս
իբրև ձեռաչափ բարձրութիւն։ որոյ տերևն լինի գեղ ցա-
ւոց արգանդի, սատմոքսի, և գլխոյ, և նուազութեան ամ-
տական պարտուց կանանց։ զի է խթիչ և զօրացուցիչ
բնութիւն։ Օշնոյն գործունէութեան ունի սորա իւրն։

Սէքալէ չէռէալէ, կամ սէքալէ, լս։ սէկալա, իս։
սէկլ, գեղ։ ռայ, անգղ։ ջալաբար, տՀ։ ալէս, կմ զիս-
նէյպա, արբ։ գէնիբէրան, կամ տէվքէնտուա, պր։ և ը
մէղ՝ աշարայ, կամ հաՀար։ Է բոյս երկայն իբր ՝ի ջալ
մարդոյ. զորոյ ունգն կամ սերմն փոշիացուցեալ վարեն
՝ի պէտս զանազանատեսակ մեղմացուցիչ և կակղացու-
ցիչ թանձրութանցից. լինի սա և ՝ի կերակուր անասնոց,
և ՝ի ժամանակս սովու նաև մարդկան, որ է յոյժ ՀԻա-
սակաբ. զի բաղում անգամ պատՀառէ զՀմբրութիւն,
զպատոյտ գլխոյ, զսկարութիւն սատմոքսի և Ջրոյ, և երբ-
եմն էս ցնդումն միանանց, զքաղցկեղ, և զկանՀուսաս-
բայց եռացուցեալ կորուսանէ զՀնաստակոր զարկութիւն
իւր։ Իսկ թեւին՝ որ է կակղացուցիչ բնութիւն, ՝ի կիր ար-
կանի ՝ի գրեխս ՝ի գեղ թանչից, և կրծոց։

Սէքունտէ մուլիէռեաս, լս։ սէքօնտիես, իս։ մէշիմէթ,
կամ օղան տուսվաղը, և կամ էշ, տՀ։ խարաս, արբ։
Ա յսու անուամբ նշանակի ծիրն կամ տղան. որ է մանր
կեղէն մանրից դնատակաՀև և արիւնաշաղախ պարկի, յո-
րում պարունակի մարմին երախային՝ մինչ ծնանի։ Սա
ըստ ոմանց ունի զգործունէութիւն ՝ի սրբել զրիծս երե-
սաց, ՝ի լուծանել զայտուցս և զցաւս արգանդի, և ՝ի
փարատել զլուսնոտութիւն, զոր մարթի է ՝ի կիր առնուլ ե-
թէ՝ ՝ի նեղբուստ 40 ցորենաչափ ըմպելով, և եթէ արտա-
քուստ օծելով։

Սթաբէսէ։ այսու անուամբ խմանամք զմին ՝ի փոքրիկ
տակերաց ՝ի փորք ունկան։

Սթաբէհս ակռիա, կամ սէլքէհինիում սթաբէհս ակ-
ռիա, լս։ սթաբիս ակռա, իս։ սթաբիս էկռ, կամ էս-
պլօփու, գեղ։ սթէյվիա էքր, անգղ։ մէվզէկ, տՀ։ զի-
պիպ Ձէպէլ, արբ։ Է բոյս յաղագ լծաս անուանեալ
տնկոյ։ որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ռանաչափ, ու-
ղիղ, սեաւ, և Ձիւղաղիկ։ Տերև նորա է լայն, ցաւատեալ,
եզերահերձ, թաւիշաւոր, և երկայնականի։ Ծաղիկն

Եւանէ առ կանթիւ տերէանցն, և ի Ծայրս Ճիւղոյց, և է կապտագոյն և խորտաբարտ։ Արտագրէ պտուղս կանաչագոյնս, յորս են սերմունք սեւաք, եռանկիւնաձեւք, և անչարթք, և մէջ նոցա գեղին և դառնահամ, միանգամայն և տոխպ. զոր փոշիացուցեալ ի վար արկանեն ի գեղ վատթարագոյն բորտուն է, և քոսոտուն. զի է ուժգին լուծողական բնութիւն։ Այլև ստամէկ զորդունս և զշնչիս որովայնի։ Զամին ի մի տրամէ մինչև ցերկու խառն մի բինեթա ջուր։ Դարձեալ, սաէպ լուսանան սովաւ զղջալարս բորտից։

Սեմանուում, լս։ սեմանեւ, խս։ գալայ, տձ։ լեմին, յն։ էթէն, գաղ։ և ըստ մեզ՝ անագ։ Ի հրահալելի ինչ սպիտակ, գոյացեալ ի խորս երկրի ի հանքս արծաթոց այլ և այլ ձեւով. որոյ ընտիր և մաքուրն գոսանի յանդգնա. զոր Ժողովեալ փոշիացուցանեն ի ձեռն նուրբ խտրոտոցի, և ի կերբ առնուն ի գեղորայս ի սատակել զշնչիս և զորդունս որովայնի։ Եւ ըստ ոմանց՝ ունի և զդործուն նէուեթի ի փարատել զսխտս լերգի և արգանդի։ Զամին ի տասն կշիռ ցորենոյ մինչև ցքսան խառն ունկի մի մեղրիւ։ Վարի և ի զանազան ախտս։

Սեմէատօչէլէ. այսու անուամբ իմանի՝ ազգ ինչ փոշտանկուեթի, կամ այսոցն պարկի ամորձեաց։

Սեմէնիքէ. է բառ Նորոց, և ստուգաբանի՝ ուժեղուն. որոյ ներհակին կոչի սաթէնիքէ, կամ սեմենիա, այսինքն սկարուեթի։

Սեմէոլէ. ըստ մեզ՝ ատուլ. կամ սեմէոլիլեթա. ըստ մեզ՝ ատլուեթի, ի յոյնն՝ լեմեռօս, սեմեռօսիա։ Ի ամրուն, կամ անպտղուն. որ առ թուրքս անուանի՝ գրար. կամ հասարսրզ. իակ առ արաբացիս՝ ասղր. սեւ զայսմանէ ասէ հա. երես 187։

Սեմէռնօիսէ։ Ի մին ի միանոց հագագին։

Սեմէքաուէ, խս։ սեմէօէքչաս առաստիքս, կամ լաւանն տուլա սեմէքաս, լս։ սեմէքաս առաստիք կամ լաւանս սեմէքաստ, գղղ։ ֆիրէնչ լեվէնսարը, անգղ։ գառապաշ օ. թեթ, տձ։ Ի բոյս բուսեալ ի գաղղիս, ի սպանիս և ի փարեթոկալ իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ։ Ցերև սոքա սրածայր է և մեծին կանաչ։ Ծաղիկին հասկաձև, ծերանագոյն, հոտաւէտ, և դառնահամ. զոր եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է փսխման, և ցնցման սառամբ. սի։ Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս։ Այլև օգտէ ընդդէմ ցաւոց գլխոյ և արգանդի. մեղմէ նաև զլուրեթի թունից։

Սթիթիքէշցա. տես տուռնիթիա տալի։

ՍթիլօՓատիՆՃէօ. անուանքս նշանակի՝ մին ի միա-նանց, որք նպաստեն ի կլանել։

Սթիպոտ. տես անեթմոնիում։

Սթիռաքս, լս։ սեթօռաչէ, իս։ պուհուրպիդէմ, կամ գառակիւնլիւք, և կամ գառա պուհուր, ասՀ։ և բան մեզ՝ ստորաքս, կամ ստորակս, և կամ տիւռակիթ։ Ի խէՀ՝ որոյ կրկին է տեսակ. մին սպիտակ, և կարմիր. մին սպիտակն՝ զոր ածեն յամերիկայ, Ջերմահամ է երբև զաչասան, որ կոչի յնտաբաց՝ սեթօռաչէ քաղամի-թա. յորմէ կազմեն դեղ անդամալուծութեան և ախտից Ջղաց առթելոց ի տկարութեէ, զի է խթիչ կամ դրդռիչ բնութեաբ։

Սթիռաքս լիգուիտուս, կամ լիգուիտամպատ սթի-ռաչէ՝ իլուա, լս։ սեթօռաչէ լիգուիտօ, իս։ գառակիւն-լիւք եաղը, ասՀ։ սիՀնի գլէնիէ, կամ մէա, արբ։ Ի գոյա-ցուն ինչ Հանեալ ի ստաշնանէ. յորմէ կազմեն դեղ ընդ-դէմ բորոտութեան, և քոսոտութեան։

Սթռամոնիում, կամ տաթռուռա սթռամոնիում, լս։ սթռամոնիա, իս։ բամ էբնիկիւս, գդդ։ ԹՀօրն էբբրլ, անգլ։ Ի բոյս ինչ ծանրահոտ, բուսեալ ի բազում տե-ղիս ամերիկոյ երբև երկու ոտնաչափ բարձրութեաբ։ Տերև նորա լայն է և անկիւնաձև, նման բան խմիք տերևոյ Հնիսաղոյց։ Ծաղկին սպիտակ և զանգակաձև. իսկ պը-տուղն բորբշի մեծութեաբ ի չափ ընկուզոյ. ուռնեալ ի վերայ փուչս մանուռս, սրածայրս, և Համս անախորժս. և ի միջի ունի քառակայ խորշս նուրբս, յորս բաղկանան սերմունքք փոքրիկք և երկայնաձևք։ Տերև այսր բուսոյ, որպէս և պտուղ նորա, թէպէտ են թռուռաւոր և թռչ-ղացուցիչ բնութեաբ, զնին դեղ ազգու ընդդէմ խեղգա-լութեան, ախոնգանոտուն, ցնցակոնաւոր սիսիկ և ան-դամալուծութեան առթելոց յուժեղուն։ Չափն ի չորբ-ղորդ մասնէ միոյ ցորենոյ մինչև ցվեց ցորեան։ Եւ եթէ ոք առաւել կերիցէ ի սմանէ արասքոյ քան զչափն պոյ-մանեալ, յայնժամ առթէ զմբրութեան, զպաղոյտ գլխոյ, զքնոտութեան, զցուրտ քրքան, զտրծուութեան, զնիթեն ոլորվայ-նի, զցնցուումն միանանց, և երբէմն և-ս զմահ։ Ալ դարմ-ման սորա դիւրին է. քանզի օրէն է խկոյն մատուցանել նմա յարբուութեն զնմանաթա, զքացախ, զկաթն, զՀաս-խառն մածուն ևն։

Սթռանկուրիա, կամ սօրբռէասիօնէ տի օռնիա, կամ տիֆիլիքօշնա տի օռնիէ, իս։ տեղուռիա, լս։ սիսիկ զ-

ռու, ասՀ։ խկիւլ իլ պէտի, որբ։ և ֆ մեզ՝ դժուարամիտ զուի, կամ միզապրաւութեան։ Ի սոյս ինչ միզելոյ չեմ առնիեմ. ասս և զոյսմանէ հա. ֆ. երես 130։

Սեթամաքնուս, կամ վէնեթանիքուլուս, լա։ սեթամաքօ, կամ վէնեթանիքօլօ, իտ։ մասաէ, կամ գրմենէ, կամ գրսպէ, որբ։ Հէվասէ, կամ գիսիա, կամ գէսեան, և կամ լիբա, պր։ մէյտէ, ասՀ։ և բան մեզ՝ սատմաքս։ Ինոնես այս բան անդամնեաց կոչի և խոխացոց. որով նշանակի անօթ ինչ պարկաձև, մաշկեղէն, ծոցաւոր, և ջրալից, զետեղեալ ընդ մէջ լերդի և փայտեղան ֆ սատմանով։ Որդ՝ անօթս այս ունի զերկեակ ձեղքուածս կամ ծակս, որք են նոքա իբր պաշտօնեայք. մինն հաստատեալ կայ ընդ սատրին ծագիւ որկորոյն, որ կոչի Էսօֆիակօ, և միւսն՝ ընդ ծագիւ փորոտեաց։ Բայց գիտել արժան է, եթէ կերակուրք ժամանեալք ի սատմաքսն ընդ Հանապարհ որկորոյն, կարին յամենալ անդէն երբեմն առաւել, և երբեմն նուազ. որովհետև ի ձեռն վերոյիշեալ ձեղքուածոցն երբեմն ընդլայնեալ տարածանի, և երբեմն անձկացեալ կծկի սատմաքն. ուստի անձինք որք վիճակեալք են քաջառողջ կացմուածոց, առաւել զօրաւոր է ի նոսա գոյժիքն երկրորդ ձեղքուածոց. այսինքն այնմ՝ որ հաստատեալ կայ ընդ ծագիւ փորոտեաց, և ի ձեռն այսր զօրութեան բուռն կծկեալ զատամաքսն, ոչ թեպէտ տան կերակրոցն խՀողելոց ի սատմաքսն իսկ և իսկ թափիլ յաղիսն, մինչև բարիոք եփեալ փոխարկիլ նոցա ի հեղանութիւն։ Այլ պատշաՀագոյն Համարիմք յաւելուլ և ասել, եթէ յընդլայնիլ անդ սատմաքսն ընկալեալ կերակրովք, մնրմի է տանիլ մինչև ցչորս օրայ ծանրութեան կերակրոյ և ըմպելոյ։

Սիալսիօկա։ Ի անուն ընդհանուր՝ որով խմանամբ զդեղերաս, որք կարի առատացուցանեն զլորձուն, զտուզնս կամ զլեռուքս բերանոյ, որպիսի են սեղիին, էօտիւլ քահարն են։

Սիեռօ տի լանթեմէ, իտ։ սէռուտ լաքթիս, լա։ բրնթէ լէ, գղղ։ սիրուենկա, ասՀ։ Ի անուն ընդհանուր՝ որով խմանի շնՀային և զատոյն մասն կանթին՝ ելուցեալ տորտով, կամ հիւանդին լեմնին, որ բնութիՀ թուքացուցանէ և զոմացուցանէ զատպ արեան և սրտի, անօրէն զՀանճրամանութեան տարուցնից, և մանրբէ զարիւն ի տասպային աղի հիւանդոց, և միանգամայն ապաքինէ զՀրգողութիւն, ընդբորտութեան, զցաւս յօդուածոց, զտուենութեան, զդալուկն, զցաւս աչաց, և զաքօռալութիւն անուանեալ ախան-

մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ խաշնդեղն։ Զայն 'ի մի լտերէ մինչև ցերկու և կէս յաւուրն։ Զայս եթէ կա. միս առնել, առ մի լիտր զկաթն կովու, և հեղ զայն յա. սպիկած պղտոյն, մերձեցո 'ի հուր ածխոյ։ և յորժամ սկիզբն առնէ եփիլ, արկ 'ի նա երկու կամ երեք տրամ՝ զզաւալ և ապիւս տորան՝ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ քռէ. մոս տի Թառմառս։ ընդ նմին և երեք կամ չորս գրգալ ջուր հատարակ։ և մանդամայն մեղմ և հանգարտ խառ. նեա զայն փայտեայ գրգռալիւ։ և վերստին եռացս զայն մինչև ելցէ Թանձրատեսիլ նիւթ յերեսս կաթին, և ինքն փոխարկեցցի 'ի չիճուկ։ Եւ յետ քամելոյ զայն ընդ խիտ կտաւ, առ զսպասակուցն ձուոյ, փրփրեցս զայն փոքր ինչ շիճկաւ յայլ անօթ։ և հեղ զայն 'ի վերայ չիճկին. դիր զամենեսին միւսանգամ յեփ։ և յետ եռալոյ նորա քամեա վերստին ընդ Թուղթ գորշ։ և ահա այն է չի. ճուկն կաթին զոր ասեցարես։ Վարի և 'ի գեղ որքիւնոյ, և ախտից Թոքոց, նաև 'ի բանալ զնգանս ուշիչեան ա. նօթոց։ 'Ի սորին կարգս գասի և սիէռօ տի լաթէթ քօն պլուս մէն՝ այն է չիճուկն կաթին խառն ընդ պաղելոն։ և ըստ գեղ, փրթի լէ ավէք լ՝ ալէօն։ որ լինի գեղ յարմար 'ի հոսմունս արեան տեռատեսականի։

Սիէռօ տի լաթէթ վինօղօ, իտ։ սէռուս լաքթիս վի. նօղուս, լտ։ բրթի լէ ավէք լը վէն, գղղ։ ուվէյ օվ միլք ուվիսոյ վայն, անգղ։ շատասպլը սերուէթկա, ատ։ Ի տե. սակ ինչ շՀկի կաթին, որ կազմի ըստ նախաանգեալ կերպի խառնելոյ ընդ ոսպիսակ գինւոյ փոխան տորոյ, զոր ասեալ 'ի կիր արկանեմք 'ի բժշկութեան ջրական կամ հրատապ տենդից։ զի է Թեթև խիթիչ և մնուցիչ բնու. Թեան։ Եւ առեալ լինի չիճուկս այս փոխանակ հատարակ ըմպելեանց՝ մինչև լցցի լիտր մի յաւուրն։ Կայ և այլ տե. սակ չՀկի կաթին, զոր յորինեն նոյն կերպիւս։ Ը որում խառանեն և մի և կէս ունկի լուսեալ մանանեայ, զոր 'ի վար արկանեն 'ի բժշկութեան նուրբ ջրական տենդի, հնա. գոյն յօդուածացաւութեան, անդամալուծութեան, ջրգո. ղութեաց, և ոսկնաւութեան։ Զայն մի գրգալ սրձոյ չորս կամ հինգ անգամ յաւուրն, յաւելով 'ի նոյն փոքր ինչ շաքար։

Սիլիգուա մօրչ, կամ չէռաթծնիա սիլիգուա, կամ քառռուպա, իտ։ չէռաթծնիա սիլիգուա, լտ։ քառուժ կամ քառուպ, գղղ։ քէրօպ Թրի, անգղ։ գէչն պուլ. նուզու, ատ։ խառուպ, արբ։ Թէռմիշ, կամ Թէմի, պր։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ եղջիւրամիրգ։ Պտուղ

ինչ երկայն իբրու թզուչափ, տատիրակ, և սեակեղև, և 'ի մէջի պարունակէ զդորդագոյն գոյացութեն ինչ 'ի խորչս խորչս մաշկասեակ. յիւրաքանչիւր խորչս ունի և կորիզս կարծրս, տատիրակաձևս, և կարմրագոյնս, և այն գոյացութեն է կարծր և հանդէ յոյժ յորժամ կատարեալ հասանիցեն. միանգամայն և պատուական գեղ հազից, ընչարգելուն՝ առեալոց 'ի տարս հիւթոց, քնամութեն, և տկարութեն ստամքոյ. զի է կակղացուցիչ և քաղցրացուցիչ բնութեն: Զայնմ մի ունկի, զոր պարտ է եռացուցանել մի լիտր ջրով:

Սիսառուպա կամ գուսապա սիսառուպա, լտ: իսա: սիսառուպ, գղղ: ալեթեթը տեմսն, անգղ: Ի բաղմաթել և անհոտ կեղև ինչ թեթև, երկայն, լայն, մթին գեղին, և գառնահամ, զոր կորզեն յարմատոյ իրիք ծառոյ կոչեցելոյ լատինական բարբառով գուսապա սիսառուպա, որ սովորաբար բուսանի 'ի հնդեկիս և յամերիկայ. լինի 'ի սեպս ձորացեալ վայրոց: Զայս կեղև արմատոյ լոսեալ 'ի փոշի մանրամանդ, կամ եփեալ 'ի ջուր՝ և արբուցեալ, դեղ է փորհարութեն և հոսման արեան պատճառելոց 'ի յուժգնութեն, զի է սեղմիչ և թուլացուցիչ բնութեն: Զայնմ յերկու տրամի մինչև ցչորս յաւուրն՝ խառն մի և կէս լիտր ջրով:

Սիմբիթիում կամ քօնսօլիտա մանօր, լտ: քօնսօլիտա մաՀՀիօռէ կամ սինֆիթեթ, իտ: կուանտ քօնսուտ, գղղ: պօմիրն քրմիրէյ, անգղ: գառա քաՀէս, տՀ: Ի բոյս ինչ խոՀանամ. որ սովորաբար բուսանի 'ի կողմանս փայրերու և խոտալոյ իբր երիք ոտնաչափ բարձրութեն, և մատնաչափ սուռարութեն: Ցերեկ նորա է երկայն, լայն, սրաձայր, թաւիշաւոր, և անհարթ: Ծաղկին բաՀակաձև, կամ լաւ ևս ձագառաձև, սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր: Սերմն սեաւ և փայլուն 'ի ձև գլեայ խՀի: Իսկ սաղմանն երկայն, ստուար, գերբարեկ, ասաստաքուս սեաւ, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ, և խՀայնն. յորմէ կազմին գեղ փորհարութեն, հոսման թանչից, երկիանաՀՀեստութեն, և թթման արեան. զի է կակղացուցիչ և ըմբռնիչ բնութեն: Զայնմ 'ի մեց տրամի մինչև ցուԹ յաւուրն խառն ընդ մի և կէս լիտր ջրոյ:

Սիմիա, կամ սիմուս, լտ: շիմիա, կամ սէՀեթուչ չիա, և կամ շիմիմենէ, իտ: մայմուն, տՀ: գըրթ, էռա, կամ սատէն, և կամ ռուսպա, արբ: բուշնեա, պր: և ըստ մեՀ՝ կապիկ. թէպէտև կենդանի փոքր է իբրև զաղուէս, այլ առաւել Ճարպաբ և ուշիմ քան զնա, և քան զամա-

նայն անբան կենդանիս. մինչև մարթ է սահմանել զնա՝ կենդանի մարգարէով։ Ի լեղիս կամ ի փուշս ոմանց կասկաց գոյանայ քար ինչ փոքրիկ, գնաստաձև, և դիւրաբեկ. զոր իբր գեղեմսի ի կիր առնուն ընդդէմ թունեղից, ջերմատոչոր սխտից, և ժանտախտից. այլ գործածումն սորա անծանօթ է եւրոպայի բժշկաց։ Գոմանին սոքա ի ջերմ գաւառս հարաւային ասեր, և յափրիկէ. կարեն կեալ ի ցրտային երկիրս, այլ ոչ ծնանին։ Զմիս սոցա՝ որք լի են իւղով և ցնդական աղիւ, ի վար արկանեն ի գեղ փորհարութեան։ Իսկ սիրան՝ օգտէ յիշողութեան և զգաստութեան մտաց։

Սինաբիս նիկռա, լտ։ սէնաբէ, իտ։ մուլթառա, գդ։ քրմմրն մրմթարա, անգղ։ հառուսլ, ամ։ սիւՓիէի կամ հապալ ռօշալ, արբ։ խարէնտան, կամ չիր չիր, պր։ և ֆ մեզ՝ մանանեխ։ Ի բոյս՝ բուսեալ յայգաբակս և ի բուրաստանս իբր երեք կամ չորս ոտնաչափ բարձրութիւն։ Ցերև նորա նման է տերևաց շողգամի, բայց փոքր և անհարթ քան զնա։ Ծաղիկն փոքրիկ, քառաեկեմերեան, և դեղին. բերէ և սերմն նման կոտց թզոյ, այլ գոյն նորա երբեմն սեաւ է, և երբեմն սպիտակ. իսկ համ նորա և հոտ ի հասանելն այնչափ բարկ է և աղգուս, մինչ զի ըստեալ կամ ծաւքեալ թորեցուցանեն յայգոյ զարտասուս։ և պարտ է հաւաքել զսա ի նուազման լուսնոյն, զի յայնժամ լինի առաւել սատակագոյն, և պահի ևս ընդ երկար։ Ի սմանէ յօրինեմք գեղ աղգու ընդդէմ անգամալուծումն է, ջղային գժուարամարսութեան, շնչարգելութեան, ջրգողութեան, և միզարգելութեան, սքօռպուտեան, և քօմաթօսք անուանեալ ախտի. զի է թուլացուցիչ և միաբեր բնութիւն։ Ամլև բանայ զնցանս աւիշեան սնութեամբ։ Զաւին ի յերկու տրամն մինչև ցչորս։ Ամյա սերմն ի կիր արկանի ևս ի բաղադրութիւն սինաբիղմոն։

Սինկիոցցա. տես սինկուլթուս։

Սինկուլթուս, լտ։ սինկիոցցա, իտ։ ընդգրագ, ամ։ հօղզեա, կամ ֆիլավ, կամ մէաքաչ, արբ։ խաքէռէկ, կամ թէռատէրկ, կամ զէրու, կամ աշքէ, և կամ հէքկրչաք, պր։ և ըստ մեզ՝ հեծկլռանք. տես զայսմանէ հատ։ երես. 241։

Սինքօրէ. տես սվէնիմէնթում։

Սինօվիա. ըստ անդամաղնեաց նշանակէ՝ հիւթ ինչ խժային, որ գոյանի յամենայն շարժական յօդս, կամ ի յօդուածս մարմնոյն։

Սիռուբուս, լտ։ շիռօբբօ, կամ շիռօբբօլա, և կամ

հիրբբս, կա։ շբռօպ, ասՀ։ և ըստ մեզ՝ շարապէ։ Է անուն անուշակ և ախորժելի հոսանուտ հիւլեցոյ կազմելոց յանուշարար նիւթոց, որպէս ի շաքարէ և ի մեղրէ, եռացուցանելով զնոսա ընդ բուսոց, ընդ պտղոց և ընդ սերմանց, և ընդ այլոց նմանեւոց, զոր վարեն ի պէտս պէսպէս դեղոցրեից բարեխառնութեան և ախորժելի քմոց։

ՍիքօմՀռուս, կամ Ֆիքուս էՀիսիթիքա, լա։ սիքօմՀռօ, կամ սէքքօմՀռօ, իտ։ ֆիրաօն ինՀիրի, ասՀ։ կիւմՀեզ, կամ ՀիւմՀեզ, արբ։ հիՀնառ, պլ։ և ըստ մեզ՝ մուլաթիզնի, կամ Ժանտաթիզնի։ Է ծառ մեծ և ոստալից, որոյ բուն է կարծր, ուռՀեղ, սեաւ և տեւական. զորոյ հերձեալ զվայան, արձակէ հիւլեթ ինչ սպիտակ, կաթնեղանգ, յորմէ կազմեն դեղ հարուածոյ օձից, կարծրատպենգ ուռուցից, և վերաց հնացելոց։ զոր մնրմ է ի վար արկանել արտաքուստ և ի ներքուստ։ Ցերեան նման է տերեւոյ թթոյ, բայց անհարթ քան զայն։ Բերէ պրտուղ երիցս ի տարւոյն, և է բոլորշի, և քաղաքահամ նման թզոյ. այլ ոչ սերմնալից իբրև զնա։ մէջն խոռոչաւոր, յորս բաղկանան թեւք նուրբք։ դոյացուցեալն այսր պտղոյ մեզմապէս լուծիչ է բնութ և զովացուցիչ, որով օգտի կրծոց, և ստամոքսի։ Բուսանի ի կողմանս եդիպտոսի։

Սէֆիկնաէ։ տես մոռսզ վէնէռէօ։ Դարձեալ, անուանմբս այս խմանի ասան էլեփանդական, կամ ուրիուԹեն, զոր թուրքք կոչեն՝ Ճուտամ հիլեթի, և արաբացիք՝ Ճիտամ, կամ Ճուզամ. իսկ պարսք՝ լերրի։

Սմառխա, լա։ Է ձէնիկ ինչ Ծովայնն, զորմէ ասեն լինել ազգ ինչ ռիմիպոյի։ և ասեն թէ միս նորա գեղ է հարուածոց կարծի, և խածուածոց կատաղի շանց, և թէ առաստացուցանէ զկաթն կանանց։

Սմիլաքս սառասխառիլլա, կամ ռասիլքս սառասխառիլլէ, լա։ սասասխառիլլա, իտ։ սասբրխառէլլ, գղղ։ սարսէֆերիլլէ, անգղ։ սաբառնա, ասՀ։ էշպիհ, արբ։ Է հռչակաւոր սրմնտ ինչ ոստալից կամ վարսաւոր, սպիտակ և սլիւրալիր՝ ի ներքուստ. իսկ արտաքուստ մեծն կարմիր կամ սեաւ, և կնՀռալից. երկայնութեամբ նորա ի հինգ ոտնաչափ մինչև ցեօթն, բայց համեմատութեամբ երկայնութեանն կարի նուրբ է. հանով դառն է՝ միանգամայն և սոսնձային. յորմէ կազմեմք դեղ ազդողական ընդդէմ գազրկական և էլեփանդական ախտից, ցաւոց յօդուածոց, ոսկառուութեան, հոսման վաղաչ հիւլեցոյ, բորոտու-

թեթ, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն հնադոյն ախ-
տից և վիրաց պատճառելոց յապականութեանէ արեան. զի
է թեթևապէս թուլացուցիչ, քրտնաբեր և մաքրիչ
բնութեան։ Զամին ի յերկու տրամէ մինչև 912, զոր պարտ
է եռացուցանել ի մէջ տպրկեալ պուտան մի և կէս լիտր
ջրով, և առեալ լինի ըմպելիս այս ի միջոցի 24 ժա-
մուց։ Բոյս նորա սովորաբար բուսանի յամերիկայ և
յարևմտեան հնդիկս. լինի ի ջրաբեր և ի խոնաւուս
տեղիս։ Ցօղուն երկայն, փայտային, կանաչ, փշալից,
գիւրաթեք, ճիւղալից, և տարածողական։ Տերևն եր-
բեմն ըստ երկայնութեան հատանեն ցասան և ջրս մատ-
նաւորս, և է որածայր և ջղալից։ Ծաղիկն սպիտակ,
և աստղաձև։ Իսկ պտուղն գնտակաձև ի չափ կեռաս-
սի. մէջն թամբալից, և փոքր մի տապահամ. ունի և
կորիզս կարծրս և քրքմագոյնս։

Սուքբէնոնէ տի օռենա. տես սթռանկուռնա։

Սուքբհուռ, կամ սուչիուռ, լտ։ սօլիօ, կամ ծօլ-
ֆօ, իտ։ գիւգիւրթ, կամ գիպրիթ, տճ, և սրբ։ գէն-
տէշ, կամ գիւկիրթ, սր։ և ֆ մէջ՝ ծծումբ։ Ի հանք
ինչ սրջեսպուտ, պարարտ, և ճիւթային. որ ի հուր
մերձեցեալ՝ վաղվաղակի լուցեալ բորբոքի, և հանէ զրոց
զաղրատեսիլ, և զշոտ ազգս և զզուելի, զոր վարեն
ի նիւթ վառօղի։ Ընտիրն այսր ծծմբոյ է դեղնագոյն,
կարծր, թեթև, փայլուն, և գիւրափխրելի, յորմէ
կազմեմք դեղ ազդողական ընդդէմ բորոտութեան, օրբիս-
նի, գոնջութեան, և այլ ախտից մորթոյ։ Այլև օգտէ ի
գիպուածս խոնաւ ընչաքգելութեան, այտուցից թոքոց,
և խցանաց աւիշկեան անօթոց. զի է մեղմապէս թու-
լացուցիչ բնութեան։ Զամին ի 12 ցորենոյ մինչև 918,
կամ 920 յաւուրն։ Այս հանք կամ գոյացութեան գաստի
ամենայն ուրեք, ճապաղեալ և սփռեալ ի ներքոյս
երկրի, որպէս վկայեն ստորերկրեայ հրայրեացք. կոչի
և արիւանօթիւմ։

Սուլֆիուռէ տի քալչէ լիքուիաս։ Ի հեղանիւթ ինչ
բաղադրական, կազմեալ յերկու տրամ ծծմբոյ փոշիա-
ցելոյ, և ի 32 տրամ ջրոյ եռացելոյ. որ է դեղ ի գի-
ալուածս խրդաառատ հոսանն լորձանց, և թոքանց, զոր
օրինակ առսէնիքօի, սուպլիմաթօի, սալ տի սրոնէն-
թօի, և անթիմոնի։ Զամին յուսթ տրամէ մինչև 910
յաւուրն՝ խառն ընդ փոքր ինչ ջրոյ։

Սուչինուռ. տես քարսպէ։

Սուպէռ, կամ բէհլաւա, լտ։ սօվէռօ, կամ սուկէ-

ռօ, իսւ։ լեկժ, կամ շէնկեկժ, դղղ։ քօքք թրի, անգղ։ մանթեար ապաձը, տձ։ Ռէպտ, սրբ։ Ռիվէ, կամ շամա-ռու, և կամ սելմէ, սպ։ և ըստ մեզ՝ մեկենի, կիմ սուենկ։ Ի Ծաա Եւբոպկոյ՝ բարձր և ստուար ըստ նմանութեան մե-ղոց կաղնեաց։ Կէզկ նորա է Թանձր յոյժ, կակուղ, անկալեր, Թեւեթև և գեղին հարեալ ՝ի գոյն մոխրոյ. յոր-մէ յօրինեն գեղ հոսման արեան, փարհարուն և ցաւոց փրոսեաց առթելոց ՝ի Թանչից։ Զնոյն գործուանելութի ունի նաև պտուղ սորա։

Սուս, կամ բօռքուս, և կամ վէռուէս, լտ։ բօռքօ, կամ չիաքքօ, իսւ։ սումուզ, տձ։ Իփիր կամ խրթեաւ, կամ խնդեր և կամ հեղեր, սրբ։ գէաղ, կամ խուք, կամ կիւբաս, կամ սաթ և կամ վուռաս, սպ։ և ըստ մեզ խոզ։ Ի կենդանի անձև, տգեղ, տղմասէր, որկո-բաձէտ և ապուշ. որոյ սուեն կարծի է և տգեղ. յայն տակս ոչ լինի հանդերձ մարդոյ, և ոչ յայլ կարևոր իրս է պիտանի։ Մին նորա պարարտ է յոյժ և համեղ, այլ ծանր և գժուարամարսելի։ Սիրէ յոյժ և զորդունս երկ-րի, և զարմասս ինչ բուսոց, և տակս այնորիկ միշտ պե-ղէ զերկիր և զտիղմն կնՃեաւն։ Ճարպ սորա ունի զմաս նուազոր գործուանելութի ՝ի կակղացուցանել զուռոյցս, ՝ի մեղմել զցաւս ջղաց, ոսկեաց և երակաց։ Լեղի սորա լինի գեղ ընդդէմ ցաւոց ականջաց և հերաթափութեան։ Իակ քաղքրն նոյնպէս լինի գեղ փողացաւուն, բորոտու-թեան և հոսման արեան։ Իգ. սորա ծնանի երկիցս ՝ի տար-ւոջ, և յիւրաքանչիւր նուազի իբր ուռթ, կամ տասն, և երբեմն աւելի և խոչքորակս։

Սուքօ, կամ սուքքօ, և կամ սուկօ, իսւ։ սուքքուս, լտ։ և ըստ մեզ՝ հիւթ, կամ մղեալ գոյացութի որ և իցէ իրաց։

Սուքօ քիաուիքիքաՃօ տէլլա սէքօնտա սքօռցա տի սատմղուքքօ, իսւ։ այսու անուամբ խնանի Ճնիեալ և զուսալ հիւթին ներքին կեղեոյ սատմղուքքի, յորմէ կապմեն գեղ ջուգողուն, որ արասհանէ զինասակաւոր շէՃուկս և հիւթս մարմնոյ, և քանայ զկցանս ընդերաց. զի է լուծողական, և կարի մեղաբեր բնութի։ Զաքին մի գրգալ սեղանոյ ջրս անգամ յաւուրն, յաւելցել ՝ի նոյն երկու գրգալ գինի սպիտակ։

ՍվէնիմէնԹօ. տես սվէնիմէնԹում։

ՍվէնիմէնԹում, կամ սէլիգուումում, և կամ անիմ տէիիչէռէ, լտ։ Թռամոռեիռէ, կամ սվէնիմէնԹօ, կիմ զիիենիմէնԹօ, և կամ սինքօքէ, իսւ։ սպանկնքք, տձ։ զը-

մի, որբ։ և ը մեզ՝ նուաղումն սրսի, կամ թաղկացումն, տես և զայսմանէ հմ. ա, երես 225։

Սբամմենեում, կամ քօնվօլվուլուս սբամմենիա, լա։ սբամմենեա, իտ։ սբամմենէ, գղղ։ սբէմմենի, անգղ։ մանֆուտիէ, տՃ։ սաբմունի, որբ։ սաղմենի, պր։ և ըստ մեզ՝ սակամունի, կամ սակամնի։ Ի հիւթ կիՄ լաւ ևս գոյացութեն ինչ խաՃային՝ թեթեև և փոքր մի մաՃուցեալ՝ ի գոյն մեթեն մոխրոյ։ զոր արատգրեն յարմտաղ օՃապաղտոյս և Ծանրահոտ բուսոյն յորՄորՄելոյ լաստենական բաղբաառով քօնվօլվուլուս սիռեաքուս, որ սովորաբար բուսանի ի կողմանս սիւրիոյ, բերիոյ և զմիւռնոյ՝ իբր երեք կանգնաչափ բարձրութեամբ։ Ասյս գոյացութեն ընարը համարի՝ եթէ իցէ գորշագոյն, մաքուր, ռեռանալից, թեթեև դիւրաբեկելի՝ անախորժահոտ՝ դառնահամ միանգամայն և տոհոպ, զոր նախնիք տանէ՝ ի կիր արկանելն՝ ի լուՃոզական գեղորայս։ զի է հզօրագոյն լուՃիչ, փոխեցուցիչ և Ծուլացուցիչ բնութ։ իսկ առ արբելս ոչ համարի այնքան՝ ի յարգի, որովհետև բաղում անգամ ևս առեթէ զանհնարին փուքս և զեսեթս որոմայնի և տրեաց. թեպէտ անցուցեալ զայն՝ ի շոգի ԾԾմբոյ, կորուսանի զնիւստակար որակութեան նոր։ զոր նուաղալիք յարՃամ տիակուխիս սօլՃՕուաՃԿ անուանեն։ Զամին՝ ի 4 ցորնեոյ մինչև 96։

Սբաակէա, լա։ սբասպիա, իտ։ բաօրա, ֆ։ կէՃիկ, կամ ույուզ, տՃ։ հէք.բէ, որբ։ և ըստ մեզ՝ բորոտութեան, կամ քոստութեան։

Սբաակիօզա, լա։ սբասպիօզա, իտ։ սբասպիէօզ, գղղ։ սբէնիշ սքէսպիրս, անգղ։ գուտ օՃու, կամ կէՃիկ օՃու, տՃ։ և ըստ մեզ սուուգաբանի՝ պիսակասի։ Ի խոտ, որ յարմտաղ արՃակէ զաերևս ելոյնս, թաւիշաւորս և երկայնականեամ, և՝ ի միջոց տերևոց ելանէ ցօղուն ինչ երկայն իբր երեք սանտաչափ, թաւիշաւոր, մէկն ունայն և բոլորշի, որ՝ ի գագաթան բանոյ Ծաղկի փունջաւոր՝ բոլորակ և ծիրանագոյն։ ապա արատգրէ պատեանս գնտակաՃեւս և սերմնաւորս։ Ունի արմատս երկայն և ուղիղ։ Բուսանի՝ ի պարտէզս, ի մարգագետինս և յայգարակս։ որոյ եթէ տերևն և եթէ Ծաղիկն են գեղ բորոտութեան, պիսակաց, ցաւոց կրՃոց և հաղի։

Սբաատպէուս, լա։ սբասաՃՃՃՃիօ, իտ։ օսուուդան պէօՃէի, կամ պՃք պէօՃէի, տՃ։ խօնֆիա, կամ ֆիասիա, և կամ ՃէլաստՃ, որբ։ ՃիւլանէՃ, պր։ և ը մեզ՝

բզէզ։ Է. Ճանճ ինչ սուսաբ, յաղգէ քառաթեւ միջատից. որոյ մարմինն և գլուխն խակ պատեալ է կաթծր տեսա և փայլուն մարմամբ ըստ նմանութեան խեցեմորթից ծովու, որոց նմանի և ձեւով մարմնոյն։ Ուռնի և եղջերուկս քիչերուշ. խակ թեւքն ոչ երևին, բայց եթէ 'ի թրաչքն. քանզի ծածկեալ կան մին 'ի ներքոյ միւսոյն։ Սա արկանէ զձուս իւր 'ի մէջ քակտրի եղանց և ձիոց, զի ջերմութեանցն կենդանացին։ Եգիպտացիք 'ի գործ ածեն սասի 'ի գեղ տկարութեան յօդուածոց, և մանրաթելից, ոչք գտանին 'ի միսնուսա և յայլ մասունս կենդանւոյն և վատառողջ և նիհար անձանց։ Զաքն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30։ Զայս տեսակ բզէզն գտանի և ինքնալոյս, որ ղալոյս ցայտէ 'ի գիշերի. և սեռ ինչ նորա որ սովորաբար գտանի յամերիկայ՝ այնչափ ճոխ լոյս արձակէ 'ի գիշերի, մինչև միոյն ևեթ լուսաւորել զսենեակն ողջոյն։

Ա.քէռանեցիս. տես չինանէք։

Ա.քռուբուլուս, լտ։ սքռուբօլօ, իտ։ այսու անուամբ խմանամք զքանակութիւն ծանրութեան քսան հատի մեծ ցորենոյ. ուստի յերէքք սքռուբօլն պարունակի մի տրամ ամբողջ։ Գիտել արժան է, եթէ սովորաբար եղեալ (⊙) զայս նշան՝ նմանամք զչափ քսան ցորենոյ, զոր 'ի վար արկանեմք 'ի կշեռ գերդաստից։

Ա.քռուբօլօ. տես սքռուբուլուս։

Ա.քռօշուլարիա, լտ։ սքռօֆիօլարիա, կամ էռպա սաս մոսիսէ, և կամ կալէօրսիս, իտ։ էռպ օղէքռուէլ, գոլ։ կրէյթ ֆիկ վօռԹ, կամ քրանէլ վօռԹ, անգլ։ սրաձաս օձու, տձ։ և ըստ մեղ թարգմանագրվ՝ խոզախ տեսն բոյս. բուսեալ 'ի հովանաւոր տեղիս և 'ի գերեզմանատունս, իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն. ցօղուն սորա է ուղիղ, ամբողջ. մէջն դատարկ, քառանկիւնաձև և ծիրանագոյն։ Ցեղեն երկայնաձիգ, լայն, սրաձայր և եղերաֆերձ ըստ նմանութեան տերևոյ եղնձի, բայց խմագոյն քան զայն։ Ծաղկին ծիրանագոյն և անօրինաձև։ Պտուղն գնաստկաձև, սրաձայր և խոռոչաւոր, յորս են և սերմունք։ Խակ արմատն սատաՀ՝ անհարթ և ծիրանաւոր։ Արմատ սորա և տերևք եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է խոզոց, խուլից պարանոցի, բորոտութեան և այլ ախտից մարթոյ։ Զաքն 'ի 1 տրամէ մինչև ցկ յաւուրն։

Ա.քռօֆիօլա, կամ սքռօֆիուլա, իտ։ սՀռուսմա, լտ։ սուաձա, տձ։ և ըստ մեղ խոզք, կամ խոզ պարանոցն։

Սբօլամէնթօ. տես լէուքօռուհէա վէնէռէա։

Սբանչելաթուռա, կամ սպօռթօ, իս։ չօմուվ կէշիրմէսի, տմ։ և ըստ մեղ՝ վիժումն զաւակի. տես հա. ա. երես 189։

Սբօռբիուս մարիթիմուս, կամ սբօռբիօ բիշիս, ըս։ սբօռբիօնէ մարիմս, իս։ սբօռպիա պալբրը, տմ։ և ըստ մեղ՝ փոր կամ կարիճ ծովային։ Ի ձուվն ինչ երկայն, և բոլորակաձև, որոյ գլուխն է մեծ, ստուար, բազմանկիւնի և կարծրանիւթ, ունելով ի վերայ ժանտափուշս մանուշա և սպրասուբս, որով հարկանէ և թունաւորէ զմերձեցեալսն յինքն, որ է զէնք նորա ի պաշտպանութիւն կենաց իւրոց. բայց ձկնորքք ուտին և զդեղեցիկ նորա, որ է թիւրակէս, զոր եթէ փուքթով դիցեն ի վերայ հարուածոց՝ բժշկին ի գժնդակ ցաւոց անտի։ Ստամանք նորա փոքրիկ են, այլ սուր. յօքն եղջերաձև, որկրն մեծ, թեպ մորթոյն կարմիր է և փոքրիկ, որովհետև սպիտակ։ Իսկ միսն կարծր է և ճաճառուտ, այլ համեղ և ախորժական ճաշակելեաց։ Սորա լեարդն ունի զգործունեութիւն ի սրբել և ի փարատել զբորոտութիւն, և զկոծիծս մարմնոյ, նաև գրգռել զդաշտանս կանանց։

Սբօռբիօ, կամ սբօռբիուս, ըս։ սբօռբիօնէ, իս։ սբ գռէպ, տմ։ շնպտիա, կամ շէվշէպ և կամ ածիւզ, արբ։ գէլէեիւմ, ալր։ և ըստ մեղ՝ կարիճ։ Ի կենդանի ինչ հողային և զազրատեսիլ ի չափ թրթռոյ, այլ ի ձև խեցգետնոյ. զի ունի զուութ թաթուքս կամ ճանկս, որոց երկուքն են մեծ, իսկ այլքն փոքր. գլուխ նորա լայն է. աչքն մանր յոյժ. գոյն նոցա այլ և այլ է, այսինքն սպիտակ, դեղին և սեաւ. իսկ ստուն է երկայն, բոլորշի և կարծր. յորոյ վերայ կարգաւ շարայարեալ կան յօդք գնետակաձև. և ի ծայր նորին ստան՝ ունի խայթոյց սուր, կարծրատիպ և խոլովակաւոր, որով հարկանէ և թիւնաւորէ զմերձեցեալսն յինքն, մինչև այսուցանել և ցաւովք տագնապել զմարդ. և եթէ ոչ ստաժամայն սբիւթօ ոչ տալ ամենեքաքօիս օծցել, կամ ծծմբով այրեսցի վիրաւորեալ մասն մարմնոյն, անվրէպ պատճառէ զմեռրուն, զպատոյտ գլխոյ, զկեծկլատանք, զիսխուանն և երբեմն և զմահ։ Սա գասանի ամենայն ուրեք, նա յաւէտ յերկիրս վիճակեալս ջերմագոյց. զոր եգիպտացիք ըմբռնեալ ի բաց հատանեն ի նմանէ զայն թիւնաւոր ստան, և զմարմն նորա ճանկօքն հանդերձ չորացուցեալ փոշիացուցանեն և ի կիր արկանեն իբր դեղ միջարգելուն, և միասակար հիւանդոց։ Չափն ի 10 ցորեն-

նոյ մինչև 930 յաւուրսն։ Գոնանի յամբիկայ կարիճ ապաղան ի մերոց կարձաց, զի մեծամեծք են և անհնարին թշնամի օձից, մողեսից և սարդից։

ՍքօռպուԹօ, իտ։ սքօռպիա հիլլեԹի, տՃ։ հաՓուռ, սրբ։ տես հտ. ԽՀ. երես 321։

Սքօռտուռմ, կամ ԹէուքԹուռմ սքօռտիում, լտ։ սքօռտիօ, իտ։ Ժէռմանտուռէ ագուռաԹիք, դղլ։ ուլՀԹը ՃէքմէՀՆաքը, անգ։ սակոռԹիոն, յն։ եաստն սարմուռաղը, տՃ։ և ըստ մեզ՝ խոտոր վայրի. այսպէս անուռնեալ սակս ունելոյ սոքա զՀոտ խոտորոյ։ Ի տեսակ ԹաւէՀաւոր խոտոյ, որոյ ցօղունն է փոքրիկ, օձասպոյտ և ՃիւղալՀց։ Ցերեկ նորա երկայն են և փափուկ, որք երկու երկու բուսանին ի վերայ ՃիւղՀց. որք և ունին ըզդոյնս սպիտակս և զկոզմունս սղոցաձև։ Ծաղիկն փոքրիկ, որկոռաձև, հերձոտ և կարմիր. բերէ և քառեակ սերմունս մսնուռնս և բոլորակաձև։ Իսկ արմատն օձասպոյտ է և ԹերալՀց։ Բուսանի ամենայն ուրեք՝ ի խոտաւէտս և ի ջուրբի դաշտավայրս, և սկսանի ծաղկիլ յամսեանն յունիսի։ Զարերև սորա եփեալ՝ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է փորհարուԹեան և հոմսան արեան. զի է սեղմիչ և խԹիչ բնուԹեաՆ. ստամակ նաև զորդունս և զՃՀս որովայնի։ չափն ի մի սրամէ մինչև ցերկու, իսաև ընդ ութ ունկի ջրոյ։ Ասէին ըստ ոմանց՝ մեղմէ զչարուԹեան Թունից. ըստ օրում՝ ի կիր արկանի ի բաղադրուԹեն տիսաքօռաիօի, որ այն ինքն է սարմուսաք մանունի։

Սքօռէնցա. տես տիարրէա։

Սքօռցա. տես քօռԹէքս։

Սքօռցա վէնԹէռանա. տես քօռԹէքս վէնԹէռանուս։

Սքօռցա նէռա ա՝ խաքանէա, իտ։ սքօռէնա, տՃ։ Ի կեղև ինչ ստուար իբր մասնաչափ, սեռս արտաքուստ և սպիտակ ի ներքուստ. համով քաղցր է. զոր կորզեն յարմատոյ իրիք բուսոյ սպանիոյ։ զոր բնակիչք երկրին չորացուցեալ՝ի հովանաւորս տեղիս՝ առաքեն ի վաՃառս, որ է դեղ ազգու ընդդէմ հալից և կիրկերման որկորոյ, զի է մեռուցիչ և քրտնաբեր բնուԹեաՆ։ Չափն կէս տրամ խառն տան ունկի ջրով։ Եւ ըստ ոմանց նախնի հեղինակաց՝ ունի և զարմանաքանչ ներգործուԹիւն ի դիմակալել ՃանաՀ սխալից, Թունից և հարուածոց օձից և կարՃաց։

Սօբբռէսսիօնէ ա՝ օռինա, կամ խաքուռիա, իտ։ սիսիկ

զուռ, տՃ։ իւսրիւ, սրբ։ շաՀէքիրիՃտէն, պր։ և բան մեզ՝ միզարգելութիւն։ տես զայսմանէ հա։ ՁԼ։ երես 130։

Սօլանում՝ նիկառում, լտ։ սօլանռօ, իտ։ մՃռէլը գղ։ նայդ՝ Հէյտ, անգղ։ գէօբէք իւզիմիւ, կամ թիլքի իւզիմիւ, տՃ։ էնէպ իլ սալէպ, կամ ֆիէնա, կամ սէրման, և կամ ռէսպուաք, սրբ։ պարբՃ, կամ սէքենկիւռ, և կամ էքենկիւռ, պր։ և բան մեզ՝ Հիմաղոր։ Ի բոյս Հասարակ՝ որ ամենայն ուրեք ի ցանկապատ տեղիս ինքնին բուսանի՝ իբրև մի և կէս սանաչափ բարձրութիւն։ Տերև նորա է երկայն, լայն, սրածայր, փափուկ, կանաչահիւմ և տաղտկահամ։ Ծաղիկն վարդաձև, հեքձոտ, հինգթերթեան և սպիտակ։ Պտուղն ստուար ի չափ գիՀոյ և կանաչադոյն։ այլ ի Հասանելն փոխի ի սեաւ, և ի մէջն պարունակէ զԹանձրամած հիւթ և մանրիկ սերմունս տափարակս և դեղնագոյնս։ իսկ արմատն է երկայն, նուրբ, թելաձև և սպիտակ։ Այս բոյս բնութիւն է զովացուցիչ և փոքր մի մեզբերեցուցիչ։ որ ստէպ ի վար արկանի ի դեղորայս առ ի թանձրացուցանել զՀիւթս մարմնոյ և ի զովացուցանել զարբ. բոքումն քաղցկեղի և հրատապ պալարի։ այլև մեզմէ զմարմնաՁուն որքիւնոյ։

Սօլանս մեքսիքանս։ տես եալաբբա։

Սօլոլեթիմ։ է անուն ընդՀանուր, որով նշանակին գեղորայք, որք բնութիւն մեղմասէս գրգռեն, և լուծանեն զՀիւթս փորոտեաց և որովայնի։ որպիսի են վիսէլ, այսինքն մանուշակ, ՀՁոր, մեզր, կեռաս, կաՁն, խաչումիսն, ևն։

Սօլիֆուռօ տի ամմենիաքա, կամ ընդուռօռ ֆիումանեթէ տի պօիէլ, իտ։ սուլՀՀուռէթում՝ ամմենիէ, լտ։ սիւլֆիւռ տ՝ ամմենիաք, գղ։ սըլՀիրրէյեթ օվ էմմենիէք, անգղ։ Ի Հեղանիւթ ինչ սատակՀոտ՝ դեղին Հարեալ ի գոյն կարմիր, կազմեալ ի կրոյ, ի ՁԺմբոյ և ի օսմիուռիաթօ տի ամմենիաքաէ, որ է դեղ աղգու ընդդէմ ամմենայն ախտից առՀեղոյ ի յուժգնութիւթէ. զի է թուլացուցիչ բնութիւթ։ ՁարԼն ի և չՀէ մինչև ցուեթ խառն ընդ երկու կամ չորս ունկի ջրոյ։

Սօլիֆուռօ տ՝ անթիմոնիօ կամ տի մէռքուռիօ, կամ էթիօքէ տի անթիմոնիօ, իտ։ սուլՀՀուռէթում՝ սթիպէի էթ մէռքուռիի։ լտ։ Ի փոշի ինչ սեաւ և փայլուն, յօրինեալ ի ՁԺմբախառն անթիմոնիօէ և ի մանկէ։ օգտաւէտ ի դիպուածս խողից կամ խուլից պաթանոցի, ախտի գաղղնականի, բորոտաւէ և այլ ախտից մարմնոյ։

զն է թուլացուցիչ և քրմնաբեր բնութիւն։ Եւ ի գործածութեան պարտ է պահել զչափ քանակութեան, որով սովոր է մեք ի կիր արկանել զվոյն կոչեցեալ յիսաալցուց՝ է. թիօքէ մինէռալէ։

Սօլիքուռօ տի բօթասսա, կամ ֆիէկաթօ տի սօլֆիօ ալքալինօ, իսս։ սուլբհուռէթիում բօթասսէ, լս։ Ի նիւթ ինչ մեղմն կարմիր, կարծր, անհոտ և դառնահամ, միանգամայն և դեղոյավ ընդդէմ հանքային թունից. որպիսի են սուպլիմանթօ քօռռօզիվօ, մինդերոն, անթիմոնիօն, ևն։ Աչքն օգտէ բորոտութեան, քոսոտութեան, որքիւնի և այլ ախտից մարթոց, զի է գեղեցիկ և ՀՀէհալած բնութիւն։ Չափն ի 10 ցորենոյ մինչև 30 յաւուրն՝ խառն ընդ շաքարի, կամ ընդ կօտնա արապիքայի, բաղադրելոյ հասարակ ջրով։

Սօլֆիուռօ տի մէռքուրիօ նէրօ. տէս էթիօքէ մինէռալէ։ Կոչի ի լատինացուց՝ սուլբհուռուում հիտռառգիրում նիկռում։ Ի գաղղիացուց՝ սիւլֆիւռ տը մէռքիւռնօառ։ և յանդղլացուց՝ սլէք սիւլբհիւռէյթ օվ գուիք սիլվըր։

Սօլֆիուռօ տի մէռքուրիօ ռօսսօ. տէս չիննապարիս։

Սօլֆիուռօ տի սմանիօ, իսս։ սուլբհուռէթիում սմանէնի, լս։ սիւլֆիւռ տ՝ էթէն, գղղ։ սրլֆիրիյեն օվ թին, անգղ։ գիւգիւրթլիւ գաղայ, տՀ։ Ի փոշի ինչ սեաւ, փայլուն, անհոտ և անհամ, կաղմեալ ի յանագէ և ի մաքուր ծծմրոյ. որ է գեղ ՀՀէհալած։ Չափն ի կէս տրամի մինչև ցմի յաւուրն՝ խառն ընդ շաքարի, կամ ընդ ամիկէսիսի, և կամ ընդ լոսեալ անիսոնի։

Սօլֆիօ սուպլիմանթօ կամ բուռօ, կամ ֆիօռ տի սօլֆիօ, իսս։ սուլբհուռ սուպլիմանթում, լս։ սիւլֆիւ սիւպլիմ, գղղ։ սիւպլիմրտ սրլֆիրը, անգղ։ գիւգիւրթի չէչէի, տՀ։ Ի զանազ, կամ լաւ և վերացական մասն ծծմրոյ. որ լինի փոշի նրբագոյն, գեղեն, անհոտ և անհամ, միանգամայն և գեղ թանչից անհնարին հիւծուն, հնագոյն հարբեալոյ, ցաւոց յօդուածոց, բորոտութեան և այլ ախտից մարթոց. նաև սատակէ զորգունս և զՀՀոս որովայնի, զի է մեղմապէս լուծիչ և մաքրիչ բնութիւն։ Ուրնի և ամենաւոր իմն գործունէութեամբ ի բանալ զկոպանս ուիշկեան անօթոց։ Չափն ի 6 ցորենոյ մինչև 960 յաւուրն՝ խառն շաքարաւ, կամ մեղրիւ։

Սօլֆիօ ռոռանթօ տ՝ անթիմոնիօ, կամ թէռմօսիսռօ տ՝ անթիմոնիօ սօլֆիռանթօ ռանչիանթօ, իսս։ թէռմօսիսռում սմիթիի սուլբհուռանթում չիմռէռում, լս։ Ի փո-

շի ինչ նարնջագոյն, անհոտ և անհամ, որոյ զօրութիւն և ներգործութիւն նոյն է ընդ քէսամէզ մինէռալէի, բայց փոքր ինչ մեղմ է և քան զայն։

Սօսա. իտ։ սալսօլա սաթիվա, լտ։ սուա քիւլթիվէ, գղղ։ զմօլ կէնս ուզրթ, անգղ։ գալի, արբ։ չորաք, ազ։ Ի սուսնի ինչ ձիւղալից, որ սովորաբար բուսանի 'ի ծովափնեայս, և յաւազուտս իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն։ Տերև նորա է մանր, բոլորշի, երկայնաձև, հիւթալից և սղեհամ։ Ծաղիկն մանր է և կարմիր հարեալ 'ի գոյն գեղին։ Իսկ արմատն կարծր և գորշագոյն։ Ա.յս սուսնկ նպաստ 'ի կազմութիւն օձառի և ասպակոյ։ 'Ի տերևոյ այսր սնկոյ արտահանեն նաև զաղ ինչ ազգաբ կոչեցեալ 'ի լատինացւոց՝ սալ ալքալինուս սատէ, տես անդ։

Սօրպուս, կամ բիռուս սօռպուս, լտ։ սօռպսօ, իտ։ սօռպիէ, կամ քօռմիէ, գղղ։ սէրվայս թրի, անգղ։ իւվէզ, ազ։ և ըստ մեզ՝ սին։ Ի պտուղ ինչ դնտակաձև և հիւթալից՝ նման ըստ իսկ ղրերոյ. համեղ յորժամ կատարեալ հասուցանայ, միանգամայն և դեղ փորհաբութիւն, զի է սեղմիչ և զովացուցիչ բնութիւն, և 'ի մասնաւորի հոսման թանչից, կամ արեան։

Սիէնոթաէ. այսու անուամբ ըստ անգամանցնոց նշանակի՝ ոսկր ինչ զետեղեալ 'ի ներքուստ յաւաչակողման վերին ծնօտից։

Սիէնօ ֆարինէէօ. անուամբս այս իմանի՝ մին 'ի մկանանց, որք նպաստեն 'ի կլանել զկերակուրս։

Վ.

Վաեուօլէ, կամ վաեօլօ, և կամ բուսթուլէ, իտ։ բուսթուլէ, լտ։ չիչէք հաստալաբք, ազ։ միւՃէատեր, կամ նէպՃ, և կամ Ճէարի, արբ։ շիրէք, պր։ և ըստ մեզ՝ ալսակ, կամ ծաղիկ։ Ի ախտ ինչ որ ածէ 'ի վերայ մարմնոյ շարաւալից պալարս հանդերձ անընդհատ անդիս։

Վալէռիանա, լտ։ վալէռիանա սիլվէսթրէ, կամ կաթթառիա, իտ։ վալէռիան, գղղ։ ուվայլա վէլէրիէնէ, անգղ։ գէտ օֆու, ազ։ թռի, կամ պիւհմի, և կամ խաշիլ կօթթա, արբ։ թէրեի, կամ գիւրպէ, և կամ մեն-

թէնկիւվէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կաղամինթ, կամ կատուա-
խոտ։ Ի բոյս հռչակաւոր, բուսեալ 'ի խոնաւուտս, և 'ի
լերինս իբր մարդաչափ բարձրութիւն. ցօղուն սորա է մաս-
լիր, դարձնագոյն, և փոքր մի թաւիշաւոր։ Տերևքն երկու
երկու եւանեն 'ի վերայ ճիւղոց՝ հանդէպ միմեանց,
որոց ոմանք են եղերահերձ, և ոմանք անհերձ։ Ծաղիկքն
բոլորակ 'ի ձև անուոյ, սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր,
և անուշահոտ, որք փունջս փունջս փթթին 'ի վերայ ճիւ-
ղոց սերմնափակօքն հանդերձ։ Խակ արմատն ստուար իբր
բթաչափ, գլանաձև, կնճռալից, ներքաթել, գորշագոյն,
հիւթալից, սաստկահոտ, գառնահամ, միանգամայն և
համեմային։ Սա ունի համակրութիւն ընդ կատուի, վասն
որոյ ստէպ թաւալի 'ի վերայ սորա. յորմէ և զանուանն է-
առ։ Գերահռչակ է 'ի մասին օգտաւէտութեան 'ի դի-
պուածս ախտից ջղաց, անդամալուծուն, կաթուածոց,
լուսնոտութեան, միջահատական ցաւոց կիսոյ գլխոյն, և
արդանդի, ախոնդանոտութեան, ախտի ցնցականի, և ընդ-
հանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից առութելոց 'ի տկա-
րութեան ջղաց. զի է խթիչ, զօրացուցիչ՝ և փոքր ինչ թմրե-
ցուցիչ բնութեամբ։ Ա յլև ստատակէ զորդունս և զձձիս որո-
վայնի, և փարատէ զախտս կոչեցեալ էմոֆթիզի։ Ճափն
'ի չորս տրամի մինչև ցմի և կէս ունկի, զոր օրէն է եռաց-
ուցանել մի լիտր ջրով. կամ դնել թրմոց 'ի ջուր ջերմ
ժամն երիս կամ չորս, յաւելլով երբեմն 'ի նոյն երեք
տրամ քինաքինա, կամ երկու տրամ սերբենթառիա վիու-
ճինիանա, կամ փոքր մի քամոմիլլա. զոր պարտ է տալ
հիւանդաց 'ի միջոցի 24 ժամուց։

Վալվուլա. այսու անուամբ ըստ անդամաղննաց նշա-
նակի՝ գռնակ, որ է մաշկ ինչ այնպէս զետեղեալ 'ի խողո-
վակս մարմնոյ, որ դիւրաւ բացեալ շնորհէ անցս հեղա-
նիւթոց, որք անցանեն ընդ այն. բայց ոչ տայ նոցա անցս
'ի դառնալ յետս։

Վակա. թափառ ջիլք. ըստ անդամաղննաց են վեցե-
րորդ ամոլք ջղաց, որք ելեալ ընդ ողնայարն՝ ճապաղին
և թափառին ընդ բովանդակ մարմինն։

Վաճինա ուրեթրինա. փող կամ անցք արդանդի. ըստ
անդամաղննաց է անձկագոյն մասն արդանդի։

Վանէլլուս, լա։ բավանէլլա, իս։ Ի տեսակ մի գե-
ղեցկատեսիլ և սրաթռիչ թռչնոյ 'ի չափ աղաւնոյ, որոյ
գոյն է խայտաբղէտ. այսինքն սպիտակ, սեաւ, կանաչ,
կարմիր, և կապոյտ. 'ի գլուխն ունի թագաձև կատարս.
կերակրի ճճեաք և ճանճիւք, որք գտանին յեղերս գե-

տոց, և լնայ։ Միս նորա պարարտ է և համեղ, միանգամայն և օգտակար դեղ նուազելոց, զի է զօրացուցիչ սրտի և ուղղոյ։

Վանիլլա առօմատիքա, լս։ վանիլլա, խս։ վանիլլ առօմատիք, գղղ։ Վէնիլլէ, անգղ։ Ի պտուղ ինչ ամբիկոյ, որ ի սուղ ժամանակի ծառանալոյս ընդ զանազան տեղիս եւրոպոյ և ասիոյ, որոյ երկայնութիւնն է իբր կէս ոտնաչափ, իսկ ստուարութիւնն դիպուչափ խորշխորչանի, թուխ, փափուկ, պարարտ, խոյանին և դիւրաբեկ։ Ներ քին գոյացութիւն նորա է թուխ հարեալ ի գոյն կարմիր, քիթուշ, բաղասանահոտ, և գոյնն ինչ կծուահամ։ Յորում լի են հատք մանրիկք սեաք և շողշողունք։ Այս պտուղ, կամ լաւ եւս ասել պտուղն՝ ի սկզբանն է կանաչագոյն, ապա գեղեցգոյն, հուսկ յետոյ ի գոյն թուխ փոխի, զոր սնանին քաղել յամենանն սեպտեմբերի, և չորացուցեալ օծանին խոլով դոգայի, կամ նշոյ, զի փափկասցի, և պահպանեսցի ի նեխութիւն, զոր վարեն ի սալ գՀոտ և զղջութեան ցիօբքօլաթամ։ Վարի եւս ի գեղոցայս ի զօրացուցանել զՋիկս և զմկանունս մարմնոյ։ և ի մանուսորի ընդդէմ սխանդանտաութեան, և ցաւոց գլխոյ առՄելոց ի սկսորութիւն, զի և խթիչ կամ գրգռիչ բնութիւն։ Զամին ի սասն ցորենոյ մինչև ցՅօ խառն սասն ունկի եռացուցեալ ջրով։ Բոյս սորա է տեսակ մի վօրսպիլիա կոչեցեալ անկոյ. զոր սպանիացիք՝ քամբէքէ անուանեն։ Իսկ հնդկացիք՝ Թիլքաօքիլ։ Լինի սա յամենս ի մէքսիքօն, որ զՀրէն բաղդան պատատի զծառովք իբր 14 կամ 15 ոտնաչափ բարձրութիւն։ Յոլովն սորա է նուրբ բաղբրշի, կանաչակերև, դիւրաթեք, կարծր, և ջայլին. ունելով ըստ շաբարաբեր եղեգանց Ծուռնս իբր 6 կամ 7 բոյթ տարակայ ի միմեանց։ Ունի տերևս նման տերևոց Ջրախոտի, կամ լաւ եւս դաբենեաց. բայց երկայն և սպարտա քան զնոսա. գոյն նոցա ի վերին երեսս պայծառ կանաչ և փայլուն. իսկ ի ներքոյ գոյնն ինչ գեղեցգոյն։ Բանայ և ծաղիկ մինչեւ ընդ։

Վասի, կամ լաւ եւս՝ վազի վէնիֆաթիլլի. այսպէս կոչեն անդամանդինք զուիշկեան անօթս կամ խոցվակս, ընդ որս հոսէ կամ յոցս պարուսնակի հեղանութիւն ինչ ի մարմնոյս կենդանւոյն. յորմէ և արաբացիք՝ Էվիֆէի վէնիֆայիէ կոչեն։

Վարիքօչէլլ. այնու անուամբ ըստ բժշկաց իմանի՝ այսուհետև պարկի ամրաձեաց, գոյացեալ ի ընդնմանէ երակաց նոցին։

Վաքքա, լս, և իս։ Ինէք, ամ։ պատա, որբ։ և բան մեզ՝ կոլ։ Ի էգ անասուն ծանօթ ամենեցուն. որոյ սանինքն օգտակար է կրծոց. որպէս և կամնն նորա։ Ճարպ սորա և ուղեղ զօրատու են ջղաց։ Իսկ մէջն մեզմէ զգաւս յօգուածոց, և փարատէ ջերմութիւն։

Վէթռուօլս. սեւս բառիւթռաւիս։

Վէթռուօլս պէր, կամ վիթռուօլս տի ռամէ, և կիմ օսմիսոչիմթօ տի ռամէ, իս։ օսմիսուչչիս քուբռի, լս։ օսմիսիչիմթ տը քիւիվռ, գղղ։ օսմիսչիչիյթ օվ քօրբրը, անգղ։ Ի աղ ինչ երինագոյն բիւրեղաձև, դառնահամ, միանգամայն և սեղմիչ. օգտաւէտ է ի դիպուածս թոքային բարակացաւութիւն, լուսնոտութիւն, պաբբերական տենդից։ Արինակի է զօրութիւն սորա. զի եթէ առցէ զբ ի սմանէ զչորրորդ մասն միոյ ցորենոյ մինչև ցմի կշիռ ցորեան, լինի թուլացուցիչ և սկսրացուցիչ բնութիւն։ Իսկ եթէ առցէ առաւել քան զչափն պայմանեալ, յայնժամ իսկ և իսկ փաղաղեալ սեղմի զորկորն, և ըստ սրան. առնէ զխմսուանն, պրորբոքութիւն սատմքսի և փարատաց, ընդ նմին և դբացկեր. հուսկ յետոյ մահու սպանանէ։ Ա՛յլ դարման սորա չէ ինչ տարբեր ի դարմանոց վիթռուօլս տի ֆիէռռօլ, մանաւանդ եբէքաքռաւնան, և իւղն բիչինօլ։

Վէթռուօլս տի ծինքս, կամ օսմիսոչիմթօ տի ծինքս, իս։ օսմիսուչչիս ծինչի, լս։ Ի աղ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի ծինքսէ, և ի օսմիսոչիմիկքսէ։ Կախնիք ի գոմն ածէին սասի ի պէտսէս դեղոցս, նաև ի ժայթքել տալ ղթիւնն արքեալ. իսկ այժմ սակաւք ի վար արկանին յարմանաս. զի փոխան սորա տան զարմանն անուանեալ եբէքաքռանան։ Ա՛յլ մեք սովաս ասպարինեմք զսխաս ասլոց։ Զայս եթէ կամիս առնել, արկ զնուբք փոչն ասլու ըստ կշռոյ երկոց կամ չորից ցորենոյ ի վեց ունկի սանկուքքի կամ վարդի ջրոյ. և երիցս անգամ յաւուրն լուանալ տալով զյաւազնեալ ասլ, ի սկզբանն զսլ. և հետ զՀետ միշտ առաւել ցուբտ։ Ցեռ զայսմանէ և զբառն վիթռուօլուամ։

Վէթռուօլս տի ֆիէռռօ, կիմ օսմիսոչիմթօ տի ֆիէռռօ, իս։ օսմիսուչչիս ֆիէռռի, լս։ Ի բաղադրական աղ ինչ կանաչագոյն, բիւրեղանման, թանձանցեկի, տապահամ՝ միանգամայն և դառն. օգտաւէտ է ի դիպուածս փորհարաւութիւն, թանձից, ի հոմանուս սերման կիմ սաղմի, որք պատճառին ի թուլութիւնէ գործարանաց. չարին ի էէս ցորենոյ մինչև ցն, խառն մի լեռ ջրոյ։ Ա՛յլ եթէ

առցէ զք ՝ի մանուկ առաւել քան զչափն սահմանեալ, առ-
թէ զվախճանումն, զցաւս սրտի և սատանաքսի, և զբորբոքումն
սատանաքսի և փորոտեանց։ Ալ էղեղաւի սորա են սո-
լուցիանէ տի օսանիքառաջնաթեի ալքալենի տի բօթասաա
կամ տի սատա. Նուրբ մաան մանրոց. և օսոիքառուսանա-
թեա տի բօթասաա կամ տի քալչի, և թեթեա լուծողա-
կանքն։ Սա կոչի և վիթռիսօր վիշռաւ. տէս զայս ՝ի բառն
վիթռիսուսլուտ։

Վէնա, կամ վէնէ, իտ։ տատար, տմ։ ընք, կամ չաքն,
կամ ախտէ, և կամ վէթին, արբ։ հուէկ, կամ սերարոց,
պր։ Ֆիէվա, յն։ և ըստ մեզ՝ երակ։ Է անօթ արեան, ել-
որ շրջաբերի արիւն կենդանւոյն, և են բազմաթիւ, որք
սկսանին ՝ի ծայրէ ներքին, և հասանեն ՝ի սիրան։

Վէշլեաա կամ վէսիքա, լտ։ գալաբուշտ, տմ։ մեսանէ,
արբ։ ըստ մեզ՝ փամփուշտ, կամ առաւուշտ։ Ըստ ան-
ցամանցնեաց է անօթ մաշկեղէն ընդունարան շնչկեան
հիւթոց կամ միզի, զոր ընդ միզանցս ընկալեալ յերիկա-
մանց պահէ առ ժամանակ մի, զի մի ակամայ տարաժա-
մու հոսեսցի։

Վէշլեաթօռիս. տէս Էմբիասթռս վէշլեանթէ։

Վէշլեբուլառէ սեմիտալէս. տէս օս։

Վէռտէ ռամէ. տէս սէրուկ։

Վէսթիպուլում, լտ։ վէսթիպուլ, իտ։ և ըստ մեզ՝
գաւիթ։ ըստ անդամանցնեաց՝ է առաջին մասն երկրորդ
խոռոչի ունկան, որ և կոչի լաստիհնթօ։

Վէրաթռում ալպում, լտ։ եղլէպօռ պիանքօ, իտ։
եղլէպօռ պլան, գղղ։ ուսլոթ հեղլեպոր, անգղ։ ոգ չէօր-
լէմէ, կամ գառ. չիչէի, տմ։ և ըստ մեզ՝ ոսկիտակ եղբո-
րաս, կամ ոսկիտակ կոմ վրայի։ Ի բոյս բուսեալ յիատ-
լիա, ՝ի գերմանիա, և յամերիկայ իբր երեք ոտնաչափ
բարձրութեամբ. որոյ տերևն է մեծ, ջղալից, գծեալ,
գանգուր, փափուկ, և թաւիշաւոր։ Ծաղիկ նորա ոսկի-
տակ է և բազմաթերթ. պտուղն շերտաւոր, յորում
բաղկանան սերմունք ոսկիտակ, երկայնաձև, և նրբակե-
ղև։ Իսկ արմատն ստուար, թեղալից, հիւթաւոր, սեաւ,
հոտաւէտ, և տոպախառն դառն, միանգամայն և դեղ
սխոնգանոտութեան և մոլեգնութեան։ զի է թուացուցիչ,
և ուժգին լուծողական եթէ ՝ի ստորստ, և եթէ ՝ի վե-
րուստ։ Յայն սակս կարգի ՝ի դասս թիւնաւոր քաւսց։
Զարմն յերկու ցորենոյ մինչև ց20 խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։
Ալև օգտաւէտ է բորոտութեան և գանջուռն, լուանալով
զվերաւորեալ մասունս մարմնոյ։

Վէրթիկο, լս։ վէռթիՀինէ, իս։ պաշ տէօնմէսի, տՀ։ հեգէՀան, կամ տօիա, արբ։ և բստ մեՀ՝ պտոյտ գլխոյ։

Վէրմի վէշիքօլառի. է տեսակ ինչ ՀՀաւոյ, որ սովորաբար դոյանայ ի փոր կենդանւոյն։

Վէրմիքօլարէ։ այսու անուամբ ըստ բժշկաց նշանակի զեռնական կամ սողնական զարկ ինչ բանկի, որ է նշան մահահրաւէր. տես և ի բառն բուլուս։

Վէրպաքրում թՀաքաս, լս։ վէռպաքօ, իս։ պտոյլեօն պլան, գղղ։ կրէթ պրօտ լիվրա մըլէչին, անգղ։ ֆիլմօս, յն։ սքզը գուչրուղու, տՀ։ պտուսիր, կամ պտուռ, կամ ատանիւթ տիւպպը, կամ միգնէ սէթիւլ էնտէր, արբ։ պտսրն, պր։ և ըստ մեՀ՝ փղոմս։ Ի խոտ՝ բուսեալ յեղերս ՃանապարՀաց, յաղաբակս, և յաւազուտս իբր չորս ոտնաչափ բարձրութիւն. որոյ ցօղունն է կարծրածիր, ՃիՀաղնից, և թաւիշաւոր։ Ցերև նորա է մեծ, երկայն, լայն, փափուկ, սպիտակ, և թաւիշաւոր։ Ծաղիկն դեղնագոյն, թեթեւահոտ, և փոքր մի քաղցրահամ. պտուղն ձուաձև սրածայր, և աղուամազուտ. մէջն շերտաւոր, յորում բաղկանան սերմունք նուրբք, է սեաք. իսկ արմատն երկայն, ստուար յոյժ, փայտային, և սպիտակ։ Այս խոտ լի է գոյացական իւղով, այլ նուազ աղիս. որոյ տերևն և ծաղկին եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, լինին դեղ փորհարութեան, հոտման որովայնի, և թանչից. ղն է սեղմիչ և մեղմիչ բնութեան։ Զարմն յերբէք տրամէ մինչև ցչորս խաուն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Վէրպէնա օֆիֆիչինալիս, լս։ վէռուվէնա, կամ վէռուվէնա, կամ էռպա քռօչէ, և կամ էռպա կռանմնա, իս։ վէռվէն կամ վէրպէն, գղղ։ վերվէչն, կամ քրմմին ուռայլա վերվէչն, անգղ։ և ըստ մեՀ՝ աղաւնիՀ։ Է սղգ ինչ խոտոց, որ սովորաբար բուսանի ի ցանկապատս տեղս, և ի շրջակայս ոստոց և ՃանապարՀաց իբր մի կէս ոտնաչափ բարձրութիւն. որոյ ցօղունն է անկիւնաւոր, կարծր, թաւիշաւոր, կարմրերանգ, և գառնահամ։ Ցերև նորա է երկայն, եղեբահերձ, կնՃաղնից, և գառնահամ։ Ծաղկին փոքրիկ, որկորաձև, պարարտ, և գոյն նորա երբեմն սպիտակ է, և երբեմն կապոյտ. բերկ և պատեան ինչ արկ զաձև, յորում են քառեակ սերմունք նուրբք և երկայնաձև. իսկ արմատն երկայն, ստուար, թեղաչից, և գառնահամ։ Սովորաբար սկսանի ծաղկիլ յամսեանն յունիսի. որոյ տերևն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է խյանաց ընդեբաց, դաչկան, միզարգելութեան, և դժխայաւութեան։

Վէրծնիքա օֆիցիֆնուալս, լս։ Վէռօնիքա կիմ թէկ էռ-
ռօքէօ, և կամ թէկ զվիցցէռօ, խս։ Է խոտ ինչ, որպ
ծիրգն են նուրբ, երկայն, բոլորակ, ծնրաւոր, օձապատայ,
և թաւիշաւոր։ Ցերև նորա նման է տերևոց լաբենոյ.
և է թաւիշաւոր, և եղերահերձ։ Կամ նորա գաւն է
միանդամայն և տոպ. զոր եւրոպացիք ջորացուցեալ՝ է
կիր արկանեն ըստ օրինակի չայի առ՝ ի անօսրել զվանձ-
բամանծուքն տողունից, ՝ի փարատել զվէրս կրծոց, թո-
քոց, և՝ ի մեզմել զաղբուքն թոունից։

Վիքէռա, լս, և խս։ Էնկէրիք, ամ՝։ Է՝քաս, կամ է-
քէա, սրբ։ և ըստ մեզ՝ իժ։ Է օձ ինչ կենդանանին, եր-
կայն իբրև կանգնաչափ, և ատուար երկու բթաչափ.
գլուխ նորա նեղ է և երկայն. աչքն փոքրիկ. լեզուն
երկայն, երկնդն, և գորշագոյն. ունի տատմանես կոծր,
ոտանք փոքրիկ և ոտանք երկայն, կոր, գոգաւոր, և սրա-
ծայր, որով խայթէ, և թունաւորէ զմերձեցեալսն
յինքն։ Մարթ նորա է աղօտաչէկ, յոկեալ, փայլուն,
և խժայնն, ունելով՝ ի վերայ թեփս կարծրս և բծա-
ւորս։ Իսկ միսն պարարտ է և շահաւէտ, մանա-
ւանդ՝ ի ժամանակս գարնան, զորոյ գլուխն և տուսն ան-
ջատեալ՝ լինի դեղ անդամարծուն, թոքաժեստութեան,
ցաւոց կրծոց, խոցուածոց լերդի, բորոտութեն, գոգուն,
և այլ ախտից մարթոց. և՝ ի մսանաւորի ծաղկանց, ուր
հարկ լինի՝ ի գրգռել զսրտաւոր քիրան։ Զայնն՝ ի մի
տրամէ մինչև 32 յաւուրն. ՝ի մարմնոյ նորա կալցի և
դեղեալսի թունոյ իւրոյ։ Զայս իժ եփեն և՝ ի ջուր հա-
սարակ, միանդամայն արկանելով՝ ի նա և զաջքէլեառիս,
կամ զալուկէօստա, եւն. զորոյ զկերպն բաղադրուն մար-
թիս դասանել՝ ի գիրսն լօռէնցօ քաջէլլօ անուանեալ.
զոր վարեն՝ ի դեղ երկարատև տիտից, և այլ պէսպէս ցա-
ւոց։ Դասանի սա՝ ի բաղում տեղիս եւրոպիոյ. այլ ա-
ռաւել յաճախագոյն և չարաքեղն յանդրիանուպօլիս.
յայն սակս հարեալքն՝ ի նոցանէ լինին ուռուցեալ, կո-
ռուսանեն զսիրոտակ կերակրոյ, որման զմաղձ, և թաղ-
կանան. առթէն՝ ի մարդն և զընդուսին միանանց և Ջղայ՝
զբորբոքումն, զզայցս գլխոյ, զվիրաբեղութիւն, զՀն-
շումն, և զանձկուն սրտի, զցուրտ քիրան, զկեծկլանք
և վերջապէս եթէ ոչ առնապարեալ փութալ դասանեսս
ցեն, մեռանին անվրէպ։ Արտաքին դասման, և դեղ ա-
սպաքինութեն նոցա են թիւրակէսն, խատորն, ասն, սրբ-
ութիւն տի սալ ամենիքաքն, ՝ի վեր քան զամենայն խա-
ղումն հրաչէկ երկանթով, որով փութանակի այտուցեալ
բանայ զվէրս, և՝ ի դուրս վայելէ զմահաբեր թոյնս։ Իսկ

ներքին գեղոյապէս բժշկուած նոցա են՝ այն իմի՛ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ սալ տի վիբէռա, անուշադրդ, ոգին եղջերն եղջերուի։ Աղ՚ի մէջ սոցա ես ընտրեմ՚ի սկզբանն զայ նոսին, որք առաւել ազդու են և առաւել օգտակար. որպիսի են մուռ հանեալ տի ամմոնիաքա, և Թառմոնիթ տի բօթասաս։ Զարբրնակ. սու տրամ մի՝ մուռ հանեալ տի ամմոնիաքա, և էկս տրամ՝ Թառմոնիթ տի բօթասաս լուսեալ խառնեալ ընդ մի դրդալ ցուրտ ջրոյ. յոր յաւել նոյնչափ և ջուր հասարակ. ի խառնուրդէ սոսի յերեք Ժամս միանգամ առնու հիւանդն դրդալ մի սրձոյ առ իւրաքանչիւր նուազ խառն ընդ ս և խպ զարացուցիչ ըմպէլոյ։ Ի սոցին կարգս դասին և ասիսոս սոլիթոնիքօ, և ասիսոս նիթռիքօ, և ասիսոս մուռ հանեալիքօ։

Վիթռիուօլում, կամ քալչանիթում, լու։ վիթռիուօլօ, խս։ զաւք բրպարդ, կամ զաՀ, ՀՀ։ Ճազ, սրբ։ և ը մեզ՝ արշասալ։ Ի ալ ինչ հանիքային. որոյ երեք տեսակք են. մինն է կանաչագոյն և սպիտակարիւն, զոր խառաց ցիք կոչեն վիթռիօլօ վէռուէ, կամ վիթռիօլօ տի մառ Թէ, կամ ՖիէռուՀնիօլօ. յաՀնախեալ՚ի գերմանիա, և յանդղիա՝ երկամաՀանակ իբրև զքարմարգանակ. գոյացուելն նորա բաղկացեալ յերկամաՀանին մասանց և՝ ի Թմնու աղից, վասն որոյ սեղմիչ է և կծու համով. ջրոյ և Թափանցիկ բնուչ՚. որ վարի՚ի սեաւ ներկս, և՝ ի նիւթ Ժամանաքոյ. կոչի և վիթռիուօլօ տի Ֆիէռուօ. տես՚և անդ։ Ի սմանէ երբ զամենեն նաև ոգի ինչ ազդու և տրապահամ՝ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ ասիսոս վիթռիուիքօ։ Երկրորդն է սպիտակ իբրև զաջաքար, յորմէ և խառնեալք՝ վիթռիուօլօ սպանքօ անուանեն, որ ընդ՚ի սաքսոնիան՝ եղեալ՚ի հանքէն զոր խառալիքս ծնիքօ կոչեն։ գոյացուելն նորա բաղկացեալ յառաջին նիւթոյ սեան ծնիքօի, և՝ ի տոխլ կամ՚ի Թմնու աղից։ վասն որոյ կոչի և յիտալացւոց՝ օսսիսօՖիաթօ տի ծնիքօ, կամ վիթռիուիքօ տի ծնիքօ։ տես և անդ։ Սակայն իբր՚ի բազումս զանգեալ է խառնուածք այլ և այլ մետաղոց և հանքաց, որպիսի են արձէնտ, սղվնտ, և երկաթ։ Սորա է տեսակ ինչ արուեստական, կոչեցեալ՚ի նոցանէ վիթռիուիքօ սպանքօ առաթիՖիչեալ՝ որ քան զամենեսին ասնուսական է և առաւել յարմար՚ի գեղոյայս։ Արդ՝ սա է յառաջագոյն մեծին կանաչ, իսկ յետ կիպրոյ, և լուսանալոյ. փոխարկի՚ի գոյն սպիտակ։ Իսկ երրորդն է երկնագոյն իբրև զաստիւղոյ. որ գտանի՚ի կիպրոս և՚ի գերմանիա, եւեալ՚ի սղոնձաքարանոցէ իբրև զառիկ։ Գոյացուելն սորա բաղկացեալ

'ի պղնձային մնասնց, և 'ի տապագոյն աղիս. յայն սակս կոչի յիսապացուց՝ վիճռիուօլ տի ռամէ, կամ վիճռիուօլ տի չիբռօ, և կամ վիճռիուօլ թուրքինօ։ Ըստ արա բացուց՝ Թուլեթա զառաքա։ Ըստ տաՀկաց՝ կեղ թաքը։ Կոչի յիսապացուց և վիճռիուօլ պը։ տես և անդ։

Վինիգռանա. տես քօռնիքա վինիգռանա առօմա թիքա։

Վինում, լս։ վինս, իս։ վէն, գղղ։ դռասի, յն։ նէ պլեթ, կամ խամի, արբ։ շառաայ, տՀ։ մէյ, կամ միլ, կամ պատէ, կամ սիկի, և կամ շէրաայ, պր։ և ըստ մեզ՝ գինի։ Ի հիւթ ինչ զուարճացուցիչ, և թրմբ բեցուցիչ. զոր հաստարակօրէն եղուլանեն 'ի հատից խաղ ղոյ. որոց ոմանք են ապիտակ և քաղցրահամ, ոմանք կարմիր, և ախորժահամ. ոմանք սեաւ, և տոսպահամ. և ոմանք յայլ և այլ գոյն գեղեցիկ։ Եւ որպէս գունովք և համովք, նոյնպէս և հոտովք զանազանին, բերելով զհոտ ծաղկի, գեղջի, խնձորոյ, և ն։ 'Ի մէջ ոչ սպէսպէս տեսակաց գինեաց ընտիր է և ապիւ, որ լինի յանգղիա, 'ի դաղղիա, և 'ի սպանիա, նա յաւէտ 'ի կողմանս քանաբեան կղզեաց, որում ըստ բարբաց՝ չիք զուգական 'ի համբրէն աշխարՀի։ Բայց Թուլեթ է և գոյացեալքն յաշխարՀս մեր յարեւելեան՝ մարթին ունել զզուգահաւասար սանուաւթիւն ընդ վերոյիշելոցն։ Գինիք խթիչ են բնութեամբ, առաջնարարք են և պատՀպանիչ կենաց, և չափաւորապէս արբեալ՝ զգաստացուցանեն զմիտքութիւն կենսական ոգւոյ, սՀեցուցանեն զընական զօրութիւնս, արգելուն զյորդութիւն քրտանց, կազդուրեն զՀուլութիւն ստամոքսի, զարթուցանեն զախորժակն, բարեկարգեն զգործողութիւնս սորին որովայնի, գրգռեն զՀամբն և զգաշտանս կանանց, և միանգամայն գիմակալեն թռչնից, փոսխուութիւն, ջղային տենդից, նեխութիւն, և քաղցկեղի։ Իսկ չափազանցն՝ ՀնասԷ գլխոյ և այլ ամենայն անդամոց։ զի շփոթեն զզգայութիւնս, խանգարեն զյիշողութիւն և զմտացակաութիւն, ամբոխեն զուղեղն և զՀիւթս մարմնոյ. գրգռեն զբարկութիւն և զձգտումն, պատճառեն զանսովոր ակարութիւն, զբորբոքական զլսկումն ախորժակի, ըզթախծութիւն, զպատյա և զցաւ գլխոյ, զդիշերային և զանկամայ գիծոնութիւն, և վերջապէս կարճեն զկեանս։

Վինում առօմՀիկռանՀում, լս։ վինս առօմՀիկռանՀօ, իս։ չէլիբլի չէրաայ, տՀ։ և վասն մեզ՝ գինի հանգերձեալ երկաթով կամ պողպատաւ, բաղադրեալ 'ի չորս ունկի՝ ամենանուրբ խարտաձոյ երկաթոյ, 'ի մի ունկի

կենտանեն, և 'ի ջրս լեսր սպիտակ և աղնիւ գինւոյ։ Զայս ամենայն օրէն է ընուլ յանօթ ապակեայ. զնին ջրոյց տուուրց պարտ է հեղուլ զդուշանելոյ յայլ ապակի անօթ, այնպէս զի մի խառնեսցի մյուրն ընդ մաքուր հեղանիւթոյն, և ապա տուր ըմպել հիւանդին երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկշիռ միոյ դրամի մինչև ցերկու։ Զգեսցի գինըմպուելոնս այս ցերեսուն և ցքառասուն օր, և տեսցի օգտութեան սորա մեծ 'ի զօրացուցանել զսկարութեան ջղայ՝ մկանայ և ստամոքսի, 'ի յարծարծել զաղբեցուելի փորային հիւթոյ, 'ի նորոգել զոյժն տկարացեալ յերկար խօթութեի, 'ի ցրուել զախտարծարծ հիւթս խառնեալս յարեան, 'ի լուծանել զնոյանս ներգի, 'ի փարատել զախոնդանոտութեի և զդալուկն, 'ի բարեկարգել զդործողութիս մարսողութեի, և 'ի բժշկել զքղջային գժուարամարսութիս. զի է խիստ կի դրդուիչ բնութիւն։

Վինում երբեքաբանեն, լա։ վինօ. քսն երբեքաբանա, իտ։ Ի գինի հանդերձեալ երբեքաբանա անուանեալ արմատով. հաշակաւոր է 'ի մասին օգտաւէտութեի 'ի դիպուածս փորհարութեի, և արիւնախառն հոսման որովայնի, զի է սեղմիչ բնութիւն։ Զայս եթէ կամիս առնել, արկ զնոշոր փոշի արմատոյս ըստ կշռոյ ունկեայ միոյ 'ի յերկու և կէս լեսր սպիտակ գինի. զնին տասն աւուրց՝ օրէն է քամել յայլ անօթ ապակեայ՝ և պահել, և ըստ պիտեղոյն 'ի կիր առնուլ։

Վինօ. տես վինում։

Վիշերա, իտ։ գառան իշն, պաղրատ, ՍՃ։ ըստ մեզ՝ փորոսիք, ընդերք, աղիք։

Վիշիա էռվիլիա, լա։ մաքս, կամ լէռս, կամ լէռն, կամ վէՃՃիօլի, կամ ինկուստասպուռէ, կամ սթռաքքապուռ, կամ ծիռլս, կամ ծիրպս, և կամ Ճռուլս, իտ։ էռս, կամ էռվիլլեռ, գրզ։ պիթիթերը մէջ, անգ։ պուռչագ, ՍՃ։ և ըստ մեզ՝ վիդն։ Ի բոյս՝ բուսեալ 'ի բուրաստանս և 'ի ցանկապատս վայրս իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն։ որոյ ցօղունն է թաւիշաւոր, մէջն ունայն, և անկիւնաւոր։ Տերևք նորա են երկայն, լայն, և թաւիշաւոր, որք երկու երկու եւանեն հանդէպ միմեանց։ Ծաղիկն ընդային, եղջերաձև, եղերահերձ, և ծիրանախառն կապոյտ. ապա արտադրէ պատեան ինչ թաւիշաւոր, յորում լի են ունդք սեաւ և բարբրշի. զոր ջրացուցեալ ասն 'ի կիր գրասուց և ապաւնեաց առ 'ի պարարտանալ. նաև 'ի վար արկանեն 'ի գետ այսուցից.

ղն է կակղացուցիչ բնութ։ Սա և կարգի ՝ի դասս հինգ կակղացուցիչ ընդց։

Վիսքում ալպում, կամ վիսքում գուէդչինում, լս։ վիսքօ գուէդչինօ, իս։ կկ, կամ կի քօմէօն, գղղ։ միսսէլ, կամ միսսէլթօ, անգղ։ պուռռ ապաՀը, տՀ։ Ի ծռենչ փոքրիկ՝ բուսեալ յեբրսպիս իբր չորս ոտնաչափ բարձրութիւն, որոյ փայտն է կարծր, ծանր, ամրողջ, արտաքուստ մեՀն կարմիր, իսկ ՝ի ներքուստ սպիտակ հաբեալ ՝ի գոյն դեղին։ Ճիւղք նորա կամ ոստք են կանաչակեղև, փայլուն և կրկնուած։ Տերևքն երկու երկու բուսանին առ միմեանս։ և են երկայն, ստուար և կարծր, նման ըստ իմիք տերևոց տօսախի։ Ծաղիկն փոքրիկ, կոնտաձև, և դեղնագոյն։ իսկ պտուղն է մանր, ձուաձև, փսփուկ, սպիտակ, և փայլուն՝ ըստ նմանութեան պտղոյն կոչեցելոյ ուվա սբինա։ և ՝ի միջն ունի հիւթ ինչ թանձր, մածուցիկ, ոստոյային, և կռուական իբրև գՀիւթ, որով օծանեն զՀիւղս ծառոց առ ՝ի որսալ ղթրաչունս։ Ճիւղ այսր ծառոյ կամ թփոյ, որ է լի իւղով և ցնդական աղիւ՝ լինի դեղ լուսնտուէ, անդամալուծութեան, մանաւանդ ախտի ցնդականի ՝ի վերայ եկեալոյ մանկանց և օրիորդաց։ Զարմն ՝ի էկս տրամի մինչև ցերկուխառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Վիօլա օտոռաթա, լս։ վիօլէ մամմոլի, իս։ վիօլէթ օտոռանթե, գղղ։ մարչ վայօլէթ, անգղ։ մէնէքշէ, տՀ։ պէնէվսկ, կամ պէնէվէՀ, արբ։ գիսաթիշ, կամ սէպզիտայէ, պր։ և ըստ մեզ՝ մանուշակ։ Ի ծաղկի ինչ կապտագոյն, դեղնաբիծ, դեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան, քաղցրահոտ, դառնահամ, և մածուցիկ։ միանգամայն և գեղ օգտակար կրծոց և որսի։

Վուլթուռ, լս։ ավօլթօռօ, իս։ կիբա, յն։ ագպապպա, տՀ։ և ըստ մեզ անգղ։ թռչուն մեծ, և կորակուսց։ որոյ մագիլն նման է արծուոյ։ փետուքն մոխրագոյն։ սրունք մեծ։ ՀՀրանք ոսկից սայրասուր, և է գիշատաբար։ վասն որոյ մարգինաբար յարձակի ՝ի վերայ ապականեալ դիականց։ Մին սորա ըստ ոմանց լինի դեղ վերնոտութեան, և ցաւոց կիսոյ գլխոյ։ Իսկ հոտն քաղորոյ ունի զօրութիւն վիժողական։

Վուլնուս։ տես ուլնուս։

Վօմիթօռիուս, լս։ Ի անուն ընդհանրական նշանակիչ ամենայն ուրծայուցիչ կամ ժայթքեցուցիչ և կամ փսխեցուցիչ դեղոցն, զոր արաբացիք կոչեն մուքայի, կամ իշնաթ, կամ դէպթ, կամ ֆիլէպ, և կի մեթա-

ռաջ. և պարբք՝ զիւռաշխէն։ Խակ թռուբք՝ գուռատու-
բուռնու, կամ գայ վէրՄՌ, և կամ խառնիբուս էթարիբ-
ՄՌ։ Գիտելի է, զի այսոքիկ ոչ ծացուցիչ գեղոբայքս հնա-
բեալ են յիմաստասէից՝ ի կորովամիտ և ի Ճարտար բժշչ-
կաց, ի մասնաւորի սակս մաքրութեան և կազդուրման
ստամոքսի. քանզի ի սմանէ կախեալ կայ գլխաւորապէս
հիմն առողջութեան բնութեան կենսականի. և զհաստատու-
թեան այսոքիկ Ճշմարտութեան ապացուցականի՝ մարթիմք մատ-
բերել ի բնականացն խակ յատկութէ։ Քանզի տեսանեմք
յանբան կենդանիս, զի ի ծանրաբեռնիլ եփարանաց նո-
ցին՝ յանմարթելի կերակրեղնոցս և յայլ ո և իցէ պատ-
Ճառաց, նկրտել գուն գործէն ըստ բնութեան թելադրե-
լոյ ի գուբս վանել, և ի թեթևացուցանել զնեբեանս
և այնպէս պատսպարին յառողջութեան. ըստ սմին օրինա-
կի, և սակս սոյն պատՃառի հարկաւ պահանջին և կա-
րի պիտանագոյն համարին ի բնութեան կենսականի դե-
զորայք այսոքիկ փսխողականաց. որովհետև քաշայա-
է, եթէ ի մեբս բնութեան գտանի առաւել բաղնատարեկ
նիւթ ծանրաբեռնելոյ զստամոքսն՝ քան ի նոցին բնուե-
ուստի և մեք ի վար արկանեմք զստամ, ոչ միայն առ ի
մաքրել զստամոքսն յաւելորդաց, ի գրտէ, ի թանձրա-
մած սողունից, և ի սուբ կամ ի կծու մաղձից, և՝.
այլ միանգամայն առ ի ցնցել ի սթափել, և յարծար-
ծել զաղդեցութիւն փոպոյին հիւթոցն, և միանգամայն
մանրաթելից ստամոքսին և ի զարթուցանել զախոր-
ժանն, և առ ի անբոյթ և բացարձակ Ճանապարհ
յարդարել շրջանաց արեանն, և նրբադոյն երակաց, և
առ ի նրբացուցանել զմանրահոծութեան նորին։ Բայց
գիտել արժան է ասուէն, եթէ յորով անգամ եւս վրի-
պակ բաղդեւմ մարթի է յառաջ գալ յանդէաս և ի գոր-
ծածութեան ասցին։ Սմին իրի օրէն է միշտ ի կիր առնուլ
զստամ ըստ կանոնի քաջահմուտ և Ճարտարարուեստ
բժշկաց, և այն մեծաւ զգուշութիւ և խոհականութիւ,
նկատելով ի ջամն, ի պարագայս կարմուտածոց և խառ-
նուածոց հիւանդին, և՝ ի հանգամանս տարոց. և այ-
գու օրինակաւ անտարակոյս և անվրէպ նպաստամատոյց
լինին բնութեան, և արգելուն զմուտ պղտարաղ և բաղ-
մատիսի ախտից՝ որք հանդերձեալք են ի վերայ գալ ախ-
տակրին. եթէ ի մանկուն, և եթէ ի չափահաս ի
գուբս մդկ զծաղկին որ յառաջն գաղեալ և թագուցեալ
էր ի ներքս. նոյնպէս և զնուազաբարս ի դիպուածս
ջերմախտից։ Դարձեալ, կարի շահաւէտ են ինքնաբեր

և յոռեգոյն հաղից տղայոց. լուսնահարութիւն, անգամալուծութիւն, փորհարութիւն, խթից ստամոքսի և սուրբին որովայնի, մանաւանդ միջնահատակաւն և անընդհատ տենդից. ի վերջ քան զամենայն՝ ջրամենայն տենդից կոչեցեալց խոտական բարբառով ֆիբպրեզ նէռվոզա, կամ մալարիա: Այնպէս ի միտ առնուել պարտ է, եթէ որքան մարթ իցէ՝ փութալ ի վար արկանել զփսիոզականն ի սկզբան անդ ախտին, և չէ բնաւ օրէն գանդաղիլոտութիւն և զանցառութիւն անցուցանել զժամանակն. զայս թէ ոչ խառնեալ ախտն ընդ արեան, և Ճարտարեալ ընդ բոլանդակ մարմնին՝ վերսակս մեծ գործէ. և եթէ ուրեք յայտնեալ ըստ պատահման անցեալ իցէ ժամանակն պայմանեալ, յայնժամ առաւել պատշաճաղական է կիրառութիւն լուծողականի՝ քան փսիոզականի: Ասացաք, եթէ մեծի խոհականութիւն զգուշանալն պէտք են. քանզի ի դիպուածս նուրբ ախտից և յոլն կանանց, արիւն փսիոզաց, և որոց անզօր և տկարագոյն է կուրծքն, և անկեալ է պորտն, և ամորձիքն, որ ասի՝ էնտիրա, այսինքն փոշտանկութիւն, ևն, ինչպես և վասնզ մեծ առեմ: Այլ եթէ ըստ պահանջելոյ հարկի պէտոյ լեցի ի կիր արկանել զփսիոզականն ի վերոյիշեալ դիպուածս, յայնժամ պարտ է նախ չափոյն լինել յոյժ թեթև. երկրորդ՝ հարկ է զպորտն և զամորձիքն ի բուն յիւրանց սահմանն դարձուցանել, և ձեռնտու լինել բնութեան ի դիւրապէս և ի հեշտեաւ փսխումն, տալով նմա յարբումն փոխանակ ջրոյ՝ զշուրն երկիկի, կամ զմեղրաջուրս. և եթէ զկիր արկանելոյ զայսոսիկ հնարս՝ դեռ ոչ զկայ առնուս փսխումն, և չանդորրին վրդովմունքն, յայնժամ մատոյ նմա զդեղոսրայս թմբրեցուցիչս և մեղմացուցիչս, որով և վայելէ ի կատարեալ անդորրութիւն:

Ալմիթուս, լս: վոմիթօ, իտ: գուռմաք, տճ: թաքաչ, արբ: զէլքէրտէն, պր: և ըստ մեզ՝ ործալ, կամ ժայլքել, և կամ փսխել. տես հա. ա. երես 310:

Ալմիթօ տի սանկուէ, իտ: էմմեթէմէսի, լս: պիթուուուշէտ, արբ: խուսնզէլքէրտէն, պր: գան քուսմաք, տճ: և ըստ մեզ՝ փսխումն արեան. տես զայսմանէ հա. ա. երես 302:

Ալմիքա, լս: բասմեմա, իտ: ագՃիյեր չիլանը, տճ: և ըստ մեզ՝ խղխայթ թոքոց, կամ խղխայթեալ պալարտես հա. ա. երես 83:

Տ

Տաբէնէ մէծ էռէռում. տէս քէմմէ։

Տաթթէռօ կամ տաթթիլօ. տէս տաքթիլի։

Տաուքուս քռէթիքուս, կամ լիպանօթիս տաուքուս քռէթիքուս, լս։ տաուքօ քռէթիքօ, կամ բաթթենաքա սալնաթիքա, իս։ քառօթ տը քանտ, գղղ։ քէռօթա օվ քռիթ, անգղ։ եապան հավուռնու, տձ։ ալիթիմում, կամ շէքաքուլ և կամ դէղէռի պէռռի, տրբ։ և ըստ մեղ՝ ստեպղին վայրի։ Է խոտ երկայն իբր մի և էկս ոտ նաչափ, բոլորակաձև, դարձնագոյն, և թաւամազուտ։ Տերևք նորա նման են տերևոց սամթի, բայց առաւել նուրբ քան զնա։ Ծաղիկն սպիտակ է և թաւամազուտ. բերէ և դարձնագոյն և համեմատող սերմունս քիմենաչափ մեծութիւն։ Իակ արմատն է երկայն, ստուար, թեքլայնց և հոտաւէտ։ Բուսանի ի լերինս Եւրոպիոյ, և ի կրեատ. որոյ սերմն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է փքախտութեան, և խթից որովայնի և արգանդի՝ առ թեքլոց ի փքոյ, և՝ նուազուն ամսական պարտուց կանանց. զի է խթիչ և փքաչալած բնութիւն։ Չափն կէս արամ՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ։

Տաքթիլի, կամ բէսէնիս տաքթիլիֆիկառ, լս։ տաթթէռօ, կամ տաթթիլօ, և կիմ տաթթէռի, իս։ տաթ, գղղ։ տէյթ բատ թռի, անգղ։ խուռմա, տձ։ պէյէհ, կամ թէմր, կամ միսէլէկբա, կամ պլեսսի, արբ։ թէբ, կամ ֆիձամ, և կամ ֆիհամ, պր։ և ըստ մեղ՝ արմատ։ Է պտուղ մասնաձև, ստուար, մանրիլ, մթին կարմիր, քաղցրահամ, և մանուշիկ. միանգամայն և դեղ կրծոց, հաղից, և ծիւրական ախտից. զի է մնուցիչ, և կակղացուցիչ բնութիւն։ Ունի և կարծրանկդ և երկայնաձիգ կորիզ ի միջի փոքր մի դառնահամ գոյացութիւն։ Ծառ սորա սովորաբար բարձրանայ 40 ոտնաչափ և աւաւել՝ միօրինակ, ստուար, և ուղիղ յարմատոց մինչև ցգագաթն։ Կեղևն է թանձր, կնճռապատ, և թեփալից ըստ նմանութեան մորենոց տիտեռան։ Ոստքն բուսանին ի գագաթան, որք տարածանին ի ձև հովանոցի, ունելով ի վերայ տերևս կարծրս, երկայնաձիգս, և սրածայրս

զրէն երկաթի սլաքայ. ի միջն ասոց Լանէ գոյացուն ինչ սպիտակ՝ յիսաալացոց Էլեթէ կոչեցեալ, իսկ յա-բաբացուց՝ կումառ. պատեալ զանազան քրմաձև պա-տենիւք կամ կեղևովք մի քան զմի նուրբ, ոչ գոյն կաղ-միր, առ բազում երս պիտանի: Բանայ և ծաղիկ մանր և սպիտակ: Իսկ պտուղ ծառոյն է նոյն իսկ արմատն որ խիտ առ խիտ զեռեղեալ յոլովեալ իւր կոխի զծառոյն. զոր ժողովեալ չորացուցանեն՝ որպէս մեք զՀոր, և ա-ռաքեն ասա և անդ մինչև ի մոսկով: Աչյս ծառ բուսա-նի ի զանազան տեղիս, որպէս յայսիրիկէ, յասիա, և ի հնդկիս. այլ ոչ է հասարակ ըստ ամենայն տեղիս: Գտա-նի յայսիրիկէ և տեսակ մի արմատենուց, զոր արարացիք՝ Ճիալեալալ խամի անուանեն, այսինքն արմատենի գինե-բեր, զորոյ հերձեալ զկերակն, բղխեն հիւթ ազնիւ. որ կարի քաղցր է և զուարճացուցիչ, միանգամայն և լու-ծողական. բայց փուքթով գնայ յասպականուքեն, մինչև բոլորովին ի քացախ փոխիլ զնին երկուց աւուրց:

Տէբուիմնեթէ. է բառ նորոց, և ասուգաբանի՝ թու-լացուցիչ, կամ սկսրացուցիչ: Կոչի ևս ըստ նորոց՝ ամ-նիա, կամ ասէնամիա, և կամ ասթէնիա:

Տէլթօխան. անուանեալ այս խնձոր՝ բաղկաբաղձ. է միայն ինչ ուսոյ, որ համբառնայ ի վեր զշաղուկ:

Տէնթիլլաա, իս: բլուամպակօ էուսօբէա, լս: սան-թիլլէա էօսօբէէն, գաղղ: իւռօբիկնիլէ սուվերթ, անգղ: Է բոյս ինչ եւրոպոյ և գերմանիոյ, որոյ արմատն է սպի-տակ, թեպալից, և տասպահամ, միանգամայն և գեղ ցա-ւոց յօդուածոց, եթէ թանձրաթեան կասկեալ արկցի ի վերայ:

Տէքօքթուս, լս: տէքօցիսնէ, կամ տէքօթթօ, իս: տէքօսիսօն, գղղ: մրթնգուսիս, արբ: ըստ մեզ՝ խաշու. կամ խաշոյ. է բժշկական ըմպելի. յորում եռացուցեալ են բոյսք, արմատք, տերևք, կեղևք, սերմունք, փայտք, և այլ սոցին նման նիւթք:

Տէքօթթօ ալսը, կամ տէքօցիսնէ ալսա տէլ սիտէն-համ: Է ազգ ինչ խաչուի, որ ստէպ ի կիր արկանի ի դիպուածս փորհարուքեան, զայրագին թանչից և հոտման արիւնային փորաքշուցուքեան. զի է սեղմիչ, սնուցիչ և քաղցրացուցիչ բնուքեան: Օրինակ կազմելոյ զնաշայս զայս. Ա՛ռ երկու ունկի՝ նեղքին խմորն սպիտակ հացի, և նոյն-չափ՝ քօռնս տի չէ՛ռվ. քաղչնաթաց. և գիր զայս յանօթ կաւեղէն, արկանելով ի նա և զբոլս և կէս լիտր ջուր հասարակ: Ապա մերձեցո՛ ի հուր առ ի եփել. յետ և-

փելոյ ըստ բաւականին, քամեա զայն կտաւով յանօթ տալեկած. յոր յաւելլ չորս ունկի՝ չաքար ապիտակ, և տուր տխտակերն երկու կամ երեք սկահակ գինւոյ յաւուրն։ Ոմանք ևս յաւելուն ի նոյն ունկի մի ջուր կի-նամանի, և կէս ունկի՝ ևկէժ արարիոյ։

Տէքօցիանէ տիուռէթիքա, իսս։ խորհր վերիմի մրթ-պուսիս, ամ։ Ի խաշու ինչ միզաբեր, որպ կերպն կազմե-լոյ լինի այսպէս. Առ ունկի մի արմատն կարսոնի. կէս ունկի՝ տերևն բառիեթառխի. և վեց ունկի՝ ջուր հա-տարակ. և եփեա զայս մինչև ի պակասել այնր կիսով չափ, յաւելլով ի նոյն տրամ մի նիշոռ տի ջեթատաս-ատա զտեալ տուր հիւանդագ ժամէ ի ժամ մէն մի սկա-հակ սրձոյ։

Տէքօցիանէ տի սարսարառիլա, իսս։ սարառնա մրթ-պուսիս, ամ։ Ի խաշու ինչ բաղադրական, զոր մարթ է կազմել այսու եղանակաւ. Առ երկ ունկի՝ սարսա-բառիլա, որ լոցի մանրեալ. և ունկի մի լէնիս կուսեա-քս, և դիր թրմոց յերկ բինեթա ջուր ժամս չորս. ապա եփեա զայն իբր ժամ մի և աւելի ևս, մինչև ի սպառիլ միոյ մասին ջրոյ՝ յերից մասանց անտի։ Բայց պէտ է եփել զայն ի մէջ ապիկած պուռատն, և ոչ պղնձեայ աշ-նօթոյ։ Ապա յաւելլ ի նա կէս ունկի՝ սասասիքռաս, և նոյնչափ պատռանա մանեօռ, և երկ տրամ՝ ռէկիօլլցիա. և թմոլ զնառնուրդս զայս մարթիլ ի միմեանս ընդ միմեայ կէս ժամու։ Յետ այնորիկ քամեա զայն կտաւով. և տուր ըմպել 12 ունկի՝ ընդ առաւօտս, 12 ունկի՝ նախ քան զճաշն, և այլ նոյնչափ ընդ երեկս։ Զգեստքն դեղ-ըմպուելոյս այս ցերեսուն և զքառասուն օր, և տեսցի օգտաւէտութիւն սորա մեծ ի մարթել զարիւն, ի փարա-տել զախտս գաղղիականս, զ՝ օգուածացաւս, զվէրս հնացեալս և արմատացեալս. զի է քրտնաբեր, մարթիչ և փոքր մի թուլացուցիչ բնութեամբ։ Ա՛յլ օրինակ ի կազմել զնոյն դեղ. Առ չորս ունկի սարսարառիլա, և վեց տրամ՝ անթիմոնիս, որ լոցի ծարաեալ ի մէջ կտաւոյ, և եփեա զայն վերջտասան և կէս լիտր ջրով, մինչև ի սպառիլ այնր կիսով չափ, յաւելլով ի նոյն և մի ունկի՝ լիգուրիցիա, և երկու տրամ՝ անիսոն. և թմոլ մնալ այնպէս իբր տասն վայրկեանս։ Յետ որոյ ի կիր արկ ըստ նախ ասան-դեալ կանոնին, որ առաւել յաջողի, և մեծ օգուածի ընծայէ։

Տէքօցիանէ տի տաքինէ մէկէռէօն, իսս։ Ի խաշու ինչ ազգու և օգտաւէտ ի գիպուածս ցաւոց յօդուածոց,

և գաղղիականի ՝ի վեր երևելոյ յոմ և իցէ մասունս մարմնոյ. զի է խեթէ և քրանաբեր բնութիւն։ Զայն ՝ի ջրս ուռնկոյ մինչև ցութ՝ երկու կամ չորս անգամ յաւուրս։ Զայս եթէ կամիս յօրինել, Առ կէս ուռնկի՝ կեղևն տաշեսջ մեգեռէնն անուանեալ անկոյ. և մանր ջարդելով զայն ՝ի պղտան, արկանելով ՝ի նա և զչորս լիտր հասարակ ջուր. մերձեցո՝ ՝ի հուր առ ՝ի եռելոյ. և այնչափ օրէն է եռալ, մինչև սպառեսցի կիսով ջուր և աւելի ևս, կամ յերից մասանց անտի մնասցէ մի մասն. ապա արկ ՝ի նա կէս ուռնկի՝ լիդրեմիցեա, և դիր վերատին առ հրով, և յորժամ սկիզբն առնէ եռալ, բաւական համարի եմն. յետ որոյ առցես ՝ի բաց ՝ի հրոյն, և անցուսցես ՝ի կապաւ նուրբ։

Տէքօշիանէ ասի քինա քինա քօսքօսնամ, իսա՝ Է բաղադրական խառնուածքինա քինաի. որ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ ջղային տենդից, մանաւանդ յորժամ անկեալ իցէ յուժոյ ախտակիրն։ Առ՝ ՝ի կազմել զայս բաղադրութեան, ապրա է նախ զերբեք տրամ քինան և զնոյնչափ սեռբէնեթառիա վիրմինիանան լոսել ՝ի փոշի խոշոր, և ապա եռիցէ զայն ութ ուռնկի հասարակ ջրով, մինչև սպառեսցի մի մասն յերից մասանց անտի. և յաւելցուս ՝ի նա մի և կէս ուռնկի՝ աբգուա առօմանթիքա, կամ կէս տրամ սբեռնեթօ տի մէրլասէ. և տուր հիւանդաց չորս դրգալս սեղանոյ երեցս անգամ յաւուրն։

Տէֆեռէնեթէ. սերմնաբեր. ըստ անդամանմանոյ նշանակին անօթք ինչ մարմնոյ, որք ածեն զսերմն յերկուսրեան։

ՏիաբՀռակամ, լս՝ տիաՀռակամ, կամ տիաՀռամմա, իսա՝ և բան մեզ՝ սառծանի, է թաղանթ, կամ միան ինչ, որ ՝ի թիկանց կուսէ եկեալ յառաջկոյս, և անտի առ ՝ի վեր ՝ի կուրծս շրջեալ՝ կայ կամարաձև. տես զայսմանէ և զառան Օա։

Տիակիտիս սօշիօանթօ. տես սբամմենիում։

Տիապէթէ, իսա՝ սիտիկ թեռնամասը, ամ՝ տես հատ. երես 128։

Տիսքօռտիս, կամ էլէթռուտիս օրիանթօ, և կամ էլէթռուտիս սիսքօռտիս, իսա՝ էլէքթիէռ օրիանթ, լս՝ էլէքթիէռ օրիանթ, զղղ՝ օրիչյթ էլէքչիէ. լի, անգղ՝ սարմանաք մանանուս, ամ՝ Է դեղ թանձրամած զօրեն թիւրակէսի, հոտաւէտ, և սաստկահամ, միանգամայն և օգտաւէտ ՝ի գիսուածս ջղային ախտից, փոքրհարութեան, յաւոց և արիւնախառն հոմման որոշ-

ՏԻՃ

նի առթիւոց ի թուլութեէ. զի է խթիչ, զօրացուցիչ և թմբեցուցիչ բնութեաբ։ Զայն ի կէս տրամէ մինչև ցեբեբ և ցչորս յաւուրն, խառն ջրոմիս երիցկի, կամ ընդ գինւոյ։ Եղանակ կազմելոյ զՁեռանձրամած գեղս զայս. Առ. կէս ունկի՝ բեբէ լուսկոս, և նոյնչափ՝ կինամոն. առ. և տերեւն սբբամիսի, արմատն Թռամինենիլլսի և Ճենջիսանի, յիւրաքանչիւրոցն երկու ունկի։ Զայս ամենայն լոսեա՝ ի փոշի մանրամաղ, յաւելլով՝ ի նոյն զՀինգ տրամ՝ օբբիս, որ լիցի լուծեալ կամ զանգեալ ընդ գինւոյ. յետոյ արկ՝ ի նա երկու և կէս լիտր մեղր անարատ, և յաւել այնչափ գինի սպանիոյ, որչափ պէտք իցեն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց արուեստին զմանձունս զայս։ Եւ գինեալ է, զի՝ ի մէջն միոյ տրամոյ բաղադրուէ սորա՝ գտանի ցորեան մի տարողչ տպիտն։

Տիարբեա, կամ տիարբեա, իտ։ արվի ֆիւբքսուս, լտ։ զէխեր, կամ մաշի իլ պոմնն, արբ։ տերբունեէվ, սլրվ։ խաալ, ոռ։ և ըստ մեզ՝ փոբհարուեթի, կամ որովայնահոսութի, կամ փորագնացուն. տես զայսմանէ հտ. ա. երես 272։

Տիաֆռակոմ. տես տիաբհռակոմ։

Տիաֆիռամմեթիսէ, լտ։ ինֆիռամմացիօնէ տէլ տիաֆիռամմա, իտ։ և ըստ մեզ՝ բորբոքումն ստոծանւոյ. տես հտ. ա. երես 87։

Տիբլօխսէ. ա անդամանոնաց է գոյացուն ինչ սպլենգային ը մէջ երկուց թիմզանց սկաւառակի գլխոյ։

Տիլուէնեթէ. այսու անուամբ նշանակին ամենակերպ հեղուկիչ գեղոբէք, որք հեղեղկին զՀիւթս մարմնոյ։

ՏիՆիթմալիս բուռբուռէա, լտ։ տիՆիթմալէ բօռբօռինա, իտ։ կրան տիՆիթմալ, կամ կանթրլէ, գող։ բբրբբլ. ֆոքսկլբվ. անգղ։ Ի բոյս՝ որ յաՀԹախ բուսանի՝ ի կողմանս եւբոսիոյ և գերմանիոյ՝ ի ջր և յաւազուտ տեղս՝ իբր երեք ոտնաչափ բարձրութ։ Ցօղուն տրա է սառաբ իբր բեմաչափ, կարմրագոյն, բրդոտ, և մէջն դատարկ։ Տերեւքն են երկայն, եզերաՀերձ, կնՃռեալ, և կանԹաւոր. գոյն նոցա՝ ի վերն երեսս է կանաչ, իսկ՝ ի ներքոյ սպիտակ։ Համ նոցա դառն է միանգամայն և խառնակիչ. ստամբոխ, մանաւանդ եթէ իցէ թարմ։ Ծաղկին է մանր, երկայնաձև, և երփներանգ. պտուղն երկայնաձև և մազուտ. բերէ և սերմանս նուրբս։ Իսկ տարմանն թեթեւլոյց է, և դառնահամ. գործածուն այսր բուսոյ մուծաւ յեւրոպիա զառաջինն յանգիցացոց. յորոց էանց առ գաղղիացիս, և անտի յայլ տեղս։ Տերև այսր բու-

սոյ՝ է ընդհանուր դեղեթափ ընդդէմ պէսպէս տախտից առեթլոց յուժգնութեան, եթէ դուշմանութեայ չափով՝ ի կիր տրկանիցի, այսինքն քառորդ մասն մից ցորենոյ մինչև ցերեք ցորեան յաւուրն՝ խառն ընդ կօտմս արա պիքալ, կամ չաքարի. և յետոյ առ սակաւ սակաւ աստիճանաւ մարթիս առաւելուլ զքանակն մինչև 30 և 40 ցորեան յաւուրն. և այսու ելանեալ և չափով՝ ի կիր արկեալ՝ շնորհցուցէ զասալ կամ զբորբոքումն արեան, խստանել զհազս ցնցականս և վատթարագոյնս, փարատել զմոքաժեռութիւնս, զոքնումն արեան, և զհոսումն թանչից պատճառելոց յուժգնութենէ. բուժէ և զմոքացաւս նորոգ ընկալեալս, զչգրգռութիւնս, զքացաւական հնչարգելուիս, զդայրացեալ յօդուածացաւս և փողացաւս, զմիզարգելուիս, և միանգամայն ծիւրեալ մարէ զքարն՝ եթէ գոյցի մարդ անցս նորա։ Ալլև արգելու զարբախումն կամ զգողդոջումն սրտի, զցաւս կրծի և ընկամանչի. օգտէ և ըմբռնելոց ի կատաղութենէ կամ ի մոլեգնուէ, ի լուսնոտութենէ, ի ցնցմանէ ջղաց, և յակամայ շարժմանց մկանանց. զի է թուլացուցիչ կամ մեղկացուցիչ և միզաբեր բնութիւն։ Զայս տերև՝ ըստ նախաբանդեալ չափոյ՝ մարթիս տալ ամենայն չափահասից ի կարևորութենէ ժամանակի։ Իսկ տղայքն՝ կէս մասն, և մասաղ մանկանցն երկեմնից՝ քառորդ մասն, և փոքր ինչ առաւել ըստ պիտոյութեան։ Եւ երբեմն տեսանեմք զնշանս, եթէ սկսանի մեղկանալ հարկանումն բաղկերակի, և պատճառեալ զնուազումն սրտի, յայնժամ օրէն է կամ գլխովին խստանել զգործածումն, և կամ նուազել զչափն։ Իսկ եթէ որ ի կիր արկանիցէ զաս առաւել քան զչափն պայմանեալ, յայնժամ պատճառեալ անվրէպ զվախճան, զլուծումն որովայնի՝ հանդերձ անտակալի խթիւ և ցաւով, զմեկուութենէ, զպատոյտ գլխոյ, զնոսրումն, զցնցումն ջղաց և մկանանց, և վերջապէս զմահ։ Ալլ զիզմամբ սորա և դարման են խթիւ և զորացուցիչ դեղոցդ, որպիսի են՝ սեռբենթաւիա վիռՃինխանան, վարդենխանան, քասթօրիօն, ի վեր քան զամենայն ափիոնն զդուշութիւն և չափով ընծայեալ։

Տիուռէթիքս. անուամբս այս նշանակին ամենայն միզեցուցիչ դեղոցդ, որք բանան զանցս միզելոյ, որ առեթլոքս անուանի՝ իարար վէրՃի մուսիՃէլիք։

Տիաբէբտիս. է անուն ջղային դեղատարատաւէ, զոր տատՃիկք կոչեն՝ սինիրլէրին կիւՃ սինարմէսի. տես զայս մանէ հտ. ա. երես 200։

Տիսէնթէռիա, իս։ տիզենթէռիա սուպերիկս, լս։ քան իսալը, տՀ։ խուենիռէվ, սպ։ զէսիսը իվ սէմ, սրբ։ և բան մեզ՝ սրիւնախառն փորհարութեան, կամ թանչախառն որովայնհոսութեան, կամ արիւնային որովայնալուծութեան, և կամ թթախառային փորագնացութեան։ տես զայս հա. ՇՀ. երես 282։

Տիբեթամնուս քաէնթիբուս։ տես օռիկսնում տիբեթամնուս։

Տիֆիբօլեթա տի օրինէ։ տես սեթանակուռիա։

Տուլբանուռա, կամ սօլանում տուլբանուռա, լս։ վիենէ տալվանթիբա, կամ հէռապա վիենիա, իս։ տուսապմէռ կամ մռուէլ ռանսիանեթ, կամ բանասան տ՝ օռէյլ. գը։ նայգ. էչյա, կամ պլենթբը–սուլեթ, անգլ։ եռսան ատմասը, տՀ։ և բան մեզ սուռապարանի՝ որթ վայրի։ Է բոյս՝ յաղագէ սօլանում անուանեալ բուսոյ, որոյ ցօղունն է թեթեւ և ուղղակի։ արձակէ բարձունակս նուբբս, երկայնաձիգս, կարճրս, և ճիւղաւիցս։ Տերև նորա է երկայն, յդկեալ, սրածայր, և քաղցրահամ, միջնախառնեալ ախորժելի դառնութեամբ։ Ծաղկին գնդակաձևս, մանր, մինչաւոր, վարդաձև, և կապտագոյն։ Բերել և հատապտուղս ձուաձևս, փափուկս, կարմրերանգս, հիւթալցս, և խժահամս, յորս են և սերմունք մանրիկք։ իսկ արմատն մանր է և թեքալից։ Բուսանի ի խոնա և ի հովանաւոր տեղիս։ և եթէ գացէ ծառ մերձ իւր՝ յոր կարիցէ պատատիլ, բարձրանայ ցՀինգ կամ ցվեց ոտնաչափ։ ապա թէ ոչ տարածի զերկիրս։ և ոչ բարձրանայ աւելի քան զերեք ոտնաչափս։ որոյ բարուռնակք կամ ճիւղք չորացուցեալ, և մանրեալ ի մատունս մատունս, լինին դեղ օգտակար ընդդէմ խցանաց տաքիկեան ախոթեոց, փայծերգան, և լերգի։ օգտի ըմբռնելոց ի գաղզիական և ի պքօռպուրթական ախտ, և ի մատնատրի պրբիւնոյ, բորոտաէ, և ցաւոց յօդուածոց։ զի է թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ ընութեամբ։ Ճաշեն յերկու տրամ մինչև ցուռ խառն երկու լիսր ջրով։ զոր պպրա է եռացուցանել այնչափ, մինչև ի սպառել կիսոյ մասին նորա։ Յետ զանելոյ տուր ըմպել տիտակրաց ընդ միջոց 2 ժամուց։ Են ոմանք՝ որք զանսանելս զայս խառնեն կամ թամբ, և ոմանք ողջոյն եփեն ընդ կամին։

Տուռիցիա արլի, կամ մռուսուս, լս։ սթիեթբէցցա, կամ սեռենիսմէնեթօ տի վէնեռէ, իս։ ինքնաբաղալբք, կամ գասպլբք, տՀ։ և բան մեզ՝ սինգրոմվայն, կամ սինգուլիւն որովայնի, կամ ալնգացեալ որովայն,

և կամ կաթուածք որովայնի. տես զայսմանէ հտ. ։ն. երես 251 ։

Տռականթէ. տես Թռակաքանթհուտ։

Տռակիմա, կամ տրաքիմա, լս։ տռամմեա, իս։ տիրհէմ, տՀ։ տրհամ, տրբ։ և ըստ մեզ՝ տրամ, որով խմանի՝ երեք սքռուբօլօ, և արժէ վաթսուն ցորեան։ Գիտել պարտ է եթէ սովորաբար եգեալ (Ž) զայս նշան խմանամբ զչափ միոյ տրամոյ. զոր ի գործ արկանեմք ի կշռի գեղորէից։

Տռամթիքա։ Ի բառ բժշկական. որում նշանակին ամենայն հղօրեզագոյն և ասատիկ թնտագոյն լուծողական գեղորէք, որք վրդովմամբ և քերեալով ի դուրս վանեն զմաղձս, զմարասս, և զայլ աղտեղութիւն ստամոքսի և աղեաց հանդերձ խթիւք և ցաւովք. յայտմ կարգի են քամաքուցիա, սքամոնէուտ, քօլօչինթիա, կուտմի կուԹիէ են։

Տռօռնիքուտ բառատրնանքէս, կամ տռօռնիքուտ ռօմանօռուտ, լս։ տռօռնիքօ, իս։ տռօռնիք, գղղ։ լէօքառա՝ս ալէյն, անգղ։ տուբինՃի, արբ։ Ի բոյս ինչ գարունագոյն երկայն իբր երկու ոտնաչափ, բոլորակաձև, և բաղմաՃիւղ։ Տերև սորա է լայն, բոլորշի, պայծառ կանաչ, և թաւատաղուտ ըստ նմանութեան տերևոց մեղրատպոլի։ Ծաղկին սպիտակ և Ճառագայթաձև։ Բերէ և սերմունս նուրբս և սեաւս. իսկ արմատն սպիտակ, օձապտոյտ, թեքլաղից, և ծնրաւոր։ Բուսանի յանտառս և ի հովանաւոր վայրս, նա յաւէտ ի կոզմանս գերմանեից. որոյ արմատ փոշիացուցեալ և արբուցեալ խառն գաւՁ ջրով լինի դեղ օգտակար ընդդէմ պտուտման գլխոյ, և բարբասման սրտի։ Եւ ըստ ոմանց դեղ է ևս ընդդէմ թունից։

Ր

Ռաբուտ, կամ ռաբուտ, և կամ պրասկբա բաբա, լս։ ռաբա, իս։ ռավ, գղղ։ թիրանիբ, անգղ։ չալամ, տՀ։ լՀիթ, արբ։ և ըստ մեզ՝ շողգամ։ Ի բանՁար ինչ յայգէ խաւարտից՝ ծանօթ ամենեցուն։ որոյ արմատն մեղմ

զասատկուն հաղից, քաղցրացուցանէ զտոպուն հիւթոց, և բարեխառնէ զարիւն. վասն որոյ և ստէպ եփեալ ուտեն մարդիկ : Իսկ սերմն սորա ըստ ոմանց ունի զմասնաւոր գործունէութիւն ի սատակել զՃճիս որովայնի և ի մեզել զաբութիւն թուանից :

Բաբէանուս սաթիսլուս, լտ : ռաՖանօ, իտ : ռէՖիօ կամ ռասպա քիւլթիվէ, գրզ : ռէպէշ, անգզ : թուռբ, տՃ : ՖիվկՂ, արբ : և բան մեզ բոլոր : Ի արմատս ինչ բուսոյ իբիք ծանօթ ամենեցուն. որս ոմանք են երկայնաձև և սուսաբ, և ոմանք դնտակաձև և փոքրիկ : Ոմանք են սպիտակ, և ոմանք սեաւ. ունին ըստ մեծի մասին ըզհամն կծուս և խայթողս, որք և են դեղք օգտակարք ընդդէմ աբօռոտութեան, միաբդելութեան, երիկամնաժեղութեան, ջրգողութեան. զի են խթիչ և միզացուցիչ բնութեամբ : Իսկ զսերմն սոցա որք են կարիր գունով, և տաքպ համով, ի կիր արկանեն ի բացողական դեղերաց : Զամն ի էնս տրամն մինչև ցմի ամբարք յաւուրն :

Բաբէանուս սիրէնսթուս, կամ քրքիլեառիա առմռաչիա, լտ : ռաՖանօ առուսթիքանօ, իտ : կուան ռաՖիօ կամ ռէՖիօ սուաՃ, դրզ : հօռա ռէպէշ, անգզ : եապան թուռբու, տՃ : և բան մեզ՝ վարդ բոզկ : Ի բոյսոր սովորաբար բուսանի ի կողմանս գերմանիոյ, և ռուսիոյ. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, ուղիղ, դարսնագոյն և մէջն դատարկ : Տերև սորա է մեծ, լայն, սրաձայր, խորտարօրտ և պայծառ կանաչ՝ նման ըստ իմիք տերևոյ խաշնդեղի : Ծաղիկն մանր է և քառեակթերթեան. պտուղն բոլորշի, մանր և սերմնաւոր : Իսկ արմատն երկայն, սուսաբ և սպիտակ. ունի զհամ յոյժ ազդու և խայթող, որ և զեղանց Ճաշակողին կիզէ հանգոյն մանանեայ. զոր Ժողովեալ մուսմատաս կազմեն ի պէտս համեմելոյ զկերակուրս, նա և ի դեղ անդամագօսութեան, ջրգողութեան և սքօռպուութեան. մանաւանդ որոց են վիճակեալ մաղասային և ցուրտ բնութեան. բանայ և զանցս միսլ, և լուծանէ զբար՝ եթէ գոցի ընդ անցս նորա. զի է խթիչ և զորացուցիչ բնութեամբ :

Բակատա : Ի ախտ ինչ աղէաց և սրբանին :

ԲաՃիա. տես բէզնիա :

Բամէ. տես տէս :

Բամէռիսս. տես բուզմարիսուս :

Բանա էսքուլէնթա, լտ : ռանա, իտ : կուբնուլլ դրզ : Ֆիրկ, անգզ : գուռպաղը, տՃ : տարատատ, կմ տրվատատ

և կամ հաՃէչ, աբբ։ պէզակ, կամ պէկ, կամ չաղբ, և կամ չաղզ, աբ։ և ըստ մեզ՝ գորտ։ Է կենդանի երկայնեցաղ քառոտանի յաՃախեալ յերերս գեւոց և լՃաց, և ի ՃախՃախուս վայրս, փոքրագոյտ, տափարակ, և տեսլեամբ ագեղ։ այլ գլուխ նորա մեծ է ըստ համեմատուեւ մարմնոյն և երկայնաձև, մորթն գորշագոյն, կամ թուխ, և ունի ի վերայ բիծս մանուեւս. տուեան բոլորշի և ստուարագոյր. կերակուր նորա են խոռոչ, ՃանՃք, խրուրդ մեռեալ, և այլ փոքրիկ միջատք։ Իսկ միսն համեղ և մածուցիկ, զոր բազմօրինակ հանդերձեալ ուտեն վասն ապաքինելոյ զախտս թոքոց, կրծոց, և ախտդատնաց. զի է սնուցիչ, զուարացուցիչ, և կակղացուցիչ բնութեամբ։ Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև սրտա արգանակն, և ի մասնաւորի յարդելուլ զորդառատ հոսումն քրտանց։

Բանէլա, իտ։ գուռպաղաՃիկ, տՃ։ և ըստ մեզ՝ գորտ փոքրիկ։ Դարձեալ, այսու անուամբ խմանի սիտ կամ ուռոյց ինչ ի վեր երևեալ ընդ լեզուաւ հուպ առաջի կողմեան ատամանց։

Բանինս. անուամբս այս նշանակին նեռքնալեղուեան երակք։

ԲանուՃքուլուս, լտ։ բանուՃքօջ, իտ։ ուրնՃքիւլ, կամ էռալ սառաՃնիք, գղղ։ քէլլբռի լեվրա, կիմ քռօ ֆիւթ, անգղ։ ալբիրեն չիչէի, տՃ։ և ըստ մեզ՝ հրանունկ։ Է բոյս ինչ փաղաղիչ, և ֆիտասբեր, որ յաՃախս քուսանի ի կողմանս եւրոպիոյ ի բուրաստանս և ի խոնաւուտս տեղս, որոյ ցօղունն է փոքրիկ և կանաչ։ Տերև նոր պայծառ կանաչ, և եղերաՃերժ, ունելով ի վր բիծս ստվերակս։ Ծաղկին գեղեցկատեսիլ նման բէռոն ծաղկի, թէպէտ մանր է քան զայն, այլ ըստ բարգուՃթէ թեբթիցն և պայծառուՃեան երանգացն ամենայնիւ նմանի նմա։ Բերէ պտուղս հատս գնոտակաձևս, և սերմունս մանուեւս։ Իսկ արմատն պարարտ, թեքաղեց և փաղաղիչ բնութիւն, և է գեղ անՃդից, մանաւանդ եւօրեայ տենդից. կապելով և եՃի ի ներքոյ կողմանէ բուՃոյ ձեռին, ուր երակն հարկանէ։ Կատարք փաղաղիչ և ֆիտասբեր. քանզի եՃեն զբ կերիցէ յարմատոյ ստսի, պտուՃառէ զգորգոգուն ստորին որովայնի, զցնուն միսնոյ, զՃգալուն, կամ զքարշումն ջղայ բերանոյ և շրթանց, որով և երևեցուցանէ ծիծաղիլ, և վերՃապէս զմահ։

Բապառապառս. տես բՃսարապառաս։

Բապիէս, լտ։ բապպիա, իտ։ գուտուզուք, տՃ։

և ըստ մեզ՝ կատարելութեան չանց կամ այլոց կենդանեաց։

Բավակլեօնէ, կամ վաեուալօ սարվամթիքօ, իտ։ սուճիչէէ, ամ։ և ըստ մեզ՝ վարրի ծաղիկ. պարարք կամ խաղաղարարք սորա նման են պարարաց ծաղկին. բայց լի են թարափանցիկ շիճակաւ, և չորանան զկնի երից աւուրց։

Բասիուս, լտ։ բաճճիս, իտ։ և ըստ մեզ՝ շառաւիղ. ըստ անդամանցնոց է փոքր բաղկոսկր։

Բասիչէ. տես բասիքօս։

Բասիչէ տէլ պրաղիչէ. տես իբէքարբուանէա։

Բասիքա, լտ։ բասիչէ, կամ ռասիչէ, իտ։ գէօք, ամ։ ըռք, սրբ։ պիխ, պր։ Ի անուն հասարակ նշանակիչ ամենասեսակ արմատոց, թէ ծառոց, և թէ բուսոց. զոր-օրինակ ռասիքա ալթիէա, կամ ալթիսէա, այսինքն արմատ տղոց. ռասիքա վալէռիանէ, այսինքն արմատ կատուախոտոց. ռասիքա կռամիկեա, այսինքն արմատ սիզոց, և այլք բազումք, որք այսպէս՝ ռասիքա նախգրիա կոչին։

Բասիքա գռուխնիքուս սբէռիէնս, լտ։ ռասիչի չինգուէ սբէռիէնթի, իտ։ պէշ այքնը գէօքէր, ամ։ և ըստ մեզ՝ հինգ արմատք բացողականք։ Յայս անուն կոչին արմատք ինչ հինգ տեսակ. որոց առաջինն է սուսաբ և ծամաձուռ, զոր ըստինք կոչեն՝ բուսքուս։ Երկրորդն՝ է արմատն ծնեբեկի, զոր կոչեն սասքառակուս։ Երրորդն՝ է արմատն սամթի, զոր կոչեն՝ ֆօէնիքուլում։ Չորրորդ՝ է արմատն կարանի, զոր կոչեն՝ բէթռօսէլինում։ Իսկ հինգերորդ՝ է արմատն նեխուրի, զոր անուանեն՝ սրիում։ Արդ՝ արմատքս այսոքիկ են ընտրեալ միզարբեր, բացողական, և թուլացուցիչ. յայն սակս և ասէալ կազմելք ի սոցանէ զդեղս միզացուցիչս, որք մաքրեն զանցս միզի, լուծանեն զնացնս միզանց խորտակեն զքար գոյացեալ ի փամփուշտս, և յերիկամունս մարդոյ։ Այլ բաց ի հինգ տեսակացս՝ են և այլ բազում տեսակք միզացուցիչ արմատոց, որք սուրբն են յոյժ քան զնախընթացսն. որպիսի են՝ կռամինեա, սբուլթէլլա, էռինգիս, պիսմալվա, ֆռասիօլա, ֆիէլիչէ մնքիս, քարբեռօ, և ն։

Բաֆանս ռուսթիքանս. տես բարհանուս բուսթիքանուս։

Բէաչաա ճիալլօ, տես սուրիբիկմինթում։

Բէզինա, լտ։ ռաճիա, իտ։ և ըստ մեզ՝ ռեսին։ Ի անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն խժանման նիւթոց

Ելուզելոց ՝ի Ծառոց և ՝ի յարմատոց ՝ի ձեռն կրկնման ցբլոյ։ Իսկ մինչ ասի, ուղղենա կուռեաքօ, իմանի ուռ-տինն ՝ի՛ փայտի. ըստ այսմ և այլք բաղումք։ Բայց յստ. կապէս նշանակէ, զոր հոսին կամ հեղանին ՝ի բնից և յոստոց Ծառոց. որոց ոմանք են չոր, և կարծր, որպիսի են մազաստաքէն, խուռնին, օշանն, կնդրուկն և՝ն։ Եւ ոմանք հեղեղուկք, որպիսի են՝ քաղբանն, բալասանն, խեժն բեւեկնուց և՝ն, զոր ՝ի տեղիս իւրեանց լնագոյն յիշատա-կեցաք։

Ռէզենա բինուս, լտ։ ուռՃիկս, կամ ուռաս տի բէգցս կամ տի փիչիա, իտ։ լնպան շամի, արբ։ բաթիան, պր։ չամ սադրզը, տՃ։ Ի ուռտին ինչ թանձրամած, իւրա-լի և սխորժահոտ. յորմէ կազմին պէսպէս սպեղանիս առ ՝ի պնդել զթուլութիւն միջոց, և ՝ի բուժել զնոցս, և զցաւս ոսկերաց։

Ռէզենա եաբաս. տես մանիթիէռօ տի Ճիաբաբաս։

Ռէզենա կուռեաչի. տես կամնա կուռեաքա։

Ռէթինա։ Բառիւս այս նշանակի ցանցաձեւակ, որ է թաղանթ ինչ աչաց, յորում նկարին պատկերք առաջ. կայից։

Ռէի էլէթիթի. տես ըհապառաբարում։

Ռէկոլիցիա. տես կլիչիրրհիցա։

ՌէՃիուս մեռպուս, կամ ֆէլիա սուֆֆուսիօ, լտ։ ա-վուսկօ, կամ իթիթէռիցիա, կամ իթիթէռիքօ. և կամ իք-թէռիա, իտ։ իթիէռիօս, յն։ սարբլիք, տՃ։ սուֆիռէ, կամ ֆուգուռէ, և կամ եաբան, արբ։ զէրսի, պր։ և ըստ մեզ՝ դալուկն. տես հտ. ԲՈ. երես 158։

Ռէմանիզմ. տես ռէումանիզմ։

Ռէմէտուում, կամ մէտիքամէնթում, լտ։ բիմէտիս, կամ մէտիքամէնթօ, և կամ մէտիչնա, իտ։ էմ, կամ մանի-Ճէ, կամ իլաՃ, տՃ։ էաուիէ, էսիւֆ, կամ սէֆի, և կամ սէվա, արբ։ տէբման, կամ չարէ, պր։ որով անուամբ նշանակին օ և էգէ բժշկական զեղոցայք։

Ռէնէլա, իտ։ տես հտ. երես 134։

Ռէնէս, լտ, և իտ։ պէսարէկ, տՃ։ գիւլանՃ, կամ գիւլ-վէ, արբ։ կիւտէ, պր։ և ՝ի՛ մեզ՝ երիկամունք. են մեղք ինչ փափուկ կիսալուսնաձև, երկաւոր, զեստեղալք ՝ի մէջս յաջմէ և յահեկէ, ոյք ընդունին զշնչուն զաւեւ-լուածս արեան, և հոսեցուցանեն ՝ի միզանցս կարգեալս ՝ի սոյն։

Ռէումա, կամ ռէումանիզմուս, լտ։ ռէումանիզ-մ, կամ բէմանիզմ, իտ։ վէօՃայիլ մէֆիսալը արբ։ ցնաք

աղբրաբար, տմ՝ և ըստ մեզ՝ յօդուածացաւութեան. զորմէ լեսագոյն տեսցես հա. ա. ՝ի գլ. իզ. երես 253։

Բէռումաթիզմօ ինֆլամմատօռիս. յօդուածացաւուն բորբոքեալ. տես հա. ա. երես 253։

Բէռումաթիզմօ քռօնիքօ. տես հա. ա. երես 258։

Բէսիբօլէ, իտ։ երիվարելէլ, լտ։ երլանձնք, տմ՝ և ըստ մեզ սուտակաբանի օձիկ, որ է այսուհետ ինչ Ժանտալից, կարմիր և կարծրասլնիգ։ Այս երլանէ ընդ ձեռս, ընդ ոտս և ընդ այլ կողմն մարմնոյ, և ածեցեալ հասանէ ՝ի ջաղ արմատոյ՝ հանդերձ սատակի մարմնմամբ, և երբեմն կա մանդէ զոտիտացեալն սոմա։

Բէքթուս, լտ։ ռէթթօ, իտ։ և ըստ մեզ՝ ուղիղ, ուղղ ղորդ։ Ըստ անդամանինոց՝ է անուն մկանաց ինչ գլխոյն և փորոյն։

Բիզօ. տես օռիֆֆս սամթիվա։

Բիմէսիս. տես բէմէսիս։

Բիմէսիս քօնթռօ լա թիկնա, իտ։ դէղէ քարշը իլաձ, տմ՝ Ի հեղանութիւն ինչ բաղարդական, օգտաւէտ ընդդէմ գոնջուռեան և այլ վիրաց ՝ի վերս երեսելոց ՝ի գլուխս. որ այսպէս կազմի. Ա՛ռ երեք ունկի՝ սօլիքուռօ տի սօսաս ռէ չէնթէ, մի և կէս տրամ՝ սաբենէ վէնէթօ, երեք և կէս ունկի՝ ջուր կրոյ, և երկու տրամ՝ կրկնահան ցքի։ Ցեռ բարիոք խառնելոյ քամեա զայն ընդ խիտ կտաւ։ Եւ ապա ստէպ ստէպ լուանալ օրէն է գնոցաւորեալ մասունս գլխոյ։ Կայ և տեսակ ինչ սպեղանւոյ առ նոյն գոնջուռեան, որով օծանեն զվերս գլխոյ երկու անգամ յաւուրսն։ Զայս եմէ կամիս յօրինել։ Ա՛ռ քան ցորեան վէռռէ ռամ՝, և նոյնչափ՝ մէռքուռիս սուչէ. առ և տասն և կէս տրամ՝ բօմմէթա ռէչէնթէ։ Զայս ամենայն խառնեա բարիոք ՝ի մէջ անկանի, և ըստ յանօթ սպակեայ ՝ի պահեսնու։ Գասանի և տեսակ ինչ զօրեղագոյն փուչոյ, զոր խաալցեալ կոչեն բիմէսիս տէլ սօնթօռ պլիքքէռ. քօնթռօ լա թիկնա. որոյ օգտաւէտութիւնն յոյժ հռչակեալ է ընդդէմ գոնջուռեան. զոր կազմեն յեսուգայ եղանակաւ։ Ա՛ռ քան ցորեան՝ սօլիքս տուռաթօ տի անթիմոնիս. և նոյնչափ՝ մէռքուռիս սուչէ. յաւելուլ ՝ի նոյն կէս տրամ՝ շաքար սպիտակ և մաքուր։ Զայս ամենայն լուսեա բարիոք ՝ի քարեայ անկանի, և տուր ընդել ախտակրին խառն գաղջ ջրով երկու անգամ յաւուրսն՝ զկշիռ միոյ ցորենոյ. և զկնի քանի ինչ աւուրց առ սակաւ սակաւ սասրնմանաւ մարթիս առաւելուլ զքանակն մինչև ցերկու և ցերեք ցորեան յաւուրսն, և ոչ աւելի։

Ռիչինուս քօմմունիս, կամ ռիչինուս ալպուս, կամ քաթաուԹիա մաեօռ, լա։ ռիչինօ, կամ բարմա քհՀախԹի, կամ ֆՀաՀիօլօ ա՛ ինտիա, և կամ ֆիլքօ ա՛ ինֆէռնօ, խա։ ռիսէն քօմէն, գղղ։ մէսսիբօ սիա, անգղ։ խիսվէ, սրբ։ պիսէնՀիր, պը։ կէնէ օՀՈռ, ՈՀ։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ տունկ շանՀաՀանՀի։ Է Թփատեսակ բոյս ինչ կա, նաչ հարեալ ՚ի գոյն կապոյտ, երկայն իբր եօԹն ոտնաչափ, ստուար, փայտային, ՀիւղալԻց, և մէջն դատարկ։ Տերև նորա լայն է և ցաստաեալ ըստ նմմուտեաւ տերևոց Թզենւոյ։ Ծաղիկքն բաղմատեսք, պտուղն բոլորշի ոլոր զօրէն և փշալից, յորում պարուՀանկին կապտագոյն և բծալիր հասք շանՀաՀանՀաձեք ՚ի խորշս ԹաղանԹատեսակ, որպ վասն և անուանեցան յանուն նորա։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, Թեքալից և ոսկեգոյն։ Բուսանի սա յեգիպտոս, յամերիկա և յերկիրս վՀՀակեալս Ջերմագին օդոց։ այլ հաչակաւոր քան զամենեսին է որ լինի ՚ի հնդիկս։ Ի՛ հասից կամ ՚ի սերմանց այսր բուսոյ ելուզանեն ազգ ինչ իւղոյ կոչեցեալ խոտական բարբառով օլիօ տի տիչի, կամ չիչինօ, և կամ օլիօ տի բիչինօ։ Վաբի ՚ի բժշկական դեղոցայս, որ մեզմսոպէս լուծողական է և ՀՀէՀասած, և ՚ի մասնաւորի երիկամնաՀեստաՀԹ և խթիից որովայնի գիսմկաղէ։ Զայն ՚ի կէս ունկոյ մինչև ցմի սմբողջ, և պարտ է ՚ի վերայ այնր ըմպել սկսՀակ մի կամ երկու չայ, յաւելլով ՚ի նոյն մի կամ երկու տրամ շաքար, կամ շարասն հաղարջի։

Բիսպէս ռուսպուսմ, լա։ ռիսէս, խա։ քըրբէնԹս, անգղ։ կուօզիլ ռուՀ, գղղ։ Էնէպ նասարա, սրբ։ ՀՀէնէկի իւզիսիս, ՈՀ։ և ըստ մեզ՝ հաղարջ։ Է տունկ դալարաՀիւղ, որ յաՀաս բուսանի յեւրոպա ՚ի բուրաստանս և ՚ի պարտէզս. որպ տերևն է բոլորշի և եզերաՀեթՀ։ Ծաղիկ նորա ելանէ առ կանԹիւ տերևոյն, և է ոլոկուզաձև։ Պտուղն բոլորակ ՚ի չափ հասից գիՀէոյ, կարմրերանգ, փայլուն և փափուկ, ունելով ՚ի մէջն հիւԹ կարմիր և տասպահամ. ունի և սերմունս մանունս. և այն հիւԹ է պատուաւոր գեղ ընդդէմ հրաստաց տենդից և այլ ջերմաստոյչը ախտից առՀԹելոց յուժգնուՀԹ։ զի է փոքր մի Թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնուԹՁ։ Ի՛ հիւԹոյ ստսի շաքարահատն բաղադրուՀԹՁ կազմին զշարաթ, զոր լասինք կոչեն՝ սիռուփուս ռիսէզիօռում։ Ի յախտոքժելի շարաթ ասսի իբր չորս ունկի հեղեալ լինի ՚ի լիտր մի կամ աւելի կամ ջրոյ, ՁՈ որում և զիարդ ախտոքժելի իցէ քմաց, և առՀաչ լինի ախտոքժելի ըմպելիս այս ՚ի մէջոցի քսան և չորս ժամուց։

ԲիբՀՈՌԷՆԹԷ. է բառ անդամաշնչական, և անուն մակագրական ձայնարձակ ջրոյ։

ԲՀաբՀՆԹԻՔՈՒ, կամ ՈՀԷՈՒ ՈՀաբՀՆԹԻՔՈՒ, լս։ ՈՀաբՀՆԹԻՔՈ. իս։ ՈՀաբՀՆԹԻՔ, գղղ։ ԹՀՈՒ ՈՀԷՈՒՆԹԻՔ, անգղ։ Ի սրմատ ինչ պոնտոսեան, որոյ գոյնն և հոտն նմանն է խաշկեղեղ, որպէս և բնուն և ներգործութի թ իրայ ինչ համաձայնի բնութեան և ներգործութեան նորա. նմին իրի պարտ է պահել զանձ քանակութեան, որով սովոր ենք ի գործ արկանել զնաշկեղեղ։

ԲՀամնուս քաՀՀամԹիքուս, լս։ ՈՀամՆՀՀաբՀՀաՀԹիքՀ. կամ սբնաս ինՀիքԹՀՀաս, իս։ պուՀՀՀԷրենԷ, գղղ։ պուՀԹՀՀՀՀ, անգղ։ Ի բոյս ինչ ծառաձև բարձրացեալ. որոյ բուն է դեղին և կեղևապատ. ոստք նորա փշալից են՝ ըստ նմանութեան վայրի տանձենւոյ։ Տերևն լայն, պայծառ կանաչ, և եղերաՀերձ։ Ծաղիկն փոքրիկ և գալա բագոյն։ Պտուղն դնտակաձև, փափուկ, ի չափ գեՀՀոյ. որք լինին երանգաս սեաս, և ոմանք Թուխ. մեջ իւրեանց կանաչ է և գառնահամ. ունի և կորիզս բարրակաձև և ամառուսս։ Այս յամենայն բուսանի յեւրոպիս յագաբակաս և ի ցանկապատս տեղիս. որոյ պտուղք եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ջրգողութեան, անդամալուծութեան, յօդուածացաւութեան, և նոյնպէս. զի է լուծողական և Թուլացուցիչ բնութեան։ Զափն ի վեց հատից մինչև 920՝ խառն կէս լիար ջրով։

ԲՀապառապառուս, կամ ՈՀԷՈՒ բաբմԹՈՒ, լս։ ՈՀապառապառՀ, իս։ ՈՀԷապառպ բաբմԹ, գղղ։ բԷբմԹՐաՈՒ ՈՀԷպարպ, անգղ։ ցօքՀՀՀՀԷ, յն։ ՈՀամՀՆՀ, ՀՀ։ ՈՀամՀՆ, արբ։ և բառ մեզ՝ խաշկեղեղ։ Ի հունական սրմատ ինչ ստուար, երկայն իբրև զբազուկ մարդոյ, ուղիղ, բոլորակաձև, առոյգ, ոստաղիչ, ալնոգայնն, տարտղահոտ, գառնահամ, կարմրախառն դեղին ի ներքուստս և արտաքուստս. զոր արկեալ ի ջուր կամ յօղի՝ ներկէ ի գոյն դեղին, որպէս և ի ծառքերն ներկէ զլարձուն նոյնագոյն։ Բազում են տեսակք այսր սրմատայ, ըստ այլ և այլ հնչմայի գաւառացոյն ակսպիսացեալ որակութիւն։ Այլ ընտրագոյն համարի եղեալն ի յասիական սիկիլեթոյ, կամ ի սիՆԷացւոց աշխարՀէ, ըստ որոյ և Թուրքերքն ասի ռաՀՀեանի չինի. իսկ յիտալացւոց՝ ռապառապառՀ տեղւոյն քինս։ Այնիւ համարի եղեալ իցէ ծանր, տարտղահոտ, հաստատուն, որ մինչ բեկանի՝ ոչ փշրի. և ի բեկանելի անդ երևին ի միջի երակք երփներանգ, այսինքն դեղին, կարմիր, և սպիտակ։ Այս սրմատ է գովելի և առողջարար.

զն եթէ ոք 'ի սմանէ տրամաճչալ փոշեացուցեալ արբցէ, լուծանէ թեթեւապէս 'ի ստորուստ, արծարծէ զզօրսն ստամքսի և փոքուսեայ, և չիջուցանէ զանբարեխառն տապ լերդի. և 'ի մանուանոյն ապաքինիչ է փոքհարուն և հոսման թանչից առեալոց յուժգնութենէ. զի է մեղմացուցիչ, և ՃՃէհալած: Իսկ եթէ առցի ՝ չափու չորից կամ վեցից ցորենոց երկու կամ երեք անգամ յաւուրն, լինի դեղ փոքհարուն, ահսկուն, արիւնախառն հոսման որովայնի, միզարգելութեան, գալկան, և իցանաց լերդի, և 'ի մանուանոյն ապականուն արեան: Բոյս սորա կոչի 'ի լատինացւոց ահսպառապառում՝ օֆիֆիչենառում, յորմէ և 'ի մեզ խաւրծիլ, կամ իշխուն. ՃՃի ըստ բարձրութեան թփոյ, բաղմաՃիւղ է և թթուաշահամ, զոր 'ի սանդ ՃՃմեալ՝ զՏիւթ նորա մտեն, և եռացուցեալ պահեն 'ի պէտս կերակրոց փոխանակ լիմոնի: 'Ի տեղիս տեղիս ընդ Ջուր բաղադրեալ ըմպեն յամարայնի, որ է դեղ զովացուցիչ, և մարսեցուցիչ: Արմատկ սեւրև մեծ, լայն, պարարտ, բոլորակաձև, մթին կանաչ, ստուարականթ, և տապահամ: Բանայ ծաղկի փոքրիկ, և զանգակաձև: Արտաքրէ սերմն մեծ, եռանկիւնաձև, շուքանակագոյն, և փայլուն:

ԲՀուս ռասիքանս. սեւս բուս ռասիքանթեէ:

ԲՀօուսուս, լա: ռօմպօ, իտ: գալքան պալրոը, տճ: և ըստ մեզ՝ վահանաձուկն, որ է բոլորշի տափարակ 'ի ձև զահանի, յայն տակ և կոչեցաս յանուն նորա: Կերակրի փոքրիկ ՃկամՃբ և խաչափաՃիւք, օրք գտանին 'ի հիւսիսային կողմանս միջերկրական ծովու: Իսկ միս նորա հիւթալից է և համեղ, և սեռորժական ՃաՃակելեաց, միանգամայն և դեղ ախտից փայծէնան:

Բուեթա կուաէօլէնս, լա: ռուեթա, իտ: ռիւ սօվաժ, գՀՀ: ռու, անգղ: ռիիկօն, յն: սէսոէ՝ թ օՃՃու, տճ: սեղասլ, կամ ֆէլիՃՃէն, կամ խուՃեթիֆ, և կամ հուՃեիֆ, արբ: կիւշմանի, կամ նախօրի բէրիեան, պր: և լա՝ մեզ՝ փեգենայ: Ի բոյս մշտադալար, ծանրահոտ, իւղային, և գաՃնահամ, որ յաՃախս բուսանի յերոնալիս 'ի բուբաստանս Եբր Ջրս ոանաչափ բարձրութեամբ: Տերև սորա է փոքրիկ, երկայնաձև, ծովագոյն, պարարտ, և յղկեալ: Ծաղկին փոքրիկ, ջրսաթերթեան, և ՃՃգոյն դեղին: Պտուղն կանաչագոյն և խոռոչաւոր, յորս բաղկանան սերմունք երկիանաձևք: Իսկ արմատն վայրապին, դեղին, և թեթալից: Ջտերև այսր բուսոյ ջրացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս, և եփեալ 'ի Ջուր՝ և արբուցեալ,

գեղ է նուազուեմն ամսական պարտուց կանանց, ջղախ-
տից, ցեծկլտանաց, և այլ սոցին նման պատից առեալոց
յուժգնուէ. զի է թեքացուցիչ և քրտնեցուցիչ բնու-
թեամբ. չամին երկու տրամ խառն մի լիտր ջրով: Ի տերևոց
ասսի մինչդեռ է թարմ, ճմեալ արկանեն ի ներքանս
ոտից ի գեղ հրատապ ջերմախտից, և ուռնաուռեաց:

Ռուպիա Թինքթորում, լտ: ռուպիա, իտ: կառանա,
գղղ: մէտաբը, անգղ: գէօք պօեա, տճ: Քուէվիլեթուսէ
պաղնա, արբ: և ըստ մեզ՝ տորսն, կամ գուռնարմատ:
Ի բոյս որոյ ցողունն է երկայն ճիւղալից, քառանկիւնա-
ձև, խորտաբորտ, և ծիրաւոր. տերևք նորա խիտ են և
երկայն՝ ըստ նմանութեան տերևոց աբարիտի անուանեալ
խոտոյ. և են թաւամազուտ, և եզերահերձ: Ծաղկին
վեցանկիւնի, բաժակաձև, հերձոտ, և սպիտակ հարեալ
ի գոյն կանաչ: Պտուղն սեռ և հիւթալից. յորս են և
սերմունք բազմաչք: Իսկ արմատն երկայնաձիգ և ստուար
ի չափ գրչի, կարմրերանգ, ծնրաւոր և փայտային:
Զայս արմատ վարեն ի պէտս և ներկարարք առ ի տալ
զգոյն կարմիր զնչ և խցէ կուսոյ, կամ այլոց իրաց, որ-
պէս և բժիշկք ի դեղոցայս առ ի մեղմել զարուն թեռ-
նից և ի բանալ զնացս արգանդի, և ի մանաւորի ընդ-
դէմ գաղկան և սիտից թոքոց. զի է թուլացուցիչ և
թափանցիկ բնութեամբ: Ընդ այսոցիկ արժան համարիմ
յուշ առնել և զայն, զի զօրութիւն այսր արմատոյ այնչափ
ազգու և թափանցիկ է՝ մինչ զի խառնեալ այնու գկե-
բակուբ, տան ի կեր կնդանեաց, զոր ը ուտեն թափ-
անցեալ ներկէ զոսկրն կարմրերանգ. նմին իբր ի կիր
արկանի նաև ի դիպուածս վատառողջ անձանց, և յեր-
կարատև խօթութեանց: Չամին ի կէս տրամէ մինչև ցմի
ամբողջ յաւուրն:

Ռուպուս խաէռս. տես Ֆիւամպօխաս:

Ռուպուս Ֆրուքթիքօսուս, լտ: ռօկս, իտ: ռօնա, գղղ:
պրէմպլ, անգղ: պէցիլբերիզէն թիքէնի, տճ: և ըստ մեզ՝
մորենի: Ի թուփ ինչ, որ յանձան բուսանի յեղբարս Ճա-
նապարհաց և պարարեալ. որոյ բուն է կանաչ, դիւ-
բաթիք, բազմատ, ուղղալիր, և փշալից: Տերևք նորա
են երկայն, սրաձայր, կարծր, և եզերահերձ. գոյն նո-
ցա ի վերին երեսս պայծառ կանաչ, իսկ ի ներքոյ սպի-
տակ: Ծաղիկքն հինգթերթեան են և կարճանեթ, ոչք
վարգանման ելանեն ի վերայ ճիւղոց՝ հանդերձ վեցան-
կիւնի բաժակօք. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն քաղց-
բահամ նման ամենևին թթոյ: Իսկ արմատն նուրբ է և

օձապտոյտ, միանգամայն և գեղ միզարգելուն և փոր-հարուածն։ Ա՛յլ որպէս արմատ սորին թփոյ, նոյնպէս և պտուղն է գեղ ազդու ընդդէմ մեծասաքր հիւծոց, փոր-հարուածն, փոզացուուն, և տկարուածն կրծոց։

Բուսնիլքուլա, կամ բէտոնիքա, աքօլօփաքա, և կի՛ք-քասսա, և կամ կօլլինակօ, լա։ պէգքաչչիա, իտ։ եէլվէ գուշու, կամ չուլլուք, ամ։ Ի տեսակ մի Թռչնոյ, որոյ կասուցն է երկայն, և նուրբ. մա նորա պարարտ է և հա-մեղ, միանգամայն և օգտակար գեղ նուազելոց և ուշա-թամբելոց. զի է գրգռիչ և զօրացուցիչ բնութի՛ւն. ունի և մասնաւոր գործունէութիւն ՝ի յառաստացուցանել զսաղմն։ Իսկ լեղն սորա սրբէ զրիծս և զառագաստս ա-չաց։

Բուս ռատիքանեմէ, կամ սօմնաքօ ռատիքանեմէ, իտ։ ըհուս ռատիքանս, լա։ սիւմաք Թռաքան, գզզ։ բոյզքն Թրի, անգ։ Ի ծառ ինչ բուսանալ ՝ի գեր-մանիա ՝ի բաբաստանս անկանինաց. որոյ հիւծն սե-ւեայ կանաչ է և Թիւնաւոր։ Թիւնաւորութիւն սորա որոշի այնու՝ զի ՝ի ծառքեն անդ՝ առչորէ սառատկապէս զբերանն, և ՝ի կլանելն առաւել քան զչափն պայմանեալ սուեմէ զանառակալն խիթս և ցաւս սառամքսի և աղեաց հանգերձ պալարիւ, և երբեմն ևս զմահ։ Իսկ չափաւո-րապէս արբեալ՝ ապաքինէ զՀրդողութիւն, զանդամալու-ծութիւն, զանեզ միջնահատական և բորբոքական, և զախաս խողոտկաց խուչափողին. զի է Թուլացուցիչ բնութի՛ւն։ Զաքին ՝ի կէս կշռոց ցորենոյ մինչև ցմի յաւուրն. և յետ քանի ինչ աւուրց առ սակաւ սակաւ աշտիճա-նաւ մարթիս առաւելուլ զքանակն մինչև ցյ0 ցորեան խառն փոքր ինչ շաքարաւ։

Բուսքուս, կամ պրուսքուս, կամ ռուսքուս պրուէյա-թուս, լա։ պրուսքօ, կամ բուսքօ, և կամ բուսքիա, իտ։ պրուիսք կամ ֆրանսն բիգսն, գզզ։ պրէշբրսպրում, կամ նիհօլլն, անգ։ Ի Թուսի ինչ, որ յամախ բուսանի ՝ի կողմանս եւրոպեոյ յանտառս և յանհարթ վայրս երբ չորս ոտնաչափ բարձրութի՛ւն, որոյ ոստք գեւրանեալք են և գաժուարաբեկ։ Տերևք սորա ըստ իսկի նման են սերեւոց մրտենւոյ։ Ծաղիկն փոքրիկ և կարմրանեմ. պտուղն բո-լորշի, կարմրեբանգ, ՝ի չափ ոլեռան. բերէ և սերմանս կարմրս և եղջերաձև։ Իսկ արմատն ստուար, ծառա-ծուռ, խորատարոտ, կարծր, օձապտոյտ, և Թեքալից. Համով ըստ մասին փոքրի մի քաղցր է, և ՝ի մասին դառն, և լինի գեղ օգտակար ՝ի դիսլուածս ջրգողութեան, գալ-

կան, և մեղաբդելութեան. զի է թուլացուցիչ և մեղեցուցիչ բնութեաբ. յայն սակս կարգի ի դասս հինգ մեղաբեր կամ բացողական արմատաց՝ կոչեցելոց յիսալացուց՝ չին. գուէ ռասիլի աբեռիէնթեի մատՀիթօռի : Զաքին ի վեց տրամէ մինչև ցուռի խառն երիս լիտր ջրով. զոր պարտ է եռացուցանել այնքան, մինչև սպառել կիսոց մասին նոքա. և առեալ լինի ըմպելիս այս ի միջոցի 12 ժամուց :

Բօզա կալլիբա, լս : ռօզա տօմէսթիքա, խս : ֆիէօռ տէ ռօզ, գղղ : ռէա օֆֆիցինէլէ ռօզ, անգղ : թրիանտա֊ֆիլլօ, յն : վառա, կամ վէնթուէ, արբ : թէրէն, կամ նէսթէրէն, և կամ նէսթէռուն, պր : և ըստ մեզ՝ վարդ. ծաղիկ գեղեցկատեսիլ և անուշահոտ ծանօթ ամենեցուն. յորմէ յօրինեն քաղցրաւէնի, նաև գեղ փորհարութեան, և տկարութեան ստամոքսի, զի է խթիչ և սեղմիչ բնութեաբ : Զաքին կէս տրամ՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ : Ցոյնագէս և բուժէ զվերս բերանոյ, և ընտերաց :

Բօզմարինուս, լս : ռօզմարինօս, խս : ռօզմարէն, գղղ : ռօզմարի, անգղ : պիպէրինէ, ՠՀ : Հատալեպան ախտաբ, արբ : և ըստ մեզ՝ խնկունի, կամ խնկահոտ : Ի բոյս ինչ մշտադալար, կարծր, երկայն իբր չորս ոտնաչափ, ՀՀի֊զաղից, և գորշագոյն, որոյ տերևքն են խիտ, կարծր, սա֊կաւահիւթ, սաստակահոտ, գաւնահամ, միանգամայն և համեմային : Ծաղկի նորա է փոքրիկ, որկորաձև, սպի֊տակ հաբեալ ի գոյն կապտայտ, և քաղցրահամ. բերէ և սեղմնոնս մանուռնս և բոլորշիս : Իսկ արմատն նուրբ է և թելալից : Բուսանի յամենայն ուրեք, նա յաւէտ յեր֊կիրս վՀՀակեալս բարեխառն օդոց : Սովորաբար սկսանի ծաղկել ի ՀՀերան : Ցերև այսր բուսոյ չորսոցուցեալ ի կիր արկանի ի դեղուածս Ջրային գՀուարամարսութեան, տկարութեան ստամոքսի, սխտոց արգանդի, և այլ սխտոց Ջրայ առՀելոց ի թուլութեան. զի է խթիչ և զօրացու֊ցիչ բնութեաբ : Զաքին կէս տրամ խառն ութ ունկի ջրով. զոր օրէն է եռացուցանել առ հրով, մինչև ի սպառել այնր կիսով չափ. ապա անցուցեալ ընդ կտաւ՝ սուր բմ սկէ հիւանդին ժամէ ի ժամ գրգռալ մի սեղանոյ : Ի տերևոյ սասի եղուզանին նաև ոգի ինչ ազգաւ և սաստիկ հոտաւէտ, որոյ օծումն առնեն ի վերայ ցուրտ ուռուցոյց, և գօսացեալ անդամոց :

Ք

Քառաբէպա, լտ։ Է բոյս՝ բուսեալ ՝ի պրասիլիա. որոյ ճիւղք յորժամ հասանին ՝ի սովորական չափ աճման, կամ ՝ի վայր խոնարհին և ճապաղին զերկրաւ, և կամ պատատելով եւլանին զծառով ելբրև զրաղին. բայց ոչ այնչափ ինչ բարձր։ Տերևք նորա պէսպէս են. զի սմանց է բոլորակաձև, սմանց երկայնաձև, և սմանց պրամ ձև։ Ծաղիկն ելանէ առ կանիթիւ տերևոց և ՝ի վերայ ճիւղոց, և է սպիտակ հարեալ ՝ի գոյն դեղին։ Սերմն կարմրերանգ, և ստուար ՝ի չափ ոլեռան։ Խակ արմատն գորշագոյն, ստուար, և դառնահամ, յորմէ կազմեն գեղ ազդու ընդդէմ թունից, խածուածոց օձից և կարճաց. ունի ևս զգործումնէութիւն ՝ի լուծանել զքար դոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։

Քաբբառիս, կամ քաբբառիս սբինօզա, լտ։ քաբբէռօ, իտ։ քաբռիէ, կամ քաբռ, գղղ։ քէյբրբռ, կամ քէյբրբ չբրպ, անգղ։ դէպէռէ, տճ։ և ըստ մեզ՝ կապպար, կամ քառ, և կամ քաբառ։ Է թուփ փշալից որ յաճախ բուսանի ՝ի կողմանս արաբիոյ և Հայաստանու, որոյ ստոք բոլորակ են՝ փոքր մի կոր, ունելով ՝ի ծայրս ընձիւղս գնտակաձևս, և կանաչագոյնս, զոր կորտատեալ արկանեն ՝ի ջուր ապի առ ՝ի տոկալ, որպէս և զտանձաձև պտուղ նորա։ Տերևք նորա բարբառ կանձև և փոքր մի դառնահամ։ Ծաղիկքն սպիտակ են և քառատերթեան, որ ՝ի վերս երևին ՝ի վերայ ճիւղոց՝ հանդերձ քառատերթեան առէչիւք և սերմնափակօք։ Խակ արմատն երկայն է և ստուար, ունի և կեղև դառնահամ և թեթևահոտ, յորմէ կազմեն գեղ ցաւոց յօդուածոց և խցանաց փայծեղան, զի է խթիչ և զօրացուցիչ։ Զարմն ՝ի ջրս տրամէ մինչև ցութ, զոր պարտ է եռացուցանել մի լիտր ջրով։

Քաբառա, լտ։ ծէպա, կամ քաբռա, իտ։ էքս, յն։ չէվռ, գղղ։ գէչի, տճ։ մէզէ, կամ մազայիլ, կիմառա, կամ անս, կամ թէյս, արբ։ պիւս, կամ պիւսիսթի, կամ թէքէհ, և կամ չիւբիւշ, պր։ և ըստ մեզ՝ այծ։ Է չորքոտանի կճղակաբաշխ, թեթև և արագաշարժ քան զոչխար, բայց յամառ և կամակոր և կարի հեշտասէր քան զնա։ Սա առաւել ևս տարբերի յոչխարէն մարթով

մարմնոյն՝ որ ծածկեալ է մազիւ, ունի և մորուս. եղ-
ջիւրք նորա չեն այնքան ոլորեալ իբրև ղոչխարի, բայց
գոտնի և այծ անեղջիւր, որոյ միաքն գժուարամարս են:
Իսկ կանձն զոր ասյ առատապես երկիցս յաւուրն՝ յա-
ռաւօտու, և ընդ երեկս, է առողջարար և պարարիչ նի-
հար մարդկան:

Քաբռէուս, կամ քաբռէա, և կամ քաբռէօլուս, լտ:
քաւռեւուօզ, կամ քաւռեւօզ, կամ քաբռեւս, կամ քա-
բռեաթեթ, և կամ քաբռեուօզ, իտ: Եապան գէշիսի,
կամ գառաձա, ամ: Եաֆուբ, կամ սիեաչա, պր: Մէ-
զայիլ պէռռի, արբ: և ըստ մեզ՝ այծեամն: Է տեսակ
ինչ նոճաղի ի չափ հասարակ այծի. որոյ եղջիւրք են
սեաւ, երկայն, և փաքր ինչ կոր, միանգամայն և կարծ-
բաակնդ. մարթ նորա շիկամազ, միան բարեհամ, միան-
գամայն և օգտակար դեղ փորհարուն. որպէս և արիւն
նորա: Իսկ լեղին ունի զմանաւորս գործուն նէռուի ի մաք-
բել և ի փարատել զրենս երեսաց և զառագաստս աչաց,
և ի մանաւորի զաչս ատամանց: Սա գոտնի յանտառս
և ի լերինս, և ելանէ ի բարձր գժուարակոխս և ի գա-
հավեժ վայրս, և ենդջ ևս յայնպիսի տրոգայեաւոր տե-
ղիս. Թեմն է և սրընթաց:

Քաեէբուլ, իտ: Մէլալէուբա, լտ: Մէլալէաք, կամ
սրուա սլան, գղղ: Է ծառ ինչ հնգկայնին, որոյ բունն է
սեաւ, բայց ոստքն սպիտակ: Ի տերևոյ այսր ծառոյ ե-
լուզանեն իւղ ինչ կանաչագոյն և յոյժ կծուահամ և հո-
տաւէտ, զոր խառազաքիք օլիս տի քաեէբուլ անուանեն,
որոյ ստէպ օծանեն զքուէնքս գիսոց առ ի փարատել
զաչս գլխոյ. այլ և բժշկի զանգամալուծութեան, զաչս
յօդուածոց և ջլոց, օծելով և եթե զայնս. զի է խթիչ
բնութեաբ:

Քաթաբլաղմա: Է անուն հասարակ նշանակիչ ամե-
նայն բժշկական թանձրաթանից կազմելոց ի փոշեաց ար-
մատոց, ընդոց, և խոտոց բաղադրելոց կամ ամբ կամ ջրով
որք կամ ցրուեն զպարարս և զայտուցս նորոգ ի վեր ե-
ռեալաբ, և կամ կակղացուցեալ հասուցանեն զնոսա:
Զայս բժշկական թանձրաթան արաբացիք կոչեն հարու-
քա, իսկ տաճիկք՝ հիւգէամս լարիասը:

Քաբամինեթհա, կամ մէլիսաա քաբամինեթհա, լտ: Քա-
բամինեթա կամ նեբրիթէլլա, իտ: Քաբաման տէ մենեթա-
ներ, գղղ: մենեթէյն պամ, անգղ: Եապան նանէսի, ամ:
և ըստ մեզ՝ գաղձ, կամ վայրի անանուխ: Է բոյս ինչ հա-
մեմատոտ, որ յաձախ բուսանի յեբրոպիա ի լերինս և

ի գաշտավայրս իբր մի և կէս ռանաչափ բարձրութեամբ, տերևք սորա բոլորակաձև են և պայծառ կանաչ, ունին ղծայրս սուրս և զկոլմունս սղոցաձևս. Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն, և է փնջաւոր և ծիրանագոյն. պտուղն է պատեան արկղաձև, յորում բաղկանայ սերմն սեաւ, և երկայնաձև. իսկ արմատն նուրբ է և թելալից: Տեղև այսր բուսոյ եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ակարուեւ սառամբքի, և ազեաց. զի է խթիչ բնութեամբ: Զոմին ի մի տրամէ մինչև ցերկու խառն ուսի ունկի ջրով:

Քալամն առօմանիքօ. տե՛ս աքօրուս վերուս:

Քալշօսէ, այսու անուամբ բան անդամոնցմնոց նշանակի փոքր մի սնդագոյն մասն ինչ ուղղոյն:

Քալքուլուս հումանուս, կամ լուտուս, լս: քալքօլ նէլ ուէնի, իս: պէօպրէք թաշը, ատ: հոտանթիլ գիւլաչ, արբ: սէնկի մէսսանէ, պր: Ի նիւթ ինչ կարծրապինդ իբրև զքար. որ սովորաբար գոյանայ յերիկամունս ոմանց մարդկան, յորմէ ի նախնի լատինացւոց կոչեցաւ՝ պէծօառ հումանուս. նոյնպէս և յարբաց՝ բանգիներ առէմի. որոց ոմանք ազնիցեալ՝ լինին իբրև ալորվոր ձիթապտղոյ կամ արմատոյ, իսկ ոմանք իբրև զմեծամեծ կաղինս: Ա՛ՅԼ ոմանք իբրև զձուս հաւու: Ոմանք են երկայնաձևք, և ոմանք գնաւակաձևք, իսկ ոմանք անհարթք և խորտաբորտք: Ա՛ՅԼ գոյն նոցա այլ և այլ է. այսինքն մանրագոյն, սպիտակ, կարմիր, կանաչ, դեղնաշարթ, և քրքմագոյն: Ա՛ԼՐ՝ Նիւթս այս գոյանայ բան մեծի մասին ի ստիպ, յայլն, և ի ծծմբային հիւթոց, կամ յայլ և այլ հանքային ջրոց. տե՛ս և զայսմանէ հտ. ա. երես 104:

Քալքս վիվօում, լս: քալչինա վիվա, իս: շօ, գէղ: լայմ, անգղ գիրէՀ, ատ: կիր, արբ: դէՀ, կամ կաթրէմ, պր: և ըստ մեզ՝ կիր, կամ բուս: Ի կարծր գորշագոյն քար ինչ կիզեցեալ հրով հնոցի, որ է փայլակիչ բնութեամբ, որոյ ջուրն լինի դեղ օգտակար ընդդէմ գաղղիական ախտից, և այլ պէսպէս հիւանդութեանց:

Քալօմէլանօ սի ռիվէռիօ. անուամբս այս բան քիմիականաց նշանակի սպիտակ նիւթն այն՝ որ կազմի ի մնդկէ բաղադրելոյ սուպլիմանթօ քօռռօզիվօիս. զոր մեց անդամ վերացուցանեն կամ բարձրացուցանեն ի ձեռն հրոյ, որում և լինի թեթև և մեղմ քան զմնգաբուիս տօրչին, և ի կիր արկանի զգուշութեամբ ի դեղատուծս ճՀիաւորս ոմանցից, ի ցաստոց վերդ և ծորման ախտի գաղղիականի. և ևս ցաւոց և խառարման աչաց առաթելոց ի վամաշտական ախտէ. զի է թուացուցիչ և լուծողական բնութեամբ: Զոմին

'ի ջրս կշռս ցորենոյ մինչև 312 խառն չաքարաւ։ Եւ եթէ սկսանի լորձուելք ընդ բերանն ի՝նանել, յայնժամ պարտ է գլխովին խափանել զգործառութիւն, կամ դէթ նուազել զչափն։

Քաղումսպ օֆֆիչինառում, կամ մէխեաքէռում բաղքաքումսպ, կամ քաղումսպ ռատեքս, լա։ քօլրումսպ, կամ մաքռում, կամ քաղումսպ, լա։ քօլրումսպ, անգղ։ Ի տրամատ ինչ ստուար իբր բթաչափ, թէթև, սպիգային, դեւբաբեկ, թխակերաւ, կկարնագոյն 'ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ մթին դեղին, թեթեւահոտ, ստուպհամ միանգամայն և դառն։ Բառասնի 'ի բաղում տեղիս աբեւելեան հնդկաստանի և ափրիկոյ։ յորմէ բնակիչք երկրին ջրացուցեալ առաքեն 'ի վաճառ։ որ լինի դեղ պատուական ընդդէմ հնագոյն փորհարուէ, արիւնային հոսման որովայնի, և լուծման արգանդի կանանց, յորում դիպուածէ փոխանակ տեւատուական արեան հոսել հիւթ սպիտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին։ Ունի և զգործունէութիւն 'ի փարատել զքնային գժուարամարսութիւն, 'ի բարձ կարգել զգործողութիւն ստամոքսի և փորոտեաց, 'ի խափանել զփսիանան արեան և զչափազանց հոսումն դաշտանի, 'ի ստատկել զձգիս և զրդրումս որովայնի, և 'ի բժշկել զանոգս միջհատակաց։ զի է թեթեւապէս սեղմիչ և խթիչ ընութեաբ։ Եւ զարմատս զայս տամք ի կերակրոյ փոշոյ, կամ նաև իբրև թրմոց։ Եթէ իբրև փոշի, պարտի լինել 'ի տասն կշռս ցորենոյ մինչև 30 'ի միջոցի 24 ժամուց։ Իսկ եղանակն, զոր կազմեմք 'ի թրմոց, է այս։ Առ երկու տրամ յարմատոյ տասի, և մանր ջարդելով զայն 'ի մէջ անկանի՝ ելց յանօթ կաւեղէն, և գիր թրմոց յոտ ունկի՝ ջուր ջերմ ժամս 12։ և յետ քամելոյ՝ տուր ըմպել հիւանդին, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն զկշռս մէջ կամ երկու ունկիս։

Քամբէֆօռա, կամ ըսուռուս քամբէֆօռա, լա։ քանֆիօռա, կամ։ քանֆիռ, անգղ։ քամֆիրը թոխ, անգղ։ գեւքամֆիրը թոխաբ, արբ։ քեւֆիրբի, ոտ։ և ըստ մեզ՝ քամֆիրբ։ Ի գոյացութիւն ինչ սպիտակ, կակուղ, թեթև, ստուգաստուա, իւղային, գեւբաբաս, ցնդգական, և դառնահամ, ունելով ընդ դառնութիւն և փոքր մի տոպրութիւն։ ունի սա միւս ևս յատկութիւն, զի տպաւորել զմամեաւոր իմն ցրտութիւն 'ի լեզուն զկնի ծաղելոյ, որ չէ ինչ անտարբերութ։ Ծառ սորա մեծ է և ստուերոյ՝ ըստ իմիք նեռն ընկալզենոյ։ որ սովորաբար բուսանի 'ի Ռիաբեն, և յաբեւելեան հնդիկս։ զորոյ հերձեալ զրունն, զտաս։ զար-

մասս և զտերևս, եւանէ գոյացութեան ինչ թափանցիկ, որ այն ինքն է քափուր։ Հանեն նաև այլ իբրև եղանակս, զի զծառն զայն հատանեն ի մանր շերտս, և եռացուցանեն ի ջուր յանօթ ինչ ի ձև փամփչոյ, ուր քափուրն ի վեր ցնդեալ մածանի ի կապարիչ անդր անօթոյն։ Ընդեր հատարի՝ եթէ նդէ սպիտակ իբրև զՂՇՆՁ սառն, զոր զանն և մաքրեն ի կրոյ. զորոյ զանձիւն գործեն ի հոլանտա, ուր զանն նովին իսկ կրով. որ լինի գեղ օգտաւէտ ի դիպուածս ջղական տենդից, մանաւանդ յորժամ զուգընթաց լինի ընդ սխտիս գոդոլորմն և ցնորումն, հանդերձ ուժաթափութեամբ. և ի մանաւորի ի յարգի ունիմք զսա ընդդէմ քաղցկեղային փոռացաւութեան, սխտամեղմտոտութեան, խելայեղութեան, փախտաւութեան, անդամալուծութեան, յօդուածացաւութեան, արգանդացաւութեան, լուսնոտութեան և ընդարգելութեան, և այլ սոցին նման սխտից տաքելոց ի թուլութեան. զի է խթիչ կամ գրգռիչ բնութեամբ։ Ունի նաև զգրգռիչութիւն մեզ մեկոյ զչարչի թունից, բանաստ զմանրատանուգդոյն ծաղկոսկէնս մարմնոյ, և յորդելոյ զարտաշնչութիւնս, և սատակելոյ զձիս օրավայնի։ Զսոին յերկու կշռս ցորենոյ մինչև ցերկու տրամ, և փոքր ինչ առաւել ի պիտոյութեան։ Վասն և արտաքուստ ի բժշկութեան քաղցկեղի, հնագոյն և նորագոյն վիրաց, շնաթիաս անուանեալ ցաւոց յօդուածոց, ցուրտ այսուցիչ, գրգռման փամփչոյ, և ցաւոց այլոց պատճառելոց ի սկզբանէ։ Ասէ գոյացութեան լուծանի ի ձեռն կրկնեալն ցքեալ։

Քամէլուս, լտ։ քամէլ, խտ։ տէվէ, ՍՀ։ էէմէլ, կՀ՝ ՀէմՀէլ, սրբ։ հիւշտէր, պր։ և բուս մեղ՝ ուղտ։ Ի տեսակ ինչ քառոտանի կենդանւոյ, յատնախեալ լոսրիկէ և լասա. մեծուզի նորա առաւել քան զձիոյ, և նուազ քան զվրայ. գլուխն և ականջքն փոքր են առ համեմատութեամբ մարմնոյն, որպէս և առաւն նորա. սեսիլ գիտնոյն և հայեցուածն ուշաւն. պարանոցն երկայն, որպէս և սրունք նորա. ոտն նորա ուռուցեալ ոչ յայլ ինչ պէս է քայլ ի բառնալ զբեռինս. Ներքանք ոտիցն մեկոէն է և լայն, ի գնալն յաւազուտս, և ի չոր տեղիս. բառնայ զծանրագոյն բեռինս զաւուրս 40, և 50 անընդհատ, և տոկայ ծարաւոյ առուրս քանի մի. և ուտէ սխորժանօք զչոր փուշս և խոտս բուսեալս յաւազուտս անապատս։ Կեայ երբ ի բազուսն առաւել քան զամն յիսուն։ Ոմանք կալ է բնութեամբ, և հատուցանեն զլիաուն կրեալ՝ յորժամ չունիցի երկիւղ յումեքէ։ Սորա է սեսակ ինչ կոշ-

ցեալ՝ ի բարբառ լատինացւոց՝ առօմաս. զոր խոպ՝ առօմատառիս անուանեն, և արաք՝ բահուսպէ կամ էՀՃին. և տաՀիկ՝ էՀՃին տէվէսի. իսկ հալք՝ ուռ տերտակ, կամ տաՀիկ ուղտ. որ է բարեդիր մարմնով, նուրբ մարթով, և գեղեցիկ սրտնիւք. արագընթաց է յոյժ. զի ըստ Ճանապարհորդաց՝ չէք երիվար, որ հասանեսցի նմա. և նոյնպէս կարէ ծարաւի տակալ՝ ի ՃանապարՀի մինչև զաՀուրս երիս։ Միաբ նոցա թէպէտ և անախորժ են մերոց քմաց, սակայն ոչ նոյնպէս թուի արագացւոց, որք ուտեն զայն։ ԿաՀին նոցա առողջարար է և մաքրիչ ապականատէ արեան։ Ճարպք նոցա օգտեն թանչացառութեան, և կարծրապնդ ուռուցից։ Լեղիք նոցա դիմակալեն փոզացառութ. տանին պատրաստեն ի յոլոՀ դոյզն ինչ ուտելով. որպէս հաստատեն բաղումք։ Մէղքն փարատեն զնչարգելութեան։ Իսկ զապաւառքն վառեն փոխան փայտի յանփայտ անապատսն հարաւոց։

Քամէատիս. տես քՀամէատիս։

Քամնեռուս, կամ ասՀաքրուս սՀթուվիսթիլիս, լս։ Է խաչափառ ինչ ծովային. որոյ միսն է հաՀեղ և ախորժական Ճաշակելեաց, միանգամայն և գեղ թորացառութեան, հիւծողական սխտին, փոզացառութեան, խոչխեցգեաւոյ, և խաՀուռածոյ կատաղի չանց. և ամենց նաՀանի հեղինակաց՝ ուՀի եւս զզջրութեան հալելոյ զքարինս երիկամանց։

Քամօմիլա. տես քՀամամէլում։

Քամօմիլա ռօմանա. տես քՀամամէլում ռօմանում։

Քանթառէլլ. իսս։ մէջօկ վեշիքաթՀուս, լս։ քանթաբա, գղղ։ սբենիշ ֆիլայ, անգղ։ տիպպանՀինտ, արբ։ տէռնու, պր։ բուռնաուղ պէօՃէի, կամ գօտօզ պէօՃէի, տՃ։ Է միջատ ինչ ի չափ բղեզի, ժահահոտ, թուռնաւոր, և երիսերանգ. այսինքն կանաչ, կարմիր, ոսկեգոյն, և ոմանք երկնագոյն, և սեաւ. որ յաՃախ գտանի ի բուրաստանս փարիզու, իգալիոյ, և գերմանիոյ. այլ հռչակաւոր քան զամենեսին է որ ընկի յագաբակա և յանտառս սպանիոյ՝ ուր ծնանի ի վերայ ծառոց հացւոյ, ուռենւոյ, և թանթրվենւոյ, յորմէ բնակիչք երկրին ըմբռնեալ առաքին ի վաՃառ. որ վարի ի պէտս խարանագեղոյ կոչեցելոյ յիտալացւոց՝ վեշիքաթՀուս, որ է մի ի գլխաւոր նիւթոց անտի. առանց որոյ գԺուարին է խարել կամ պատրաստանել զմերթս մարմնոյ. ի սմանէ կազմին և ոգի ինչ ազգու կոչեցեալ յիտալացւոց՝

թենեմուռա տի քանեթառիսոթօ. յորմէ վարեն իբր գեղ ջրգողութեան, շնչարգելութեան, և տխտի ջրավախութեան: Զոմին յերբեք շնչէ մինչև 310 երկու անգամ յաւուրն խառն փոքր ինչ շաքարա:

Քանենսպիա սանթիսա, լտ: քանաբէ, իտ: շանվռ, գող: քրմնին հէտր, անգղ: էպաք, կամ գէնէպ, և կամ գընենէպ, արբ: գէնուռան, կամ շէն, և կամ սէռ գեկ, ար: գէնուրը կամ գէնեվիր, տճ: և ըստ մեզ՝ կանեսի: Ի բոյս, որոյ ցօղուն է ուղիղ, քառանկիւնաձև, անհարթ, բրգոտ, մէջն դատարկ և թելալից, յորմէ յօրինեն զպարանս և զառաստաս. գործեն ատսի նաև կրտաս: Ցերեկ սորա են ըսյն, մթին կանաչ, եղերահերձ, որք ձևանան իբր զթաթի բացեալ ձեռին մարդոյ: Ծաղիկն դեղնագոյն, իսկ սերմն ձռուաձև, ծանրահոտ, և իւղային. միանգամայն և դեղ շահաւէտ ընդդէմ հոսման հիւթոց գաղղիականի, միզարգելութեան, և հաղից առմելոց 'ի հարբեխոյ. զի է կանգնացուցիչ, և թռուցացուցիչ ընտիր: Զոմին 'ի կէս ունկուց մինչև ցմի խառն մի լիտր ջրով: 'Ի սերմանց ատսի արտահանեն զիւղն, որով օծանեն ըստրով կիրեալ մտաստնս մարմնոյ առ 'ի զովացուցանելոյ. ոչ ոչ և կամեցուցանեն 'ի ներքս ունկան 'ի բառնալ զշնչումն նորին:

Քանէլլա. տէս չիննամօմուտ:

Քանչէռ, լտ: կամպէռօ, կամ կրանքիօ, իտ: ապուկալամպօ, արբ: խարչինք, ար: չաղանոզ, էնկէռ, կամ էնկէռ, տճ: և ըստ մեզ՝ խեչափառ, կամ խիրք, և կամ խեչդեռին: Ի ազգ ինչ խեչեմարթ ձկան. որոյ գլուխն, գլխատեան և ոտքն են կարմիր. բայց միսն է սովատակ, համեղ, և տիրաբձական Ճաշակելեաց. միանգամայն և դեղ ընդդէմ ատրականութեան արեան, թռուցացութեան, շնչարգելութեան, և միզարգելութեան. այլև արգելու զժայթքութիւն՝ երկարատև գործածմամբ: 'Ի գլուխս, և 'ի ատամունս ոմանց 'ի խեչեմարթացս գտանի քար ինչ ալաձև, կոչեցեալ լիսարացուց՝ օգքի տի քանքրի, կամ կրանքիօ, որոց 14 և 16 կշռէ մի տրամ, զորոյ զներգործութիւն մարթիս տեսանել 'ի տառն O, 'ի կարգի խրամ:

Քանէլլեթթէ: Ի պատրոյդ ինչ վիրասպական. որոյ են բաղումք տեսակք, այլ ընտրագոյնն 'ի նոսա կոչի՝ քանէլլեթթէ տաօլ չիթիվէ, կամ սէմիլիչի. զոր կազմեն 'ի մեղրամոմէ, 'ի յիւղոյ վարդ, և 'ի ալանքօվ սալէնայի. զորոյ զվաստակս բաղադրութեան թողեալ 'ի Ճարտ-

տարուն արուեստաւորացն, յայտ առնեմք զյորձածո-
թեն և զօգուտաւէտութեն նորա։ Ի կամիլ ուրուք վարել
զպատրոյգս զայս, պարտ է նախ թանալ զայն ի յիւղ
քաղցր նշոյ, և ապա հետ զնեալ մուծանեալ զայն ընդ մի-
զանց խողովակին, կամ լաւ ևս ի յատնի անդամին սխ-
տաաժեստաց՝ առ ի լոգանելոյս ցանելոյ, և գիւրաստատատ
յօրինեալ զնոսունս միզի, և ի մտանելորի ի բուժել ըղ-
վերս և զուռոցոյս գոյացեալս ի նոցն անդամին։ Սակայն
պիտոյ է ուշ ունել, զի եթէ ի գործածուն սորա սկսա-
նի վնասանալ և զայրանալ սխտան, հարկ է յայնժամ իսկ
և իսկ միջահատել։

Քանքէռոս, իս։ քանքէռուս, լս։ կէմոլ ֆաւախ, կամ
սաբիլն, սրբ։ եէմէնէ, կամ երեսրը, տճ։ և ըստ մեզ՝
խոլեսցգեսվ, կամ խլեցնեն, և կամ քաղցկեղ. տես
հա. ՅՈ. երես 325։

Քանքէռոս աբէռեթս, կամ ուլչէռաթս. տես քան-
քէռոս։

Քանքէռոս օրքուլթս. տես քանքէռոս։

Քանքռէնա. տես քանկրէնա։

Քանֆիօրա. տես քամֆիհօռա։

Քաչչիս. տես Թէրրա քաթէքում բրէքարաթում։

Քասթանէա, լս։ քասթանեսս, իս։ շաթէնեը, գղղ։
էնտրեթ, անգղ։ գէհիլ կամ ասպուֆիատվա, սրբ։ շահ-
պարուեթ, պլ։ գէսգանէ, տճ։ և ըստ մեզ՝ շագանակ։
Ի պտուղ ինչ եռակիզն. որպ առաջին կեղեն է փշոտից,
որ ի հասանիլն ինքնին բացեալ լինի ընդ մեջ։ Գոյացա-
թեն սորա կամ միջուկն՝ որ է սպիտակ և կարծր լինի կէ-
բակուբ, նաև գեղ լուծման արգանդի կանանց, յորում
դիպուածի փոխանակ տեւատասական սրեան հոսի հիւթ
սպիտակ. զի է սնուցիչ և սեղմիչ բնութեան։

Քասթօռ, կամ ֆիպէռ, լս։ քասթօռս, իս։ քաս-
թօռէսմ, գղղ։ տէի պիվբռ, անգղ։ գուռնտուզ, տճ։
սէկիսալ, պլ։ և ըստ մեզ՝ կուրբ, կամ բէչի մէկոյ։ Ի
տեսակ մի երկակենցաղ քառոտանւոյ ի ջրի վեցամեայ
խոզ, որոյ մինն կշռէ մինչև 10, 20 օխայ. գլուխն նորա
նման է գլխոյ լեռնային մկան, կամ շան. աչքն փոքրիկ
յոյժ. ականջքն կարճ, բարբրշն, և թաւամազուտ։ Բայ
ի վերջասան տատմանց կարդելոյց ի ծայրեն, ունի ջրս
ևս մեծագոյնս հատուս. որոյ կրծէ և կարէ զմայտս
և զծառս մեծամեծս։ Մարթ նորա սովորաբար գորշա-
գոյն. բայց գոսանի և սպիտակ, որ լուսագոյն համարեալ
է և առաւել մեծագին, զի սակաւագիւտ է. ստեն ի

թիկնամէջն և ի պարանոցն է թխադոյն, փայլուն, կարծր, և երկայն իբր բթաչափ. իսկ փորն մոխրադոյն, և առաւել կարծր. ոտքն կարճ, որոց առաջինքն նման են շանց, որովք վարին ի տեղի ձեռաց. իսկ յետինքն իբրև զծովային խոզից կից գոլով մատանց մաշկաւ, պատշաճեալք առ ի լողել ի ջուրս. տուան ձկնաձև լերկ և կապտագոյն. Համ մոյ մանաւանդ յետին կողմնն մարմնոյ նորա՝ ունի զհամ մոյ ձկան. միանուագն պարարտ և ուժեղ. Թոքն բլթակաւոր՝ որպէս և լեարդ նորա. փայծաղն փոքրիկ, բաղրակ, և կարծր. իսկ բնութիւնն քաղցր հեզիկ և գիւրընթաց։ Ի նեղքոյ որովայնի կրէ քաղեակ պարկս, որ է գոյացութիւն ինչ թանձրանալոյն, մթին կարմիր. Ջղալից, խժալին, ծանրահոտ և տոպատհամ, միանգամայն դառն. որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ ջրային ախտոգածոցս դառն, վերնոտութեն, տրգանդացաւութեն, նուազութեն ամենայն պարտուց կանանց, անդամալուծութեն, և այլոց այսպիսի ախտից առնելոց ի թուլութեն. զի է խթիչ, և փաղաղիչ բնութիւն։ Եւ ի մնանաւորի ի բարեխառնել զանխրեալ գոլորշիս արգանդի, ի խափանել զդնցումն, կամ զրուանի շարժումն միանգամ, ի բուժել զանդն որ կոչի յիստերացոց՝ Թիֆիս, և ի նպաստել տղայաբերից։ Զաքին ի 10 ցորենոյ մինչև ցՅ0 յաւուրն խառն ընդ ո և նրգէ համեմայնն ջրոյ։ Փոշի սորա վարի և ի հատարդեղս, կամ ի հացս. այլ թաղանթն և ջնոքք սրոք գոյացութեան վարին յոգի գինւոյ, և ի ցքէոյ։ Զայս գոյացութի խտալացիք կոչեն՝ քասթօռօ։ Ուրասք՝ ձիրպէ յանս, կամ սէնէսարթ. և տարբք՝ օղան աշի։ Իսկ տամիկք՝ գունտուզ հաեասի։ Ուստ կենդանի սովորաբար գտանի յեւրոպիա, և յամերիկայ, նա յաւէտ ի ռուսաստան։ Կերակրի ի ջուրս՝ ձկամբք և խեցեմորթիւք. իսկ ի ցամաքի՝ բուսովք, ուտելով զտերևս, զպտուղս, նաև զկիզև և զիպայս ծառոց։

Քասպիա Ֆիսմոուլա, լս։ քասպիա, իս։ քաս, գաղղ։ բրրաՄնկ քէշշէկ, անգղ։ հրեաարշէմսկ, արբ, և ասՀ։ և բան մեզ՝ կասիայ։ Ի հեղեղանձև պատուղ ինչ կարծրակիզև, երկայն իբր բաղկաչափ, և սուուար բթաչափ. որոյ գոյն ի սկզբանն է կանաչ, և ապա սա սակաւ սակաւ թխացեալ սևանայ, և ի միջն իւրում պարունակէ զմածուցիկ և զտեսակ հիւթ ինչ թանձրամսած մեղրանման քաղցր ի խորշս խորշս թաղանթաձևակոչ այլ խիստ անջրպետեալք բաժանեալ. յիւրաքանչիւր խորշս ունելով և կորիզս սուուարս և ձևացեալս իբրև զկորիզս եղջերենս

նշոյ. և այն հիւթի է գեղ ազնիւ ընդդէմ սնդուլեմ որոշ վայրի, և ամենակերպ ջերմնատուչոր տենդից և բորբոքողականութեց. զի է զովացուցիչ, թուլացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ։ Զայն ի կէս ունկէոյ մինչև ցերկրաս։ Ծառ սորա բուսանի ի հնդիկս, յեգիպտոս, և յամերիկա. լինի ի պարարտ և ի խոնաւուտ տեղիս. ածի իբրև 30 ոտնաչափ. Ճիւղալից է և գոլշակերպ. տերև նորա թանձր է երկայնաձև և սրածայր, ծաղիկքն հինդեմերեան գեղնագոյն, և ախորժահոտ, ոչք փունջս փունջս փիթիթն ի ծայրս կանթից։

Քաղաքս. տեռ էգուուս։

Քաղաքվենա. բառիւս այս բան անդամանցնոց ցուցանէ երակ մինչ գլխաւորագոյն ծագեալ ի կողնեթարդ մասնէ ընդդին, յորմէ իբրև ի բնոյ շառաւիղեն բաղումք երակք. որ կոչի և վենամատնա, կամ վենա մատրէ, և կամ վենա ռատիչէ. այսինքն երակարանն։

Քարապէ, կամ սուչչենուտ էլէքթանիքուտ, և կամ սանաչիթանիուտ, լտ։ սուչչենս, կամ սանա ճիալլա, իտ։ սիւքսէն, գղղ։ սրքսինիք, անգղ։ էլէքդրօն, յն։ գէհրիպար, տճ։ գահնասան, արբ։ և բան մեզ սաթ։ Ի գոյացութեն կարգին, կարծր, չոր, բեկանուտ, անգայտ, թափանցիկ, գեւբաղատ, և տասպահամ. գոյն սորա սովորաբար է կարմրախառն գեղին. բայց գտանի և սպիտակ հարեալ ի գոյն գեղին, որ ապնուագոյն համարեալ է և առաւել թանկագին. որ շփեալ մատամբք, արձակէ հոտ անոյշ, և յայնժամ հանգոյն մանդիսի յինքն քարշէ զչարդ և զմազ. և վասն այսորիկ անուանեցաւ քառատպէ, որ է բառ պարսկական, և ստուգաբանի յարգաքարշ. իսկ արիեալ ի հուր՝ վառի, և բուրէ հոտ զանձր իբրև զհոտ կպտոյ։ Բաղադրեալ վկայեն և ասդեն, թէ սա է տեսակ մինչ խիթոյ. որ սովորաբար գտանի ի կողմանս բրուսիոյ, նա յաւէտ յեղեալ սամանտայ գաւառին ընկեցեալ յաչեաց պալգիկ ծովու բանուութեն հիւսիսային և արևմտեան հողմոց. որ ի սկզբան անդ՝ է լոյծ, և ապա ընդերկար ծածանեալ յերեսս ջուրց ծովու սլանդանայ. որ յայտ անսի է, զի յորմէ անդամ գտանին ի զանգուածի նորա միջատք, որգուանք, տերևք, և այլ այսպիսիք։ Այս գոյացութեն զի է իւղալ, հանգերձ տասպահամ և ցնդական տարբ. յորմէ յորինեն գեղ ազգոզական ընդդէմ գլխացաւութեն, տիսրութեն ջղաց, և թմբեցից։ զի է խթիչ բնութեամբ։ Զայն ի 10 ցորենոյ մինչև 50 յաւուրն՝ խառն այլ յարմարագոյն գեղոքիւք։ Կոյնպէս և

տարա ծառին օգտակար է ընդդէմ հաբբխոյ, և ցաւոց գլխոյ առնելոց ի ցրտոյ, յորժամ արկեալ ի հուր՝ ախտակիրն յինքն ձգէ զծուխն։

Քարթամոն. տես քէնարթամուս թէնքեթօխուս։

Քարթիկակ, լս։ քառաթիլաՀինէ, կամ թէնէռուէմ, իս։ կէյրէք կամ կէսիւրտէք և կիմ գէռուտակ դէմի, ՀԱՀ։ գաղրգուռնա, արբ։ և ﷺ մեզ՝ ՀԱՀաս։ կամ գեղձ։ Ի ազգ ինչ մասին մարմնոյ, որ է քնքուշ քան զնսկր, և պինդ քան զմիս. տարարակ, գիւրակոր, թեղանթային, և անզգայ. որպիսի գաստի ի ունգուտնս, յականջս, ի ծայրս կողից, ի խուչափղն, ի խառնուածս մտոյ և ոսկերաց և յայլ մասունս կենդանւոյ։ Բայց ոչ բնաւ տարբերի յոսկերսն, և կատարէ զգործ այնր, և բաղադրեալ անգամ ի բարգաւաՀեալ հասակին դառնոյ յոսկր։

Քարիսօքհիլլաթա վուլկաուս, կամ ՀԷռեմ ուռպաՀնում, լս։ քառիսՕՖիլլաթա, իս։ պէնուռեթ օՖիֆիսնալ, գզլ։ քէրիսՕՖիլ, անգլ։ Ի բոյս երկայն իբր երկու ռանՀչափ, նուրբ, անՀարթ, և բաղմաճիւղ. որոյ տերևն է երկայն, անՀարթ, կարծր, եղէրաՀեբՀ, մեթին կանաչ, և սաղարանդուտ։ Ծաղկին ելանէ ի գագաթան, և է բազմաթերթ, և գեղեցգոյն. պտուղն գնտաձև, և երկայնականեմ. ունի և կորիզս երկայնաձևս։ Խակ արմատն երկայն, արտաքուստ թոխս, իսկ ի ներքուստ սպիտակ, շրջապատեալ նուրբ թելովք, զոր ՀմՀեալ մատամբք՝ արձակէ զՀոտ մեխակի. հատնով է գառն միանգամայն և Համեմայնին. յորմէ կազմեն գեղ միքՀոտաստանն տենգեց, հարբխոյ, ցաւոց գլխոյ և նուազմանն սրտի առնելոց յուժգնութեամբ. զի է թուլացուցիչ բնութեամբ. և ի գործածութեան պարտ է պահել զչափ քանակութեան, որով սովոր եմք ի վար արկանել զկեղեն կոչեցեալ քինա քինա։ Սա յաճախեալ է ի կողմանս եւրոպոյոյ ի ցանկապատ և ի պարտս տեղւոյն՝ անդաբանն ի մարգկանէ. լի է ցնդական իւղով և տղիւ։

Քարիսօքհիլլուուս աուսմանթիքուս, կամ էուՀէնիա քառիսՕՖիլլաթա, լս։ կուուՕՖանի, իս։ ժիսՕՖիլէս, կամ ՀԷուՕՖիլիկ, գզլ։ քլօվնս, անգլ։ սրսնիթիլ, արբ։ քառանիթիլ, ՀՀ։ և բատ մեզ մեխակ։ Ի փոքրիկ բևեռաձև պտուղ ենչ ծառոյ երիք եղելոյ ի կողմանս հնդկաց և ՀԷաբՕնայ, զոր ծառ մեխակաբեր անուանեն։ ﷺ կեղևոյն նման է ձիթենւոյ, և է բազմոտաեան, և տերևաձևոյ. սրատարբ ծառիկս բազմաթիւս. որք զառաջինն սպիտակ են, յետոյ կանաչագոյն, հուսկ յետոյ ի գոյն կարմիր

փոխին և սնդանան, և յայնժամ են տիրապէս մեխակ. զոր բնակիչք երկրին սկսանին ժողովել յամենայն հոկ. տեմբերի մինչև ցփետրվար, և ջրացուցանեն յարևու. որք լինին մեթն դեղին, անուշահոտ, և սրահամ, որք և զլեզու ծաքողին կիսին. յորոց գործեմք դեղ ազգու ընդդէմ դիատակար հիւթոց, տկարութեան ստամքսի, և գլխոյ և կամուանծոց լեզուի, զի է խեթիչ բնութիւն։ Ի սմա նէ եւրոպացիքն նաև զիւղ ինչ մեթն կարմիր սատակահոտ, և կարի սրահամ, միանգամայն և դեղ մեղմիչ ցաւոց ատամանց։ Զամին յերեքք չեն մինչև ցն, զոր պարտ է կա. թեցուցանել ի վերայ դոյզն ինչ բամբակի և դնել ի ծա. կոյին փտեալ ատաման։

Քարպունքուրուա, լտ։ քառպօնիքօ, կամ քառպուն. քօ, իտ։ իւտուռնճան, իւտուռ, ամ։ գուպպէ, արբ։ և ըստ մեզ՝ եղունգն կամ պարար ժատախսին. է այսուց ինչ գծնգակ, և սատակակիծ, որ սովորաբար ի վեր երևի յամենուկս, յանեթատակս կամ յանուռնս, յեռին կողմանս ականջաց, և ի խուսափողս, և սոչորեալ ապա կանէ զչիւթս մարմնոյ, որ և բաղում անգամ սպանանէ զմարդ։

Քարվի, կամ քառուի քառվի, լտ։ քառվի, կամ քօվինօ թէտէսքօ, իտ։ քէրէվէ, անդլ։ դէֆիէ քիմէս. նու, կամ ֆիէնկի քիմէսնու, ամ։ Ի բոյս բաղմացողուն՝ բուսեալ յեւրոպիա և ի գերմանիա իբր մի և կէս ոտնա. չափ բարձրութիւն։ Տերև նորա պայծառ կանաչ է և եղե. բաշերձ. ծաղկին սպիտակ, հինգթերթեան և խորաս. բոյս. բերք և սերմն երկայնաձև, դարտնագոյն, տասպա. հատ, հաստամսին, միանգամայն և կծանօղ լեզուի։ Խակ սրմման երկայն, պարարտ, սպիտակ, և քաղցրահամ։ Ա.յս բոյս առատ է Ջերմահատ իւղով, և ցնդական աղեւ. որոյ սերմն ի լատինացւոց կոչի՝ սեմին քառվի։ զոր վա. բեմք ի դիպուածս փքային խեթից, միջահատական տենդ. գից, և տկարութեան ստամքսի առեթլոց ի թռուլեն։ զի է խեթիչ բնութիւն։ Զամին փոշոյ ի 20 ցորենոյ մինչև ց60 հատն ջրով, կամ այլ յարմարաւոր դեղորբեաք։ Խակ չափ խաշուելն պարտի լինել ունկի մի ընդ լեռ մի ջրոյ, զոր օրն է եռացուցանել հուն ինչ։ Ունի և մաս. նաւոր ինչ գործուներութիւն ի յաձեցուցանել զկամն կանանց։

Քարտամսմում մինուս, կամ ամսմում քարտամսմում, լտ։ քառտամսմօ մինուռէ, իտ։ բրթի քառտամսմ, գդ։ լէսաբը քարտէմըմ, անդլ։ գաղուլէ, ամ։ հապպէհան,

արբ։ Հայլ, կամ հիլլ, պր։ և ֆ մեջ՝ շուշմիր կամ հիլլ։ Է պտուղ ինչ չոր, մաշկատեսակ, եռանկիւնաձև, սրաձայր, և սպիտակ, ունելով՝ ի միջի հատս մանուռնս, կարծրքրս, շիկակարմիրս, անուշահոտս, և ջերմահատուց. զորս՝ ի բաց հանեալ՝ ի պտղոյ անտի՝ ի վար արկանեն՝ ի գլխոտուածս սկսրուէ սատմոքսի և ջղաց, և՝ ի մասնաւորի ցաւոց որովայնի առաթելոց՝ ի վերատուէ, զի է խոնջ բընութեաբ։ Բայց սորա բուսանի՝ ի Հնդիկս, և ածի իբրև զփոքրիկ ծառ. տերևք նորա մեծին կանաչ են և սրաձայր, որք երբէք երեք եղանեն՝ ի վերայ միոյ կանթի։ Կայ և տեսակ ինչ այսր պտղոյ, զոր ըստիրք՝ քառատոմսում մանուռս կոչեն, որ թէպէտ մեծ է յոյժ, սակայն ըստ մասին ներգործութեաբ ստորին է քան զառաջինն։

Քարտիաշիա. լտ։ իւրէրք ասրքսը, ասՀ։ և ըստ մեջ՝ սրտախօթութեան. տես հտ. ֆ. երես 318։

Քարտիեիաք, լտ։ իւրէրք թուռնուշմսը կամ իւֆիւնէթի, ասՀ։ միւհրիւքանի քայլով, արբ։ կիրմի տիլ, պր։ և ըստ մեջ՝ բորբոքումն սրտի. տես հտ. ֆ. երես 86։

Քարտուս պէնէպիքթուս, կամ չէնթատուէս պէնէպիքթա, լտ։ քառատ սանթօ, իտ։ շատոն պէնի, գղղ։ պլէսարտ թէհսարը, անգղ։ էֆիքէթ օթու, ասՀ։ լաՀան, արբ։ Է բոյս ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք ոտնաչափ, ստուար, բազմաճիւղ, և բրդալից։ Տերև սորա լայն է և հերձոտ՝ նման ըստ իմիք տերևոյ թարաքսաքոտմ անուանեալ բուսոյ, և է փշալից։ Դաղիկքն դեղնագոյն, և հերձոտ, որք փուռնջս փունջս փեթթին՝ ի վերայ գնտակաձև և թեփալից հասկի. բերք և սերմն բամբակալից, մոխրագոյն՝ ի ձև փոքրիկ մեխակի։ Խակ արմատն փոքրիկ է և նուրբ։ Բուսանի յամենայն ուրեք՝ ի լերինս և՝ ի դաշտավայրս։ Լի է խալով և գոյացական աղիւ. որոյ տերևն եփեալ՝ ի ջուր և սրբուցեալ, դեղ է միջահատական տենդից, ախտից սատմոքսի, ջրգողուն, նուազութեաբ գաշտանի և ցրտահարուն. զի է մեզմապես թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ ընութեաբ։ Զատին՝ ի վեց տրամի մինչև ցուլթ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ. և՝ ի մասնաւորի զորէ՝ ի սատակել զՀաիս որովայնի։ Զնայն ունին գործունեութիւն տերմն և՝ ի ցքահանել երուզեալ ջուրն։

Քարքեհարիսա, կամ քանիս մանինուս, լտ։ բէչէ ալ քանէ, կամ քան մանինս, իտ։ ուրքէն կամ կուան շիէն տը մէա, գղղ։ հալէ, անգղ, և սպան՝՝ գէօրքք պալքը, ասՀ։ գէլալ կ պարտի, արբ։ և ըստ մեջ՝ չանաՀուն։ Է մեծ և ահագնատեսիլ ձուկն, որոյ մին կշռէ մինչև 1000

օխայ, կամ էաւէլի։ գլուխ նորա նման է գլխոյ շան, յորմէ կապաւ և զանուանին։ օրկոլն երկայն և լայնաբաց։ ատամունքն մեծ և տափարակ, աղոցաձև և սրածայր։ աչքն լայնաբաց։ տուան երկայն իբր մի և կէս ոսանաչափ և երկձոլ։ Երկու թիակաձև թեւս ունի, որք ծառային նմա ի լողալ, և է կատաղի յոյժ և դիւրակեր։ և ասին թէ ամբողջ կլանէ զձուկն, զանասունս, և զմարդ։ իսկ միսն թէպէտ պարարտ է յոյժ, այլ անհամ, զորոյ զձարպն վառէն ի կանթեղս փոխանակ ձիթոյ։ այլ ուղեղ նորա չօրացուցեալ և փոշեացուցեալ՝ լինի դեղ երիկամ նաժէտուութեանէ։ Զամին ի 20 ցորենոյ մինչև ց60։ և ըստ ոմանց՝ օգտէ և ուղայաբերից։

Քարօթա, կամ տատաքուս քառօթա, լտ։ քառօթ, գղղ։ քէրրրթ, անգղ։ էլաֆիօս, կամ վսաքօ, յն։ կէզար, կամ լաբլավին, կամ ձէղէր կամ կէղն, կամ ձէզար, արբ։ զէնգէմին, կամ կէղղէռ, պրս։ հաղուէ՛, տձ։ և ըստ մեզ՝ գազար, կամ ստեպղին։ Ի արմատ ինչ տտուար, երկայն, բոլորակաձև, սրածայր, պարարտ, մնալիր, կակուղ, և քաղցրահամ, զոր և ուտեն իսկ։ գոյն նորա սովորաբար է կարմիր, բայց յոմանս տեղիս լինի և գեղին, սպիտակ, և կապտագոյն։ յորմէ կազմին և դեղ միզարգելութեան, և փորհարութեան առաթելոց ի յուժգնութենէ։ զի է սնուցիչ և թուլացուցիչ բնութեա՛ն, և ի մասնաւորի ի լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ և ի յորգել զարիւն դաշտանի։ Զամին յուր տրամէ մինչև ց12 խառն ընդ մի և կէս լիտր ջրոյ։ Բոյս սորա է երկայն իբր երեք ոսանաչափ, բոլորակաձև, սակաւաբուրդ, և մէկն դատարկ։ տերևն կանաչ, եղեգարահերձ, թաւամազուտ, և հաճոյահամ, միանգամայն և դեղ առողջացուցիչ վիրաց։ իսկ սերմն հոտաւէտ, և կծուահամ։ յորմէ յօրինեն դեղ ազդու ընդդէմ աղտեղի վիրաց, և խլդեենոյ։ զի է խթիչ և ձձէհալած բընութեա՛ն։

Քաքաս, կամ թէհէսպրօմս քաքքաս, լտ։ նոյնպէս իտ, գղղ, և գերմ։ ջքօլէյթ նրթթ թրի, անգղ։ և ըստ մեզ՝ գաքաս։ Ի պտուղ ամերիկեան մեծութեա՛ն ի չափ հասարակ սեխի, երկայնաձև, սրածայր, և աղուամազուտ։ և ի միջի ունի նշաձև և մանկակերպ հատս բաղումս, և ի մէջ նոցա գոյացութիւնք սեաւք, խաղայինք, և հաճոյահամք, յորոց խածդեալ՝ և խառնեալ ընդ այլ նիւթս, յօրինեն զըմպելին կոչեցեալ չիքքքուլաթա։ Կազմեմք ի սոցանէ նաև դեղ ազդու ընդդէմ կոկորդային հաղի,

ոմանց խթիլ, երիկամնաժեռուէ, գժուարամիզութեան, վերաց փամփլաց, արիւնային փոքրարութեան. այլ և ըստ ծանէ զքար եթէ գոցի ընդ անցս միզի. զի է մեռցիչ, կակղացուցիչ և լայծացուցիչ բնութիւն: Ի սմանէ ելուզմնեն զիւղ ինչ Թանձրամած, զոր խաղացիք կոչեն պուրթիւռ ոչ քաքաւ, այսինքն կոգի գագաթ. զոր մարի է ի կիր արկանել ի դիպուածս ձեղքուածոց մարթոյ, այսուցիչ պականց ստեանց կանանց, խթիլ սրբանին, և կոյր Թանչիլց: Դառ սոքա զոր կոչեն՝ քաքաւելէ, միջակ է ըստ երկայնութեան և ըստ Թանչրութեան. սերևն նման է սերևոյ նարնջոյ, բայց երկայն և սրածայր քան զայն, իսկ ծաղիկն լայնաբաց է և գեղնագոյն:

Քաքէսափա, իտ: միճաղաբղաբ, կամ հաստամիճաղ, ամ: սուիլքրիկ, սրբ: է ըստ մեզ՝ սխոտգնութեան, կամ գժգուռնութեան. որ է երկարատև գժգուռնուել ինչ գիմաց հանգերձ տկարութիւն, և գժուարաշնչութիւն:

Քաքեռուս օրուենթիա, կամ օրուենթիա, լտ: ֆիքօ ա՝ ինտիա կամ ֆիռիթեէլլէ, իտ: ֆիկիկէ ա՝ էնտ, կամ ռաֆէթ, և կամ քառատտ, գղղ: բրիքլն բէյր, անգղ: Թին սառաֆէնտ, կամ Թին պիշք, սրբ: Թիքէնլն ինձիր, կամ հինտ ինձիրն, ամ: և ըստ մեզ սառգաբանի՝ Թուզ հնգկայնի կամ Թուզ փշալից: Պտուղ ինչ երկայնաձև, Թանձրակերպ, կանաչագոյն, և փշալից. զոր ի բաց հանեալ՝ զմիջինն ողջոյն ուտեն, որ է Թանչալից, մանծուցիկ, դեղնագոյն, և քաղցր խբրև զթուզ, միանգամայն և զովացուցիչ բնութիւն. ունի և կորիզս Թխագոյն, ասպնաչափ մեծութիւն: Բոյս նորա բուսանի ի հնդկիս, յամերիկէ, և յեգիպտոս. լինի ի պարարտ և ի խոնաւ տեղիս. ածի խբրև զծառ փոքրիկ, այլ առանց ոստոց ամենևին, և փոխանակ ոստոց արձակէ տերևս սակաւաքաղ նակս ի վերայ խրեբաց, որք են մեծ, լայն, և երկայն ի չափ ոտին մարդոյ, Թանձր, ջղալից, կարծր, կանաչ հաղեալ ի գոյն կապոյտ, պալարաչիկ, և փշալիր. մեջ նոցա մնալիր է և խժային, միանգամայն և գեղ ցրուիչ այսուցիչ, մեղմիչ ցաւոց, և ձգիչ. զոր ընդ մեջ բացեալ, դնեն ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ:

Քաֆիֆէ արապկբա, լտ: քաֆիֆէ, իտ. և ս գղղ, անգղ: սուն, կամ ահուէ, և կամ պլն, սրբ: քահվէ, ամ: և ըստ մեզ սուրմ: Է պտուղ ինչ փոքրիկ, ոլորնաձև, կարծր, խոզովակաւոր, խժային, փոքր մի գաւն, մաչկապատ, և կանաչագոյն. այլ ի հասանելն փոխի ի գոյն մսխրոյ. ունի և զիւղս առատս և զաղս ցնդականս:

կրկնակի է տրակութեան տրա, այսինքն օգտակար, և միաստակար. քանզի եթէ չափաւորապէս արբեալ լցցի երկու

կոչէն. որ ամենայն որպիսութիւքն է նման առաջնոյն, բայց միայն փոքրագոյն լինի քան զնա։

Քէռամէզ. տես քօչիսնէլլա։

Քէռամէզ մինէռալէ, կամ Թէռամոսպիտ տի անթիմոնիօ սօլֆիուռաթօ ռօսսօ, իտ։ Թէռամոսպիտում սթիպիի սօլֆիուռաթում ռուպռում, լտ։ օսպիտ տ՝ անթիմոնան խառօսիլիիւռ ռուժ, գղղ։ ռէտ սէիրքա Թէռամոզվնա օվ էնթիմիրնի, անգղ։ դռմզ մատանէ, ատ՝ Ի բազդրական նիւթ ինչ մթին կարմիր, և անհոտ, կազմեալ ի յանթիմոնէ և յիւղոյ նշչբորակէ։ Կրկնակի է որակութեան սորտ. քանզի եթէ առցէ ոք ի սմանէ երբք կամ չորս ցորենաչափ երկու կամ երեք անգամ յաւուրն, լինի բնութիւն թուլացուցիչ, միանգամայն և դեղ փարատիչ բորբոքման թոքոց և լանջամաչկի, կշտացաւութեան, ընչբգելութեան, հնագոյն հաղից, և հարբեալ իջելոյ ի կուրծս, և այլ ասցին նման որդոյ թաւոր ախտից առեալոց յուժգնութեան։ Եւ ի մանաւորի ախտից մորթոյ, ոտնառութեան, ցաւոց յօդուածոց, և այսուցից մանաց։ Իսկ չափաղանցն՝ տաղտկացուցանէ, ործացուցանէ, լուծանէ։

Քիլուա, լտ։ քիլօ, իտ։ քիլօս, յն։ և ըստ մեզ՝ մամաց, որում անուամբ խմանի՝ կատարելագոյն մարսեցեալ զուտ հեղուկ սպիտակորակ մասն կերակրոյ՝ որ ի սառամբքսէ իջեալ ի խախացոյն՝ անդէն ստանայ զնկական զիւրն բնութեան միջնորդութեամբ բնաւորական զօրութեան խախացոյն, և լերդի, որ պատեալ կայ զնախացոյնս. և անտի մասունքն առաւել ոգեղէն՝ նրբագոյն՝ և ըստ, ցնդեալ մասնաւոր իմն ջերմութեամբ սպրդեալ ընդ մասանեն ի ներքին ծակսիս մեբՀաղիր մարմնոյ. և այդպէս Ճապաղեալ տարածի ներգործութեան նոցին ընդ մարմնին բովանդակ, յորմէ և զհետ գայ իսկ և իսկ ստացումն զօրութեան ի Ճաչակել կերակրոյ, կամ ըմպելոյ. բաց յայսմանէ և երակք անուանեալ մեսերականք, և կամենելէնք, ծծեալ զհիւթեն զայն յատակագոյն՝ գաղտնի իմն Ճանապարհաւ սողեալ ընդ միջոցանց քամակին, մասանեն յեբակս կոչեցեալս սատրանրակեանս, և խառնեալ ընդ աբեան, փոխին սպա առ սակաւ սակաւ յարիւն, և աբիւնն փոխի հետզհետէ ի մարմին. այսինքն՝ ի միս, ի Ջիղս, ի նեարդս, ի Թոքս, յուղեղն և ի կենդանական սգիս։ Իսկ մնացեալ մասունքն գրասլեց և հմագոյն՝ ը ոլորսս ասլեաց անցեալ վանին արտաքս։ Բայց գիտել արժան է յայսմ վայրի, եթէ մամացն՝ ի վերայիչեալ սատր-

անրակեան երակունս խառնեալ ընդ արեան բաղմապատիկ շառաւիղսք և Ջիւղք շրջէրքեալ ընդ մարմնին բանդադակ, և բարիոք ևս եփեալ զսի ի յաւելորդաց օրք անսպիտան են առ սնունդ. Նախ՝ ի Ժամանելն ի լերդ արտաքս վանէ յինքնէն զմաղձ ելն աւելորդ, զոր ընկալեալ բուշտ մաղձին՝ տեղս յաղան. և այս աւելորդ մաղձն ունի զերդեակ պարաւոնս. նախ ծառայէ ի լուծանել ի հեղուկս զայլ մամացս։ Երկրորդ՝ ի դրդռեալ զանան առ ի գուբս վայթել զյաւելուածս։ Երրորդ՝ հաստեալ յերիկամունս ի բաց մերժէ յինքնէն՝ զհմոգոյն և զեանձրախտս հիւթն, և միանդամայն զայլ յաւելուածս, որք խառն ը իրեսաս անցեալ զնան ի մէջ. և սակս այսորիկ պատճառի ներհուն բժշկաց գործ է քաղայայս Ճանաչել ի միզէ զնեբքին զնարդն արեան։ Դարձեալ, գառնել և այլ ելն աւելորդ հիւթ անուանեալ ափշկ, որ ուրոյն զատեալ պահպանի յաւիշկական անօթս մասնաւորապէս առ ի ոռոգանել զցանաբուն արեան բան պահանջելոյ հարկին։ Երկրորդ Ժաման գառեալ ի Թոքան՝ զորին օգոյ արտաքս հնչեն ձանձախարիթքն կամ մեղջքն։ Հուսկ յետոյ հիւթս այս եկեալ ի սիրան և ի լերդն, զգենու զվերջին կատարելագործութիւն, այսինքն զկատարեալ ազիւնացումն։

Քինեակ, կամ ռատիքս քինեակ, կամ քինս, լա։ չինս, կամ ռատիքս տի չինս, կամ չինս նոսոգա, և կամ քինս նոսոգա, խա։ էագին, կամ սգին, և կամ սալբբարիլ, սգին, գոլ։ քինեակ ռուսի, անգոլ։ չէ օրչինս, ոՀ։ խաշասպին, արբ։ Ի արմատ ինչ սինէացուց՝ սուուար իբրև զբաղուսկ մանկան, ոստալից, կարծր, ծնրաւոր, Թիւրաթեբք, մնալիր, մոխրագոյն ի ներքուսս, իսկ արտաքուսս գեղին հարեալ ի գոյն կարմիր։ Ջուն մանաւոր ինչ հոտ։ Ընկեր համարի՝ եթէ իցէ սպիտակ արտաքուսս, ծանր, և կարծր։ յորմէ կազմեալք գեղ ախտից գաղղեկանի և եղեփանգանի։ և ի մանաւորի ոսանաւութեն, յօգուածացաւութեն, և բորոտութեն։ զի է մաբրիչ արեան՝ Թուլացուցիչ և քրանեցուցիչ ընութեամբ։ Զային ի չորս տարամ մինչև 36, խառն ընդ երեք լիտր ջրոյ, զոր պարտ է եռացուցանել և ի կիր արկանել զբրեն սաստաբարիլեան։ Բոյս սորա բուսանի ի չին, ի Ջիաբն, ի պարս, և ի հնդիկս. լինի յանտառս և ի գաշտաավարս. արձակէ ոստս կամ բարուռնակս փայտայինս, յօդաւորս և փշաւորս, որք տարածին ընդ երկիր և պատատին զնդառուլք հանգոյն բաղեղան։ Ցերեւք նորս մեծ են և սրատա-

ձև նման ը իմիք կեռատեսուց։ Ծաղկին եւանէ առ կան-
թիւ տերեւոյն, և է վեցթերթեան, ողկուզաձև, և արժ-
դոյն գեղն։ Իսկ պտուղն ոսկեդոյն, մեծութ ի չափ կե-
ռատենուց։ ունի և զկորիզս ոսպնաձև։ Այս բոյս կոչի
ի լատինացւոց՝ սմիլաքս քինա։

Քինա քինա. տես քինքչոնա օֆֆիչինալիս։

Քինքչոնա, կամ չինքչոնա օֆֆիչինալիս, կամ քինա
քինա, կամ քօռնթէքս բերուվիանուս, լս։ քինա, կամ
քինա քինա, և կամ քինա տէլ բերու, և կամ քի-
նա առանչիանա, իտ։ քէնքինա, գղղ։ բերվիվեն
պարք, կամ տվի պտաք, և կամ էէսենիթ՝ս պարք, անգլ։
գնա գնա, տճ։ կիշա իլ սիսնեա ՀԷպտա, արբ։ և ըստ
մեզ՝ գառնիճ բերուայ, կամ կեղև բերուայ։ Ի գերարբ-
չակ կեղև ինչ մեթին կարմիր, նմանեալ գուռնով կենամ-
նի, որ բաղնատեսակ է յոյժ ըստ այլ և այլ օգոյ գաւա-
ռացն պէսպիսացեալ որակութիւն։ այլ ընտրագոյն համա-
ղի եկեալն ի բերուայ և ի լօսսա քաղաքէ ամերիկայ,
յորմէ և ծառ նորա առ լատինացիս յորջորջի՝ առպօռ-
չինքչոնա, կամ առպօռ ֆէպռիֆիուկա, այսինքն ծառ
անեղանտալած։ Գերազանց համարի, եթէ իցէ նուրբ,
մեթին կանաչագոյն, և կարբ բարաբոնատատ արտաքսուա,
և գարնագոյն ի ներքուստ։ ծանր, չոր, բորբոսահոտ,
և գառնահամ, միանգամայն և սեղմիչ։ Այս կեղև գե-
բակայ է զօրութիւն քան զամենայն բժշկական բուսովք։ զի
յրուէ զախտարծած հիւթս խառնեալս յարեան։ կազ-
դուրեն զթուլանին ջղայ, միանանց, և սատմբսի։ զար-
թուցանէ զախորժակն, բարեկարգէ զդիրդ ծոցոյ-
թին որովայնի, բարեխառնէ զամբոխեալ հիւթս մարմնոյ,
արգելու զյորդառատ հոսուցին շարաւոյ, գրատոյ։ սաղ-
մի և միզի։ նորոգէ զոյժն սկարացեալ յերկար հիւան-
դութենէ, արծարծէ զազդեցութի փարային հիւթոց։
բժշկի զախտս ջղայ։ սուիշկեան անօթոց, և մանրամսան
երակաց, և և զանգամսաղուծուն, զցաւս գլխոյ, զլուս-
նոտութի, զնոքաբէռութի, զդիտրհարութի, և զնան-
չայաւութի։ նոյնպէս և ասպաքնեի զշնագոյն վերս քաղաք
կեղայենս, զնոյգենիս, զարատասուաբեր ախան աչաց,
զանէնարին հիւթութիս մարմնոյ, զհաղս խոնաւս։ զա-
բիւնային հոսուցն որովայնի, և զայլ սոցին նման ախտս
առթեալս ի սկարութենէ, և ի թուլութենէ։ զի է խթիչ և
զօրացուցիչ բնութի։ Ի վեր քան զամենայն փարատէ
զանեղգս միջահատակաս և պարբերականս, և ի մասնա-
ւորի երկօրեայ՝ եռօրեայ՝ քառօրեայ՝ հինգօրեայ, և բեռ-
նիչ ջղոց անուանեալ տենդս։ Նոյնպէս և շահաւէտ է ի

գիպսուտծս ջրական տենդից կոչեցեալոց յիտալացւոց՝ Ֆիպ-
պրեզ նէռովօղս, կամ մալարիա, փոսախտութիւն, խաղա-
ւարտաւոր ջերմախտից, և ծաղկանց, մանաւանդ եթէ
ընդ սխտից զուգընթաց դասնիցի քինան խմայնն, դող-
գոլուն միանալոց և ջղաց, գաղջահոտութիւն տպատաւի,
սեռութիւն և չորութիւն լեզուի, նուազուն զարկի բաղկի,
ունն: Բայց գիտել պարտ է, զի չէ օրէն սխտակրին խակ և
խակ ի փարատիլ ի նմանէ միջահասական տենդիցն՝ զանց
առնել զգործածութեամբ նորին, այլ պարտ է յարա-
տևել առ քանի ինչ շաբաթս: Որք զգերակաց դեղս զայս
տամք ըստ կերպի փոչոց, կամ նաև իբրև խաշու: Եթէ
իբրև փոչի, պարտ է շինել ի 15 կշռս ցորենոյ մինչև
ցուռթ տրամ՝ վեց կամ ութ անգամ յաւուրն: Որչափ ա-
ռաւել լսանցես ի փոչի մանրամասղ, այնչափ ազդու, և
զօրաւոր լինի ներգործութեն: Խակ եղանակն զոր պատհելիք
ի տալն զնաշուն, է այս: Առ ունկի մի՝ ի խոշոր փոշ-
ոյ ասսի, յաւելցուլ ի նոյն զլիսոր մի ջուր հասարակ, և
եփեսս եռացմամբ իբր քառորդ մի ժամու. յետ քամելոյ
սուր հիւանդաց ժամ՝ ի ժամ երկու ունկի՝ կամ ևս ա-
ւելի մինչև լցցի 75 տրամ յաւուրն: Ընդ այսոցիկ գի-
տել արժան է, զի եթէ այս կերպ ասցի կամ իբր փոչ,
և կամ իբրև խաշու, բազում անգամ մնասէ ի գրգռու-
թեն գիբրաշարժ ստամոքսոյ կարի նեղ քնքուշ սխտաժէ-
տաց: Եւ ընդ հակառակն՝ այսպէս սխտաժէտք յօժա-
րութեամբ առնուն զնոյն կերպ քինա քինսի հնդիաղեօնէ ա-
ֆռէտտոս. այսինքն թրմեց ի ցուրտ ջուր: Զայս եթէ կա-
միս առնել, արկ զնաշոր փոշի կերպոյս ըստ կշռոյ ունկ-
ոյ մեջ՝ ի լիսոր մի ցուրտ ջրոյ. զկնի 24 ժամուց՝ հնդ
զգուշութեամբ յայլ անօթ ասպակի, այնպէս՝ զի մի խառնեսս-
ցի մրուրն ընդ պայծառս. հեղանիւթոյ. տպա յաւել ի
սոյն զմի կամ զերկու ունկի ջուր նաղնիոյ, և տուր ըմ-
պել հիւանդին երկու կամ երեք անգամ յաւուրն զկշռս
երից ունկեաց: Դարձեալ՝ ունի ևս մասնաւոր գործո-
նէութիւն ի յանփութս պահել զվերս հնագոյնս, փոքր ինչ
ցանեալ և եթէ զայնս երկու անգամ յաւուրն: Կոյնպէս
է գեղ պատպարիչ առատանոց, և ընտեսաց ի նեխութիւն:
Այլև արժան համարիմ յուշ առնել և զայն, զի քօնեթ
տեչինքօ անուանեալ բդեշխին բերուսոյ յամին 1640, և
ի 17 մայիսի, ծանոյց ի սպանիսի զգործածուն, և զա-
հաւոտութեն այսր կերպոյ. յոլոյց էանց յիտալիա, և ի
գաղղիա, և ապա յանգղիա. հուսկ յեսոյ յասիա, ուր
յառաջ քան զայն անծանօթ էին ամենեքին: Ծառ սոսս

յաճախ բուսանի՛ ի կողմանս բերուայ · լինի՛ ի լերինս և յանբեր տեղիս · ասի՛ ի չափ մեծու

Քհամսէ՛մէլուա՛, կամ մանթռէքաուա՛ քհամսմիլլա, կի՛մ անթէ՛միսոէ, և կի՛մ քհամսէ՛լուն, լա՛ քամսմիլլա՝ կի՛մ քամսմիլլա, քօթռուլա՛ թիթիտա, իսո՛ քամսմիլլ սօվսժ, կամ մանթռէքէռ քամսմիլլ՝ գաղղ՝ քօրն թիվլբ՛թիվ, կամ քօրն քէմսմիլ, անդ՝ խամսմիլլա՝, յն՝ բարսաթիտ, տաՀ՝ պատսնէՀ՝, կի՛մ հուկհ՛ֆան՝, ապբ՝ քէօբէ՛լ՝ պբ՝ և ըստ մեզ՝ երիցուվ՝ Է՝ բոյս ինչ՝ սատսիահտու, որ բուսանի՝ տեխտիբ յամենայն տեղս եբրսպիոյ իբր մի ոտնաչափ բարձրութի՛ւ՝ Ցերև՝ սորա նուբբ է՝ և հերձոտ՝ Ծաղիկն մանը, տակեգոյն՝ և գառնահամ՝, միանգամայն և համեմային՝ շրջապատեալ սպիտակ և նուբբ թերթիւք՝ որ բերէ զնմանութեն սատեղ՝ յորմէ կազմէ՝ գեղ՝ ազգուբ ընդդէմ ջրային գիժուարամարսութեն՝ ախտից և ցաւոց՝ արդանդի՝ և ստամբսի՝ խթից որովայնի՝ փքախտուն՝ ջրացաւութեն՝ երկարատև փորհարութեն՝ և միջահատաւ՝ կան տենդից՝ պակասուն հոտման բնութեն՝ և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից առթելոց՝ ի՝ ցրտուն՝ և յուժդնութեն՝ զի՝ է թուլացուցիչ՝ և քրտնեցուցիչ՝ բնութի՛ւ՝ Զայն՝ ի՝ յերկու տրամի մինչև ցերեք յաւուրն՝ զոր պարտ է եռացուցանել՝ մի լիտր ջրով՝ Գոյ և տեսակ մի երիցկի՝ ի կողմանս եբրսպիոյ և գերմանիոյ՝ որ և է իբրև զառաջինն՝ նրբատեսակ և տերևախիտ՝ բայց ունի զծաղկի մեծ և կարի սատսիահտու՝ զոր լատինք՝ անթէմիս նօսիլիս անուանեն՝ իսկ իտալք՝ քամսմիլլա ուօմանա՝ յորմէ և կազմեն գեղ ազգուրական՝ ի գիպուածս ջրական ախտից՝ փքախտութենից՝ ջրական խթենից՝ ախտից արդանդի՝ միջահատական տենդից՝ ոտնաուութեն՝ և այլ սոցին նման ախտից առթելոց՝ ի թուլութենէ՝ զի է խթենչ բնութի՛ւ՝ մանաւանդ թրմոցն՝ Զայն՝ ի՝ մի տրամի մինչև ցերկու յաւուրն՝ զոր օրէն է դնել թրմոց՝ ի կէս լիտր ջուր հատարակ ժամն երիս՝ կամ չորս՝ իսկ չայն փոչ՝ ուրն պարտի լինել՝ մի տրամ ընդ երկու սկահակ ջրոյ՝ Ի՝ սոցանէ կազմին և զատածուն՝ անուանեալ յիտալացւոց՝ ֆիմինեթա՝ զոր դնեն ջերմաջերմ՝ ի՝ վերայ ախտայեալ մասին մարմնոյ առ՝ ի՝ մեղմել զայն՝ և՝ ի՝ զօրացուցանել զնուրբ անդամն՝

Քհամսէ՝ տաբէնեէ՝ կի՛մ մեՀէ՛կէ՛ուա՛, կամ լաուռէ՛օլա՝ լա՝ տաբինօսաէ՝ կի՛մ մեՀէ՛կէ՛օն՝ և կամ թէ՛հիմէ՛լա՝ իսո՝ պուա՛ ժանթի՝ գաղ՝ աբիուբ՛Ն՝ օլիմ՝ կի՛մ ափիուՀ՛ֆիէ՛ և կամ տուվբ՛ի՛ պէյ՝ անդ՝ Է՝ բոյս ինչ՝ որ յամախ բուսանի՝ ի՝ կողմանս եբրսպիոյ իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութի՛ւ՝ Ցերև՝ նորա ունի՝ նմանութեն ընդ տերևոյ

ՀԻԹԵՒՆԵՍ. Ծաղկին փոքրիկ, և գեղեցդոյն։ Պտուղն թամբաղից, և կանաչագոյն։ այլ ի հասանելն փոխի ի գոյն կարմիր, կամ թուխ, և է թիւնաւոր և փաղաղէջ. զՀաշակողուն ասպանեմ։ ունի և երիս կորիզս երկայնաձեւս, և կարծրս։ Իսկ արմատն կարծր է և փայտային, որոյ կեղևն ըստ ոմանց՝ գեղ է ախտն գաղղիական, և մորթոյ։

Ք՚Համէտախ, կամ թէուքռեմում՝ քամէտախ, լս։ քամէտուիս կամ թռխասանիմէ, իսս։ ԺԷՌՄՆՈՒՄԷ, գղղ։ քրմմին Ռէրմէնտրը, անգղ։ գրասանիկ մանիմուտ, տՀ։ Ի խոտ փոքրիկ կրբ կէս ոսնաչաւի նուբբ, կարմիր, և լի աղուամազիւք. որ սովորաբար բուսանի յատատաժուտ և և յատեալ վայրս, զոր ոմանք կոչեն և գուէռչիուօրա, որ ստուգաբանի՝ կանիկ մատաղատուտնկ, վասն նմանութեան տերևոյն ընդ տերեւս կաղնւոյ։ Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն. և է ծիրանագոյն փոքրիկ, և հոտաւէտ, և համ նորա դառն է, միանգամայն և համեմտոյն, և ունի ի միջի քառեակ սերմունս բոլորակաձեւս. իսկ արմատն փոքրիկ, փայտային և թելալից։ Լինի յամառն յեւրոպա. որոյ տերևն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է միջահատական տենդից, ջրդոլորեթ, յօգուտ ծաղաւուածի, զի է խթիչ ընտեթ։ և ի մանուտորի ի լուծանել զնցանս և զդաշատես կանանց, և ի կաղդուրել զմիանուտս և զկապս յօդուտածոյ։ Զարմն մի և կէս արամ՝ խառն ընդ ուռ ունկի ջրոյ։

Ք՚Հառեմանուս թէնքեթուռուս, լս։ քառեթամն, կամ ՀԱՄՔԻԵԱՆՈ սալվանեթքօ, իսս։ քառեթամ, գղղ։ պատեթառա զէՔՌԷՆՈ, անգղ։ Ի բոյս ինչ որ յամառն բուսանի ի կողմանս եւրոպայ. որոյ տերևն է գեղն, և տարատկահամ, զոր վարեն ներկարարք ի տալ զգոյն գեղին, նաև բժիշկք ի բուժէլ զմաղասային ընդարձելութեան, և զՀարբուխս առեթեալս ի յուժգնութեթ, զի է թուլացուցիչ, և լուծողական ընտեթ։ Զարմն ի մի արամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ուռ ունկի ջրոյ։

Ք՚Հեքօլաթամ, կամ քՀեքիլաթեթ, և կամ սուքքօլաթամ, լս։ չիքքօլաթամ, իսս։ չիքօլաթ, տՀ։ Ի սեթն կարմիր զանգուած ինչ բաղադրական, կազմեալ ի գոգայէ. ի վանիլնակ, ի կինամոնէ, ի մեխակէ, և ի շաքարէ, նաև ի մէկոյ։ Ջրոտն նորա է սնուցիչ, գրգռիչ խթիչ, և զօրացուցիչ սատմեքսի։ Ջրոյ, և ուղղոյ, մանաւանդ որոյ վիճակելաք են մաղասային և ցուրտ բնութեան։ Եւ ըստ ոմանց՝ դիմակալէ նաև վատթարագոյն

հիւթոց. յայն սակս եւրոպացիք յամախ ի կիր արկա-
նեն ըստ օրինակի սրձոյ։ Մէջբերացիք երբեմն ի միջին
գաղս զառաջինն ծանուցին սպանիացւոց զգդտաւէ-
ռութիւն սորա. և ի նոցանէ ծաւալեցաւ ընդ բոլոր եւ-
րոպայս։

Քուբեբէսուս, լտ։ չիբեբէսսօ, իտ։ սիբեբէ, գղղ։ սի-
փեբէս թրմ, անդղ։ կիւպար, յն։ սէրվ, արբ։ սէրուն,
կամ վիւբա, սպ։ սէլվի, տձ։ և ըստ մեզ՝ նոճ։ Ի ծառ
երկայնաձիգ, ուղիղ, ամբարտակաձև, բազմտոտ, մշտա-
կանաց, և ուեանալից. որ յամախ բուսանի լեւրոպիա ի
լերինս, յանտառս, և ի բուբաստանս։ Փայտ նորա է
կարծր, սպիտակ հարեալ ի գոյն գեղին, դժուարաթեկ,
անընդունակ ցեցոյ, և անուշահոտ, յորմէ և սովոր են ի
թուբաստան կազմել արկղ և այլ պէսպէս ձեռակերտս։
Տերև նորա նուրբ է և սաղնաձև՝ նման տերևոյ մոզայի։
Իսկ պտուղն գնտակաձև ցաւատեալ, փայտային, չոր և
դաբրագոյն. զոր լատիներէն կոչեն՝ նուչէս քուբեբէսսի,
կամ բիլուլե քուբեբէսսի. իտալերէն՝ նուչի տի չիբեբէս-
սօ. արապերէն՝ ռէվզի կամ ուբիարէ. պարսկերէն՝ չիբ-
պաս. տաձկերէն՝ սէլվի գօզալաղը. իսկ ըստ մեզ՝ խոշ-
զակ. յորմէ յօրինեն դեղ փորհարուբէ, արիւնային հոս-
ման որովայնի, փոշոտակութիւն, թանչցաւութիւն, ան-
ժուժութիւն միզի, և միջահատական տենդի. զի է խթիչ
և սեղմիչ բնութ։ Չափն ի 20 ցորենոյ մինչև 30, չորս
անգամ յաւուրն։

Քումինում, կամ լիկուսթիքում. քումինում, և կամ
քումինում սաթիվում, լտ։ քումինս, իտ։ քումին, գղղ։
կէսարգն. քքմին, անդղ։ կէմին, կամ սէնոնէթ, արբ։
զիրէ կամ դէրավզի, սպ։ գիմենս, տձ։ և ըստ մեզ՝ քե-
մոն։ Ի խոտ բազմաթիւղ, յաղագի քառվի կոչեցեալ խոտ-
ոց. որոյ տերևն է մանրահերձ ըստ նմանութեան տերևոյ
սամթի. ծաղկին սպիտակ, և շուշանաձև։ Իսկ սերմն
երկայնաձև, դարձուագոյն, սաստկահոտ և քաղցրահամ,
ունելով ընդ քաղցրութեան և փոքր մի տտպութեան սխոր-
ժական. զոր խոտաղցիք կոչեն և անիչի աքռս, որ սուռ-
գաբանն՝ անիսոն սատպահամ։ զոր չորացուցեալ՝ նիւթ
համեմիչ պատրաստեն ի կերակուրս, նաև ի կիր արկա-
նի երբեմն ի դեղոցայս առ ի ցրուել զփուքս, ի նրբա-
ցուցանել զտոցունս, և ի գրգռել զմէզն. զի է խթիչ
բնութ։ Չափն ի կէս տրամի մինչև ցմի խառն ընդ մի
լիտր ջրոյ։

Քունիքուլուս, լտ։ քունիկիս, իտ։ ատա թաչանը,

տՀ։ Իլլեու�, կամ խսնի ավա, և կամ իլուշ, ասլա։ Է-մեր, կամ ախենէՀ, ասլ։ և ըստ մեզ՝ Ճագար, կամ գեաշ նատիոր նատաստակ։ Ի քառատանի մի՝ ձեռով մարմնոյն և մեծուութիւն նման նապաստակի։ Այս լինի գազանով սպիտակ, գեղնագոյն, և սեաւ կամ խաչաթաղէա. միս նոցա սպիտակ է և առաւել պաքարտ քան զվիս նապաստակի. և եթէ կրՃատեսցի, պարարտանայ յոյժ։ Ուտէ զնոտա, զգաւարարոյս, զարմանիս, զուենդա, և զպտուղս միանգամայն և ասլրն աւելի քան զնապաստակն։ բայց ոչ գտանի ի ցրտատարոյց գաւառս։ Այս կենդանի ի է իւղով և ցնդական աղիւ. որոյ Ճարպն լինի գեղ օգտակար ընդդէմ Թուլութեան ջղաց։ օծանելով եւեթ զայն։

Քուպէպէ, կամ բիբէռ. քուպէպա, լտ։ քուպէպա, իտ։ քիւպէպէ, գղղ։ քիւպէպս, անգղ։ գաարպաթ, արբ։ գէպաալիէ, տՀ։ Ի հատատուտոլ ինչ կնՃռաղից, մոխրագոյն, երկայնականեթ, մեծութիւն ի չափ փոքրիկ սեաւ պղպեղի. ունի զհոտ սուր, և համեմոյնն, և զհամ ազգուս, միանգամայն և տոխպ, որով զօրացուցանէ զաղիկարուեթն ստամոքսի և ուղղոյ. ցրուէ զքուբա, և մեղմէ զչարուն ինասակար հիւթոց։ Վարի և ի բաղադրութիւրակէսի. և ի կիրառութիւն պարտ է պահել զչափ քանակութեան, որով սովոր եմք ի վար արկանել զսեաւ պղպեղն։ Ցունկ սորա բուսանի յարևմտեան հնդկս, որ ուր և բուսանի՝ պատասի շուրջ զնարև եղելովքն. արձակէ խիտ առ խիտ սերևս փոքրիկս և երկայնաձևս. բանայ և ծաղիկս ստատկահոտս։

Քուսքութա, լտ։ բիթիմն, կամ բիթիթմն, իտ։ Է-բիթիմ, գղղ։ ԷբիթիՀէմ կամ տոսբա, անգղ։ գիւթ շուեթ, արբ։ գիւշուութա, տՀ։ Ի բոյս ինչ անտերև և կարմրագոյն. որոյ արձակեալ նուրբ թելս ի վերայ այլ անկոց՝ ինասէ զնոտա. յորմէ կազմի գեղ ցաւոց լերդի և փայծէղանն, զի է խիթիչ բնութիւն։ Այլև մաքրէ զարիւն, և բանայ զլցանս ընդերայոց. բերէ և պտուղս գնտաձևս և թաղանթայինս, և ծաղիկս մանուռնս և կանթաւորս։ Չափ բուսոյն ի վեց տրամէ մինչև յութ՝ խառն ընդ մի լիարս ջրոյ։

Քուրիանտաղ. տես քօռիանտրում։

Քուրքումա. տես թէքրա մէրիթա։

Քուքուլուս, լտ։ քուքուլզ, իտ։ գուգու գուշու, տՀ։ և ըստ մեզ՝ կկու։ Ի թռչուն շատակեր ի ձև բազէի. այլ ի չափ կաքաւու. գունով գորշախառն կաք-

միր։ Բնակի՛ ի վերայ ծառայ, նա յաւէտ յեղերս գեւ-
տոց։ որոյ միս լի է ցնդական ազիւ և իւղով, միանգա-
մայն և գեղ հերքուլէան սխոսի կամ վերնոտութեան,
ընդհատ անդիրց, խթից, և միզարգելութեան։ լու-
ծանէ նաև զքար դրոյցեալ յերիկամունս մարդոյ։
Իսկ ապաւառն՝ ըստ ոմանց լինի գեղ խածուածոց կա-
տաղի շանց։

Քուքուտիս, կամ քուքուտիս սաթիմուս, և կամ քու-
քուտիս վուլկարիս, լս։ չէթաիօլս, կամ չէտաիօլս, իս։
քօնքօնպու։ կամ քօնքօնպա քօմմէօն, գղղ։ քքքքմնքը,
անգղ։ անկուրեա, յն։ խրեաբ, արբ։ և տՀ։ և ԿՀ մեղ՝
վարունգ։ Է թամբալից և զովացուցիչ պտուղ ինչ ծա-
նօթ ամենեցուն։ որոյ սերմն կամ ուռնդն դասի՛ ի կարգս
ջրոյց զովացուցիչ և միզեցուցիչ սերմանց։

Քուքուտիս ազինուս, կամ մոմոռանիքա էլաթէռիուս,
և կամ քուքուտիս սիրվէստռիս, լս։ քքքօմէռս սալվա-
թիքս, կամ էլաթէռիս, և կամ քքօմէռս ազինինս, իս։
քօնքօնպու սովաժ, գղղ։ ուվայլա քքքքմնքը, անգղ։ ա-
ՀՀը խրեաբ, կամ էշեկ հրեաբը, տՀ։ և ըստ մեղ՝ վարունգ
վայրի, կամ իշոյ։ Է պտուղ փոքրիկ, թաւամանդաւ, գե-
ղին, խժայնի, պտարտա, գառնահամ միանգամայն և
տոտիպ։ յորմէ կազմին գեղ խոյանաց ընդերաց և ջգոս-
զուսթեց առաթելոց յուժգնութեանէ, զի է գրգռիչ և ուժ-
գին լուծիչ ելեմ՝ ի վերուստ, և ելեմ՝ ի ստորուստ։ սմին
իբր պտղոյ է միշտ՝ ի կիր առնուլ անձանց վերնոտութեան։
ազոջքարաբ և զբրեղ խառնուածոց։ չափն՝ ի մի կշռոյ ցո-
ւրենոյ մինչև ՅԿ։ Յօրինեն՝ ի սմանէ նաև ազգ ինչ սպե-
զանուոյ, յորմէ օծանեն՝ ի վերայ պոռոյ և փորոտեաց,
որ լուծանէ, և որձացուցանէ։ ունի և ունդ նման ընդդոյ
գօլոգուսիեթիատի։ Բոյս սորա է ստուար, առաւալ,
ճիւղալից, ըստ ոստ, հիւթալից և տարածողական, որ յա-
մենայն ուրեք ինքեանի բուսանի, մանաւանդ յերկիրս վե-
ճակեալս Ջերմանին օդոյ։ Տերևն նման է տերևոյ ընտա-
նի վարնդոյ, որպէս և ծաղիկ նորա։ Իսկ արմատն է երբ-
կայն, ստուար, և սպիտակ։

Քուքուռպիթա, կամ անկուռիա չիթռուլուս, լս։
անկուռիա, կամ քքքօմէռս, իս։ բասիթէք, գղղ։ ուվօ-
դքը մելքնկ, անգղ։ գառպուզ, տՀ։ պաթիխ, արբ։ և
ըստ մեղ՝ ձմերուկ, կամ մեղրապուղ։ Է պտուղ դնտա-
կաձև։ որոյ միջն է հիւթալից, ջրալիր, քաղցրահամ,
միանգամայն և զովացուցիչ։ ունի և ունդ տափարակ,
և սպիտակամարմնոյ, յորմէ կազմին գեղ միզեցուցիչ, և

զովացուցիչ. յայն սակս կարգի ի դասս չորից զովացուցիչ և միջաբեր ընդոց։

Քուքուրպիթա բէբօ, կամ քուքումիս Թուռչեքուս, կամ քուքուռպիթա սիլվէսթրիս, լս։ Ծուքքա, խս։ քալասաս մրջն, գղջ։ կուրտ, անգղ։ գաղաք, ոտ։ առաւ, աբբ։ և ըստ մեզ՝ դդում։ Ի պտուղ ծառօթ ամենեցուն, որոյ մէջն է սպիտակ, պարարտ, սնկաձիր, քաղցրացուցիչ, և զովացուցիչ, յորմէ կազմեն պէսպէս կերակուրս. ունի և ունգս գորշագոյնս, երկայնաձեւս, տափարակս, մաշկայինս, և սպիտակամարմինս, որք կարգին ի դասս չորից բացաղեալսն և միջեցուցիչ ընդոց։

ՔուՖի. է բառ յունական. և նշանակէ զօձ ինչ Թանձր, և ստուար, այլ ոչ այնչափ ինչ երկայն. զՀեա պնդէ մարդոյ, և թոյն խածուածոյ նորա յառաջ քան զ24 ժամ սպանանէ։

ՔսիբՀիտա, կամ կլատիուս, լս։ Ի ձուկն ինչ ծովային. որոյ երկայնութեան է իբր 25 ոտնաչափ. գլուխ նորա լայն է և երկայն. ծնօտն պինդ և կարծրոսկր. մարթն գորշ և փայլուն. իսկ մնան չէ ինչ ընդհատ ի պարարտութենէ խողից. որոյ ճարպ ունի զդործուածութեան ի մեղմել և ի թանձրացուցանել զուռոյցս կարծրապինդս։

Քսիլինում, կամ կօսսիբիում. կամ պօմպաքս, լս։ քօթեռնէ, կամ պատարագիա, խս։ քօթեռն, գղջ։ քդղջն, անգղ։ բամպուք, ոտ։ քութեն, աբբ։ և ըստ մեզ բամբակ։ Ի բոյս ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, փայտային, կարմրակերպ, թաւիշաւոր, և փոքրաձիւղ։ Տերևն ունի նմանութեան տերևոյ որթոյ, երկայնականթեղ է, և վարսաւոր։ Ծաղիկն բաղմաթերթ, զանգակաձև, և կարմրախառն գեղն։ Իսկ խոզակն է բոլոր բակ՝ մեծութեամբ գրեթէ ոչինչ ընդհատ ի կաղնեայ։ որ ի հատանին նեբնին բացեալ ընդ մէջ՝ ըստ օրինակի պատենի շուքանակաց, և յայնժամ երևի ի նմա նեբեթ ինչ նուրբ և սպիտակ իբրև զձիւն, որ այն ինքն է բամբակ, և ի միջն ունի հատս կամ սերմունս իւղային և քաղցրահամս ի չափ ոլեռան. զոր անջատեալ ի կիր արկանեն ընդդէմ շնչարգելութեան, ցաւոց կրծոց, հնագոյն հաղից, և փորհարութեան. զի է սեղմիչ բնութ։ Ի սերմանց սասի մածուածեսասն բաղադրութեամբ կազմեն զապէզանի ինչ, զոր գնեն ի վերայ ըորբոքեալ երկոցդ առ ի զովացուցանել զտոչորումն, և մեղմել զցաւս։ Բոյս սորա բուսանի յասիա, յեգիպտոս, ի կիպրոս, ի սուրիա, ի կրետէ, և ի հնդիկս։

Բրանում հումանում, լս։ քռանիս ումանս, խս։ քաՀիա քէմիի, ամ։ և ըստ մեզ՝ սկաւառակ։ Ի տաշտաձև, և ամենակոլմ ոսկրն կառուցոյ, որ ի միջի սրբուն նակէ զուղղն. զորոյ զիշոչին ՚ի կերս արկանէին Իբր դեղ վերնոտուէ, անգամաղօսաւէ, և ախտից ուղղոյ։ Զամին ՚ի 10 յունիսոյ մինչև ՃԿ։

Բրէմանթէռի. ըստ անդամաղենաց նշանակի՝ միա նուէր, զորոյ կոխեալ կան ամորձիք։

Բրէմոռ. ամ Թառմաս, կամ օսմիթառմաթոս օս սիտուլ ամ բօՀասաս, խս։ օքսիթառմաթաս օքսիտուլում բօՀասսէ, լս։ գռամիարմառ, ամ։ մէլանիարթիս, արբ։ և ըստ մեզ՝ մոխիր դիւրոյ։ Ի նիւթ ինչ սպիտակ, և գԺուարաՀալեալ, կազմեալ ՚ի ցամաքեալ մրրոյ գինւոյ՝ զոր կկոչեն ՚ի Հոռ, որով և լինի նիւթ ինչ կրանման, և ապա զտեն զայն. որ լինի քարանման Հատուած, չոր, կարի սպիտակ՝ միանգամայն և Իբր կանաչագոյն տեսլեամբ։ Չամ նորա է ապն և գառնաՀամ, միանգամայն և գեղ օգտակար ընդդէմ ՃերմնառՃոյր ախտից, բորբոքողականութեան, ջրգողութեան, գարկան, Հոսման Թանչից, և այլ ասցին նման ախտից առՃելոց յուԺդնութեան. զի է Թուլացուցիչ, զովացուցիչ, և լուծիչ բնութեամբ։ Լուծի ՚ի կէս տրամի մինչև յունի խառն ընդ շաքարի և ընդ ջրոյ։ Ի նիւթոյ ասսի մեղրախառն բաղադրութեամբ ջրոյ կազմեն հեղանիւթ ինչ, որով ողողեն զբերանն առ ՚ի զովացուցանել զՃերմութեան լեզուի, և փարաւել զՃերս բերանոյ։

ԲրէսԺամ. այսու անուամբ ըստ վերաբերմանէ խնամի՝ ախտ ինչ առականաց։

Բրիկի կամ քուիզ։ Բառս այս ըստ յունական լեզուի նշանակի զերոզուելս ատենակաս, և պատերազմական։ բԺիշկքն յարմարեցին զայս անուն Իբրև սեփական բացայայտիչ այնր փոՀոբրկալից Ճգանաց բնութեան, որով թ օրինակի զզգումն և խռովութեան պատերազմի առաւել կամ նուազ տարբերակ բնութեան։ յորմէ Հաղիւս Ճոզոպրեալ զվախճան առնու, և որոշի կամ ապաքինութեամբ կամ մահուամբ, և կամ մուս առնելով յայլ ինն ախտ առաւել գԺեանց։ Սմին Իբրի Եբրեակ տեսակս Հատատեն այսր Ճգանաց։ մինն պատճառիչ կատարեալ ապաքինութեան։ երկրորդն՝ առՃիչ մահուան։ իսկ երրորդն՝ վերահատուցիչ այլոց խմիք գԺեանց ախտի։ ուստի և առաջին տեսակն կոչի բարի։ թ, յունգոյն կամ չարագոյն։ իսկ ԲՃ, վատնգաւոր։ Գիտել արԺան է ասէն, եթէ վայրկեանն,

յորում այդ Ճիգն բնութիւն յառաջ ընթանայ, միշտ է դժնէագոյն և դառն, մանաւանդ՝ եթէ դէպ լինի ի գիշերային պահու. քանզի յայնմ կիսի նշանք տխտխ անչափապէս ածեցեալ առաւելուն. ուստի իակ և իակ ի վերայ գան ցնորմունք, ընտիրութիւն, տագնապ, պակասութիւն զզայութիւն, և անյիշողութիւն, ցաւք գլխոյ, պարանոցի, և սատմքսի, շնչիւն լսելեաց, պտոյտ գլխոյ, յօժարութիւն ի ժայթքել, ծարաւ սաստիկ, զարկ բաղկին մանր և արագ, Ճնչումն և արգելումն միզի, բրմնջումն ջուն որովայնի, ցնցումն ձգանաց. և միանգամայն ջերմութիւնն սաստկանայ կրկնապատիկ դժնէութիւն։ Իսկ եթէ Ճիգն բնութիւն ունի աւարտել ի բարին, յայնժամ իակ և իակ ի վեր երթի քիրան, կամ յորդառատ հոսումն միզի կամ թթխտական արեան, կամ առատօրէն որդումն, և կամ արտաթորումն որովայնի, և կամ առատութիւն թքոյ, և լորձանաց։ Բայց հիւծեկրատն հաստատութիւն վկայէ, եթէ աւուրքն յորս սոլոր է պատահիլ այս Ճիգն բնութ, են չորրորդ օրն անտաս, եօթներորդն, իններորդն, մեռասաներորդն, չորեքտասաներորդն, եօթնեւտասներորդն, քսանեւմիերորդն, քսանեւութերորդն, քառասներորդն, են։ Վաղայայտ Ճանաչի յամենայն ումեքէ Ճշգրտութիւն բանից սահմանագրութեն վերդիրեալ դերասնական հեղինակիս, յորժամ յառաջընթացումն ախտին լինի օրինաւոր պայմանաւ. և ջրնի ինչ կրՃիմն վրիպելոյ, և զարտուղելոյ յայդմ պահանջեալ պայմանէ։ Ուր ուրեք ասասնեմք ի գիպուածս եռօրեայ տենդի, յորում ոչ անդր անցանիլ բորբոքումն Ճգանց քան զեօթներորդ օրն. քանզի հասարակօրէն աւարտ առնու սաստկութիւնն բորբոքման ի չորրորդում, կամ յեօթներորդումն աւուր. իսկ բեռիբնեռուսենիսին, այսմիջոր բորբոքումն թեզոց կամ լանջամաչկի զվախնման առնու երբեմն լուծմամբ ի չորրորդում աւուր. և ի վերերևման երիւք խղկայթմանն՝ աւարտն ախտն յեօթներորդում աւուր Ճանապարհաւ հոսման լորձանաց կամ թքոց. և երբեմն ևս երկարագոյն մինչև 14, կամ 20 օր։ Իսկ տարատիսիկ և վատնգաւոր տենդքն, զորօրինակ ֆիպպուռէ նէռվօզա կամ մալիեռա, ֆիպպուռէ ինֆլամմաթօռիա, ֆիպպուռէ միլիառէ, թիֆօ, են, սովորաբար ոչ անդրադարձն քան զօրն եօթներորդ. բայց ծաղիկն անվրէպ ի վեր երևի լրորդում և ի չորրորդում աւուր, և խղկայթումն աւարտի յաւուրն եօթներորդի։ Ի վախճան ամենայնի գիտել արժան է, եթէ լուսնատաւն կամ

վերնոտուԹՅՆ երախայից յարատևէ սովորաբար զվեց ա-
միս, կամ զվեց տմս. իսկ եԹէ այլազգ քան զոր բացա-
տրեցաք՝ պատահի երբեմն, զայն օրէն է համարել պա-
տահական. որովհետև ԹԼՒՔ աւուրց Ձգանաց, որ սահ-
մանեալ է, գրեԹէ միշտ առ միշտ են անփոփոխելի և
անայլայլելի ի գիպուածս ամենայն սուր գԺմեալ է
և վասնզաւոր սենդիլ և ախտից. ուստի և չէ մարԹ
ունէն մատուցանել բանից ոմանց նախնեաց և նորոց,
եԹէ զայլ ինչ սահմանեն։ Ա՛յս Ձգանք կոչի ի լատինա-
ցւոց՝ մուԹացիօ. յարաբացւոց՝ սէպուսէ. իսկ ի պարբ-
սից՝ պէօհրան։

Քրուս, լս։ կտրեալ, իս։ պաՀակ կամ պալաղ, ասէ։
սխմմանեռիկլի, արբ։ սիխան, պր։ և ըստ մեզ՝ սրունգ,
որ հաստասի յերկուց ոսկերաց, որոց յատաՀակողմանն
է զոլորագոյն, և կոչի՝ ոլոր. իսկ որ յետակողմանն կոչի
ոսկր Թամբի. որ է մասն ինչ մեԹ գոյացեալ ի մեատունս
սրունից։

ՔրօԹաՀեԹօ. կլափաշարժ. ը անդամաՁենոց իսմ-
նի՝ միանուագ կլափին, կամ ստորին ծնօտից։

Քրաքուս սաՀիմուս, լս։ ծաՀիՀեռանս, իս։ սա-
գիան, գղղ։ սեՀիՀրն, անգղ։ ՁիսաԹ, կամ ՁառաՀեի,
կամ ըիհուքան, կամ գիւքիւմ, կամ բաանն, կամ մէ-
լասպ, կամ միլասպ, և կամ էյտաս, արբ։ ըէքատասն, կամ գիր-
սէմ, կամ գիւսմքիւմ, և կամ նէՁմամ, պր։ և ըստ մեզ՝
քրքրում։ Ի կաղաբոյս ինչ, որ յատՁոն բուսանի ի կոզ-
մանս եւրոպիոյ և ասիոյ։ Տերնք նորա են երկայնաՁիգ,
անՁուկ, գաբնոագոյն, և փայլուն, որք հինգ հինգ, կամ
եօԹն եօԹն բուսանին առ միմեանս։ Ծիրք նորա են
ԹազաՀաբ ունի ի գլուխս իւր ծաղկս փոքրիկս, շուշա-
նանման, և խոռոչաձևս, որոց ոմանք են կանգնաՁևն
կարմիր, և ոմանք դեղնագոյն, ունելով ի միջի իւրեանց
երբեակ ԹԼԼս ծուատեալս, կատարաՁևս, շիկակարմիրս
և հոտաւէտս. զորս քաղեալ կալցին ատփարակ դնուակս
ի Ձև սենուոյ, յետոյ դնեն ի մէջ անօԹոյ, և քաջ խը-
նուն զՁերանն, ապա ԹԼԼ ոչ՝ ընդ երկար ի բացի մնալով
անհետ լինի բնական հոտնոցա և զորութեան։ Ազնիւ հա-
մարի, եԹէ իցէ նարնՁագոյն, անխառն, ատասկահոտ,
փոքր մի գատնահամ միանգամայն և համեմայն. յորմէ
կալցին գեղ օգտակար ընդդէմ նուազութեան ամսական
պարտուց կանանց, խթից և ցաւոց արգանդի առՁելոյց
յուժգնութեան. զի է թուլացուցիչ, և խաղաղիչ բնութ։
Ձափն ի 10 ցորենոյ մինչև ցՅՕ յաւուրն խառն ը այլ

յարմարագոյն գեղջուհից. և ի մասնաւորն ցաւոց աչաց: Վարի կա՛ ի ներկա գեղն:

Քրօքօ տի մարթէ աբէրիէնթէ, իսկ զանիւսն հատիսա աչքնը, ասէ: Է նիւթ մինչ ծիրանագոյն, կազմեալ ի խաբ. սարոյ երկաթոյ, ի ծծմբոյ և ի ջրոյ, զոր յերկար եփին ի հուր սաստիկ. որով և լինի նիւթ մինչ ծիրանագոյն և փոշեանման. յորմէ կազմին գեղ ազգողական ընդդէմ խցանաց սարքին որովայնի, լերդի, փայծեղան, և պանկրատի. և ի մասնաւորն պակասութիւն հոսման արեան սեռատեսականի, և լուծման արգանդի կանանց, յորում դիպուածի փոխանակ դաշտանի հոսի հիւթ սպիտակ. չափն ի 15 կշռոց ցորենոյ մինչև ցկ:

Քրօքօ տի մարթէ սաթանիանէնթէ, իսկ զանիւսն հատիսա սրբէրնը, ասէ: Է փոշի կամ նիւթ մինչ բաղադրեալ, կազմեալ ի քրօքօ տի մարթէ աբէրիէնթէէ, և նրբ բաւոյն և աղգու քացախով. որ է գեղ պասաշանոզական ընդդէմ հոսման որովայնի, և թքման արեան. այլև բարեկարգէ զընթացս կամ զհոսումն թանչից և դաշտանի. զի է սեղմիչ, և խթիչ բնութիւն. չափն ի 15 ցորենոյ մինչև ցկ՝ յաւուրն:

Քրօքօտիլուս, լս՝ քրօքօտաիլը, իսկ՝ Թիմուհ, սրբ: և ըստ մեզ՝ տիտեան, կամ կոկորդիլոս: Է գազան մինչ երկակենցաղ, յաղթանդամ, գիշեռաց, և ահագնատեսիլ. ձեռով մարմնոյ նման է կոկոդրիլի, այլ մեծ յոյժ, մինչև 30 ոտնաչափ երկայնութիւն: Գլուխն նորա լայն է և տափարակ, աչքն նման է աչաց խոզի, որպէս և ընչացք նորա. ցուռնին երկայն և լայնաբաց. ատամունքն հզօր, դլանաձև, սայրատուր, և դաղտնագոյն. մարթն ունի նը. մանուն ընդ բնոյ արմատենոյ, կարծը է յոյժ և թանձր, թեփատոր, և խայտաբղէտ. չորս ձիրանս կամ ոտս ունի, և ձեռ երկայն միաչափ սուսարութիւն: Սորա ևեթ ի քառասանիս շարժի վերին կլափն՝ անշարժ գոլով ներքնոյն: Սովորական որս նորա ձուկն, մարդ, կով, և այլ անասունք, մանաւանդ թէ ամենայն ինչ: Լինի յաճախ ի նեղոս, ի Նիգրիթիա, և ի գանգես. զորոյ ձագուն անջատեալ ի վար արկանեն ի գեղոբաս առ ի փարատել զուռայցս, և ի զօրացուցանել զՁիրս:

Քօակուլուս լէքօռախս, լս՝ Է նիւթ մինչ մածուցեալ, որ գոյանայ ի նեբքին կոզին սատանքի նաստասակի. զորմէ լնագոյն խօսեցաք ի բառն լէքուս. տես անդ:

Քօթուանիքս, լս՝ գուանիլիա, կամ՝ քօթուանիչ, իսկ՝

ալարձին, տՃ։ սէլլա, կամ սիւմնա, արբ։ գէրՃէֆիւ, կամ գիլլէ կամ լարուած, և կամ վէռեթիչ, պր։ և ըստ մեզ՝ լոր։ Ի Թուրքն ինչ փափկամիս, և պարարտ, որ մեծ է քան զաորդիկ, և փոքր քան զաղաւա. ուն՝ զառուան կարՃ, և զվեռաուրս չքեղս, որոյ Ճարպ սրբէ զբիծս աչաց. իսկ ապառառն օգտէ ընդդէմ լուս. նառութեան։

Քօթանէ. տես քսիլինում։

Քօլէռա մօռպուս. է սիտ ինչ վանդաւոր, ծագէալ ի յանկարծ զեզմանէ մաղձին արտաքս. տես հա. ա։

Քօլիպա. տես քօլիբուս տօլօռ.։

Քօլիքա խեթէռիքա, կամ։ ռաչիմ սանՃրոր, տՃ։ վէՃա իլ յուսմնուլ վէլէթ, արբ։ և ըստ մեզ՝ խեթ արգանդի. տես հա. ա։ երես 120։

Քօլիքա նէռվօզա. տես հա. ա. երես 121։

Քօլիքա պիլեօզա. տես հա. ա. երես 117։

Քօլիքա վէնեթօզա, կամ տօլօռի տէ փիլաթի, իտ։ վէՃա իլ ռեհ, արբ։ և ըստ մեզ՝ խիթ քամիական. զորմէ տես հա. ա. երես 115։

Քօլիքուս տօլօռ, լտ։ քօլիքա, կամ թօռսիոնէ, կամ թօռմինի կամ տօլօռի քօլիչի, իտ։ սանՃր, կամ գօլուՃանՃ հիլլէթի, տՃ։ պատիքուՃանՃու, կամ բէռնիչ, կամ գէնակ, և կամ պէռնիչ, պր։ մակաս, կամ մղիս, և կամ գօլէՃանՃ, արբ։ և ըստ մեզ՝ խէթ, կամ խիթ. տես հա. ա. երես 114։

Քօլումպա, կամ քօլումպուս, լտ։ քօլոմպօ, իտ։ կիսվէրՃին, տՃ։ համամ, կամ մէրաշ, և կամ վէրակ, արբ։ գէբուլթէր, կամ պանքէչ, պր։ և ըստ մեզ՝ աղանին։ Ի Թուրքն միամիտ, ծանօթ ամենեցուն. որոյ միսն է թուխ, և փոքր մի դժուարամարս. զօրութիւն նորա է սնուցիչ, ձգող, և զովացուցիչ, որով յինքն ձգէ զվնասակար ջերմութիւն մարմնոյ, կասեցուցով ի ներքանան ոտից. և ի մասնաւորի անդամագօսութեան, և քնափութեան փարատիչ է։

ՔօլոքՀօնիա, կամ բիքս կուէքա, և կամ ուէզինա նիկուա, լտ։ քօլոֆոնիա, կամ ուէզինա նէռա, իտ։ Ի նիւթ ինչ սեւագոյն, չոր, պասպլուն, և գիւրաբեկ, յաղագէ խեժի, որ գտանի ի գաղարափող ցքահան գործարանն զկնի թորելոյ ընդ այն զնեժն բեւեկնեալ։ Վարի և ի բժշկական գեղոլայս, ի մաքրել զվէրս մեզանց խոցոլմակաց։

Քօլոմպօ. տես քօլումպա։

Քօլօն. տես ինթեէսթինում քօլօն։

Քօլշինեթիւն, կամ քուքումիս քօլշինեթիւն, լս։ քօլգուհինեթիւսս, իս։ քօլգուհինեմ, գղղ։ քօլգուհինեթիւսն, անգղ։ ապուռՀեհել գասպուռզուս, տՀ։ հանտասլ, կամ սկսաՀ, կամ Ճռումտռ, կամ հանեթէմ, կամ ալքան, կամ հասպիթ, և կամ սաբայէ, սրբ։ բէյ-քիսս, կամ խաբբուռպահեթէլեա, որ թեչէայք, կամ ֆիէնկ, կամ գէպէսս, և կամ գէսպիսեթու, պր։ և ըստ մեզ՝ ՀմԹրուկ վայրի կամ թիւնալ։ Է բոյս մինչ, որ իբրև զվայրի վարունկ արՀակէ ընբարուռնակս երկայնս և տարածոլականս, որ ուր և բուսանի՝ գօսացուցանէ զամենայն մերձակայ տաՀնկս կամ խոտս. որոյ վասն կոչի և մահ անկոց։ Ցերև նորա է երկայնականեթ, լայն, հեռՀոտ, և կապտախառն կանաչ, բրդոտ, և բծալից Ծաղկին դեղնագոյն։ Իսկ պտուղն գնուսակաՀև մեծուեթիբ՝ ի չափ նարնջոյ, կարծրակերև, թեթեւ, կանաչ, այլ ի հասանելն փոխի ի գոյն դեղին. մէջն խորշխորշանի, բաղմակորիզ, և սպիտակաթամբ, և այն թամբ է ալեւբալիր, և խծային, միանգամայն և թիւնաւոր. յորմէ կազմէն գեղ ազգու ընդդէմ ջրդոզութեթ, վերնոտութեթ, քնափուութեթ, և բորոտութեթ առեալոց յուժգնութեթ. զի է թուլացուցիչ, և ուժգին լուծողական եՀէ՝ ի վերուստ. և եթէ՝ ի ստորուստ. նմին իբրի պարտ է մէջս՝ ի կիր արկանել անՀանց վիճակելոց զնրեղ խառնուածոց։ Զապին՝ ի կէս ցորենոյ մինչև ՅՁ խառն ընդ այլ յայմմարաւոր գեղոբէից։ Իսկ չափն խաշուի կամ արգանակին պարսի լինել. քսան ցորեան ընդ կէս լեալ ջրոյ, զոր պարտ է հեղուլ գրեխաւ ընդ երասատան՝ ի յորովայնս ախտակրաց։ Եւ՝ ի մասնաւորի՝ ի սատակել զորդուոնս և զՀնձս որովայնի։

Քօլօռաօղլ, տես բէյքս։

Քամիթիաղլ մոչալ լապօռանս, կամ լուռնաթիքուս, լս։ Էրիլէթիքօ, կամ Էրիլէնեթիքօ, իս։ բաակա, սրբ։ մեՀնէ կամ նիհնաթ, և կամ սիրիշթ, պր։ խուչլրս, կամ թուԹարքբը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ լուռնտռ, կամ վերնոտ. տես հտ. ԽԸ. երես 228։

Քանեռասեեռվա, կամ տօրամեկնիա քանեռասիեռվա, լս։ քանեռասեեռվա, իս։ քանեռասիեռվա, գղղ։ քանեթրբօյզն, անգղ։ Է սրմատ մինչ երկայն, կարծր. ծնրաւոր, թեալից, մեթին կարմիր արտաքուստ, իսկ ներքուստ, հոտաւէտ և դառնահամ միանգամայն և համեՀոտայն, յորմէ կազմեմք գեղ ընդդէմ արիւնային փոսրհարեթեթ, և միզարգելութեթ. և՝ ի մասնաւորի՝ անՀգից առեթելոց՝ ի թուլութեթ. զի է թեթեՀատէս խեթիչ և քրտնեթ

ցուցիչ բնութիւն։ Զարմն ՝ի քառասուն տարուն մինչև ցմի ամսողջ յաւուրսն՝ խառն ընդ բաւականաչափ ջրոյ։ Բոյս սորա բաւանի յամերիկա, մանաւանդ ՝ի կողմանս բերրաց։ որոյ ցօղուանն է սառաւար ՝ի չարի ՃԿՂԹ մասին մարգոյ, և ծնրատոր։ Տերև նորա սրատաձև է և ջղալից։ իսկ ծաղկին գեղեցկատեսիլ։

ԲՕնսէռվա, լտ, և իտ։ ըհայլ կամ ըհայլ, և կամ մանրապատ, արբ։ ռէչալ, պր։ ռէչէլ, ՠՀ։ և ըստ մեզ՝ քաղցրաւենի, կամ քաղցուենի։ Ի անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն համագամ կերբլեաց յօրինելոյ ՝ի շաքարէ, կամ ՝ի մեղրէ, և ինչ ՝ի զնոսա ընդ Թարմ արմատոց, կամ ընդ ծաղկանց, և կամ ընդ կեղևոց, և ընդ այլոց նմանեաց։

ԲՕնսօրլատա մանօր. տես սիմբՀիթՈՒՄ։

ԲՕնվուլբիս, լտ։ քՕնվուլՎՈՒՆԷ, իտ։ ԹԷՂԷՆԻՀՀ, կամ հղզէ, արբ։ ՀԻՄՍանՆԻՄԷՆ, պր։ սինիրլբէնն սիրքմէսի կամ ԹԷԹԷրԷմէսի, կամ հեվալէ, և կամ պալբք եմԷրբին սիրքմէսի, ՠՀ։ և ըստ մեզ՝ ջրախոտԹի, կամ ջրաչաւԹի, կամ ձգու�ջրաց, կամ մկանաց, և կամ բՕՆական կամ անբՕնական շարժուուն կամ ցնցուուն մկանանց կամ ջրաց։ որ է ախտ ինչ վասնգաւոր, և երկիւղալի։ տես զայսմանէ հտ. ՠ. եբես 238։

ԲՕնտիբօմա. այսու անուամբ խմանի՝ ուռայոյ ինչ մարմնոյ գոյացեալ ՝ի գաղջական ախտից։

ԲՕնբռէԹուս, լտ։ ՀԷլՎԷԹՈՒՆ, իտ։ բէլԹէ, կամ բՕՀոր, ՠՀ։ ՀԻալԷՆ, կամ սիրԹԷրան, արբ։ ՀԻՀԷՆ, կամ փէլՎՈՒՆէ, պր։ Ի անուն ընդհանուր ամենայն տեսակ Թանձրամած մաձուաձոց յօրինելոյ յայգի ազգի նիւԹոց։

ԲՕնՀԷՆՏՈՒՆԷ, կամ քՕնՀԷՆԷԹՈՒՆԱ։ Ի անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն տեսակ քաղցրահամ զանգուաձոց, բաղարձալ հաւաքմամբ այլ և այլ նիւԹոց պատելոյ կամ խառնելոյ շաքարաւ։

ԲՕնՀԷՆՏՈՒՆԷ ալքեՀՈՒՆ, իտ։ քամ մանՀՈՒՆԷ, ՠՀ։ և ըստ մեզ սառուգաբանի՝ քաղցրաւենի որդան կարմրոյ։ որ է գեղ սեփական ԹալկուԹեան սրսի և սկարուԹեան ջրաց առՀելոյ ՝ի մերամարՀէ, զի է ԹԷԹԷԱՆԱ խԹիչ և զօրացուցիչ բնութիւն։ Զարմն ՝ի 20 կշռս ցորենոյ մինչև ցկՕ յաւուրսն՝ խառն ընդ ջրոյն մեկնասցի։ Օրինակ ՝ի կաղ մեկ զայս քաղցրաւենի։ Ա՛ա մի և կէս ունկի՝ լէնէօ ալօէ, և նոյնքան կենամն, այլ և կէս ունկի՝ բիՀԷԹԱ լածուրի։ այսինքն քար բՕՆՈՒԱՆ, կամ քար պՕՀՆԻոյ, և նոյնչափ՝ մարգարիտ։ Զամենեսին զսուսա պտրտ է լսել՝ ՝ի

փոշի մանրամասն. յատելով ի նոյն երկու և կէս լեռ՝ սկիզբբրս տի կրանա, այսինքն շարասոյն որդան կարմրոյ. և 40 հատ՝ ֆիլիս տի օռ.օ: Յետ խառնելոյ բարկոք ընդ միմեանս՝ օրէն է ընուլ յանօթ ապակեայ, և ը սկսուելոյն ի կիր առնուլ:

Քէնֆիէցիօնէ Ճիարօնէզէ, կամ տի քաչչիու, իս: Ի քաղցրաւենի ինչ բաղադրական, կազմեալ յերկոք ունկի՝ քաչչիուէ, յերկու ունկի՝ թօռամէնթիլաչ, ի նոյնչափ նօչէ մօռաբաճակ, ի նոյնքան՝ ինչէնսօճ: Զայս ամենայն լուսեա՝ ի փոշի մանրամասն: Յետ այնորիկ կաղչիր ի պատրաստի մի տրամ ափիսն զանդեալ ազիւ գինեաւ յայլ անօթ. և յետ խառնելոյ զաղագրուելենն՝ յատել ի նա չորս ունկի՝ շարասոյ հասարակ, և նոյնչափ՝ քաղցրաւենի վարդի, ը նմին և զվերոյիշեալ ափիսն: Եւ ապա խառնեա զայն բարկոք ըստ նախաանգեալ կանոնին. որ լինի քաղցրաւենի. որոյ ներգործութիւն չէ ինչ տարբեր ի ներգործութենէ սիաբօռաթիսի, որպէս և գործածուելն նման է գործածութեան նորա:

Քօուսպառի, լտ: Ի ընկոյզ տանձաձև, լայնութիւ ի չափ ձեռին մարդոյ, կարծրակերպ, և մեթին կարմիր, որ յամառի գոսանի յամենայն տեղս ի չինաց աշխարհի: Իսկ ներքին գոյացութիւն նորա՝ սնկաձիւ է և գորշագոյն, զորոյ կեղև փոշացուցեալ ի կիր արկանեն վասն խափանելոյ զորդառատս հուսուսն արեան թանչից:

Քօչչինչինա, կամ քուլիլսան, իս: Լաուռուս քուլիլսան, կամ լաուռուս քաթիօքէիլուս, և կամ լաուռաուս քուլթիսան, լտ: քիլիլսան, գէղ: քէլէմիէն, անգլ: Ի կեղև ինչ ձեռով և գունով նման քօռամանաեկ անուանեալ կենդանեաց, բայց համով մեխակի. զոր հրնգկոյցիք վարն ի կերակուրս, իսկ եւրոպացիք ի դեղերայս. որ կարի խիթիչ է բնութիւ, և փարատիչ անգամագասութեան և չոչային դժուարարարսութեան: Զարմն ի 10 ցորենոյ մինչև 320:

Քօչչիօնէլլա, լտ: քօչչինիլիա, կամ քէռմէզ, և կամ թօնինա, իս: քօքքինէլ, գէղ: քէչչինիլ, անգլ: գռմզ, կամ գռմզ պէօռէֆ, ազ: տուտի, արբ: և ըստ մեզ՝ որդն կարմրոյ: Ի միջատ ինչ թեւաւոր յամրաշարժ, մրկանաչամի մեծութիւ, բարբարաձև, կեսաղնտակակերպ, մանուշակագոյն, և իբր սալեւրասպատ արտաքուստ, և կարմրեալ ծանգ ի ներքուստ. որոյ կերակուրն են տերևք քօքքուս քաքթի՝ քօչչինեալիֆէռի անուանեալ ծառոյ. որ յամառս բուսանի ի Մէկսիկոն և յարևմտեան հնդիկ՝ իբր վեց կամ

եօթն ոսկեաչափ բարձրութիւն։ Սա ոչ կրծէ զաներեւս ըստ օրինակի չերտոց՝ այլ մանրիկ կնճռեալ ծակէ զայն և ծծէ զնիւթն. զոր ընդարձաք հաւաքեալ սպանանեն ի կիր կամ ի գինի. որ կարի մեծագին վաճառի քան զոսկանեալսն ի կիր. և այնպէս չորացուցեալ առաքեն ի վաճառս. յորմէ գործի ազնիւ և անեղանելի ներկն կարմրափայլ. նման գեղ է փոշհարաւեթի, և տկարութիւն սրտի, ղն է սեղմիչ և զովացուցիչ բնութիւն։

Քօչէլ օռիէնթալես, կամ քաօթենթիլիւտ, կամ կրա նուտ մնուքքանուտ, լս։ քաքքօ կենտիս, կամ կռանա տիկլես, իս։ բինօն ա՝ էնս, գղղ։ բրաՀին նրդա, անգղ։ պոլքք օթու, ամ։ թեօսեմիք, ապբ։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ձկնգեղ։ Ի հատապտուղ ինչ ոստաւոր ի չամն սիրան, թխադգոյն, կամ սեւա և նրբականեթ. և ի մէջն ունի սերմն գեղեղագոյն ի ձև անխոնեն։ Սա մինչդեռ է թարմ՝ արկանեն ի ծով կամ ի գետ ի կեր ձկանց, զոր ընդ ուռելն խակ և խակ ցնորեալ կամ թմբրեալ ելանեն յերեսս ջուրց, զորս անաչառաս ըմբռնեն ոտորդք. որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա։ Ասէ սա ձկանց, և մանաւանդ օձլոց մեռաեէ, բայց մարդկան օգտակար է. զի բանայ զնչանս աւիշկեան անօթոց, քաղցրացուցանէ զաբիւն ի տապային աղի հիւթոց, և փարատէ զասման կոչեցեալ ի տարկաց թոռղլու պաղալ, եթէ չորս հատ կլանիցէ ամբողջ ընդ առաւօտն, և երեք հատ ընդ երեկոյքանողն է ուժգին լուծողական. այլ ասի թէ ի մնալն երկար՝ լինի որդնակեր, և կորուսանէ զիւր զօրութիւն, կամ գէթ նուազի։ Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև տարբ բուսեն կամ փայտն։

Քօռ, լս։ քուօռէ, իս։ քաուտիա, յն։ գայլով, ապբ։ տիլ, պլ։ իւրէք, ամ։ և ըստ մեզ՝ սիրտ։ Ի անդամինչ կարմիր, ամրակենդ, և բրգաձև, հաստատեալ մկանաք, մանրաթելեալք, և շրջապատեալ ճարպով ի պահպանութիւն ջերմութեան, և պատեալ առանձին թաղանթիւ կամ մաշկաւ, զետեղեալ ի ներքս լանջաց՝ գոյղն ինչ ի խոնարհ հակեալ, և ի ձախակողմն միտեալ. ունի և երակս, և նեարդս, և ուժգին շարժմանս, որ ոչ երբէք վատանայի. անդադար հեղու զարիւնն ի նեարդս, և ի նեղդայ յերակս, և մեկ զայն՝ առնուալ շրջան ընդ բովանդակ մարմնին։

Քօռալինս, լս։ և իս։ քօռալին, գղղ։ քօռալին, անգղ։ ակենիզ սաչը, ամ։ շահար իլ պահր, կամ հաշիշ իլ տուտ, ապբ։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ծամ ծուխին։

Է բոյս մեջ նուրբ յոյժ մազատեսակ, Ճիւղալից, և առաջարին, բուսեալ յատակս ծովու. Բերք երեք մասնաչափ բարձրութեամբ։ Համ նորա է աղի, և անախորժ, զոր լուսեալ ի փոշի մանրատաղաղ, լինի դեղն հալածիչ որդանց և և ճճեաց որովայնի։ Եւ բան ոմանց ունի և զզրուութեամբ ի գրգռելոյ զդաշանան։ Ղաստն ի 12 ցորենոյ մինչև ցեռ։

ՔՕՌՄԼՈՒՄ, կամ քՕՌՄԼԻՈՒՄ, լս։ քՕՌՄԼՈ, խս։ քՕՌՄԼԻ, գղ։ քՕՐԼԻ, անգղ։ մերձան, ոՀ։ մուռկիւն, ասբ։ և բան մեղ՝ բուսս։ Ի կառաբոյս, կամ կենդանաբոյս մեջ, որ սովորաբար հասատատի ի վերայ կարծր խրաց ի խորս ծովու։ Երկայնութիւն նորա հասանէ երբեմն ցմի ոանաչափ, և է գունով կարմիր, այլ գոտնի և սպիտակ, և սեաւ. բայց կարմիրն լաւագոյն համարեալ է և առաւել մեծագին. յորմէ կազմեն և դեղ արիւնային որովայնահոսութեան, և տկարութեան սրտի, զի է սեղմիչ և ձգիչ բնութեամբ։ Ղաստն յուլթ ցորենոյ մինչև ցՅՕ յաւուրն։

ՔՕՌԹԷՉԻԱ. տես քՕՐԹԷՔՍ։

ՔՕՌԹԷՔՍ, կամ քՕՐԹԷՔՍ, լս։ քՕՌԹԷՉՅԻԱ, կամ սքՕՌՅԱ, և կամ ոլուչչիա, խս։ գաոլուք, ոՀ։ ըշտ. կամ կշտ, կամ գռՀ, կամ նեՀՀի, կամ հուուլէ, կամ գեմի, և կամ ոահա, ասբ։ ֆաՀիլեթէր, պս։ և բան մեղ՝ կեղև, կամ կՀեպ։ Է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն տեսակ պտաՀնոյ՝ թէ ծառոց, թէ արմատոց, թէ պտղոց, և թէ այլոց նմանեալ։

ՔՕՌԹԷՔՍ վինԹՀԷՌա առՕմԹՀքուս, լս։ քՕՌԹԷՉՅԻԱ վինԹՀԷՌանա, խս։ քանեէ ալ վինԹՀԷՌ, գղ։ ուվինԹէրս պէրք, անգղ։ ագ Թառչին, ոՀ։ կՀՕիլ ապիսեթ, ասբ։ և բան մեղ՝ կենտան սպիտակ։ Է կեղև մեջ լայն, դուռնով նման կենտանոնի սեբեանպակ, բայց համով ազդու, և կարի ջերմ քան զայն. յորմէ կազմեն դեղ օգտակար ընդդէմ տկարութեան սառամքարի, և ամենակերպ ախտից առՀելոց ի Թուլութեէ ջղաց. զի է խեթիչ բնութեամբ. և ի մասնաւորի՝ փքախտաւոր։ Ղաստն ի մի տրամի մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիտր ջրոյ, կամ գինեաւ. զոր օրէն է զկնի 12 ժամուց հեղուել զդուշութեամբ յայլ անօթ ապակի, և տալ ըմպել հիւանդաց երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկշեռ երկուց ունկեաց։ Իսկ չափն փոշոյն պտղոտի լինել ի վեց ցորենոյ մինչև ցՅ10 յաւուրն։ Ծառա սորա բուսանի ի մտատակաբար, բազմամիւղ և ոտաալից, զոր բնակիչք տեղւոյն ՀիմՀի կոչեն։ Ցերև Նորա փափուկ է և ծովագոյն ի ձև տերևոյ գաշնոյ։ Իսկ պտուղն գնտակաձև, և կարմրերանգ։ Ի ծառոյ ասսի հոսի խեժ

ինչ սեռ, և հոտաւէտ. զոր իսաալացեալ կօմմս ալօսաքի կոչեն։

Քօռիանտառում սամիխլում, կամ քօռիանտառում, լս։ քօրիանտօլօ, իս։ քօռիանտառ. գղ։ քօռիանտրը, անգղ։ գիշնիչ, տճ։ սերպար, կամ սնէուսպար, կամ թաքնէ, և կամ գիւզպիւր, արբ։ թաղնքի, կամ թէնիտէ, պր։ և ըստ մեզ՝ գինձ։ Է բոյս ինչ ախորժահոտ, որ սովորաբար բուսանի ի բուրաստանս. որոյ տերևն նման է տեղեայ քարտնի, բայց առաւել հիւթալից բան ցոյն. ծաղկին փոքրիկ, հինդեթերթեան, և մնագոյն. իսկ պտուղն՝ որ այն ինքն է գինձ, բօլորակ է, թեթև, և կանաչագոյն, այլ ի հասանելն փոխի ի մեծին գեղին. զոր չորացուցեալ նիւթ համեմիչ պատրաստեն ի կերակուրս։ երբեմն էս ի կիր արկանի ի գեղոցս, որ է ցրուիչ քամւոյ և զօրացուցիչ սուսմբսի։ յայն սակս սակաւ ի վար արկանի ի լուծողական գեղոցս։ զն է խոնիչ բնութիւն։ Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցերկու։

Քօռնուս մասքուլա, կամ քօռնուս, և կամ քօռնուս մաս, լս։ քօռնիօլօ, կամ քռօնօլօ, իս։ քօռնուէնա, գղ։ գէրբէնբը, տճ։ քրնեէ, անգղ։ գառանիա, արբ։ ռաՀէն, սիբՀայդ, և կամ կանիզան, պր։ և ըստ մեզ՝ չուտ, կամ ղոռալ։ Է պտուղ ինչ ձուաձև, թամբալիր, կարմիր, նաև դեղին, թթուահամ, միանգամայն և դեղ փորհարութեան, հոտման որովայնի և թանչից։ զն է սեղմիչ և զովացուցիչ բնութիւն։ Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև սորա քաղցրաւենին, որ ի թուրքաց կոչի՝ գէրբէնբք ռէչէլն։ Ծառն սորա բուսանի ի լերինս, յայգարակս, ի բուրաստանս և ի ցանկապատ տեղս։ ասին յոյժ ի բարձրութեան և ի թաքնութիւն բաղմաստ է և տարածեալ։ Տերև նորա է երկայնաձև, լայն, յղկեալ, ջրալից և սեղմիչ բնութիւն։ Ծաղիկքն չորսթերթեան, դեղնագոյն և կարճականեն, որք փունջս փունջս փեթթին ի գագաթան և ի վերայ ճիւղոց։

Քօռնուս չէռամինուս, լս։ քօռնս ոմի չէռոլօ, իս։ քօռնը տը սեռի, գղ։ չէրդ հօրն, անգղ։ կեռկ պուշնուէզու, տճ։ լաֆօքէռատ, յն։ յրդաբլ արեան, արբ։ և ը մեզ՝ եղջիւրն եղջերուի. զորոյ գներգործութիւնն լիագոյն տեսցես ի բառն չէռոլուս, կամ չէրոլուս։

Քօռնոս ոսէ, գղ։ սէրնոս, անգղ։ կեռկ պուշնուէզու, և կամ միռասօլէ, իս։ քօռնոս սօլիս, և կամ ֆիլս սօլիս մսեռօ, լս։ թռռնը սօլ, գղ։ սրն ֆիլոլը, անգղ։ այ կամ կիւն չիչէկ, կամ սէվկ թասպանը, տճ։ ռէմսաւ, կամ անզուան,

կամ պէրտամ, որբ։ կուսաղ, պր։ և ըստ մեզ՝ արևածաղիկ։ Բոյս երկայն իբր մարգաչափ, և ի տերևս տերևս նման։ 15 ոտնաչափ, որոյ տերևն է լայն և երկայն՝ ըստ նմանութեան տերևոյ լաբբօլաի։ Իսկ ծաղիկն լայնաբաց բոլորակ, Ճառագայթաձև և գեղնագոյն, յորոյ վերայ կարգաւ շարայարեալ կան սերմունք եղջերաձեք։ և ուրեմն համանկութեամբ ընդ արևու, զի յոր կոյս է արևն, ինքն ևս ի նոյն կոյս դառնայ։ և այնք սերմունք են անուցիչ բնութեան և գրգռիչ սաղմի։

Քաբէրէարիա, լտ։ քաբէրէաձիա, իտ։ քաբէրէաձիա, կմ՝ էռպ օքիլլէ, գաղ։ էռպ աքբրվի կրէս, անգղ։ գաշբ օթթու, տՃ։ է ըստ մեզ սուտգաբանի՝ գրգռալարտոս։ Ի բոյս բաղմաճիւղ, հոտաւէտ և տոպահամ, որ յամՃան բուսանի ի մարգագետնիս և ի բուրաստանս իբր թեզաչափ բարձրութեամբ։ Ցերև նորա է երկայնականեմ, պարարտ, փայլուն և գագաթոր, որ ձեռանայ ի ձև փոքրիկ գրգռալի, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա։ Ծաղիկն սպիտակ և ջրաթեր թեան։ Պտուղն գնտակաձև և այտուցաւոր, յորում է սերմն բոլորշի և թաղանթաւոր։ Իսկ արմատն փոքրիկ, ուղիղ, սպիտակ և թելալից։ Այս բոյս լի է իւղով և ցնդական աղբ։ որոյ տերևն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է ազգու ընդդէմ աքօռպութեաի, գԺգուտնութեան և երկարատև խօթութեան։ զի է գրգռիչ և միզեցուցիչ բնութեամբ։ Զամն ի վեց տրամի մինչև յոգի խնդն ընդ վեց ունկի ջրոյ։

Քաբքաուս պուԹիռաչէա, լտ։ քաբքաբ տէլ պուաղլէ, իտ։ քաբքաբեէ տիւ պրաղիլ, գաղ։ տՃի մէքքաբ թրվի, անգղ։ Ի ծառ ինչ ամէրիկեան, յարգէ արմատնոյ, որ է մէջ ջակ ըստ մեծութեան և ըստ թանձրութեան։ որոյ պտուղն է բոլորակ մեծութեամբ ի չափ հասարակ շլորոյ։ գեղնագոյն է և իւղալին, և ի միջի ունի կորիզ կարծրակեղև ի ձև նշոյ։ զոր լուսեալ արկանեն ի ջուր ջերմ, և եղանէ յերեսս ջրոյն իւղ թանձր, գեղնագոյն, քաղցրահամ և ցնդական։ միանգամայն և գեղ օգտակար ընդդէմ ցաւագին ուռուցից, և այտուցի թանչեց ի վեր երեսելոյ յերբասասանս։ զի է կակղացուցիչ և մեղմիչ բնութեամբ։

Օ

Օրբիօ. տես օրիում։ Մերթ եւս նշանակէ կաղամախ։

Օրբօբանաբօ. տես օրօբանաբօ։

Օրիում, կամ բաբավէռ սօմնիֆէռում, լա։ օրբիօ, իտ։ բաւօ սօմնիֆէռ։ գաղ։ ուռայդ բօրի, անգլ։ ապիօն, տճ։ մուբքի, սբբ։ և ըստ մեզ՝ ափիոն, կամ մեկոն։ Է գոյացութիւն ինչ թանձրամած, պինդ, խժային, կռուական, մթին թուխ, ծանրահոտ. Ճաշակ նորա յաւելուլ ի բերանն դառն է, այլ տաքով ի կոկորդն, և ի ծաքերն ներկէ զլուծուն ի գոյն դեղին։ Չայս գոյացութիւն երուզանէն ի բուսոյ կամ ի անկոյ կոչեցելոյ լաստնական բարաւում բաբավէռ, որ յատնախ բուսանի յասիա, ի կողմանս եգիպտոսի, յեւրոպիա. այլ ազնիւ և ընտիր քան զամենեսին է որ ունի յարեւելեան հնդիկս, որոյ գոյացութիւն յիսալացուոց կոչի՝ օրբիօ տեղի ենտիա օռէնենթալէ. զոր ստէպ վարեմք ի դեղոցս, որ գերազանցէ զօրութիւն քան զամենայն բժշկական բուսազանզի զօրութիւն քան զամենայն բժշկական բուսազանզի ապաքինէ զցաւս արգանդի, որովայնի, գլխոյ, առաստամնց և ապայ պատճառեալոց ի թուլութիւն. նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ջրացաւութեան, ցնցման մկանանց և ջրաց և սխոնդանոտաւէ, հնապոյն փորհարութիւն, հոսման որովայնի, փախողութիւն, թանձրացաւութիւն, խեթիկ սրբանի և ասկաց, հոսման սրեան, խթիկ կամ ցաւոց երիկամանց, վատթարոյ և խոզովակաց արգանդի։ Ա՛մլ և օդտէ շնչարգելութիւն, մանաւանդ յորժամ զուգընթաց գասանի ընդ ախտս ցնցողականութիւն. և ի մասնաւորի միջահատական եւ օրօրեայ և քառաօրեայ տենդից, ծաղկանց, թիֆօ անուանեալ ջերմախտից, և ընդ հանրապէս ընդդէմ ամենայն սխտից և ցաւոց պատճառելոց ի տկարութիւն կամ ի թուլութիւն. զի է ուժգին խթիկ, գրգռիչ, զրաց ուցիչ, թմբեցուցիչ և մեղմացուցիչ բնութիւն։ Ուստի ի հատանելն զանգամն ուրեք՝ ասն ո՛մանք բմնել ի ամանէ, որով թմբրի՝ և ոչ զգայ զցաւս։ Դարձեալ, գիմակալէ թունից և օդտէ հնագոյն հաղից վատթարագունից և ցաւոց յօդուածոց, եւս դալկան, ապաթելոց ի տկարութիւն։ Չափն ի կէս ցորենոյ մինչև

ցուսան. երբք կամ չորս անգամ յաւուրսն։ Գիտել արժան է, զի եթէ ոք կերիցէ ի սմանէ առաւել քան զչափն սահմանեալ պատճառաւ զթմբութիւն, զանդայութիւն, զուժաթափութիւն, զպտոյտ գլխոյ, զքնարութիւն, զդուրս քիրան, զփախու

Օթիթիաք. տես օթաշնիա։

Օլէանաւօ. տես նէրիւմ։

Օլէում, լս։ օլիօ, իս։ իւիլ, գղղ։ ոյլ, անգղ։ տի-հնի, արբ։ ռուկան, պր։ եաղ, տճ։ Ի անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն գոյացեալն իւղոց ելուզելոց ի պրա-ղոց, ի կեղևոց, ի ծաղկանց, ի սերմանց և յայլ նիւ-թոց, որք ունին զուսաւորողական զօրութիւն և զօդային թեթևութիւն։

Օլէում ամիկտալարում տուլլէ, լս։ օլիօ տի ման-տօրա տուլլէ, իս։ իւիլ տ՝ ամանաէ, գղղ։ ամնտոյլ, անգղ։ թաթլը պատէմ եաղը, տճ։ տիհնի լէօզ հէլվա, արբ։ և թ մեզ՝ իւղ քաղցր նշոյ. որ է գեղ պատուական ընդգէմ խեթից կամ ցաւոց արգանդի, չոր հաղից, գրբդա-ման հնչերակաց և թոքոց և սնդուութեան որովայնի, այրեց-ման մեղի, թունից և ջրգողութեան. զի է կակղացուցիչ, թուլացուցիչ և խաղաղացուցիչ բնութիւն։ Զայն ի կէս ունկուոյ մինչև ցերկու։

Օլէում ամիկտալարում ամառում, լս։ օլիօ տի ման-տօրա ամառա, իս։ տճը պատէմ եաղը, տճ։ տիհնի լէօզ մռա, արբ։ և ըստ մեզ՝ իւղ դառն նշոյ. զնշանակութիւն սարին մարթիս տեսանել ի բառն Ամիկտալուս ամառուս։

Օլէում մինեթէ բիբէռիթէ, լս։ օլիօ տի մինեթա բի-բէռիթիաէ, իս։ իւիլ տը մանեթ բուռավուէ, գղղ։ ոյլ օվ բէրբա միթ, անգղ։ և ըստ մեզ՝ իւղ անգղիական անան-խոյ. որ է բնութիւն խեթից և ծաւալիչ. տես և զայսմանէ ի բառն Մէնեթա բիբէրիթիս։

Օլէում չիեռի, լս։ օլիօ տի չէռաւ, իս։ իւիլ տը սիեռաօն, գղղ։ ոյլ օվ սիեռբին բիլ, անգղ։ աղաշ դաստ-նուն քաղուզուն եաղը, տճ։ տիհնի կը իլ թուռուռնկ, արբ։ և ըստ մեզ՝ իւղ կեղևոյ կիտրոնի։ Ի իւղ ոսկեգոյն անուշահոտ և դառնահամ, ելուզեալ ի կեղևոյ կիտ-րոնի ի ձեռն ցքահան գործեաց. որ է գեղ օգտակար ընդ-դէմ ախտից առթելոց ի տկարութիւն, զի է խթիչ և զօ-բացուցիչ բնութիւն, և ի մանաւորի ի սառակէ զոր-գուռնն և զճնճիս որովայնի։ Զայն ի յերկու չեթէ մինչև 36 խառն փոքր ինչ ջերմ ջրով։ Ի նոյն պէտս կարգի և իւղն լեմոնի, պէռկամոթթիօի և նարնջոյ։

Օլէում վօլատիլէ միռխաթիքաէ մնաքհաթաէ, լս։ օլիօ վօլաթիլէ տի նօչէ մնաքաթա, իս։ իւիլ տը նուա միւաքաա ախաթիլլէ, գղղ։ վօլէթիլ ոյլ օվ նեմմէկ, անգղ։ հինուսասան ռէվիզին եաղը, տճ։ տիհնի կէօզլեթիպ, արբ։ և ըստ մեզ՝ իւղ մէկահոտ ընկուզոյ։ Ի իւղ դեղնագոյն,

թեթեւ, ախորժահոտ, թափանցիկ, ջերմահամ և կծաւնօղ լեզուի. միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ փորհարուածի, փքախտութեան, դժուարամարսուածի, հեծկլտանաց և խթիկ առթելոյ ի փքոտուէ և ի թուլութենէ. ղի է խթիչ, գրգռիչ, զօրացուցիչ և փքահալած բնութիւն։ Զամին ի յերկու շնչէ մինչև ցոտան, յաւելլով ի նոյն շաքար սպիտակ ըստ կշռոյ միոյ տրամոյ մինչև ցունկի մի. զոր պարտ է առնուլ երիցս անգամ յաւուրն. Նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ սկսարութեան ստամոքսի և ստորին որովայնի, դժուարամարսութեան, նողկութեան, փսխման և փորհարութեան, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն օծելով զայն ի վերայ ստամոքսի, և տրտոյց մանկանց տալոյց։

Օլէում րիչինի, կամ օլէում ռիչինում, լա։ օլիս տի ռիչինս, իտ։ իւլիս սը ռէսին, գդ։ քսանթը ցիլ, անդ։ տիշինի իսիով, սրբ։ ռուզանի սպանէնիր, սբ։ կէնի օմուն եաղը, տՀ։ և ըստ մեզ իւղ շանՀանՀի։ Ի իւղ ինչ սպիտակ, թանձր քան զՀեթն ձիթատպողց, անՀոտ, քաղցրահամ և թափանցիկ. զորոյ գնեւրգործութեան և գչաքին մարթիս տեսանել ի բաւն Ռիչինուս քօմմունիս։

Օլէում քսանՀօռանում, լա։ օլիս քանՀիօռանթս, իտ։ քէսիՀիօրէյթ ցիլ, անդ։ իւիլ քանՀիռէ, գդ։ տիշինի քէՀիռը թանեռա, սբ։ քաՀիուր եաղը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ իւղ քաՀրոյ։ Սա լինի թանձր, քաՀրահոտ և ցրնդական, որ կալցի ի չորս ունկեայ իւղոյ ձիթատպողց, և ի միոյ ունկեայ քաՀրոյ, որ վարի արտաքուստ ի փարատեալ զցաւս անդամոց, և ի ցրտեալ զուռոյցս մտանուորս։

Օլէում օլիվառում, լա։ օլիս տ՝ ուլիվա, իտ։ իւիլ տ՝ օլիվ, գդ։ ցիլ օվ օլիվա, անդ։ ՃէԼթ թախց, սբ։ զէյթին եաղը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ ձէԼթ կամ իւղ ձիթատպողց, ծանօթ ամենեցուն. որ սակայ վարի ի կերակուրս և ի դեղոյսս, որ է փարատիչ ցաւոց յօդուածոց, ատամկիչ ՃՃեայ, մեզմիչ բորբոքման երիկամանց, կակղացուցիչ կաղուածոց որովայնի և դիմակալ թունից. զի է կակղացուցիչ և խաղաղիչ բնութեամբ։ Զարմն ի կէս ունկեայ մինչև ցերկու. ի կրկնեին զկշռոն՝ առթեՀ զլուծումն որովայնի։ Վարի և արտաքուստ առ ի յենքն ձգելլ զԼոյնս կարՃայ և թունաւոր տղկայ, և ի փարատել զցաւս յօդուածոց։ Ի կիր արկանի նաև ի գրեխս ի լուծանել և ի մեզմել զցաւս որովայնի, և ի թուլացուցանել զամփոփումն մկանց խողովակաց։

Օլէում ֆօէնիքուլի, լա։ օլիս տի ֆինուքլիս, իտ։

խիլ. ոը ֆիէնուլ, գղղ. ֆիէնեալ ՅԼ, անգղ. ուէղենէ եաղը, ատ. տիՏնի չամար, արբ. և բատ մեղ՝ իւղ սամիմի. Ի իւղ ինչ դեղենագոյն, սամիմահոտ և ՏԷբամհհամմանագոյն և դեղ օգտակար ընդդէմ խիթից և ցաւոց որովայնի, ակարութեան ստամոքսի և անկոգից առթելոց ի ակարութիւն. զի է խիթից և գրգռիչ բնութեան: Ձաքին ի յերկու ցորենոց մինչև ՅԱՕ խառն փոքր ինչ շաքարաւ: Վարի և արտաքուստ ի բուժել զանգամարութիւն, զոյրա ուռոյցս, զցաւս ստամանց և ոսկերաց. և ցաւոց ստամքսի և ստորին որովայնի: Ի սորին կարգս դասին և իւղքն անխառնի, քաղվեի, տարվեաի և երիցկի ևն:

Օէքբռանս. այսու անուամբ խնամի յետակողմեան ոսկր ինչ ծղկին, որով յօգի ընդ ուսոյն:

Օլիպանս. տես թիՏուս:

Օլիս. տես օլիում:

ՕմիՏթս: Ի Ճարպալիր մաշկ ինչ պատեալ զաղէաք:

Օմէս. Ծղոլի. բատ անդամանենաց է մասն բաղկին ի ծայրէ ուսոյն մինչև ցարմունն. որք բաղկանան յերկուց ոսկերաց. իսկ ձեռքն բոլոր բաղկանան ի 62 ոսկերաց:

Օնոնիս առվենխա, լա: օնոնիսէ սբինօզ, խա: առէթ պէօֆ, գղղ: թիՏլին բէրբէլ, անգղ: գասար օթու, ատ: Ի բոյս ինչ փշաւոր, բուսեալ յաղարակս և յարտոբայս երբ մի և կէս ուսնաչափ բարձրութեամբ: Ցերև նոբա է երկայն, թուխ, բոլորշի, եզեղահեղձ, թաւեշաւոր և սուսային: Ծաղկին մնագոյն, կամ ծիրանագոյն: Սերմն փոքրիկ և երկամեանձև, որք արտաքրին ի մէջ փոքրիկ պատենից: Իսկ արմատն կարճր, փայտային, օձաղայտա, թեալոյց, գեօուարաբեկ, սպիտակ՝ մանագամայն և դեղ գաղման, ուռուցից ապեաց և ամրձեաց, մեզարգելութեան, խցանաց լերգի և փայծեղան, և ասիշ կեան ունօթոց. զի է թուլացուցիչ և ձգիչ բնութեան: Ձաքին ի կէս տրամի մինչև ցերկու: Իսկ չափ խորոց փոչոյն պարսի ընիլ կէս ունկի, ընդ մի լիսր ջրոյ: Եւ ի մասնաւորի օգտի ի լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ, և փարատել զնորոգ սկսեալ թորացաւութեան:

Օչիմում պաղղիկեաւում, կամ պաղղիկեաւում մէտիուս, լա: պաղէլիքս, կամ պասսիլիքս, խա: պաղղիկք, գղղ: քբամնն պէղլլ, անգղ: մէքքիլիքսն, կամ վասիլիքսն, յն: ֆիէսլեէն, ատ: ատրուսբան, կամ նէֆիէլ, կամ ռէՀան, և կամ պայմիսրան, արբ: նաղլու, կամ շասֆէրէմ, և կամ

սերբերկամ, պը։ և ըստ մեզ՝ շահասոլրամ, կամ ռէշան։ Ի բոյս անուշահոտ կարձացողուն, փոքրաձիւղ, և կարմ բերանդ. որ յաձախ բուսանի ի բուրաստանս, որոյ տերն ունի նմանութիւն ընդ սերևոյ կռունչ խոտոյ։ Ծաղկին նորա սպիտակ է և հոտաւէտ. բերէ և սերմունս մանրունս և սեաւս, որք բուսանին ի մէջ փոքրիկ պտուղի։ Խակ արմատն կարծր է և թելալից։ Լինի սա յամենայն ուրեք։ Կարմիրքն ի կիր արկանէին ասսի ի կերպ կերպ գեղջրայս, նաև ի մեղրեալ զաբուրթիւն թռունից, բայց առ արդիս ոչ հանարի այնքան ի յարդի։

Օս, (սեռ.) Օձիս, լս։ պօքքա, խս։ սասոմա, յն։ հանեք, կամ ֆիւմմ, կամ ֆիէմմ, և կամ ֆիէվէ, պը։ ահան, պը։ և ըստ մեզ՝ բերան։ Ի միակ ձանապարհ, որ բաժանի սպա յերկուս, այս է ի շնչափող, և յորկոր, որք ի լաստենացեալ կոչին՝ ասփէռամ առթէռամ, և օէսոբ հակուս։ Շնչափողն և որկորն սկսանին ի վերուստ ի լանինքսէ, այսինքն ի հոդապէն, և ի ջանեն միանգամայն, յաստաջոյ կողմանէ է շնչափողն, իսկ յետուստ կուսէ որ կոյն. առանց այլ ինչ զատանելոյ թաղանթի ընդ մէջ մասնելոյ, և այս մինչև ի կուրծս։ Ի վերին կողմանն ուր սկսանի շնչափողն, է կամարիչ կամ մակաբերազակ, զոր կոչեն՝ էբիկլօթթիա, յաձառնի՝ պատեալ թաղանթիւ։ Սա ի ժամ կլանելոյ փակէ զշնչափողն, զի մի կերակուրքն սպրդեալ մտանիցեն ի ներքս, զորմէ ընդարձակագոյնս տեսցես ի բառն լարինքս։ Սկիզբն շնչափողին կոչի՝ հաղագ. սա է գործարան ձայնի, զորօրինակ և բերանն է գործարան խօսելոյ։ Բաղկանայ ի չորից աձառաց։ Բաւական կոչի ի լաստենացեալ քառաթերակս թէխնէօխտա, այսինքն վանդառձև, կայ յաստաջոյ կողմանէ։ Երկրորդն՝ որ ի ներքոյ առաջնոյն կայ օղաձև, և ի յետուստ կողմանէ ընդարձակագոյն է, և կոչի առ նոսա քառաթիլակոքքիքօխտա։ Երրորդն և չորրորդն անուանին՝ քառաթիլաձիներ առթէնէնօխտա, և են փիրամիտաձև. որք ըստ արձակագոյն կողմանն նոսին ի վերայ երկրորդին են ի յետուստ, և են դողդոջուն, և ծայրքն են ի վերուստ, և անկասս։ Ընդ մէջ առաջնոյն և երկրորդին են յերկուց կողմանց երկու կապանք, և ը մէջ փիրամիտաձև, այն է ձեղքուած լեզուակին՝ որ յորոքրէն ռիմա կլօթթիսխս։ և այս ձեղքուած՝ ըստ ձգելոյ, և ըստ արձակելոյ երկոցունց կապանացն՝ սեղմի, կամ ընդարձակի. ըստ որում յաստաջ դայ ի միանանց կախելոց յերկուց վերջին ոսկրաց։ Ձայնն լինի նուազ՝ յորժամ հեղգագն

է կարՃ, և լինի առատ և բարՃր՝ յորժամ հագադն է երբ-
կայն։ Շնչերակն բաղկանայ ի յօդից, յորս են կապակ-
ցուԹիք ԹաղանԹանման, որոյք ձգին և ընդարձակին,
և իջեալ ի կուրծս՝ յերկուս բաժանեալ մասանեն՝ յաջ
և ի ձախ Թոքս, յորս իբրև զնոզոլակ առեալ զարիւնն
ի սրտէ, բաշխեն յամենայն մասունս, և բաժանեալ ի
յոլովագոյն Ճիւղս մերձենան ի մակերևոյԹ մարմնոյ։ և
հուսկ յետոյ այնչափ նրբանան, մինչև չանկանիլ ԸՆ տես-
սուՃ, և Ճիւղքս այսոքիկ կոչին՝ պուծքիս։ Յերկուս կողմ-
մանս կրծոց են Թոքքն, որ ասի՝ բուլմենէս, և բաղկանայ
ի մանր մանր անմնոց, որք գոլով նողոլակաձև, լի են
արեամբ, և օդով. զորս զնեեալ ոմն եաես, զի ի մի քա-
ռակուսի մասնաՃափ միջոց Թոքոց բիւրաւոր ծակք խո-
զոմակաց երևէին, այնպէս զի՝ եԹէ ոք փչեսցէ ընդ այն,
ամենայն մասունքն նորա այսմանէ։ Եւ ի մէջ Թոքոց է
սիրտն անուանեալ քօռ՝ ի քառակի իւրում որ և ունի
կրկին շարժմունս, ամենատուն և ընդլայնումն, որ ան-
ընդմիջաման բաբախմամբ ի միում տուր իբր 100 հա-
զարիցս շարժի, որով և լնի ողջոյն շնչն արեան ի միջ-
ոցի քսան և չորս ժամուց փոխաբերեալ ի սիրտն, ուստի
և՝ Յեսայեայ սրտին ընԹանայ ի վայր մեծ նեապդն զոր
կոչեն՝ առԹէռիա մանկա։ և այս նեապդ է մաշկեղէն խո-
զոմակ երկայն, և բաբախուն. քանզի բաբախի առանձ-
գուԹիք ինն և տասչի ընդ սրտի, յորմէ ունի զանկարգն, և
ընկալեալ զարիւնն ծաւալէ յայլ մասունս մարմնոյ։ և
յայսմանէ խմանի և Ճանաչի որպիսուԹիւն սրտին, առաջ
ջուԹիւն և հիւանդուԹիւն. զորմէ լեսագոյն բացատրեցաք ի
բառն բուլսուս, տես անդ։ Ի՝ նեարքս սրտին և Թոքոցն է
սառծանին՝ որ ասի՝ տիրաչհռակմա, որ ի Թիկանցն կուսէ
եկեալ յառաջ կոյս, և անտի առ ի վեր ի կուրծս շրջ-
ջեալ կայ կամարաձև. որոյ պարՃուն է նպաստաւոր տուրս-
առուԹեան շնչոյ, և ի վայԹիւն մարդոյ։ Ի՝ նեարքս սառ-
ծանուայ ի յորովայնին գնին մերձ յաջակողմն լեարդն, որ
կոչի հեբար, զորոյ նշանակուԹիւն մարԹիս տեսանել ի
տառն Հ. ի կարգի իւրում։ Ի մէջն մերձ ի ձախն կայ
տասամեքան, որ անուանի սՅօմաքհուս, զորմէ տասոյսք ի
տեղոջ իւրում։ Իսկ մարսուն կերակրոյ լինի եփմամբ
և լսամամբ ի ձեռն ջերմանէ և կծու հիւԹոյ, որ ի սոյն
պէտս պահին ի խոխաղացին։ Եւ ի ձախսն՝ փայծաղն,
որ կոչի միլցա, զորմէ տես ի բառն Սբլէն։ Ի՝ նեարքս տա-
ղա մերձ ի սրտին են բազմապոյտ զետեղեալ նեղ ա-
զիքն, որք կոչին՝ ինԹէսԹինա ԹէՀնուէ. որոյ սկիզբն կո-

չի՝ ինեթէսթինում տուօսէնում, մէջն կոչի՝ ինեթէսթինում իեխուսում, և վերջն ձայնի՝ ինեթէսթինում իլէօն։ Հաստաղէքն, որ կոչի՝ ինեթէսթինա քուսա, սկսանի՝ ի տեղւոջէ անտի՝ որ ասի իլիսաքա։ յաջոյ կողմանէ իբրև ընդարձակ քսակ, որ ասի՝ ինեթէսթինում չէքում, և պատի գնեզ ապէօքն։ յերեսաց կուսէ կոչի՝ ինեթէսթինում քօյն։ գնայ անտի՝ ի ինեթէսթինում ռէքթում, և աւարտի՝ ի սրբանն, որ կոչի՝ անում։ Անընդմիջապէս ը՝ ներդիս և ընդ փայծեղամբ գնին յայմմ և՝ ձախմէ երկոքին երիկամունքն, որք կոչին՝ ռէնէս։ ՝ի սոցանէ բղխին և կախին միացեալ, որք ասին ուռեթէռէս, որք գնան՝ ի փամփուշան անուանեալ վէշիքս ուռնիտառնա։ սա զանուղն՝ ի ստորին կողմն որովայնի։ Ի յետուստ սորա է արական, կամ իգական անդամն։ Յարուս են սերմնաբանքն, որք կոչին՝ վէշիքուլտուի սէմինէս։ և այն մասունք որք կոչին՝ կլանտուլէ բուսքռանթէ։ Իսկ յետս են ուռեթէռուս, այսինքն արգանդ, և այն մասունքն՝ որք կոչին՝ կլանտուլէ մոնռանիբէ, կամ թուսպա թաղլօքու։ այլ ձանապարհն ելից արգանդի կոչի՝ վանինա ուռեթէռինա։

Օսթռուցիօնէ, կամ օբբիլացիօնէ, իսա։ օպսթռուքցիօ, լս։ սիւտուէ, կամ գէպլէթ, արբ։ թրգկնլք։ ռձ։ և բան մեզ՝ խցանք, կամ խցողուն, որսլ նմանի խցուն անօթոց արեան, ուիշկեան, և կանանակաց, և ընդբական խողովակաց։ յորոց խցանաց յառաջանան զանազան տեսակք ախտի։ որսլիսի են գալուն, ջրգողուն թի։ միզարգելութիւն, ազեղութիւն գիմաց, խանգարումն գործարանաց, երկարատև խօթութի, այսուցուցումն անդամոց, և այլ սոցին նման ախտք կամ հիւանդութիւք։

Օսթռուցիօնէ տէլ ֆիւռօ։ տես հա։ ա։ ՝ի գլ։ էլ։ երես 325։

Օսմանտա ռէկաչիս, կամ ֆիլիքս ֆիլօռիտա, լս։ ֆիէլ չէ ֆիլօռիտա, կամ օսմանտ, գրդ։ օսմինտ ռօյէլ, անգլ։ Ի բոյս գարնանագոյն, և Ճիւղալից, որ արտագրի յատիտնս լճից, և՝ ի խոնաւուտ վայրս իբր երեք ոտնաչափ բարձրութեամբ։ տերևք նորա խիտ են և երկայնաձև, որք շարին երկու երկու առ միմեանս։ Ծաղիկն ոսկեգոյնք և փնջաձև։ Պտուղն բոլորշի և խաղանթոպին։ Իսկ սրմասն երկայն և սեաւ, միանգամայն և դեղ Ճանչեալ, փոշոտանկութեամբ, և ցաւոց փայծեղսն։ զի է թուլացուցիչ և բացողական ընութիւն, և՝ ի մասնաւորի՝ միզարգելութեան։

Օսմի ալէքսանդրա տ՝ ամմոնիակաս։ տես արիանթոս տի միտոռէաս։

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ լիգուիտօ. տես աչէթօ տի սաթուռնս։

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ լիգուիտօ քսն ալքօօլէ. տես ագուա սաթուրնինա։

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ քուիսթալլիծծաթօ. տես ծուքքառօ տի սաթուռնս։

Օսսի աչէթաթօ տի բօթասսա. տես թէռռա ֆօլիա-թա տի թառթառօ։

Օսսի աչէթիքօ խմբուռօ. տես աչէթօ քօմունէ։

Օսսի աչէթիքօ առօմաթիքօ. տես աչէթօ տէլի գուանթերօ լսարի տի մարսիլիա։

Օսսի աչէթիքօ քսնչէնեռաթօ, կամ աչէթօ ռատի-քալէ, իտ։ օքսի աչէթիքում քսնչէնեռաթում, լտ։ Ի ոգիաւոր հեղանիւթ ինչ սառակահոտ, թափանցիկ, և ցնդական. միանգամայն և օգտակար ի դեղուածս ա-խտանգամուէ, որքեցողութեան նուազումն որսի, ալ-կասուութեան ուժոյ և բնական զօրութեի, և թալկացման. զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութիւն։ Զսին ի 20 ցորենոյ մինչև 360 խառն երեք ունկի ջրով։ Դոյնպէս և ապաքինէ զքաղցկեղ. զցուրտ ուռոյցս, և զիտութիւն ակէրաց, եթէ ներմացուցեալ դեղի ի վերայ ախտացեալ մասին մարմնոյ։

Օսսի թառթառիքօ. տես տալէ աչիտօ տի թառթառօ։

Օսսի թառթառաթօ տի անեթիսնիթ կամ տի բօթասսա. տես թառթառօ էմէթիքօ։

Օսսի թառթառօ տի բօթասսա. տես թառթառօ սօ-լուպիլէ։

Օսսի թառթառաթօ տի ֆէռռօ է բօթասսա. տես թէնեռուռա մաթէ տի լուռօվիք։

Օսսի թառթառաթօ օսսիտուլօ տի բօթասսա. տես քռէմոռէ տի թառթառօ։

Օսսի մէլէ շիլիեթիքօ, կամ օսսի աչէթիքօ սգուիլլեթի-քօ, և կամ օքսիմէլէ շիլլեթիքօ, իտ։ ստասօղան շիռու-պու, ստ։ և ըստ մեղ շարաղ մինսոխոյ։ Ի թանձրա-մած հեղանիւթ ինչ բաղադրական, կազմեալ ի քաղա-խոյ, ի մինսոխէ, և ի սպիտակ մեղրէ. որ է դեղ գերա-գոյն ընդդէմ ախտից կրծոյ և հաղից, ի ջնջուածոց, և փոսախտուէ, մանաւանդ ծերոց, որոց մաղան պատեալ է ի կսչուն հիւթոց. նոյնպէս և օգտակար է ընդդէմ շնչարգելուէ, և զերծ պահէ զմարդն յամենայն խօթու-թեց, որով և երկարէ զկեանս. զի է թուլացուցիչ, մի-ղեցուցիչ, և քրտեցուցիչ բնութեամբ։ Զսին յուեթ

տրամէ մինչև 316. խառն այլ յարմարաւոր դեղոր-
կեւբ։

Օսոխմէլէ սէ մինչեչ. տես աչէթում մուրուտ։

Օսոխ մուռխանիքօ, կամ աչխոս մառիս, իս։ է նիւթ
ինչ յատակ, թափանցիկ, և փաղանչիչ. միանգամայն և
դեղ օգտակար ընդդէմ ախտից առնելոց յուժգնութեան.
զի է թուլացուցիչ բնութեան։ Զայն ի տասն ցորենոյ մին-
չև 360 խառն ուռ ունկի՝ ո և իցէ հեղանիւթով. և տուր
ըմպել հիւանդին երկու անգամ յաւուրն՝ զչշիւռ կիսոյ
ունկաց. Նոյնպէս ոգակ փոշոտանկութեան։

Օսոխ մուռխանիքօ թէռմոսիէնսամ։ Է նիւթ ինչ
աստղահոտ, թափանցիկ, դեղնանգոյն, տասպահամ, միան-
գամայն և դեղ ազգու ընդդէմ ոկարութեան ջղաց, ախ-
տի գաղղիական, թունից մոլախնդոյ, և ափիոնի, բորբ-
տուն և սքառլաթինա անուանեալ տենդի, ատթելոց ի
թուլութեան. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութեան։ Զայն
ի կէս տրամէ մինչև ցերկու, խառն ուռ ունկի՝ ի ցքա-
հանէ երեւզեալ ջրով։ Նոյնպէս օգտաւէտաւոր ցրուէ
զՀետս քաղցկեղի և փոռեալ վիրաց, եթէ օծցին մասունքն
վիրաւորեալք։

Օսոխ մուռխանիքօ թէռմոսխտուլօ տի մէդքուռիս. տես
մէդքուռիս տուչէ։

Օսոխ մուռխանիքօ տի ատմենիաքա տէքուռամիքօ. տես
տալ ատմենիաքօ։

Օսոխ մուռխանիքօ տի մէդքուռիս իբէռթէռմոսխտա-
թօ. տես մէդքուռիս քօռռօզիվօ։

Օսոխ մուռխանիքօ տի սօտա բուռօ. տես տալ քօ-
մունէ։

Օսոխ մուռխանիքօ տի պատիթէ, տես տալ տի պա-
ռիթէ։

Օսոխ չիթռիքօ, կամ աչխոս տէչ չէտռօ, իս։ օքսի
չիթռիքում, լս։ Է հեղանիւթ ինչ թթուաւամ, դեղ-
նագոյն, թափանցիկ, և ազգու, միանգամայն և դեղ
բորբոքողականութեան, ջերմնատուոր տենդից առնելոց
յուժգնութէ, և սքօռպուլթիքօ անուանեալ ախտից.
զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութեան։ Այլև մեղմ
զարութեի թունից ափիոնի, և մոլախնդոյ։ Նոյնպէս օգ-
տակար է ընդդէմ մանդեալին տենդից, և միջահատական
տենդից ի վերայ եկելոց մանկանց։ Զայն՝ ի լիտր մի հա-
տարակ ջրոյ, որ քաղցրացուցեալ իցէ շաքարաւ՝ որքան
և կամք իցեն՝ արկանեն ի տանել բաւականաւոր, որ ը-
նել ըմպելի ինչ ախորժակաւն, և նման հատարակ օշարա-

կի լեմնի. զոր մարթի է ըմպել 'ի միջոցի 24 ժամուց։

Օսպի պօռաչիքում, կամ սալ սէսատիվօ, իտ։ օքսի պօռաչիքում, լա։ Է աղ ինչ սպիտակ, անհոտ, տապաստամ, դիւրալուծ, որ 'ի ձեռն կրկնեան ցքաց դիւրաբուլուծանի 'ի ջուր, յորմէ կազմին դեղ ազդոտական 'ի դիւպուռածս ախտից արգանդի, սխոնգանոտութեան, ջղացաւուն, լուսնոտութեան, և ախտի ցնդականի. զի է թռուլացուցիչ բնութիւն։ Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև 20 յաւուրն։

Օսպի պօռաթօ աղքաղինուլը տի օտատ. տէս պօռաքս։

Օսպիս. տէս օսսօ։

Օսպի սաքքառաթօ օսպիտուլը տի բօթասսա. կամ սալ տ' աչէթօսէլլա, իտ։ օքսիտուլուս օքսի սաքքէտառաթէ բօթասսա, լա։ Է աղ ինչ սպիտակ, բիւրեղաձև. դիւրաբեկ, թթուահամ, և դիւրալոյծ, յորմէ կազմին դեղ ընդդէմ տենդից պատճառելոց յուժեղութենէ. զի է թռուլացուցիչ և միջեցուցիչ բնութիւն. պղնձ լուծանէ զնացանս ընդելուց։ Չափն 'ի մի սրամէ մինչև 36 խուռն փոքր ինչ շաքարաւ բաղադրեալ հասարակ ջրով։

Օսպի սէբթօնաթօ տ' առՃինթօ ֆիուս. տէս բիէթռա ինէէռնալէ։

Օսպի սէբթօնիքօ, կամ աչիտօ նիթռիքօ, իտ։ օքսի սէբթօնիքում, լա։ Է ազգ ինչ ժանտաջրոյց, որ է հղօքեղազդոյն քան զազոտա ֆիսէթէն. զոր 'ի կիր արկանեն 'ի դիպուռածս չարաբազնց հոսման արեան տեռատեսակաց. նի ախտ աքօռպուէթօի, թռոպչին թանչից, երկարատև ախտից լեղդի, և արիւնախառն փորհարութեան, և խաղաղարարաւոր ջրոյին տենդից, թիֆիս անուանեալ ջերմախտից, և գաղղիական ախտից. զի է խեթիչ, զովացուցիչ, և սեղմիչ բնութիւն։ Չափն 'ի կէս սրամէ մինչև ցերկու. զոր պարտ է խառնել ընդ մի լիտր հասարակ ջրոյ, որ քաղցրացուցեալ եցէ շաքարաւ՝ որչափ և կամք եցէն. և առեալ լինի ըմպելիս այս 'ի միջոցի 24 ժամուց։ Ա՛յլ և տպառեալ ծախսի զաւէլորդ և զանկանման միս 'ի վերբերեալս 'ի ձեռս, 'ի մատուռնս, և յայլ անդամս մարմնոյ՝ օծելով և եթ զայնս երկու անգամ յաւուրն։

Օսպի սոչիսմօ թէէռմօսոիսուլը տի մէռքուռիօ. տէս թռուրպէթ մինէռալէ։

Օսպի սոչիսմօ տ' արլուռմինա կամ տի բօթասսա տէ սաքքուռիքիքամօ. կամ տի արլուռմ տոպուռչիսմօ, իտ։ սալ լուռմին ուսմրում, լա։ Եանմէ շաղ, ՃՃ։ Է պաղեալ ա-

Ճիշնացուցեալ. որ Ը երկար այրելով 'ի հուր՝ փոխարկի 'ի փոշի ինչ կրանման, և լինի դեղ փաղաղիչ. զորոյ զներ գործուելոյն մարթիս տեսանել 'ի բառն Աչուանէ։

Օսի սօշիաթօ տի բօթասսա. տես Թաուռաաօ վեթաիօլաթօ։

Օսսի սօշիաթօ տի մանկեղիա. տես սալէ ամառօ։

Օսսի սօշիաթօ տի ռամէ, կամ վէնթուիօլօ պլը, իսա։ զքսի սուլբհաս քուրբի, լս։ Ի նիւթ ինչ քաղաքական, կազմեալ 'ի պղնձոյ, և 'ի օսսի սօշիօռիքօ ալունկաթօկ, որ լինի պղնձագոյն, տասպահամ, սեղմիչ, դիւրալոյծ։ Կրկնակի է զօրութիւն սորա. քանզի եթէ ոք առցէ 'ի սմանէ 'ի քառասրդ մասէ միոյ ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան՝ լինի բնութեամբ թուլացուցիչ, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ թոքաժեռուն, լուսնոռուն, և պարբերական տենդի։ Իսկ եթէ առցէ առատ առատ. քան ըզչափն պայմանեալ, պատճառէ զտապութիւն և զանգմուն կոկորդի, զժայթքութիւն, զքառասիալՀիա անուանեալ ախտն, զորորբութիւն և զքաղցկեղ ստամոքսի և որովայնի, և վերջապէս զմահ։ Իսկ սովորական դարման և դեղ բժշկուն նորա՝ են իւղն ուիշնեան, ուրմացուցիչ արմատն անուանեալ յիտալացւոց եբէքարբուանա, օսսի քառասնամէի տի բօթասսա, կամ տի սօտա, ևն։

Օսսի սօշիաթօ տի սօտա. տես սալէ միրաակիլէ տի կլաուսպէռօ։

Օսսի սօշիաթօ տի ծէնքօ. տես վիթուիօլօ տի ցինքօ։

Օսսի սօշիաթօ տի ֆէռռօ. տես վէնթուիօլօ տի ֆէռռօ։

Օսսի սօշիօռիքօ ալքօսլիցցաթօ. տես էլլեսսիռէ ալչիաս տէլլ՝ հալէռօ։

Օսսիաս պիսնքօ. տես զքսի ալպում։

Օսսի քառասնամէնթօ ալքալինուլօ տ՝ ամմոնիակաքօ. տես սբիռիթօ տի սալ ամմոնիակաքօ։

Օսսի քառասնամէնթօ ալքալինուլօ տի բօթասսա, կամ բօթասսա տէլ քօմմէռչիօ, իսա։ Ի նիւթ ինչ սպիտակ, թանձր, տասպահամ, և դիւրալոյծ, միանգամայն և դեղ ադգու ընդդէմ երիկամանաժեռուն և ոմանց թուներց. զի է թուլացուցիչ և գրգռիչ բնութեամբ. այլև լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ։ Չափն 'ի 1 ցորենոյ մինչև 36 խառն ընդ Ջրոյ, կամ այլ հեղանիւթով։

Օսսի քառասնամէնթօ տի մանկեղիա, իսա։ տես մանկեղիա։

Օսսի ֆօսֆիաթօ տի սօտա, իսա։ զքսի բէհարիաս սօ-

տէ, լս։ Ի նիւթ ինչ բիւրեղաձև, դիւրաբեկ, անհաս-
տատ, կամ փոփոխական, և աղէհամ, միանգամայն և
գեղ կալուածոց և ամենագոյն որովայնի, և փոթորիկ ա-
նուանեալ ասեցաց, զի է մեղմապէս լուծիչ և թուլա-
ցուցիչ բնութեան։ Զամին յերկու տրամէ մինչև ցյ2 խառն
ջերմ ջրով, կամ արգանակաւ։

Օսոի ֆիսֆիօնիքօ, կամ ալիտօ ֆիսֆիօնիքօ, իտ։
օքսի բէսօսէօնիքու

ՕտօնԹալՃԻքա, լս։ տօլօռև տի տէնԹի, խս։ վէՃայ իլ սին, ասբ։ տէբտի տանտաան, ալբ։ տիշ տալբսը, տՃ։ և. բատ մեՀ՝ ատամնացաւուԹի. զայամանէ տես հա. ե՝ն. երեա 236։

ՕրբիմէնԹօ. տես տաւրիբիմէնԹում։

Օրէգքիտի. այսու անուանմբ իմանի՝ ախտ ինչ մնա-նայ ունկան, որ խափանէ զնապքումն կերակրոց։

ՕրԹԻքա. տես ուրԹԻքա։

Օրիծա սաՃիվա, լս։ ռիզօ, խս։ ռիզն, յն։ բիբինչ, տՃ։ ռուզ, ասբ։ և բատ մեՀ՝ որկ, կամ բրենՃ։ Ի ունգ ինչ սպիտակ կիսկեապատ՝ ի ձև և ի չափ ցորենայ. զոր ծեծեալ մաքրին, և եփեալ ուտեն վասն սնուցանելոյ. ՝ի տեղիս տեղիս վարին նաև՝ ի բժշկուն փորհարուԹեան, և հոտման արեան. զի է սնուցիչ, սեղմիչ և անսրսիչ բնուԹեան։ Բայց սորա սովորաբար բուսանի՝ ի հեղեկս, ՝ի սարսա և յեբրայս, այլ հռչակաւոր քան զամենեսին է որ լինի յեգիպտոս՝ ի ՃանՃանսուս և ՝ի խանաւուս։

Օրիկանում վուլկաեէ, լս։ օռիկանօ, կամ մանՃիզ-ռանա սիրէՃանէ, խս։ օռիկան, գզ։ ուվայրս մերՃը-բրմ, անգ։ զուՃիա օՃու, տՃ։ զաԹրին, կամ զաԹէա, ասբ։ և բատ մեՀ՝ զոպայ կամ զուբրակ։ Բայս բաղմացօ-զուն երկայն իբր երկու կամ երեք ռանաչափ բարձրաբ, քառանկիւնաձև, կարծր, և թաւիշաւոր։ Տերեւք նոսա են մեծ իբրև ՝ի չափ տերեւոց դեղձի, հոտաւէտ, և կամ բարաձև սպիտակ։ Իսկ արմատն նուրբ, փայտային, և ԹեՀլալից։ Բուսանի ՝ի լերինս և ՝ի հովանաւոր տեղիս, որոյ տերեւն եփեալ ՝ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է շնչոտ գելուԹեն, դաշխան, և ցաւոց գլխոյ առ ԹեՀլոց ՝ի տկա-բուԹեան. զի է խոՀիչ և զօրացուցիչ բնուԹեան։ Զարմն ՝ի էջս տրամէ մինչև ցմի, նստաւ մի լիսր ջրով։

Օրիկանում տիբԹամնուս, կամ տիբԹամնուս քաէ-ԹԻքուս, լս։ տիԹԹամօ քաէԹԻքօ. կամ տիԹԹամօ տի քանտիա, խս։ տիքԹամէ, գզ։ տիԹԹէնի, անգ։ մանկո-օՃու, տՃ։ և բատ մեՀ՝ դիկտամնն, կամ կրէտաբոյս. այսպէս անուանեալ սակս յաՃախ բուսանելոյ ՝ի կրետէ. որոյ ծիրն է բրդոս, երկայն իբր երկու ռանաչափ, ՃԻ-զալից, և. ծիրանագոյն։ Տերեւ սորա է հոտաւէտ, բոլոր-շի ՝ի ձև եղնգան, ունելով ՝ի ծայրս մազս մանուշս և սպի-տակս։ Ծաղիկն որկոցաձև, փնջաւոր, փաքրաշաղ, և ԹեՀլալից. գոյն նորա է ծիրանագոյն, բայց ՝ի տեղիս տե-ղիս լինի և մանուշակագոյն. բերէ և քառեակ սերմունս բոլորակաձև և տասպահանս. իսկ արմատն փոքրիկ է։

Բայց բոյս լի է ցնդական իւղով և աղիս. որոյ տերևն ջերմաստամ է միանգամայն և կծանող լեզուի. զոր ջրացուցեալ ի կիր արկանելք ի դիպուածս խօթութեանց ստամբոքի, և նուազուցեալ ամենայն պարտուց կանանց առնելոց ի թուլութեէ. զի է խթիչ և գրգռիչ բնութեան. այլև օգտէ տղայաբերից: Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ խառն ուռ ունկի ջրով: Վարի ևս ի բաղադրութեան թիւրակէսի:

Օրինա. տես լոցիս:

Օրինա սանկուլենա, իտ: քան իշէմէք, տճ: խուն շաշիսէն, պր: և ըստ մեզ՝ միզուցն արեան. տես հա. ե՝. երես 305:

Օրկանալէ. այսու անուամբ ըստ անդամանութեանց խնդնի երակ փորին կամ պարանոցին հուզ ի գործարանան, որովք յօգի ձայնն:

Օրսոյուս թուպէուսսուս, լտ: վեչէլ, կամ թուռնուչիս տի բուռնս, իտ: օռսոպի թեոզոլեռէ, դղ: հիմիհիրիզ. անդղ: դէշնեռ, կամ աք պուռչոք, տճ: կիւշէնեռ, պր: և ըստ մեզ՝ քիսամն: Ի խոտ՝ որ յամէնս բուսանի յանտառս, ի լերինս և յամենի վայրս իբր ոսնաչափ մի բարձրութեաբ: Տերևք նորա երկայն են և կարձանեռ, որք շարին երկու երկու առ միմեանս: Ծաղկին ընդդէմն և ծիրանագոյն, ի տեղիս տեղիս նաև կասկանագոյն: Իսկ պտուղն է պատեան դնոտակաձև, պարարտ, և սեաւ. ունելով ի մէջն ունգս ձուաձև հանգոյն զգնի, զոր ջամբեն աղաւնեաց. ի տեղիս տեղիս ի գործ ածին նաև ի դեղորայս, որ է փարատիչ ախտից մարթոյ: Սա կոչի և քաքաշմիւլօ. այսինքն գլխապտոյտ. զի ածէ պտոյտ գլխոյ ոմանց ի կենդանեաց, որք ուտին զայն: Արմատս այսր խոտոյ լինին բոլորշի և երկայնաձիգ. զորոյ զկերևն անեղատեալ ուտեն առանց եփելոյ, որ է քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ ախտից մարթոյ:

Օբա. տես անսէր:

Օբուլի քանքաի, կամ լարիս քանքաի, լտ: օքքի տի քանքաի կամ կրանքիօ, իտ: էնկէՀ կէսոլու, տճ: այնի սէրէթեան, պր: և ըստ մեզ սատուգաքանի՝ ամն խեցգետնոյ: Ի նիւթ ինչ սպիտակ, կիսանդնաձև, կարծր, և գիւրաթիրելի, որ գտանայ ի գլուխս և ի ստամբս խեցգետնոյ, և է դեղ օգտակար ընդդէմ փորհարուեն, հոսման արեան, և հրատապ տենդից. զի է ձգող, սեղմիչ և զովացուցիչ բնութեաբ: Զամին ի կէս տրամէ մինչև ցմի խառն մի լիտր ջրով: Եւ ի մանաւորի ի մաքրել զա-

րիւն, ի յինքն ձգել զԹռու և զտախլ հիւթս ստամոքսի, և խափանել զպիսխուն։

Օքսիմէլէ շիլլեթիքօ. տես օսոի մելէ շիլլեթիքօ։

Օքսիմէլէ սէմբլիչէ. տես օսոի մելէ սէմբլիչէ։

Օքսի տրպուտ, կամ թէռմօսսխաուտ վիսմուրթի ալպուտ, լտ։ Թէռմօսսխաուտ պիանքօ տի պիսմուրթօ, կամ օսոխտօ պիանքօ, կամ մուՃխրթէռիօ տի պիսմուրթօ, իտ։ Թէռմօսսխա պլան տը պիսմուրթէ, գղղ։ ուվայդ Թէռմօսսխիսի օվ պիսմուրթէ, անգղ։ Ի նիւթ ինչ սպիտակ, և դիւրափխրելի, միանդամայն և դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց ստամոքսի, ջղային դժուարամարսութեան, կոչեցեալ յիստալացաւոց՝ տիսբէբսիա, բաբախման սրտի, քառամեղ Ճիա անուսնեալ ախտի, ջղացաւութեան և ցնցման միանանց։ Զամին ի յերկու ցորենոյ մինչև ցոտան, երկու անդամ յաւուրն. զոր օրէն և խառնել ջրոյն վայրենի, կամ ընդ մանիտելոյ։ Բայց յարատեւել արժանի է առ քանի ինչ շաբաթս։

Օքբի տի քանքրի. տես օքուլի քանքռի։

Ֆ

Ֆալքօ, լտ։ Ֆալքոնէ, իտ։ ազռաւ, կամ շահին, և կամ աՃմանՃա, տՃ։ Ի ըստ մեղ՝ բազէ։ Ի թռչուն գազանաբարոյ, մեծուքբ ի չափ աքաղաղի. որոյ գլուխն ատուար է և բոլորշի. աչքն կարմրեալդ է սրատես. կառուցն կոր և սուր, պարանոցն կարՃ, որպէս և սրունք նորա. փետուրքն Թուխ, և խայտաբղէտ. Թաթք ոտից քրքմագոյն և ՃիրանաՃոր, և Թաթչ նորա սրավոր. և է օրորդ և յաւշտահոլ. իսկ զվիսն՝ որ է առատ իւղով և ցնդական աղիս, ի գործ ածէն ընդդէմ ցաւոց աչաց, զի է մեղմացուցիչ և զօրացուցիչ։

Ֆակուս սպլանՃիքա, լտ։ ֆաՃՃիօ, իտ։ հէթռ, գղղ։ սիչ գրի, անգղ։ գառա կիւրկէն, կամ էսպան կիւրկէն, տՃ։ և ըստ մեղ՝ փեկան, կամ կաղամախ։ Ի ծառ մեծ, երկայնաՃիգ, գորշակեղև, և սպիտակափայտ. որ յաՃախ բուսանի ի կողմանս եւրոպոյ ի լերինս և յանտառս։ Ցերեւք նորա են նուրբ, Թուխ, և յղկեալ. ծա-

զինին զանգակաձև և եզերաֆերժ. պտուղն գնտակաձև, և որածայր. կորիզն կարծր, եռանկիւնաձև, և դարոնագոյն, և խոռոչաւոր. որոյ մէջն է քաղցրահամ, և անուշիչ բնութիւն։ Կեղև այսր ծառոյ՝ ըստ ոմանց լինի գեղ ցաւոց բերանոյ և որկորոյ։ Ասին՝ սպասեսս և՝ ի պտղոյ նոր բա գործեն գեղ սակս քաղցրացուցանելոյ զտատպութիւնս երիկամանց, և լուծանելոյ զքարերիս միզարանի։

Ֆասպա կամ վիշնաֆասպա, լս։ Ֆասպ, խս։ վէշ ֆէվ, գղղ։ կեսարաբն պլին, անգղ։ բակլա, ստ։ Ֆուլ, կամ ՀԷրՀԷր, և կամ խալէր, պր։ խաՀրուՀ, կամ գիլիւ-սէք, և կամ գէվսէկ, պր։ և ըստ մեզ՝ բակլայ։ Ի ընգեղէն ինչ ծանօթ ամենեցուն, յորմէ կազմեն կերակուրս. վարի նաև՝ ի զանազան տեսակս ցրուիչ և կակղացուցիչ սպեղանեաց։

Ֆասպա բուրկաթռուիքս, կամ ինկնատիա ամառա, լս։ Ֆասպա տի սանեթ ինկնացիս, խս։ Ֆասպ սը սէն ինկնասէ, գղղ։ խս, անգղ։ ինկնատիս բակլասը, ստ։ Ի պտուղ ինչ սեաւ՝ կարծրասինդ՝ կանշաչափ մեծութիւն, դառնահամ և կծանող լեզուի, բազմանկիւնի, բերելով զնմանութիւն ինչ բօշկենու անուանեալ խոտոյ, այլ արտաքուստ իբր ալիւրապատ։ Գասանի՝ ի կողմանս ամերիկայ և Հընդկաց։ յորմէ կազմեն երբեմն գեղ ազդու ընդդէմ եռօրեայ և միջահատական տենդից, և լուսնտտուն առեալ լոց յուժգնութեամբ։ զի է օրձացուցիչ, թուլացուցիչ և գրգռիչ բնութիւն։ և՝ ի մանաւորի՝ ի սատակել զՀՄՏԻս որովայնի, Զարմն՝ ի մի կշռոյ ցորենոյ մինչև ցՆ, խառն ի մի սրամ շաքարաւ, կամ կօմնա արապիքաբիս։ զոր պարտ է՝ ի ջրոս հաւասարաչափ մնասուն բաժանել, և ընդել՝ ի միոցի 24 ժամուց։ Իսկ եթէ արբցէ ոք՝ ի սմանէ առաւել քան զչափն պայմանեալ, յայնժամ պատճառէ զզդողջոյնն, զպատրս գլխոյ, զնուազումն սրտի, զնոցուն ջրոց, և զմանգաւոր շարժումն միանանց։ Եթէ՝ զայս պատուղ՝ ի ջուր, արձակէ իւր ինչ ազդու, զոր վարին՝ ի գեղ բորոտութեան, և ցաւոց յօդուածոց, օծելով և եթ զայն։

ՖասֆնՀէս. բատիս այս նշանակին միանունք այնք՝ որք զեսեղեալ կան՝ ի գրուանս որկորոյն։

Ֆասպա տի սանեթ ինկնացիս. տես Ֆասպա բուրկաթռուիքս։

Ֆէլ, լս։ ֆիլէլ, կամ ֆիլէլ, խս։ ֆիէլ, գղղ։ կօլլ, անգղ։ էօտ, կամ էօտ գասսուզու, ստ։ մէդառէ, կամ դուեթ, պր։ ղէՀրի, կամ բիւշք, պր։ և ըստ մեզ՝ լեղի,

կամ պարկ լեզուոյ։ Սա կշեալ կայ ի գոգաւոր մասն լեզ-
դի կենդանւոյ։ որ և ընդունի զյաւելուածս գեղին մաղ-
ձին, զոր ընդ անցս ինչ կամ ետեցուցանէ յաղիսն, որով և
նպաստէ մարսողութեան կերակրոց։

Փիլանտրոպ աքդուամիքաբ. տես բՀելանտրոպ։

Փէլ պալիս. տես պալ։

Փէլլէ մասքիա. տես Փիլիքս մաս։

Փէկամէօ. տես հէքաբ։

Փէկամէօ տի սօլՃի տի բօՃասաս. տես սօլՃուռօ տի
բօՃասաս։

Փենիքուլում. տես Փօէնիքուլում։

Փենում կրէքում. տես Փօէնում կրէքում։

Փեսպադ, իս։ Փեսպուս, լս։ բարՃմա, տՃ։ պէռ-
տիէ, արբ։ Թէսպիլէբզ, պր։ և ըստ մեզ՝ Ջերմն կամ տենդ.
տես զայս ի հա. ա. երես 1։

Փեսպադ աքուէմա, իս։ քէսկին հիւմմա, տՃ։ և ըստ
մեզ՝ տենդ սուբ։

Փեսպադ բէթՃէքքիալէ, իս։ հասպալը հիւմմա,
տՃ։ և ըստ մեզ՝ տենդ խասդաւարաւոր, կամ դիզաւոր
տենդ։

Փեսպադ բէաթօտիքա, իս։ տօլաշՃքլը հիւմմա,
տՃ. և ըստ մեզ՝ տենդ պարբերական. տես հատ. ա.
երես 10։

Փեսպադ բէռնիչիօզա, իս։ զարարլը հիւմմա, տՃ։ և
ըստ մեզ՝ տենդ չարարար կամ ՀԼուսարար։ Ի տեսակ ինչ մի
Ջահատական տենդից, որով ախտացեալքն շուտափոյթ
զրաւեն ի կենաց. տես հա. ա. երես 14։

Փեսպադ բէռնիչիօզա ամՃռասպիլեաւէ, իս։ Ի տեսակ
ինչ Հլուսարար տենդի, որով ըմբռնեալ անկնդհատ ի
դուրս Թորեն զմտագոյն հիւԼԼա որովայնի՝ հանդերձ
նուազմամբ. սա կոչի և առ նախնիս Փիլոսոս էբաթիքօ.
տես հա. ա. երես 16. 17։

Փեսպադ բէռնիչիօզա ալՃիտա, իս։ և ըստ մեզ՝ տենդ
Հլուսարար ցրտասառոյց. տես հա. ա. երես 18։

Փեսպադ բէռնիչիօզա բլէուռոմիքաբ, իս։ Ի ազգ
ինչ Հլուսարար տենդի. որով ըմբռնեալքն զգան զյաւ-
ելս ուժգին և խայթիչ ի լանջամաշին հանդերձ պտուտ-
մամբ գլխոյ. տես հա. ա. երես 18։

Փեսպադ բէռնիչիօզա էմիթիքա, իս։ Ի տեսակ ինչ
Հլուսարար տենդի, որով ախտացեալքն անընդհատ ժայռ-
քենն զմտաՃ և զմտաստ հանդերձ սաստիկ Ջերմութ և ցա-
ւով ստամոքսի. տես հա. ա. երես 17։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա չէքբա, իսա։ Ի ազգ ինչ ՚Ի՚սա-սարար տենդի, որով խօթացեալքն զդան զասատիկ Թուլութիւն, զպրտուն, և զուժգունութիւն ձեռաց և ոտից՝ հանդերձ ժամանակական խաւարմամբ աչաց. տես հա. ա. երես 19։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա սինքօբալէ, իսա։ Ի տեսակ ինչ ՚Ի՚սասարար տենդի. որով լրբռնեալքն յարաժամ ուշագնաց լինին առանց իմիք պատճառի, հանդերձ անհնարին Թուլութիւն. տես հա. ա. երես 17։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա սուպքուէնԹա. տես սԹռասպիլնաէ։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա սօրօռօղա, իսա։ Ի տեսակ ինչ վերոյիչեալ տենդից, որով խօթացեալքն ստէպ ստէպ անկանին ՚Ի Թմբրութիւն, ՚Ի քնախտութիւն, և ՚Ի մոռացութիւն՝ հանդերձ անհնարին ելին ցրտութիւն. տես և հա. ա. երես 19։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա տիսֆիօռէԹիքա իսա։ Ի խօԹութիւն ինչ յազգէ վերոյասացեալ ՚Ի՚սասարար տենդից. որով սխտաղեալքն անչափապէս հոտեն զքիրան՝ հանդերձ անհնարին սկարուք գոյծարանաց, և յաճախմամբ առուրեառութիւն շնչոյ. տես և հա. ա. երես 17։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա սիզէնԹէռէքա, իսա։ Ի տեսակ ինչ նախայիչեալ տենդից, որով սխտակիրքն զդան զցաւ ինչ սատանքսի, զնոգկանս սրտի՝ հանդերձ անընդհատ հեծկլտանօք, և ՚Ի դուրս Թորեն զարիւնախառն կղկղանս որովայնի. տես և զայսմանէ հա. ա. երես 16։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա քառանտիպա, իսա։ Ի հիւանդութիւն ինչ ՚Ի՚սասարար, յազգէ նոյնատեսակ տենդից, որով սխտաժէտեալքն իսկ և իսկ զդան զասատիկ ցաւ ինչ սատանքսի, և ջերմանէ՝ հանդերձ նոգկանօք, և ուշագնացութիւն. տես և զայս հա. ա. երես 17։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա քօլէռէքա, իսա։ Ի տեսակ ինչ ՚Ի՚սասարար տենդից. որով սխտաղեալքն սկանին ստէպ ստէպ որձալ զմաղձ, և զուժգունութիւն որովայնի՝ հանդերձ հեծկլտանօք և կերկերմամբ ձայնի. տես և հատ. ա. երես 14։

Ֆէսպսէ բէռնիչիօղա քօլէքա, իսա։ Ի տեսակ ինչ ՚Ի՚սասարար տենդից. որով սխտաժէտն զգայ զնեմ ինչ ուժգին ՚Ի ստորին որովայնն, և զծարաւ սատանիկ հանդերձ վզդոլմամբ ընդերայ. տես և հա. ա. երես 18։

Ֆէսպսէ բիՀՈՒԹԻՆ օղա, իսա։ պարկամ հիւանմասը, ՈՄ։ և ՚Ի մեզ տենդ մաղասայնն. տես հա. ա. երես 40։

Ֆէպպաէ դուառԹանա, իտ։ տէօրԹ կիւնլուք սրԹմա, տՀ։ պէռատիչէի ռխպ, ապբ։ ԹէՀպի չտր բուզէ, պր։ և ը մեզ՝ տենդ քառօրեայ. տես Հտ. ը. երես 5։

Ֆէպպաէ դուառԹանա տօրբիա, իտ։ Ի քառօրեայ տենդ ինչ կրկնապատիկ։

Ֆէպպաէ դուենԹանա, իտ։ պէռատիչէի խատմնիչ, ապբ։ ԹէՀպի փէՀՏ բուզէ, պր։ պէշ կիւնլուք սրԹմա, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ Հինգօրեայ։

Ֆէպպաէ գուօԹիսանա։ Ի տեսակ ինչ պարբերական տենդի։

Ֆէպպաէ Թէռցանա, իտ։ բառաբպիսմ, յն։ պէռատիչէի ԹէչառԹէչ, ապբ։ ԹէՀպի սէրուզէ, պր։ և ըստ մեզ՝ տենդ եռօրեայ։

Ֆէպպաէ Թէռցանա տօրբիա, իտ։ Ի եռօրեայ տենդ ինչ կրկնապատիկ։

Ֆէպպաէ ինԹէռմիԹԹէնԹէ, իտ։ արա վէրիՀի սրԹմա, տՀ։ ԹէՀպի բուզ տէր միաւ, պր։ և ըստ մեզ՝ տենդ ընդհատ. տես Ի Հտ. երես 3։

Ֆէպպաէ ինԹէռմիԹԹէնԹէ բէռնիչիօզա. տես ֆէպպաէ բէռնիչիօզա։

Ֆէպպաէ ինֆլամմԹօռիա սէմբլիչէ կամ քօնԹինուա սաբուԹա, իտ։ Հիւմմայի միւՀրիւքան, ապբ։ ԹէՀպի կիրմ, պր։ իւֆիւնէԹլի կամ եաբրՀը Հիւմմա, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ բարբարեալ կամ տապադին. տես Հտ. ը. երես 20։

Ֆէպպաէ ինֆլամմԹօռիա քամրլիքաԹա, իտ։ Ի տեսակ ինչ բարբարական տենդի, որ երբեմն ցուցանէ զնշանս ջղական տենդի, և երբեմն ատամնական տենդի։

Ֆէպպաէ լէնԹէ, իտ։ սուխուռնի ռուֆաեա, ապբ։ կիրմի պարիք, կամ ԹէՀպի պարիքբյ, պր։ ինՀէ Հիւմմա, կամ կէվլէք ՀարարէԹ, տՀ։ և ը մեզ՝ տենդ յամբ, կամ դանդաղ, կամ Թոյլ, և կամ յուշեկ. տես Հտ. ը. երես 45։

Ֆէպպաէ լէնԹէ նէռվօզա, իտ։ Հիւմմայի կամ սուխուռնի սիչի ատապէ, ապբ։ ԹէՀպի պարիքբյ բէյ, պր։ ինՀէ Հիւմմա սինիրի, տՀ։ և ըստ մեզ նուրբ կամ Թոյլ տենդ ջղային։

Ֆէպպաէ կասԹռէքա ինֆլամմԹօռիս, իտ։ եաբրՀը սաֆրաովի Հիւմմա, տՀ։ Ի տենդ ինչ ատամնական՝ Հանդերձ բարբարական։

Ֆէպպաէ կասԹռէքա սէմբլիչէ, իտ։ սաֆրաովի

հիւմնա, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ ստամոքսական կամ մաղձային. ըստ որոյ և խոալէբէն կոչի Ֆիէպպռէ պիլիօզա։

Ֆիէպպռէ կասթռիքա նէռվօզա, իսս։ Ի տենդ ստամոքական՝ հանդերձ ջղային տենդիւ։

Ֆիէպպռէ կասթռիքա քօմբլիքաթա, իսս։ Ի տեսակ ինչ ստամոքական տենդի, որ գոյանայ նոյնպէս ի մաղձէ, որ և երբեմն արտայայտի զնշանս ջղային տենդի, և երբեմն բորբոքական տենդի։

Ֆիէպպռէ մալինիա. տես Ֆիէպպռէ նէռվօզա։

Ֆիէպպռէ նէռվօզա, կամ Ֆիէպպռէ մալինիա, իսս։ հիւմնայի ռէտիէ, կմ հիւմնայի սֆէնէ, կմ նօշայի ռէտի, արբ։ թէպի սիռզան, պր։ քառա կմ սինիր հիւմնա սը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ ջղային, կմ տենդ ջար. տես հտ. ա. երես 27։

Ֆիէպպռէ նէռվօզա բէռնիչիօզա, իսս։ զարարլը սինիր հիւմնասը, կմ զարարլը քառա հիւմնա, տՀ։ և ը մեզ՝ տենդ ջղային և միասարար։

Ֆիէպպռէ նէռվօզա լուռվաթա, իսս։ Ի հիւանդութիւն ինչ տասպախարշ յաղագէ ջղային տենդից։

Ֆիէպպռէ նէռվօզա քօմբլիքաթա, իսս։ Ի տեսակ ինչ ջղային տենդից։

Ֆիէպպռէ պիլիօզա. տես Ֆիէպպռէ կասթռիքա։

Ֆիէպպռէ սուբքօմֆինուա, իսս։ Ի հիւանդութիւն ինչ անդրադարձական, յաղագէ ջղային տենդից. կոչի և ինթէռմիթթէնթէ սուբքօմֆինուա կմ պէնինթ, և կամ բէռնիչիօզա։

Ֆիէպպռէ վէռմինօզա, իսս։ սօղուռՀան հիւմնասը, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ ԽՀիաւոր. տես հտ. ա. եր. 41։

Ֆիէպպռէ փէմթէքքիալէ, իսս։ հասպալը քառա հիւմնա, տՀ։ և ըստ մեզ՝ տենդ խաղաւարտաւոր կամ գիպաւոր։ Ի հիւանդութիւն ինչ վասնզաւոր՝ յաղագէ ջղային տենդից, որ սովորաբար գոյանայ յասպկանուռէ հիւթոց. յորմէ կոչի և Ֆիէպպռէ փռէմռիտա. ըստ որոյ և տատՀ կերէն ասի՝ չիբրիք հիւմնա։ Կայ և տեսակ ինչ խաղաւարտաւոր տենդի, զոր կոչեն՝ Ֆիէպպռէ բէռնիչիօզա փէթթէքքիալէ։

Ֆիէպպռէ քօնթինուա աքութա, իսս։ հիւմնայի տասիսմ, արբ, և տՀ։ թէպի հէր ռուզէ, պր։ և ըստ մեզ՝ տենդ անընդհատ. տես հտ. ա. երես 20։

Ֆիէպպռէ քօնթինուա նէռվօզա. նոյն է ը Ֆիէպպռէ նէռվօզայի. տես անդ։

Ֆէռռում, կամ մարս, լս։ Ֆէռռս, իս։ սիտէռս, յն։ տէմիր, տՃ։ հատիս, արբ։ հաէն, պրս։ և ֆ մեզ՝ երկաթ։ Է հանք ինչ անմաքուր, ամրակուռ, առաձգական, գիւրաբեկ, և չոր, այլ դժուարահալելի. որոյ զօրութեան և ներգործութեան չէ ինչ տարբեր ի զօրութեէ քՀալիպսի. տես անդ։

Ֆէռռս։ տես Ֆէռռում։

Ֆիամմա սալսա. անուանմբս այս նշանակի սիտ ինչ մարմաՀէցուցիչ մորթոյ, գոյացեալ յաղտաղտին հիւթոց։

Ֆիէլէ։ տես Ֆէլ։

Ֆիէլէ տի պուռ։ տես Ֆէլ պուին։

Ֆիէն կռէքս։ տես Ֆօէնում կրէքում։

Ֆիլիքուլա։ տես բօլիբօտիում գուռէչինում։

Ֆիլիքս մաս, կամ սաբիտում ֆիլիքս մաս, լս։ Ֆէլ չէ մասքիա, իս։ Ֆուժէռ մալ. գղղ։ մէյլ ֆէրն բօլիքսոտի, անդղ։ եաղան պալաբրը քառա, տՃ։ Է բոյս ինչ, որ յաՃախ բուսանի ի կողմանս եւրոպոյոյ եբր չորս ոտնաչափ բարձրանի։ Տերևք նորա են երկայնաձիգ, լայն, կարծր, գիւրաբեկ, և սատակահոտ։ Ծաղկին փոշիաւոր. պտուղն երկայն և հերձոտ։ Խակ արմատն տոռաբ, պարարտ, թելալից, և սեաւ, համով ըստ մասին քաղցր է և ըստ մասին դառն. յորմէ գործեն դեղ աղդու ընդդեմ ՃՃեաց, միզարգելութեան, և ջրգողութեան՝ առեթ ոյց յուժգնութեան. զի է ՃՃէկսարած և թուլացուցիչ բնութեան։ Զափն ի յերկու արամէ մինչև ցերեք յաւուրն։

Ֆինոքիո. տես Ֆօէնիքուլում։

Ֆինոքիս ագուռաթիքս. տես բՀէլլանտուիմ։

Ֆիչէռուլա, կամ մեշանբօռիբՀուս, լս։ պէքքա ֆիլքս, կամ պիՃիոնէ, իս։ ինՃիր գուշու, տՃ։ և ֆ մեզ ատուգաբանի թռչուն թզոյ, այսպէս կոչեցաւ սա վասն երևելոյ ի ժամանակս թզոյ, մեծութեամբ է ի չափ օձաթաքնա անուանեալ թռչնոյ. որում նմանի և գունովին. այլ ի մուտս աշնան գլխովին թխանայ. իսկ միսն սպիտակ է և բարեհամ, զոր հանդերձեալ ուտեն վասն զօրացուցանելոյ զատամոցն և զՂիրս, և սրելոյ զտեսս աչաց։

Ֆիպպիա. անուանմբս այս ըստ անգլատարենեաց խմանի՝ փոքրիկ ոլբն կամ ոսկր թամբին։

Ֆիպռա, կամ ֆիպռէ, լս։ ֆէթիլէ ռուֆիյէա, արբ։ թէնթիլի, կամ ինՃէ տամար, տՃ։ և ֆ մեզ թիլ

մարմնոյ։ Է մարմին ամենանուրբ մտքնատեսակ, և երկայն. որոյ են բաղում թիւք, ոմանք են մաշկեղէն, ոմանք ներդեղէն, և ոմանք միանգամ։ Սոքա գտանին ի միանունս, և յայլ մասունս կենդանւոյն առ ի զրաց ցուցանել զնա, և յամրացուցանել, և ի նոպատ չարժման, և ի կատարումն առձգողութեան, պահողութեան, և արտաքսման։

Ֆիսթուլա, լս։ Ֆիսթօլա, իտ։ մանեան, տճ։ նասուր, արբ։ և ՝ի մեզ՝ խղիսայթ։ Է վերք ինչ հնացեալ, անձուկ, խոր և մշտահոս։

Ֆիքուս քառիքա, լտ։ ֆիքօ, իտ։ ֆիկ, գղ։ ֆիկ, անգղ։ սիքա, յն։ ինձիր, տճ։ տասիֆ, կիմ թին, կամ պէլէս, և կամ էզկապ, արբ։ էնձիր, պր։ և ըստ մեզ՝ թուզ։ Է պտուղ տանձաձև փափկակերպ, թամբալեց, խժայլեն, բազմանունեդ, և քաղցրահամ. զոր սովորաբար թամբմ ուտեն, բայց և չորացուցանեն. և յայնժամ առ սակաւ սակաւ գոյանայ ի վերայ նորա աղբանման գոյացուն ինչ քաղցր։ Ի պտղոյ սասի կաղմեն և դեղ կերծոյ և հաղից, և ցաւոց երիկամանց. զի է կակղացուցիչ և թեթեւապէս թուլացուցիչ բնութեան։ Նոյնպէս և կակղացուցեալ հաստացնեն զուռոյցս ընտեբաց, եթէ եփիցի կամ՝ամբ և ողողեսցի բերանն։ Ծառն նորա բուսանի յեւրոպիա, և յասիա, լենի միջական բան բարձրութեան և ըստ թանձրութեան։ Կեղև նորա է գորշագոյն, փայտն սենալի։ Խակ տերևն նման է տերևոյ որթոյ. այլ մեծ և ընտուար քան զայն. ի ՝Ն՝ի՝ն կիմ մանաւանդ ի բեկանելն արձակէ հիւթ կաթնանման սպիտակ, տապահամ, միանգամայն, և կծանող։

Ֆիքօ տի տատամ. տես պանանէս։

Ֆիքօռ. տես ֆիլօս։

Ֆիքօռ տի տամենիաքօ մառցիալէ. տես ֆիքօռ տի տամենիաքօ մառցիալէ։

Ֆիքօռ տի ծօլֆիօ, կամ սօլֆիօ. տես սօլֆիօ տուպլիմանծ։

Ֆիքօռ տի պէնծօէ, կամ օսսի պէնծօիքօ, իտ։ օքսիպէնծօիքուս, լտ։ սոխտ պէնդօիդ, գղ։ օքսիպէնդս, անգղ։ սարլպէնտ չիչէի, տճ։ և ըստ մեզ՝ ծաղիկն կնդրկի։ Է նիւթ ինչ փայլուն, թուխ, անուշահոտ, տապահամ, միանգամայն և գրգռիչ որկորոյ. որոյ հոտն է իբրև կնդրկի. որպէս և ներգործութեան նման է ներգործութեան նորա։

Ֆիքօռ տի ծինքօ. տես իբէռթէէռմոսիտս տի ծինքօ։

Ֆիօռ. տե՛ս ամենիֆաքօ. տե՛ս Ֆիլուսսо պիանքօ։

Ֆիօռ. տե՛ս ամենիֆաքօ մառցիալէ, կամ օսսի մուռիա-թիքօ ա՛ամենիֆաքա կի՛մ տի Ֆիռռօ, իս։ Ի գեղնագոյն և ազէհամ փոշի ինչ բաղադրական, կազմեալ յանու-շարբէ, և ի խարտուաձոյ երկաթոյ. յորմէ յօրինեն գեղ ազդու ընդդէմ իսցանաց սուրբին որովայնի, միջա-հատական տենդից, երկարատև խօթուութեան, գալկան, և այլ սոցին նման ախտից առմեէլոց ի թուլութենէ. զի է մեղմապէս խթիչ բնութեամբ. և սառակէ զորգունս և զՀիս որովայնի։ Չափն ի 12 ցորենոյ մինչև ցլ5 յաւուրսն։

Ֆիլաթուս, լտ։ Ֆիլաթի կամ վէնեթօղիթա, իս։ եէլ. հիլլէթի, տՀ։ թէշվիլ իլ ռիհ, արբ։ տեբուի պաթ, պր։ և ֆ մեզ՝ փբախտուութի, կի՛մ փբոտուութի. տե՛ս զայսմանէ հտ. ա. երես 221։

Ֆիլամնօյա, իս։ քրէմաթիս ռէքթա, լտ։ Ի բոյս՝ որոյ տերևն փոշիացուցեալ կամ եփեալ ի ջուր և արբու-ցեալ՝ գեղ է ջրոտուութեան. զի է գրգռիչ և միզեցուցիչ բնութեամբ։ Չափն ի 2 արամէ մինչև ցՅ խառն մի լիտր ջրով.

Ֆիլուսսо էբաթիքօ. տե՛ս հտ. ա. երես 279։

Ֆիլուսսо մէդէնեթէռիքօ. տե՛ս հտ. ա. երես 280։

Ֆիլուսսо մէսթեռուալէ, իս։ հոսու�տեռատեսական արեան. տե՛ս հտ. ա. երես 174։

Ֆիլուսսо պիանքօ, Ֆիլուօռէ պիանքօ, իս։ լէուքօռ-ռէա, լտ։ տահռու ապիաթ, արբ։ աք հաիզ, տՀ։ և ֆ մեզ՝ գաշանն սպիտակ։ Ի սխտ ինչ կանանց, յորում գիպուռածէ փոխանակ տեռատեսական արեան՝ հոսի հիւթ սպիտակ. զայսմանէ տե՛ս հտ. ա. երես 185։

Ֆլօս, լտ։ Ֆիօռ կի՛մ Ֆիօռէ, իս։ չիչէք, տՀ։ բուլու-սо, յն։ զանր, արբ։ շիբիւ-ֆիէ, պր։ և ֆ մեզ՝ ծաղկ։

Ֆու. տե՛ս վուշէռանա։

Ֆուլիկо, լտ։ ՖուլիՀՀինէ, իս։ գուռուսմ, տՀ։ ա-ռանինա, յն։ գէթէն, արբ։ լէ-ֆիքէռ, պր։ և ըստ մեզ՝ ճանճախարիթ, կամ մեղՀ։ Ի նիւթ ինչ ճանճրատած, սեաւ, և տուպաՀամ, որ գոյանայ ի ծխոյ, և մանթեալ մնայ ի ծխնելոյզս, յորմէ կազմեն անուշադր, նաև գեղ ազդու ընդդէմ վերնոտուութեան, և ընդհատ տենդ գոյ. քանզի լի է խռղով և ցնդական ազիւ։ Չափն ի 12 ցորենոյ մինչև ցկ0։ Կոյսեպէս և կազմեն ի սմա-նէ սպեղանի ինչ վասն բուժելոյ զբորոտութեան, և զդոն-ջութեան։

Ֆումաբա, լս։ Ֆիւմբեթէա օսմէնէա, գղջ։ Ֆումմսութէէոս, կամ Ֆումսուբա, իս։ սաթքալա, կամ շահուեռէՃ, կամ հայլհալէ, պաքալէթիւլ մէլիք, և կամ չէՃառաթիլ համամ, արբ։ շահնէեռէ, պր, և ամ։ և ըստ մեզ՝ անձխտա. որ է գառնահամ, միանգամայն և ապրակացուցիչ, յաՃախեալ յեւբոպիա յաղագ բանս և 'ի բուրասանս իբր երկու և կէս ասնաչափ բարձրութիւն։ Տերևն մանրահերձ, անկիւնաւոր, ծովագոյն, և երկայնականեթ. Ծաղիկն երկթերթեան, և ծիրանագոյն, բայց յոմանս տեղս լինի և մանուշակագոյն, մանգոյն, և ոսկեգակագոյն։ Պտուղն է պատեան երկայն, արկղաձև, և թաղանթային, ունելով 'ի մէջն երկու հատս մանուանս և բորբոսաձևս։ Իսկ սրմանն սպիտակ է և թելալից։ Հիւթ այսր խոտոյ ունի զգրծունեութիւն 'ի բուժել զջղային դժուարամարսութիւնս, զանսաս սատմաքսի, և փայծեղան, և զանսն սքօսպտութիւնսկան. և ապաքինել զբորոտութիւնս, զերկաբատաս խօթութիւնս առթեալս յուժգնութիւն. զի է թեթեւապէս խմիչ, և մղեցուցիչ բնութիւն։ Զարմն յութ տրամի մինչև 912, երկու անգամ յաւուրն։ Ասլլև մաքրեկ զարիւն 'ի խճային ապի հիւթոց։

Ֆունկուս, լս։ Ֆունկո, իս։ մանեթար, ամ։ Ֆուեթուս, կամ էշիւլ զուազ, արբ։ և ըստ մեզ՝ սունկ։ Է բոյս անարմատ վահանաձև, սառաբ, փափուկ, անգայտ, պարարտ, սպնդային, և կարՃականեթ։ Եւ են սորա բազում տեսակք, որոց ոմանք են թիւնաւորք և հլասասկարք, և ոմանք սնուցիչք և զօրացուցիչք։

Ֆունկո տի մալեթա, իս։ չինօմոնիամ քօչենեում, լս։ չանբրենեան տր մալեթ, գղջ։ Է բոյս ինչ սնկաձև, որ յաՃախս բուսանի 'ի մարդա. 'ի սիչիլիա, և 'ի յամիրկէ. գունով է սեւ, իսկ համով գառն և սեղմիչ։ յորմէ գործեն գեղ արիւնային փորհարութեան, և թանչից։ զի է սեղմիչ և սնդացուցիչ բնութիւն։ Զարմն 'ի 20 ցորենոց մինչև 360։

Ֆուչիկ կամ թիպիա, լս։ Ֆօչիկ կամ Ֆուսօլօ, կամ քաֆիկա, կամ քանանա, և կամ սեթինքօ, իս։ ինՃիկ, ամ։ և ըստ մեզ՝ ոլոգ, կամ ոլոգ. ըստ անգամանանաց նշանակի առաՃակոսմեան մեծագոյն ոսկր սրունից։

Ֆուռֆիուռ, լս։ քռուսքա, իս։ գէրեքք, ամ։ նուխալէ, արբ։ բիթէռա, յն։ և ըստ մեզ՝ թեւի արմատաց. Է, կեղև նուբբ՝ ծանօթ ամենեցուն. որոյ զօրութիւն է մեղ-

մացուցիչ, և կակղացուցիչ, զոր մանրեմ է 'ի կիր առնուլ 'ի դիպուածս հարբխոյ, ցաւոց կրծոց, և յօդուածոց, և խթիոց որովայնի, և փքախտութեան։

Ֆուակատիա, կամ Ֆուակուա, լս։ Ֆուակօլա, կամ Ֆուակօլա, իս։ Ջիւէք, տձ։ Թուխթու սալէպ, արբ։ և բան մեղ՝ եւակ։ Է պտուղ բոլորշի կամ ձուաձև, կանաչ, այլ 'ի հասանելն փոխի 'ի գոյն կարմիր. մէջն հիւթալից և քաղցրահամ, միանգամայն և գեղ տկարութեան սրտի, և ուղղոյ։ Եւ մաքրէ զարիւն, մեղմէ զաղարութեան թունից, շինուցանէ զնպարան, և գիւրաշարժ յօրինէ զտուրեաւորութիւն շնչոյ։ Բոյս նորա է բաղմացօղուն, որ յաձախ բուսանի 'ի կողմանս եւրոպիոյ՝ իբրև բաղկաչափ բարձրութեաբ։ Տերև սորա է երկայն, լայն։ եղերահերձ, ջղալից, և թաւամազուտ, զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է միզարգելութեան, և փորհարուն։ իսկ ծաղիկքն սպիտակ են և բաղմաթերթ, որք չորս չորս կամ հինգ հինգ բուսանին 'ի վերայ միոյ կանեթի,

Ֆուակօլա. տես Ֆուակուա։

Ֆուտպօլա. այս անուն 'ի գաղղիացւոց է, որ առ լատինս անուանին՝ բուպուս խուէուս, և առ իտալացիս՝ լամբանէ։ Է բոյս ինչ եւրոպիոյ, որոյ պտուղն է գեղեցիկ, կաղնաչափ մեծութեամբ. հոտաւէտ, և հիւթալից, 'ի ներքին կողմանէ ունի զնմանութիւն գուշեայ արեան. քաղցր է միանգամայն և թթու, նման հասարակ օշարակի լեմոնի. յորմէ կազմին գեղ ջերմեռեռոյր անոգիոյ. զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութեամբ։ 'Ի պտղոյ սոսի կազմին օշարակ, և շաքարպ։ 'Ի տերևս տերևս ընդ ջուր խառնեալ ըմպին յաճարայնի։

Ֆուակօլա. տես Ֆուակուա։

Ֆուաքինուս ռօթունտիֆոլիուս, լս։ Ֆուաքինօ, իս։ Ֆուէն, գղղ։ մէնն էշ, անգղ։ տիշպուտաք աղաձը, տձ։ և բան մեղ՝ հայի։ Է ծառ մեծ, ուղիղ և բաղմատեսակ, որ յաձախ բուսանի յեւրոպիա 'ի Ձախ Ձախուտ և 'ի խոնաւուտ վայրս. նա յաւէտ յանտառս։ Կեղև նորա է կանաչ հարեալ 'ի գոյն մոխրոյ. միանգամայն և գեղ միջնահատակաց տենդի, և սխտի գաղզիսկանի։ Փայտն կարծր է յոյժ և սպիտակ։ Տերևքն երկայն են և գառնահամ՝ որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ միոյ կանեթի։ Ծաղիկն ոսկեգոյն։ Իսկ պտուղն ձուաձև և սրածայր։ Լինի և 'ի քա-

լապրիա, և 'ի բուլիա. յորոց վերայ ինչանէ մանանայ ասին։

Ֆոինիկլա, կամ ֆոինիկլա, լտ։ ֆոինիկուէլլօ։ իտ։ սպինօզ, կամ խասինօզ, տճ։ Ի տեսակ մի թըռչնոյ 'ի չափ ծտի. որոյ ձայնն է գեղեցիկ, իսկ միսն համեղ միանգամայն և գեղ լուսնոտութեան, և անդամա-գօսութեան։

Ֆոինիքուլում, կամ անեթհում ֆոինիքուլում, լտ։ ֆինոքքիօ, իտ։ ֆիընուլլ, գղղ։ ֆենինէլ, անգղ։ ռէ-զիանէ, կամ ռէզէնէ, տճ։ շանտռ, կամ հանիհան, կամ բէլեանէչ, հարբահ, և կամ պէսպաս, արբ։ հա-վելուս, կամ բաղսամ, և կամ գէսմուն, պրս։ և ըստ մեզ՝ սամիթ։ Ի բոյս մինչ, որոյ ցօղունն է երկայն. իբր հինգ ոտնաչափ, ուղիղ, բազմաճիւղ, գարնանագոյն, և տեկուզից։ Ցերև նորա է նուրբ, մեթին կանաչ, քաղցրա-համ, միանգամայն և համեմային։ Ծաղիկն գեղեցիկ. գինջաւոր, հինգթերթեան, գեղնագոյն, և հոտաւէտ։ Իսկ սերմն երկայնաձև, բոլորշի, թխագոյն, և տապա-համ միանգամայն և համեմային, յորմէնէ գեղ խմիչ և ցաւոց որոշայնի, և գժուարամարսութեան՝ առեթ-լոց 'ի տկարութեան. զի է խմիչ բնութեան։ Զափն 'ի մի տրամի մինչև ցերկու։ զոր պարտ է եփել ուեթ ունկի ջրով։

Ֆոինում կամ ֆինում կրէքում, կամ թաբիկոնէլ-լա ֆոինում կռէքում. կամ պուչէռաս, և կամ էկռա-չէռաս, լտ։ ֆիէն կռէքօ, իտ։ պոյ թոչուռաս, տճ։ հեթ-պէ, արբ։ Ի բոյս բազմաճիւղ, և սպիտակծաղիկ, որոյ սերմն է գեղնագոյն, սաստկահոտ, խժայնի, և գառնա-համ, միանգամայն և գեղ փորհարութեան, և թանչից։ Կազմին և 'ի սմանէ զպէսպէս թանձրութեանս, որպէս 'ի կակղացուցանել զուռոյցս կարծրապինգս, և 'ի մեղմել զցաւս ելնոգս։

Ֆոլիեթթա, իտ։ անուանեալ այս խմանի՝ չափ մինչ բժշկական, յորում պարունակի քանակութեան երկոտա-սան ունկի՝ ի և իցէ հեղանիւթոց։

Ֆոլիում, լտ։ ֆոլիօ, իտ։ եաֆուաք, տճ։ վառաք, արբ։ պէռք, պր։ և ըստ մեզ՝ սերև, կամ տաղերթ, և կամ թերթ։

Ֆոլլիա, կամ մանիա, և կամ նօսթալճիա, իտ։ գու-տուրմաք, տճ։ ճունուն, արբ։ և ըստ մեզ՝ կատաղուն. տես հա. ա. երես 216։

Ֆոմինթում, լտ։ ֆոմինթօ, իտ։ պուղուլամաք,

ամ։ և ըստ մեզ՝ ստածումն։ Ի գեղ օգտաւէտ յորիւ նեալ ի զանազան տեսակս՝ ծաղկանց՝ արմատոց՝ և այլ նիւթոց, որ եղեալ ջերմաջերմ ի վերայ ցաւագնեալ մասին մարմնոյ՝ կակղացուցանէ զոլնդութիւն, և մեղմէ զցաւս։

Փօսֆիօռօ, իտ։ բՀօսֆիուռուս, լտ։ Փօսֆիօռ, գրդ։ Փօսֆիուռքս, անգլ։ եռմամ սեթէշ թաշը, տՀ։ ամենանուազագոյն հաՀամ, արբ։ և ըստ մեզ՝ փոսփորոն։ Ի նիւթ ինչ կարմիր, խատորահոտ, տապահամ, և մեղրամոմանման տեսլեամբ։ Կրկնատեսակ է, այսինքն բնական և արուեստական։ Բնականն է քար հանեալ ի բլոյց բոնոնիոյ, որ զկնի լուծանելոյ հրով ի գաՀ՝ փոխարկի փոսփորոս։ Իսկ արուեստականն է զանգուած ինչ կամ բաղադրութիւն, որ կազմի ի մարդոյ կարծրապղնգ ոսկերաց քառասնեաց, և ի նեխեալ միզկամզական։ որ պահի ի ջուր, և վառի ի չորժեալ ըզշէն բերանաբաց։ Յեւրոպա հոլանացիք, գերմանացիք, և անգղեացիք քաջ գիտեն յօրինել զայս։ զոր մարթ է ի կիր արկանել ի նեղբուռնա ի դիպուածս լուսնոտութեան, անգամաբուծութեան, կատաղութեան, ցնցողականութեան ջղաց։ և այլ այսպիսի ջղային տիսից առնելոց ի թուլութէ։ զի է խթիչ և թափանցիկ բնութիւն։ Զամին ի քառորդ մասնէ միոյ ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան։ զոր պարտ է խառնել էսենսամեթօիւ քինաի, կամ նեղբին խմորուելս հացի, և կամ որ և իցէ շարապիս։ և առեալ ընդ ազգու գեղս այս ի միջոցի 24 ժամուց։

Փօսֆիքա, լտ։ և իտ։ գասնեՀա, տՀ։ նեմ, կամ այՀելուֆ, և կամ խաՀուուֆ, արբ։ մուռ, կամ միրտեկ, սրբ։ և ըստ մեզ՝ մրջնեն։ Ի գեռուն ինչ փոքրիկ, և ժրաջան՝ ծանօթ ամենեցուն։ յորմէ կազմին գեղ սմաֆիլոյ և խթելոյ զիմրքեալ և գնուադեալ մասունս անդամոց։

Փօսֆիքիուլա, կամ աւուքուլառիա, կամ մոռտելլա, և կամ վելլեքուլա, լտ։ Փօսֆիէրիա, իտ։ մագաս կամ գուլաք պէօՀեէ, տՀ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ ունկնամուտ։ Ի միջամ՝ թեՀեՀաշարժ, եղջեՀաբաղ, մեծութիւն ի չափ փոքրիկ որդան։ որոյ որոշվային է տափարակ, և մթին կարմիր։ ունի վեց ոտս, և տուտ երկՀոլ։ բնակի յաՀաղս ի խրամատս որմոց, ի վերայ ծառոց, և խաւարարեալ, և միշտ ջանայ մատնել յականջս մարդոյ, և վասն այսորիկ անուանեցաս-

ուն կնամուտս։ Զսա ըմբռնեալ արկանեն 'ի ձէթ, և եփեն բան օրինակի ՀՀեաց, որ լինի գեղ իմն ազդու ընդդէմ ակարութեան ջլաց և մկանաց. նոյնպէս և օգ ամ ընդդէմ խրոնեան, մանաւանդ յորժամ խառնի ը միոյն նատաստակի։

Ամենասնափ՝ և նոցայն գեղ,
Եգան ահա՝ գէզ 'ի մի գեղ։
Կամ ընդ յոխիցն՝ ընդ ուղիսան,
Կամ 'ի գեղոց՝ զարիմբեր հեղ։
Անցնիցուք ցառոց՝ կոյ իւր գարման,
Բնութիւն ասարհնաց՝ ինչ գան պայման։
Այլ ոչ բնութիւն, և ոչ բիցիւն,
Մահս երբեք՝ գրգին սահման։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐՈՅՆ։

Յորում անուանք դեղորեկից, և բուսոց, հանքաց, հեղանիւթ օդեաց, օդային, ցամաքային և ջրային ոմանց կենդանեաց, և ինչ ինչ անգամոց, և տիտից գնին, ի պարսկական, ի տաճկական, և յարաբացւոց բարբառ և եթէ, նշանակեալ ի հանդիպոյ զնոցին լատինական կամ զնտալական՝ առանց կրկնելոյ յաւելորդս զայն Ցէ։

Ա

Աամ. փէ։ արՀէնթում։
ագարարհա. բիբէթ հռում։
ագթառչին. քօնթէքս վինթէռանուս։
ագիլէ. կանկռէնա։
ագիլենէվսիի. էուբհօռսիում։
ագՀիէր. բուլմ։
ագՀիէր եարասը կամ չիպանը. վօմիքա։
ագՀիէր միւհրիւքանը. բէռիբնէումնիա։
ագէօբլէմէ. վէրանթռում։
ագպապա. վուլթուռ։
ագռէպ. պբօռբիս։
ագրասան. առուռում։
աեակ. բիէ։
աեակ շիշմէսի. էսէմա։
աեակ պիլէպիզի. բօրլէս։
աղաք էկիբի. պբօռուս վէռուս։
աղմ. օսաս։
աղուվա. պլօէ։
աղղէթ. առուռում։
աթ. էգուուս։
աթեշ թաշը. ֆօսֆօռուս։
աթմաՀա. աչէ իբիթէռ։
աթրան. բիբս լիգուիտուս։
աթ քէսթանէսի. հիբբօքասթանում։
ալասալաղը. թրուէթա։
ալաք. սանկուիս հոմանուս։
ալաքաշ. հիրուտս։
ալգան. կալանկա։
ալէս. սէքալէ շէռէալէ։
ալէքլէկ. մալվա։
ալթն. առուռում։
ալթն միւրտէսնիի. լեթառՀիուում առուռի։
ալթն վառաք. առուռում ֆօլիում։
ալթն քէօքիւ գուստուրուճու. իբէքաբուանա։
ալիթ հիմոմ. տաուքուս։
ալիր. մնռպուս։
ալիք. հօռտէռում։
ալմաս. էլմաս։
ալու պալու. չէռիպլէռ։
ալքամ. քօլօչինթ հիս։
ախթաբուէթ. ըղղաբօթ։
ախսէ. վէնա։
ած. ածէս։
ածէս. լէնա։

ակռիքօն . ակառիքուս :
ակռան . սբէռնա :
ակռօ տի չէթռօ :
ակուռէ . քաֆիֆէ :
աղաձ գաղուտնու . չէթռուտ։
աղաձգաղուտնուն էքշէսի :
աղաձ գաղուտնուն չէքիրը տէղն . սէմէն չէթռէռամ։
աղաձ գաղուտնուն քապուզու սքօռցա տի չէթռօ :
աղաձ գաքան գուշու . բիչ քուս մարթիս :
աղարիքուն . ակառիքուս :
աղզ . օս (սեռ .) օռխ :
ասղր . սեթէռիչէ :
ասէմ օթու . մէչիսա :
ասը բակլա . լուբինու :
ասը էլմա օթու . սալվիա :
ասը թրէֆիլ . թռէֆիօլիստ։
ասը խրնար . քուքումիա ա զինուս :
ասը խրեար հիւլասաբ . է լաթէռիստ։
ասը մսռուլ . էնաիվիա :
ասը պատէմ . ամիկտալա ամտռա :
ասը պատէմ եաղը . օլէ ամ ամիկտալուս ամ ռուս :
ասիւղ . չիրռինուս :
ամսամէ . սոմսամամ։
ամիւլէ . միռօպալանի :
ամպէռ . ամսատռամ։
ամպէր պարիս . սէռապէ ռիա :
այան . մօռպուս :
այը բէնէչէսի . աքանթհուս :
այը պուլաղը . առուռիքուլա ուռսի :
այը իւղիմիս . ուվա ուռսի :
այանէլուֆ . ֆօռմիքա :
այնի սէրէթիան . օքուլի քանքռի :
այղուն . աչէթօղա :
այչիչէի . քօռնա տէլ օսլէ :
այպաչղը . մէսթռուռա :
այվա . մալաչիսնիա :
այվա փէլիթէսի . ճէլանթի նա տի քօթնի :
այվա չէքիկտէղն . մալաչէ սոնիա :
այրբք քէօքիս . կռամինիա :
անամարեա սուֆիտիա . բուլվիա հանինուվէռիանա :
անզուվան . քօռնա տէլ սօլէ :
անիսոն . անիզուտ :
անիրք . բլամմիզուտ :
անկասրեմ . առանէռեա :
անկէլօղ թուզու . անճէլի սալէ :
անս . քարռա :
անսուլ . չիլլա :
անսոզ . հէլէնիստ։
անտէլիսլ . լուչինա :
անքարա . աչչիբրթէռ :
անքէս . մանէօրանա :
աշխուն օթու . լաքանթհուտ։
աշտէվան . մաչիս :
աչքէ . սինկուլթռա :
աչքնը մալճէնէլեր . աքէռիէնթէս :
աչքնը պէչքէօքլէր . տեռ պէչ աչքնը քէօքլէր :
ապ . ագռա :
ապլրթ . հիտառաճիռուս :
ապլի . մալաչիսնիա :
ապլիթ . սանկուլա հուսմանուս :
ապուզէլան . մանառակօռա :
ապուհէզան . մանա լակօռա :
ապուճիհէլ գառապուզու . քօլօչնիթ հիս :

ապուամ. բօբուլուս։
ապունեսմ. բաբավէռ։
ապունեսմ ապէսաթ. բաբավէռ։
ապունեսմ էսվիթ. բաբավէռ։
ապուսէբան. օչիմուամ ղնվիքուամ։
ապուքէսվիր. ասասֆօէթիտա։
ապուֆառվա. բասնթանէա։
ապուամ. բօբուլուս։
ապտիսէլտեթն. լատհիրիա։
ապտիսէլտամ. մանտառակօռիա։
ապտիվլ պաթն. սբէթիթուս քանիս։
առաս։ քուքուրպիթասբէբօ։
առասպ սուֆիֆուս. էթիօբէ մինիռալէ։
առբա. հօռոէուամ։
առբա սուլյուս. չէռէվիզիա։
առը. աբիս։
առմուտ. բիսուամ։
առնտուտ տառըսը. բանիքուամ։
ատտպ. նէռվուս։
ատտպէ. թիզիքուամ։
ասսէլ. մէլ։
ասրլպէնտ. պէնծօինուամ։
ասրլպէնտ չիչէի. ֆիսօռ տի պէնծօէ։
ասրպպ. հէսէռա։
ասլան. լէօ։
ասլան բէնչէսի. թուսսիլակօ։
ավզին. եուինիբէռուս։
ավիչ. սէռբիլուամ։
ավաֆ. սալիքա։
ավուն. մէրօ։
ատտ թավչանը. քունիքուլուս։
ատտալէ. մուսքօլօ։
ատտանիւթ տիւպպէ. վէրպպաքուամ։
ատտ չայի. սալվիա։
ատտ պալբղը. պալէնա։
ատտ սօղանը. չիլա։
ատտ սօղանէն չնռուպռ. օսսիմէլ չիլեթեքօ։
ատտասօղանէն սիրբէսի. աչեթօ չիլեթեքօ։
ատէս. լէնա։
ատրմ. օսսիս։
ատլաղ. սեթլանցիս։
արատ. եուինիբէռուս։
արէն. պէլլիս։
արարշ. եուինիբէռուս։
արարշ գուշու. թուռատուս։
արարշ թօհումու. պարքէ եուինիբէռի։
արարշ սուլյու. ադուռ պաքքառուամ։
արօնֆիլ. քառիօբհիլի։
արտուռչադ. օրսդուսին։
աֆիքան. թաիսթիթիա։
աֆիբ. թէռռա։
աֆիսն. օբիուամ։
աֆիսն խիլբասասը. էքսթ. օբիուամ։
աֆիսն ռուհու. լատտանուամ լիդուիտուամ սէատանուամ։
աֆիս. կալլա։

Բ

Բաբաթեա. քհամէմէլուամ։
բազի. պէնթա։
բաղու. նոյն է ընդ վերնոյն։
բալամուա. թհէունենուս։
բալվա. խրբէթիկօ։

բամպուք. քսիլօն։
բայ. բիէ։
բանզէ հիր. պէծօտա։
բանզէ հիր քէնանի. թուռ-
պէթ մինէռալէ։
բանճար. պէթա։
բաշա. աչէիրիթէռ։
բավաբրա. բակուռուս։
բասիշա օթու. խբէռաթօ-
ռիա։
բարթ. ռիշինուս։
բարս. լէօբառուս։
բէէամուշ. շիլա։
բէզէհ. հէսէռա։
բէլենսի. մէլօ։
բէլէսէնկ. պալամում։
բէլթէ. քսնքռէթումէուս։
բէլին. արսինթհիում։
բէլին թուլու. սալ էսէն-
ցիալէ սի ասէնցիօ։
բէլիւսէ. նոյն է ընդ բա-
ռին բէլթէ։
բէհլիման եաքըր. վեշիքա-
թօռիում։
բէղամպէր սղաձը. կուա-
եաքում,
բէղամպէր սղաձին սամքը.
կամնա կուսեաքում։
բէղամպէր սղաձին ռու-
հու. կուսեաքում։
բէնիրկէ. մարվա։
բէռնիշ. քօլիքուս տօլօռ։
բէսրասէ. մարցիս։
բէսթուքա. օսմա։
բէրբէրէ. տաուռում։
բէրիչէ. նոյն է ընդ վեր-
նոյն։
բէրի ուվուշան. սաիան-
թում։
բէրիվին. իմբէթիկօ։
բէրու բէշէսէնկի. պալամ-
մօ տէլ բէռուս։
բէրուշ. չիչինկի։
բէրու. քայքանա. իբէքա-
քուանա։
բէրսի եավշան. սաիան-
թում։
բէրվին. ծէտօտաբա։
բրիսուլ. բօռթուլաքա։
բրհոր. նոյն է ընդ բառին
բէլթէ։
բիսի պալըզը. բասսէռ լէ-
վա։
բիսա. չիբա։
բիլ. եէլէբհաս։
բիլբիլ. բիբէռ։
բիլէ. սալբս։
բիլէս. օսմա։
բիի զէսէնչ. կրասուսմէ։
բիյքիսթ. քօլօչինթհուս։
բինէզ. բինա։
բինոռու. ռիշինուս։
բիչէ. հէսէռա։
բիսթէ. բիսթաչիա։
բիսթէի. նոյն է ընդ վեր-
նոյն։
բիրինճ. աուռիքալքում։
բիրինչ. օրիծա սաթիվա։
բիուշք. ֆէլիս։
բիւքէլ. բիսթաչիա։
բուշինա. սիմա։
բուժ. բօլքաչիս։
բուխա. լոցիս։
բումզա. բուսէքա։
բունճիշկ. բասսէռ։
բուպէշ. ուրուբա։
բուսաս. բօռռում,
բօռաուք. մէլիս։
բօրթուքալ. առանցիում
տուլլիս։

Գ

Գասլուն պաղը. թէսթու�
տս։
գաղա. բինուս։
գաճա գօտուղու. սէտում
մինուս։
գաղ. անսէռ։
գաթ գաթ. սաբոնառիա։
գաթըպ. լէօ։
գաթիլէ. սբսնձիա։
գաթլաղ. արպուրթուս։
գաթրա. կուլթմ։
գաթրան. բիբս լնգուիտուս։
գալաբուշտ. վէշիբա։
գալաբուշտթուրթուշմասը.
չնոթիթիտէ։
գալայ. սթանէօ։
գալն. սօտա։
գալիիպ. լուբուս։
գալգան պաղը. ռօհամպուս։
գահկաուէ. լաբիս։
գահվէ. քաֆիֆէ։
գահռ. լաուռուս։
գահռաուան. քաուսպէ։
գամանթրան. կամնա կօթթա։
գամ. առուռնաս։
գայ. վամիթօռիում։
գայս. թէռուա։
գայլսի. մալա արմինիքա։
գայիում էալիա. սպրօթանում։
գայլպ. քօռէ։
գայմուլ. հէլէնիում։
գայվերիճի ալթն քէօքիս.
իրէքքաբուանա։
գան. սանկուիա հումանուս։
գան գուանաք. վամիթօ սի
սանկուէ։
գանսրեա գուշու. բասաէր
քանտանինուս։
գան թաշը. հէմանթիթէս։
գանթարիան. հիբէրիքում։
գան թիւքիւրմէք. սբու.
թուում սանկուիա։
գանիշէմէք. էմանթուռիա։
գանիսալա քարշը մանռուն.
էէթթուռարիս անթիաֆ.
զէնթէռիբս։
գանիսալը. ալիզնթէռիէ։
գանտէրէ. եուռնքուս։
գանտի. սաքքառում։
գանտի նասպաթ. սաքքառում քանտում։
գան գուռուռան. մանրաքօռա։
գաշբ.օթթու. քօքնէլէառիա։
գասպասպան. քուսպէսպէ։
գասպաք. քուբուռպիթա։
գասպէ. մանիրուլուս։
գասպրզբբ. տուռիցիա աբվի։
գառա աղաճ. ուլմուս։
գառա արարճ. սարինա։
գառա բէլլն. սպռօթանում։
գառա գուշ. ագուիլա։
գառա գուրպաղը. ռանա
սիրվէսթռիա։
գառա կիանլիկ. սթիռաքա։
գառա կիանլիկ եաղը. սթիռաքս լնգուիտա։
գառա կիւրկէն աղաճը.ֆիակուս։
գառա հալիլէ. միրասպօլանի։
գառաճա էթիլէր. մուսքօլ։
գառաճա օթ.հէլէպօռինէ։
գառա ճիէր. ֆիկամօ։
գառա ճիէր միւհրիւքանը.
էբաթիթիտէ։

գառա ՃԻԷԸ սիւրմէսի ։
ֆիլուսսս էբաթիքօ ։
գառա չէօբլէմէ ։ հէլլէպօ-
ռունա նիՃէռ ։
գառա չէօբլէմէ հիւլասա-
սը ։ էսթրաթթօ տի էլլէ-
պօռօ նէռօ ։
գառապատթաք ։ մէրիռա ։
գառապաշ օթու ։ սթէքա-
տէ ։
գառապուհուր ։ նոյն է ընդ
բառին գառակիւնլիւկ ։
գառապուրչակ ։ էրուռամ ։
գառասարլըք ։ էսթթէռի-
ցիա նէռա ։
գառասաֆռա ։ սթռապի-
լէ ։
գառա սէվտա ։ մալինքօնիա ։
գառա սիեահ ։ չէռիզլիէռ ։
գառաքաֆէս ։ սիմֆի-
թռում ։
գառբուզ ։ չիթռուլուս ։
գառըշտասալբէալրը սալ-
սէվիէ ։ մալաթթիա տէլլէ
ֆիէմինէ ին ՃէնԷռալէ ։
գառն ։ վէնթէռ ։
գառկա պիւքէն ։ նուքա վօ-
միքա ։
գառնապիթ ։ պրասսիքա ։
գառնը նաբաք ։ սիլլիում ։
գառն սիւրմէսի ։ սիառէա ։
գառընՃա ։ ֆոռմիքա ։
գառչէլէի ։ վէռամթռում ։
գառբահ ։ բիքուս մաս-
թիս ։
գասպար անտոն թաշը ։ լա-
բիս կէօա ։
գասսալ մէչլէմի ։ ունկուէն-
թօ պալիլիքօն ։
գասար օթու ։ ենօնիս առ-
վէնսիս ։
գասել ։ լոլիում ։

գասբք օթու ։ հէռնիաառիա ։
գասնը ։ կալպանս ։
գասսուլ ։ սաբօնառիա ։
գավաք աղաՃը ։ բօքուլուս ։
գավուն ։ մէլօ ։
գասիֆիէ չիչէյիամռանթ-
հուս ։
գարաՃա ։ քարռէուս ։
գարանիա ։ քօռնուս մաս-
քուլա ։
գարանֆիլ ։ քառիօքհիլլի ։
գարասիեահ ։ չէռուզա ։
գարտտ ։ աքաչիա ։
գարգուլթա ։ քառթիլաՃի-
նէա ։
գառթալ գուշու ։ ադուի-
լա ։
գարթէն ։ առանէուս ։
գարուրէ ։ լոցիօ ։
գարտաշ գանը ։ սանկուիս
տրակօնիս ։
գագուլէ ։ քառտամինում ։
գաֆիա ։ քէմիի ։ քանիրում
հումանում ։
գաֆիուր օթու ։ ապռօթա-
նում ։
գաֆիտարիքա ։ լաթհիրիս ։
գէապ ։ սուս ։
գէհաթ հինտի ։ թէռռա
քաթիքում ։
գէահու ։ լաէթուքա ։
գէամուն ։ ֆէնիքուլում ։
գէապ ։ ակռէսթա ։
գէանիի ։ չիքհօռէում ։
գէսվէ ։ մոսքուս ։
գէաֆիուր ։ քամիհօռա ։
գէաֆիուր թաեառ ։ նոյն է
ընդ բառին գէաֆիուրի ։
գէաֆիուր բուհու ։ սրիռի-
թթ տի վինս քանֆիռա-
թթ ։
գէբէկ ։ ֆուռֆիուռ ։

գէբուԹէռ. քօլումնպա :
գէզոպ. ագուա ֆօռԹիս :
գէզէր. բասԹինաքա :
գէզպէբի պէռռի. տաու_
քուս :
գէԹէ. լինում :
գէԹէն. ֆուլկօ :
գէԹէն ԹօՀումու. լինում :
գէԹՄան. լինում :
գէԹրան. բիբա :
գէժուռ. ծէտօտաբա :
գէլ. Թինեա :
գէլ գէլ. մաբուալէմենիա :
գէլբ. քանիս :
գէլէ գաբշը իլաձ. բիմէտիս
քանԹուա լա Թինեա :
գէլէմ. կուումի ամենիա_
քում :
գէլէտիում. սքօռքիս :
գէլքեշ. լէմենիա :
գէՀիլ. քասանիա :
գէՀիձ. բուռնում :
գէՀնի. ուռուսա :
գէՀրիպար. քառապէ :
գէՀրիպարը էֆիկպոյնու_
զուն ռուՀու. լիգուօռէ
տի քօռնս տի չէռվօ սուչ_
չինաՄօ :
գէձիձ. արպուԹուս :
գէձուր. ծէտօտաբա :
գէմին. Թուպէռա :
գէմիկ. օս (սեռ.) օսպա :
գէմիկ չիշի. էսօսԹօսի :
գէմին. քումինում :
գէնակ. քօլիքուս տօլօռ :
գէնէբ. քանիասիա :
գէնէչու. ակրէսԹա :
գէնէչուռ. նոյն է ը վեր_
նոյն :
գէնէվեր. քանիասիա :
գէնկէր. էրլինձիում :
գէնձիուշկ. բասսէր :
գէնուտա. քանիասիա :
գէնտ. սաքքՀառում :
գէնտանէ. ուռԹիքա :
գէնտէնա. բօռռում :
գէնտէշ. սուլքՀուռ :
գէնտիտէ. սաք.քՀառում :
գէնտիր. նոյն է ընդ բառին
գէնուտա :
գէնքէքբա. սէքալէ :
գէշ. լինում :
գէշէնկ. օրօպուս ԹուսպԷ_
ռսուս :
գէշլուսրում. ապսինԹ_
հիում :
գէշպէր. տտիանԹՀում.
գէշվ. ԹէսԹուտա :
գէշտիւբ. նոյն է ընդ բա_
ռին գէշվի :
գէչ. քալքս վիվա :
գէչի. քարբաս,
գէչի պուչյնուղու. սիլ_
գուա :
գէպսԹ. մաքաչԹռինա :
գէպսպիէ. քուպէպէ :
գէպէսԹ. քօլօչինԹՀիս :
գէպէրէ. քաքքառիս :
գէպԹ. վօսիԹօռիում մէ_
տիբամէն :
գէպիԹ. օսՄռուցիօնկ :
գէպիսԹռա. քօլօչինԹՀիս :
գէպու. լաչԹուքա :
գէպվէր. մուտպալինի :
գէսԹանէ. քասԹանեա :
գէսԹէրէ. սէԹնինքա :
գէսիրէ. ԹրակականԹՀում :
գէսիֆ. նուքս :
գէսվէրա. միլիում :
գէվիր. լէս :
գէվսէկ. ֆապա :
գէսեկ. սԹօմաքՀուս :
գէսի օՀու. վալէռիանա :
գէրաավիա. քումինում :

գէրեբս • աբիւմ։
գէրեմպա • պրասսիքա։
գէրէյվէ • աբիւմ։
գէրեվիս • աբիւմ։
գէրձէֆիու • քօթուռնիքս։
գէրվէհ • թէլրպաթէքհում։
գէրմէնդ • խմբէթիկօ։
գէքիկ • թիմնու։
գէքլիկ • բեռնիքս։
գէքլիկ օթու • սեռբիլլում։
գէօբէին աք թէբսի • ալքպում կրէքում։
գէօբէլ • քհամմէլում։
գէօբէր • բիբէր։
գէբէրէձ • մարկէրիթա։
գէօբէք իւզիւմիւ • սօլանում։
գէօբէք պալըզը • քալքհաբիաս։
գէօբէք տիլի • չինօկլօսում։
գէօթահէբար • լէբուս։
գէօթիւ էքսիւրիւկ։
գէօթրիւմ • բառալիթիքուս։
գէօթրիւմիւղէ քարշը բէնէնկ • պալտսամում բառալիթիքում։
գէօհլեբաչա • լէբուս։
գէսատէպէկ • թալքա։
գէօրմուշ • թալքայ։
գէօք • լաեթուքա։
գէօք • ռատիքս։
գէօքպօեա • բուպիա թիմնքհօրում։
գէփ • մանիբուլուս։
գէփալ պալըզը • մուռնիլ։
գէփիլ գիմեշնու • քառվի։
գէզզըձիբք • քօռնուս։
գէթրատաք քէմիի • քառթիլաձինէս։
գէթթա • սանկուիս հումանուս։

գէթնէ • սթօմաքհուս։
գէլուսպ • լուբուս։
գէլտէ • թառաթառում կամ թարթարում։
գէյատում • մանանա։
գէնա գէնա • քինաքինա։
գէնա գէնա մանձիանու • էնլեթթուարիօ սի քինա քինա։
գէնինէպ • քանապիս։
գէպպէ • սթօմաքհուս։
գէռբի • քօռթիքս։
գէռլանկրձ • հիռուհնաս։
գէռլանկրձ օթու • քեէնաս։
գէսաձրկ մահմուս • քհամէռուս։
գէսր • սթէռիլէ։
գէրատ • սիլիգուս։
գէրթ • սիմա։
գէրմզ • քէռմէզ։
գէրմզը զռնէրգ • բիսիկալը։
գէրմզը սուրուբ • բրէչիբիթաթուս ռուսպէնս։
գէրմզը քանթարիօն • չէնթաուռիում մինուս։
գէրմզ մանձիանու • քանֆիցինէ ալքեռմէզ։
գէրմզ մասէնի • քէռմէզ մինեռալէ։
գէրմզ պէօձէի • քէռմէզ։
գէրմթարթար • քրէմօռ տի թառաթառս։
գիասպէլէ • միռասալենի։
գիւբիւնի • սեռբիլլում։
գիւքիւշ • վիօլա։
գիբա • սթօմաքուս։
գիբու • լաեթուքա։
գիբրի • հիսթռիքս։
գիբրի բանդէ հիրի • պէձօտաքհսթռիքս։

գիթրէ • թրակաքանթ հում։
գիլ • պօղուս։
գիլենկ • բօռթուլաքա։
գիլէրմէնի • պօղուս առմէ նուս։
գիլիմախթում • տէս թէնի մախթում։
գիլէլ • քօթուռնէքս։
գիխ • էլէբհաս •
գիմէօն • քումինում։
գիմէսսէրա • բիրում։
գիմի • քօրթէքս։
գինձէր • էլէբհաս։
գիչէն • բրումսում։
գիչէ • նուքս վօմիքա։
գիշնիչ • քօռիանտառում։
գիպրիթ • սուլբհուռ։
գիսպակ • հէբառ։
գիսկր • օսսիս։
գիրազ • չէռիզկէռ։
գիրէռ • քալքս վիվա։
գիրէռ սուիւ • ագուա քալչիս։
գիրմէք • սաբօ։
գիրսէմ • քռօքուս։
գիւայթ • լուշնիխ։
գիւզէնկ • ուռաթիքա։
գիւզպիւբ • ատիանթում։
գիւզպիւբ • քօռիանտառում։
գիւթշուրթ • քուսքուրթա։
գիւլահ • ռէնկ։
գիւլաշէնկ • կռուս։
գիւլիւնկ • նոյն է ընդ գիւլաչէնկի։
գիւլիւսէք • ֆասպա։
գիւվէլ • ռէնկ։
գիւմիւ • լօցիօ։
գիւմքիւմ • քրօքուս։
գիւնլիկ • թհռուս։
գիւնձալ • թարթարում։
գիւնձարէ • նոյն է ը գիւնձալի։
գիւնձիակ • կուռմի։
գիւնուշթիու • սաբօնառիա։
գիւնտէսկ • մէսքիլուս։
գիւչէնկ • օրսպուս։
գիւչէ • նուքս վօմիքա։
գիւչիւթա • քուսքուս։
գիւռաս • բօրթում։
գիւսկա • նուքս վօմիքա։
գիւբրկի • կրուս։
գիւբնիւպ • պրասսիքա։
գիւրպկէ • ֆէլնա։
գիւրքիւմ • քրօքուս։
գիւքիւրթ • սուլբհուս։
գիւքիւրթ բէլէսէնկի թրէմէնթիլն • պարլամուսոլը հուրիա թրէպէնթհինթում։
գիւքիւրթ չիչէի • ֆիօռ տի ծօլֆիօ։
գուգուգուշու • քուքուլուս։
գուզու • ակնուս։
գուզու գուլաղը • աչէթօզա։
գուզպարա հէլպիր • ատիանթում։
գուլթ • ֆէլնա։
գուլթն • քսիրօն։
գուլթրէթ հէլվասը • մանանա։
գուլթրէթ պալը • նոյն է ը վէրնոյն։
գուլէ • ռֆիսէ։
գուլակ աղբաը • օթաշէհիա։
գուլակ բէրսէսկ • թիմբանում։
գուլակ պէզլէրի • կլանտուլէ բառօթիսի։
գուհգուհ • չիքօնիա։
գումիթրի • բիռում։
գումնթիու • պքաղիօզա։
գոգյուկ սալտաեան • մնթաչիլա։

գունտուղ. քասթօռ։
գունտուղ հաեասը. քաս-թօռէում։
գունտուղ պէօՀէի. քան-թհաեմուէ։
գուշ գօնմազ. ասբառա-կուս։
գուպա. խմբէթիկօ։
գուռաս. թէրրամէռիթա։
գուռհա. ռհասպառա-ռում։
գուռռու թրքնէֆէս. աղ-մա սէքքօ։
գուռռում. ֆուլիկօ։
գուռպաղը. ռանա։
գուռա. լուբուս։
գուռա սեաղը. լիքօքէ-տիում։
գուռա բէնէէսի. պիսթօռ-թա։
գուսէ. քուբուռպիթա։
գուսմաք. վօմիթուս։
գուստուրմա. վօմիթօռիում մէսիքամէն։
գուվեթի լամիսէ. թաէ-թուս։
գուտուրմաք. ֆօլիա։
գուտրէտ հէլվասը. նոյն է ընդ բաանն գուԹրէթ հէլ-վասրն։
գուրինա. բհասէօլուս։
գուրշուն. բլուսմում։
գուրշուն թուզու. սալ տի սաթուռնս։
գուրշուն տիրքէսի. աչէթօ տի սաթուռնս։
գուրս. թրօքիշի։
գուրբասուշիկշ. բօռռում։
գօգօլան. եուինիբէրուս։
գօխնօթու. ակրիմոնիա։
գօլէնչ. քօլիքուս տօլօռ։
գօլիսաբա. էլաբա։
գօռանէթ. էրինՀիում։
գօռոմբ. պրասսիքա։
գօրուկ. ակռէսթա։
գօրուկ բէլիթէսի. ՀէլաթԻ-նա տի ակռէսթօ։

Ե

Եագուբ օթու. եաքօպէա։
եանմըշ շապ. ալուումէն ուս-թում։
եանսօն. ասիղում։
եապան տամասը. տուքա-մառա։
եապան գէչխի. քարռէուս։
եապան էրուքասը. լէրի-տիում լաթիֆօլիում։
եապան թուռբը. բարա-նում բուսթիքանուս։
եապան կիվիբռինի. բա-լուսմէս։
եապան հաղուՀռու. տաու-քուս։
եապան հօռօղու. բհասիա-նուս։
եապան մառուլու. լաէ-թուքա։
եապան միւրվերի. էպու-լուս։
եապան նանէսի. քալա-մինթհա։
եապան սարմուսաղը. աքօռ-տիում։
եապան տօմուղու. աբէռ։
եապան քասաղը. պոիօ-նիա։
եապան ֆէսլիչէնի. մէռ-քուռիալիա։
եապան ֆէսլիչէնին պալը. մէլ մէռքուռիալիա։
եասէմի. եասմինում։
եասմին. նոյն է Ը վերնոյն։

Եարբամ պաշ աղրբսը • հեմիքուանա։
Եէթու • Թիթհիլամալուս։
Եաֆուկ • քաբուէուս։
Եէլ • ֆիլաթի։
Եէլվէ գուշու • ուուսթիքուբա։
Եէնի տիւնեա բելէսէնկի • պալաամում բէուուվնաում։
Եէնիրեսաբա • քանքուէնա։
Եէնամէէ • քանքուէնա։
Եեշվէ սուրուբ • բուէշիբիթաթուս վէուռիս։
Եէրսաքան էսվնա • իմթիէուիցնա նէուա։
Եէրսաքան հապէշի • նոյն է ընդ վերնոյն։
Եէր գուուատու • լուամպուիշի թէուուիների։
Եէրեսուսնու • մուսքուս թէուուէսթուիս։
Եէր էլմասը • թուսպէուա։
Եէր թէուէսի • պէքասպուն կա։
Եէր միւրվէրի • էպուլուս։
Եէր սարմաշրը • հէտեուա թէրրեսթուիս։
Եէր սամնունու • չիքլամէն։
Եբլան • սէրբէն։
ԵբլանՃբք • բիսիբօլա։
ԵբլանՃբք թաշը • լաբես սէուբէնթիս։
Եբլան պալբը • անկուիլլա։
Եբլան պուշաղը • առուա։
Եբլաբը անխանու • անիզամ քինէ։
Եուամբրթա • օվամ։
Եուամբրթա աքը • ալպամ օվամ։
Եուամբրթա սարբսը • վիթէլ օվամ։

Զ

Զաթէբ • օրիկանուամ։
զաթբյէ • էսանենցիալէ։
զաթբլՃանպ • բլէուուիղնա։
զաթուրիկ • նոյն է ընդ վերնոյն։
զաթէբ • օրիկանուամ։
զախիբ • լիէնթէբիա։
զախամ • ուշնուս։
զահլէֆիֆ • թէսթուաս։
զահր • ֆիբս։
զահր սէլասան • ֆիբր ամ սամպուբբ։
զաՃ • վիթուիօլամ։
զաՃ ուուհու • սբիրիթթ ամ վիթուիօլբ։
զամխ • ուէզնա։
զամխ արապի • կուամա արապկբա։
զամք • նոյն է ընդ բառին զամխ։
զամք ամէլի • մաՃխանթէուիամ։
զամք էլէմի • կուամի էլէմի։
զաչբբաբաբբ • վիթիբիօլամ։
զապի • չէուվուս։
զավուկ • հիսուաաՃիուուս։
զար • ուշնիօլա։
զաֆիա • էուբանթուանամ։
զաֆիր • նոյն է ընդ վերնոյն։
զաֆիան • քուօքուս սաթիուս։
զաֆիան հատիտ աչբը • քրօքօ ամ մարթէ արէբիէնթէ։
զաֆիան հատիտ սբքբը • քրօքօ ամ մարթէ սաթանենՃէնթէ։
զէզէֆօն • թիրկա։
զէզիր • առուամ։

զսրեղէմին. բասթինաքա։
զէթեայիպ. օլիս տի ուլիվա։
զէթհառ. օլիս տի լինի։
զէլուլ. հիրուեռոս։
զէլուկ. նոյն է ընդ վերնոյն։
զէհիր. վէլէնում։
զէհրէ. փէլիս։
զէմմ. ալուամին։
զէմման. անիզում։
զէմպուռ. աբիս։
զէյթին եաղը. օլիում օլիվառում։
զէյպաք. հիսառառձիռուս։
զէնկպարի. ռէգինա։
զէնձէպիլ. ծինձիպէռ։
զէնձէրու. կումին։
զէնձէֆիլ. ծինձիպէռ։
զէնուր. հիռունոս։
զէնպէհ. հիսառառձիռուս։
զէնտիան. լուշինիա։
զէպէհ. առուռում։
զէպտառէ. բօռռում։
զէր. սուռում։
զէրթիլի. նոյն է ընդ վերնոյն։
զէրու. սինկուլթուս։
զէրսա. զէր։
զէրտաղլ. արմինիքում։
զէրտէչավ. թէրրա մէռիթա։
զէրտէչէօր. նոյն է ընդ բառնն զէրտէչավ։
զէրտի. ռէձիուս մօռպուս։
զզգմ. օլիանառօ։
զբպաք. պուլթիռում։
զբռնէ. տէս ի նեղքոյ։
զբռնէֆ. առուռիբիկմին թում։
զբռնբք. նոյն է ընդ վերնոյն։
զբռքբ սատր. ազմա։
զլէմ. լուլիում։
զնէր. լուբուս։
զնենձիֆիր. չինապարիս։
զնենձիֆրա. նոյն է ընդ վերնոյն։
զնպիպ ձէպէլ. սթարսիմատգիա։
զնպաք. պուլթիռում։
զնվան. լուլիում։
զնրավէնա. արիսթօլոքիա։
զնրէ. քումինում։
զնրեշկ. պէռպէռիս։
զնրնիչ. կումին։
զնուլէք. հիռունոս։
զնամիուլնա խիթայի. նառթուս ինոֆիքուս։
զնամիուլնա հինտի. նոյն է ընդ վերնոյն։
զնենպա. սէքալէ։
զնենչ. կումին։
զնապնէթ. պուլթիռում։
զնասէտասկ էվրակ. թռիֆոլիում։
զնարէհ. հիռունոս։
զնարբէ. միլիում։
զնիֆա. բիչիս։
զնիֆա սույու. ագուա բիչէ։
զուգիլ սատմ. չէռէպռում։
զուլուամպա. ծէտոարիս։
զուլֆիթրէ. խնթէռմիթթենթէ։
զուրնիռուն. ծէտոռաիս։
զուֆա. հիսսոբուզ։
զօհալ. բլումպում։
զոռ. կուլթուռ։

Է

Էշարուն • տուրում։
Էզել • մեռապուս։
Էզկատալ • ֆիքուս •
Էթուում • թէսթուսաս •
ԷլէնձիւՀ • ամպարում։
Էլմա • մայուս։
Էլմաբէլթէսի • ՀՃէլաթինա տի բօմ։
Էլմալը չէլիք ռուՀու • մռութիս բօմաթա։
Էլ նիբրիզի • քիռակուա։
Էկէր օՀու • ակռիմենիա։
Էհապ • մօպՀուս։
Էհմեր • քօնիքուլուս։
Էհսաղ • սանկուիս տրաքօ՝նիս։
Էմս • ռէմէտիում։
Էմայուլէաթ • լուսմարիչի թէբրինա։
Էմլեսան • բիռէթՀռում։
Էմկ, թրիթիքում։
Էմմելէնենէ • հիսթուիքս։
Էմղուռուռթ • բիռում։
Էմրութ • նոյն է ընդ վերնոյն։
Էյինթի • լիմաթուրա։
Էյհէքան • բէթրօսէլինում։
ԷյնէՀան • աբէթիթուս քանիա։
Էյտաս • քրօքուս։
Էյրի • թուպէրօսի։
Էնապ • մուաքիս։
Էնէպ • ուվա։
Էնէպիլաալէպ • օալանում։
Էնէպիլաթպ • ուվա ուռա։
Էնէպհինտի • բարէերա պրավա։
Էնկէչ • քանչէր։
Էնկէչկէօղիս • օքուլի քանքուի։
Էնկէրէկ • վիքէրա։
Էնկէրէկ բէլթէսի • Ճէլաթինա տի վիքէրա։
Էնկիւժէթ • կալպանում։
Էնկիւպէն • մէլէ։
Էնկիւր • ուվա։ Էնձիւրի • ուրթիքաս։
Էնձեր • ֆիքուս։
Էնուկ • ագուիրա։
Էնֆիկ • նիքօցիանա։
Էշ • սէքուռանինա մուլիէ՝ռիս։
Էշէկ • ազինուս։
Էշէկ խըսրը • քուքուռմիս ազինուս։
Էշէկ սիւռիս • լաք ազինուս։
Էշէն • մէլօ։
Էշիլ զուտուզ • ֆուն՝կուս։
ԷլպէՀ • սարսաբարիղա։
Էշքիլ • մէսքիլուս։
Էպաք • քանինասիա։
Էպէլ • պաքքէեուինիքի։
ԷպէպկէօմէՃի • մարվա։
Էպիլվէշի • բավօ։
Էպուսիրեան • կրուս։
Էպուչայրաս նոյն է ը՝ վերնոյն։
Էպռուիսէնմ • մանրակօրա։
Էպրեկ • սքանՃիա։
Էպրիքիվէն • նոյն է վերնոյն։
Էռնեպ • լէքուս։
Էսպ • թախթէնի։
ԷսրիւլէնՃ • հիքօչիտթիա,
Էսէն • մէլօ։
Էսէտ • լէօ։
Էսուֆ • բէմէտիում։
ԷսֆինՃ • սքանՃիա։
Էվէլիք • լաբաթՀում ա՝քուլթում։

Էվկիէլ Լինֆայիէ • վաղվ
լինֆաձիչլ :
Էսալիէ • ռէմէտիում:
Էբաա • նուբս :
Էրզէն • միլիում:
Էրի • բինուս :
Էրիկ • բրուենում:
Էրզլ ինձիլ • կրամինիա :
Էրձաղ • ինթէսթինում :
Էրքէձ • հիրքուս :
Էքէնկիւռ • սօլանում:
Էքիւլ • աբբէթիթուս քա-
նինուս :
Էքմէք իչլ • մէտուլլա :
Էքչի զաձ սիրքէսի • աչիսս
վիթրիսլիքօ :
Էօտ • ֆիէլիս :
Էօտ • տէս 'ի վայր Էօտ ա-
զաձը :
Էօտ ազաձը • սլօէս լի-
նում:
Էօտ գասուղու • ֆիէլիս :
Էօտիւլքաձը • բիրքէթհ-
ռում:
Էօրիւմ ձէք • արանէռուս :
Էօրտէկ • անաս :
Էօքիւզ • պօվէ :
Էօքսիւրիւք • թուսսիա :
Էօքսիւրիւք օթոս • թուս-
սիլակօ :
Էֆաս • վիբէրա :
Էֆէա • վիբէրա :
Էֆֆա • սէրբէնս :

Ը

Ը.լլաաա • լաուռռուս :
ըլքն ազաձը • թամարիս-
քուս :
ըվթաբօթ • բօլիբուս :
ընդբուգ • սինկուլթուս :
ըշբռ • քօրթէքս :
ըշբռ.թուբունկ • սքօռցա տի
չէթբօ :
ըշբռ. նարինկ • սքօռցա ;տի
արանչիա :
ըռթայիլէ • թարանթուլա :
ըռիկլ• բիէ :
ըռիկլէ • բօռթուլաքա :
ըռիյ • ֆլաթի :
ըռիյի սբաքա • թիմբանի-
թէ:
ըռկուսուս • լիդվիրիցիա :
ըռսէ • մուսթիէլա :
ըռք • բատիքս :
ըռքբլ էքբր • աքօրուս վէ-
բուս :
ըռքբլ ինձիլ• կրամինիա :
ըռքբլ հէլէվա • սաքօնա-
բիա :
ըռքբլ նիատս • տէս իսքիատս:
ըռքբլ տահաղ մրթաուաշ•
իբէքսաքուանա :
ըռքբլ ձէնեհաղ • տէս 'ի նէր-
քոյ :
ըռքբլ ռատան • հէլէնիում:
ըսթմա • ֆիէսպլռէ ինթէռ-
միթթէնթէ :
ըսբրդան օթոս • ուրթիքա :
ըսպանակ • սբինաչիա :
ըսպիտաձ • չէրուզա :
ըստաքօզ • աստաքուս մարի-
նուս :
ըսարձան • իմբէրաթօրիա :
ըստուիսան • օսսիս :
ըսքանչամին• աչէթուամնուլ-
սում:
ըսֆինսիս • սբինաչէ :
ըրաղպիլ համա • մէսէրե-
բէ :
ըրք• վէնա :

Թ

Թաալ. տաթեթբ։
Թաամուր. սանկուլա հու-
մանուս։
Թադ. մանիբուլուս։
Թաթելը կկուվերչելչ ուս-
հու. սբիրեթ ունեթուս տալ-
չէ։
Թաթելը պատէմ. ամիկտա-
լա տուլչես։
Թաթելը սիւլիւմէն. մեր-
քուրիս տալչիթիքաթ։
Թալիքէ. քօրիանարուս։
Թախթէնի. եգուլուս։
Թախբէլուն. նուքս։
Թակ. սալիքս։
Թակոտան. ուլմուս։
Թակունտուսթ. բիրեթ-
հրում։
Թաշալ. սրլէն։
Թաշթակիւվերշենի. բա-
լուսմուս։
Թաշմահ. չիքուլթա։
Թաշրա. թէսթուսս։
Թաշօ. ագուսալիթէ։
Թալկ. ուլմուս։
Թամհալերա. մեուս։
Թամս. մենաթրուս։
Թամր. տաբթիլի։
Թամրչենի. թամարենի։
Թայբի. միլուս։
Թանէ. պաբքէ։
Թաշ. լարս։
Թաշեաղը. բիեթրօլեուս։
Թասան. սերբէնս։
Թասան նշալի. աքենթիա։
Թառ. արանեուս։
Թաչան. լէբուս։
Թաչան գուլաղը. տուրի-
քուլա լէբօռիա։
Թաղուղ գուշու. բալ։
Թաղուկ. կալլենա։
Թարանչամին. թէերէնիա-
պին։
Թարչին. չենամամուս։
Թաքթէ. քօրիանարուս։
Թէբսէմ. ուբրուս։
Թէզուֆ. բշամանուս։
Թէղրու. մինուս։
Թէկիսչուք. նասթուս-
ցիում։
Թէկհայք. քօլչենթեն։
Թէկէք. թէրրա։
Թէմի. սիլիգուս։
Թէմպաքիս. նիքօցիանա։
Թէմրեի. խմբէթիկ։
Թէյս. քաբրա։
Թէնգրյէ. լավաթիվ։
Թէնեսէրուն. պուլթիրում։
Թէնեքէար. պօրաքս։
Թէնեմիղի. լիմբհա։
Թէնենամ. սամպուքուս։
Թէշիսչուք. նասթուր-
ցիում։
Թէշէքիւր օթու. կրայիօ-
լա։
Թէպի. ֆէպպուռէ։
Թէպի բէնչուզէ. ֆէպպ-
ուրէ գուլենթանա։
Թէպի կկրիմ. ֆէպպուռէ ին-
ֆլամմաթօռիա։
Թէպի հէրրուշ. ֆէպպուռէ
քենթինուս։
Թէպի ջարուղէ. գուառ-
թանա։
Թէպի պարիքրյ բէյ. ֆէպ-
պուռէ լէնթէ նէռվօզա։
Թէպի սուզան. ֆէպպուռէ
նէռվօզա։
Թէպի ռուզուէրմիայն. ֆէպ-
պուռէ ինթեռամիթենթէ։
Թէպիր. սուրում։
Թէռ տեղիքէրի. մաթուս։

Թէսլոյ. հիսնրիկա։
Թէսալիոյ պէօճէյի. միլլէ-
բէտէ։
Թէստէրեկ. սինկուլթուս։
Թէվաճիւրի նէֆէս. ազ-
մա։
Թէրէ. նասթուրցիում։
Թէրէ եաղը. պուրթիրում։
Թէրէթիզէկ. նասթուռ-
ցիում։
Թէրէյիգիւրպէ. վալէրիա-
նա։
Թէրէն. բոզա։
Թէրէնկիւպէն. մանանա։
Թէրօթու. ակրէթթօ։
Թէրթիւճան. մէլնստա։
Թէմիշ. սիլիգուստա։
Թէվաճիւրինէֆէս. ազմա։
Թէք. տաքթիլի։
Թէքէհ. քաշրա։
Թէքէ սաքալը. հիբօշա-
թիա։
Թէքիր պալըզը. մուլլուս։
Թէֆինէ. լաուրինս։
Թէֆիտէ. քօրիանտրում։
Թըլէհ. բիչինուս։
Թըհալ. բիչիս։
Թըհայլ. սրլէն։
Թըզլզ. նիքօցիա։
Թրաձադ. ուռնիկա։
Թըրամանի. սէմէն քօն-
թռավէռմիս։
Թըրաքօնիա. բասթինաքա
մառինա։
Թըրեակ. թհէրիաքա։
Թրք նէֆէս. սուսրիսիօ-
զուս. կոչի և ազմա։
Թրֆիֆա. մարում։
Թիլէնկիւն. մանանա։
Թիլքի. վուլքէս։
Թիլքի իզլիմիս. սօրա-
նում։

Թիմամհ. քրօքօսիլուս։
Թին. ֆիքուս։
Թին. պօլուս։
Թին էրմէն. պօլուս տր-
մէնուս։
Թինի մախթում. թէրրա
սիճիլլաթում։
Թին պի շքջ. քաքթուսօ-
բունթիա։
Թին սառաֆիէնամ. նոյն է
ընդ վերնոյն։
Թինքիւր. պօրաքս։
Թիսկը. առուրում։
Թիրեաք. թհէրիաքա։
Թիրեմինթին. թիրեպին-
թհինա։
Թիրմիզ. լուբինուս։
Թիւէմ. մարկէրիթա։
Թիւթէն. արանէուս։
Թիւթիւն. նիքօցիանա։
Թիւիւրէ. մէրկուս։
Թիւլէ. մալվա։
Թիւր. բհասէրօրլուս։
Թիւրիւլմէնի. կօնօրէա։
Թիւրշէ. ալէթօզա։
Թիքէնլի ինճիր. քաքթուս
օբունթիա։
Թիքէնլի քէսթանէ. թրի-
պուլը աքգուանթիքօ։
Թուզ. սալ։
Թուճ. մորուս։
Թուճարաք. էբիլէքսիա։
Թուճթ. բսխէթաքուս։
Թուճիա զառատկա. վի-
թրիսլօ սի չիբռի։
Թուճեայ. թուցիա կամ
ծինք։
Թուճու սալէպ. ֆիրակա-
ցիա։
Թուլլահ. սանկուիս հու-
մանուս։
Թուճ. պրօնծօ։

Թունինա • Թհունինուս :
Թուռաբ • բարհանուս :
Թուռնա • կրուս :
Թուռնա պալըզը • լուչիուս :
Թուվիչ • հէսէռա :
Թուրսով • Թէրրա :
Թուրքէք • բօԹուլաքա :
Թուրուկ • չէսուս :
Թուրունճ • արանչիս :
Թուրունճ քասպուզու • պքօռցա տի արանչիա :
ԹուրպուլԹ քէօքիւ • Թուրքէհուում :
Թուօպան • սէրքէ :
ԹուՀիպլ ՀՆն • մանտարակօրա :
ԹուՀիֆա • մալքում :
Թօքալաքչուզուն • չիքէրուս :
Թօքրալք • Թէրրա :
Թօղ • բուլլիս :
Թօլու բէլէսէնկի • պալամում Թօլու :
Թօխմուսմուրու • օվում :
Թօհում • սէմՀն :
Թօմ, ալիում :
Թօմ սէմՀք • քօչչի օրնէԹսլէս :
ԹօխուԹ օգլու գուշու • չիկնուս :
ԹօռԹու • ԹարԹարում :
ԹօռԹուգուսԹուրճուս • ԹարԹարում էմէԹիքում :
Թօսպաղը • ԹէսԹուտ :
Թօքըլ • Թէնէզմ :

Ժ

Ժամ • սուրում :
Ժէպէրէն • արՀՆԹում վիվում :
ԺէրէԹ • արէԹիԹուս քանիս :
Ժէրվէ • հիարարՀիուս :
Ժիվա • նայն է ը վէրնայն :
Ժիվա մէհէլմի • ունկուէն Թում մեռքուրիալէ :
ԺիրէԹ • արէԹիԹուս քանիս :
Ժիրնի • հիարարՀիուս :

Ի

Իգնատիոս բագլասը • ֆալվա տի սանԹ ինինայիս :
Իզանտէ էօսունու • լեքՀենիզանտիքուս :
Իզլէմ • ինտիքում :
ԻԹ իհսաղ • ինՀիամմացիօնէ :
ԻԹ իսզլիմիա • սօրանում :
Իլաօս • բասսիօնէ իլտիքա :
Իլբք • մասԹիչէ :
ԻլՀիհսաղ • ինՀիամմացիօնէ :
Իլմոն • լիմոնէս :
Իսլիֆէ չիչէի • նիմբհէա :
ԻլէուԹ • քանիքուլուս :
Իլլուշ • նայն է ընդ վէրնայն :
Իլնաալաս • բարալիսա :
ԻլքիլպուԹ ում • ԹէրէպինԹՀինա :
Իկպէր • բրօքուլա :
Իհանքան • լանԹիչէ :
ԻՀՆՃազ • բրունում :
ԻմանՀ • պուտելլը :
ԻմՀէր • ակնուս քասԹուս :
Իմպա • ուվա :
Ինէսպասէպ • սօլանս :
Ինէք • վանքա :
ԻնՀիլԹէրրա բարաԹեասը • քամնմիլլա տի ինՀիլԹէրրա :

ինկիլեղ թուզու. սալ տի ինկիլեէրա։
ինձէ հաստալը. էթիզեա։
ինձէ հիւանա. ֆիէպպէ էնեթէ։
ինձի. մարկէրիթա։
ինձիթիմէպէնի. նօլի մէ թանձէռէ։
ինձիր. ֆիքուա։
ինձիր գուշու. ֆիչէտուա։
ինտիպա. չիքհօրիում։
ինտուզ օթու. հէլէնիում։
իչ էաղը. աքառնձիա։
իչ էթի. կանտուա։
իպլիմ. ամպրա կրէձիա։
իպնիտա. քունէքուրուս։
իսալ. ալվիֆիուսաս։
իսբէնտան. սէնաբէ։
իսբինօղ. ֆիրնձիլա։
իսթէհրուշ. ադուիրա։
իսթիլնա. բարալիտա։
իսթիսնա. հիթրօբա։
իսխիլ. կրամինիա։
իսկիւլտէվ. սթրանկուլիա։
իսհա. նիձէլա։
իսուա. լէօ։
իսպիթ. չէրուզա։
իսբէնձ. մինիում։
իսքէնէ. բուրբուրա։
իսքէրէք. սինկուլիուս։
իտվէս. անաս։
իտարա. ուրինա։
իտարա վիրիձի. տիուբէթիքօ։
իտրիկ. բրունում։
իուզիմ. ուվա։
իուզ տրամ. լիպրա։
իւթիրնձ. ավանցիա ամարա։
իւլաֆի. ավէնա։
իւլիֆէր չիչէի. նիմֆեա։
իւձուուֆի. ֆօրմիքա։
իւմիւռթա. օվում։
իւմիւռթա աքը. ալպում օվում։
իւմիւռթա սարբը. վիթէլ օվում։
իւնեան. արձէնթում վիվում։
իւշման. սարօնանա։
իւսման. հիտարձիրուս։
իւտիպէձ. չէրուզա։
իւսրիս. խաքուռիա։
իւսրիպպ. բրումպում։
իւսրիպպէ. նոյն է ը վերնոյն։
իվառլաք պէղէր. կանտուա քօնկլօմէրաթէ։
իվէղ. սօրպա։
իւրէք. քօռ։
իւրէք ալրբը. քարտիալձիա։
իւրէք պայրմասը. սվէնիմնթօ։
իւրէք սիւրմէսիալվիմլուսաս։
իքլիւմէլիք. միկլօթուա։
իքսառիալ մէլիք. նուքս վօմիքա։
իքսիր. էլիքսիր։
ինֆիլձ. աբօրլէսիա։
ինֆսինթի. ապսինթհիուս։

Լ

Լաքառա. լարաթհում։
լաբլաք. հէսէուա։
լաբլաք իլառա. հէտէուա թէռռէսթռիս։
լաթրօն. անաթրօն։
լարայիտէշտի. բարավէրօառուս։

լակօն • լէբուս։
լահանա • պրասսիքա։
լահչարհ • քարտուուս պէնէ-
պիէթուս։
լահտ • ազմա։
լամիսկ • թաեէթուս։
լապատա • լաբատա։
լավանտա • լավանտուլա։
լարուտէ • քօթուրնիքա։
լաքաղէնն • բասթինաքա։
լաքբիուշտ • թէսթուտօ։
լաքլաք • չիքօնիա։
լէսաքլէսաք • նոյն է ընդ վեր-
նոյն։
լէՃէ • սրՃէնթում։
լէմանէ սրբասը • հօրտէում
Ճէրմանիա։
լէմոն • լիմոնէս։
լէյլէկ • չիքօնիա։
լէյս • լէօ։
լէնկէՃ • քանչէր։
լէպէն • լաք։
լէպէն իլ խուամար • լաք ա-
զինսու։
լէպլաք • հէտէռա։
լէվ • պիլիա։
լէվէնՃ • ինիէսթինում։
լէվեղ • մանտօլա։
լէրրի • սկիթիլտէ։
լէօղ • մանտօլա։
լէօղ մօռ • մանտօլա ամա-
ռա։
լէօքա • լօքհ։
լէօքս • նուքս։
լէֆկէր • ֆուլկէ։
լուեէթուլ թէյզ • հիբօչա-
թիս։
լիբա • սթօմաքհուս։
լինկ • բօլքաչչիօ։
լիպան տաքր • թհուս։
լիպան մաղրաակ • էուբհօ-
բիում։
լիպան շամի • բէզինա բի-
նուս։
լիպաղ իլ հէշ • մէտուլլա։
լիսայլ • քօնսէրվա։
լիսան համէլ • բլանթակօ։
լիսան իլ հայէլ • սալվիա։
լիսանիլ սէլլ • պուկլօսում։
լիսան իլ քէլբ • չինօկլօսա։
լիւքա • սէտուումիքնուս։
լիքէլ • բիրում։
լիֆթ • բաբա։
լուսապէ • մուչիլաՃինէ։
լուլի • մարկէրիտա։
լուսպիա • բիսում։
լոբէթ • բուլբա։
լոքաքիում • չէքաքհուլ։
լոքման ռուհու • լիգուօր
անօսինօ մինէրալէ սէլ
օֆֆման։

Խ

խաթմի ջիչէյի • ալթհէտ։
խաթմի սուլէիմանի • բօլլ-
կօնեթուում։
խաթրէֆ • սաէնգիօ։
խուլաս • սէքուռնտինա մու-
լիէրիս։
խալիս • բրունուում։
խարմ • սէրբէնս։
խամիյթ • սկրէցցա։
խամիրէ • հէրմօսաթիլուս։
խամման • սամպուքօ։
խարմ • վինում։
խամ դիրէՃ • քաչչինա վի-
վա։
խայլ • աչէթուում։
խայլ իլ արպա հարամի • ա-
չէթօ տի գուաթռօ լա-
տրի։
խայլ իլ մէչիլի պարուէթ ; ա-
չէթօ տի նիլթռօ։

խայլ պատալ իլ պահր • ա-
չէթ • չիլիթիքօ :
խայլ իլ վէռա • աչէթ ը-
զաթ• :
խանիգուն նէմր • ագանի-
թում :
խաշալ • լինում :
խաշալ իլ էմվիա • կուա-
եաքում :
խաշալ սին • քինաէ :
խաշիշ իլ կօթթա • վալէ-
բիանա :
խաշիշ իլ միւլուք • խմէ-
ուանթօռնա :
խաշխաշ • բարավէր :
խոստոլ կուռա • նօչէ վօ-
միքա :
խասպերՃէլ • ակրուս :
խասՃէ • թամարինտի :
խառաթի • լումբիչի թէր-
բինի :
խառուպ • սիրիգուա :
խաս • լաէթուքա :
խասասպա • էթիզիա :
խավանիկ • չինանքէ :
խատ • կուանչիա :
խատու • սբուէթօ :
խատրէՃի • ասպինթիհում :
խարտասպեաթ իլ քէլպ •
ալպում կրէքա :
խարաղ • լէբուս :
խարբէթ • անաէր :
խարբիւշի • հիսթրիքս :
խարբուզաիլ թէլէխ • քօ-
լօչինթիհա :
խարբուզէ • մէլօ :
խարխասպաեաթ • հէլէ-
պօրուս ալպուս :
խարխասպ էավիա • հէլէ-
պօրուս նիՃէռ :
խարչինք • քանքրի :
խարպէթ • անաէր :
խաք • թէբրա :
խաֆրուՃ • ֆասպա :
խէյլ • էգուռուս :
խէնասան • բիսթաչիա :
խէսիլ • ասպինթիհում :
խերէ սանի • սէմէն քօն-
թրա վէրմիա :
խրեաք • քուքրումէր :
խրեաք իլ շէմպէ • քասսիա :
խրեարՃրք • պուպպօնէ :
խրեար շէմպէր • քասսիա :
խրթթավա • սուս :
խրլթիթ • ասասֆէթիտա :
խիւսասա • էսթրաթթօ :
խնզիր • սուս :
խրսէր ֆասպա :
խրրս • ուրսուս :
խիլ • կալպանում :
խիրվէ • բիչինուս :
խուլինման • կալանկա :
խուսմար • աղինուս :
խուլք • սուս :
խունթիւֆ • բուէթա :
խուշուկ բիւշի • թէսթուռ-
սօ :
խուպուզ • բան :
խուպուզ իլ զուռասպ • նոքա
վօմիքա :
խուպպէզա • մալվա :
խուռուեթ • սաբանաեա :
խուրմա • տաքթիլի :
խօլէր • ֆասպա :
խօխ • բէրսկբում :
խօյնա • լումբրիչի թէրրի-
նի :
խոն • սանկուիս :
խոնչին • մուամա :
խոնքի • էմուլսիս :
խոնՃիս • աքարապէնա :
խոռոզ • կալլինա :
խոտոտամ • մուաքօլօ :
խօրան • քաքրէնա :

խօրասանի • սէմէն քօնթրա վէրմիա :

Կ

Կաղանդիէր • լէօ :
կաթրէմ • քալքս վիվա :
կամրաթ • մարաչիսնիա :
կանավաշակ • կալպանում :
կանկար • էրինձէօ :
կաշնէ • սաբօնարիա :
կառկիօն • ակարիքսն :
կավալէնք • արմէնիաքում :
կարասպ • արձէնթում :
կէզար • բասթինաբա :
կէզէր • նոյն է ընդ վերնոյն :
կէլենՁիկ • մուսմէլլա :
կէլենՁիկ չիչէ • բարավէր ատուս :
կէլսուբիս • չենապրէօ :
կէմէլ • քամէլուս :
կէմիբաէք • քարթիլաձինա :
կէրնք • չէրվուս :
կէչնք էլմաք • սալվա :
կէրնք թիքէնի • սբենա չէրվենս :
կէրնք պուչնուզու • քօռնուս չէրվենում :
կէրնուք պոյնուզուն գէհրիպարը ռուհա • լնգուսօռէ տի քօռնս տի չէրվօ սուչչենաթօ :
կէրբէք • քառթիլաձենէա :
կէնեկսիլ • ծենձիպէր :
կէնէ օթու • բիչենուս :
կէպէրէ • քարարի :
կէրկէրաան • մենօչէրօս :
կէրկիր :
կէրկիւհան • բիրէնթրում :
կէրսիքեան • նուքսեուն կլանա :
կէօղ • ենուգլանաի :
կէօղ աղրբար • օթթարմիա :
կէօղ թաշը • վիթիրուօլօ տի չէրրօ :
կէօղ լթիկ • մնաքհաթա :
կէօղ գէսեթանէսի • թրիպուլուս ագուսաթիքուս :
կէօլ եօնձասը • թրիքիլիւմ ագուսաթիքում :
կէօլ սիւդէնի • նիմբէէտ :
կիար • բուսթուլէ :
կիւլ • բօղա :
կիւլնաթէմ • ալթէէա :
կիւլ նար • էբրաչա :
կիւլ պալը • մէլ բօղաթում :
կիւլպահար սուՁիուՁիս • պրօմաթիքօ բօղաթօ :
կիւչ • պաքքա :
կիւձիւթ • սէսամում :
կիւմաշէ • արձէնթում :
կիւմիւշ • արձէնթում :
կիւմիւշ միբսէսէնկի • լնթարձիրնօ տի արձէնթօ :
կիւմմէզ • սիքօմօրուս :
կիւնէլիք • թարաքսաքուս :
կիւնլիւք • օլիպանօ :
կիւնՁիչէի • քօրօնտ սօլիս :
կիւշմահլի • ռութա :
կիւվար • բորրում :
կիւվերՁին • քօրօմպօ :
կիւվերչիլէ • նիթթում :
կիւվերչիլէ գայմաղը • մակնէպա ալպում :
կիւվերչիլէ ռուհու • սբիրօթօ տի նիթթօ :
կիւտուտաան • թարթարում :
կիւր • ալչէ :
կիւրաս • սուս :
կիւրէ • անաս :
կիւրիկն • Ֆակուս :
կիւրտէ • բէնկ :
կումառ • տաքթիլի :
կուպար • բուլվա :
կուռայէթ • օրթիքա :

կուտղ • քօռօնա սօրնա։
կուտտէ • կլանտուլէ։
կուրէ • ակրէսթա։
կօզ • նուքա։

Հ

Հաբեթ • քօրնօ գուլենթիտա։
Հաեաթ • անկուիլլա։
Հաեա սբակասբ • իարօչէ։
Հազարտանէ • միլլէ-ֆօլնում։
Հաէն • ֆէբրրում։
Հաթէմ չիչէի • տէս խաթ-մի չիչէի։
Հաթէմ լէօքիա • բասթա թէ ալթէհա։
Հաթմի եաղը • ուռնկուէնթում տի ալթէա։
Հայձուն • ֆէնիքուլում։
Հալաքա • հիրուռնաօ։
Հալբձ • ածարօլուա։
Հալիլէ • միրօպալանի։
Հաձար • լաբիա։
Հաձարիլ հայլ • լաբիա սէրբենթիս։
Հաձարիլ ձէ հէնենէմ • լաբիա ինֆիբնալնա։
Հաձար իլ նիար • լաբիս տէ-թիս։
Հաձէհ • բանա։
Համամ • քօրումպա։
Համամա • ամօմում։
Համիթ • ալէթօզա։
Համմէ • միլլէբիկաէ։
Հայէնբասբ • մանկնէզ։
Հայիզ • մէսթրուռ։
Հայիլ • սերբէնա։
Հայիլ ալէմ սէտուամինուա։
Հայլ • քարտամինում։
Հայզալէ • ֆուտարիա։
Հանզալ • քօլնենդուլենթիտա։
Հանթէչ • սէրբէնա։
Հանթեմ • քօրչինթիհա։
Հանթիթ • տասաֆէթիտա։
Հանտալ • քօլչինթիհա։
Հաշիշէթիլ հայլ • թուա-սիլակօ։
Հաշիշէթիլ սուայլ • նոյն է ընդ վերնոյն։
Հաշիշիլ միլլիւք • խմբէռա-թօրիա։
Հաշիշ իլ տուտ • քօրալի-նա։
Հապ • բիլուլա։
Հապիթ • քօլչինթիհա։
Հապիյ • բլուամբում։
Հապիլ սօտտա • նիձէլլէսկ-մինա։
Հապհապ • չիթռուլուս։
Հապսպէ • պաքէ։
Հապսպ իլ խատբա • թէրէ-պինթիհնա։
Հապսպիլ ղահր • պաքէ-լատուրի։
Հապպիլ միլլիւք • լաթհի-բիս։
Հապպիլ պէրէքէ • նիձէլ-լա։
Հապպիլ ռօշալ • սէնաբի։
Հապտալ • ֆէլնա։
Հառ • ազինուս։
Հառտալ • սինաբէ։
Հառտալ եաքբբը • սէնա-բիզմօ։
Հասաթիլ մէտանէ • քալ-քօլ նէլլա վէշիքա։
Հատալլիսան • բօզմարի-նուս։
Հասպա • բուսթուլա։
Հասպալը հիլմնա • ֆէպ-պաէ բէթէքքիալէ։
Հասպէ • բուսթուլա։
Հատր օթու • եուինքուս։

Հավարիօն մէհլէմի. ուն-
կուէնեմում աքօսեթօլ-
ըում։
Հավէլու. ֆէնիքուլում։
Հավիհան. կարանկա։
Հավս. բէբռիքում։
ՀավՀէբիմիքէրէմ. ծօլ-
ֆօ։
ՀավուՀ. քարօթեթա։
Հավք. բօրեթուլաքա։
Հասիա. ֆէբրում։
Հարիպ. հիտառառՀիռուս։
Հարկիուշ. լէքուս։
Հարշահ. ֆէնիքուլում։
Հարուեթ. քասեթօրիօ։
Հարուքա. քաեթարբլոզմա։
Հարքէսկ. կարպանում։
Հաֆբղղուլ. եեթսաեթ. մու-
միա։
Հաֆուռ. աքօրպուեթօ։
Հաֆրկ. թասլէ։
Հզղէ. քօնվէլենեթէս։
Հեզեհան. վէրեթիկօ։
ՀեղաՀ. լուբուս։
Հելարկ. էէլիսօնեիա։
Հեվեվկ. միքօպալանի։
Հեվպկ. ֆօՀնում կրէ-
քում։
ՀեՀնոսէվէսի. քամկլուս։
Հեմիշին. սեռուում միմուս։
Հէյ ֆարիքօն. պէլլիա։
Հենեա. թրիեթքում։
Հեպիեթ. սեմն։
ՀեպՀէնտ, քասեթօրիօ։
Հեվալէ. քօնվէլենեթէս։
Հերիհ. սանկուլիա հուում-
նուս։
Հերիմ. բօրեթուլաքա։
Հեքքէ. պաղպիա։
Հերու. բէբռիքում։
Հիլ. քարտամնում։
Հիլալիկ. սեռ հէլալիկ։
Հիլեթ. կարպանում։
ՀիՀառ. սեքսեմօրուս։
Հինա. բիչիս։
Հին սիեթ. չէքՀօրեհում։
Հինա տամասը. բարիեթա
պրամա։
Հինատաեկ. չիեթռուլլուս։
Հինա բաղլասը. քաքքաս։
Հինա բաղլանն հաղը. պու-
թիրս սի քաքքաս։
Հինոեթէռեկսի. նասեթուբ-
ցիօ ֆինիքում։
Հինոսի շեիր. միբօպալա-
նի։
Հինոսասան ՀէՀվեզի. նօչ
մեսքաեթա։
Հինոսասան սրչանը. եքՀ-
նեռումն։
Հինա սամանքն քաղպուղու.
սիմարուպա։
Հիշմ. լինում։
Հիրաշխանն. վօմիեթօրիում
մէտիքամէն։
Հիրբ. ֆէլիս։
Հիսմեեթ. թարանեթօլիօ։
Հիսմնա. ֆէպպուէ։
Հիսմնայի միհրիքան.
ֆէպպուէ ինֆլամմաեթ-
ռիա։
Հիսմնայի կէմքէք. ֆէպ-
պուէ լենեթա։
Հիսմնայի պալկամիկ. ֆէպ-
պուէ բիեթռիեթօզա։
Հիսմնայի ռէսիկ. ֆէպ-
պուէ նէռվօզա։
Հիսմնայի սաՀռամիկ. ֆէպ-
պուէ կասեռիքա։
Հիսմնայի սիչի սատասիկ.
ֆէպպուէ լենեթա նէռվ-
զա։
Հիսմնայիսայիմ. ֆէպպուէ
քօնեթենուս։

հիւմմայի սֆիէնէ • ֆիէսպուէ մաղինեա :
հիւմմէտ • աչէթօղա :
հիւննադ • սպուինանցիա :
հիւննապ • եուհեուպա :
հիւշաէր • քամէլուս :
հիւսամէ օթու • լսվանսուլա :
հիւտ հիւտ • ուբուբա :
հիւտավէրսի օթու • կրացիօլա :
հիւքէամէ լաբասը • քաթաբլաղմա :
հիւքէամէ ռէչէլի • քօնֆիէքցիօնէ :
հուբբ • պաքքէ եուՆիկէբի :
հութ • բէչէ :
հութիւֆ • բուլթա :
հուլչիւմ • անսէր :
հուկհֆիան • քՆամէմէլում :
հուկքիաշէ • արանէուս :
հուՆի սիեաուշան • սանկուիա արաքօնիա :
հուչիւմ • անսէր :
հուսաղէ • քօրթէք :
հուքաստ • սալամանիաքում :
հօղնա • լամաթիսլօ :
հօղզէա • սինկուլթուս :
հօՆա եէմիշի • արպուլթուս :
հօրօշՆա • լարինՆէ :

Ղ

Ղատա • լտուբրուս :
ղարաա • ծուքքա :
ղարիքուն • ակարիքուս ալ պում :
ղբսի • սվէնիմէնթում :
ղբշ • քօրթէքս :
ղուխաէ • սալվիա :
ղուՆտա • թարանթուլա :
ղօնֆիէֆ • հիսթիլքա :
ղօսպար • բուլվիա :
ղօռօմբ • պլասասիքա :

Ճ

Ճասասիր • սանկուիս հուամանուս :
Ճազ • վիթրիսօլում :
Ճազ տպիսթ • վիթրիսօլում ալպում :
ՃաթէԹիլքանա • քարիքլուս վէնէրիս :
Ճալաբա • եալաբ :
Ճալաբանին էօղիս կիֆ զամքը • մանՆիսթէռիս ակ Ճիալաբբա :
ՃանտառԷ • անԹիսօթում :
ՃանտառԷ • թէհերիաքա :
Ճասուս • չիթրուլուս :
Ճավէր • օբօքանաքա :
ՃասԷթ իլ քանա տարանթում :
Ճասիէլ • քրօքուս :
ՃարՃիր • նասթուրցիում :
Ճէայ • արանէուս :
Ճէզար • բասթինաքա :
Ճէզէր • նոյն է ընդ վերնոյն :
ՃէՀէՆնէմ թաշը • լաբիս ինֆիէռնալիս :
Ճէղտէր • թարթարում :
ՃէմԷլ • քամէլուս :
ՃէնկԻաա • սէրուկօ :
ՃէՆաի պտտէտէր • քասթանէում :
ՃէսէԹ • սանկուիս հումանուս :
ՃէսսէՐ • չէրա :
Ճէվ • հօրտէում :
ՃէվաղԷ • վէնԹրիքօղօ :
ՃէվզԷ • նօչէ չիրքէաա :

Ռէվիզ · Նուբա ։
Ռէվիզէ · Նուբա ։
Ռէվիզ իլ գայ · Նուբա վօ-միքա ։
ՌէբՃիր · Էրուբա ։
Ռէօվզպուվա · միրիսթիքա մնաքհտեա ։
Ռիաբօնէս ալէՃլի · քանֆիէք ցիօնէ Ռիաբօնէզէ ։
Ռիալիսպար խամի · տաքթիլի ։
Ռիլիպլապ · հէտէռա ։
Ռիլպէյտես · քաստեանէուտ։
Ռիլպիզ · չիթրուլլուս ։
Ռիյէր · հէբար ։
Ռիյէր օՃու · բուլմենա-ըիա ։
Ռին տիպատէսթէր · քաս-թօրիօ ։
Ռիուէթ · քրօքուս ։
Ռիման բէրչէմի · միլլէֆօ-ալուտ ։
Ռիրիզ · անկուիլլա ։
ՌիրՃիր · Ֆաուա ։
Ռիւմա · մարկէրիլթա ։
Ռիւմիլ · լուշնա ։
Ռիւմիզ · սիքօմորուս ։
Ռիւնիւն · բէրէնէպս ։
Ռիւտամլաք · էլէֆանցիա ։
Ռուզամ · սիֆիլիսէ ։
Ռումտա · քօլօչինթիհա ։
Ռուվանիկ · բասաէր ։

Մ

Մասաս · քարբա ։
մագաս պէօՃէլի · ֆօրֆիլ-քուլուս ։
մաեսաբլ · հէմորրհօիտէս ։
մազաիլ · քարբա ։
մազը · կալա ։
մանթիա · ֆիսթեռուա ։
մանթկուք · թիզիքուտ ։
մալնհիւլեա · մէլինքօնիա ։
մալՃէլէր · բէմախուտ ։
մալես · հիրուռնաս ։
մակաս · քօլիքուս տալօր ։
մակուն · էլլէթուարիտ ։
մահի · բէչէ ։
մահմուտիկ · սքամոնիա ։
մահուպատանէ · լանֆիրիա ։
մաղլէ · տալօրի քալիչէ ։
մաղտանաս · բէթթօսէլի-նում ։
մաՃՃուն · էլլէթուարիտ ։
մամիսա · տապինթ հիում ։
մամիրան · քէլէՃանիում ։
մայմուն · սիմա ։
մանեթար · ֆունկուս ։
մանկրա օՃու ։
մաշուկ · լանֆիրիա ։
մաս · սէրբէնս ։
մառա տլքէլը · տարբէթի-թուս քանիս ։
մառիզ · մալաթիա ։
մաուլլ · լանթուքա ։
մասարին · ինթէանիում ։
մասարքա · մէզենթերիքօ ։
մասթարի ։
մատ · սեՃամքհուս ։
մատէն · մէթալլում ։
մատէնի թուլեա · ծինկօ ։
մարմահի · անկուիլլա ։
մա · սթիրաբա լիգուիտա ։
մաքաբաչ · սինկուլլթուս ։
մեթինՃիվէ · վարէրիանա ։
մելանի օՃու · անՃէլիքա ։
մելաստ · քրօքուս ։
մէլհա · սալ ։
մէլհա գալի · սալ տի սուտա ։
մէլհա թարթար · քրէմոր տի թարթարօ ։
մէլհա պարուլթ · սալ նի-թրում ։

մէլիուֆ • սրատսիքա ։
մէհիւբ սուլէիմանի • բօլՀ կօնաթթուում ։
մէհլէմ • ուռնկուէնթում ։
մէյ • վինում ։
մէյրէմիկ • սալվիա ։
մէն • սբէրմա ։
մէնէվիշ • վիօլա ։
մէնէքշէ • վիօլ ։
մէնէքշէ քէՀքիւ • իրէօս ֆիօրէնթինա ։
մէնտէն ՃիւվԷ • վալէրիանա ։
մէնՃէմ • մէթալլօ ։
մէնՃի սէմէք • սբէրմաչէթի ։
մէնՃի ֆիրանկի • մաննա ։
մէնաէլ • ամնաթում ։
մէշէ աղաՃը • գուէրքբուս ։
մէսամաթ • մէամթուս ։
մէսանէ • վէշէքա ։
մէսիՃ • արՃէնթում ։
մէտբէ • պուլթիրում ։
մէվ • մէում ։
մէվզէկ • սթաբէիսակրիա ։
մէվիշ • մինում ։
մէվսէք • արանուս ։
մէտէ • սթօմաքՀուա ։
մէրաշ • քօլուանա ։
մէրարէ • ֆէչլիա ։
մէրզէնկիւշ • մսեօրանա ։
մէրթէք • լիթարՃիրուս ։
մէրթէք տէհպ • լիթարՃիրիում սուբի ։
մէրթէք ֆիատտա • լիթարՃիրիում արՃէնթում ։
մէրթի • մօրպուս ։
մէրՃան • քօրալլում ։
մէրՃան քէօշք • մսեօրանա ։
մէրՃիմէք • լէնս ։
մէրկէն ՃիւշԷ • մսեօրանա ։
մէտրին էրիյի • բրունա տա մաշինա ։
մէրտուտիկա • մատրանկօ բա ։
մէրքէպ • ազէնուս ։
մէրքիմօշ • սրսէնկբում ։
մէրֆիուլ • թապկ ։
մէՀթասլլ • արթիքուլուս ։
մրթառաշ • վօմիթօրիում ։
մրթպտա • տէքօէթթում ։
մրլՀամ • չէրսօթում ։
մրխլատաղ • մանկէդ ։
մրշտՀ • արմէնիաքում ։
մրսաք լէպկէն • սիէրօ ան լաթթէ ։
միահ • ինթէստինում ։
միան պալը • լիգուլիրիցա ։
միան քէօքի • կէնչերրՀիզա ։
միգնէսկեթ իլ էնտէր ։
միլապ • քրօքբուս ։
միխակ • կարօֆանօ ։
միՃաՃ • սալվիա ։
մինան • բրուՃում ։
միշլուղ • արմէնիաքում ։
միսկ • մօքՀուս ։
միսկ գէտիսի • ծիպէլթՀում ։
միսկ օթու • արթէմիզիա ։
միստեսլի • խարօրիքօ ։
միվէժէՀ • հէսէռա ։
միտէ • սթօմաքՀուս ։
միտէ իքսիրի • էլլիքսիր սթօմաքիքում ։
միրտէկ • ֆօրմիքա ։
միլլ • վինում ։
միլքէլ • մարվա ։
միկապ • անաս ։
միհՀՃէ • սանեկուիս հումանուս ։
միհՀրի մէրէմ • սիՃիլլում սալամենիս ։
միՃէստէր • բուսթուլէ ։
միՃշամէ • արՃէնթում ։
միՃշքիղէմին • չիբէռուս ։
միսսէլէքա • տաքթիլլ ։

միւսլիս. սալ ամենաքում։
միւրէքքէպ պալըղը. լըլիկ։
միւրխիժ. բուսեմուլա։
միւրկեաչքեան. քսիթ-թաքուս։
միւրկեանքի կէօյա. նոյն է ընդ վերնոյն։
միւրասիի. միրրա։
միրվեր մանեթարը. առուրի-քուլա եուտէ։
միւրվեր չեչէյի. սամպուքը։
միւրսէհենկ. լիթարձիլ-բուս։
միւրսէհենկ սիրքէսի. ալէ-թօ սաթուունօ։
միւրքեթ. օրիում։
մղնս. քօլիքուս տօլօռ։
մուզ. պանանա։
մուեթ լէուսմուեթ. արձէն-թում վիվուսմ։
մուեթսպաք թուղրս. սալ-քօմունէ։
մուլնի. հիտռառձիռուս։
մուխարլաս. բարալիթի-քուս։
մուղիթ պէպէռնս։
մուսիա. մուսիա։
մուշմուլա. մէսրիկուս։
մուսարէք. մնռպսվենեռէ։
մուռ. ֆիռմիքա։
մուռ հիճազի. միրրա։
մուռսաֆի. նոյն է ըշ վեր-նոյն։
մուրտպա. քշնաէրվա։
մուրկեան. քօրալուսմ։
մուք. մէուսմ։
մուքայի. վօսիթօրիուսմ։
մուղը լէպէն. սիկլոս տի լաթիթէ։
մնվաք. մուսվաք։
մնղ. սենս մուզ։
մռմեա. մուսիա։
մռմեաղը. կրասուսմ։
մոյ. ագուա։
մոյ կլ զահր. ագուա նաբ-հա։
մոյ կլ կեր. ագուա քալ-չնս։
մոյ կլ կռֆիկ. ագուա չի-նամոմի։
մոյ կլ հայլ. ագուա ֆռա-թիս։
մոյ կլ նաանա. ագուա մինեթհա։
մոյ կլ վեռա. ագուա բօ-զարում։
մնշ. մուս։

Ն

Ն.ասանա. մինեթա։
նաբեթ. բուլսուս։
նագուա. քօռնօ։
նաղպու. օչիմում պասի-լիքում։
նաժու. բինուս։
նախզէ. բլէուրիզնա։
նախլէ. բարմա։
նախուն. ունկիա։
նախանի բէրիեան. բու-թա։
նահաս. սես։
նահլ. աբէս։
նաղ. ուլմուս։
նամնզ պուռնոս. թէնիա։
նան. բան։
նանէ. մինեթհա։
նանէս. հեկէնիում։
նանէ սուիս. ագուա մինեթ-հա։
նաապեթ չէքերի. ծուքքա-ռօ քանակ։
նամզ. բուլսուս։
նառ. մալում բուսնիքում։

Նաւաքարանոց. քարանոց
կամարաձեւ։
Նաւաւոր. եռանիստ։
Նաւ. նաւակի. պարանոց
թիւն։
Նաւարան. մեղուաց բուն
քաւ։
Նաւէն. ապանէաս։
Նաւէնք. աստրանցիաւ։
Նաւի հանար. ինանիարաս։
Նաւիեմ. աստրանցիաւ։
Նէնաւէս. շէնաւ. ոլիքաս
մարմնիս։
Նէմիէլ. սիաս։
Նէկարէ. բանաէր։
Նէկու. գրանաւ։
Նէզա. սէրրիցաւ։
ՆէՇէՆի. քարոնէաս։
ՆէՇիՀ. սանիան խուանու
նաւ։
ՆէՇիլ. կամանիա։
ՆէՇիամ. քրոքաս։
Նէմեմ. կամանիա։
Նէմէք. սալ։
Նէմլ. ինարիքաս։
ՆէՆուիարի. ՆինՇէա։
Նէպաստաս. հէրաքաս։
Նէսանի. վիանաւ։
Նէսանէրան. բարաս։
ՆէվՇան. քրոքաս։
Նէղու. սէրրիցաւ։
Նէբանն. լանանաւաս։
ՆէՇիամ. բաւլիս։
ՆէՇիէլ. օշիանաւ պարվի.
քաւ։
ՆէՇիս. սրէրանս։
ՆէՇիս նաւը. Նաբհեթաս։
ՆէՇիՇաբ. բէրաւս մարմնիս։
Նշանաս. ամիրաւ։
Նշանաբ. սալ ամանիաքաւս։
Նշանաբ ուսհաս. սրիրեթս
սալ ամանիաքս։

Նշանաբ. Նինարիանաս։
Նրանաս. հանանիանաս։
Նինի. հիանաս։
Նինէ. բիանիանաս։
Նինէ. ոլանանաւ։
Նինէ. քրոքաս։
Նինանէ. բիանիանաս։
Նինանէվիան. Նինանէաս։
Նինէ. ամիրաւ։
Նիշանէրան. արանանիս։
Նիսան. ապանիս։
Նիսանէն. արանանիանաս։
Նիսանան. ինանանէ։
Նիսանիաս. մանանանէաս։
Նու շաբ. ՇիՇարան։
Նու շաբի սիՇիանէ. ՇիՇարանէ
մարմնիս։
Նիք. ԼԵՆԵՆԷՆ։
Նիքրիս. բանակաս։
ՆիՇաս. մանանէաս։
Նուխաէլ. ՇուբՇուբ։

Շ

Շանիքաս. հէմիքանանիս։
Շարկամ. բարաս։
Շակա. արանանիս։
Շահարիլանաէր. քարաղլենաս։
Շահրաս. բէրանիքաս։
Շահանէանէ. Շուանարիս։
Շահանն. աՇՇիրիանէր։
Շահանանիանլ սաեթ. լուսամ.
ՇԻ ԹԻՐՄԻՆ։
Շահասանարը. արանիրիս։
ՇահանիրանՇ. Շուանարիս։
Շամա սասա. ՇԻրաս։
Շամաս. ՇԻՆԻՔաս։
Շամանէ. սրանանանաս։
Շամանանանաս. բանանանաս։
Շամանանանաս. բանանանաս։
Շամանանանաս. բանանանաս։
Շահրաս. հարանանաս։
Շանանանանաս. Խարանանաս։

շալ • աղուամէն։
շաբէրէմ. օշմում պաղլ-
լեքում։
շատերէՃ. Ֆուսմարիա։
շատրէՃ. Նոյն է ընդ վեր-
նոյն.
շարիւլ աՃիւլ. ատման-
թում։
շար իլ էռԼԹ. Նոյն է ընդ
վերնոյն։
շար իլ Ճինա. ատման-
թում։
շարմառ. սէրբէնս։
շաքայիկ. բէօնիա։
շաքայիքիլ Նիւման. բաբա-
վերս ատուս։
շէբրէմ. Թիեռնիա։
շէեան. սանկուիս տրակօ-
նիա։
շէզահ. սալ։
շէզիր. առուրում։
շէզուվ. մուսքհուս։
շէլէմ. Նաբուս։
շէլլէք. բէրսիքում։
շէլմայէ. Նաբուս։
շէլք. հիրուհնոս։
շէլքու. Նոյն է ընդ վեր-
նոյն։
շէհլաթ. մէլէ։
շէհնիա. ՆիՃէլլա։
շէՃէր իլ խիլաֆ. սալիքս։
շէմլան. Նաբուս։
շէյթան պօքու. ասսաՖօէ-
թիտա։
շէյպէ. անէթում։
շէյպէ խատրա. ապսինթ-
հում։
շէն. բաննաբիս։
շէնկէվիր. ծինՃիպէր։
շէշ սերի. առուրում։
շէպ. պաղէն։
շէպէ. անէթհում։
շէպէք. թարանթուլա։
շէպլիւզ. Նասթուրցիում։
շէպտիա. սբօրբիօնէ։
շէպրէմ. լաթիրիս։
շէվանիզ. ՆիՃէլլա։
շէվհէբ. հիսթրիքս։
շէնիլի. ՆիՃէլլա։
շէվշէպ. սբօրբիս։
շէվրիմ. թիեռհիմաղուս։
շերզէ. լէօ։
շերէեան. արթէրիա։
շերէքշան. մէլէ։
շերատ. վինում։
շերատ թօռթուսու. Ֆա-
չէս վինիս։
շերատ ռուհու. սբիրիթօ
ան վինս։
շերպ. լինում։
շերպէ. բուրկանցիս։
շերպէթ. բուրկանցիս։
շէք. արաէնիքում։
շէքաքուլ. տատաքուս քռէ-
թիքուս։
շէքեր. սաք քհարում։
շէքեր գամիշք. քաննամէլէ։
շէքիս. հիրուհնոս։
շէքիր. բաբավերս ատուս։
շէքուլթաեուր. չիքանիս։
շէՖիկէթիւլ քասարին. սա-
քանաեա։
շէՖիկէթ օթու. քարտուս
պէնէսիեթուս։
շէՖտալի. բէրսիքում։
շէՖտերէնկ. բէրսիքա։
շէՖիկերամ. չիքուլթա։
չքն. մաղում։
չքռօպ. սիրուքուս։
չքրչիլինՃիլ. կրամինիա։
չնահպէյ. ամրակրէՃիա։
չիին. չիթրուլլուս։
չիլէմ. ջլիում։
չիլմ. կուամի։

շիրուբիչ. Թրիպուլուս։
շինքիար. չիմթուլուս։
շիշեռամրու. չիրուս։
շիպա. սէրբէնս։
շիպկէթ. Նասթուրցիում։
շիպիւլ. անէթհում։
շիվկեթշ. Նասթուրցիում։
շիվկիմ. Թիթհիմալուս։
շիր. լէօ։
շիր. լաք։
շիրա. մուսթում։
շիրիբէնէ. քանչէր։
շիրիժէեան. լէօ։
շիրիկառան. լէօ։
շիրինպան. կլիչկրիհիցցա։
շիրիչերդէ. լէօ։
շիրիսշա. մաննա։
շիրուպ. սիրօրբօ։
շիքեմ. վէնթէր։
շիքեմբ, նոյն է ընդ վերնոյն։
շիւմիւրբա. սէրբիլուում։
շիւհկիր. սբօնձիա։
շիւշ. բուլմօ։
շիւսրիւմ. լանթիրիս։
շիւք. չիքուրթա։
շիքեմ. սատոմինէ։
շիքեմրատէն. սալվիքուսսօ։
շիֆատատու. անթիսօթում։
շուզու. միլնում։
շուհի. սանկուիս հումանուս։
շուշու. միկլիօ։
շուռուբ. չիրօրբօ։
շուրուրէ. չիմթուլուս։
շուքերան. չիքուրթա։
շօխ. լոցիօ։

Ո

Ուզոյն շալկամ. Նաբուս։
ուլահ բէլլինի. ապսինգհիում։
ուլյա իլ էռնէպ. առուրիքուլա լէքօրիս։
ուլյա իլ սիւսպպ. առուրիքուլա ուրսի։
ուչուձու թուզլար. սալվալանթիլէ։
ուչուձու ռուհլար. սբիրվանթօ վօլանթիլէ։
ուսուպ. հէսոէռա։
ուֆարէ. քուբռէսուս։

Ղ

Ղալբանիքէնի. բրուհնում սիրվէսթրիս։
ղալանօղ. քանչէր։
ղազ. բանա։
ղալր. բանա։
ղամ ադամը. բինուս։
ղամսաքրը. բէզինա բինուս։
ղամֆիստրը. բինուս։
ղայ. թէհ։
ղայիր գուշու. ադուստա։
ղավտար. սէքալէ։
ղավուշ գուշու. ուքուբա։
ղատրը ուշաղը. կումմի ամ մանիսաքում։
ղարբէհլիւ. Նուքս։
ղարմայիզ. Նուքս։
ղաքն. վէնա։
ղէթիմ. աբօսթէմա։
ղէլիկ. քհալիպա։
ղէլիկ էյէնթիսի. լիմանթուրա սի մարթէ։

ՀԵԼԻԿ թուղթ. սալ տի մարթէ։
ՀԵԼԻԿ ռուհու. թինթուրա տի մարթէ։
ՀԵԿԻԼ. կուլթա։
ՀԷՄԻՆ. լոցիս։
ՀԷՆԷ պէղէրի. կլանտուլա մաշէլլարէ։
ՀԷՀԷՆ. սանթալում։
ՀԷՔԷՀ. սէմէն։
ՀԷՔԷՊԷ. կուլթա։
ՀԷՕՐԻՆԷ. բիքուսմարթիս։
ՀԷՕՐԼԷՄԷՆԻԿ. հէլլէպօռի-նէ։
ՀԷՕՐՍԻՆԱ. քինարտաղիքս։
ՀԷՕՅԷՆ. սարօնտա։
ՀԷՕՐԷԼ օթու. նիձէլլա։
ՀԸԱԱՆ. բուսթօլա։
ՀԸԱԹԼԱՔ. կրիլլուս։
ՀԵԼԵՍԱՆԹԻՔ. պիսթօռթա։
ՀԵԹԷՄ. ապօսթէմա։
ՀԵՂԷԿ. փրակարիա։
ՀԵՄԷՆ. կրամինիա։
ՀԵՆ անիսօնու. անիզում քինէս։
ՀԵՆԵԹԻԱՆ քէօքիս. ՃԷՆՅԻԱ-նա։
ՀԵՏԷՔ. ֆիօր։
ՀԵՏԷՔ սուիս. ագուա նարթ-հէ։
ՀԵՏԱՆ. ՀԸԱՆ։
ՀԵՎԻՆ. ինիքքում։
ՀԵՐԼԱՔ. կրիլլուս։
ՀԵՐՀԻՐ. սէնաբէ։
ՀԵՐԻՇ. քարբա։
ՀԵՐԷԼԻԼ. թէսթոմաս։
ՀԵՍԱՊԱՍ. քուբաէսուս։
ՀԵՍԻԲԻՔ. թապէ։
ՀԵՍԻԲԻՔԼԻՔ. բուԹրիսթա։
ՀԵՍԻԲԻՔ ՀԻՍՄԱ. ֆէպլուէ բէԹէքքիալէ։
ՀԵՍԻԲԻՔԱՀԻԲ. պէթա։
ՀԵՔՈՒԲԻԱ. էնտիվիա։
ՀԵՔՈՒՕԼԱԹ. քէՀՔՕԼԱԹում։
ՀՈՒԼՈՒՔ. ՐՈԱԹԻՔՈՒԼ։
ՀՕՊԱՆ. սաբօնտաա։
ՀՕՊԱՆ ՀԱՆԹԱՍՕ. պուրսա բասթօռի։

Պ

ՊԱԳ. տրումէն։
ՊԱԳՈ. սէս։
ՊԱԹԱՍ ԻԼԱՊՅԻԹ. տլպում օվում։
ՊԱՂԷՀԻ. անԹիսօթում։
ՊԱՂՈՒ. մուսքօզ։
ՊԱԹ. անսէր։
ՊԱԹԱՔ ԷՇՃԱՍՕ. Թրիֆօլիում։
ՊԱԹՂՈՒ. բէԹրօսէլինում։
ՊԱԹԻԿ. ՀԻԹՐՈՒԼՈՒՍ։
ՊԱԹԻՀՇ. սուբանԹիում։
ՊԱԹՐԷՆՃԱՊՈՒԷ. միլլասէ։
ՊԱԼ. մէլէ։
ՊԱԼԷՆԿԻԼ. մէլիսաա։
ՊԱԼՂԱՄ. բիԹՈՒԼԻԹա։
ՊԱՐՄՕՄԻ. Հէրա։
ՊԱՐՎԱՆԷ. բօնտինէ։
ՊԱՏՐԳԱՆ. ՀԻԹՐԱ։
ՊԱՂԲԻԲ. քաուա. սոիանԹում։
ՊԱՂԲՔ ԹՈՒԹԿԱԼԸ. ԻԼԹՀԻՕ-քօլա։
ՊԱՂԲՔ ՆԷՀԻԼ. սբէրմոէԼԹի։
ՊԱՂԲՔ օԹու. քօՀՀի օրիէն-Թալէս։
ՊԱԼԱ. ԹԷսթոմաս։
ՊԱԿԱՍԻՕՍ. բէԹրօսէլինում։
ՊԱՀԱՊԱԼԱՐ. արօմաԹի-քում։

պաՀիր. սանկուխա հուսա-
նիս։
պաղա. թէսթուՃՃինէ։
պաղլեթիլ Համրա. սէմէն
բօթուլաքա։
պաղբասաք. ինեթէսանուսմ։
պաղբասաքլարքն էչ զարը.
էբիրէօօ։
պաղբասաք միւՀրիւքանը.
ինեթէռնիթիսէ։
պաղբասաք սէօնմէսի. բաս-
սիօնէ իլալաքա։
պայբամաք. անիմօ սիֆիլէ-
բէ։
պան թօՀուսմա. Հիօշկա-
մուս։
պանքէշ. քօլուսմպա։
պաշաղրսը. էֆիալաՃԿա։
պաչէ. աչչիբիթէր։
պաչէնկիս. մէլիսսա։
պաչէնք. չինթրուլլուս։
պաչկի. աչչիբիթէր։
պաուշ. չինթրուլլուս։
պապօնէՃ. քՀամէմէլում։
պասալ. չիբա։
պասալ իլ ՃԷպէլ. չիլլա։
պասիՃ. բօնտինէ։
պատէ. վինուսմ։
պաու. ֆիլաթօ։
պատէմ. մանտօլա։
պատէմ սիսպիէսի. ըսք
ամիկտալարում։
պատէմ բէսամինտ օլան
պէղէր. կլանտուլէ ամիկ-
տալարէ։
պատի քիւՃինիս. քօլիքաս
տօլա։
պատրէնկիպս. մէլիսսէ։
պատրէնք. չինթրուլլուս։
պարէՃ. սօլանում։
պաբալաթ իլ միլիք. ֆու-
մարիա։

պաբլաթիլ ՀէմքաՀ. բօր-
թուլաքա։
պէարիաման. սէրբէնս։
պէաղ զաՃ. վիթրիօլ
պանքօ։
պէաղ խաշխաշ. բաբավէր
տալսում։
պէաղ Հայիզ. ֆիօրի պանն-
քօ։
պէաղ պիպէռ. բէբէ պանն-
քօ։
պէաղ տալաթա. ինտիվիա։
պէաղ սուրսուր. բրեչիլիթա-
թուս տալսուս։
պէզա իլ տէմ. սբուլթում
սանկուս։
պէզաք. բանա։
պէզիր էաղը. օլիօ տի լինօ։
պէզիր պատաքի. պաբքէ
էուսնիբէրի։
պէզիր պէՃՃ կամ պէզիրիլ
պէՃՃ. Հօշկամուս։
պէզիր. կլանտուլա։
պէիւր. իբօքնարօ։
պէլատան. պաբամում։
պէլիլիկ. միրտսօլանի։
պէլէՀ. տաբթիլի։
պէլէնսէմ. բիչիս։
պէլէս. ֆիբաթօ։
պէլպէն. բօրթուլաքա։
պէլատոլուկլուղու. պէՀնօ-
ուՀանֆա վենէռէա։
պէՀ պէրի. լաբիս։
պէյթ. օվում։
պէյրն. էբրէպրում։
պէյսիմ. մէսբիրուս։
պէնասիսլ. թէրէպինթ Հի-
նա։
պէնկասոր. քասթօուէում։
պէնէվէՃՃ. վիօլա։
պէնէվանկ. նոյն է ընդ վեր-
նոյն։

պէնկէլիք • Ճիուսգուլիա-մօ։
պէշ սաքՇը քէօքլէր • ռա-սիքս գուլենթուս սրէ-ռիկենթիի։
պէշմէ • քօթէՀենա։
պէռնիշ • քօլիքուս տօլօռ։
պէռուսէ • Ֆէպպռէ։
պէռուսէի առասպէ • Ֆէպ-պռէ գուսառթանա։
պէռուսէի թէլաթիէ • Ֆէպ-պռէ թէռացանա։
պէռուսէի խասմէ • Ֆէպ-պռէ գուենթանա։
պէռուսէի ռիպ • Ֆէպպռէ գուսառթանա։
պէռք • Ֆօլիուս։
պէսիրէ • սանկուլիա Հումա-նուս։
պէսմէ • անթիմենիուս։
պէսպաս • Ֆենիքուլուս։
պէսպայիՃ • մացիս։
պէսպայիՃ • բօլիբօսիուս։
պէվիլ • լօցիս։
պէվասսիր • հէմօրՀօսիուս։
պէրլէք • քաննասպա։
պէրՀուԹ • սաբս։
պէրոլուք • բրունուս։
պէրշէն • հէռէռա։
պէրպա • օվուս։
պէրպարիս • պէրպէրիս։
պէրպէհէն • բօրթուլաքա։
պէրսիմ • թրիՀօլիուս։
պէրսայի • եունքրուս։
պէրսան • քօրնա սօլիս։
պէք • բանա։
պէօՀրան • քրիղի։
պէօյուԹէլէն թիքէնի • բու-պուս Ֆուսութիքօղուս։
պէօպրէկ • բէնե։
պէօպրէկ մուՀրիւքանը • նէՀրիթիանէ։
պէօպրէկ իւՖունէթի • նէ-Ֆրիթիանէ։
պէօպրէկ թաշը • քալքուլա Հումանուս։
պլարՃին • քօթուրնիքս։
պլնտուք • նօչչ իուուօլա։
պիդէլիա • բիսուս։
պիզ • սէմէն։
պիզիր խասասիին • սէմէն-սանթօ։
պիզիր ՀարշէՖ • սէա Ֆիւլ-Ֆիւլ սէվասա։
պիթի • սալիքս։
պիխ • բատիքս։
պիխա • սալիքս։
պիմար • մօրպուս։
պիչ • թարանթուլա։
պիչ • մանլաշիսօնիա։
պիչան քէօքիս • լիգուիրի-ցիա։
պինտաէռ • աբօսթէմա։
պինթի թասաք • թէսթէմա-սօ։
պինեՃիր • րիչինօ։
պիպէռ • բիբէր։
պիպէռնիա • թօլմարինուս։
պիսէՃնՃիր • րիչինուս։
պիսէսատեր • քասթօրիս։
պիր ավուՃ • մանիբուլուս։
պիր իշավիւշէն • ասիանա-թուս։
պիր քրամ • բուՃիլիուս։
պիւլպիւլ • լուշինիա։
պիւհմի • վալերիանա։
պիւհրէ • լուսմարուս։
պիւրպէրանէ • լուշինա։
պիւս • քաբրա։
պիւսխիթի • նոյն է ընդ վէր-նոյն։
պիւսրի • սաբթիլի։
պիւքէքա • ասպենթիուս։
պուռնակ • բէնթրասէլինուս։

պուլատ. քէշալպա։
պուկանթ հէսէռա։
պուկունջ. նիշէլլա։
պուհուրմէրեմ. սթիրաքս։
պուղտայ. թրիթիքում։
պուչնուզլու էլան. չէրազ-թէս։
պուն. քաֆիֆ։
պունճաուկ պէօճէյլի. միլլէ բիէտէ։
պուռաճ աղաճը. վիսքում գուէրչենում։
պուռուն օթու. նիքօցիա-նա։
պուս. արունաս։
պուսիր. վէրպատքում։
պուվպուվ. չէրմուս։
ռուրաք. պօրաքս։
պսեա գէօքիս. գէօք պօ-էա։
պաղազ միհրիւքանը. հիւնսակ։
պօղազ պէղլի. թօնսիլլէ։
պօյթօհումու. ֆիօէնում կրէքում։
պօռա. պօրաքս։
պօռսուք. մէլիս։
պօսքն. վէրպատքում։
պօսլու. նոյն է ընդ վեր-նոյն։

Ռ

Ռագամէ. մալվա։
ռախամէ. ագուիլա։
ռէհան. օշիմում պաղիլլի-քում։
ռէհէն քօրնուս։
ռահիմ. մանթրիչէ։
ռահիմ միւհրիքանը. մա-թրիթիտէ։
ռասան. հէլլէնիում։
ռասուրք թաշը. անթիմո-նիում։
ռավէ. առուրում։
ռավէնտ. ռասպարպառում։
ռավէնա ռուհու. թիմ-թուրա տի ռասպառպառս։
ռասիքեա. չիքօրիում։
ռաքը. ագուավիթա։
ռաքաակ. եռունիէրուս։
ռէղնանա. ֆէնիքուլում։
ռէմռամ. քօրօնասօլէ։
ռէչէլ. քօնսէրվա։
ռինկա պաղը. հալէչ։
ռուզ. ըղզ։
ռուհ. սբիրիթուս։
ռուհի թուրեա. ծինք։
ռուհիլ լօքման. լիգուօր անսօանինէ մինէրալէ հօֆ-ման։
ռուսպ. բուբա։
ռուսուսուս. սուքս ալ լիգ-գուիրիցիա։
ռուֆիա. ագօռի լաթթիլ-մէ։
ռումանա. մալում բուհնիքում։
ռօքա. էրուքա։

Ս

Սաքառնա. սարաքարիլլա։
սագըզ. մաստագէ։
սագզը կիւզէլի. սէտում։
սագսըզան. բիլքա։
սաղան պաղը. չիբրինուս։
սաթ. պրոնձօ։
սաթ. սուս։
սաթռաճ. ֆուսմարիա։
սաթվայլ. ծէտօարիա։
սալաքօն. մինիում։
սալէպ. սալէք։
սալիա արթըրքը՝ մալնճէ-լէր. սիարակօկա։

սալիա աբբաղձը պէղեր. կլանուելա սալիվարի։
սալամէ. լէօ։
սահմանի. եսամինում։
սակու լ պուեթում. թէրէ-պինեթ հինա։
սահա. քօրեէքս։
սահանա. սէրբիլլում։
սահլէպ. սալէբ։
սահուշ. մարկէրիեթա։
սաղմենիա. սքամմենիում։
սաղբր էլան. ասրիս։
սամիր. բհասէօլուս։
սամէ. կուամի։
սայիգ լամագ. սեբլուռիս։
սայլա սրչանը. ֆքէն էսա-մեն։
սայլանկէօղ. լիմաքս։
սայրու. մերպուս։
սանանվակեր. բինուս։
սանեը. քօլբաս։
սանդալ. սանեթալում։
սանտալ հասիա. հէմանթի-թիս։
սասր. ալօէս։
սասր սասվար. ալօէս սու-քուեթրինա։
սասիրէկ. մանտրակօրա։
սասպաառա. կրանալ։
սապօն. սաբօ։
սառա. եբիլէրեթիքում։
սառպ. լաք։
սառուէլա. սարտա։
սատէն. սիմիա.
սարա. քանբրէնա։
սարայէ. քօլ օչինեթհիս։
սարբլաք. բէնեթուս մերպուս։
սարբ հալիլէ. միրօպալա-նի։
սարբ սասա. ալօէս սուքու-թրինա։
սարբ սաքիա. պիլէֆիլավա։
սարբ սչան օթում. արսէնի-քում ձիալա։
սարբ սուրբ. բրեչիբիեթա-թուս ֆիսասուս։
սարբ քանեթարիսն. հիբէ-քում։
սարբի. արձէնեթում։
սարբի. լաք։
սարիսօլուենմուշ մահմու-սիէ. տիակրիսիս ծօլֆիս-բաեթս։
սարմաշբք հէտէռա։
սարմուսաք ալնում։
սարմուսաք մանձիւնու. տիսաքօռտիս։
սարմուսաք օթում. սքօռ-տիում։
սաք. բօլքաչֆիս։
սաքմենիա. սքամմենիա։
սաքուլ էսվիս. սասիան-թում։
սաքուլ վասիֆի. նոյն է ԸՆ վէրնոյն։
սաքսէ. աբօրլէղնա։
սաֆաուիլ սէյեթ. ինվիեթիս-վի։
սաֆիէր. լուսմպրիչի թէրբէ-նի։
սաֆռա. պիլիա։
սաֆռավի հիւսմա. ֆիէպ-պուռ պիլեօղա։
սաֆուֆ. սալիքս։
սաֆրա. պլէնօռռահաֆիա վէնեռէա։
սեբէնկիւռ. օսանում։
սէրբերկամ. պտղիլքեում։
սեբիթակ. չէրուզա։
սեբիթեէ. նոյն է ընդ վեր-նոյն։
սեզապ. բուեթա։
սելամ օթում. լուկնսթի-քում։

սեղլա. տիտղէթէ։
սեղլեան. սօլանում։
սեղՃէմ. նաբուս։
սեղվա. քօթուրնիքս։
սեղվի. քուբբէսսուս։
սեղվի գօղալաղը. բիլուլէ քուբբէսսի։
սեկիկաղ. քասթօռ։
սէՃՃի. ալվի ֆիլուսսս։
սէմէք. սեմս պալքք։
սէմէք իլ Հայլ. անկուիլա։
սէմէք իլ թասպան. նոյն է ընդ վերնոյն։
սէմէք սուլթան իպրահիմ. մուլլուս։
սէմիզ օթու. բօրթուլաքա։
սրմքէա. լաթէիկիա։
սէնկ. լաբիս։
սէնկիբուշա. թէսթուտօ։
սէնկիբօսա. նոյն է ը վերնոյն։
սէնկիմէսանկ. քալքուլուս հուսմանուս։
սէն մուլթ. մէլէ։
սէն նուլթ. քուսմինում։
սէպղնտայէ. վիօլա։
սէպէթ. անէթհում. կոչի և նասթուրցիում։
սէպիւլեսթ. ատիանթում։
սէպտ. քրիսի։
սէպտադ. չէրուզա։
սէս. քրսլմաղ. ապֆիքաՄէնթօ։
սէվաթ. թարթարում։
սէվՃէրի. սաղիբս։
սէտէֆ օթու. լուլթա։
սէրարօ. վէնա։
սէրբէրկամ. օչմում պաղլ։ լիքում։
սէրէթան. քանքրի։
սէրիպ. թապէ։
սէրիսշթ. քաթաբլազմա։
սէրկէլու. ըհէուսմանթիքուս։
սէրհան. լուբուս։
սէրմիշ. արմէնիաքում։
սէրշու. պօլուս։
սէրուն. քուբբէսսուս։
սէրրուսլ. մուսմանէլա։
սէրչէ գուլու. բասսէր։
սէրչիլ հիւդէմա. սալբուրնէլա։
սէրպ. բլուսմպում։
սէրում. բէհրէնէսիա։
սէրվ. քուբբէսսուս։
սէրվիազաս. չէտրուս։
սէրվիկիուէնիս. եուենիքբուս։
սէքէրան. Ճկուսգուիամ։
սէքիապ. քասթօրիս։
սէքլաալ. նոյն է ընդ վերնոյն։
սէքպէնէՃ. սակաբէնում։
սէքպէնՃ. նոյն է ը վերնոյն։
սէօրիւտ. սալիքս։
սէֆիէրկիլ. մաալչուտնիա։
սբսն. ալչէ։
սրթմա. ֆէպպուէ։
սրթմաիլ ուիպ. ֆէպպուէ գուսութմանս։
սրթպիղէչ. մանտրակօրա։
սրլքամ. լէօ։
սրՀէլ. թուսսիա։
սրոր. պօս։
սրորգույրուզու. վէրպասքում։
սրորբ տիլ. պուկլէսսում։
սրնէուպար. քօրիանտրում։
սրնրպար. նոյն է ընդ վերնոյն։
սրչան գուլաք օթու. բիլսէլա։
սրչան օթու. արսենիքում։

սրուանձա . սբրօՖիօլէ :
սրուանձա օՅԹու . սբրօբՀՏու-
լարիա :
սրուանձիլ քանՐէպ . մանՀ-
արակօրա :
սրրան . տես զրուԹան :
սրքբՀը . ասԹրիՃէնԹի :
սբանանՃ . սբինաչիա :
սբէնՃ . սալ :
սբԹալիա . սարլիա :
սբԹան . կլնչբբՀիցցա :
սբբիա . լոլիկօ :
սբբիտար . բօբուլուս :
սբեառ գէչէնէ . էրուում :
սբեառ խաշնաշ . բաբաՎէ-
բօ նիկրում :
սբեառ ալիպէռ . մէլանօբի-
բէր :
սբեան . հէառուա :
սբեաչա . քարբէու :
սբլ . Թիղկբումէ :
սբլիքՀ . պէԹա .
սբկէնՃ . Թուասիս :
սբկկ . վինում :
սբմ . արՃէնԹում :
սբմոպ . հիտարարՃիուս :
սբմսբմ . սէասումում :
սբն . հէառուա :
սբնաՄէքի . սէննա :
սբնիր . նէրվուս :
սբնիրլէբրն կիւՃ սբնտիր-
մէսի . տիսբէբրլիա :
սբնիրլի եաՄիրաղը . բլան-
Թակօ :
սբնիրլի էՅէլէր . մուաքօլօ :
սբպիտակ . չէրուղա :
սբպլիքօն . մինիում :
սբպրէքօն . նոյն է ընդ վեր-
նոյն :
սբսահ . քօղոգունԹիտա :
սբսարուն . նիՃէլլա :
սբտիկ . ուբինա :
սբտիկ ԹուԹկունլուղու .
խաքուբիա :
սբտիկ ԹուԹմամաաը .
տիսալէԹէ :
սբտիկ զօռու . սԹրանկու-
բիա :
սբր . ալիում :
սբրիշիմ . խքՀԹիՀօքօլլա :
սբրիշկ . կուԹԹա :
սբրուԹեա . սիէբօ տի լա-
Թէ :
սբրքէ . աչէՅուում :
սբրքէ . աչէՅուում :
սբրքէ Թուզու . ԹէբրաՖօ-
լնաԹա տի ԹարԹարօ :
սբրքէնՃէպին . աչէՅում
մուլաուում :
սբէբիւրդէ . սբլէն :
սբիւլէԹ իկ Թավիլ . չիբէ-
ռուս լունկուս :
սբէլէՀՖիա . ԹէաԹուսօ :
սբէլի . Հօրսէռում :
սբէլմէն . սուապլիմաԹօ
քօրբօղնվօ :
սբէլեյէն . մինիում :
սբէկլիւն . բՀասիանուս :
սբէմնում . միլիում :
սբէմմանԹրիկլի . բօլաաչէիօ :
սբէմիլ Ֆաու . արաէնկբում :
սբէնկէա . սբունՃիա :
սբէնուպէՀ . մուԹէլա :
սբէպաԹ . լէԹարկօ :
սբէպեա պալբը . սէբիա :
սբէպեյէ . էմուլբիօ :
սբէպեյէ . էմուլբիօ :
սբեա . լաբ :
սբեատա . չէՖալաՃիա :
սբեալեէն . ԹիԹՀիմալուս :
սբեատէ . օսՀռուցիօնէ :
սբբբսիւղՀէ . անԹիմօ-
նիում :
սբբԹ . չիքուԹա :

սիբրիենՃէան. հէրմոտա-
թիլուս։
սիբիտալի. սնոտ։
սիբրա. չինարէս։
սիբինիֆ. աչէ իբիթէր։
սիբիֆէ. թուսսիս։
սիբիֆիէյն. սէնաբի։
սիբէվանէ. նուբա։
սիբէյնիֆ. աչէթում։
սիբպինէ. կուսմի։
սիֆիտ. բէմէտիսում։
սիֆիթ. սիթուումէն։
սու. ագուս։
սու. խիբէիկօ։
սու գասպարՃիրը. սիբլօմա։
սու եօնՃասը. թրիֆօ-
լիում։
սուզակ. պլինօռուհաՃիա
վէնէռէա։
սու թէռէսի. նասթուր-
ցիում ագուաթիբում։
սուիլքերէ. քաբէսսիա։
սուհալի. թուսսիլաՃՃի-
նէ։
սուհասիլ. թէսթիքուլուս։
սում. սալիում։
սումալէ. պուռթիրում։
սումսիս. սօմմաքօ։
սու չիչէի. բավակլիօնէ։
սու չէքիՃի մուալեՃէլը.
իարակօկա։
սուպպար. թամարինտ։
սուռռանէպիալ հասէն.
բաղօ։
սուսամ. սէսամում։
սուսբէնեթ. թիլեհիմաբուս։
սուսէն. սէսամում։
սուտա. սուտաս։
սու տամարլարը. լեմբհա-
թիքուս։
սու տամարլարն պէղէբի.
կլանտուլա լինֆիաթիչէ։

սուբուՃան. էրմոտաթիթի-
լ։
սուբա. ումսիլիքօ։
սուբՃիան խուն. սբութում
սանկուս։
սուքքար. սաքքհարում։
սուքքար նապաթ. սաք-
քարում քանտի։
սուքքար իլ զօհալ. սաք-
քհարում սաթուռնուս։
սուֆիու. բուլլիս։
սքօռբիտ. սքօռպուլաթօ։
սքօռպիտ պալբղը. սքօր-
բիուս մարիթիմուս։
սքօռչէնա. սքօրացա նէռա։
սօխունի. ֆիէպպռէ։
սօխունի ռուֆան. ֆիէպ-
պռէ լէնեթա։
սօղան. չէքա։
սօղուՃան. լուամպրիչի
թէռռինա։
սօղուՃան հիւմմասը.
ֆիէպպռէ վէռմինօզա։

Վ

Վ աշադ. լինքս։
վաչէ. աչէ իբիթէր։
վաշբէզ. օսպս։
վարասիբա. սմաթրիքաբիա։
վարաք. ֆօլիում։
վարչագ. լինքս։
վէթին. վէնա։
վէթիռէ. բօզա։
վէթպար. թրիպուլուս։
վէժինին. լաթթէ սի քա-
մէլը։
վէհաս. բուլբուլա.
վէնէտիկ թէնէքիաբը. պօ-
բաչէ վէնէթի։
վէնէտիկ թրէմէնթինի. թէ-
բէպվէնթինա վէնէթի։

վէնեֆիկ ստպօնու • ստբօ-
նեֆի :
վէնեֆիկ ֆէսսիւպէէֆի • էֆ-
բուզա վէնեֆի :
վէռաս • բօղա :
վէռոմիլ աֆիրեթ • ալթ հէկա :
վէսահ • վասահ :
վէսիպ • մաշաթիա :
վէսիֆ • մօրսրուս :
վէրսաք • սանկուլիս հուամա-
նուս :
վէրսաք • քօրամպա :
վէրեմ • թեզիքուամ :
վէրեթիչ • քօթիուրնիքա :
վէրմ • թուամբրա :
վէրս • թէրրամէրիթա :
վէրտի տէֆիրա • բարամվէրօ
ստուս :
վէրքա • քօլամպօ :
վէճաիլ • տօլբրէ :
վէճաիլ մէֆասլ • բէուամա-
թեզմ :
վէճաիլ միուլիւք • բօտա-
կրա :
վէճաիլսին • օտօնեթալշիա :
վէճահիլքիւլաֆ • նէֆրիթի-
թիքա :
վէօճայիլ մէֆասլ • սէս
վէճաիլ մէֆասլ :
վեզ • անսէր :
վէշնէ • չէրանիկրա :
վիւբա • քուբրէսուս :
վիւբաս • սուս :

Տ

Տալաք • սբէն :
տալաք թրդկնչրոր • օս-
թրուցիօնէ տէլա միլցա :
տախա • բաթէրէչչիօ :
տակրյպ • լէբուս :
տահր • մէսթրուուս :
տահրիլնիա • ֆիլուսաս մէս-
թրուալէ :
տաղ • քաուլթէրիուամ :
տամար • վէնա :
տամ գօրուղրս • սէտուամ
մինուս :
տամիա • կուլթեթա :
տամիա • աբօրիէսիա :
տայլ • ագուիլա :
տայմիւրան • օշիմուամ սպա-
զիլիքուամ :
տասպրուս • տրիա :
տաաբ • միլիուամ :
տաաբէժէկ • բուրբ ուբա :
տաաբ հաստալրոր • միլի-
ուամ :
տաաշիանա • սուպլիմանթօ
քօրրօզիվօ :
տաաֆի • ֆիքրուս :
տավտաաս • բանա :
տարբիկիկ • բիրբեր լան-
կուամ :
տարկաստան • թանաչէթուամ :
տարչին • չինամամուամ :
տարտամ • լէս :
տաֆիա • էվաքուացիօնէ :
տեզլ • մանիա :
տեզնէէօֆ • լօլիուամ :
տեմամի • լաք :
տեհիր • բհատէօլուս :
տեհրէ • էսանքուս :
տեհմիլեթ • լաուրուս :
տեհմիր • բհատէօլուս :
տեմ • սանկուլիս :
տեմիլսիւպան • սանկուլիս
տրաքօնիս :
տեմիլ էխամ • սանկուլիս
տրաքօնիս :
տեմիր • ֆիքրրամ :
տեմիր էյենթիսի • լամա-
թուրա տի ֆիքրրօ :
տեմիր թիքէնի • թրիպոլ-
լուս :

տէրմիլն նշատը չէր։ Ֆլոբէ սալ ամենինաքօ մարցիալէ։
տէմիրհինտի։ Թամարինտ։
տէմիր պօզան։ անթիմենիում։
տէմիր պօզան էտալը։ պուրթիրօ տի անթիմենիո։
տէմիր պօզան թէպէշիրի։ անթիմենիո տանֆօրէնիքօ։
տէնէֆ։ մարաթիա։
տէնիլ տէր։ հիրքօքօթամուս։
տէնիզ սաչը։ քօրալինա։
տէնիզ տանտաբ։ բէնօքա։
տէնոտանի կիւշթ։ Ճէնէնիա։
տէնքա։ լօրիում։
տէպալէ։ նարանչիա։
տէռնու։ քանի հարիտէս։
տէսմու։ բէնտէօլուս։
տէսսազ։ լուսմիրնի թէրրէնի։
տէսատ։ մանիքուլուս։
տէվա։ բէմէտիում։
տէվէ։ քամէլուս։
տէվէ թատանը։ քօռօնա սօլիա։
տէվէմ։ սանկուիս։
տէվէքնամէմ։ սէքալէ։
տէրման։ բէմէտիում։
տէրպալէ։ տուբանթիում։
տէրաի սեր։ չէֆալաշիա։
տէրաի կիւշ։ տօլօռէ ա՝օռէքքիօ։
տէրաի չէմշ։ օթթալմիէ։
տէրաի շիգէմ։ քօլիքա։
տէրնաի տանտան։ օտանթալշիա։
տէօնկէլ։ մէսրիլուս։
տէօրթկիւն աշքը սրթմա։ Ֆէսպոռէ գուռաթանա։
տէօրթ հռաքշար սիրքէմ։ աչէթօ տաղրաքը լատրի։
տէօրթ պէիւք սէրինքէմ։ չէքիր տէքրէլ։ սէմնֆռէտատ մաՃիօռի։
տէօրթ տաղրաքը սէնտար։ գուտթթրօ Ֆառինէ ռէսօլութիվի։
տէօրթ քիւչիւք սէրինքէմ։ չէքիրտէքրեր։ գուտաթթրօ սէմնեցէ Ֆռէտատ մինօռ։
տէֆինէ։ լաուրուս։
տրչան։ օրիս։
տրմաթ։ քաուէթէրիօ։
տրրմաթ։ նոյն է ընդ վերնոյն։
տրՃիատ։ բանա։
տրլ։ քօռ։
տրկ։ կալլուս։
տրհնմի։ օլէում։
տրմինէհ։ քուինիքուլուս։
տրնար։ տուբում։
տրշ աղրսրբ։ օտօնթալշիա։
տրշպուտակ աղաՃը։ Ֆիրաքսինուս։
տրշօթնու։ սալվիա։
տրպ։ լոբօ։
տրպպան հինտի։ քանթհարիտէս։
տրվքա։ արանէուս։
տրբէմրիլրթ։ մուսմէլա։
տրբրաք։ թհէրիաքա։
տրբրթ խար։ բաբիրիօ։
տրբլիում։ լիօՃանթէէ։
տրբին։ միլիում։
տրբՃաղէ։ բրչիա։
տրբՃիլ։ նոյն է ընդ վերնոյն։
տրմիլ։ աբօսթէմա։
տրան չէչէյի։ բանուինքուլուս։

տիւպ • լուբուս :
տիւպպ • ուբասս :
տիւպպա • ծուքքա :
տիւսթէ • լարիս :
տիւվար • էբիկասիա :
տիւր • մարկէրիթա :
տիւրէհ • բսիթիթաքուս :
տիւրէր • մարկէրիթա :
տիւրթ • թարթարում :
տիւրտանէ • մարկէրիթա :
տիւրտատ • ուրմուս :
տիւրտի • թարթարում :
տիւրրիս շէհվար • մարկէրիթա :
տիքանէ • թէսթու

Օ

Օ սա • լիմաքս :
օգ երլանը • աքսնեթիա :
օթերու պաղը • պուֆիու :
օթիլուք • հերպա :
օչլամուք • թիլիա :
օչլամուք չիչէի• թիլէի ֆիլ-
բէս :
օշլան աշի • քասթօռիում :
օղլան տուվաղը • սէքուն-
սինա մուլիէրիս :
օղուլ օթու • մէլիստա :
օյնագ աղրբլաբը • բէուտա :
օշաղվիշա • կօմնի ամմնիա-
քում :
օվա էօրիւմՃէի • թիրան-
թուլա :
օտուն • լինում :
օրկրատհաղ մմառաշ • ի-
բէքաքուանա :
օրկրատհաղ չիմիթրի • բի-
բէր լօնկում :

Ֆ

Ֆաթ • նուքուա :
ՖալիՃ • էմիբէնսիա :
Ֆալիւղ • քոնքրէթուտէուս :
ՖաՃամ • տաքթիլի :
Ֆանի • ծուքբէրօ :
Ֆանիզ • սբէրմա :
Ֆաշիր կամ Ֆաշիրա • պրիօ-
նիա ալպա :
Ֆաա էլ Ֆիրաան • ինքՀնէ-
ուման :
Ֆասուլիա • բՀատէօլուս :
Ֆատտա • պրՃէնթում :
Ֆարխ , կալլինա :
Ֆարֆարա • թուասիրակօ :
Ֆափլիթէր • քօրթէքս :
Ֆէզասֆ • չէնապրօ :
Ֆէնթիբ • էրնիօզա :
Ֆէլէա • վօմիթօրիում մէ-
տիբամն :
Ֆէհկաղ • կրամինիա :
ՖէլիՃէն • բուլթա :
Ֆէլլէկիան • եուհնքուս :
Ֆէնա • սօլանում :
Ֆէնուռաբա • ուլլերա :
Ֆէնէա չիչէի • ալքէքէն-
Ճի :
Ֆէնկ • քօլօչինթհս :
ՖէնՃիան • թուասիրակօ :
Ֆեչանթ , հէտէաա :
Ֆէռակօ • աչչիբիթեր :
Ֆէսխուռ • սանկուիս :
Ֆէսլիէն • օչիմում պաղիլի-
քում :
Ֆէսսիր • լաթթա :
Ֆէրասիօն • լիթօքուս :
Ֆէրվէնկ • մէլը :
Ֆէրկանը • հէտէռա :
Ֆէրպլուն • էուբէօրիում :
Ֆէրվէ • կրուա :
Ֆէրֆիհմին • բօթթուլաքա :
Ֆէրֆինէ • նոյն է ընգ վեր-
նոյն :
Ֆէրֆիօն • էուբէօրիում :
Ֆէֆիֆէլէ • թամարինտ :
Ֆիրնաքը • նօչէլլա :
Ֆիշչէ • բուլմ :
Ֆիռէնկ բաթլիՃանը • բօ-
մա տի ամօրէ :
Ֆիռէնկ գիմէօնու • քաբ-
վի :
Ֆիռէնկի • մնռայօ վէնկ-
ռէօ :
Ֆիռէնկ իւղլումիս • բիսպէլ :
Ֆիռէնկ հինտիպասը • թա-
ռաբաքուս :
Ֆիռնի • քօքրէթումէուս :
Ֆիլասրք շամի • բիսթաչիա :

Քբրաղն ինձիրի · սիքօմ-
ռուս ։
Քբրաղն սրչանը · ելքնեռու-
մն ։
Քիուլ · լուսքանեմ է ։
Քել · նոյն է ընդ վերնոյն ։
Քելեւսքիւն · բուլէձմիս ։
Քելհօրթումմա · մուռնուս
նասուսմա ։
Քելք · բրուռնում ։
Քելքիլ · բիբեր ։
Քելքիլ գիւհի · եռունիքբ-
ռուս ։
Քելքիլ էավեռ · մէլանս բի-
բեր ։
Քեկիլ · բաքհանուս ։
Քեձամ · տաքթիլի ։
Քեսան · կրուկուս ։
Քեսէքլաղ · ուրթիկա ։

Քիրաղ · կրամինա ։
Քիրվիկ · մէլ ։
Քիրքիրնէ · բրթուլաքա ։
Քեսլեկդ · բէրսէքօրում ։
Քիւվակ · սմնկուլթուս ։
Քիօրէնցա մնկեքշէսի · է-
բիա թլօրէնթնուս ։
Քուգուշ · բէձիուս մոր-
պուս ։
Քութռ · Քունկուս ։
Քուբ · վաշերանա ։
Քուշ · Քապա ։
Քուհվեթումսկպաղն · բու-
պիա թիրքաօրում ։
Քում · ալնում ։
Քումմ · օրիա ։
Քուշակ · հէտերա ։
Քօվվա · չինապրէս ։

ՎԱԽՃԱՆ

Երիտասարդ Ի Վենետիկ հայերէն։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Հանրային Գրադարան
С.С.Р.Հ. Պետական Գրադարան
7/XI-1922
Ա. ՍՅԱՍ Ի ՅԱՅԻ Ա-ՀԱՆ

Tip. ed Edit. li PP Armeni di S. Lazzaro in Venezia.